

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK MATBUATINDA VAKİT GAZETESİ

Ömer Faruk YÜCEL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN

DOKTORA TEZİ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

OCAK 2022

TÜRK MATBUATINDA VAKİT GAZETESİ

Ömer Faruk YÜCEL

DOKTORA TEZİ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI/ANASANAT DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

OCAK 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ömer Faruk YÜCEL

05.01.2022

Türk Matbuatında Vakıf Gazetesi
(Doktora Tezi)

Ömer Faruk YÜCEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2022

ÖZET

Bu araştırma, Türk basınında önemli bir yere sahip olan “Vakit” (1917) gazetesini ele almaktadır. Vakıf, Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us ortaklığında 1917 yılında kurulmuş, 1923 tarihinden itibaren Türk matbuatında Us kardeşler olarak bilinen Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us ve Hasan Rasim Us idaresinde yayın hayatına devam etmiştir. Bu araştırmada, Vakıf gazetesinin günlük neşriyatının son bulduğu 1959 tarihine kadar olan muhtevası kronolojik olarak tahlil edilmiştir. Araştırmanın birinci bölümü Vakıf gazetesine ilgili yapılan çalışmaları tetkik eden ve amacını, önemini ve yöntemini açıklayan giriş bölümüdür. İkinci bölümde Vakıf gazetesinin kuruluşu, idarî kadrosu, genel yayın politikası ve sayı bilgileri gibi genel özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde gazete muhtevası, dört ayrı devrede incelenmiştir. Bu bölümlerde gazetenin şekil özellikleri ve gazetecilik anlayışının yanı sıra gazetenin o devre içinde vuku bulan siyasî, içtimai ve iktisadî gelişmelere bakışı ile kültürel ve edebî muhtevası ayrı başlıklar altında incelemeye tabi tutulmuştur. Vakıf, kuruluşundan itibaren Türk basın tarihinin önemli yazarlarını bünyesinde barındırmıştır. Araştırmada söz konusu yazarların biyografilerine ve Vakıf gazetesinde icra ettiği gazetecilik faaliyetlerine de yer verilmiştir. Vakıf, genç yazarlara sütunlarında yer vererek Türk basınında “mektef” vazifesi görmüştür. Gazete, 20. yüzyılda milliyetçiliğin inşa edilmesi ve modernleşmenin yerleşmesi bakımından vasıta rolü oynar. Milliyetçilik ve batılılaşma fikirlerini takip eden bir genel yayın politikasıyla neşredilen Vakıf gazetesini, imparatorluktan millî devlete geçiş sürecinde bu işlevi yerine getirmiş, merkezî hükümetin millî ve inkılapçı politikalarını desteklemiştir. Bu itibarla Türk matbuatında millî bir gazetecilik icra etmiştir. Sonuç bölümünde Vakıf gazetesine dair tespitlerde bulunulmuş ve Türk matbuatında nasıl bir yere sahip olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 116501
Anahtar Kelimeler : Vakıf Gazetesi, Milliyetçilik, Batılılaşma, Türk Basını, Modernleşme
Sayfa Adedi : 543
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN

Vakit Newspaper in Turkish Press
(Ph. D. Thesis)

Ömer Faruk YÜCEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

January 2022

ABSTRACT

This research deals with the newspaper “Vakit” (1917) which has an important place in the Turkish press. Vakit was established in 1917 by the partnership of Ahmet Emin Yalman and Mehmet Asım Us, since 1923 it continued its publication life under the administration of Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us and Hasan Rasim Us who were known as “Us brothers” in the Turkish press. In this research, the content of Vakit newspaper until 1959, when its daily publication ended, was analyzed chronologically. The first part of the research is entrance part which examines Vakit newspaper studies and which explains purpose, importance and method of the research. In the second part, general features of Vakit newspaper like the establishment, the administrative staff, publishing policy and issue data was examined. In the third, fourth, fifth and sixth parts, the content of the newspaper was researched in four different periods. In these sections, the gaze of the newspaper on the political, social and economic developments that took place in that period, and its cultural and literary content as well as the shape features of and journalistic understanding of the newspaper were examined under separate headings. Vakit embodied important writers of Turkish press history since its establishment. The research also includes the biographies of the authors in question and their journalistic activities in the Vakit newspaper. Vakit served as a "school" in the Turkish press by giving place to young writers in its columns. The newspaper plays the role of a vehicle for the construction of nationalism and the establishment of modernization in the 20th century. Vakit newspaper with publishing policy which followed up nationalism and westernization ideas fulfilled this function in the process of transition from empire to nation state, supported the national and revolutionary policies of central government. In this respect it performed a national journalism in Turkish press. In the conclusion part, determinations have been made about Vakit newspaper and it has been tried to reveal what kind of place it has in Turkish press.

Science Code : 116501
Key Words : Vakit Newspaper, Nationalism, Westernization, Turkish Press, Modernization
Page Number : 543
Supervisor : Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN

TEŞEKKÜR

İletişim sahasında zihnimde yeni ufuklar açan, ilmiyle ve tecrübesiyle lisansüstü çalışmalarına rehber olan, dil üzerindeki dikkatleriyle ciddî ve önemli katkılar sunan, hoşgörüsüyle her daim örnek olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN'a çok teşekkür ediyorum. Değerli görüşleri ve isabetli tenkitleri, yalnızca doktora çalışmam için değil inanıyorum ki diğer çalışmalarım için de yol gösterici birer kaynak hükmünde olacaktır.

Doktora eğitimim sırasında ahirete irtihal eden ve beni gözlerinden sakınırcasına büyüten, yol gösteren, hayatımın her anında desteklerini derinden hissettiğim babam Zafer YÜCEL'i ve annem Hatice YÜCEL'i rahmetle, özlemle ve minnetle anıyorum. Onların evladı olduğum için çok şanslı olduğumu hissediyorum.

Acı, tatlı hayatın her merhalesinde yanımda olan, fikirleriyle bana büyük bir güç veren eşim ve meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi Dilar DİKEN YÜCEL'e ve onun şahsında DİKEN ailesine; çocukluğumdan beri benim iyiliğimi düşünen, hayata dair hemen her meselede örnek aldığım canım ağabeyim Gökhan YÜCEL'e ve onun şahsında YÜCEL ailesinin her bir ferdine çok teşekkür ederim.

Son olarak desteklerini benden esirgemeyen dostum Ali AYDIN'a ve meslektaşım ve arkadaşım Arş. Gör. Emir TÜRKOĞLU'na teşekkürü bir borç biliyorum. Bu vesileyle kendilerine çalışmalarında başarılar diliyorum.

6 Ocak 2022 – Battalgazi/MALATYA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xiv
RESİMLERİN LİSTESİ	xv
KISALTMALAR	xvi
1. GİRİŞ	1
2. VAKİT GAZETESİ: KURULUŞ, İDARİ KADRO, GENEL YAYIN POLİTİKASI VE SAYI BİLGİLERİ	17
2.1. VakıT Gazetesinin Kuruluşu	17
2.2. VakıT'in İdarî Kadrosu	20
2.2.1. Mehmet Asım Us (1884-1967)	21
2.2.1.1. Ailesi ve tahsili	21
2.2.1.2. Çalışma hayatı.....	21
2.2.1.3. Gazeteciliği	22
2.2.1.4. Siyasî hayatı	23
2.2.1.5. Vefatı	24
2.2.1.6. Eserleri	24
2.2.2. Hakkı Tarık Us (1889-1956).....	25
2.2.2.1. Ailesi – tahsili – yetişmesi	25
2.2.2.2. Öğretmenliği	26
2.2.2.3. Gazeteciliği	27
2.2.2.4. Siyasî hayatı	30

2.2.2.5. Moral portresi	31
2.2.2.6. Kitapseverliği ve kütüphanesi.....	34
2.2.2.7. Hastalığı ve vefatı	36
2.2.2.8. Eserleri	38
2.2.3. Hasan Rasim Us (1903-1967)	39
2.2.4. Ahmet Emin Yalman (1888-1972).....	40
2.2.4.1. Kısa hayat hikâyesi	40
2.2.4.2. Vakı'tteki gazeteciliğı.....	42
2.3. Genel Yayın Politikası	43
2.4. Vakı't Gazetesine Ait Sayı Bilgileri.....	46
3. BAŞLANGICINDAN CUMHURİYET'E VAKİT GAZETESİ (1917-1923).....	49
3.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı.....	49
3.2. Yazar Kadrosu.....	54
3.2.1. Ahmet Emin Yalman.....	55
3.2.2. Mehmet Asım Us	57
3.2.3. Ruşen Eşref Ünaydın.....	58
3.2.4. Ömer Seyfeddin	61
3.2.5. Halide Edip Adıvar	63
3.2.6. Selim Sırrı Tarcan	65
3.2.7. Ahmet Selahaddin Bey.....	66
3.2.8. Reşat Nuri Güntekin.....	68
3.2.9. Hakkı Süha Gezgin	69
3.2.10. Ahmet Rasim.....	70
3.2.11. Ahmet Şükrü Esmer	71
3.2.12. Diğer Yazarlar	72
3.3. Muhtevası (1917-1923).....	83

3.3.1. Siyasî ve İċtimaî Hadiseler Karşısında	83
3.3.1.1. I. Dünya Savaşı	84
3.3.1.2. Millî Mücadele dönemi.....	92
3.3.1.2.1. Millî Mücadele'nin başlangıcı ve Vakı̇t Gazetesi....	93
3.3.1.2.2. Anadolu'daki gelişmeler, İstanbul'un vaziyeti ve Vakı̇t'e sansür	96
3.3.1.2.3. Millî Mücadele'nin askerî safhası ve Vakı̇t Gazetesi	105
3.3.1.2.4. Millî Mücadele'nin diplomatik safhası ve Vakı̇t Gazetesi.....	116
3.3.1.3. “Devlet”, “Türkçülük”, “Milliyetperverlik” ve “Vatanperverlik” mefhumları.....	128
3.3.1.4. Batılılaşma hakkında bazı mülâhazalar	133
3.3.1.5. Maarif meselesi.....	136
3.3.2. Edebî ve Kültürel Faaliyetler	140
3.3.2.1. Şiir.....	141
3.3.2.2. Hikâye	142
3.3.2.3. Edebî tefrika.....	144
3.3.2.4. Hatırat	147
4. CUMHURİYET'TEN ‘KURUN’A VAKİ̇T GAZETESİ (1923-1934).....	149
4.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı.....	151
4.2. Yazar Kadrosu.....	158
4.2.1. Halil Halit Bey	163
4.2.2. Yusuf Ziya (Ortaç)	164
4.2.3. Refik Ahmet (Sevengil)	165
4.2.4. Muhsin Ertuğrul	166
4.2.5. Hüseyin Rahmi (Gürpınar).....	167

4.2.6. Ömer Rıza (Doğrul)	168
4.2.7. Halil Nimetullah (Öztürk)	169
4.2.8. Mahmut Ragıp (Gazimihal)	171
4.2.9. Sadri Etem (Ertem)	172
4.2.10. Selami İzzet (Sedes)	174
4.3. Muhtevası (1923-1934)	175
4.3.1. Siyasî ve İçtimaî Hadiseler Karşısında Vakıf Gazetesi	175
4.3.1.1. İmparatorluktan Millî Devlete: Cumhuriyet	176
4.3.1.2. Sosyal ve idarî alandaki inkılaplar	182
4.3.1.3. Laikliğin tahkimi	186
4.3.1.4. Meclis, Reis-i Cumhur ve Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi)	191
4.3.2. İktisadî Gelişmeler Karşısında Vakıf Gazetesi	201
4.3.2.1. Zaferden iktisadî buhrana: Liberal model	201
4.3.2.2. İktisadî buhran ve sonrası: Devletçilik	207
4.3.3. Batılılaşma Hareketleri ve Vakıf Gazetesi	211
4.3.3.1. Lisan meselesi	212
4.3.3.1.1. Harf inkılabı	213
4.3.3.1.2. Dil inkılabı	218
4.3.3.2. Maarif meselesi	224
4.3.4. Milliyetçilik Düşüncesi ve Vakıf Gazetesi	231
4.3.5. Edebî ve Kültürel Faaliyetler	238
4.3.5.1. Edebî tefrikalar	239
4.3.5.2. Hikâye	246
4.3.5.3. Tiyatro ve sinema	247
4.3.5.4. Musiki	251
4.3.5.5. Güzel sanatlar	255

4.3.5.6. Kültürel yazılar	257
4.3.5.7. Hatırat	259
5. ‘KURUN’DAN ‘YENİ GAZETE’YE VAKİT GAZETESİ (1934-1947)	261
5.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı	263
5.2. Yazar Kadrosu.....	268
5.2.1. Osman Cemal Kaygılı	276
5.2.2. Niyazi Ahmet Banoğlu.....	278
5.2.3. Kadircan Kafilı	279
5.2.4. Hikmet Münir Ebcioğlu	279
5.2.5. Kenan Hulusi Koray.....	280
5.2.6. Zahir Güvemli	281
5.2.7. Peyami Safa.....	282
5.3. Muhtevası (1934-1947).....	283
5.3.1. Siyasî ve İçtimaî Hadiseler Karşısında <i>Kurun</i> ve <i>Vakit</i> Gazetesi	284
5.3.1.1. ‘Tek Parti’ye bağlılık	285
5.3.1.2. Millî güvenliğin temini	290
5.3.1.3. Hatay davası.....	297
5.3.1.4. Avrupa umumî harbe gidiyor.....	302
5.3.1.5. II. Dünya Savaşı.....	307
5.3.1.6. Çok partili siyasî hayata dönüş	316
5.3.2. İktisadî Gelişmeler Karşısında <i>Kurun</i> ve <i>Vakit</i> Gazetesi.....	324
5.3.2.1. Devletçi iktisadî model	324
5.3.2.2. Savaş ekonomisi: İçer kapanma dönemi	328
5.3.3. Batılılaşma Mefhumu Karşısında <i>Kurun</i> ve <i>Vakit</i> Gazetesi	335
5.3.3.1. Maarif meselesi.....	339
5.3.3.2. Lisan meselesi.....	346

5.3.3.2.1. Güneş dil teorisi	349
5.3.3.2.2. Dil değişiminde yeni bir terkip	351
5.3.4. <i>Kurun ve Vakıf</i> Gazetesinde Milliyetçiliğin Temsili	355
5.3.5. Kültürel ve Edebî Faaliyetler	363
5.3.5.1. Edebî tefrikalar	366
5.3.5.2. Hikâye	373
5.3.5.3. Edebî tenkit, inceleme ve tanıtım yazıları.....	375
5.3.5.4. Hatırat ve anı yazıları.....	378
5.3.5.5. Musiki	380
5.3.5.6. Resim ve heykel.....	384
6. ‘YENİ GAZETE’DEN KAPANIŞA VAKİT GAZETESİ (1947-1959).....	387
6.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı.....	389
6.2. Yazar Kadrosu.....	393
6.2.1. Reşat Enis Aygen	396
6.2.2. Ali Kemali Aksüt	397
6.2.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu.....	398
6.2.4. Diğer Yazarlar	399
6.3. Muhtevası (1947-1959).....	400
6.3.1. Siyasî ve İçtimaiî Hadiseler Karşısında Vakıf Gazetesi.....	401
6.3.1.1. Komünizmle mücadele	402
6.3.1.2. Batı bloku.....	408
6.3.1.3. Demokrat Parti iktidarı ve Vakıf Gazetesi	417
6.3.1.4. Kıbrıs meselesi.....	438
6.3.2. İktisadî Gelişmeler Karşısında Vakıf Gazetesi	444
6.3.3. Milliyetçilik Düşüncesi ve Vakıf Gazetesi.....	454
6.3.4. Maarife Dair Görüşler	457

6.3.5. Lisana Dair Görüşler	460
6.3.6. Kültürel ve Edebî Faaliyetler	463
6.3.6.1. Edebî tefrikalar	465
6.3.6.2. Hikâye	469
6.3.6.3. Musiki	470
6.3.6.4. Sinema	473
6.3.6.5. Hatırat	475
7. SONUÇ	477
KAYNAKLAR	489
EKLER.....	537
EK-1: “Berlin’de Kar Teşkilatı” (Vakit Gazetesinin İlk Resimli Haberi)	538
EK-2: “Dün Akşam Alınan En Son Haberlere Nazaran Yunan Cephesi Bozulmuştur, Yunanlılar Umum Cephede Ricat Etmektedirler” Başlıklı Haberin Altında Neşredilen “Varan 2” Başlıklı Karikatür	539
EK-3: 2 Eylül 1954 Tarih ve 11054 Sayılı Vakit Gazetesinde “Kıbrıs Bir Türk Toprağıdır” Başlığı Altında Neşredilen Vesika Metni.....	540
EK-4: Vakit Gazetesinin İlk Sayısı (22 Ekim 1917).....	541
ÖZGEÇMİŞ	542

TABLoların LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Vakit Gazetesinin 1927 – 1930 Yılları Arasındaki Sayı Hataları.....	47
Tablo 2.2. Vakit Gazetesinde Bir Önceki Sayıyla Arasında Büyük Fark Olan Sayı Hataları.....	48
Tablo 3.1. Vakit Gazetesinin Fiyat Tablosu.....	53
Tablo 3.2. Ruşen Eşref (Ünaydın)’ın “Edip ve Mütefekkirlerimizi Ziyaret” Başlıklı Röportaj Serisi.....	60

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 3.1. 28 Ekim 1917 Tarihli Vakit Gazetesi	51
Resim 4.1. Vakit, 12 Kasım 1929 (Yeni Şekliyle).....	155
Resim 5.1. Kurun'un İlavesi (Ön Kapak)	265
Resim 5.2. Vakit - Yeni Gazete	267
Resim 5.3. 1946 Belediye Seçimlerinde Vakit'in İlk Sayfası	322
Resim 5.4. Faşizm Emperyalizmi (10 Ekim 1935 (6376))	337
Resim 6.1. 18 Haziran 1952 tarihli Vakit gazetesi.....	391
Resim 6.2. Gazetemizin Yeni Hamlesi Başlıklı Duyuru.....	392

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

Bknz

Bakınız

BM

Birleşmiş Milletler

BMM

Büyük Millet Meclisi

CHF

Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi

CMP

Cumhuriyetçi Millet Partisi

DP

Demokrat Parti

GSMH

Gayri Safi Millî Hasıla

HP

Hürriyet Partisi

MP

Millet Partisi

NATO

Kuzey Atlantik Paktı

NYT

New York Times

SCF

Serbest Cumhuriyet Fırkası

SSCB

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCF

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

TDK

Türk Dil Kurumu

TDTC

Türk Dili Tetkik Cemiyeti

YSK

Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

Türk matbuat tarihinde üç adet Vakit gazetesi vardır. Kronolojik olarak bunlardan ilki, 1875 yılında Filip Efendi tarafından çıkarılan ve başyazarı Kemalpaşazade Sait Bey olan Vakit¹ gazetesidir. Bu gazete devrin önemli siyasî gazetelerinden olup 1884 yılına kadar neşriyatını sürdürmüştür. Yaklaşık dokuz sene boyunca neşredilen gazetenin, yine Filip Efendi tarafından çıkarılan *Tarik* gazetesinin kurulmasıyla birlikte neşriyatı son bulmuştur (İnuğur, 2002: 249-250).

Vakit (1875), Selim Nüzhet'e göre neşredildiği devrede “en muvaffak olmuş” siyasî gazetedir. Sait Bey'in yazarlığında halktan pek çok rağbet gören gazete, özellikle Sait Bey'in “İcmâli Ahvâl²”leriyle ünlenmiş ve okurların ilgi gösterdiği bir yayın organı olmuştur. *Vakit*, kadınlara ait bir nüsha da neşretmiştir (Gerçek, 1931: 71).

Türk matbuatında neşredilen ikinci *Vakit* gazetesi, 1917 yılında Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us ortaklığıyla kurulmuş olandır. Yarım asra yaklaşan yayın hayatıyla Türk basın tarihinde önemli bir yere sahip olan gazete, özellikle siyasî, içtimaî ve kültürel alanlara yönelik haber, bilgi ve belge muhtevasıyla ciddî bir kütüphane hüviyetindedir. Türk matbuatı üzerinde de önemli tesirleri vardır.

Üçüncü *Vakit*, 12 Eylül 1993'te “Beklenen Vakit” adı altında neşredilmiştir. Daha sonra ismi “Akit” olarak değiştirilen gazete 5 Aralık 2001 tarihinde “Anadolu'da Vakit” adı ile çıkmaya başlamıştır³ (Karakaya, 2015). Anadolu'da Vakit, 2001-2010 tarihleri arasında neşredilmiştir. Nuri Aykon'un sahibi olduğu gazete yaklaşık 9 yıllık bir neşriyat hayatından sonra “Yeni Akit” ismini almıştır. Bu ismi almasında Nuri Aykon'un vefatından sonra kanuni varisleri arasında neşriyatın devam edip etmemesi konusunda yaşanan tereddüdün önemli bir tesiri olmuştur (Habertürk, 2010).⁴

Bu çalışmada, 1917 yılında yayın hayatına başlayan *Vakit* gazetesi incelenmiştir. *Vakit* gazetesi, Türk matbuat tarihinde, özellikle Millî Mücadele dönemi

¹ Bu ilk *Vakit* gazetesi hakkında detaylı bilgi için bkz. İnuğur, M. N. (2002). *Basın Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları. Yerlikaya, İ (1994). “Bir Osmanlı Gazetesi Olan *Vakit* Gazetesi'nde (1875-1884) İlan ve Reklamlar”, *Marmara İletişim Dergisi*, 8 (8), 201-212.

² Eskiden gazetelerde siyasî hayatın o günkü durumunu özetleyen başmakale.

³ Yeni Akit yazarı Hasan Karakaya (2015), gazetenin önce “Cuma” adı altında 1989 yılında neşredilmeye başladığını ardından 1993 yılında “Beklenen Vakit” gazetesini çıkardıklarını belirtmiştir.

⁴ Üçüncü *Vakit* gazetesi, 2010 yılında alınan bir kararla hemen hemen aynı yayın kurulu ile “Yeni Akit” ismiyle yayınlanmaya başlamıştır. Hâlen yayın hayatına devam etmektedir (Habertürk, 2010).

ve Cumhuriyetin ilanı sonrasında tesirleri ve gazetecilik faaliyetleri bakımından en önemli gazeteler arasında yerini almıştır. Yayın hayatı devrinde adından sıkça bahsedilen Vakit gazetesi, Hakkı Tarık Us'un vefatından sonra etkisini kaybetmiş ve zamanla hafızalardan silinmeye başlamıştır.

Vakit gazetesi hakkında “aslî” ve “ikinci dereceden” şeklinde tasnif edilebilecek muhtelif kaynaklar vardır.⁵ Bunlardan aslî kaynaklar genellikle akademik denilebilecek bir hüviyete sahip olmakla beraber gazeteyi bütüncül bir şekilde ele almaktan uzak niteliktedir. İkinci dereceden kaynaklar ise hatıralar, genel basın tarihi kitapları, ansiklopedik muhteva, makaleler ve biyografilerde yer alan ve daha gelişigüzel denebilecek özellikteki bilgilerden oluşmaktadır.

Vakit gazetesini doğrudan ele alan aslî kaynakları da kendi içerisinde iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki “inceleme” ikincisi ise “tez” olarak değerlendirilebilir, ki bu tasnif, söz konusu kaynakların akademik nitelikte olduğunu haber vermektedir. Fakat aslî kaynaklar dikkatle incelendiğinde Vakit gazetesinin yalnızca bir bölümünü veya bazı özelliklerini ön plâna çıkardığı görülmektedir.

Aslî kaynaklardan “inceleme” başlığı altında toplanan ve doğrudan Vakit gazetesini konu edinen iki çalışma vardır. Bunlardan ilki Zeynep Uysal'ın (1991) hazırladığı “Us Kardeşler ve Vakit Gazetesi” isimli çalışmadır. Bu çalışmada Uysal, Vakit gazetesini, sahipleri olan Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us ve Hasan Rasim

⁵ Vakit gazetesine dair “aslî” kaynaklar: Uysal, Z. (1991). *Us Kardeşler ve Vakit Gazetesi*. İstanbul: İstanbul Basın Kurumu Tesisleri. Akbayan, N. ve Koloğlu, O. (1996). *Gazeteci Bir Aile: Us Kardeşler*. Ankara: ÇGD Yayınları. Ersoy, T. (2011). *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Türkarlan, H. (2011). *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923 – 4 Ekim 1926)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Sarı, S. (2019). *Gazeteci Us Ailesi ve Modernleşme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Vakit gazetesine dair “ikinci dereceden” kaynaklar: Us, H. R. Ve Gezgin, H. S. (1958). *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*. İstanbul: Vakıf Matbaası. Us, M. A. (2012). *Gördüklerim Duyduklarım Duygularım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. Çıtır Bekmezci, Ş. (2004). *Mehmet Asım'ın Vakit Gazetesindeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış, Konya. Us, M. A. (2012). *Hatıra Notları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim-Geçirdiklerim 1*. Cilt. Erdinç, E. Ş. (Yay. Haz.). İstanbul: Pera Yayınları. Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim-Geçirdiklerim 2*. Cilt. Erdinç, E. Ş. (Yay. Haz.). İstanbul: Pera Yayınları. Okay, V. (1989). *Babiali Konuşuyor (Yokuşun Tükettikleri)*. İstanbul: Yazko Yayıncılık. Köni, Y. K. (1956). “Hakkı Tarık Us”, *Türk Dili Dergisi*, 6 (63), 154-158. İnuğur, M. N. (1988). *Türk Basın Tarihinde İz Bırakanlar*. İstanbul: Der Yayınları. Öztürk, S. ve Hacıismailoğlu, A. M. (2012). Hakkı Tarık Us. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt 42, 188-189). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Us'un kısa biyografileri ve gazetede faaliyetleri açısından incelemiştir. Üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde gazetenin kurucusu Mehmet Asım Us'un hatıraları ve gazete yazılarının bir kısmının incelenmesi suretiyle bir Vakit gazetesi resmi çizilmiştir. İkinci bölümde Hakkı Tarık Us ele alınmıştır. Bu bölüm, Vakit gazetesinden ziyade Hakkı Tarık'ın muhtelif yönlerini, hatıra başta olmak üzere gazete yazıları ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler yoluyla ortaya koymaktadır. Son bölümde Us kardeşlerin en küçüğü Hasan Rasim Us'un gazetecilik faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu bölümde de Vakit gazetesi doğrudan inceleme konusu olmamıştır.

İkinci inceleme çalışması Nuri Akbayer ve Orhan Koloğlu tarafından hazırlanan “Gazeteci Bir Aile Us’lar” isimli eserdir. Bu çalışmanın da büyük oranda Uysal'ın çalışmasıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Yine aynı şekilde ilk bölümde Mehmet Asım, ikinci bölümde Hakkı Tarık ve son bölümde Hasan Rasim Us kardeşler ele alınmıştır (Akbayer ve Koloğlu, 1996). Kullanılan kaynaklar ve muhtevada büyük bir farklılık yoktur.

Bu inceleme çalışmalarının müşterek noktası, her iki eserin de Vakit gazetesini yalnızca Us kardeşlerle sınırlı tutmasıdır. İkinci nokta, Vakit gazetesinin kuruluşundan 1928 Harf İnkılâbına kadar olan devrenin yalnızca hatıralara dayanmak suretiyle verilmiş olmasıdır. Bu devreye ait gazete nüshaları incelenmemiş ve gazete muhtevası tahlil edilmemiştir. Oysaki Vakit gazetesinin belki de en tesirli olduğu devre 1917-1928 arası dönemdir. Bu dönemin ehemmiyetini yine hatıra niteliği taşıyan kaynaklar haber vermektedir. Neticede inceleme başlığı altında burada tetkik edilen kaynakların Vakit gazetesini bütüncül bir şekilde ele almadığı açıkça görülmektedir. Vakit gazetesine dair mahdut, ayrıntılı olmayan inceleme çalışmalarıdır. Bununla beraber “Türk Matbuatında Vakit Gazetesi” ismiyle hazırlanan bu çalışma için belli noktalarda yol gösterici olması açısından önemli kaynaklardır.

Asli kaynakların ikinci grubu ise tez çalışmalarıdır. Bu çalışmaların ikisi yüksek lisans biri ise doktora tezidir. Yüksek Lisans tezlerinden ilki 2011 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Tuğba Ersoy tarafından hazırlanan “Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)” isimli yüksek lisans tezidir. Türk Dili ve Edebiyatı sahasında hazırlanan tezin ilk bölümünde Vakit gazetesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bunlar, gazetenin ilk sayılarının

incelenmesi, gazetenin bazı şekil özellikleri ve yazarları hakkında verilen genel bilgilerden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü Türk basın tarihi ve edebiyat tarihi sahasında çalışanlar için önemli bir araştırma niteliği taşımaktadır. Zira 23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923 tarihleri arasında neşredilen Vakıf sayılarındaki yazıların bibliyografyası oluşturulmuştur. Son bölümde ise, çalışmanın edebiyat sahasını ilgilendirmesi dolayısıyla Vakıf gazetesinde (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923) neşredilen edebî metinlerden seçmeler, Lâtin harflerine çevrilerek teze aktarılmıştır (Ersoy, 2011). Bu çalışma, Vakıf gazetesinin Osmanlıca devriyle ilgili önemli bir araştırma olmakla beraber yalnızca belli bir devri kapsamaktadır. Bu yüzden gazeteyi bütünüyle inceleyen bir araştırma değildir.

İkincisi yine 2011 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Hürrem Türkarlan tarafından hazırlanan “Vakıf Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923 – 4 Ekim 1926)” isimli yüksek lisans tezidir. Yöntem ve şekil bakımından ilkiyle hemen hemen aynıdır. Zaten bu çalışma, ilkinin devamı niteliğindedir. Her iki çalışmanın müşterek noktası Prof. Dr. Nâzım Hikmet Polat’ın danışmanlığında yürütülmüş tezler olmasıdır. İkinci nokta, az önce de belirtildiği üzere şekil ve yöntem ortaklığıdır. Türkarlan’ın tezi, 29 Ekim 1923 – 4 Ekim 1926 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. İkinci bölümde tahlilî ve kronolojik fihrist verilmiştir. Son bölümde ise Vakıf’ın belirlenen zaman dilimleri arasında neşredilen edebî metinlerden seçmelerin çevirisi/transkripsiyonu verilmiştir (Türkarlan, 2011). Edebiyat sahası için önemli bilgiler vermekte olan çalışma bibliyografya açısından Türk basın tarihini ilgilendirmektedir. Fakat ilk tezde olduğu gibi Vakıf gazetesini bütüncül bir şekilde ele almamıştır.

Aslı kaynakların sonuncusu ise Selim Sarı (2019) tarafından hazırlanan doktora tezidir. Tarih alanında hazırlanan tez, Vakıf gazetesine dair aslı kaynakların inceleme bölümünde ele alınan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. “Gazeteci Us Ailesi ve Modernleşme” başlıklı tezde yazar, öncelikle Vakıf gazetesinin sahibi üç gazeteci kardeşin (Us Kardeşler) ayrıntılı bir biyografisini hazırlamıştır. Ardından Us kardeşlerin Cumhuriyet devrinde modernleşme üzerine düşüncelerini tahlil etmiştir. Bu çalışma Vakıf gazetesinin belli bir devrede Batılılaşma vakıfına bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bununla beraber çalışmada yalnızca Vakıf’ın sahipleri

olan Us kardeşlerin düşüncelerinden yola çıkılarak modernleşme süreci takip edilmiştir.

Yukarıda da görüleceği üzere aslı kaynaklar, çalışmanın belli noktalarında önemli birer rehber olma niteliğine sahiptir. Ancak hiçbir Vakit gazetesini bütünüyle ele almamaktadır. Gazeteler, devrin siyasî ve içtimâî şartlarına göre değişim geçirirler. Bu çalışmalarda bu değişimin seyri izlenmemektedir. İnceleme eserleri gazeteyi fıkri açıdan Atatürkçü ve millî oldukları ve sahiplerinin de bu doğrultuda hareket ettikleri yönünü ön plâna çıkarmışlardır. Tezler ise gazetenin belli bir zaman dilimindeki neşriyatını ele almıştır. Neticede Vakit gazetesini anlamaya yönelik olan aslı kaynaklar, Vakit gazetesini daha sınırlı bir şekilde incelemiştir. Bu çalışma, Vakit gazetesini her yönüyle ele almak suretiyle bu boşluğu doldurmak iddiasını yüklenmiştir.

Vakit gazetesine dair ikinci dereceden kaynaklarla ilgili olarak üç adet çalışmanın öneminden de bahsetmekte fayda vardır. İlki Vakit'in kurucusu Mehmet Asım Us'un (2012) "Gördüklerim Duyduklarım Duygularım" isimli hatıra kitabıdır. Bu kitap ikinci dereceden kaynaklar arasında belki de en önemlisidir. Zira Vakit gazetesinin kuruluşuna dair önemli bilgiler vermesinin yanı sıra, sahibi ve başyazarı konumunda olan bir gazetecinin, Mehmet Asım'ın, gazeteci gözüyle muhtelif konulardaki fikirlerini bir araya topladığı için önemli bir kaynak olma niteliğine sahiptir.

İkinci dereceden kaynaklardan ikinci önemli olanı, Hasan Rasim Us ve Hakkı Süha Gezgin'in (1958) "Hakkı Tarık Us (1889-1956)" isimli eseridir. Bu kitap, Vakit gazetesinin sahiplerinden Hakkı Tarık Us'u ele almaktadır. Tafsilatlı bir biyografi kitabı olmaktan uzaktır. Daha çok Hakkı Tarık'a dair hatıraların derlendiği bir "hatıra" kitabı olan bu eser, Vakit gazetesinin yanı sıra Türk tefekkürü içinde önemli bir yer işgal eden Hakkı Tarık Us'a dair önemli bilgiler vermektedir. Bu yönüyle ikinci dereceden kaynaklar arasında zikredilmesi gereken bir kitaptır.

Üçüncüsü 2004 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Şerife Çıtır Bekmezci tarafından hazırlanan "Mehmet Asım'ın Vakit Gazetesindeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)" isimli yüksek lisans tezidir. İnkılâp tarihi alanında yapılan çalışmada Mehmet Asım Us'un Vakit gazetesıyla birlikte gelişen gazetecilik faaliyetleri ele alınmıştır. Fakat çalışmanın ana konusu Mehmet

Asım'ın Milli Mücadele döneminde kaleme aldığı yazıların tahlil edilmesidir (Bekmezci, 2004). Bu çalışma, basın tarihi sahasında çalışanlar için önemli bir kaynak olmakla beraber Vakit gazetesini doğrudan ele almamış ve muayyen tarihler arasında Mehmet Asım'ın yazılarına odaklanmıştır.

Vakit gazetesini ilgilendiren diğer ikinci dereceden kaynaklar, genel basın tarihi, makaleler, ansiklopedi ve hatıralarda yer alan bilgilerdir. Fakat bunlar mahdut, gelişigüzel ve umumî bilgilerin ötesine geçmemektedir.

Vakit gazetesine yönelik kaynak araştırması, gazeteyi her yönüyle inceleyen bir çalışmanın olmadığını göstermektedir. Bir başka deyişle basın tarihi sahasına yönelik dört başı mamur bir çalışma yoktur. Yapılan çalışmalar Vakit gazetesinin ya muayyen bir yönünü ortaya koymuş ya da basın tarihin içindeki yerini genel bilgilerle vermeye çalışmıştır. İşte bu çalışma, bu açığı doldurma çabasında olduğu için önem arz etmektedir.

“Türk Matbuatında Vakit Gazetesi”, her şeyden önce bir basın tarihi çalışmasıdır. Bu çalışmada eklektik bir yöntem tercih edilmiştir. Vakit gazetesinin nüshalarına elektronik ortam dâhil, kütüphane ortamında “arşiv taraması” tekniğiyle ulaşılmıştır. Elde edilen nüshalar kronolojik sırayı takip ederek incelenmiş, tespit edilen meseleler önem sırasına göre tasnif edilmiştir. Daha sonra tespit edilenler tahlile tabi tutulmuştur. Vakit gazetesinin muhtevasında ne gibi konulara ağırlık verdiği bu şekilde ortaya konmuştur. Böylelikle bu çalışmada muhteva tahlili (içerik analizi) metodu uygulanmıştır.

Çalışmada Gustave Lanson'un “Edebiyat Tarihinde Usûl” isimli eseri de metodun belirlenmesine katkı sağlamıştır. Lanson'a göre edebiyat tarihinin konusu, her ne kadar kişi ve eser gibi mahdut incelemeleri ele alsada büyük ölçüde sosyolojiktir. Edebiyat, çoğunluğun müşterek sesi ve jestidir (Lanson, 2017: 42). Basın da edebî metinlerin (edebiyatın) tecelli zemini olması hasebiyle bu nispette değerlendirilebilir. Lanson'un (2017: 43) bu husustaki şu ifadeleri metodun belirlenmesinde önemli olmuştur:

Büyük edebî şahsiyetler, hiç olmazsa geniş ölçüde kollektif hayatın temsilcileri veya sembolleridir. Onlar belli bir anda toplumdan gelen ışınları bir merkezde

*toplayan, sonra da türlü bileşimlerden geçirerek topluma yollayan odaklardır. Kişileri incelerken sosyolojik bir bilgi elde ederiz.*⁶

Lanson'un bu ifadeleri esas itibarıyla “basın tarihi” çalışmalarıyla da yakından ilgilidir. Zira nasıl büyük edebî şahsiyetler toplumun temsilcileri ise gazeteciler de bu vazifeyi üstlenirler. Hele ki Türk ediplerinin kendilerini ifade zemini buldukları, muhtelif eserlerini neşretmek suretiyle edebiyata zenginlik katma fırsatı buldukları Türk basınında söz konusu temsil daha açık bir şekilde ortadadır. İlk gazetecilerinin aynı zamanda edebiyatçı ve devlet memuru olduğu Türk basını, “efkâr-ı umumiyenin” (kamuoyunun) temsilciliği noktasında “büyük edebî şahsiyetlerin temsilciliği” ile müşterek bir noktaya sahiptir. O hâlde çalışma aynı zamanda sosyolojiktir.

Gustave Lanson (2017: 52), tarihî çalışmalarda “umumî vakıalara yetişmeye, temsilî bir mahiyette olan vakıaları diğerlerinden ayırmaya, umumî ve temsilî vakıaların teselsülünü” kaydetme gayesinin olduğunu belirtir. Bunun için bir basın tarihi çalışması da edebiyat tarihi çalışmasına benzer şekilde, Lanson'un belirttiği gibi hareket etmelidir.

Bunun yanı sıra tarihî çalışmalarda hem bütünlüğü hem de ahengi sağlamak için ferdî olanın etrafında “umumî vakıa, fikir cereyanları ve muhtelif zevk ve hassasiyet tarzlarının” da tetkik edilmesi gerekir. Bu düşüncesini Lanson (2017: 60), kendi satırlarıyla şöyle izah eder:

Fertlerin tetkikiyle yetinemeyişimizin ikinci sebebi şudur: Ferdî dehada, işin sonunda, en güzel, en büyük bulduğumuz cihet, bu dehanın, kendisini her şeyden ayırıp nev'ini şahsına münhasır kılan hususiyeti değil, böyle bir hususiyet içinde, bir devir ve bir grubun maşerî hayatını kendisinde toplaması ve o hayatı tecessüm ettirmesi, kısaca temsilî bir mahiyet arz etmesidir. Bundan dolayı büyük muharrirlerin, tercümanı bulundukları bütün bu beşeriyete nüfuz etmeye; beşerî veya millî tefekkür ve hassasiyetin -ki büyük muharrirler bunların istikametlerini ve tepelerini gösterir- bütün iviçeçalarını (eğri büğrülük) bilmeye çalışmamız lazımdır.

Neticede basın tarihi çalışmalarında ele alınan konunun bütünlüğünü yakalayabilmek için muhtevada yer alan umumî vakıaların takibi ve tasnifi ve devrin içtimaî hayatını (tarz, fikir vs.) temsil eden her türlü malzemenin tespit ve tahlil edilmesi gerekir. Bu, aynı zamanda bu tarz çalışmaların metodunu teşkil eder.

⁶ Bu ifadeler Lanson'un “Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji I” ve “Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji II” isimli makalelerinde yer almaktadır. *Edebiyat Tarihinde Usul*'ü yayına hazırlayan Eren Yavuz, kitabın ilk kısmına Cemil Meriç'in çevirisiyle Hisar mecmuasında yayınlanan bu makaleleri koymuştur.

Lanson'un yanı sıra Cavit Orhan Tütengil'in "Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu" da bu çalışmanın metodunun belirlenmesine tesir etmiştir. Tütengil'in gazete ve dergiler hakkında hazırlanan monografilerde yol göstermesi için hazırladığı sorulardan istifade edilmiş ve çalışmanın bu çerçeveye uygun bir içerikle hazırlanmasına dikkat edilmiştir. Cavit Orhan Tütengil'e göre (1961), basılı bir kitle haberleşme vasıtasının koleksiyonu belirli bir devrede geçen hadiselerin, görüş, düşünce ve duyguların tespitini sağlamak adına içtimaî hayatın önemli bir kesiti mahiyetini taşır. Bu itibarla gazete ve dergi koleksiyonlarını, monografi metodu ile incelemek suretiyle tarihî bir devre ışık tutmak mümkündür.

Cavit Orhan Tütengil, "Gazete ve Dergilerin İncelenmesi İçin Sorular" bölümünde 5 ayrı konuya dikkat çekmiştir: ilki incelenen gazete veya dergi hakkındaki bilgilerdir. Burada gazetenin adı, nerede, ne zaman yayınlandığı, fiyatı, boyutu gibi daha çok şeklî özelliklerin tespit edilmesi vurgulanmıştır. İkincisi sahip ve idarecileri ile daimi yazarlara dair bilgilerdir. Burada da gazetenin sahibi, idarecisi ve belirli bir süre zarfında sürekli yazar kadrosuna vurgu yapılmıştır. Üçüncüsü gazetenin muhtevasına has bilgilerdir. Fikrî cephesi, siyasî görüş ve partiler arası duruşu. Genel yayın politikasını tesis eden görüşler de yine bu çerçevededir. Dördüncüsü basın hayatında nasıl bir yere sahip olduğunun tespit edilmesidir. Fikir ve duruşu ile nasıl bir yere sahip olduğu, fikrî veya şeklî olarak getirdiği yeniliklerdir. Son olarak beşincisi ise basın tarihindeki yeridir. Burada da gazetenin siyasî, içtimaî hadiselerle bakışıyla ne gibi tesirlere sahip olduğu, basın dünyasına bakışı gibi hususlar ön plana çıkarılmıştır (Tütengil, 1961: 2-4).

"Türk Matbuatında Vakıf Gazetesi" başlıklı çalışma, yukarıda belirtilen noktalar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Vakıf gazetesi kronolojik bir şekilde ilk sayısından son sayısına kadar incelenmiş ve dört ana devreye ayrılmıştır. Bu tasnifin belirlenmesinde gazetenin yayın hayatı boyunca geçirdiği şeklî ve fikrî değişimler dikkate alınmıştır. Gazetenin bu yayın devreleri üç ana başlık altında incelenmiştir: 1- Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı, 2- Yazar Kadrosu, 3- Muhtevası. İncelenen devrede gazetenin ilk olarak şeklî özellikleri ve o devrede takip ettiği gazetecilik anlayışı tespit ve tahlil edilmiştir. Burada gazetenin geçirdiği şeklî değişimler, mizanpajı, yenilikler, ilaveler gibi hususlar üzerinde durulmuş, önemli görülen bazı nüshaların resimleriyle de desteklenmiştir. Yazar kadrosu bölümünde Vakıf'ın

incelenen yayın devresinde hangi kalem sahiplerine sütunlarında yer verdiği belirtilmiştir. Buradaki önemli husus, hangi yazarların devamlı yazar konumunda olduğunun belirlenmesidir. Burada da yazı sıklığı ve gazetede işgal ettiği yer dikkate alınmıştır. Devamlı yazarlar, biyografileri ve Vakit gazetesindeki gazetecilik faaliyetleri bakımından ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Vakit gazetesine katkı sağlayan diğer yazarlar da zikredilmiş, bu kalem sahiplerinin de hangi yönlerden gazeteye değer kattığı vurgulanmıştır. Üçüncü bölüm ise gazetenin incelenen yayın devresine damga vuran hadiseler ve meselelere nasıl yaklaştığının tahlil edildiği bölümdür. Burada siyasî ve içtimaî hadiseler en önemli bölümü teşkil etmektedir. Ayrıca Vakit'in neşredildiği yayın devresi ve genel yayın politikası gereği Batılılaşma ve Milliyetçilik mefhumları çerçevesinde tesis ettiği muhtevalar önem derecelerine uygun olacak şekilde tasnif edilerek tahlil edilmiştir. Son olarak bu bölümde gazetenin kültürel ve edebî muhtevasına odaklanılmış ve incelenen yayın devresinde ne gibi faaliyetlerde bulunduğu, yine o devrenin meselelerine nasıl baktığı tespit edilerek tahlil edilmiştir.

Bu itibarla bu çalışma Vakit gazetesinin bir monografisi mahiyetini taşımaktadır. Yukarıda zikredilen ve çalışmanın metodunun belirlenmesine katkıda bulunan kaynaklar bu çalışmanın da şekillenmesine fayda sağlamıştır. Bu çalışma, buradan hareketle “Gazetede ne var?” sorusuna cevap aramış, gazetenin muhtevası böylece olabildiğince geniş bir çerçevede incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, bu yönleriyle hem tasvirî hem de tahlilî özellikler ihtiva etmektedir. Tasvirî olarak bu çalışma, Vakit gazetesinin bilinmeyen bazı noktalarını göstermek suretiyle gazetenin daha detaylı bir şekilde tanıtılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Tahlilî olarak ise, gazetenin geniş muhtevasını yukarıda belirtilen çerçevede inceleyerek Türk matbuatındaki yerini tespit etmeyi hedeflemektedir.

Vakit gazetesinin yayın hayatı, Türkiye’de Batılılaşma vakiasının ve milliyetçilik cereyanının kol kola gittiği bir devre tekabül eder. Bu yüzden araştırmanın tahliline zemin teşkil edecek olan iki temel nokta, Batılılaşma ve Milliyetçiliktir. Türkiye’de Batılılaşma olgusunun ve bunun basın tarihi ile olan ilişkisinin tartışılması, milliyetçilik teorilerinin ve Türkiye’de milliyetçilik cereyanının gelişmesine yönelik kaynaklar gazete tahlilinin nazarî çerçevesini teşkil etmiştir. Bunun temel sebebi Vakit’in yayın politikasının ve anlayışının doğrudan bu iki mefhumla ilgili olmasıdır.

Milliyetçilik, 19. asırda tüm dünyayı etkisi altına alan siyasî, içtimaî ve iktisadî yönleriyle imparatorluk devrinin sonunu getiren en önemli fikrî akım olarak belirir. Kimine göre tarihî sürecin zarurî bir neticesi olan milliyetçilik, kimine göre sosyolojik bir gerçeklik bazılarına göre ise iktisadî değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bazen tüm bunları ihtiva eden karmaşık bir nazariye olarak ortaya çıkar. Milliyetçilik üzerine yazılanların modernleşme/Batılılaşma sürecinden bağımsız bir şekilde ele alınması düşünülemez. Bu yüzden bu çalışmanın teorik temelleri milliyetçilik ve modernleşme fikirlerinin kesiştiği düşünceler üzerine odaklanmıştır.

Ernest Gellner (2018: 71), *Uluslar ve Ulusçuluk* isimli eserinde milliyetçiliği “siyasî birim ile ulusa (millete) ait birimin çakışması” şeklinde tanımlamıştır. Gellner’a göre (2018) sanayi toplumuna geçişle birlikte, okuryazarlık artmış ve genişlemiş, uzmanlaşmış bir iş bölümü ortaya çıkmıştır. Bu dönemde hareketlilik, geçişler daha sık ve daha kolay olmuştur, ki bu insanlar arasındaki iletişimin zorunluluğunu, dolayısıyla kültürel bir vahdeti gerekli kılmıştır. Yani sanayileşme ile birlikte toplumda müşterek bir eğitim ve dil birliği ve bunun neticesi olarak ortak bir kültür meydana gelmiştir. İşte bu kültürü muhafaza edebilecek siyasî bir birimin varlığı hayatî bir öneme sahip olduğu için ulusçuluk (milliyetçilik) doğmuştur. Milletler de tüm bu gerekliliğin bilincinde olan insan topluluğunun ta kendisidir. Gellner, ortak kültürü muhafaza etmek için bir ihtiyaç hâline gelen siyasî birimin, düzeni sağlayıcı kurumlar dizisi olarak tanımladığı *devlet* olduğuna işaret etmiştir. Sonuç olarak milliyetçilik, böyle bir siyasî birimin, yani devletin varlığı ile söz konusu olabilir (Gellner, 2018: 74).

Ernest Gellner’ın milliyetçilik teorisi, tarihî süreç içerisinde özellikle iktisadî ve teknolojik değişimin ortaya koyduğu bir gerçeklik fikrinden yola çıkar. Tarım toplumunda birbirinden farklı kültürler, ulus – devlet yapısının gerektirdiği kültürel vahdeti sağlamaktan uzaktır. Oysa iktisadî gelişme ve teknolojik dönüşüm millî birliğin temin edilebilmesini kolaylaştırır. Burada dikkati çeken nokta milliyetçilik düşüncesinin doğuşunda iletişimin oynadığı roldür. Ortak kültürü muhafaza eden siyasî birim olarak devlet ne kadar önem arz ediyorsa bu kültürün gelişmesi ve insanlar arasında millî birlik duygusunu yayması bakımından da iletişim çok önemli bir yere sahiptir. İletişim, müşterek kültür bağlarını geliştirmek suretiyle millî bilincin oluşmasına ve millî birliği sağlamaya katkı sağlar.

Anthony Smith, *Millî Kimlik* isimli eserinde milletlerin ve milliyetçiliğin zarurî bir netice olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Milletlerin oluşumunda etnik bağ ve duyguların rolü çok daha güçlüdür. Smith'e göre (1991: 31-32) tarihî bir toprak veya yurt, ortak mitler ve tarihî bellek, ortak bir kamu kültürü, ortak yasal hak ve görevler, serbest hareket imkânına sahip bir ekonomi millî kimliğin unsurlarını oluşturur. Milletin oluşumunda tarihî etnik kimlik de ayrıca önem arz eder. Milletler, kendi ekonomilerini, kendi işbölümünü ve kendi mekânını (sınırlarını) belirler. Devletlerin veya modern devlet öncesi otoritelerin yalnızca temeli olmakla kalmaz bunlara tevdi edilen güç için rasyonel bir zemin olma işlevi de görür. Millete has kültürü, hak, özgürlük ve görevleri ihtiva eden hukukî kurumlar için de meşruiyet zemini olur millet (Smith, 1991: 32-35). Bu itibarla Anthony Smith'in kavramlaştırdığı millî kimlik modeli, -Gellner'in düşüncesinin aksine- tarihî ve iktisadî dış etkenlerin zorlayıcı şartları sonucu ortaya çıkmış değildir; bilâkis millet, tarihî etnik kimliğin kazandırdığı güçten yola çıkarak devlet ve diğer unsurların oluşumunu sağlayacak kudrete sahip bir kavram olarak tarif edilir.

Anthony Smith'in milliyetçiliğe dair dikkate değer bir vurgusu da aydınların millet ve milliyetçilik üzerindeki tesirleridir. Entelektüeller kimlik meselesine bir çözüm olarak kolektif kimliklerin tarihî kökü ve özgün bir etnik kimliğin önemi üzerinde durmuştur. Pek çok sanatçı ve aydın, ortaya koydukları eserler marifetiyle milletin sesini ve düşüncesini sergiler. Bu itibarla entelektüellerin milliyetçiliği, muhtelif vasıtalara ve imkânlarla yeniden inşa ettiği söylenebilir. Aydınlar doğrudan doğruya milliyetçilik ideolojisini yaymazlar, ancak onun dili ve ideolojisini kullanırlar. Bunun temel sebebi de kimlik bunalımı meselesinin milliyetçilik düşüncesi vasıtasıyla çözüme kavuşmasıdır. "Ben kimim? Biz kimiz?" sorularına verilen cevap, içtimaî bir mesuliyet duygusu taşıyan her entelektüel için önemlidir. Bu sorular, şahsî kimliğin kolektif kültürel kimlikte var olan –aynı zamanda en tutulan- milliyetçilikle cevaplanmıştır (Smith, 1991: 146-156). Aydınların rolüne vurgu, hem milliyetçilik hem de modernleşme için gerçekten önemlidir. Bu çalışmada da gazeteci ve fikir adamlarının, kanaat önderlerinin kamuoyu üzerinde yönlendirici, teşvik edici, eğitici, bilgilendirici, harekete geçirici hatta bazen tahrik edici pek çok işlevi gözler önüne serilmiştir. Aydınlar, gazetecilik vasıtasıyla milliyetçilik düşüncesini yeniden inşa etmiş, Batılılaşma vakıasının içtimaî gerekliliklerini serdeden telkinlerde bulunan

yazılar kaleme almışlardır. Çalışmada da Vakit gazetesi yazarlarının böyle bir işlevi söz konusu olmuştur.

Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler* isimli eserinde milliyetçiliğin tanımında daha farklı bir yola gitmiş ve onu birbirinden bağımsız insan topluluklarının müşterek bir gaye için yarattıklarına değinmiştir. Anderson’a göre (2020: 24) ulus, “hayal edilmiş bir topluluktur – bünyesi gereği hem sınırlı hem de egemen olarak hayal edilmiştir.” Anderson, fikrini desteklemek için Seton Watson’ın *Uluslar ve Devletler* isimli eserine atıf yapar. Watson, ulusun bir toplumda bulunan insanların ekseriyeti tarafından ulus olduklarını düşünmeye –hayal etmeye- başladıkları zaman var olduğunu belirtmiştir. Ulus, birbirine kardeşlik bağları ile bağlı olan geniş insan topluluklarının, “yatay bir yoldaşlığıdır”. İnsanlar, hayal ettikleri bu yoldaşlık uğruna ölmeyi bile göze alabilir (Anderson, 2020: 24-26).

Anderson’un tarif ettiği milliyetçilik, insanların hayal ettikleri basit bir cemaat değildir. Bu hayali destekleyen çok güçlü kültürel kökler vardır. Bu köklerden ilki dinî cemaattir. Dinî cemaatler ise dünyanın farklı yerlerinde yaşayan ve birbirinden habersiz insanları kutsal yazı ile birbirine bağlar. Hristiyanlık, İslâm ümmeti bu şekildedir. Bu yüzden klasik Latince ve Arapça bunun örneklerini verir. Hristiyanlık cemaati veya İslâm ümmeti, kutsal yazılar ile hayal edilebilir olmuşlardır. İkinci kültürel kök “hanedanlık mülkü”dür. Anderson, insan topluluklarının hanedanlık tarafından yönetilen bir mülk olarak hayal edildiği devirlerin varlığını, hayalî cemaat kavramını pekiştiren tarihî bir gerçeklik olarak sunmuştur. Bu iki kültürel kök, dinî cemaat ve hanedan mülkü modern anlamda tasavvur edilen ulusu meydana getirmemiştir. Ulusun hayalî bir cemaat olarak görülmesine hizmet eden en önemli şey “dünyayı kavrama tarzında meydana gelen köklü bir değişim”dir. Bu, zaman içinde eşzamanlılık diye tabir edilen yeni bir zaman tasavvurudur. Anderson, bunu roman ve gazete ile izah eder. Romanda belli bir zaman diliminde, farklı ve bazıları birbirinden tamamen habersiz olan karakterler tarafından yaşanan hadiseler anlatılır. Okur, romanda yaşanan hadiseleri aynı anda görebilir. Romanın içine işleyen bu eşzamanlılık tasavvuru, ulus için de düşünülebilir. Nitekim birbirini tanımayan milyonlarca vatandaş bir arada bulunur. Kimin tam olarak ne yaptığı bilinemez olmakla beraber müşterek bir zaman içinde benzer işlerin yapıldığına güvenilir (Anderson, 2020: 27-45).

Bu çalışmanın teorik çerçevesine de katkı sağladığı için gazeteye ayrı bir parantez açılmalıdır. Anderson, hayalî bir cemaat olarak ulus düşüncesini temsil eden gazeteyi, “olağanüstü kitlesel bir ayin”e benzetir. Bir ulus içerisinde, birbirini tanımayan milyonlarca insan, belli bir zaman dilimi içinde aynı şeyi okur ve aynı haberi alır. Gazete, bu insan kitlesini belli bir saat aralığında bir araya getirir. Gazete okuru, yani vatandaş, aynı kendisi gibi pek çok insanın farklı şehirlerde veya farklı mekânlarda eşzamanlı olarak bunu yaptığını bilir. Bu güven, hayalî bir cemaat olan ulusun takvime bağlanmış olduğunu gösterir. Gazete, hayalî cemaati somut bir gerçeklik halinde tasavvur etmeye aracılık eder (Anderson, 2020: 53-55). Gazete, insan kitlelerini bir arada, muayyen bir düşünce etrafında toplar. Ulus bilinci, modern bir iletişim aracı ile sürekli bir şekilde yeniden inşa edilir, pekiştirilir. Bu pekişmenin neticesi ise milliyetçilik düşüncesine meşruiyet kazandırır.

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin önemli mütefekkir kalemlerinden biri olarak milliyetçiliğe dair kayda değer görüşler zikretmiştir. Bu düşünceler hem bu çalışma için hem de bu sahada çalışanlar için önemli bir kaynak niteliği taşır.

Ziya Gökalp’in milliyetçilik düşüncesi ırka dayanan bir milliyetçilik değil kültürel bir milliyetçiliktir. Millet mefhumu, devletten önce gelir. Millet, bir devletin sınırları içindeki halkları kapsadığı gibi aynı dili konuşan başka devletlerdeki insanları da içine alan bir kavramdır. Bu yüzden Gökalp, milliyet mefkûresinde bir millet için en belirleyici unsurun “dil topluluğu” olduğunu vurgulamıştır. Dil, içtimaî hayata tesir eden, kültür ve medeniyet mefhumlarına zemin olan en önemli vasıta. Dil topluluğu, içtimaî hareketleri yönlendirir ve milliyet düşüncesini meydana getirir. Dilden sonra ise bir milletin kültür ve medeniyet hayatına tesir eden din gelir. Fakat Gökalp, dinin milliyet üzerindeki belirleyiciliğini “ümme” anlayışıyla izah eder. Şöyle ki bir dine mensup farklı milliyetten insanlar olabilir. Mesela Türkler İslâm ümmetine dahil olmakla beraber Arap milletine dâhil değildir. Millet mefhumu için dil ile beraber millî vicdan, kültür, örf, adet, gelenek ve tüm bunların içinde yaşandığı topluluğa yurt olan “vatan” kavramı gelir. Böylece millet mefhumu ile ümmet ve devlet düşüncesi birbirinden ayrılır. Bu ayrılış, milletin dinî ve beynelmilel katılımlarına bir engel teşkil etmez; bilâkis onun yardımcısı olur. Bununla birlikte dinî topluluk ile dil topluluğu arasında da bağlantı söz konusudur. Bazen dilin ve dinin de milliyet üzerinde belirleyici tesiri olabilir. Gökalp (2006: 60-72) burada tarihten

örnekler vererek protestan Fransızların Almanya'ya göç ederek zamanla Germanleştiğini, eski Bulgar Türklerinin de Hristiyanlığı seçerek zamanla Slavlaştığını ifade etmiştir. Bunlardan ilki dilin, ikincisi ise dinin milliyet üzerindeki tesirini gösterir. Neticede Gökalp'in milliyetçilik düşüncesi, yalnızca biyolojiye veya mahdut bir coğrafyaya hasredilmemiştir. Kültürün temeli olarak işaret edilen dil topluluğu ile birlikte pek çok farklı unsurun milliyet üzerinde tesir ettiği görülür. Bunların içinde en önemlisi olan dil ve kültür birliğidir, ki bu da Gökalp'in kültürel bir milliyetçiliği takip ettiğini gösterir.

Ziya Gökalp'e göre (2006: 8-17), 20. asır dünyanın her yeri için “milliyet yüzyılı”dır. Osmanlı, Türkler tarafından kurulduğu hâlde milliyet mefkûresi en son Türklerde görülmüştür. Devletin istikbali için ikinci planda kalan Türkler son ana kadar millî uyanış gösterememiştir. Türklük akımının ortaya çıkışı da Osmanlılığın karşısında değil yanında olmuştur. Gökalp, *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak* isimli kitabında Türk milliyetçiliğinin üç gayeye doğru hareket hâlinde olması gerektiğini belirtmiştir. Gökalp'e göre halkın kültürü ve gelenekleri üzerinde önemli bir tesiri olan İslâm dini Türklükten ayrı olamaz. Teknik ve fennî ilerlemelerin, yani beynelmilellik vasfının da Türklükten uzakta olmaması gerekir. Bu üç tez, kendi tesir sahaları belirlenerek kabul edilmeli; Türk milliyetçiliğinin ihtiyacı olan bu üç tez “çağdaş bir İslâm Türklüğü” idealinde bir sentez olarak kabul edilmelidir.

Ziya Gökalp'in sentezci kültürel milliyetçiliği⁷, Türk milliyetçiliğinin ideallerini belirleyen en önemli düşüncedir. Yalnız burada Gökalp'in milliyetçilik düşüncesinden⁸ ziyade onun milliyet fikri ile gazete arasında -Benedict Anderson'a benzer şekilde- kurduğu bağlantı çok daha önemli görünmektedir. Gökalp, milliyetin doğuşunda gazetenin rolüne dikkat çekmiştir. Gerçekten de gazete, bu asır içinde ulus bilincine hizmet eden en önemli kitle haberleşme vasıtasıdır. Ziya Gökalp, gazetenin medenî insanlığı bir cemiyete dönüştürme gücü olduğunu belirtmiştir. Gazete, insanların görmediği büyük bir toplanmayı mümkün kılar. Kamuoyu denilen mefhum, gazete sayesinde oluşur. Hatta Gökalp, bir adım daha ileri gider ve millî devletin bile

⁷ Vakıf muhtevaı ele alınırken Gökalp'in Vakıf yazarları üzerinde, genel olarak da gazetenin genel yayın politikası üzerinde büyük bir tesiri olduğu görülecektir. Bilhassa kültürel milliyetçilik düşüncesi, Vakıf gazetesi tarafından temsil edilen önemli bir kavram olarak ortaya çıkar.

⁸ Ziya Gökalp, Vakıf gazetesinde kaleme aldığı birkaç makale ile milliyetçilik düşüncesini temsil eden önemli görüşlere yer vermiştir. Gazetenin muhtevaı tahlil edilirken Gökalp'in bu düşünceleri ele alınmıştır.

gazetenin kurduğu bu manevî toplanmanın bir neticesi olarak doğduğuna işaret etmiştir (Gökalp, 2006: 104-105).

Milliyetçilik düşüncesi üzerindeki bu fikirler, bu çalışmada şu üç noktada merkezî rol oynamıştır: 1- ulus – devlette iletişimin rolü, 2- Millî kimliğin oluşmasında aydınların (gazeteci/fikir adamı) rolü, 3- Milliyet fikrinin oluşmasında gazetenin rolü. Bu çalışmanın teorik çerçevesi, işte bu üç rol tarafından şekillenmiştir. Vakit gazetesinin yayın hayatı Türkiye’nin ulus – devlet olma sürecini içine alır. İletişim aracı olarak gazetenin bu süreçteki işlevi dikkatle incelenmiştir. İkincisi ise milliyetçiliğin yeniden inşa edilışinde gazeteci ve aydınların rolüdür, ki bunda da Vakit yazarlarının gazeteye olan katkıları incelenmiştir. Son olarak gazetenin kendi başına milliyet fikrini temsil etme rolüdür. Bu çalışmada Vakit gazetesinin milliyet fikrini nasıl temsil ettiğı, hem genel yayın politikasında hem de muhteva tahlilinde açıkça gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma 7 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve teorik çerçevesinin tanıtıldığı “Giriş” bölümüdür. İkinci bölüm Vakit gazetesini genel hatlarıyla tanıtmaktadır. Bu bölümde gazetenin kuruluş süreci, idarî kadroda bulunan gazetecilerin biyografileri, gazetenin genel yayın politikası ve sayı bilgileri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm, gazetenin aynı zamanda ilk yayın devresini de içine alan “Kuruluşundan Cumhuriyet’e Vakit Gazetesi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde gazetenin kuruluşundan Cumhuriyet’in ilan edildiğı tarihe kadarki bölümü ele alınmıştır. Dördüncü bölüm, “Cumhuriyet’ten Kurun’a Vakit Gazetesi” başlığını taşımakta olup gazetenin ikinci yayın devresi olarak tespit edilen dönem incelenmiştir. Bu bölüm, gazetenin hem fikrî hem de şeklî bir değişim geçirdiğı dönem dikkate alınarak hazırlanmıştır. Beşinci bölüm de yine buna benzer şekilde “Kurun’dan Yeni Gazete’ye Vakit Gazetesi” ismiyle gazetenin üçüncü yayın devresi olarak belirlenmiştir. Altıncı bölüm “Yeni Gazete’den Kapanışa Vakit Gazetesi” ismiyle gazetenin son yayın devresi olarak belirlenmiştir. Tüm bu yayın devreleri, yukarıda yöntem bölümünde açıklandığı üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Gazetenin şeklî özellikleri ve gazetecilik anlayışı, yazar kadrosu ve faaliyetleri ve son olarak muhtevası ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümü olan “Sonuç” bölümünde Vakit gazetesinin yayın hayatı boyunca dikkate değer noktaları

vurgulanmış, Türk basınında nasıl bir yere sahip olduğu hususunda tespitlerde bulunulmuş ve farklı çalışmalar için tavsiyelere yer verilmiştir.

Vakit gazetesi 22 Ekim 1917 tarihinden itibaren neşredilmeye başlamıştır. Bu çalışma Vakit gazetesinin 22 Ekim 1917 – 28 Ağustos 1959 tarihleri arasında yaklaşık 42 yıllık yayın hayatını kapsamaktadır. 28 Ağustos 1959'dan sonra Vakit gazetesi, mecmua hüviyeti almış, haftalık, bazen iki haftalık bazen ise aylık gazete şeklinde neşredilmiştir. Bu dönemden sonra iktisadî meselelere ağırlık veren bir tür ekonomi gazetesi olmuştur. 1961 yılında yeniden günlük yayınlarına başlamışsa da bu çok uzun sürmemiştir. 1962 – 1965 tarihleri arasında genellikle iki haftada bir neşredilmiştir. 1966 ve 1967 tarihlerinde ise yalnızca birer sayı çıkmıştır. Bu yüzden bu çalışmada Vakit gazetesinin 1960-1967 devresi, istikrarını ve geniş siyasî muhtevalı gazete olma özelliğini kaybettiği için kapsam dışında tutulmuştur.

Çalışmanın Osmanlı Türkçesini gerektirdiği bölümüne dair şunlar belirtilmelidir. 1917-1928 yılları arasında Vakit nüshaları Eski Harfli Türkçe ile neşredilmiştir. Gazete muhtevası tahlil edilirken o devirde sıklıkla kullanıldığı hâlde günümüzde çok daha az kullanılan kelimelerin parantez içinde güncel karşılıkları verilmiştir. Nadiren de olsa okunamayan kelimeler soru işareti (...) ile belirtilmiştir. Metin transkripsiyonu verilen bazı yerlerde de anlaşılamayan bölümler (kelimeler, terkipler vb.) Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap harfleri verilmek suretiyle ayrıca belirtilmiştir. Yine bu yerlerde bazen metin içi açıklamalara, bazı noktalarda ise dipnotlara yer verilmiştir.

2. VAKİT GAZETESİ: KURULUŞ, İDARİ KADRO, GENEL YAYIN POLİTİKASI VE SAYI BİLGİLERİ

2.1. Vakit Gazetesinin Kuruluşu

Vakit Gazetesi, 1917 yılında Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman ortaklığında kurulmuştur. Gazetenin ilk yayın yıllarında Ahmet Emin'in ağırlığı göze çarpsa da 1923 yılından sonra Us kardeşler gazetenin tek sahibi olmuştur (Koloğlu ve Akbayar, 1996: 4). Vakit'in ilk sayısı 22 Ekim 1917'de İstanbul Cağaloğlu'nda basılmış ve böylece neşriyat hayatına başlamıştır.

Mehmet Asım, Vakit'in kuruluşundan önce öğretmenlik yapmıştır. Bu sırada hazırladığı ders kitaplarından elde ettiği gelir, Vakit'in kuruluş sermayesi için önemli bir paya sahip olmuştur. Mehmet Asım, hatıralarında bu hususu şöyle dile getirmiştir (Us, 2012: 11-12):

Amelî Kitabet ve Usul-i Tahrir adındaki kitabımdan sonra Ahmet Cevat Bey ile beraber ilkokullar için Anadolu Yavrusunun Kitabı'nı yazıyorum. Anadolu Yavrusunun Kitabı beş cilt idi. Her bir cildi içinde o zaman beş sınıf olan ilkokulların her bir sınıfında okunan dersler bir araya toplanmıştı. Kitapçı İbrahim Hilmi Çığıracan'ın bastığı bu kitap ilkokullara tavsiye olunmuştur. Vakit gazetesinin bana ait olan ilk sermayesi de bu kitaplardan aldığım paradan teşekkül etmiştir.

Ahmet Emin Yalman, I. Dünya Harbi içinde Sabah gazetesinin başyazarı idi. Bir aralık harp sahalarını görmek için Almanya'ya gitmişti. Bir buçuk ay kadar devam eden bu tetkik seyahati sırasında gazeteyi bana bırakmıştı. Bu münasebetle aramızda teessüs eden dostluğu bir iş arkadaşlığı haline getirmek için ara sıra birlikte gazete çıkarmayı düşünürdük. Harbin son safhalarında İstanbul gazeteleri fiyatlarını on paradan yirmi paraya çıkardılar? Fiyatların bu şekilde artması üzerine birlikte gazete çıkarmak fikrinin tatbik zamanı geldiğine hükmettik.

Vakit'in bir diğer ortağı Ahmet Emin Yalman da hatıralarında Mehmet Asım'la beraber Vakit gazetesini nasıl kurduklarını anlatır. Yalman, bir gazete kurma fikrinin Sabah gazetesinde çalıştığı sıralarda oluştuğunu söyler. Sabah gazetesinin o devrede önemli başarılarla imza atması, genç yazarı “Ben neden bir gazete çıkarmayayım?” düşüncesine itmiş ve bunun için kendisine bir ortak bulması gerektiğine karar vermiştir. Tanin gazetesinde “Dereden Tepeden” sütunu yazarı Mehmet Asım'ın, kendisiyle o dönem sık görüştüğü ve güvenilir olduğu sebeplerinden bu iş için en munasip kişi olduğu kanaatine varmıştır (Yalman, 1997a: 353-354). Yalman, gazetenin kuruluş süreciyle ilgili şunları söyler:

Bir gazete çıkarmak yolundaki düşüncemi Mehmed Asım'a açtım. Derhal ilgi gösterdi. İki yüz ellışer lira sermaye ile işe girişmeye karar verdik. Ben bu işe ondan fazla manevî sermaye koyuyordum; İstibdat devrinde gazeteciliğe başlamıştım, Meşrutiyet'in ilanından sonra Yeni Gazete'de başyazarlık etmiştim, Amerika'da sosyoloji ve tarih doktorası yapmış ve Columbia Gazetecilik Mektebi'nde staj görmüştüm, üç dil biliyordum; Tanin'in harp muhabiri sıfatıyla kazanılmış bir şöhretim vardı. En sonunda da mücadeleci bir Sabah başyazarı sıfatıyla on beş bin okuyucuyu tek başıma bir araya getirmiştim, fakat iş adamlığı damarından o kadar yoksundum ki bunlardan dolayı Asım'dan daha fazla bir kâr hissesi istemek hatırımdan bile geçmedi. Benim gözümde, yalnız gazete çıkarmak, kötülüğe ve yolsuzluğa karşı mücadele etmek, umumî menfaati serbestçe korumak hedef ve ideali vardı. Kâr ve zararı müsavi olarak taksim etmemiz, fakat başyazar sıfatıyla benim kendisine nisbetle ufak bir maaş farkı almam esasında anlaştık.

Mehmet Asım, gazetenin adını “Haber” olarak belirlemelerine karşılık devrin Matbuat Müdürü Hikmet Bey'in (Nazım Hikmet'in babası) tavsiyesi üzerine gazetenin isminin “Vakit” olmasına karar verilmiştir. Mehmet Asım, bu hadiseyi şöyle anlatır (Us, 2012: 12):

...Birkaç gün sonra o zaman Matbuat Müdürü olan Hikmet (Nazım Hikmet'in babası) ten bana bir telefon geldi:

“Asım, bir gazete imtiyazı istiyorsunuz. Vereceğiz. Fakat ben gazetenin adını beğenmedim. Daha güzel bir isim var. 'Vakit' 'ismini kabul ediniz. 'Vakit' eski bir gazetenin adıdır. Çoktan imtiyaz hakkı kalmamıştır. Eskiden tanınmış bir isim olduğu için ben bunu tercih ederim” dedi.

Ahmet Emin, gazeteye Vakit ismi verilmesinde, Lastik Said Bey'in başyazarı olduğu ve mücadeleci bir gazete kimliği olan eski Vakit gazetesinin rolü olduğunu söyler. İmtiyaz meselesinde ise, o dönem, partinin güvenini kazanmayan kişilere gazete imtiyazının verilmesinin mümkün olmadığını belirten Ahmet Emin, kendisini Ziya Gökalp'in, Mehmet Asım'ı ise Hüseyin Cahit'in desteklemesi suretiyle bu işi hallettiklerini nakleder (Yalman, 1997a: 355).

Vakit gazetesi, Cağaloğlu'nda bir zamanlar Kızılay Genel Merkezi olan binanın tam karşısında yer alan bir binada yayın hayatına başlamıştır. Ahmet Emin'in Vakit'in matbaa ve neşriyat sürecine ilişkin görüşleri şu şekildedir:

Ondan sonra sıra matbaa bulmaya geldi. Bu işte de talihimiz iyi gitti. Cağaloğlu'nda, bir zamanlar Kızılay'ın genel merkezi bulunduğu binanın tam karşısında kapalı duran bir “Amedi” matbaası vardı. Bunu meraklı bir adam, kendi hesabına kitap basmak için kurmuş, fakat işi yürütememişti. Gazetenin düz bir makinesi vardı, inürettiphanesi de tamdı. Yukarı katta yeni başlayan bir gazetenin yazı ve idare heyetine yetecek kadar oda, bu odalarda bütün lüzumlu eşya vardı. Her türlü tesis ve eşyasıyla bütün binayı elli liraya tuttuk. .Sabah gazetesinde alıştığım ve çok sevdiğim başmürettip Ethem Efendi tertip heyetini

kurdu. Yazı heyetinin başına Ali Naci Karacan geçti. 22 Ekim 1917 Pazartesi günü “Vakit”in ilk nüshası çıktı (Yalman, 1997a: 355).

Hakkı Tarık Us’un öğrencilerinden Yunus Kâzım Köni’nin Türk Dili Dergisi’nin 63. sayısında neşredilen ve Vakit gazetesi ile Hakkı Tarık hakkında kaleme aldığı yazı önemli bir kaynak teşkil eder. Vakit gazetesinin kuruluş yıllarında karşılaştığı zorluklar hakkında Köni (1956: 154) şöyle söyler:

...Vakit’in kuruluş sırasında belirli bir idare yeri, hatta özel baskı makineleri yoktu. Gazete, Cağaloğlu yokuşuna çıkarken sağ kolda iki katlı bir evi kiralarak oraya yerleşmekle kendini artık kökleşmiş sayabiliyordu. İlk düz baskı makinesi bu kiralık evin bodrum katına aylarca sonra yerleştirilmiştir.

Ahmet Emin Yalman, Vakit’in ilk sayısında gazetenin Filip Efendi tarafından çıkarılan “Vakit” gazetesiyse ismi dışında hiçbir münasebetinin bulunmadığını belirtmiştir. Aynı yazıda Yalman, gazetecilik hayatına dair bazı bilgiler vermiş ve Vakit’i Mehmet Asım Us’la beraber ortak sermaye ile kurduklarını belirtmiştir. Yalman’ın (1917a: 1) ilk sayıda gazetenin yayın politikasını ve gayesini ifade ettiği şu cümleleri önem arz etmektedir:

Takip ettiğimiz başlıca gaye memleketin ihtiyacına salahına, feyz ve terakkisine taalluk eden muin meselelerle meşgul olmak, gerek şehrimizin ve gerek taşraların hayatına ait şeylere haricî havadisten fazla ehemmiyet vermek ve bilhassa içtimai ve iktisadî sahalarda canlı bir faaliyet göstermeye çalışmaktır. Bu gayelerin temini için matbuatımızda kökleşmiş usullerden ayrılacağız. Mesela her gün aynı muharririn mütehassısı olduğu veya olmadığı meseleler hakkında söylenecek hiçbir şey bile olmasa makale yazma usulünü yavaş yavaş terk edecek ve baş makale sütunlarımızı her sahife mütehassıslarımızın kalemlerine açacağız.

Ayrıca Yalman, Vakit’in memleket menfaatlerine ve gazetecilik mesleğine olan saygının gerektirdiği bir biçimde neşriyat yapacaklarını vurgulamıştır (Yalman, 1917a: 1).

Mehmet Asım Us ise ilk sayıda “Eskilerin Kıymetini Bilelim” başlığı altında bir yazı neşretmiştir. Bu yazıda Mehmet Asım, eski bir gazete ismi olan Vakit’i seçmelerinin sebebini, “yeni bir kelime bulup da onu kullana kullana eskitmektense eski bir gazete ismini kullanmayı harb-i umumî iktisadiyatına daha muvafık buluyoruz” şeklinde cevaplandırmıştır (Us, 1917a: 2).

Vakit gazetesi, herhangi bir propaganda yapmadan adını duyurmayı, ilk nüshada yer alan bir yolsuzluk haberi vasıtasıyla başarmıştır. Ahmet Emin Yalman (1997a: 356), anılarında bu habere dair şu bilgileri vermektedir:

Avusturya'dan beş kuruşa alınan şekerin üç yüz kuruşa halka satıldığını ve milyonlarca liralık vurgun yapıldığını belirten havadisın asıl göze çarpan tarafı, eski Maarif Nâzırı Şükrü Bey'in bu işte baş rolü oynamasıydı. Ali Naci, Şükrü Bey'in sivil bir resmini değil, o zamanki rütbesini gösteren sırmalı üniformasının üzerinde nişan ve madalyalar taşıyan bir resmini de basmakla haberin hakkını tam olarak vermiş, velvele yaratmayı başarmıştı. Gazete ondan sonra derhal aldı yürüdü. Yolsuzluklara karşı Sabah gazetesinde olduğundan daha şiddetli ve daha cüretli bir surette açtığımız propaganda da tesirini gösterdi. Vakit harbin son devrinin çok sevilen ve aranan bir gazetesi oldu.

Vakit gazetesi, çok zengin bir yazar kadrosu ve bu suretle zengin bir muhtevaya sahiptir. Belli dönemlerde gazetenin yazarları arasında Ziya Gökalp, Hüseyin Cahit Yalçın, Halide Edip Adivar, Ömer Seyfettin, Celal Nuri İleri, Peyami Safa, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Hakkı Süha Gezgin, Nasuhi Baydar, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi devrinin önemli kalem sahipleri göze çarpmaktadır. Kadro zenginliği, Vakit'in bir okul niteliği taşıdığını göstermektedir (Koloğlu ve Akbayar, 1996: 6-7).

Vakit gazetesi, kuruluşunu takip eden yıllarda sürekli gelişim çizgisi göstermiştir. Bunda gazetenin idarî kadrosunun başarısı büyüktür. Ahmet Emin Yalman'ın Malta sürgünü dönüşünden kısa bir süre sonra Vakit gazetesinden ayrılmasıyla Hakkı Tarık Us'un gazetede ki rolü artmıştır. Hakkındaki biyografi dikkatle incelendiğinde yalnızca Vakit gazetesinde değil Türk basın ve fikir hayatında da önemli tesirlerinin olduğu görülecektir.

Ahmet Emin Yalman ile Mehmet Asım'ın arasındaki anlaşmazlığın sebeplerinden biri de, yazı işleri müdürü Enis Tahsin'le Ahmet Şükrü'nün ortaklar arasına alınma istekleridir. Hakkı Tarık'ın gazetede ki işlere fazlaca karışması da sebeplerden biridir. Ahmet Emin, 1920'de Malta'ya sürgüne gönderildiğinde gazetenin yönetimi Mehmet Asım'a kalmıştır. 18 Mart 1923'te Mehmet Asım, Ahmet Emin'in hissesine karşılık 12.000 lira ödeyerek Vakit'in imtiyazını üstüne almıştır. Bunun üzerine Ahmet Emin, Sabah gazetesi sahibi ile anlaşarak basımevi ve binayı kiralamış ve Vatan gazetesinin imtiyazını alarak gazeteciliğe burada devam etmiştir (İnuğur, 1988: 121).

2.2. Vakit'in İdarî Kadrosu

Vakit gazetesinin idarî kadrosunda, yani gazetenin sahipliğinden ve idaresinden mesul olan kişiler 1917-1923 arası Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman'dır. Ahmet Emin'in 1923'te ayrılarak Vatan gazetesini kurmasının ardından Hakkı Tarık

Us ve Hasan Rasim Us bu idarî kadroda yer almıştır. Bu bölümde Vakıf'ı çıkaran idarî kadronun biyografileri verilmiştir.

2.2.1. Mehmet Asım Us (1884-1967)

2.2.1.1. Ailesi ve tahsili

Us kardeşlerin uzak geçmişlerine dair tafsilatlı bilgi yoktur. Bu hususta Us kardeşlerin herhangi bir araştırma teşebbüsü olmamıştır. Yalnız baba tarafından “Sultanlar” soy ismiyle anıldıkları bilinmektedir. Hasan Rasim ve Hakkı Süha'ya göre “sultanlar” lakabı, Selçuklu sonrası kurulan beyliklerden veya tasavvuf yolunda yükselmiş kişi manasına geldiği için ermiş dedelerinden gelmiş olabilir (Us ve Gezgin, 1958: 21-22). Fakat bu bir ihtimaldir, geniş bir şecere bilgisi veya bu hususta bir belge yoktur.

Mehmet Asım, 1884 yılında Gördes'te doğdu. Babası, Gördes kazası tacirlerinden saatçi Hacı Hasan Hulûsi Efendi, annesi Sıdıka Hanım'dır. Gördes ve Beşiktaş Askerî Rüştiyeleri'nde orta, Vefa İdadisi'nde lise öğrenimi görmüş ve “pekiyi” ile tamamlamıştır. Buradan Mülkiye Mektebi'ne girmiş ve 9 Temmuz 1907 tarihinde “iyi” derece ile mezun olmuştur (Mücellidoğlu, 1968-1969: 1136).

Akbayar ve Koloğlu'na göre, Mehmet Asım'a Mülkiye Mektebi, Baha Tevfik, Hasan Vasfi Menteş ve Mustafa Safvet Tuncay gibi dönem arkadaşları; İbrahim Hakkı ve Emrullah Efendi gibi hocalarının olması ve devrin önemli fikir adamları ile beraber gelişme imkânı bulunması dolayısıyla yeni ufuklar açmıştır. Dikkatli bir gözlemci oluşunun da tesiriyle yakaladığı kültür birikimi, *Tanin*'de fıkra yazarlığına başladığında kendisine önemli imkânlar sağlamasına zemin hazırlamıştır (Koloğlu ve Akbayar, 1996: 18).

2.2.1.2. Çalışma hayatı

Mehmet Asım Us, Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra çalışma hayatına atılmıştır. Eylül 1907'de Ziraat Bankası Piyango Kalemî Kâtipliğine tayin edilmiş, burada bir yıl çalıştıktan sonra Eylül 1908'de İzmir Vilayeti Maiyyet Memurluğu'nda stajını yapmıştır. Mehmet Asım, daha sonra doğduğu yer olan Gördes Kazasında Kaymakam Vekilliği yapmış 14 Eylül 1909 tarihinde ise Elmalı Kaymakamlığı'na atanmıştır (Mücellidoğlu, 1968-1969: 1136).

Mehmet Asım, Nisan 1910'da görevinden istifa ederek İstanbul'a gelmiş ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkardığı Tanin gazetesine yazar olarak girmiştir. Aynı yıl öğretmenlik görevine de başlayan yazar, gazetecilik ile öğretmenliği bir arada yürütmeye başlamıştır. Eylül 1910'da İstanbul Darülmüallimini'de edebiyat, hukuk ve ahlak dersleri muallimliği yapmıştır. Buna ilaveten Galatasaray Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği de yapmıştır. Ekim 1913'te rahatsızlığı sebebiyle görevlerinden ayrılarak Avrupa'ya gitmiştir (Mücellidoğlu, 1968-1969: 1136-1137).

Mehmet Asım, Nisan 1914'te memlekete geri dönmüş ve Mayıs 1914'te Maliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdürlüğü 2. Mümeyyizliğine tayin edilmiştir. 4 yıla yakın bir zaman burada çalıştıktan sonra *Vakit* gazetesini çıkarmıştır (Mücellidoğlu, 1968-1969: 1137).

2.2.1.3. Gazeteciliği

Mehmet Asım, 1910 yılında İstanbul'a gelmiş ve II. Meşrutiyet devrinin önemli gazetelerinden olan *Tanin*'de gazeteciliğe başlamıştır. Mehmet Asım, hatıralarında Tanin başyazarı olan Hüseyin Cahit'ten övgüyle bahseder. Tanin'deki gazeteciliği sırasında Cahit'in kalem arkadaşlarına hiçbir zaman patron muamelesi yapmadığını ifade eden Asım, Tanin'deki gazetecilik yıllarına dair hatıralarını şöyle anlatır (Us, 2012: 8):

Hüseyin Cahit'in gazetedeki arkadaşlarına hiçbir vakit bir patron muamelesi yaptığımı görmedim. Ben, gazetede haftada üç gün, "Dereden Tepeden" başlığı ile mizahî yazılar yazıyordum. Haftada bir, "Karikatür" başlığı altında, o zamanın devlet adamlarından veya tanınmış şahsiyetlerinden biri hakkında yine mizahî bir üslupta portre yapıyordum. Bu yazılarda hiçbir kayıt ve şart gözetmeksizin yaptığım tenkitlerden dolayı hiçbir muahezeye maruz kalmadım.

Mehmet Asım, Abdülhak Hamit'in ünlü kahramanlarından "Tarık" imzasıyla, "Dereden Tepeden" başlığıyla özel bir sütuna sahip olmuş ve kısa sürede ünlenmiştir. Gazetecilikte yalnızca siyasî değil her alanda kalemını kullanan Asım, siyasî mizah ile bu mesleğe başlamıştır. 1910'da "Karikatür"ler bu anlamda çok beğenilen ve edebî mizah olarak değerlendirilen yazılarıdır (Koloğlu ve Akbayar, 1996: 21).

Mehmet Asım, Tanin gazetesinin neşriyatını tatil etmesinin ardından gazeteciliğe bir süre ara vermiştir. Rahatsızlığı sebebiyle İsviçre'de Davos Sanatoryumu'nda bir yıl kalmış, dönüşte Maliye Nezareti'nde Kalem-i Mahsus

Mümeyyizi olarak çalışmıştır. İşte bu sırada Ahmet Emin Yalman ile anlaşarak Vakit gazetesini çıkarmıştır.

Ahmet Emin'in Vakit'teki ortaklığı beş buçuk yıl sürmüştür. İlk yıllarda Ahmet Emin'in başyazıları yoğunluktadır. 1919'dan itibaren Mehmet Asım'ın yazıları artmış Ahmet Emin Kütahya'ya, sonra Malta'ya sürülünce gazetenin bütün yükü Asım'a kalmıştır. Koloğlu ve Akbayan'a göre (1996: 26), Ahmet Emin ve Mehmet Asım iki iyi dost olmalarına karşılık ayrı yapı ve görüşlerdedir. Ahmet Emin, heyecanlı ve uç bir yazar olmasına karşılık Mehmet Asım daha dengelidir; uzun bir düşüncenin sonucunda daha kalıcı kararlara varır. Bu durum, ikisinin birbirini tamamlamasına yaramıştır.

Mehmet Asım zaferden sonra kaleme aldığı pek çok başyazıda açıkça Halk Fırkasını ve faaliyetlerini desteklemiştir. İttihat ve Terakki'nin eski üyelerinin iç siyasetteki mücadelesini üzüntü verici olarak değerlendirmiş ve eleştirmiştir. Mart 1923'te Ahmet Emin'in Vakit'ten ayrılmasının ardından kardeşi Hakkı Tarık'la beraber Mehmet Asım, gazetenin her şeyiyle meşgul olmaya başlamışlardır. Asım, başyazarlığı, Hakkı Tarık, yazı işlerini, idarî ve malî konuları ele almıştır. Hakkı Tarık'ın milletvekili seçilmesinin ardından en küçük kardeşleri Hasan Rasim'le beraber işleri yürütmeye devam etmiştir (Koloğlu ve Akbayan, 1996: 45-47).

Mehmet Asım, kardeşleriyle beraber Vakit gazetesini yarım asra yaklaşan bir süre zarfında yayınlamıştır. Bu süreçte genellikle Cumhuriyetin kurucu ideolojisiyle paralellik gösteren bir fikrî yapıda olmuştur. Vakit'in uzun süre başyazarlığını yapmış, genellikle iktisat, dış politika, siyasete yönelik yazılar kaleme almıştır.

2.2.1.4. Siyasî hayatı

Mehmet Asım Us, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü (1927-1931) ve dördüncü (1931-1934) dönemlerinde CHP Artvin Milletvekili olarak seçilmiştir. Altıncı (1939-1943), yedinci (1943-1946) ve sekizinci (1946-1950) yasama dönemlerinde ise CHP Çoruh Milletvekili olarak seçilmiştir (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 136, 189, 318, 386, 460).

Mehmet Asım, CHP milletvekili olduğu devirde ılımlı bir siyaset izlemiştir. Kendi seçildiği Karadeniz bölgesinde bulunan muhtelif sıkıntılara parmak basmıştır. Çay üretiminde yerlilik, su kirliliği, denizyollarında Karadeniz seferlerinin

yetersizliği, ticaret yoluna dair transit muamelelerin zorluğu, Karadeniz sahil yolu projesi, betonarme köprüler gibi Karadeniz bölgesini ilgilendiren önemli meseleleri dile getirmiş ve muhtelif çözüm teklifleri sunmuştur (Koloğlu ve Akbayer, 1996: 54).

2.2.1.5. Vefatı

Mehmet Asım Us, 11 Aralık 1967’de 83 yaşında, Kadıköy’de bir minibüsün çarpması sonucu hayatını kaybetmiştir. Us kardeşlerin en büyüğu olduğu halde, kardeşı Hakkı Tarık 1956’da, en küçük kardeşı Hasan Rasim ise 15 Temmuz 1967’de vefat etmiştir.

Mehmet Asım, 1924 yılında Kâmuran Hanım’la evlenmiş, bu evlilikten Ragıp isminde bir oğlu olmuştur. Koloğlu ve Akbayer’a göre (1996: 52) Mehmet Asım, kardeşlerinin vefatından sonra sarsılmıştır. Oğlu Ragıp’ın da Vakit’in hareketli dinamizmini karşılayacak nitelikleri yoktu. Bu yüzden Asım Us’un vefatıyla, Us ailesi Türk basınından silinmiştir.

2.2.1.6. Eserleri

Gazeteci yazar Mehmet Asım Us’un basılmış eserleri şunlardır:

1. Malumat-ı Kanuniyye, İstanbul, Tanin Matbaası, 1327, 205 sayfa.
2. Karikatür, İstanbul, Tanin Matbaası, 186 sayfa.
3. Amelî Kitabet Usul-i Tahrir, İstanbul, Matbaa-i Orhaniye, 1330, 176 sayfa.
4. Mekâtib-i İbtidaiyede Tahrir Dersi Nasıl Tedris Edilmeli, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1332, 75 sayfa.
5. Anadolu Yavrusunun Kitabı, Ahmed Cevad (Emre) ile birlikte. İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333, 1104 sayfa.
6. Müntehab. Çocuk Şiirleri: Devre-i Ula, Celal Sahir (Erozan) ile birlikte. İstanbul, Maarif-i Umûmiye Nezareti, 1335, 63 sayfa.
7. Yugoslavya’da Seyahat Notları, İstanbul, Vakit Basımevi, 1936, 107 sayfa.
8. Londra Seyahati İntibaları, İstanbul, Vakit Basımevi, 1939, 190 sayfa.
9. İstanbul’dan Çoruh’a, İstanbul, Vakit Matbaası, 1948, 160 sayfa.
10. Son 150 Yılın Tarihi Tanzimat Paşaları, İstanbul, Türkiye Basımevi, (y.y.), (t.y.), 32 sayfa.

11. Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım: Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler, İstanbul, Vakıf Matbaası, 1964. 223 sayfa.
12. Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait, İstanbul, Vakıf Matbaası, 1966, 767 sayfa.

2.2.2. Hakkı Tarık Us (1889-1956)

2.2.2.1. Ailesi – tahsili – yetişmesi

1889'da Gördes'te doğan Hakkı Tarık'ın annesi Sıdika Hanım, babası saatçi Hacı Hasan Hulusi Efendi'dir. İlk tahsilini burada tamamlamış, çocuk yaşta ailesini "endişelendirecek derecede okuma sıtmasına" tutulmuştur. Hakkı Tarık, çocuk yaşta İzmir ve İstanbul'dan getirttiği gazetelerle vaktini geçirirdi. 12 yaşına kadar bu düzensiz okumalar devam etmiş ve ardından tanıştığı İsmet Bey sayesinde daha sistemli bir okuma serüvenine geçmiştir. Hasan Rasim ve Hakkı Süha, İsmet Bey'in Hakkı Tarık üstündeki müspet tesirini şöyle anlatmaktadır (Us ve Gezgin: 22-23):

...Gördes'te Posta ve Telgraf Müdürü "İsmet Bey" istidatları besleyip uyandıran muhterem bir sima idi. Küçük "Hakkı"yı tutuşturarak öğrenme aşkını sezip, bilgisinin bütün kaynaklarını cömertçe sundu. Neleri, hangi kitapları, nasıl okuyacağını, bir bir anlattı. Kendi kütüphanesini ona açtı. Artık Hakkı'cık lüzumsuz, faydasız şeylere göznuru dökmüyor, bir dirhem bal almak için, bir okka tahta yediren "Keçiboynuzu" avarında mânâsızlıklar okumaktan kurtulmuş bulunuyordu. Bunun faydası belirmekte gecikmedi. Hakkı'nın zevki yükseldi; "nazım"la tanıştı. Onları tekrarlıya tekrarlıya, onda da şairlik hevesi uyandı.

Hakkı Tarık'ın üzerinde tesiri olan bir diğer kişi Şair Eşref'tir. Gördes Kaymakamlığı'na tayin edilince kendisiyle tanışma fırsatı bulmuş olan Hakkı Tarık, zamanla kendini geliştirmiş, olgunlaşmıştır. Ağabeyinin yanına gitmek istediye de Mehmet Asım'ın "henüz vakti değil" cevabıyla karşılaşmıştır. Bu sırada İzmir'de *Köylü* gazetesine ortak olmak istemiş, 100 altın sermayeyi buraya yatırmıştır. Fakat sözde ortak kendisini dolandırmış, acı bir tecrübe olarak bu hadise Hakkı Tarık'ın hatıralarına kazınmıştır. Bu hadise üzerine Mehmet Asım, küskün günler geçiren kardeşini yanına çağırıştır (Us ve Gezgin, 1958: 23-24).

Hakkı Tarık, Kasım 1906 – Aralık 1908 tarihleri arasında, gençlik devrinde Gördes Belediye Kâtibi, Su Yolu ile Köprü ve Sandık Emanetleri Kâtibi, Evkaf Komisyonu Kâtibi olarak çalışmıştır (Us ve Gezgin, 1958: 197).

Ağabeyi Mehmet Asım'ın yanına İstanbul'a giden Hakkı Tarık, burada Hukuk Mektebi'nin sınavına girmiş ve başarıyla kazanmıştır. Hem dersleriyle hem de edebiyatla meşgul olduğu bu yıllarda ağabeyi Mehmet Asım'ın yardımıyla *Tanin* gazetesinde işe başladı. Ağabeyi, asıl adı İsmail Hakkı olan Hakkı Tarık'ın hayranlık duyduğu Abdülhak Hamid'in tiyatro eseri "Tarık"'tan esinlenerek kullandığı mahlâsını ona vermiştir. *Tanin* devri Hakkı Tarık'a yeni ufuklar açmış, hayatının önemli anlarını şekillendirmiştir (Koloğlu ve Akbayer, 1996: 66).

Tanin'den sonra *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. Hakkı Tarık, burada "yüksek zevki, görüş derinliği ve sezîş üstünlüğü" ile tanınmış, Talha ve Velid Ebüzziya kardeşlerin titiz, bir o kadar da zor çalışma şartlarına uyum sağlamıştır. Bir ara da Eskişehir'de İttihat ve Terakki'nin yayın organı olarak çıkan gazetede⁹ başyazarlık görevini yürütmüştür (Us ve Gezin, 1958: 25-26).

2.2.2.2. Öğretmenliği

Hakkı Tarık, Hukuk Mektebi'nden 1911 yılında mezun olmuş ve bundan sonra yaklaşık 10 yıl sürecek olan öğretmenlik hayatı başlamıştır. Öğrencileri üzerinde müspet tesirleri olan bir hoca olarak mesleğini başarıyla ifa eden Hakkı Tarık, bu hocalık vasfını sonradan gazeteciliğine de taşımıştır. Yetiştirdiği talebeler ve gazeteciler memlekette önemli mevkii sahibi olmuştur.

Hakkı Tarık ağabeyi Mehmet Asım'ın hastalığı sebebiyle İsviçre'ye gitmesinden dolayı 1913 Kasım'ında, onun Darül-muallimin-i Âliye'deki derslerini vekâleten üstlenmiştir. 1914 başında İstanbul Sultanisi (daha sonra adı İstanbul Erkek Lisesi olan) Türkçe öğretmenliğine atanmış ve milletvekili seçildiği 1923 yılına kadar burada devam etmiştir. Bu arada Mercan Sultanisi'nde bir, Galatasaray Sultanisi'nde üç yıl ek olarak Türkçe derslerine girmiştir. Ayrıca 1923 yılında 5 ay süreyle İstanbul Lisesi'nde Hukuk ve İktisat muallimliği görevlerini de yürütmüştür (Us ve Gezin, 1958: 197).

Talebelerinden Yunus Kâzım, Hakkı Tarık'ın öğretmenlik yıllarına dair şunları söylemiştir (Köni, 1956: 156):

Türkçe öğretmeni 'Hakkı Tarık kürsüde otururdu. Kelebek gözlüğünü çıkarır, okuma kitabından bir parçayı tatlı, yumuşak. ölçülü, âdeta nazlı bir sesle okur,

⁹ Bu gazete "Hakikat" gazetesidir. Koloğlu ve Akbayer (1996: 68), Hakkı Tarık yönetiminde Hakikat'in etkili bir yayın organı hâline geldiğini belirtmiştir.

sınıf bu okuyuşuyla kendinden geçerdi. Onun bir öğrenciyi tokatlamak şöyle dursun -ki o zamanlar değnekle bile dövmek mubahtı- azarladığı görülmemiştir. Ağzından kaba değil, hattâ edebe aykırı gelebilecek, lâübalı sayılabilir, nezahetle bağdaşmaz bir söz çıkmamıştır. Öğrencilerle şakalaşır, fakat en alinganlar bile onun takılmalarına kırılmazdı. İnsan kişiliğine sonsuz bir saygı göstermeyi ondan, yalnız ondan öğrendim demekte haklıyım. Kitabî - kompozisyon- saatlerinin tadına doyumazdı. Bir iki kere, yazdıklarını beğenir gibi olmuştur sanırım. Bu bile beni göklere uçurmuştu. Oman takdiri de ölçülü idi. “Her işin iyisi ortasındadır” hikmetini benimsemişti.

Hakkı Tarık Us’un öğretmenlik yönünü gösteren bir başka yönü talebeleri üzerindeki tesirdir. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Hakkı Tarık’ın Türkçülük hususunda da önemli bir tesire sahip olduğunu belirtir. Ülken, Hakkı Tarık’ın bu yönünü şöyle anlatır (Us ve Gezgin, 1958: 136-137):

Hararetli Milliyetçi idi. O zamanlar bu söz, şimdiki kadar bol ve kolay sarfedilemezdi. Müfrit İslâmcıların, Osmanlıcılarının, dar görüşlü Garpcilerin ortalığı kasıp kavurduğu o devirde, mektep sıralarında milliyetçilik ufku açan ilk hoca o idi. Ağdalı Osmanlıcadan sâde Türkçeye geçmeyi o öğretti. Çevremizde aynı telkini yapanlar o kadar azdı ki, Hakkı Tarık’tan hakkıyla faydalanmadı isek, sebebi bu tesirin zaman zaman bozulmuş olmasıdır.

O sırada Arap harfleri kullanıldığı için, bütün hecelerde sesli harfleri kullanarak eski katı gramer kaidelerini Türkçe hesabına ilk defa sarsan o oldu. Eski, yeni şairlerimizden bize seçme zevkini aşıl原因, eski edebiyatta öz şiiri ve sâde Türkçeyi meydana çıkarıp, talebeye gösteren o idi.

2.2.2.3. Gazeteciliği

Hakkı Tarık, gazeteciliğe olan merakının çocukluk yaşlarında başladığını söyler. Gazetelerden kúpürler keserek kâğıtlara yapıştırıp yeni bir yazı ortaya koyma zevkinin olduğu zamanları gazeteciliğinin başlangıcı olarak değerlendirmiştir. Hakkı Tarık’a göre gazetecilik çok kapsamlı bir meslektir. O, basını, “bütün mesleklerle ilgili, hatta bütün mesleklerin ihmal ettiği yerde ikame edici” olarak görmüş, basına muayyen bir hudut tayin edememiştir. Basılı malzemenin değerinin edebiyat tarihleri vasıtasıyla verilebileceğini, dolayısıyla basın yoluyla aktarılan bilgi ve metinlerin küçüklük-büyükölük, ilerilik-gerilik kabilinden ele alınamayacak bir değerde olduğunu ifade etmiştir. Basının tekâmülünde emeği geçen eski gazetecilerin büyük rolü olduğunu vurgulamıştır (Koloğlu ve Akbayer: 90-94).

Hakkı Tarık, *Tanin*’de gazeteciliğe başlamış, oradan *Tercüman-ı Hakikat* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetesine geçmiş, yazı işleri müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Vakıf’ın yayın hayatına girmesiyle beraber ağabeyi Mehmet Asım’la beraber Vakıf’ın idaresine geçmiştir. Hakkı Tarık, gazeteciliğini, özellikle arka plandaki faaliyetleriyle

yürütmüştür. Millî Mücadele dönemindeki çabası, gazeteciliğin meslekî örgütlenmesi hususundaki çalışmaları, Vakit matbaasının malî ve idarî düzeni gibi gazetecilik mutfağına hitap eden faaliyetleriyle ön plana çıkmıştır.

Vakit gazetesinin Millî Mücadele’yi desteklemesinde Hakkı Tarık’ın büyük rolü vardır. Hakkı Süha, Hakkı Tarık’ın Anadolu’dan gelen haberleri sansüre takılmadan neşredebilmek için “pek ustalıklı imalarla” işlediğini vurgular. Yunan ordusunun belinin kırıldığı ve Başkumandan Trikopis’in esir düştüğü haberini de Vakit gazetesi vermiştir. Hakkı Tarık’ın bu süreçteki rolünü anlamak bakımından Hakkı Süha’nın şu satırları önem arz etmektedir (Us ve Gezgin, 1958: 28):

Birinci ve İkinci “İnönü” zaferlerini, gazeteyi baştanbaşa kaplayan büyük manşetlerle, biz vermiştik. Yunan ordusunun belinin kırıldığını, Başkumandan “Trikopis”in esir edildiğini müjdelemek de yine “Vakit” a nasib olmuştu.

Haberi, “Estern” kanlosundan, sabahın saat üçünde ben almıştım. Galatasaray’dan Babıâli’ye kuş gibi uçtuğumu hâlâ tatlı tatlı hatırlarım. Tarık’ı uyandırdım. Makineyi durdurttuk. Mürettepler gitmişlerdi. Tarık, entarisiyle kasaların başına geçti. Zafer müjdesini kendi eliyle dizdi. Kayışlar gıcırdadı; makine işledi.

Koloğlu ve Akbayer’a göre (1996: 73-74) Hakkı Tarık, Millî Mücadele’ye en erken inanmış kişilerden biridir. Zaman zaman yazılarında bunu hissettirmiştir. Hakkı Tarık’taki bu inanç, gazetede kimi zaman başyazıların dahi kapatamadığı bir boşluğu doldurmuştur. Bu doğrultuda, Koloğlu ve Akbayer’ın aktardıklarına göre Hakkı Tarık, Anadolu gezileri sayesinde orayla ilişki kurmuş, Çerkes Ethem’le ilk röportajı yapmış, İstanbul’daki gizli direniş örgütlerinden Müdafaa-i Milliye’de görev almıştır. Hakkı Tarık, bu çabasına karşılık İstiklâl Madalyası’na layık görülmüştür (Öztürk ve Hacıismailoğlu, 2012: 189).

Hakkı Tarık Us, gazetecilik mesleğinin örgütlenmesinde de önemli faaliyetlerde bulunmuştur. 1917 yılında kurulan Osmanlı Matbuat Cemiyeti’ne 1919 yılında girerek aktif bir rol oynamıştır. 1921 yılında kurulan Gazeteciler Cemiyeti ile Osmanlı Matbuat Cemiyeti’nin birleşmesinde çaba sarf eden Hakkı Tarık, bunda da başarı sağlamıştır. Yeni teşkil edilen cemiyetin başkanlığına Velid Ebüzziya getirilmiş, gazete sahiplerini temsilen Şükrü Baban, gazete çalışanlarını temsilen de Hakkı Tarık genel sekreterliğe getirilmiştir. 1926 yılında cemiyet başkanlığına Hakkı Tarık getirilmiştir. 1938 yılında kurulan Türk Basın Birliği’ne kadar faaliyetlerini sürdüren cemiyet Birinci Basın Kongresi’ne Hakkı Tarık’ın başkanlığıyla katılmıştır.

Gazetecilerin meslekî hak ve vazifelerini düzenleyen birlik Gazeteciler Cemiyeti kurulana dek aktif bir meslekî kuruluş olmuştur. Bu süreçte de Hakkı Tarık önemli görevlerde bulunmuştur (Uysal, 1991: 125-131).

Hakkı Tarık Us, gazeteciliği sırasında muallim Bedi Bey isimli bir şahıs tarafından silahla yaralanmıştır. 14 Ocak 1930 (4316) tarihli Vakit nüshasının “Hakkı Tarık Bey Cerhedildi” başlıklı manşet haberinde failin Hakkı Tarık’ın 15 senelik dostu olan eski muallimlerden Bedi Bey olduğu, hadisenin Vakit idarehanesinde vuku bulduğu belirtilmiştir. Ayrıca haberde Hakkı Tarık’ın, failin elini bükme suretiyle kurşunların yönünü değiştirmeyi başardığı ancak birinin sol yanağına isabet ettiği kaydedilmiştir. Aynı haberde Hakkı Tarık’ın ifadesinden nakledilen bilgiye göre hadise, Bedi Bey’in Hakkı Tarık’ın Matbuat Cemiyeti’nin bir binası için beraber gittikleri bir gezi için kendisinden 25 lira para talep ettiğini iddia etmesi üzerine gerçekleşmiştir. Fakat Hakkı Tarık’a göre olayın asıl nedeni Bedi Bey’in uzun süre işsiz kalmasının yarattığı ruh hâlindeki bozukluktur (Hakkı Tarık Bey Cerhedildi, 1930: 1). Hakkı Tarık’ın yaralanmasından bir gün sonra Vakit başyazarı Mehmet Asım, hadiseye ilişkin yazısında, failin önemsiz bir konu sebebiyle 15 yıllık dostunu yaralayabilmesini “korkunç bir muamma” şeklinde değerlendirmiştir. Vakit başyazarı ayrıca, silâh taşımının kolaylığını ve aydın kesimin işsizliğini tenkit etmiştir (Us, 1930: 4). Hakkı Tarık, hadiseden sonra Afiyet Yurdu’nda tedavi altına alınmıştır. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, “Kazadan çok müteessir oldum; geçmiş olsun, yakında afiyetle buraya dönmenizi temenni ederim” yazılı bir telgraf göndermiş, bu haber Vakit gazetesinde “Gazi Hazretlerinin Yüksek İltifatları” (1930: 1) başlıklı manşet ile verilmiştir.

Necip Fazıl’a göre Vakit gazetesinin “merkez şahsiyeti” Hakkı Tarık Us’tur. Ağabey Mehmet Asım, başmuharrir sıfatıyla gazetede bulunsa bile gazeteye dair her şey Hakkı Tarık’ın üzerindedir. Kısakürek (1976: 39-40), Hakkı Tarık hakkında şunları söyler:

Edebiyat hocalığı etmiştir. Babiâli’yi dolduran birçok insan onun İstanbul Lisesinden talebesidir, gazetesi de bir ocak, kimsenin sürünmeden ve bir müddet çilesini çekmeden Babiâli rengine bulanamayacağı bir nevi tekke... Hüseyin Rahmi, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Hakkı Süha, Şeyh Nureddin -nam-ı diğer Toplu iğne-, Ömer Rıza, Refik Ahmed hep o tekkeden... Ama her şey Hakkı Tarık’ta... O hiç bir şey olmadığı hâlde her şey... Çaldığı bir alet olmayan orkestra şefi... Bir pirinç tanesi üzerine koca bir ibare yazar gibi, dar bulutlara

olmayacak şeyler yüklemeyi bilen, orta çapta bir odayı ancak bir divanhanenin alabileceği kadar iş kısımlarına bölebilen, başarısını boyuna maliyet hesaplarını düşürmekte arayan, cesur atılış ve maceralara asla aklı yatmayan, her işde kılı kırk yarıcı, gayet ciddî, temkinli, her şeyden evvel lisan âlimi ve hastalık derecesinde mantık düşkünü, yalçın bir bekâr hayatı sürmekte bir zat... Bir müddet sonra Türkiye'de ve resmî mahiyette ilk Basın Birliğini kuracak ve hep başında kalacak olan bu zat, Babîâli'nin o vakitler en çarpıcı ve düşündürücü renklerinden biri... Şinasi, Agâh Efendi ve Namık Kemâl'den beri umumiyetle Ermeniler, köksüzler, suyun öte tarafındakiler elindeki Babîâli'ye ilk defa Anadolu çocuğunu getiren, fakat bu dâvayı şuurlandıramayan yarım bir ana vatan aydını... Genç Şairin yattığı odadaki yemişler için söylediğimizden de anlaşılacağı gibi Gördes'lidir, mebustur, herhangi bir dünya görüşüne sahip değildir ve sadece dışından geniş bir Şark ve edebiyat kültürü içinde, Avrupalıya kaçmamış, şarkı da kucaklayamamış bir "fasl-ı müşterek - iki renk arasındaki çizgi" adamıdır.

Hakkı Tarık, titizlikle ve devrin şartlarına göre büyük zorluklarla tertip ettiği gazetecilik mesleğinde ellinci yılına gelmiş gazetecileri bir araya toplamıştır. Bu gazeteciler hakkında önemli bilgiler toplamış ve bunları daha sonradan “50 yıl” isimli eseriyle neşretmiştir. Müellifin bu çalışması gazetecilik mesleğinin olduğu kadar Türk basın tarihi sahasında çalışanlar için de büyük bir önem arz etmektedir.

2.2.2.4. Siyasî hayatı

Hakkı Tarık Us, 1923 yılında Giresun Mebusu olarak seçilmiştir. Toplam 16 yıl görev yapmıştır. Bu süreçte özellikle hukukçu yönüyle ön plana çıkmıştır. Necmeddin Sahir Silan, Hakkı Tarık'ın siyasete atılışında Atatürk'ün bizzat rolü olduğunu söyler. Silan, Hakkı Tarık'ın siyasî faaliyet ve merhalelerini şöyle hülâsa eder (Us ve Gezgîn, 1958: 148):

O, Gazi Mustafa Kemal'in tensibi ile namzed gösterilmiş ve 13.8.1923'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci devresine Giresun Mebusu olarak iltihak etmiştir. O'nun 1.11.1927, 4.5.1931 ve 1.3.1935 yıllarındaki Mebus seçimlerinde de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin namzedi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin üçüncü, dördüncü ve beşinci devrelerine yine Giresun Mebusu olarak katıldığını biliyoruz.

Politikacı Hakkı Tarık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci devresinde ilk önce Mübadele, İmar ve İskân Encümeni ile Hariciye Encümenine seçilmiş ve Hariciye Encümeni Kâtibi olarak çalıştığı gibi bu devrenin ikinci çalışma yılında Posta ve Telgraf Encümeni Mazbata muharrirliğinde ve Kanunu Esasi Encümeni Azalığında bulunmuştur. Daha sonraları Maarif Encümeni Kâtibi olmuş ve bu devrede üçüncü çalışma yılında Kanunu Esasi Encümeni Mazbata Muharrirliğine getirilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin üçüncü ve dördüncü devrelerinde Teşkilatı Esasiye Encümeni Azalığı ile Mazbata Muharrirliğinde bulunmuş, beşinci

devresinde Maarif Encümeni ile İş Kanunu Lâyihasını tetkiki için teşkil olunan Muvakkat Encümen Azalığına seçilmiştir.

Hakkı Tarık'ın yakın dostlarından Osman Şevki Uludağ, onun Meclisteki faaliyetlerinde ne kadar titiz çalıştığını, özellikle kanun metnindeki dil kullanımına dikkat ettiğini ve gerekli görürse düzeltmeye çalıştığını ifade etmiştir. Uludağ, Hakkı Tarık'ın meclisteki ahvalini şu satırlarla anlatır (Us ve Gezgin, 1958: 121-122):

“Müzakerelerde sık sık söz alırdı. Gayet sâkin konuşurdu. İfadesi, eski saraylıların şivelerine benzerdi. Kelimeleri tane tane söyler, elini kolunu sallamaz, vakur ve terbiyeli edasını muhafaza ederdi. Zannedilirdi ki, o, sözlerini daha önceden yazmış ve ezberlemişti. Tehyiç etmesini bilmezdi, demiyorum. Fakat akla, mantıka ve bilgiye müracaati tercih ederdi. Fikirleri muhalefet ile karşılanırsa, tekrar söz alırdı. Bir mesel hakkında 12 defa söz aldığı nâdir değildir. Kelimeler ve redaksiyon hakkındaki fikirleri ekseriya muvafık bulunurdu. Sözlerinde kimseyi kırmamağa dikkat ederdi. Ben, onun kızgın halini ve muhatabını küçümseyerek tezyif ettiğini bilmem.

İfadelerinde heyecan yoktu. Yalnız insan onu dinlerken, (Türkçe ne kadar güzel imiş) derdi.”

Hakkı Tarık, 1939 yılında İsmet İnönü'nün iki gazeteci kardeşin aynı anda vekil olmaması yönündeki prensip kararının ardından milletvekilliğinden ayrılmıştır. Bu tarihten ölümüne kadar, (1939-1956) basın-yayın faaliyetleri açısından en verimli dönemini geçirmiştir. Bu devrede savaş yılları boyunca yürüttüğü kültürel çalışmaların yanında, gazetede de yazıları yayımlanmıştır. Vakıf'te “Benim Köşem” başlıklı sütundan özellikle günlük yaşam, iktisadî ve sosyal meseleler, şehir hayatı vs. gibi konularda yazılar kaleme almıştır. Savaş döneminde özellikle dış politika konularını işlemek, hükümetin güvendiği kişilere bırakıldığından bu devrede Hakkı Tarık, bu işi ağabeyi Mehmet Asım'a bırakmıştır (Koloğlu ve Akbayar, 1996: 108-109).

2.2.2.5. Moral portresi

Hakkı Tarık'ın “moral portresini” çizmek için onu yakından tanıyanların hatıralarına ve hükümlerine başvurmak gerekir. Hakkı Süha Gezgin, Hakkı Tarık'ın en yakın dostudur belki de. Onun ifadeleri Hakkı Tarık'ın karakterini anlamak bakımından en önemli kaynaktır. Hakkı Süha, Hakkı Tarık'ı “dürüst, merd, namuslu ve cesur” olarak tanımlar (Us ve Gezgin, 1958: 30).

Hakkı Tarık, haksızlık karşısında susan insanlardan değildi. Ahmet Emin, anılarında Hakkı Tarık'ın karıştığı bir hadiseyi nakletmiştir. Vekil maaşlarının artırılmasıyla ilgili olarak basında, artışa karşı olan vekillerin “Şerefli”, diğerlerinden

“Şerefsiz” diye bahsedilmesinden kaynaklanan bir gerginlik vardı. Maaşla ilgili bir haberde Vakıf’ta aşırı bir lisan kullanan Ankara muhabiri Hüseyin Necati, Kozan vekili tarafından tokatlanmıştır. Hadiseye şahit olan Hakkı Tarık da Ali Saib’i tokatlamıştır (Yalman, 1997b: 914-915).

Hakkı Tarık, doğru olduğuna inandığı bir şeyden asla vazgeçmeyen bir insandır. “Basın Kanunu”nun müzakeresinde, zararlı olduğuna inandığı maddenin kabulünü engellemek için çalışmış ve bütün Mecliste red oyu vererek muhalefet eden kişi odur. Öte yandan Atatürk’e sevgi ve saygıyla bağlı olduğu halde, sofrasında bulunduğu sırada dahi doğruluğundan vazgeçmemiş, inandığını açıkça ifadeden geri durmamıştır. Bunun için Atatürk kendisine “Müteriz” (itiraz eden) lakabını takmıştır (Us ve Gezgini, 1958: 31).

Hakkı Süha, Hakkı Tarık’ın vefakâr bir şahsiyet olduğunu, yakın arkadaşı Hüseyin Ragıp Baydur’un vefatı sonrasında yaptıklarını anlatarak göstermektedir (Us ve Gezgini, 1958: 32):

Gençlik arkadaşı idiler. Huyları, kültür dereceleri, hayat telakkileri bakımından, birbirlerine pek yakındılar. Hüseyin Ragıp, diyor diyor dolaşırken, memleketteki bütün işlerini ona yüklemişti. Parasını o toplar, varını yoğunu, o idare ederdi.

Kendi işi ve öz dağdağası başından aşkınken, arkadaşı için ayrı bir defter açmış, hesap tutmuştu. Unutmuyalım ki, Hakkı Tarık, bütün bunlara katlanırken, sağlığı sakattı. Ağır bir kalp krizi geçirmiş; aylarca yatakta tedavi görmüştü.

İşte, bu hâlde iken, dostunun Londra’da ansızın öldüğünü haber aldı. Hariciye Vekâleti, olayı, Baydur’un kan yakınlarından önce, bu gönül ve vicdan kardeşine bildirdi.

O sabah Tarık, ’ın ilk defa ağladığını gördüm. Yüzü solmuş, gözlerinin akları kızarmıştı. Bütün faciayı bir tek cümle ile bana aktardı:

- Hüseyin Ragıp’ı kaybettik, kardeşim!

Donakalmıştım. Baydur, daha dün sapasağlamdı. Dünyanın en düzenli yaşayışı içinde idi. Her türlü tiryakiliklerden uzaktı. İstanbul’a son gelişinde, tatlı tatlı konuşmuş, şakalaşıyorduk. Bir yazımdan ötürü, uzun ve pek muhabbetli bir mektubunu da almıştım. Ölümü hatıra getirecek, hiçbir sebep yoktu. Hem sebep de ne demek canım!... Ölüm, bize yakamızdan yakın değil mi ki!...

Tarık, hasta halinde, kalktı, Londra’ya gitti. Dostunun eşyasını, kitaplarını topladı. Bir ay, belki daha fazla bir zaman, bu acı ve yıpratıcı işlerle uğraştı. Bagajladı, yola çıkardı ve kendi de döndü.

Hakkı Süha, Hakkı Tarık’ın para konusunda sert olduğunu fakat asla bunun cimrilikten değil, tutumluluk ve sorumluluktan kaynaklandığını söyler. Gazete çalışanlarından biri ile ilgili yaşanan şu hadise misal olarak gösterilebilir (Us ve Gezgini, 1958: 36-37):

Adı lâzım değil, “Vakit”de çalışan bir hesapsız, üç ay içinde, türlü bahanelerle “idare”den onbir aylığı tutarında para çekmiş. Tarık, bunu öğrenince kızmış ve ona:

- Bunu nasıl yaptın!

diye çıkmış. Muhatabı, pek yüzölü idi. Geçinemediğini söylemiş, maaşının artmasını istemiş ve aralarında şöyle bir konuşma geçmiş:

- Hangi hizmetin, hangi başarın için?..

- Daha çok çalışır, daha verimli olurum!

- Hangi sahada?

- !..

- Görüyorsun ya, bunu kendin de bilmiyorsun...

!..

- Benim burada, gazetenin kurulduğu günden beri çalışan arkadaşlarım var. Şimdiye kadar, bir kerecik olsun ne haklarından fazla para çektiler, ne de benimle para lafı ettiler. Sen geleli, henüz üç aydır, kırk kere zam istedin; haberim olmadan, aşağıdan on bir aylık para çektin. Yarına çıkacağına elinde Tanrı’nın senedi mi var? Dürüst insanlar böyle şey yapmazlar!

Öğrencilerinden Yunus Kâzım, Hakkı Tarık’ın ölümünün ardından onun karakteriyle ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir (Köni, 1956: 158):

Sanırım, onun büyüklüğü kişiliğinde idi Düşündüğü gibi yaşamayı, başarmış bir kişiydi o. Bunu da kolay bir şey sanmamalıyız. Nicelerimiz iğreti inançların yapma kişileri olmanın bile tatsızlığını duymadan ömür tüketiriz. Bence o som bir ruhtu, kendi kendinin aynı bir insandı. Böyle insanların en büyük eserleri kendileridir. Bu öyle bir kendiliktir ki bunda doğup büyüdüğü, yaşadığı toplumun değerleri et, kemik, kan gibi hacimleşirler, cisimleşirler. Onun nur yüzü temiz vicdanının aynası ve bu aynada da yankılanan insanlığı idi.

Yekta Ragıp Önen de bir anısında, Hakkı Tarık’ın hiçbir yazara “şunu yaz, bunu yazma” demediğini, kararı okuyucunun vereceğini söylediğinden bahsetmiş ve bu sayede yazarların şahsiyetini yükselterek işine daha da bağlanmasını sağladığını belirtmiştir. Bu yüzden Ragıp Önen de 26 yıl boyunca Us kardeşlerle çalıştığını ifade etmiştir (Okay, 1989: 134).

Bir dönem Vakit’te de yazan dönemin meşhur yazarlarından Peyami Safa, vefatından sonra Hakkı Tarık’ı şu sözlerle anlatmıştır: “Hakkı Tarık sağduyunun ve mücerret aklın şahıslanması hâlinde her türlü ferdî ve sübjektif meyillerin üstüne çıkan şahane bir tarafsızlığın doğruluğun ve kılı kırk yaran bir hak arayıcılığının ve titizliğinin müstesna bir tipidir.” Onu rikkatli ve işinde oldukça hassas bir fikir adamı

olarak anlatan Safa, matbuatın, onun vefatından sonra başsız kaldığını söylemiştir (Safa, 1958: 1-2).

Vefatından sonra Hakkı Tarık'ın ne kadar yardımsever olduğu ortaya çıkmıştır. Sağken yaptığı iyilikleri söylememiş “sağ elin verdiğini sol el görmesin” düsturunu benimsemiştir. Hakkı Süha, vefatından sonra Hakkı Tarık'tan kalan belgelerden pek çok kişiye yardım ettiğini, hayırlar işlediğini belirtmektedir (Us ve Gezgin, 1956: 39-40).

Vefatından yaklaşık bir yıl sonra 1957 yılında dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Fahrettin Kerim Gökay'ın başlattığı, vefat eden gazeteci, fikir adamı ve aydınların isimlerinin yeni okullara verilmesi uygulamasının sonucunda Balat'ta yapılan yedi dershanelik ilkokula “Hakkı Tarık Us” ismi verilmiştir. Mehmet Asım, bu gelişmeyi hayatını eğitime adayan, Vakıf gazetesini de bir gazetecilik mektebi hâline getiren Hakkı Tarık'ın “ruhunu şad edecek bir kadirşinaslık” olarak görmüştür (Us, 1957a: 1). Hakkı Tarık Us İlkokulu, bugün “Tarık Us Ortaokulu” ismiyle İstanbul Fatih'te hizmet vermeye devam etmektedir. Okulun internet sitesinde Hakkı Tarık için kullanılan şu ifadeler, moral portresini anlamak bakımından önemlidir: “Okulumuzun adını aldığı Tarık Us, milletvekili, gazeteci, öğretmen ve hukukçu kimliği ile adını duyuran 1889-1956 yılları arasında yaşamış bir vatansever olarak anılmaktadır.” (MEB Tarık Us Ortaokulu Web Sayfası, 2021).

2.2.2.6. Kitapseverliği ve kütüphanesi

Hakkı Tarık, Türk tefekkürünün şahit olduğu nadir kitapseverlerden biridir. Ciddi bir koleksiyona sahip olan Hakkı Tarık vasiyetnamesinde belirttiği üzere bu zengin ve değerli kütüphanesini Türk kültür hayatına ve gelecek nesillere vakfetmiştir.

Hakkı Tarık'ın kitapseverlik yönünü ortaya koyan en önemli vesika Neriman Malkoç Öztürkmen'e verdiği röportajdır. 5 Temmuz 1955'te neşredilen röportaj, Hakkı Tarık'ın edebiyata ilgisini ve kitapseverlik tarafını ele vermesi bakımından dikkate değerdir: (Us ve Gezgin, 1958: 175-176):

- *Kitab merakınız ne zaman başladı?*

- *Edebiyat merakım (ki kitab sevgisi onunla beraber yürür) Şair Eşref'in Gördes'e kaymakam olarak tayinini bildiren bir gazete haberini okumakla başlar. 1900 yılının haziran aylarıydı. Ben o zaman 10 yaşında bir rüştiye talebesi idim. Vakiyle İzmir'de iki gazete çıkardı. Gördes'e oradan haftada bir kere gazete gelirdi. “Ahenk” gazetesinde şöyle bir yazı vardı: “Meşhur hiciv*

şairi Eşref Gördes'e kaymakam tayin olundu." Bunu okuyunca Gördes postahanesinin mülâzımına hemen sordum. "Şair ne demektir." O zat "Beyit yapan kimse" cevabını verdi. O zamanlar ne şairin ne de beytin ne demek olduğunu bilmiyordum. Mülâzımın yanında oturan bir arkadaşı bana takıldı. "Ben de beyit yaparım" diyerek Mehd içinde eşk-i mihnetle açılmış gözlerim ağlamaz da neylerim, beytini okudu.

Ağabeyim Asım İstanbul'da tahsil ediyordu. Dönüşünde "Eş'ar-ı Ziya" ve Muallim Naci'nin "Yadigar" adlı eserlerini birlikte getirmişti. Eve gelince o şiir kitaplarını karıştırmaya başladım, ve hemen ben de beyitler yazmağa heveslendim.

- Kütüphanenizi nasıl kurdunuz?

- Ben kütüphane kurmağa ilk çıkan gazeteleri toplamakla başladım. Türkiye'nin içinde ve dışında şimdiye kadar çıkmış olan Türkçe gazete ve dergilerin hemen hepsi bende var. Derleme kanunu yürürlüğe girinceye kadar Türkiye'nin herhangi bir yerinde çıkan gazeteler resmî bir yerde toplanmıyordu. Derleme kanunu yapılmadan önce çıkmış olan gazete ve dergileri ben birer birer topluyordum. Kendimden daha çok bunları umumî efkârâ sunmaktan büyük bir zevk duyacağım.

- En çok hangi kitaplarınızı seversiniz?

- Mesleğim için her kitaba önem veririm. Sosyal, edebî, siyasî konuyu ihtiva eden her kitapla ilgilenirim.

- Kitaplarınızı nasıl topladınız?

- Hepsini teker teker kendim aldım. Aralarında asla aşırma kitab yoktur. İlk kütüphanem Gördes'teki evimizde idi. Birinci Cihan harbinde Yunanlılar evimizi yakınca onlar da yandı. İkinci Dünya harbinde ağır gazete koleksiyonlarını hafifletmeye çalıştım. Her gün kütüphaneme yeni bir nüsha ilâve etmekle büyük bir vazifeyi yerine getirmiş olurum.

Hakkı Tarık kütüphanesinde en çok değer verdiği kitabın "12 'Noya Ber' 1775 E Katherine"nin mührünü taşıyan ve kendine devrin Moskova Elçisi Hüseyin Ragıp tarafından hediye edilen kitap olduğunu söyler. Hakkı Tarık ayrıca röportajda kütüphanesini nasıl tasnif ettiğini de ifade eder (Us ve Gezgin, 1958: 176-178):

1- Hatıra olarak toplanmış meşhur şahsîyetlerin el yazıları veya onlara ait vesikalar (Bunların bazıları kendi ailelerinden bazıları da kitabcılardan temin edilmiştir.) Atatürk'ün üç-dört tane imzalı resmi.

2- Yazma nüshalar: Hicrî 1279'da tutulmuş bir defter. Bu defter "Takvimhane-i amîre matbaasının sahibi tarafından tanzim edilmiş. Kıymetli bir eser. Matbaada hangi malzemelerin nelere lâzım olduğunu anlatıyor.

3- Servet-i Fünun dergileri – Hanımlara ait gazeteler – Dinî eserler ve tefsirler – divanlar ve edebî eserler – Türkiye'nin dışında çıkan birçok kitab ve mecmualar – bugün yaşayanların eserleri – En Son Dakika – Haber – Vakit gazetelerinin tam koleksiyonları – 39 yıllık gazetecilik mesleğimin mahsülleri – Harf inkılabına kadar çıkan gazetelerin koleksiyonları – hocalık yaptığım

sıralarda faydalandığım kitabblar – Türk diline ait kitaplar – Atatürk’e dair kitapların koleksiyonu – Bulgaristan’da çıkan Türkçe gazeteler – nesli kesilmiş gazeteler.

4- Tarih ve coğrafya konularını içine alan kitaplar ve neşirler.

5- Askerî neşriyat

6- Malî neşriyat

Hukukî eserler – teşriî neşriyat – Meclis hayatı başlıyalıberi neşrolan kanun ve mazbatalar.

Spor – Ziraat – Tıp – yabancı dildeki eserler – Bana gelen hususî mektuplar – Binlerce küpürler.

Hakkı Tarık’ın vefatından sonra İstanbul Basın Kurumu tesisi, 13 Nisan 1957 tarihinde aldığı bir kararla Basın Kurumu Kütüphanesi’ni Hakkı Tarık Us Kütüphanesi ile birleştirmiş ve adını “Hakkı Tarık Us Kütüphanesi” olarak belirlemiştir. (Us ve Gezgin, 1958: 189). Günümüzde Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ne taşınmış olan Hakkı Tarık’ın bu eşsiz kütüphanesi hakkında internet sitesinde şu ifadeler yer almaktadır: “2003 yılında, Türkiye’de bir şahıs tarafından toplanan en iyi kitap ve süreli yayın koleksiyonu olan Hakkı Tarık Us Kütüphanesi de Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ne devredilmiştir.” (Beyazıt Devlet Kütüphanesi Web Sayfası, 2018). Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Tokyo Üniversitesi işbirliğiyle başlatılan çalışma sonucunda *Hakkı Tarık Us Koleksiyonu Süreli Yayınlar Kataloğu* oluşturulmuştur. Hakkı Tarık’ın koleksiyonunda yer alan süreli yayınların önemli bir bölümü bu çalışma sonucunda dijitalleştirilmiş ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. 2003 – 2007 ve 2009 – 2010 yılları arasında Tokyo Üniversitesi Yabancı Çalışmalar Bölümü ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi ile araştırmacılardan oluşan bir proje ekibi, çalışmalarını yürütmüştür (TUFS, 2021).

2.2.2.7. Hastalığı ve vefatı

Ağabeyi Mehmet Asım’ın belirttiğine göre Hakkı Tarık, 1947 yılında muhtemel damar zaafı sebebiyle ilk kalp krizini geçirmiştir. 10 gün kadar süren ateşin ardından kriz atlatılmış fakat Hakkı Tarık artık diyet ve ilaç tedavisiyle yaşamaya başlamıştır (Us ve Gezgin, 1958: 41-42). 1956 yılının Şubat ayında ikinci bir kalp krizi geçiren Hakkı Tarık, talebesi Prof. Ekrem Şerif Egeli’nin Gureba Hastanesi’ndeki müdahalesi ve ihtimamının da yardımıyla 15 gün kadar hastanede yattıktan sonra kurtulmuştur. Mehmet Asım’a göre bu krizin sarsıntıları devam etmiş ve artık çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır.

1956 yılının Ağustos ayında bu sefer önce sol, sonra sağ ayağında başlayan şiddetli ağrı her geçen gün artarak devam etmiş ve Gureba Hastanesi'ne getirilmiştir. Buradaki tedavinin kifayetsiz kalışından sonra 7 Ekim 1956'da 13 gün kadar Cenevre'de "Hospital Cantomel"de Prof. Mach'ın kontrolü altında bütün imkânlar seferber edildiyse de sonuç vermemiş ve 19 Ekim'de yurda getirilmiştir. 21 Ekim Pazar günü Gureba'da vefat etmiştir (Us ve Gezgin, 1958: 42-43).

Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Hakkı Tarık'ın ikinci kalp krizinden sonraki tıbbî vaziyetini şöyle anlatmaktadır (Us ve Gezgin, 1958: 45):

Birkaç defa, dinlenmek ve çare aramak için, memleket dışına gitti. Fakat ne Londra ne İsviçre ona istediği rahatlığı verememişti. 1956 Şubatında ağır bir kalp nöbeti ile Guraba'daki Kliniğime geldi. İki infraktüs ve koroner sertleşmesinin iyice yorduğu kalbi, tam bir iflâs halinde idi. Büyük ve korkunç bir nefes darlığı, devamlı ve ağır bir öksürük, yorgunluktan çıkaramadığı köpüklü, bol balgam hücumu, mosmor çehresi ile tam bir boğulma tehlikesi gösteriyordu.

Buz gibi avuçları içine aldığı elimi sıkmağa mecal bulamadan, konuşma imkânını tamamilen ortadan kaldıran nefes darlığı arasında, artık kurtulamayacağını, fakat ona rahat bir ölüm vermemi benden istiyordu. Klinikte her türlü tedbir alındı; yarım saat sonra geniş bir rahatlığa kavuşan üstad, son günlerde hekimliğe karşı kaybettiği itimadını tekrar bulmuştu. Rahattı. Memnundu ve sükûnet arasında derin bir uyku ihtiyacında idi.

On beş gün sonra yürüyerek eve dönmenin memnunluğunu tattı. Oldukça rahat geçen beş aydan sonra, ateş ve sağ bacağındaki ağrı ile karıncalanmadan şikâyet etmeğe başladı. Kısa bir zaman sonra ayağı şişti. İlk günler izahsız kalan bu şikâyetleri yavaş, fakat devamlı olarak ilerliyordu. Biraz sonra sol bacağından da şikâyet etmeğe başladı ve his bozukluklarına, hareket zaafı, daha sonra da hareketsizlik denecek kadar mahdutluk ilâve olundu.

Kan, idrar, röntgen muayeneleri daima izahsızdı. Nihayet sık sık tekrarlanan röntgen incelemeleri, bel kemiğinde ve 5. Lomber Verteryada bir tümör metastazının delillerini gösterdi. Artık yapılacak tedavi, ancak ağrıları teskin etmek ve bel kemiğine sıçrayan bu tümörün asıl yerini bulmaktı.

Egeli'nin ifadesine göre Hakkı Tarık, İsviçre'ye gitmek istememiş, güçlkle ikna edilebilmiştir. Fakat ne yazık ki Prof. Mach da kanserin kabul edildiğini ancak yerinin tayin edilemediğini, akciğer olma ihtimalinin olduğunu rapor etmiştir. Neticede 21 Ekim 1956'da Pazar günü saat 15'de Türk matbuat dünyasının büyük isimlerinden Hakkı Tarık hayata gözlerini yummuştur.

Hakkı Tarık'ın cenazesi, Beyazıt Camii'nden öğle namazına müteakip kalabalık bir kortej eşliğinde kaldırılarak Merkezefendi Kabristanı'na götürülmüştür. Şehir bandosunun matem marşıyla eşlik ettiği kortejde, tabutu eller üstünde Beyazıt meydanını takiben Bakırcılar istikametine götürülmüş, yeniden inşasında önemli hizmetleri dokunduğu Sahaflar çarşısında saygı duruşunda bulunularak ruhuna Fatiha okunmuştur. Buradan Cağaloğlu'na geçilmiş, mensubu ve kurucusu olduğu Yeşilay Cemiyeti önünde durulmuş, Gazeteciler Cemiyeti ve Vilayet Binası önündeki kısa bir duraklamadan sonra Vakit gazetesinin önünde iki dakikalık saygı duruşu ve takiben okunan duanın ardından Basın İstihlâk Kooperatifi önünden cenaze arabasına yerleştirilmiştir. Cenazesi, Merkezefendi'de çok sevdiği annesinin yanında gözyaşları içinde toprağa verilmiştir. Hakkı Tarık'ın cenazesine, siyaset ve basın dünyasından büyük bir kalabalık katılmıştır (Us ve Gezin, 1958: 18-20).

Ölümünün ardından Hakkı Tarık hakkında yazılanların müşterek noktası, Vakit sahibinin hayatı boyunca ciddi, yardımsever, çalışkan bir hoca olduğu, gazetesi Vakit'in, Türk matbuatında bir mektep vazifesi gördüğü üzerine odaklanmıştır. Türk tefekkürünün ve basınının yeri doldurulamayacak bir şahsiyeti olduğunun altı çizilmiştir.

2.2.2.8. Eserleri

Hakkı Tarık, Ahmet Mithat Efendi'ye hususî bir hayranlık duymuştur. 1944 yılında 100. doğum yılı vesilesiyle bir jübile hazırlamış, bunun dışında bazı eserlerini, devrin lisanına uygun sadeleştirmek suretiyle de neşretmiştir. Hakkı Tarık, Ahmet Mithat'tan ilk olarak 1943 yılında “Henüz On Yedi Yaşında” (orijinali 1881'de yazılmıştır) isimli ve Beyoğlu âlemlerini gerçekçi bir şekilde tasvir eden eserini basmıştır. İkinci eser “Dürdane Hanım” 1951'de, üçüncü kitabı “Dünya'ya İkinci Geliş” 1955'de basılmıştır. Bir de “Seyyadane Bir Cevelan” isimli eserini “İzmit Körfezinde Bir Gezinti” adıyla neşretmiştir. Hakkı Tarık'ın, Ahmet Mithat'ın oğlundan temin ettiği neşredilmemiş evraktan titizlikle hazırlanan “Ahmet Mithat ile Şair Fitnat Hanım” isimli eseri, devrin iki meşhur siması arasındaki aşkı anlatan önemli bir eser hüviyetindedir (Us ve Gezin, 1958: 109-110).

Hakkı Tarık, ayrıca Namık Kemal'in *Kanije Muhasarası* 'nı 1941'de ve *Silistre Muhasarası* 'nı 1946'da sadeleştirerek yeniden neşretmiştir. Bu suretle, Namık

Kemal'in bu önemli eserlerini tanıtmış ve genç nesle okuma fırsatı sağlamıştır (Us ve Gezgin, 1958: 110).

Yakın dostlarından Kemal Salih Sel'in de belirttiği üzere, Hakkı Tarık'ın en önemli eseri *1293 Meclis-i Mebûsan*'dır. 1877-1878 yılında teşkil edilen Meclisin nasıl kurulup kapandığı, ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu anlatan eser, binbir zorlukla hazırlanmıştır. İlk cildi 1940'ta, ikincisi 1954'te basılmıştır. Üçüncü cildi ise hazır olduğu hâlde basılamamıştır (Us ve Gezgin, 1958: 110-111).

Diğer eserleri şöyledir: Nabizade Nâzım'dan Karabibik (1944). İstanbul'un 500. Yıldönümünde Fatih (1953). Ahmet Mithat'tan Karnaval (1948).

2.2.3. Hasan Rasim Us (1903-1967)

Us kardeşlerin en küçüğü olan Hasan Rasim, 1903 yılında Gördes'te dünyaya gelmiştir. İlkokulu Gördes Numune Mektebi'nde okumuş ve ağabeyi Hakkı Tarık, bundan sonra onu yanına alarak tahsilinin devamını İstanbul'da sürdürmesine vesile olmuştur. Hasan Rasim, İstanbul'da önce Nişantaşı Sultanisi'ni bitirmiş daha sonra Yüksek Ticaret Mektebi'ne girmiş ve buradan mezun olmuştur. Resim, heykel, hikâye ve roman gibi sanat faaliyetleri ile yakından alakadar olmuştur (Uysal, 1991: 149-150).

Necip Fazıl, Vakı'tın 30. yılı münasebetiyle kaleme aldığı bir yazıda Hasan Rasim'i "biraz ressam, biraz şair, biraz muhasebeci, fakat pek çok dost, pek çok sevimli, pek çok tatlı" sıfatlarıyla tanıtmaktadır (Kısakürek, 1946: 7).

Ağabeylerinden farklı olarak Hasan Rasim, şiir ve resim alanında kendini geliştirmiştir. Daha on sekiz on dokuz yaşındayken devrin ünlü edebî ve ilmî dergilerinden *Dergâh*'ta şiirleri yayımlanmıştır. Hakkı Tarık Us'un milletvekili seçilmesinden sonra Vakı'tın idarî işleri küçük kardeş Hasan Rasim'e kalmıştır. Koloğlu ve Akbayan'a göre (1996: 135-138) Hasan Rasim'in şiirdeki yeteneğini geliştirememesinin sebebi budur. Ancak Hasan Rasim, bu dönemde de, günün önemli olaylarının kahramanlarının portrelerini çizerek Vakı'te yayınlamış ve diğer yeteneğini göstermiştir.

Hasan Rasim, gazeteciliğe ağabeylerinin yanında Vakı'te başlamıştır. Ardından *Haber* ve *En Son Dakika* gazetelerini yayınlamıştır. 11 Ocak 1932'de yayın hayatına başlayan *Haber*, akşamüstü neşredilen tek gazete olması hasebiyle o devrede bir yeniliğe imza atmıştır. İlk sayısında amaçlarını bildiren gazete, sade bir lisan, düşük

fiyat, halkçı, cumhuriyetçi, laik ve milliyetçi ilkelerle hareket eden bir yayın organı olma özelliği taşır (Uysal, 1991: 149-151). *Haber*, “Son Haber” ve “Haber Akşam Postası” adı ile de yayınlanmıştır.

Hasan Rasim Us’un çıkardığı ikinci gazete *En Son Dakika*’dır. 1 Eylül 1939 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete, İstanbul’da neşredilen gazeteler arasında farklı bir yere sahiptir. Zira o devrede sabah, kuşluk ve öğle saatlerinde gazeteler neşredilirdi. Öğle saatinden gece yarısına kadarki yarım günlük zaman diliminde yaşanan hadiseler bir sonraki güne kalırdı. İşte bu boşluğu doldurma iddiasını yüklenen *En Son Dakika*, II. Dünya Savaşı’nın başladığı devirde, özellikle iktisadî ve siyasî konularda yer alan güncel haberleri okurlarına ulaştırma amacı taşımaktaydı. İlk aylarında genellikle dış haberlere yer verilmiş ve bir köşe yazısı yer almıştır. 1953’te *En Son Dakika*’nın yayın hayatı son bulmuştur (Uysal, 1991: 155-158).

Hakkı Tarık’ın 1956 yılındaki vefatının ardından Vakit’in tüm işleri Hasan Rasim’e kalmıştır. Hasan Rasim, 6 Temmuz 1967’de Viyana’da bir gezi sırasında aniden vefat etmiş, 7 Temmuz 1967’de Hakkı Tarık’ın yanına defnedilmiştir (Koloğlu ve Akbayar, 1996: 148).

Hasan Rasim Us, çıkardığı gazeteler dışında “Hayat mı bu” ve “Daldan düşen yaprak” isimli iki roman yazmıştır.

2.2.4. Ahmet Emin Yalman (1888-1972)

2.2.4.1. Kısa hayat hikâyesi

Ahmet Emin Yalman, 14 Mayıs 1888’de Selanik’te dünyaya geldi. Babası, Mustafa Kemal’in de hocalarından olan *Ravza-i Edeb* ve *Mütalaa* dergilerini çıkaran Osman Tevfik Bey’dir. Yalman, ilk tahsiline önce Şeyh Maruf Efendi’nin özel okulunda başlamış, ardından Feyz-i Sibyan’a geçmiş ve burada tamamlamıştır. 1901’de Selanik Rüşdiyesi’ne yazıldıysa da hastalığından dolayı Selanik Alan Mektebi’ne geçmiştir. Babası Osman Tevfik Bey’in iş için İstanbul’a gitmesiyle Beyoğlu Alman Mektebi’ne kaydını aldırılmış ve burayı 1907’de bitirmiştir (Yalman, 1997a: IX-X).

Ahmet Emin Yalman, İstanbul’a geldikten sonra *Sabah*’ta gazeteciliğe başlamıştır. Bu arada 1909’da Hukuk mektebine kaydolmuştur. *Sabah*’tan *Yeni Gazete*’ye geçen Yalman. Maarif Nezareti’nce açılan sınavı kazanarak 1911 yılında

Amerika’da eğitim görmeye gitmiştir. Yurda döndükten sonra 1914-1916 yılları arasında İstanbul Darülfünûn’da Ziya Gökalp’in asistanlığına atandıktan sonra 1916-1920 yıllarında Mülkiye’de İstatistik hocası olmuştur. Bu arada *Tanin*’de yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. Mehmet Asım Us ile beraber 22 Ekim 1917’de *Vakit*’i çıkarmıştır (Yalman, 1997a: X-XII).

Ahmet Emin Yalman, Millî Mücadele hareketine olan desteği sebebiyle devrin hükümeti tarafından önce Kütahya’ya, ardından 1920’de Malta’ya sürgün edilmiştir. Yaklaşık iki yıllık sürgün devrinden sonra yurda dönen yazar 18 Mart 1923 tarihinde *Vakit* gazetesinden ayrılmıştır. 26 Mart 1923’te Enis Tahsin ve Ahmet Şükrü ile beraber *Vatan* gazetesini kurup gazeteciliğe orada devam etmiştir (Yalman, 1997a: XIII).

Vatan gazetesi, Takrir-i Sükûn Kanunu’ndan kısa bir süre sonra kapatılınca Ahmet Emin Yalman da gazeteciliğe ara vermiş ve ticaret hayatına atılmıştır. 1936’da yeniden basın hayatına dönen yazar önce *Tan* gazetesini devralmış, ardından 1940 yılında yeniden *Vatan* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. 1960 yılına dek burada başyazar olarak gazeteciliğe devam etmiştir. 1960-1962 yılları arasında *Hür Vatan* gazetesini çıkarmıştır. (Yalman, 1997a: XIV).

Çok partili siyasî hayata geçiş devrinde Demokrat Parti’yi destekleyen Ahmet Emin Yalman, 1952’de Malatya’da uğradığı silahlı saldırıda ağır yaralanmıştır. DP’ye olan desteği düşünceleri zamanla değişmiş ve muhalefet etmeye başlamıştır. 1959’da bir çeviri yazısı yüzünden 15 ay hapse mahkûm edilmiştir (Yalman, 1997a: XIV).

Ahmet Emin Yalman 19 Aralık 1972 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir. Hatıralarını *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim* isimli 4 ciltlik eserde yayımlamıştır. Bu eseri yayına hazırlayan Erol Şadi Erdinç, Ahmet Emin Yalman’ı “özgürlük ve çağdaşlaşma yolunda bir liberal” olarak tanımlamıştır. Yalman’ın diğer eserleri şunlardır (Yalman, 1997a: XIV):

- *The Development of Modern Turkey as Measure! by its Press* (New York, 1914).
- *Die Turkei* (Türkiye, 1918).
- *Turkey m The Wold War* (Dünya Savaşı'nda Türkiye, 1928).

- *Gerçekleşen Rüya* (1938).
- *Havalar da 50.000 Kilometre* (3 cilt, 1943).
- *Naziliğin İçyüzü* (1943).
- *Yarının Türkiye'si'ne Seyahat* (1944).
- *San Francisco'da Neler Gördüm* (1945).
- *Turkey in My Time* (Zamanımda Türkiye, 1956).
- *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim* (4 cilt, 1970).

2.2.4.2. Vakı't'teki gazeteciliği

Ahmet Emin Yalman, Kütahya ve Malta sürgünleri hariç, Vakı't gazetesinin kuruluşundan gazeteden ayrıldığı tarihe kadar (22 Ekim 1917 – 18 Mart 1923) başyazar olarak gazeteciliğe devam etmiştir. Bu devrede gazetesinin en önemli ve faal yazarı olmuştur.

Ahmet Emin Yalman, başyazarlığının yanında gazetesinin mesul müdürü olarak da görev almıştır. Hemen her gün bir başmakale ile okurlarının karşısına çıkan yazar, bilhassa dış politika, ekonomi ve siyasî gündem konularında kaleme aldığı yazılarla ön plana çıkmıştır. Millî Mücadele'nin başkahramanları ile gerçekleştirdiğı röportajlar, Vakı't'teki en önemli gazetecilik faaliyetleri arasında yer alır.

Ahmet Emin Yalman'ın fikrî tarafı 'liberal ve özgürlükçü' düşüncelerle uyumludur. Yazıları, bu düşünce dünyası ile tutarlıdır. Bununla beraber Vakı't'teki gazeteciliğinde herhangi bir düşünceyi çok fazla sahiplenmemiştir. İstanbul hükümetinde kurulan kabinelerle fikrî manada uyuşmamış, bazı yazılarında da kendilerini sıklıkla eleştirerek muhalefet etmiştir.

Ahmet Emin Yalman, Vakı't'e yenilikçi bir gazetecilik modeli getirmeye çalışmıştır. Bu yönüyle öncü bir rolü vardır.¹⁰ Zira ondan sonra da uzun bir süre gazetesinin yeniliklere açık olma tarafı devam etmiştir. Vakı't'e getirdiğı en önemli yenilik 'ihtisas gazeteciliği' düşüncesini, yani her konu için o sahaya has mütehassıs bir yazarın kaleminden çıkan yazıları neşretmek olmuştur. Bu sayede gazete, hem yeni

¹⁰ Ahmet Emin Yalman'ın Vakı't'e getirdiğı yenilikler ABD'de aldığı eğitimin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

yazarlar keşfetmekte hem de ciddi bir fikir gazetesi olma yolunu tutmaktadır. Bunun yanı sıra Ahmet Emin'in kısa ama sürekli kaleme aldığı yazı dizileri, gazetenin fikrî yönünü güçlendirmiştir.

2.3. Genel Yayın Politikası

Basın ve yayın kuruluşları, hukukî çerçevede belli fikirlerin ve görüşlerin etrafında haber, bilgi ve düşünce üretirler. Kitle haberleşme vasıtalarının yayın politikası, işte bu görüşlerin doğrultusunda gelişir. Bu yüzden bir gazetenin yayın politikası, onun hangi dünya görüşünü temsil ettiğini göstermektedir. Vakit gazetesinin yayın politikası da bu düşünceden hareketle tahlil edilmiştir.

Vakit gazetesinin Türk matbuat hayatına girişi, II. Meşrutiyet devrinin sonuna denk gelir. Yayın politikasında kendi devrinin siyasî izleri vardır. Bu yüzden Vakit'in yayın politikası, II. Meşrutiyet devrinin siyasî ve fikrî zeminini hazırlayan tarihî süreçle sıkı sıkıya bağlıdır.

Vakit gazetesi, kuruluşundan itibaren iki fikrin yılmaz temsilcisi olmuştur: Batıcılık ve Milliyetçilik. Bununla beraber Vakit nüshalarında kör, geleneklerden kopuk bir Batıcılığa rastlanmaz. Hatta Batıcılığın şekilcilik olarak algılanmasını tenkit eden bir yayın anlayışı benimsenmiştir. Vakit'teki Batıcılık anlayışı umumiyetle Batıdaki ilmî ve fikrî tekâmülün Türkiye'ye nakledilmesidir. Bu itibarla II. Meşrutiyet fikir akımlarından olan Batıcılıktan kısmen ayrılır ve Türkçülük akımına daha yakın bir görüş sergiler. Türkçülük akımının temsilcileri, Batıdan özellikle ilmî yönüyle istifade etmenin doğru olduğu kanaatindeydi. Dolayısıyla Vakit'in savunduğu Batıcılık ile II. Meşrutiyet devri fikrî akımı olan Batıcılık arasında fark vardır. Vakit'inkine daha çok Batılılaşma/modernleşme taraftarı denilse daha doğru olur.

Batıcılık fikrinin temelleri Türk modernleşmesinin başladığı 19. asır Osmanlı Devleti'ne kadar gider. Batı'daki askerî, siyasî, iktisadî ve ilmî tekâmül, devrin belki de en büyük devleti olan Osmanlı Devleti için hayatî önem arz etmekteydi. Batı'daki gelişmelerin gerisinde kalmak istemeyen Osmanlı, Batılılaşma¹¹ hamlelerini bu asır

¹¹ Batılılaşma hareketine dair ciddi eserler mevcuttur. Fakat bunlar içerisinde özellikle şu eserler, Batılılaşmayı etrafıca anlamada ciddi bir kaynakça teşkil eder: Ülken, H. Z. (2015). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tanpınar, A. H. (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, Berkes, N. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

içerisinde ciddî bir seviyeye getirmiştir. Tanpınar’a göre (1988: 64) 18. asır, Garplılaşma fikrinin hayatın içerisine girmede ve bir düşünüş tarzı olmada aslî rol oynamışsa da esas itibarıyla 19. asır, pek çok yeniliğin, “manevî insanın” kıymetler manzumesini değiştiren bir süreç olmuştur.

Osmanlı Devleti’nde artık bir ihtiyaç olduğu benimsenen Batılılaşma hareketi, bir dizi siyasî ve hukukî düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. Hilmi Ziya Ülken’e göre (2015: 27), Batılılaşma hareketi, Abdülmecit devrinde Reşit Paşa’nın hazırladığı ve halkın eşitliğine, can ve mal güvenliğine dayanan Tanzimat Fermanı (1839) ile hem siyasî hem de hukukî bir boyut kazanmıştır. 1856 tarihli Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı’nı destekleyen, bilhassa Osmanlı’da yaşayan azınlıkların haklarını savunan bir metin olmuştur. Batılılaşmanın siyasî olarak da devam ettiğini bildiren bir vesikadır.

Tanzimat devri, çok önemli tartışmaların ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Öyle ki bunların bir kısmı hâlen güncelliğini korumaktadır. Tanzimat Fermanı’nın en önemli sonucu –aynı zamanda 1839 sonrası devrinin özelliği olan- “eski-yeni”, “alaturka-alafranga” gibi tabirlerde vücut bulan ikiliktir. Tanpınar’a göre (1988: 136) Tanzimat, ne eski ile yeni arasında uygun bir terkihi sağlayabilmiş ne de onu tamamen ortadan kaldıracıydı. Bu yüzden millî hayat hangi tehlikelere gebe olacağı bilinmeyen bir müphemliğe terk edilmişti. Tanpınar’ın bu tespiti yerindedir. Zira o devirde Tanzimat ricaline muhalefet olarak ortaya çıkan Genç Osmanlılar bu devrenin siyasî ve fikrî hayatında ciddi izler bırakmışlardır. Batı kökenli edebî ve fikrî yenilikleri beraberlerinde getirmişlerdir.

Batılılaşma hareketinde basın, çok önemli bir yer işgal etmiştir. Gazete, özellikle Islahat Fermanı sonrası yeni fikirlerin halkla buluşmasına aracılık eder. II. Meşrutiyet’in ilanına giden süreçte Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi isimler, gazeteci sıfatlarıyla büyük bir tesir sahibi olmuşlardır.¹²

II. Meşrutiyet’in ilanı sonrası iktidara gelen İttihat ve Terakki, Batılılaşma hareketini sürdürmüştür. Ancak Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı Osmanlı’yı oldukça zayıflatmış, sonuçta Kurtuluş Savaşı’ndan sonra yeni bir devrin kapıları açılmıştır. Bu devir, millî uyanışın sahne aldığı, milletlerin bağımsızlığını ilân ettikleri bir dönemdir

¹² Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’ı öncü bir rol oynamış, onu Namık Kemal’in İbret’i ve Londra’da Ziya Paşa’nın kurduğu Hürriyet ve diğer Türk gazeteleri takip etmiştir (Ülken, 2015: 35).

aynı zamanda. Bu yüzden II. Meşrutiyet devrinde yükselen bir diğer fikir de Türkçülük olmuştur.

II. Meşrutiyette, Lewis'in deyimiyle Türkler, "ümme bilincinden millet şuuruna geiş" yapmıştır. Türkçülüğün fikir hayatında gelişmesinde bilhassa *Genç Kalemler* dergisi etkili olmuştur. Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp gibi Türkçü fikir adamları *Genç Kalemler* dergisinde neşrettikleri fikirleriyle Türkçülüğü savunmuşlardır (Lewis, 1998: 348). Gökalp, "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" kavramlarını Türk fikir hayatına taşımış, Osmanlının çökmekte olduğu süreçte, millî devlet yapısının milliyetçi, İslami ve tarihî değerlere bağlı olmakla beraber Batı medeniyetinin teknik ve ilmî gelişimini almak gerekliliğini savunan bir tez ortaya atmıştır (Gökalp, 2006).

Batıcılık ve Türkçülük, Cumhuriyet'e giden süreçte iki temel fikir cereyanı olarak karşımıza çıkar. Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinde de bu iki düşüncenin izleri vardır. Vakit gazetesinde de bu izleri görmek mümkündür. Bu yüzden Vakit gazetesi II. Meşrutiyet devrinin hususiyetini taşıyan bir yayın organı hüviyetindedir. Batıcıdır. Türkçüdür. Millî değerlerin muhafaza edilmesi taraftarıdır. Edebî ve kültürel faaliyetleri, Türk fikir hayatına katkısı bunun açık delilidir.

Vakit'in genel yayın politikasını belirleyen tarihî süreçte II. Meşrutiyet fikir ortamı ve Türkçülüğün önemli bir tesiri söz konusudur. Gazetenin muhtevası da açıkça göstermektedir ki bu fikrî çerçeve, gazetenin yazar tercihlerinde, haber dilinde ve ortaya attığı meselelerde doğrudan doğruya etkili olmuştur. Başlangıcından kapanışa kadar Vakit sütunlarında imza atan kalem sahipleri milliyetçi düşünceye yakın isimlerdir. Bu isimlerin bir kısmında Türkçülük, hatta doğrudan Ziya Gökalp tesiri vardır. Gazetenin haberlerinde ve köşe yazılarında Batılılaşma yanlısı görüşlerin, Atatürkçü duruşun ve millî birlik düşüncesinin izleri vardır. Yine Batılılaşmanın getirdiği, Tanzimat devrinde de görülen ikiliklerin gazetenin çözmekle meşgul olduğu önemli konular arasında olduğu görülmektedir. Tüm bunlar Vakit'in genel yayın politikasını göstermektedir.

Vakit gazetesi, bu iki temel fikir çerçevesinde tahlil edilebilir. Vakit sahipleri Mehmet Asım ve Hakkı Tarık TBMM vekilliği görevini üstlenmiş olduğundan bir dönem CHP'ye daha yakın bir yayın çizgisi göstermiştir. Özellikle Atatürk'e bağlı olan gazete yönetimi Cumhuriyet inkılaplarını savunan, bununla birlikte millî ve

manevî duygulara tercüman olma gayretinde olan bir yayın politikası takip etmiştir. Tüm yayın hayatı boyunca bu anlayışı muhafaza etmiştir. Bununla beraber Vakit gazetesinin Türk matbuatında bir gazetecilik mektebi vazifesi görmesi ve ilmî, edebî ve kültürel mahiyetteki muhtevası fikir hayatının gelişmesine ve farklı fikirlerin basın vasıtasıyla tanıtılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu yüzden konuyu yalnızca siyasî fikrî çerçevede tutmak gazetenin verimliliğini görmezden gelmek anlamına gelir.

2.4. Vakit Gazetesine Ait Sayı Bilgileri

Bilimsel çalışmalarda süreli yayının tarihi kadar sayı bilgisi de önemlidir. Bir gazete veya dergi incelenirken verilen sayı bilgisi, kaynakların daha açık bir şekilde tanımlanmasına, arşivlerin tasnifine ve tarihi ile mukayese ederek doğrulama yapmaya yarar. Bunun dışında gazetenin, neşredilen nüshasına ilişkin künye bilgisini verir.

Vakit gazetesini neşredildiği süre boyunca sayı numaralarında çok ciddi hatalarla çıkmıştır. Gazetenin sayılarına ilişkin hataları tespit etmek, bundan sonraki çalışmalar için de önemlidir. Farklı tarihlerde aynı sayıların olması veya birbirini takip etmeyen sayıların olması gibi ciddi hatalar karışıklığa sebebiyet verebilir. Bunun önüne geçmek için mutlaka tarihi ile mukayese etmek gerekir. Vakit gazetesine ilişkin sayı hataları iki gruba ayrılır:

- 1- Tekrar eden veya atlayan sayılar,
- 2- Bir önceki sayıyla arasında büyük fark olan sayılar.

Vakit gazetesinin ilk (1.) sayısı 22 Ekim 1917 tarihinde neşredilmiştir. Bu tarihten itibaren 28 Şubat 1953 tarihli 12717 sayılı nüshaya kadar yaklaşık 36 senelik yayın hayatında sayı hataları tekrar eden veya atlayan sayılar şeklinde olmuştur. Tüm bu hatalar çıkarıldığında Vakit'in 36 senelik yayın hayatında ortalama 12 bin 500 ile 12 bin 750 arasında bir sayıya ulaşılır. Tespit edilemeyen veya ulaşılamayan nüshalar nedeniyle bu konuda tam bir sayı vermek mümkün değildir. Fakat tekrar eden sayılara ilişkin birkaç örnek vermek gerekir. Mesela 23 Haziran 1925 tarihinde 2689 sayı numarası ile neşredilen nüsha bir sonraki gün 24 Haziran 1925'te de 2689 sayı numarasıyla neşredilmiştir. 17 Nisan 1926 ve 18 Nisan 1926 tarihli nüshalarda da sayı tekrar etmiş ve her iki tarihte de 2980 sayı numarası yazılmıştır. Vakit'in 1927-1930 seneleri arasında yapılan hataları aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

TARİH	NUMARA
30 Nisan 1927	3351
1 Mayıs 1927	3351
10 Haziran 1927	3391
14 Haziran 1927	3391
15 Ağustos 1927	3453
16 Ağustos 1927	3453
29 Ağustos 1927	3466
30 Ağustos 1927	3466
10 Ekim 1927	3507
11 Ekim 1927	3507
15 Nisan 1928	3691
16 Nisan 1928	3691
31 Ocak 1929	3975
1 Şubat 1929	3975
11 Şubat 1929	3985
12 Şubat 1929	3989
27 Mayıs 1929	4088
28 Mayıs 1929	4086

Tablo 2.1. Vakıf Gazetesinin 1927 – 1930 Yılları Arasındaki Sayı Hataları

Tablo 1’de Vakıf gazetesinin 3 yıl içinde yaptığı sayı hataları verilmiştir. Örnek olması için verilen bu tablo, aslında çok daha uzundur. Burada ilk sayı hata türüne dair örnekler görünmektedir. En sık karşılaşılan hata, art arda gelen tarihlere aynı sayıların yazılmasıdır. Bununla beraber 11 Şubat 1929 – 12 Şubat 1929 tarihlerinde görüldüğü üzere atlayarak ileri giden (3985’ten 3989’a atlamış) veya 27 Mayıs 1929 ve 28 Mayıs 1929 tarihlerinde olduğu gibi atlayarak geriye giden (4088’den 4086’ya gerilemiş) sayılar yer almıştır. Bu hatalar, bazı sayıların aynı tarihlerde tekrar etmesine sebep olmuştur.

Vakıf’teki sayı hatalarının ikinci türü ise bir önceki sayıyla arasında büyük fark olan sayılardır. Vakıf’ın son yayın devresinde bu hatalar sıklaşmıştır. Aşağıdaki tablo, Vakıf’ın büyük sayı farkı hatalarını göstermektedir:

TARİH	NUMARA
28 Şubat 1953	12717
1 Mart 1953	17718
14 Ocak 1954	18028
15 Ocak 1954	10829
25 Ekim 1954	11107
26 Ekim 1954	18308
30 Temmuz 1956	18941
31 Temmuz 1956	19842
24 Ekim 1956	19927
25 Ekim 1956	11828

Tablo 2.2. Vakit Gazetesinde Bir Önceki Sayıyla Arasında Büyük Fark Olan Sayı Hataları

1 Mart 1953 tarihinde gazetenin sayı numarası 12718 olması gerekirken sehven 17718 olarak yazılmıştır. Bu hata sonraki günlerde de düzeltilmediği için gazete 5000 sayı birden ileri gitmiştir. İkinci hata 15 Ocak 1954 tarihinde olmuştur. Bu tarihte 18029 olması gereken sayı numarası 10829 olarak kaydedilmiş, takip eden günlerde de hata düzeltilmemiştir. Böylelikle gazete 7199 sayı geriye gitmiştir. Bu hata ile aynı numaralara sahip fakat birbirinden farklı tarihlerde çok sayıda nüshaya yer verilmiştir. Şöyle ki 10829 sayılı iki Vakit nüshası vardır: ilki 6 Aralık 1947, ikincisi ise 15 Ocak 1954 tarihlidir. Bir sonraki hataya kadarki dönem arasında yer alan her sayı daha önce başka bir tarihte neşredilmiştir.

Vakit gazetesi, son yayın devrinde üçüncü büyük sayı hatasını 26 Ekim 1954 tarihinde yapmıştır. Bu nüsha “11108” numara olması gerekirken 18308 olarak yazılmış ve bu tarihten sonra da bu sayı numarası takip edilmiştir. Dördüncü önemli sayı hatası 31 Temmuz 1956 tarihinde olmuştur. Bu tarihte 18942 olması gereken sayı numarası 19842 şeklinde yazılarak birden 900 sayı artmıştır. Çok geçmeden beşinci hata gelmiştir. 25 Ekim 1956 tarihinde 19928 olması gereken sayı numarası 11828 olarak kaydedilmiştir. Böylece 8100 sayı geriye gitmiş ve bu hata ile 11828 ile 12717 sayı numaraları arasında 3 farklı tarihli Vakit nüshası meydana gelmiştir. Vakit gazetesi ile ilgili araştırma yapacak olanların, bu hataları göz önünde bulundurarak hareket etmesi, ileriki çalışmaların eksiksiz ilerlemesi için önem arz eder.

Vakit gazetesinin son sayısı 21 Ekim 1967 Cumartesi gününde o yıl için tek nüsha olarak neşredilmiştir. Gazetenin son tarihli sayı numarası 13149’dur.

3. BAŞLANGICINDAN CUMHURİYET'E VAKİT GAZETESİ (1917-1923)

22 Ekim 1917 yılında yayın hayatına başlayan Vakit gazetesi, Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihine kadar Türk matbuatında önemli bir gazete olmayı başarmıştır. Altı yıl süren bu ilk devredeki siyasî, askerî ve içtimaî gelişmeler, özellikle savaşlar ve İstiklâl Mücadelesi, gazetenin fikrî zeminine yön vermiştir.

Vakit, 1917-1923 yılları arasında İstanbul basını içinde Anadolu hareketini destekleyen önemli gazeteler arasına girmiştir. Sansür tehdidine ve pek çok yazısının kesilerek yayınlanmasına rağmen Millî Mücadele'yi her fırsatta desteklemiştir. Bununla beraber gazetenin Osmanlı hanedanına dair muhalif bir tutumu da yoktur. Dengeli bir yayın siyaseti gütmeyi tercih etmiş, böylece ara ara yüzleştiği sansür müdahalelerinden de kendini kurtarmıştır.

Vakit gazetesi I. Dünya Savaşı şartlarında iki sayfa halinde neşredilmiştir. Zaman geçtikçe sayfa sayısı dörde kadar çıkmıştır. Bu kısıtlı alana rağmen gazetede kültürel ve edebî faaliyetler her zaman önemli bir yer işgal etmiştir. Roman, hikâye, şiir yanında hars ve edebiyat dairesinde değerlendirilebilecek tenkit, makale, hatırat gibi muhtelif türde yazılar kaleme alınmıştır. Bunların önemli bir kısmı o devrin meşhur edip ve fikir adamlarının kalem mahsulleridir.

Neticede 1917-1923 arası Vakit gazetesi, yazar kadrosu ve muhtevası ile Türk matbuatında adından, ağırlığından ve tesirinden sıklıkla bahsedilen bir gazete olmayı başarmıştır.

3.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı

Vakit gazetesi, ciddî bir günlük siyasî fikir gazetesi olarak yayın hayatına başlamıştır. İlk sayının sayfa tertibinde görüleceği üzere gazetenin ismi orta üst kısımda talik bir hat ile klişe hâlinde yazılmış, başlığın altına nesih hat ile “yevmi gazete”¹³ ibaresi konulmuştur.

Sağ üst köşede gazetenin sayı numarası ve ardından adres ve diğer bilgileri yer almaktadır. Buradaki bilgiler tertip sırasıyla şu şekilde tayin edilmiştir (Vakit, 1917a: 1):

¹³ “Yevmi” ibaresi gazetenin günlük bir süreli yayın olduğu anlamına gelmektedir.

Numara: 1

---O---

Matbaa ve idarehanesi

İstanbul: Cağaloğlu'nda Emniyet Sandığı Karşısında

Telefon Numarası 1970 – Telgraf adresi: İstanbul'da Vakit

Sol üst köşede gazete neşriyatının yılı ve abonelik şartlarını ifade eden bilgiler yer almaktadır:

Birinci Sene

---O---

Abone Şeraiti

İstanbul ve vilayetler için: Seneliği 175, altı aylığı 90, üç aylığı 50 kuruştur.

Memalik-i Ecnebîye İçin: Seneliği 275, altı aylığı 140, üç aylığı 75 kuruştur.

Bu bilgilerin hemen altında altlı üstlü iki çizgiden oluşan uzun bir şerit yer almaktadır. Bu şeritteki çizgilerin arasında en sağ ve en sol bölümde “Nüshası 20 paradır” ibaresi ile gazetenin fiyat bilgisi yer almaktadır. Şeridin en ortasında haftanın günü, onun sağ tarafında hicrî, sol tarafında ise miladî ve rûmî tarihler yer almaktadır. İlk sayıdaki tarih bilgisi şeridinin verilışı şu şekildedir (Vakit, 1917a: 1):

Nüshası 20 paradır 22 Teşrin-ievvel 1917 ☆ Pazartesi ☆ 4 Muharrem 1336 Nüshası 20 paradır
1333

Resim 3.1. 28 Ekim 1917 Tarihli Vakit Gazetesi (Vakit, 1917b: 1)

Vakit gazetesinin ilk çıkışındaki sayfa düzeni hakkında şunlar söylenebilir: Gazete, I. Dünya Savaşı'nın iktisadî şartları gereği tek yaprak, iki sayfa hacminde çıkmıştır. 6 sütun halinde neşredilmiştir. Yazı yoğunluğu fazla olmakla beraber farklı kategoride yer alan haberler kalın çizgilerle ayrılmış, böylece karışıklığın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Başlangıçta resim kullanılmayan Vakit gazetesinde ilk resim 72. sayıda yer almıştır. Yetmiş ikinci sayıya kadar sadece bazı nüshalarda savaşın o anki durumunu izah etmeye yönelik haritalara yer verilmiştir. 1918 yılının ilk günü 2. sayfada yer alan “Berlin’de Kar Teşkilatı”¹⁴ isimli haber, Vakit’in ilk resimli haberidir. İlk resim, bir karikatürdür.¹⁵ Savaşın sebep olduğu iktisadî bunalım, mizahî bir şekilde hicvedilmiştir (Vakit, 1918a: 2).

¹⁴ Vakit’teki ilk resimli haber için bknz. EK-1.

¹⁵ Norveç’te eskiden sokakları temizleyen bir adam, harp zengini olduktan sonra kar temizleme teşkilatında kar temizlemeye başlamıştır. Fakat harp zengini olduğu için arkada hizmetçileri, konyak ve sigarası hazır vaziyette beklemektedir. Söz konusu karikatürde kar temizleme işi ile harp zenginlerinin yaşam tarzları birleştirilmiş ve yaşanan iktisadî buhranın yanında bu buhranın sebep olduğu haksızlık tenkit edilmiş, alaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Vakit gazetesinin 1917-1923 tarih aralığında, gazetenin sayfa sayısı ve yapısı, ölçüleri, resim, karikatür, şekil ve grafik kullanımı gibi sayfa tertibine dair önem arz eden hususları şu şekilde hülâsa edilebilir:

96. sayıdan, 25 Ocak 1918 tarihinden itibaren gazetede, özellikle ilk sayfada, manşet haberlerinde fotoğraf kullanımı artmıştır. Bu tarihten itibaren hemen her sayıda fotoğrafa yer verilmiştir. Burada dikkati çeken husus, I. Dünya Savaşı şartlarında, gazete sayfalarının sınırlı sayıda neşredildiği ve devrin iktisadî ve teknolojik yetersizliklerinin olduğu bir sırada Vakit (1918b) gazetesinin fotoğraflı habere verdiği önemdir. Vakit, böylece sayfa tertibine önem veren ve gazeteciliğin yayın tekniği tarafında da söz sahibi olmak isteyen bir gazete hüviyetindedir.

198. sayıdan itibaren Vakit (1918c) gazetesinde fotoğraf ve resim kullanımı yoğunlaşmaya başlamıştır. Özellikle ilk sayfada manşet ile ilgili resim veya fotoğraf kullanılmıştır. Bundan ayrı olarak diğer haberler de fotoğraf, resim veya harita gibi görüntülerle desteklenmiştir.

Vakit gazetesi (1918ç), 208. sayı (17 Mayıs 1918) dan itibaren Cuma günlerine mahsus olmak üzere sayfa sayısını 2’den 4’e yükseltmiştir. Gazetenin ilk sayfasında manşet haber, başyazı, önemli haberler vs. yer alır. 2. sayfada iç ve dış haberler, memleket haberleri, 3. sayfada edebiyat-kültür muhtevalı yazılar ve diğer haberler vardır. Son sayfa ise ilan ve reklama ayrılmıştır.

Vakit gazetesi (1919), 706. Sayıdan itibaren yani kısa bir süreliğine 4 sayfa halinde neşredilmeye başlamıştır. Mayıs 1921 itibarıyla 4 sayfa halinde neşredilmeye başlamıştır. Bu dönemde gazetenin edebî ve kültürel faaliyetlerinde de önemli bir artış yaşanmış ve yazı türleri bakımından zenginleşmiştir.

Vakit gazetesinin sayfa tertibinde karikatür de önemlidir. Sedat Simavi’nin (1918: 1) 1 Mayıs 1918 tarihinden itibaren Vakit’in ilk sayfasında karikatürleri, devrin ve günün hadiselerini yorumlayan çizimlerdir. Sedat Simavi’nin I. Dünya Savaşı devrinde memleket içerisindeki iktisadî bozukluğu yansıtmaya çalıştığı “Harb Zengini”, “Eski Fakir” gibi başlıklarla neşredilen çizimleri vardır. Bir süre sonra Simavi’nin karikatürleri kesilmiştir. Şubat 1920’den itibaren ise 2. sayfada yeni bir karikatür köşesi açılmıştır. Paris Menşei Fransız Maison Frere’nin karikatürleri neşredilmeye başlamıştır. Çizimlerin konuları genellikle serbest olmakla beraber çağın meselelerini yansıtan konular ağırlıklıdır.

Vakit gazetesinin I. Devresine (1917-1923) ait fiyat ve abonelik ücretleri değişim tablosu aşağıdaki gibidir:

TARİH	FİYAT (Tek Nüsha)	ABONE ÜCRETİ / Senelik (İstanbul ve vilayetler)	ABONE ÜCRETİ / Senelik (Yabancı Memleketler)
22 Ekim 1917	20 Para ¹⁶	175 Kuruş	275 Kuruş
16 Mart 1918	40 Para	325 Kuruş	420 Kuruş
1 Şubat 1919	2 Kuruş	650 Kuruş	840 Kuruş
20 Nisan 1920	100 Para	850 Kuruş	1150 Kuruş

Tablo 3.1. Vakit Gazetesinin Fiyat Tablosu

Vakit (1918d: 1) gazetesinin fiyatına, 16 Mart 1918 tarih ve 146. sayı itibarıyla zam gelmiştir. Nüshası 20 para olan gazetenin fiyatı 40 paraya yükselmiştir. Devrin iktisadî şartları gazetenin fiyatına yüzde 100 zammı gerektirmiştir.

Vakit'in ilk devredeki gazetecilik anlayışına tesir eden en önemli isim gazetenin kurucusu ve ilk devrenin başyazarı Ahmet Emin Yalman'dır. Daha ilk sayıda başyazar Yalman (1917a: 1), Vakit'in gazetecilik anlayışına dair ciddi bilgiler vermekte, adeta gazetenin yönünü tayin etmektedir:

Takib edeceğimiz başlıca gaye memleketin ihtiyacına, salahına, feyz ve terakkisine taalluk eden muayyen meselelerle meşgul olmak, gerek şehrimizin ve gerek taşraların hayatına ait şeylere harici havadisten fazla ehemmiyet vermek ve bilhassa içtimâî ve iktisadî sahalarda canlı bir faaliyet göstermeye çalışmaktır. Bu gayelerin temini için matbuatımızda kökleşmiş usullerden ayrılacağız. Mesela her gün aynı muharririn mütehasısı olduğu veya olmadığı meseleler hakkında söylenecek hiçbir şeyi bile olmasa makale yazma usulünü yavaş yavaş terk edecek ve baş makale sütunlarımızı gayr muvaffak mütehasısların kalemlerine açacağız. Bundan başka gazetenin sair sütunlarında da o günkü hacmin müsaadesi dairesinde mütehasıs kalemlere gittikçe fazla bir yer vereceğiz.

Başyazarın bu ifadeleri, aslında Vakit'in birinci devre gazetecilik anlayışını hülâsa etmektedir. Zira bu devrede muayyen konulara mahsus yazılar kaleme alan fakat gazetenin daimî yazarlarından olmayan pek çok isme rastlanmaktadır. Bu

¹⁶ Fiyat değişim tablosunu incelerken, devrin para sistemini de bilmek gerekir. III. Ahmed döneminden itibaren basılmaya başlanan ilk Osmanlı kuruşlarının para birimi karşılığı şu şekildedir: 1 Osmanlı Kuruşu = 120 Akçe = 40 para (Pamuk, 2002: 458-459). Böylelikle tablo daha net anlaşılmaktadır. Her 40 Parada 1 Kuruş artış olmaktadır.

isimler, iktisat, tıp, sosyoloji, şehirleşme gibi değişik sahalarda meşhur olmuş söz sahibi kişilerdir.

Bu devrenin gazetecilik tavrı ve tarzını anlamak için bazı misaller vermek gerekirse şunlardan bahsedilebilir:

Mesela 29 Nisan 1918 tarihli 190 numaralı Vakit'te "Sermaye ve Tasarruf" başlığı altında neşredilen başyazı Doktor Hoffman imzasını taşır. Yazının tanıtımında şu ifadeler yer verilmiştir:

Halkın terbiye-i iktisadiyesine ait meselelerin nazar-ı dikkati celb etmeğe başladığı bir sırada tasarrufun hayat-ı iktisadiyedeki mevki hakkında karilerimize biraz malumat vermeyi faydalı gördük ve bu babda bir makale yazmasını Darülfünûn müderrislerinden Hoffman Bey'den rica ettik. Hoffman Bey'in makalesini aşağı derç ediyoruz. (Hoffman, 1918: 1)

Yazının tanıtımından da anlaşılacağı üzere, Ahmet Emin'in ifade ettiği gibi iktisadî bir mefhumu açıklığa kavuşturmak ve okurları bu yönde bilgilendirmek için o günkü başyazı sütunu sahanın mütehassısına verilmiştir.

İhtisas gazeteciliğine dair bir diğer misal sağlık ve tıp alanındaki yazılardır. Vakit sütunlarında devrin önemli meselelerine hassas bir şekilde yaklaşılmış, veba, verem gibi bulaşıcı ve tehlikeli hastalıklarla ilgili ciddi bilgiler ihtiva eden önemli yazılar neşredilmiştir. Galip Ata Bey¹⁷, bu hususta önemli yazılar kaleme almıştır. Operatör Ahmed Kemal Bey¹⁸ ve Doktor Adnan Bey¹⁹ imzasıyla neşredilen yazılar da bu minvaldedir. Bu yazılar ve yazarların mütehassıs kimlikleri, Vakit'in ihtisas gazeteciliğini tercih eden bir gazetecilik anlayışına sahip olduğunu gösterdiği gibi, sağlık haberciliğine önem veren bir gazete olduğunu da ortaya koymaktadır.

3.2. Yazar Kadrosu

Vakit gazetesi, zengin muhtevasını yazar kadrosuna borçludur. Yayınlandığı devrin önemli fikir adamları, kalem sahipleri Vakit sütunlarında önemli yazılara imza atmıştır. Edebî ve siyasî sahadan meşhur isimler başta olmak üzere, özellikle memleket adına görüş, düşünce ve kanaatlerini serdeden, meselelere çözüm teklifleri getiren

¹⁷ Galip Ata Bey'in Vakit'te kaleme aldığı bazı yazılar şunlardır: Ata, G. (1919a, Ekim 26). İstanbul'da Büyük Vebalar. *Vakit* (712), s.3., Ata, G. (1919b, Kasım 2). Sıhhat ve Siyaset. *Vakit* (719), s.3., Ata, G. (1919c, Kasım 10). Aşı ve Serum. *Vakit* (727), s.3., Ata, G. (1919ç, Kasım 29). Tıp ve İktisat. *Vakit* (742), s.3.

¹⁸ Ahmed Kemal Bey'in şu yazısı misal verilebilir: Kemal, A. (1919, 5 Aralık). Verem Mücadelesi. *Vakit* (748), s.3.

¹⁹ Adivar, A. (1918, 22 Eylül). Çocuk Kolerası. *Vakit* (328), s.2.

önemli fikir adamları, makale, tercüme, tefrika, fıkra, karikatür, tenkit vb. pek çok türde yazılar kaleme almıştır.

1917-1923 yılları arasında Vakit gazetesinde çok önemli kalem sahiplerinin imzası vardır. Bu isimlerin birçoğu Cumhuriyet devrinin hatırı sayılır münevverleridir. Bu devrin kalem sahipleri, bunların hayatları ve gazetecilik faaliyetleri, Vakit gazetesinin bu devirdeki muhtevasını ve faaliyetlerinin ne yönde olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.1. Ahmet Emin Yalman

Vakit gazetesini kurucularından olan Ahmet Emin Yalman²⁰, gazetenin ilk başmuharriri ve mesul müdürüdür²¹. Malta'ya sürgün edildiği 22 Mart 1920 tarihine kadar gazete üzerinde çok ciddi bir nüfuzu vardır. Başyazıların hemen hepsini kaleme almış, gazetenin iki sayfa çıktığı bu dönemde gazetenin en tesirli kalemi olmuştur.

Ahmet Emin Yalman, günlük hadiselerin dikkatli takipçisi olmuş bir gazetecidir. Yazdığı dönemde önem arz eden kişi, olay ve fikirleri ihatalı bir şekilde müşahade ve tahlil etmiştir. Ele aldığı konuyu veya meseleyi yalnızca tahlil etmekle kalmamıştır. Ona dair muhtelif çözüm teklifleri de getirmiştir. Vakit gazetesinde yazdığı devirde gazeteciliği millî bir mesuliyet olarak görmüştür.

Yazıları, sağlam bir dil, olabildiğince sade bir üslûpla kaleme almıştır. Yalman, halkın anlayabileceği bir tarzı benimsemiştir. Bununla beraber ilmî niteliği bulunan yazılar kaleme aldığı anda tafsilata daha çok girmiş, derin tahlillerde bulunmuş, ilmî kavramlar üzerinde durmuş olmasından dolayı dil biraz daha ağırlaşmıştır. Yalman, anlaşılabilirliği artırmak, yazının okur tarafından zevkle okunmasını sağlamak amacıyla muhtelif teşbihlerde bulunmuş, misaller vermiştir. Bu tip yazılarında muharrir, bir hadiseyi başka bir hadiseye benzetiyor, mukayese ediyor, hayatın içinden misaller veriyor ve böylece ele aldığı konunun müşahhas bir hale gelmesini sağlıyor.

Ahmet Emin Yalman, Vakit Gazetesinde 22 Ekim 1917 – 18 Mart 1923 tarihleri arasında gazetecilik faaliyeti yürütmüştür. 22 Mart 1920 ile 4 Kasım 1921 tarihleri

²⁰ Ahmet Emin Yalman'ın biyografisi bir önceki bölümde verildiği için burada yalnızca Vakit gazetesinde işlediği konular ve gazetecilik faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

²¹ Mesul müdürlük görevini daha sonra İsmail Ramiz yürütmüştür. 16 Temmuz 1920 tarihinden sonra bu görevi Hüseyin Necati üstlenmiştir.

arasında yaklaşık bir buçuk yıl süren Malta sürgünü sırasında yazılarına ara vermek zorunda kalmıştır.

Ahmet Emin Yalman, mahiyet itibarıyla en çok dış politika sahasında yazılar kaleme almıştır. Harp, gazeteciliği de etkilemiştir. I. Dünya Savaşı'nda Türk-Alman ilişkileri, Rusya'nın umumî harpteki vaziyeti, Lenin hükümeti, sulh şartları ve devletlerin tavrı gibi konuları işlemiştir. Millî Mücadele döneminde yabancı devletlerin tutumu, politikaları ve faaliyetlerini tahlil etmiştir.

Yalman'ın üzerinde sıklıkla durduğu bir diğer husus iktisattır. Bu devrede I. Dünya Savaşı'nın olumsuz iktisadî neticeleri olmuştur. İhtikâr, pahalılık, zengin-fakir arasındaki uçurumun derinleşmesi harbin yarattığı iktisadî meselelerdir. Ahmet Emin, Türk matbuatının mevcut iktisadî durum hakkındaki kayıtsızlığını tenkit etmiştir. Ona göre iktisadî meseleleri tahlile ve değerlendirmeye yönelik ilmî yazılar kaleme alınmalı, tespit edilen sıkıntılara çözüm üretilmelidir. Hiç olmazsa bu hususlarda kamuoyunun oluşmasına yardımcı olmalıdır.

Ahmet Emin Yalman, yazılarında sosyoloji biliminden de faydalanarak Batılılaşma ve sosyal meseleler üzerine de pek çok yazı kaleme almıştır. Aile, cemiyet, sosyal sınıf vs. gibi içtimaî konuları ele almıştır. Gündemde yer alan konuları sosyolojik bir çerçevede tahlil etmiştir. Muharrir hem bu yönüyle hem de konulara yaklaşım tarzıyla Batıcılık fikrini temsil eder. Doğrudan Batılılaşma vakıasına dair yazıları da vardır. “Eski ve Yeni Mücadelesi”, “Şark ve Garb”, “Hakiki Feminizm” vb. başlığıyla neşredilen başyazıları bu minvalde değerlendirilebilir²².

Geniş bir konu yelpazesine sahip olan Ahmet Emin, şehirleşme ve nüfus gibi konuları da işlemiştir. İstanbul'un meseleleri, ulaşım, yol, nüfus gibi şehirleşme başlığı altında toplanabilecek gündelik hayata dair konuları köşesine taşımış ve çözüm teklifleri sunmuştur.

Millî Mücadele döneminin ilk safhalarında Malta'da sürgünde bulunan yazar, dönüşünden itibaren Vakit sütunlarında başyazılarıyla Anadolu hareketini desteklemiştir. Bu süreçte genellikle yazılarında İtilaf Devletleri'nin askerî ve özellikle diplomatik tutumlarını tahlil etmiştir.

²² Ahmet Emin Yalman'ın burada zikredilen yazıları, çalışmanın ileriki bölümlerinde, özellikle Batılılaşma ile ilgili bölümde ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir.

Ahmet Emin Yalman, Vakı't'te yazdığı süre boyunca önemli gazetecilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi Büyük Taarruz'dan evvel 1921 yılının sonları ve 1922 yılının başlarında çıktığı Ankara seyahatinde edindiği intibalara yönelik yazılarıdır. Yalman (1921a: 1), intibalarını ve seyahatleyken yaptığı mülakatları “Ankara Yollarında” başlığı altında hazırladığı bir yazı dizisiyle neşretmiştir. Bu yazı dizisi kapsamında Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Kâzım Karabekir Paşa gibi İstiklâl Mücadelesinin önde gelen isimleriyle mülakat yapmıştır. Yalman, seyahati sırasında Anadolu'daki bazı cepheleri de ziyaret etmiştir. Vakı't'ın 1453 numaralı nüshasından (26 Aralık 1921) başlayarak 1506 numaralı nüshaya (19 Şubat 1922) kadar bu yazılar devam etmiştir. Ahmet Emin Yalman'ın (1922a: 1) bu yazıları, Millî Mücadele tarihi açısından çok kıymetli birer vesika niteliği taşımaktadır.

3.2.2. Mehmet Asım Us

Mehmet Asım²³, Vakı't gazetesinin kurucusu, sahibi ve yazarıdır. Vakı't gazetesinin bir mektep haline gelmesinde önemli payı vardır. Gazeteye yazılarıyla ve fikirleriyle destek vermiştir. Mehmet Asım, kendi imzasıyla yayınlanan yazılarının yanı sıra Eski Harfli Türkçe devrinde isminin baş harflerini karşılayan (mim ve ayın) harflerle de imza atmıştır.

Mehmet Asım, Cumhuriyet'e kadar olan devrede bazı günler biri başyazı olmak üzere iki yazı kaleme almıştır. Yayın hayatının ilk dönemlerinde gazetenin ikinci sayfasında “Vakı't'ın Dedikodusu” başlığı altında umumiyetle tenkit ve hiciv ihtiva eden sohbet türüne yakın yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarında Mehmet Asım, gündemdeki konuyu sohbet türünde ele almış ve okurla konuşur gibi eğlenceli bir eda ile yazmıştır.

Ahmet Emin Yalman'ın sürgünde olduğu sırada gazetenin başyazıları ‘imzasız’ çıkmıştır. Kesin bir delil olmamakla birlikte bu devredeki başyazılar muhtemelen Mehmet Asım Us tarafından yazılmış olmalıdır.²⁴

²³ Mehmet Asım Us'un biyografisi bir önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Burada yazarlığı ve faaliyetleri ele alınacaktır.

²⁴ Şerife Çıtır Bekmezci (2004) tarafından hazırlanan “Mehmet Asım'ın Vakı't Gazetesi'ndeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)” isimli Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Önsözünde bu devirdeki yazıların Mehmet Asım Us tarafından yazıldığı kabul edilmektedir. Pekmezci, Mehmet Asım Us'un “arkadaşına saygısından dolayı” başyazılara imza atmadığını belirtmiştir. Buradaki arkadaş, büyük ihtimalle o dönem sürgünde olan Vakı't'ın başyazarı Ahmet Emin Yalman'dır.

Ahmet Emin Yalman'ın 18 Mart 1923 tarihinde gazeteden ayrılarak *Vatan* gazetesini kurması üzerine Mehmet Asım, gazetenin başyazarlığını yürütmeye başlamıştır. Bununla beraber bazı günler, kardeşi Hakkı Tarık Us ve devrin önemli yazarlarının da başyazılarda imzası görülmektedir.

Mehmet Asım, Millî Mücadele döneminden Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte devrin Matbuat Müdürlüğü'nün izin verdiği ölçüler çerçevesinde Anadolu hareketini desteklemiştir. Sansür uygulamasının ciddi bir şekilde hissedildiği bu devirde Mehmet Asım, İstanbul hükümetinin tutumunu her fırsatta tenkit etmiştir. Özellikle hükümetin işgaller karşısındaki sakin tavrını eleştirmiş ve Anadolu hareketinin yanında olmuştur.

Mehmet Asım, Millî Mücadele dönemindeki desteğini gazetecilik faaliyetleriyle de göstermiştir. Büyük Taarruz'dan sonra gazetenin muhtevasıyla Ankara Hükümetini desteklemek *Vakit*'in yayın politikası hâline gelmiştir. Gazetenin idarecisi olarak Mehmet Asım Us'un bu tercihte büyük bir payı vardır. Bunun yanı sıra yazıları ve haberciliğiyle de bu sürece ciddi katkılarda bulunmuştur. 4 Ekim 1922 tarihli 1727 numaralı nüshada İsmet Paşa yaptığı önemli bir mülakatı yayımlamıştır (Us, M. A., 1922a: 1). Ayrıca Lozan Barış Konferansının ikinci safhasında bizzat gazetenin temsilcisi olarak görüşmeleri takip etmek üzere Lozan'a gitmiş ve buradan gazeteye her gün yeni bir haber göndermiştir. Bu süreçte Mehmet Asım'ın başyazılar dışında gazetede en az 1-2 haberi daha neşredilmiştir. Lozan'da birbirinden farklı başlıklar altında uzman ve temsilcilerden oluşan komisyonların toplantılarına katılarak her gün geline noktaı gazetesine rapor etmiştir. Bu yüzden bu süreçte Mehmet Asım, yalnızca *Vakit*'in başyazarı değil aynı zamanda faal bir muhabiri olmuştur.

Mehmet Asım gündeme dair hemen her konuyu sütunlarına taşımıştır. Fakat özellikle devrin de belki en büyük meselesi haline gelen iktisadî sıkıntılar yazılarının konu bakımından birinci sırasında yer alır. Gerek I. Dünya Savaşı gerekse Millî Mücadele devri Türkiye'nin ekonomisine zarar vermiştir. Hatta Lozan görüşmelerinde de borçların taksimi, Duyun-u Umumiye, tazminat gibi iktisadî başlıklar üzerine pek çok yazı kaleme almıştır. Ciddî ve sorumlu bir gazetecilik faaliyeti yürütmüştür.

3.2.3. Ruşen Eşref Ünaydın

Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959) İstanbul'da doğdu. Erken yaşta annesinin vefatı, babasının iş seyahatinden dolayı amcası Tevfik Paşa'nın yanında yetişmiştir.

İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Sultanîsi'nde tamamlayan Ruşen Eşref, 1911 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Bu sırada İstanbul'da çeşitli okullarda Türkçe ve Fransızca öğretmenliği yaptı. Matbuat hayatına da Fransızca tercümeleriyle adım atan yazar, bilhassa röportajlarıyla meşhur oldu (Sağlam, 2012: 336).

Ruşen Eşref, Türk basınında *Vakit*, *Yenigün* ve *Tasvir-i Efkâr* gibi gazetelerde çalıştı. Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gitti ve Anadolu Ajansı İdare Heyeti Üyesi oldu. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin yazar kadrosuna girdi. 1923'te Afyonkarahisar mebusu seçildi ve 1933'e kadar bu görevi yürüttü. Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Cumhurbaşkanlığı umumî kâtipliği yaptı. Tiran, Atina, Roma, Londra, Budapeşte büyükelçiliklerinde bulundu. 1952'de emekli olan Ünaydın, 1959'da vefat etti. İlk yazıları *Servet-i Fünûn*'da neşredilmiş olan Ruşen Eşref'in Nuri Sağlam'a göre (2012: 336) Millî Mücadele devrinde kaleme aldığı yazılar, "millî duyguları tarihî atmosfer içinde ve büyük bir heyecanla işleyen Türk edebiyatının en dikkate değer örneklerini" oluşturmuştur.

Ruşen Eşref, hatıra, röportaj, biyografi, makale, mektup türlerinde pek çok eser vermiştir. Fransızcadan yaptığı edebî tercümeleri ile bazı deneme, hikâye ve şiirleri de vardır.²⁵

Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Vakit* gazetesindeki en mühim rolü, edebî ve kültürel sahada olmuştur. İlk yazısı 12 Aralık 1917'de neşredilmiştir (Ünaydın, 1917: 2). Kendisinin de en önemli eseri olan "Diyorlar Ki" kitabında yer alan ve Abdülhak Hamit Tarhan, Hüseyin Cahit Yalçın, Halide Edip Adivar, Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü gibi edebiyat ve fikir adamlarıyla gerçekleştirdiği röportajların büyük bir kısmı *Vakit* sütunlarında neşredilmiştir. "Edip ve Mütefekkirlerimizi Ziyaret" başlığı altında neşredilen bu yazılar bugün dahi önemini korumaktadır. Zira Ruşen Eşref, o devrede, Türk fikir hayatını temsil eden şahsiyetleri ve görüşlerini köşesine taşımıştır.²⁶

Ruşen Eşref, "Edip ve Mütefekkirlerimizi Ziyaret" başlığı altında *Vakit* sütunlarında, şu isimlerle röportaj yapmıştır:

²⁵ Ruşen Eşref Ünaydın'ın bütün eserleri, Necat Birinci ve Nuri Sağlam tarafından hazırlanarak 14 cilt hâlinde Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınlarından 2002 yılında yayımlanmıştır.

²⁶ İlk baskısı 1918 yılında yapılan "Diyorlar Ki" Şemsettin Kutlu'nun düzenlemesiyle 1972 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları tarafından basılmış olup devletçe yeni baskıları da vardır.

Edip/Mütefekkir	Tarih	Sayı Numarası
Rıza Tevfik (Bölükbaşı)	12 Aralık 1917 – 13 Aralık 1917	Vakit (52) , Vakit (53)
Cenap Şahabeddin	22 Aralık 1917	Vakit (62)
Ahmed Haşim	28 Aralık 1917	Vakit (68)
Ziya Gökalp	29 Aralık 1917	Vakit (69)
Hüseyin Cahit (Yalçın)	3 Ocak 1918	Vakit (74)
Mehmet Emin (Yurdakul)	5 Ocak 1918	Vakit (76)
Halid Ziya (Uşaklıgil)	14 Ocak 1918 – 19 Ocak 1918 – 21 Ocak 1918	Vakit (85), Vakit (90), Vakit (92)
Samipaşazade Sezai	26 Ocak 1918	Vakit (97)
Süleyman Nazif	2 Şubat 1918	Vakit (104)
Hamdullah Suphi (Tanrıöver)	26 Şubat 1918 – 28 Şubat 1918	Vakit (128), Vakit (130)
Mehmed Fuad (Köprülü)	9 Mart 1918 – 10 Mart 1918	Vakit (139), Vakit (140)
Refik Halid (Karay)	29 Mart 1918 – 30 Mart 1918	Vakit (159), Vakit (160)
Nigâr Hanım	16 Nisan 1918	Vakit (177)
Selim Sırrı (Tarcan)	3 Mayıs 1918	Vakit (194)

Tablo 3.2. Ruşen Eşref (Ünaydın)’ın “Edip ve Mütefekkirlerimizi Ziyaret” Başlıklı Röportaj Serisi

Selim Sırrı Tarcan röportajı “Diyorlar Ki” kitabının içinde yer almamaktadır. Muhtevaya dâhil edilmemesinin muhtemel sebebi, Selim Sırrı Tarcan’ın daha çok güncel hadiseleri yorumlayan bir yazar olması ve diğer isimlere nazaran edebiyat dünyasının dışında kalmasıdır.

Ruşen Eşref’in bu röportajları Türk edebiyatı tarihi için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Çünkü Ruşen Eşref’e kadar hiçbir kalem, Türk edebiyat ve fikir dünyasında temel taşları meshabesindeki bu kadar önemli isimle düzenli olarak görüşmemiş, görüşmüş olanlar da Ruşen Eşref gibi ciddî ve seviyeli bir şekilde yansıtamamıştır. Röportajların ağırlık noktası Türk edebiyatıdır. Özellikle İslâmiyet sonrası Anadolu’da gelişen Türk edebiyatı ve bilhassa modernleşen Türk edebiyatı. Servet-i Fünûn, Millî Edebiyat, nesirde ve şiirdeki değişme, gelişme, tesirler, ana kaynaklar, dönüm noktaları gibi hususlarda söz konusu isimlerin görüş, düşünce, intiba ve kanaatleri alınmıştır. Röportajlarda Ruşen Eşref, özellikle eski edebiyat ile yeni edebiyat arasındaki mahiyet değişmesini tayine yönelik sorular sormuş ve farklı cevaplarla karşılaşmıştır. İşte bu cevaplar, bu çalışmanın farkını ve değerini ortaya

koymaktadır. Zira edebiyatın içinden bir ses, edebiyatın kendisi hakkında konuşmakta, böylece onun nasıl bir tekâmülde olduğunu belirtmektedir.²⁷

Şemsettin Kutlu, Ruşen Eşref'in röportajları hakkındaki tespitleri dikkate değer (Kutlu, 1985: III-IV):

'Diyorlar ki' kendisini okuyanlara sadece manevî malzemeler değil, o manevî malzemeleri tamamlayan birtakım maddî ip uçları da vermektedir. Fotoğraf hiçbir zaman insan gözü ve insan sezgisi kadar kuvvetli olmadığına göre, yazarın kendi zekâ prizmasının renklerini katarak şekillendirdiği bu değerli portreler, bu yönden de dikkate lâyıktır. Yazarın bu davranışı kitabı ilerlerde ve daha ilerlerde okuyacaklar için özellikle yararlı olmaktadır; çünkü böylelikle o, çağdaşı bulunduğu bazı ilim ve sanat adamlarının yalnız edebiyat hakkındaki görüşlerini aktarmakla kalmamakta, onların eserlerine temel teşkil eden özel kaynakları da –belli ölçülerde de olsa- gözler önüne sermektedir.

Ruşen Eşref, devrin edebî gündemini, edebî eser ve müelliflerini takip eden, onları ele alan ve tahlil eden yazılar kaleme almıştır. Bunun yanı sıra devrin meseleleriyle kısmen ilgili olan bazı yazı dizileri de konuları ne olursa olsun edebî ve tarihî bakış açısı ile bir tahlile tabi tutulmuştur.²⁸ Ruşen Eşref'in (1920: 1) Vakit sütunlarındaki son yazısı 22 Haziran 1920 tarihli "Ayasofya Camiinde Bayram Namazı" başlığı altında neşredilmiştir.

3.2.4. Ömer Seyfeddin

Ömer Seyfeddin (1884-1920), Balıkesir, Gönen'de doğdu. Babası Binbaşı Ömer Şevkî Bey, annesi Fatma Hanım'dır. İlk tahsiline henüz dört yaşındayken Gönen'de başlamıştır. Ailesi İstanbul'a taşınınca Mektebî Osmanî'ye başlamış, oradan Baytar Rüşdiyesi'ne geçmiştir. Babası, kendisi gibi oğlunun da asker olmasını istiyordu. Edirne Askerî İdadisi'ne başlayan Ömer Seyfeddin, 1903 senesinde teğmen oldu. 1906'ya kadar İzmir'de teğmen olarak görev yapmış, bu seneden itibaren askerî okul

²⁷ Yahya Kemal (Beyatlı), Ruşen Eşref'in edebî şahsiyetlerle yaptığı röportajların Fransız yazar Jules Huret'nin "Edebî Tekâmül Hakkında Tahkikat" isimli eserine benzer yanlarının olduğunu fakat Ruşen Eşref'in Huret'ye yaklaşmadığını belirtmiştir. Yahya Kemal'e göre Huret'nin röportajları edipleri "fikirleri ve eserleri içinde canlandıran", edebiyata vakıf bir yazarın "üstadane" bir çalışmadır. Bununla birlikte Yahya Kemal, Ruşen Eşref'in çalışmasıyla ilgili olarak "...bizde de bu çıkışı onun kadar iyi ifâ edecek kimse olmadığı o kadar doğrudur" diyerek o devre için müellifin bu husustaki en doğru isim olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca I. Dünya Savaşının son senelerinde okurlara cephelerdeki haberleri unutturacak derecede sevildiğini belirtmiştir (Beyatlı, 2014: 49).

²⁸ Bu yazı dizilerin bazıları şöyledir:

18 Mayıs 1918 – 28 Haziran 1918 tarihleri arasında 10 yazı halinde neşredilen "Anadolu Kıyılarında" başlıklı yazı dizisi.

20 Aralık 1918 – 5 Ocak 1919 tarihleri arasında 4 yazı halinde neşredilen "İstanbul İçin" başlıklı yazı dizisi.

muallimi olarak çalışmıştır. 1908’de üsteğmenliğe yükseltilerek Bulgaristan sınırına görevlendirilmiş ancak Ömer Seyfeddin 1910 yılında askerlikten istifa etmiştir (Yöntem, 1947: 8-9).

Ömer Seyfeddin, ordudan ayrıldıktan sonra Selanik’e gelerek *Genç Kalemler* dergisi ve *Rumeli* gazetesinde yazarlığa başladı. Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfeddin’in hayatını anlattığı eserinde bu sürece dair çok önemli vesikalara yer vermiştir. Bunların içinde en önemlisi Ömer Seyfeddin’in Bulgaristan hududunda askerden Ali Canip’e gönderdiği mektuptur, ki burada yazar, lisanda bir “ihtilâl vücuda getirme” gayesini anlatmış ve edebiyattan ziyade lisan hususunda millileşme hareketi fikrini ortaya koymak istediğini belirtmiştir. Ömer Seyfeddin’in lisandaki ihtilali dile giren yabancı kelimeleri atmak değil, ilk aşamada terkipleri çıkarmaktır. Hareket daha sonra başka fikirlerle de desteklenmiştir. Yine Ali Canip’in anlattığına göre Ziya Gökalp, lisandaki bu millileşmenin, bir başka deyişle yeni lisan hareketinin edebiyata batı kaynaklı türlerin girmesine vesile olacağı kanaatindedir (Yöntem, 1947: 10-15).

Ömer Seyfeddin’in Selanik yılları kısa sürdü. *Genç Kalemler*’de hikâyelerini ve makalelerini neşretti. Balkan harbi patlayınca orduya döndü ve Komanova ve Yanya cephelerinde Sırlara ve Yunanlılara karşı savaştı. Yunanistan’ın Naflıyon kasabasında bir yıl esir olarak kaldı. Bu süreçte Ali Canip’e yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır ki *Tanin*’de ve *Türk Yurdu*’nda yazılarını neşretmiştir. Cihan harbinden önce İstanbul’a geldi, Kabataş Lisesinde edebiyat öğretmeni oldu. Evlendi, ayrıldı. Ali Canip, bu dönemi Ömer Seyfeddin’in muharrirlikteki en velut devri olarak görmüştür. Cihan harbi devrinde *Yeni Mecmua* ve *Vakit*’te “bazısı ciddî, bazısı mizahî – fakat hepsi teknik itibarıyla ustalıkla” pek çok hikâye yazdı (Yöntem, 1947: 25-28).

Ömer Seyfeddin, 6 Mart 1920’de bir süredir muzdarip olduğu romatizma hastalığı ile beraber seyreden ve tam teşhis edilemeyen yüksek ateş, halsizlik ve baş ağrısı semptomlarının yol açtığı bir hastalık yüzünden vefat etti. Kadıköy Kuşdili’nde Mahmud Baba Mezarlığı’na defnedildi. Ali Canip ve arkadaşları, daha sonra buranın tramvay garajı olacağı için kemiklerini aslî mezarlığa naklettirmiştir (Yöntem, 1947: 42-45). Ömer Seyfeddin’in özel hayatında ve siyasî hayatındaki başarısızlık, sağlığına menfi yönde tesir etmiştir (Polat, 2007: 80).

Ömer Seyfeddin, genç yaşta vefat etmesine rağmen Türk edebiyatının en önemli hikâye yazarı olarak bilinmektedir. Çok geniş konu çeşitliliğine sahip olup genellikle sosyal konularda yazdığı hikâyelerle, dilde sadeleşme ve millî edebiyat konularında önemli bir temsilci olmuştur. Olcay Öner toy’a göre (2019: 138), Ömer Seyfeddin, hikâyeyi müstakil bir edebî tür olarak ele alan ilk kişidir:

Servet-i Fünun'dan sonra en olgun tekniğe sahip hikâyeler yazan ve küçük hikâyeyi bir yazarın başlı başına bağlanacağı bir edebî tür haline getiren, Ömer Seyfettin'dir. Ondan önce küçük hikâye, yazarların yazı hayatına başlamaları ya da romana geçebilmeleri için bir basamak yerine kullanılmıştır.

Ömer Seyfeddin, Türk edebiyatında hikâyeyi kendi başına edebî bir tür olarak gören en önemli yazardır. Bu itibarla Batı etkisinde gelişen hikâye türünün Türk edebiyatına yerleşmesinde önemli bir tesiri söz konusudur (Özarslan, 2013: 27). Hayatının sonuna dek bu edebî türde eserler vermiş, “hikâyeciliği meslek olarak seçmiş” ilk ediptir. Hâlen eserleri okunan yazar, insanı her cephesiyle ele alan hikâyeler yazmıştır. Bu yönüyle hikâyeyi dar bir çerçeveden çıkararak nevi şahsına münhasır bir hâle koymayı başarmıştır (Özarslan, 2013: 7).

Ömer Seyfeddin’in Genç Kalem devresi ne kadar önemliyse İstanbul’a dönüşünde Türk basınında neşredilen yazıları da bir o kadar önemlidir. Nitekim Vakit gazetesinde neşredilen yazıları, muharririn bu döneminden misaller teşkil etmektedir. Vakit gazetesindeki ilk yazısı 5 Aralık 1917 tarihinde 45 numaralı nüshada yer alan ve “Edebî Musahebe” başlığı altında neşredilen “Sanatı İdrak” başlıklı makalesidir (Seyfeddin, 1917: 2). Yazar, daha çok tefrika edilmiş hikâyeleri, kısa hikâyeleri ile edebî muhtevaya katkıda bulunmuştur. Son yazısı 17 Şubat 1920 tarihli 819 numaralı nüshada yer alan ve ‘Küçük Masal’ başlığı altında neşredilen “Kurumuş Ağaçlar” ismini taşıyan edebî yazısıdır (Seyfeddin, 1920: 3).

3.2.5. Halide Edip Adıvar

Halide Edip Adıvar (1884-1964), Mehmed Edip Bey ile Bedrifam Hanım’ın çocuğu olarak İstanbul’da dünyaya geldi. Annesinin erken yaşta vefatı sonrası çocukluk yılları anneannesinin yanında geçmiştir. 1893’te Amerikan Kız Kolejine başlamışsa da bir süre sonra buraya ara vermiş ve babasının evinde Kur’an, Arapça, Farsça ve musiki dersleri almıştır. 1899’da yeniden koleje başlamış ve buradan mezun olmuştur. Burada okurken hususî derslerine de devam etmiştir (Aktaş, 2013: 1-2).

1901 yılında Salih Zeki ile evlenen Halide Edip'in iki oğlu olmuştur. 31 Mart Olayı'ndan sonra Mısır'a gitmiş, dönüşünde Darülmuallimat mektebinde pedagoji dersleri vermiştir. 1911'de Salih Zeki'den ayrılan yazar bu tarihten sonra özellikle kadın ve çocuk eğitime ağırlık vermiştir. 1917'de Dr. Adnan Adıvar'la evlenmiş, 1918'de Darülfünun'da Batı Edebiyatı hocası olmuştur. İzmir'in İşgali (1919) sonrası İstanbul'daki mitinglere katılmış, Millî Mücadele devrinde Anadolu'ya geçerek mücadeleye fiilen destek vermiştir. Cumhuriyetin ilanından iki yıl sonra eşi Adnan Adıvar'ın da bulunduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve Gazi Mustafa Kemal'le yaşadığı siyasî ihtilaf sebebiyle Türkiye'den ayrılmıştır. Önce İngiltere, sonra Fransa'ya yerleşmiş ve eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra yurda dönen Halide Edip, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı kürsüsünü kurarak, profesör olarak burada 10 yıl görev yapmıştır. Demokrat Parti'den bağımsız İzmir Milletvekilliği yapan Adıvar, 1964'te İstanbul'da vefat etmiştir (Enginün, 1988: 376).

Halide Edip, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde eser vermiştir. Romancılığı, diğer edebî yönlerinin üstündedir. Psikolojik, millî, romantik ve sosyolojik türlerde romanları vardır. Bazılarında Doğu-Batı meselesi ele alınmıştır. Fakat herhalde en önemli yönü, Türk kadını devrin şartları içinde yansıtmayı başarmış olmasıdır.

Şerif Aktaş'ın Halide Edip Adıvar hakkındaki şu değerlendirmesi dikkate değer (Aktaş, 2013: 5):

Aristokrat bir çevrede büyüyen Halide, İmparatorluğumuzun son zamanlarından Cumhuriyet Dönemine geçişi sağlayan aydınlar arasında önemli bir simadır. Denilebilir ki Halide Edib'in eserleri ve faaliyetleri, bu geçişte, kadınlarımızın rolünü, en iyi gözler önüne seren belgelerdir. Onun romanlarındaki kadın kahramanlarına bu dikkatle bakmak yerinde olur. Sultanahmed mitinginde genç Halide Edib'in konuşması unutulmayacak hâdiselerdendir. Yeni zamanlar Türk kadını, varlığını Halide Edib ile hissettirmeğe başlamıştır, denilse hata edilmez.

Halide Edip'in diğer bir yönü gazeteciliğidir. İlk yazıları 1908'de Hüseyin Cahit'in *Tanin* gazetesinde çıkmıştır. Bu yıllarda *Aşçıyan*, *Resimli Kitap*, *Demet*, *Musavver* gibi mecmualarda da yazıları neşredilmiştir. 1911'de *Türk Yurdu*'nda yazmıştır (Şahin, 2018: 3-4). 1918 yılında *Vakit* gazetesinde yazmaya başlamıştır. Bunun dışında Türk matbuatının muhtelif dergi ve gazetelerinde edebî eserleri tefrika

edilmiş, yazıları neşredilmiştir. Bu bakımdan Halide Edip, gazetecilikte edebî ve kültürel faaliyetleriyle kendini gösteren önemli bir yazardır.

Halide Edip'in (1918a: 2) imzası Vakit gazetesinde ilk olarak 18 Haziran 1918 tarih ve 240. numarada görünür. Steven Bartush imzalı "Türk Kadınlarına" başlıklı yazı, Halide Edip'in tercümesiyle "Ben Onu Sizin İçin Dinledim" ismiyle neşredilmiştir. Halide Edip, Vakit gazetesinde daha çok edebî yönüyle ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte fikrî konularda da dikkate değer yazıları vardır. Türkçülük, milliyetçilik gibi II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devrelerinin fikrî meselelerine yönelik önemli yazıları, hatta kalem münakaşaları olmuştur. Özellikle edebî muhteva açısından hikâye ve tefrikaları önemlidir. Cumhuriyete kadar olan süreçte bazı hikâyeleri neşredilmiştir.

Halide Edip Adıvar'ın (1923: 2) 29 Ekim 1923'e kadarki Vakit gazetesinde, yani ilk yayın devresindeki son yazısı 18 Ekim 1923 tarihli 2085 numaralı nüshada neşredilen "Mustafa Onbaşı" isimli edebî hikâyesidir.

3.2.6. Selim Sırrı Tarcan

Mora Yarımadası Tesalya Yenişehir'de Miralay Yusuf Bey ile Zeynep Hanımın oğlu olarak dünyaya gelen Selim Sırrı Tarcan (1874-1957), beden eğitimi, spor ve terbiye alanları başta olmak üzere pek çok konuda fikir ve eser üretmiştir. Henüz iki yaşında iken babası şehit düşmüştür. Dayısının yardımıyla ablaları ve annesi ile beraber İstanbul'a taşınmışlardır (Oğuzkan, 1997: 12-13).

İstanbul'da maddî zorluklar içerisinde bir çocukluk geçiren Selim Sırrı, Galatasaray Lisesi'nin son sınıfından da bu sebeple ayrılmak zorunda kaldı ve Mühendishane-i Berri Hümayun'a kaydoldu. Buradan mezun olunca İzmir'de Merkez Kumandanı Osman Paşa'nın yaverliği vazifesine gitti. İzmir'de bir yandan hem iyi Fransızcası hem de fizikî görünümü ile kumandanın gözüne girerek yabancı misafirlerle ilgilenmiş bir yandan da okullarda beden eğitimi dersleri vermiştir. Sporla ilgili ilk yazılarını, Abdulhalim Memduh Efendi'nin teşvikiyle *İzmir Hizmet* gazetesinde neşretmiştir (Oğuzkan, 1997: 12-33).

Selim Sırrı, 1900 yılında İstanbul'a İstihkâm Birliği'ne Padişah Yaveri olarak tayin edilmiştir. İstanbul'da *İkdam* ve *Servet-i Fünun*'da sporla ilgili yazılarını da yayımlama fırsatı bulmuş, mezun olduğu Mühendishane-i Berri Hümayun'da

jimnastik dersleri vermeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'te İttihat ve Terakki üyesi olarak faaliyette bulunmuştur. 1909-1910 yıllarında İsveç'te spor ve beden eğitimi üzerine eğitim almış, memlekete dönünce siyasî hadiselerle karıştığı gerekçesiyle muallimlikten uzaklaştırılarak Birinci Orduya tayin edilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin himaye ve desteğiyle Beden Terbiyesi Müfettişliği'ne atanmıştır. Bu süreçte eğitim hususunda çalışmalarını hızlandırmış, İdman Bayramı'nı tesis ederek konferanslar vermiş, kız mekteplerine beden eğitimi derslerini koydurmuştur. 1932 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Beden Eğitimi Şubesi açılmasında rol oynamıştır. 1935 – 1946 yılları arasında Ordu Milletvekilliği yapan Selim Sırrı Tarcan, 1957'de vefat etmiştir (Oğuzkan, 1997: 12-33).

Selim Sırrı Tarcan'ın beden eğitimi, spor ve terbiye sahası ağırlıklı olmak üzere toplamda 58 kitabı vardır. Bunun dışında pek çok gazete ve dergide neşredilmiş makaleleri ve konferansları mevcuttur. Tarcan, yaşadığı devrin gazetelerinde neşrettiği yazılarla gazete muhtevasını farklı ve o devir için yeni olan konularla zenginleştiren kalemler arasındadır.

Selim Sırrı Tarcan'ın (1918: 1) Vakit gazetesindeki ilk yazısı 22 Haziran 1918 tarihli 244 numarada neşredilen “Veremle Mücadele 1” başlığını taşıyan yazısıdır. Veremle mücadeleyi konu alan bir yazı dizisinin ilki olan bu yazıdan ve Selim Sırrı'nın diğer yazılarından anlaşılmaktadır ki, devrin güncel meselelerini konu edinen bir yazar görünümündedir. Vakit sütunlarında kendi ihtisas alanı spora dair önemli bir yazısı yoktur. Cumhuriyet'e kadar olan süreçte Vakit'teki son yazısı 12 Eylül 1920 tarihli ve 991 numaralı nüshada neşredilen “Zabıtalık ve Muallimlik” başlığını taşımaktadır (Tarcan, 1920: 1).

3.2.7. Ahmet Selahaddin Bey

Erkân-ı Harbiye miralaylarından İbrahim Muhittin Bey ve Asiye Hanım'ın oğlu olan Ahmet Selahaddin Bey (1878-1920), İstanbul, Üsküdar'da doğdu. Ortaokulu Üsküdar Rüştîyesi'nde, liseyi Mülkiye'nin İdadi kısmında tamamladı (Süme, 2001: 172).

Ahmet Selahaddin Bey, 1900 yılında Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuş, devrin yabancı kuruluşlarından İstanbul Reji Nezareti Muhafaza Kâtipliği'nde memuriyete başlamıştır. 1907'de Ziraat Bankası Piyango Kalemi Kâtipliği'ne girmiş,

ardından Düyun-ı Umumiye İdaresi Âşar ve Gümrük Resm-i Munzamı Müsevvidliği'ne geçmiştir (İğdemir, 1974: 123).

Ahmet Selahaddin Bey, Düyun-ı Umumiyedeki görevi esnasında, devletler hukuku alanında kendini yetiştirerek Darülfünûn Genel Devletler Hukuku sahasında öğretmenliğe girmiştir. Bunun yanı sıra 1910'da Darülmuallimîn Hukuk Bilimi, Çeviri Yöntemi ve Osmanlı Tarihi derslerine de girmiştir. Düyun-ı Umumiye'deki ve Darülmuallimin'deki öğretmenlik görevlerinden 1913'ten itibaren ayrılarak Hukuk Fakültesi Müdürlüğü'ne atanmıştır. 1918'de Maarif Nezareti'nde yükseköğretimden mesul müdür, 1919 yılında ise son Osmanlı meclisinde İstanbul milletvekili seçilmiştir. 20 Ocak 1920'de, 42 yaşında vefat etmiştir (İğdemir, 1974: 123-124).

Oyun ve hikâye yazarı Haldun Taner'in de babası olan Ahmet Selahaddin Bey'in özellikle Devletler Hukuku alanında önemli eserleri vardır. Bazı telif ve tercüme eserleri şunlardır (Meray, 1976: 88):

- Devletler Arası Hukuka Giriş – Siyasî ve Gelişim Safhaları ve Antlaşmalar
- Muhallas Devletler Arası Genel Hukuku
- Devletler İdare Hukuku
- Devletler Ceza Hukuku

Ahmet Selahaddin Bey'in Türk fikir hayatında ve Vakıf gazetesi sütunlarındaki en mühim faaliyeti, manda ve himayeye karşı bağımsızlığı savunduğu yazılardır. Hukukî sahada Türkiye'nin haklılığını gösterme çabası dikkate şayandır. Seha L. Meray (1976), Ahmet Selahaddin Bey'i konu edindiği eserinde, onu “Lozan'ın Bir Öncüsü” olarak nitelemiş, “yurtsever, değerli bir bilim adamı” olarak değerlendirmiştir.

Vakıf yazarı ve sahibi Mehmet Asım²⁹, ölümünün birinci sene-i devriyesi 21 Ocak 1921 tarihli yazıda Ahmet Selahaddin Bey'i memleketini “kalemiyle savunan adam” ve “düşünce kahramanı” sözleriyle tanımlamış, özellikle mütareke sonrası kaleme aldığı yazılardan dolayı takdire layık bir şahsiyet olarak hatırlamıştır (Selahaddin Bey, 1921: 1).

²⁹ Bu yazı, imzasız bir şekilde neşredildiği için kaynaklarda “İmzasız” ibaresiyle verilmiştir. Fakat kuvvetle muhtemel, bu yazı o tarihte Malta sürgününde olan Ahmet Emin'in yerine başyazarlık görevini üstlenen Mehmet Asım tarafından kaleme alınmıştır.

Ahmet Selahaddin Bey'in Vakit gazetesinde neşredilen toplamda 11 adet yazısı mevcuttur. Bu yazılar 31 Mayıs 1919 – 3 Temmuz 1919 tarihleri arasındadır ve hepsi de başmakaledir. Gazetenin ilk sayfasında yer alan başyazar sütunundan verilmiştir. Ahmet Selahattin (1919a: 1, 1919b: 1, 1919c: 1) bu yazılarıyla İzmir'in işgalinden sonra artık iyiden iyiye kendini hissettiren manda rejimi konusunu hukukî boyutları ile ele alarak, karşı çıkmıştır. Kısa süreli de olsa Vakit'te hukukî ve millî bir gazetecilik faaliyeti içinde olmuştur.

3.2.8. Reşat Nuri Güntekin

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), İstanbul, Üsküdar'da doğdu. Babası askerî doktor Nûri Bey, annesi Lütfiye Hanım'dır. İlk tahsilini Çanakkale'de, orta tahsilini İzmir Fererler Fransız Mektebi'nde tamamlamıştır. 1912 yılında İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Fakültesi'ni bitiren Reşat Nuri, Bursa ve İstanbul'da Türkçe ve Edebiyat dersleri okutmuştur. Fatih Vakıf Mektebi müdürlüğü, Vefa Sultanisi ve Erenköy Kız Lisesi'nde Türkçe ve Edebiyat hocalığı yapmıştır. 1927'de Maarif Vekâleti Müfettişliği'ne seçilmiş, 1939'da Çanakkale Milletvekili olmuştur. Dört yıl süren Milletvekilliğinin ardından yeniden müfettişlik görevine dönmüştür. Reşat Nuri, 1954'te emekli olmuş, İstanbul Şehir Tiyatrosu Edebî Heyeti'nde yer almıştır. Bu sırada yaşadığı akciğer kanseri hastalığından dolayı tedavi için gittiği Londra'da, 1956 yılında vefat etmiştir (Banarlı, 1983: 1209-1210).

Nihad Sami Banarlı, Memleket Edebiyatı ediplerinden olan Reşat Nuri'nin eserlerinde büyük ölçüde millî hayata yer verdiğini belirtmiştir. Banarlı'ya göre (1983: 1209) Reşat Nuri, özellikle Maarif Vekâleti Müfettişliği sırasında Anadolu'yu yakından tanımış ve ülke gerçeklerini daha yakından görme fırsatını bulmuştur. Bu seyahatlerde edindiği intibalar ile memleket sevgisi daha da kökleşmiştir.

Reşat Nuri Güntekin, Millî Mücadele dönemi ve sonrasında Cumhuriyet devrinde pek çok gazete ve dergide genellikle edebî türde olan yazılarını neşretmiştir. Vakit gazetesinin edebî muhteva sahasındaki belki de en önemli yazarı konumundadır. Özellikle Vakit'in ilk devresinde kısa hikâyeleri, roman tefrikaları ile gazeteye katkı sağlamıştır.

Reşat Nuri'nin (1920: 3) Vakit'teki ilk yazısı 25 Mayıs 1920 tarihli 898 numaralı nüshada neşredilen "Sahte Banknot" isimli hikâyesidir. Yazıları genellikle Vakit'in

üçüncü sayfasında “Hikâye” ve “Vakit’in Hikâyesi” başlıklı köşesinden verilmiştir. Muharrir, bu köşede büyük çoğunluğu kısa hikâyelerden oluşan yazılarını neşretmiştir.

Reşat Nuri Güntekin, Vakit gazetesinin ilk devresinde edebî ve kültürel faaliyet bakımından en velut yazarı konumundadır. Hikâyelerinin yanı sıra *Çalikuşu* ve *Dudaktan Kalbe* romanları da tefrika hâlinde yine Vakit sütunlarında neşredilmiştir. Bunun dışında uzun hikâyelerini de yine tefrika halinde neşretmiştir. *Çalikuşu* müellifinin, gazetede tiyatro türünde ve edebî ve kültürel sahada tenkit, makale ve yazıları bulunmaktadır.

3.2.9. Hakkı Süha Gezin

Hakkı Süha Gezin (1895-1963), Manastır’da dünyaya geldi. Babası Yemen şehidi Miralay Rıza Bey’dir. Anahtarağasıoğulları ailesine mensup olup ilk ve orta tahsilini Manastır, Berat ve Selanik’te yapmıştır. Yüksek tahsil imkânı bulamamış, ama kendini yetiştirmeyi başarmıştır. Yeterlilik sınavında başarı göstererek Türkçe/Edebiyat öğretmeni oldu. İstanbul Erkek Lisesi’nde 40 yıl çalıştı (Ayvazoğlu, 1997: 11-14).

İlk yazıları Genç Kalemler’de neşredilen Hakkı Süha, Türkçe’nin sadeleşmesine taraftar kalemler arasındadır. Müstear ismi “Seyyah”ın Türkçesi “Gezin”i soyadı olarak aldı. Mütarekede yakın dostu Hakkı Tarık’ın çıkardığı *Vakit*’te Millî Mücadele’yi destekledi. Cumhuriyet’in ilanından sonra *Vakit* yazarlığı ve öğretmenliğe devam etti. *Vakit*’in müdavim muharriri oldu. Musikiye, özellikle Türk musikisine derin bir bağlılığı vardı. Aynı zamanda musikişinas olan Hakkı Süha, Şair Nedim Sokağı’ndaki evinde düzenli olarak musiki toplantılarına ev sahipliği yapmış, alafrangacılarla sert polemiklere girmiştir. Son yıllarında yakalandığı kanserden kurtulamadı. 7 Kasım 1963’te Gureba Hastanesi’nde vefat etti (Ayvazoğlu, 1997: 11-14).³⁰

Hakkı Süha Gezin, *Vakit*’in ilk devresinin önemli yazarlarından olmuştur. Millî Mücadele döneminde *Vakit* sütunlarında yazmaya başlamıştır. İlk yazısı 3 Haziran 1920 tarihli 907 numaralı nüshada yer alan “İstanbul Nasıl Eğleniyor?” başlığıyla

³⁰ Beşir Ayvazoğlu, Hakkı Süha Gezin’in “Edebî Portreler” ismini taşıyan ve yazarın Türk edebiyat ve fikir adamlarını portre türünde tanıttığı eserini yayına hazırlamıştır. Hakkı Süha’nın buradaki kısa biyografisi, Beşir Ayvazoğlu’nun söz konusu kitabın başında yazar hakkında kaleme aldığı biyografisinden faydalanmak suretiyle hazırlanmıştır.

neşredilmiştir. Bu yazı, aynı zamanda Hakkı Süha'nın (1920: 2) "Eğlence Yerlerimiz" başlığıyla neşredilen bir yazı dizisinin ilkidir.

Hakkı Süha, Vakit sütunlarında iki isimle yer almıştır. Müstear ismi "Seyyah" ve "Hakkı Süha" imzalarıyla gazetede yazılarını yayınlamıştır. Vakit'in ilk devresinde daha çok edebî ve kültürel yazılara imza atan Hakkı Süha, her Ramazan ayında 'Ramazan Musahebeleri' başlığını taşıyan ve sohbet türünde kaleme alınan yazılara yer vermiştir. Ayrıca 'İstanbul Hayatı' başlığını taşıyan ve şehrin insanlarını, semtlerini, tarihî yerlerini, eğlence yerlerini, camilerini, çalışanlarını, musiki toplantılarını velhâsıl İstanbul'a dair her konuyu kimi zaman sohbet kimi zaman portre türünde kaleme almıştır.

Siyasî konular hakkında çok fazla yazmamasına karşın Millî Mücadele'yi destekleyen yazıları neşredilmiştir. Büyük Taarruz'dan sonra Ankara seyahati gerçekleştirmiş ve Ankara intibalarını gazeteye aktarmıştır. Hakkı Süha, sohbet, gezi ve portre yazılarının yanında yabancı yazarların roman tefrikalarının da mütercimi olmuştur. Bu yüzden gazetede edebî ve kültürel muhtevaya ciddî bir katkısı vardır.³¹

3.2.10. Ahmet Rasim

Ahmet Rasim (1865-1932), Kıbrıslı Bahaeddin Efendi ve Nevber Hanım'ın çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. Babasının Tekirdağ'a tayini yüzünden annesi zor şartlarda çocuğunu büyüttü. Ahmet Rasim, ilk ve orta tahsilini İstanbul'da muhtelif mekteplerde tamamlayarak 1876 yılında Darüşşafaka'ya girdi. Bu sırada eniştesi Miralay Mehmed Bey'in konağında yazı ve Arapça dersleri aldı. Bir yandan Fransızca öğrenirken diğer yandan Şinasi, Namık Kemal gibi yazarların eserlerini okudu. Şiir ve makale yazmaya başladı. 1883'te okulunu birincilikle bitirdikten sonra Posta ve Telgraf Nezareti'ne memur olarak girdi. Bir süre sonra geçimini tamamen yazı hayatı ile idame ettirmeye karar vererek gazeteciliğe başladı. 1885-1908 yılları arasında *Servet-i Fünun*, *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* ve pek çok gazete ve dergide makale, şiir ve tercümeler yayımladı. Cumhuriyet'ten sonra 1927'de İstanbul milletvekili seçildi ve iki dönem bu görevi yürüttü. 1932'de İstanbul Heybeliada'daki evinde vefat etti (Aktaş ve Özcan, 1989: 117-118).

³¹ Hakkı Süha, Vakit'in ilk devresinde, edebî tefrika olarak neşredilen Birusped Marca'nın *Kulumba* isimli romanını, Beye Sabrinova'nın *Gaye Uğrunda* isimli romanını, Alexandre Dumas'nın *Siyah Lale* isimli romanını tercüme etmiştir.

Ahmet Rasim'in yazı hayatında benimsediği üslûbun, Ahmet Mithat Efendi tarzı olduğunu belirten Nihad Sami Banarlı (1983: 1063), muharririn bu husustaki ustalığını şu şekilde hülâsa eder:

Ahmed Rasim'in, yaşanılmış ve yaşanılmakta olan hayatların karakteristik tarafları üzerinde nüfuzlu bir görüşü ve bu hadiselerin komik ve ibret verici taraflarını kuvvetle yakalayarak; onları, gerçekten san'atkarane bir üslubla bezeyerek; üçer, beşer kelimelik kısa cümlelerle tanıtışı, tamamıyla nev'i şahsına münhasır bir yazı sanatının kudretli tezahürleridir.

Bu ifadeler, Ahmet Rasim'in gazetecilikte takip ettiği yolu göstermesi açısından da isabetli tespitlerdir. Zira muharrir, bilhassa fıkralarında bu üslubu kullanmış ve şehir hayatını işleyen akıcı, ilgi çekici yazılar kaleme almayı başarmıştır.

Ahmet Rasim (1920: 1), Vakit gazetesindeki yazılarına 7 Eylül 1920 tarihli 986 numaralı nüshada neşredilen “Fuḥş-i Atik” isimli hatırası ile başlamıştır. Muharrir, Vakit'te fıkra, hatırat, sohbet, kısa monografi türlerinde pek çok yazı kaleme almıştır. *Eşkâl-i Zaman* isimli eserinde yer alan pek çok fıkra ve makaleyi de yine Vakit'in ikinci sayfasında neşretmiştir.

Ahmet Rasim, politika da dâhil olmak üzere pek çok konu hakkında yazmıştır. İstanbul şehrine ait her türlü ayrıntıya yer verdiği mizah yüklü fıkralardan günlük hadiseleri yorumlayan makalelere kadar pek çok yazı kaleme almıştır. Fakat genellikle kendine has üslubu ile kaleme aldığı fıkraları çoğunluktadır.

3.2.11. Ahmet Şükrü Esmer

Ahmet Şükrü Esmer (1893-1982), Lefkoşa'da doğdu. Liseye kadar Kıbrıs'ta tahsil gördü. Daha sonra İstanbul'a geldi, Darülfünun'a girdi. Bir yarışmayı kazanarak ABD'ye gitti, New York Colombia Üniversitesi'nde yükseköğrenim ve lisansüstü eğitimini tamamladı. 1921 yılında Türkiye'ye dönen Ahmet Şükrü, Galatasaray Lisesi'nde İngilizce, Mülkiye ve Yüksek Ticaret Okulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. 1938-1946 yılları arasında İstanbul Milletvekili olarak TBMM'de yer aldı. Basın Yayın Genel Müdürlüğü görevini icra etti. Siyasî tarih profesörü olan Esmer, ABD ve Türkiye'deki üniversitelerde bu alana dair dersler verdi. Siyasî tarih ile ilgili eserler kaleme aldı 1982'de Ankara'da vefat etti (Meydan Larousse, 1992: 390).

Ahmet Şükrü'nün (1920: 3) Vakit gazetesindeki ilk yazısı 4 Eylül 1920 tarihli 983 numaralı nüshada neşredilen “Gece Karanlığında” ismini taşıyan hikâyesidir. Hemen hemen 3 yıl boyunca Vakit sütunlarında hikâye, fıkra ve makale türlerinde pek çok yazı kaleme almıştır. Ahmet Emin Yalman'ın Vatan gazetesini kurmasından sonra bu gazeteye geçmiştir.

Ahmet Şükrü, çoğunlukla günlük siyasî hadiseleri yorumlayan bir yazardır. Vakit'teki yazılarının çoğu da yine bu temadadır. Bununla beraber Amerika tahsilinin de getirdiği tecrübeyle Amerika menşei'li yazılar da kaleme almıştır.³² Az sayıda çıkan hikâyeleriyle edebî türdeki yazılara da katkı sağlamıştır.

Ahmet Şükrü Millî Mücadeleyi destekleyen yazarlardandır. Vakit'teki en önemli gazetecilik faaliyeti de yine bu çerçevede gelişmiştir. Vakit'in ilk devresinde başyazar Ahmet Emin'in yaptığı gibi Anadolu'ya muhtelif seyahatlerinin intibalarını ve gözlemlerini aktarmıştır. Fakat gazetede en önemli faaliyeti Büyük Taarruz'dan sonra başlayan ve uzun bir sürecin sonunda neticelenen Lozan Konferansındaki gazeteciliğidir. Konferansın ilk görüşmelerine Vakit'in temsilcisi olarak katılan yazar, buradan her gün gazeteye haber göndermiştir. Görüşmeler sırasında gazetenin en faal muhabiri/yazarı konumundadır. Hemen her gelişmeyi nakletmiş, bazen günde iki üç yazısı birden çıkmıştır.

3.2.12. Diğer Yazarlar

Vakit'in ilk devresinde (1917-1923) gazete sütunlarında pek çok yazarın imzası bulunmaktadır. Bu yazarların bir kısmı Vakit'in daimi yazarları arasında iken bir kısmı da değişik sebeplerle gazeteye yazılarıyla katkıda bulunan kalemlerdir. Bunların arasında Vakit gazetesinin belli konulara veya bölgelere has haber alma kaynaklarına sahip bir muhabir kadrosu da vardır. Bu muhabirler gazeteye belli aralıklarla haber akışı sağlamalarının ötesinde bu haberleri değerlendiren birer yazar konumundadır.

Bu bölümde Vakit'e belli konularda katkı sağlayan yazarlara, muhabir/yazar kadrosuna ve belli aralıklarla muhtelif yazı türlerinde kalem oynatan isimlere yer verilmiştir. Vakit'in ilk devresinde birbirinden değerli pek çok isme rastlanmıştır.

³² Bu yazılara “Amerikalı Bir Milyonerin Mektupları” başlığını taşıyan ve toplamda 8 tefrikalık bir yazı dizisi (Esmer, 1921a: 3); “Amerikalılar Neler Bilmez?” (Esmer, 1921b: 2), “Amerikalılar İslâm Oluyormuş” (Esmer, 1921c: 2), “Amerika Talebesinden Tuhaf İstihzalar (Esmer, 1922a: 3)” vb. gibi başlıklar altında neşredilmiş makaleleri örnek verilebilir. Bu örneklerin sayısı çoğaltılabilir.

Bununla beraber bir önceki bölümde biyografileriyle beraber zikredilen yazarlar Vakit gazetesinin ilk devresinde daha faal ve daha veluttur. Bunun belli sebepleri vardır. İlk olarak yazı yoğunluğu ve gazetede işgal ettikleri sütunların sayısı daha fazladır. İkinci olarak belli konularda çok daha önemli yazılar kaleme almış olmalarıdır. Üçüncü olarak mezkûr yazarların Vakit'in bir muharriri olma ihtimali diğerlerine göre çok daha yüksektir. Bu yüzden bu bölümde *Diğer Yazarlar* başlığı altında Vakit'e katkıda bulunan ve haber alma kaynağı konumunda bulunan muhabir-yazarların gazete içerisinde ne gibi bir faaliyet içerisinde oldukları ve gazeteye hangi açıdan katkı sağladıkları ortaya konulmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Necmeddin Sadak³³ Vakit'te, maarif meselesi ve iktisadî meselelerde önemli yazılar kaleme almıştır. Devrin meselelerine dair çok ciddi tespitler ve tahlillerde bulunmuştur. Yazıları, genellikle Vakit'in ilk sayfasında başyazı olarak neşredilmiştir.

Necmettin Sadak'ın (1917a: 1) ilk yazısı 9 numaralı nüshada 30 Ekim 1922'de "Ahlâk ve İktisat"³⁴ başlığıyla neşredilmiştir. Cihan harbinin ortasında, iktisadî buhrana yol açan sebepleri araştıran bu yazı, önemli tespitler ihtiva etmektedir. Sadak'ın (1917b: 1, 1918a: 1, 1918b: 1, 1918c: 1, 1918ç: 1, 1918d: 1, 1918e: 1) diğer yazılarından bazı örnekler şöyledir:

- "Avrupa'daki Talebemiz", Numara: 57, 17 Aralık 1917, s. 1.
- "Kadınlığımızın Atisi", Numara: 77, 6 Ocak 1918, s. 1.
- "Yeni Darülfünun", Numara: 137, 7 Mart 1918, s. 1.
- "Maddî Hayatın Tahakkümü", Numara: 197, 6 Mayıs 1918, s. 1.
- "Bünyevî Sefalete Çare", Numara: 221, 30 Mayıs 1918, s. 1.
- "Otokrasiye Karşı", Numara: 275, 26 Temmuz 1918, s. 1.
- "Maarifin Islahı Çareleri", Numara: 292, 12 Ağustos 1918, s. 1.

³³ Necmettin Sadak hakkında yapılan önemli bir çalışma için bkz: Şentürk, A. (2012). "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (25), 157-180.

³⁴ Bu yazı, muhteva bölümünde I. Dünya Savaşı başlığı altında yer alan bölümde incelenmiştir.

Necmeddin Sadak'ın Vakit gazetesinde başka yazıları da vardır. Fakat bu listede bulunan yazıları, diğerlerine nazaran daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle maarifle ilgili kaleme aldığı yazılarda, görüş ve düşünce üretmenin yanında bazı çözüm önerileri de sunmuştur.

Vakit'te **M. Adil** Bey imzasını kullanan Muslihidiin Adil Taylan, maarif ve terbiye konularında yazılar neşretmiştir. Bu hususta önemli olan Vakit'teki iki yazısının künyesi şöyledir: 80 numara / 9 Ocak 1918, Kızlarımızın Terbiyesi (Taylan, 1918: 1). 35 numara / 25 Kasım 1917 “Alman Sanatı” (Taylan, 1917: 2).

Ali Emiri ve **Ali Sami** Bey'in Vakit sütunlarında yalnızca birer yazıları neşredilmiştir. Ali Emiri³⁵ Bey'in (1918: 2) “Millî Tarihin Menbaaları” başlıklı yazısı tarih araştırmaları ve sosyal bilimler sahası için önemlidir. Ali Sami³⁶ Bey'in (1918: 2) yazısı “Hisar Kalelerini Ziyaret” başlığı taşımaktadır.

Ziya Gökalp (1876-1924), Osmanlı'nın son döneminde milliyetçilik ideolojisinin daha sistemli bir hâle gelmesinde; Türkçülüğün gelişmesinde en önemli isim olduğu gibi, sosyal bilimler sahasında da sosyoloji (içtimaiyyat) biliminin kuruculuğunu yaparak milletleri -özellikle Türk milletini- sosyolojik açıdan tahlil eden çok önemli bir Türk fikir ve kalem adamıdır. Cumhuriyet'e giden süreçte temel düşünce sisteminin mimarı, ideoloğudur. Fikirleri, devrin aydınları üzerine büyük tesir etmiştir.

Ziya Gökalp, fikirlerini basın – yayın faaliyetleri vasıtasıyla kamuoyuna yansıtmıştır. Zira basını, kamuoyu (efkâr-ı umumiye) oluşturmada önemli bir vasıta olarak görmüştür. Gökalp, memleketi Diyarbakır, Selanik ve İstanbul'da neşredilen gazete ve mecmualarda yazılarını neşretmiştir. Bununla beraber onun fikrî olgunluğa eriştiği en önemli basın faaliyeti Selânik'te neşredilen *Genç Kalemler*³⁷ dergisidir. Bundan sonra İstanbul'da basın – yayın faaliyetine devam eden Gökalp, kendi yönetiminde çıkacak olan ve Genç Kalemlerin devamı niteliği taşıyan *Yeni Mecmua*'da (Odabaşı, 2006: 221) yazılarına devam etmiş, Türk Ocağının çıkardığı *Türk Yurdu* dergisinde de önemli yazılara imza atmıştır.

³⁵ Ali Emiri için bkz: Tevfikoğlu, M. (1989). *Ali Emîrî Efendi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

³⁶ Ali Sami (Boyar) Bey devrin bahriye müzesi müdürü ve ressamdır.

³⁷ Genç Kalemler dergisi ve Ziya Gökalp'in buradaki fikirlerini ciddi bir tahlilden geçiren bir çalışma için bkz: Odabaşı, İ. A. (2006). *II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ziya Gökalp, İstanbul'daki basın faaliyetleri sırasında muhtelif gazetelerde de yazılarını yayınlamıştır. Fakat bu yazıların bir kısmı güncel değildir, yani daha önce başka bir yerlerde neşredilen yazıları bu gazetelerde değerlendirilmiştir. Bu yazılar daha çok nazarî bilgi ihtiva eden, günün meselelerinden bağımsız tarihî ve sosyolojik bir inceleme niteliği taşımaktadır.

Gökalp'in Vakit'te neşredilen iki yazısından biri de yukarıda belirtilen şekildedir. "Türkiye'nin Yaşamak Kabiliyeti" (Gökalp, 1918a: 1) başlığını taşıyan 20 Ocak 1918 tarihli (91 numaralı) nüshada başmakale şeklinde neşredilen bu yazı, ilk olarak 19 Ocak 1917 tarihinde Tanin gazetesinde neşredilmiştir.³⁸ İkinci yazısı 27 Şubat 1918 (129 Numara) tarihli nüshada yine başmakale şeklinde neşredilen "Fikirde İstiklâl" başlıklı yazıdır (Gökalp, 1918b: 1).

Vakit'te daimi bir yazar olmasa da gönderdiği yazılarla Vakit'e katkıda bulunmuştur. Gönderdiği yazıların muhteviyatı ve temsil ettiği fikirler, Vakit'in nasıl bir yer ve zeminde durduğunu göstermesi bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. İlk yazısı, devlet mefhumunu sosyolojik ve tarihî bir tahlildir. Böylece, Türkiye'yi ahali (halk), arazi (toprak parçası) ve hükümet unsurları çerçevesinden tahlil eder ve neden yaşama kabiliyetine sahip olduğunu gösterir. İkincisi "fikir" mefhumunu sistemli ve müstakil bir hâle koymanın önemine ve bunu uygulayanların niteliklerine dikkat çekmiştir.

Alaeddin Cemil (Topçubaşı)'in (1918a: 1, 1918b: 1) Vakit'te iki yazısı neşredilmiştir: Memurların Hukukî Vaziyeti (25 Ocak 1918 / 96 Numara) ve Havale İleti (3 Ağustos 1918 / 283 Numara). Cumhuriyetten sonra milletvekili olarak TBMM'ye katılan Alaeddin Cemil Bey (1890-1961), Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'ten sonra muhtelif gazetelerde yazılar neşretmiştir. TBMM kayıtlarından anlaşıldığına göre, iktisat ve maliye alanında tahsil görmüştür (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 204).

³⁸ İlk defa Prof. Dr. Hamit Sadi Selen'in tespitiyle meydana çıkan yazı, Selen'in belirttiğine göre "Türkiye'nin Yaşama Kabiliyeti" başlığını taşımaktadır. Bu yazıyı Lâtin Harfli Türkçe olarak neşreden Selen, Gökalp'in bu yazısıyla jeopolitik (coğrafya, tarih ve sosyoloji üçlüsü) ve tarih felsefesi konularına hâkim bir mütefekkir kimliğini ortaya koyduğunu vurgulamaktadır (Selen, 2011: 15-16).

Osmanlı Devleti'nin son devresinde eğitim alanındaki görüş ve düşünceleri itibarıyla önemli bir isim olan **Satı Bey** (1880-1968)³⁹, bizzat kendi neşrettiği mecmuaların yanı sıra pek çok gazete ve dergide de yazılarını neşretmiştir. *Vakit*'te toplamda 6 adet makalesi neşredilmiştir.⁴⁰ Umumiyetle eğitimle ilgili görüşlerini aktarmış olmakla beraber siyasî muhtevalı yazıları da vardır. Ayrıca Prens Sabahattin Bey'i konu edindiği 2 makalesi bulunmaktadır.

Türk ilim hayatının edebiyat, tarih ve hukuk sahasında önemli isimlerden biri olan **Mehmed Fuad Köprülü** (1890-1966), özellikle edebiyatın ilmî yönüyle ilgilenmiş, edebiyat tarihinin belki de en önemli ismi olmuştur. Nitekim Ömer Faruk Akün, TDV İslâm Ansiklopedisinin "Mehmed Fuad Köprülü" maddesinde onu şu şekilde tanımlar: "Türk edebiyatı tarihçiliğinin ilmî kurucusu, Türkoloji'de yeni ufuklar açmış ilim otoritesi, edip, yazar, siyaset ve devlet adamı." (Akün, 2003: 271).

Mehmed Fuad Köprülü, Türk matbuatında her biri müstesna yer teşkil eden edebiyat ve sanat yoğunluklu pek çok edebî dergide yazılar neşretmiştir. *Servet-i Fünûn*, *Türk Yurdu* gibi dergilerin yanı sıra gazetelerde de yazmıştır. Yazıları genellikle kültür ve edebiyata dair tenkit, tahlil, deneme ve makale türlerindedir. Türk edebiyatının tarihî dönüm noktalarına dair yerinde tespitleri, ciddi tahlilleri vardır.

Mehmed Fuad Köprülü'nün *Vakit* gazetesinde 2 adet yazısı vardır: 6 Şubat 1918 tarihli ve 108 numaralı nüshada "Münşi-i Zerafet Süleyman Nazif Beyefendi'ye" başlığını taşıyan yazı "Edip ve Mütefekkir Ziyaretlerine Zeyl" üst başlığıyla neşredilmiştir. Ruşen Eşref'in o devrede yaptığı röportajlara benzer bir yazı kaleme almış, hatta ona atıfta bulunarak Ruşen Eşref'in Süleyman Nazif röportajından kısa bir süre sonra hazırlanan bu yazı Ruşen Eşref'in röportajını tamamlar niteliktedir (Köprülü, 1918a: 2). İkincisi ise 16 Temmuz 1918 tarihli 266 Numaralı *Vakit*'te neşredilen "Türkçülüğün Gayeleri"⁴¹ başlıklı yazısıdır (Köprülü, 1918b: 1). Burada da

³⁹Darülmuallimin-i İbtidaiyye ve Darülmuallimin-i Âliye müdürlükleri görevlerinde de bulunan Satı Bey (1880-1968), aslen Halepli olup Yemen'de doğmuştur. Arap asıllı olduğu için Osmanlıcılık düşüncesini benimsemiştir. I. Dünya Savaşı sonrası Arap topraklarının Osmanlı Devleti'nden ayrılması ile birlikte Suriye'ye gitmiştir. Yaşamını Suriye, Irak ve Lübnan'da sürdürmüş, eğitim alanında pek çok esere imza atmıştır. Satı Bey, gerek Osmanlı devrinde gerekse Arap ülkelerinde çocukların modern eğitimle yetiştirilmesi düşüncesini savunmuştur (Buzpınar, 2009: 176-178).

⁴⁰Bu makalelerin bazıları şöyledir: Satı-el Husri, M. (1918a, Şubat 2). Maarif İstatistiki. *Vakit* (104), s.1. Satı-el Husri, M. (1918b, Kasım 27). Sabahattin Bey -1-. *Vakit* (394), s.1. Satı-el Husri, M. (1918c, Kasım 29). Sabahattin Bey -2-. *Vakit* (396), s. 1.

⁴¹Köprülü'nün bu makalesi muhteva bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Halide Edip Adıvar'ın Türkçülüğü Osmanlı Türkiye'si ile Anadolu ile sınırlı tutmasına karşı kaleme alınmış Türkçülüğü nazarı planda ele alan önemli bir makaledir.

Türk edebiyatından şair ve yazar **Hamdullah Suphi (Tanrıöver)** (1885-1966), Türkçülük cereyanını temsil eden önemli isimlerden olup uzun süre Türk Ocağı'nın başkanlığını yürütmüştür. II. Meşrutiyet devri, Millî Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet devirlerinde çeşitli gazete ve dergilerde yazıları neşredilmiştir.

Vakit'te Hamdullah Suphi'nin Türkçülükle de bağlantılı sayılabilecek bir yazı dizisi neşredilmiştir. 3 seriden müteşekkil bu yazılar, mektup türünde ve “Fazıl Ahmed Bey'e” notu ile kaleme alınmıştır.⁴² Bu yazılarda Türk – İslâm medeniyeti çerçevesindeki kültürü yaşatan saraylar, merasimler, kıyafetler, resmi binalar gibi Türk evinin kendine dair kaidelerinden bahsedilmiş ve gençlerin bu kültürü bilmesi gerektiği belirtilmiştir. Zira Hamdullah Suphi'ye göre Türk evi İslâm dini ile yoğrulmuş muayyen bir kültürün neticesinde tesis etmiştir. Yeni yapılacak binalarda da bunun göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir (Tanrıöver, 1918a: 2).

Abdullah Zühdi (1869-1925), II. Meşrutiyet devri Türk matbuatının önemli gazeteci yazarları arasında yer alır. “Baba Zühtü” unvanı ile de bilinen yazar, *Saadet* gazetesinde başladığı gazeteciliğe, *Tarik*, *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat* ve *İkdam* gazetelerinde devam etmiş, fakat en çok *Yeni Gazete* ile anılmıştır. Edebî yönü de bulunan Abdullah Zühdi, roman, hikâye, sohbet ve hatırat türlerinde eserler vermiştir (Günaydın, 2017: 159-162).

Abdullah Zühdi'nin Vakit'teki yazılarının tamamı, o devrede matbuat âlemini meşgul eden bir konuya hasredilmiştir. Bu konu, Fazıl Ahmed ve Hamdullah Suphi arasında geçen ve Türk kültürünün değişimini tetkik eden “Türk Evi” tartışmasıdır.⁴³ Zühdi'nin bu makale serisi göstermektedir ki o devrede ciddî bir konu olarak ele alınan “Türk Evi” meselesi, ev teşkilatında millî unsurlardan mahrum bir yapının oluşunu ele almakta ve bunu tenkit etmektedir. Zühdi, bu yazılarıyla Türk Evini muhtelif devirlere

⁴² Yazıların Vakit nüshalarındaki yeri şu şekildedir: Tanrıöver, H. S. (1918a, Mart 17). Türk Evine Doğru. *Vakit* (147) , s. 2. Tanrıöver, H. S. (1918b, Mart 28). Türk Evine Doğru -2-. *Vakit* (158), s. 2. Tanrıöver, H. S. (1918c, Nisan 28). Türk Evine Doğru -3-. *Vakit* (189) , s. 2.

⁴³ Abdullah Zühdi'nin Vakit'teki yazıları şöyledir: Abdullah Zühdi. (1918a, Nisan 4). Türk Evi *Vakit* (165), s. 2. Abdullah Zühdi. (1918b, Nisan 10). Türk Evi 2. *Vakit* (171), s. 2. Abdullah Zühdi. (1918c, Nisan 12). Sultan Mecit Devrinde (Türk Evi 3). *Vakit* (173), s. 2. Abdullah Zühdi. (1918ç, Nisan 24). Tanzimat Devrinde Ev Teşkilatı. *Vakit* (185), s. 2.

ayırmakta ve Türk Evinin nasıl bir ideal teşkilata kavuşabileceği meselelerini tartışmaktadır (1918a: 2, 1918b: 2, 1918c: 2).

Nafi Atuf (Kansu) (1890-1949), Türk siyaset ve maarif tarihinin tanınmış isimlerindendir. Eğitim alanında yeniliği savunan Kansu, görüş ve düşüncelerini Edirne’de çıkarmaya başladığı *Say ve Tettebbu* dergisinde neşretmiştir. Edirne, Bursa ve İstanbul’da çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdürlük görevlerini yerine getirerek uzun yıllar eğitimcilikle meşgul oldu. Cumhuriyetten sonra Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı görevini yürüttü. CHP milletvekilliği, genel sekreterliği ve müsteşarlık başta olmak üzere pek çok siyasî faaliyet yürüttü. Kansu’nun maarif hususunda önemli eserleri bulunmaktadır (“Nafi Atuf Kansu” Hakkında, 2020).

Nafi Atuf Kansu’nun *Vakit* sütunlarında iki yazısı vardır. Her ikisi de eğitimle ilgili olarak kaleme alınmış olan yazıların künyesi şöyledir: 1- “Mekteblerde Tatil” *Vakit* (16 Mayıs 1918 / Numara 207), 2- “Taşrada Maarif” *Vakit* (30 Temmuz 1918 / Numara 279). Kansu, bu yazılarında maarifi o devre meşgul eden meseleler hakkındaki görüşlerini aktarmıştır (Kansu, 1918a: 1, 1918b: 1). Yazıların, gazetenin ilk sayfasında başmakale olarak neşredilmesi, *Vakit*’in eğitim alanındaki yazılara verdiği değeri göstermektedir.

Vakit gazetesi, siyasî ve içtimaî pek çok meseleye sütunlarında yer vermiştir. Bunlardan bir tanesi de Türk belediyeçiliğidir. **Rıfat Müeyyed**’in “Şehremaneti”⁴⁴ başlığıyla neşredilen toplam 7 seriden oluşan yazı dizisi Türk belediyeçiliğinin gayesini, tarihini, mevcut durumunu ve geleceğini ele almaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem’in oğlu **Ercüment Ekrem (Talu)** (1886-1956), *Vakit* gazetesine az sayıda yazısıyla katkıda bulunmuş bir diğer yazardır. Ercüment Ekrem, özellikle Cumhuriyet devrinde pek çok yazı türünde çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmış bir isimdir. *Vakit*’teki ilk yazısı 24 Mayıs 1920’de yayınlanmıştır. “Mazide İftar” başlığını taşıyan bu yazıdan sonra (Talu, 1920a: 2) “Zeyl Evliya-yı

⁴⁴ Rıfat Müeyyed’in “Şehremaneti” yazı dizisi için bkz: Rıfat Müeyyed. (1918a, Mayıs 18). Şehremaneti 1. *Vakit* (209), s. 1. Rıfat Müeyyed. (1918b, Mayıs 22). Şehremaneti 2. *Vakit* (213), s. 1. Rıfat Müeyyed. (1918c, Mayıs 26). Şehremaneti 3. *Vakit* (217), s. 1. Rıfat Müeyyed. (1918ç, Mayıs 31). Şehremaneti 4. *Vakit* (222), s. 1. Rıfat Müeyyed. (1918d, Haziran 4). Şehremaneti 5. *Vakit* (226), s. 1. Rıfat Müeyyed. (1918e, Haziran 5). Şehremaneti 6. *Vakit* (227), s. 1. Rıfat Müeyyed. (1918f, Haziran 13). Şehremaneti 7. *Vakit* (235), s. 1.

Cedit” başlıklı kısa bir yazı dizisi yayınlamıştır (Talu, 1920b: 1). Bu yazıların bir kısmı başyazı sütununda neşredilmiştir.

Hammer tarihi mütercimi Mehmet Ata Bey’in oğlu ve Nurullah Ataç’ın kardeşi Dr. Galip Ata Bey (1879-1947), Vakit gazetesinin ilk devresinde ‘sağlık haberciliği’ alanında ve tıp konusundaki yazılarda en faal olan yazardır. “Tıbbî Musahebe” başlığı altında belli aralıklarla hatırı sayılır bir nicelikte sağlık alanına dair pek çok yazı kaleme almıştır. İlk yazısı 26 Ekim 1919’da 712 numaralı nüshada neşredilen “İstanbul’da Büyük Vebalar” başlığını taşımaktadır (1919a: 3). Galip Ata, salgın hastalıklar, açlık, susuzluk gibi hem tıbbi hem de sosyal mesele haline gelmiş konuları aşı, serum gibi tedavi yöntemlerini ele almıştır. Bilhassa tıbbın diğer sahalarla münasebetini mukayese ve tahlil ettiği yazıları sağlık alanında çok ciddî birer kaynak niteliği taşımaktadır.⁴⁵

Yahya Halid, Vakit sütunlarında tıp ve sağlık alanında yazan bir başka yazardır. Galip Ata kadar sık yazmamıştır. Belli aralıklarla “Tıbbî Musahebe” başlığı altında neşredilen yazılarının yanı sıra insan ve halk sağlığını tehdit eden ve sosyal mesele haline gelen konuları tahlil ettiği önemli yazıları vardır.

Vakit gazetesi, edebî ve kültürel faaliyet bakımından önemli kalem sahiplerine sütunlarını açmıştır. Yukarıda zikredilen yazarlar kadar yoğun bir yazı faaliyeti göstermeseler de devrin meşhur ediplerinin yazılarına rastlanır. **Halit Ziya Uşaklıgil**⁴⁶ (1865-1945), yaşadığı devrede pek çok edebî eser üreterek genç yazar ve şairler üzerinde büyük tesir bırakmıştır. Vakit gazetesindeki en önemli faaliyeti *Kırık Hayatlar* romanının tefrika edilmesidir. Bunun dışında edebî hatırat türünde “Bir Hikâyenin Hikâyesi”⁴⁷ başlığı altında neşredilen iki yazıdan mürekkep bir yazı dizisi vardır. Büyük Taarruz’un ardından 12 Eylül 1922 tarihinde neşredilen “Essalatü Vesselam” başlıklı yazısı vardır (Uşaklıgil, 1922c: 3).

⁴⁵ Galip Ata’nın yazılarından bazı örnekler: Ata, G. (1919d, Kasım 2). Sıhhat ve Siyaset. *Vakit* (719), s. 2. Ata, G. (1920a, Ocak 26). Hayat ve Servet. *Vakit* (797), s. 3. Ata, G. (1920b, Şubat 17). İçki Mücadelesi Tarihçesi. *Vakit* (819), s. 3. Ata, G. (1921, Ocak 16). Lisan Bahsi - Istılahat-ı Tıbbiye. *Vakit* (1115), s. 3.

⁴⁶ Halit Ziya Uşaklıgil, Servet-i Fünun yazarlarından Edebiyat-ı Cedide akımının önemli bir mensubudur. Türk edebiyatına çok sayıda eser kazandıran Halit Ziya’nın biyografisi için bkz: Kerman, Z. (2012). Halit Ziya Uşaklıgil. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (42. Cilt, 227-229). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

⁴⁷ “Bir Hikâyenin Hikâyesi” 1579 ve 1584 numaralı nüshalarda neşredilmiştir. Künye için bkz. Kaynaklar.

Servet-i Fünûn devrinin önemli yazarı **Mehmet Rauf**⁴⁸ (1875-1931) da Vakit'e katkı sağlayan bir diğer ediptir.⁴⁹ Vakit gazetesindeki en önemli faaliyeti 11 Kasım 1921'de başlayan (Rauf, 1921a: 2), belli aralıklarla 2 Mart 1922'ye (Rauf, 1922: 3) kadar devam eden ve “Napoli Gezileri” başlığı altında neşredilen bir gezi yazıları serisidir. Mehmet Rauf (1921b: 3), bu yayın devresinde ayrıca 28 Aralık 1921 tarihli nüshada “Mabud” isimli hikâyesini neşrederek edebî muhtevaya katkı sağlamıştır.

Harp yıllarında memleketin temel meselelerinden biri de ekonomi olmuştur. Vakit gazetesinde başyazar kadrosu bu meseleyi sıklıkla ele almıştır. Ekonomi ve maliye hususunda önemli yazılar neşreden bir başka yazar da **Namık Zeki Aral** (1888-1972)'dir.⁵⁰ Aral'ın (1921a: 1) ilk yazısı 6 Ocak 1921'de 1105 numaralı nüshada “İrad Menbaalarımız” başlığı ile neşredilmiştir. Akabinde “Mali ve İktisadi Cereyanlar” başlığı altında bir yazı dizisi yayımlayan Namık Zeki Aral'ın (1921b: 3, 1921c: 3) bazı yazıları başyazar sütunundan verilmiştir.

Vakit'tin ilk devresinde tarihî konularda da ciddî yazılara rastlamak mümkündür. Bu yazıları kaleme alanlardan ilki **Ali Haydar Emir (Alpagut)** (1886-1937)'tur. Deniz harp tarihi yazarı olan Alpagut, farklı konularda ve türlerde pek çok gazete ve dergide yazmıştır. Mehmet Korkmaz'ın yazar hakkındaki araştırmasından da anlaşılacağı üzere Ali Haydar Emir, güncel konularda, edebî ve kültürel nitelikli konularda da sıklıkla yazmıştır. Alpagut'un bu niteliği kazanmasında devrin önemli edip ve yazarlarıyla bir araya gelmesinde payı vardır (Korkmaz, 2019). Yazarın tespitleri yerindedir. Zira Vakit'te de benzer bir durum söz konusudur. Ali Haydar Emir, yalnızca deniz harp tarihi sahası ile sınırlı kalmamış, pek çok konuda yazı kaleme almış, devrin meseleleri ile ilgili görüş ve düşüncelerini, çözüm tekliflerini dile getirmiştir.

Tarih sahasında ikinci önemli yazar **Abdurrahman Şeref** (1853-1925)'tir. Son Osmanlı Vakanüvisi olan yazar⁵¹, Vakit gazetesinde “Tarihî Bahisler” başlığı altında

⁴⁸ Mehmet Rauf da tıpkı Halid Ziya gibi *Servet-i Fünun*'da yazmış Edebiyat-ı Cedide akımı yazarlarından.

⁴⁹ Rahim Tarım (2003: 516), Mehmet Rauf biyografisinde “1 Kasım 1921 - 2 Mart 1922 tarihleri arasında Vakit gazetesi yazarı sıfatıyla” İtalya'da bulunduğunu belirtmiştir. Mehmet Rauf, bu tarihler arasında Napoli ile ilgili bir gezi yazısı kaleme almıştır. Fakat bunun dışında kayda değer bir yazısı tespit edilememiştir.

⁵⁰ Demokratik Sol Parti (DSP)'nin kurucusu siyasetçi Bülent Ecevit'in kayınpederi ve Rahşan Ecevit'in babasıdır.

⁵¹ Abdurrahman Şeref hakkında daha fazla bilgi için bkz: Özcan, A. (1988). Abdurrahman Şeref. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Cilt, 175.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Osmanlı tarihine geçen şahsiyetlerden ve hadiselerden bahsetmiştir. “Sadık Rıfat Paşa”, “Paris Antlaşması”, “İslahat” gibi Osmanlının özellikle son devresine damga vuran konuları tetkik ve nakil etmiştir. Abdurrahman Şeref’in (1921: 3) Vakıf’teki ilk yazısı 21 Şubat 1921 tarih 1151 numaralı nüshada neşredilmiştir. Tarihî konular ağırlıklı olmakla beraber devrin güncel hadiselerini ele aldığı yazıları da vardır. Abdurrahman Şeref Bey’in yazılarının bir kısmı *Tarih Musahebeleri* adı altında eski ve yeni harflerle neşredilmiştir.⁵²

Musiki sahasının usta isimlerinden **Rauf Yekta** (1871-1935) Bey, Vakıf’ın ilk devresinin son safhasında yazılarına başlamıştır. Rauf Yekta’nın (1923a: 3) ilk yazısı 8 Haziran 1923 tarih ve 1971 numaralı nüshada “Dinî Musiki Millî Musiki” başlığını taşımaktadır. İlk devrede çok az sayıda yazısı olmasına karşın Vakıf sütunlarının hemen her konuya dair meşhur ve mütehassıs imzaların müşterek noktası olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Vakıf gazetesinin siyasî bir fikir gazetesi olmasında pek çok yazarın payı vardır. **Zeki Mesud (Alsan)** (1887-1984) “Fikrî Musahebeler” başlığı altında neşredilen yazılarıyla Vakıf’ın bu yöndeki boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. 19 Mayıs 1921 tarih ve 1238 numaralı nüshada neşredilen “Darülfünun” başlığı ile ilk yazısı yayımlanmıştır (Alsan, 1921: 2). Devrin fikrî meselelerine kafa yoran yazılar kaleme almıştır. Yine bu hususta bir diğer önemli yazar **Ahmet Ağaoğlu**⁵³ (1869-1969)’dur. Az sayıda yazısı neşredilmiştir. Ağaoğlu’nun (1921: 2) ilk yazısı 19 Ağustos 1921 tarihli 1325 numaralı nüshada “Münevverler Cepheye” başlığını taşır.

Vakıf gazetesi, zengin muhtevasını haber alma kaynaklarına borçludur. Bu bölümün başında kısaca bahsedilen ve muhtelif bölgelere has muhabir – yazar kadrosu vasıtasıyla gazete sütunlarını dolduran yazarlar gazetenin Dış Haberler Servisi konumundadır. Bu isimler hem muhabir hem de yazar vazifesi üstlenmişlerdir. Zira yalnızca haber vermekle kalmamış, hem bölgelerindeki hadiseler hakkında bilgi ve haber veren yazılara imza atmışlar hem de Türkiye’deki meseleleri değerlendiren

⁵² Bu eser için bkz: Abdurrahman Şeref (1985). *Tarih Musahebeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

⁵³ Hakkında pek çok çalışma yapılan Ahmet Ağaoğlu, aslen Karabağlı olup Türkçülüğü savunan Türk Ocağı derneğine katılmıştır. Hakkındaki biyografisi için bkz: Yüce, N. (1988). Ahmet Ağaoğlu. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Cilt, 464-466). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

yazılar kaleme almışlardır. Vakı't'ın ilk devresine ait muhabir-yazar kadrosu Şu Şekildedir:

Refik Hayri, Vakı't'ın Alman muhabir – yazar kadrosundadır. Almanya'dan dŐzenli aralıklarla haber ve değerlendirme yazıları göndermiştir. Özellikle Almanya'da TŐrkiye'de yaşanan hadiselerin akisleri, Almanya merkezli kayda değer haber ve bilgiler Refik Hayri aracılığıyla Vakı't sŐtunlarına taşınmıştır. “Almanya'da TŐrkler” başlıklı yazısı buna Örnek olarak gösterilebilir (Hayri, 1921: 3).

ReŐid Galip (1893-1934), Vakı't'ın Avusturya merkezli muhabir – yazarıdır. Bilhassa Viyana merkezli haberleri paylaŐmıŐ, TŐrkiye'deki hadiselerin akislerini, Viyana'daki sosyal ve siyasŐi gelişmelere dŐzenli aralıklarla gazeteye aktarmıştır (Galip, 1921: 3).

Mehmet Zekeriya Sertel (1890-1980), Amerika'da gŐrdŐęŐ Őęrenim sırasında TŐrkiye'ye belli aralıklarla yazılar göndermiştir. Amerika'da yaşayan TŐrkler, Amerika ile iktisadŐ ve siyasŐi ilişkiler, Amerika'da vuku bulan bazı hadiseler, yazarın aktardığı temel konulardır. “Amerika İle SiyasŐ MŐnasebatımız” başlıklı yazısı buna Örnektir (Sertel, 1920: 1).

Yazar ve sinemacı **MŐnir Hayri Egeli** ise Paris merkezli olmak Őzere Fransa haberlerini göndermiştir. KŐltŐr ve moda da dâhil olmak Őzere Paris basını, gŐnlŐk hayat gibi konulardan da okurları haberdar etmiştir (Egeli, 1921: 3). Egeli, Paris merkezli haberlerinin dışında da kendi gŐrŐŐ ve dŐŐŐncelerini ihtiva eden yazılar da neşretmiştir.

Vicdani imzasıyla neşredilen haber ve köŞe yazıları ise Trakya ve Balkanlarda gelişen hadiseleri konu edinmiştir. Trakya'nın işgal edilmesiyle beraber hem askerŐ hem de diplomatik hareketliliğin yoğun yaşandığı gŐnlerde “Vicdani” imzası ile neşredilen haber ve bilgiler de yoğunluk kazanmıştır (Vicdani, 1922: 3).

Naşit Hakkı Uluğ (1923: 3) Vakı't'ın Ankara muhabiri ve yazarıdır. Ankara'da yaşanan yoğun siyasŐi ve diplomatik gelişmelerin yerinden izlenmesi ve değerlendirilmesi vazifesini Őstlenen yazar, belli aralıklarla yazılar göndermiştir.

Yukarıda belirtilen yazarların dışında **Mustafa Nuri**, **Ali Rıza**, **Rauf Ahmet (Hotinli)**, **Hasan Vasfi**, **Halil Mirsat**, **LŐtfi Arif Kenber**, **Enis Tahsin Til**, **Hayreddin Nedim GŐcen**, **FikrŐ**, **HŐseyin Necati** gibi isimlerin de yazılarına

rastlanmıştır. Ayrıca isimlerinin baş harfleriyle imza atmış olan pek çok yazar vardır. Vakıf'ın ilk devresinde yazar kadrosuna geç katılan **Hakkı Tarık Us** ve en küçük kardeş **Hasan Rasim Us** az sayıda yazı neşretmiştir. Hakkı Tarık, ağabeyi Mehmet Asım'ın olmadığı dönemlerde başyazıları kaleme almış, Hakkı Süha Gezgin'in hatıralarında da belirttiği gibi daha çok gazeteciliğin mutfak tarafında bulunmayı tercih etmiştir. Ahmet Emin Yalman da Malta sürgünü dönüşünde Hakkı Tarık'ın daha fazla gazete işleriyle uğraştığını belirtmiştir.

Sonuç olarak, Vakıf gazetesi, ilk altı yıllık yayın hayatında Türk fikir hayatının çok önemli isimlerini bünyesinde barındırmıştır. Hemen her sahada nitelikli kalem sahiplerine sütunlarını teslim etmiştir. Genç yazarlara fırsat tanıyarak gazeteyi bir mektep haline getirmiş, usta kalemlerle de fikir gazeteciliğinde öncü bir rol oynamıştır.

3.3. Muhtevası (1917-1923)

3.3.1. Siyasî ve İctimaî Hadiseler Karşısında

1917-1923 yılları arasında, siyasî ve içtimaî hayata tesir eden önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu dönemi anlamak için Osmanlı Devleti'nin 20. asrın ilk yıllarındaki durumuna bakmak gerekir. Vakıf gazetesinin muhtevasına da siyasî bir zemin teşkil eden bu devrenin manzarası ana hatlarıyla şöyledir:

20. asır Osmanlı Devleti için buhran ve yıkılma devridir. Bir önceki asrın sonuna doğru gerçekleşen 1877 - 1878 Osmanlı Rus harbi gerek içerde gerekse dışarda menfi neticeler doğurmuştur. Siyasî ve iktisadî bakımdan devlet zor duruma düşmüş, meşrutî idare kaldırılmıştır. Buna rağmen II. Abdülhamit, dış politika anlayışı ve ıslahatçı programı devreye koyarak 20. asra mümkün olduğunca az hasarla girmeyi başarmıştır. Fakat kötü gidişat ve özellikle Batı devletlerinin baskıları 20. asrın ilk çeyreğinde iyiden iyiye hissedilmiştir.

Kötü gidişatın sorumlusu meşrutî idareyi kaldıran II. Abdülhamit olarak gösterilmiştir. 1908 yılında İngiliz ve Rus hükümdarlarının Osmanlı Devleti'ni paylaştığı haberi içerde derin yankılara yol açmış ve 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet devri açılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi İttihat ve Terakki taraftarları için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.

II. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra, 1909'da 31 Mart Olayı ve akabinde II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi bir yandan meşrutî idarenin tesisi ve hürriyetin

ilanı olarak değerlendirilmişse de esasında iç çekişme ve buhran devam etmiştir. Nitekim Kuzey Afrika'da Libya'da İtalya ile savaş başlamış, ardından 1912 yılında Balkan devletleri Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Rumeli toprakları hemen hemen şimdiki hudutlara kadar gerilemiştir. Bu devrede muhalefette olan İttihat ve Terakki, 1913'te iktidara gelmiş, fakat kötü gidişata engel olamamış; bilakis vaziyet daha kötü bir hâl almıştır. Tuncer Baykara'ya göre (1985: 19) İttihat ve Terakki, iktidara geldikten sonra Sadrazam Şevket Paşa'nın öldürülmesini kullanarak muhaliflerini sindirmiş ve eleştirdiği II. Abdülhamit rejimine benzer, dikta bir yönetim tesis etmeyi başarmıştır.

Devrin siyasî gelişmeleri matbuat hayatına da doğrudan tesir etmiştir. II. Meşrutiyet ilanının akabinde gazete ve dergilerin sayısında ciddi bir artış görülmüştür. Bilhassa bu devre hâkim olan fikrî akımlar, kendi düşüncelerini neşretmek amacıyla basını bir vasıta olarak kullanmıştır. Vakit gazetesi, işte böyle bir ortamda kurulmuştur. Gazetenin genel yayın politikası ve siyasî meselelere bakışı İttihat ve Terakki'nin fikrî yapısıyla benzerlik gösterir. İmparatorluğun son devresinde Türkçülük, Osmanlıcılık, Batıcılık ve İslâmcılık fikirleri ön plandadır. Millî devlete geçiş sürecinde *Türkçülük* fikri daha da önem kazanmıştır. Vakit gazetesinin bu devrine hâkim olan yayın anlayışı ve muhtevası, milliyetçilik -Türkçülük- ve Batılılaşma fikirleri çerçevesinde gelişmiştir.

3.3.1.1. I. Dünya Savaşı

Vakit gazetesi I. Dünya Savaşı'nın üçüncü yılına girerken neşriyat hayatına başlamıştır. Savaş, başta ekonomi olmak üzere ülkeyi her açıdan etkilemiştir. Vakit gazetesi de I. Dünya Savaşı'nın bıraktığı izleri ve sulh yolunda meydana gelen iç ve dış gelişmeleri yakından takip etmiştir.

Harp süresince Vakit gazetesi, ikinci sayfasından savaşın gidişatına dair en yeni haberleri nakletmeye çalışmıştır. “Son Haberler” başlığı altında “Harb Tebliğleri” diye bir bölüm yer almış, burada “Osmanlı Tebliğleri”, “Alman Tebliğleri”, “Avusturya-Macaristan Tebliğleri”, “Bulgar Tebliğleri” başlığı altında cephelerden gelen haberler İttifak Devletleri'nin resmî ve yetkili haber kaynaklarından aktarılmıştır.

Ahmet Emin Yalman, Vakı't'teki köşesinde I. Dünya Savaşı'nın üçüncü senesinin bitiminde kısa bir geçmiş muhasebesi yapmıştır. Balkan muharebesinin menfi neticelerinin Avrupa'daki itibarı sarstığını belirten Yalman, Osmanlı'nın borçlanma isteği içine girdiğinde karşısına ağır şartlar sunulduğunu hatta bu devletlerin pervasızca toprak taksiminden söz ettiklerini belirtmiştir. Bu yüzden Osmanlı'nın müttefiklerle işbirliği yapmasının zarurî olduğunu ve bunun hariçte hudut güvenliğini sağlayacağı, dahilde ise var güçle çalışarak mevcut iktisadî buhranı çözmek yolunu tuttuğunu vurgulamıştır. İşte bu süreç Osmanlı'yı harbe sokmuştur. Harpte, özellikle Çanakkale müdafaası göstermiştir ki, Türkler askerî açıdan hâlen kuvvetini ve gücünü muhafaza etmektedir. Ahmet Emin, askerlerin cepheye verdiği müthiş mücadeleye, ancak doğru ve çalışkan bir iş hayatıyla layık olunabileceğini belirtmiştir. Fakat umumî harbin bir muhtekirler zümresi doğurduğunu ve bunun iktisadî manada millete zarar verdiğini belirterek savaşın özellikle bu yönüne vurgu yapmıştır (Yalman, 1917b: 1).

“Harb ve Vatanperverlik” başlığıyla yayımlanan yazısında Ahmet Emin, I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında münevver tabakanın, sınıfta kaldığını söylemiş ve görevini yerine getirmediğinden bahsetmiştir. Halkın bu süreçte bir sorumluluğu yoktur. Bilakis Balkan harbinde ve Çanakkale'de verilen mücadelede halkın gayreti tartışılmaz. Bununla birlikte gerek iktisadî konularda gerekse harp öncesi yapılması gereken iç sorgulama konusunda münevver sınıf, edebî ve fikrî kalem sahipleri hiçbir çaba sarf etmemiş, böylece efkâr-ı umumiyenin müspet manada teşkil edilmesini sağlama vazifesini üstlenmemiştir (Yalman, 1917c: 1).

Vakı't, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya'ya özel bir yer açmıştır. Türk-Alman ilişkilerinin seyrini ele almış, Batılılaşma yolunda da Almanya rol model seçilmiştir. Ahmet Emin Yalman'ın bu devrede kaleme aldığı köşe yazıları da Türk-Alman ilişkilerinin o devredeki manzarasını vermiştir.

Vakı't gazetesinin ikinci sayısında yer alan “Türkiye'nin Hukuku ve Boğazlar” başlığı altında Berlin'den *Deutsche Tagess Çaytung* gazetesinde neşredilen “Osmanlı Müttefikimiz ve Biz” isimli başmakale değerlendirilmeye alınmıştır. Söz konusu makalede Almanya İmparatoru'nun İstanbul'a yapacağı seyahate verdiği önem ve Osmanlı'nın Çanakkale'de dünyanın büyük devletlerine karşı yaptığı müdafaanın harp ve gelecek açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Almanya'nın, Fransa ve

İngiltere'nin aksine, Boğazlar meselesinde Osmanlı'nın yanında olduğu vurgulanmış ve boğazların hukukî manada Osmanlı kontrolü ve muhafazasında olması gerektiğinin altı çizilmiştir (Türkiye'nin Hukuku ve Boğazlar, 1917: 1).

“Çanakkale’de” isimli başyazısında Ahmet Emin, müttefik Alman meslektaşlarıyla Çanakkale cephesini gezdiğinden bahsetmiştir. Müttefiklerin bizimle ne kadar “iftihar duysalar azdır” diyerek Çanakkale cephesinde şehit olanların yalnızca Türkiye’yi değil Avrupa’yı da ciddi bir karışıklıktan kurtardığını vurgulamıştır. Müttefiklerle bağlantının kopması içten bile değilken Çanakkale savunması buna izin vermemiştir. Yalman’a göre (1917ç: 1) bu kadar büyük öneme sahip olan bu zafer, şehitlerimize layık olmamız gerektiği gerçeğini Türk halkına hatırlatmaktadır.

Vakit’in 18. sayısında Ahmet Emin’in “Kalp Köprüsü” başlığını taşıyan makalesi, I. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru Türk - Alman ilişkisinin yanı sıra Türkiye’nin Batılılaşma sürecine dair de önemli ifadeler ihtiva etmektedir. Muharrir, Alman gazeteci meslektaşlarının Türkiye seyahati vesilesiyle bu yazıyı kaleme almış ve bu tarz seyahatlerin ikili ilişkiler üzerindeki müsbet rolüne dikkat çekmiştir. Yalman’ın özellikle Almanya’nın iktisadî ve içtimaî yönden örnek alınması gerektiğini vurgulaması Batılılaşma özleminin bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Bunun yanı sıra yazarın Türkiye’nin savaşta gösterdiği mücadelenin dikkate değer olduğunun bilinmesi, Alman matbuatında daha fazla yer bulması gerektiğini belirtmesi Almanya’nın müttefik olduğu hâlde yeteri kadar Türkiye’ye önem vermediğine yönelik şikâyet niteliği taşımaktadır (Yalman, 1917d: 1).

22 numaralı Vakit’te Ahmet Emin, “İktisadî Cerihalar” başlığıyla umumî harpte meydana gelen iktisadî bozuklukları ve bunların yol açtığı neticeleri kaleme almıştır. Yalman, içtimaî hadiseleri daha iyi anlayabilmek için biyolojik uzuvların tüm bedenle ilişkisini konu edinen uzviyetçi sosyolojiden yararlanarak iktisadî cerihaların yol açtığı meselelerin hayatın diğer sahalarına da menfi tesirleri olduğunu vurgulamıştır. Bunu düzeltmek için yalnız iktisadî hamleler yeterli olmayabilir. Pahalılık, ihtikâr, maişet meselesi harpten sonra ciddi bir boyuta gelmiş ve bunlar ahlakî ve sosyal başka sorunları da tetiklemiştir. Aynı yazıda yazar, Türk matbuatının iktisadî meseleleri ele almayışı hususunda bir özeleştiride bulunmuş ve gazeteciliğin hükümeti uyarma vazifesi olduğunu hatırlatmıştır (Yalman, 1917e: 1).

30 numaralı Vakit'te Mehmet Asım, I. Dünya Savaşı'nın iktisadî sancılarını hiciv dolu bir yazıyla tenkit etmiştir. Bu yazıda farklı bir hastalığa sahip olduğunu iddia eden bir hasta ile doktorunun arasında geçen şu diyalog, memleketin içtimaî ve iktisadî manzarasını izah eder niteliktedir (Us, 1917b: 2):

Daha çok şeyler söyleyecektim, fakat doktor beyefendi ifademi kâfi gördü ve dedi ki:

- Hastalığınız pek ehemmiyetli bir şey değil.

- A! Siz ne söylüyorsunuz. Bu beni mezara götürecek diye korkuyorum.

- Hayır, hayır...

- Peki benim hastalığım nedir?

Bu sözlerimle biraz tebessüm ederek cevap verdi:

- Parasızlık!...

- Rica ederim. Parasızlık insana böyle şeyler yapar mı?

- Yapar. Hem daha başka çok şeyler yapar.

- Peki bu hastalıktan kurtulmak çaresi yok mu?

- Var. Ve pek kolay: Bu zamanda bir harp zenginine dalkavuk yazılmak!...

“Bakkaliye Havadisleri” başlıklı yazısında ise Mehmet Asım, bakkal fiyatlarındaki dengesizliğin umumî harp içerisinde zengin ve fakir kesimler için önem arz ettiğini vurgulamıştır. Bakkaliye fiyatlarının ayrıntılı ve güncel cetvelini tutanların, harp esnasında özellikle önem kazandığını vurgulayan yazar, bunun fakirler için ucuza erzak almanın, zenginler için ise erzakların-malların stoklarını bilmek bakımından önemli olduğunu belirtmiştir. Umumî harbin ihtikâra yol açtığına değinen Asım, bunu yapanların bir gün zor duruma düştüklerinde kimse tarafından acınmayacağını belirtmiştir (Us, 1917c: 2). Neticede bu vesikalar göstermektedir ki I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı, iktisadî anlamda büyük bir buhran içerisindeydi. Bu buhranın en önemli sebebi de ihtikârdır. Harp şartları altında sermaye sahibi art niyetli tüccarlar, temel ihtiyaç malzemelerini stok-fiyat dengesiyle oynamak suretiyle Asım'ın da değişimiyle harp zengini olmuşlardır.

Vakit'in 9 numaralı nüshasında Necmettin Sadak'ın kaleme aldığı “Ahlâk ve İktisat” başlığını taşıyan yazı, devrin iktisadî durumu hakkında önemli bir tespit ihtiva etmektedir. Buna göre; Necmettin Sadak, cihan harbinde yaşanan iktisadî bozulmayı, yalnızca savaş şartlarında görmez. Savaşta devletler, iktisadî açıdan murakabe dengesini kurabilmek adına bir kısım tedbirler alır. Fakat esas mesele devlette bir

iktisadî ahlâkın oturmamış olmasıdır. Yani “meslekî teşkilatlar” veya meslek grubuna ait “iktisadî cemiyetler” olmadığı için belli bir ahlak da oluşmamıştır. İşte bu boşluğu “harp zenginleri” denilen fırsatçı kişiler kapatmıştır. Mesele yalnızca harbin varlığı veya memleket içindeki birtakım art niyetli kişiler değil, iktisadî bir ahlak kültürünün olmayışıdır. Bunun için Sadak’a göre meslekî teşkilatın tesisi ve muhtelif alanlarda bazı iktisadî cemiyetlerin teşekkülü kurulmazsa iktisadî buhran devam eder (Sadak, 1917a: 1).

I. Dünya Savaşı esnasında Mehmet Asım’ın kaleme aldığı “Fırtınalar” isimli başyazısı, savaştaki devletlerin özellikle itilaf devletlerinin hükümetlerini değiştirecek nitelikte siyasî fırtınaların söz konusu olduğunu haber vermektedir. Bu vaziyetin neticesinde sulh beyanları ortaya çıkmıştır. Keza Almanya da bu hususta sulh tarafına yakındır. Asım’a göre eğer bu konudaki adımlar ciddî hale gelirse yakın bir dönemde sulhtan bahsetmek mümkün olabilir (Us, 1917ç: 1).

Ahmet Emin sulh şartlarının millî menfaatlere uygun olması gerektiği kanaatindedir. “Sulh Şartları” isimli yazısında I. Dünya Savaşı’nda Rusya’nın barış için öne sürdüğü “harpten evvel müstakil olmayan heyet-i millîyenin bu veya şu devlete iltihak etmek veya müstakil kalmak meselesinde re’sen karar vermeğe ikdar edilmesi” şartını tahlil etmiştir. Yazar, bu şartın harpteki devletlerin yapısıyla ilgili olduğu ve yeni hükümetin “ihtilalci” bir tavırla gündeme getirdiği görüşündedir (Yalman, 1917f: 1).

I. Dünya Harbi, Osmanlı’nın yenilgisiyle sonuçlanmış ve 30 Ekim 1918 tarihinde ağır şartlar ihtiva eden Montros Mütarekesi imzalanmıştır. Vakıf gazetesi, haberi 1 Kasım 1918 tarihinde “Mütareke İmza Edildi” (1918: 1) başlığıyla duyurmuştur. Haberde mütarekeye dair bilgiler verilirken ardından Harbiye Nezareti’nden yapılan tebliğe yer verilmiştir. Aynı sayıda Vakıf başmuharriri Ahmet Emin Yalman, “Mütareke” başlığıyla bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda Mondros’un imzalanmasında payı bulunan hükümet yetkililerini tenkid etmiş ve vicdan musahabesinin kendileri için en büyük ızdırıp kaynağı olacağını vurgulamıştır. Buna rağmen Yalman, harp süresince memleketin dört bir yanında kahramanca savaşan Türk askerini takdir etmiş ve böyle evlatlara sahip olan bir milletin her ne olursa olsun umutsuzluğa düşmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Yalman, 1918a: 1).

Savaşın tam anlamıyla sona ermesi Mondros'tan bir süre sonra Almanya'nın mütarekesiyle mümkün olmuştur. 13 Kasım 1918 tarih ve 380 numaralı nüshada çıkan "Cihan Harbi Hitam Buluyor" başlıklı manşet haberi savaşın tam anlamıyla her noktada durduğunu bildirmektedir. Haberde "müzakeratın tarz-ı cereyanına bakılırsa Almanya'nın, İtilafın bütün şartlarını kabul etmekte muztar kaldığına hükmedilebilir. Almanya'nın akdettiği mütareke üzerine sulh müzakeratına girişmek için hiçbir mani kalmamıştır" ifadelerine yer verilmiştir. Haberin devamında Alman imparatorunun istifa kararı hatırlatılarak Alman hükümet şeklinin cumhuriyet olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Cihan Harbi Hitam Buluyor, 1918: 1). Haber, Paris Barış Konferansı ve devamında Versay Antlaşması'na giden sürecin Almanya açısından ilk merhalesini hülasa etmektedir. Böylelikle I. Dünya savaşı sona ermiştir. Osmanlı Devleti ve Türkiye için zor ve meşakkatli günler henüz bitmemiştir.

Mütareke sonrasında İstanbul işgal edilmiştir. Devletin başkenti itilaf devletlerinin gemileriyle dolmuş, askerleri şehrin belli noktalarına konuşlandırılmıştır. Vakit gazetesi, işgalde de hükümeti eleştirmiştir. 21 Kasım 1918 tarih ve 388 numaralı nüshada "Mütareke Ahkâmının Tatbiki" başlığıyla manşetten verilen haberin girişinde şu ifadelere yer verilmiştir (Mütareke Ahkâmının Tatbiki, 1918: 1):

İtilaf devletlerinin mütemadiyen şehrimize kuva-yı askeriye celp etmeleri efkâr-ı umumiye üzerinde nahoş bir tesir husule getirmiş, gelen kuvvetlerin itilaf devletlerine ait müessesattan maada sair bazı binalara da vaz-ı yed etmesi, ufak tefek bazı suî tefehhümler hudusü huşnutsuzluğu bir kat daha artırmıştır.

Hükümetin tenkidlere karşı bir komisyon kurulduğunu belirtmesi ve bu komisyonun mütareke hükümlerinin uygulanmasını izleyeceğini bildirmesi de yine tenkid edilmiştir. Zira bu gibi komisyonların genelde uzun süre kalıp doğru düzgün çalışmadığına değinilmiştir.

Ahmet Emin Yalman da İstanbul İşgalinin yankılandığı günlerde, harpten yenik çıkan devletlerin sulh hazırlıkları kapsamında ilk adımda yönetim şeklini değiştirmeleri gerektiğine dair bir görüş serdetmiştir. Yalman'a göre Almanya ve Avusturya-Macaristan böyle bir adım atmıştır. Yalman (1918b: 1), Türkiye'nin de böyle bir adıma ihtiyacı olduğunu savunmuş ve "devletimizden teokrasi mahiyetini tamamiyle ref etmek" adımını bu yönde ilk ve en önemli hazırlık olarak görmüştür. Yalman, bu düşüncesiyle demokratik bir yönetim şeklini, sulh hazırlığının en önemli safhası olarak görmüştür. Bu düşüncesiyle Batıda uygulanan bir yönetim şeklinin

örnek alınmasını istemiş ve böylece Batıcılığı temsil eden bir düşünce tarzını savunmuştur.

Vakit gazetesinde I. Dünya harbi sonrası, bilhassa İstanbul İşgali zamanında iktidara ciddi bir muhalefet başlamıştır. Başyazar Ahmet Emin Yalman, 19 Aralık 1918 tarih ve 416 numaralı nüshada yayımlanan başmakalesinde, harp sonrasındaki cılız siyaseti sebebiyle kabineyi mesul tutmuştur. Kamuoyunun bu hususta sessiz kalmasını ise “ya memleket daha fena olursa” anlayışının hüküm sürmesine bağlamıştır. Yalman’ın belki de Malta’ya sürgün edilmesine yol açan şu ifadeleri, Vakit’in işgal devrindeki muhalif yayın anlayışını göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Yalman, 1918c: 1):

Tevfik Paşa kabinesi, nim bihoş suretle sandalyeye yaslanmış yalnız sandalyeye sarılmak hususunda azim gösteriyor. Azası her gün bir araya geliyor. Bazen İstanbul’un kömür, su, ekmek ihtiyacı hakkında bitmez tükenmez, fakat daima neticesiz müzakerelere girişiyorlar, bazen de ortalığı canlandırmak için münazaalara girişiyorlar. Kabine içinde acz tam hüküm sürerken etrafında mükemmel mensubin sistemi ağlarını kuruyor. Gerek Sadrazam Paşa’nın gerek diğer bazı nazırların etrafında gayr-i mesul surette işler cereyan ve icra-yı tesirde bulunan adamlar peyda oluyor. Bunlar birkaç gün için olsun yüksekçe bir sandalyeye oturalım ve eşe dosta da bir sandalye bulalım diyerek memleketin hâl-i hazırını hem kendilerine hem de başkalarına unutturmaya çalışıyorlar.

Yalman’a göre kabine üyeleri ve devlet yetkilileri zaman kaybetmeksizin çalışıp memleketi içinde bulunduğu durumdan kurtarmaya çalışacakları yerde vaziyeti görmezden gelerek çıkar ve menfaat peşinden gitmektedir. Bu vaziyetin ümitsizliği artırdığını belirten yazar, bu hususta şu hükmü vermiştir (Yalman, 1918c: 1):

“Bizim fikrimize göre bir millet hiçbir zaman yeise düşmemeli, istikbali hakkında daima ümidi muhafaza etmelidir. Fakat memleketin böyle bir zamanda sahipsiz, dümensiz olarak cereyana kapılıp gittiğini gördükçe itiraf ederiz ki, yeise düşmemeği çok müşkül buluruz.”

I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan pek çok siyasî gelişme Türklerin hâkimiyet alanını daraltmayı amaçlamaktadır. Azınlıklar meselesi ve İstanbul’un işgali bunun açık bir delilidir. Dünya kamuoyunda hâlen varlığını sürdüren Ermenî meselesi de bu süreçte meydana gelmiştir. Bu çalışmada doğrudan bir Ermenî meselesi veya azınlıklar konusu ele alınmamıştır. Bununla birlikte savaş sonrası Vakit sütunlarındaki bazı değerlendirmelerle bu konunun da zikredilmesi söz konusu olmuştur.

Vakit başyazarı Ahmet Emin Yalman, 3 Mart 1919 tarih ve 489 numaralı Vakit'te "1876-1919" başlığını taşıyan uzunca bir makale neşretmiştir. Makalede John Mill'in *Avrupa'da Türkler* isimli eserini tetkik eden yazar, 1850 senesinde başlayan Panislavizm hareketinin Türkleri hedef aldığını belirtmektedir. Mill'e göre esasında Osmanlı içinde yaşayan Hristiyanların durumu Rusya'dakinden çok daha iyidir ve Hristiyanların aleyhinde olan Ruslardır. Bu sayede Osmanlı'yı küçük düşürmeye çalışmışlardır. Yalman, İngiliz yazarının özellikle şu tespitlerini tercüme etmiştir (Yalman, 1919a: 1):

(Samson) (Delila) 'nın evinde uykudan uyandığı zaman nasıl etrafını kendisini öldürmeye müheyya adamlarla muhat görmüşse Türk milleti de kendisini öldürmek ve naaşını parçalamak sevdasında bulunan milletler arasında kalmıştır. 25 sene evvel Türkler ölüm halinde bir hasta adam farz olunuyordu. O zamandan beri o kadar kuvvet buldu ki mevt-i tabiiyi ile ölmeyeceği anlaşılmış ve kendisini katletmeye ihtiyaç görülmüştür. Kana susamış Slavların hafy faaliyetlerine ancak bu ihtiyaç sebep olmaktadır. Slavlar Türklerden ziyade İngilizlere husumet beslemektedirler. Çünkü ricalimizden bazılarının ve ahalimizden büyük bir kısmının anlayamadığı büyük hakikati tamamıyla idrak etmişlerdir. Bu hakikat de Asya'da İngiltere ile Türkiye'nin mevcudiyeti birbirine bağlı olduğundan, Türkiye'nin ölümü İngiltere'nin Hindistan'dan çıkması demek olacağından ibarettir. Demek ki ben hem hakikat, adalet namına, hem de menfaat-i millîye namına Türkleri müdafaa ediyorum.

John Mill, bu tespitlerden yola çıkarak Türklerin kendilerine fırsat verildiğinde Şark'ın İngiltere'si olabileceğini hatta maddî – manevî kuvveti dolayısıyla daha da farklı bir noktaya çıkabileceğini belirtmektedir. Ahmet Emin Yalman, Mill'in bu ifadelerinden yola çıkarak hem Ermenî meselesini hem de I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Amerika'nın sorumluluğu tamamen Türklerin üzerine yıkmasını değerlendirmiştir. Yalman, Türklerin icra ettiği bazı menfi hareketlerde tamamen sorumlu tutulamayacağını, mesuliyetin buna sebep olanlara ait olduğunu belirtmiştir. Bu husus, istikbal için de geçerlidir. Yazar burada işgal sonrasında yalnız bırakılmaya çalışılarak topraklarına göz dikilen Türklerin kendi istikbalini belirleyebilecek bir ortamın kendilerine serbestçe verilmesi gerektiği kanaatindedir. Böylelikle Yalman, umumî harbin sonunda Türkiye'nin tıpkı geçmişte olduğu gibi o devrede de zalim değil mağdur konumda olduğunu vurgulayarak beynelmilel bir anlayışın baskısı ile karşı karşıya kaldığını belirtmiştir (Yalman, 1919a: 1).

Neticede Vakit gazetesi, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında ve savaş sonrasında şartlar el verdiği ölçüde hükümetin kararlarını tenkit eden bir yayın anlayışını

benimsemiştir. Gazete muhtevasında özellikle iktisadî meseleler ön plana çıkarılmıştır. Savaş şartlarının iktisadî nizamı bozduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra savaşın sonuna doğru Türklerin umumî harpte gösterdikleri başarı, özellikle Çanakkale Savaşı'ndaki müdafaası yalnızca Türkiye için değil diğer müttefikler ve Avrupa için de hayatî bir merhale olarak vurgulanmıştır. Türkiye'nin Boğazlar ve Ermenî meselesi üzerinden sıkıştırılmasının yanlış bir tutum olduğu belirtilmiştir. Ayrıca mütareke şartları ve İstanbul'un işgali konularında Tevfik Paşa kabinesinin politikaları ve yaklaşımı eleştirilmiştir.

3.3.1.2. Millî Mücadele dönemi

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılmış ve Mondros Mütarekesi ile ağır şartlara maruz kalmıştır. Mütareke şartları, Osmanlı'nın beklediği gibi olmamıştır. Özellikle yedinci madde ile İtilaf Devletleri'ne, güvenlik endişesini bahane ederek istedikleri yeri işgal edebilme hakkı tanınmıştır. Açıkça bir devletin ve milletin istiklâline ve hürriyetine kast eden bu madde, hem halk hem de aydınlar nezdinde büyük tepkilere yol açmıştır.

Devrin hükümeti, mütarekenin ağır şartları ve Talat, Enver ve Cemal Paşa'ların yurt dışına kaçışına göz yumduğu iddialarının ve tenkitlerinin odak noktası haline geldi ve istifa etti. Böylece mütarekenin siyasî açıdan ilk önemli yankısı başlamıştır. Memleket içindeki karamsarlık günden güne artarken bir yandan Millî Mücadele'nin hareket noktası olan millî uyanışın da ortaya çıkışı hızlandı (Baykara, 1985).

Mütareke sonrası halk içinden de önemli tepkiler gelmeye başlamış, Anadolu'nun hemen hemen her yerinde cemiyetler hâlinde bir teşkilatlanma hareketi başlamıştır. Tuncer Baykara'ya göre (1985: 45), halkın bu şekilde teşkilatlanması Millî Mücadele'nin temellerinden birini teşkil eder.

Millî Mücadele'nin başlangıcından sonra basın üzerine ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Bu devrede Vakıf gazetesi de Anadolu'daki gelişmelerin bir kısmını okurlarına duyuramamıştır. Gazete yazılarının bazıları doğrudan bazıları ise dolaylı sansüre uğramıştır. Vakıf gazetesinde 1919-1920 yıllarında neşredilen yazıların ortasından kesildiği (tayı edildiği) sıklıkla görülmektedir. Bu sansür uygulaması gazetenin belli aralıklarla tatil edilmesine kadar gitmiştir. Bu durum 1920 yılının ortalarına kadar devam etmiş, bu tarihten sonra İstanbul Hükümetindeki değişiklik üzerine Anadolu ile temas tekrar sağlanmıştır.

3.3.1.2.1. Millî Mücadele'nin başlangıcı ve Vakit Gazetesi

Millî Mücadeleyi fiilî duruma geçirici ilk hareket mütareke ise ikincisi İzmir'in İşgali hadisesidir. 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan güçleri İzmir'i işgal etti. Yöre halkı tarafından direnişle karşılanırsa da netice vermedi. İzmir, bölgede bulunan Hristiyanların tehlikede olduğu iddiası üzerine Yunanistan Krallığı'na tevdi edilen görev neticesinde işgal edilmiştir. İlerleyen zamanda Yunan güçleri Batı Anadolu'da birkaç şehri daha işgal ederek, hattı genişletmiş, böylece kendi ideallerini Türk vatanını işgal ederek, millette zarar vererek gerçekleştirme gayesini gütmüştür.

Bu gelişmeler, Millî Mücadele hareketinin temellerini inşa etmiştir. Türk basını, hükümetin izin verdiği ölçüde hadiseleri tenkid etmiş, Anadolu işgaline karşı genel anlamda millî bir tavrı benimsemiştir. Vakit gazetesinin Millî Mücadele'deki tavrı açık ve nettir. Her ne kadar bir İstanbul gazetesi hüviyetiyle hadiselerle uzak ve hükümetin dizi dibinde yer alsa da her fırsatta işgali tenkit etmiş, haksızlığını vurgulamış bağımsızlığı savunmuş ve millî uyanışın canlanması için özel bir çaba sarf etmiştir.

Vakit gazetesi için Millî Mücadele dönemi, mütareke şartlarının ağırlığının memleket içindeki menfi akisleri neticesinde gelişen tartışmalarla başlamıştır. Bu menfi akislerin başında manda rejimi ve himayecilik gelir. İzmir'in işgali ile beraber bazı kesimlerce savunulan manda veya himayecilik, devletin kendi eliyle istiklâlini bir başka devlete teslim etmesidir. Vakit, Ahmet Selahattin Bey'in bu hususta kaleme aldığı bir dizi başyazı ile manda ve himayeye çok sert tepki gösteren gazeteler arasında yer almıştır.

Ahmet Selahattin, 572 numaralı Vakit'te, "Himaye ve Vekâlet Cereyanları" başlığı taşıyan makalesiyle manda rejiminin ve himayeciliğin Osmanlı için ve özellikle Türk milleti için kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır. Çünkü Selahattin'e göre egemenlik parçalandığı takdirde bağımsızlık da parçalanır ve devletin varlığı da ortadan kalkar. Kadim Türk milletinin istiklâlini tehlikeye düşürecek olan bu düşünce, Ahmet Selahattin'in (1919a: 1) şu satırları ile red edilmiştir:

Türke, bir mütareke ile askerini terhis ettirdikten ve silahını aldıktan sonra, üzerine silah hücumlar tertip ettirmek, onun memleketini küçük emperyalistlerin doymaz hırsına, sönmez hıncına terk etmek, hiss-i ahlakına o derece münafidir (aykırıdır) ki buna mesağ (izin) verilirse mümasebat-ı ümemde kabil telbib hiçbir hareket kalmaz, ve bütün bu fezaihe karşı Türkün dava-yı istiklâlde sabitdem olması hiçbir veçheyle kabahat sayılamaz. Tabir-i ilmisiyle ifade

edelim, cemiyet-i düvel içinde Türkiye, diğer devletlerle bir (koordinasyon) alakası kabul eder, (subordinasyon) –bağımlılık- alakası kabul edemez.

Vekâletin yani manda ve himayenin Türk milleti için uygun olmadığını ifade eden yazar, 574 numaralı nüshada da mandanın hukukî niteliğini tetkik etmiştir. Böylece manda rejiminin, Milletler Cemiyeti tasarısının 22. Maddesi'ne göre, “daha önce kendilerini yöneten bir devletin egemenliğinden çıkan ve kendi kendini yönetemeyecek” durumda olan ülkelere uygulanabileceği vurgulanmıştır. Selahattin'e göre bu tanım, egemenliğin ortadan kalkması ve halkının kendini yönetebilecek bir vaziyete sahip olmaması durumundan bahsetmektedir. Bu yüzden tarihî gerçekler göstermektedir ki Türk milletinin henüz böyle bir durumu yoktur. Belli toprak kayıplarının olması veya devletin gerilemesi, bazı konularda çaresiz duruma düşmesi demek, yaşayan halkın bağımsızlığına kast edecek bir yönetimin zarurî olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla iyi bir vazifeye sahip gibi görünen manda rejiminin esas itibarıyla bir istiklal düşmanı olduğu açıktır ve egemenlik haklarını parçalayıcı, bölücü bir niteliğe sahiptir (Ahmet Selahattin, 1919b: 1). Vakit yazarı Selahattin'in bu yerinde görüş ve düşünceleri, Vakit'in Millî Mücadele devrindeki ilk tepkileridir.

İzmir'in İşgali hadisesi de Vakit gazetesinde uzun süreli akislere yol açmıştır. İşgalden sonraki ilk gün Mehmet Asım, 557 numaralı nüshada işgali konu eden bir yazı kaleme alır. Her ne kadar sulh şartları ağır da olsa İzmir gibi bir şehrin işgal altına alınacağını beklemediğini belirterek şaşkınlığını dile getirmiştir (Us, 1919: 1):

Fakat şerait-i sulhiye resmen tebliğ edilmezden evvel İzmir gibi Anadolu'nun can evi olan mühim bir limanın ansızın Yunanistan işgal-i askerîsi altına terk olunabileceğine ihtimal vermiyorduk. Türkiye'ye ait sulh şeraiti mevzu bahis oldukça Wilson prensiplerinin hayaliyle ruhumuzu müteselli ediyorduk. Acaba bu teselli acı bir inkisar-ı hayal ile mi nihayet bulacak?

Yazısının devamında Türk milletinin saf kalpli oluşundan, Türkler ile ne Ermenîlerin ne de Rumların arasında herhangi bir mesele olmadığından bahseden Mehmet Asım, İzmir'in bir Türk limanı olarak kalması gerektiğini vurgulamıştır. İzmir'in İşgali, Vakit'in haberlerinde de geniş bir yer kaplar. 558 numaralı nüshada işgale dair bilgilerin yanı sıra hükümetin istifa haberi “Kabine İzmir Hadisesi Üzerine İstifa Etmiştir” başlığıyla manşet haberi şeklinde verilmiştir. 561 numaralı Vakit'te ise yine İzmir hadisesine yönelik bir manşet haber vardır. “İstanbul'un Padişaha Dünkü Ulvî Taazzürü” (1919: 1) başlığını taşıyan haberin spotunda şu ifadelere yer verilmiştir: “Dün Fatih'te 50 bin kadın ve erkekten mürekkep muazzam bir miting akd

edilmiştir.” İstanbul’da toplanan binlerce insanın sokaklarda, meydanlarda İzmir hadisesine karşı tepkilerini dile getirdiği belirtilen haberde, Türk bayraklarının asılı olduğu Fatih Belediye binası etrafında toplanan kalabalığı gösteren fotoğraflara da yer verilmiştir.

Vakit başyazarı Ahmet Emin Yalman, İzmir’in işgalinden sonra bağımsızlık meselesini gündemde tutmaya çalışmış ve Türkiye için ‘tam istiklâl’ dışında bir çözümün olmayacağını savunmuştur. 31 Temmuz 1919 tarih ve 631 numaralı nüshada neşredilen “İstiklâl Yolu” başlıklı makalesi, işgal ve manda yönetimi tartışmalarına karşı yazarın ve esasında Vakit’in de gösterdiği tepkiyi anlamak bakımından önem arz etmektedir. Yalman, mezkûr yazısının girişinde şu ifadeleri kullanmıştır (Yalman, 1919b: 1):

Damarlarında tarihî bir kan cevelan eden bir milletin ancak bir gayesi olabilir: o da istiklâl-i tam dairesinde mukadderat-ı zatiyyesinde sahip ve hâkim olmak ve kendi ihtiyaçlarına göre serbestçe inkişaf edebilmektir. Gayeyi bu suretle tespit ettikten sonra şurasını itiraf etmemiz lâım gelir ki biz son asır zarfında hakikî manasıyla müstakil değildik. Mukadderatımıza hâkim olmadığımız gibi serbestçe inkişafat imkânına da mâlik bulunmuyorduk.

Yazısının devamında Yalman, İttihat ve Terakki devrinde “müzebzeb (karmaşık) ve sükûn ve ittiraddan (intizam) mahrum” bir şekilde geçen hayatın istiklâlimizi ve hatta mevcudiyetimizi tehdit ettiği hakikatini anlamamıza yeterli olduğunu, mütareke sonrası tecrübelerin ise bunu daha net bir şekilde ortaya koyduğunu belirtmiştir. Yazar, burada Osmanlı’nın son devresinde İttihat ve Terakki ile sonrasında gelen hükümetleri tenkit etmektedir. İstiklâlin sağlanmasında bir mürşide ihtiyaç olduğunu belirten Yalman, bunun icrasında Türklerin arazi hudutlarını teminat altına almak, milletin vahdetini sağlamak, maddî ve manevî vasıtaları yeterli miktarda sağlamak, istikbaldeki huzur için beynelmilel prensiplere sadık kalmak gibi bir dizi çözüm teklifleri getirmiştir (Yalman, 1919b: 1). Bu tekliflerden ve diğer ifadelerden tam bağımsızlık rotasından başka bir yolun tercih edilmemesi gerektiği neticesi çıkar. Geçmiş musahebesi geleceği inşa etmelidir.

İzmir ve Batı Anadolu işgaline yönelik Vakit gazetesinde yer yer tepkiler olurken Anadolu’da da Mustafa Kemal Paşa tarafından millî bir hareket başlamıştır. Samsun’da başlayan Anadolu hareketi ardından Havza, Amasya tamimleri ve Erzurum – Sivas kongreleriyle önemli bir mevkiye ulaşmıştır. Vakit, Anadolu hareketini çoğu zaman doğrudan doğruya aktaramamıştır. Bunun yerine bazı haberlerin satır aralarına

sıkıştırmaya çalışmıştır. Nitekim Hakkı Süha Gezgin de bu hususu hatıralarında ifade etmiştir. Fakat her fırsatta Anadolu'ya karşı sevgi ve destek gösterilmeye çalışılmıştır. Hakkı Tarık'ın Vakit'teki ilk yazılarından biri bu duruma güzel bir misal teşkil eder. 640 numaralı nüshada “İki Anadolu” başlığını taşıyan yazısında Yalova kaplıcalarındaki gezisi sırasında Anadolu'ya duyduğu sevgiyi samimi bir şekilde dile getirmiştir. Anadolu'daki hareketin geliştiği sıralarda kaleme alınan bu yazının son bölümünde yer alan şu ifadeler tesadüf eseri olmasa gerektir (Us, H. T., 1919: 2):

Gözümün önünde iki Anadolu levhası yanıyor: biri dünkü ve bugünkü Anadolu'yu tasvir eden Uvaz Köyü, Gökçedere; öbürü emin ve gamsız hayatıyla ağaçlar koynunda şehriyinler yapan elektrik nurlarıyla, sıhhî, metîn, müstazım binalarıyla hele o binanın en üstünde gece gündüz çırpınan ay-yıldızlı kırmızı bayrağıyla bugünkü Anadolu'nun istidadını, hakkını fısıldayan, söyleyen, haykıran Yalova hamamı, yarınki Anadolu'nun timsali...

Ey benim bütün ümitlerime ışık veren yurt, ey her Türkün diyarı, ey insaniyetin yârî, ne vakit baştan başa bu timsale temessül edecek, ne vakit “ben, benim!” diyeceksin?

Yazarın bir Anadolu kasabasındaki gezisini aktarmak için kullandığı ifadeler, açıkça bir özlemi, gururla karışık hüznü ve bir beklentiyi yansıtmaktadır. Doğrudan doğruya millî hareketten bahsedilmemiş olsa da zamanlama ve tercih edilen kelimeler ve oluşturulan ima ve telmihler Anadolu hareketine yönelik inancı göstermektedir.

3.3.1.2.2. Anadolu'daki gelişmeler, İstanbul'un vaziyeti ve Vakit'e sansür

Anadolu Hareketi, mütarekeden sonra kurulan muhtelif cemiyet ve birlikleri önce Erzurum, sonra Sivas kongresiyle beraber birleştirmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Heyet-i Temsiliye, vatanın ve İslâm aleminin, Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlamak maksadıyla kurulan bir cemiyettir. Anadolu'nun çeşitli vilayet ve bölgelerinde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vardı. Fakat Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, merkezilik sıfatını üzerinde taşımış ve millet meclisinin teşkiline temel oluşturmuştur (Demir, 2008: 58-60).

Anadolu'da işgallere yönelik siyasî sahada böyle bir faaliyet gerçekleşirken İstanbul, geleceği tamamen meçhul bir vaziyetteydi. Matbuat âleminde de bu durumun akisleri yer almaktaydı. Özellikle işgaller sonrası müstakbel bir sulh anlaşmasının şartları ile ilgili tartışmalar yer almaktaydı. Vakit gazetesi de Damad Ferid Paşa'nın ikinci hükümet devresine kadar millî istikbalin nasıl olacağına dair havadis ve fikirlerini intişar etme gayreti içinde olmuştur. Damad Ferid Paşa'nın yeniden iş başına

gelmesiyle pek çok gazete gibi Vakit de sansüre maruz kalmış, bir dönem Anadolu'daki millî hareketi ve umumiyetle menfi hadiselerle karşı takındığı muhalif tavrı sergileyememiştir.

Rauf Ahmet (Hotinli), 1920 yılının başlamasıyla beraber “Sulh Davamız”⁵⁴ isimli bir yazı dizisi kaleme almıştır. İleride olması muhtemel sulh anlaşmasının nasıl olması gerektiği meselesini hukukî açıdan tahlil eden yazar, ilk iki makalesinde mütarekeden sonra geçen on beş aylık süreçte geline noktaı özetlemiş ve istiklâlimiz hakkında öne sürülen bazı fikirlerin sathi bir noktada olduğunu belirtmiştir. 777 numaralı nüshada başyazı sütunundan neşredilen üçüncü makalesinde yazar, sulh meselesinin mahiyetini şu ifadelerle ortaya koymuştur (Hotinli, 1920c: 1):

Gelelim sualimize: bugünkü vaziyette ne yapmamız lazım? Siyasî, millî ve hatta ırkî mevcudiyetimizi sıyanet edebilmek (koruyabilmek) için lazım ve mümkün olan tedbirler ne olabilir? Hakikatte davamızın inkısam kabul etmez tek bir meseleden ibaret olduğunu unutmamakla beraber mahza (tek) muhakememizin vuzuhunu temin için bahsi iki safhaya ayırabiliriz: tamam-ı mülki ve istiklâl, yahut hudud ve hukuk meseleleri.

Rauf Ahmet, meseleyi bu şekilde belirledikten sonra hukukî açıdan durumu tahlil etmiştir. Yazar, Mondros mütarekesi sonrası Wilson prensiplerinin 12. maddesinin Osmanlı memleketlerine egemenlik hakkı tanınması gerektiğini beyan eden metni ve İngiltere başvekili tarafından mezkûr metni teyit eden siyasî ifadelerini önemli birer taahhüd saymaktadır. Bunlara dayanarak Osmanlı'nın parçalanmasını öngören rivayetler karşısında daha güvenli olunması gerektiği kanaatindedir. Bununla beraber hukuken istiklâl ve toprak bütünlüğünün temini tamamen doğru bir siyaset ve hakkı aramakla mümkün olacaktır (Hotinli, 1920c: 1).

Rauf Ahmet'in sulh meselesine ilişkin kaleme aldığı son makalesi, istiklâlin ve mevcudiyetin hukukî olarak gerçekleşmesine dair şahsî çözüm tekliflerini ihtiva etmektedir. Buna göre yazar mütarekeden sonraki gelişmeleri de dikkate alarak şöyle bir hükme varmıştır (Hotinli, 1920ç: 1):

Bir seneyi geçiyor, “istiklâl”de sulh meselelerine hasredilen makalat silsilesinde bilhassa bu nokta hakkında nazar-ı dikkati celb etmiştim. Fakat muayyen bir suret-i tesviye aramak zamanı henüz o zamanlar hulûl etmemiştî. 1919 ilkbaharında vaziyetin peyderpey vehamet kesb etmesi, beş veya dokuz vilayet şeklinde inkısamımız ihtimallerinden kuvvetle bahs olunması ve nihayet

⁵⁴ Yazı dizisi için bkz: Hotinli, R. A. (1920a, Ocak 1). Sulh Davamız -1-. *Vakit* (774), s. 1. Hotinli, R. A. (1920b, Ocak 2). Sulh Davamız -2-. *Vakit* (775), s. 1. Hotinli, R. A. (1920c, Ocak 4). Sulh Davamız -3-. *Vakit* (777), s. 1. Hotinli, R. A. (1920ç, Ocak 5). Sulh Davamız -4-. *Vakit* (778), s. 1.

İzmir'in ve garbî Anadolu'nun Yunanistan'a tevdiî üzerine o vakitki vaziyet-i siyasîyeye göre –ki bugünkünden pek farklı değildir- şu fikri ortaya atmıştık: gerek inkısamın önüne geçerek tamam-ı mülkiyemizi ve millî birliğimizi kurtarmak ve gerek devlet sıfatıyla siyasî mevcudiyetimizi teyit etmek için garp devletlerinden birinin, tercihen Amerika'nın müzaheretini temin etmek.

Maksat pek basitti. Avrupa tarafından ecnebîler lehinde eski kuyudun idamesine ve hatta daha ziyade tevsî ve teşmiline mahal bırakmamak ve hususiyle gayrimüslim yerlilerin hukukunu ve emniyetini temin maksadıyla devletimizin bünyan-ı siyasîsini tamir kabul etmez rahnelerden sıyanet etmek, böyle bir suret-i tesviyenin diğer ve en kıymetdar faidelerinden biri de sulhten sonra muhtaç olduğumuz idarî, malî ve iktisadî muaveneti bir menbaadan temin etmek ve bu suretle birtakım tahribkâr rekabetlerden yakamızı kurtararak az çok kısa bir intikal devresinden sonra siyasî ve iktisadî istiklâlimize tamamiyle sahip olmak.

Rauf Ahmet, böyle bir çözümün gerçekleşmesi için siyasî bir kararlılık ihtiyacını vurgulamış ve meselenin çözümü için bir an önce müspet adımların atılması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde istiklâl ve mevcudiyete dair rivayetler tehlikeli bir hâle dönüşebilir (Hotinli, 1920ç: 1). Görüldüğü gibi Rauf Ahmet'in yazı dizisi, Anadolu hareketine dair herhangi bir görüş belirtmiyor. Osmanlı idarecilerini uyaran bir nitelik taşıyor. İstiklâl için gerekli çözüm tekliflerinde bir Batı devletinin yardımının gerekliliğini vurgulayan yazar, bunu manda yönetiminden ayrı bir zemine oturtmaya çalışmıştır. *Müzaheret* ifadesiyle hukukî olarak -bağımsızlık ve mevcudiyet- tanınmayı ve iktisadî olarak desteklenmeyi kast etmiştir. Devrin Batı devletlerinin Osmanlı'ya karşı tutumu göz önüne alındığında böyle bir girişimin başarısından bahsetmek zordur.

Halide Edip Adıvar, 12 Ocak 1920 tarih ve 785 numaralı Vakit'te “Yarınki Türkiye” başlığını taşıyan bir başyazısında Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatı münasebetiyle Anadolu'ya ve memleketin istiklaline dair düşünceleri tahlil ederek, Osmanlı tarihindeki şanlı tekâmülün izlerinin zamanla silindiğini belirterek yeni bir geçit ve ufuk devresine girildiğini belirtmiştir. İstikbaldeki Türkiye'nin inşası için her şeyden evvel –aynı tarihimizdeki gibi- yapıcı ve üretici adamlara ihtiyaç olduğundan bahsederek Anadolu hareketinin liderliğini yürüten Mustafa Kemal Paşa'yı bu minvalde ele almıştır (Adıvar, 1920: 1):

Bu yeni geçit ve yeni hayata dönen köşeyi muvaffakiyetle geçiren ve o yeni yolda kendini yadırgamayacak millete bunu şaşırtmayacak, geriye kaçırmayacak hilkatte yeni düşünceli ve yeni kabiliyetli adamlar istiyoruz. Bu nokta-i nazardan harekâtıyla hayatta mevkiini yapmış ve Türkün hayatında bir amil olmuş her düşünen ve yaşayan sima tetkike şayandır. Bugün her yeni ve büyük adamın

beyanatı atimizi gösteren nişaneler olduğu için okutmaya ve üzerinde düşünölmeye şayandır. Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatı da bu kabilden olduğu için bütün samimiyeti ile nazar-ı dikkate alınacağı tabiidir. Millet sesinin taazzuv etmiş (şekillenmiş) bir aksi olması itibarıyla Mustafa Kemal Paşa Amerikan, Fransız, İtalyan ve diğer büyük milletlerin matbuatını işgal ettiği gibi evzaini (hallerini) ve eskârını da Türkün bel kemiği addedilen Anadolu'nun evzai ve eskârı diye telakki ve ona göre tenkit veya takdir edeceklerdir. Bize gelince biz de bugünkü ve yarınki hayatımızla millî kuvvetlerin nasıl alakadar olduğunu bildiğimizden açık bir samimiyetle onu tetkik etmek mecburiyetindeyiz.

Yazısının devamında Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatını yorumlayan yazar, bilhassa istiklâl dair fikirlerin üzerinde durmuştur. İstiklâlin kazanılmasında yalnızca silahın değil “medenî ve yevmî hayat” sahasındaki başarıların büyük bir rol üstleneceği görüşünü ve Mustafa Kemal Paşa'nın sosyal hayata siyasî sahadan daha fazla önem verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın tarihiyle övünerek Avrupa'daki yanlış Türk telakkisini kabul etmeyişine de yer veren yazar, Anadolu'nun İstanbul siyasetindeki entrika ve buhrandan uzak oluşunu da müspet bir şekilde değerlendirmiştir. Halide Edip Adıvar (1920: 1), Mustafa Kemal Paşa'nın beyanından yola çıkarak kendi düşüncelerini Anadolu'nun sesiyle şu şekilde ifade etmiştir:

O hâlde Anadolu'dakilerin yarınki yeni geçide ne izler ne gayeler takip etmek istediklerini ben şu sözlerle hülasa ediyorum. Anadolu diyor ki:

- Ben yeni ve mesud bir Türkiye istiyorum. Bu yeni Türkiye'yi ben bina edeceğim ve bu yeni vatani bina ettikten sonra dünyaya gösterip diyeceğim ki: işte efendiler herhangi bir milletin mağrur olacağı yeni ve mesud bir vatan! Her ferd ruhuna, fikrine ve medenî bir vatandaş gaye ve vazifelerine hakim ve sahip olacak kadar tahsil-i umumî; her ferd hane, cante???, araziye tamamen sahip ve halkı bütün taarruzdan masun olan bir adalet ve idare mekanizması; her unsurun ve ferdin her suretle inkişafına ve mesaisine yardım edebilecek vesait! Memleketim hür ve çalışkan adamlar memleketi! Memleketim refah ve hayat seviyesini müthiş bir tenakusa (azalma) sevk eden maddî sefaleti kaldırdı, manevî sefaleti, cehaleti, dar ve hasis cidali hiç olmazsa harice alt, dahile felaket ve kan olamayacak bir şekle soktu. Bunun için medenî ve insanî vesaitini ve yardımını hür ve alicenap insanlardan istedi.

Efendiler, ben size tarihten bahsediyorum, ecdadım yol yaptı diyorsam iktisadî teşkilatı, içtimaî seviyesi ve abidatıyla büyük ve tarihî bir devr-i şandı diye kendim ellerimi yanıma bırakıp oturmak ve eski asırları bir şey gibi söyleyip kendimi uyutmak için değil! Ben ecdadımla iftihar ederken bedahat bir memleketi idame edersem memleketimle mağrur olmak değil halimden utanırdım. Ben bütün gururumu, mesaimi bu yeni memleketi bina için saklıyor ve bu yeni memleketi bina edebilmek için dünyadan fazla zalim olmayan bir sulh ve siyasî istihalarla beni yemek için değil namuskâr ve mütekaabil menfaatlerle bana uzatılacak yardım ve muavenet istiyorum. İşte aide elim, işte yarınki geçidin programı!

“Allah yardımcım olsun”

Türkiye'nin muhtelif bölgelerinin işgal altında olduğu ve Batı devletlerinin baskısı, devrin bazı yazarlarında bir yardım eli olmadan kurtuluşun gerçekleşmeyeceği düşüncesine yol açmıştır. Ahmet Emin, Ahmet Rauf ve Halide Edip'in yazılarının müşterek noktasında bu hakikat göze çarpmaktadır. Zira bu yazarlar istiklâle ve mevcudiyete dair düşüncelerinde bir devletin yardımını hiç olmazsa desteğini beklemektedir. Manda yönetimi tartışmaları istiklâle dair kaygıları artırdığı için bir kısım münevverlerin böyle bir usulü benimsediği açıktır. Bunun yanı sıra muharrirlerin bir diğer müşterek noktası, Batı devletlerinin mütareke ve işgal yoluyla halkta ve münevverlerde yaşayan ümide büyük bir darbe vurduğu vakıasıdır. Vakıt, bu hususu da kamuoyunda haber ve yazıları ile sürekli gündeme taşımıştır. İtilaf devletlerinin politikaları olumsuz düşüncelere yol açmış ve bu husus devrin yazarlarında da olumsuz bir tavır hâlinde kendini göstermiştir.

İstanbul'da Ali Rıza Paşa hükümetinin basın üzerinde ciddi bir baskısı yoktur. Bu devrede Vakıt gazetesi doğrudan doğruya olmasa da bazı nüshalarda Anadolu'yu destekleyen ve gelişmeleri takip eden bir yayın imkânına sahip olmuştur. İstanbul'un ikinci kez işgal edilmesi ve ardından Damat Ferit Paşa'nın ikinci kez hükümeti kurmaya memur edilmesi matbuat âleminin Anadolu haberlerini kesmiştir. 1920 yılının Nisan ve Ekim ayları arasında Vakıt gazetesi pek çok kere tatil edilmiş, pek çok yazı sansür edilerek kesilmiş, gazetenin bazı idarecileri tutuklanmıştır. Bu yüzden bu süre zarfında Anadolu hareketine dair önemli bir havadise veya Anadolu'yu destekleyen herhangi bir yazıya rastlamak güçtür.

Vakit gazetesi, sansüre maruz kaldığı şu tarihlerde yayınına devam edememiştir: 24-25 Mart 1920 tarihlerinde iki gün, 18-19 Nisan 1920 tarihlerinde iki gün, 6-20 Mayıs 1920 tarihleri arasında on beş gün, 6-15 Temmuz 1920 tarihleri arasında on gün olmak üzere toplamda 29 gün süresince Matbuat Müdürlüğü tarafından tatiline karar verilmiştir. Bu tarihler arasında neşredilen diğer nüshalarda siyasî tenkit, görüş ve düşünce yoğunluğunun oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Yine bu tarihlerde pek çok yazı kesildiği gibi bazen gazetenin başyazı sütunu da boş bırakılmak suretiyle sansüre maruz kalmıştır. Mehmet Asım'ın (2012) hatıralarında da bahsettiği gibi gazetenin yazı işleri müdürü hapsedilmiştir. Bu yüzden Vakıt gazetesinin bu dönemi bir sansür devresidir.

Vakit gazetesi, ilk yayın devresinde sansüre maruz kaldığı dönemde neşriyatını sürdürebilmek için kısa sürelerle de olsa farklı isimlerle neşredilmiştir. Neslihan Kılıç (2021), “Türk Basın Tarihinde Gazetelerin İsim Değiştirmeleri” başlıklı çalışmasında gazetelerin isim değiştirme serüvenlerini konu edinmiştir. Kılıç (2021: 115) *Vakit* gazetesinin de bu çerçevede muhtelif isimler altında isim değişikliğini tespit etmiştir. Buna göre *Vakit* gazetesi, 429-432 sayıları arasında 4 sayı, 433-443 sayıları arasında 11 sayı 460-468 sayıları arasında 9 sayı olmak üzere toplamda 24 sayı *Muvakkit* ismiyle neşredilmiştir. 449-450 sayılarında (2 sayı) *Evkât* ismiyle neşredilmiştir. 451-459 sayıları arasında 9 sayı ve 469-477 sayıları arasında 9 sayı olmak üzere toplam 18 sayı da *Mütevakkit* ismi altında neşredilmiştir.

23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açılmasına rağmen bu önemli hadise, sansür yüzünden *Vakit* sütunlarında yer alamamıştır. Bunun yanı sıra Yunan işgaline yönelik Anadolu’da gerçekleşen harekât hazırlığı ve Anadolu halkının bu yöndeki seferberliğine dair haberler de sansür engeli dolayısıyla yine *Vakit* sütunlarına aksedememiştir (Vakit, 1920). Bu tarz teşebbüsler sansürce engellenmiştir.

Anadolu’daki gelişmeler *Vakit*’te yer alamamış olmasına rağmen Anadolu’nun ve Türkiye coğrafyasının istiklâlini ve mevcudiyetini ortadan kaldırmaya yönelik teşebbüsler tenkid edilmiştir. Sevr Antlaşmasının taslağı hükmünde olan ve İtalya’nın San Remo şehrinde toplanan konferanstaki müzakereler ve akabinde alınan kararlar *Vakit* sütunlarında ele alınmıştır. Ferit Paşa hükümetinin idarede olduğu bu dönemde gazete muhtevası Anadolu haberlerinin yanı sıra Sulh Konferansına dair yazılarına da müdahalede bulunulmuştur. Bununla birlikte durumun kötüye gittiği gerçeği önüne geçilemeyecek bir hâl aldığından gazetede yazılarda *Vakit*’in muhalif, hükümeti uyarıcı tavrı devam etmiştir. Zira mezkûr antlaşmaların saklanacak bir tarafı yoktur. Ancak söz konusu kararların yorumları ve tahlilleri sansüre uğramıştır.

İstanbul’un ikinci işgalinden sonra pek çok gazeteci gibi *Vakit* başyazarı Ahmet Emin de Malta’ya sürgün edilmiştir. Bu tarihten itibaren başyazılar imzasız neşredilmiştir. Bu yazıların *Vakit*’in kurucusu Mehmet Asım Us tarafından kaleme alınmış olma ihtimali çok yüksektir. 21 Mayıs 1920 ve 894 numaralı nüshada “Hayal ve Hakikat” başlığıyla imzasız neşredilen yazıda San Remo konferansında alınan kararlar ele alınmıştır. Buna göre Güneydoğu vilayetlerinde Kürdistan, Doğu vilayetlerinin bir kısmında Ermenistan, Batı’da Yunanistan idaresi, İstanbul ve

Çanakkale’de bağımsız bir idarenin teşkili sağlanacaktır. Türk toprakları İç Anadolu ile Orta Karadeniz ve iç Ege bölgeleri ile sınırlı kalacaktır. Yazar, bu kararların ne kadar ağır ve kabul edilemez şartlar ihtiva ettiğini belirtmiştir. Nitekim yazısını şu sözlerle bitirerek düşüncesini ifade etmiştir (Hayal ve Hakikat, 1920a: 1):

Burada hülaseten bahsettiğimiz şerâit-i sulhiye esaslarının her birine ait tafsilatlı mütalaatımızı bilahare yazacağız. Yalnız şimdilik umumiyesi hakkında söylenebilecek şey bu şerâitin bilhassa üç nokta-i nazardan kabil-i kabul olduğudur.

BU KISIM TAYY EDİLMİŞ (KESİLMİŞ)

...salisen bu şartlar aynen hükümet-i Osmaniye tarafından kabul ve tatbik edildiği farz edilse bile Avrupa’nın müstakbel menafîine mugayirdir. Şüphesiz sulh murahaslarımız bu hakikatleri delail ve vesaik-i lazimesiyle konferansa arz edecek ve devletimizin hayatı ve bekası ile gayr-i kabil telif olan şeraiti tadil ettirmeye muvaffak olacaktır.

8 Haziran 1920 ve 912 numaralı nüshada “Cezanın Mahiyeti” başlıklı imzasız neşredilen başyazıda ise sulh konferansının kararları, Osmanlı Devleti için bir ceza ve mahkûmiyet şeklinde değerlendirilmiştir. Şu ifadeler, Sevr’e giden yolda Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü durumu göstermesinin yanı sıra Vakıf’ın millî tavrını işgal altındaki İstanbul’un matbuatında dahi sürdürme gayreti içerisinde olduğunun bir başka delilidir (Cezanın Mahiyeti, 1920b: 1):

Ve bütün efrad-ı millet aralarındaki mezheb, meşreb, fırka ve menfaat farkları ne olursa olsun bu muahedename karşısında aynı kararı vermiştir: Devletler tarafından Hükümet-i Osmaniye’ye teklif edilen sulh şartları mağlubiyet cezası şeklinde tertip edilmiş en ağır bir mahkûmiyet kararından başka bir şey değildir. Bir mahkûmiyet ki sulh murahaslarımızdan birinin dediği gibi Devlet-i Osmaniye için (idam cezası) demektir. Sulh muahedenamemizi bir idam kararı suretinde telakki ettiren cihet bilhassa Trakya ve İzmir hakkındaki ahkâmıdır. Trakya’nın Çatalca’ya kadar Türkiye’den fekk ve nez-i devletin başı hükmünde olan İstanbul’un emr-i muhafazasını müsehhil kılacağı (kolaylaştıracağı) Anadolu’nun cangâhı demek olan İzmir’e Yunanistan’ın girişi devletin bünye-i vücudu bir darbe-i katil tesirini icra edecektir. Bu cihetle Türkiye’ye sulh muahedenamesiyle verilen ceza bundan ibaret olsaydı yine hayat ve istikbalimiz için müthiş bir felaket olmak üzere telakki edilmek zaruri idi.

Yazının devamında sulh konferansının ihtiva ettiği kararların aynı zamanda Osmanlı Devleti’ni iktisadî ve malî olarak da kısıtladığı vurgulanmıştır. Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğü, arazisi, hukuku, iktisadî ve malî ahvali hülasa istiklâli ve varlığı İtilaf Devletleri tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Şüphesiz İtilaf Devletleri arasında tam bir birliğin sağlanamaması ve

Anadolu'daki millî hareketin bu gelişmeler sırasında askerî ve millî bütünlük bakımından kuvvetlenmesi planları bozan en önemli amillerdir.

Sevr Antlaşması'nın yakınlaştığı tarihlerde Anadolu'daki hareketlilik de hızlanmıştır. Vakit gazetesi, bu süreçte belli tarihlerde tatil edilmiş, bazı yazıları da yine sansüre tabi tutulmuştur. Anadolu'daki gelişmeler Vakit'te aktarılamamış olsa da her fırsatı değerlendiren Vakit kadrosu, hükümete Anadolu ile işbirliği yapma hususunda da tavsiyede bulunmuştur. Bunun en bariz örneği 26 Temmuz 1920 ve 946 numaralı nüshada görülmektedir. Bu sayıda yer alan “Örs ve Çekiç Arasında” başlıklı başyazıda 21 satır tayy edilmiş (kesilmiş) olmasına rağmen asıl gayeye ileriki satırlarda ulaşılmış ve Anadolu ile birlik olma çağrısı gerçekleştirilmiştir. Bu kısa yazının aynen aktarılması gazetenin yayın politikası ve o devrede gerçekleştirilmeye çalıştığı gaye ve sarf ettiği çabayı göstermesi bakımından yerinde olacaktır (Örs ve Çekiç Arasında, 1920c: 1):

Mevcudiyet-i Millîyemiz için pek mühlik (helâk edici) ahkâmı ihtiva eden sulh muahedenamesinin imzasına karar verilmiş ve yeni murahhaslar Paris'e müteveccihen hareket eylemiştir.

21 SATIR TAYY EDİLMİŞTİR (KESİLMİŞTİR).

Filhakika sulhün imzasından maksad sulh ve sükûnet tesis etmektir. Halbuki bugün Paris'te hazırlanan sulh muahedenamesine murahhaslarımız tarafından imza vaz edilmekle memleketimizde istediğimiz sulh ve sükûn şeraiti tesis etmiş olmayacak, bir taraftan sulha, diğer taraftan harbe benzeyen ve her hâlde bize harbten ziyade ağır gelen mütareke şeraiti kısmen devam edip gidecektir. Fazla olarak mütareke şeraitinin ellerimize, ayaklarımıza vurduğu bağlar içinde Anadolu'da muahedenin tatbiki ve nüfuzu hükümetin iadesi gibi bir vazife-i müşkülle karşımıza çıkacaktır.

Bu vazife karşısında İstanbul'un vaziyeti örs ile çekiç arasında muallakta duran bir cismin hâlini andırmaktadır. Anadolu örs, Avrupa çekiçtir. İstanbul bir taraftan Anadolu üzerinde hakiki bir istinadgâh bulmak, diğer taraftan Avrupa çekicinin tazyikinden kurtulmak mecburiyetindedir. Muahedenin imzası kararıyla çekicin tazyiki muvakkaten tevekkuf etmiştir. Şimdi hakimane bir siyaset ile Anadolu üzerinde istinatgah bulmaya çalışmak lazım gelmektedir.

Bunun için yapılacak ilk iş Anadolu'da hükümet-i merkeziyenin iade-i satvet ve nüfuzu için müracaat edebilecek vesait ve tedabirin intihab ve tayinidir. Acaba hükümet bu maksada vasıl olmak için bu defa nasıl bir hatt-ı hareket itihaz edecektir? Alakadar olan makamat tarafından bu hususta hiçbir karar-ı kati itihaz edilmediği anlaşılmaktadır. Mamefih nazarlarımızı biraz maziye irca edecek olursak hükümet-i merkeziyenin Anadolu'da iade-i nüfuzu yolunda teşebbüsât icrası muahedenin imzasıyla önümüze birinci defa olarak çıkan bir mesele olmadığını tasdik ederiz. Hakikat-i hâlde hükümet-i hazır 16 Mart İşgalinden sonra mevki-i iktidara geldiği zaman aynı maksatla bir takım tedabir

ittihaz etmiş, fakat devletler tarafından şerait-i sulhiyyemizin pek ağır ve mühlik bir şekilde teklif edilmesi üzerine tedabir-i mezkûrenin muvakkaten tatil ve tecili tensib edilmişti. Şimdi sulh muahedesi imza edilince esbab-ı tehir ve tecil ortadan kalkacak ve İstanbul ile Anadolu arasındaki hâl-i tabiiyenin iade-i tesisi mevzu bahis olacaktır.

Yalnız bu defa hükümetin Anadolu'ya karşı vaziyeti 16 Mart'tan sonraki vaziyetinden daha başkadır. Evveleminde evvelce şerait-i sulhiyye henüz mukarrer değilken şimdi temin eylemiştir. Saniyen elinde imza edilmiş bir sulh muahedesi ile Anadolu'ya karşı hitap edecek olan hükümet tarafından evvelce bir takım tedabire müracaat edilmiş ve bu tedabirin verdiği netayic tecrübe olunmuştur. Herhalde hükümet tarafından yeni teşebbüse girişmezden evvel ariz? ve amîk düşünerek bir karar vermek lazımdır: acaba hükümet için evvelce müracaat edilen tedabiri aynen veya bazı tadilat ile tekrar etmek mi lazımdır? Yoksa bu hususta tamamen yeni bir siyaset-i dahiliye tutmak mı icap etmektedir?

İşte hükümet tarafından sulhün iade ve tesisi yolunda gösterilebilecek muvaffakiyet memleketimizin ahval-i umumiye-i dahiliyesini ve menafiini nazar-ı dikkate alarak bu suallere cevap verirken gösterilecek isabete bağlıdır.

Damat Ferit Paşa hükümetinin son zamanlarına doğru imzalanan Sevr Antlaşması, şüphesiz Osmanlı Devleti'ni parçalamanın ötesinde Türklerin de yüzyıllardır yaşadığı topraklara el koyan bir bakıma Türkleri Anadolu'nun bir bölgesine sıkıştırarak kuvvetini düşüren, hürriyetine kast eden bir niteliğe sahiptir. Vakit'in sansür devresi de Sevr ile beraber büyük oranda ortadan kalkmıştır. Çünkü bu antlaşma aynı zamanda İstanbul'un da idare gücünü elinden alan memleketi tam bir kaosa sokan bir mahiyeti haiz bulunduğu için hükümetin bu yöndeki tedbirlerinin de bir manası kalmamıştır. Nitekim antlaşmanın ardından Anadolu hareketine dair doğrudan bir destek söz konusu olmasa da bu yöndeki çabalar yoğunluk kazanmış ve kısa bir süre sonra bu durum tamamen Anadolu lehine dönmüştür.

12 Ağustos 1920 ve 963 numaralı nüshada H. K. imzası ile neşredilen "İmza Günü" başlıklı yazı, Sevr Antlaşması'nı Türklere vurulan büyük bir darbe olarak değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra aynı yazıda Türk milletinin uyanması, gelişmiş bir memlekete sahip olması için Sevr'in en önemli emare olduğu vurgulanarak çarenin her anlamda mücadele etmek olduğu da belirtilmiştir. Sevr, Türkler için ne kadar büyük bir felaket olursa olsun ümidin asla kaybolmaması gerektiği yazının son paragrafında yer alan şu satırlardan anlaşılmaktadır (H.K., 1920: 1):

"Ey Türk, karanlıkları yırtan, yakan, aydınlatan ateşten ânud senin de önündedir ve istikbalini sayısız şehitlerine hicab ve zillet duymadan gösterebilirsin:

Buna bir alem-i imkân derler,

Olmaz olmaz, deme, olmaz olmaz”

3.3.1.2.3. Millî Mücadele’nin askerî safhası ve Vakit Gazetesi

Vakit gazetesi, Türk matbuatında Damat Ferit Paşa’dan sonra gelen hükümetle beraber Anadolu hareketini çok ciddi şekilde destekleyen gazeteler arasına girmiştir. Bu destek önce askerî safhada gerçekleşmiş, ardından diplomatik safha ile devam etmiştir. Cumhuriyet’ten sonra da bu destek umumî olarak millî bir tavır ile hususî olarak da CHP iktidarına destek şeklinde sürdürülmüştür.

Damat Ferit Paşa hükümeti istifa etmiş yerine Tevfik Paşa Kabinesi görev gelmiştir. Vakit’in dördüncü yayın yılına başladığı 22 Ekim 1920’de neşredilen habere göre 21 Ekim 1920 tarihinde görev gelen Tevfik Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırı İzzet Paşa olmuştur.⁵⁵ Yeni hükümetin ve İzzet Paşa’nın ilk işi Anadolu ile temas kurma için gerekli çalışmaları yürüten adımlar atmak olmuştur. 29 Ekim 1920 tarih ve 1038 numaralı nüshada başyazı sütununda yer alan haber “Anadolu İle Temas Meselesi” başlığını taşımaktadır. Haberde İstanbul hükümeti ile Kuvay-ı Millîye arasındaki temasın yeni hükümetin programının en önemli adımı olduğu belirtilmiştir. Haberin ilgili bölümünde yer alan ifadeler şu şekildedir (Anadolu İle Temas Meselesi, 1920: 1):

Hükümetin programında zikredildiği vechiyle siyaset-i dahiliyemizin en esaslı noktası, Kuva-yı Millîye ile anlaşmak meselesi olduğundan Dahiliye Nezareti de, bu kararın mevki-i tatbiki vazı için lazım gelen tedbirleri ittihaz ile meşgul olmakta ve yeni kabinenin yevm-i teşkilinden bugüne kadar Meclis-i Vekile müzakeratı hep bu noktaya inhisar etmektedir.

İstanbul hükümetinin Anadolu Hareketi ile münasebeti 1920 yılının sonlarına doğru artarak devam etmiştir. 31 Ekim 1920 tarih ve 1040 numaralı nüshada yer alan “Anadolu İle Muhabere Meselesi” başlıklı haberde telgraf ile Anadolu müzakeratının yakın bir zamanda yapılarak kabinenin önemli bir gündemini işgal eden bu meselenin sonuçlanacağı haber verilmiştir. Aynı haberde Ticaret ve Ziraat Nazırı Hüseyin Kâzım Paşa’nın bu hususla ilgili açıklamasında “Bu mesele hükümet-i hazıranın başlıca meselesini teşkil etmektedir. Yakın zamanda ittihaz edecek hatt-ı hareket herkesçe

⁵⁵ “Yeni Kabinenin Teşkili – Hatt-ı Hümayun’un Kıraatı” başlıklı haberde; ‘Tevfik Paşa Kabinesi dün resmen teşkil etmiş ve Hatt-ı Hümayun merasim-i mahsusa ile okunmuştur’ ifadeleri yer almaktadır. Haberin ayrıntısında kabinede görev alan kişiler hakkında bilgilere yer verilmiştir (Yeni Kabinenin Teşkili - Hatt-ı Hümayun'un Kıraatı, 1920: 1).

malum olacaktır.” ifadelerine yer vermiştir (Anadolu İle Muhabere Meselesi, 1920: 1).⁵⁶

Anadolu ile müzakere kısmen başarılı olmuştur. Tevfik Paşa hükümeti tarafından Anadolu’ya heyet gönderilmiştir.⁵⁷ Bu heyetler arası görüşmeler neticesinde Anadolu’dan veya diğer adıyla Ankara hükümetinden bir temsilcinin bazı diplomatik ve siyasî süreçlere katılması sağlanmıştır. Vakit gazetesi bu safhadan sonra Anadolu’daki gelişmeleri günlük olarak aktarmaya başlamıştır. Hatta gazetede “Anadolu Haberleri” diye bir bölüm açılmış, bu başlık altında Millî Mücadele’nin merhaleleri takip edilmiştir.

Millî Mücadele’nin askerî safhası memleketin pek çok yerinde olmakla beraber özellikle Batı Anadolu’da Yunan işgali altında bulunan bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu minvalde gerçekleşen ilk önemli savaş I. İnönü Muharebesi’dir. Vakit gazetesi de bu muharebede Anadolu hareketinin yanında yer almıştır.

Vakit’in 14 Ocak 1921 ve 1113 numaralı nüshasında “Yunan Taarruzu” başlığı ile neşredilen yazıda Eskişehir bölgesinde vuku bulan savaşın stratejik önemi üzerinde durulmuş, bu savaşın yeni gelişmelere yol açacağı belirtilmiştir. İmzasız neşredilen bu yazının şu kısmı I. İnönü Muharebesi’nin önemini özetlemektedir (Yunan Taarruzu, 1921: 1):

Bugünün en mühim vakıası hiç şüphesiz birkaç günden beri Anadolu’da Eskişehir istikametinde yeniden vuku bulan Yunan taarruzudur. Hem askerî hem de siyasî nokta-i nazardan mühimdir. Askerlik itibarıyla ehemmiyeti hedef-i hareket olan Eskişehir’in Konya, Ankara, Afyonkarahisar arasında 3 şimendifer hattının iltisak noktası olmasından neşet etmektedir. Eskişehir istasyonunun Yunan kuvvetleri tarafından elde edilmesi herhalde Anadolu harekâtının neticesi katisi demek olmakla beraber mezkûr istasyonun sevkülceyş nokta-i nazardan pek mühim bir nokta olması Yunan kuvvetlerinin kabiliyet-i taarruziyesini takviye edecek bir amil addolunabilecektir. Diğer cihetten böyle bir muvaffakiyetin siyasî bir ehemmiyeti daha vardı ki bu da Yunan kuvvetlerinin Eskişehir’e girmiş olmalarının Kanunisaninin 19’uncu günü Paris’te içtima etmesi mukarrer olan konferans mukarreratı üzerinde icra-ı tesir etmesi

⁵⁶ 3 Kasım 1920 tarih ve 1043 numaralı nüshada başyazı sütununda yer alan “Anadolu İle Müzakerat” başlıklı haberde Lütfi Fikri Bey’in bu konudaki düşünceleri aktarılmıştır. Anadolu ile münasebetin ve itilafı “cihanşumul bir mahiyette” gören Fikri Bey’e göre Anadolu ile İstanbul arasındaki müzakerede aracı olması doğru değildir. Çünkü ortada bir dargınlık meselesi yoktur ve aralarındaki ilişki bir baba-oğul veya kardeş ilişkisi gibidir. Yazar, önceki tecrübeleri göz önünde bulundurarak müzakeratın müspet bir netice vereceği kanaatinde değildir (Anadolu İle Müzakerat, 1920: 1).

⁵⁷ İnebolu üzerinden Ankara’ya gidecek olan bu heyetin içinde bizzat Dahiliye Nazırı İzzet Paşa, Müsalemet Reisi Lütfi Fikri Bey ve Hanedan-ı Saltanat erkânından bir zat katılmıştır (Anadolu’ya Heyet Gidecek, 1920: 1).

ihimalidir. Eskişehir'i elde eden Yunan hükümet-i hazırası İtilaf devletlerine müracaat ederek: "Anadolu hareketini icra etmek üzere sabık başvekil Venizelos'a verilmiş olan mezuniyeti Konstantin hükümetine de lütfen bahşediniz. Yunan ordusu Sevr muahedesi'nin tatbikini deruhte etmekte devam edecek ve hatta Venizelos zamanında yapılan fedakârlıktan fazla gayret ve mesai sarf edecektir. Bunun maddî ve fiilî delili meydandadır. Yunan kuvvetleri Konstantin'in emri altında olarak Venizelos'un sükûtundan sonra Eskişehir gibi Anadolu'nun en mühim sevkülceş merkezini zapt ve teshir edilmiştir, diyebilecektir. Anadolu'da icra-yı hareket için Venizelos hükümeti zamanında Yunan kuvvetlerine verilen mezuniyetin Konstantin hükümeti hakkında tecdid edilmesi ise şark işlerinin alelumum müzebeze bir vaziyet içinde kalmasını ve belki ahvalin daha vahim şekiller almasını mucip olabilir. İşte bu mülâhazaya binaen der ki Yunan kuvvetlerinin Eskişehir'e doğru ileri hareketine başlaması bütün cihan efkâr-ı umumiyesi tarafından son derecede dikkat ve teyakkuz ile takip edilmektedir.

I. İnönü Muharebesi, Türk ordusu bakımından önemli bir başarı olmuştur. Zira Yunan kuvvetlerinin ilerleyişi durmuş eski yerlerine geçmek durumunda kalmışlardır. Bu başarı 19 Ocak 1921 tarihli Vakıf'te "Yunan Ordusunun Hezimetini Her Taraftan Teyit Ediliyor" (1921: 1) manşetiyle verilmiştir. Aynı sayıda "Yunan Hezimetini" başlığı ile neşredilen başyazı, Yunan ordusunun vaziyetini "sahte kabadayı" şeklinde tanımlamıştır (Yunan Hezimetini, 1921: 1):

Malum olduğu üzere Anadolu'daki Yunan kuvvetleri pek çok zamandan beri hâl-i tevakkufta bulunuyordu. Yunan kuvvetlerinin bu tevakkufu ileriye gidemedikten mütevellit bir mecburiyet neticesi olduğu hâlde kumandanları bilâkis balapervazane beyanat ve neşriyatta bulunmakta devam ediyorlar, vakti gelince birkaç hafta içinde Ankara'yı bulacaklarını ilan ediyorlardı. Nihayet o kadar tantanalı beyanatlardan sonra sabır ve sükûnetle intizar edilmesi tavsiye edilen hareket icra edilmiş, fakat bunun neticesi kati bir mağlubiyetten ibaret kalmıştır. Hani ya bir takım sahte kabadayılar vardır, bu kabadayılar en manasız bir bahane ile kabahatsiz bir adama karşı marazaya kalkarlar, ani bir celadetle yerlerinden fırlayarak o adama hücumla kıyam ederler, fakat bu sahte kabadayının tesadüfen yanında bulunan dostları, çirkin bir rezalete meydan vermemek maksadıyla iki taraftan ellerini kollarını tutarak: "rica ederiz, yapmayınız. Şöyledir, böyledir" diye tuğyana mani olmak isterler; fakat o sahte kahraman yerinde duramaz: "bırakınız beni, şunu tutayım, şöyle asayım, böyle keseyim!" diye tecavüzkârane davranışlarında ısrar eder ve bu ısrar da o kadar ileri gider ki nihayet sahte kabadayının dostları usanır, ellerini kollarını bırakırlar. 'Var ne halt edersen et' derler, salıverirler. Sahte kabadayı serbest kalır, fakat serbest kalınca ellerini kollarını da sallayarak meydanda kala kalır. Şöyle yapacağı böyle yapacağını haykıran bu adam ne yapacağını şaşırır kalır. İşte Eskişehir'e doğru son hücum hareketini tertip ettiği hâlde hiçbir netice elde edemeyen, bilakis vatanlarını canlarıyla müdafaa eden Türk kahramanlarının önünde kahkarî bir mağlubiyete düşen Yunan ordusunun bugünkü hali o sahte kahramanın vaziyetinden başka bir şey değildir.

Muharebeden sonra Vakit sütunlarında muharebenin neticesine dair bazı görüşler ortaya konmuştur. Başyazı sütunundan “Hezimetten Sonra” başlığını taşıyan 20 Ocak 1921 tarih ve 1119 numaralı gazetede ki yazıda yer alan şu satırlar önemlidir (Hezimetten Sonra, 1921: 1):

Bursa cephesinden yapılan Yunan taarruzunun neticesi şu hakikati bütün vuzuhu ile meydana koymuştur: Anadolu'daki Yunan kuvvetlerinin kabiliyet-i taarruziyesi sureti katiyede tevakkf etmiş, bu kuvvetler için ricat devri başlamıştır. Vakıa resmi Yunan tebliğleri bu hakikati bir türlü itiraf edememekte, Eskişehir'e doğru yapılan taarruzun ricat ile neticelenmesini teville çalışmaktadır. Yunan başkumandanının bu tarz tevilini, hezimetin pek alenî olmasına rağmen, tabii bir nazarla görmek lazımdır. Filhakika Rumca gazeteler Yunanistan'ın menabi kavvası mebzul olduğunu ileri sürerek Anadolu'yu teskin için icap ederse yeni kuvvetlerin silah altına davet edilmesi imkânını hatırlatmaktadır. Lakin Rallis kabinesinin mevki-i iktidara geldiği zamandan beri Yunanlılar ve askerleri her gün terhis emrinin verilmesine intizar etmekte olduğu hâlde bilakis yeniden silah altı emri veren bir hükümet hiçbir vakit uzun müddet vaziyete hâkim olarak yaşayamayacaktır. Anadolu Yunan askerler için ecnebî bir topraktır. Ecnebî bir memlekette tamamen istila maksad ve gayesi uğrunda icra-ı hareket edecek olan Yunan ordusu vatan ve milletlerini müdafaa yolunda can vermeye ahd için şecii' Türk kuvvetleri önünde ilanihaye harp etmekte devam edecek, etmiş olsalar bile bunda muvaffak olamayacaklardır.

Birinci İnönü Muharebesi ile beraber Vakit gazetesi Anadolu Hareketini tamamen benimseyen ifadeler kullanmaya başlamıştır. Bundan nceki sayılarda “Milliciler”, “Kuvay-ı Milliye”, “Ankara Hükümeti”, “Anadolu'dakiler” gibi ifadeler kullanan gazete, kendi dilinde millî bir vahdet yakalamayı başarmıştır.

Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra Londra Konferansı toplanmıştır. Bu konferansta Sevr Antlaşması'nın düzeltilmesi meselesi görüşülmüş olmakla beraber kesin bir netice çıkmamıştır. Bununla beraber tarihî bir önemi vardır ki o da İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'nun, Ankara Hükümeti'nin resmen tanınmasıdır. Bu konuda İstanbul Hükümeti'nin ve Tefvik Paşa kabinesinin de rolü vardır. 10 Mart 1921 tarihli 1168 numaralı Vakit'te bu hususa dair başyazı sütunundan şu ifadelere yer verilmiştir (Anadolu'nun Hakkı, 1921: 1):

Londra konferansı huzurunda muahedemizin tadili hakkındaki metalibt-ı milliyeyi izah etmek hakkı Sadrazam Tefvik Paşa hazretleri tarafından Ankara heyet-i Murahhasa reisi Bekir Sami Bey'e tevdi edildiği ve bu tevdi-yi salahiyat kifayeti konferans azası tarafından kabul olunarak Bekir Sami Bey'in istimalına başlandığı dakikadan itibaren Avrupa nazarında Anadolu meselesi kalmamış, Anadolu meselesi, artık Türkiye sulh meselesine inkılap etmiştir. Diğer cihetten Türk Murahhasları Sevr Muahedenamesinin ahkâm-ı arızıyeye taalluk eden mevadından maada olan aksamını kabul edip etmediklerini bildirmek gerek

*şıklarından birini tercih teklifi karşısında kalınca Ankara Büyük Millet Meclisi'nden istizan etmeye lüzum göstermişler düvel-i itilafiye mümessilleri de mezkûr meclisten karar istihsalinde muvaffakat eylemişlerdir. Bu ikinci hadise-i siyasa da Anadolu'nun Londra konferansında resmen istima şeklinde tezahür eden birinci hadisenin delalet-i manasını teyit eylemiş,..... **BURADAN İTİBAREN YARIDA KESİLMİŞ VEYA ÇIKMAMIŞ***

Yazının devamında Millî Mücadele'de Ankara'da teşkil edilen meclisin ve onun marifetiyle oluşturulan ve yönetilen silahlı kuvvetlerin icraatı, Sevr Muahedesi'ni yeniden düzenleme, değiştirme konularının gündeme gelmesini sağladığı belirtilmiştir.

Millî Mücadele devrinde II. İnönü Muharebesi, Yunan kuvvetlerinin ilerlemesini durduran ve cepheden geri çekilmeleri ile sonuçlanan askerî bir hadisedir. Vakit gazetesi, bu savaşı manşetten “Dün Akşam Alınan En Son Haberlere Nazaran Yunan Cephesi Bozulmuştur, Yunanlılar Umum Cephede Ricat Etmektedirler” (1921: 1) başlığı ile vermiştir. Haberin spotunda Yunanlıların mağlubiyeti gizlemeye çalıştıkları ifade edilmiş, Papulos'un çelişkili ifadelerini mağlubiyet gerçeğine delil olarak göstermiştir. Haberin hemen altında yer alan bir karikatürde ise süngülü tüfeğiyle bir Türk askerinin Yunan askerine attığı tekme ile yere savruluşu resmedilmiştir.⁵⁸ Karikatürün hemen altında “varan iki...” (1921: 1) ifadesine yer verilmiştir.⁵⁹

Vakit'in 6 Nisan 1921 tarih ve 1195 numaralı nüshasında imzasız neşredilen “Hezimetin Neticesi?” (1921: 1) başlıklı başyazı, II. İnönü Muharebesi'ni tahlil etmiştir. Yunanlılar için Anadolu'da kalmanın bir anlamı ve amacı olmadığını belirten yazar bu mağlubiyetin ardından Yunan kuvvetlerinin önemli zararlar gördüğüne işaret etmiştir. Yazar, muharebenin neticesini şu şekilde özetlemiştir:

Türk millî ordusunun ikinci İnönü muzafferiyetinden çıkacak fayda hem askerî, hem siyasî olacaktır: bir kere henüz Eskişehir'e varmaksızın kırılan Yunan kuvay-ı asliyesi Türkler tarafından takip edilerek kendi haline bırakılsa bile yakın bir zamanda da kendini toplamaya Atina'dan veyahut İzmir'den celp edilecek taze kuvvetler ile yeniden kabiliyet-i taarruziye iktisap etmeye imkân bulamayacaktır. Saniyen Yunan hezimet-i ahiresi ile Türkiye'nin Beynelmilel vaziyet-i siyasîyesi kesb-i salah edecek sulh konferansının gelecek içtimasında Yunan murahhaslarının "Ankara'ya gideriz. Kuvay-ı Milliye'yi mahvederiz!" tarzında balapervazlıklara kalkmasına meydan kalmayacak bunu müddeiyat

⁵⁸ Karikatür için bkz. Ek-2

⁵⁹ Aynı sayıdaki “Anadolu Karşısında” başlıklı imzasız başyazıda İstanbul'un Anadolu'da mücadele edenler karşısında aciz kaldığı belirtilmiştir. Yazara göre madden bir katkısı olmasa bile manevî olarak İstanbul'un Anadolu'daki gelişmelere karşı duyarsız olmadığı gösterilmelidir (Anadolu Karşısında, 1921: 1)

serdine kaktıkları takdirde konferans heyeti tarafından ancak hayret ve tebessüm ile mukabele edilecektir.

Yazara göre Yunanistan'ın I. İnönü Savaşı'ndan sonra toplanan Londra Konferansı'nda istikbale dair bazı olumsuz emareler almasından dolayı askerî – siyasî itibarı yükseltmek ve kralın iktidarını korumak için bu savaşı başlattığı kanaatindedir. Bununla beraber netice Yunanistan'ın aleyhinedir (Hezimetin Neticesi?, 1921: 1).

Hakikat-i hâlde Yunan ordularının Eskişehir'e varmaya muvaffak olmaksızın kahkarî bir inhizama düçar olması bizzat Yunanistan'ın da müstakbel menafîi icabıdır. Çünkü Yunan kuvve-i mutaredesi daha ilk merhale-i taarruzlarında bu kadar şiddetli bir mukavemet teşkilatı karşısında kalmalarında Anadolu'nun içlerine doğru gittikçe ne gibi tahmin edilmez müşkülât ile karşılaşacakları tezahür eder.

Türk ve Yunan kuvvetleri II. İnönü Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Dumlupınar mevkiinde tekrar karşılaşmışlardır. Bu meydan muharebesinde de düşmana önemli kayıplar verdiren Türkler, Yunan kuvvetlerini geriye çekilmeye mecbur bırakmıştır. 1206 numaralı nüshada “Kat’i Darbe” başlığı ile neşredilen yazıda, Dumlupınar zaferi “Yunanlıların kabiliyet-i müdafaasını tamamen imha” eden bir muharebe olarak değerlendirilmiştir. Yazarın Anadolu’ya ve Dumlupınar muharebesine yönelik şu ifadeleri, Vakit gazetesinin o devrede Millî Mücadele’ye desteğini gösteren bir vesika niteliği taşımaktadır (Kati Darbe, 1921: 1):

...Tabir-i aher ile İkinci İnönü Anadolu müdafa-i milliyesinin mukavemetini teyit etmiş, Dumlupınar zaferi de millî ordumuzun kabiliyet-i taarruziyesini takviye eylemiştir. Binaenaleyh birinci zafer şimdiye kadar istila-i ecnebîye masun kalan mübarek Anadolu topraklarının idame-i emniyeti, ikinci zafer ise İzmir ile beraber Yunan işgali altında yaşayan diğer aksam-ı vatan istihlas karbi için bir mukaddese-i beşeriyet telakki edilmelidir. Bunun içindir ki son zafer münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından cenubî garbî kumandanı Refet Paşa'ya çekilen tebrik telgrafında “başkalarının zaferinden doğmuş ve başkalarının zaferiyle büyümüş tufeyli düşmanı ana topraklarımızdan büsbütün tard edecek meşiyet-i muzafferaneninizin yollarına gözlerimiz dikilmiştir” denilmiş, bu suretle Dumlupınar hezimetinden sonra artık Yunan kuvvetlerinin Türk Anadolu topraklarından tard ve tebid, kuvve-i karbiyeye geldiği işaret edilmiştir. Bundan dolayı millet ve memleketimiz bin kere secde-i şükranı kapansa yeridir.

Bu görüş, düşünce ve kanaatler Vakit'in Millî Mücadele'ye bakışını açıkça izah etmektedir. Dumlupınar zaferinden sonra 19 Nisan 1921 tarih ve 1208 numaralı nüshada da Mehmet Âkif'in *Alınlar Terlemeli* şiiri “Cemaatten Uzaklaşma” başlığıyla verilmiştir (Ersoy, 1921: 1). Millî Mücadele’de birlik ve beraberliği, millî vahdeti sağlayacak hangi vasıta varsa o kullanılmıştır. Dumlupınar’dan Sakarya Meydan

Muharebesi'ne kadarki süreçte Uşak, Afyonkarahisar, Bursa, Kütahya bölgelerinde Türk – Yunan kuvvetleri aralıklarla kısa muharebelere girmiştir. Bütün bu hadiselerde Vakit, artık “millî ordumuz”, “kıtaatımız” gibi benimsenmiş ifadelerle haberlerini neşretmiştir. Askerî safhanın ilerlemesiyle beraber İstanbul hükümetinin basın üzerinde ciddi bir baskısı da kalmamıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi, kurtuluş mücadelesinin önemli dönüm noktalarındandır. Yunan kuvvetlerinin Ankara yolu kesilerek Sakarya nehri hattının batı tarafına çekilmeleri sağlanmıştır. Önemli bir başarı sağlayan Türkler, Yunan kuvvetlerini geriye itmeyi başarmıştır. Yunanlılar, Anadolu'da taarruz kabiliyetlerini de büyük oranda yitirmiştir. Türk kuvvetleri ise moral bulduğu bu muharebe ile beraber Büyük Taarruz için ümitlerini artırmış ve düşmanın yara almasını fırsat bilip geniş bir hazırlık devresine girmiştir.

Vakit gazetesi, Sakarya Savaşı sırasında vuku bulan hadiseleri gün gün okurlarına ulaştırmıştır. 15 Eylül 1921 tarihli 1352 nımaralı nüshada “Sakarya Zaferi” ismiyle neşredilen yazıda, Türk millî ordusunun, Yunanlılara karşı kesin bir zafer elde ederek büyük bir fedakârlık örneği gösterdikleri vurgulanmıştır (Sakarya Zaferi, 1921: 1):

...Sakarya hattında başlayan büyük meydan muharebesi katî bir şekilde muzaffariyet-i tammesiyle tetviç etmiştir. Ve dediğimiz gibi Yunanlıların bu son hezimetini Eskişehir işgalini lüzumundan çok fazla izam eden bir hâlet-i ruhiye içinde yaptıkları yanlış hesaplar müesses taarruz yalanı ihzar eylemiştir.

Şimdi anlaşılıyor ki millî ordunun başkumandanlığı müdafaa-i millîye tertibatı nokta-i nazarından şayan-ı hayret bir muvaffakiyet göstermiştir; mübarek Anadolu gazileri de fevkalade bir maharetle izhar edilmiş olan müdafaa-i millîye tertibatının mevki-i fiile vaz hususunda emsalsiz bir itizam-ı askerî, pek büyük bir kahramanlık eseri izhar etmiştir. Millî ordunun başkumandanlığından itibaren en küçük neferine kadar her ferdi tarafından gösterilen maharet ve şecaat ve fedakârlık numunesini tecbil etmek, vazifemizdir.

Sakarya muzaffariyetinin millî mevcudiyetimiz nokta-i nazarından ne derecede mühim bir muvaffakiyet olduğunu -OKUNMAYAN YAZI- etmek bile mümkün değildir; bu muzaffariyet sade Osmanlı Devletini değil, Türk milletini ölümden kurtarmıştır...

Batı Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde meydana gelen pek çok muharebe, Millî Mücadele'nin başarıya olan inancını da kuvvetlendirmiştir. İstanbul hükümeti, Sevr Antlaşması sonrası büyük bir sessizlik içinde kalmaya devam ederken, kamuoyunun gözü Millî Mücadele'nin merkezi olan Ankara'ya ve Anadolu hareketine yönelmiştir.

Vakit gazetesi, Türk matbuatında bu hareketi destekleyenlerin başında yer almış ve Millî Mücadele'nin askerî safhasını ayrıntılı bir şekilde vermeye özen göstermiştir. Sakarya Savaşı'ndan sonra askerî hareketlilik kısa süreliğine durmuştur. Fakat bunun sebebi daha büyük bir muharebenin, Büyük Taarruz'un, hazırlığı için gerekli olan bir duraklama devresidir.

1382 numaralı Vakit'te bu hazırlığa dair önemli bir haber yayımlanmıştır. “Anadolu’da Vasi İstihzarat: Muharebenin Halâs Safhası Şimdi Başlayacaktır” (1921: 1) başlığı ile manşetten verilen haberin girişi ve gövdesinde yer alan ifadeler Büyük Taarruz öncesi harekâtın hangi merkezde yoğunlaşacağı ve önemine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir:

Başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri askere hitaben irad ettiği bir nutukta hakikî muharebenin şimdi başlayacağını beyan etmiştir.

Dün harekât-ı harbiye hakkında yeni bir tebliğ ve yeni bir haber gelmedi, yalnız düne kadar gelen haberlerden istintaç olunan vaziyet bütün cephe-i harekâtın Afyonkarahisar üzerinde temerküz ettiğiidir. Öyle deniliyor ki Afyonkarahisar'ın pek yakın görülen sükûtu Anadolu’da geniş ve kati bir muharebenin ilk fethesi ve işareti olacaktır.

Duraklama devresine ait bir başka haber de 1390 numaralı Vakit'te “Sulh İhtimallerinin Kuvvetlenmesine Rağmen Anadolu Hazırlanıyor” manşetiyle verilmiştir. Anadolu'nun daha büyük bir savaşa hazırlandığı bu devrede, Vakit gazetesi de haberlerini Ankara ve çevresinde, cepheden gelecek haberlerde yoğunlaştırmıştır. Diğer bir gelişme Vakit başyazarı Ahmet Emin'in Malta sürgününden yurda dönüşüdür. 4 Kasım 1921 tarihinde Vakit'te yazılarına tekrar başlayan Yalman, 1402 numaralı nüshada “Vatana Avdet” başlığı ile ilk makalesini neşretmiştir. Ahmet Emin, sürgün aylarında vatan özlemini anlattığı yazısında *müşemmir* bir vatana bağlılık içinde olduğunu belirtmektedir. Teşmir kelimesinden türetilen “müşemmir” kelimesi sıvanmış, dokunmuş vs. anlamlarına gelir. Yazının ilgili bölümü okunduğunda Vakit muharririnin aslında kendini belli alanlarda geliştirmiş bir devlet yapısına olan bağlılıktan bahsettiği anlaşılmaktadır (Yalman, 1921b: 1):

Fakat kimimiz için otuz kimimiz için yirmi ay devam eden vatan hicranının hâsıl ettiği en esaslı netice, yurt yoksuzluğundaki korkunç manayı ve tamamıyla benimseyebilecek bir millî yurda olan ihtiyacın yeni bir tarzda öğrenilmesidir. Bu ihtiyaç ilk nazarda insana umumî ve tabii bir şey gibi görünüyor. Fakat nazarı bir vatan mertubiyeti ile nevi nevi faaliyetlere ve fedakârlıklara inkılap edebilecek müşemmir bir merbutiyet arasında pek mühim derece farkları vardır.

Bu dereceler haricî vakıaların ve muhtelif şahsî tecrübelerin sevkiyle aşılr. En fedakâr bir vatanperver için bile haricî ve şahsî saiklerin uyandırabileceği yeni faaliyet ve fedakârlık imkânları tasavvur edilebilir. İşte ömrümüzden bir iki sene alan dünya buhranının çektiğimiz zahmetlere mukabil, hiç niyet etmeksizin ve farkında olmaksızın pek çoklarımıza verdiği hediye daha sıkı ve daha müşemmir bir vatan mertubiyetidir.

Anadolu hareketi, Misak-ı Millî'yi Millî Mücadele'nin en önemli hedefi olarak gördüğü için Batı Anadolu'yu işgalden vazgeçmeyen Yunanlıların memleketten çıkmadıkları veya çıkartılmadıkları sürece hareketin başarıya ulaşmasını mümkün görmüyordu. Bunu sulhün tek şartı olarak belirlemişti. Lozan Antlaşması'nda Misak-ı Millî hudutlarına, devrin şartları gereği tam olarak ulaşılmasa da büyük bir kısmına ulaşılmıştır. İzmir ve çevresi, geçmişte olduğu gibi bundan sonra da en önemli Türk toprakları olarak addedilmiştir. Bu yüzden Yunan işgalini ortadan kaldırmak için her yol denenmiştir.

Anadolu hareketinin bu gayesi matbuatta da kendini göstermiştir. Yalnız Türk matbuatı değil yabancı basında da bu husus dile getirilmiştir. Ahmet Emin, 13 Kasım 1921 ve 1411 numaralı nüshada, yabancı basından örnekler vererek sulhün en önemli şartının Yunanlıların Anadolu'dan çekilmesi olduğunu vurgulamıştır (Yalman, 1921c: 1).

Yunanlılar İzmir'den çekilmedikçe, ortalığın umumî bir surette tasfiyesi hususunda hiçbir esaslı adım atılamaz. Yegâne sulh yolunun açılması için devletlerin büyük bir faaliyet göstermelerine lüzum bile yoktur. Yunanistan'ın Anadolu'da müttefikler namına bulunduğu kendi hesabına bir zapt ve istila harbi yaptığı ve bu harbe karşı gayet sıkı ve ciddi bir bitaraflık takip edileceği Yunan efkâr-ı umumiyesi şüphe kabul etmez bir surette tefhim edilecek olursa mesele yarı yarıya halledilmiş demektir. (Manchester Gardiyan)'ın şark-ı karipteki muhabiri, geçenlerde Yunanistan'da dolaşarak gördüklerini ve işittiklerini gazetesine yazmıştı. Muhabir, eski Yunanistan'ın Konstantin taraftarlığıyla maruf bir parçasıyla Makedonya'nın Venizelos taraftarlarıyla meskûn bir kısmını ziyaret etmişti. Her iki sahada nazar-ı dikkatini celbeden cihet, Yunanlıların müttefiklerin askerî ve siyasî muavenetine bağladıkları ümitlerdir. Profesör Nevinbi/Nuyenbi bu vahi (boş) ümitlerin sırf Yunanlılara ait hakikî menfaatler nokta-i nazarından seri ve katî surette bertaraf edilmesini tavsiye ediyordu.

Batı Anadolu'da Büyük Taarruz'a hazırlık devam ederken Doğu'da da önemli gelişmeler olmuştur. Türk – Fransız Antlaşması gereği Adana, yeniden Türk idaresine girmiştir. 28 Kasım 1921 tarih ve 1425 numaralı nüshada “Güzel Adanamız Üzerinde Bu Sabahtan İtibaren Tekrar Şanlı Bayrağımız Dalgalanıyor” (1921: 1) başlıklı manşet haberi mezkûr antlaşmanın neticesi olarak Adana'nın yeniden Türk idaresine

kavuştuğunu bildirmiştir. Bu haber başlığında tercih edilen kelimeler, Vakit gazetesinin mücadeleyi her cepheden desteklediğini göstermektedir. Bu devrede gazete, Anadolu hareketi ile bir ahenk içinde, Misak-ı Millîye ve millî birliğe bağlı bir gazetecilik faaliyeti icra etmiştir.⁶⁰

Büyük Taarruz hazırlıklarının devam ettiği sırada Vakit gazetesi de Anadolu'daki vaziyeti okurlarına aksettirmeye devam etmiştir. Başyazar Ahmet Emin, Ankara'da Millî Mücadele'nin komutanları ile mülakat yapmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, İsmet Paşa gibi önde gelen isimlerle görüşmüştür. Ahmet Emin, Mustafa Kemal Paşa'nın bir biyografisini de kaleme almıştır. Cepheleri de ziyaret eden yazar Anadolu'daki hazırlık sürecini gözlemlemiş ve intibalarını gazetesinde yazmıştır. Ahmet Emin'in bu süreç hakkındaki fikirlerini hülasa ettiği 22 Haziran 1922 tarih ve 1627 numaralı Vakit'te neşredilen "Millî Mücadele'nin Atisi" başlığı altında neşredilen yazısında kurtuluş mücadelesinin neden bir duraklama içinde olduğunu izah etmiştir. Yalman'a göre (1922b: 1) bu duraklamanın en önemli sebebi Anadolu'nun istikbale dair sistemli bir hazırlığın içinde olmasıdır. Öyle ki zamanı çok iyi kullanan Anadolu, bu süreçte boş durmamakta, istikbale dair ihtimalleri göz önünde bulundurarak sistemli bir plan hazırlamaktadır.

Evvela şurası vardır ki Anadolu dünyanın vaziyetini olduğu gibi görüyor, hiçbir hayale kapılmadığı gibi telaşa ve endişeye de kendini kaptırmıyor. Bilhassa tahrikata ehemmiyet vermemeye, uğruna bu kadar fedakârlıklar ettiği istiklalini hiçbir vesile ile harici müdahalelere maruz bırakmamaya katî surette azmetmiştir. Anadolu'daki telakkilere göre ortada henüz kıvama gelmemiş bir sulh vaziyeti vardır. Vaziyet kıvama gelinceye kadar zaman geçiyor ve geçecektir. Asıl iş bu zamanı akim bir intizar içinde geçirmemek, istikbaldeki ihtimaller için hazırlanmaktır. Bugüne kadar memleketimizde bir intizar devresi içinde sistem dairesinde hazırlanabilmek istidadı yoktu. İntizar zamanında açık ağızla beklerdik. Buhran gelip çatınca harekete gelir tedbirlerimizi alırdık. Bugünkü Anadolu'da bu hususta hiç kimse tamamıyla firak etmeden pek esaslı bir fark hâsıl olmuştur. (Yalman, 1922b: 1)

Ahmet Emin, Anadolu'nun kargaşa sırasında sistemli bir şekilde hazırlık devresini yürüttüğünü belirtmiştir. Yazısının sonunda ise "bize düşen vazife geniş kalple atıyı beklemek" ve istikbale en iyi şekilde hazırlanmak olduğunu ifade etmiştir

⁶⁰ 2 Ocak 1922 tarih ve 1460 numaralı nüshada bu husus şu manşetle dile getirilmiştir: "Anadolu Misak-ı Millî'den Başka Sulh Şartı Tanımaz" (1922: 1). Vakit gazetesinde bu ve buna benzer haberler Millî Mücadele devrinde sıklıkla verilmiştir.

(Yalman, 1922b: 1). Vakit, bu tarz yazı ve haberleriyle Anadolu hareketini ve halkı müspet manada hazırlamaya çalışmıştır.

Hakkı Tarık, 1657 numaralı nüshada “10 Temmuz – 23 Nisan” başlıklı bir başyazı kaleme almıştır. Hakkı Tarık’a göre 10 Temmuz, yani II. Meşrutîye’in ilanı, 15. sene-i devriyesine girerken Osmanlı’nın hudutları küçülmüş, pek çok savaşa girmiş ve ciddi zarar görmüştür. Fakat bu zararlar, 10 Temmuz’u gölgelememelidir. Zira o tarihte mutlakiyete karşı bir mücadele vardır ve bugün memleketini sevenlerde de 10 Temmuz, “derin bir tevkir” (hürmetle anmak) uyandırmıştır (Us, H. T., 1922: 1). Burada Hakkı Tarık’ın memleketi sevenlerden kastı, şüphesiz başlıkta da belirttiği 23 Nisan tarihiyle Anadolu hareketi ve Ankara hükümetidir. Yeni Osmanlılardan beri demokratik bir rejim olarak talep edilen meşrutîyet sisteminin Millî Mücadele tarafından da sürdürülmesi beklenmektedir.

Malazgirt Meydan Muharebesi’nin başladığı 26 Ağustos 1071 tarihi nasıl Türklerin Anadolu’ya girişini kesin bir şekilde tecelli ettirdiyse bu zaferden 851 sene sonra yine aynı gün istiklâli ve istikbali tehlikeye ve müphem bir akıbetle savrulan Türklerin ve Anadolu’nun kurtuluşu 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz muharebesiyle sağlanmıştır. Afyon ve İnégöl hattını bir yay halinde kuşatan Türk birlikleri Uşak - İzmir hattı boyunca ilerlemiş ve neticede kesin bir zafer elde ederek Yunan kuvvetlerini mağlup etmiştir.

Büyük Taarruz ile Millî Mücadele’nin askerî safhası sona ermiştir. Vakit gazetesi, her gün savaşa dair bilgileri büyük bir heyecan ve dikkatle okurları ile paylaşmıştır. Taarruz haberi ilk olarak 29 Ağustos 1922 tarih ve 1691 numaralı nüshada “Ordumuz Düşmana Karşı Vasi Mikyasta Bir Taarruz Hareketine Başlamıştır” (1922: 1) başlığı ile manşetten verilmiştir. Bu haberle Vakit gazetesi Türk ordusunun Afyon mıntıkası üzerinden taarruz hareketi başlattığını âdeta müjdelemiştir.

Anadolu'da ordumuzun vasi mikyasta bir taarruz hareketine başladığını tahkik etmektedir. Muhtelif alaim (işaretler), bilhassa 27 Ağustos tarihli Yunan tebliğ-i resmîsi bu hususta şüpheye mahal bırakmamaktadır. Malumdur ki ordumuz geçen hafta Menderes mıntıkasında bir keşif taarruzu icra etmiş ve Burhaniye istasyonunu işgal ederek mühim bir muvaffakiyet ihraz eylemiştir. Bunu birkaç gün evvel Kocaeli mıntıkasında vukuu bulan taarruz takip etti ve bu taarruzda Yunan mevazinin bilhücum zaptı ile neticelendi. O zamandan beri cereyan eden vakayi hakkında henüz kati malumat mevcut değildir. 27 Ağustos tarihli Yunan

tebliği Afyonkarahisar ve Çal mıntıklarında vukua gelen muharebelerden bahsetmekte olduğundan son harekât-ı harbiyenin bu mıntıklarda cereyan ettiği anlaşılmaktadır. (Ordumuz Düşmana Karşı Vasi Mikyasta Bir Taarruz Hareketine Başlamıştır, 1922: 1)

Büyük Taarruz, Yunan kuvvetlerini Kütahya – Uşak – Gördes ve kuzeyde Bursa hattı boyunca geriye püskürterek başarı ile ilerlemiş, sonunda 9 Eylül’de Türk ordusunun İzmir’e girişiyle zafere ulaşmıştır. 10 Eylül 1922 tarih ve 1703 numaralı nüshada Ahmet Emin, zaferi ‘ikinci fetih’ olarak değerlendirmiştir. Vakıf başyazarı, Türk Kurtuluş Savaşı’nın Türk – Müslüman unsurlar için büyük bir zafer olduğunu belirtmiştir. Ahmet Emin’in muharebeyi değerlendiren şu ifadeleri önemlidir:

Dün İstanbul’da büyük bir bayram günü hali vardı. Allı beyazlı bayraklardan mürekkep bir çerçeve içinde İstanbul’un bütün Türk ve Müslüman halkı en tatlı saadet dakikaları geçiriyordu. Her çehrede vakarla karışık sevinç izleri okunuyordu. Beyoğlu’ndan dalgın dalgın İstanbul tarafına geçen bir insan birden bire gözüni açınca kendini şöyle saadette dolu başka bir âlemde buluyor. Göğsünün derin bir iftiharla kabardığını geçen acı günlerin teraküm ettirdiği bu tür azap ve ıstırapların bir an içinde mütekâsif bir sevince inkılap ettiğini hissediyordu.

Bugün bizimle beraber Türklük ve Müslümanlık âlemi seviniyor. Bütün insaniyet âleminin de sevinmesi lazımdır. Çünkü bu bizim galebemiz hakkın haksızlığa, mazbut milliyet prensiplerinin mecnunca bir emperyalizme galebe etmesi demektir. Üç buçuk sene evvel İzmir’in Yunanistan’a teslim edilmesi harp ve zilletin makul ve münevver sulh ihtimallerine galebesinden başka bir şey değildi. Biz üç buçuk sene mucizeler ibda ederek uğraştık. Her şeye rağmen galip mevkiine yükselttik. (Yalman, 1922c: 1)

Neticede büyük savaşılar, iktisadî zorluklara, uluslararası diplomatik güç dengelerine ve en önemlisi milliyetçilik hareketinin başrolüne sahne olan savaşlar devresi bu muharebe ile birlikte sona ermiştir. Artık Türk milletinin önünde diplomatik bir süreç ve yeni bir düzen vardır. Vakıf gazetesi, Türk matbuatında bu yeni düzenin daima destekçisi olacaktır.

3.3.1.2.4. Millî Mücadele’nin diplomatik safhası ve Vakıf Gazetesi

Büyük Taarruz, Anadolu’daki işgalleri sona erdirmiştir. Artık bir tarafta Ankara Hükümeti, bir tarafta Yunanistan ve İtilaf Devletleri olmak üzere bir dizi diplomatik ve siyasî gelişmeler devresi başlamıştır. Zaferin ardından yaklaşık bir sene süren bu gelişmeler Lozan Barış Antlaşması ile sona ermiştir.

Millî Mücadele'nin Büyük Taarruz'dan sonra diplomatik safhası Yunanlıların mütareke talebiyle Mudanya'da başlamıştır. 3 Ekim 1922 tarihinde başlayan görüşmeler 11 Ekim'de neticelenmiş ve Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke ile Türk – Yunan savaşı sona ermiş, Trakya'da antlaşmada belirtilen bölgeler Türk idaresine verilmiş, İstanbul, Ankara Hükümeti'ne bırakılmıştır. Fakat İstanbul'da bulunan İngiliz ve müttefik birlikleri Lozan'ın imzalanmasına kadar burada kalmaya devam edecektir (Baykara, 1985: 99).

Vakit gazetesi, askerî muharebeler devresinde olduğu gibi diplomatik gelişmeler devresinde de Ankara Hükümeti'ni ve Millî Mücadele'yi desteklemiştir. Mudanya görüşmelerinin başladığı gün neşredilen 1726 numaralı nüshada manşetten verilen haber şu şekildedir: “Mudanya Konferansı Bugün Toplanıyor. Konferans vazifesini süratle ikmal edecek ve Trakya'nın tahliyesi için Yunanistan'a müracaat edilecektir.” Haberin ayrıntısında ise şu ifadeler yer verilmiştir (Mudanya Konferansı Bugün Toplanıyor, 1922: 1):

Mudanya Konferansı Bugün On Birde İçtima Ediyor

Hükümet-i Millîyemiz Namına İsmet, Fevzi, Refet Paşalarla Hamid Bey Bulunacaktır

Konferans nihayet 24 saat devam edecek ve takarrur etmiş olan esasat imza edilecektir. Bu esaslara göre Trakya bir hafta zarfında Yunanlılar tarafından tahliye edilecek ve hükümet-i Millîyemiz tarafından idare-i mülkiye tesis olunacaktır.

Aynı gün, 3 Ekim 1922'de Vakit başyazarı Yalman, Mudanya mütarekesini “Allah'ın Bugünü De Varmış” başlıklı yazısıyla değerlendirmiştir. Yazara göre mezkûr mütareke, Yunan zulmünün sona ermesi, Türklerin muzaffer olduğunu ortaya koyup yıllardır beklenen huzur ve Türk idaresinin tecelli etmesi anlamına gelmektedir. Yalman, köşesinde Türk halkının bu duygular içinde olduğunu ifade etmiştir (Yalman, 1922ç: 1).

Kısa süre zarfında neticelenen Mudanya Mütarekesi ile ilgili haber 12 Ekim 1922 tarih ve 1735 numaralı nüshada, çiçek desenli bir çerçeve içinde tüm sütunları kaplayacak genişlikte en yukarıda verilmiştir. “Şarki Trakyamızın Ana Vatana Kavuşmasını Temin Eden Mudanya Mukavele-i Askeriyesi Dün Sabah Saat 7'ye Çeyrek Kala İmza Edilmiş, Müttefikin Generalleri Önde İstanbul'a Avdet Etmişlerdir. Millî Hükümetimiz Trakya'ya Gönderilecek Memurları İntihap Etmektedir. Refet Paşa Trakya'yı Teslime Memur Edilmiştir.” (1922: 1). Haberin hemen altında altı

sütun genişliğinde bir haber yer almaktadır. “Mudanya Konferansı’nın Son ve Tarihi Celsesine ve İmza Merasimine Ait Müşahede ve İhtisaslar” (1922: 1) bu haber de yine anlaşma hükümleri, Trakya’nın tahliyesi, Refet Paşa’nın Trakya’da idareyi ele alması için görevlendirilmesi gibi mütarekenin ayrıntılarını ihtiva etmektedir.

Mudanya mütarekesi, iki sene önce imzalanan Sevr ile mukayese edildiğinde önemli bir başarı hükmündedir. Zira Sevr’de kaybedilen topraklar, yabancı devletler tarafından işgal edilen bilhassa İstanbul, İzmir, Bursa ve Edirne gibi asırlardır Türklerin önemli şehirlerinin yeniden Türk idaresine geçmesi o devre göre bir başarıdır. Vakıf’ın görüşü de bu minvaldedir. Nitekim mütarekenin imzalandığı gün 1735 numaralı nüshada Ahmet Emin, başyazısında mütarekenin yıllardır beklenen sulh için sağlam bir temel olduğunu belirtmiş ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir (Yalman, 1922d: 1):

Mudanya konferansı tereddütlü ve endişeli günler geçirdikten sonra nihayet şark-ı karpide sulhün temelini kurmaya muvaffak olmuştur. İsmet Paşa ile müttefik generaller arasında dün sabah tam tulû dakikalarında imza edilen mukaveleyi sulhün ve vazü’l imza devletler arasında yeni bir tarz-ı münasebetin mukaddimesi addetmek caizdir. Bu mukavele hem bir mütareke, hem de mukaddemat-ı sulhiyye mahiyetindedir. Bilhassa akdinde bütün alakadarlar tarafından gösterilen hüsnüniyet ve itidal-ı mübli, mukavelelerin âti için sağlam esaslar tesis ettiği en kuvvetli bir zemindir. Münasebeti idarede gösterdikleri dirayet ve itidalden dolayı murahhasların 4’ü de umumun şükranına lâyıktır ve vücuda getirdikleri işten dolayı bihakkın iftihar edebilirler.

Mudanya Mütarekesi’nden kısa bir süre sonra önemli bir gelişme de Saltanat’ın kaldırılmasıdır. Bundan sonra diplomatik temasın tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi olmuştur. Saltanatın kaldırılması haberi Vakıf’ın 3 Kasım 1922 tarih ve 1757 numaralı nüshasında şu başlık ile duyurulmuştur: “Türkiye Büyük Millet Meclisi Evvelki Gün Akdettiği Tarihi Bir İçtimada Saltanatın Refine ve Hilafetin Hanedan-ı Âli Osmanînin İlmen ve Ahlaken Erşed ve Islah Olanının İntihabına İttifak-ı Ara İle Karar Vermiştir. Türkiye Devleti Makam-ı Hilafetin İstinatgâhıdır” (1922: 1). Aynı sayıda neşredilen “Hâkimiyet ve Mesuliyet Bahsi” adıyla neşredilen başyazıda da Ahmet Emin, saltanatın kaldırılması hadisesini doğru bulmuş ve Anadolu’nun “millete ait olan hâkimiyeti bir tek şahsa değil, bütün bir meclise emanet” ettiğini belirtmiştir. Bu gelişme, o devrede mütarekenin ve kısa bir süre sonra imzalanacak olan barış antlaşmasının bir neticesi gibidir. Zira İstanbul’un hakimiyetinin Ankara hükümetine verilmesi, bir yerde İstanbul’u saf dışı bırakmıştır (Yalman, 1922e: 1).

Lozan Konferansı, başladığı tarih 21 Kasım 1922'den 24 Temmuz 1923 tarihine kadar yaklaşık sekiz ay sürmüştür. Bu sürede Lozan Konferansı iki ana müzakere sürecinden geçmiştir. İlki başlangıcından Şubat 1923'e kadar sürmüştür. İkinci Lozan müzakereleri ise Nisan 1923'ten Temmuz 1923'e kadar sürmüştür.

Lozan Konferansı, İsviçre'nin Lozan şehrinde düzenlenmiştir. TBMM'yi temsilen İsmet Paşa baş murahhas tayin edilmiştir. Konferansa, Vakit gazetesini temsilen Ahmet Şükrü (Esmer) katılmıştır. Muhtelif komisyonların celselerine katılan Ahmet Şükrü, Lozan'ın birinci müzakere sürecinde, gazetesine mütemadiyen konferans hakkında haber, bilgi, yorum, tenkid ve makale göndermiştir. 1777 numaralı nüshada, Lozan'ın ikinci celsesinin gerçekleştirildiği haberini Ahmet Şükrü, şu haberle bildirmiştir (1922a: 1):

Konferans İkinci Celsede Tarz-ı Mesaisini Kararlaştırmıştır

İsmet Paşa müzakeratın alenî olmasını teklif etmiş, Lord (Curzon) müzakeratın hafî olması lüzumunda ısrar etmiştir.

Lord (Curzon) İsmet Paşa'yı ziyaret ederek uzun müddet görüşmüştür. Baş murahhasamız tali encümenlerden birine riyaset edecektir. Bahr-i siyahda sahili olan devletlere davetnameler gönderilmiştir.

Yukarıdaki haberin devamında Lozan Konferansının şarkta sulh ve karşılıklı anlaşma ile huzurun temin edileceği hususunda bir görüş birliği olduğu; İsmet Paşa'nın ilk celsedeki nutkunun tasvip edildiği; müzakere celselerinin aleni mi yoksa gizli mi olacağına dair henüz net bir kararın verilmemiş olduğu belirtilmiştir (Esmer, 1922b: 1).

Lozan Konferansının birinci görüşmelerinde pek çok konu vardır. Bununla beraber bilhassa üzerinde durulan ve tartışmalara neden olan konuları dört ana başlıkta tasnif etmek mümkündür: 1- Trakya Hududu, 2- Musul Meselesi, 3- Boğazlar Meselesi, 4- Azınlıklar ve mübadele. Bu dört ana başlığa, bir de borçları da içine alan iktisadî ve malî meseleler eklenebilir. Fakat bu mesele daha çok ikinci görüşmelerde ele alınmış ve halledilmiştir. Bu dört hususun Vakit gazetesindeki akislerine bakmak yerinde olacaktır.

Trakya hududu, Lozan görüşmelerinin belki de ilk önemli meselesidir. Vakit gazetesi, bu meseleyi Türkiye'nin lehine olacak şekilde değerlendirmiştir. Başyazar Ahmet Emin'in 1779 numaralı nüshada yer alan "Garp Hududumuz" başlıklı yazısında Trakya hududuna dair şu düşünceleri dikkate değer (Yalman, 1922f: 1):

Lozan konferansı'nın ilk iştiğal ettiğı mühim mesele garb hududumuzun tayinine ait işler olmuştur. Bizim bu hususta nokta-i nazarımız pek sarihtir. Biz Avrupa'da yeni fütihat istemiyoruz. Hiç bir nevi istila emelleri beslemiyoruz. Edirne'nin istasyonu ve bir kısmı olan Karaağaç ile sırf müdafaa nokta-i nazarından muhtaç bulunduğumuz 1913 hududunu istemek en sarıh bir halimizdir. Harp zamanında mevki-i iktidarda bulunan kabine Almanya'nın tesiri altında buralarını Bulgaristan'a terk etti. Fakat bu hareket eskâr-ı umumiye tarafından katiyen tasvip edilmedi. İttihat ve Terakki hükümeti kararın muvakkat olduğu, harp nihayetinde bilakis bize Rumeli'de yeni arazi verileceğı hakkında el altından propagandalar yapmak mecburiyetinde kalması ve bu meseleyi Meclis-i Mebusan'dan geçirmeye bir türlü cesaret etmedi. Kabinenin propagandası eskârı teskin etmedi. Harb nihayetinden birkaç ay evvel hükümet dahilî galeyan neticesinde siyasî sansürü kaldırınca ilk ortaya atılan meselelerden biri Karaağaç, Dimetoka ve havalisi meseleleri oldu. Türkiye ile Bulgaristan henüz müttefik vaziyetinde bulunduğu ve müşterek hususlara karşı dövüştükleri hâlde iki taraf matbuatı arasında şiddetli münakaşalar açıldı, pek sert ve acı sözler söylendi.

Ahmet Emin, Trakya hududu meselesinde güvenlik konusunun önemine değinmiştir. Karaağaç, stratejik bir önemi haizdir. İttihat ve Terakki hükümetinin politikaları neticesi elden çıkmıştır. Trakya hududuna dair Ahmet Şükrü de 26-27 Kasım 1922 tarihlerinde gönderdiği haberlerde bu meselenin Türkiye lehinde çözölme ihtimalinin yüksek olduğunu aktarmıştır. Manşetten verilen haberlerde konferansın Türkiye nokta-i nazarından hudud konusunu kabul etmeye meyilli olduğunu bildirmiştir (Esmer, 1922c: 1). 27 Kasım 1922 tarihli haberde de hududun tayini ve Bulgaristan'a çıkış yeri hususunda görüşmelerin devam ettiğı bildirilmiştir (Esmer, 1922ç: 1).

İkinci önemli mesele Musul meselesidir. Türkiye'nin güney hududu 1921 yılında Fransa ile yapılan antlaşmayla esasında büyük ölçüde belirlenmişti. Ancak Irak'ta bulunan Musul şehrinin Türkiye'ye dahil edilmesi konusuna özellikle İngilizler karşı çıkmıştır. Henüz kongrenin gündemine gelmeden basında da ele alınmıştır. Vakit gazetesinde de Musul meselesine ait önemli tartışmalar söz konusu olmuştur. 1781 numaralı nüshada Ahmet Emin, "Musul Petrolleri ve İngiltere" başlıklı yazısında İngilizlerin Irak petrollerinden istifade etmek istediklerini belirterek İngiltere'nin, iktisadî bir bakış açısıyla ele alındığında esasında kârlı bir iş yapmadığı kanaatindedir (Yalman, 1922g: 1).

Dünyada en fena iş adamları hükümetlerdir. Hangi işe girseler astarı mutlaka yüzünden pahalı çıkar. Bir ticaret şirketi bir işe girişeceğı zaman masraf ve külfetle kâr arasında az, çok bir mukayese yapar. Ancak böyle bir hesap neticesinde faaliyete başlar. Halbuki bir hükümet mefruz bir iktisadî menfaati

muhafaza için bazen hudutsuz masraflara girer, ordular besler harpleri göze alır, eğer bu külfetler ve ticarî bir nokta-i nazardan hesap etmek lazım gelirse masraf hanesinin ekseriyetle mefruz iktisadî menfaate katıyen tekabül etmeyecek derecede yükseldiği görülür.

Musul havalisinde İngiltere için tamamıyla böyle bir vaziyet mevcuttur. Harp zamanında İngiltere Irak'ta büyük ordular bulundurmuş, pek merkel? hareketlere girişmiştir. Mütarekeden sonra da Irak ve Musul'da asayiş muhafaza için 100 bini mütecaviz kuvvette ordular tahşid edilmiş ve gayet masraflı bir idare makinesi kurulmuştur. Bu külfetli teşebbüslerin başlıca gayesi Musul petrolleridir. Eğer mister Churchill bu işleri İngiltere harbiyesi ve müstemlekat nazırı sıfatıyla değil bir petrol şirketinin müdürü sıfatıyla yapsaydı masraf İngiliz vergi mükelleflerinin hesabından değil, şirketin kasasından çıksaydı ve bunu istihsal masrafı üzerine ilave lazım gelseydi Musul petrollerinin piyasa fiyatından birkaç misli fazlasıyla satılması icap ederdi. Mister Churchill bir şirket müdürü olmadığı için kimse kendisinden hesap sormamıştır. Muhalipleri kendisini siyasî silahlarla biraz hırpalamış, dostları methetmiştir. İşin bugüne kadar olan kısmı bu kadarla kapanmıştır (Yalman, 1922g: 1).

Ahmet Emin, “Musul ve Kerkük havalisi her itibarla bize aittir” ifadesiyle Irak sınırında Musul ve çevresinin Türklerde kalması gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre Musul, hem coğrafî bakımdan yakın olması, hem Türk ve Müslüman halkın çoğunlukta olması, hem de yöredeki Arap halk ile kültürel ve dinî yakınlıklarının bulunması gibi özelliklerden dolayı Türklere ait olmalıdır (Yalman, 1922g: 1).

Musul meselesi, Vakıf'ın Lozan muharriri Ahmet Şükrü tarafından da farklı bir şekilde ele alınmıştır. 2 Ocak 1923 tarihli 1817 numaralı nüshada “Biz Musulu Verdiğimiz Takdirde İngilizler Hem Ekalliyetlerin Emniyette Olduğuna Kani Olacaklardır hem de ecnebîlerin!” başlıklı bir haber – tenkid yazısı göndermiştir. Ahmet Şükrü'ye göre Lord Curzon ve Batılı devletler, Türkiye'nin azınlıkların hakları ve yabancıların vaziyeti ile ilgili konularda güven verebilmesinin Musul üzerindeki haklarından vazgeçmesi ile gerçekleşeceği yönünde bir bilinç oluşturmaya çalışmaktadır. “Konferansın Devamı Musul Meselesine Bağlı” alt başlığı altındaki haberinde Ahmet Şükrü, bu hususa ilişkin şunları söylemiştir: “Lord Curzon'un da gerek ekalliyetler meselesinde ve gerek kapitülasyonlar meselesinde kani olması için talep ettiği bedel Musul'dur. Musul İngiltere'ye verilirse Lord Curzon ve Lord Curzon'la bütün dünya, ekalliyetlerin hukukuna riayet edeceğimize ve ecnebîlerin hukukunu muhafaza edeceğimize kanaat getirecektir.” (Esmer, 1923a: 2). Musul, konferansın başarı ile neticelenmesi için kilit bir konu hâline gelmiştir. Bunda İngiltere'nin bölgedeki çıkarları, bölgede kurduğu askerî düzenin devamlılığı gibi

konular etkili olmuştur. Musul meselesi, Lozan'da nihaî bir karara bağlanamamış, ilerleyen yıllarda da Türkiye'nin arzusu hilafına menfî bir şekilde neticelenmiştir.

Lozan'ın bir diğer önemli konusu Boğazlar meselesidir. Boğazların serbestisi konusu Türkiye açısından hayâtîdir. Zira bu serbestinin kapsamının ne olacağı ve ne şekilde yürütüleceği konusu en başta güvenlik daha sonra iktisadî açıdan Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir. Vakıf başyazarı Ahmet Emin, boğazlar meselesine endişeli ve şüpheli bir tavır ile bakmıştır. 1791 numaralı nüshada “Gayelerini Söyleyebilirler mi?” başlığı ile neşredilen yazıda “Acaba devletlerin boğazlar meselesinde gayeleri nedir?” sorusunu soran Yalman, İngiltere'nin bu konuda Türkiye'yi tahakküm altına almak gibi bir gayesi olduğunu belirtmiştir. Osmanlı devrindeki bir dizi anlaşmaya da değinen yazar, bunlarda Boğazlar'ın kapalı tutulması prensibi olduğunu ifade ederek bu konuda iyi bir diplomasi gerekliliğini tekrarlamış, İngiltere'nin her fırsatta bu konuya Türkiye aleyhinde yaklaştığını vurgulamıştır. Ahmet Emin, bu konudaki düşüncesini şöyle aktarmıştır (Yalman, 1922h: 1):

Vaziyetin hülasası şudur: biz sulh akdi için meşru ve makul maksatlara göre çare aramaya müheyya sulhperver insanlarız. karşımızda daha Kümbet sevki arkasında koşan bizi mutlaka esir haline indirmek isteyen mutaassıp insanlar var. Herhangi bir hususta bunların esiri olmak istememek sulhe karşı durmak değildir. Bilakis bugün fiilen mevcut vaziyette tahakküme yer olmadığını anlamak istemiyorlar, gerek boğazlar meselesinin ve gerek diğer münaziün fih noktaların hallini imkân haricine çıkarmaktadırlar.”

Bu yazıdan yalnızca bir gün sonra Ahmet Emin'in fikirleri değişmiştir. Bunun en önemli sebebi 8 Aralık 1922 tarihli ve 1792 numaralı nüshada Vakıf'ın manşetinde de yer alan⁶¹ haberdur. Şüphesiz Lozan'da İtilaf Devletleri'nin Boğazlar konusunda bazı olumlu adımlar atması Ahmet Emin'in de fikirlerine tesir etmiştir. Bununla beraber temkinli yaklaşımını sürdürmeye devam etmiştir. Vakıf başyazarına göre boğazlar konusundaki değişimin sebepleri şöyledir (Yalman, 1922i: 1):

Filhakika boğazlar meselesinde müttefikler namına ortaya çıkarılan fikirlerle şimdiye kadar İngiltere namına takip edilen boğazlar siyaseti mukayese edilirse açıktan açığa görülür ki bu tarz-ı tesviyede yeni ve münakaşaya mütehammil bir ruh vardır. Fransa ilk defa olarak sesini işittirmiştir. Bilhassa İtalya bir bahr-i sefid devleti sıfatıyla kendisine mahsus bir meslek takip etmek niyetinde bulunduğunu göstermiştir. Konferans muhitinde emareleri beliren tahavvüle her

⁶¹ Bu, Lozan'da Boğazlar meselesine ilişkin devletlerin müşterek bir tutum içinde yer alması ve kısmen Türkiye lehine daha olumlu bazı hükümleri ihtiva eden teklifleri bildiren haberdur: “Boğazlar Meselesinin Halli Hakkında Müttefiklerin Teklifleri” (1922: 1) başlığı ile neşredilmiştir.

şeyden ziyade Sinyor Mussolini'nin İtalyan hariciye siyasetine soktuğu ve cüretkar ruhun nâfiz olması ihtimali pek kuvvetlidir.

Devletlerin teklifleri, düşünülenden daha olumlu olmasına rağmen tam anlamıyla Türkiye lehine değildir. Çünkü harp zamanında her ne kadar şartlı geçiş ve kontrol Türkiye’de de olsa silahlanmanın ve harp tehlikesinin olduğu bir zamanda serbestilik meselesi güvenliği tehlikeye düşürür. Tam kontrol verilmediği müddetçe mesele tam olarak Türkiye lehine neticelenmiş olamaz. Zira bu hususa Ahmet Emin de itiraz etmiştir.

Vakit’in Lozan temsilcisi Ahmet Şükrü ise Boğazlar meselesine ilişkin 1809 numaralı nüshada “Boğazların Serbestisi Gayrimüstahkem Olması Demek Değildir” başlığını taşıyan bir haberle İsmet Paşa’nın Lozan Boğazlar Komisyonundaki konuşmasını aktarmıştır. İsmet Paşa, boğazların serbestliğinin tamamen korunmasız olacağı anlamına gelmemesi gerektiğini belirtmiştir. Sulh ve harp zamanlarında gemilerin geçebilmesi için muhtelif şartlar getirilmelidir. En iyi teminat boğazların masuniyetidir. Ahmet Şükrü de İsmet Paşa’nın düşüncesini tasdik eden şöyle bir misal vermiştir: “Bir sefirin sokaklarımızda tanklar içinde dolaşması ne derece garip ise sularımızda da “maiyyet sefinesi” namı altındaki kruvazörler içinde dolaşması o kadar münasebetsizdir” (Esmer, 1922d: 2).

Neticede Boğazlar konusunda Montrö’ye kadar tam kontrol sağlanamamış, fakat Millî Mücadele öncesi İtilaf Devletleri’nin tavrına nazaran daha olumlu bir anlaşma sağlanmıştır. Vakit gazetesi, Boğazların, Osmanlı devrindeki sözleşmelere de dayanarak Türkiye’nin kontrolünde ve koruması altında olması gerektiği düşüncesini temsil etmiştir.

Lozan’ın birinci görüşmelerinde Vakit sütunlarına akseden bir diğer önemli mesele Azınlıklar ve Mübadele konusudur. Türkiye tarafı ile Batılı devletler arasında hararetli tartışmalara sebep olan meselenin basındaki akisleri de önemli bir yer işgal etmiştir. Azınlık ve mübadele meselesi, ilk olarak 15 Aralık 1922 tarihli Vakit’te manşetten verilmiştir. Lozan’dan gönderilen haberin girişi şu şekildedir (Lozan Konferansında Ekalliyetler Meselesi Hakkında Hararetli Bir Müzakere, 1922: 1):

Lozan Konferansında Ekalliyetler Meselesi Hakkında Hararetli Bir Müzakere (Curzon) ekalliyetlerin İstanbul’da kalmasını ve teminat verilmesini istiyor.

Müttefikler dokuz seneden beri yapılan ceraim hakkında afv-ı umumî ilanı, Hristiyanların askerlikten istisnası, memlekete girmek için serbestî verilmesi ve

İstanbul'da bir Cemiyet-i Akvam heyeti bulunmasını teklif etmiş ve Ermenî yurdundan bahs eylemiştir. İsmet Paşa, ecnebî bir heyetin kontrolünü, Ermenî yurdunu ve ekalliyetlerin askerlikten istisnasını reddetmiştir.

Aynı gün, Mehmet Asım, 1799 numaralı nüshada yayımlanan “İstanbul Rumları” başlıklı başyazısında azınlık ve mübadele konusunda Venizelos’un Türkiye’yi zor durumda bırakmak istediğini belirtmiş, devletlerin mezkûr haberde belirtilen tekliflerinin de Türkiye için bir güvenlik tehdidi olduğunu ifade etmiştir. Mehmet Asım’a göre mübadelede İstanbul Rumlarının istisna edilmesi, Yunan işgali ve Millî Mücadele devri sırasında Türkler aleyhinde faaliyette bulunan bir kesimin korunması anlamına gelecektir ki bu doğru değildir. Zaten Yunan işgali ve sonrasında pek çok Rum adalara ve Yunanistan’a gitmişti. Venizelos’un buradaki gayesi Batı Trakya’da oturan Türk-Müslüman kesimi kış şartlarında dağıtmaktır. Yazara göre Venizelos ve Yunanlıların mübadele konusundaki bu tavırları, yaşadıkları hezimetin intikamını almak içindir. İsmet Paşa’nın, İstanbul Rumlarının mübadelesine ilişkin Galata ve Beyoğlu bölgelerinde mukim Rumların belli şartlarda mübadele harici tutulmasına yönelik karşı teklifini destekleyen yazar, bu konunun çözümü için Türkiye’nin samimi bir çaba sarfettiğini vurgulamıştır (Us M. A., 1922b: 1).

Vakit muhabiri Ahmet Şükrü’nün gönderdiği 15 Ocak 1923 tarih ve 1830 numaralı nüshada “Konferansta Halledilen Yeni Bir Mesele: Esir, Ekalliyetlerin Mübadelesi ve Patrikhanenin Atısı” başlıklı habere göre nüfus mübadelesi, din temelli mecburî bir göç olmasının yanı sıra aynı zamanda iktisadî bir yükü de beraberinde getirmektedir. Zira Lozan’ın talî komisyonları bu husus üzerine de çalışmalar yürütmüştür. Bilhassa İstanbul Rumlarının mal varlıklarının mecburî bir göç sonrasında nasıl bir akıbete uğrayacağı mezkûr komisyonlarda tartışma konusu olmuştur. Türk tarafı Batı Trakya’da ikâmet eden Türk – Müslüman kesimin bırakacağı emlake karşılık İstanbul Rumlarının da mübadele kapsamına alınmasını istemiştir. Ancak Yunan tarafının ve diğer devletlerin baskısı sonrasında bazı istisnalar getirilerek bu husus gevşetilmiş ve bazı şartları taşımak şartıyla İstanbul’daki Rumların mübadele dışı kalması kabul edilmiştir. Rum Patrikhanesi meselesinde ise Türk heyeti, imtiyazın kaldırılması konusunda teklif vermiştir. Yunanlıların kabul etmemesi üzerine konu ana komisyona sevk edilmiştir (Esmer, 1923b: 2). Siyasî, iktisadî ve içtimaî taraflarıyla azınlıklar ve mübadele meselesi, Lozan’da Türk – Yunan temsilcilerinin ısrarlı tutumu üzerine uzun tartışmalara yol açmıştır.

Lozan'ın birinci müzakere süreci 1923 yılının Ocak ayının sonunda kesintiye uğramıştır. Bunun en önemli sebebi, Lozan komisyonlarında tartışılan konuların pek çoğunda Türkiye aleyhine maddelerin muhtevi olmasıdır. Bu yüzden İtilaf devletlerince hazırlanan bir antlaşma taslağı Türk heyeti tarafından kabul edilmemiştir. Bilhassa iktisadî ve malî hususlarda Türkiye'yi zora sokan pek çok mesele çözümsüz kalmıştı (Kara, 2011: 64).⁶² Vakıf gazetesi de Lozan'ın kesintiye uğrayışını tahlil ve tenkit etmiştir. 31 Ocak 1923 tarihli ve 1846 numaralı nüshada başyazar Ahmet Emin Yalman (1923: 1), mezkûr antlaşma taslağını “Sevr’in İkinci Tabı” başlığı ile eleştirirken, Ahmet Şükrü Esmer (1923c: 2) ise “Konferansın 66 Günlük Mesaisinin Neticesi: Sıfır” başlığı altında antlaşmanın nihayete eremeden kesilmesine dikkat çeken bir haber göndermiştir (Vakit, 1923). Böylece ilk müzakere süreci yukarıda bahsedilen başlıklar başta olmak üzere ciddi bir tartışma süreci ile noktalanmış, Vakıf gazetesi günbegün takip ettiği konferansta zaman zaman ümitsizliğe düşse de mücadeleden kopmamıştır.

Lozan Konferansı'nın ikinci devre müzakereleri 23 Nisan 1923 tarihinde başlamıştır. İlk müzakerelerde genel olarak antlaşma sağlanan konular hızlıca çözülmüştür. Bu müzakere sürecinde en fazla mesai malî ve iktisadî meselelere ayrılmıştır. Osmanlı Devleti'nden kalan borçların, ayrılan devletlere taksimi, faizler, savaş sırasında yaşanan tahribatın tamir edilmesi vs. gibi pek çok iktisadî mesele görüşülmüştür.

İkinci müzakere sürecinde iktisadî meselelerde en çok tartışılan husus Düyûn-ı Umumiye borçlarının alacaklılara ödenme şeklinin tayin edilmesidir. Savaş sırasında ülkelerin para değerleri değiştiği için bu konuda ciddi tartışmalar vuku bulmuştur. Meselenin çözümü antlaşma sonrasına bırakılmıştır. Bir diğeri ise işgal edilen bölgelerdeki yabancı askerlerin tahliye meselesidir. Burada Türkiye lehine bir sonuç çıkmıştır. 18 Mart 1923'te gazeteden ayrılan Ahmet Emin'in yerine başyazarlık görevini üstlenen Mehmet Asım, ikinci Lozan görüşmelerine bizzat katılmıştır. Gazetesi adına gelişmeleri mütemadiyen aktaran yazarın, 1968 numaralı nüshada kaleme aldığı yazısındaki şu satırlar Lozan'ın ikinci görüşmelerindeki havayı yansıtmaları bakımından önemlidir:

⁶² Hacı Mehmet Kara'nın tezinden, Millî Mücadele'nin diplomatik safhasında oldukça yol gösterici bir çalışma olarak istifade edilmiştir.

Bugün öğleden sonra düyun-ı umumiye faizlerinin tarz-ı tediyesi meselesini tetkik etmek üzere murahhaslar arasında hususu içtima akdolanmıştır. İsmet Paşa hazretleri Türk nokta-ı nazarını teşri ve müdafaa etmiş, fakat müttefikler tarafından yine şiddetle muhalefete maruz kalmıştır. Ve uzun müddet devam eden müzakerat esnasında tarafının nokta-i nazarlarında ısrar ettikleri görüldüğü için bir suret-i tesviye bulmak imkânsız olmuştur. Bunun üzerine mesele mütehassıslara havale edilmiştir. Mamafih general Pelle bu hususta yarın bir sureti tesviye bulunacağını ümit ettiğini beyan etmiştir.

General Pelle tarafından ümit edilen suret-i tesviyenin ne olacağı hakkında ihtimalat içinde en kuvvetli addedileni şudur: malumdur ki müttefikler muahedenameye eski istikraz mukavelenamelerinin ve ezcümle mahrem kararnamesinin meri ve muteber olduğuna dair bir beyanname derc edilmesini istiyorlar. Türk heyeti murahhasası bila kaydu ve şart böyle bir beyanname vermeye muvafakat etmek ile beraber fazla bir kayıt ilave edileceği söylenmekte ve bu ilave mucibince eski istikraz mukavelelerinin kabulü tarz-ı tediye hakkında hamleler ile bir sureti tesviye aramaya mani teşkil etmeyeceği burada tasrih edileceği söylenmektedir.

Faizlerin tarz-ı tediyesi meselesi de halledilecek olursa surre-i memalik-i meşgulemin tahliyesi meselesine gelecektir. Filhakika tahliye meselesi de ehemmiyet-i hayatiyeyi haiz olan bir meseledir. Ve hatırlarda olduğu üzere İsmet Paşa hazretleri Türk-Yunan itilafı elde edildiği gün Türk gazetecilerine beyanatta bulunmuş: "sulhün avdetini ancak tahliye ile anlayacağız. Mamafih şimdiye kadar bu hususta o yolda teminat aldım ki bunlara nazaran bu meseleyi halledilmiş addediyorum" demiştir (Us M. A., 1923a: 1).

İkinci Lozan görüşmelerinde ihtilaflı konuların pek çoğu çözüldükten sonra nihayet taraflar anlaşmaya varmıştır. 10 Temmuz 1923 tarihli ve 2003 numaralı nüshada manşetten verilen “Sulh Lozan Ufkunda Göründü: Muahedenin İmzası Bir Gün Meselesinden İbaretir. Karilerimizi Tebrik Ederiz” (1923: 1) başlıklı haberle taraflar arasında her konuda anlaşmanın sağlandığı bildirilmiştir. Baş murahhas İsmet Paşa’nın büyük bir resmi haber metninin hemen altına koyulduğu gibi diğer heyet üyelerinin resimlerine de yer verilmiştir. Vakit, ilk görüşmelerdeki ümitsizliğin aksine geline nokta anlaşma taslağını büyük bir başarı olarak görmüştür. Aynı sayıda Mehmet Asım, “Nihayet İtilaf...” başlığını taşıyan bir yazı yayımlayarak son beş senedeki elim hadiseler ve neticelerine değinmiş, ardından Lozan antlaşmasının kabul edilmesini karanlık devirden çıkış olarak değerlendirmiştir. Vakit başyazarı için Lozan’ın en büyük mimarı şehitlerdir.

Nihayet itilaf... Dün simsiyah bir afakın fırtınaları ile kükrediği muhitinden bugün 8 Temmuz fecri sulh güneşiyle aydınlanarak doğdu. 30 Teşrinievvel 1334 ile 8 Temmuz 1339 arasında geçen her gün Türk vatanından binlerce delikanlının üzerine bir birkaç kürek kar toprak attı. Unutmamalıyız ki bugün kavuştuğumuz sulh, dünyanın en pahalı bir metai olarak elimize geçmiş

bulunuyor. Yazılacak muahedenin her kelimesinde bir şehidimizin kanından bir damla titriyor. Ve ancak o mübarek arş yolcularının himmetiyle bu boğazımızdaki işgal istila ve zulüm kementleri çözülmüş bulunuyor. İşte bu sebeptendir ki bir gün dudaklarımız gülerken gözlerimizde artık topraklar almayacak kadar çoğalan ve kanlı kefenleriyle tahazzur-ı kibriyaya kızıl bir zincir halinde uzanan kahraman cenazelerini hatırlayıp ıslak bir minnetin katrelendiğini duyuyoruz. (Us M. A., 1923b: 1)

Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye için yeni bir devrin açılmasına vesile olan bu antlaşma ile Balkan harbinden bu yana devam eden savaşlar sona ermiştir. Vakit gazetesi, Millî Mücadele'nin diplomatik safhasında Ankara hükümetinin belirlediği politikaya sadık kalmıştır. Lozan'a yönelik yer yer eleştirilerde bulunmuşsa da bunlar, Lozan'daki Türk heyetinin de karşı çıktığı konulardır. Diplomatik safhanın neticesinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Vakit gazetesince istiklal ve istikbalimize dair hayatî bir başarı olarak görülmüştür. Mehmet Asım, 23 Temmuz 1923 tarihinde yayımladığı başyazısında Lozan'ı büyük bir muvaffakiyet olarak görerek düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir (Us M. A.,1923c: 1):

Bundan üç sene evvel sevr muahedesi imza edildiği zaman mezkûr muahede Türk milleti için bir idam kararı mahiyetinde telakki edilmişti. Şimdi imza için her şeyi hazırlanmış olan Lozan Muahedesi ise bu idam kararının iptalinden ibarettir. Sevr Muahedesi Osmanlı İmparatorluğunun inhilalinden sonra geriye kalan yeni Türkiye'yi ellerinden ayaklarından en hain, en insafsız bağlar ile bağlanan esir bir insan haline getirmiş idi. Şimdi Lozan Muahedesiyle bu esirin ellerinde, ayaklarında en son kalan bağlar da artık çözülmüştür.

Lozan Konferansının verdiği bu mesud netice şüphesiz tarih-i âlemde emsali görülmeyen bir muvaffakiyet-i siyasîyedir. Fakat bu muvaffakiyetin manası Sevr Muahedesiyle yaşamak hakkı inkâr edilen Türk milletine yeniden hakk-ı hayat bahş etmeye münhasır değildir. Lozan Konferansında Türklerin kazandığı muvaffakiyet kendileri için olduğu kadar diğer milletlerin hukuk-ı hayatiyesi için de bir zafer teşkil etmektedir. Lozan Konferansında müttefikîn murahhasları yalnız Türk milletinin yaşamak hakkı olduğunu tasdik etmekle kalmamışlar, Türk milletinin de Fransız, İngiliz, İtalyan milletleri ile hukukça müsavi olduğunu tasdik eylemişlerdir. İsmet Paşa konferansın her safhasında ve her meselede Türk milleti ile müttefik milletler arasında mütekabiliyet esasının son derecede i'tinakâr bir dikkat ile tatbik edilmesine çalışmış ve muvaffak olmuştur.

3.3.1.3. “Devlet”, “Türkçülük”, “Milliyetperverlik” ve “Vatanperverlik” mefhumları

II. Meşrutiyet, Ziya Gökalp’in⁶³ (2006: 11) de bahsettiği üzere üç fikir akımının Türk siyasî ve fikrî hayatına ciddi derecede tesir ettiği bir devir olma özelliği taşır. Türkçülük, İslâmcılık ve Batıcılık bu devrin ön plana çıkan fikir akımlarıdır. Türk matbuatında da temsil edilen bu mefhumlar, edip ve mütefekkir kalemler tarafından gündeme taşınmış ve tartışma konusu olmuştur. Pek çok fikrî tartışmanın zemininde bu fikirlerin rolü vardır.

Balkan felâketi, I. Dünya Savaşı, iktisadî ve siyasî buhran Osmanlı Devleti’nin başına çökünce bu üç fikirden Türkçülük, ayrı bir önem kazanmıştır. İmparatorluk çatısı altındaki diğer unsurlar siyasî bağımsızlıklarını kazanınca, Türk ve Müslüman aydınları da kendi mefhumlarının, kendi fikrî ve siyasî teşkilatını tesis etmişlerdir.

Bu devrede *Genç Kalemler* dergisi ve *Türk Yurdu* dergisi Türkçülüğü temsil eden önemli yayınlardır. Daha sonra başta *Yeni Mecmua* olmak üzere diğer pek çok gazete ve derginin de Türkçülük mefhumu üzerinde dikkatle durduğunu, onu gündemde tutmaya çalıştığını söylemek gerekir. Vakıf gazetesi de bu yayınlardandır. Her ne kadar doğrudan doğruya Türkçülüğü savunan bir yayın çizgisine sahip olmasa da özellikle Millî Mücadele’ye gidilen süreçte bu görüşü gündeme taşıyan bir muhtevaya sahip olmuştur.

1918 yılında Kafkasya’da yaşanan siyasî belirsizlik Türk Ocağı Umumî Kongresi’ni meşgul eden önemli gelişmelere sebep olmuştur. Şöyle ki, Azerbaycan’dan gelen bir heyet, İttihat ve Terakki hükümetiyle görüşerek bazı hususlarda yardım talebinde bulunmuştur. Rus tesirini kırmak için Türkiye’den yetişmiş öğretmen, memur ve çeşitli mesleklere mensup kişilerin bölgeye sevk edilmesi meselesi gündeme gelince 1918 Türk Ocağı Kongresi’nde “Türkçülüğün Faaliyet Sahası”nın ne olduğu tartışmaları yükselmeye başlamıştır (Arık, 2016: 338).

Türkçülük camiasındaki bu tartışma Vakıf gazetesinde cereyan etmiştir. Halide Edip Adıvar, 252 numaralı Vakıf’ta, Türkçülüğün faaliyet sahasının Anadolu olması

⁶³ Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak isimli eserde Ziya Gökalp, Türk milletinin bu üç fikir akımının bir terkibine inkılâp ettiği görüşünü savunur. Bu terkip akımların temsil ettiği düşüncelerden millî kültüre has bir şekilde meydana gelir. Ona göre Türk milleti “Ural-Altay ailesine, İslam ümmetine, Avrupa beynelmilelliğine mensup bir cemiyet”tir (Gökalp, 2006: 17).

gerektiği kanaatini dile getirmiştir. Turancı yaklaşımların hayalî bir gaye etrafında döndüğünü ima eden Adıvar, mevcut şartlarda daha gerçekçi olmanın daha makul olacağını düşünmüştür. Adıvar'ın şu ifadeleri Türkçülüğün faaliyet sahası hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır:

Türkçülüğün nazarî kısmı en vasi manasıyla Türklerin vahdetine muhtelif yollardan yürüyen fikirler ve maksatlardır. Bu yollar ancak ikiye tasnif edilebilir ki o da: 1- Türklük alemini yalnız Müslüman Türklerden ibaret farz eden, 2- Müslüman, gayrimüslim, Fin, Macar, umum turanı birleştirmeyi düşünen iki cereyandır. Bunların hangisi doğrudur ve hangisini Osmanlı Türkleri ihtiyar etmelidir meselesine Türkiyat ulemasının istikbaldeki eserlerine bırakarak bugün asıl kendi memleketimiz ve kendi aramızda kendi Osmanlı Türklerimiz için bir hayat meselesi şeklini alan faaliyet sahasına geçiyorum. (Adıvar, 1918b: 1)

Adıvar, Türkçülüğün faaliyet sahası olarak “kendi evimiz” dediği Türkiye’yi göstermiş ve sebebini şu şekilde izah etmiştir (Adıvar, 1918b: 1):

...1- Evvela kendi evimiz yani Türkiye sahası:

Kendi evimiz yani Türkiye baştanbaşa karmakarışık ve felaket içindedir. Doktorları, köylerine değil, vilayet merkezlerine yetişmez, muallimleri İstanbul’a kifayet etmez, mülkiye memurîni mutasarrıflık, kaymakamlık değil umum vilayetlere iyi birer vali koyamayacak kadar kıttır, iyi mühendisleri bir tek vilayetin mur (karınca) nafiasına yetişmez, üç yangın payitahtın Türk vilayetini en elim bir harabiyet meydanı haline sokar.

Görüldüğü üzere Halide Edip’e göre Türkçülüğün iki faaliyet sahası vardır. İlki Osmanlı Türkiye’si yani Anadolu, ikincisi ise Türkî Cumhuriyetleri de ihtiva eden Turanî saha. “Evimize Bakalım” başlığıyla tercihini Anadolu’dan yana kullanan Adıvar’a göre savaş, yokluk ve zarurî ihtiyaçlar bu düşüncenin sebebini teşkil eder.⁶⁴

Halide Edip’in yazısına cevap, tam iki hafta sonra 266 Numaralı Vakıf’ta Mehmet Fuad Köprülü tarafından gelmiştir. Köprülü, “Türkçülüğün Gayeleri” başlığıyla neşredilen başyazıda Türkçülük mefhumunun nazarî tanımını misallerle beraber etraflıca yapmış, Halide Edip’in Anadolu Türkiye’si çıkışını bu geniş Türkçülük izahı çerçevesinde eleştirmiştir.

Türkçülük, benim bildiğime göre dini ve lisanî bir olan bütün Türkleri bir millet addederek bütün o dağınık kitleler arasında harsî bir vahdet teminine çalışan bir cereyandır. Bugünkü Türkler çok geniş sahalara yayılmak ve muhtelif

⁶⁴ 1918 Türk Ocağı kongresi sonrası kaleme aldığı bu yazı ile Halide Edip, Türkçülük camiasında bir tartışma başlatmıştır. Efe Arık, ilgili yazısında Halide Edip’in o devrede Türkçülüğün Turancı faaliyet sahasını macera olarak nitelendirerek böyle bir yazı kaleme aldığını fakat bunun Turancılar tarafından hoş karşılanmadığını belirtmiştir (Arık, 2016: 343).

medeniyetlerin tesiri kalmış bulunmak itibarıyla, birçok cihetlerden birbirine benzemezler; fakat bütün bu zahiri benzememezlik altında lisanın, adetin ve tebayün, halk edebiyatının, darb-ı mesellerin birbirinden hemen hemen farksız olduğu anlaşılabilir. Kaşgar gibi Türk aleminin Şarkî müntehalarından biri addolunacak uzak bir sahadaki Türklerin halk türkülerini, darb-ı mesellerini tedkik ediniz: Tuna ortasında “Aranlua”daki bir avuç Türkün türkülerinden, darb-ı mesellerinden farksız olduğunu derhal anlarsınız. Etnografinin, tarihin, lisan tarihinin, edebiyat tarihinin –daha bugünkü ibtidai şeklinde bile- katiyetle meydana koyduğu bir hakikat vardır ki, o da Akdeniz’den Çin serhatlerine ve Sibiryaya içlerine kadar geniş bir sahaya yayılmış bir Türk milletinin varlığıdır. Türkçüler, siyasî hudutların bir milleti parçalamayacağına kani oldukları için, hangi tabiiyette olursa olsun Türkler arasında bir fark görmezler; ve kendilerini filan siyasî saha dahilindeki bir cüz’ün değil, bütün Türk milletinin bir ferdi gibi görürler. (Köprülü, 1918b: 1)

Köprülü, Türkçülüğün gayesini Anadolu insanının “dili, dilime, dini dinime uyan” tabiriyle, müşterek dil, inanç ve duygu birliği içindeki bütün Türkleri şümulü içine alan bir düşünce olarak ele almaktadır. Burada, Gaspıralı İsmail Bey’in “dilde, fikirde, işte daha kati ve şuurlu bir surette birleştirmek” ifadesiyle Türkçülüğün gayesini izah etmiştir (Köprülü, 1918b: 1).

Hülâsa, Mehmed Fuad Köprülü, Türkçülüğü ırkî bir birlik olarak görenlerin hayalperestlikten öteye gidemeyerek gerçeklikten uzaklaştığı, bunun yanında Halide Edip’in yaptığı gibi onu coğrafî hudutlara sıkıştırmanın da doğru olmadığı kanaatindedir. Aslında Halide Edip ve Mehmed Fuad ırkî bir Türkçülüğü kabul etmeme hususunda birleşirler. Köprülü, Türkçülük düşüncesinde kültürel bir Turancılık çizgisini takip etmektedir. Makalesinde belirttiği “İstanbul’dan Kaşgar’a bütün Türk gençliği” hitabı ile daha kapsamlı bir Türkçülük anlayışına sahiptir.

Halide Edip (1918c), 268 numaralı Vakıf’ta, “Türkçülüğün Faaliyet Sahası” başlıklı bir yazı daha kaleme alarak Ziya Gökalp ve –aslında Fuad Köprülü- onun gibi düşünen Türkçülere cevap vermiştir. Aslında Halide Edip’in bu yazısı düşünce itibarıyla ilk yazısından farksızdır. Fakat Ziya Gökalp ve Mehmed Fuad’ın tenkidlerine bir karşılık olarak kaleme alınmış olduğundan kendi fikrini tahkim etmek, etraflıca izah etmek endişesi taşımaktadır.

Halide Edip’e göre (1918c: 1) Osmanlı Türkleri mevcut şartların altında zor durumda iken Azerbaycan ve diğer Türkî devletlere uzatması zordur. Öncelikle Anadolu Türklerinin kalkınması gerek ki, diğer ideallerin gerçekleşmesi için zemin

teşkil edebilsin. Bu yazıdan şu satırlar Adıvar'ın aslında, Türkçülüğe daha gerçekçi bir tavırla yaklaştığını göstermektedir:

...Yanımıza bize sığınan Türk komşularımıza destek olabilmek için evvela kendi evimizi düzeltmeye mecburuz. Edirne'sini, şark vilayetlerini, refahı, teferrusu, sıhhati ve umraniyle insan kaleleri haline koymadan Türkiye Türkçülüğün büyük ve geniş idealine karşı da vazifesini yapmış değildir.

Bugün için en lazım ve en mümkünle başlayabilirsek yarının geniş emellerini söz ve nazariyeden başka bir şey yapabileceğimize emniyet edebilirsiniz.

Vakit başyazarı Ahmet Emin, devrin hâkim düşüncesi olan milliyetçiliğin tesirlerini ele almış ve bunu muhtelif yazılarında işlemiştir. İçinde bulunulan zamanı “milliyet asrı” olarak değerlendiren Ahmet Emin, özellikle “milliyetperverlik” mefhumu üzerinde durmuştur.

Bugün herkes milliyet asrında bulunduğundan bahsediyor. Her tarafta işitilen dava milliyet davasıdır. Memleketimizdeki vaziyetin de milliyet fikrinin tesiri altında bulunması pek tabiidir. Yalnız bizde son beş, on sene zarfında mevcut siyasî ve fikrî tezebzüb (karışıklık), milliyet mefhumunu son derece tegallüt etmiştir (yanlışla düşürmüştür). Memleketin daimi menafisi (yararları) şahsının veya fırka ve zümresinin muvakkat menafine feda etmeyecek kadar yüksek bir seviye-i ahlakiyede bulunan her ferd milliyetperver unvanına layık olduğu hâlde bir kısım efrad milliyetperver olduğunu bilmemekte, diğer bir kısım efrad bunu sariheten (açıkça) tasdik etmek istememekte ve geri kalanlar arasında da bazı nev'i suî tefehhümeler eksik olmamaktadır (Yalman, 1919c: 1).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Ahmet Emin, bu yazıda “milliyetperverlik” mefhumunu daha geniş bir şemsiyenin altında tutarak bir nevi Osmanlılık fikrine yakın bir mana ile ele almıştır. Ona göre milliyetperverliğin beş ana meselesi vardır: 1- Milliyet fikrine zıt insaniyet fikirleri, 2- Milliyet fikrini reddeden Müslümanlık fikirleri, 3- Siyasî Türkçülük, 4- Müslüman azınlıkların vaziyeti, 5- İttihat ve Terakki ile milliyetperverlik arasındaki ilişki (Yalman, 1919c: 1). Özellikle Türkçülük meselesine değinen yazar Osmanlı Türklerinin müşterek kültür ve inanç birliğinde olduğunun altını çizer. Memleketteki siyasî Türkçülüğü bu açıdan tenkit ederek devlet dairesi içerisinde yer alan her türden unsuru kucaklamadığını, kan bağı olmayanları dışarıda tuttuğunu ileri sürer. Bu onun milliyetperverlik mefhumunu bir mesele hâline getiren en temel düşüncesidir aynı zamanda.

Ziya Gökalp'in 91 Numaralı Vakit'te neşredilen “Türkiye'nin Yaşamak Kabiliyeti” başlıklı yazısı “devlet” mefhumunun üç aslî unsurunu tetkik ve tahlil etmeye yöneliktir. Gökalp, burada, özellikle 20. asırda üst üste gelen felâketlere

rağmen Osmanlı Devleti'nin hâlen ayakta olmasının sebeplerini araştırmış ve göstermiştir. Bu itibarla aynı zamanda ilmî bir yazı kaleme almıştır.

Gökalp, Türkiye devletini üç ana unsurdan tetkik eder: 1- Ahali (Gökalp, burada milleti kast ediyor). 2- Arazi (toprak parçası). 3- Hükümet (yönetim şekli). Bu üç ana unsur, Türkiye'nin tarihinde öyle bir şekilde tekâmül göstermiştir ki asırlardır gerileme devresinde olan Osmanlı Devleti parçalanmamıştır. Zaten Gökalp'in tezine göre Türkiye'nin yaşamak kabiliyeti, eski devirlerden itibaren yerleşmiş olan milletin tarihî konumu itibarıyla daimidir. Onu yaşatan devlet değil millettir. Gökalp (1918a: 1), ahali unsurunu açıklarken şu satırlarla bu hususu gayet açık bir şekilde izah ediyor:

Bir devlet kendisine mahsus bir millet yaratamaz. Halbuki bir millet mevcut oldukça daima bir devlet doğurabilir. Yani bir millete müstenit olmayan birtakım devletler mevcut olabilir. Fakat bunların hayatı gayet süreksizdir. Çünkü böyle bir Devlet, bir hanedanın efradıyla hadem ve haşemde kaimdir. Bu idarî teşkilat izale olununca Devletin yerinde yeller eser. Çünkü bu devletlerin ahali başka kavimlere mensup oldukları için başlarında tevalî eden hükümetlerin hangi kavme mensup olduklarına ehemmiyet vermezler. Halbuki mütecanis bir milletin bir hükümeti münkarız olsa yerine bir diğeri çıkar. İşte Türkiye'nin yaralanmaz bir millet olmasının hikmeti, Anadolu'da ve Türkiye'de böyle bir millî kitleye malik olması ve Devlet teşkilinin de böyle bir halefin millî seciyesine istinat etmesidir.

Türk devletinin birinci aslî unsuru Türk milletidir. İkincisi arazisidir ki Gökalp bu hususta fütuhâtın esas gayesini izah eder. Fütuhâtın en temel sebebi hanedanın veya saltanat sahibinin iradî bir tercihi değil, milletlerin varlığını temin etmek için, kendi tekâmülü için gerçekleştirdiği tabîî bir harekettir. Bu yalnız Türk milletine has değildir. Türkler, gövdesi Anadolu'da olan dalları ise Avrupa, Afrika ve Asya'ya uzanan öyle geniş bir arazi ağacına malik olmuştur ki bu da devletin fetih gücünü göstermektedir. Yine aynı şekilde geniş araziye malik olma politikası Türk devletinin ikinci aslî unsurudur (Gökalp, 1918a: 1).

Son olarak hükümet şekli gelir. Gökalp (1918a: 1) burada İslâmî ve Türki hükümet sisteminin telifiyle Osmanlı'da vücuda gelen özgün bir hükümetten bahseder. Bu hükümet yapısına göre saltanat, hanedanın en büyük erkek çocuğuna kalır. Bu hükümet yapısında, bir devrede meydana gelen şehzadelerin öldürülmesi, devletin kargaşadan uzak yönetilebilmesi için lüzumlu görülmüştür. Fakat bu üçüncü unsurun en önemli yönü halifenin veya padişahın devletin hâkimi esasına göre değil memuru esasına göre hükümet ettiği bir anlayıştır. Gökalp bu üç ana unsurun, Türkiye'nin daha

modern bir teşkilatı benimsemesinde (Meşrutiyet idaresinin tesisi, muhtelif ıslahat ve yenileşme hamleleri) zemin teşkil ettiği kanaatindedir.

Vakit gazetesi, bu devrede “Türkçülük”, “Milliyetperverlik”, “vatanperverlik”, “devlet ve millet” mefhumlarını bu minvalde sütunlarına taşıyıp tartışmıştır. Yazarların görüş ve düşünceleri, Vakit’in milliyetçilik düşüncesini aksettirmektedir. II. Meşrutiyet devrinin fikrî ikliminin akisleri ile devletin içinde bulunduğu siyasî ve iktisadî buhran milliyetçiliğin gündeme getirilmesinde önemli âmiller olmuştur.

3.3.1.4. Batılılaşma hakkında bazı mülâhazalar

Vakit gazetesinin II. Meşrutiyet’in fikir akımlarının bir terkibi olduğunu gösteren bir diğer husus kuşkusuz Batılılaşma vakıasıdır. Bu vakıa, gazetenin muhtelif nüshalarında farklı bakış açılarından tahlil edilmiştir. Batılılaşma, Vakit’e göre Türkiye’de genellikle yanlış anlaşılmış ve yenileşme hareketleri de bu anlayışın çerçevesinde geliştiği için kayda değer bir gelişme gösterememiştir. Vakit, 1917-1923 yayın devresinde daha çok Türkçülük cephesiyle ön plana çıkmıştır. Batılılaşma hakkındaki muhteva, Vakit’in bu husus ile ilgili yayın politikasını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Ahmet Emin’in 19 numaralı Vakit’te “Yeni ve Eski Mücadelesi” başlığı altında kaleme aldığı yazı, Vakit’in İttihat ve Terakki’nin Batılılaşmacı anlayışıyla doğru orantılı bir neşriyata giriştiğini göstermektedir. Burada Ahmet Emin’in tespitleri dikkate değerdir. Çünkü Batılılaşma sürecinde toplumda meydana gelen ikiliğin sebebini ortaya koymaktadır (1917g: 1):

Bir müddet sağa sola bocaladıktan sonra yaşamak ihtiyacı bizi Avrupa’nın gittiği yeni tekâmül yollarına yaklaştırmaya sevk etti. Memleketimizde Tanzimat devri açıldı. Bu devirdeki ricalin mevkileri zamanlarına göre herhalde pek müşküldü. Bununla beraber tuttukları yolun yanlış olduğuna şüphe edilemez. Tanzimat devrinde Avrupa hayatının zahirî eşkâline lüzumundan çok ehemmiyet verildi. Bunun neticesinde halk yeni manasıyla terfi ve tekâmülü hoş görmemeğe alıştı. Memlekette birbirinden tevahhuş eden (korkan) ve anlaşılamayan iki sınıf peyda oldu.

Ahmet Emin, mesuliyetin memleket ihtiyaçlarını görmeyerek hareket eden münevver sınıfta olduğu kanaatindedir. Meseleye gerçekçi açıdan yaklaşan yazar, eski veya yeni Türkler kavramlarından ziyade her gün yenilenen toplum ihtiyaçlarının münakaşa yoluyla giderilmesini sağlayacak bir zihniyet ile yenilik hareketinin devamının sağlanabileceği görüşündedir (Yalman, 1917g: 1).

Ahmet Emin'in "Hakikî Feminizm" başlıklı makalesi, Batılılaşma meselesinin Türkiye'deki telakki ediliş tarzını tenkit ediyor. Yalman'a göre feminizm, Batıda demokrasilerin tekâmülü ile ortaya çıkmış olan temelde kadın ve erkeğin sosyal hayatta, işte, okulda vs. eşit olduğu görüşünü ortaya atan bir düşünce biçimidir. Feminizm, kadınların güzel giyinmesi, süslenmesi, cazibeli görünmesi değildir. Bu tip zahirî aldanmalar, meselenin özüne inmeyi engellemektedir. Kadınların gerçek manada feminizmi anlaması, Batıdaki düşünce biçimini kavramasıyla mümkün olur. Yalman'a göre (1917h: 1) bunu anlayan kadınlar, hayatın herhangi bir sahasında kendi kararlarını verebilmeli, belli konularda inisiyatif alabilmelidir.

"Şark ve Garb" isimli köşe yazısında Ahmet Emin, İngiliz şairi Kipling'in "Şark şarktır, garp garptır. Bu ikisi hiçbir zaman birleşmez." ifadesinde vücut bulan anlayışı tenkit eder. Yalman'a göre bu görüş yanlıştır. Zira tarihin bir döneminde Batı'dan daha iyi bir vaziyete sahip olan Doğu, zamanla geride kalmıştır. Aslında ikisinin birbiriyle ortak paydaları vardır. Bu yüzden kestirip atmak yanlıştır. Osmanlı, Batı'nın tekâmül hamlelerini kaçırmış, bu yüzden geriden gelmek zorunda kalmıştır. Yalman'ın (1917i: 1) bu hususta yerinde ve değerli tespitleri vardır.

Ahmet Emin, 65. sayıda kaleme aldığı "Millî Tarih Meselesi" isimli yazısıyla, bir milletin kendi tarihini kendisinin yazmasının önemini vurgulamaktadır. Avrupa'da kaleme alınmış olan Osmanlı tarihleri, tarafgir olabilir. Hem bunun önüne geçebilmek hem de Batılılaşma yolunda atılacak adımlardan biri olarak yalnızca askerî değil, "fıkrî faaliyeti, iktisadî teşkilatı, içtimaî hayatı layıkıyla tanımak" isteyenlerin başvurabileceği kapsamlı bir tarihe ihtiyaç vardır. Ahmet Emin, Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'in *Yeni Mecmua*'da belirttiği millî tarihin hâlihazırdaki şartlar içinde hazırlanmasının mümkün olmadığı görüşünü de değerlendirmiştir. Ahmet Emin'e göre bu görüş, yakın zaman için doğrudur. Zira böyle bir girişim için ciddî bir hazırlık devresine ihtiyaç vardır. Fakat bu hazırlıklar layıkıyla yerine getirilirse yıllar sonra böyle bir tarih kütüphanesinin tesis edilmesinin yakın olduğu inancındadır (Yalman, 1918ç: 1).

Vakit gazetesinde Batılılaşma ile ilgili yazılarda Osmanlı memleketi içinde "teceddüd" fikrinin gelişmemesi sorgulanmıştır. 523-526 numaralı gazete nüshalarında "Teceddüd ve Taassub" mevzuunu işleyen üç serilik imzasız bir yazı dizisinde umumiyetle insanların taassuba ve muhafazakârlığa daha yakınlıklarının

sebepleri tartışılıp tahlil edilmektedir. Sonra da teceddüd fikrinin neden kabul edilmediği sorgulanmıştır. Bunlardan birisi değişim korkusudur. Bir diğeri ise dinî inanışın insan hayatındaki tesiridir (Teceddüd ve Taassub -1-, 1919: 1). 525 numarada serinin ikinci makalesinde Osmanlı'nın bir dönem Batı'ya örnek olduğu fakat bu durumun kendi içinde başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Protestanlığın Avrupa'da başarı kazanmasında Osmanlıların rolünden bahseden 16. asır Protestanları, Katoliklere karşı himaye edildikleri için Osmanlılardan takdirle söz etmişlerdir. Yazar, Batı'da din ile beraber gelişen teceddüd fikrinin bizdeki durumunu ele alarak ne yapılması gerektiğini sorgulamaktadır (Teceddüd ve Taassub -2-, 1919: 1).

Batılılaşma meselesinde önemli bir konuya değinen “Teceddüd ve Taassup” yazı dizisinin sonunda yazar, Osmanlı'da edebî ve fikrî konuda pek çok ismin yetişmesine karşılık dinî teceddüd hususunda kimsenin yetişmemesine dikkat çekmektedir. Yazara göre bunun sorumlusu İslâmiyet'in kendisinden ziyade Müslümanları yöneten hükümetler ve taassup zihniyetidir. Zira bu taassup, Batılılaşma konusunda da mahut ikiliğe sebep olan en önemli âmildir. 526 numaralı nüshada neşredilen bu yazı, teceddüd ve taassup mefhumlarının ülkemizdeki hâlini anlatmasının yanı sıra Batılılaşma sürecinde karşılaşılan ikiliğin sebeplerini de ortaya koymaktadır (Teceddüd ve Taassub -3-, 1919: 1).

Garplılar Hristiyanlık âleminin asırlardan beri ne gibi bir tekemmül geçirdiğini unutarak derler ki: “İslamiyet efkâr-ı cedide ile istinas peyda edemez. Avrupa fikirlerini kabul eden bir Müslüman, Müslümanlıktan çıkmış değildir.” Hâlbuki hakikatte İslamiyet kadar şerayit-i cedide ile istinas peyda etmeye müsait bir din yoktur. Hicret'in daha ilk asrında yani hissiyat-ı diniyenin en kuvvetli ve kesif olması lazım gelen bir sırada Yunan ve Hint ilim ve felsefesi, Roma ve Mısır marifet ve sanatını takdirlerle kabul eden bir dini teceddüde engel gibi göstermek pek haksız ve gayri mantıkî bir şeydir.

İslamiyet hattı zatında teceddüdü tervic ettiği gibi bugünkü Müslümanlar arasında da en yüksek efkâr-ı ilmiyeyi itikad-ı dinîyelerle telif edenler ve her cihetle bu asrın adamı olmakla beraber iman ve ahlak cihetle Müslümanlıktan en iyi lafetmeyenler pek çoktur. Ne çare ki bunlar hep fert halinde kalmakta ve hayat-ı umumiyemizde fûlen mevcut olan ikiliği izale için hiçbir şey yapmamaktadırlar. Bunun başlıca sebebi muhitimizin dinî müceddidleri teşci ve teşvik etmemesi ve bu istidadı haiz olarak ortaya atılmaya müheyya bulunan fertlerde yüksek bir şahsiyet inkişaf etmesine meydan bırakmamasıdır.

Memleketimizde bilhassa 1293 senesinden beri mevcut hükümetler hep idame-i nüfuz için avamın taassubuna istinat etmek mecburiyetinde bulunan tenkit ve münakaşanın neticelerinden korkan avamın dahası bunu silah ittihaz ederek erbab-ı irfanı susturan ve keyfiyeti bar-ı sıkleti altında ezdiren müstebit

hükümetlerdir. Bu hükümetlerin hayat-ı içtimaiyemize soktukları riyakârlık, dinî müceddidlerin yetişmesine pek büyük bir engel teşkil etmiştir.

Yazara göre teceddüd ve taassup meselesinin çözümü, tarafların ihtilaflı oldukları konularda münakaşa etmeleri ve en uygun yolu tayin etmeleri ile mümkündür (Teceddüd ve Taassub -3-, 1919: 1). Bu tetkik Türkiye’deki Batılılaşma meselesinin de bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu, dinin esasında gelişmeye engel olmadığı, bilakis tekâmül için manevî bir teşvik olduğunu belirten görüşten hareketle ortaya çıkmıştır. Bu yazı dizisinde de İslâm dininin gelişmelere açık olduğu hâlde, yönetenler vasıtasıyla tekâmülün önüne geçildiği vurgulanmıştır.

3.3.1.5. Maarif meselesi

Maarif, Türk milletini uzun süredir meşgul eden en önemli kültür davasıdır. Bugün dahi eğitim usul ve metodu hakkında pek çok kişi farklı görüş ve kanaatlere sahiptir. Hâlen üzerinde çoğunluğun ittifak halinde benimsediği bir eğitim sisteminden bahsetmek zordur. Her zaman bir yönüyle eksik veya hatalı olduğu düşünülen maarif meselesi, Osmanlı’nın son devrinde de fikir adamları ve eğitimciler tarafından tartışılmış, gazete sütunlarında maarifin nasıl daha iyi hâle getirilebileceği hususunda düşüncelere yer verilmiştir.

Maarif meselesi, idarede süreklilik, ehliyet, liyakat, teşkilat, tatil ve kızların eğitimi gibi belli başlı meseleler Vakıf’ın sayfalarında tartışılmıştır. Maarif davası için devrin önemli yazarlarına sütunlarında yer verilmiştir. Devrin siyasî kargaşası içinde Vakıf, birinci sayfasında, çoğunlukla da başmakale sütununda maarif yazılarına yer vererek kültür meselelerine hassasiyet gösteren bir gazete olduğunu göstermiştir. Maarif konusu, Vakıf’ta ıslaha, yeniliğe ve değişime muhtaç bir mesele olarak işlenmiştir. Bu husustaki belli başlı düşünceleri şu şekilde hülâsa etmek mümkündür.

Necmeddin Sadak, 292 numaralı Vakıf’ta yeni Maarif Nazırı Doktor Nazım’ın göreve başlaması vesilesiyle yayımladığı Türk maarifinin meselelerini konu edinen bir başyazısında yeni nazırın başarılı olabilmesi için her şeyden evvel seleflerinin yaptığı gibi “otokrat”⁶⁵ bir zihniyetten uzak durması gerektiğini vurgulamıştır. Sadak’a göre (1918e: 1) çok geniş bir saha olan maarifin ıslahatındaki bir diğer önemli adım ise “maarif makinesi” olarak tanımladığı teşkilatın tesis edilmesidir.

⁶⁵ Necmeddin Sadak, bu meseledeki görüşlerini de ayrı bir makale olarak yayınlamıştır. Bknz: Sadak, N. (1918d, Temmuz 26), Otokrasiye Karşı. *Vakıf* (275), s. 1.

Maarifin asıl teşkilat kısmı, tedrisatın ve terbiyenin esasları, gayesi, memleketin ilim adamları tarafından aranır, tetkik edilir, yazılır ve münakaşa olunur. Bu münakaşalardan mütehassıl neticeler dairesinde maarif işlerini tanzim için muttarid – düzenle devam eden- bir surette işleyen ve hakkı nazırın değişmesiyle faaliyetine halel gelmeyen idare makinesine lüzum vardır. Nazırın işe başlar başlamaz düşünmesi lazım gelen en mühim meselelerden biri, maarif işlerinin muhtelif şubelerini, ehillerine, mütehassıslarına tevdi etmek ve maarif merkez makinesini kurmaktır. (Sadak, 1918e: 1).

Sadak'ın değindiği husus, o devrede maarif idaresiyle ilgili en önemli meseledir. Yani idarenin, nazırın veya müdürün değişmesiyle maarif işlerinin de değişmesine, ehliyet ve liyakatin sürekliliğinin kesintiye uğramasına yol açmaktadır. Maarifte işinde ehil olan kişilerin yer alması ve bunun devamının idarece sağlanması, maarif sahasında arzu edilen, ıslahının en acele yapılması gereken bir iş olarak ortaya çıkar. Bu husus yalnızca Sadak tarafından değil, yine Vakit sütunlarında eğitimle ilgili yazılar yayımlayan Nafi Atuf Kansu tarafından bir başka yönüyle dile getirilmiştir.

Nafi Atuf Kansu, 279 numaralı Vakit'te taşrada maarifin vaziyetini anlattığı ve sonunda çözüm teklifleri sunduğu yazısında yine idare değişiminin maarifte kararsızlık, tutarsızlık ve eğitimde aksamalara yol açtığını belirtmiştir. Kansu, meseleyi şöyle izah eder:

Taşrayı gezip her gören payitahta acı tesirlerle döner; hatta payitahttan o kadar uzak olmayan kazalarda, livalarda, vilayetlerde derin bir cehl vardır; bu cehl yönüne henüz bir manivela tatbik ederek onu kımıldatmak mümkün olmamıştır. Belki bazı mektebler, cemiyetler, kütüphaneler var. Fakat bunlarda ruh, can bulmak kabil değildir. Kütüphanelerde okuyanlar bulunmadığı gibi mekteblerin de muhitleriyle bir tesir –akis tesirleri- yoktur. Hemen umumiyetle maarif müesseseleri, bulundukları şehrin yahut kazanın müessesesi değil münferid düşüncelerin vücuda getirdiği şahsî müesseselerdir. Hayatları, şahsa, şahsın tesiriyle bağlıdır. Çok defa görülüyor ki, bir mekteb müdürünün, bir maarif müdürünün yahut bir valinin değişmesi birçok mekteblerin toptan hayatına hitame çekiyor! Taşra maarifi “yazboz” tahtası gibidir. Tekâmül yok, hep anî tebeddüller (değişimler), daha doğrusu ihtimaller var. (Kansu, 1918a: 1)

Kansu, idarede meydana gelen anî değişimlerin ciddî bir mesele olduğuna işaret ediyor. Bu durumun kültür vahdetinin temininde önemli rol oynayan terbiyenin intizamsız bir şekil hâline gelmesine neden olduğunu düşünüyor. Kansu'nun taşrada maarif meselesinin çözüme kavuşması için sunduğu altı maddelik teklif, yalnızca taşra için değil genel olarak Türk maarifinin nasıl bir meselenin içinde yer aldığını anlamak bakımından da önemlidir.

- 1- Maarif işlerini, taşralarda da bir ilim işi telakki ettirmeli
- 2- İdare memurlarını, yalnız icracı mevkiinde bırakmalı, mekteb ve maarif teşkilatında, terbiye ve tedris tarzlarının intihab ve tayininde ancak salahiyyetar adamlar rey sahibi olmalı.
- 3- Taşralarda merakiz-i ilmiye (ilim merkezleri) şimdilik sultanîler ile darülmualimin ve darülmualimatlar olacağından bunlara tayin edilecek muallim ve muallimleri ilme teşne (arzulu) zevattan intihab etmeli.
- 4- Bu müesseselere nefes alabilecek kadar olsun istiklâl verilmeli ve bu istiklâle maarif müdürlerinin, hatta valilerin bile tecavüzüne meydan verilmemeli.
- 5- Sultanîler, darülmualimin ve darülmualimatlar doğrudan doğruya Maarif Nezareti tarafından teftiş edilebilmeli.
- 6- Mekteb-i iptidaiye teşkilatı istiklalleri taht-ı temine alınmış, sultanî, darülmualimin ve darülmualimat heyet-i talimiyesinde müntehib zevat ile memleket münevverlerinden miktar-ı münasipte intihap edilecek zevattan mürekkep heyetler tarafından icra edilmeli, maarif müdürü bu heyetin mukadderatını tatbik edecek bir icra memuru vaziyetinde bulunmalı. (Kansu, 1918a: 1)

Kansu'nun ifadeleri, vaziyetin taşrada bir adım daha kötü olduğunu göstermektedir. İdarenin müdahalesini en aza indiren bu teklif, maarifte başka bir meseleye de yol açabilir. Bununla birlikte maarif işlerinin idare ve yürütmesinde planlı bir sistem dâhilinde çalışmayı önerdiği için değerli ve yerindedir. Neticede maarifte ehliyet ve liyakate bağlılığa ve kararlı ve sağlam bir idareye ihtiyaç olduğu açıktır.

Nafi Atuf Kansu (1918b: 1), 207 numaralı Vakıf'te "Mekteplerde Tatil" başlığını taşıyan yazısıyla maarif meselesinin bir başka yönüne daha dikkat çekmiştir. Tatilin eğitimdeki yerini tetkik eden bu yazıda, öncelikle gelişmiş ülkelerde tatil sürelerinin özenle seçildiği vurgulanmıştır. Osmanlı memleketlerinde, genellikle yaz ayları tatil olarak tercih edilir. Fakat tatil süresi ve zamanlarında genel bir birlik yoktur. Kansu'ya göre tatil zamanları, memleketin adet ve göreneklerine, yörenin veya bölgenin iklim şartlarına göre düzenlenmelidir.

Tatil meselesinin ikinci ve daha da önemli niteliği, tatilde nasıl vakit geçirileceği meselesidir. Batıda, gelişmiş ülkelerde bunun için özel yerler oluşturulmuştur. Çocukların doğayı tanıması yeşillikler içinde ruhunu dinlendirmesi için bazı tatil yerleri tesis edilmiştir. Bizde ise böyle bir yer yoktur. Kansu, çocukların tatil sürelerinde kitap veya dersle meşgul olmalarının, gelişimleri için doğru olmadığını kanaatindedir. Bu husustaki görüşlerini şu satırlarda izah etmiştir (Kansu, 1918b: 1):

Memleketimizin şerait-i hususiyesini nazar-ı dikkate alarak bizde tatil müddetinin nasıl geçmesi lazım geleceğini ayrıca düşünmek lazımdır. Hususî tatil mahalleri olmadığı için bizde çocuklar tatillerini evlerde geçirirler; bazı ebeveyn tatilden bilistifade çocuğa biraz daha fazla kitap okutmak fikrindedir. Bundan mutlaka vazgeçmek lazım. Çocuk yazı evinde geçirmek mecburiyetinde ise bahçe işleriyle, kırlarda gezmek suretiyle vakit geçirmesi çok muvafıktır. Çocuğunun sıhhat-i fikriye ve bedeniyesini bihakkın düşünen ebeveyn tatil müddetinde çocuğuna mutlaka –uzun, kısa- bir seyahat yaptırır.

Muslihiddin Adil Bey, 80 Numaralı Vakıf'te “Kızlarımızın Terbiyesi” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıyla muharrir, kadınların eğitimi hem çağın zarurî bir gereği olarak hem de cemiyetin mesuliyeti olarak görmektedir. Kadınların eğitimi milletin gelişmesi için de elzem bir meseledir. M. Adil Bey, kızların terbiyesini her şeyden evvel aile hayatının düzeni için önemli görmüş ve bunu içtimaî yönden millî bir mesele derecesine çıkarmıştır:

Kızlarımızın terbiyesi, bizde aile hayatını da temsil edecektir. Aile hayatını tanzim etmek bir cemiyetin akdem (önceki) vazifesidir. Aile, beşeriyetin ilk müessesesidir. İnsan, vatanını, mensup olduğu milleti ve nihayet bütün beşeriyeti ancak aile feyziyle sever. En kuvvetli milletler, ailelerin sağlam teşkilatı üzerine istinad eden milletlerdir. Erkek ve kadında yekdiğerine karşı aradığımız teavün (yardımlaşma), hüürmet ve muhabbet hislerinin uyanması ancak ailelerin muntazam esaslar üzerine kurulmasıyla mümkündür. (Taylan, 1918: 1)

Ayrıca kadınların yetişmesi, meslek sahibi olması, iktisadî olarak da gereklidir. Devir şartları kadınlara aile hayatının dışında çalışma hayatındaki vazifeleri de yüklemiştir (Taylan, 1918: 1):

Kızlarımız, yarın iki hayat, iki vazife, yakın bir istikbalin tahmil edeceği (yükleyeceği) ağır vezaif karşısında bulunuyorlar. Şerait-i hayatiyemiz her gün değişiyor; hayat gittikçe güçleşiyor. Artık bir aile reisi, bütün efrad-ı ailenin hamule-i vezaifini omuzlarında taşımağa muktedir değildir. Bilhassa fakir halkta bu ihtiyaç kendini daha şiddetli hissettirmektedir. Bugün erkeğin mesaisine, kadının da iştirak eylemesine ihtiyaç vardır. İleride sanat hayatı uyandığı, fabrikalarımız, madenlerimiz işlemeğe başladığı zaman amele sefaletleri bizde de baş gösterecek.

M. Adil Bey'e göre Türk kızlarının eğitimi ile ilgili yapılan gelişmeler iyi bir düzeyde değildir. Fakat son senelerde hemen her alanda ciddî değişimler yaşanmıştır. Bunun da önemli tesirleri vardır. M. Adil, kültürel sahaya da tesir eden bu değişmelere rağmen kızların terbiyesi ile ilgili gerçekleşen adımların inkâr edilmemesi gerektiği kanaatindedir (Taylan, 1918: 1).

Çok geniş bir sahaya yayılan maarif meselesi, Vakit sütunlarında elbette bu muhteva ile sınırlı kalmamıştır. Fakat hem yazarları hem de ihtiva ettiği konuları itibarıyla burada ele alınan meseleler o devre maarifini hülâsa edecek niteliktedir. Eğitim alanında yaşanan değişmelerin, eğitim tarzında da değişikliğe sebep olması muayyen bir plandan mahrum olduğunu göstermektedir. En önemli mesele budur. Maarif, çok yönlü bir meseledir. Halkın sosyal ve iktisadî yetersizliği, devletin maddî imkânsızlığının olması çocukların eğitime menfi yönden tesir eder. Tatil konusu bu meseleye örnek teşkil eder. Öte yandan kızların terbiyesi konusunda birtakım gelişmeler varsa da olması gerekenden uzaktır. Vakit sütunlarında maarif mevzuuna verilen ehemmiyet, gazetenin yayın politikasında da belirtildiği gibi millî bir tavırla hareket ettiğini göstermektedir.

3.3.2. Edebî ve Kültürel Faaliyetler

Vakit gazetesi, 1917-1923 devresinde yoğun bir siyasî gündemle karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen Vakit'in iki sayfa neşredildiği uzun süre boyunca her fırsatta edebî veya kültürel muhtevaya yer ayrılmıştır. Dört sayfalık mündericatlara neşredilen sayıların neredeyse tamamında kültür – sanat haberine veya yazısına rastlamak mümkündür. Kültürel yazılar, edebî tefrikalar ve tenkitler, şiir, hikâye, fıkra, hatırat ve muayyen bir konuya has makaleler bu devrenin kültürel ve edebî muhtevasını oluşturan türlerdir.

Bu devrenin edebî ve kültürel faaliyetlerinde, Tanzimat'tan sonra zamanla gelişen, özellikle I. Meşrutiyet sonrası Servet-i Fünun ile yükselen Batı tesirli edebiyatın izleri vardır. Fakat bu devre esas karakterini veren II. Meşrutiyet'ten sonra gelişen ve milliyetçiliğin güçlenmesiyle edebiyat sahasına tesir eden Millî Edebiyat akımıdır. Vakit gazetesinin edebî sahada ortaya koyduğu muhteva da Millî Edebiyat anlayışının tesiri altında gerçekleşmiştir.

Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* 'nde milliyetçiliğin Millî Edebiyat devrini açtığını, gelişmesinde *Genç Kalemler* dergisinin büyük bir tesiri olduğunu belirtmiştir. Yeni Lisan hareketi ile dilde sadeleşmeyi ve sanat dilinin kitlelere ulaşması için konuşma diline yaklaştırılması gerektiği görüşünü savunan *Genç Kalemler* mensupları, başta tepki ile karşılanmışlar fakat zamanla fikirleri benimsenmiştir. Bununla beraber Akyüz'e göre Millî Edebiyat (1911-1923) devri içerisinde eser veren sanatçıların, dilde sadeleşme konusunda tam bir görüş birliği

içinde olduğu söylenemez. Şiir sahasında Millî Edebiyat'ı tam olarak benimsememiş olmasına karşılık fikren destekleyen Yahya Kemal, *Genç Kalemler*'in önemli isimlerinden Ali Canip Yöntem, milliyetçilik ideolojisini şiirlerine yansıtan Ziya Gökalp ve Beş Hececiler ön plana çıkar. Roman ve hikâyede bu devrenin ilk roman ve hikâyecisi olarak Halide Edip Adıvar, sonra Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halid Karay, Türk hikâyeciliğini “meslek haline getiren ilk yazar” Ömer Seyfeddin, devrin sevilen yazarlarından Reşad Nuri Güntekin isimleri ön plana çıkmıştır. Güntekin, ayrıca tiyatro türünde de eser vermiştir. Mizah ve hicivde de Neyzen Tevfik ve Halil Nihad Boztepe'nin isimlerinin zikredilmesi gerekir. Mehmed Fuad Köprülü, edebî tenkid türünde bu devrenin önemli kalem sahiplerindendir (Akyüz, 2000: 164-191). Millî Edebiyat devri, şüphesiz bu isimlerden çok daha geniştir. Burada ana hatlarıyla devrin edebî durumu aktarılmaya çalışılmıştır.

Edebiyat âlemi, Millî Edebiyat cephesinde ilerlerken şüphesiz edebiyatın gelişmesinde zemin ve vasıta rolü oynayan gazeteler de bu edebiyatın tesiri altında kalmış ve onu besleyen, geliştiren bir muhtevayla intişar etmişlerdir. Bilhassa Vakıf gazetesi, ismi zikredilen şair ve yazarların edebî eserlerine sıklıkla yer vermiştir. Bu yüzden Vakıf'ın edebiyat açısından da millî bir tavrı benimsediği görülür. Bununla birlikte gazete, muhteva itibarıyla Millî Edebiyat içerisinde bulunup da onun şekli ve bazı fikrî cephelerini bütünüyle benimsemeyen Yahya Kemal ve Mehmet Âkif gibi kalem sahiplerine de yer vermiştir. İşte bu yüzden Vakıf'ın ilk devresinin büyük oranda Millî Edebiyat akımının tesirinde kaldığını ancak farklı seslere de yer vererek edebî ve kültürel muhteva konusunda daha bağımsız bir noktada durduğunu söylemek gerekir.

İlk yayın devresinde yazı türlerine göre Vakıf'teki kültürel ve edebî faaliyetlerin künye ve muhteva bilgileri aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

3.3.2.1. Şiir

Şiir, Vakıf nüshalarında nadiren karşılaşılan bir edebî türdür. Fazıl Ahmed Aykaç, Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Âkif Ersoy, Halil Nihat Boztepe, Mehmet Emin Yurdakul, Faik Ali, Tevfik Fikret gibi isimlerin imzası vardır. İsimlere bakıldığında Vakıf gazetesi, önemli isimlerin şiirlerine yer vermiştir. Gazetede neşredilen şiirlerin teması dinî, millî ve mizahîdir. Devrin siyasî iklimine bakıldığında özellikle milliyetçi şairler ön plana çıkmıştır.

Vakit gazetesinde şiirler bazen ilk sayfada bazen de diğer sayfalarda yer almıştır. Şiirler, nadiren de olsa gazetenin ağır siyasî muhtevasını hafifletip rahatlatma unsuru olarak işlev görmüştür.

Vakit'te bu dönemde en çok Fazıl Ahmed Aykaç'ın şiirleri neşredilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Eski Bir Ramazaniye. 25 Ekim 1917. *Vakit* (4), s. 2.
- Yine Eski Bir Gazel. 26 Ekim 1917. *Vakit* (5), s. 2.
- Asım Bey'e. 26 Mart 1919. *Vakit* (512), s. 2.
- Gördüm. 24 Nisan 1919. *Vakit* (535), s. 2.
- Kartpostal. 30 Nisan 1919. *Vakit* (541), s. 1.
- Derdname. 21 Haziran 1920. *Vakit*, (922), s. 1.

Mizah şiirleriyle tanınan Halil Nihat Boztepe, Vakit'te en çok şiirlerine yer verilen ikinci isimdir. Bazı şiirleri şunlardır:

- “Sulh Konferansında”, 29 Temmuz 1919. *Vakit* (629), s. 1.
- “Yeni Gün Mebusu”, 21 Ocak 1920. *Vakit* (794), s. 1.
- “Bilmezler”, 5 Şubat 1920. *Vakit* (807), s. 1.
- “Kudümiye”, 15 Şubat 1920. *Vakit* (816), s. 1.

Bunlara ilaveten 773 numaralı nüshada Faik Ali Ozansoy'un (1919: 1) bir manzumesi “Bayrağımıza” başlığı altında neşredilmiştir. Neşredildiği tarihte vefat etmiş olan Tevfik Fikret'in (1920: 1) “Kar” isimli şiiri, 813 numaralı nüshada yer almıştır.

Mehmet Âkif Ersoy ve Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri ise millî şiirler başlığı altında verilmiştir. Mehmet Âkif Ersoy'un (1921: 1) 1208 numarada “Cemaatten Uzaklaşma” başlıklı şiiri ve Mehmet Emin Yurdakul'un (1921: 2) 1270 numarada “Yurtlarına Karşı” şiiri buna örnektir.

3.3.2.2. Hikâye

Vakit gazetesinin bu yayın devresinde şiirin yanında hikâyenin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Hacimlerine göre bazı kısa hikâyeler tek bir nüshada, nispeten

uzun hikâyeler ise tefrika hâlinde neşredilmiştir. Gazetede hikâyeleri neşredilen yazarlar, Türk edebiyatının önde gelen isimleridir. Ömer Seyfeddin, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Mehmet Rauf gibi tanınmış ediplerin yanı sıra Ahmet Şükrü Esmer ve Selim Sırrı Tarcan'ın da hikâyeleri yayımlanmıştır. Bu isimler arasında Reşad Nuri Güntekin'in eserleri sayıca ön plana çıkar ki gazetenin ilk devresinde (1917-1923) en çok hikâyesi neşredilen yazardır. Bu yüzden kendisine “Vakit'in Hikâyecisi” demek hiç de yanlış olmaz.

Vakit'in ilk devresinde kültürel ve edebî faaliyete en çok destek veren yazar olarak Reşad Nuri Güntekin'in umumiyetle kısa hikâye türünde olan pek çok hikâyesi gazetenin üçüncü sayfasında neşredilmiştir. Bu hikâyelerin bazıları şunlardır⁶⁶: *Sahte Banknot* (898), *Kurtlar Kuzular* (997), *Mazeret* (1051), *Sönmüş Yıldızlar* (1058), *Vazife* (1065), *Fedakârlık* (1070), *Kefen Sıvıyıcılar* (1108), *Aşka Dair* (1128), *İç Güveyisi* (1140), *Dimyata Giderken* (1168), *Nisan Güneşi* (1176), *Müşkül Bir Vaziyet* (1183), *Naz* (1210), *İkinci Yusuf* (1275), *Bir Damla Gözyaşı* (1440), *Hülleci* (1451).

Bu devrede Reşat Nuri'den sonra Vakit'te en fazla hikâyesi neşredilen yazar Ömer Seyfeddin'dir. *Külâh*⁶⁷, *Velinimet* (164), *Nadan* (202), *Makul Bir Dönüş* (215), *Birdenbire* (749), *Horoz* (764), *Miras* (776), *Kurbağa Duası* (783), *Şefkate İman* (801) Ömer Seyfeddin'in Vakit'te kimisini “tarihî hikâye”, kimisini ise “kısa hikâye” başlığı altında neşrettiği hikâyelerdir. Ayrıca Ömer Seyfeddin'in *Efruz Bey* hikâyesi 753 numara 765 numara arasında (10 Aralık 1919 – 23 Aralık 1919) 12 tefrika hâlinde neşredilmiştir.

Halide Edip Adıvar da Vakit gazetesinin bu devresinde bazı hikâyeler neşretmiştir. 777 numarada *Efenin Hikâyesi*, 1911 numarada *Kalabanın Cadısı*, 1948 numarada *Beyazlı Kadın*, 2085 numarada *Mustafa Onbaşı* isimli hikâyeleri bulunmaktadır.

Vakit gazetesinde neşredilen diğer hikâyeler ve müellifleri şunlardır: Ahmet Şükrü Esmer'in 983 numaralı nüshada *Gece Karanlığında*, Mehmet Rauf'un 1455 numaralı nüshada *Mabud* ve Selim Sırrı Tarcan'ın 268 numaralı nüshada *Viran Köyün*

⁶⁶ Burada Reşad Nuri Güntekin'in hikâyelerinden bazılarının isimlerine yer verilmiştir. Bu sayı daha da fazladır. Parantez içerisinde belirtilen rakamlar, hikâyenin neşredildiği gazete sayı numarasını göstermektedir.

⁶⁷ Külâh hikâyesi, Vakit'in 127-128-129 numaralı nüshalarında (25-27 Şubat 1918 tarihleri arasında) üç tefrika hâlinde neşredilmiştir.

İmamı isimli hikâyeleri vardır. Bu sonuncusu “Anadolu Hikâyelerinden” başlığıyla yayınlanmıştır.

3.3.2.3. Edebî tefrika

Tefrika, tek nüshada neşri mümkün olmayan geniş hacimli metinlerin kısım kısım bölünerek her gün bir kısmının takvime yayılarak neşredilmesidir. Tefrikalar, muhtevaları itibarıyla okuyucuya hoşça vakit geçirme imkânı veren hatta merak tahrikiyle okuyucuyu gazeteye bağlayan özellikleriyle gazete ve dergilerin münderecatında işlev bakımından önemli bir yer tutarlar. Pek çok Türk edibi, gazetelerde neşredilen edebî tefrika vasıtasıyla isimlerini duyurmuştur. Bu itibarla tefrika, bir yandan okuyucu ile gazete arasında bağlılık kurarken öte yandan edebiyatın gelişmesine hizmet etmiştir.

Vakit gazetesi de 1917-1923 yayın devresinde pek çok edebî tefrika neşretmiştir. Bunlardan bazıları Türk yazarların eserleri bazıları ise yabancı yazarlardan tercüme eserlerin tefrikalarıdır. Umumiyetle roman türü tefrika halinde neşredilmiştir. Bunlar, genellikle aşk ve macera konularındadır. Nadiren de olsa uzun hikâye türünde tefrikalar da mevcuttur. Gazetede neşredilen edebî tefrikaların kronolojik dökümü aşağıdaki gibidir:

- İmzasız, *İstanbul'dan İstanbul'a* 182 Numara – 326 Numara (21 Nisan 1918 – 17 Eylül 1918) arasında toplamda 58 tefrika halinde neşredilmiştir.
- Frances Hodgson Burnett, *Küçük Lord* 708 Numara – 752 Numara (22 Ekim 1919 – 9 Aralık 1919) arasında toplamda 45 tefrika hâlinde neşredilmiştir.
- İmzasız, *Zulmet İçinde* 708 Numara – 729 Numara (22 Ekim 1919 – 12 Kasım 1919) arasında toplamda 22 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ömer Seyfeddin, *Efruz Bey*, 753 numara - 765 numara (10 Aralık 1919 – 23 Aralık 1919) arasında 12 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Charlotte Primm, *Muhabbet Köprüsü* (Tercüme: Ahmet Emin Yalman) 766 Numara – 793 Numara (24 Aralık 1919 – 22 Ocak 1920) arasında toplamda 30 tefrika halinde neşredilmiştir.

- Bir Amerikan Hikâyesi (İmzasız), *Vivien Welcome*, 796 Numara – 811 Numara (25 Ocak 1920 – 9 Şubat 1920) arasında toplam 15 tefrika olarak yayınlanmıştır.
- İmzasız (Mütercim: Sabiha Zekeriya), *1+1=1* 1025 – 1064 numara (16 Ekim 1920 – 24 Kasım 1920) 30 tefrika halinde neşredilmiştir.
- İmzasız, *Milyonerin Kızı* 1086 – 1151 numara (18 Aralık 1920 – 21 Şubat 1921) 48 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Annie Vivanti, *Maria Tarnowska* 1163 – 1236 numara (5 Mart 1921 – 17 Mayıs 1921) arasında 55 tefrika halinde neşredilmiştir.
- Alphonse Daudet (Mütercim: Halil Nihat Boztepe), *Küçük Efendi* 1251 – 1308 numaralar (1 Haziran 1921 – 30 Temmuz 1921) arasında toplamda 57 tefrika halinde neşredilmiştir.
- Archibald, *Molli ve Meyilli* 1309 – 1373 numaralar (31 Temmuz 1921 – 6 Ekim 1921) arasında toplamda 64 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Reşad Nuri Güntekin'in meşhur eseri *Çalılıkusu* 1310 – 1438 numaralar (1 Ağustos 1921 – 11 Aralık 1921) arasında toplamda 128 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kurnis Burke, *Betti* 1374 – 1445 numara (7 Ekim 1921 – 18 Aralık 1921). 73 tefrika ile neşredilmiştir.
- S. S. imzasıyla *Miralay Nalbunis'in Mirası*, 1463 – 1517 numaralar (16 Aralık 1921 – 24 Şubat 1922) arasında 68 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Alphonse Karr'ın *Ihlamurlar Altında* isimli romanı 1463 – 1517 numaralar (5 Ocak 1922 – 2 Mart 1922) arasında 52 tefrika ile neşredilmiştir.
- Margarette Peterson, *Aşk* isimli romanı 1512 – 1564 numaralar (25 Şubat 1922 – 18 Nisan 1922) arasında 53 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Salaverya imzalı *Kralın Maceraları*, 1518 – 1537 numaralar (2 Mart 1922 – 22 Mart 1922) 20 tefrika ile neşredilmiştir.
- Halid Ziya Uşaklıgil'in *Kırık Hayatlar* isimli romanı, 1538 – 1643 numaralar (23 Mart 1922 – 8 Temmuz 1922) arasında 105 tefrika ile neşredilmiştir.

- İmzasız, *Lady Hildegard* 1568 – 1598 numaralar (22 Nisan 1922 – 22 Mayıs 1922) arasında 30 tefrika neşredilmiştir.
- Kışand Plor (Mütercim: N. A.) *Aşk Yolcusu*, 1599 – 1664 numaralar (23 Mayıs 1922 – 30 Temmuz 1922) arasında 66 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Reşad Nuri Güntekin'in meşhur *Dudaktan Kalbe* isimli romanı 1644 – 1753 numaralar (9 Temmuz 1922 – 30 Ekim 1922) arasında 100 tefrika ile neşredilmiştir.
- İmzasız (Mütercim: Rezzan Emin Yalman), *Silvo'nun Sırrı*, 1699 – 1781 numaralar (6 Eylül 1922 – 27 Kasım 1922) arasında 71 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Şantilor (Mütercim: Rezzan Emin Yalman), *Çılgın Ferid Veli'nin Hikâyesi* 1782 – 1831 numaralar (28 Kasım 1922 – 16 Ocak 1923) arasında 42 tefrika neşredilmiştir.
- Hazi Duverfeva (Mütercim: Rezzan Emin Yalman), *Fedakârlık* 1883 – 1855 numaralar (18 Ocak 1923 – 9 Şubat 1923) arasında 16 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kışand Plor (Mütercim: Rezzan Emin Yalman), *Hüket'in Sergüzeşti*, 1860 – 1874 numaralar (14 Şubat 1923 – 28 Şubat 1923) arasında neşredilmiştir.
- Birusped Marca (Mütercimi: Seyyah), *Kulumba* 1884 – 1944 numaralar (10 Mart 1923 – 10 Mayıs 1923) arasında toplamda 56 tefrika hâlinde neşredilmiştir.
- Beye Sabrinova (Mütercimi: Seyyah), *Gaye Uğruna* 1948 – 2032 numaralar (14 Mayıs 1923 – 11 Ağustos 1923) arasında 76 tefrika hâlinde neşredilmiştir.

Bu edebî tefrikalar, Vakıf gazetesinin savaş ve mütareke şartlarında da olsa edebî ve kültürel faaliyetleri itibarıyla geniş ve devamlı bir iletişim faaliyeti yürüttüğünü göstermektedir. Türk edebiyatının önemli kalem sahipleri, mesela Reşad Nuri Güntekin, Ömer Seyfeddin ve Halid Ziya Uşaklıgil gibi isimler birbirinden önemli eserlerini bu gazete vasıtasıyla okurlarıyla buluşturmuştur.

3.3.2.4. Hatırat

Hatırat yazı türü itibarıyla geçmişte yaşanan hadiselerin edebî bir lisan ile kaleme alınmasıdır. Bu basit tarif, hatıratın edebî bir tür olarak tarihî gerçeklikleri gün yüzüne çıkarmak gibi bir işlevi olduğunu göstermektedir. Fakat hatıratın muhtevası çoğu zaman görüldüğü gibi değildir.

Erol Güngör, “Hatırat Yazanlar” başlıklı makalesinde, hatıratı Arthur Koestler’in otobiyografi tasnifiyle açıklamıştır. Buna göre kendi hayat hikâyesini yazan kişiler, ya “tarihçi motivî” ile başından geçen hadiselerin tarih için önemli olduğu düşüncesinden hareket ederler, ya da “Ecce Homo motivî” ile iç dünyalarını yorumlamak suretiyle insana ait meselelerin çözümüne vasıta olabileceği inancıyla hareket ederler. Güngör’e göre otobiyografi ve hatırat çoğu zaman iç içe geçmiştir. Bunlar arasındaki fark, söz konusu iki hareket noktasından hangisiyle hareket edildiğinin tespit edilmesiyle mümkün olur (Güngör, 1994: 160).

Erol Güngör, hatırat sahiplerinin, umumiyetle kendi hayat hikâyelerini bencil bir görüşle sunduklarını belirtmiştir. Hatırat yazarı, muhtevası esasında bir açıklamadan öteye gitmeyen hayat hikâyesinde hem kendi benliğini tatmin eder hem de geçmişteki hadiselerle ait muhtemel suçlamalardan veya vicdanî suçlamalardan sıyrılmaya çalışır. Özellikle siyasî mahiyet taşıyan hatıratlarda eser sahibi kendini ön plana çıkarır. Hayatının muayyen bir devresini dönüm noktası gibi gösterir. Bazen geçmişteki bir hadiseye dair itiraflarda bulunur. Fakat bu da yine kendini övme ile neticelenir. Erol Güngör siyasî hatıraların iki mahzurundan şu şekilde bahseder (Güngör, 1994: 161-163):

İki tip hatıradan birincisi olayların belli bir açıdan yansıtılmasıdır. İkincisi ve belki çok defa gözden kaçanı ise daha ziyade psikolojik bir hatıradır. Olayların cereyanından bir zaman geçtikten sonra bunlara ait hafıza izleri, geçen zamanın uzunluğuyla orantılı olmak üzere, bozulur. Başka bir deyişle, zaman birçok şeyi unutturur. Fakat bu unutma insan zihninin pasif bir başarısızlığından, basit bir kayıptan ibaret değildir. Biz geçmiş olayları sadece unutmakla kalsaydık zihnimizde çok hatıra –veya bilgi- kalacağı yerde az bilgi kalmış olurdu, o kadar. Buna karşılık unutma olayı aktiftir; insan zihni bazı şeyleri seçerek unuttur, geçmişini canlandırmaya kalktığı zaman da onları yeniden ve değişik bir şekilde inşa eder.

Erol Güngör, bütün bunlara rağmen hatıratın belki bir edebî tür değil de iyi bir edebiyat örneği olduğunu ve inandırıcılığı yüksek bir yazı olduğunu vurgulamıştır. Fakat burada önemli olan hatırat sahibinin neyin önemli olduğunu iyi bir şekilde

seçebilmesi ve gereksiz ayrıntılara girmeden hakikati “güzel ifade” ile belirtmesidir (Güngör, 1994: 164-165). Bizi en çok ilgilendiren taraf da burasıdır. Zira inandırıcılığı yüksek olan bir yazı türü, gazetenin edebî muhtevasına önemli katkılarda bulunacağı gibi okurların dikkatini celp etmesi bakımından da kıymet arz eder. Nitekim basın tarihimizde gazetelerin sayfalarını dolduran çok sayıda hatıratı yer verilmiştir. Vakit gazetesi de yayın hayatı boyunca hatırat türü altında tasnif edilebilecek pek çok yazı tefrika etmiştir.

Türk matbuatında ilk *Vakit* gazetesinin (1875) sahibi olan Lastik Said Bey’in (1917: 2, 1918: 2) hatıraları “Said Beyin Hatıratı” başlığı altında 24 Kasım 1917 – 12 Ocak 1918 tarihleri arasında toplam 7 sayıda tefrika edilmiştir. Balizade (1919a: 2) imzasıyla neşredilen “Ukrayna Hatıratı” 17 Mart 1919 – 7 Haziran 1919 tarihleri arasında 5 tefrika hâlinde Vakit stnlarında yerini almıştır (1919b: 2). Leyla Hanım (1922a: 3) imzalı “İzmir Hatıratı”, 19 Temmuz 1922 – 23 Ağustos 1922 tarihleri arasında 1654-1685 numaralı nüshalarda beş tefrika hâlinde neşredilmiştir (1922b: 3). Alman Generali Liman von Sanders’in hatıratı da 12 Nisan 1921 – 11 Mayıs 1921 tarihleri arasında 1201-1230 numaralı nüshalarda tefrika edilmiştir.

Bunların dışında yine hatırat türüne dâhil edilebilecek tek sayıda neşredilmiş kısa yazılar vardır. Mesela Abdurrahman şeref’in Ramazan ve eski eğlence yerlerini konu alan bazı gelenek ve görenekleri anlatan yazıları bu minvaldedir. Halit Ziya Uşaklıgil’in “Edebî Hatırat” başlığı altında iki sayı halinde neşredilen *Bir Hikâyenin Hikâyesi*⁶⁸ başlıklı yazısı da edebî hatırat olarak dikkati çeker.

⁶⁸ Bu yazının ilki 3 Mayıs 1922 tarihinde, ikincisi ise 8 Mayıs 1922 tarihinde neşredilmiştir.

4. CUMHURİYET'TEN 'KURUN'A VAKİT GAZETESİ (1923-1934)

Cumhuriyet'in 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilmesi ile yeni bir devre başlamıştır. Bu devre, siyâsî, içtimâî, idarî, iktisadî pek çok gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce bu devrenin en önemli özelliği Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalanları ortadan kaldırarak Batılılaşmayı devletin, yalnızca devletin de değil halkın benimsemesi için hayatın merkezine oturtmak olmuştur. Cumhuriyet idaresinin tabîî bir sonucu olarak TBMM söz konusu Batılılaşma politikasının tatbikinde faal bir rol oynamıştır.

Devletin Batılılaşma için gerçekleştirdiği inkılap hareketleri, kuşkusuz halkın desteğiyle gerçekten başarıya ulaşabilir. Halk gibi geniş bir kitleye ulaşabilmenin en etkili yolu ise basındır. Matbuat sayesinde ki devlet, inkılap ve yenileşme hareketlerini halka açıklamış ve onun rızasını kazanmaya çalışmıştır. Türk matbuatı, Cumhuriyet'ten sonra bazı münferit sesler dışında TBMM'nin bu yönde attığı adımları destekleyerek Batılılaşmada önemli bir rol oynamıştır.

Matbuatın rolü değişme, yenileşme ve batılılaşma hareketlerinin yanı sıra İmparatorluk'tan millî devlete geçişin diğer unsurlarını da pekiştirmiştir. Kısaca müşterek bir vatan –arazi-, dil, din, tarih ve kültür birliğine sahip olanları tanımlamak için kullanılan 'millet' mefhumu, millî devletin dayanağı, aslî unsurudur. Milliyetçilik ise bu tanımdan hareketle, 'milleti sevmek', onun devamlılığını sağlayacak her türlü tedbiri almak gayesini taşıyan bir düşünce biçimidir, ki bu da yine millî devletin temel unsurlarından biridir. Gerçi, Türklük, ne Anadolu coğrafyasında ne de Türk milliyetçilerinin cephesinde ırkî bir manaya bürünmez. Bundan ziyade kültürel bir vahdeti, din ve lisan gibi unsurların birliğini öngörür.

Türk matbuatının Cumhuriyet sonrası fikrî çerçevesi aşağı yukarı böyle şekillenmiştir. Batıcılık ve milliyetçilik bu devrede ciddi bir önemi haizdir. Bununla beraber Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan yeni-eski, doğu-batı kavramlarının temsil ettiği ikilikler, bu devrede de yer yer kendini göstermiştir. Bunun en önemli sebebi, milliyetçilik düşüncesinin temelde dinî ve kültürel, aynı zamanda tarihî olan birlik anlayışını koruma ihtiyacından ileri gelir. Bu da muhafazakârlığın, Batıcılığın yanında devam etmesi zaruretiyi ortaya koyar ki, bu, belki de 19. asırdan bugüne devam eden pek çok tartışma ve ihtilafların kaynağını teşkil eder.

Vakit gazetesi, ilk devrede yürüttüğü siyasî yayın çizgisini bu devrede de hiç bozmadan devam ettirmiştir. Akbayer ve Koloğlu'nun (1996: 44) Vakit'e dair bu husustaki tespiti yerindedir. Mezkûr yazarlara göre, Mehmet Asım Us, Mustafa Kemal Atatürk'e bağlı bir kişiydi. 1933 Matbuat Cemiyeti Almanagi'nda da Vakit gazetesi için "Vakit, Mustafa Kemal'i görmeden Kemalcilere karışan gazetedir" deyimini kullanılmıştır. Nitekim 1923-1934 devresinde gazetenin sahibi ve başyazarı Mehmet Asım ile kardeşi Hakkı Tarık CHP'den milletvekili seçilmiş ve Cumhurbaşkanı'na bağlı bir yayın politikasını takip etmiştir.

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği ve bu bölümde de belirtildiği gibi Vakit gazetesi, batıcı ve milliyetçi bir yayın çizgisine sahiptir. Bu iki ideoloji Vakit'in fikrî temelleri olmaya, gazetenin genel yayın politikasını belirlemeye bu devrede de devam etmiştir. Buna rağmen birbirinden farklı yazarlara sütunlarını açan gazetede farklı düşüncelere de yer verilmiştir. Ancak neticede resmî ideolojinin ana çerçevesinden dışarı çıkılmadığı gözlenmiştir.

Batılılaşmanın ve inkılapçılığın hâkim olduğu ikinci yayın devresinde Osmanlı'ya ait izlerin silinmesi, geçmişe dair uygulamaların tasfiye edilmesi ve Cumhuriyet ile beraber yeni bir memleketin inşa edilmesi Vakit'in benimsediği en esaslı meseledir. Osmanlı ile yeni Türk inkılabını mukayese eden pek çok yazı ve vesikanın bu devrede yayınlandığı görülmektedir. Bunlardan biri de Celal Nuri İleri'nin, "Cumhuriyet Sözünde Durdu Mu?" başlıklı makalesidir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni inkılapları ile vatandaşlarına daha müreffeh bir hayat vaat eden siyasetini konu edinir. Osmanlı devri 1920'ye kadar "ölüm timsali" iken Türkiye Cumhuriyeti ve hükümeti bu tarihten sonra umut timsali olmuştur. Bağımsızlık ve barışçı siyaset yeni idarenin temelidir. Yine Osmanlı'dan sonra cumhuriyet, modern hayatı tesis edecek inkılaplar ve faaliyetler gerçekleştirmiştir (İleri, 1934a: 13). Celal Nuri'nin makalesinde vücut bulan düşünce başka yazarlarca farklı sayılarda pek çok defa dile getirilmiştir. İşte Vakit'in Cumhuriyet'ten sonra oluşturduğu muhteva, geçmişle büyük ölçüde bağları koparan, Cumhuriyet öncesi idarî sistemi tenkit eden, onunla hesaplaşan ve yeni inkılap hareketlerini çağın bir gerekliliği olarak gören bir mahiyettedir.

Vakit gazetesinin yayın muhtevası CHF'nin programıyla paraleldir. Bu yüzden bu devreyi biraz da gazeteciliğin fırkacılıkla birlikte yürütüldüğü bir açıdan

değerlendirmek gerekir. Vakit gazetesi, bazı konularda hükümeti tenkit etse de ana meselelerde görüş hatta gaye birliği vardır. Belli dönemlerde gazete bir “parti gazetesi” görünümü almıştır.

Bu bölümde, Vakit gazetesinin ikinci devresi, yani Cumhuriyet’in ilanından (1923) ‘Kurun’ ismi ile neşredildiği tarihe kadar (1934) olan sürede yürüttüğü gazetecilik faaliyetleri ele alınmıştır. Öncelikle gazetenin şekli özellikleri ve gazetecilik anlayışı ele alınmış ardından birinci devreden devam eden yazarlarla beraber gazeteye yeni katılan ve belirli aralıklarla da olsa mütemadiyen yazan kalem sahiplerinin gazete muhtevasına hangi alanlarda ve ne yönde katkıda bulunduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu başlık altında üçüncü bölümde gazete muhtevası muhtelif başlıklar altında tasnif edilerek tahlil edilmiştir. Bu tasnifte gazete muhtevasına giren her hadiseye bir başlık açılması yolundan ziyade farklı hadiseleri temsil eden daha kapsamlı, şemsiye başlık olarak da tabir edilebilecek bir çatı altında toplama yolu benimsenmiştir. Burada Vakit’in devre damgasını vuran hadiseler karşısındaki tutumu ve fikrî yönü ortaya konmaya çalışılmıştır. Elbette bu silsile içinde gazeteyi farklı kılan noktalara yer verilmiştir. Muhteva tahlilinde, en azından her başlık altında kronolojik bir sıra takip edilerek çalışmada bütünlük sağlanması amaçlanmıştır.

4.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı

Vakit gazetesi, gerek şekil özellikleri bakımından gerekse gazetecilik anlayışı bakımından her zaman yenilikçi bir yayın çizgisini benimsemiştir. Baskı tekniği, renk kullanımı, uygun mizanpaj, resim, şekil ve harita ile zenginleşen muhteva gibi çağdaş gazeteciliğin gerektirdiği hemen her uygulamanın peşinden gitmiştir. Bu da hem şekil hem de muhteva bakımından pek çok değişikliğe yol açmıştır. Gazetede şekil değişikliklerinin gazetecilik anlayışında veya tarzında da bazı değişimlere yol açtığı görülmektedir. Zira gazetenin şekil yapısı muhteva ile doğrudan bağlantılı olup gazeteyi hazırlayanların gazetecilik anlayışı hakkında da fikir verir.

Vakit gazetesinin 1923-1934 yılları arasında geçirdiği şekli değişimler ve gazetecilik anlayışı ile ilgili değişimler kronolojik olarak şu şekilde hülase edilebilir:

Vakit'in Cumhuriyet'in ilanından 1927 senesine kadar sayfa sayısı artmış, mizanpajı değişmiş, resim ve karikatür gibi görsel malzemelerin kapladığı alan genişlemiş ve en önemlisi yazı türleri çeşitlenerek zenginleşmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonraki iki yılda azalan kültürel ve edebî muhtevalı yazılar da zamanla artmaya başlamıştır.

1927 senesiyle birlikte gazetenin mizanpajında ve mündericatinde değişiklikler meydana gelmiştir. Tarih ve sayı bilgilerinin yer aldığı bölümler yani sağ üst ve sol üst kısımların yazı boyutu büyümüş ve burada tarih ve sayı bilgisi daha ön planda tutulmuştur. Bunun yanı sıra gazetenin iç sayfalarında “fen sütunu”, “iktisadî sütûn”, “spor sütunu” gibi konu başlığına uygun üst başlıklar belirlenmiş, haber veya yazılar, muhtevalarına göre ilgili başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bu üst başlıklara “Vakit'in hekimi”, “Vakit'in avukatı” gibi başlıklar da eşlik etmiş, böylece gazetede haber kategorileri belirgin bir şekilde ayrılmıştır.

Haftada bir neşredilen “Kadın Moda Sütunu” sayfasıyla kadınlara özgü bir sayfa tahsis edilmiştir. 13 Ağustos 1928 tarihinde “İlim ve Sanat Sayfası” neşredilmeye başlamıştır (Vakit, 1928a). Bu sayfada güncel edebî gelişmeler, sanat faaliyetleri, ilmî konular hakkında makale, tenkit ve yorum yazılarına yer verilmiştir. 1927 yılının Ramazan ayında başlayan Hafız Necip (1927: 2) imzasını taşıyan yazılar ise dinî muhtevaya sahiptir. 1 Mart 1928 tarihi itibarıyla her ayın başında “Geçen Ayın Tarihi” isimli özel bir sayfa tesis edilmiştir. Bu sayfada bir önceki ay meydana gelen önemli gelişmeler üzerinde durulmuştur (Vakit, 1928b). 1 Kasım 1928 tarihi itibarıyla “Sinema ve Tiyatro” sayfası yayınlanmaya başlamıştır. Haftada bir yayınlanan bu sayfada sinema ve tiyatroya dair haberlerin yanı sıra, güncel film ve oyunların tanıtımı, ilgili yazarların görüş ve düşünceleri de yer almıştır (Vakit, 1928c).

Gazetenin 2. sayfasında “Gelişigüzel” başlığı altında en sol sütunda hemen her gün neşredilen yazılar, genellikle güncel bazı olay ve haberleri hicve yatkın bir dille ele alan kısa fıkralardır. “Toplu İğne” imzası ile neşredilen bu yazılar eğlenceli bir muhtevaya sahip olmanın yanı sıra nükteli ifadelerle de okurların hoş vakit geçirmesi gayesiyle hazırlanmıştır. Toplu İğne köşesinin yazarı Mehmet Nurettin Artam'dır.

Aralık 1927 tarihi itibarıyla yeni mesul müdür Ahmet Şükrü (Esmer) olmuştur. Ahmet Şükrü yaklaşık 1 buçuk sene bu görevi yürütmüştür. 26 Nisan 1929 tarihinde gazetenin mesul müdürü Refik Ahmet Sevengil olmuştur (Vakit, 1929).

30 Mayıs 1928 tarihi itibarıyla gazete 6 sayfadan 8 sayfaya yükselmişse de kısa bir süre sonra tekrar 6 sayfa halinde neşredilmeye devam etmiştir (Vakit, 1928ç).

Yeni harflere geçileceğinin duyurulmasından hemen sonra Vakit gazetesi, son sayfasında bir süredir devam ettirdiği Osmanlıca “Vakit” yazısını yeni harfe uyarlayarak “Vakit” şeklinde değiştirmiştir. Harf İnkılabına hazırlık safhasında gazetenin yazarlarından Mehmet Nurettin önemli bir rol oynamıştır. Genellikle ilk sayfada Lâtin harflerle kısa metinler kaleme almıştır. Bu sayede yazar, gazetenin değişim sürecine tesir etmiştir.

Vakit gazetesi 1 Kasım 1928 tarihi itibarıyla Yeni Harflerle muhtevasını daha fazla doldurmuştur. Genellikle 8, bazen 6 sayfa neşredilen gazetenin son sayfası tamamen Yeni Harflerle basılmaya başlamıştır. Yine gazetede ilk Yeni Harfli tefrika Hüseyin Rahmi (Gürpınar)’ın 1 Kasım 1928’de neşredilmeye başlayan “Kokotlar Mektebi” isimli eseridir (Vakit, 1928c). 29 Kasım 1928 tarihindeki duyuruya göre (Yarın Eski Hurufat İle Son Nüshamız Olacaktır, 1928: 1) gazete 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren tamamen Yeni Harflerle neşredilmeye başlamıştır. Böylelikle Eski Harfli Türkçe ile basılan son Vakit nüshası 30 Kasım 1928 tarih ve 3915 sayı numarasına sahiptir.

Vakit yeni harflerle neşredilmeye başladıktan sonra bazı şeklî değişimler geçirmiştir. İlk olarak okurların yeni harflere alışmasını sağlamak amacıyla bilhassa 1929 senesinin başlarında genellikle 5. sayfalarda neşredilen “Vakt’ın Millet Mektepleri Sayfası” (1929: 5) başlığı ile yayınlanan bir bölüm oluşturulmuştur. Burada atasözleri, el yazısı, her harf için özel olarak hazırlanmış Mithat Sadullah Sander imzalı “Halk Alfabeti” köşesi gibi sütunlara yer verilmiştir. “Halk Alfabeti” köşesinde her gün bir veya iki harf seçilerek bu harflerle başlayan kelimeler, ikilemeler, basit cümleler ve el yazısına dair örnekler verilmiştir. İlerleyen dönemlerde bu sayfada “Kıraat” başlığı altında kısa hikâye tefrikalarına, “Biliyor musunuz?” başlığı altında ise muhtelif ilmî icatlara, ilgi ve dikkat çekici bilgileri ihtiva eden kısımlara yer verilmiştir. “Evvel Zaman İçinde” başlığı altında tarihî muhtevalı hikâyeler, destanlar vb. gibi edebî metinler neşredilmiştir.

Şekil bakımından bir başka değişiklik ise alfabe değişmesine bağlı olarak gazetenin genel sayfa tertibinde olmuştur. Arap asıllı Türk alfabesiyle en sağda verilen başyazı sütunu en sola alınmış, gazetenin aritmetik olarak sağında yer alan manşet haberi veya en önemli haberi sol tarafa kaydırılmış, en üst kısımda yer alan künye bölümü küçük dikdörtgen çerçeveler ile verilmiştir. Sütun sayısında herhangi bir değişiklik olmamış, 7 sütun ile neşredilmeye devam etmiştir. Bu değişme aslında sayfa tertibinin latin harflerinin imkânlarına uyarlanmasından ibarettir.

Yeni harflere geçişten sonra gerçekleşen bir başka değişiklik gazetenin ilk sayfasında genelde en sağ sütunda verilen ve gündem başlıklarını ihtiva eden “Günün Hülâsası” bölümüdür. Bu bölüm “Dahilde” ve “Hariçte” olmak üzere iki ana başlık altında gündeme dair ana başlıkların neler olduğunu bildiren bir bülten niteliği taşır.

Yine bu devrede “Gençlik Sayfası” başlığıyla bir bölüm yayınlanmıştır. Haziran 1929 itibarıyla başlayan Gençlik Sayfası (1929: 3), gençlerin istihdam, eğitim, sağlık, spor ve kültür – sanat ile ilgili konulardaki düşünceleri ve meseleleri gündeme taşımıştır.

Vakit gazetesinin Türk matbuatında kendi devrinde hâkim ve faal bir yayın organı olduğu Matbuat Kongresi’ndeki vaziyetten de anlaşılmaktadır. 23 Haziran 1929 tarihli 4112 numaralı Vakit nüshasının ilk sayfasında yer alan bir haber, devrin matbuatında Vakit’in ağırlığını gözler önüne sermektedir. Habere göre Matbuat Cemiyeti reisliğine Hakkı Tarık Us, umumî kâtipliğine ise Ahmet Şükrü Bey getirilmiştir. Haysiyet divanı ise Yunus Nadi, Necmettin Sadak, Mehmet Asım, Mehmet Nurettin, Kemal Salih Sel isimlerinden oluşmuştur (Matbuat Kongresi, 1929: 1). Kongrenin yapıldığı devrede Mehmet Asım Vakit başyazarı, Mehmet Nurettin ise Vakit yazarıdır. Ahmet Şükrü ise bir dönem mesul müdür olarak görev almış, Vakit’in önemli yazarları arasında yer almıştır.

Vakit gazetesinin bu devrede şekil özellikleri bakımından en büyük değişimi 12 Kasım 1929 tarihinde gerçekleşmiştir. Şubat 1929’da Almanya’dan sipariş edilen son sistem baskı makinesinin gelmesiyle ilk defa 5 renkli bir şekilde basılmaya başlamıştır (“Vakit” Yakında Yeni Şekilde Çıkıyor, 1929: 1). Bu değişim, beraberinde mizanpaj anlamında da pek çok yeniliği getirmiştir. Daha önce 7 sütunluk bir sayfa tasarımı varken bu 5 sütuna düşmüş, yazıların puntoları daha da büyümüştür. Başlıklar daha net ve daha koyu bir hâl almıştır. Resimli haberler gazetede çok daha fazla yer bulmaya

başlamıştır. Gazetenin sayfa sayısı 6'dan 8'e çıkmış, bazı günler ilave eklerle beraber bu sayı 12, 16, 24 sayfaya kadar yükselmiştir. Daha önce gazetenin hem sağında ve solunda hem de yazılar ve sütunlar arasında çok az bir boşluk varken, yeni mizanpajda bu boşluklar genişlemiş, sayfaya daha ferah bir görünüm gelmiştir. Bu tercih, aynı zamanda okumayı da bir nebze rahatlatmıştır. 12 Kasım 1929 tarihli 4253 numaralı Vakit nüshasının ilk sayfa görüntüsü şöyledir:

Resim 4.1. Vakit, 12 Kasım 1929 (Yeni Şekliyle) (1929: 1)

Vakit'in bu değişimiyle beraber muhtevaya yönelik birtakım değişiklikler de meydana gelmiştir. Gazete, artık fikrî yönü ağır basan bir gazete olmasının yanı sıra hoşça vakit geçirilebilecek, okuru cezbeden yenilikleri de beraberinde getiren bir anlayışı benimsemiştir. Öncelikle gazetede haftada bir yayınlanan özel sayfaların sayısı artmıştır. 1928'de "Kadın Moda Sütunu" olarak yayınlanan sayfa "Kadın" sayfası olarak yeniden düzenlenmiştir. Ek olarak belirli aralıklarla yayınlanmak kaydıyla "Tiyatro – Musiki", "Sinema", "Spor", "Çocuk", "Meraklı Şeyler" sayfaları eklenmiştir. "Gelişigüzel" sütunu, haftada bir yayınlanan ve bir sayfaya yayılan mizahî yazılara yer verilmiştir. Bu sayfa, 1931 yılında "Eğlenceli Fıkralar" başlığı altında

yeniden düzenlenmiştir. Yusuf Ziya Ortaç'ın (1931: 7) fıkraları, Vakit yazarlarının mizahî yazılarının yer aldığı resim ve karikatürün yoğunlukta olduğu bir sayfa hâline getirilmiştir. “Bulmaca” sütunu, yine okurların hoş vakit geçirmesine yönelik yeni bir uygulama olarak faaliyete geçmiştir.

Haberler, genellikle ilk 3-4 sayfada ve “Şehir Haberleri”, “Haricî Haberler”, “Şehir ve Memleket Haberleri”, “Telefon ve Telgraf Haberleri” gibi başlıklar altında verilmiştir. Polis – adliye haberleri “Vukuat” başlığı verilen iki sütunluk bir bölümle okurlara sunulmuştur. Başmakale, makale ve fıkra gibi gündemi ihtiva eden ve gazetenin önemli isimlerinin yazıları genel olarak dördüncü sayfada, bazen beş veya altıncı sayfalarda verilmeye başlamıştır. Bununla beraber Vakit gazetesi, ilk defa başmakale sütunu olan ilk sayfayı boş bırakmış ve bu yazıyı iç sayfalara taşımıştır. İlk sayfa en önemli haberler ve başlıklar ile içindekileri gösteren bir sütuna ayrılmış, renkli ve bol resimli bir sayfa hâline getirilmiştir. Vakit'teki bu değişim, şüphesiz devrin şartlarının yanı sıra gazetecilik anlayışında husule gelen birtakım değişikliklerin de habercisi olmuştur. Vakit, bu hamle ile kitle gazeteciliğine geçişin ilk adımlarını atmış, bununla beraber fikrî cephesini muhafaza etmeye devam etmiştir. Başmakale yaklaşık 2 senelik sürenin sonunda yeniden birinci sayfaya taşınmıştır.

Vakit gazetesi, bu zengin muhtevasına 5 Mayıs 1931 tarihi itibarıyla “Edebiyat” sayfasını da ilave etmiştir (Vakit, 1931) . Yalnızca edebî meselelerin ele alındığı sayfada edebî tetkik, tenkit ve tahlil yazılarının yanı sıra devrin önemli edip ve fikir adamlarının edebiyatla ilgili yazılarına yer verilmiştir.

1932 yılının ilk günü ile birlikte gazetede birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Yusuf Ziya Ortaç, gazetenin kadrosuna dâhil edilmiş ve ilk sayfadan “Akisler” başlığı altında fıkralarını neşretmeye başlamıştır (1932a: 1). Gazetenin ilk sayfasında başyazı ile beraber bir de fıkra yayınlanmaya başlamıştır. Yusuf Ziya'nın gazeteye dâhil olması ile beraber gazetenin muhtevasında mizah ve fıkra yazılarında önemli seviyede bir artış yaşanmıştır. Öyle ki Yusuf Ziya'nın Türk matbuatında önemli mizah dergilerinden olan “Akbaba”, bu süreçte Vakit'in ilavesi olarak verilmiştir. Genellikle haftada bir verilen bu ilavede eğlenceli fıkraların yanı sıra resimli mizah yazılarına ve karikatürlere de yer verilmiştir (Akbaba, 1932: 7-8).

Ancak Yusuf Ziya ile beraberlik uzun soluklu olmamış, yaklaşık 7 ay sürmüştür. 18 Temmuz 1932 tarihinde Yusuf Ziya'nın (1932b: 1) son yazısı, 21 Temmuz 1932'de

ise son Akbaba ilavesi neşredilmiştir (Vakit, 1932a: 7). Yusuf Ziya'nın ardından mizah ve fıkra yazıları iç sayfalarda müstakil bir sayfa olarak tesis edilen "Mizah Sayfası" ve "Eğlenceli Yazılar" ekleriyle devam etmiştir. Sanat ve musiki yazıları "Güzel Sanatlar" sayfasında, kadın ve moda daір yazılar "Kadın", "Kadın ve Moda" gibi başlıklar altında neşredilen sayfalara ayrılmıştır. Bu süreçte spor haberleri de yoğunluk kazanmıştır. Hemen her gün spor haberlerinin yanı sıra iki veya üç günde bir olmak üzere "Spor" sayfası ekiyle okurlarına ulaşmıştır.

13 Ağustos 1932 tarihinden itibaren gazete sayfa sayısı 12'ye yükselmiştir. Aralık ayından itibaren sayfa sayısı bazı günler 16'ya kadar çıkmıştır.

25 Ekim 1932 tarihinden itibaren gazetenin umumî neşriyat müdürlüğüne Fikret Adil Kamertan getirilmiştir (Vakit, 1932b).

Fikret Adil'den sonra kısa bir süre neşriyat müdürlüğü görevini İ. Safa yürütmüştür. Bu ismin o devrede matbuat âleminin önemli isimleri içerisinde yer alan Peyami Safa'nın ağabeyi İlhami Safa olması muhtemeldir. Bununla beraber Vakit'in bu süreçte neşriyat müdürlüğü görevini kimin üstlendiğine dair kesin bir bilgi yahut vesika söz konusu olmamıştır. Zira 1933 yılı boyunca gazetenin en tesirli yazarları arasında bulunan Selami İzzet'in "Sohbetler" köşesinde pek çok defa Peyami Safa ile polemığe girişmesi, tenkidî yazılar neşretmesi İlhami Safa'nın olup olmadığı hususunu şüphede bırakmaktadır.

9 Kasım 1933 tarihinde neşriyat müdürü yeniden Refik Ahmet Sevengil olmuştur (Vakit, 1933a).

Vakit, dil inkılabı sürecinde faal rol oynayan gazeteler arasında yer almıştır. Dil Kurultayı üyelerinden olan Mehmet Nurettin, 20 Mart 1933 tarihinden itibaren Vakit'in iç sayfalarında "Dilimiz" başlığı altında Osmanlıca diye nitelediği kelimelerin yerine bulduğu "Öz Türkçe" kelimeleri yayınlamıştır (Artam, 1933: 5).

1934 yılında muhtelif nüshalarda "Radyo" eki verilmeye başlanmıştır. Bu sayfada radyo programlarının listesi, radyo programlarına dair bilgi ve görüşlere yer verilmiştir.

1934 yılı Şubat ayı itibarıyla gazetenin ilk sayfasında "Niçin" başlıklı köşeden "Us." imzasıyla fıkralar neşredilmiştir. Bu fıkraların Us kardeşlerden birine ait

olduğuna şüphe olmamakla beraber tam olarak kime ait olduğu konusunda net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Vakit'te 1934 yılında "Askerlik Bahisleri" isminde yeni bir sayfa açılmıştır. Bazen haftada bir bazense 10 günde bir neşredilen sayfada askerî konular ele alınmıştır. Dünya siyasetinin hızla II. Dünya harbine ilerlediği devrede ölkelerin silahlanma yarışı, yeni askerî teknolojiler, askerî yeterlilik gibi pek çok konu işlenmiştir.

Dil inkılabı çerçevesinde gazetenin başlattığı yeniliklerden bir tanesi de "Öz Dilimizle" sütunudur. Bu sütunun altında Öz Türkçe kelimelerden mürekkep muhtelif yazılar, şiirler, fıkralar neşredilmiştir. Metnin altına ise o devrede Öz Türkçe için çalışan Dil Kurultayı tarafından çıkarılan *Tarama Dergisi*'nden de faydalanılmıştır. "Öz Dilimizle" sütunu altında Mehmet Nurettin ve Osman Cemal Kaygılı gibi isimlerin imzası vardır. Bu sütunun altında en çok yazısı bulunan isim ise Edirne Mebusu şeref Aykut'tur. Öz Türkçe ile pek çok metin neşreden Aykut, dil inkılabının tatbik edilme yoluyla ilgili olarak tavsiyelerde bulunmuştur.

Vakit'in bu devrenin sonlarına doğru oluşturduğu bir diğer köşe, "İktibaslar" sütunudur. Bu sütunun altında neşredilen yazılar, muhtelif fikir adamlarının kaleme aldığı eserler veya gazete – dergi yazılarının bir bölümünün iktibas edilmesi suretiyle nakledilen yazılardır. Yazı seçimleri umumiyetle gündemle ilgili veya gazetenin genel yayın politikasına uygun konulardan oluşmaktadır. Mesela inkılaplarla ilgili, dilde vuku bulan gelişmelerle ilgili veya siyaset dünyasıyla ilgili konulara dair iktibaslar sıkça neşredilmiştir.

4.2. Yazar Kadrosu

Cumhuriyet'ten sonra da çok önemli kalem sahiplerine sütunlarını açan Vakit gazetesi, bu yolda 'gazetecilik mektebi' hususiyetini muhafaza etmiştir. Devrin meşhur edip ve fikir adamlarının imzalarının yanında genç muharrirlere de fırsat tanımıştır. Edebî ve kültürel muhtevaya katkı sağlayan çok önemli yazarlara yer vererek Türk matbuatındaki diğer gazetelerden daha zengin bir kadro oluşturmaya başarmıştır.

Vakit gazetesinin ilk devresindeki birçok yazar, bu devrede de yazılarını neşretmeye devam etmiştir. Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us, Ahmet Rasim, Hakkı

Süha Gezgin, Hüseyin Necati, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Ali Haydar Emir Alpagut, Reşit Galip, Halil Mirsat, Naşit Hakkı Uluğ, Mehmet Rauf, Alaaddin Cemil Topçubaşı ve Mehmet Nurettin gazetenin ikinci devresinde de yazılarına devam etmiştir. Bunlardan yazı yoğunluğu artan yazarların biyografi ve gazetecilik faaliyetleri bu bölümde ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Vakit gazetesinin ikinci devresinde başyazar, gazetenin kurucusu ve sahibi Mehmet Asım Us'tur. Mehmet Asım, Cumhuriyet sonrasında Ahmet Emin'in Cumhuriyet'ten önceki rolünü devralmıştır. Güncel siyasî gelişmelerin yanı sıra yazarın dış politika, uluslararası ilişkiler ve iktisadî gelişmeler sahasındaki yazıları çoğalmıştır. Ancak bu devrenin özellikle ilk yıllarında daha çok inkılaplar ve meclisteki gelişmeleri değerlendirmiştir.

Hakkı Tarık Us, Cumhuriyet'ten sonra ağabeyi Mehmet Asım'ın yazmadığı dönemlerde başyazı sütunundan yazılarını kaleme almıştır. Bir nevi gazetenin ikinci başyazarıdır. Bunun dışında gazetecilik faaliyetlerine muhtelif röportaj, mülakat ve makalelerle, bunların ikinci veya üçüncü sayfada neşredilmesi suretiyle devam etmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Hakkı Tarık'ın gazetecilik faaliyeti yazılarından çok gazetenin mutfağında ve idaresinde geçmiştir.

Vakit'in sadık yazarı olan Hakkı Süha Gezgin, ilk devrede olduğu gibi bu devrede de yazılarını hem kendi ismi ile hem de "Seyyah" müstear ismi altında yayımlamıştır. Ramazan ayı boyunca muhtelif sayılarda "Ramazan Musahabeleri" başlığı altında halkın Ramazan hayatını tasvir ve tahlil eden daha çok sohbet türüne irca edilebilecek yazılar kaleme almıştır (Seyyah, 1924a: 2). Kültürel ve edebî faaliyetlere dair önemli haberler verdiği yazılarında eser tahlili ve tanıtımı, tenkit, sergi ziyareti intibaları, tarihten değerlendirmeler, sanata dair muhtelif gelişmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Yazıları, sohbet ve portre türü başta olmak üzere fıkra, makale, kültürel yazılar ve denemeler hâlinde yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Hakkı Süha Gezgin (1929a: 1, 1929b: 1, 4) *Seyyah* imzasıyla 1929 senesinin Haziran – Temmuz aylarında gazetenin ilk sayfasında sağ sütunda "Plaklarda Dinlediğiniz Sanatkârlar" başlığı altında neşredilen ve Türk müziğinde ve şiirinde, belki edebî yönleri de bulunan Tamburî Cemil Bey, Kemal Niyazi Bey, Nezihe Sedat Hanım gibi önemli sanatçılar ile yaptığı mülakat, bu sanatçıları tanıtan portreler hazırlamıştır.

Hakkı Süha Gezgin, 3 Mart 1931 tarihinde “Ölümde İntizam” başlığı ile neşredilen yazısından sonra Vakit’ten ayrılmıştır (Seyyah, 1931: 4). Yaklaşık 3 buçuk sene gazeteden ayrı kalan Hakkı Süha, bu süreçte farklı gazetelerde yazmıştır. Vakit’e ikinci defa 10 Kasım 1934 tarihinde yazmaya başlayan Gezgin, yine aynı köşesinde aynı müstearla yazmaya devam etmiştir. Sütunlarda Seyahat köşesinde Seyyah (1934: 3) müstearıyla yazmaya başlayan yazarın bu ikinci devresinde yayımlanan ilk yazısı “Perçinleyen Kan” başlığını taşımaktadır.

Us kardeşlerin en küçüğü olan Hasan Rasim’in bu devrede yazıları neşredilmeye başlamıştır. Az sayıda yayınlanan yazıları daha çok kültür sanat konuları üzerinedir. Marcel Pagnol’un *Topaz* isimli eserini çevirmiştir. Bu eser 18 Mayıs 1933 tarihli Vakit’te ilave nüshalarda tefrika şeklinde neşredilmiştir. Çuvaldız imzasıyla neşredilen ve Vakit çalışanlarının kısa bir portresinin verildiği “Bizimkiler” serisinin karikatürlerini çizmiştir (Us, H. R., 1929a: 1).

Vakit’in ilk devresinde bazı şiirleri neşredilen Mehmet Emin (Yurdakul), Cumhuriyet’ten sonra çeşitli konularda makaleler neşretmiştir. Mehmet Rauf, “Küçük Hikâye” başlıklı köşesinden hikâyelerini ve müellifi olduğu edebî tefrikayı neşretmiştir. Bu itibarla edebî muhtevaya katkısı söz konusudur.

Ahmet Rasim, ilk devredeki faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir. Vakit’in fıkra yazarı olarak mizahî bir şekilde hadiseleri ele almaya devam etmiştir. Bu devrede Türk gazeteciliğine dair kaleme aldığı yazıları ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca bu devrede Rasim’in yazılarının gittikçe seyredildiği gözlenmiştir. 1926 yılında oldukça azalan yazılarının ardından Vakit’teki gazetecilik faaliyeti son bulmuştur. Ahmet Rasim, usta bir fıkra yazarı olarak Vakit’in önemli yazarları arasındadır. 21 Eylül 1932’de vefat ettikten 2 gün sonra gazetede özel bir Ahmet Rasim sayfası hazırlanmıştır. Burada Ahmet Rasim’in Türk basınına katkıları söz konusu edilmiş ve hakkındaki düşüncelere yer verilmiştir (Ahmet Rasim, Hayatı, Eserleri, 1932: 7).

Reşat Nuri Güntekin ve Halide Edip Adıvar, Vakit’in edebî muhtevası adına roman ve hikâye neşretmeye bu devrede de devam etmiştir. Adıvar’ın ayrıca mektup türünde yazıları ile bazı konulardaki değerlendirmeleri devam etmiştir. Vefat etmiş olmasına rağmen yine Ömer Seyfeddin’in bazı hikâyeleri tefrika halinde neşredilmiştir.

Gazetenin Ankara muhabiri olan Naşit Hakkı Uluğ, bu devrede muhabirliğin yanı sıra yazarlık görevini de üstlenmiştir. Naşit Hakkı, Şeyh Sait isyanından kısa bir süre sonra Diyarbakır'a giderek, olup bitenleri yerinde müşahade etmiş, burada görülmekte olan mahkemeler hakkındaki haber ve bilgileri gazetesine göndermiştir. Bazı günler, haber – bilgi – yorum ihtiva eden birden çok yazısı neşredilmiştir. Gazetenin mesul müdürü Hüseyin Necati'nin de ilk devrenin aksine yazı yoğunluğunda bir artış görülmüştür. Necati'den sonra mesul müdürlük görevi Naşit Hakkı Uluğ'a verilmiştir.

Gazeteye muhtelif konularda ihtisas yazıları gönderen pek çok yazar vardır. Bu yazarlar, gazetenin daimi kadrosunda yer almazlar. Yazılarında bir süreklilik veya düzen söz konusu değildir. Bununla birlikte gazeteye bazen gündemin gerektirdiği hususlarda bazen de kendi ihtisas alanlarında kaleme aldıkları yazılar ile katkı sağlamışlardır. Vakit'in oldukça geniş konu yelpazesine sahip yazı yoğunluğunu anlamak için fikir ve ihtisas gazeteciliğinin örneklerini temsil eden bu yazarları kısaca zikretmek gerekir.

Abdülhak Hamit (Tarhan) ve Hıfzı Tevfik (Gönensay), edebiyat ve sanat yazıları ile; Orhan Haydar ve Galip Bingöl gündeme dair yazıları ile; Ahmet İhsan matbuata dair hatıra yazılarıyla; Hasan Sırrı Abdülhamit devri hatıra yazılarıyla; Stephane Lauzanne⁶⁹ basına ve gazeteciliğe dair yazılarıyla; Emin Ali (Çavlı) tarih ve tarihçilik konulu yazılarıyla; Mehmet İzzettin Türk çiniciliğine dair yazılarıyla; M. Aziz⁷⁰ ve Vasfi Raşit (Sevig) siyaset yazılarıyla; Ahmet Cemalettin (Saraçoğlu) tarih ve şehir yazılarıyla; Falih Rıfkı (Atay), Halil Lütfü (Dördüncü), Adnan Remzi ve Refik Halid (Karay) gündem ve tahlil yazılarıyla; Dr. Ali Şükrü, Dr. İsmet Kâmil ve Dr. Kadri Raşit (Anday) sağlık ve tıp yazılarıyla; Mehmet Nurettin Artam⁷¹, Abdülkadir Süleyman, Halil Fikret (Kanat), Ali Sırrı Özata ve Ahmet Cevat (Eren) dil ve edebiyat yazılarıyla; Ahmet Zeki Velidi (Togan) tarihî tetkikleriyle; Lütfi Simavi çeşitli konulardaki fıkra ve makaleleriyle; İsmail Hakkı musiki yazılarıyla; Mehmet Selim

⁶⁹ Stephane Lauzanne'nin (1924a: 4), "Haşmetli Matbuat" başlığı altında neşredilen yazıları 7 Şubat 1924 (2197) – 21 Şubat 1924 (2221) arasında tefrika halinde neşredilmiştir (Lauzanne, 1924b: 4).

⁷⁰ M. Aziz, "Ankara Mektupları" başlığı altında neşredilen yazılara imza atmıştır. Bunlar genellikle Meclis'e dair haber, röportaj ve intibalarından müteşekkildir (M. Aziz, 1927: 2).

⁷¹ Mehmet Nurettin Artam, "Toplu İğne" köşesinde mizahî yazılar kaleme almıştır. Bunun dışında gazetenin bir iki sayıyla sınırlı da olsa gazetenin iç sayfalarında "Fıkra" başlığı altında fıkralarını neşretmiştir.

hikâyeleriyle; Mehmet Ali Tevfik (Yükselen) kitap ve mecmua tanıtımlarıyla; Bedri Ziya av ve avcılık ile musiki yazılarıyla gazete muhtevasına katkı sağlamıştır.

Harf İnkılabından sonra gazetede yazıları neşredilen yeni isimler de vardır. Edebî yazılarıyla Suat Derviş, Vedat Nedim, Hüseyin Rifat (Işıl), Mihri Hüseyin; gezi ve hikâyeleriyle Fikret Adil, Talat Mümtaz (Yaman), Mebrure Hurşit (Alevok), Bekir Sıtkı (Kunt), Mediha Münir; musikiye dair yazılarıyla Zeki Çelik ve Musa Süreyya; sanat ve tiyatro yazılarıyla Behçet Kemal, Şadan Salih ve Mesut Cemil (Tel); siyâsî ve iktisadî yazılarıyla Ağaoğlu Ahmet, Reşit Saffet (Atabinen) ve Hilmi Ziya Ülken imzaları görülmüştür. Bunun dışında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nazım Ali ve Celal Nuri⁷² isimleri de belli nüshalarda gündeme ilişkin başyazılar kaleme almıştır.

Mehmet Gayur (Bleda) da yazar kadrosu içinde zikredilmeye değer isimlerdendir. Bir süre “Günün Siyaseti” başlığı altında dış politika yazıları yazmıştır. Haziran 1928’de “Sherlock Holmes’un Sergüzeştleri” başlığı altında Conan Doyle’un hikâyelerini tercüme etmiştir. Dil konusunda yazılar kaleme almıştır.

“Spor Sayfası”nda, Menemenlizade Muvaffak ve Ahmet Fetgeri isimleri önemlidir. Namık Kemal’in torunu olan Menemenlizade Muvaffak – Ahmet Muvaffak Menemencioğlu-, 1927–1931 yılları arasında Türkiye Futbol Federasyonu Başkanlığı (TFF, 2021) ve 1927-1932 yılları arasında Fenerbahçe SK Başkanlığı (Fenerbahçe Başkanları Listesi, 2021) görevinde de bulunmuştur. Menemencioğlu ayrıca Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü yapmış, TBMM’de malî müşavir olarak bulunmuştur (Güneş, 1997: 270). Vakıf’ta futbol müsabakaları başta olmak üzere spor üzerine önemli yazılar kaleme almıştır. Ahmet Fetgeri ise Atletizm başta olmak üzere sporun önemi ve Türk gençliğinin spor ihtiyaçlarının temin edilmesi gibi konularda yazılar kaleme almıştır.

Sacide Mukaddes, “Kadın Sayfası” yazarları arasında ön plana çıkmıştır. Kadına dair pek çok konuda yazılar kaleme alan Mukaddes, özellikle kadının toplum içindeki yeri, hakları, görevleri vb. konularını ele alan yazılara imza atmıştır.

⁷² Celal Nuri İleri (1932: 4), 13 Aralık 1932 tarihinde başlayan bir süre devam eden “Osmanlı Devleti Ölürken” isimli bir tefrika neşretmiştir. Sayısız bir şekilde yayımlanan bu eserde yazar, her güne ayrı bir konu başlığı seçmiş ve bunları fıkra türünde anlatmıştır. Osmanlı devrinde hüküm süren içtimâî hayat ile modernleşen dünyada ve dahi Türkiye’de hâlihazırda yaşanan sosyal hayat arasındaki farkların bazen mizahî bazense açık bir gerçeklik olarak aktarmıştır. İçtimâî hayatın yanı sıra siyâsî kişi ve kurumlar da mizahî bir şekilde ele alınmış ve tenkit edilmiştir.

Vakit gazetesine yazı gönderen isimler, yukarıdakilerle sınırlı değildir. Ulaşılamayan sayılar, gözden kaçanlar da hesaba katıldığında bu sayı daha da artacaktır. Bu haliyle bile yazarların önemli bir kısmının Türk fikir hayatında önemli yere gelmiş oldukları anlaşılır.

Bu yazarların dışında Vakit gazetesine belli aralıklarla da olsa düzenli bir şekilde gazete muhtevasına ciddi katkı sağlayan bir tahrir heyeti vardır. Cumhuriyet'in ilanından sonra bu heyete dâhil olan ve sıklıkla yazı gönderen yazarların biyografi ve gazetecilik faaliyetleri kronolojik olarak şu şekilde incelenmiştir:

4.2.1. Halil Halit Bey

Halil Halit Bey (1869-1931), Çerkeşşeyhîzade Ahmed Refî Efendi ve Refika Sıdika Hanım'ın oğlu olarak Ankara'da doğdu. Henüz dokuz yaşında babasının vefatı üzerine amcası tarafından büyütüldü. Rüştüyeden sonra İstanbul'a giderek önce Beyazıt Medresesi'nde okudu, ardından Mekteb-i Hukuk'u bitirdi. Ebüzziya Mehmed Tevfik'in vasıtasıyla yazı hayatına girdi. Halil Halit Bey, dedesinden kalan arazinin devlet tarafından ellerinden alınması sonucu girdiği hukuk mücadelesinde ve askerlikten muaf tutulma sürecinde yaşadığı sıkıntıların da etkisiyle İngiltere'ye gitti. Burada yabancı dil öğrendi, İngiliz basınında yazılar kaleme aldı. Cambridge Üniversitesi'nde Türkçe hocalığı yaparak, burada ilk Türk hoca olma unvanını kazandı. Yüksek lisans eğitimi gördü (Uzun, 1997: 313-314).

1911'de Türkiye'ye döndü. İttihat ve Terakki'den mebus seçildiyse de meclisin feshi sonrası siyasî hayattan ayrıldı. 1913-1914 yıllarında Hindistan'da bulundu. 1922'de Türkiye'ye yeniden döndü ve Edebiyat Fakültesi'ne tayin edildi. Üniversitede pek çok ders verdi. 1931'de İstanbul'da vefat etti. Halil Halit Bey pek çok dil bilen geniş kültür ve tarih bilgisine sahip bir fikir adamıydı. İslâm dünyası ve Türkleri savunan pek çok esere imza attı (Uzun, 1997: 313-314).

Kaynaklarda Halil Halit Bey'in gazeteciliğine dair önemli bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber, Vakit gazetesinde hatırı sayılır derecede yazıları neşredilmiştir. Halil Halit Bey'in (1923: 2) ilk yazısı Türkiye'ye döndükten kısa bir süre sonra 3 Aralık 1923 tarihli nüshada neşredilmiştir. Halil Halit Bey'in siyaset, edebiyat ve dil başta olmak üzere pek çok konuda yazıları mevcuttur. Yazılarının küçük bir kısmı başyazı sütununda neşredilmiştir. Afganlı ve Hintli Müslümanlar ile ilgili makaleleri, bu bölgeye yaptığı seyahatler ve intibalar üzerinedir. Bunun dışında

Halil Halit Bey'in Vakit'te kaleme aldığı yazıları fikir gazeteciliği bakımından önemli bir yere sahiptir. Basın tarihinde ihmal edilen isimlerden biridir.

4.2.2. Yusuf Ziya (Ortaç)

Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), 23 Nisan 1895'te Beylerbeyi'nde doğdu. Babası Mühendis Süleyman Sami Bey, annesi Hûriye Hanım'dır. İlk tahsilini Beylerbeyi'nde İstavroz Abdullah Ağa Mektebi'nde, orta tahsilini Vefa İdadisi'nde gördü. Babasının tesiriyle Fransızca öğrenmek için Alyans İzrailit Mektebi'ne de devam etti. Ayrıca mühendis olma gayesiyle matematik ve geometri derslerine ayrı bir ehemmiyet veren Yusuf Ziya, zamanla edebiyata yönelmiştir. Vefa İdadisi'nde talebeyken çıkardığı "Fen" isimli gazetede ilk imzası bir matematik soru çözümünde görülen genç Yusuf Ziya'nın fen temayülü o tarihler belirgindir (Önal, 1986: 7-9).

Yusuf Ziya, esas şöhretini önce şiir, ardından gazetecilik ve mizahî yazılarıyla kazanmıştır. 1914'te *Kehkeşan* dergisinde neşredilen bir şiiri birinci olmuştur. Daha sonra *İçtihad Mecmuası*'na aruz vezninde şiirler göndermeye başlayan Yusuf Ziya, Ziya Gökalp'le tanışması ve Gökalp'in tavsiyesi üzerine hece veznine yönelmiştir. İzmit ve Galatasaray Sultanîsi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 1922'ye kadar çeşitli dergilerde şiirlerini yayımlayan Ortaç, bu tarihte Orhan Seyfi ile beraber *Akbaba* mizah mecmuasını çıkardı. Mehmet Önal'a göre (1986: 11-16), bu dergi Cumhuriyet döneminin "dergi geleneğinin temel taşlarından" olmasına rağmen Yusuf Ziya'nın şairlik yönünü törpülemiştir.

Yusuf Ziya Ortaç, hareketli bir yazı hayatı geçirmiştir. Gençlik devresinde yaşadığı meselelerin yazı hayatının şekillenmesinde ciddî tesirleri vardır. İlk eşinden sıkıntılı bir şekilde ayrılması ile birlikte bir süre matbuat âleminden uzak kalmıştır. Yusuf Ziya'nın yazı hayatına geri dönüşü, aynı zamanda onun için yeni bir kapının açılması anlamına gelmiştir. Bu kapı, mizahtır. Sedat Simavi'nin vasıtasıyla Ekim 1918'de *Diken* adlı mizah mecmuasında yazmaya başlayan yazar, hayatının geri kalanını bu yoldaki neşriyat ile meşgul olmak suretiyle geçirmiştir. Türk matbuatında pek çok gazete ve dergide şiir ve yazıları neşredilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: *Güneş, İkdâm, Meşale, Cumhuriyet, Vakit, Ulus, Ayda Bir, Her Ay, Çınaraltı, Yeni Türk Mecmuası, Hâkimiyet-i Millîye, Her Şey* (Çıkla, 2005: 83-86). 1946-1954 yılları arasında Ordu milletvekili olarak TBMM'de görev alan Yusuf Ziya Ortaç, 11 Mart 1967'de vefat etti (Önal, 1986: 17).

Türk edebiyatında “Beş Hececiler” şairlerinden olan Yusuf Ziya, Nihat Sami Banarlı tarafından “hece vezni cereyanını kolay ve âhenkli söyleyiş bakımından kuvvetli” bir isim olarak değerlendirilmiştir. Türk dilini ustalıkla kullanan Yusuf Ziya’nın gazetecilik tarafı, mizahî yazıları, fıkra ve makaleleriyle ön plana çıkar. Muhtelif gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmıştır (Banarlı, 1983: 1141-1142).

Yusuf Ziya Ortaç, Vakit gazetesinde fıkra ve makalelerinin yanı sıra gezi yazıları da neşretmiştir. Bu yazılar içinde özellikle “Paris Mektupları” başlığı altında neşredilen olimpiyat intibaları (Ortaç, 1924a: 2), Rusya seyahati yazıları önemli örneklerdir. *Rusya’da Üç Hafta* (Ortaç, 1924b: 3, 1924c: 3) başlığını taşıyan yazı dizisi, 27 Kasım 1924 – 2 Aralık 1924 tarihleri arasında yayınlanmıştır.

Yusuf Ziya Ortaç, önceleri yalnızca yazılarını neşrettiği Vakit’e 1 Ocak 1932 tarihinde daimi yazar olarak girmiştir. İlk sayfada fıkralarını neşretmiş, iç sayfalarda ise “Akbaba” ilavesiyle mizahî yazılarını neşretmiştir. Kısa, az ama öz olan fıkralarında gündeme dair konuları ele almıştır. 1932 senesinin Temmuz ayında yazarın yazıları son bulmuştur.

4.2.3. Refik Ahmet (Sevengil)

Refik Ahmet Sevengil (1903-1970), babasının görevi dolayısıyla Bingazi’de doğdu. Henüz bebekken önce Kastamonu, sonra İstanbul’a geldiler. İlk ve orta tahsilinden sonra Darülfünûn Edebiyat Fakültesi’ne girdi. Babasının vefatı üzerine okulunu yarıda bırakmak zorunda kalan Refik Ahmet, İdadî’den hocası Hakkı Tarık’ın vesilesiyle basın dünyasına girdi. 1919’da *İfham* gazetesinde başlayan yazarlık serüveni, *Vakit*, *Kurun*, *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah* gibi gazeteler ile muhtelif dergilerde devam etmiştir. *Kurun* gazetesinde neşriyat müdürlüğü görevini yürüten yazar, İstanbul’da çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği de yapmıştır. Tiyatro üzerine kaleme aldığı yazılar, bilhassa Türk tiyatro tarihi ile ilgili olanlar bu alan için önemli kaynak niteliği taşımaktadır. Radyolar Umum Müdürlüğü, Radyo Dairesi Müdürlüğü görevlerinin yanı sıra TRT Kurumunun ilk yönetim kurulu üyelerinden olan Refik Ahmet, 1970 yılında Ankara’da vefat etmiştir (Okay, 2020).

Refik Ahmet Sevengil (1924a: 3), 4 Mayıs 1924 tarihinden itibaren Vakit gazetesinde yazmaya başlamıştır. Tiyatro yazıları, kitap tenkidi ve inceleme yazıları önemlidir. Gazetenin kültür sanat gündemini takip eden yazarlarındandır. Tiyatro ile ilgili kaleme aldığı makaleleri ile meşhur olan yazar, Vakit’in en önemli iki tiyatro

yazarından biridir. Bunun dışında gazetenin idaresinde de yer alan Refik Ahmet, Hakkı Süha ile beraber gazetenin en emektar muharrirleri arasında yer almıştır. Refik Ahmet'in Vakit gazetesindeki en önemli rolü uzun süre yazı işleri ve neşriyatı idare eden bir kalem olmasıdır.

Vakit'te, Muhsin Ertuğrul'la birlikte tiyatro üzerine yazılar kaleme alan Refik Ahmet, tiyatronun gelişmesi, Türk tiyatro tarihi hakkında önemli yazılar neşretmiştir. Sevensil (1926a: 4) 9 Mayıs 1926 (3001 numaralı) tarihli nüshada "Türk Kadını Sahneye Nasıl Çıktı?" başlığı altında neşredilen bir yazı dizisi neşretmiştir. Ayrıca "Fehim Efendi'nin Hatıraları" başlığı altında 8 Temmuz 1926 tarih ve 3058 numaralı nüshada tiyatronun tarihine ilişkin yazı dizisi (Sevensil, 1926b: 4) Vakit'in bu yayın devresinde dikkate değer yazı faaliyeti arasındadır.

4.2.4. Muhsin Ertuğrul

Muhsin Ertuğrul (1892-1979), İstanbul'da doğdu. Tefeyyüz mektebi, Darüledeb, Soğukçeşme ve Topkapı rüştiyelerinde ilk tahsilini aldı. Mercan İdadisi'ne devam etti. Paris'te tiyatro eğitimi gördükten sonra yurda dönerek önce *Şehbal* dergisinde, sonra *Temaşa*, *İçtihad*, *Yedigün*, *Vakit*, *Ulus*, *Cumhuriyet*, *Oyun* gibi pek çok gazete ve dergide tiyatro üzerine yazılar yazdı. Sinema alanında da faaliyetlerde bulundu. Ertuğrul Sineması'nı kurdu ve yönetmenlik yaptı. İstanbul Şehir Tiyatroları'nda genel sanat yönetmenliği, akademide tiyatro hocalığı gibi önemli görevleri icra etti (Ertuğrul, Muhsin, 1979: 82-83).

Muhsin Ertuğrul, Türk sahne hayatının önemli bir ismidir. Mehmet Asım, onun Türk sanatındaki yerini ele aldığı bir yazısında özellikle garp memleketlerinde aldığı eğitimi, sanatçı kişiliğini destekleyen, bu hususta ona amelî tecrübe kazandıran bir amil olarak değerlendirir. Tecrübesini Türk sahnesine taşıyarak her yerde tiyatroya saygı duyulmasını sağlamış ve tiyatronun gelişmesinde önemli katkılara imza atmıştır. (Us, 1934a: 1, 4).

Muhsin Ertuğrul, Türk sinemasında da önemli bir isimdir. Öyle ki, Nijat Özön'e göre (1983: 1879-1880), Türk sinemasının 1923-1939 dönemi tiyatrocular dönemidir ve bu devrenin en önemli ismi Muhsin Ertuğrul'dur. Bu devrede kurulan İpek Film ve Kemal Film gibi film yapımevi faaliyetlerinin de başında olmuştur. Bu yüzden bu dönem "Muhsin Ertuğrul ve Darülbedayi" tekeli olarak nitelendirilir. Yine sinemada bu dönemin en önemli özelliği Muhsin Ertuğrul'un bir tiyatro sanatçısı olmasından

kaynaklanan ve sinema sanatı ile tam olarak uyuşmayan bir film ve oyunculuk anlayışına sahip olmasıdır. Rekin Teksoy ise Muhsin Ertuğrul'u "Türk sinemasının kurucusu" olarak değerlendirir. Teksoy, Nijat Özön'ün aksine sinemada bir "Muhsin Ertuğrul tekeli"nin olmadığını düşünür. Çünkü o devrede Ertuğrul'un dışında film yapımı ile ilgili hiçbir girişimci yoktur. Ayrıca Muhsin Ertuğrul'un ortak yapımlar yapması, onun işbirliği ile hareket ettiğini gösterir. *Ateşten Gömlek*, *Sözde Kızlar*, *Boğaziçi Esrarı Bir Facia-ı Aşk* gibi ilk yapımlar edebiyat ve tiyatrodan esinlenerek oluşmuştur. Bununla birlikte Rekin Teksoy da Nijat Özön gibi Muhsin Ertuğrul sinemasının sanat anlamında zayıf eserler ortaya koyduğunu belirtmiştir (Teksoy, 2007: 15-22).

Muhsin Ertuğrul'un (1924a: 5) Vakit gazetesindeki ilk yazısı 28 Temmuz 1924'te (2363 sayı numarasıyla) neşredilmiştir. Yazdığı dönemde "Ertuğrul Muhsin" imzasını kullanan Muhsin Ertuğrul, tiyatro tenkidi ve incelemeleri üzerine yazdığı yazılarla ön plana çıkmıştır. Refik Ahmet Sevengil'le birlikte gazetenin ikinci devresindeki kültür-sanat faaliyetlerinde, bilhassa tiyatro ve sinema ile ilgili kaleme aldığı makaleleriyle önemli bir katkı sağlamıştır. Tiyatro ve sinemanın yeteri kadar desteklenmediği ve gelişmediği bir dönemde Muhsin Ertuğrul, yalnızca sahadaki faaliyetleri ile değil aynı zamanda matbuattaki faaliyetleriyle de tiyatro ve sinemanın canlanmasına katkıda bulunmuştur.

4.2.5. Hüseyin Rahmi (Gürpınar)

Türk edebiyatının önemli edipleri arasında yer alan Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Said Paşa, annesi Safranbolulu Sıdika Hanım'dır. Annesinin vefatı üzerine çocuk yaşlarda teyzesi ve anneannesinin yanında yetişmiştir. İstanbul'da ilk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra Mekteb-i Mülkiye'ye devam etti. Ancak rahatsızlığı nedeniyle 1880 yılında okulu bıraktı ve memuriyete girdi. 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra memurluğu bırakarak hayatının sonuna kadar yazı hayatından geçimini sağladı. 1935-1943 yılları arasında iki dönem Kütahya Milletvekili olarak TBMM'de yer aldı (Özerdim, 1979: 423).

Hüseyin Rahmi'nin ilk romanı "Şık" Ahmet Mithat Efendi'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildi. Bu vesileyle aynı gazetede çalışmaya başladı. Buradan *İkdam*'a geçti. 1908 yılında Ahmet Rasim'le beraber *Boşboğaz* isimli mizah

gazetesini çıkardı. Türk matbuatının önde gelen gazetelerinde hikâye ve romanlarını neşretti, çeşitli konularda makaleler, yazılar kaleme aldı (Özerdim, 1979: 424).

Hakkı Süha Gezgin, *Edebî Portreler*'de Hüseyin Rahmi'den eskilik – yenilik kavgası içinde herhangi bir edebî topluluğa girmeden kendi kendine kalmayı başarmış bir sanatçı olarak bahsetmiştir. Eserlerine halktan karakterler katmış, dilde sadeliği savunmuştur. Gezgin'e göre (1997: 147-149) Hüseyin Rahmi Gürpınar, matbuat âlemini kaplayacak kadar büyümüş ve aynı zamanda sanatta yükselmiş bir portredir.

Hakkı Süha'nın bu tezini destekleyen bir hükmü de Nihat Sami Banarlı vermiştir. Bu kadar çok roman ve hikâye yazabilmek ancak disiplinli ve düzenli bir çalışmanın mahsulü olabilir. Başarısında bunun da etkisi vardır. Geniş bir izleyici kitlesine ulaşmayı başarılmasında dilde sadeliğin yanı sıra seçtiği konuların, sosyal hayatın gerçeklerini ortaya koymasının da büyük bir payı vardır. Banarlı, Gürpınar'ın bu yönünü şu sözlerle izah etmektedir (Banarlı, 1983: 1060-1061):

San'atkar, iç mahallelerdeki kadın kavgalarını, ananevi gelin, kaynana anlaşmazlıklarını, külhanbeyi maceralarını, mahalle baskınlarını, devrin sıkı kontrolü altındaki gizli ve kurnaz sevişmeleri; harem, selamlık âlemlerinde, kadın - erkek alakalarının türlü ve hileli tezahürlerini; çeşitli kahvehane tiplerini, koca karı konuşmalarını, cadı gibi, gulyabani gibi muhayyel varlıklara inanışların gülünç vakalarını, Türk evlerine mürebbiye diye alınan yabancı kadınların aile içindeki tahripkâr tesirlerini, velhâsıl İstanbul'un öz Türk mahallelerinden, o zamanki Beyoğlu'nun, gençlerimizi sefahate alıştıran, açık saçık hayatına kadar her çeşit yaşayışın sahnesini kuvvetle görmüş ve romanlarında göstermeğe muvaffak olmuştur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Vakı'te özellikle hikâye yazıları ve roman tefrikaları ile ön plana çıkmış bir kalem sahibidir. Bunun yanı sıra edebiyat ve dil ile ilgili makaleler kaleme almıştır. İkinci yayın devresinde, özellikle edebî ve kültürel muhtevaya önemli katkıları olmuştur. “Kokotlar Mektebi” romanı, Vakı'tın yeni harflerle neşredilen ilk edebî tefrikası olma özelliğini taşır.

4.2.6. Ömer Rıza (Doğrul)

Ömer Rıza Doğrul (1893-1952), ailesi Mısır'a yerleştiği için Kahire'de doğdu. Ezher Üniversitesi'ni bitirdikten sonra gazeteciliğe başladı. Bu sırada *Tasvir-i Efkâr*'da “Mısır Mektupları” adıyla yazıları çıktı. Mehmet Âkif Ersoy'un kızı Cemile Hanım'la evlendi. İstanbul'da *Tevhid-i Efkâr*, *Vakı*, *Cumhuriyet* gibi gazetelerde gazetecilik yaptı. *Vakı* gazetesinde “Türkiye – Mısır İlişkileri” ile ilgili kaleme aldığı bazı yazılar nedeniyle İstiklâl Mahkemesi'nce tutuklandı. Kısa süre sonra serbest

bırakılan Ömer Rıza, İslâm dini ve ülkeleri ile ilgili yazdığı yazılar, Türkiye'nin İslâm dünyasındaki yeri, din öğretiminin gerekliliği gibi konularda yazdığı yazılar ve fikirleriyle ön plana çıkmıştır. 1950'de Demokrat Parti'den milletvekili seçilen yazar, 1952'de İstanbul'da vefat etti (Uzun, 1994: 489).

Ömer Rıza, Vakit gazetesinde siyasî yazıları yoğunlukta olan kalemlerden biridir. Mısır, Afganistan ve Arap ülkelerine dair önemli yazıları vardır. Bunun yanı sıra “Şark âleminde” başlığı altında neşredilen makaleleri vardır ki bunlar da daha çok İslâm ülkelerinin siyasî vaziyetini konu edinen yazılardır. Yazarın senenin belli dönemlerinde neşredilen tarihî roman tefrikaları yine önemli faaliyetleri arasındadır. Önce “Siyaset Ufkunda” başlığı altında dış politika ve uluslararası ilişkiler alanına dair yazılar kaleme almış, 1933 senesinin Kasım ayından başlamak üzere de ikinci sayfanın bazen en sağ bazen en sol sütununda “Günün Siyaseti” ve “Siyasî İcmal” köşelerinde güncel siyasî yazılar kaleme almıştır.

Ömer Rıza Doğrul (1928a: 2), Vakit'te dinî bahisler adı altında “din ve yeni ruhiyat” isminde bir yazı dizisi neşretmiştir. Yine cumhuriyet idaresi ve yeni Türk inkılabının İslâm dini ve İslâm dünyası içindeki yerine dair tespitlerini ve tahlillerini ihtiva eden yazılar kaleme almıştır. 6 Temmuz 1928 – 24 Temmuz 1928 tarihleri arasında tefrika halinde neşredilen “Kanlı Gömlek” isimli esere imza atmıştır (Doğrul, 1928b: 1). Yazar, bu eserinde İslâm tarihinde, Hz. Osman'ın halifeliğinde başlayan ve Hz. Ali'nin halifeliğinde devam eden İslâm dünyası içindeki fitneleri tarihî vakalardan, çeşitli örneklerden hareket ederek anlatmaktadır.

Ömer Rıza, gazetecilik faaliyetini ilmî nitelikte yürüten bir kalem sahibidir. Nitekim Hakkı Süha Gezgin'e göre (1997: 231) de “ilmen olgunlaşmış bir şahsiyet” tir. Büyük eserler vücuda getirebilecek bir kemale sahiptir. Buna rağmen eserleri ve yazıları, ilmî çevrelerce hak ettiği şekilde tetkik edilmemiştir. Bu itibarla da Ömer Rıza, dinî, siyasî, içtimaî ve fikrî konulardaki düşünceleri ve yazıları bakımından Vakit'in önemli kalemleri arasına girmiştir. Yazılarının genel fikrî çehresi, yazarın cumhuriyet inkılabını tasdik eden bir tavır içinde olduğunu göstermektedir. Yazıları 1936 yılının Nisan ayına kadar devam etmiş, bu tarihten sonra kesilmiştir.

4.2.7. Halil Nimetullah (Öztürk)

Halil Nimetullah Öztürk (1880-1957), İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Hafız Mehmet Şükrü Bey, annesi Fatma Sabiha Hanım'dır. İlk ve orta tahsilini

tamamladıktan sonra Mekteb-i Hukuk'a yazıldı ve 1905 yılında buradan mezun oldu. 1906 yılında felsefe eğitimi almak için Maarif Nezareti tarafından Fransa'ya gönderildi. Lille'de ve Paris'te felsefe derslerine girdi. 1912 yılında Sorbonne'da felsefe derslerini takip eden Öztürk, memlekette öğretmenlik vazifesini yürüttü. Darülfünun Edebiyat Şubesi'nde Emrullah Efendi'nin muavini olmuş, 1915'ten itibaren Edebiyat Fakültesi ruhiyat ve ahlak muallim muavini olarak çalışmıştır. Daha sonra Vefa Sultanisi'nde, Kabataş Lisesi'nde felsefe öğretmeni olmuştur. 1928 yılında İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi müderrisliğine, 1931'de ise Edebiyat Fakültesi Mantık müderrisliğine yükselmiştir (Özerdim, 1959: 497-498).

Halil Nimetullah, 1933 yılında Maarif Vekâleti tarafından görevden alınca Edirne Lisesi'nde Felsefe öğretmenliği vazifesine devam etmiştir. Ardından İstanbul Erkek Lisesi'nde aynı görevi üstlenmiş ve 1944'te buradan emekliye ayrılmıştır. Öztürk, felsefe, sosyoloji ve din tarihi gibi sahalardan ziyade dille ilgili çalışmalarıyla adını duyurmuştur. 29 Haziran 1957'de İstanbul'da vefat etmiştir (Özerdim, 1959: 498).

Tahir Nejat Gencan, Halil Nimetullah'ın vefatının ardından kaleme aldığı bir yazısında Öztürk'ü Auguste Comte'u dilinden düşürmeyen, gözlemci ve deneyici felsefeyi üstün tutan bir bilim adamı olarak değerlendirmiştir. Gencan, Halil Nimetullah'ı bilginlerde nadiren karşılaşılan bir özellik olan ülküsüne tutkun seviyede bağlı bir kişi olarak tanımlamıştır. Halil Nimetullah'ın fikrî yönü, ülkülerine hayatına ve mizacına tesir etmiştir. Nitekim yazarın şu ifadeleri Halil Nimetullah'ın görüşleri ve moral portresi hakkında dikkate değer ifadeler taşımaktadır (Gencan, 1957: 666):

Birbirine sıkı sıkıya bağlı saydığı şu üç ulusal temele inancı şüphesizdi: Türkçülük, Atatürk devrimleri, Türkçenin özleşmesi.

İnançlarına aykırı en küçük davranışları bile hoş görürlükle karşılayamaz, bağışlayamazdı. Daha ileri gittiğini, oç beslediğini de görmüşük.

Onca kişilerin değeri bu üç inanca bağlılıklarıyla ölçülürdü. Bu yollarda olmayanlara, beyinleri bu yollarda çalışmayanlara, gönüllerinde bu duygulara en üstün yeri vermeyenlere şaşar ve acırdı: Ülküsüz yaratıklara nasıl acınmaz! Yüce bir ülkeye dayanmayan bilimin zavallılığına son olur mu? Beyin ve bilim, ülkü yolunda el ele vermeli ki gerçek amaca varılsın!

Türkçülük yolunda en kesin anlayışı şu idi: Atatürk'ün izinde yürümek, devrimlere canla başla bağlanmak!...

Cumhur Aslan ise Halil Nimetullah Öztürk’le ilgili yaptığı çalışmada onu “tipik bir Cumhuriyet aydını” ve hatta “Cumhuriyet reformlarının ilerisinde radikal fikirleri olan” biri olarak tanımlamıştır (Aslan, 1995: 5-6).

Halil Nimetullah Öztürk, çoğunluğu dille ilgili eserler kaleme almıştır. Eserlerinden bazıları şöyledir: *İnkılabın Felsefesi* (1928), *Bugünkü Dilimiz* (1930), *Felsefe, Mantık, Toplumbilim* (1944), *Dilde Osmanlıcadan Türkçeye* (1944), *Türkleşmek, Layıklaşmak, Çağdaşlaşmak* (1953). Öztürk, ayrıca 1946-1948 yılları arasında *Ergene* isimli bir dergi çıkarmıştır (Öztürk, Halil Nimetullah, 1990: 222).

Halil Nimetullah Öztürk üzerine hazırladığı yüksek lisans tezinde de Serap Karakuş (2019: 21), yazarın genel düşünce dünyasını “Osmanlı ümmet kültüründen Türk ulusal kültürüne geçişi” ve laik cumhuriyet değerlerini benimsemek olarak özetlemiştir. Esasında bu, Halil Nimetullah’ın siyasî tutumu ve meselelere bakışındaki hareket noktasıdır.

Halil Nimetullah Öztürk (1927a: 5), *Vakit* gazetesinde ilk olarak 14 Ağustos 1927 tarihinde yazmaya başlamıştır. Felsefe ve sosyoloji alanlarına ilişkin ciddi fikir yazıları kaleme almıştır. “Cemiyet”, “Halkçılık”, “Cumhuriyet”, “Millet” gibi mefhumları Türk inkılabı ile birlikte açıklamaya çalışmış ve ilmî nitelikte yazılara imza atmıştır. Harf İnkılabı’na dair de önemli yazılar kaleme alan muharrir Türkçe’nin imlâsı, yabancı sözcüklerin dildeki yeri üzerine makaleler neşretmiştir.

4.2.8. Mahmut Ragıp (Gazimihal)

İstanbul’da doğan Mahmut Ragıp Gazimihal (1900-1961), anne ve baba tarafından Harmankaya Tekfuru Köse Mihal Bey’in soyundan gelmektedir. Babası doktor Yusuf Ragıp Bey tarafından ilk tahsilini almış, ondan Fransızca öğrenmiştir. Vefa Sultanîsi ve Fransız Koleji’ne devam eden Mahmut Ragıp Bey, rahatsızlanarak ara verdiği liseyi Ankara’da tamamladı. 1921 senesinde Almanya’ya musikî eğitimi almaya gitti. Dört yıl burada kalarak musiki alanında çeşitli konularda eğitim gördü, incelemelerde bulundu. 1925’te yurda dönerek müzik öğretmenliğine başladıysa da musiki eğitimine Paris’te devam etme kararı alarak Fransa’ya gitti. 1928’de tekrar yurda döndü ve İstanbul Kız Lisesi, Galatasaray Lisesi, Ankara Devlet Konservatuvarı ve Gazi Eğitim Enstitüsü gibi okullarda musiki dersi verdi. Gazimihal’in musiki alanında yazdığı pek çok yazı, Türk basınında muhtelif gazete ve dergilerde yayınlanmıştır (Duygulu, 1996: 477-478).

Mahmut Ragıp Gazimihal (1927: 5), 18 Aralık 1927 tarihinden itibaren Vakit gazetesinde yazmaya başlamıştır. İlk yazısında konservatuarın acil ihtiyaçlarından bahsederek musikin gelişmesi için çözüm tekliflerinde bulunmuştur. Vakit'te bir zamanlar Rauf Yekta Bey'in üstlendiği musiki yazarlığı görevini almış ve gazetenin bu alandaki en önemli yazarı olmuştur. Yazılarının büyük bir çoğunluğu musiki tarihi, konservatuar ve müzik eğitimi, Batıda ve bizde musiki hareketleri, konserler gibi konulardan oluşmaktadır. Bununla beraber gündeme dair bazı konularda da yazılar kaleme almıştır.

Mahmut Ragıp, musiki sahasında tekâmül hamlesi yapabilmek için neler gerektiğine dair önemli makaleler yazmıştır. Bu makalelerin en önemli müşterek noktası musiki sahasında gelişmek için alınması gereken tedbirler ve çözüm tekliflerini ifade etmiş olmasıdır. Gazimihal, bunu için belirli bir seviyede iktisadî ve maddî şartların gerekliliğini ortaya koymuştur.

4.2.9. Sadri Etem (Ertem)

Sadri Etem Ertem, İstanbul'da dünyaya geldi. Doğum tarihiyle ilgili farklı görüşler vardır. Kaynakların önemli bir kısmında 1898 yılı verilmiş, fakat Mustafa Parlak, hazırladığı doktora tezinde bu tarihin 1888 veya 1889 senelerinden biri olduğunu belirtmiştir. Zira Ertem, bir yazısında Sultanî'den mezun olduğu tarihi Rumî 1320-1321 şeklinde belirtmiştir. Dolayısıyla Sultanî'den mezuniyet tarihi ile doğum tarihi arasında on altı senelik bir süre olur ki bu tarih (1888/1889) daha makuldür. Babası Jandarma Binbaşısı İbrahim Ethem Bey, annesi Kanunî veziri Kara Ahmet Paşa soyundan olan Nadire Hanım'dır. Üsküdar Sultanisi'ni 1905'te bitiren Ertem, aynı sene Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne girdi ve 1909 yılında buradan mezun oldu. Askerlikten sonra Leylî Ankara Sultanîsi'nde ve Kayseri Lisesi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliği, Ankara Nehârî Sultanîsi'nde coğrafya öğretmenliği yapmıştır. 1924'te Ankara Darülmuallimin'de hukuk ve iktisat dersleri vermeye başlayan Ertem, aynı sene Kuleli Askerî Lisesi'nde de sosyoloji derslerine girmiştir. Daha sonra İstanbul İmam Hatip Lisesi'ne 1925'te atanmış ve burada da psikoloji ve ahlâk derslerine girmiştir. Kadıköy Kız Orta Mektebi, Kadıköy Erkek Lisesi, Gazi Terbiye Enstitüsü ve Polis Akademisi Başkanlığı eğitim müesseselerinde felsefe, tarih, sosyoloji, psikoloji ve matbuat dersleri vermiştir. Azınlık okullarından Robert Koleji ve İstanbul Alman Lisesi'nde de çalışmıştır (Parlak, 1995: 7-35).

Sadri Etem Ertem, matbuat hayatına henüz çocuk denecek yaşta atılmıştır. Henüz on dört yaşında iken ilk yazısı *Tercüman-ı Hakikat*'te neşredilmiştir. Darülfünun'da talebe iken *Tanin* gazetesinde çalışmaya başlamıştır (Parlak, 1995: 52-53). Millî Mücadele'de *Hâkimiyet-i Millîye* ve *Yeni Gün* gazetelerinde çalıştıktan sonra *Son Telgraf*, *Güneş*, *Servet-i Fünun*, *Vakit (Kurun)*, *Varlık*, *Yedigün* gibi Türk matbuatının önemli gazete ve dergilerinde hikâye, roman, fıkra ve makaleler yazmıştır. Bir dönem Matbuat Umum Müdürlüğü'nde çalışan Sadri Etem 1939 yılında Kütahya Milletvekili seçilmiş, 1943 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Ertem, henüz çocukluk yaşlarında iken yazılarını Türk basınında yayınlamayı başarmıştır. Edebî yönü hikâyeleri ile ön plana çıkar. Konuya önem veren hikâyeciliği ile meşhur olan yazar, *Vakit*'te tefrika edilen “Çıkırıklar Durunca” isimli eseriyle devrin genç yazarlarına tesir etmiştir (Ertem, Sadri, 1979: 80-81).

Sadri Etem Ertem (1929a: 3), *Vakit*'e daimi bir yazar olarak 13 Şubat 1929 tarihinde neşredilmeye başlayan hikâyeleri ile başlamıştır. Bu ilk hikâyesi “Cürmü Meşhut” başlığını taşır. Kısa süre sonra edebî camiada ses getiren “Çıkırıklar Durunca” isimli eseri tefrika edilmiştir. Yazar, hikâye ve romanları ile ön plana çıkmış olmasına rağmen esas olarak fıkra ve makaleleri ile gazetenin önemli ve daimi yazarları arasına girmeyi başarmıştır.

Sadri Etem, “Gençlik Sayfası” başlığı altında muhtelif konulara ilişkin pek çok makale neşretmiştir. Bu yazılarda gençlerin meseleleri başta olmak üzere eğitim, tarih ve felsefe konularını ele almıştır. Ayrıca gazetenin önce 5. sayfasında, daha sonra 3. sayfasında “İşaretler” başlığı altında neşredilen fıkralar kaleme almıştır. Bu fıkralar, konuları itibarıyla güncel hadiselerin yanı sıra hayatın içinde önem arz eden pek çok mesele, kavram, kişi ve kurumlara ilişkin günlük yazılardır. *İşaretler* yazarı inkılap hareketlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı devrede gazetede Cumhuriyet inkılabını, Kemalizmi ve CHF'yi savunan yazılara imza atmıştır.

Sadri Etem, Ziya Gökalp tesiri altında kalan bir yazardır. Kültürel milliyetçilik düşüncesini cumhuriyetin temel değerlerinden biri olarak kabul etmiştir. Ertem, *Vakit*'te yazdığı süre boyunca inkılapçı fikirleriyle ön plana çıkmış, Batılılaşmanın şekli yönlerini tenkit eden yazarlar arasında yer almıştır. Yazılarının büyük bir çoğunluğunda bu fikrî çerçeveyi korumuştur. Vefatına kadar *Vakit*'te yazılarına devam etmiştir. Vefat ettiği tarih olan 14 Kasım 1943'de (9247 sayılı nüsha) son yazısı

neşredilmiştir (Ertem, 1943a: 3). Ertem'in vefatının ardından Vakit gazetesi, "İşaretler" köşesini dolduracak bir yazar bulamamıştır. Ertem'in ölümü, Vakit ailesi için olduğu kadar devrin basın dünyası için de büyük bir kayıp olarak görülmüştür. Vefatının ardından Sadri Etem hakkında hikâyeci, gazeteci ve fikir adamı yönlerini ele alan pek çok yazı çıkmıştır.

4.2.10. Selami İzzet (Sedes)

Selami İzzet Sedes (1896-1964), İstanbul'da doğdu. Babası Yusuf İzzet Bey, dedesi Arnavut Türklerinden II. Abdülhamit devri komutanlarından Selâmi Paşa'dır. Tahsil hayatı İstanbul'da geçti. Galatasaray Sultanisi'ni bitirdikten sonra Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne başladı. Ancak öğrenimine ara verdi. Edebiyatla meşgul oldu. Basın hayatına girdi. İlk şiiri 1917'de *Yeni Mecmua*'da çıktı. Daha sonra *Fağfur* dergisi yazı işleri müdürü olarak çalıştı. *Akşam*, *Aydede*, *Akbaba*, *Vakit*, *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Ulus*, *Milliyet* gibi Türk basının önemli gazete ve dergilerinde çalıştı, yazılarını yayınladı. Selami İzzet⁷³, çalıştığı gazete ve dergilerde mizahî yazıları, telif ve tercüme hikâye ve romanları, fıkraları, sohbet türü yazıları, edebî tenkit ve tanıtım yazıları kaleme almıştır. 1953 – 1955 yılları arası Türkiye İş Bankası'nda ilân ve reklam müdürü olarak çalıştı. 1964 yılında vefat etti (Hergüner, 1998: 9-13).

Selami İzzet Sedes'in (1932: 3) Vakit'teki ilk yazısı 22 Aralık 1932 tarihinde çıkmıştır. "Günün Sohbeti" köşesinden güncel hadiseleri, matbuat âleminin ve yazı hayatının gündemini ve meselelerini ele aldığı yazılar kaleme almıştır. Bunun dışında roman ve hikâye tefrikaları da vardır. Selami İzzet Sedes (1933: 5), 28 Mart 1933 tarihi itibarıyla tefrika olarak neşredilmeye başlayan ve "Çöpçatan Peri" başlığında "Büyüklerle Masal" olarak hazırlanan masallar da yazmıştır. "Günün Sohbeti" köşesi kısa bir süre sonra "Sohbetler", Dil İnkılabı sonrasında ise "Konuşumlar" şeklinde değiştirilmiştir.

Selami İzzet Sedes, gazetenin 3. sayfasında en sağ sütunda neşredilen "Sohbetler" köşesinde fıkra ve sohbet türü yazılar kaleme almıştır. Burada genellikle güncel hadiseleri ele almıştır. Selami İzzet Sedes, fikrî açıdan CHF'nin politikalarını tasdik eden inkılapçı ve Atatürkçü bir fikrî çizgiye sahiptir.

⁷³ Selami İzzet Sedes'in oğlu İzzet Sedes de gazetecidir. Öğretim Görevlisi olarak çeşitli üniversitelerde ders vermiştir.

Selami İzzet Sedes'in Vakit'teki en önemli faaliyeti edebî ve kültürel sahada olmuştur. Popüler edebiyat mahsulü hikâye ve roman tercümeleri ve nakilleri gerçekleştirmiş, bunların bir kısmını tefrika hâlinde neşretmiştir. Yazarın bizzat kendisinin kaleme aldığı hikâye ve roman tefrikaları da Vakit'te neşredilmiştir. Genellikle aşk, macera ve polisiye temalarına sahip olan bu yazılar geniş bir kitleye hitap etmiştir.

4.3. Muhtevası (1923-1934)

Vakit gazetesi, Cumhuriyet'ten önce olduğu gibi Cumhuriyet'ten sonra da yoğun bir gazete muhtevası oluşturmuştur. Sayfa sayısı artmış, gündemin yoğunluğu da aynı oranda yükselmiştir. İnkılap hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bu devrede haber ve köşe yazılarına konu olan pek çok gelişme yaşanmıştır.

Vakit, bu devrede güncel hadiselerin peşinde koşan siyasî bir gazete hüviyetindedir. Ancak edebî ve kültürel muhtevaya da bir o kadar önem vermiştir. Gazetenin yayın politikasını yansıtan muhtevaya da aynı derecede önem vermiştir. Bu bölümde Vakit gazetesinin muhtevası 5 başlık altında toplanmıştır: Siyasî ve içtimaî gelişmelere bakış, iktisadî gelişmeler, Batılılaşma hareketleri ve Vakit gazetesi, milliyetçilik düşüncesi, kültürel, edebî ve sanata dair muhteva. Bunlar, ikinci devreyi hülasa eden ana başlıklar olup ihtiyaca binaen alt başlıklara da yer verilmiştir.

4.3.1. Siyasî ve İçtimaî Hadiseler Karşısında Vakit Gazetesi

Vakit gazetesi, ikinci yayın devresinde (1923-1934), Cumhuriyet'in ilanından sonra atılan yenileşme adımlarını ve inkılapları savunan bir yayın politikası ile neşredilmiştir. Bu devrede yaşanan pek çok siyasî ve içtimaî hadise, devletin merkez ideolojisine uygun bir biçimde yorumlanmıştır. Zaten Cumhuriyet öncesinde Millî Mücadele kadrosunu ve bu kadronun siyasetini destekleyen gazete, 29 Ekim 1923'ten sonra da bu desteğini sürdürmüştür. Ayrıca Mehmet Asım Us ve Hakkı Tarık Us, bu devrede CHP'den milletvekili seçilmişlerdir. Vekillik ile gazetecilik mesleğini bir arada götüren Us kardeşlerin parti ve devlet ile olan bu bağı Vakit'in muhtevasının şekillenmesinde de rol oynamıştır.

Bu devre çok partili siyasî hayat denemelerinin başarısız olduğu ve tek parti iktidarının hâkim olduğu siyasî bir iklim içinde geçmiştir. İç siyasetin iki ana gayesi vardır: bunlardan birincisi, modernleşme merkezli inkılaplar marifetiyle yeni hayat

tarzının tesisi. İkincisi ise iktisadî kalkınmanın yollarını aramak. Gazetenin içeriği bu iki ana gaye çerçevesinde oluşur.

Dış siyasetin ayırt edici niteliği ise sulhu muhafaza ve temin etmek. Mehmet Asım, 6039 numaralı nüshada Türkiye Cumhuriyeti'nin dış siyasetini “milletlerarası sulh nizamını kuvvetlendirmek” olarak tanımlamıştır. Balkan devletleri ile barışı temin eden misak, Türk – Sovyet dostluğu, İran ile ilişkilerin iyileştirilmesi bu devrede öne çıkan dış siyaset başlıkları olmuştur. Vakıf başyazarına göre Lozan Antlaşması yalnızca savaş hâlini sonlandırmıştır. Barışın temini ve devamlılığı için milletlerarası ilişkiler büyük önem arz eder. Türkiye ise attığı adımlar ile bu konuda önemli ölçüde ilerleme sağlamış ve örnek bir ülke olmuştur (Us, 1934a: 12). Vakıf gazetesinin bu devrede dış siyasete ilişkin muhtevası ve yazıları, sınır komşularla iyi ilişkiler, savaş döneminin izlerini silmeye dönük adımlar ve yabancı ülkelerin iç ve dış siyasetine ilişkin tahlillerden oluşur.

Bu devrede meydana gelen siyasî ve içtimaî hadiselerin önemli bir bölümü inkılap hareketlerine ayrılmıştır. Yeni idarenin getirdiği Cumhuriyet değerleri, özellikle laiklik ve Batılılaşma mefhumları, Vakıf'ın bu devre içinde yoğunlaştığı konulardır. Hadiseler, bu mefhumlar çerçevesinde yorumlanmıştır.

İkinci yayın devresi olarak belirlenen devrede pek çok siyasî ve sosyal mesele vuku bulmuştur. Bu çalışmada bu meselelerin her birine yer vermek mümkün değildir. Fakat söz konusu zaman dilimini temsil eden, tabiri caizse devre damgasını vuran hadiselerin ve meselelerin neler olduğu tespit edilmiş ve bunların Vakıf'ın penceresinden nasıl görüldüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.3.1.1. İmparatorluktan Millî Devlete: Cumhuriyet

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Lozan Antlaşması'ndan birkaç ay sonra 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanını kabul ederek Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı ilk cumhurbaşkanı seçmiştir. Devletin idaresinin cumhuriyet rejimine dönüşmesi, arkasından pek çok adımın gelmesinin de habercisidir. Siyasî sahada vuku bulan gelişmeler, sosyal alanda da önemli bir tesir bırakmıştır. İşte bu tesirde matbuat, o devrenin en önemli kitle haberleşme vasıtası olarak ön plana çıkar. Vakıf gazetesi, Cumhuriyet'in ilanından sonra meydana gelen gelişmeleri, özellikle halkın inkılap ve yenileşme hareketlerini anlaması ve tatbik etmesi anlamında önemli bir rol oynamıştır.

İmparatorluğun iki temel direği bulunmaktaydı: saltanat ve hilafet. İlki 1 Kasım 1922’de TBMM tarafından kaldırılmıştır. Esasında o tarihten itibaren fiilî bir cumhuriyet idaresi işlemeye başlamıştır. Fakat Lozan’dan sonra meclis fiilî durumu resmî bir hale koymuştur. 30 Ekim 1923 tarihli Vakit gazetesi Cumhuriyet’in ilan edilmesini ilk sayfanın en üstünde manşetten şu ifadelerle duyurmuştur: “Cumhuriyet dün resmen ilan edildi. Birinci reis-i cumhuremiz Gazi Mustafa Kemal Paşa’dır. İlk baş vekâleti de İsmet Paşa işgal edecektir.” (1923: 1). Haberin girişinde ise şu bilgilere yer verilmiştir: “Halk fırkasının dün sabah akdettiği hususî içtimadan sonra, Büyük Millet Meclisi akşamüzeri toplanmış ve Türk devletinin şekli cumhuriyet olduğunu resmen kabul ve Mustafa Kemal Paşa’yı da hazır bulunan 158 mebusun ittifak-ı arasıyla riyaset-i cumhura intihap emiştir.” (1923: 1). Aynı sayıda ilk cumhurbaşkanı seçilen Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın nutkuna ve cumhuriyetin ilanına dair diğer ayrıntılara geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Vakit başyazarı Mehmet Asım’a göre cumhuriyetin ilanı beklenmedik bir gelişme değildir. Zira Millî Mücadele’den sonra devletin şekli meselesi matbuat âleminde konuşulmuş, tartışılmıştır. Kabul ediliş tarzının hızlı olmasını da değerlendiren yazar, umum halkın yararına olan durumlar için mecliste uzun uzadıya konuşulmasını yersiz bulmuştur. Asım’a göre (1923ç: 1) Teşkilat-ı Esasiye’de yapılacak diğer değişiklikler için daha farklı ve kapsamlı bir hareket tarzının benimsenmesi gerekir. Neticede Mehmet Asım, cumhuriyetin kabulünü Türk halkına faydalı, müspet bir gelişme olarak değerlendirmiştir.

Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre sonra siyaset dünyasında imparatorluğun ikinci önemli direği hilafet makamı ile ilgili tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar ilk başta hilafetin merkezinin nakli üzerinde yoğunlaşmıştır. Vakit’te başyazar Mehmet Asım tarafından hilafet merkezinin naklinde yetkinin meclise ait olduğunu belirten bir makale, muhtelif yazar ve gruplar tarafından mukaddes kabul edilen bir makamın mukadderatına cebren müdahale olarak algılanmıştır. Vakit başyazarı, bu düşüncenin yanlış olduğunu belirterek 2114 numaralı nüshada kaleme aldığı bir yazıda, hilafet makamının istinat noktasının meclis olduğunu, fakat halifenin, makama dair kararlarda görüşünün önemini vurgulamıştır. Vakit başyazarının bu husustaki hükmü şu şekildedir (Us, 1923d: 1):

Şu hâlde maksadımızı icmâl edelim: hükümet ve meclis makam-ı hilafetin istinatgâhıdır. Ordusu ile bu mukaddes makamın muhafazasını tekmil etmiştir. Binaenaleyh ahval-i siyasîye ve askeriyenin icabatına göre bu makamın bir mahalden diğer bir mahale tebdili münasip olup olmadığı hakkında bir karar verebilir, fakat bu kararın ittihazı hükümet ve meclisin deruhte etmiş olduğu istinatgâhlık vazifesinden mütevellittir. Yoksa bir nevi cebir ve tazyik salahiyyetinin istimali demek değildir.

Hilafet meselesi bu kadarıyla sınırlı kalmadı. TBMM içinde hilafet makamına karşı muhalefet başlayınca, Hüseyin Cahit Yalçın ve Lütfi Fikri Bey gibi yazarlar, hilafetin Türklere ait manevî bir kuvvet olduğunu belirten yazılar neşretti. İsmet Paşa'nın halifenin, ülke mukadderatına karışmaya hakkı olmadığı yönündeki ifadelerinin, Mustafa Kemal Paşa'nın da halife ve hilafet hakkındaki menfi görüşleri süreci hızlandırdı. Şubat 1924'te gerçekleşen bütçe görüşmelerinde hilafet meselesi iktisadî bir yük olarak da ele alındı. Bunun üzerine 3 Mart 1924'te çıkarılan bir kanun ile hilafet kaldırılmıştır (Avcı, 1998: 549-552).

Vakit gazetesi, hilafetin kaldırılmasını Cumhuriyet idaresinin önemli bir inkılabı olarak görmüştür. Mehmet Asım Us (1924a: 1), 4 Mart 1924 tarihli ve 2223 numaralı nüshada, hilafetin kaldırılmasını “imparatorluğun tasfiyesi” olarak değerlendirmiştir. Yazarın ifadeleri, yalnızca hilafet meselesi değil cumhuriyet idaresinin politikalarını gerçekleştirmek için oldukça kararlı bir tavra sahip olduğunu anlamak için de önemlidir.

Cumhuriyet idaresi kendi mevcudiyeti içinde gayri kabil temsil gördüğü anasırı bertaraf etmeye karar vermiştir. Bu kararın icrası Osmanlı tarihinin kati bir tasfiyesi demektir. Tasfiye ameliyesine süratle başlanacak yeni idarenin mevcudiyetini tehdit edebilecek maniler kaldırılacak eski idarelerde terakkiyat-ı cedideye mani olarak görülen şerait bila kayd u şart tadil edilecektir.

Bugün yarın Anadolu'dan gelecek kararlar bu hususta neler yapılacağına dair efkâr-ı umumiyeye daha vazıh, daha sarîh fikirler verecektir. Bununla beraber yapılacak şeyler hakkında şimdiden ilk projeler anlaşılmıştır. Bu projeler memleketin selameti, umumî saadeti namına tasdik ve tatbik edilecektir. Dün akşam gelen haberler yeni kararların tatbiki hususunda hükümetin kati bir azim ile hareket edeceğini göstermektedir. Bunun için her tarafa indel icab icrayı faaliyet etmek üzere İstiklal Mahkemeleri izam edileceğinden bahs olunmaktadır.

Memlekette büyük sistem tehavvülü vücuda getirmek isteyen hükümetin her türlü ihtimallere karşı müteyakkız bulunması tabiidir. İcab ederse şiddet ve adalet vasıtalarına müracaat olunacaktır. Büyük Millet Meclisi'nin kararlarına karşı vuku bulacak her türlü hareketler şiddetle tecziye edilecektir. Anadolu inkılabını idare eden zevatın maksat ve mesleklerini bilenler bu hususta hiçbir şekilde müsamaha gösterilmeyeceğini pekiyi takdir edecektir. Binaenaleyh Cumhuriyet

idaresinin ittihaz edeceği mukarrerata her ne suretle olursa olsun bir tarafından muhalefet vaki olması muhtemel değildir (Us, 1924a: 1).

Mehmet Asım'ın hilafetin kaldırılması vesilesiyle serdetdiği bu görüşler, Cumhuriyet idaresinin, Osmanlı'dan kalanları, bilhassa siyasî ve hukukî niteliğe sahip olanları ortadan kaldıracağı ve bazılarını yeniden düzenleyeceğini, tüm bunları yaparken adlî ve emniyet sürecinden istifade edeceğini belirtmektedir. İstiklâl mahkemeleri de yine bu minvaldedir.

Hilafetin kaldırılmasından kısa bir süre sonra TBMM Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası 1924 Anayasası'nı, bir diğer adıyla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu kabul etmiştir. 1961 yılına kadar yürürlükte kalan anayasa, pek çok önemli maddeyi ihtiva etmektedir. Bununla beraber en önemli özelliği Cumhuriyet idaresinin devamının temini, yani milletin kendi kendisini temsilcileri vasıtasıyla yönetmesinin yasa ile tek egemenlik merkezi olarak kabul edilmesidir. Teşkilat-ı Esasiye ile beraber millî devlete geçiş süreci tamamlanmıştır.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabul edilmesinde mecliste birtakım tartışmalar gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanı'na verilecek yetkiler ve veto hakkı, bu tartışmaların merkezidir. Matbuatın gündeminde de yer alan konu Vakit gazetesinde de ele alınmıştır. Mehmet Asım'ın 17 Mart 1924 tarih ve 2236 numaralı nüshada neşredilen "Teşkilat-ı Esasiye Bahsi" başlıklı makalesi, bu konuyu dikkatli bir şekilde ele almıştır. Vakit başyazarına göre bu hususta meclis ikiye ayrılmıştır. Bir tarafta tamamen Batı ülkelerinin yasalarından mülhem bir kanun taslağı hazırlanmasını savunanlar, diğer tarafta ise kanunların ülkelerin tarihî tecrübelerine göre şekillenmesi gerektiğine inananlar. İkinci gruba göre memleket, herhangi bir sıkıntıya girdiğinde tarihte de pek çok örnekle sabit olduğu üzere millet olağanüstü durumlarda olağanüstü yetkiler verebilir. Ancak hâlihazırda böyle bir durum yokken sırf Batıda böyle diye tarihî tecrübe yok sayılarak hareket edilmemelidir. Mehmet Asım ise konuyu bu şekilde hülâsa ettikten sonra daha mutedil ve millî bir tavrı takınarak düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir (Us, 1924b: 1):

Bizim bu mesele hakkındaki şahsî içtihadımıza gelince, Büyük Millet Meclisi'ne verilmiş olan hakk-ı hâkimiyeti muhâl gibi gösterebilecek vaziyetlerin hudusuna meydan vermemek memleketin selameti icabıdır. Çünkü hâkimiyetin bilâ kaydu ve şart Millet Meclisine verilmiş olması mücadele-i millîye devresindeki buhranlar içinde en kuvvetli bir amil-i muvaffakiyet olmuştur. Bu amili bundan sonrası için de ihmal etmek muvafık değildir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na

(veto) hakkı ithal edilmemiş olması, yahud teceddüd-ü intihab kararının yalnız millet meclisi kararı ile ittihaz olunması bir noksan olsa bile ameliyatta bu noksanların telafisi gayri mümkün olmadığını ispat etmek için bugüne kadar geçirdiğimiz tecrübeler kâfidir.

Vakit gazetesi, cumhuriyet inkılabını her şeyden önce bir milletin tam manasıyla istiklâlini gösteren yegâne siyasî rejim olarak görmüştür. Cumhuriyet, halkın tam anlamıyla hâkimiyeti esasına dayanır. İdare sistemleri içerisinde sınıf farkı gözetmeyen, bu yüzden en adil ve en yüksek rejim konumundadır. Eşitlikçi ve halkçıdır. Halkın ihtiyacına cevap verecek inkılapları devreye sokabilir.

Vakit sütunlarında cumhuriyet, en yüksek rejim ve en iyi siyasî idare olarak görünür. Hakkı Süha, 29 Ekim 1930 tarihinde kaleme aldığı “En Büyük Bayram” başlıklı yazısında cumhuriyeti şöyle anlatır: “Cumhuriyet, idare sistemlerinin en müttekâmili, siyasî gayelerin son basamağıdır. Bir çobana reisicumhurluk yolunu açık bırakan, liyakat ve intihaptan başka varlık tanımayan bir usulün büyüklüğü kalemle anlatılabilir mi?” Seyyah müstearını kullanan yazara göre cumhuriyet “milletin hâkimiyeti denilen ulu temel” üzerine inşa edilmiş, “fikir hazinelerinin en kıymetlisi” olan bir idare sistemidir (Gezgin, 1930: 1, 6).

Vakit yazarlarından Sadri Etem, Cumhuriyetin 10. yılı vesilesiyle kaleme aldığı yazısında, cumhuriyetin eşitlik ve bağımsızlık rollerine vurgu yapmıştır. Herkes eşittir. Cumhuriyetin prensipleri imtiyazlardan önce gelir. Sadri Etem, devlet yönetiminin de cumhuriyet marifetiyle tam müstakil bir konuma kavuştuğunu belirtir. Osmanlının özellikle son devresini örnek göstererek müstakil bir ekonomiye, bütçeye, müstakil bir askerî otoriteye sahip olmadığını belirtmiştir. Yine aynı şekilde millî bir dil, estetik ve felsefeden mahrumdur. Özellikle Osmanlı’nın zayıfladığı dönemlerde yabancıların, işbirlikçilerin ve kapitülasyonların gücü artmış millî yapı ortadan kalkmıştır. Oysa cumhuriyet, her şeyden önce “iç ve dış istiklâli” temel prensip edinmiştir (Ertem, 1933a: 3, 5).

Cumhuriyet 10 yaşına bastığında merkezî otoritenin temel politikası netlik kazanmaya başlamıştır. Her yeni inkılap, bu temel politika binasını besleyen ve onu tahkim eden bir tuğla vazifesi görmüştür. Cumhuriyet’in inşa etmeye çalıştığı temel politikanın gayesi, dinî hükümlerden azade, laikliği özümseyen, her daim ve her yönde Batılılaşan, ulus – devlet yapısını muhafaza edecek her türlü tedbiri alan ve bu tedbirleri milliyetçi bir saik ile faaliyete sokan bir devlet anlayışı tesis etmektir.

Yapılan tüm inkılaplar, bir yönüyle bu gayeye bağlanmakta, dolayısıyla cumhuriyet inkılabını tamamlamaya yönelik adımlar olarak gerçekleştirilmektedir.

Türk inkılabının en büyük eseri olan Cumhuriyet inkılabı, bu temel üzerinde inşa edilmiştir. Halk Fırkasının programı Cumhuriyet inkılabının temel düsturunu izah eden bir vesika niteliği taşır. Sadri Etem, 10 – 16 Ağustos 1933 tarihleri arasında neşrettiği yazılarla fırka programının istinat ettiği fikirleri tahlil etmiştir. Altı ok olarak bilinen bu temel düşünce sistemi milliyetçilik, cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık ilkelerine dayanır. *İşaretler* köşesi yazarının bu ilkeler çerçevesinde serdettiği fikirler Cumhuriyet inkılabının dayandığı temel politikayı şu şekilde izah etmiştir:

“Niçin Milliyetçiyiz?” başlıklı yazısında yeni Türkiye’nin ırkî ve emperyalist bir milliyetçilik anlayışına sahip olmadığını belirten yazar, kültürel ve siyasî vahdete sahip iktisadî ve coğrafi sebeplere istinat eden bir milliyetçilik tanımından hareket etmiştir. Türk milliyetçiliği geçmişin ananelerine saplanmadan ileriye ve muasır medeniyetler arasına girmeyi hedefleyen bir düşünce ile hareket edecektir. Bunu yaparken kültür özelliklerini de koruyacaktır (Ertem, 1933b: 3). “Niçin Cumhuriyetçiyiz?” yazısında cumhuriyeti yalnız bir rejim meselesi olarak görmez, onu istiklâl mefhumunun bir karşılığı olarak kullanır. Aynı zamanda Cumhuriyet, fiilen 23 Nisan 1920’de teşkil edilen Millet Meclisi ile resmen 29 Ekim 1923’te ilanı ile hâkimiyeti yalnızca milletin eline veren üstün vasıflı bir idarî düzendir (Ertem, 1933c: 3). “Niçin Halkçiyiz?” da Cumhuriyet inkılabının halkçı yönüne dikkati çeker. Hâkimiyet, millete yani halkın kendisine dayanır. Herkes eşit olduğuna göre hiçbir aile – sınıf – zümre – tabaka imtiyazı da söz konusu olamaz. Dayanışma ve işbirliğine dayanan bir işbölümü esası, halkçılığın temelini teşkil eder (Ertem, 1933ç: 3, 8). “Niçin Devletçiyiz?” başlığını taşıyan yazıda devletin iktisadî rolünü tanımlamıştır. Fırka programında da belirtildiği üzere Türk inkılabının devletçiliği dayanışmaya ve düzenlemeye dayanır. Sermayeyi dışlamamakla beraber iktisadî sahada milletin refahı ve devletin menfaati için gerektiği yer ve zamanda devlet müdahale edebilir. Burada ana gaye hem çalışanlar arasında birliği sağlamak, muhtemel çatışmaları önlemek hem de uzun vadeli iktisadî işleri yürütmek suretiyle menfaat temin etmektir (Ertem, 1933d: 3, 8). “Niçin İnkılapçiyiz?” başlıklı yazısında ise Cumhuriyet inkılabının yeni hayat ile uyumu sağlamak adına gerçekleştirdiği yenileşme hareketlerinin zaruri

olduğunu belirtmiştir. İşte inkılap, bu yenileşme adımının kendisidir. İnkılap, yeni bir kültür inşa etmek için, Batılılaşmak için, yeni kıymetler manzumesine geçmek için içtimaî hayatta atılan her türlü adımdır. Bu adımlar, sanat, hukuk, iktisat, dil, ahlâk gibi geniş bir yelpazeye sahiptir ve böylece hayatı bu yeni kıymetler üzerine inşa eder (Ertem, 1933e: 3, 10).

Bu açıklamalardan hareketle Vakit'in *Yeni Türkiye* 'nin inşasında edindiği vasıta rolüyle Cumhuriyet inkılabının bu temel düşünce ve politikasını temsil eden bir gazete olduğu görülmüştür. Nitekim gazeteyi temsil eden yazarlar, “altı ok” prensibini benimsemiş, bu yönde kaleme aldıkları pek çok yazı ile gazetenin cephesini tayin etmiştir.

4.3.1.2. Sosyal ve idarî alandaki inkılaplar

Cumhuriyet'in ilanından sonra sosyal, iktisadî ve idarî sahada pek çok yenileşme hareketi görülmüştür. Bunların önemli bir kısmı memleket sathında millî birliğin kurulması ve muhtelif zeminlerde vuku bulan ikilikleri ortadan kaldırmak için düzenlenmiştir. Tabii ki söz konusu düzenlemelerin yenileşme hareketi olarak addedilmesi, Batı ölçülerinin kabulüyle yakından ilgilidir. Vakit gazetesi, bu devrede gerçekleşen pek çok düzenlemeyi desteklemiştir.

1924 yılına girerken kabul edilen ‘Cuma Tatili Kanunu’⁷⁴, yalnızca sosyal değil, aynı zamanda iktisadî ve siyasî bir özelliğe de sahiptir. Nitekim Cuma günleri gönüllü olarak dükkânını açmayan veya yarım gün çalışan Müslümanlar, bu günde işlerini devam ettiren gayrimüslim tüccarlarla eşit bir kazanç sağlayamıyordu. Meclis kararıyla her dükkân Cuma günü kapatılınca aradaki kısmî adaletsizlik de giderildi. Bunun yanı sıra devletin Türk ve Müslüman kimliği tahkim edilmişti. Mehmet Asım Us, bu kararın Türk ve Müslüman halkın lehine olduğunu, bilhassa İstanbul’da yaşayan gayrimüslim esnaflarla iktisadî eşitliği sağlayacağını belirtmiştir. Yazar, “Bundan sonra Cuma günleri, İstanbul’un manzara-i umumiyesi tamamıyla değişecektir. Cuma günleri Türklerin bu memlekette siyaseten olduğu gibi iktisaden de hâkim bir vaziyette olduğunu bütün cihana gösterecektir.” ifadeleriyle daha çok milliyetçi bir yaklaşım benimsemiştir (Us, 1924c: 1).

⁷⁴ Cuma tatili, 11 yıl yürürlükte kalmış, ardından 1935 yılında Batıda uygulandığı gibi Pazar günü haftalık tatil günü olarak kabul edilmiştir.

Sosyal hayatın Batılı ölçülere göre düzenlenmesini sağlayan bir diğer düzenleme şapka kanunudur. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın 1925 yılında gerçekleştirdiği Kastamonu seyahati, şapka inkılabının ilk adımını teşkil eder. Burada gerçekleştirdiği nutukta şapkanın önemine değinmiştir. Mehmet Asım'a göre Cumhurbaşkanı'nın şapka ile ilgili gerçekleştirdiği nutuk, hükümeti harekete geçirmiş ve şapka kanunu hazırlanmıştır. Vakit başyazarı, şapka fiyatlarının halkın alabileceği düzeyde tutulması, ithalat ile ürün çeşitliliği ve fiyat düşüşünün sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Mehmet Asım, konuyu şöyle değerlendirmiştir (Us, 1925a: 1):

Alelulum halk tabakası arasında şapka giymek itiyadının teessüsüne çalışmak bizde yalnız medenî âleme karşı kıyafetçe farksız görünmek için lâzım değildir. Orduca resmen kabul edilmiş olan bir serpuş şeklini siviller arasında taammüm etmek aynı zamanda bir emniyet-i dahiliye meselesidir. Filhakika öteden beri birtakım mutaassıplar tarafından şapka, Hristiyanlık lazımesi yahut alamet-i farikası gibi gösterilmiştir. Binaenaleyh Müslümanların şapka giyerek caiz olmadığı hakkında çok yanlış bir fikir neşredilmiştir. Vakıa bu fikrin artık bugün hiç kıymeti kalmamıştır. Müslümanlığın elbise ve kıyafet meselesi olmadığı anlaşılmıştır.

Batılılaşma yolunda gerçekleştirilen bir diğer hamle yeni tarih ve saatin kabulü ile yaşanmıştır. 1926 senesine girişte Rumî takvim yerine Miladî Takvim ve gece – gündüz ayırmaksızın 24 saat esasına dayanan saat kabul edilmiştir. Vakit başyazarı Mehmet Asım Us, 2 Ocak 1926 tarih ve 2877 numaralı nüshada, yeni tarih ve saatin kabulünü “ilmî ve fennî, tarihî ve içtimâî tedkikata” dayanan fikirlerin anlaşılması ve anlatılması için bir kolaylık olarak görmüştür. Batılı memleketlerle müşterek tarih ve saat, pek çok işte çıkabilecek karışıklıkların önüne geçecektir. Sanıldığığının aksine İslâm dini için menfi değil müspet bir gelişmedir. Mehmet Asım, konuyu şöyle hülasa eder (Us, 1926a: 1):

Şayan-ı dikkattir ki heyet-i umumiyemizde bu kadar köklü bir mevki yapmış olan Rumi tarihin hiçbir manevî kıymeti de yoktur. Birçok kimselerin vehmettikleri gibi bu tarih hicret vakiasını bile ifade etmez. Çünkü şemsî hesap ile hicret-i mebde ittihaz edilmiş olsaydı bu sene (1342) olan Rumi tarihin (1290) olması lazım gelir. Şu hâlde Rumi tarih yerine beynelmilel takvime müstenid (1926) senesinin istimali tarih-i İslâm nokta-i nazarından da zararlı değil, bilakis faydalı olacağı şüphesizdir.

İşte hükümet bu vaziyeti nazar-ı dikkate almıştır. Bu defa artık kati kararını vermiştir. Heyet-i umumiyemize ait olan mikyaslarda beynelmilel şekillerin tercihi esasına istinad ederek Rumi tarih olan (1342) rakamı yerine (1926) rakamı ikâme edilmiştir. Binaenaleyh bundan sonra her yeni sene başında bu rakamlar sene-i zam edilecektir. Bu suretle gelecek sene (1927), öbür sene (1928)... ilh. denilip gidecektir.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Vakit gazetesini temsilen Mehmet Asım, memlekette Batılılaşma yolunda olabilecek muhtemel itiraz ve karşı çıkışlara akli bir çözüm getirmek suretiyle daha mutedil bir usul tercih etmiştir. Kısacası Türkiye için kaçınılmaz olan Batılılaşma/çağdaşlaşma hamlelerinin halkta bırakacağı menfi tesiri azaltmak, Mehmet Asım gibi gazeteciler vasıtasıyla olmuştur. Zira devlet/meclis ve halk arasında bulunan gazetecilerin hadiseleri aktarma usulü bazı meselelerin anlaşılmasında önemli rol oynar.

4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Türk Kanun-u Medenisi, sosyal hayata tesir eden pek çok düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. Bu inkılap, özellikle aile gibi sosyal kurumları düzenleyen önemli hükümleri de ihtiva etmektedir. 3148 sayılı 6 Ekim 1926 tarihli nüshada Vakit başyazarı, yeni medeni kanunun getirdiği resmî nikâh zorunluluğunu ele almıştır. Mehmet Asım, yeni kanunun yalnızca Müslüman ve Türk olanlar için değil gayrimüslim azınlık için de nikâh zorunluluğunu getiren düzenlemeyi müspet bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Artık nikâh papazlar veya hahamlar tarafından değil nikâh memurları tarafından kıyılacak. Gayrimüslimler evlilik için bu din adamlarına herhangi bir ücret ödemeyecek. Böylece Müslümanlar ve gayrimüslimler eşit muameleye tabi olacaklar (Us, 1926b: 1).

Kadınların sosyal hayata katılması, iş hayatına girmesi ve siyasî haklara sahip olması Batılılaşma vakiasının temel düşüncelerinden biridir. Vakit gazetesinde de bu düşünce benimsenmiş ve kabul edilmiştir. Vakit sütunlarında kadınlara yönelik muhteva bu devrede artmıştır. “Moda Sayfası”, “Kadın Sayfası” gibi gazete eklerinin yanı sıra kadınların sosyal hayatta daha fazla görünmesi gerektiğine yönelik haber, yorum ve yazılar zamanla artmıştır. Bizzat Vakit’te yazısı neşredilen kadın yazarların sayısı da çoğalmıştır. Kadınlara yönelik anket ve röportajlar da yine bu dönemin faaliyetleri arasında yer almıştır.

“İş Hayatında Kadın” başlığıyla yayınlanan anket, bunun en dikkat çekici örneğidir. Ankette, genellikle toplum tarafından tanınan veya tanınmasa bile iyi bir mesleğe sahip kadınların bu meseleye bakış açısı ortaya konmuş, görüş ve düşüncelerine başvurulmuştur. Şükûfe Nihal Hanım, Halide Nusret (Zorlutuna), Refet Süreyya Hanım, Sabiha Zekeriya (Sertel) gibi devrin meşhur yazar, avukat, doktor ve sanatçı kimliğine sahip kadınlara ulaşılmıştır. Ankete katılanların ifadelerine bakıldığında Batılılaşma düşüncesinin savunulduğu; kadınların çalışarak kendilerini

daha mutlu hissedeceği; kadının toplum için önemli olduğu fikirleri ön plana çıkmıştır. Mesela 5 Nisan 1929 tarihli ve 4039 sayılı nüshada Sabiha Zekeriya (Sertel) Hanım ile yapılan mülakat bu konu hakkındaki düşünceleri hülasa eden önemli bir vesika niteliğindedir. Sabiha Zekeriya Hanım’a göre “tufeyli kadın, satılık kadındır.” Zira kadınlar da erkekler gibi üretebilme kabiliyetine sahiptir. Bu yüzden hiç kimseye yük olmadan yaşayabilmelidir. Bununla beraber mevcut içtimâî ve iktisadî şartların kadınların çalışmasına engel olduğu düşüncesini belirtmiştir. Anketin ilerleyen bölümlerinde geçen şu bölüm ise Sabiha Zekeriya Hanım’ın genel olarak kadınlar hakkındaki düşüncelerini göstermesi bakımından önemlidir (Sırrı, 1929: 1, 3):

- *Kadınlık için nasıl bir istikbal istiyorsunuz Hanımefendi?*

Sabiha H. ciddi ve mukni bir lisanla bunu tesbit ediyor:

- *Bence kadının en büyük istikbali iktisadî hayatta oynayacağı role varestedir.*

Kadın hayatta istediği gün ve dakika, erkek gibi kollarına güvenerek yaşamak kudretini kendinde hissettiği zaman mesut olacaktır.

Esaretin sefaletin, bedbahtlığın en büyük sebebi muhtaçlık ve tufeylilik. Aile kadın için karnını doyuracak bir yemek sofrası erkek, yürürken dayanılacak bir baston oldukça kadın mesut olamaz.

1930’lu yıllarda kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi konusunda da birtakım görüşlere yer verilmiştir. Türkiye’de resmen 1934 yılı Aralık ayında tanınan bu hak, önemli inkılaplardan biri olarak kabul edilir. Celal Nuri İleri, 14 Kasım 1934 (6055) tarihli nüshada neşredilen “Mebus Hanımefendi” başlıklı başyazısında, Türkiye’de kadınların Cumhuriyet ile beraber yükseldiğini ve siyasî haklara da sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Kadın da erkek gibi düşünebilir ve millî meseleler hakkında fikir yürütebilir. Hatta yapısı itibarıyla erkeğe nazaran daha sulhperver bir niteliğe sahiptir. Siyasî olarak da zararından çok faydası olur. Dolayısıyla kadınların da siyasî hayata girmesi gerekir. Yazar, yazısının sonunda gördüğü bir rüyayı okurlarıyla paylaşır. Rüyasında Fatma isminde kadın bir mebus, Meclis Başkanı Alp Kâzım Paşa tarafından kürsüye davet edilir. Celal Nuri’nin bu yazısından çok kısa bir süre sonra kadınlara seçme – seçilme hakkı tanınmıştır (İleri, 1934b: 1, 4).

Sonuç olarak sosyal ve idarî alanda gerçekleştirilen inkılap hareketleri Batılılaşma vakıasının akisleridir. Cumhuriyet inkılabı geçmişe yönelik uygulamaları kaldırmıştır. Medenî kanun, miladî takvim, şapka inkılabı, kadınların sosyal hayata katılması gibi sosyal hayatı düzenleyen yeni uygulamalara geçilmiştir. Vakit

gazetesinde bu yenileşme hareketleri, çağdaş dünya ile müşterek bir zeminde buluşma ve yeni hayat tarzına geçişin gereklilikleri olarak değerlendirilmiştir.

4.3.1.3. Laikliğin tahkimi

Cumhuriyet idaresinin Batılılaşma politikasının bir sonucu olan laiklik, bu devrenin belki de en önemli mefhumu olarak ortaya çıkar. İnkılaplar, bu mefhumu uygun olarak hayata geçirilir, hadiseler, yine bu mefhumun çerçevesinde değerlendirilir. Laiklikle beraber, bir zamanlar halkın gayet normal karşıladığı bazı gelişmeler artık irtica olarak değerlendirilmiş, mutaassıp, mütedeyyin gibi muhafazakâr terimler resmî ideolojinin karşısında yer almıştır.

Cumhuriyet idaresi, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanan laikliği devletin temel ilkesi saymıştır. Hâl böyle olunca şerri hükümler ve kamuoyunu ilgilendiren mevzularda da mutaassıp ve dinî uygulamalar devletin bu ilkesini ihlal olarak değerlendirilmiştir. Asırlarca şariat hükümleriyle yaşayan halkın bir kısmı laiklik ilkesiyle tatbik edilen yenilikleri benimseyememiştir. Bu durum, bazı tartışmalara neden olmuştur.

Şeyh Sait İsyanı, diğer bir adıyla Genç İsyanı, Diyarbakır ve Bingöl yöresinde şariat yanlılarına liderlik eden Şeyh Sait ve arkadaşları tarafından düzenlenen ve Cumhuriyet idaresinin politikalarına karşı çıkan büyük bir ayaklanmadır. Ayaklanma, silahlı çatışma ve örgütlenme boyutuna varınca devletin bu husustaki müdahalesi de gecikmemiştir. Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılması ve ardından çıkarılan Tahrir-i Sükûn Kanunu, laikliğin hükümet tarafından tahkim edilmesini de kolaylaştırmıştır. Vakıf gazetesi, isyan bölgesine gazetenin önemli muhabir ve yazarlarından Naşit Hakkı Uluğ'u göndermiştir. Hemen her gün bölgedeki gelişmelere dair yazan Uluğ, isyancıların ifadelerini, hareketin Kürtçülükle ilgisinin olup olmadığını, çevre illerde isyanın nasıl karşılandığını okurlarına aktarmıştır.

Vakıf gazetesi, Şeyh Sait isyanından sonra laiklik ilkesinin önemi üzerinde daha çok durmuştur. İsyanı irticaî faaliyet olarak sütunlarına taşıyan gazete, basının sansürüne neden olan Tahrir-i Sükûn Kanunu'nu memleketin huzur ve güveni için gerekli görmüştür. Vakıf başyazarı, kanunun hükümete çok geniş yetkiler tanıdığını, bunların isyanın büyümesini engellemek için kullanılacağını belirtmiştir. 6 Mart 1925 tarih ve 2583 numaralı nüshada Mehmet Asım, isyana ve Tahrir-i Sükûn Kanunu'na dair şu düşünceleri aktarmıştır (Us, 1925b: 1) :

İsmet Paşa hükümeti (Genç) isyanından mütevellit vaziyet-i dahiliyeyi tasfiye etmek için birkaç günden beri hummalı bir faaliyetle birtakım tedbirler düşünüyordu. Ankara'dan gelen telgraflar bunları bazen şiddet siyaseti, bazen tedbir-i fevkalade gibi tabirlerle ifade ediyordu. Fakat bütün bu tabirler umumî, şümullü, müphem bir takım elfazdan ibaret olduğu için hiçbir kimse İsmet Paşa hükümetinin ne yapacağını bilemiyordu. Yalnız şurada burada idare-i örfiye ilanı, istiklâl mahkemesi izamı ihtimallerinden bahis olunuyordu. Nihayet evvelki gün Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden müzakereler hükümetin ne yaptığını, ne yapmak istediğini pek açık surette göstermiştir. İsmet Paşa "her şeyden evvel hadiset-ı ahirenin sürat ve şiddetle itfâsı (bastırılması), memleketin maddeten ve manen ifsaddan vikayesi umumî huzur ve sükûnun muhafazası, devlet nüfuzunun teyit ve tarassudu için" bir takrir-i sükûn kanunu teklif etmiş ve bu teklifi (22) muhalif reye karşı (155) rey ile mecliste kabul edilmiştir.

Takrir-i sükûn kanunu ile hükümet irticai vesayeti tenkil, memleketin nizam-ı içtimaiyyesini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini muhafaza için fevkalade bir salahiyeti idareye almıştır. Hükümet bu salahiyete istinaden kanunun cürüm telakki ettiği teşkilat, tahrikat, teşvikat, teşebbüsat ve teşriiyatı reis-i cumhurun tasdikiyle re'sen ve idareten men edebilecektir. Sonra biri Ankara'da, diğeri isyan muntıkasında olmak üzere iki istiklâl mahkemesi teşkil olunacak, hükümet men ettiği teşkilat, tahrikat, teşvikat ve teşebbüsat ve teşriiyatın amillerini bu mahkemelere verebilecektir.

İtiraf etmek lazımdır ki Büyük Millet Meclisi (Takrir-i Sükûn) kanunu ile hükümete hatta istiklâl harbi esnasında verilmeyen büyük bir iktidar tevdi etmiştir. Bilhassa kanunun ibaresinde "nizam-ı içtimai, huzur ve sükûn, emniyet ve asayiş" gibi kelimeler bir iktidarı adeta tamhudud bir derecede tevessü etmiştir.

"Suret-i Mahsusada Diyarbakır'a Gönderdiğimiz Muharririmizin Mektupları" başlığı altında haberlerini ve yazılarını neşreden Naşit Hakkı Uluğ, 2 Mayıs 1925 tarih ve 2637 numaralı nüshada mezkûr isyanın gizli bir hıyanet şebekesi tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiş, bu şebekenin faaliyetlerini beş maddede özetlemiştir. Hakkı Uluğ, isyancıların faaliyetlerini şöyle sıralar (Uluğ, 1925: 2):

- 1- Güya kaldırılmış olan şeriati ve Sultan Hamid'in oğullarından birini hilafete iade ederek o makama geçirmek.
- 2- Bilhassa ordu mensubinine ve memurin-i hükümete fena ve ağır muamele yapmak.
- 3- Kuvvetlerimiz ile temasa gelince bilhassa geceleri Salli Alâ Muhammed nidalarıyla baskınlar yapmak.
- 4- Taraftar olmayan köyleri tazyik etmek.
- 5- Bilhassa keşif kollarına köylüler tarafından hüsn-ü kabul gösterilmemesi ve sonra gizlendikleri evlerden meydana çıkan asiler tarafından esir edilmeleri – bu hususta köylüler pek muzır birer amil olmuştur.

Yazısının devamında isyanın kısmen de olsa çevre illere yayıldığını belirten Naşit Hakkı'ya göre (1925: 2) asiler, irticaî faaliyetin dışında memleketin parçalanmasına da hizmet ediyorlar. Fakat Türk askeri faaliyet sahalarını daraltmış ve buna izin vermemiştir.

Sosyal hayatı dinî kaideler yerine Batılı devletlerde tatbik edilen kurallara göre düzenleyen Türk Kanun-u Medenisi laikliği güçlendiren önemli bir adım olmuştur. İsviçre Medenî Kanunu örnek alınarak kabul edilen Türk Kanun-u Medenisi 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiş ve dinî hükümlere dayanan Mecelle'nin yerine geçmiştir. Esasında bu yeni düzenleme yalnızca laiklik ilkesini değil Cumhuriyet idaresinin Batılılaşma politikasının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir ve sosyolojik, psikolojik ve ekonomik pek çok neticesinden söz edilebilir. Bununla beraber ihtiva ettiği hükümlerin dinî hükümlerden tamamen müstakil bir konuma sahip olması bu düzenlemenin laikliğin sosyal hayatta daha hâkim bir görünüme bürünmesine yol açmıştır.

Vakit gazetesine göre yeni Türk Kanun-u Medenisi, Türk milletinin medeniyet tarihinde attığı büyük bir adımdır. Başyazar Mehmet Asım, Mecelle'ye nazaran yeni medeni kanunun zamanın ihtiyaçlarını karşılama konusunda daha esnek ve daha çağdaş bir düzenleme olduğu kanaatindedir. 3147 numaralı ve 5 Ekim 1926 tarihli nüshada kaleme aldığı “4 Teşrinievvel” başlıklı yazıda, yeni medeni kanunun Cumhuriyet idaresindeki bir memleket için ihtiyaç olduğunu şu ifadelerle izah etmiştir (Us, 1926c: 1):

Malumdur ki (Mecelle) esasen akla değil, nakle müstenid ahkâmı ihtiva etmekte idi. Yeni Kanun-u Medeni ise nakle değil bilakis akla istinat ediyor. Bunun ameliyat sahasında neticesi şudur: (Mecelle) deki mevaddan birinin mürur-u zaman ile tatbiki Türk heyet-i içtimaiyyesi için müşkül, yahut muzır görülürse, binaenaleyh tadili lazım gelirse kütub-u fıkhiyyeye müracaat edilirdi, orada eimme-i fıkhiyyeden birinin icab-ı ahvale en yakın bir reyi bulunarak evvelki maddenin yerine ikâme olunurdu. Bu itibar ile Mecelle asrın ihtiyacatı ile mütenasip derecede elastikiyeti haiz değildi.

Vakıa Yeni Kanun-u Medenimiz İsviçre Kanun-u Medenisi'nden iktibas edilmiştir. Fakat ihtiva ettiği ahkâm nakle değil, akla müstenid olduğu için Büyük Millet Meclisi kararı ile ind el hâce (gerektiği zaman) herhangi şekle vaz edilebilir. Yani Yeni Kanun-u Medenimiz esasen medeniyet âleminin en yeni, en mütekâmil bir eseri olmakla beraber şayet herhangi bir maddesinin tatbikat esnasında tadili icap ederse bu ceht temin olunabilir. Bu itibar ile Yeni Kanun-u Medenimiz ihtiyacat-ı asriyye ile daha ziyade tekemmüle müsait hukuki unsurlardan tereküp etmektedir.

Mehmet Asım'a göre (1926c: 1) Mecelle, zamanın ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş ve belli açılardan gayet yeterli bir hukukî düzenlemedir. Ancak ağın gereklerini ve ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemekteydi. Yeni medeni kanun düzenlemesinin en önemli zelliğ muhtemel değışimlere uygun bir şekilde yeniden dzenlenebilme niteliğidir. Bu itibarla hem dinî kaidelere dayanmayarak laik sisteme hem de ihtiyaca göre düzenlenerek medenî bir niteliğ uygundur.

Laiklik, Cumhuriyet idaresinin ve Cumhuriyet inkılabının destekleyicisi olarak Vakı'tın irtica hadiseler karşısında kullanılan en önemli mefhum, ilke ve düşünce sistemidir. İrticaya karşı laiklik, Cumhuriyet'in en temel değeri'dir. Vakı't gazetesinde laiklik, milletin dinî hassasiyetine karşımadığ gibi dinî kaidelerin devlet yönetimine girmesine de engel olduğu için çift yönlü bir işlev olarak değeriendirilmiştir.

şeyh Sait İsyanı'ndan sonra irtica bir faaliyet olarak gerçekleştirilen ikinci önemli hadise, Menemen'de vuku bulan ve tarihe "Menemen Hadisesi", "şehit Kubilay Olayı" olarak geçen hadisedir. Genç bir subay ve ğretmen olan Mustafa Fehmi Kubilay'ın şeriat yanlıları tarafından Menemen'de iki bekçi ile birlikte şehit edilmesi ve sonrasında yaşananlar, Menemen Hadisesi'nin çıkış noktası olmuştur.

Vakı't başyazarı, hadiseyi değeriendirdiğ yazısında (4658 numaralı nüshada) cumhuriyet kanunlarının din ve vicdan hürriyetini kısıtlamadığnı vurgulamış, Menemen'deki hadisenin Cumhuriyet inkılaplarına karşı gelen silahlı bir çete ve örgüt faaliyeti olarak gerekleştirildiğnı hatırlatmıştır. Mehmet Asım'a göre bu vahşetin din ve şeriat kaidesiyle ilgisi yoktur. Nitekim ciddi bir olaydır ve bir an önce tedbir alınmalıdır (Us, 1930a: 1) Aynı sayıda (4658) Sadri Etem de "şeriat İsteriz" başlıklı bir yazı kaleme almış ve Menemen olayının Türkiye'de bir ilk olmadığını belirterek şeriat adı altında pek çok yanlış faaliyetlerin yürütüldüğünü belirtmiştir. Sadri Etem, şeriat yanlılarının dinî hassasiyetlerinden ziyade Cumhuriyet idaresinin ortaya koyduğu inkılapların sosyal ve iktisadi çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle bu tür hadiselerin vuku bulduğunu düşünmüştür. şehit Kubilay olayını izah ederken kullandığı şu ifadeler bu düşünceyi desteklemektedir (Ertem, 1930a: 5):

Eğeri bu şeyh efendi borlı davasında şeriat namına kandırılmış bir meczup dersem, ve Menemen'de mşpet kafalı Türk çocuğu kesen testerinin bir ucunun Paris'te bir bankada bulunduğunu söylersem belki yanlış söylerim, fakat yalan değil, çünkü bugünkü şeriat isterizin manası bundan başka bir şey değeri'dir.

“Şehit Kubilay” Olayı, hürriyet ve inkılap yolunda bir sembol olmuştur. Hakkı Tarık’ın öğrencilerinden ve memleketin önemli fikir adamlarından olan Hilmi Ziya Ülken’in Vakit’in 10 Ocak 1931 tarihli (4673 numaralı) nüshasında neşredilen makalesi, gazetenin hadiseye bakışını açık bir şekilde göstermiştir. Ülken, “Mefkûre Şehidi Kubilay” başlığını taşıyan makalesinde Fehmi Kubilay’ın “vatan ve insaniyet ahlâkı” davasına örnek olan bir “remiz” olduğunu vurgulamıştır. Ülken’in şu ifadeleri hadiseye verilen ehemmiyeti açıkça ortaya koymaktadır (Ülken, 1931: 4):

Fehmi Kubilay millî bir Kerbela hadisesidir. Cüretle itidalin, vazife ile aşkın bir insanda ittihadına en belîğ bir bürhandır (delildir). Bu feci ve yüksek ıstırap abidesi, kalplerimizde, hürriyet ve insanlık için mücadele kuvvetinin, en yüksek mîyası olarak kalacaktır. Onu hançerleyen eller nuru öldüren zulmetin, hakikat ve hürriyeti boğan cehlin elleridir.

Sadri Etem, Menemen hadisesinden sonra kaleme aldığı bir yazıda (4696 numarada) irticaya karşı çarenin “yeni” ve “ileri” bir anlayışa sahip canlı bir kültür inşa etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu kültürü memleketin her yerine özellikle cahil kesimlere götürecek “inkılap misyoneri” veya “yeninin misyoneri” gençler olmalıdır. Yazara göre inkılapçı devlet anlayışı, ancak böyle bir kültür temeli üzerine inşa edilebilir (Ertem, 1931a: 5). İrtica, inkılaba engeldir. Onu yok etmek ise ancak inkılabın ehemmiyetinin anlaşılmasıyla ve inkılabı her yerde tatbik etmekle mümkün olabilir. İşte irticaya karşı laiklik ilkesinin temel düsturu bu şekilde ortaya çıkar.

Laiklikle ilgili olarak gerçekleşen bir diğer hadise Bursa’da meydana gelmiş ve “Bursa Hadisesi” olarak tarihte yerini almıştır. Bu hadisenin temeli ezanın Türkçe okunması ve Kur’an’ın Türkçe okunması kararlarına dayanmaktadır. Bursa’da halktan müteşekkil bir grup, ezan ve kametin Türkçe okunmasına muhalefet etmek gayesiyle kamu binalarına, önce Evkaf Müdürlüğü’ne oradan Valilik’e yürüyüş düzenlemişlerdir. Söz konusu yürüyüşte çıkan arbede sonucu emniyet tarafından bir kısım vatandaş tevkif edilmiştir. Mehmet Asım, konu ile ilgili kaleme aldığı başyazısında, 1924 Anayasası’nın laiklik ilkesine vurgu yapmış ve devletin dinî işlere karışmayacağını, Diyanet İşleri vasıtasıyla yürütüleceğini belirtmiştir. Vakit başyazarı, Diyanet İşleri ve sahasında meşhur pek çok bilim adamının ezanın Türkçe okunması ile ilgili olumlu görüş belirttiğini ifade etmiştir (Us, 1933a: 1-2). Hatta Kur’an’ın Türkçe okunması ile ilgili yazdığı bir yazısında, ayetlerin Türkçe okunmasının, Kur’an’ın hükümlerinin ve anlattıklarının daha iyi anlaşılması için yapıldığını ve bunun yerinde bir karar olduğunu vurgulamıştır (Us, 1932a: 1).

Vakit sütunlarında laiklik Cumhuriyet inkılabının temel ilkelerinden biri olarak gösterilmiştir. Laikliğin din ve vicdan hürriyetine engel teşkil etmediği vurgulanmıştır. Bununla beraber laiklik, içtimaî ve kültürel hayatın içinde önemli bir yer işgal eden dinin yerine Batılılaşmanın tesiriyle beraber aklın, bilimin ve asrî hayatın unsurlarını merkeze alan bir vasıta olarak görülmüştür. Böylelikle laiklik, modernleşmenin bir vasıtası, Batılılaşma ve yenileşme hareketlerinin temel unsuru olmuştur. Gazetenin içtimaî hayattaki en mühim görevlerinden biri de kamuoyu oluşturmaktır. Kitle haberleşme vasıtaları, belli bir görüşü tekraren vurgulamak suretiyle kamuoyunun oluşmasına tesir eder. Vakit gazetesinin içtimaî ve siyasî hadiseler karşısında takındığı tavır, kullandığı haber dili, muhtevası ve ortaya koyduğu fikir ve görüşleri, laikliğin önemini bildirmektedir. Bu itibarla Vakit, laiklik vasıtasıyla modernleşmenin ve Batılılaşmanın da tecelli zemini olmuştur.

4.3.1.4. Meclis, Reis-i Cumhur ve Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi)

Millî Mücadele devrinden hatırlanacağı üzere Vakit'in idarî kadrosunda olan Us kardeşlerin İttihat ve Terakki bağlantıları, sonrasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e fikren ve kalben yakınlıkları ve Millî Mücadele kadrosunun siyasî inkılaplarına olan inançları, Vakit'in muhtevasının ve yayın politikasının şekillenmesini önemli ölçüde etkilemiştir. Ahmet Emin Yalman'ın 1923'te gazeteden ayrılmasıyla Vakit'in idarî kadrosunda Us kardeşler kalmıştır. Böylelikle Vakit gazetesinin siyasî olarak CHP ile olan yakınlığı daha da artmıştır. Bu yakınlık, önce Hakkı Tarık Us'un 1923'te milletvekili olarak meclise girmesi, ardından Mehmet Asım'ın milletvekili seçilmesiyle resmen tescillenmiştir.

Vakit gazetesinin muhtevası incelendiğinde doğrudan bir parti gazetesi tespitinde bulunmak zordur. Çünkü hem haberlerinde hem de yazarlarının görüş ve düşüncelerinde CHP'ye övgüler yağdıran bir tavır söz konusu değildir. Bilakis yeri geldiğinde tenkit etmiş, belli meselelerde parti ideolojisi ile karşı karşıya gelmiştir. Bu itibarla Vakit'i kişi veya kurumlar ile değil fikrî yönü ağır basan bir gazete şeklinde tanımlamak daha doğrudur.

Bununla birlikte hem Us kardeşlerin hem de gazetenin genel yayın politikasının CHP'nin parti ideolojisi ve dolayısıyla Atatürk'ün inkılapçı fikirleri ile uyumlu olduğu bir gerçektir. Bu durum Vakit'in muhtevasına da doğrudan tesir etmiştir. İkinci yayın

devresi Cumhuriyet inkılabını ve onunla birlikte gelen hemen her inkılabı veya siyasî adımları tasdik eden ve gerektiğinde onlara meşruiyet kazandıran bir içeriğe sahiptir.

Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu için yapılan görüşmelerde iki ayrı meclis modeli teklif edilmiştir. Buna göre meşrutî sisteme benzer bir yapının kabul edilmesi düşünülmüştür. Hakkı Tarık, 2231 sayılı 12 Mart 1924 tarihli Vakit'te iki meclis modeline karşı çıkmıştır. Batı demokrasilerinde iki meclisli parlamento örnekleri üzerinden böyle bir modeli öngörmek doğru değildir. Zira oradaki örnekler incelendiğinde karar verici meclisin aslında tek bir merciden geldiği görülmektedir. “Bir Meclis Kâfidir” başlığıyla fikrini beyan eden yazara göre genellikle meşrutî sistemlerde kullanılan bu modelin sağlayacağı fayda gayet kısıtlıdır. Bunun yerine söz konusu faydaları da ihtiva eden tek meclisli bir model daha uygun bir karar olur. Önemli kanun tekliflerinde danışma kurulu veya ihtisas komisyonu gibi kurullar vasıtasıyla hatalar giderilebilir. Bu tip araçlarla tek meclisli parlamento güçlendirilebilir, böylece ikinci bir meclise gerek kalmaz (Us, H. T., 1924: 1).

Cumhurbaşkanının kanunda belirtildiği şekliyle nasıl bir görev alacağı konusu da çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Mehmet Asım, 2101 sayılı 3 Kasım 1923 tarihli sayıda “Reis-i Cumhurun Mevkii” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndan önce reis-i cumhur hem meclise hem de devlete reislik yapıyor, aynı zamanda bir partinin liderliğini de üstlenebiliyordu. Mezkûr kanun ile birlikte reis-i cumhur, devletin reisi olarak tanımlanmış ve diğer görevlerini terk etmiştir. Sadece olağanüstü durumlarda meclise başkanlık etme yetkisi verilmiştir. Vakit başyazarı, reis-i cumhurun mevkiine dair yapılan bu değişikliği, devlet makamının meclis ve fırkadan ayrılarak daha müstakil bir şekilde konumlandırılması olarak değerlendirmiştir (Us, 1923e: 1). Yine Mehmet Asım, 2201 sayılı nüshada “Reis-i Cumhurun Mesuliyeti” başlığıyla bir yazı kaleme alarak kanunda bu hususa ilişkin maddeyi tetkik etmiştir. Buna göre Reis-i Cumhur ancak hıyanet-i vataniye ile mesul edilebilir ve meclis tarafından muhakeme edilir. Yazara göre bu madde Fransa gibi bazı batı devletlerine benzer. Fakat maddenin muhtevası açık değildir. Şöyle ki, meclislerde çoğunluk her zaman tek bir partinin elinde olmayabilir. Eğer söz konusu vatan hainliğinin mahiyeti açık bir biçimde izah edilmez ise bir parti, sırf “fırkacılık zihniyetiyle” veya başka sebeplerle reis-i cumhuru idareden men edebilir ve muhakeme edebilir. Bu vaziyet, yönetimin devamlılığına bir engel teşkil edebileceği

için mezkûr kanun maddesinin yeniden düzenlenmesi gerekir (Us, 1924ç: 1). Bu düşünceler, meclisin ve reis-i cumhurun hukukî çerçevesine ilişkindir. Vakıt yazarları kanunun düzenlenmesinde ilmî, millî ve çağdaş bir ölçünün tercih edilmesini tavsiye etmişlerdir.

Vakit'in 2466 sayılı 9 Kasım 1924 tarihli sayısındaki haberler ve bilhassa Mehmet Asım'ın kaleme aldığı "Meclisteki Buhran" başlıklı yazı, Refet Bele Paşa ve bir grup milletvekilinin istizahı (gensoru) üzerine cereyan eden tartışmaları ele almıştır. Yazarın gözlemine göre Halk Fırkasında muhakkak bir ayrılık olacaktır. Zira Refet Bele'ye itham edilen gayrimillîlik suçlaması partinin içinde keskin görüş ayrılıklarına işaret etmektedir. Eğer fırkadan ayrılan vekil sayısı çoğalırsa yeni bir seçime gidilebilir (Us, 1924d: 1). Nitekim bu gerçekleşmiş ve Refet Bele, Halk Fırkasından ayrılarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası⁷⁵'ni kurmuştur. Mecliste birden fazla fırka olması reiscumhurun tarafsızlığı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Mehmet Asım'a göre fiilen ve resmen cumhurbaşkanı bir partinin başında değildir. Fakat cumhurbaşkanı, hâlihazırda bu devletin ve ilk siyasî fırkanın kurucusudur. Bu nedenle maddeten veya fiilen olmasa bile manen ve vicdanen Halk Fırkasının yanındadır. Bunu engellemek mümkün değildir (Us, 1924e: 1).

1926 yılının Haziran ayında gerçekleştirilmesi planlanan İzmir Suikastı hadisesinde, TBMM ikiye bölünmüş, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarının da içinde bulunduğu pek çok siyasî isim yargılanmıştır. Suikastın aydınlatılması için İzmir'de kurulan İstiklâl Mahkemesi tarafından yürütülen soruşturma kapsamında kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üyeleri de sorgulanmıştır. Refet Bele Paşa ve Kâzım Karabekir Paşa da bu isimler arasında yer almıştır.

İzmir Suikastı hadisesi Vakıt sütunlarında geniş bir şekilde yer almıştır. Başyazar Mehmet Asım'ın imzasıyla neşredilen 3051 sayılı nüshadaki özel haberde İstiklâl Mahkemesi Reisi Ali Bey ile gerçekleştirilen mülakata yer verilmiştir. Mahkeme reisi, mecliste iki farklı gruptan muhalif olan kesimin oluşturduğu Terakkiperver fırkanın içinde yer alan birtakım kişiler tarafından iktidara gelmek amacıyla bu suikastın düşünüldüğünü ifade etmiştir. Kâzım Karabekir ve Refet Paşaların ise söz konusu fırkanın içinde olmaları dolayısıyla böyle bir meselenin içine dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Suikast girişimi, Şeyh Sait isyanı ve ardından şapka

⁷⁵ Parti, daha sonra kapatılmış ve faaliyetine son verilmiştir.

isyanlarından sonra gerçekleşmesi, iktidara gelmek için gayrimeşru her yolu denedikleri anlamına gelmektedir. Mahkeme reisi, bu şahısların kimler olduğu ve hadisenin tüm safhalarını aydınlatmaya çalıştıklarını belirtmiştir (Us, 1926ç: 1, 3).

Hakkı Tarık da İzmir Suikastı hadisesi vesilesiyle kaleme aldığı başyazıda suikast planını hazırlayan ve bununla memlekette bir mevki edinmeye çalışanlara karşı sert bir dil kullanmıştır. 3052 sayılı nüshada “Mustafa Kemal’i İnkâr” başlığı taşıyan bu yazıda Hakkı Tarık, reis-i cumhurun şahsında bütün bir millet düşüncesinin yer aldığını, onu inkâr etmenin aynı zamanda milleti ve cumhuriyeti inkâr etmek olduğunu vurgulamıştır. Suikast hadisesi Hakkı Tarık’a göre yalnızca iç siyasetteki kavgaların değil dış kaynaklı yıpratma çabalarını da ihtiva eden çok boyutlu bir meseledir. Kaldı ki suikast neticesinde memleketin idare anahtarını almaya gelenler karşılarında büyük bir dirençle karşılaşacaktır. Hakkı Tarık’ın şu ifadeleri Mustafa Kemal Paşa’ya verdiği anlamı göstermek açısından önemlidir (Us, H. T., 1926: 1-2):

Mustafa Kemal büyüktür; fakat bu büyüklük asil milletin ruhuna makes (yansıyan) olmak ve milletin istiklal ve istikbali yolunda sefer ve müdafaa ordusu kurmakta tecelli etmemiş midir? Bunu inkâr edenler, Mustafa Kemal’i inkâr etmiş olmazlar mı? Bunu idrak edemeyenlere, halâ bunu idrak edemeyenlerin arkasından gidenlere ne yazık!

Vakit gazetesi, İzmir Suikastı hadisesinde meseleye milliyetçi, Atatürkçü bir fikirle yaklaşmıştır. Muhalif grup olarak değerlendirilen ve Cumhuriyet fırkası içindeki gruba karşı eleştirel bir tutum içinde yer almıştır. Bu hadise Vakit’e göre iç ve dış mihraklarca memleket idaresine kast edenlerin bir planıdır.

Türk siyasî tarihinde Cumhuriyet’in ilanından sonra çok partili siyasî hayata geçişin ikinci denemesi Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın (SCF) teşkili ile olmuştur. Paris Büyükelçisi Fethi Bey, görevinden ayrılarak 12 Ağustos 1930 yılında SCF’yi kurmuştur. SCF, kuruluşundan 3 ay gibi kısa bir süre sonra muhtelif siyasî tartışmalar neticesinde kendi kendini lağvetmiş ve dağılmıştır.

SCF’nin kuruluşu, siyasî programı ve dağılışı Vakit gazetesi sütunlarında önemli bir yer işgal etmiştir. SCF, bilhassa Vakit’in CHF ile olan organik bağımlı belirlenmiştir olması itibarıyla da önemlidir. Zira Vakit’in idarî kadrosu, SCF’nin kuruluşundan kısa bir süre sonra tarafını net bir şekilde tayin etmiş ve kendilerinin ve gazetelerinin CHF’nin yolunda olduğunu bildirmişlerdir. SCF’nin teşkili aynı zamanda Vakit’in 1930’lar Türk matbuatında öncü bir gazete olduğunu göstermesi

bakımından da önemlidir. 9 Ağustos 1930 tarihli (4520) nüshada pek çok gazeteden önce yeni bir muhalif fırkanın kurulacağını duyurmuştur. Vakit'in bu başarısı kuşkusuz Us kardeşlerin siyasî kimliklerinin yardımı ile gerçekleşmiştir. Mehmet Asım, “gazetecilik hayatımda hatırlayabildiğim heyecanlı zamanların en heyecanlısı” olarak değerlendirdiği haberi, devlet erkânının katıldığı, aynı zamanda kendisinin de davetli bulunduğu Yalova balosunda almıştır. Merak uyandırıcı, heyecanı kaleminden anlaşılan bu yazıda Vakit başyazarı, Paris Büyükelçisi'nin görevinden ayrılarak kısa bir süre içinde yeni muhalif bir fırka teşkil edeceğini, reisicumhurun da bu teşebbüsü “Cumhuriyetin salim tezahürü” şeklinde değerlendirdiğini haber vermiştir (Us, 1930b: 1-2).

Vakit, SCF'nin kuruluşundan önce yeni bir siyasî partinin memleket için hayırlı olacağı görüşünde birleşmiştir. Nitekim fırkanın kuruluşundan hemen önce 11 Ağustos 1930 tarihli (4522) nüshada yer alan muhteva da bunu desteklemektedir. Bu sayıda “Fırkalar Karşısında Gazinin Vaziyeti” başlıklı özel haber ile Mehmet Asım'ın kaleme aldığı “İdarede Tenkit ve Murakabe” başlıklı yazılar SCF için müspet ifadeler ve izahlar ile doludur. Yalova'da gazetecilere verdiği yemekte Fethi Bey ile beraber bulunan reisicumhur, SCF'nin cumhuriyeti yükseltmek gayesi ile kurulduğunu ve Fethi Bey'in temel cumhuriyet esaslarını takip etmede CHF ile müşterek bir fikirde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Atatürk, bu esasları tahkim edecek mücadeleleri müşahade edeceğini söylemiş ve birleştirici bir rol oynayacağını beyan etmiştir (Fırkalar Karşısında Gazinin Vaziyeti, 1930: 1, 6).⁷⁶ Vakit başyazarı da İsmet Paşa'nın tenkide açık bir kişi olduğunu belirterek Fethi Bey'in SCF teşebbüsünü memnuniyet verici ve samimi olarak karşıladığını belirtmiştir. Yazara göre İsmet Paşa, tenkit ve murakabe faaliyeti karşısında müspet bir tavır sergileyecektir (Us, 1930ç: 6).

SCF, kurulduktan hemen sonra fırka programını duyurmuştur. 11 maddeden oluşan programın büyük bir bölümü iktisadî meselelere ayrılmıştır. Programa göre SCF, CHF'ye nazaran daha liberal bir parti görünümündedir. Zira fırka programında devletin iktisadî konulardaki müdahalesinin kabul edilmeyeceği, mümkün olduğunca dış sermayeye yol açılacağı, teşebbüslere açık bir politika izleneceği belirtilmiştir. Fırka programının hemen ardından Mehmet Asım, Fethi Bey'i ve ilan ettiği programı

⁷⁶ Mehmet Asım da “Gazinin Vaziyeti” başlıklı yazısında bu fikri desteklemiştir. Başyazarın ifadelerine göre Atatürk'ün İsmet Paşa ile Fethi Bey'e karşı vaziyetinin “bir babanın iki evladına karşı” olan vaziyetinden farksız olduğunu belirtmiştir (Us, 1930c: 4).

tenkit eden bir yazı kaleme almıştır. Vakıf başyazarına göre fırka programı, Anayasa tarafından temin edilen “hürriyet ve masuniyet” haklarının herkes için geçerli kılınması ifadesi mevcut hükümetçe tenkit edilebilir. Zira burada fiiliyatta tatbik edilmediğine yönelik gizli bir eleştiri vardır. Yine programda yer alan “paramızın kıymetini tespit” için çalışılacağı ifadesi hükümetin bu yöndeki çabasını görmemek olur. Yanı sıra “cemiyet-i akvama girme” meselesi ile “devlet gelirlerinin sarfı” ve “ecnebî sermaye” konusundaki maddeleri eleştirmiştir. Mehmet Asım’a göre programın ilgili maddeleri mevcut hükümetin de arzu ettikleri olmasına karşın uygun şartların oluşması gerekmektedir (Us, 1930d: 4). Henüz tatbik merhalesine gelmeden fırka programının Vakıf başyazarı tarafından tenkit edilmesi, İsmet Paşa hükümeti ve CHF’ye olan yakınlığın açık bir işaretidir.

Hakkı Tarık Us, SCF’ye geçeceği ve yeni bir gazete çıkaracağına ilişkin basında çıkan haberlere cevap veren kısa bir yazı neşretmiştir. Yazısında CHF’yi ve Gazi’nin yolunu bırakmayacağını, başka bir gazete çıkarma niyetinin olmadığını ve gazetesinin “Vakıf” olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kendisinin de içinde bulunduğu ve iktidar mevkiinde bulunan fırkanın hükümetini tutan birisi olarak, bu sorumluluğun hesabını kendinden sormak anlamına geleceğini ifade etmiştir (Us, H. T., 1930a: 2). Hakkı Tarık’ın bu ifadeleri Vakıf’ın CHF ile aynı çizgide olduğuna, onu destekleyen bir gazete olduğuna ilişkin bir önemli bir vesika niteliğindedir.

Vakıf gazetesi, SCF’nin kuruluşundan kısa bir süre sonra önce fırka programını, ardından Fethi Bey ve fırkayı tenkit eden bir neşriyata başlamıştır. 9 Eylül 1930 tarihli (4551) nüshada “Fethi Beye Cevap” başlığı ile manşetten verilen haberde SCF lideri Fethi Bey’i nutku vesilesiyle “ricat” etmekle tenkit etmiştir. Haberde, Fethi Bey’in İzmir nutkunda demiryollarının inşaatının araçlara verilen fazla faiz ve kâr sebebiyle yabancı sermaye ile değil devlet tarafından yapılması gerektiğini söylemesi “ricat” şeklinde değerlendirilmiştir. Böylece Fethi Bey fırkanın temel fikrine, yani liberal muhtevasına ve yabancı sermaye teşvikine karşı çıkmakta, kendine muhalif bir tutum sergilemektedir (Fethi Beye Cevap, 1930: 1-2).

SCF’ye karşı menfi tutum özellikle İstanbul Şehir Meclisi seçimlerinde belirgin bir hâle gelmiştir. Seçim sürecinde gazete açıkça CHF’ye oy istemiş, SCF’yi seçim listesinden haberdar olmamakla tenkit etmiştir. 6 Ekim 1930’da (4578), İstanbul’un kurtuluşunun yıldönümünde Vakıf’ın manşetinde “İstanbul’un Kurtuluş Gününde...”

(1930: 1) başlığının altında “Onu ve seni kurtaranlara rey ver!” alt başlığı ile CHF’ye oy talep eden bir haber çıkmış ve devam eden seçimde erken sonuçlara göre Halk Fırkası’nın bariz üstünlüğü belirtilmiştir (İstanbul’un Kurtuluş Gününde..., 1930: 1). Aynı sayıda başyazarın “Serbest Fırkanın Namzetleri” başlığı ile neşredilen yazısı SCF’nin listeye koyduğu adaylardan bihaber olduğunu bildirmiştir. Mehmet Asım, belediye seçiminde SCF listesinde yer alan iki adayın SCF’ye dâhil olmadığını belirtmiş, mezkûr adayların bizzat talebi ile durumun ilan edilmesini rica ettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla SCF’nin kendi adaylarından bile haberi olmadığı için diğer adayların vaziyeti ile ilgili doğal bir şüphe oluştuğunu belirterek tenkit etmiştir (Us, 1930e: 4).

SCF, 17 Kasım 1930 günü kendi kendini lağvetmiştir. Hakkı Tarık 18 – 19 Kasım 1930 tarihlerinde kaleme aldığı başyazılar ile SCF’nin Türk siyasetindeki yerini tetkik etmiş ve dağılış sebeplerini ele almıştır. 4620 numaralı nüshada yer alan yazıya göre Fethi Bey, “siyasî sahada gazi ile karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalacak bir teşekkülün muhafaza ve idame muhal” olduğu gerekçesiyle fırkayı dağıttığı ifadesine yer vermiştir. Hakkı Tarık’a göre Fethi Bey, CHF geneline desteklenen hükümete muarız bir siyaset takip etmiş, fırka içindeki meselelerin çözülemeyeceğini düşündüğü için SCF’nin teşkiline karar vermiştir. Gazi, tarafsız bir reisicumhur olmasına karşın CHF’nin kurucusudur ve gerektiğinde vekâleten bıraktığı reisliği tekrar alabilir. Fethi Bey bu ihtimali bilmesine karşın Gazi ile siyasî mücadeleye girmek istemediği için çekilmiştir (Us, H. T., 1930b: 1, 4). 4621 sayılı nüshada ise Hakkı Tarık, SCF’nin siyasî hayatta yaşayamamasını şöyle tespit etmiştir: “tek kelimeyle: doğuşundaki kusurdan, sui teşekkülünden”. Hakkı Tarık’a göre SCF, erkenden ilan edilen fırka programına rağmen CHF’nin icraat planlarını şahsîleştirmek suretiyle fırkayı temelden sarsmış, Gazi ile karşı karşıya gelen bir siyasî anlayış ve itham ve imalarla dolu bir siyasî dil geliştirmiştir. Bunun neticesinde CHF’nin karşısına muhalif fırka görünümünde “mahiyeti güç tahlil edilir, karanlık, karışık bir tuğyan” çıkmıştır. Geline nokta rejim tehlikesi, diğer şeylerin önüne geçtiği için Fethi Bey SCF’yi dağıtmıştır (Us, H. T., 1930c: 1, 6). Neticede Vakıf gazetesi, SCF’nin kuruluş ve dağılış sürecinde CHF’nin ve hükümetin yanında yer almıştır. Bu süreçte bir parti gazetesi gibi hareket ederek SCF’yi tenkit etmiş, dağılışını ise rejim ve memleketin selameti adına doğru bir karar şeklinde ele almıştır.

Vakit gazetesi, reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk hususunda Türk basınının gösterdiği ihtimam ve saygıdan bir adım daha ileriye gitmiştir. Gazete sütunlarında “Gazi Hazretleri”, “Gazi Paşa Hazretleri”, “Büyük Halaskar”, “Büyük Gazi”, “Aziz Gazi” gibi sıfatlar ile anılmıştır. Ancak bundan da öte Atatürk, Vakit gazetesine göre Türk milletinin kurtarıcısı olarak daha çok milliyetçi bir çerçeve ile anılmıştır. Gazetenin kullandığı dil ve yazarlarının Atatürk hakkındaki yazılarında ön plana çıkan fikir veya meseleleri ele alış tarzı onu milliyetçi bir lider olarak gördüklerini göstermektedir.

Mustafa Kemal Atatürk’e duyulan hürmet, saygı ve sevgi Vakit’in pek çok nüshasında defalarca dile getirilmiştir. Bunun en güzel örneği Atatürk’ün İstanbul seyahati sırasında gazetenin 3 gün boyunca “Atatürk Özel Sayısı” niteliğinde çıkmasıdır. 1-3 Temmuz 1927 tarihleri aralığında gazetenin mizanpajında süs öğeleri ön plana çıkmış (Vakit, 1927a); Atatürk’ün fotoğraflarına genişçe yer verilmiş (bazıları üç sütun boyunda); İstanbul halkının sevgi ve saygı tezahüratı haberleştirilmiş; gazete yazarlarının Atatürk ve konuşmaları hakkında ele aldıkları yazılar neşredilmiştir (Vakit, 1927b).

Hakkı Tarık Us, Atatürk’ün seyahati vesilesiyle yazdığı bir yazıda düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Dün diyordum ki: ‘hiçbir fani hiçbir devrede bu kadar kendiliğinden, gönülden alkışlanmamış, hiçbir millet hiçbir devrede bir şahsa bu kadar şuur ile itimat ve itminan ile kalpten bağlanmamıştır. Şahsın kudretini bu kadar yakından tanımayıp teslim etmemiştir.’” Bu ifadelerin devamında yazar, Atatürk’ün İstanbul’a gelişini şehir için büyük bir sevinç kaynağı olarak görmüş ve Dolmabahçe’deki nutkunun aslında Türk milletinin sesi olduğunu belirtmiştir (Us, H. T., 1927: 1-2).

Mehmet Asım 3410 sayılı 3 Temmuz 1927 tarihli nüshada Atatürk’ün Dolmabahçe nutkunu ele almıştır. Yazar, İstanbul’un sekiz sene önceki hâli ile o günkü halini mukayese ederek aradaki en önemli farkın “esaret” yerine “halas ve istiklâl” olduğunu vurgulamıştır. Sekiz sene önce memleketi kurtarmak için İstanbul’dan hareket ederken yolcu etmeye kimsenin gelmediği Mustafa Kemal’in, şimdi bütün İstanbul tarafından kucaklandığını hatırlatmıştır. Mehmet Asım, sekiz sene önce devleti yönetenlerin acizliğini, kibirliliğini ve gayretsizliğini eleştirmiştir. Kalem

sahibinin bu hususta yazdığı şu satırlar, hem bu tenkidi hem de Atatürk hakkındaki düşüncelerini anlamak bakımından önem arz etmektedir (Us, 1927a: 1):

Yine sekiz sene evvel İstanbul'daki saraylarda Türk milletinin mukadderatını miras gibi aralarında taksim eden bir hanedan oturuyordu. Bunlar kendilerini saraylarda (Allah'ın gölgesi) addediyor, bu sıfatla Türk milletinin başında saltanat sürmek hakkı iddiasında bulunuyor, Türk milletinin inleye inleye, alın teri ile kazandıkları şeyleri kendiler için Allah tarafından bahş olunmuş bir mal-ı meşru gibi kullanıyordu. Bugün ise o saraylarda Türk milletinin hakiki halaskarı oturuyor ve fakat bu büyük halaskar bu sarayların Türk milletine ait olduğunu, kendisinin bu saraylarda ancak Türk milletinin bir misafiri sıfatıyla oturduğunu söylüyor.

Neticede gerek başyazar ve gazete sahibi sıfatıyla Mehmet Asım, gerekse Vakıf'ın diğer tahrir heyeti ve yazar kadrosu reis-i cumhuru Türk milletinin kurtarıcısı, devletin kurucusu ve büyük bir rehber olarak görmüşler ve bu şekilde anlatmışlardır. Hadiseleri tahlil ederken Atatürk'ün ifadelerini kaynak göstermişler, meselelerde onun fikirlerini temel almışlardır.

Kurtuluş Savaşı'nın önemli isimlerinden olan Kâzım Karabekir Paşa, Cumhuriyet'in ilanından sonra CHF ile birtakım fikir ayrılıkları yaşamıştır. Nitekim ilk muhalif fırka niteliğinde olan TCF'ye genel başkanlık etmiş, Şeyh Said İsyanı sonrasında fırka kapanmıştır. İzmir Suikastı davasında da bu fırkanın bir üyesi olması sıfatıyla sorgulanmıştır. Kâzım Karabekir Paşa, tüm bunlara rağmen memleket içinde sevilen ve Kurtuluş Savaşı'ndaki başarılarından dolayı takdir edilen bir şahsiyettir. Bununla beraber fikir ayrılıklarını açıkça gösteren hadise 1933 yılının Mayıs aylarında kaleme aldığı mektuplarda görülmüştür. Vakıf'ın 9 Mayıs 1933 tarihli (5505) nüshasında Mehmet Asım imzalı yazıdan anlaşılmaktadır ki Kâzım Karabekir Paşa, Kurtuluş Savaşı'na dair bazı hatıraları yeniden gündeme getirmiş ve özellikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten daha önce Millî Mücadele'yi başlattığına yönelik ifadeleri Türk matbuatında derin yankılar uyandırmıştır. Vakıf başyazarı, meseleyi tetkik ettiği ilk yazısında Kâzım Karabekir'i tenkit etmiş, devam eden yazılarında eleştirilerini artırarak sürdürmüştür. Kâzım Karabekir, mektubunda Millî Mücadele'nin merkez noktasının Ankara'ya kurulmaması ve Sivas'ın batısına geçmemesi gerektiğini ifade eden bir telgrafa yer vermiştir. İşte bu yazı Mehmet Asım'a göre Kâzım Karabekir'in yanlışlığını gösteren bir vesikadır. Zira eğer merkez nokta Ankara'da teşkil edilmeseydi Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı verilen savaşta başarı kazanılamayabilirdi (Us, 1933b: 1-2).

Kâzım Karabekir'in mektupları neşredildikçe tenkit sesleri yükselmiş, ardından Türk matbuatının bir dönemini meşgul eden mektuplar, tenkitler, tekzipler ve ihtarlar peşi sıra gelmiştir. Vakıf'ın penceresinden değerlendirildiğinde Kâzım Karabekir Paşa, mektupları ile eski defterleri karıştırmakta, kendisine derin bir şekilde duyulan saygıyı hiçe saymaktadır. Çünkü kendini Gazi'den daha yukarıda görmektedir. 10 Mayıs 1933 (5506) tarihli nüshada Mehmet Asım, Kâzım Karabekir'in "Millî mücadele yalnız benim eserimdir..." sözlerini tenkit etmiş ve meselenin Gazi ile mukayese safhasına geldiğini belirtmiştir. Şüphesiz doğu cephesinde çok iyi işlere imza atmıştır. Fakat Millî Mücadele'yi baştan sona başarıyla yöneten, onu tek bir merkezde toplayan kurtuluşun mimarı Gazi Mustafa Kemal'dir (Us, 1933c: 1-2).

Mesele artık Gazi ile Karabekir mukayesesi hâline gelmiştir. Kâzım Karabekir, Anadolu'daki ilk teşekkülün kendisine ait olduğunu, Gazi'den daha önce plan yaptığını ve sonra onu Anadolu'ya çağırdığını belirtmiştir. Tüm bu ifadeler Vakıf sütunlarında ağır bir şekilde tenkit edilmiştir. Çünkü Kâzım Karabekir ile Gazi Mustafa Kemal mukayese edilmesi mümkün olmayan şahsiyetlerdir. Vakıf başyazarı 15-18 Mayıs 1933 tarihlerinde "Gazi Karşısında Karabekir" başlıklı 4 makeden oluşan bir yazı dizisi kaleme almış ve Gazi'nin Karabekir ile mukayese edilmesinin mümkün olamayacağını, Kâzım Karabekir'in ortaya attığı davada kendi aleyhine ifadeler kullandığını belirtmiştir. 15 Mayıs 1933 tarihli (5511) nüshada "Bizim Görüşümüz" başlığıyla kaleme aldığı yazıda şu ifadelere yer vermiştir (Us, 1933ç: 1-2):

Türk milletine hayat ve istiklali ile beraber ebedi bir şan ve şeref veren büyük ve mukaddes kurtuluş savaşının dahilinde ve hariçte itiraz götürmez bir tek reisi vardır. Bu da Büyük Gazi Mustafa Kemal'dir. Bu hakikat ilk günden bugüne kadar gelip geçen ve bugün Türk milletinin mukadderatına hâkim vaziyette bulunan bütün büyük millet meclislerinin kararları ile, cihan tarihinin tasdiki ile müeyyetti. Bu itibarla hiç bir vakit münakaşa mevzuu olması caiz olmayan bu tarihi hakikate dolayısıyla bile karşı gitmeğe çalışmak memleketin ve milletin yüksek menfaatlerine de zarar verir.

Sonuç olarak Vakıf gazetesi CHF ile bağımlı açıkça belirterek zaman zaman bir parti gazetesi hüviyeti almıştır. Meclis ve hükümete olan destek yine CHF bağından gelmektedir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk ise Vakıf'ın kırmızı çizgisidir. Vakıf, Atatürk'e ve fikirlerine karşı yapılabilecek her türlü tenkide karşı sert bir tutuma sahiptir. Kâzım Karabekir Paşa'nın mektuplardaki ifadelerinden dolayı Gazi Mustafa

Kemal Atatürk ile mukayese edilmesi, memleket menfaatlerine zararlı şekilde değerlendirilmiştir.

4.3.2. İktisadî Gelişmeler Karşısında Vakit Gazetesi

4.3.2.1. Zaferden iktisadî buhrana: Liberal model

Türkiye Cumhuriyeti, sancılı bir devrin neticesinde kurulmuştur. İmparatorluk devrinden millî devlete geçiş, iktisadî alanda da önemli değişmelerin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet idaresinin iktisadî politikaları, henüz cumhuriyet ilan edilmeden İzmir’de düzenlenen İktisat Kongresi’nde şekillenmiştir.

Türkiye’nin ilk iktisat kongresi olan İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında sanayii, çiftçi, işçi ve tüccar kesimlerin temsilcileri, İktisat Vekâleti (Ekonomi Bakanlığı) yetkililerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre, Osmanlı’dan kalan iktisadî miras ve ekonomide halledilmesi gereken meselelerin tespiti ve yol haritasının çizilmesi gayesiyle toplanmıştır. Kongrenin en önemli sonucu, liberal bir ekonomi modelinin benimsenmesidir. Gündüz Ökçün’e göre (1983: 1061-1064) liberal bir iktisadî politikanın kabul edilişi tüccar grubunun kongre sürecindeki faal rolüne veya kongreye başkanlık eden Kâzım Karabekir’e atfedilmelidir. Ayrıca memlekette gelişmiş bir sanayii olmaması ve çiftçi kesimi oluşturan köylülerin siyasî katılıma uzak kalmaları kararlara etki etmiştir.

Bununla beraber İzmir İktisat Kongresi, yalnızca liberalleşme odaklı bir kararla bitmemiştir. Gerekğinde devlet, iktisadî konulara müdahale edebilir. Ancak bu müdahale tüccar kesimin piyasaya girişini kolaylaştıran önlemlerin alınması ve teşvik edilmesi şeklinde olmalıdır. Nitekim İzmir İktisat Kongresi’nde kabul edilen esaslar bu düşünce zeminine uygundur. Hafta tatili, grev hakkı ve sosyal güvenlik gibi işçileri ilgilendiren hususlarda da kararlar alınmasına rağmen uygulamaya geçmeleri uzun sürmüştür. İktisadî politikalarda meşhur iktisatçı Keynes’in Versay Barış Antlaşması’nın ekonomik hükümlerini eleştiren eserinde yer alan düşünceler de etkili olmuştur (Çavdar, 1983: 1076).

Vakit gazetesi, İzmir İktisat Kongresi’nde kabul edilen ve 1923-1929 döneminde faaliyette olan iktisadî politikaları benimseyen bir yayın çizgisi göstermiştir. İktisadî meselelerde liberal bir anlayış söz konusudur. Vakit’in iktisadî meselelere en çok kafa yoran, güncel gelişmeleri en fazla köşesine taşıyan kalemi başyazar Mehmet Asım’dır.

Onun yazıları, gazetenin iktisadî konularda nasıl bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ciddî bir hayat pahalılığı olmuştur. 2210 sayılı ve 20 Şubat 1924 tarihli nüshada Mehmet Asım, bu meseleye dikkat çeken bir yazı kaleme almıştır. İstanbul halkını zora sokan hayat pahalılığının en önemli sebepleri şunlardır: 1- havaic-i zaruriye, yani temel ve zaruri ihtiyaçların fiyatlarının yükselmesi. (Et ve ekmek fiyatları yükselmiştir) 2- Borsa'da doların yükselmesi. 3- Belediye'nin Unkapanı değirmenini alarak serbest piyasaya müdahale etmesi. İstanbul'daki hayat pahalılığını bu şekilde izah eden Mehmet Asım, çözüm yolunu liberal bir iktisadî yorumla açıklamaktadır. Özel teşebbüse fırsat tanınmalı ve önündeki engeller kaldırılmalıdır. Belediye, ulaştırma gibi lojistik faaliyetlerde veya tüccar kesimin rekabet ve girişimlerinde ihtiyaç duyacağı her türlü noktada destek olmalıdır. Özel teşebbüsün yapamayacağı işlere müdahale etmeli, serbest piyasaya karışmamalıdır. Ayrıca ithalata dayalı ürünlerin ek maliyetleri fiyatların yükselmesinin bir diğer sebebidir. Bu yüzden ihracatın artırılarak bu meselenin de ortadan kaldırılması gerekmektedir (Us, 1924f: 1). Bu düşünceler, yukarıda yeni Türkiye'nin benimsediği iktisadî politikalar ile benzer özelliklere sahiptir. Böylelikle Mehmet Asım, hayat pahalılığının üstesinden gelmek için bu politikaların faaliyete geçmesi gerektiği düşüncesini ortaya koymuştur.

Mehmet Asım, 2215 sayılı nüshada ise Türkiye'nin iktisadî ve ticarî tahkikatı ile görevlendirilmiş komisyon hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Yazara göre bu komisyon, memleketin ihtiyacını belirlemeli, geçen sene İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen esasları ve daha önce yapılan tetkikleri ve tahkikatları göz önünde bulundurmalıdır. Komisyonun neler yaptığı, kamuoyunca bilinmediği sürece yeni fikirlerle desteklenmesi mümkün olmaz. Nitekim İzmir İktisat Kongresi de bu şekilde icra edilerek herkese açık olmuştur. Bu yüzden faaliyetlerinin paylaşılması önemlidir. Öte yandan iktisadî meselelerde İstanbul'un vaziyeti ön planda tutulmalıdır, zira Türkiye'nin geneli ile sıkı bir rabita içindedir. Mehmet Asım, iktisadî tahkikatta bu noktalara dikkat edilirse “inşa edilecek yeni binanın daha sağlam esaslar üzerine” kurulabileceğini belirtmiştir (Us, 1924g: 1).

Bu devrede iktisadî sahada gerçekleştirilen önemli inkılaplardan bir tanesi de Aşar (öşür) vergisinin ilgasıdır. Osmanlı'dan kalan bir uygulama olan aşar vergisi,

devlet için önemli bir gelir kaynağı olmasına karşılık bu dönemde planlanan iktisadî politikaya uygun değildi. Zira liberal iktisadın temelinde yer alan özel mülkiyet hakkı ve bunu özgürce kullanabilme hakkına karşıdır. Buna rağmen Mehmet Asım'ın 2370 sayılı nüshada kaleme aldığı “Aşar'ın İlgası” başlıklı yazıdan anlaşılmaktadır ki bu verginin ilgası İzmir İktisat Kongresi'nin karara bağladığı ilkelerden olmasına rağmen hükümet tarafından kaldırılması kolay olmamıştır. Dönemin Maliye Vekili Abdülhalik Bey, aşarın ilgasından bir ay kadar önce vergiyi kaldırma niyetleri olduğu hâlde mahsullerde fiyat artışı veya arazi vergisinin çiftçiyi zor durumda bırakabileceği endişesi ile kaldıramadığını belirtmiştir. Fakat yapılan düzenlemeler ile vergi kaldırılmıştır. Arazi ve istihlak vergisi kabul edilmiştir. Bu, aşar vergisinin çiftçiyi zor durumda bırakan, mültezimlerin mahsulden aynen aşar almalarını kaldırıp yalnızca satılacak mahsul üzerinden bir vergilendirme sistemi ortaya koymuştur. Vakit başyazarı aşar vergisinin ilgasını, cumhuriyet idaresinin belki de inkılabı en çok hak eden çiftçilere bir hediyesi olarak görmüştür. Mehmet Asım, bu inkılabı şu ifadelerle değerlendirmiştir (Us, 1924h: 1):

Aşar usulünde tatbikine karar verilen son tadilat, bilhassa bir nokta-i nazardan çok mühimdir, ki bu da çiftçilerin ve köylülerin mültezimler beliyesinden - felaket, tasa- kurtulmasıdır. Memlekette mültezim denilen mütegalib, kısmen murabahacı bir sınıfın ortadan kalkması hükümet içinde hükümet usulüne nihayet verecek ve ilk defa olarak çiftçiler ve köylüler “cumhuriyet hükümeti”nin kendilerini düşünmüş olduğunu anlayacaktır.

Memleket iktisadının o devre için belki de en önemli meselesi üreticilerin, çiftçi ve köylülerin ürettikleri malın karşılığını ihracatçı muhtekirler nedeniyle alamamalarıdır. Bu vaziyet, köylünün kalkınmasına engel olduğu gibi yalnızca bir kesimin zenginleşmesine ve piyasa düzeninin bozulmasına neden olmaktadır. Mehmet Asım, bu meselenin çözümünde üreticilerin gayret ve tecrübelerinin rol oynayacağını düşünmektedir. Zira Aydın'da incir üreticilerinden oluşan bir grup bir araya gelerek hem fiyat konusunda hem de ihracatçıların fiyat düşürme entrikalarına engel olma hususunda müşterek hareket etme kararı almıştır. Bu vaziyet, Türkiye'de iktisadî kalkınma ve bilincin yavaş yavaş geliştiğini göstermektedir. Yazar, üreticilerin haklı talepleri ve geçmiş senelerdeki tecrübeleri ile fiyat düşüşüne izin vermemeleri ve bu konuda kararlı olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu sayede iktisadî sahada birlik kazanılabilir. Üreticilere olan desteğini ise şu sözlerle ifade etmiştir: “Memleketimizin umumî ahval-i iktisadiyesinin yarın alacağı şekil birbirlerinden tamamen ayrı

sahalarda son derecede müşkül şerait altında cereyan edecek olan mübarezelerin neticesine bağlıdır. Binaenaleyh şimdilik bizim için söyleyecek söz müstahsillerimizin muvaffakiyetlerini temenni etmekten ibarettir.” (Us, 1924: 1).

Devlet inhisarı meselesi, bu devrenin önemli iktisadî konuları arasındadır. Özellikle tütün gibi kaçakçılığa ve vergi kaçırmaya müsait ürünler için uygulanmaktadır. Fazıl Ethem’in 2460 numaralı ve 3 Kasım 1924 tarihli nüshada neşredilen “Devlet İnhisarının Tarz-ı Tatbiki” başlıklı makalesi, bu konuyu tetkik eder. Yazara göre iktisatta üç farklı inhisar biçimi mevcuttur: “birincisi – hükümetin inhisarı doğrudan doğruya tatbik etmesi şekli. İkincisi – hükümetin inhisarı bir bedel maktu ve temettüat üzerinden bir hassa-i muayyine ile bir şirkete devretmesi şekli. Üçüncüsü – hükümetin inhisarı sınaî ve ticarî kısmı kendi namına izafeten ve emaneten bir şirkete işleterek buna mukabil ona bu işe koyduğu sermayenin faiziyle satış üzerinden muayyen bir komisyon tediye etmesi.” Fazıl Ethem’e göre sonuncu inhisar şekli, en doğru olanıdır. Zira bu şekilde gerçekleşen devlet inhisarında devletin ticarî faaliyet göstermesinde zuhur edebilecek meseleler çözülür. Devlet, burada kontrol edici işlevi üstlenir. Bunu kolluk kuvvetleri ile icra eder. Tütünde kaçakçılığı bu şekilde önler. Fakat sınaî ve ticarî faaliyeti gerçekleştirmek için bünyesine alması gereken uzmanların yanı sıra tesis, lojistik ve işgücü gibi maliyetler ortaya çıkar, ki bunu uygulayan devletler, bu tip bir inhisar biçiminin daha zor olduğu konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla yazara göre en uygun inhisar şekli devletin denetleyici konumda olduğu özel bir şirketin işleri yürüttüğü karma modeldir (Ethem, 1924: 5). Bu tarz bir devlet inhisarı, Türkiye’nin benimsediği ekonomi programı ile doğru orantılıdır. Devletin özel şirketler vasıtasıyla ticarî faaliyet yürütmesi, maliyetleri azaltacağı gibi özel teşebbüs ve şirketler için teşvik edici bir mahiyettedir.

İktisadî kalkınmanın önemli hamlelerinden birisi de üretimdir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye ekonomisinin gelişmesinde üretime ayrı bir önem atfedilmiştir. Vakit, iktisadî gelişmede üretimin oynadığı role dikkat çeken yazılara da yer vermiştir. 2714 sayılı 22 Temmuz 1925 tarihli nüshada Mehmet Asım’ın kaleminden çıkan “Müstahsil Anadolu” başlıklı yazı, üreticilerin fazla kazançlarını memleket menfaati için kullanmaları halinde önemli bir iktisadî gelişmenin kaydedilebileceği üzerinedir. Aşar vergisinin ilgasıyla Anadolu köylüsü ve çiftçisi, fazla ürününden kazandığı geliri nasıl kullanmalıdır? Bu soru iktisadî kalkınmada

sermayenin veya fazla gelirin nasıl piyasaya kazandırılacağı meselesine odaklanır. Mehmet Asım, bu meselenin memleket iktisadî için çok önemli olduğu kanaatindedir. Zira Türk köylüsü, fazla gelirini toprağın altına gömer ve nasıl kullanacağını bilemez. İşte bu topraktan edilen fazla gelirin boşa gitmesine neden olur. Başka bir deyişle, sermaye hâline getirilerek doğru bir şekilde kullanılmayan bu fazla kazanç köylünün de memleketin de menfaatine olmaz. Bunun yerine fazla kazanç sermaye ile bir yatırım aracına dönüşerek daha fazla gelir kapısı elde edilebilir. Böylece hem piyasanın canlanması hem de üretim faaliyetlerinin artmasına vesile olabilir. Mehmet Asım Us, önemli bir iktisadî inkılap olarak gördüğü bu meselede hükümetin neler yapması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır (Us, 1925c: 1):

Vakıa, mevzubahis etmek istediğimiz mesele doğrudan doğruya bir hükümet meselesi değildir. Hükümetin köylüden, müstahsillerden fazla kazançlarını toplayarak tenmiye etmesi (büyütmesi) ve bunun vereceği hâsılatı yine köylülere tevzii etmesi gibi bir fikir hatırımızdan geçmemiştir. Fakat hükümet hiç olmazsa mümkün olan yerlerde mütemeddin (uygar) memleketlerin köylülere arasında tatbik edilen usuller hakkında tetebbuat (inceleme) icra ederek Türk köylüsünü Türk erbab-ı ziraatini pekâlâ irşad edebilir. Ve bu irşad vazifesi bir gün muvaffakiyet ile neticelenecek olur ise müstahsil Türkiye'nin iktisadî istikbali noktasında pek mühim bir inkılap vuku bulacağına şüphe edilmemelidir.

Mehmet Asım, millî iktisadın gelişmesinde üreticilerin olduğu kadar hükümetin ve devletin de rol oynaması gerektiği düşüncesindedir. 2746 sayılı 23 Ağustos 1925 tarihli nüshada bu meseleyi ele almaktadır. Millî iktisadın gelişmesi için üreticilere destek olmanın yanı sıra yerli ve millî mahsullerin, öncelikle İstanbul'a getirilmesi ve burada değerlendirilmesi, daha sonra ihraç edilmesi gerekmektedir. Ancak İstanbul'da belediyenin kararıyla Adana menşeli buğday yerine Amerika'dan getirilen buğdaylar kullanılmaktadır. Sırf glüten oranı daha yüksek diye böyle bir karar vermek Mehmet Asım'a göre millî iktisat anlayışına terstir. Zira Adana buğdayı Suriye ve Yunanistan gibi ülkelere ucuza ihraç edilmektedir. Hâl böyleyken Amerika'dan buğday ithal etmek hem daha pahalıya gelmekte hem de memleket ekonomisine zarar vermektedir. Bu yüzden Amerika'dan pahalıya buğday alınmamalı ve bunlardan elde edilen ekmeklerin satışı durdurulmalıdır (Us, 1925ç: 1). Millî iktisat hamlesi, çok yönlü bir inkılaptır. Yazarın *iktisad-ı millî* olarak değerlendirdiği mefhum aslında ekonomik alanda bir idealdir. Bu ideal, memleket menfaatine olabilecek her türlü iktisadî adımı atarak gerçekleştirilebilir. Bu, bazen liberal ekonomi modeli ile bazen ise devlet müdahalesiyle olabilir. Bu idealde önemli olan Türk ekonomisini yükseltmektir.

Türkiye'nin bu devrede iktisadî bakımdan kalkınmasını sağlayacak bir başka konu ise bir devlet bankasının tesis edilmesidir. 3279 sayılı nüshada Vakit başyazarı, “Bir Devlet Bankası Lazım” başlığı ile kaleme aldığı yazıda Türk ekonomisinin neden bir devlet bankasına ihtiyaç duyduğunu izah etmektedir. Türkiye’de faaliyette olan özel bankalar, yüksek faiz oranları ile çalışmaktadır. Bu da ödeme güçlüğüne ve borca neden olmaktadır. Batıdaki bankaların faiz oranları ve iskontoları makul seviyededir. Bu yüzden millî iktisat hamlesinde özel bankalara güvenmemek gerekir. Yüksek sermaye ile kurulan bir devlet bankası, adil bir rekabet vasıtasıyla kredi oranlarını düşürebilir. Memleketteki para sıkıntısını çözebilir. Çünkü özel bankalara rakip olarak piyasa düzenini belirleyebilme gücüne sahip olabilir. Özel sermaye ile kurulan bankalar, her ne kadar devlet tarafından denetlense de buhran günlerinde piyasaya kambiyo çıkarma taahhütlerini yerine getirmemektedir. Bu da iktisadî sahada bozulmaya neden olmaktadır. İşte tüm bu iktisadî gelişmeler ışığında Mehmet Asım, millî iktisadın tekâmülü için bir devlet bankasının tesisini gerekli görmüştür (Us, 1927b: 1).

Vakit gazetesi, cumhuriyet idaresinin inkılaplarını destekleyen bir yayın politikası gütmesine karşılık iktisadî meselelerde daha çok muhalif veya tenkit edici bir tavrı benimsemiştir. Özellikle gazetenin sahibi ve başyazarı konumunda olan Mehmet Asım, iktisadî meselelerde hükümetin faal rol oynaması gerektiği yönünde çağrıda bulunmuş, bizzat kendisi de çözüm teklifleri sunmuştur. Bunlardan birisi de hayat pahalılığına karşıdır. İktisadî hayattaki pahalılığın sebeplerini 3652 sayılı nüshada şu şekilde belirlemiştir (Us, 1928a: 1):

Bilfarz hayat pahalılığı üzerinde vesait-i nakliye icraatlarının tesiri vardır. Kredi buhranının tesiri vardır. Hükümetin tatbik ettiği vergi sistemlerinin tesiri vardır. Memlekette uzun zamandan beri tesis etmiş iktisadî ve ticarî teşkilatların tarz-ı faaliyetlerinin tesiri vardır. Evrak-ı nakdiye meselesinin tesiri vardır... Daha bunlar gibi birçok iktisadî ve malî unsurların tesirleri vardır. Diğer taraftan burada birer cümle ile hülasa ettiğimiz unsur da basit sebeplerden ibaret değildir. Bunlar da birçok muğlak hesapları ihtiva etmektedir. Bu itibar ile şayet pahalılık ile mücadele etmek isteyen bir hükümet bunların hepsini nazar-ı dikkate alarak umumî ve şümullü bir hareket-i tarziye yapmak isterse bu uğurda sar edilecek mesainin akamete münker olması zaruridir. Zira bu takdirde birçok şey istenilir iken hiçbir iş yapamamak neticesi tevliid edecektir (doğacaktır).

Mehmet Asım'a göre (1928a: 1) hayat pahalılığına karşı çözüm geliştirmek için tesis edilen Âli İktisat Meclisi, öncelikle temel ve zarurî ihtiyaçların fiyatlarının bir listesini çıkarmalıdır. Halkın ihtiyaç duyduğu malların fiyatları kontrol edilmeli, denetimler artırılmalı ve gerekli tedbirleri alarak uygulamaya koymalıdır. Tesirsiz kalan kontrollerin nedenleri araştırılmalı, çözüm yolları geliştirilmelidir.

Sonuç olarak Vakit'in ve yazar kadrosunun bu devrede ortaya koydukları iktisadî düşünceler şu şekilde hülâsa edilebilir: Vakit gazetesi, çağdaş ve müreffeh bir memleket ideali için iktisadî kalkınma hamlesini, Türkiye'nin öncelikli inkılap hareketi içinde görmüştür. İktisadî gelişmeler karşısında gelişmiş Batı devletlerinde uygulanan liberal modelin örnek alınması ön plana çıkar. İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen esasların tatbik edilmesi gerekir. Yine gazete muhtevasına bakıldığında *iktisad-ı millî* mefhumunun üzerinde durulmuştur. Millî iktisat hamlesi için yalnızca gelişmiş Batılı devletler örnek alınmamalı, millî kaynakların rasyonel bir şekilde değerlendirilmesi söz konusu olmalıdır. Bunun için gerektiğinde devlet müdahalesine dahi başvurulabilir. Ancak bu müdahale, hiçbir şekilde serbest piyasada özel ticarî ve iktisadî faaliyetleri sınırlamamalı, bilâkis onları tahkim edecek tedbirleri yürürlüğe koymalıdır. Serbest piyasada canlılığı ve nakit ihtiyacını karşılamak için para ve kredi desteği verilmelidir. Bunun için bir devlet bankasının kurulması önem arz eder. Bu bankanın piyasada oynayacağı rekabet rolü vasıtasıyla özel bankaların uyguladığı yüksek faizler daha mutedil bir seviyeye indirilebilir. Netice olarak para ihtiyacı ortadan kaldırılır. Yine iktisad-ı millî kavramıyla bağlantılı olarak fazla geliri olanların, mevcut artı kazancının piyasaya sermaye olarak girmesi sağlanmalıdır. Bu sayede piyasanın hareketliliğine ivme kazandırmak mümkün olur.

4.3.2.2. İktisadî buhran ve sonrası: Devletçilik

Türkiye iktisadı açısından 1929 yılı bir dönüm noktası olmuştur. 1923 – 1929 senesine hâkim olan liberal ve sınırlı korumacı yaklaşım, dünyada artan iktisadî buhran (1929) ve Osmanlı borçlarının taksitlerinin ödenmeye başlaması gibi önemli sıkıntıların üst üste gelmesiyle ciddi bir dönüşümün zemini de hazırlanmıştır (Boratav, 2012: 48). Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009)* isimli eserinde, 1930-1939 yıllarını “korumacı – devletçi sanayileşme” devresi olarak değerlendirmiştir. Gerçekten de iktisadî anlamda bu devre, devlet vasıtaları ile sanayileşme alanında büyük bir hamle senesi olmuştur. İktisadî buhranın tesiri 1932 yılına kadar sürmüş, bu

tarihten sonra devreye konan birtakım düzenlemeler ile *devletçilik* politikası iyiden iyiye kendini göstermeye başlamıştır. Yıllık büyüme oranı artmış, GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) değeri yükselmiş, ithalatın millî gelirdeki oranı azalmış ve dış sermaye yatırımları millîleştirilmiştir. Bu hamle, Türkiye ekonomisinin bu devresini karakterize eden bir dizi önlemin, ıslahatın ve iktisadî inkılapların vasıtasıyla vuku bulmuştur (Boratav, 2012: 59-80).

Vakit, 1923-1929 devresinde liberal modeli destekleyen bir görünüme sahip olmakla beraber özellikle halkın şikâyetleri ve ekonominin fiyat yüksekliği ile oluşturduğu baskı nedeniyle iktisadî meselelere bakışta daha halkçı ve ılımlı bir muhalif görüntüsü çizmiştir. 1930’lu yıllarda benimsenen *devletçi* ve *korumacı* anlayış ve beraberindeki sanayileşme hamlesi tıpkı bir önceki dönemde kullanılan *iktisad-ı millî* idealine benzer şekilde *devletçi* ve *millî iktisat* modelinin bir tezahürü şeklinde algılanarak desteklenmiştir.

İktisadî Buhran, 1929 senesinin sonlarına doğru Türk ekonomisi üzerinde büyük bir tehdit unsuru olmaya başlamıştır. Hayat pahalılığının artışı, paranın kıymetinin düşmesi buhranın oluşturduğu en büyük meselelerdir. Zira paranın kıymetinin azalmasıyla beraber ekonominin dengeleri büyük oranda bozulmuştur. Mehmet Asım, 23 Ağustos 1929 tarihli (4173) nüshada Türk parasının kıymetini tespit etmek gayesiyle teşkil edilecek bir devlet bankasının teşekkülünü dile getirir. Bu hamle, iktisadî muvazenenin temini ve ithalat – ihracat dengesi adına önemlidir. Paranın kıymetinin tespit edilmesi, özellikle son dönemde yaşanan dalgalanmaların önüne geçebilmek için de gereklidir (Us, 1929a: 1).

1929 senesinin sonlarında Türk lirası İngiliz lirası karşısında ciddi bir şekilde değer kaybetmiştir. Bu hızlı düşüş iktisadî bakımdan önemli sıkıntılarla beraber hükümetin meseleyi çözmek adına daha hızlı davranmasına ve zamanla ekonomik alanda strateji değişikliğine gitmesi adına da bir vesile olmuştur. Vakit gazetesinde, özellikle Mehmet Asım’ın iktisadî alana matuf yazıları vasıtasıyla hükümetin programı takip edilmiştir. Vakit başyazarı, İngiliz Lirasının yükselişini, ilk başta devlet bankası teşekkülünden ve bu suretle paramızın kıymetini tespitini istemeyen yabancı sermaye sahiplerinin faaliyetlerine hamlederek “mali suikast” şeklinde değerlendirmiştir (Us, 1929b: 4). Mesele, hükümetçe, özellikle İsmet Paşa tarafından yakından takip edilmektedir. Nitekim 8 Aralık 1930’da Mehmet Asım’ın Ankara’dan

gönderdiği “Paramız” başlıklı yazı, İsmet Paşa’nın hükümet olarak Türk parasının değerinin düşmesini engellemek için bütün tedbirleri alacağını haber vermektedir (Us, 1929c: 1).

İktisadî krize rağmen Vakit gazetesi yarının daha müreffeh olabilmesi adına gereken tedbirlerin hükümet tarafından alınacağına dair umutlu bir hava içerisinde. 12 Aralık 1929 (4283) tarihli nüshada Vakit başyazarı, maliye alanındaki ıslahatlar ve paranın kıymetini dengeleyecek tedbirlerin devlet ve milletin el ele vermek suretiyle gerçekleştireceği bir *iktisadî inkılap* ile mümkün olacağı kanaatini dile getirmiştir. Bu yazıda iktisat alanındaki inkılabı dair bir tespiti ise şöyledir: ithalata giden paranın çokluğu ihracat ile elde edilenden fazla olduğundan dolayı ortaya dengesizlik çıkmaktadır. Bu dengesizlik paranın kıymetinin azalmasıyla ekonomiye ayrıca zarar vermektedir. İşte söz konusu dengesizlik önlenbilirse ve dışarıya gönderilen para tüccar, çiftçi ve sanayii kesimine bölüşdürülebilirse iktisadî sahada önemli bir gelişme kaydedilebilir (Us, 1929ç: 4).

İyi dileklere rağmen iktisadî buhran 1930 senesi başlarında da devam etmiştir. Vakit başyazarının “Nakit Buhranı” yazısından anlaşılmaktadır ki son 10 senedir Türk lirası İngiliz lirası karşısında yaklaşık yüzde 60 nispetinde değer kaybetmiş ve nakit buhranının temel sebebini teşkil etmiştir (Us, 1930e: 4). Bunun bir neticesi olarak TBMM, kabul ettiği bir kanunla Türk parasının muhafazası adına hükümete önemli yetkiler tanımıştır. Mehmet Asım, bu tedbir paketini “malî sahada bir nevi takriri sükûn” şeklinde yorumlamıştır (Us, 1930f: 4).

Türk ekonomisinin korumacı ve ardından devletçi yaklaşıma kavuşması işte bu noktada başlamıştır. Mehmet Asım’ın *iktisadî devlet* mefhumu ile tanımladığı bu iktisadî inkılap, mali takriri sükûn yetkileriyle mücehhez olan hükümetin tesis ettiği iktisadî program doğrultusunda ana gayesi Türk ekonomisini düzeltmek olan ve sanayileşme adımlarını tahkim ve tanzim eden her türlü tedbiri ihtiva etmektedir. 26 Mayıs 1930 tarihli (4445) nüshada Mehmet Asım iktisadî programa ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Programın özünden çıkarılacak netice şu şekilde hülâsa edilebilir: iktisadî kalkınmada önemli bir hedef olan şimendifer siyaseti devam etmekle beraber önemli noktalara tesis edilecek limanlar ticarî vesaitin genişlemesi için önemlidir. Öte yandan üretim ve tüketim dengesini sağlamak için üretimin teşvik ve himayesi, lüzumsuz tüketimin sınırlandırılması hedeflenmiştir. Gümrük tarifesi, bu esasa uygun

şekilde tanzim edilecektir. İktisadî gelişme adına emniyet ve adaletin düzenli bir şekilde çalışması devam ettirilecektir. Programın belki de en önemli noktası himayeci ve devletçi anlayışın artık daha önemli bir konuma gelmesidir. Vakit başyazarı, programın bu bölümünü şu satırlarla açıklamıştır (Us, 1930g: 4):

Bu esaslar arasında en mühim bir nokta da iktisadî programın devlet mefhumuna dahil olan her nevi müesseselere, teşekküllere memleketin iktisadî refahına hadim yeni bir istikamet vermeğe çalışmasıdır. O kadar ki şimdiye kadar yalnız devlet için bir varidat menbaı telakki edilen gümrük ve inhisar sistemleri bile artık bundan sonra dahilde istihsali himaye eden, mümkün ve lazım bazı sanayii tesis eyleyen ve fiili inhisarların pahalılığına karşı vatandaş müdafaa eden birer iktisadî vasıta halini alacaktır.

İktisadî buhran, 1930 yaz aylarına doğru bir rahatlama devresine girmiştir. Mehmet Asım 6 Haziran 1930 (4456) tarihindeki “İktisadî Buhranın Sonu” isimli makalesinde memleket dâhilinde iktisadî rahatlamayı üç sebeple açıklamıştır. Birincisi, gümrük tarifesinin değişmesi neticesinde fazla mal getiren tüccarın son taksitinin Haziran (1930) ayında bitmesidir. Dolayısıyla bu tarihe kadar borçlu olanların iflas veya uzlaşma işlemleri sona erecektir. İkinci rahatlama sebebi, son 1 yıldır değer kaybeden Türk parasının muhafazasına yönelik tedbirlerin ihracat mevsiminin yaklaşması nedeniyle gevşetilmesi, dolayısıyla ticarî faaliyetlerin canlanmasına dair beklentidir. Üçüncüsü ise son yıllarda yaşanan kıtlığın son bulması ve bunun da tesiriyle ihracatın olumlu yönde gelişmesidir (Us, 1930h: 4). Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın da temelleri atılmış, mütevazî de olsa sermayesi devletin olan bir banka ile iktisadî muvazenenin teminine yardımcı olacak bir vasıta teşkil edilmiştir.

İktisadî alanda vuku bulan bu gelişmeler neticesinde *devletçilik* politikasının yolu açılmıştır. Sadri Etem, 21 Eylül 1930 tarihli nüshada “Niçin Devletçiyiz?” başlıklı uzunca bir makale kaleme almış ve Türkiye’nin iktisadî sahada neden *devletçilik* politikasını merkeze alması gerektiğini izah etmiştir. Makalede, İsmet Paşa hükümetince hazırlanan iktisadî programa da atıf yapılarak devletin iktisadî sahada faal bir müteşebbis rolüne bürünmesinin tarihî, coğrafi, demografik ve sosyolojik gerçeklerin bir neticesi olduğuna değinilmiştir. Şöyle ki, Türkiye, küçük burjuvazisi, arazisine nispeten az bir nüfus yoğunluğu ve köylü nüfusu yoğun olan bir ülkedir. Modern ve çağdaş bir ülke olarak iktisadî kalkınmayı yapabilecek yeterli kaynaktan mahrumdur. Dolayısıyla bu hedefi başarabilmek için yabancı sermaye ve devletçi

anlayış yollarından biri tercih edilmelidir. Sadri Etem'e göre yabancı sermaye vasıtasıyla memleketin gelişmesini temin etmeye çalışmak, tıpkı Osmanlı'nın son dönemde yaşadığı buhrana benzer iktisadî bunalımlara neden olabilir, daha kötüsü memleketi faiz ve borçlanma tehlikesi ile karşı karşıya getirerek yarı müstemleke bir hâle sokabilir. Nitekim yabancı sermaye eliyle gerçekleştirilen pek çok iş, iktisadî manada müspet netice vermemiştir. Bunun pek çok misalini gösteren yazar, demiryolları inşaatında ve muhtelif ticarî faaliyetlerde bulunan yabancı sermayenin yalnız kendi menfaati adına hareket ettiğini, imtiyazlı ve kârlı işlere girdiğini, yeri geldiğinde siyasî ve malî çıkarları uğruna hizmette bulunduğu işlerden çekilip yarıda bıraktığını belirtmiştir. Mesela Osmanlı devrinde yabancı sermayenin çok olduğu dönemde bile faizler yüzde 20 civarındadır. Çünkü parasını başka yere naklederek memlekette tutmamıştır. İşte tüm bu sebepler Türkiye'yi *devletçilik* taraftarı bir iktisadî politikaya yönlendirmiştir (Ertem, 1930b: 8).

Sonuç olarak 1930'lu yıllara damgasını vuran iktisadî hadiseler *korumacı ve devletçi* bir anlayışa yönelmiştir. Vakit gazetesi, İzmir İktisat Kongresi'nden 1929 İktisadî Buhranına kadar liberal modeli ve yabancı sermayeyi desteklemekteydi. Ancak iktisadî buhran, hayat pahalılığı, paranın kıymetinin düşmesi gibi sebeplerin de tesiriyle hükümetin kabul ettiği iktisadî politikanın doğru olduğuna hükmetmiştir. Bu yüzden bu devredeki iktisadî gelişmeler, Vakit muhtevasına millî iktisat inkılabı çerçevesinde ve devletçiliğe meşruiyet kazandıran bir şekilde aksetmiştir.

4.3.3. Batılılaşma Hareketleri ve Vakit Gazetesi

Vakit gazetesi, ilk devrede olduğu gibi ikinci devrede de Batılılaşma hareketlerine tam destek vermiştir. İnkılap hareketlerinin art arda geldiği bir dönemde gazetenin sahipleri Us kardeşler –Mehmet Asım ve Hakkı Tarık- milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Us kardeşler pek çok konuda olduğu gibi Batılılaşma hareketlerinde de öncü ve yenilikçi bir tavır takınmıştır. Batılılaşma politikasının tatbik zemini olarak kullanılan Vakit sayfaları, bunun en açık misalini teşkil etmektedir.

TBMM ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Batılılaşma hareketleri çerçevesinde gerçekleştirdiği inkılaplar gazetenin ilk sayfasından verilmiş ve çoğunlukla desteklenmiştir. Başyazar Mehmet Asım'ın da genellikle Batılılaşma

hamlelerini destekleyen, onları tasdik edip iyi yönlerini ortaya koyan başmakaleleri vardır.

Vakit gazetesi, Batılılaşma vakıası ile ilgili olarak yalnızca siyasî gelişmeleri sayfalarına taşımamış, onu benimseyen bir yayın politikası ile okurlarına ulaşmıştır. Batı Edebiyatı'ndan Türk Edebiyatı'na giren türlere ilişkin ciddî bir muhtevayı da yine bu devrede görmek mümkündür. Mesela tiyatro hakkındaki yazılar çoğalmış, hatta belli aralıklarla neşredilen “tiyatro ve sinema sayfası” ile bu türlere ilişkin güncel haberler ve inceleme yazılarına yer verilmiştir. Roman tefrikaları da yine bu devrede önemli bir yer işgal etmiştir. Spora ilişkin yazılar çoğalmış, “kadın moda sütunu” adı ile kadınlara özel yeni bir sayfa açılmıştır. Harf inkılabının kabul edilmesi, dilde sadeleşme hareketleri gibi lisana dair gelişmeler yine Vakit sütunlarında önemli bir yere sahiptir. Lisan meselesinde başlarda bir tereddüt devri yaşayan gazete, sonradan yeni harfleri savunan bir yayın politikası ve düşünce dünyasını benimsemiştir. İlmî gelişmeler, sağlık alanına dair haberler, dış politikadaki gelişmeler, mizahî yazılar, karikatür kullanımı, Batı edebiyatı veya Batı kaynaklı yazıların tercümesi yine bu devrede yoğunluk kazanan gelişmelerdir. Tüm bunlar, Vakit gazetesinin özellikle bu devrede Batılılaşma hareketlerini ve Batıcı bir anlayışı desteklediğini göstermektedir.

4.3.3.1. Lisan meselesi

Vakit gazetesi lisan meselesinde millî bir duruş sergilemiştir. Şiirde hece veznini kullanma, dilde sadeleşme ve yabancı kelimelerden kurtulma, Türkçe gramerine has özelliklere dönme gibi konuları savunan bir neşriyat politikası ile hareket etmiştir. İkinci yayın devresinde Türkçe'nin hemen her yönüyle daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir.

Bununla beraber Vakit gazetesi, *Harf İnkılabı* konusunda devletin Batılılaşma hareketleri kapsamında aldığı radikal karara sahip çıkmıştır. Arap harflerinin yerini Lâtin harflerinin alacak olması gazeteye göre ciddî bir inkılap. Bu inkılap, yenilikçi, çağdaş ve uluslararası sahada gerekliliği gayet açık olan yerinde ve doğru bir hamledir. Gazete harf inkılabının olduğu devrede öncü bir role sahip olmuş, yeni harfli metinlerin ilk örneklerine sütunlarında yer vermiştir.

Gazetenin lisan hususundaki tavrı dil inkılabı ile daha da ileri bir merhaleye ulaşmıştır. Özetle Türkçe'nin kendi öz varlığını azamî ölçüde kullanmasını teşvik eden bu inkılap, Vakit gazetesinin öncülüğünde ciddî bir seviyeye ulaşmıştır. Bu husus gazetenin metinlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim gazetenin ismi değişerek “Kurun” olmuştur. Bu isim, “Vakit” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak gazeteye verilmiştir.

Neticede Vakit gazetesi lisan meselesinde başlarda millî bir tavır içerisinde yer almış, ideal olanı tespit etmeye çalışan muhtevasıyla daha mutedil bir bakış açısı geliştirmiştir. Fakat daha sonra lisan ile ilgili gerçekleşen hamleler gazete tarafından adeta bir yayın politikası mesabesinde kabul edilmiş, devletin merkezî Batılılaşma hareketlerini destekleyen bir yayın anlayışına dönmüştür.

4.3.3.1.1. Harf inkılabı

TBMM tarafından 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen *Harf İnkılâbı* ile Türkçe, Arap harfleri yerine Lâtin harfleri ile okunup yazılan bir dil olmuştur. Vakit gazetesi Harf inkılabının kabul edileceğinin belli olmasından itibaren Türk matbuatında diğer gazetelerden daha azimli bir şekilde bu hareketi benimsemiştir. Esasında bu konu Cumhuriyet'in ilânından sonra basın dünyasında konuşulan önemli konular arasındaydı. Bu hususta Vakit'in de önemli görüş ve düşünceleri olmuştur.

Vakit'in önemli yazarlarından olan Ali Haydar Emir (Alpagut), 2246 sayılı 27 Mart 1924 tarihli nüshada bu hususu ele almıştır. “Lâtin Harfleri Islah Edilemez”⁷⁷ başlığı ile neşredilen makalede Emir, Arapça ve Farsça hâkimiyetinin Türkçe üzerindeki olumsuz yönlerini maddeler hâlinde sıralamıştır. Yazara göre Arap harfleri asırlardır kullanılmakta olduğu için Türkçe'nin her sahasına nüfuz etmiştir. Arapça kökenli kelimeler, aruz vezni, sesli ve sessiz harf kullanımındaki değişiklikler bunların başında gelmektedir. Mesela Türk şiirinde önemli bir yeri olan hece vezni, Arap harfleri ile bütünleşmiş aruz vezninin arkasında kalmıştır; Arap harfleri ile yazıp

⁷⁷ Bu yazı, Alpagut'un “Arap Harfleri Islah Edilemez” başlıklı ilk makalesinin devamıdır. Burada kuvvetle muhtemel bir hata yapılarak ikinci makalenin başlığına “Lâtin” ifadesi eklenmiştir. Zira makalenin bütününe bakıldığında ne anlamca ne de mahiyetçe Lâtin harflerinin ıslah edilmesi meselesi konu edilmemiştir. Makale Arap harflerinin Türkçeye uygun olmadığı, bu yüzden de ıslah edilmesinin mümkün olmadığını anlatmaktadır. Alpagut'un (1924: 4) makaledeki son cümlesinden bu husus açık bir şekilde anlaşılmaktadır: “Eğer Arap harfleri bütün bu mahzurları ref edecek derecede ıslah eylemek istenilirse yapılan iş (ıslah) değil belki (tağbir) olur; o hâlde böyle neticesiz bir yola sapmaktan ise Arap elifbasını Türkçemizin hududundan savurup çıkarmak daha kolay değil midir?”

okudukça Arapça kelimelerin dil üzerindeki sayısı artmıştır; Arap usulü çoğul kelimeler, Farisî terkipler Türkçe gramerinin önüne geçmiştir. Bunun yanı sıra rakamlar soldan sağa yazılırken yazının sağdan sola yazılması, yazara göre lisandaki birliği bozar. Neticede yazar, Arap harflerinin yeniden ıslah edilmesi düşüncesinin doğru bir adım olmayacağını belirtmiş ve Arap harflerini Türkçe'nin hududundan çıkarmayı daha kolay bir yol olarak görmüştür (Alpagut, 1924: 4).

Lisanımızın ıslah edilmesi gerektiği düşüncesini dile getiren bir diğer yazar Fazıl Ahmet'tir. 2656 sayılı 21 Mayıs 1925 tarihli Vakit'te "Türkçecilik" başlığı ile neşredilen makalesinde yazar, Türkçe'nin içinde bulunduğu durumun çok kötü bir vaziyette olduğunu izah ederek kendine göre muhtelif çözüm teklifleri sunmuştur. Nasıl ki Türkçülük mefhumu, Türk milletini her yönüyle sevmek ve onu tehlikelere karşı korumak anlamına geliyorsa işte Fazıl Ahmet Aykaç'ın ortaya koyduğu Türkçecilik de Türk dilini sevmek ve onu yabancı unsurlardan korumak anlamına gelir. Yazar, Türkçe'nin her gün gazetelerde veya başka mecralarda yanlış kullanılarak iğtişâş edildiğini savunmaktadır. Bunun için acilen bir cemiyet veya topluluk kurulmalı ve dile zarar veren unsurları tespit etmelidir. Ayrıca dilimizde öyle bir ilerleme kaydetmeliyiz ki Avrupa önünde ve bilim karşısında yeterli ve tatmin olmalıyız (Aykaç, 1925: 3). Dil hakkında bir inkılabın gerçekleşmesi hususunda belli bir kesim hemfikirdir. Hem Vakit'te hem de diğer gazetelerde yoğunluk kazanan bu türden yazılar, lisana yönelik inkılapların fikrî zemini olmuştur.⁷⁸

Fazıl Ahmet Aykaç tarafından tetkik edilen bu mesele Vakit başyazarı Mehmet Asım tarafından da ele alınmıştır. 2793 sayılı 9 Ekim 1925 tarihli "Lisanda Türkçülük" başlığıyla neşredilen yazı, Sadri Maksudi'nin "Lisanların İnkişaf ve Tekâmülünde Akademi" başlıklı makalesi vesilesiyle Türk dilinin gelişmesi için bazı tavsiyeler üzerine kaleme alınmıştır. Sadri Maksudi, Türklerin geçmişten bugüne lisan için bir heyet oluşturmadıklarını öne sürerek bunun Türk dili için gerekliliğini belirtmektedir. Mehmet Asım, esasında tarihimizde Türk diline ait muhtelif heyetlerin tesis edildiğini fakat bunların tam bir akademi işlevi görmediklerini belirtmiştir. Bunun yanı sıra

⁷⁸ Esasında bu tür yazılar, Cumhuriyet'in ilanından önce de neşredilmiştir. Mesela Hakkı Tarık, 1121 sayılı 22 Ocak 1921 tarihli nüshada Dr. Galip Ata Bey'in Türkçe'nin medeniyet dairelerine göre şekillenen ıstılah kadrosuna sahip olduğunu bildiren yazısını ele almıştır. Hakkı Tarık'a göre (1921: 3) Türkçe, gayri tabii bir şekilde Arapça ve Farsça tesiri altında kalmıştır. Fakat terim konusunda Türkçe karşılık bulmak yerine herhangi bir dilden lisanımıza terim sokmak hatadır. Bu, Türkçeye zarar verir. Buradan da anlaşılacağı üzere dilde sadeleşme ve öze dönme konusunda Vakit yazarlarında müşterek bir görüş birliği söz konusudur.

Türkçenin ilmî ve medenî bir mahiyete kavuşması için çalışan kişiler de Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri Türkçe dahiline sokmaktan öteye gitmemiştir. Mehmet Asım, her ne kadar bir akademinin Türkçe için gerekli olduğunu düşünse de bu akademinin dilimizde hiçbir karşılığı olmayan yeni kelimeleri türeten bir görev ifa etmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. “Hukuk” kelimesi yerine “yargı”, “hâkim” yerine “yargıç” kelimesini koymak Türkçe için “faydasız ve müşkül” bir iştir. Uzun yıllardır dil içinde bulunan Türkçeleşmiş kelimeleri kaldırmak yerine yabancı terimlerin makul ve anlamlı olmak ve Türkçe’nin öz varlığından türetilmiş olmak kaydıyla Türkçe karşılıklarının bulunması ve kullanılması daha doğru olur. Akademi, hem böyle bir işi yapmalı hem de faydasız yabancı kökenli kelimelerin Türk diline girmesini önlemelidir (Us, 1925d: 1). Vakit başyazarı, bu makalesiyle dil alanında gerçekleşecek olan inkılapların daha mutedil bir seviyede olması taraftarıdır. Eğer Türkçenin ıslahında görev alacak bir akademi tesis edilirse bu akademinin öz Türkçe kelimeleri lisana kazandırırken Türkçeleşmiş onlarca kelimeyi lisan dışına itmesi hatalı bir adım olur.

Nihayet lisan ile ilgili en önemli inkılap Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün meşhur “Sarayburnu Hitabesi” ile halka duyurulmuştur. Atatürk bu hitabeyle yeni Türk harflerinin kabul edildiğini bildirmiştir. Vakit başyazarı Mehmet Asım 3805 numaralı 11 Ağustos 1928 tarihli nüshasında kaleme aldığı başyazıyla haberi okurlarına şu satırlarla duyurmuştur (Us, 1928b: 1):

Evvelki gece Halk Fırkası tarafından Sarayburnu’nda tertip edilen müsamere Gazi hazretlerinin bir hitabesiyle tarihî bir kıymet iktisab etmiştir. Büyük Gazi, bu hitabesinde güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerinin kabulüne karar verildiğini tebşir etmişler, aynı zamanda Yeni Türk Elifbasiyle yazdığı bazı notları Bolu mebusu (Falih Rıfka) Bey’e okutmuşlardır.

Mehmet Asım, (1928b: 1) meseleye daha çok okur-yazarlık penceresinden bakmıştır. Atatürk’ün hitabesinde okur-yazarlığın önemine yaptığı vurgu ve herkesi okuma yazma seferberliğine davet etmesi, başyazara göre cehaletle girilen yeni bir mücahededir. Memlekette o devir için en çok yüzde 10’luk okur-yazar oranı bulunduğu ve bunun yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. Yeni harflerin okuma yazma oranını yükselteceğini belirtmiştir.

Vakit, işte bu sayıdan itibaren Harf İnkılabına yönelik haberlere ağırlık vermiştir. Vakit’e göre Yeni Türk Alfabesi’nin kabulü, Mehmet Asım’ın yukarıdaki

örnekte belirttiği gibi ‘cehaletle mücadele’, ‘beynelmilel sahada tekâmül hamlesi’ şeklinde değerlendirilmiştir. 3822 numaralı 28 Ağustos 1928 tarihli nüshada atılan manşet şu şekildedir: “Yeni Harflerle Cehalete Karşı Açılan Mücadele Millet İçin 26 Ağustos Zaferinden Daha Yüksek Bir Saadet Neticesi Getirecektir” (1928: 1). Vakit, bununla kalmamış yeni harfleri tatbik etmiştir. 3824 sayılı 30 Ağustos 1928 tarihinde, Zafer Bayramı’nın yıldönümünde yeni harflerle ilk manşetini “Türk Milletinin Yeniden Hayata Doğduğu Gün” (1928: 1) başlığıyla atmıştır. 3834 sayılı 9 Eylül 1928 tarihli nüshada gazetenin adı ilk defa yeni harflerle neşredilmeye başlamıştır (Vakit, 1928: 1).⁷⁹

Harf İnkılabı, Vakit’in yazar kadrosu tarafından da tasdik edilmiş ve desteklenmiştir. 3832 sayılı 7 Eylül 1928 tarihli nüshada Ali Haydar Emir, yeni harflerin kabulünü ciddî bir gereklilik olarak izah etmiştir. Yazara göre Arap harfleriyle okuma yazma öğrenmek zordur, hatta bu konuda kendini tecrübeli gören insanlar bile bazı kelimeleri okumakta zorlanırlar. Lâtin harfleri yalnızca Batıya has değildir, beynelmilel ve müşterek bir birikimin neticesidir. Bu yüzden yalnızca Batıdaki milletlerin değil Türkün de malıdır. Yazara göre harf inkılabı, çok önemli bir gelişme merhalesidir ve bunun en önemli mimarı Atatürk’tür. Bunu, “İcazkâr bir nutuklarında şimdiye kadar kazanılan muvaffakiyetlerin ileride kazanılacak muvaffakiyetlere nispetle cüzi olduğunu tebşir buyuran mübeccel reis-i cumhurumuz, Türk milletine makul ve muasır yazıyı vermekle onu tekâmül yolunda birkaç asır ileriye götürmüş ve mütekâmil milletlere bir hamlede yetiştirmiş oldular” ifadesiyle belirtmiştir (Alpagut, 1928: 6).

Hakkı Tarık Us, 3848 sayılı 23 Eylül 1928 tarihli yazısında harf inkılabı hakkındaki gelişmeleri ele almıştır. Yeni alfabe ile bazı harflerde meydana gelen değişimlerin dilde güçlülere sebep olacağı düşüncesinin yanlış olduğunu belirten yazar, verdiği örneklerle bunu izah etmeye çalışmıştır. Öncelikle yeni alfabe, eski alfabeye nazaran okunduğu gibi yazılabilme özelliğine sahiptir. Türkçede özellikle “b”, “d” ve “c” harflerinin “p”, “t”, “ç” harflerine dönüşmesi alfabe değişiminden kaynaklanan bir mesele değil, bilakis Türkçe grameriyle alakalı dile has bir konudur. Kaldı ki bu durum geçmişten günümüze Türk diline yeteri kadar özen

⁷⁹ Vakit gazetesi, Yeni harflerle ilk defa “İ” harfi “I”ya dönüşmüş olarak VAKIT ismiyle neşredilmiştir. Gazete, yayın hayatının sonuna kadar bu şekilde neşredilmiştir.

gösterilmemesinin bir neticesidir: “Böyle olduğu hâlde yeni alfabeyi kullanmakta küçük bir müşkül hâsıl olmuşsa, o bugünkü alfabeden doğmuyor, bunun hakiki sebebi Türkçe’nin şimdiye kadar tecvidiyle hemen hemen ciddi bir iştigale tahmil edilmemiş olmasıdır.” Hakkı Tarık, bu açıklamasını biraz daha genişleterek mezkûr kısmî güçlüklerin sebebinin Türkçe’nin ihtiyaçlarını göz ardı etmekten kaynaklandığını, alfabe değişiminin mesul tutulamayacağını ifade etmiştir. Harf yumuşamaları, kelimenin aldığı eklerde bulunan harflerle olan ilişkisine bağlıdır. Bu da harflerin birbiri üzerindeki tesirinin tespit edilmesi ile çözülebilir. Sonuçta yeni alfabe, yazara göre “kıyas kabul etmeyecek kadar salim, mükemmel” bir gelişmedir (Us, H. T., 1928: 2).

M. Nermi, 3853 sayılı 28 Eylül 1928 tarihli yazısında Harf İnkılabı’nı, Türk milletinin muasır medeniyetler seviyesine yükselmesini sağlayacak ciddi bir adım olarak görmüş, şarka ait izlerin bu inkılapla silineceğini ifade etmiştir. Yazara göre esasında Türkçe gramer kaideleri bakımından kolay bir dildir. Arapça ve Farsça dillerinden geçen pek çok kaide Türkçe’yi zor bir dil hâline getirmiştir. Harf inkılabı, yalnızca lisana ait bir inkılap değildir, aynı zamanda zihnî ve ilmî bir inkılaptır. Batı medeniyetine geçişin bir göstergesidir. Yazara göre beynelmilel hüviyete sahip ıstılahların dışında kalan ıstılahlar Türkçe’nin öz varlığından hareket edilerek oluşturulmalıdır. Yazısında, “Biz; inkılabı zaferden zafere götüren büyük şahsiyetlerimizin azimleri karşısında yalnız tam bir neticenin doğacağına kaniyiz” diyerek harf inkılabına olan desteğini ve inancını belirten yazar, lisandaki değişimin önemli yenilikleri ve değişimleri doğuracağını vurgulamıştır (Nermi, 1928: 4).

Neticede Vakit gazetesi, Harf İnkılabını beynelmilel sahada daha güçlü olmayı, dili yabancı unsurlardan korumayı, Batı medeniyetine geçmeyi, daha kolay öğrenilebilen bir gramer ve dil yapısına kavuşmayı sağlayan ileriye dönük bir tekâmül hamlesi olarak yorumlamıştır. Bunu gerek köşe yazılarında, gerek haberlerinde gerekse Lâtin harflerle verdiği metinlerle açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra lisanda Türkçeleşmek düşüncesi de savunulmuştur. Türkçe karşılığı olan terimler kullanılmalıdır. Bir lisan akademisi ile Türk dilinin tekâmülü için ciddi bir program ortaya konmalıdır. Fakat bunu yaparken Türkçeleşmiş ve uzun zamandır kullanılagelen kelimeler dilden çıkarılmamalıdır. Lisanda Türkçecilik veya Türkçülük

hamlesi, bu açıdan bakıldığında Vakit gazetesi tarafından daha hassas bir konu olarak değerlendirilmiştir.

4.3.3.1.2. Dil inkılabı

Harf İnkılabından hemen sonra Türkçenin mevcut vaziyetinin de ıslah edilmesi yönünde bir politika benimsenmiştir. Dil İnkılabı olarak da bilinen bu ıslah çalışmasının en temel gayesi, Türkçenin olabildiğince kendi öz kaynaklarından çıkan veya çıkarılacak kelimeleri kullanmak ve böylece dilde millileşmek suretiyle bir “Öz Türkçe” oluşturmaktır.

Öz Türkçe meselesinde Vakit gazetesi, Halk Fırkasının kültür ve dil politikasını sonuna kadar desteklemiştir. 18 Şubat 1929 tarih ve 3995 sayılı nüshada İsmet Paşa’nın bir nutku manşetten verilmiştir. “İsmet Paşa Hazretleri Mühim Bir Nutuk Söyledi” başlığı ile neşredilen haberde, İsmet Paşa’nın Dil Encümeni heyeti ile beraber gerçekleştirdiği bir toplantının ardından Öz Türkçe ile okuyup yazmanın önemini vurguladığı konuşmaya yer verilmiştir (İsmet Paşa Hazretleri Mühim Bir Nutuk Söyledi, 1929: 1). Bir sonraki sayıda (3996) Vakit başyazarı, konuyu köşesine taşımış ve dil encümeni heyetinin yeni bir Söz Kitabı üzerinde çalıştığını, bu kitabın içerisinde de artık Türkçe ifadelerin yer alacağını haber vermiştir. Mehmet Asım, ilk başta ihtiyatlı olmakla beraber dilde öz Türkçe hedefini istikbale yönelik önemli bir adım olarak değerlendirmiştir (Us, 1929d: 1).

Vakit gazetesi, genel yayın politikası doğrultusunda dil inkılabının gerekliliğini ortaya koyan bir neşriyat sergilemiştir. Bu devrede Türkçenin tekâmülüne dair pek çok yazı neşredilmiştir. 26 Eylül 1932 tarihinde toplanan Dil Kurultayı’na kadar dil meselesine daha ihtiyatlı yaklaşan bir Vakit varken bu tarihten sonra inkılapçı ve öz Türkçeci bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir.

Vakit sütunlarında Dil İnkılabı konusuna mutedil, ilmî ve akılcı bir bakış açısıyla yaklaşan isim Halil Nimetullah Öztürk’tür. Lisan meselesini ve dil inkılabını 4 ayrı makale serisi ile ele alan Halil Nimetullah, Türkçenin tekâmülünde en akılcı yolun takip edilmesi gerekliliğini öne sürmüştür. Bunlardan ilki 24 Temmuz 1929 tarih ve 4143 numaralı nüshada kaleme aldığı makaledir ki burada meseleyi tanıtarak nasıl tahlil edileceğini tespit etmiştir. Yazar, bu makalesinde Türkçenin serüvenine kısaca bir değindikten sonra tekâmül devrelerine ve lisandaki değişime temas etmiştir. Namık Kemal’in “vatan” mefhumunu dile kazandırması ile lisanda inkılap feyzinin

oluşturduğunu ve devamında millîleşme yolunda adımların hızla atıldığını belirtmiştir. Türkçülüğün cemiyete yayılması ile beraber lisanın millîleşme ve sadeleşmenin hızlandığını belirten yazar, öz Türkçe hakkında şunları söylemiştir (Öztürk, 1929a: 4):

Latin harflerinin sonra bu harflerin mahiyeti icabı olarak Türkçe kelimelerin güzelce yazılmasından, ve Türkçeye girmiş olan Arapça ve Acemce gibi yabancı kelimelerin o kadar iyi yazılamamasından dolayı dilde kendiliğinden ve dilin asıl öz varlığına doğru hayırlı bir değişiklik husule gelmeye başladı.

Bu değişiklik şüphesiz lisanın kendine gelmesine, istikbalini kazanmasına doğru başlanmış olan ilimli bir cereyanın daha ilerlemesine doğru şuurlu bir hız verecektir.

Aynı makalede Halil Nimetullah, Harf İnkılabı sonrasında lisanın tekâmülünde üç farklı anlayışın olduğunu belirtmiştir: 1- Osmanlıcacılık, 2- Tasfiyecilik, 3- Türkçecilik (Öztürk, 1929a: 4). İkinci makalesinde “Osmanlıcacılık” cereyanını tetkik eden yazara göre bu anlayış –mezhep- lisanın bir takım meselelerin doğmasına sebebiyet verir. Her şeyden önce *Osmanlıcacılık*, Osmanlıcanın esasında Türkçe olduğu gerçeğini göz ardı ederek üç ayrı dilden mürekkep bir dil inşa etmiştir. Bu mezhebin ikinci olumsuzluğu ise terim ve kelimelerin lisanın içtimaî temeline değil tamamen lügate ve kitaplara dayanması, yalnızca manaya odaklanarak Türkçenin şive ve kaidelerini dikkate almamasıdır. Bu da Arapça ve Acemce kökenli kelimelerin tabiri caizse kontrolsüz bir şekilde Türkçeye girmesine neden olmaktadır. Üçüncüsü, *Osmanlıcacılık* cereyanının şive, yapı, ahenk gibi unsurlar bakımından Türkçeden uzaklaşması, Arapça kaidelere yaklaşması ve dolayısıyla lisanın millîleşmesine zarar vermesidir (Öztürk, 1929b: 3).

Halil Nimetullah, üçüncü makalesinde “Tasfiyecilik” meselesini ele almıştır. Yazara göre bir kelimenin esas kaynağı lisanın içtimaî yapısıdır. Tarihte pek çok millet muhtelif sebeplerle bir araya gelmiş ve bunun neticesinde bir dilden başka bir dile pek çok kelime geçmiştir. Bu yeni kelimeler, eğer hayatın içinde konuşuluyor ve lisanın unsurları içerisinde kendine bir yer buluyorsa, artık bu dilin öz malı sayılabilir. Ancak *tasfiyecilik* anlayışını lisanın tekâmülü için gerekli görenler, dilin kökenine bakarak hareket eder. Bu vaziyet, lisanın unsurlarında yer alan içtimaî niteliği görmezden gelerek köken itibarıyla “Türk” olduğu gerekçesi ile pek çok yeni –ama hayatın içinde kullanılmayan- kelimeleri lisana sokmak suretiyle adeta yeni ve bilinmeyen bir dilin oluşmasına neden olur. Halil Nimetullah’a göre nasıl ki *Osmanlıcacılık* yabancı unsurları lisana sokarak “ifrat”ı düşünüyor ise *tasfiyecilik* de lisanın içtimaî niteliğinden

uzaklaşarak “tefrit”e düşüyor. Türkçenin tekâmülü ise bu iki anlayış ile gerçekleşemez (Öztürk, 1929c: 3).

Halil Nimetullah, son makalesinde “Türkçecilik” anlayışını tetkik etmiş ve lisanın tekâmülünün bu anlayışı takip ederek gerçekleşeceğini belirtmiştir. *Türkçecilik*, Türk dilinin kendi şive, kaide ve yapı özelliklerini takip eder. Yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerin, özellikle terimlerin Türk diline uygunluğu, hayatın içine ne kadar yerleştiği ve ihtiyaca cevap vermesi gibi lisana ait unsurlar gözetildiği sürece kullanılmasında bir sakınca yoktur. Zira bunlar artık Türkçe kabul edilebilir. Köken itibarıyla “Türk” olan kelimelerin de bu özellikleri haiz olması beklenmelidir. Bunun dışında lisanımıza yabancı dillerden geldiği hâlde hayatın içinde tatbik edilmeyen kelimelerin kullanılmaması *Türkçecilik* anlayışının bir başka esasını teşkil eder. Mümkün mertebe Türk diline ve lisan hayatına uygun bir dil inşa edilmelidir. Bu itibarla *Türkçecilik*, dilin içtimaî temelini esas alır. Halil Nimetullah, öz Türkçe ve lisan meselesinde, lisanın tekâmülünde takip edilmesi gereken yolu şu şekilde açıklamaktadır (Öztürk, 1929ç: 5):

Bu manzaralarda tetkik ettiğimiz gibi “Türkçecilik” “Osmanlıcılık” gibi dilin kendi öz varlığını kabul etmez; ne de “Tasfiyecilik” gibi dilin içtimaî bir varlık olduğunu göremeyecek, dilde yaşamakta olan unsurların lisanı terkip edeceğini ve lisanın bu yaşayan “Türkçe” kelimelerden tereküp edeceğini görmez değildir.

“Türkçecilik” dilin içtimaî bir mevzuu olduğunu ve her içtimaî müessesede olduğu gibi lisan müessesesinde de vuku bulmakta olan hadiselerin tıpkı diğer hadiseler gibi daimi bir “oluş” halinde tekevvün etmekte olduklarını müşahade ederek lisan terkip eden unsurların birer içtimaî şeniyet olduğunu kabul eder.

Bu içtimaî şeniyetler, varlıklarını kendi yaşamalarından alacaklarından, lisanı terkip eden hadiseler, yani kelimeler de bu suretle yaşamakta olan hadiselerdir. Bu hadiseler ise “Türkçe” olan kelimelerdir.

Vakit’in ikinci devresinin önemli yazarları arasında yer alan Sadri Etem Ertem, dil inkılabı konusunda Halil Nimetullah’ın *Türkçecilik* hususundaki görüşlerine benzer bir fikir içinde olmuş ve dil siyasetinin bu yönde olması gerektiğini vurgulamıştır. Mesela 10 Nisan 1931 tarih ve 4760 tarihli nüshada kaleme aldığı “Dil Siyaseti” başlıklı yazısında, halkın içinde yaşayan ve meramımızı ifade edebilecek kelimelerin yerli olarak kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu itibarla dil inkılabında “kelimenin ırkını” değil lisan hayatında edindiği yeri dikkate almak gereklidir, ki zaten bunlar Sadri Etem’in deyimiyle “Çerkez anadan Arnavut babadan doğan Türk çocuk” gibi Türkçedir (Ertem, 1931b: 4).

Vakit sütunlarında dil inkılabına yönelik fikrî tutum, 26 Eylül 1932 tarihinde başlayan Dil Kurultayı ile değişmeye başlamıştır. Kurultayda hararetli tartışmalar vuku bulmuş, Türk dilinin istiklâlinin ne yönde gelişmesi gerektiğine yönelik ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bu süreçte Vakit yazarlarının yukarıda değinilen *Türkçecilik* mezhebinin öne sürdüğü düşüncelerden zamanla uzaklaştığı görülmüştür. Özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin kullanılmasına yönelik muhalif bir tavır ortaya çıkmıştır.

Dil Kurultayı sürecinde Vakit'te neşredilen yazılar, dil inkılabına yönelik görüşün nasıl değiştiğini gözler önüne sermektedir. 25 Eylül 1932 tarihli 5285 numaralı nüshada Hüseyin Rahmi'nin kaleme aldığı "Dilimizin İstiklâli" başlıklı makale bunlardan biridir. *Şık* müellifi, Türk dilinin istiklâli için yabancı kelimelerden muhakkak arındırılması⁸⁰ gerektiğini belirttiği yazısında medenî milletlerin kullandığı bazı ilmî terimleri bu tasfiyeden muaf tutmuştur. Fransızlar tarafından Türk edebiyatının lisanı sebebiyle takdir görmediğini, Arapça ve Farsçanın hâkimiyeti altında kaldığını örnek vererek fikrini desteklemeye çalışmıştır. Hüseyin Rahmi'ye göre ecnebî kelimelerin istilasına karşılık olarak kendi köklerimizden dilin ihtiyacına uygun bir şekilde yeni kelime terkipleri hazırlanmalıdır (Gürpınar, 1932: 7).

Dil Kurultayı sonrasında dil inkılabının öz Türkçeye yönelmesi ve ecnebî kelimelerin Türkçeden arındırılması gerektiği görüşünün ağırlık kazanması, Vakit başyazarı Mehmet Asım'ın bu husustaki kanaatini değiştirmiştir. Öyle ki kurultaydan kısa bir süre sonra kaleme aldığı "Dilde İnkılap Olamaz Mı?" başlığını taşıyan başyazarı bu fikrî değişimin göstergesidir. Dil, doğal bir uzviyete sahiptir ve insanlar arasında zamanla teşekkül etmiştir. Tıpkı insan vücudunun kendi iradesi dışında oluşması gibidir. Ancak ziraat sahasında "aş" ile veya Osmanlıcada olduğu gibi üç dilin terkibi ile birtakım suni müdahaleler olabilir. Bunlar tabii bir vaziyet gibi gerçekleşmemişlerdir. Dil sahasında gerçekleştirilecek inkılap ile yeni kelimeler eskilerin yerine kullanılabilir ve bu sayede "Türk dili istiklâlini ve tabii inkişafını" bulur (Us 1932b: 1-2).

⁸⁰ Bu görüş, zamanla Vakit sütunlarında hâkim olmuştur. Benzer bir düşünce henüz Dil Kurultayı başlamadan önce A. Sırrı'nın Dil Kurultayı üyelerinden olan Prof. Dr. Kemal Cenap Bey ile gerçekleştirdiği bir mülakatta da belirtilmiştir. Kemal Cenap Bey, bazı terimlerin dışında lisanda hâlen hâkimiyetini sürdüren Osmanlıca kelimeler yerine münevverler tarafından keşif ve tetkik edilecek Türkçe kökenli kelimelerin kullanılması taraftarı olduğunu söylemiştir (Özata, 1932: 1, 6).

Dil İnkılabı, zaman geçtikçe inkılapçı aydınlar tarafından “dilin istiklâli”, “dilin kurtuluşu”, “Türk kurtuluş savaşının yeni bir yüzü” şeklinde değerlendirilmiştir. Tüm bu ifadeler, esasında “Osmanlıcanın tasfiyesi” olarak da görülebilir. Zaten Vakit sütunlarında mesele bu şekilde ele alınmıştır. Gazetede neşredilen ilmî makaleler, dile dair tetkik ve tenkitler, haber ve yorumlar hep bu minvalden hareket etmiştir. Hâsılı dilde tasfiyeciliğe karşı ihtiyatlı tutumdan vazgeçilmiştir. Çünkü dil inkılabı, yalnızca lisana ait bir gelişme değil aynı zamanda imparatorluk Türkiye’sinin izlerini ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir.

Vakit’te yer alan bu düşünceler muhtelif yazarlarca şu şekilde temsil edilmiştir: 20 Kasım 1932 tarihli 5340 numaralı nüshada Dr. M. Necdet imzalı “Türk Dilini Nasıl Onarmalı?” başlıklı makale, Türk dilinin Arapça ve Acemce kelimelerle doldurulmasını tenkit ederek “dedelerimizin hataları” şeklinde yorumlanmıştır. Necdet, dilde kati bir Türkçülükten yana tavır alır ve bin senedir kullanılan kelimelerin Türk olmadıkları için dilde tutulmaları yanlıştır. Çünkü bir zamanlar din milliyetin üstünde tutulduğundan atalarımız bu yolu takip etmiş, dil de bu yönde tesir altında kalmıştır. Ancak milliyetin ve dilin millî niteliğinin önemi anlaşıldığından Türk dili de bu yönde gelişmelidir (Necdet, 1932: 6).

Halil Nimetullah, dil inkılabının ilk safhasında *Tasfiyecilik* anlayışını tenkit etmesine rağmen Dil Kurultayı sonrasında oluşan yeni anlayışı -ki bunun içinde tasfiyeci bir tutum da vardır- “dil severlik” olarak tanımlamıştır. Lisan-ı Osmani, Türk milletini geri bırakan bir dildir. Uluslararası ve medenî milletler içerisinde yeni bir dil anlayışı gereklidir. Öyle ki gelişmiş milletlerin dilleri de bir zamanlar bu merhaleden geçmiş ve dillerindeki yabancı ifadeleri atarak çağdaş bir şekle bürünmüştür. Nimetullah, “dil severlik” ifadesini aynı zamanda öz Türkçe için bir ideal olarak gösterir ve dil severlerin kendini bulamamış, kendine gelememiş olanlara kendi varlıklarını yaratan dilimizin yüceliğini, güzelliğini, üstünlüğünü” hatırlatmasını bir ödev olarak sunmuştur (Öztürk, 1933a: 11). Bir diğer makalesinde ise yazar iki anlayıştan söz eder: bunlardan biri “Osmanlıca anlayış” diğeri ise “Türkçe anlayış”tır. İlkinin takip edenler, öz Türkçenin, bünyesindeki yabancı kelimeleri attığında “işe yaramaz” olacağını ileri sürer. Oysa durum böyle değildir, çünkü Türkçe kendi öz varlığını ortaya çıkardığı zaman ifade kabiliyeti ve güzelliği bakımından yüksek bir

seviyeye çıkacaktır. İkincisi, yani “Türkçe anlayış” ise dilde öze dönüşü ve yeniliği temsil ettiği için Osmanlıca anlayışa “bayat” gözüyle bakar (Öztürk, 1933b: 8).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Öz Türkçe Davası” başlığını taşıyan başyazılarında dil inkılabını iki cepheden değerlendirmiştir: ilki Osmanlıcanın yalnızca bir dil değil bir zihniyet olduğu gerçeğidir. Zira Osmanlıca, bir dil olmanın ötesinde eski devirleri, adetleri ve kültürü temsil eden bir zihniyettir. Bu yüzden Osmanlıca ile mücadele ve elde edilecek başarı “kafalardaki istiklâl harbinin zaferi” olacaktır (Karaosmanoğlu, 1933a: 1-2). İkincisi ise öz Türkçenin öz varlığına kavuşması ile beraber ırkî bir dil olan Türk dilinin geniş bir coğrafi alana yayılmasına zemin hazırlayacak olmasıdır. Neticede dil inkılabı, Osmanlıca zihniyetini silerek tarihî ve coğrafi özellikleri haiz geniş bir kültür hareketidir (Karaosmanoğlu, 1933b: 1-2).

Dil Kurultayı’nın toplandığı 26 Eylül günü “Dil Bayramı” ilan edilmiştir. Bu tarih, dil inkılabının önemini idrak etmenin bir vesilesi olmuştur. Vakit başyazarı Mehmet Asım, 26 Eylül 1934 tarihli “Bugün Dil Bayramı” başlıklı yazısında dil inkılabını halkçı ve milliyetçi bir açıdan değerlendirir. Osmanlıca, yalnızca okur-yazar zümre tarafından bilinen ve Türk soydaşları ile bu zümrenin arasını açan bir dildir. Oysa Türk milletine mensup milyonlara insan vardır. İşte dil inkılabı bu insanların birbiriyle anlaşabilmesini sağlamak rolüne sahiptir (Us, 1933d: 1, 5). Aynı gün Sadri Etem, “İşaretler” köşesinde dil bayramını bir kurtuluş günü olarak niteler. Bu, imparatorluk Türkiye’sinden kalan Arap ve Acem kültürünün hâkim olduğu yarı koloni anlayıştan kurtuluştur. Dil inkılabı, bir milletin kendi diliyle konuşarak yabancı unsurlardan kurtuluşudur (Ertem, 1934a: 3).

Neticede Vakit gazetesi dil inkılabını yalnızca bir dil tekâmülü olarak değil geçmişin tasfiye edilmesi olarak görmüştür. Bu yüzden yalnızca dil inkılabını tetkik etmekle kalmamış tatbik de etmiştir. Arapça kökenli kelimelerin pek çoğu terk edilmeye başlamış, yerine öz Türkçe kelimeler kullanılmaya başlamıştır. Mesela gazetenin önemli yazarlarından Selami İzzet, uzun süredir yazdığı köşesi “Sohbetler” ismini “Konuşumlar” olarak değiştirmiştir. Gazete, *Kurun* ismini almadan hemen önce dil inkılabına uygun bir gazete dili ve haber dili oluşturmak istemiştir. Bunun için pek çok yazı yazmış, Dil Kurultayı ve Tarama Dergisi tarafından tavsiye ve teklif edilen kelimeleri kullanmaya özen göstermiştir. Yazarları marifetiyle yeni kelimeler teklif

etmiş, gazete muhtevasını büyük ölçüde bu inkılaba uygun bir şekilde tanzim etmiştir. Artık Türkçeleşmiş denilebilecek kelimeler dahi Osmanlıca olduğu gerekçesiyle dilin dışına atılmaya çalışılmıştır. “Teşekkür” yerine “unutmam”, “merhaba” yerine “sağlıkla” gibi kelimelere yer verilmiştir. Gazetenin dilinde yaşanan değişim o kadar büyüktür ki, beş sene önce yazılan bir makale ile beş sene sonra yazılan makale arasında çok büyük farklar mevcuttur. Öz Türkçe ile yazılmış olan makaleyi anlayabilmek oldukça güç bir duruma gelmiştir. Vakit’in Kurun isminden hemen önce gerçekleştirdiği bir diğer faaliyet “Öz Türkçe Karşılıklar” başlığını taşıyan bir sözlük hediyesidir. Gazete okurlarına öz Türkçe sözlüğü hediye etmiştir.

Vakit’in öz Türkçe taraftarlığı dilin zamanla değişeceğine ve insanlar tarafından benimseneceğine olan inançtan kaynaklanmıştır. Ancak netice beklendiği gibi olmamıştır. Belki dil inkılabı ile yeni kelimelerin bir kısmı dile tutunmayı başarmıştır. Ancak bu amaçlanan şekilde gerçekleşmemiştir. Pek çok Arapça ve Farsça kökenli kelimenin yeri doldurulamamış, asırlardır dilin içine yerleşmiş olan kelimeler zamanla yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Bir başka deyişle öz Türkçe karşılıklar, gerek kullanım zorluğu gerekse anlam kaybı bakımından dile özgü bazı sıkıntıların neticesiyle zamanla ortadan kalkmıştır.

4.3.3.2. Maarif meselesi

Cumhuriyet’in ilanından sonra gerçekleştirilen önemli inkılaplardan biri de eğitim alanında atılan adımlardır. Lisan meselesinde olduğu gibi eğitimde de köklü değişiklikler vuku bulmuştur. Bu değişiklikler farklı açılardan yorumlanabilirse de daha çok Batılılaşma hareketleri içinde değerlendirilmelidir. Zira Cumhuriyet’in ilanından itibaren muasır medeniyetler seviyesine ulaşma gayesi devletin en önemli politikası olmuştur.

Maarif alanında gerçekleştirilen en önemli yenilik 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu’dur. Böylelikle tekke ve medreseler kapatılmış, tüm eğitim öğretim kurumları Maarif Vekâleti’ne (Millî Eğitim Bakanlığı’na) bağlanmıştır. Hilafetle beraber dinî eğitimin yoğun olarak verildiği yapılar da ilga edilmiştir. Eğitimin merkezden yürütülmesi ulus devletlerin temel özelliklerindendir. Bunun yanı sıra eğitim öğretimin birleştirilmesi ve modernleştirilmesi hem laikliğin hem de çağdaş eğitimin bir gereği olarak düşünülmüştür.

Vakit gazetesi, maarif hususunda önemli bir muhtevaya sahiptir. Bu kapsamda neşredilen yazıların fikrî tarafı genellikle devletin aldığı kararları destekleyen bir doğrultuda gerçekleşmiştir. Çağdaş ve Batılı ülkelerin eğitim sistemi ve terbiye metotları, Türkiye için en ideal yoldur. Memleketin her tarafında okur-yazarlığın yaygınlaşması, eğitimde birliğin sağlanması, meslekî ve teknik okulların açılması ve belki de en önemlisi tüm bunları icra edecek bir teşkilat sisteminin ortaya konulması gazetenin bu yayın devresinde ele aldığı ve maarife matuf ana başlıklardır.

Vakit, Tehvid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesini, memleketin maarifi açısından oldukça faydalı görmüştür. 2230 sayılı 11 Mart 1924 tarihli nüshanın başyazısı, Darülfünun Felsefe Tarihi hocası Mehmet Emin Erişirgil tarafından kaleme alınmış ve onun bu hususa ilişkin fikirlerine hasredilmiştir. Yazara göre eğitimin birliğini temin eden bu inkılap, medreselerin müspet-pozitif- bilimlerden mahrum oluşundan kaynaklanmış olup dinî eğitim ve maarif adına sevindirici bir gelişmedir. Zira medrese eğitimi, dinî bilgilerin tetkik ve tahlil edilmesiyle yeni fikirlere ulaşma, dinî meseleleri doğru bir yöntem ile ele alma kudretine sahip değildir. Bunun için batı tarzı eğitim sistemine ve ilmî metoda ihtiyaç vardır. Mehmet Emin, uzun zamandan beri var olan medrese eğitimine rağmen bir Gazalî'nin neden yetişmediğini sorgulamak suretiyle bu eğitim sistemini tenkit eder. Medreselerin yerine kurulması planlanan İlahiyat Fakültesi'nin doğru bir idare ile çok daha faydalı olacağı kanaatindedir. Bu fakülte bünyesinde özellikle dinî eserler ve müesseselerin araştırmasında pozitif bilimlerden –sosyoloji, psikoloji, ilimlerde ve tarihte usul gibi- istifade edilmesi, tefsir ve hadis usulü, Kelâmiyûn Hükema'nın, Kelâm ilminin tarihî tetkiki ve tüm bunlardan mana çıkartabilmek için din felsefesinin öğretilmesi çok önemlidir. Erişirgil'e göre tüm bunların doğru bir şekilde gerçekleşebilmesi için İlahiyat Fakültesi'ne has bir müdürün ve bu işleri yürütecek bir komisyonun teşkil edilmesi elzemdir. Dinî eğitimde ve maarifte başarı ancak bu şekilde gelir (Erişirgil, 1924a: 1).

Maarif sahasındaki adımlarda Batılı eğitim bilimcilerinin danışmanlığının da önemli bir rolü vardır. Meşhur Amerikalı filozof ve bilim adamı John Dewey, maarif sistemini incelemek ve eğitim alanında tavsiye raporu sunmak için Türkiye'ye davet edilmiştir. Vakit gazetesi, Dewey'in Türk maarifine ilişkin görüş ve düşüncelerini öğrenmek için kendisiyle bir mülakat gerçekleştirmiştir. Bu mülakat, "John Dewey'in

Maarif Hakkındaki Fikirleri” başlığı ile 2392 sayılı 26 Ağustos 1924 tarihli nüshada ve Hüseyin Necati imzasıyla neşredilmiştir. Cumhuriyet sonrası Türk maarifi hakkında önemli bilgiler ihtiva eden yazıda John Dewey, öncelikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dinî eğitimin ilga edilmesinin doğru bir gelişme olduğundan bahsetmiştir. Türkiye’de maarif alanındaki çabanın ve gelişmelerin doğru bir istikamette olduğunu belirten Dewey, maarifte yapılması gereken önemli işleri şu satırlarla izah etmektedir (Necati, 1924: 2):

Benim maarif işlerinde hayatımı hasrettiğim iki fikir vardır. Talebeler ile köylerin hayatın, muhitin irtibatını temin etmek, orta mektebi iptidailerle telif etmek ve orta mektebi mezunları, âli mekteplere girmeseler bile hayata hazırlanmış ve bir meslek intihap edilmiş olarak çıkarmak lazımdır. İptidaide çocukların yaşları küçük olduğundan belki hazırlanamazlar. Burada çocukların teşebbüs-i şahsîleri temniye edilmelidir. Bu dediğim fikir daha ziyade muallimlere aittir; mürebbiyelerin kendi şahsî teşebbüslerine bırakırım. Onlar memleketi, mahallî ihtiyaçları daha iyi bilirler ve idare ederler. Asıl mühim nokta çocukların yalnız hafızalarına yükletilmesidir. Anlayışlarına ehemmiyet vermek ve köy hayatıyla irtibatlarının temini lazımdır. Mesela buğday yetişen muhitte nazariyattan ziyade tohumların neveleri gösterilerek toprağın, havanın, iklimin şeraiti hayat üzerinde öğretilerek, ziraat alât ve edavatına aynı suretle amelî bir surette gösterilerek tedrisat yapılmalıdır.

John Dewey, ihtiyaca göre öğrenci yetiştirme ve öğrencilerin muhit ile olan sosyal ilişkilerinin geliştirilmesinin yanı sıra okul binalarının çocukların eğitimi için elverişli olmasının önemine dikkat çekmiş, oyun alanlarının, uygulamalı eğitim için gerekli malzeme ve tesisin olması gerektiğini vurgulamıştır (Necati, 1924: 2). Dewey’in fikirleri uzun süre Türk maarifini meşgul etmiştir. Pek çok gazeteci onun düşüncelerinden yola çıkarak Türk eğitim sisteminde olması gereken özellikleri ele almıştır.

Bir diğer eğitim bilimci Belçikalı Mösyö Evmer Buyez⁸¹, Türk maarifine ilişkin değerlendirmelerini rapor hâlinde Maarif Vekâletine sunmuştur. 3570 sayılı 14 Aralık 1927 tarihli nüshada manşetten verilen “Maarif ve Terbiye Sistemimiz” başlığıyla neşredilen uzun yazı, mezkûr bilim adamının raporunu hülâsa etmektedir. Habere göre Buyez’in Türk maarifine ilişkin en önemli tavsiyesi, Türkiye’nin muhtelif bölgelerindeki ihtiyaca denk gelecek şekilde özellikle sanayi, ziraat ve teknoloji sahalarında istihdamı temin edecek meslekî ve teknik okulların kurulmasıdır. İkincisi

⁸¹ Yazarın adı Osmanlıca Elif+Vav+Mim+He+Ra ve Be+Vav+Hemze+Ye+Ze harflerinden oluşmaktadır.

Ankara’da bir “İş Darülfünunu” teşkil edilmesi gerektiğidir. Bu yüksekokul Türkiye’nin diğer bölgelerinde açılması planlanan okullara öğretmen ve planlayıcı yetiştirme gayesini taşımalıdır. Haberde John Dewey’in fikirlerinin de bu yönde olduğu hatırlatılmıştır. Söz konusu raporda Belçika’dan örnekler verilmiş ve Buyez’in kurulmasını istediği meslek ve teknik okullardan mezun olanların sanayide, tarımda ve iş hayatında faal rol oynadıkları, kurdukları şirketlerin büyüyüp ülkeye katkıda bulundukları belirtilmiştir. Mesleki ve teknik okulların doğru bir idare sistemi ile maarifte yer alması, gelişmiş ülkelerin sanayi ve tarımına ulaşmak için önemli bir merhaleidir (Maarif ve Terbiye Sistemimiz, 1927: 1, 3).

Aynı sayıda (3570) başyazar Mehmet Asım da Türk maarifinde teknik tedrisatın vaziyetini tahlil eden ve Maarif Vekâleti tarafından Belçikalı eğitimci Evmer Buyez’in tavsiye raporları doğrultusunda atılacak adımları ele almıştır. Yazar geçmişten günümüze gelen teknik tedrisatı şu şekilde hülâsa etmektedir (Us, 1927c: 1):

Şimdiye kadar memleketimizde teknik tedrisat namına mevcut olan ilmî ve terbiyevî müessesat muhtelif vilayetlerdeki sanayi mekteplerine inhisar ediyordu. Mahallî idare-i hususiyelerde merbut olan bu mektepler hudayinabit (eğitim görmemiş, kendini yetiştirmiş) bir hâlde idi. Valiler buralara bir müdür tayin eder, bu müdürler bildikleri gibi birer program vücuda getirir, muallim olarak ele geçen kimseler çocukların talim ve terbiyesini deruhte eder, tabii buralarda tedrisat sahasında yapılan her şey tesadüflerin cereyanlarına tabi kalırdı. Bazen bu mekteplerin yüksek idaresini tanzim edenlerin kifayetsizliği hatır ve hayale gelmeyecek neticeler verirdi. Nitekim bu cümleden olarak Kastamonu Sanayii mektebinde bir piyano şubesi açıldı.

Mehmet Asım’a göre Türk maarifindeki teknik tedrisat, çağdaş bir terbiye, idare ve teftiş sisteminden mahrumdur. Bunun için memleketin ihtiyacı olan sahalarda ihtiyacı olan teknisyen, mühendis ve ustabaşı gibi elemanları yetiştiremez. Ancak, Evmer Buyez’in de belirttiği gibi Ankara’da tesis edilecek olan bir İş Darülfünunu, çağdaş bir eğitimle hareket ederek teknik tedrisatın ihtiyaç duyacağı muallim ve teknisyenleri yetiştirerek muhtelif illere gönderecektir. Bir diğer önemli konu, meclis vasıtasıyla oluşturulacak bir komisyonun teftiş vazifesiyle teknik tedrisattaki durumu takip etmesidir. Mehmet Asım, bu teftişin Türk maarifinde yeni bir adım olduğunu belirterek teknik tedrisatta başarı için önemine dikkat çekmiştir (Us, 1927c: 1). İşbölümü, meslekî ve teknik eğitim, denetleme, teknolojik gelişmeye ayak uydurma isteği Türk maarifinde Batılılaşma merkezli bir merhaleye gelindiğini göstermektedir. Vakit de bu merhaleyi desteklemiş ve uygulamaya konmasını talep etmiştir.

Maarif meselesi başlığı altında Vakıf'te yer alan bir diğer önemli konu spordur. 2680 numaralı 14 Haziran 1925 tarihli nüshada devrin Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'in Beyoğlu'nda düzenlenen bir yemekte gençlere hitaben yaptığı konuşma aynen neşredilmiştir. “Maarif Vekilimizin Gençlere Çizdiği Yol” başlıklı haberde Maarif Vekili, sporun gençler için önemine değinmiş, bunun yanı sıra beynelmilel sahada medenî bir terbiyeye sahip olmak gerektiğini belirtmiştir. Tanrıöver'in konuşmasında belirttiği şu ifadeler, Türk maarifindeki hedefi anlatması bakımından önem arz eder (Maarif Vekilimizin Gençlere Çizdiği Yol, 1925: 2):

...Bugünkü Türkiye, faaliyetin bütün sahalarında, beynelmilel bir müsabakaya dahil olmuştur. Memleket tababeti bütün medenî dünyanın tababet yolundaki maharetiyle, mesaisiyle alakadar olmazsa, askerliğimiz diğer milletlerin askerlik şuuruna karşı lakayt kalırsa, terbiyemizin ve bütün diğer milletlerin mümasil işleriyle, teşebbüsleriyle bir mukayese zemini üzerinde olduğumuzu düşünmezsek yeniden kurun-ı vustaya bir tecerrüd içine düştük demektir.

Maarif Vekili'nin ifadeleri, Türk maarifinin ve diğer tüm alanların Batılılaşma vakıasına uygun bir şekilde tanzim edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Türk basını, bilhassa Vakıf, bu politika ve anlayışı her fırsatta tasdik etmiş, gündeme getirmiş ve desteklemiştir.

Bununla beraber Vakıf'te maarife dair tenkitler veya eksiklikleri ifade eden sesler de yükselmiştir. Yazar kadrosunun önemli kalemelerinden Hakkı Süha Gezin, 3137 numaralı nüshada “Mektepsizlik Derdi” ismiyle bir yazı kaleme almıştır. Seyyah imzası ile çıkan yazıda, sınıf mevcudunun çok yüksek sayılara ulaştığı, mektepler arası mesafenin çok uzun olduğu, velilerin çocuklarını okula göndermek için evlerini taşıdığı, dolayısıyla yeterli sayıda mektep olmamasından kaynaklanan bir meseleye işaret edilmektedir. En kısa zamanda mektep meselesinin çözülerek daha iyi bir eğitim verilmesi gerektiğini belirten yazara göre insanların bazı inkılaplarda anlayışlı olmasını da istemiştir. Zira Türkiye, büyük savaşların ve zorlukların neticesinde ortaya çıkmış ve pek çok ihtiyaçla karşı karşıya kalmıştır (Seyyah, 1926: 2). Hakkı Süha'nın bu yazıdaki tenkidi doğrudan doğruya devlete veya idareye değildir. Esasında bu yazı, bir tespittir, vaziyeti göstermek, hatırlatmaktır.

Maarif alanındaki ıslahatlar yükseköğretim düzeyinde “Darülfünun Islahatı” başlığı altında toplanmıştır. Darülfünun, henüz üniversite statüsüne kavuşmadan önce nitelik ve nicelik bakımından noksanlıkları bulunan bir eğitim kurumu vaziyetindedir ve memleketin fikrî ve ilmî tekâmülü için birtakım ıslahatlara ihtiyacı vardır. Vakıf'ın

Darülfünun'a dair muhtevası bu ıslahatları konu edinmiş, eğitimin bu yüksek kademesinin hangi gaye ve ideal etrafında şekillenmesi gerektiğini sorgulayarak muhtelif çözüm teklifleri sunmuştur.

Mehmet Asım, 10 Ekim 1929 tarihli (4221) Vakıf'te "Darülfünun Meselesi" başlıklı yazısında, Darülfünun'da verilen eğitimin kâfi bir düzeyde olmadığını belirterek nitelik bakımından eksikliği vurgulamıştır. Bununla beraber maddî anlamda da eksiklikler vardır ki bunların başında devlet bütçesinde Darülfünun için ayrılan payın az olması ve müderrislerin maaşlarının düşük olması⁸² en başta gelir (Us, 1929f: 1).

Darülfünun, bir memlekette ilim yuvası olarak vazife görür. Memleketin gelişmesinde ilmî gelişmelerin takibinde ve tatbikinde önemli bir rol oynar. Bu cihet, Darülfünun'un nitelik bakımından da müttekâmil bir seviyede olması gerektiği anlamına gelir. Vakıf yazarlarından Sadri Etem, Darülfünun meselesini nitelik yönüyle tetkik etmiş ve bir Darülfünun'da olması gereken nitelikleri ve beklentileri şöyle sıralamıştır: 1- Çağdaş bir bilim kurumu olması, 2- Memleket kültürünü tertip etmesi, 3- İlim otoritesi olabilmesi, 4- Sağlam fikir adamları yetiştirmesi. Yazara göre bugünkü ilim, dogmalardan sıyrılmış ve müspet bir vaziyettedir. Duraklayan ve eskiyi özleyen bir ilim anlayışı değil sorgulayan ve geleceği inşa eden yenilikçi bir ilmî anlayış hâkimdir. Gelişmiş devletlerde bu anlayış tarihî tecrübelerden doğmuştur. Darülfünun bizde Ziya Gökalp'in gayretlerine kadar müspet ilim anlayışından uzak kalmıştır. Bununla beraber gelecek nesillere daha iyi bir gelecek verebilmek adına bu ilim anlayışına sarılmak durumundayız (Ertem, 1929b: 5). Bu fikirleri destekleyen bir başka yazısında Sadri Etem, müspet ve muasır ilim anlayışının ancak demokrasilerde yaşayabileceğini belirterek demokrasi ve darülfünun arasında sıkı bir bağlantı kurmuştur. Darülfünun, hayatı formüle ederek "asrî hayatın müftüsü" rolünü üstlenmiştir. Yazar, makalesinde ayrıca E. Guyon'un Darülfünun tarafından yetiştirilen iki elit kesime değinir. İlki, "*Olempienne*" dediği insan tipi, demokrasilerin fikrî cephesini teşkil eden elitleri oluşturur. Bunlar demokrasiyi kalemi ve fikirleriyle

⁸² Mehmet Asım, bu yazıdan kısa bir süre sonra 4 Kasım 1929'da "Darülfünun Islahatı" başlığında kaleme aldığı yazı ile müderrislerin maaş meselesinin çözüldüğünü bildirmiştir. Müderrisler iki sınıfa ayrılmıştır: ilki hayatlarını ilme vakfeden ve aslî derslerden mesul olan hocalardır ve bunların maaşlarında kısmî bir iyileşme yapılmıştır. İkincileri ise hocalığın yanında başka işlerle de meşgul olan kesimdir. Bunlarda ise ciddi bir iyileştirme planlanmamıştır. Böylece aradaki dengenin kurulacağı öngörülmüştür (Us, 1929e: 1).

besleyen insanlardır. İkinci insan tipi ise devlet mekanizmasının işlerliğine hizmet eden elitlerdir. İşte yazara göre bizdeki Darülfünun meselesi *olempienne* tarzı insanların henüz istenen düzeyde yetişmemesinden ileri gelir. İkinci insan tipi devlet idaresi altında olduğu için yetiştirilir. Ancak hayatı formüle edebilecek ilmî ve fikrî insan yetiştirmek, Darülfünun ıslahatının en önemli gayesi olmalıdır (Ertem, 1929c: 5).

Darülfünun ıslahatının son halkası üniversitenin tesisidir. Darülfünun'un yerine kurulan üniversitenin 1 Ağustos 1933 tarihinde açılışı vesilesiyle aynı tarihte başyazı sütununda Necip Ali imzasıyla bir yazı neşredilmiştir. Yazara göre üniversitenin kuruluşu, Batı hümanizmini veren, muhtelif şubeleriyle modern ve müspet ilmî anlayışı ortaya koyacak bir müessese rolünde olacaktır. Dolayısıyla bazı yabancı hocalar ile eğitim desteklenmiştir. Kısa sürede gelişerek ait olduğu muasır seviyeye çıkacaktır (Ali, 1933: 1-2). Sadri Etem, Osmanlı'dan kalan medrese ve Darülfünun'un kapanmasını, Osmanlı maarifinin yıkılışı olarak görmüş, üniversitenin teşkilini ise “modern kültürün doğuşu” şeklinde yorumlamıştır (Ertem, 1933f: 3).

Maarif meselesini dolaylı olarak ilgilendiren ve devrin önemli inkılaplarından biri de Halkevlerinin açılmasıdır. Doğrudan doğruya, maarif sahasına girmemekle beraber halka çağdaş ve kültürel bir terbiye kazandırmak gayesini taşır. Halkevleri, bilhassa Batılılaşmanın tesirlerinin bir tezahürü şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim 20 Şubat 1932 tarihli (5070) nüshada manşetten verilen haber, Halkevlerinin amacının CHF'nin *altı ok* temelini benimsemiş, millî kültürün yükselmesine katkı sağlayan, medenî ve çağdaş milletlerin tekâmülünü takip eden insanlar yetiştirmek olduğunu bildirmiştir (Halkevleri Dün Pek Samimi Bir Merasimle Açıldılar, 1932: 1, 4). Mehmet Asım da halkevlerinin açılması münasebetiyle kaleme aldığı makalesinde, bu teşebbüsü önemli bir kültür inkılabı şeklinde ele almıştır. Mehmet Asım'ın şu ifadeleri meseleye ilişkin görüşlerini yansıtmaları bakımından önemlidir (Us, 1932c: 1-2):

Şüphe yok ki yalnız inkılap davasında değil, fikri hayatın her sahasında gençlik dernek kafası çalışan ve işleyen insan demektir. Hatta fikri gençliğin kemali çok defa insanlara saçlar ağardıktan sonra gelir. Onun için Halkevlerinde her yaştaki vatandaşlar aralarında hiçbir rütbe ve mevki farkı gözetilmeksizin bir araya toplanacak, Türk milletinin muhtelif sahadaki kültür tekâmülüne hizmet edeceklerdir.

Vakit, maarif ıslahatını bir inkılap davası şeklinde ele alır. Bu devrin önemli yazarlarından Sadri Etem, 29 Ocak 1934 tarihinde (5769) neşredilen yazısında, maarif

ıslahatının 5 temel esas çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Teknikte muasır seviyeye çıkmak, kültür hususiyetini koruyarak onu beynelmilel sahada temsil edecek adam yetiştirmek, millet ve devlet davasını içselleştirmiş adam yetiştirmek, dine ve metafiziğe değil müspet ilme istinat eden adam yetiştirmek ve Türk inkılabını benimsemiş adam yetiştirmek. Bu esaslar, gerek anayasa, CHF programı gerekse Gazi Mustafa Kemal'in nutukları tarafından ortaya konmuştur. Yazara göre bu esaslar ile yetişen kadro, “şarkta ve garpta kopyacı tanzimat ve meşrutiyet maarifi”nden ayrılır (Ertem, 1934b: 3). Böylece maarif ıslahatı, inkılapçı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Eğitim, inkılabın yerleşmesi ve benimsenmesinde önemli bir vasıta şeklinde yorumlanmıştır.

Sonuç olarak Vakit gazetesinin bu devrede maarife ait meseleleri ele alış tarzı Cumhuriyet'in tatbik etmek istediği eğitim politikaları ile doğru orantılıdır. Cumhuriyet maarifi, memleketin kültür bakımından gelişmesini ve bunun cumhuriyetin temel esaslarına uygun bir ideal ile gerçekleşmesini hedeflemiştir. Eğitim, Batılı ölçülere göre ve çağdaş bilimin ışığında yürütülmelidir. Tekke ve medreselerin ilgası, laiklik açısından olduğu kadar Batı normlarına yaklaşmak bakımından da yerinde bir hamledir. İlerleyen devrede köy enstitülerinin tesisine fikrî bir temel teşkil edecek olan yabancı danışmanların tetkikleri ve raporları da dikkatle incelenmeli ve tatbik edilmelidir. Özellikle meslek okullarına önem verilmeli, memlekette kırsal nüfusunun daha yoğun olduğu göz önüne alınarak köylerde mektepler kurulmalı ve şehirlerle yakın irtibat ve temas sağlanmalıdır. Mektep sayıları artırılmalı, mekteplerin maddî şartları iyileştirilmelidir.

4.3.4. Milliyetçilik Düşüncesi ve Vakit Gazetesi

Vakit, Türk matbuatında milliyetçilik düşüncesini temsil eden gazeteler arasındadır. Fikrî zemini milliyetçiliğe dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son devresinde dahi bunun izleri görülmüştür. İlk yayın devresinde Türkçülük akımının basında temsil edildiği İstanbul gazeteleri arasında yer almıştır. Millî Mücadele'yi, kısa bir devre hariç desteklemiş, Osmanlı devrinde Türk unsurunun önemini vurgulamış, onu çağdaş ve mütekâmil bir millet olma idealinde birleştirme fikrini yaymıştır.

Vakit, Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte, ikinci yayın devresinde de milliyetçilik düşüncesi zemininde yayınlarına devam etmiştir. Bu süreçte Batılılaşma ve yenilik hareketleri ile laikliğin tahkim edilmesine yönelik haber ve yazılar yoğunluktadır. Fakat milliyetçilik gazetesinin fikrî temellerinde zaten yer aldığı için muhtevasına münderiştir.

Milliyetçilik, ulus-devlet yapılarının temel ideolojik taşıdır. Aynı dili konuşan, müşterek kültür ve medeniyete sahip ve aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insanlara millet denir. Bu insan topluluğu hayatlarını hür ve bağımsız bir istikbale nakletmek, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve dış tehlikelerden korunmak gibi yüksek talepleri yerine getiren bir idealde birleşirler. İşte bu düşünce milliyetçiliğin temelini tesis eder. Hâlen dünya üzerinde varlığını sürdüren bu insan topluluklarının büyük bir kısmı bu ideali, yalnızca siyasî olarak değil hayatî olarak da benimserler. Bu tanımdan hareketle milliyetçilik, çok yönlü bir çalışma sahası olmakla beraber sosyolojik yönü daha yüksek bir mefhumdur.

Vakit gazetesi, milliyetçiliği Türk milletinin bütünlüğü, birlik ve beraberliği için temel bir prensip olarak görmüştür. Millî bayramlar, tarihî mücadeleler ve muhtelif şahsiyetler Türk matbuatında milliyetçilik düşüncesinin temsilinde rol oynamıştır. Vakit, bu millî hatıralar ve faaliyetleri yıldönümlerinde, önemli tarihlerde okurlarına aktarmak ve bunların bir millet için ne kadar önemli olduğunu belirtmek suretiyle milliyetçilik düşüncesini yüceltmıştır. Vakit'in bu faaliyeti ihtifallerin milliyetçiliğin inşa sürecinde oynadığı rolü göstermektedir.

Vakit başyazarı Mehmet Asım, 2434 sayılı 7 Ekim 1924 sayılı nüshasında “Zaferde Millet ve Fert” isimli bir yazı kaleme almıştır. Yazar bu yazısında Türk milletinin kazandığı zaferde büyük zorluklar çektiğini ve bunun mimarının tek tek fertler değil aslında bütün bir millet olduğunu belirtmiştir. Millî şahsiyetlerin tek tek değil aslında bir bütün olarak gayreti neticesinde *istihlas-ı millî* hareketi başarıya ulaşmıştır. Bu harekette pek çok şehit verilmiş, en yukarıdan en aşağıya kadar herkes elinden geleni yapmıştır. Böyle bir zaferi muayyen şahıslar arasında bir ayırım malzemesi yapmak doğru değildir. Mehmet Asım, *istihlas-ı millî* mefhumunu bir taca benzeterek onu şu şekilde izah eder (Us, 1924i: 1):

İstihlas-ı millî şerefi ancak millete mal olabilecek bir taca benzer. Bu tacın üzerinde büyük, küçük bir takım parlak isimler görülür. Fakat bu isimleri o taçtan tefrik etmek kabil değildir. Millî kelimesi ile tavsif edilen bir harekette amil-i esas olan şahsiyetler ile milletin şahsîyeti adeta can ile bedene teşbih edilebilir. Canı bedenden, ruhu cisimden tefrik etmek kabil olmadığı gibi millî hareketi idare eden kıymetleri de o milletin mevcudiyetinden ayırmak mümkün değildir.

Ferdi milletten ayırmayan, onu millette eriten ve şahsiyeti hem fert hem de millet için müşterek olarak gören bu açıklamada uzviyetçi sosyolojinin izleri vardır. Öyle ki uzviyetçi sosyoloji beden-organ ve parça-bütün ilişkisi üzerinden millet ve milliyetçilik kavramlarını izah etmeye çalışır. Yukarıdaki ifadeler böyle bir mana taşımaktadır.

Vakit'in milliyetçiliğinde, tıpkı Türk milliyetçiliğinin ilmî ve teorik inşasının temellerinde olduğu gibi Ziya Gökalp'in izi vardır. Türkiye'de sosyolojinin kuruculuğunu yapan ve Türkçülüğün babası olarak kabul edilen, Cumhuriyet'in fikrî terkinde büyük rol oynayan Gökalp'in fikirleri, Vakit yazarlarına da tesir etmiştir. Mehmet Asım'ın bu yöndeki düşüncelerinde Gökalp'in ve onun Türk ilim sahasına kazandırdığı Emile Durkheim'ın görüşlerinin önemli bir payı vardır. Vakit, Gökalp'i "Türk mefkûresi haliki", yani yaratıcısı olarak tanımlamaktadır. Vefat ettiğinde gazetede sırf ona hasredilmiş sayfalar oluşturmuş, Türk milliyetçiliğinin önemli isimlerinin onun hakkındaki yazılarına yer vermiştir. Millet, fert, cemiyet, ilim, ahlâk ve şahsiyet gibi kavramlar ile izah ettiği düşünceleri yeniden sütunlarda yer almış ve okurlara hatırlatılmıştır (Ziya Gökalp Bey Öldü, 1924: 2).

Halide Edip Adıvar'ın 2454 sayılı Vakit'te vefatı üzerine kaleme aldığı "Gökalp Ziya" başlıklı yazı Gökalp'in moral portresi ve Türk fikrî hayatındaki tesir ve önemi hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Buna göre Gökalp, mütevazî, sâkin ve çok çalışkan bir insandır. Konuları izah ederken muhatabını ikna etmesini iyi bilen ve karşısındakine tesir eden, öğretici bir tavrı vardır. Adıvar'a göre Ziya Gökalp'in özel hayatına hükmeden iki yönü ön plandadır. Birincisi, idealist bir insan olmasıdır. İdealleri uğruna pek çok sıkıntılar çekmeyi göze almış ve bu ideale ulaşmak için yılmadan çalışmış hatta farkında olmadan kendini yıpratmıştır. İkincisi dindarlığıdır. "Müslüman ümmetindenim" sözüyle hülâsa ettiği bu yönü bilhassa hayatının ilk devrelerinde daha çok ön plandadır. İslâmcı mecmualardaki yazıları bunu gösterir. Yaşanan pek çok siyasî ve içtimaî hadiseden sonra Batı ilminin ve ölçülerinin Türk

milleti için önemli olduğuna kanaat getirmiştir. “Fert yok cemaat var” cümlesinde vücut bulan düşüncelerine ve ferdiyetçilik tenkidine rağmen kahramanları idealleştirme, onları methetme gibi bir özelliği vardır. Bu muhtemelen Gökâlp’in idealizmi yolunda kullandığı bir metot veya şahsiyet mefhumunu izah ettiği fikirlerin bir tezahürüdür. Halide Edip, Gökâlp’in “ilmiyle siyasî umdelere tesir yapmış bir âlim sıfatıyla ayrıca ve pek ciddi bir tetkik” edilmesi gerektiği düşüncesindedir (Adıvar, 1924: 4). Yine aynı sayıda Mehmet Emin Erişirgil de Ziya Gökâlp’i anlatan bir yazı kaleme almıştır. Halide Edip’in düşüncelerine benzer görüşler serdeden Yurdakul’a göre Ziya Gökâlp’in en büyük hizmeti, memlekete müspet ilmi getirmesidir. “İlim millet içindir” diyerek ilmi hayatın merkezine koymuştur. Eski Türk dini ve adetleri üzerine yaptığı çalışmalarla yeni ufuklar açmıştır. Eserleriyle Türk fikrî hayatında büyük bir rol oynamıştır. Tüm bunların yanı sıra Erişirgil’e göre (1924b: 4) Gökâlp, “hakikatin mahiyeti hakkında derin itikadı olan” bir filozoftur.

Genç isyanı, diğer adıyla Şeyh Sait İsyanı’nın vuku bulduğu devrede Mehmet Asım, Türkçülükle ilgili bir yazı kaleme almıştır. 2634 sayılı 29 Nisan 1925 tarihli “Türkçülük Siyaseti” başlığıyla neşredilen yazıda Vakıf başyazarı, Türkçülüğün tekâmülünü tetikleyen sebepleri tarihî bir şekilde tetkik eder. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu’nda özellikle Rum, Arap ve Ermenî azınlıkların önemli haklara sahip olduğunu, Türk unsurunun ikinci plana atıldığını belirtmiştir. Bu azınlıklar, buhran zamanında isyan ederek her türlü karışıklığı çıkarmış ve memleketin zor zamanlarında destek olmak şöyle dursun bizzat ayrılıkçı yaklaşımı benimseyerek karşı durmuşlardır. Millî Mücadele hareketiyle beraber Türk unsuru muzaffer olmuştur. Mehmet Asım, Yeni Türkiye’ye yön veren siyasetin Türkçülük siyaseti olduğunu, Türk milletinin kendi iradesiyle idaresini tesis ettiğini belirtmiştir. Şu ifadeler, yazarın Türkçülük siyaseti hakkındaki düşüncelerini göstermesi bakımından önem arz eder (Us, 1925e: 1):

Binaenaleyh bugünkü Türkiye sırf Türkçülük mefkûresinin vücuda getirdiği bir devlettir. Bu devletin gerek dahili, gerek harici siyaseti bittabi Türkçülük esasına müstenittir. Yeni cumhuriyet Türkiye’sinde Türkçülük prensibi her türlü siyasî telakkinin fevkindedir. Bundan sonra yeni Türkiye’nin idaresi, mesuliyetini deruhte edenlerin yegâne hedefi Türk milletinin mevcudiyetini muhafaza, Türk milletinin refahını temin etmek olacaktır. Bunun için ne yapmak lazım ise yapılacaktır. Türk milletinin ve Türkiye’nin mevcudiyetine ne dinî ve ne gayri dinî herhangi bir vasıtayı alet edenlere meydan ve imkân verilmeyecektir.

Mehmet Asım, Türkçülük siyasetini memleketin en yüksek mertebesinde görmüş ve onu ideal bir düşünce sistemi olarak benimsemiştir. Bu fikirleri pek çok yazısında dile getiren yazar 2644 sayılı Vakit'te ise "Milliyetperverlerin Vazifesi" başlığı ile yayınladığı bir başyazıda, Başvekil İsmet Paşa'nın Muallimler Kongresi vesilesiyle yaptığı konuşmayı incelemiştir. İsmet Paşa, muallimlerin çok önemli bir görev ifa edeceklerini ve memleketin hür ve çağdaş bir istikbale kavuşmasında oynayacakları role dikkat çekmiştir. Mehmet Asım, bu konuşmadan hareketle "münevver Türk milliyetperverleri"nin içtimaî hayattaki görevlerine dikkat çekmiştir. Milliyetperverler, Türk milletini ve devletini hedef alan her türlü faaliyete engel olmak için yeni nesli hurafelerden temizleyecektir; aksi takdirde istiklalini kaybeden milletler sınıfına gireceklerdir. (Us, 1925f: 1). Esasında burada milliyetçiliğin temsilinde aydınlara düşen role vurgu yapılmıştır. Zira Vakit başyazarı, *milliyetperver* olarak tanımladığı aydınların gelecek nesillere muasır, laik ve milliyetçi bir düşünce terkipini aktarma vazifelerinden bahsetmiştir.

Millî bayramlar, kurtuluş günleri gibi merasimler, Vakit gazetesinin milliyetçilik düşüncesini ihtiva eden neşriyatına vesile olmuştur. Bu gibi merasimler her yıl tekrarlandığı için söz konusu muhteva da her seferinde yenilenir, böylelikle milliyetçilik düşüncesi gazetenin fikrî zeminine yerleşir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 6 Ekim İstanbul'un kurtuluşu, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi tarihler, istisnasız bir şekilde Vakit gazetesinde milliyetçi dille hazırlanan manşet, haber ve köşe yazılarına hasredilmiştir. Bu durum, gazetenin milliyetçi fikri temsil eden bir yayın olduğuna işaret etmektedir. 2791 sayılı nüshada 7 Ekim 1925 tarihli sayıda Mehmet Asım'ın kaleme aldığı "Türk'ü Kurtaran Kuvvet" başlıklı yazı bunun bir örneğini teşkil eder. Mezkûr yazıda Vakit başyazarı, İstanbul'un kurtuluş gününe dair hatıralardan bahsettikten sonra özellikle içerde işbirlikçi düşmanların olduğunu belirterek Türk milletini teyakkuz hâlinde olmaya çağırılmış ve birlik – beraberlik ruhunun önemini vurgulamıştır (Us, 1925g: 1).

Büyük Taarruz'un 3. yıldönümünde, 26 Ağustos 1925'te (3463) gazetenin ilk sayfasındaki başlık şu şekildedir: "Bugün Türk Tarihinin Zafer ve Şan Faslında Yeni Bir Devrin Başlangıç Günüdür" (1925: 1). Haberde Türk milletinin istiklâlini kazanma yolundaki azim ve kararlık anlatılmış, savaşın son perdesinde yaşananlar tekrar idrak edilmiştir. Aynı sayıda Vakit başyazarı "Büyük Taarruz" başlığıyla bir köşe yazısı

kaleme alarak Büyük Taarruz'un tarihinden bahsetmiştir. Yazısında Türk milletinin gücünün Batı devletlerince de kabul edilmiş olmasının diplomatik sürecin kapısını araladığını belirtmiştir (Us, 1925h: 1). Gazete içeriğinde bu ve bunun gibi onlarca örnek vardır. Bu günler, Vakit kadrosu tarafından Türk milletini öven, tarihî gerçeklerle haklılığını ortaya koyan bir yayın anlayışı ile takip edilmiştir.

Milliyetçilik düşüncesini ilmî bir şekilde ele alan Halil Nimetullah, 3550 sayılı Vakit'te şu düşünceleri dile getirmiştir. İnsanda iki tür varlık vardır: ferdî varlık ve içtimaî varlık. Ferdî varlık, insanın temel ihtiyaçlarını yerine getirerek varlığını temin etmesi, ferdî varlığını tatmin edecek her türlü faaliyeti gerçekleştirmesiyle mümkün olur. Fakat ferdî varlık, insanı “maddecilik” dairesine sürükler. Fert, maddeci bir hayat tarzında yalnızca ferdiyetçi haz ve arzuların esiri hâline gelerek “hodbin” bir kişilik alır. İçtimaî varlık, ferdin içinde bulunduğu cemiyete intibakını sağlamasıyla ortaya çıkar. İnsan, cemiyete intibak edebilmek için cemiyetin manevî kıymetlerine ve müesseselerine uyum sağlar. Fertte içtimaî varlığın ortaya çıkabilmesi, işte bu cemiyetin öz varlığı ile uyumuna bağlıdır. Yazarın ifadeleriyle bundan sonraki süreç şu şekilde devam eder (Öztürk, 1927b: 6):

Cemiyet hayatının bu surette ferde vereceği içtimaî varlık, fertte içtimaî hayatını millî gayelere sevk edecek, içtimaî şeniyetlerden mütevellit “kıymet hükümleri”ni husule verecek, iyiyi kötüden, doğruyu eğriden vb. ayıracak olan “vicdan”ı yaratır. Artık fertten sudur edecek olan her türlü “ameller” vicdanın vereceği hükme göre içtimaî kıymetini alır ve bu kıymetler ferdin ruhunda sarsılmaz bir azim, içtimaî hayatın her türlü tecellilerine karşı durulmaz bir yakınlık, irkilmez bir munislik tevliid eder.

Ferdin cemiyet hayatı ile irtibatı neticesinde ortaya çıkan bu içtimaî varlık, insanı ferdiyetçiliğin ve maddeciliğin dar hududundan çıkararak maneviyatçılık sahasına sevk eder. Halil Nimetullah, insanda oluşacak bu manevî hissiyatı imanın tecellisi olarak tanımlar. Neticede fert, manevî kıymetlerden mürekkep bir vicdan ve iman ile içtimaî varlığını sürdürür. Yazara göre aydın zümrenin en önemli vazifesi benliklerini, nefislerini içtimaî varlıkla buluşturan insanlar yetiştirmek, fertleri cemiyet hayatına sokmak ve “fert ile cemiyet arasında sarsılmaz bir birlik” inşa etmeye çalışmaktır (Öztürk, 1927b: 6). Yazar bu makalesiyle milliyetçiliğin sosyolojik temellerine inmek suretiyle bir ferdiyetçilik tenkidi ortaya koymuştur. Yazarın bahsettiği içtimaî varlık, cemiyet hayatına hâkim olan müesseseler veya manevî kıymetleri benimsemekle mümkün olur. Ferdin içtimaî bir varlık haline gelebilmesi cemiyetin yani milletin

kültür, gelenek, inanç vb. unsurlarıyla uyuşmasını gerektirir. Sonuç olarak içtimaî varlığa geçiş milliyetçiliğin bir tezahür şeklidir.

Mehmet Asım da fert – cemiyet ilişkisini milliyetçilik nazarından ele almıştır. Vakıf başyazarı, ferdin muvaffakiyetlerinin değer kazanabilmesi için cemiyet yani millet tarafından takdir ve tasdik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu aynı zamanda terakkinin yani gelişme ve kalkınma hamlesinin de bir gereğidir. Mehmet Asım, İngiltere Tabipler Cemiyeti tarafından Dr. Bendien’in kanser teşhis ve tedavisi konusundaki buluşunu tetkik edişini ve bunu beynelmilel bir hâle koyuşunu fert ve cemiyet ilişkisi bakımından önemli bir örnek olarak sunar. Buna benzer şekilde Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Millî Mücadele’deki gayretleri, milletçe desteklenmiş olduğu için daha ileriye gitmiştir. İnkılap hareketleri de yine milletin Gazi’ye olan güveni neticesinde gerçekleşmiştir (Us, 1931: 1, 4).

Vakıf sütunlarında milliyetçilik mefhumu, özellikle ikinci devrede “inkılapçılık” fikri ile telif edilmiştir. Bir bakıma milliyetçilik cumhuriyetin inkılap hareketlerini yürüten bir idealdir. Sadri Etem, “Biz Nasıl Milliyetçiyiz!” başlıklı makalesinde Türk milliyetçiliğini, Avrupa’daki nasyonalizm hareketlerinden ayırmıştır. İrkî birliği temel alan milliyetçilik, Almanya’da teorik olarak izah edilmeye çalışıldığı gibi soya ve ırka bağlanan bir anlayıştır. Tarih birliğini milliyetçilik manasında anlayanlar ise muhafazakârlık yolunda ilerler. Bunların dışında üçüncü bir yol vardır ki, o da “millet safına” geçmek adına çalışan inkılapçı bir anlayıştır. Türk Milliyetçiliği işte bu anlayışın mahsulüdür. Yazar millet safına veya millet devresine girme ile ilgili olarak şu şekilde düşünür: millete geçmek için belli tarihî ve sosyal süreçleri yaşamak gerekir. Millet devresine girmek için hem geniş halkın kültür, dil, ahlâk ve idaresinin hâkimiyeti hem de büyük sanayiinin iş hayatına girişini gerektirir. Türk milliyetçiliği bunu başarmak ister, o yüzden “muasır milletler seviyesine yükselme” ve “kültür hususiyetini muhafaza etme” gibi gayelere sahiptir (Ertem, 1933g: 3, 5). Sadri Etem’in bu tanımı Vakıf’ın milliyetçiliğe olan bakışını tam manasıyla temsil ediyor mu? Bu konu tartışmalıdır. Bununla beraber ikinci devrede inkılapçılık hareketlerinin ve Batılılaşma hamlesinin pek çok şeyin önünde tutulduğu ve bunun neticesi olarak milliyetçiliğin de bu çerçevede değerlendirildiği doğrudur.

Sonuç olarak Vakıf’ın fikrî zemininde temsil edilen milliyetçiliğin Gökalp’çi bir tarzda olduğunu; milliyetçiliğin yeni Türkiye’nin çağdaş ve gelişmiş bir memleket

olabilmek için yüksek bir ideal olarak sunulduğunu vurgulamak gerekir. Bununla birlikte Vakit'in ikinci devresine hâkim olan inkılap hareketleri ve modernleşme hamlesidir. Bu yüzden milliyetçilik, zaman zaman ulus-devlet olma bilincinin bir gereği olarak kültür ve iş hayatının birliği şeklinde de anlaşılmıştır. Çünkü millet olmak için bu vasıfları haiz olmak gerekir.

4.3.5. Edebî ve Kültürel Faaliyetler

Vakit gazetesi, 1923'ten sonraki devrede de kültürel ve edebî faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürmüştür. Devrin meşhur edip ve yazarları ile zengin bir muhtevaya sahip olan gazetenin ikinci yayın devresinde bu minvalde neşredilen yazılarında önemli bir çeşitlilik söz konusudur. Bu çeşitliliğin iki türlü sebebi vardır. İlki, Batılılaşmanın tesiriyle yeni türlerin edebiyatımıza girmesi ve daha fazla görünür hâle gelmesidir. Bir bakıma sanat gündemine nüfuz etmesidir. İkincisi ise gazetenin bu husustaki tavrıdır. Vakit idaresi, gazetecilikte kültürel ve edebî faaliyete büyük bir önem vermiştir.

Vakit gazetesinin kültür sanat muhtevasındaki yoğunluk ve çeşitlilikte, uzun süre neşriyat müdürlüğü ve mesul müdürlük görevlerini yürüten Refik Ahmet Sevengil'in de önemli tesiri vardır. Cumhuriyet'in 11. yıldönümü vesilesiyle kaleme aldığı "Kültür Savaşı" başlıklı yazıda Refik Ahmet, millet olarak üstün bir mevki kazanabilmenin kültür yolundan geçtiğini belirtmiştir. Kültür sahasında verimli olarak milletlerarası bir yer işgal etmek, kültür ve güzel sanatlar alanına fazlasıyla önem vermek idealinden bahsetmiştir. Nitekim Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde Harf İnkılabı, Dil İnkılabı ve Halkevleri gibi inkılap hareketleri kültür sanat faaliyetlerinin gelişmesi ve yayılması için zemin teşkil etmiştir (Sevengil, 1934a: 13).

Edebî ve kültürel faaliyetler, kültür sanata ilişkin yazılar ile ilmî ve fikrî konulara hasredilmiş yazılar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde Vakit gazetesinin edebî ve kültürel faaliyetlere ilişkin muhtevası ele alınmıştır. Gazete nüshalarından elde edilen bilgiler ışığında toplamda 7 ayrı başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Bu inceleme, gazetede bu tarzda yer alan yazıların tanıtımı ve devrin önemli kültür sanat başlıklarına bakışının tahlili şeklinde gerçekleşmiştir. Böylelikle ikinci yayın devresinde gerçekleştirilen edebî ve kültürel faaliyetlerin ne olduğu ortaya konmuştur.

4.3.5.1. Edebî tefrikalar

Gazetecilik, edebiyatın gelişmesinde önemli bir vasıta görevi üstlenir. Türk edebiyatı, uzun bir zaman tecelli zeminini gazetecilikte bulmuştur. Vakit, gazetecilikte edebî faaliyet sahasında önemli bir yere sahiptir. İlk yayın devresinde olduğu gibi ikinci devrede de edebî muhteva bakımından zengindir. Roman ve hikâyeden müteşekkil çok sayıda edebî tefrika, bu alanın en önemli yazı türü olarak belirmiştir.

Vakit gazetesinin ikinci yayın devresinde neşredilen edebî tefrikaların büyük çoğunluğu romanlardan oluşur. Cumhuriyet devri edebiyatının önemli isimlerinin eserleri edebî tefrika yoluyla neşredilmiştir. Bu itibarla Türk edebiyatına ciddi bir katkısı söz konusudur. Yabancı yazarların eserleri de tefrika yoluyla neşredilmiştir. Böylece edebî sahada tercüme faaliyeti de yine edebî tefrikalar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Vakit, Türk matbuatının edebî tefrika neşriyatı bakımından en velut gazeteleri arasında yer almıştır.

Vakit'in ikinci yayın devresinde çoğunluğu romanlardan oluşan edebî tefrikaları (yazar, eser, varsa mütercimi, tarih ve sayı aralığı bilgilerini de ihtiva edecek şekilde) kronolojik olarak aşağıda verilmiştir⁸³:

- Alexandre Dumas, *Siyah Lale*. Mütercimi: Seyyah (H. S. Gezgin). 27 Ağustos 1923 (2048) – 10 Kasım 1923 (2108) arasında toplam 49 tefrika hâlinde neşredilmiştir.
- Reşad Nuri Güntekin, *Damga*. 20 Ekim 1923 (2087) – 3 Aralık 1923 (2131) arasında toplamda 41 tefrika hâlinde neşredilmiştir.
- Robert Diyodone, *Yalnız Kadın*. Mütercimi: Seyyah. 3 Aralık 1923 (2131) – 27 Ocak 1924 (2186) arasında 45 tefrika ile neşredilmiştir.
- Miriam Henry, *İhtiras Adası*. Mütercimi: Seyyah (H. S. Gezgin). 22 Şubat 1924 (2212) – 17 Nisan 1924 (2267) arasında 30 tefrika hâlinde neşredilmiştir.

⁸³ Vakit'in tefrikaları başlığı altında neşredilen bir kısım tefrikalar vardır ki bunlar da genelde yazarı belli olmayan macera, aşk ve polisiye konularını ihtiva eder. "Sherlock Holmes" ve "Arsen Lüpen" serileri Vakit'in bu tür tefrikalarına örnek olarak gösterilebilir. Bu listede bu tefrikalara yer verilmemiştir.

•Halide Edip Adıvar, *Kalp Ağrısı*. 22 Mart 1924 (2241) – 6 Temmuz 1924 (2344) arasında toplam 82 tefrika ile neşredilmiştir.⁸⁴

•Halide Edip Adıvar, *Gizli Belde*. 9 Temmuz 1924 (2347) – 20 Kasım 1924 (2477) arasında toplam 116 tefrika ile neşredilmiştir.

•Wilkie Collins, *Rüyadaki Kadın*. Mütercimi: Nurünnisa Asım. 29 Ekim 1924 (2456) – 13 Kasım 1924 (2470) arasında 12 tefrika ile neşredilmiştir.

•Wilkie Collins, *Dirilen Ölü*. Mütercimi: Nurünnisa Asım. 14 Kasım 1924 (2471) – 4 Aralık 1924 (2491) arasında toplam 17 tefrika neşredilmiştir.

•Dostoyevski, *Rüya*. Mütercimi: Halil Necati. 21 Kasım 1924 (2478) – 7 Ocak 1925 (2525) arasında toplamda 44 tefrika ile neşredilmiştir.

•Mörbis Lerblan, *Herkül'ün Dişi*. 8 Ocak 1925 (2526) – 20 Ocak 1925 (2538) arasında 11 tefrika olarak neşredilmiştir.

•Yazarı Belli Değil, *Aşk Duası*. Mütercimi: Seyyah (H. S. Gezgin). 22 Ocak 1925 (2540) – 22 Mart 1925 (2599) arasında 44 tefrika neşredilmiştir.

•Robindranath Tagore, *Yurt ve Dünya*. Mütercimi: Basri Tahir. 7 Mart 1925 (2584) – 19 Haziran 1925 (2685) arasında 67 tefrika ile neşredilmiştir.

•Wilkie Collins, *Aytaşı*. Mütercimi: Nurünnisa Asım. 23 Mart 1925 (2600) – 9 Eylül 1925 (2763) arasında 136 tefrika ile neşredilmiştir.

•Abdülhak Hamit Tarhan, *Cünûn-ı Aşk*. 13 Mayıs 1925 (2648) – 26 Temmuz 1925 (2718) arasında 62 tefrika ile neşredilmiştir.

•Reşad Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*. 1 Ağustos 1925 (2724) – 24 Ocak 1926 (2899) arasında toplam 150 tefrika olarak neşredilmiştir.

•Yazarı Belli Değil, *Mavi Çarşamba*. Mütercimleri: Halide Nusret Zorlutuna – Mehlika Emir. 15 Eylül 1925 (2769) – 14 Kasım 1925 (2828) arasında 41 tefrika neşredilmiştir.

⁸⁴ Kalp Ağrısı, son olarak 6 Temmuz 1924'te görülmüştür. Buna karşılık bu sayıda tefrikanın sonuna "devamı var" ibaresi konmuştur. 7 ve 8 Temmuz tarihli gazete nüshalarına ulaşamadığından 82. tefrika belirtilmiştir.

- Loyi Dorziner, *Muvaffakiyetin Sırrı*. Mütercimi: A. (Ayn) F. 28 Kasım 1925 (2842) – 29 Ocak 1926 (2904) arasında toplam 53 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mehmet Rauf, *Son Yıldız*. 25 Ocak 1926 (2900) – 21 Haziran 1926 (3044) arasında toplamda 131 tefrika halinde neşredilmiştir.
- Yazarı Belli Değil, *Bir Deniz Hailesi*. 1 Şubat 1926 (2907) – 30 Nisan 1926 (2992) arasında 52 tefrika ile neşredilmiştir.
- Yazarı Belli Değil, *Görünmez Bela*. 3 Mayıs 1926 (2995) – 29 Temmuz 1926 (3079) arasında toplamda 72 tefrika ile neşredilmiştir.
- Halide Edip Adivar, *Zeyno'nun Oğlu*. 25 Haziran 1926 (3045) tarihinde başlamışsa da 3048 numaralı nüshada 3. tefrikası neşredildikten sonra kesilmiştir.
- Ömer Seyfeddin, *Asilzadeler*. 1 Temmuz 1926 (3051) – 11 Temmuz 1926 (3061) arasında 10 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ömer Seyfeddin, *Bilgi Bucağı*. 19 Temmuz 1926 (3069) – 2 Ağustos 1926 (3083) arasında 14 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Yazarı Belli Değil, *Altın Ada*. 30 Temmuz 1926 (3080) – 2 Kasım 1926 (3176) arasında toplam 76 tefrika ile neşredilmiştir.
- Yazarı Belli Değil, *Güzeller Güzeli* (Hatırat). 3 Ağustos 1926 (3084) – 31 Eylül 1926 (3133) arasında toplamda 41 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*. 30 Eylül 1926 (3142) – 20 Aralık 1926 (3222) arasında toplam 66 tefrika ile neşredilmiştir.
- Michel Zevaco, *Pardayanın Sonu*. 3 Kasım 1926 (3175) – 15 Mart 1927 (3307) arasında toplam 114 tefrika halinde yayınlanmıştır.
- Lütfi Simavi, *Krala Rağmen Kraliçe*. 23 Aralık 1926 (3225) – 31 Aralık 1926 (3233) arasında 7 tefrika ile neşredilmiştir.
- Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mezarından Kalkan Şehid*. 1 Ocak 1927 (3234) – 28 Şubat 1927 (3292) arasında toplam 59 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Halide Edip Adivar, *Zeynonun Oğlu*. 1 Mart 1927 (3293) – 10 Temmuz 1927 (3417) arasında toplam 117 tefrika ile neşredilmiştir.

• Marcel Rouff, *Wilson Rıhtımı Üzerinde*. 17 Mart 1927 (3309) – 22 Mayıs 1927 (3372) arasında toplam 52 tefrika olarak neşredilmiştir.

• Michel Zevaco, *Fausta'nın Sonu*. 24 Mayıs 1927 (3374) – 18 Ekim 1927 (3514) arasında toplamda 119 tefrika olarak yayınlanmıştır.

• Ercüment Ekrem Talu, *Gemi Arslanı*. 16 Temmuz 1927 (3423) – 5 Kasım 1927 (3531) arasında toplam 88 tefrika ile neşredilmiştir.

• Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, *Kara Davud (Birinci Bab)*. 4 Ağustos 1927 (3442) – 16 Ocak 1928 (3603) arasında toplam 111 tefrika olarak neşredilmiştir. (Kara Davud, “Vakit’in Resimli Tarihî Tefrikası” başlığı ile yayınlanmıştır.)

• Mikloşi İlona, *Kızım ve Aşkım*. 19 Ekim 1927 (3515) – 2 Aralık 1927 (3558) arasında toplam 44 tefrika ile neşredilmiştir.

• Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Kokotlar Mektebi*. 6 Kasım 1927 (3532) – 26 Şubat 1928 (3644) arasında toplamda 104 tefrika ile neşredilmiştir.

• Fred Berniss, *Baba Katili*. 7 Aralık 1927 (3563) – 7 Şubat 1928 (3625) arasında toplam 53 tefrika olarak yayınlanmıştır.

• Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*. 25 Şubat 1928 (3643) – 30 Haziran 1928 (3763) arasında toplam 110 tefrika ile neşredilmiştir.

• Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, *Kara Davud (İkinci Bab)*. 10 Nisan 1928 (3686) – 10 Ağustos 1928 (3804) arasında toplam 122 tefrika olarak neşredilmiştir. (Kara Davud, “Vakit’in Resimli Tarihî Tefrikası” başlığı ile yayınlanmıştır.)

• Emile Zola, *Nefs-i Ammare*. (Mütercim: Mehmet Gayur Bleda) 28 Haziran 1928 (3761) – 5 Kasım 1928 (3890) arasında toplamda 123 tefrika olarak neşredilmiştir.

• Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Şeytan İşi*. 5 Temmuz 1928 (3768) – 1 Ağustos 1928 (3795) arasında toplam 26 tefrika ile neşredilmiştir.

• Ömer Rıza Doğrul, *Kanlı Gömlek*. 6 Temmuz 1928 (3769) – 24 Temmuz 1928 (3787) arasında toplam 17 tefrika olarak neşredilmiştir.

• Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Namuslu Kokotlar*. 1 Kasım 1928 (3886) – 30 Mayıs 1929 (4088) arasında toplamda 166 tefrika ile neşredilmiştir.

- Möris Löblon, *Sihirbazın Kızı*. Mütercimi: Mehmet Gayur Bleda. 12 Kasım 1928 (3897) – 20 Mart 1929 (4023) arasında toplam 106 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Sadri Etem, *Çıkrıklar Durunca*. 23 Şubat 1929 (4000) – 10 Haziran 1929 (4099) arasında toplam 80 tefrika ile neşredilmiştir.
- Vere Stakpul, *Adını Kaybeden Adam*. 21 Mart 1929 (4024) – 28 Temmuz 1929 (4148) arasında toplamda 111 tefrika ile neşredilmiştir.
- Reşat Nuri Güntekin. *Yaprak Dökümü*. 8 Haziran 1929 (4097) – 10 Ağustos 1929 (4160) arasında toplam 56 tefrika ile neşredilmiştir.
- Yazarı Belli Değil, *Bir Yılda Açan Gül*. Mütercimi: Güzin Nuri. 29 Temmuz 1929 (4148) – 20 Ekim 1929 (4231) arasında toplam 73 tefrika ile neşredilmiştir.
- Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Utanmaz Adam*. 12 Kasım 1929 (4253) – 29 Mayıs 1930 (4448) arasında toplam 185 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Ömer Rıza Doğrul, *Cennet Fedayileri*. 3 Nisan 1930 (4395) – 7 Eylül 1930 (4549) arasında toplamda 131 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selahattin Enis, *Mahalle*. 5 Haziran 1930 (4455) – 20 Ekim 1930 (4592) arasında toplamda 108 tefrika ile neşredilmiştir.
- S. S. Van Dayn, *Bu Kadın Katil Değil*. Nakleden: Ömer Fehmi. 11 Temmuz 1930 (4491) – 12 Ekim 1930 (4584) arasında toplam 82 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ömer Rıza Doğrul, *Kızıl Gömlek*. 8 Eylül 1930 (4550) – 18 Şubat 1931 (4711) arasında toplamda 146 tefrika ile neşredilmiştir.
- Andre Maurois, *Artiköller Adasına Seyahat*. Mütercimi: Memet Reha. 14 Ekim 1930 (4586) – 29 Ekim 1930 (4601) arasında toplamda 12 tefrika ile neşredilmiştir.
- Peter Bolt, *Kadınsız Memleket*. 3 Kasım 1930 (4605) – 5 Ocak 1931 (4668) arasında toplamda 48 tefrika ile neşredilmiştir.
- Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Deli Filozof*. 12 Kasım 1930 (4614) – 12 Haziran 1931 (4820) arasında toplamda 178 tefrika ile neşredilmiştir.
- Reşat Nuri Güntekin, *Kızılıcak Dalları*. 13 Haziran 1931 (4821) – 8 Eylül 1931 (4908) arasında toplamda 82 tefrika ile neşredilmiştir.

•Alexandr Kuprin, *Kızlar Çukura Düşünce*. Mütercimi: M. Gayur Bleda. 4 Temmuz 1931 (4842) – 11 Ağustos 1931 (4880) arasında toplamda 34 tefrika ile neşredilmiştir.

•Dr. Eisler, *Hız. İsa*. Nakleden: Ömer Rıza. 1 Ağustos 1931 (4870) – 21 Ekim 1931 (4951) arasında toplamda 80 tefrika ile neşredilmiştir.

•Jacques la Guerche, *Sesil Kolomp!*. Nakleden: F. A. 20 Eylül 1931 (4920) – 10 Kasım 1931 (4970) arasında toplamda 45 tefrika ile neşredilmiştir.

•Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, *Acuzenin Definesi*. Ressam: Münif Fehim (Özarman). 11 Kasım 1931 (4971) – 15 Şubat 1932 (5065) arasında toplamda 93 tefrika ile neşredilmiştir.⁸⁵

•Ömer Rıza Doğrul, *İzmir’de Çıkan Mesih*. 17 Aralık 1931 (5007) – 3 Ocak 1932 (5024) arasında toplamda 18 tefrika ile neşredilmiştir.

•Mehmet Şeref Aykut, *Tekinsiz Konak*. 21 Nisan 1932 (5128) – 8 Haziran 1932 (5176) arasında toplamda 45 tefrika ile neşredilmiştir.

•Yusuf Ziya Ortaç, *Şeker Osman*. 28 Nisan 1932 (5135) – 23 Mayıs 1932 (5160) arasında toplamda 23 tefrika ile neşredilmiştir.

•Mm. Rubejanski, *Roz Nuvar*. 27 Mayıs 1932 (5164) – 16 Ağustos 1932 (5245) arasında toplamda 72 tefrika ile neşredilmiştir.

•Sven Hedin, *Gobi Çöllerinde*. Çeviren: Ömer Rıza Doğrul. 12 Haziran 1932 (5180) – 3 Ağustos 1932 (5232) arasında toplamda 47 tefrika ile neşredilmiştir.

•Moris Loplan, *İki Gülüşlü Kadın*. Çeviren: F. A. 26 Temmuz 1932 (5224) – 19 Ekim 1932 (5309) arasında toplamda 78 tefrika ile neşredilmiştir.

•Vakit Tefrikası (Yazarı Belli Değil), *Ahsen Bey Vakası*. 12 Eylül 1932 (5272) – 26 Ekim 1932 (5316) arasında toplamda 43 tefrika ile neşredilmiştir.

•Necmettin Halil (Onan), *İşliyen Yara*. 8 Kasım 1932 (5328) – 8 Ocak 1933 (5389) arasında toplamda 61 tefrika ile neşredilmiştir.

⁸⁵ *Acuzenin Definesi*, son olarak 15 Şubat 1932 tarihli ve 5065 sayılı nüshada görülmüştür. Bu sayıda “Bitmedi” ibaresi yer almaktadır. Fakat 16 Şubat 1932 sayılı nüshaya ulaşılamadığı için son tarih 15 Şubat 1932 olarak verilmiştir.

- Piti Gralli, *Aşk Arayan Adam*. Tercüme eden: F.A Kamertan. 1 Aralık 1932 (5351) – 4 Ocak 1933 (5385) arasında toplamda 35 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selami İzzet (Sedes), *Canım Ayşe*. 1 Ocak 1933 (5382) – 22 Şubat 1933 (5432) arasında toplamda 51 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mediha Münir, *Bir Yastıkta Kocayın*. 23 Şubat 1933 (5433) – 27 Mart 1933 (5466) arasında toplamda 30 tefrika ile neşredilmiştir.
- Yazarı Belli Değil, *Kadınlara Hâkim*. Nakleden: F. A. 13 Mart 1933 (5451) – 12 Mayıs 1933 (5508) arasında toplamda 61 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selami İzzet (Sedes), *Kimsesiz*. 9 Nisan 1933 (5475) – 17 Mayıs 1933 (5513) arasında toplamda 39 tefrika ile neşredilmiştir.
- Vaktin Tefrikası (Yazarı Belli Değil), *3 Mayıs Gecesi...* 18 Mayıs 1933 (5514) – 24 Temmuz 1933 (5581) arasında toplam 68 tefrika olarak neşredilmiştir.
- Ömer Rıza Doğrul, *Kurt, Kuzu, Kartal Kavgası*. 28 Mayıs 1933 (5524) – 17 Temmuz 1933 (5574) arasında toplamda 49 tefrika ile neşredilmiştir.
- Niyazi Ahmet, *Aşk Delisi Hükümdar*. 22 Temmuz 1933 (5579) – 6 Ekim 1933 (5656) arasında toplam 77 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selami İzzet (Sedes), *Gönül Tuzağı*. 5 Ağustos 1933 (5596) – 21 Eylül 1933 (5644) arasında toplamda 46 tefrika ile neşredilmiştir.
- Nezahat Hasan, *Denize Gömülen Aşk*. 23 Eylül 1933 (5645) – 15 Ekim 1933 (5665) arasında toplam 22 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selami İzzet, *Kıskanç*. 16 Ekim 1933 (5666) – 15 Kasım 1933 (5696) arasında toplamda 32 tefrika ile neşredilmiştir.
- Alexandre Dumas, *Kamelyalı Kadın*. Tercüme eden: Selami İzzet. 15 Kasım 1933 (5696) – 17 Ocak 1934 (5759) arasında toplam 65 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selami İzzet (Sedes), *Yürekler Acısı*. 20 Ocak 1934 (5760) – 12 Şubat 1934 (5783) arasında toplamda 23 tefrika ile neşredilmiştir.
- S. Van Dine, *Sürmeli Kapı Cinayeti*. 25 Ocak 1934 (5765) – 19 Mart 1934 (5818) arasında toplamda 51 tefrika ile neşredilmiştir.

• Vaktin Tefrikası (Yazarı Belli Değil), *Neden Evlenemedik?* Nakleden: Selami İzzet. 13 Şubat 1934 (5784) – 18 Şubat 1934 (5789) arasında toplam 6 tefrika ile neşredilmiştir.

• Selami İzzet (Sedes), *Minimini Kız ve Aşk*. 19 Şubat 1934 (5790) – 9 Mart 1934 (5808) arasında toplam 19 tefrika ile neşredilmiştir.

• Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ve Kiracıları*. 12 Mart 1934 (5811) – 21 Mayıs 1934 (5878) arasında toplamda 66 tefrika ile neşredilmiştir.

• Vakit'in Edebî Tefrikası (Yazarı Belli Değil), *Baba – Oğul*. Nakleden: Selami İzzet. 22 Mayıs 1934 (5879) – 27 Temmuz 1934 (5945) arasında toplamda 61 tefrika ile neşredilmiştir.

• Arnold Galopen, *Edgar Pip'in Son Maceraları*. 18 Haziran 1934 (5906) – 11 Ağustos 1934 (5960) arasında toplamda 49 tefrika ile neşredilmiştir.

• Selami İzzet (Sedes), *Ölüme Susayan Gönül*. 28 Temmuz 1934 (5946) – 30 Ekim 1934 (6040) arasında toplamda 93 tefrika ile neşredilmiştir.

4.3.5.2. Hikâye

Vakit'in ikinci devresinde edebî faaliyet bakımından hikâye neşriyatı Harf İnkılabı öncesi ve Harf İnkılabı sonrası olarak ikiye ayrılır. Harf İnkılabı öncesi neşredilen hikâyelerin⁸⁶ sayısı oldukça azdır. Büyük çoğunluğu tercümelerden oluşur. Gazetenin sayfa sayısının düşük olması ve bu devrede roman tefrikalarına daha fazla yer ayrılması hikâye neşriyatının az olmasının sebeplerindendir.

Harf İnkılabı'ndan sonra ise hikâyeye ayrı bir önem verilmiştir. Bu dönemde Fikret Adil (Kamertan), Vakit'i hikâye neşriyatı bakımından Türk matbuatında çok önemli bir yere taşımıştır. 1931 yılında Fikret Adil'in önderliğinde Vakit gazetesi hikâye neşriyatını gazetenin rutin bir edebî faaliyeti haline getirmiştir. O kadar ki hemen her gün bir hikâye neşredilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu nakil ve tercüme yoluyla olmuştur. Bununla beraber Türk muharrirler tarafından kaleme alınan hikâyeler de vardır. Bu hikâyelerin önemli bir bölümü kısa hikâye türündedir. Fikret

⁸⁶ Bir fikir vermesi açısından Harf İnkılabı öncesi neşredilen hikâyelerin bir kısmının künyeleri şu şekildedir: Güntekin, R. N. (1928, Kasım 10). Anlaşılmamış Sanatkâr. *Vakit* (3895), s. 3. Güntekin, R. N. (1927, Nisan 6). Mevlüt Baba. *Vakit* (3327), s. 3. Hotinli, M. R. (1925, Kasım 26). İlk Kişi. *Vakit*, (2840), s. 3. Us, H. R. (1928, Ocak 21). Köpeği İçin. *Vakit* (3608), s. 4. Selim, M. (1928, Ekim 28). Kalp Üzerinde Bir Ameliyat. *Vakit* (3883), s. 4.

Adil, hem kendi hikâyelerini hem de çeviri ve nakil yoluyla pek çok hikâyeye yayımlamıştır. Yazar, bazı hikâyelerinde “F. A.” imzasını kullanmıştır.

Fikret Adil’den sonra Mediha Münir ismi “Vakit’in Hikâyesi” köşesinde ön plana çıkar. O da hem yazarak hem de naklederek pek çok hikâyeye yayımlamıştır. Bununla beraber Fikret Adil’den sonra gazetede kısa bir duraklama devresi yaşanmıştır.

Fikret Adil’in yerini doldurmaya aday isim Selami İzzet Sedes olmuştur. Vakit’in üçüncü sayfasında fıkra ve sohbet türü yazılarıyla meşhur olan Selami İzzet, gazetenin son sayfalarında da hikâyelerini neşretmiştir. Fikret Adil’inkine benzer şekilde pek çok hikâyeye nakli gerçekleştirmiştir. Selami İzzet, hikâyeye neşriyatında kendi isminin yanında çoğunlukla “İzzetoğlu”, “İzzet” gibi isimlerle de imza atmıştır. Kendi hikâyeye tefrikaları da bulunan yazar, 1934 yılında edebî faaliyetlerini en yüksek seviyeye çıkarmıştır.

Bu isimlerin yanı sıra Reşat Nuri Güntekin başta olmak üzere Bekir Sıtkı Kunt, Mebrure Hurşit (Alevok), Sadri Etem Ertem, Hasan Rasim Us, Mehmet Selim, Mehmet Gayur (Bleda) ve Mehmet Rauf isimleri de Vakit’in hikâyeye neşriyatına önemli katkılarda bulunmuştur.

“Vakit’in Resimli Hikâyesi” başlığı altında neşredilen hikâyeler, yeni harflere geçildikten sonra gazetenin okur merkezli geliştirdiği bir edebî faaliyettir. Bu hikâyeler genellikle kısa hikâyeye şeklinde olup hikâyenin en önemli anını betimleyen veya ana karakteri tasvir eden bir resim ile beraber yayımlanmıştır.

Bunların dışında Velet Çelebi’nin hikâyeye kapsamında değerlendirilecek bir diğer faaliyeti “Atasözleri” hikâyeleridir. Bu hikâyeler, Türk atasözlerinin anlam ve kaynağını açıklamaya yönelik yazılardan mürekkeptir. Muhtelif sayılarda belli atasözlerinin neşredildiği bu yazılar kültürel faaliyetler başlığı altında önemlidir.

4.3.5.3. Tiyatro ve sinema

Vakit, ikinci yayın devresinde kültür ve sanat faaliyetlerini yakından takip eden, konuyla alakalı güncel gelişmeleri ve olayları haberleştiren ve bu alana matuf yazarlar marifetiyle muhtevasını zenginleştiren bir gazete mahiyeti kazanmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra özellikle Batıdan gelen türlerin sanat faaliyetleri üzerinde önemli bir

tesiri vardır. Sinema ve tiyatro ile ilgili yazıların bu devrede yoğunluk kazanması, modernleşme sürecinin kültür ve sanat sahasındaki rolünü gösterir.

Vakit gazetesi, kültür-sanat içeriği için özel sütunlar tahsis etmiştir. “İlim ve Sanat” sayfası, “Tiyatro ve Sinema” sayfası gibi yalnızca kültür ve sanata dair muhtevaya özel bölümler ayrılmıştır. Bu sayfalarda güncel gelişmelerin yanı sıra makale, tenkit ve inceleme yazıları gibi ilmî niteliği haiz içerik de yer almıştır.

Vakit gazetesinde tiyatro sanatına dair yazılarıyla Muhsin Ertuğrul ve Refik Ahmet Sevensgil isimleri ön plana çıkmaktadır. Ertuğrul Muhsin’e göre sanat alanındaki inkılaplar, özellikle siyasî ve içtimaî inkılapların olduğu devrede daha fazla önem arz eder. İnsanlara yeni fikirler aşlamak ve yeni düşünceleri tanıtmak için en uygun zamandır. Ertuğrul Muhsin, tiyatro sanatının bu konuda çok tesirli bir vasıta olduğu kanaatindedir. Yazılmış bir tiyatro eserinin güzel bir şekilde temsil edilmesi fikrî inkılabı tamamlayıcı bir faaliyettir (Ertuğrul, 1925: 3).

Refik Ahmet Sevensgil’in de tiyatro hususundaki görüşleri Ertuğrul Muhsin’inkine benzerdir. Nitekim Refik Ahmet de tiyatroyu halkın terbiyesinde, eğitiminde ve anlayışında önemli bir kültürel vasıta olarak görmüştür. Tiyatro, telkin kudreti en yüksek sanattır. Tiyatro, seyircisine “tecessüs ve tefekkür lezzeti” verir (Demir, 1994: 16). Her iki yazar da tiyatroyu halkın terakkisinde ve yeni içtimaî inkılaplara uyumunda kültürel ve bedii bir sanat şubesi şeklinde değerlendirir. Vakit’in tiyatro muharrirleri, görüş ve düşünceleri ile inkılap ve yenileşme devresi olarak nitelendirilen Cumhuriyet döneminin ruhuna ve havasına uygun bir sanat anlayışını benimsemişlerdir.

Tiyatro sanatına dair muhteva eser tahlili ve temsillerin değerlendirilmesinin yanı sıra Türkiye’de tiyatro tarihi ve tiyatronun gelişmesi gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle memleket içinde tiyatronun gelişmesi ve diğer sanatları da beslemesi için birtakım çalışmalar ve teşebbüsler olmuştur. Bunların başında İstanbul Şehir Tiyatrosu’nun tesisi gelir. Ertuğrul Muhsin’in 1 Ağustos 1924 tarihli (2367) nüshada kaleme aldığı “Şehir Tiyatrosu” başlıklı yazısı, bu konuya ilişkin önemli bilgiler vermekte olup yazarın tiyatro ve şehir tiyatrosunun kurulması hakkındaki fikirlerini de ortaya koymaktadır. Ertuğrul Muhsin, yazısında tiyatronun her şeyden evvel bir sanat işi olduğunu vurgulamıştır ve şehir tiyatrosunu idare edecek heyetin “azimli bir sanatkâr” vasfında olması gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre

Darülbeydi'yi idare eden heyetin kararsızlığı ve yönetim bakımından kabiliyetsizliği Türkiye'de tiyatronun gelişmesini durdurmuştur. Ayrıca böyle bir teşebbüste dikkat edilmesi gereken noktalardan biri sahnenin ihtiyacı olan her tür malzemenin ve işin temin edilmesidir. Bunun için büyük bir tiyatro salonuna gerek yoktur. Çünkü önemli olan tiyatro sahnesinde izleyiciye ne verildiğidir. Ertuğrul, burada Rus tiyatrosunun hızlı gelişimini örnek göstermiş ve Moskova'daki küçük bir tiyatronun tüm dünyaya yayıldığını hatırlatmıştır. Dolayısıyla kurulması düşünülen bir şehir tiyatrosunda pek çok kişiden oluşan ancak sanat karakteri taşımayan bir heyettense sanatkâr hassası ile öne çıkan mütehassıs bir kişinin yönetimi, tiyatronun istikbali için daha yerinde bir karar olur (Ertuğrul, 1924b: 4).

Tiyatro sanatının gelişmesine dair bir diğer mesele tiyatro eğitimidir. Refik Ahmet Sevensil, 3054 sayılı 4 Temmuz 1926 tarihli nüshada bu hususu ele almıştır. Refik Ahmet, bu yazısında bir dönem İstanbul Şehremini olan ve ilk defa konservatuar tesis etme teşebbüsünde bulunan Cemil Paşa ile bu konuya ilişkin bir mülakat gerçekleştirmiş ve düşüncelerini aktarmıştır. Görüşmede Cemil Paşa, Darülbeydi'nin faaliyetlerini müspet bulmakla beraber eksikliklerinin olduğunu ve hem bunların giderilmesi hem de Türkiye'de tiyatronun gelişmesi için her şeyden evvel bir tiyatro mektebinin tesis edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tüm bunlar için en önemlisi teşviktir. Nitekim zamanında bu gerçekleşmiş olsaydı tiyatro, çok daha iyi bir noktada olabilirdi (Sevensil, 1926c: 3).

Refik Ahmet, 3054 sayılı 3 Temmuz 1926 tarihli bir başka yazısında Darülbeydi ve Darülelhan'ı tek çatı altında birleştiren Konservatuar teşebbüsünü ele almıştır. Devrin İstanbul Belediyesi reisinin ifadelerinden hareketle konuyu değerlendiren Refik Ahmet'e göre İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun tesisinin sürekli ertelenmesi, onu doğmadan öldürmek anlamına gelir. Konservatuar çatısı altında hem tiyatro eğitimi hem de temsil faaliyetlerinin yürütülmesi işi ise ayrı bir tartışma konusudur. Sistemli ve uygun bir program ile düzenlenmiş bir tiyatro eğitimi gereklidir. Ancak hem bunun hem de trup⁸⁷ işlerinin konservatuarın bünyesine dâhil edilmek istenmesi, şehir tiyatrosunun bu çerçevede anılmaması, onun unutulduğunu göstermektedir. Yazara göre tiyatronun yararı ve gelişimi için konservatuar

⁸⁷ Trup, aynı tiyatrodaki çalışan oyuncular topluluğu anlamına gelmektedir.

faaliyetlerinin hakkıyla yerine getirilmesi ise mevcut durumda ayrı bir önem arz eder (Sevengil, 1926ç: 3).

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu, resmen 1931 yılında faaliyete geçmiştir. Bu süreye kadar tiyatro Darülbedayi adı ile faaliyetlerini yürütmüştür. Refik Ahmet, Rusya’da aldığı tiyatro eğitimiyle kendini geliştiren Ertuğrul Muhsin’i, “engin ve yüksek” bir sanatkâr olarak değerlendirir. Sanat âleminde önemli bir eser olarak zikredilen “Cehennem” piyesinin Türkçe’ye adaptasyonu ve temsili başlı başına onun çabası ile gerçekleşmiştir (Sevengil, 1927a: 3). “Darülbedayi Turneye Çıkarken...” başlığı ile neşredilen 3473 sayılı nüshada ise Refik Ahmet, Darülbedayi’nin Karadeniz turnesine giden heyetin yönetmeni olan Ertuğrul Muhsin’in Darülbedayi’nin meselelerine hâkim olan bir rejisör olarak iş başına getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Öte yandan Refik Ahmet aynı yazıda, Türkiye’de az sayıdan oluşan sanatkâr bir heyet tarafından tiyatro sanatının icra edilmesini irfan ve sanat hayatı için menfi bir tablo olarak görmüştür (Sevengil, 1927b: 4). Refik Ahmet, bu değerlendirmeleriyle Şehir Tiyatrosu gibi yalnızca tiyatroya münhasır bir teşkilatın kuruluşunun önemine dikkat çekmiştir.

Ertuğrul Muhsin’in sahneye çıkışının 25. yıldönümü vesilesiyle Vakıf yazarları da Ertuğrul Muhsin ve Türk tiyatrosu hakkında görüş ve düşüncelerini serdetmişlerdir. Sadri Etem, 8 Mart 1934 tarihli (5807) yazısında aynı zamanda bir dönem aynı mektepten arkadaşı olan Ertuğrul Muhsin’i Türk sahnesine itibar kazandıran, ona ciddiyet veren ve sahneye namusunu kazandıran sanatçı olarak değerlendirmiştir. Yazar, şehir tiyatrosu eserini de Muhsin’e atfetmiş ve onu Türk tiyatrosunun önemli bir şahsiyeti olarak görmüştür (Ertem, 1934c: 3). Vakıf başyazarı Mehmet Asım da Darülbedayi rejisörü olarak Türk sahne hayatında önemli işlere imza atmış bir sanatçı olarak görmüştür. Başarısının temelinde mesleğine olan aşkı ve Batıda tüm zorluklara rağmen aldığı tiyatroculuk eğitimi vardır. Mehmet Asım’a göre Ertuğrul Muhsin, medenî tiyatroculuğu getiren ve Türk tiyatrosunda garp usullerini uygulayan kişidir. Yazar, tiyatroyu önemli bir terbiye müessesesi şeklinde görmüş, Muhsin’in de bu düşünceyi benimseyerek çevresine anlatan bir sanatçı olduğunu vurgulamıştır (Us, 1934b: 1, 4).

Sonuç olarak Vakıf gazetesi, tiyatro ve sinemayı önemli bir kültür – sanat sahası olarak görmüştür. Sinema ile ilgili haberler ve gelişmeler genellikle yurt dışı

menşelidir. Gazetede mütemadiyen yer alan sinema sayfaları, bu sanatın geliştiği Batı ülkelerindeki cereyanları takip eden ve biraz da magazin yönü ağır basan bir muhteva ile doludur. Tiyatro ise sinemaya nazaran daha gelişmiş bir tür olarak yerini almıştır. Tiyatro, özellikle kitleye belli düşünceleri telkin etme gücüne sahip olan bir müessese şeklinde değerlendirilmiş, Türk tiyatrosunun tekâmülü üzerine yoğunlaşan yazılara ağırlık verilmiştir. Türk tiyatro tarihi, şehir tiyatrosunun gerekliliği ve teşkili, Ertuğrul Muhsin'in Türk sahnesindeki yeri ve önemi bu devrenin önemli başlıkları olmuştur.

4.3.5.4. Musiki

Musiki, Türk sanat hayatında her zaman önemli bir yer işgal etmiştir. Batılılaşma hareketlerinin sanat hayatına tesiri sonucunda musiki alanında da uzun yıllar sürecek olan bir tartışma meydana gelmiştir. Garp musikisi mi? Şark musikisi mi? Temelde bu sorular üzerine yoğunlaşan tartışma, musiki sahasında birbirinden farklı görüş ve düşüncelerin oluşmasına neden olmuştur.

Vakit gazetesi, ikinci yayın devresinde musikiye dair pek çok yazıya yer vermiştir. Bunlardan en önemlileri Rauf Yekta ve Mahmut Ragıp (Gazimihal) imzasıyla neşredilmiş olanlardır. Bilhassa Rauf Yekta'nın Türk musikisi ile ilgili görüş ve düşünceleri musiki ilmi sahasında ve musiki camiasında önemli izler bırakmıştır.

Rauf Yekta'nın 3060 numaralı 10 Temmuz 1926 tarihli makalesi, Türk musikisinin hangi yönde tekâmül etmesi gerektiği üzerine yapılan tartışmaları değerlendiren ciddi bir tahlildir. Aynı zamanda bu yazı, Kemal Emin (Bara) Bey'in Garp musikisinin aynen alınması gerektiğini ve bunun nedenlerini izah eden yazısına bir cevap niteliğindedir. Türk musikisinin zayıf yönlerinin ancak Garp musikisinin makam ve ahenk gibi unsurlarıyla telafi edilebileceğini söyleyen Kemal Emin Bey, o devrede önemli bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Rauf Yekta'ya göre Kemal Emin Bey'in düşünceleri baştan aşağıya yanlışlarla doludur. Bir kere her şeyden önce Garp musikisi iki makamdan müteşekkilen Türk musikisi toplam on iki makama sahiptir. Köklü bir birikimi haizdir. Bu zenginliğin geçmişten gelmesi, musiki sanatının yeterliliğinden veya niteliğinden bir şey kaybetmesi anlamına gelmez. Kemal Emin Bey, Türk musikisindeki ezgiyi “Saray ve Enderun kokmak” ile eleştirmiştir. Rauf Yekta ise buna Fransa'da 14. Lui devrine ait musikinin hâlen geçerliliğini koruduğunu söyleyerek karşılık vermiştir. Musikinin Batılılaşma hareketine uygun bir şekilde inkılap edilmesinin Garp musikisini aynen almak şeklinde anlaşılmasını eleştirmiştir.

Nitekim Japonya da Batılılaşan bir ülke olmasına karşın kendi musikisini muhafaza etmiştir. Rauf Yekta, Batıda bile şark musikisine ait bazı unsurların alındığı bir dönemde kendi musikimizin tamamen terk edilmek istenmesinin musiki ilmine hâkim olmamaktan kaynaklanan bir fikir olduğu düşüncesine sahiptir. Rauf Yekta, Türk musikisinde asıl meselenin Garp musikisini almakla ilgili değil, musikişinasların zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde musikiye katkı sağlamamakla ilgili olduğunu belirtmiştir. Yazarın Kemal Emin Bey’e hitaben kaleme aldığı şu ifadeleri, bu konudaki fikirlerini anlamak bakımından ayrıca önem arz etmektedir (Yekta, 1926: 3):

Şuna da iman ediniz ki Türk topraklarında ancak Türk ruhundan doğan (sistem tonal) dâhilindeki nağmeler, makamlar, ahenkler yaşayabilir ve yaşayacaktır. Avrupalıların (iki makamdan bıktık usandık biraz da şark makamlarını kullanalım) diye bağurdıkları bir asırda bizim taraftan da sizin gibi (Avrupa musikisini aynen alalım) diyenlerin zuhur etmesi garpteki (müzikoloji) cereyanlarının musikide istihrak hareketlerinden ne kadar gafıl olduğumuzu gösterir ki millî harsımız namına ciddi teessüflere layıktır. İşte Kemal Emin Bey, ben de bu kanaatteyim.

Mahmut Ragıp, 3877 numaralı 22 Ekim 1928 tarihli “Musiki İşlerinde İnhisarcılık” başlığı taşıyan yazısında Türk musikisini menfi yönde etkileyen inhisarcılığın, siyâsî ve fikrî olduğu kadar sanat faaliyetlerinde de ikiliklere, zıtlıklara neden olduğunu belirtmiş ve Batı ile mukayese ederek çözüm teklifleri sunmuştur. Türk musikisinde ilk olarak medreseciler ve tekkeçiler arasında çıkan kavga zamanla başka ikiliklerle devam etmiştir. Medreseciler, musikinin günah olduğunu ve haram olduğunu, tekkeçiler ise böyle olmadığını savunmuştur. Zamanla inanç konusunda uzlaşmaya varılmışsa da bu kez de kültürel, teknik ve muhteva bakımından farklı zıtlıklar oluşmuştur. Alaturkacılar – alafrangacılar, şehir musikisi – Anadolu musikisi gibi yeni ikilikler, Türk musikisinde vahdetin sağlanamamasına neden olmuştur. Mahmut Ragıp, Batıda musiki işlerinde iki temel kaidenin hüküm sürdüğünü belirtir: 1- Fikir hürriyeti. Sanatta milliyet çerçevesini aşan bir düşünce yapısı, 2- Yeni sanatlara ve icraata daha fazla önem vermek ve bunların hem maarif hem de aydınlar tarafından teşvik edilmesi. İşte Batıda bu iki şart gözetilmek suretiyle her türlü sanat faaliyeti yürütülür. Mahmut Ragıp’a göre “acem kılıcına” benzeyen Türk musikisinin mezkûr düalizmden kurtularak birliği kurabilmesi, dolayısıyla tekâmülünün önündeki engeli kaldırabilmesi için kendine has kaideler belirlemesi gerekir (Gazimihal, 1928a: 5).

Musiki sütunlarında ele alınan bir diğer konu Anadolu Musikisi veya bir diğer adıyla halk türküleridir. Rauf Yekta, 2148 numaralı nüshada halk şarkılarını incelemenin bir milletin kültür, gelenek, örf ve adetlerine ilişkin karanlık noktaları aydınlatacak son derece ciddi ve önemli bir halk bilimi –folklor- faaliyeti olduğunu vurgulamıştır. Yazar, Fransa krallarından 15. Lui devrinde söylenen şarkıların dönemin ahvalini yansıtan muhteva ile dolu olduğunu örnek göstermiştir. Yekta, Rusların bu konudaki incelemelerinin önemine dikkat çekmiş ve Türklerin şarkılarına dair oluşturdukları mecmualardan bahsetmiştir. Darülelhan’ın Anadolu halk şarkıları konusundaki çabasına destek olan Rauf Yekta, halk şarkıları incelemelerinde kullanılacak soruları açıklamıştır. Buna göre sıkça söylenen millî, manevî, dinî ve kültürel muhtevalı marş, ilahi ve şarkıların neler olduğunun tespit edilmesi öncelikli bir iştir. Bu faaliyet yalnızca Türk musikisi için değil aynı zamanda Garp musikisi ile ilgilenenler için de aydınlatıcı ve yol gösterici bir çalışma olacaktır (Yekta, 1923b: 4).

Mahmut Ragıp da 3863 sayılı nüshada “Anadolu Musikisi Tetkikleri” ismiyle neşredilen yazısında Anadolu musikisi ve şarkılarının incelenmesinin önemine dikkat çekmiştir. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* isimli eserinde halk şarkılarının millî musikimizde yerini alacağını, Garp musikisi tesiriyle oluşturulan şarkıların ise beynelmilel sahada yerini alacağını, Türk musikisinin işte bu iki farklı musikinin terkihiyle oluşacağını belirtmiştir. Mahmut Ragıp, yazısında Gökalp’in tesirinde kalmadığını ve ondan önce halk şarkılarının musikimize değer katacağını ifade ettiğini belirtmiştir. Ancak Anadolu türkülerinin Türk musikisine girişinde üç temel kaidenin gözetilmesi gerekir. İlki Anadolu türkülerinin “en bakir ve bedii kıymet sahibi” olanlarının seçilip armonileşmesidir. İkincisi Anadolu musikisinden seçilen “tema ve motifler” kullanılarak eserler yazılmalıdır. Üçüncüsü ise tamamen şahsî olan eserlerin de Türk kalmasıdır. Mahmut Ragıp, Anadolu musikisinin bu maddeler dikkate alınarak Türk musikisine dâhil edilmesini önemli görmüştür. Garp musikisi tahsili gören musikişinasların eserlerinde her ne kadar Garp tesiri görünse de zamanla Türk musikisine özgü eserler ortaya koyacaklardır. Nitekim Osmanlı devrinde hem lisan hem de alaturka musikinin tesirleri Türk musikisine de tesir etmiştir (Gazimihal, 1928b: 5).

Neticede musiki sütunlarında Türk musikisinde millîleşme hareketi aranmıştır. Rauf Yekta, bu arayış içinde Şark musikisinden istifade etmenin doğru bir yaklaşım olacağı kanaatini yansıtmıştır. Bununla beraber devrin ihtiyaçlarına uygun tekâmül hamleleri yapılmalı, Anadolu halk şarkıları incelenerek millî musiki zenginleşmelidir. Mahmut Ragıp, musiki konusunda millîleşme vurgusu yaparken Garp musikisinin özellikle eğitim açısından faydalarını işaret etmiştir.

Musiki ile ilgili görüş ve düşünceler 1930’lu yılların ortalarına doğru değişmiştir. Bu değişim, Türk musikisinin alaturka musiki veya şark musikisi yerine Garp musikisine göre düzenlenmesi gerektiği yönünde gerçekleşmiştir. Batılılaşma alanındaki inkılapların yoğun olduğu bu dönemde 1934 yılı itibarıyla “Musiki İnkılabı” gerçekleştirilmiştir. Esasında Vakit gazetesi, musikiye dair daha mutedil ve millî bir terkip ile gelişmeyi işaret eden yazılara yoğunluk vermiş olmasına rağmen bu devrede garp musikisinin daha uygun olacağına dair görüş ve düşünceler hâkim olmuştur.

Kadıköy Şark Musiki Cemiyeti Senfoni Orkestrası Şefi Ahmet Eşref Bey’in 27 Ocak 1933 tarihinde (5408) kaleme aldığı “Gidilecek Yol” başlıklı makalesi Türk musikisinin hangi yolu tercih etmesi gerektiğini ele almaktadır. Yazıda, Rauf Yekta Bey’in düşüncelerine benzer şekilde alaturka musikinin Türk motiflerini ortaya koymak, Türk duygusunu hissettirmek bakımından yeterli ve kayda değer yönlerinin olduğu vurgulanmıştır. Nitekim muhtelif musikişinaslar, Türk musikisine engel olarak ileri sürülen çeyrek ses ve makam keyfiyeti olmadan ortaya koydukları eserlerle Türk nağmesini ve motifini ortaya koymayı başarmıştır. Aslında gidilecek yol buradan geçer. Hâlihazırdaki musiki anarşisi Türk musikisine zarar vermektedir. Türk musikisi, “ilim, kuvvet ve kudret” ile beynelmilel kaidelere uygun cumhuriyet neslini ifade edebilecek bir musiki olmalıdır (Eşref, 1933: 7).

Vakit gazetesinin musikiye bakışı 1934 yılı itibarıyla değişmiştir. Artık alaturka musiki, Türk musikisi için bir örnek veya ilham kaynağı olamaz. Garp musikisi tercih edilmeli ve beynelmilel kaideler dikkate alınmak suretiyle icra edilmelidir. Dr. Osman Şevki (Uludağ) imzasıyla “Musiki Üzerine Düşünceler” başlığı altında neşredilen yazı dizisi Vakit’in musiki konusundaki fikrî değişimini göstermesi bakımından önemlidir. Osman Şevki’ye göre Şark musikisi tesiri altında kalan Türk musikisi süse ve ziynete bürünmüştür. Bu musiki yalnızca saltanatın belli bir zümresi tarafından kabul edilmiş

ve alkışlanmıştır. Buradan dilimize pek çok yabancı kelime ve ifade girmiştir. Musikide nağmeye sözden daha çok önem verilmiş, dilde sadeleşme hareketlerinin olduğu devrede birtakım yenilik hareketleri görüldüyse de üzerine düşülmemiş ve gelişme kaydedememiştir. Hâlihazırdaki musiki de geçmişin bir taklidi olmaktan öteye geçememiştir (Uludağ, 1934a: 11). Osman Şevki Bey, tenkidini radyo üzerinden sürdürmüştür. Yazara göre Türk musikisinin bu halinden belki de en çok radyo sorumludur. Çünkü radyo, yenilikçi musikişinasları arayıp onları dinletmemiş, klasiklerin içinde kıymetli olarak gösterilen nağmelere yer vermemiş ve halk şarkılarını önemsememiştir. Dolayısıyla radyo, bilhassa yapması gerekenleri yapmayarak, Türkiye'ye has millî motiflere uygun ve Türk inkılabını benimsemiş eserleri dinletmemiş ve musikinin yükselmesinde engel olmuştur (Uludağ, 1934b: 12).

Sadri Etem, musiki inkılabının kökleşmesi için şunların yapılması gerektiğini belirtmiştir: 1) Memlekette bu alanda yetenekli olanların bir araya toplanması, 2) Bu kişilerin iyi bir şekilde yetiştirilmesi, 3) İyi bir gelecek verilmesi. Tüm bunlar modern şartlara uygun şekilde yapılmalı ve modern musikinin temeli atılmalıdır (Ertem, 1934ç: 3).

Sonuç olarak Vakit sütunlarında musiki, önemli bir sanat faaliyeti olarak ele alınmış ancak devre hâkim olan alaturka – alafranga ikiliği içerisinde kendisine net bir duruş belirleyememiştir. Aslında yazılar dikkatle incelendiğinde Vakit'in alaturka musikiye tam anlamıyla karşı olmadığı görülür. En azından Türk musikisinin klasiklerine ve eserlerine karşı herhangi bir tenkit yoktur. Alaturka musikiye ilişkin kaygılar daha çok teknik meseleler ve şarkın hususiyetini temsil eden unsurlar üzerine yoğunlaşmıştır. Alaturka musikiye karşı böyle bir tavrı benimseyen Vakit musiki inkılabını desteklemiş ve Garp musikisinin daha modern ve daha yenilikçi olduğunu, beynelmilel kaidelere uygun olduğunu belirtmiştir.

4.3.5.5. Güzel sanatlar

Vakit gazetesinde “sanayi-i nefise” olarak bilinen güzel sanatlar ve zanaata dayanan sanat faaliyetlerine dair muhtevaya da yer verilmiştir. Resim, heykel, çini ve diğer süsleme sanatları bu başlık altında ele alınmıştır. Süslemeye ve el işçiliğine dayalı geleneksel sanatlar, Türk kültür – sanat hayatında her zaman önemli olmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla beraber bu sanatların iktisadî bir karşılığı da söz konusu olmuş

ve devlet tarafından himaye edilmesi, desteklenmesi ve devamlılığının sağlanması meselesi ortaya çıkmıştır.

Mehmet İzzettin, 2324 sayılı 16 Haziran 1924 tarihli nüshada “Türk Çiniciliği” başlığı ile kaleme aldığı yazıda güzel sanatlar içinde çok önemli bir yere sahip olan çiniciliğin memleket içindeki durumunu ele almıştır. Mehmet İzzettin’e göre Avrupa devletleri, hatta Bulgaristan bile çiniciliğe bizden çok daha fazla ehemmiyet vermektedir. Oysa bizde 600 senelik bir tarihi olan çiniciliğe yeterli kıymet verilmemesi, yalnızca Yıldız ve Kütahya’da bulunan iki küçük fabrikadan başka hiçbir destek ve himaye görmemesi bu güzide sanatın unutulmasına neden olmaktadır. Bu gelişmeler, Türk çiniciliğinin terakkisine engel teşkil etmektedir. Bu vesileyle İktisat Vekâleti’ni eleştiren yazar, Türk çiniciliğini ihmal etmenin iktisadî menfaaimize fayda değil zarar getireceğini belirtmiştir (İzzettin, 1924: 5).

Refik Ahmet Sevensil, 2326 numaralı nüshada kız mektepleri tarafından hazırlanan sergi ile ilgili kaleme aldığı yazısında bu tür zanaata ve güzel sanatlara dayalı okulların maddî bakımdan desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre pek çok şeyden mahrum olmalarına karşın öğrenciler, elbise, yağlı boya, dikiş-nakış vb. işleriyle güzellik ve faydayı birleştirmişler, dolayısıyla takdiri hak etmişlerdir. Ancak bu mekteplerin, hak ettikleri desteği görmeleri ve sahipsiz bırakılmaması gerektiği belirtilmiştir (Sevensil, 1924b: 3).

Us kardeşlerin en küçüğü Hasan Rasim’in 18 Nisan 1929 tarihinde (4052) kaleme aldığı yazı, devrin Türk sanat hayatında resim ve heykelin yerini göstermesi ve sanatçıların çalışmalarına dair bir fikir verebilmesi açısından önemlidir. Yazar, Ankara’da açılan sergi ziyareti vesilesiyle kaleme aldığı yazısında sergilenen eserleri “ne zühre kadar parlak ne bir yaz meyvesi kadar olgun ne de taşkın birer heyecanın ifadesi” şeklinde yorumlamıştır. Bununla beraber bu eserler, devrin sanat dünyasını yansıtmaları bakımından önemlidir. Sanatçıların birbirlerinden farklarını bilhassa üslupları ile ortaya koyduklarını belirten Hasan Rasim, Türk ressamı Zeki, Cevat ve Refik’in özellikle natürlükleriyle sergide ön plana çıktığını vurgulamıştır. Hasan Rasim Us’a göre (1929b: 3) sanat âleminde önemli bir kımıldanış olan bu sergi, ikincisi İstanbul’da açılacak olan serginin daha umut vaat edici olacağına da bir işarettir.

Mehmet Asım, Türk sanat hayatında resim ve heykelin gelişmesi için devlet desteğinin önemli olduğuna değinmiştir. Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin sergi binası vazifesini üstlenecek bir bina inşaatı için istediği desteği gayet yerinde ve isabetli bulmuştur. Yazara göre böyle bir sergi Maarif Vekâleti ve Belediye marifetiyle tesis edilebilir ve böyle bir bina “şehir galerisi” şeklinde hizmet verebilir (Us, 1929g: 4).

Sonuç olarak Vakit'in ikinci devresinde resim, heykel ve zanaata dayalı sanatlar, tiyatro ve musikiye nazaran daha geri planda kalmıştır. Siyasî, iktisadî ve içtimâî sahada inkılapların yaşandığı bir devrede sanat alanında da ihtiyaç duyulan inkılap hareketleri vardır. Vakit yazarları, resim, heykel, çinçilik ve geleneksel sanatların her biri kendi ihtiyacına cevap verecek şekilde desteklenmesi gerektiği kanaatini paylaşmıştır.

4.3.5.6. Kültürel yazılar

Kültürel yazılar, bir memleketin irfan ve yazı hayatı içerisinde neşredilmeye değer nitelikte deneme, makale, fıkra ve tenkit gibi yazı türlerinde kaleme alınan yazılar için kullanılır. Kültürel yazılar, kültür-sanat başta olmak üzere ilmî ve fikrî konuları ihtiva eder. Türk matbuat tarihinde kültürel yazıların her zaman önemli bir yeri olmuştur. Vakit gazetesi sütunlarında da birbirinden farklı konularda bu yazılara yer verilmiştir.

Vakit gazetesi sayfalarında kültürel yazılar muhtelif başlıklar altında tasnif edilebilir. İlmî yazılar, edebî tetkik, edebî tenkit, muhtelif konuları ele alan fıkra, makale ve deneme yazıları olmak üzere toplamda 4 ayrı başlıkta incelenebilir. Kültürel yazıların çeşitliliği Vakit'in gazetecilikte kültürel ve edebî faaliyete verdiği önemi göstermektedir. Bu çalışmada gazetede neşredilen kültürel yazıların bir kısmı tanıtılmıştır.

İlmî yazılar, muhtelif konularda kaleme alınmış olmakla beraber genellikle tarih, sosyoloji ve siyaset sahasına matuftur. Pek çok örnek arasından şunları örnek vermek Vakit'in bu devredeki faaliyeti hakkında fikir verir. Lütü Simavi'nin (1929: 4) 4185 numarada “Mısır Meselesi”, Sadri Etem Ertem'in (1930: c: 7) 4311 numarada “Türk Tarihi”, Mahmut Ragıp Gazimihal'in (1934: 7) 5867 numarada “Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu” başlıklı yazılar da bu minvaldedir. İlmî nitelikli kültürel yazılar bunlarla sınırlı değildir.

Edebî tetkik, edebî cereyanlar, edebiyat tarihi incelemeleri, güncel edebî gelişmeler gibi konuları ele alan yazılardır. Vakit'te Refik Ahmet Sevengil ve İbrahim Hoyi isimleri bu hususta ön plana çıkar. Vakit'in sanat ve edebiyat sayfalarında bu hususa ilişkin pek çok yazı neşredilmiştir. Mesela İbrahim Hoyi'nin (1931: 5, 1932: 7, 1933: 7) 5380 numarada "H. G. Wells", 5462 numarada "Meksika Şairlerinin Antolojisi", 4863 numarada "Kederiyle Muhitini Neşelendiren Romantik Bir Şair: Samuel Toyler Coleridge 1772-1834" başlıklı yazıları böyledir. Refik Ahmet'in (1926d: 4) 3035 numarada "Memleket Edebiyatı", 5676 numarada "Anna Kristi" (Sevengil, 1933: 7, 1934b: 7) ve 5856 numarada "Sadri Etem'in Hikâyeleri" başlıklı yazıları bu kapsamdadır. Ahmet Rasim'in (1926: 3) 2891 numarada "Halk Edebiyatında Mizah", Ali Haydar Emir'in (1926: 4) 3088 numarada "Bizde İçtimaî Edebiyatın İlk Romanı", başlıklı yazıları da edebî tetkik kapsamında neşredilen kültürel yazılardandır.

Eser tanıtım ve tenkit yazıları gazetecilikte edebî faaliyeti icra eden kültürel yazılardır. Refik Ahmet Sevengil'in (1924a: 3) 2283 numaralı nüshada neşredilen Suat Derviş (Baraner) Hanım'ın "Fatma'nın Günahı" isimli hikâyesi ve 2518 numaralı nüshada neşredilen Selahattin Enis (Atabeyoğlu)'nun "Bataklık Çiçeği" (Sevengil, 1924c: 3) isimli eserini konu edinen tanıtım ve inceleme yazıları bunlara örnektir. Bu yazılar "edebî hayat" başlığı altında neşredilmiştir. Bunun dışında 2858 numarada Mehmet Emin Yurdakul'un (1925: 5) "Edebiyatımızdaki Boşluk Hakkında" başlığını taşıyan makalesi, 3897 numarada Ertuğrul Muhsin'in (1928: 5) "Tenkid Niçin Mi?" başlıklı makalesi ve 2912 numarada A. Sırrı Özata'nın (1926: 3) "Millî Edebiyatı İstiklâlde Aramak Lazımdır" başlıklı yazı tenkit türünün örneklerini teşkil eder. Yine Refik Ahmet imzasıyla "tenkit" sütununda özellikle edebî mevzulara has pek çok yazı neşredilmiştir.

Muhtelif konuları ele alan fıkra, makale ve deneme yazıları da yine kültürel yazılar başlığı altında yer alır. Bu yazılar genellikle yazarın kendi şahsî tercihi ile kaleme alınan tecrübeye ve ilgi alanına dayanan yazılardan oluşur. Mesela 2433 numarada Ahmet Rasim (1924: 3) imzası taşıyan "Gazetecilik Mektebi" ve 2331 numarada Hakkı Süha'nın Seyyah (1924b: 3) müstearıyla "Mevlana Huzurunda" başlıklı yazısı, yine 2331 numarada Ahmet Celalettin'in (1924: 3) "Tarihle Dolu Bir Şehir" başlıklı yazısı bu kategoride yer alır. Mehmet Asım'ın belli tarihlerde kaleme

aldığı seyahat intibaları, Fikret Adil ve Talat Mümtaz'ın kaleme aldığı gezi yazıları ve mektup türünde kaleme alınan yazılar da bu kapsamda yer alan kültürel yazılara örnek teşkil eder.

Sonuç olarak Vakit gazetesi, yalnızca siyasî ve içtimaî hadiseleri yansıtan bir kitle haberleşme vasıtası değildir. Farklı beklentileri olan okur kitlesine de hitap eden geniş bir muhtevaya sahiptir. Çeşitli konu başlıklarını ihtiva eden kültürel yazılar, gazetenin geniş bir okur kitlesine ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

4.3.5.7. Hatırat

Vakit gazetesi, hemen her yayın devresinde hatırat türü yazılara önem vermiştir. Hatırat, yalnızca bir kişinin başından geçen maceralarla veya tecrübelerle sınırlı kalmayıp hadiselerin içinde bulunan kişi ve kurumlar hakkında, devrin siyasî, içtimaî hayatı, kültür – sanat cereyanları ve fikir hayatı hakkında da önemli birer vesika niteliği taşır.

Vakit'in bu devresinde pek çok hatırata rastlanır. Burada bu hatıratlar içinden kayda değer nitelikte olan bazılarını yer verilmiştir. Neşredilen hatıratların bir kısmı tarihî bir hadiseyi veya dönemi konu edinirken diğer bir kısmı tamamen şahsî kanaatlere ve tecrübelerle dayanan hatıraların kaleme alınması ile oluşturulmuştur. Vakit gazetesinin ikinci devresinde neşredilen hatıratlar şöyledir:

2 Ocak 1933'ten itibaren forma halinde neşredilen “Hatıralar ve Vesikalar” başlığı ve “Cemal Paşa'nın Hatıratı Üzerine Tetkikler” alt başlığını taşıyan hatırat önemlidir. Bu hatırat, Osmanlı'nın son devresinde yaşanan siyasî ve askerî pek çok hadiseyi anlatan muhtelif mektuplar vasıtasıyla vesikalara da istinat eden tarihî bir ehemmiyeti haizdir. Vakit'in forma hâlinde tefrikası şeklinde yayımlanmıştır (Vakit, 1933b).

Kızıl Kartal başlığıyla neşredilen hatırat, Alman tayyarecisi Rihthofen'in (1933: 6) I. Dünya Savaşı hatıralarını ihtiva eder. Fikret Adil tarafından nakledilen hatırat 3 Ocak 1933 tarih ve 5384 sayı numarasına sahip nüshada tefrika edilmeye başlamıştır.

Bu devre ait bir başka hatırat, II. Abdülhamid'in yaveri Keçecizade İzzet Fuat Paşa'ya aittir. 14 Ekim 1933 tarih ve 5664 sayılı nüshada tefrika olarak neşredilen hatıralar, II. Abdülhamid'in hayatının ve hükmettiği devrenin önemli hadiselerine tanıklık etmiş birinin kaleminden çıkmıştır (Vakit, 1933c: 8).

A. Mil (1933: 5) imzasıyla “Umumî Harpte Teşkilat-ı Mahsusa” başlığıyla neşredilen hatırat, 2 Kasım 1933 tarihli ve 5633 sayılı nüshadan başlayarak tefrika edilmiştir. Bu tefrika, İttihat ve Terakki devrinde teşkil edilen Teşkilat-ı Mahsusa’ya dair muhtelif vesikalardan mürekkep bir hatırat niteliği taşımaktadır.

5846 numaralı ve 19 Nisan 1934 tarihli Vakit gazetesinde neşredilmeye başlayan “Korku ve Kıskaçlık”, II. Abdülhamit devrini ve meşrutiyet idaresini konu edinmektedir. Başyazar Mehmet Asım, serinin ilk yazısında korkunun Abdülhamit idaresini, kıskaçlığın ise meşrutiyet devrini temsil ettiğini belirtmiştir. Böylece hem istibdat hem de meşrutiyet devrinin kendine özgü hatalarını ortaya koymaya çalışan bir eserdir. Önemli bir kısmı hatıralara istinat eden bu eserin bir kısmı da şahsî müşahedelerin neticesinde ortaya konmuştur (Us, 1934c: 5).

Bu devreye ait önemli hatıratlardan biri de Halit Ziya Uşaklıgil’in (1931: 2) 3 Şubat 1931 tarihinden, (5. tefrikadan) başlayarak genellikle 2. sayfalarda, bazı nüshalarda ise daha iç sayfalarda neşredilen hatıralarıdır. “Hatıralar Arasında” başlığı altında neşredilen bu hatırat, daha sonra “Kırk Yıl” ismiyle kitap olarak neşredilmiştir. Türk edebiyat ve basın tarihi çalışmalarında önemli bir kaynak teşkil eden bu hatırat, edebiyat ve kültür sahasında cereyan eden hadiseleri ve kişileri konu edinmiştir.

5. ‘KURUN’DAN ‘YENİ GAZETE’YE VAKİT GAZETESİ (1934-1947)

Vakit gazetesi, devrin şartlarına ve genel yayın politikasına uygun bir karar olarak ismini değiştirmiştir. 21 Kasım 1934 tarih ve 6062 sayılı nüshadan itibaren “Kurun” ismiyle çıkmaya başlamıştır (Kurun, 1934). Kurun, Vakit’in Türkçe ismidir. Gazete, bu kararıyla Dil İnkılabını yalnız savunmakla kalmamış kendi gazetesine ismini vererek bizzat tatbik etmiştir.

Kurun, 21 Kasım 1934 (6062) – 31 Aralık 1938 (7534) tarihleri arasında toplam 4 sene 1 ay 9 günlük bir yayın hayatına sahip olmuştur. Kurun gazetesinin ne fıkri ne şekli olarak Vakit’ten bir farkı yoktur. Bu değişiklik yalnızca isim değişikliğidir. Kurun devrine ait söylenebilecek en ciddi değişiklik, 1935 – 1936 senelerinde ağırlıklı olmak üzere lisana ait olmuştur. Bu devrede Dil İnkılabının yoğun bir şekilde haber dilinde tatbik edildiği görülmektedir. Hem haber dilinde hem de köşe yazılarında öz Türkçe kelimelerin sayısı artmış, Osmanlıca devrine ait kelimelerin önemli bir kısmı terk edilmiştir.

Vakit, kendi ismiyle 1 Ocak 1939 (7535) tarihinde yeniden neşredilmeye başlamıştır (Vakit, 1939). 31 Aralık 1939 tarihine dek bu isimle neşriyat hayatına devam etmiş, 1 Ocak 1948 tarihi itibarıyla “Yeni Gazete” adında çıkmaya başlamıştır. Vakit’in şekli anlamda geçirdiği bu iki ana değişikliği kapsayan bölüm yani 1934 – 1947 arası gazetenin üçüncü yayın devresi olarak ele alınmıştır. Esas itibarıyla gazetenin genel yayın politikasında ciddi bir değişiklik olmamıştır.

Vakit’in üçüncü yayın devresi, tıpkı ilk iki yayın döneminde olduğu gibi çok önemli siyasî ve içtimaî hadiselerin yaşandığı bir dönemdir. 1934 – 1947 arası dönemde memleket içinde Batılılaşma hareketi, siyasî ve kültürel alanda hız kesmeden devam etmiştir. 1946’ya kadar CHP’nin tek başına iktidar olduğu bu dönem Türk siyasî tarihinde “Tek Partili Dönem” olarak da bilinmektedir. Vakit gazetesi, siyasî olarak bir önceki döneme benzer şekilde CHP’nin sözcüsü konumundaki gazete olma özelliğini taşır. Meclis’in ve Cumhurbaşkanı’nın kararlarını destekleyen, haberleri ve yazılarıyla siyasî iktidarın yanında yer alan bir muhtevaya sahiptir. Bu durum çok partili siyasî hayattan sonra gerçekleştirilen 1946 genel seçimlerinde belirgin bir şekilde görünmüştür.

Kuşkusuz bu dönemde gazete muhtevasına en büyük tesir eden hadiseler memleketin dışında cereyan etmiştir. Avrupa devletlerinin silahlanma yarışı, milliyetçiliğin artışı, diplomatik ve politik gerilimin tırmanışı, 1939 yılında başlayan ve 1945 senesine kadar devam eden II. Dünya Savaşı'na neden olmuştur. Türkiye, 1945 senesine kadar tarafsızlığını korumayı başarmıştır. Bununla birlikte savaş ortamının ekonomi başta olmak üzere ülke içinde önemli tesirleri olmuştur. Vakit gazetesi, savaş boyunca Türkiye'nin tarafsız duruşunu, hükümetin başarısı ve barışçı politikanın bir neticesi olarak değerlendirmiştir.

Memleketi ilgilendiren önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Hatay'ın önce bağımsızlığı sonra Türkiye'ye katılması, Sadabad Paktı gibi millî güvenliği temine yönelik adımlar ile Atatürk'ün vefatı, kabine değişiklikleri, savaş sonrası çok partili siyasî hayata geçiş gibi iç politik gelişmeler, savaşa kadar devletçi ve himayeci, savaş şartlarında kapalı iktisadî ekonomi ve beraberinde yaşanan iktisadî gelişmeler, maarif ve kültür sahasında gerçekleşen bazı inkılaplar vb. bu devrenin ilk mertebede belirtilmesi gereken ve Türk siyasî hayatını, dolayısıyla Vakit gazetesinin muhtevasını şekillendiren gelişmeler olarak kayda geçmiştir.

II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, özellikle Vakit'in *Kurun* adıyla neşredildiği dönemde ön plana çıkan en önemli özellik, edebî ve kültürel faaliyetlerin en yüksek seviyeye çıktığı dönem olmasıdır. Gazete, bu dönemde edebî tefrika neşriyatının yanında edebî tetkik ve tenkit yazılarına büyük önem vermiştir. En büyük bölümü edebî konulara hasredilmiş olan gazete ilavesi, başlı başına müstakil bir mecmua hüviyetindedir.

İlk iki yayın döneminde olduğu gibi üçüncü devrede de gazetenin fikrî cephesini Batılılaşma ve milliyetçilik oluşturur. İç ve dış güvenlik meselelerinin yoğun olduğu bu dönemde, ulus – devlet olma bilinci gazete sütunlarında temsil edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nda artan milliyetçilik düşüncesi, Türk aydınlarına da tesir etmiş, sıklıkla gündemde tutulmuştur. Batılılaşma politikası aynen devam ederken Batıyı temsil eden Avrupa'da patlayan büyük savaş, Batının bir ideal olarak kabul edilip edilmeyeceği noktasında şüphelere neden olmuştur. Vakit yazarları, idealini Atatürkçü düşüncede bulmuştur. Garbın tekniği, felsefesi, hülâsa insanı yükselten tarafları halen önemli bir örnek olmayı sürdürürken, Atatürk'ün düşüncesinde vücut bulan barışçı, halkçı ve millî birlik şuurunu haiz dünya görüşü buna eşlik etmiştir.

Türkiye’de çok partili siyasî hayata geçişin sağlandığı 1946 yılı, Vakit gazetesinin siyasî duruşunu göstermiştir. Daha önce iki defa denenen ancak başarısızlıkla sonuçlanan çok partili siyasî hayat denemesi, II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan Doğu – Batı bloku ve Türkiye’nin Batı blokunda kalması, demokratik bir düzene geçişi hızlandırmıştır. Vakit, daha önce olduğu gibi 1946 yılında ve sonrasında CHP’yi destekleyen yayın çizgisini sürdürmüştür. Atatürk’ün vefatının ardından İsmet İnönü, ülkenin ikinci adamı, yeni lideri ve ‘millî şef’i olarak kabul edilmiş, gazete sütunlarında da kendisine tam güven bildirilmiştir. Bu itibarla Vakit gazetesinin parti ve meclis, dolayısıyla siyasî ve ideolojik cepheden tutumu değişmemiştir.

Tüm bunların yanında Vakit gazetesi, üçüncü yayın devresinin sonuna doğru Türk matbuatında yavaş yavaş eski gücünü kaybetmiştir. II. Dünya Savaşı’nda sayfa sayısının azalması ve muhtevanın artık eskisi kadar dolu olmaması yazar sayılarını azaltmıştır. Bu, gazete için ilk darbedir. Savaştan sonra devrin önemli yazarlarını kadrosuna katmayı başarmışsa da eski gücünü yakalayamamıştır. Bunun önüne geçebilmek için ise 1947 yılında Yeni Gazete ile birleşme kararı almış ve 1948 – 1949 yıllarında Yeni Gazete ismiyle neşredilmiştir. Yeni isim, yeni yüz, yeni içerik... Gazete geriye gidişini böyle bir hamleyle telafi etmeye çalışmıştır.

5.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı

Vakit, 1934-1947 yılları arasını kapsayan dönemde şekil özellikleri bakımından iki önemli safhadan geçmiştir. Bunlardan ilki, *Kurun* (1934-1938) ve ikincisi *Vakit* (1939-1947) devresidir. Bu dönemde Vakit gazetesi zengin bir muhtevanın yanında ona eşlik eden iyi bir mizanpaj ve görsel bakımdan cazip bir düzende neşredilmiştir. 5 sütunluk düzen devam etmiş, fotoğraf, karikatür, resim, harita vb. malzeme sıklıkla kullanılarak haber ve yazılar desteklenmiştir. II. Dünya Savaşı’nın başladığı günden sonra sayfa sayısı ciddi oranda azaldığı için muhtevayı süsleyen özelliklerde de bir azalma meydana gelmiştir. Vakit’in üçüncü yayın devresinde gerçekleşen şekil özellikleri kronolojik olarak şu şekilde hülasa edilebilir:

Kurun’un çıktığı ilk devrede gazetenin şekil özellikleri bakımından Vakit’ten hemen hemen bir farkı yoktur. 1 Ocak 1935 tarihi itibarıyla gazeteye ek olarak daha önceki Vakit’te “Gençlik” sayfasına çok benzeyen “Genç Kurun” ilavesi koyulmuştur. Bu ilavede *Nusret Safa Coşkun*, faal bir rol oynamış, her hafta İstanbul’da bir okul

ziyareti gerçekleştirmiştir. Böylelikle hem maarif hem de gençliğin o devredeki vaziyetini tetkik etmiştir (Kurun, 1935a).

Kurun, 1 Temmuz 1935 tarihi itibarıyla sayfa sayısını 12'den 10'a düşürmüştür (Kurun, 1935b). Bir süre 10 sayfa neşredilen gazete kısa bir süre sonra 8 sayfaya kadar düşmüştür. Haftada bir bazen ise on günde bir gazete ilavesi olarak “Sinema”, “Kadın”, “Çocuk”, “Spor” ve “Güzel Sanatlar” gibi ilaveler gazete sayfasına eklenmek suretiyle 12, 16 ve 24 sayfaya kadar çıkmıştır.

Kurun gazetesi, 1936 yılıyla beraber haftalık ilavesini gazetenin içinde değil de müstakil bir mecmua şeklinde vermeye başlamıştır. Haftada bir hazırlanan bu ilave “Kurun’un İlavesi” başlığı ile verilmiştir. Haftalık güncel hadiselerin yoğunluğuna göre muhteva da değişmiştir. Ancak umumiyetle kapak resminin sağ üst köşesinde yer aldığı üzere “Güzel Sanatlar, Kadın, Moda, Sinema” başlıklarıyla çıkmıştır. Bu ilavenin ön ve arka kapağı tamamen renkli basılmıştır. Bazen çocuklara özel olarak tasarlanan sayfalar da tamamen renkli neşredilmiştir. Ön kapakta genellikle yabancı bir sinema yıldızının fotoğrafı vardır (Kurun’un İlavesi, 1936: 1). İlave, gazete sayfasının 1/2 ebadında iki sayfa şeklinde tasarlanmış ve böylece toplamda 8 tam gazete sayfası yani 16 yarım ilave sayfa olarak çıkmıştır. Kurun’un ilavesinde kadın, moda, sinema ve çocuk sayfalarında resim kullanımı yoğundur. Güzel Sanatlar sayfasında edebî tetkik ve tenkitler, tiyatro, şiir, telif veya tercüme olarak haftada bir uzun hikâye (iki - üç sayfayı kaplayacak şekilde) neşredilmiştir. Bu sayfalar genelde 4 sütundan oluşur ve yazılar yoğunluktadır.

Resim 5.1. Kurun'un İlavesi (Ön Kapak) (Kurun'un İlâvesi, 1936: 1)

Kurun, üçüncü yılına girerken 1936 yılı Kasım ayında iç sayfalarda yeni bir köşe açmıştır: “Fantezi”. Hakkı Süha Gezgîn, Kadircan Kafılı, Osman Cemal Kaygılı gibi yazarlar bu sütun altında yazılarını neşretmiştir.

Kurun gazetesinin sayfa sayısı 1 Mart 1937 tarihi itibarıyla 12 – 16 sayfaya çıkmıştır (Kurun, 1937). Son sayısı 31 Aralık 1938 tarihine kadar gazete genellikle 12 sayfa şeklinde çıkmıştır. Bununla beraber edebî ilavelerin olduğu gün sayfa sayısı 16'ya yükselmiş, bazı günler de 8 sayfa şeklinde neşredilmiştir.

Gazete, 1 Ocak 1939 tarihi itibarıyla yeniden eski ismiyle, *Vakit* olarak neşredilmeye başlamıştır. Gazetenin kadrosunda ve neşriyatında ciddi bir değişim olmamıştır. Ortalama 12 sayfa çıkmaya devam etmiş, bazı sayılar 8 sayfa çıkmıştır. Sütun sayısı 5'ten 6'ya yükselmiş, onun dışında genel mizanpajda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Gazetenin adının ve künyesinin yer aldığı kısım (ilk sayfanın en üstündeki yer) daha derli toplu bir görünüme kavuşmuş, sayı ve tarih bilgileri Kurun'a nazaran daha küçük punto ile verilmiştir.

Vakit, kurulduğu günden bu yana okurları için “Kadın”, “Moda” gibi sayfalar hazırlamıştır. İlk defa 1939 yılında bu sayfaları tek bir çatı altında toplayarak “Vakit

Magazin” sayfasını çıkarmaya başlamıştır. Böylelikle magazin gazeteciliğini sütunlarında başlatarak güncel gazetecilik terimlerini kullanmayı tercih etmiştir.

II. Dünya Savaşı, her şeyi etkilediği gibi kültürel faaliyetleri de derinden etkilemiştir. Harp ilanından çok kısa bir süre sonra Vakit gazetesi, bazen 8 – bazen 12 sayfa ile çıkan neşriyatını 6’ya indirmiştir. İlk yıllarda genellikle 6 kısa bir süreliğine 4 sayfa neşredilmiştir. Savaşın başladığı 1939 (Eylül) tarihinden 1941 Aralık ayına kadar çoğunlukla 6 sayfa çıkmıştır. 9 Aralık 1941 tarih ve 8578 sayı numaralı nüshadan itibaren bazı özel günler haricinde 4 sayfaya inmiştir (Vakit, 1941). 1 Ekim 1942’de sayfa sayısı yeniden 6’ya çıkmıştır (Vakit, 1942).

Vakit gazetesi, 1943 yılı itibarıyla gazetede önemli bir yeniliğe gitmiştir. Pek çok yeni yazarın gazeteye katılmasıyla birlikte gazetenin sayfa tasarımı ve sayfa yapısında da bazı değişiklikler oluşmuştur. İlk önemli değişiklik Vakit’in uzun yıllardır neşriyat müdürü olarak görev alan Refik Ahmet Sevengil’in 29 Nisan 1943’ten itibaren bu görevden ayrılması olmuştur (Vakit, 1943a). Hakkı Tarık Us, 30 Nisan 1943 ile 2 Haziran 1943 tarihleri arasında gazetenin neşriyat müdürlüğü görevini yürütmüştür (Vakit, 1943b). 3 Haziran 1943’te ise bu görevi Us kardeşlerin en küçüğü Hasan Rasim Us devralmıştır. Gazetenin ikinci sayfasının büyük bir kısmı, yaklaşık dört sütunluk bir hacmi kaplayacak biçimde yalnızca makaleye ayrılmıştır. Bunun yanı sıra 1 Şubat 1944 itibarıyla yeniden ilave nüshalar verilmeye başlamıştır. “Sanat ve Edebiyat”, “Sinema”, “Kadın ve Evişleri”, “Üniversite İlavesi”, “Spor” ve “Tarih” başlıklarını taşıyordu (Vakit, 1944). Bu ilaveler, 1944 yılı Temmuz ayı itibarıyla kalkmıştır.

Vakit gazetesi, 22 Nisan 1946 tarihi itibarıyla gazetede önemli şekli değişiklikler geçirmiştir. Bunlardan bir tanesi de gazetenin adının bulunduğu yere el yazısı ile “Memleket Gazetesi” ibaresinin konmuş olmasıdır. Osmanlıca neşredildiği devirde Vakit yazısının hemen altında “Yevmî (Günlük) Gazete” yazısı bulunuyordu. Ayrıca, daha önce ilave hâlinde müstakil olarak verilen özel sayfalar bu dönemde gazetenin içinde verilmeye yeniden başlamıştır. Özel sayfalar, “Edebiyat – Resim – Tiyatro - Müzik”, “Sinema”, “Çocuklar İçin” ve “Kadın – Ev - Moda” başlıklarıyla çıkmıştır. Bu tarihlerde gazetenin sayfa sayısı uzun süre düzensiz gitmiştir (Vakit, 1946a). Haftanın belli günleri 4 sayfa, bazı günleri 6, bazı günler ise 8 sayfa çıkmıştır. 11

Kasım 1946 tarihi itibarıyla yeniden 4 sayfaya inmiştir. 1946 yılında neşriyat idareciliği görevini Reşat Enis yürütmeye başlamıştır (Vakit, 1946b).

Vakit gazetesi, üçüncü yayın devresinin sonuna doğru yayın hayatında önemli bir değişikliğe imza atmış ve yeniden isim değişikliğine gitme kararı almıştır. Ancak bu kez yalnızca ismi değil gazetecilik anlayışında ve yayın politikasında da bazı değişiklikler yapmaya karar vermiştir. 8 Eylül 1947 (10743) tarihinden itibaren *Yeni Gazete* ile birleşen Vakit, bu tarihten 1 Ağustos 1949 (11428) tarihine kadar Vakit Yeni – Gazete ismiyle neşredilmiştir. 8 Eylül 1947’de gazetenin ilk sayfasında Vakit İdaresi tarafından yapılan duyuruda şu ifadeler yer almaktadır (Vakit İdaresi, 1947: 1):

Vakit bugünden itibaren Yeni Gazete ile doğrudan doğruya birleşerek öğleye doğru çıkmaya başlıyor.

Yeni Gazetenin gençliği ile eski gazetenin otuz yıllık tecrübeden geçmiş dürüst hayatı en son haberler ve fikirleri de ince bir süzgeçten geçirilmiş olarak ulaştırmak ve en olgun ve dolgun bir gazetenin bütün vaatlerine tahakkuk imkânı hazırlamak için okuyucularımıza kâfi teminat teşkil eder.

Resim 5.2. Vakit - Yeni Gazete (Vakit, 1947: 1)

Vakit gazetesinin Yeni Gazete ile birleşmesinden sonraki süreçte şekli özelliklerinde ciddi bir değişiklik gözlenmemiştir. 6 sütun ve 6 sayfa (bazı önemli

günler 8 sayfa) olarak çıkmıştır. İlk sayfada gazetenin adının yer aldığı bölüm biraz daha geniş bir şekilde kullanılmış, yine bu sayfada yer alan manşet haberler ve en önemli haberlerin başlıkları daha büyük puntolarla verilmeye başlanmıştır. İç sayfalarda genellikle 2. sayfada yer alan son haberler yerini “Saat 11’e Kadar Gelen Haberler” başlıklı bölüme bırakmıştır. Vakit – Yeni Gazete öğleden önce dağıtıldığı için gündüz saat 11’e kadar gelen önemli haberler de yine bu bölüme koyulmuştur. 3 ve 4. sayfalarda muhtelif haberlerin yanı sıra edebî veya tarihî tefrikalara, makalelere, fıkra ve sohbet türü yazılar ile mizah yazılarına, 5 ve 6. sayfalar ise ilân ve reklamlara ayrılmıştır.

5.2. Yazar Kadrosu

Vakit gazetesi önceki yayın dönemlerinde olduğu gibi bu dönemde de çok zengin bir yazar kadrosuna sahip olmuştur. Deneyimli gazeteci – yazarların yanı sıra genç yazarlara da fırsat tanınmış, bu itibarla Türk matbuatında mektep olma vasfını bu dönem de sürdürmüştür. Edebî ve kültürel yazıların yoğunluk kazandığı *Kurun* döneminde yazarların edebiyatçı kimlikleri ön plana çıkar. Edebî eser müellifi veya tercümanı olmasalar bile edebî tetkik ve tenkit yazıları kaleme alan çok sayıda yazar vardır.

Gazetenin önceki devirlerden devam eden ve hemen hemen her gün bir yazısı neşredilen yazarları şunlardır: Mehmet Asım Us, Hakkı Süha Gezgin, Sadri Etem Ertem, Selami İzzet Sedes, Ömer Rıza Doğrul, Refik Ahmet Sevengil. Bunların yanı sıra gazeteye bu devrede katılan veya bu dönemde faal rol oynayan diğer yazarlar şöyledir: İbrahim Hoyi, Osman Cemal Kaygılı, Niyazi Ahmet Banoğlu, Nusret Safa Coşkun, Kadircan Kafı, Kâzım Nami Duru, İsmet Ulukut, Mahmut Necmettin Deliorman, Hikmet Münir, Vahdet Gültekin, Kenan Hulusi Koray, Nurullah Ataç, Sait Faik Abasıyanık, Mehmet Nurettin Artam, Mehmet Selim, Yekta Ragıp Önen, Cemil Süleyman Alyanakoğlu. Bu yazarların edebî ve kültürel muhtevaya katkıda bulunan bir kısmı hemen her gün yazı kaleme alırken diğerleri ise haftada bir – iki gün sıklıkta yazı kaleme almışlardır.

Bunların dışında bir de nadiren yazılarıyla gazeteye destek olan yazarlar vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: dil ile ilgili yazılarıyla Şeref Aykut⁸⁸, Saffet Tuncay,

⁸⁸ Gazetenin iç sayfalarında “Öz Dilimizle” başlığı altında Öz Türkçe’ye dair yazılar kaleme almıştır.

İbrahim Necmi Dilmen; edebî tenkit ve tanıtım yazılarıyla Necip Asım Yazıksız, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Yunus Kâzım Köni, şiirleri ve sanat yazılarıyla Celal Sahir Erozan, Cahit Sıtkı Tarancı, İsmail Safa Esgin, Kâmuran Bozkır, Samizade Süreyya; fıkra ve siyasî yazılarıyla Vedat Tör, Ahmet Ağaoğlu. *Kurun* ve *Vakit*'te yazısı yayımlanan yazarlar elbette bu kadarla sınırlı değildir. Bu isimlerin sayısı çoğaltılabilir. Bu isimler bile gazetenin kendi döneminde ne kadar zengin bir muharrir kadrosuna sahip olduğunu göstermektedir.

Gazetenin üçüncü yayın devresinde başyazarlık görevini gazetenin sahibi Mehmet Asım Us⁸⁹ yürütmüştür. *Kurun* devrinden sonra “Us” soyadı alan yazar, bu tarihten itibaren “Asım Us” imzasını kullanmıştır. Dış politika, iktisat ve meclise ilişkin yazıları yoğunlukta olmakla beraber gündeme ilişkin hemen her konuda yazmıştır. Mehmet Asım'ın gazetecilik hayatında en faal olduğu dönemdir. Bilhassa milletvekili ve gazeteci sıfatıyla gerçekleştirdiği pek çok seyahate ilişkin intibalarını yazı dizisi şeklinde neşretmiştir. Bu yazılar, Mehmet Asım açısından önemli birer gazetecilik faaliyetidir. Zira aynı zamanda birer röportaj niteliği de taşımaktadır. Çünkü yalnızca seyahat ettiği yerlere ilişkin bilgilerle sınırlı kalmamış, buralara ait meseleleri gündeme taşımış, görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bunun dışında tarihî vesikalara dayanan tefrika eserler de yine bu dönemde kaleme aldığı yazılar arasındadır. Bu devrede Vakit – Kurun başyazarının yazılarına ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Mehmet Asım (1935a: 1, 9), 28 Nisan 1935 (6213) tarihinde “Yolculuk Notları” başlığıyla neşredilmeye başlayan bir yazı dizisi kaleme almıştır. Kurun başyazarı, bu yazılarında II. Dünya Savaşı öncesi silahlanan ve faşist yönetimin hüküm sürdüğü Almanya seyahatini konu edinmiştir. Çeşitli Alman şehirlerini gezmiş ve buralara ilişkin intibalarını aktarmıştır. Bu yazılar, başyazarın Kurun için gerçekleştirdiği röportaj türü yazılar arasında değerlendirilebilir.

- 28 Kasım 1935 (6425) tarihinde başlayan “Ankara’dan Diyarbekir’e” başlıklı bir yazı dizisi kaleme almıştır. Fevzipaşa – Diyarbekir tren hattının işletmeye açılması üzerine düzenlenen törene katılmak için Anadolu içinde 5 günlük seyahate çıkan

⁸⁹ Mehmet Asım'ın başyazı kaleme almadığı günler Hakkı Tarık Us, Ömer Rıza Doğrul ve Sadri Etem Ertem'in yazıları yer almıştır. Başyazar sütununda nadiren de olsa başka isimlere rastlanır. Ancak bunlar bir süreklilik arz etmezler.

başyazar, bu yazılarında Anadolu'nun iktisadî kalkınma, coğrafi özellikler ve bölge insanının özelliklerini anlatmıştır (Us, 1935b: 1, 7).

•29 Mart 1936 (6541) tarihinde neşredilmeye başlayan yeni yazı dizisinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü ve diğer hükümet yetkilileri ile beraber Afyonkarahisar - Isparta arasında işletmeye başlayan yeni demiryolu hattının açılışı için gerçekleştirdiği kısa Batı Anadolu seyahatine dair intibalarını aktarmıştır. Yazara göre bu yazı dizisi özellikle Türk Bayındırlık Tarihi ve Türk İnkılap Tarihi bakımından ayrı bir öneme sahiptir (Us, 1936aa: 1, 4).

•14 Eylül 1936 (6710) ve 21 Ekim 1936 (6747) tarihleri arasında “Yugoslavya İntibaları” başlığı altında bir yazı dizisi kaleme almıştır. Kurun başyazarı, diğer Türk gazetecilerle beraber Yugoslavya'ya bir seyahat gerçekleştirmiştir. Yugoslavya'ya ilişkin intibalarını ve notlarını aktarmıştır. Yazı dizisinde özellikle Türk – Yugoslav dostluğu, Türkler ile Balkan milletleri arasındaki müşterek yönler, Yugoslavya'nın güzel ve tarihî yerleri, Türk dili ile müşterek ifadeler vb. gibi pek çok ortak yöne vurguda bulunmuştur (Us, 1936ab: 1).

•1937 yılı Ağustos ayında milletvekili seçildiği Artvin ili dâhil Orta ve Doğu Karadeniz şehirleri ile Erzurum'a yaptığı seyahate ilişkin uzun bir yazı dizisi kaleme almıştır.

•18 Temmuz 1938 (7370) tarihinden itibaren Zonguldak ve yöresine yaptığı seyahati “Tetkik Seyahati” başlığı altında neşretmiştir. Özellikle bu bölgedeki şehircilik faaliyetleri ile kömür madenlerinin işleyişine dair önemli bilgi ve vesikalar paylaşmıştır (Us, 1938a: 1, 4).

•1 Ocak 1939 (7535) tarihinden başlayarak “Abdülmecit Devrinde Saray Entrikaları” başlığıyla neşredilen bir yazı dizisi yayınlamıştır. Tefrika halinde neşredilen bu eser, Abdülmecit devrinin hadiselerini konu edinen ve tarihî bilgilere isnat eden bir özellik taşımaktadır (Us, 1939a: 5). Bu seriyi daha sonra “Abdülmecit Devrinde Tanzimat Paşaları” başlıklı yazı dizisi izlemiştir. Bu yazı dizisinde de Batılılaşma sürecinin başladığı Tanzimat devri kadrolarını ele almıştır.

•1 Temmuz 1939 (7713) tarihinde “Londra Seyahati İntibaları” başlığı altında bir yazı dizisi neşretmiştir. İngiliz kültürünü tanıtmak ve yaymak için kurulan British

Council tarafından davet edilen Türk gazetecileri arasında bulunan başyazar, bu seyahat sırasında edindiği intibaları gazetesine taşımıştır (Us, 1939b: 3).

- Mehmet Asım, 30 Ağustos 1939 (7772) tarihinde de “Karadeniz ve Doğu” başlığıyla bir seyahat yazı dizisi kaleme almıştır. Doğu Karadeniz bölgesi ve çevresine yaptığı seyahate dair notlarını gezi yazısı şeklinde gazetesinde neşretmiştir (Us, 1939c: 5).

- Mehmet Asım, bir diğer seyahatini 1942 yılı Haziran ayında Adana’ya yapmıştır. “Ankara’dan Adana’ya” başlıklı yazı dizisi ile bu seyahate ilişkin intibalarını aktaran Vakit başyazarı, bu yazılarında bölgenin coğrafi özellikleri ve iktisadî meseleleri başta olmak üzere pek çok konuya ilişkin görüşlerini dile getirmiştir.

- Mehmet Asım, 1942 yılı Temmuz ayında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve diğer hükümet yetkilileriyle beraber Orta Anadolu seyahatine çıkmıştır. “Ankara’dan Bolu’ya” başlıklı yazı dizisiyle Orta Anadolu illerine dair muhtelif tespitlerde bulunan yazar, özellikle bölgenin iktisadî potansiyelini, ziraî faaliyetlerini ve coğrafi şartlarına dair tetkiklerini paylaşmıştır. Bu yazı dizisi 21 Temmuz 1942 (8775) tarihli nüshadan itibaren neşredilmeye başlamıştır (Us, 1942a: 1).

- II. Dünya Savaşı’nın üçüncü seneyi devriyesinde “Harp İçinde Avrupa” başlıklı bir yazı dizisi kaleme almıştır. Ağustos ve Eylül 1942 tarihlerinde neşredilen bu yazı dizisinde Vakit başyazarı, cihan harbindeki Avrupa devletlerini siyasî, iktisadî, sosyal ve askerî açıdan değerlendirmiştir. Almanya’nın harp öncesi ve harp sonrası siyaseti, savaşın Avrupa’ya tesiri, müttefik devletlerin harp içindeki vaziyeti gibi konuları ele almıştır (Us, 1942b: 1-2).

- Mehmet Asım Us (1943a: 2), yazı dizilerinin yanı sıra tarihî tefrika ile öne çıkar. 7 Mart 1943 (8999) tarihli nüshada neşredilmeye başlayan “Ankara Muharebesi”, Vakit başyazarının Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan meşhur Ankara Savaşı’nı anlattığı eserdir. Yazar, Türk siyasî tarihinin önemli bir dönüm noktası olan harbe dair çok bilinen tarihî bilgilerin yanı sıra daha farklı bilgilerle heyecan dozu yüksek ve merak uyandıran bir tefrika kaleme almıştır.

Us kardeşlerden sonra gazeteye en çok katkı sunan yazar Hakkı Süha Gezgin’dir. Dil İnkılabı ve Soyadı Kanunu’ndan sonra *Gezgin* soyadını alan yazar, “Sütunlarda

Seyahat” köşesini “Gezintiler” şeklinde değiştirmiştir. Aynı zamanda müstear isim olarak kullandığı “Seyyah” yerine kendine soyadı olarak aldığı “Gezgin” müstearını kullanmaya başlamıştır. 1937 yılında “Gezintiler” köşesi “Görüp Düşündükçe” şeklinde değişmiştir. Yine aynı sene yazarın yazılarında önemli bir artış yaşanmış ve artık yazılarının ekseriyetine tam ismi ile imza atmaya başlamıştır.

Hakkı Süha Gezgin, *Kurun* döneminde edebî tetkik, inceleme, tenkit ve bilhassa portre türünde bugün de değerini muhafaza eden çok önemli yazılar kaleme almıştır. “Musikimiz İğneli Fıçıda” başlığı altında neşredilen yazı dizisinde Türk musikisine gereken hassasiyetin gösterilmediğini tenkit eden yazar, mahut “Alaturka – Alafranga” tartışmasına çok fazla girmeden Türk musikisine has olan değerler üzerine görüş ve düşüncelerini dile getirmiştir. “Yeni Edebiyatı Kimler Hazırlıyor?” başlığı altında ise o devrenin genç yazarlarını ve eserlerini inceleyen bir yazı dizisi kaleme almıştır. Burada yalnızca isimler üzerinden değil bazen de edebiyatın o günkü durumuna dair tespitlerini de ifade etmiştir (Gezgin, 1937a: 3).

Gazetenin bir diğer daimî yazarı Sadri Etem Ertem’dir. *Kurun* devrine geçtikten sonra “İşaretler” isimli köşesinin adını “İmler” şeklinde değiştirmiştir. Fakat kısa bir süre sonra yeniden “İşaretler” umumî başlığı altında yazmaya karar vermiştir. Sadri Etem, bu yayın devresinin en velut yazarları arasındadır. Gündeme ilişkin yazılarının yanı sıra kültür sanat ve edebiyat yazıları, fikrî meselelere ilişkin yazılar kaleme almıştır.

Sadri Etem Ertem (1936a: 3), “Ankara – Bükreş” isimli bir yazı dizisi neşretmiştir. 2 Eylül 1936 (6698) ile 28 Eylül 1936 (6724) tarihleri arasında toplam 27 tefrika hâlinde neşredilen bu yazı dizisinde Ertem (1936b: 3), Romanya seyahatine dair intibalarını kaleme almıştır. Sohbet havasında kaleme alınan yazılarda gezi yazısı özellikleri ağır basmakla beraber yer yer siyasî ve sosyal tahlillere de yer verilmiştir. Sadri Etem, II. Dünya Savaşı yıllarında siyasî yazılar bakımından gazetenin en önemli ikinci kalemi olmuştur. Başyazarın seyahatte olduğu veya köşesinde yazmadığı günlerde başyazarlar kaleme almıştır. Üçüncü sayfada “Politika” başlığı altında savaşa dair güncel gelişmeleri tahlil eden makaleler de onun imzasını taşır. Bu köşenin umumî başlığı bazen “Politika ve Fikir”, “Fikir ve Sanat” gibi konunun mahiyetine göre değişkenlik göstermiştir.

Sadri Etem Ertem'in (1943a: 3) son yazısı, 14 Kasım 1943 tarih ve 9247 sayılı nüshada "Osmanlı Türklerinde İlim" başlığını taşır. Yazarın ani vefatı dolayısıyla bu yazısı ölüm haberinin verildiği gün neşredilmiştir. Toplam 14 yıl boyunca Vakıf sütunlarında yazan Sadri Etem Ertem, edebî ve siyasî yazılar cihetiyle gazetenin en verimli ve devamlı köşe yazarı olmuştur. Ölüm yıldönümü münasebetiyle hemen her sene anılmıştır.

Bir önceki dönem gazetenin en faal yazarlarından olan Selami İzzet Sedes (1935: 8), 1 Şubat 1935 (6132) tarihinde "Havagazı Kontrol" başlığını taşıyan hikâyesinden sonra Kurun (Vakit) gazetesindeki yazılarına bir süre ara vermiştir. Bu tarihten yaklaşık bir buçuk ay sonra "Konuşmalar" köşesinde yazısı neşredilmiştir. İstanbul Belediye Meclis üyesi olduğu için yazılarına ara verdiği anlaşılmıştır. Fakat bu tarihten sonra da *Kurun*'da yazmayı bırakmıştır.

Ömer Rıza Doğrul, *Kurun* gazetesıyla beraber yazıları artış gösteren yazarlardandır. Vakıf sütunlarında "Günün Siyaseti" başlığı altında yazarken Kurun'da bu köşe "Siyasa" olarak değiştirilmiştir. Güncel siyasî hadiseleri değerlendirdiği köşesinde özellikle dış siyaset ve uluslararası ilişkiler konularında yazmıştır. Başyazar sütununda dış siyasete ilişkin konularda, özellikle o dönem gündemi meşgul eden yabancı devletleri siyasî açıdan tahlil eden yazıları vardır. Ömer Rıza Doğrul'un Vakıf (Kurun) sütunlarındaki son imzası 4 Nisan 1936 tarih ve 6547 numaralı nüshada yer almıştır. Bu sayının on birinci sayfasında F. Matania (1936: 11) imzalı "Canavarlar" başlıklı tarihî hikâyenin mütercimi olan Ömer Rıza'nın bu tarihten sonra imzasına rastlanmamıştır.

Refik Ahmet Sevensil, üçüncü yayın devresinde uzun süre neşriyat müdürlüğü, yazı işleri müdürlüğü gibi görevleri yürütmüştür. Bu itibarla gazetenin hem mutfağında hem de yazarları arasında yer alır. Belli sayılarla sınırlı olmak kaydıyla "Arada Bir" başlığı altında fıkralarını, "Kitaplar" başlığı altında ise eser tanıtım ve tenkit yazılarını kaleme almıştır.

Refik Ahmet Sevensil, tiyatro yazıları, edebî tenkit ve inceleme yazılarının yanı sıra hikâyeleriyle de Vakıf sayfalarındaki kültürel ve edebî hareketliliğe katkıda bulunmuştur. Mesela 23 Şubat 1939 (7585) tarihinde başlayan "Bir Ruh Muamması", büyük hikâye türünde olup tefrika halinde neşredilmiştir (Sevensil, 1939: 3).

Hakkı Tarık Us, bu devrede kaleme aldığı az sayıdaki yazısını genellikle meclise ve hükümete ilişkin konulara ayırmıştır. Bu yüzden gazetenin Ankara temsilcisi gibi çalışmıştır. 4 Ekim 1941 tarihinden itibaren gazetenin ilk sayfasında “Benim Köşem” başlıklı köşesinden günlük fıkralar kaleme almıştır (Us, H. T., 1941a: 1). Bu yazılar 2 ay kadar devam etmiştir. Meşhur “Elli Yıl” eserinde ele aldığı gazetecileri Vakıf sütunlarında “Elli Yıldan Az Yazı Yazanlar” başlıklı yazı dizisinde neşretmiştir. 1943 yılı Şubat ayında neşredilmeye başlayan yazı dizisinde yazar, matbuat âleminin birbirinden değerli isimlerinin gazetecilik faaliyetlerini ve yazı hayatlarını kaleme almıştır.

Hasan Kumçayı, Us kardeşlerin en küçüğü Hasan Rasim Us’un kullandığı müstear isimdir. 3 Ekim 1936 tarihinden itibaren *Kurun* sütunlarında ilk sayfadan “Günlerin Peşinden” başlığı altında fıkralarını neşretmeye başlamıştır (Us, H. R., 1936: 1). Hasan Rasim’in günlük fıkraları, daha çok güncel olayları ele alan kimi zaman mizahi kimi zaman sohbet havasında yazılmıştır. Meselelerin detayına inmeden muharririn az ve öz görüş ve düşüncelerini yansıtan yazılardır. Hasan Rasim’in yazıları 1946 yılına dek sürmüştür.

Bir önceki devreden yazıları devam eden yazarlardan bir diğeri Celal Nuri İleri’dir. Nadiren başyazı da kaleme alan İleri (1936: 4), *Kurun* sütunlarında “Basın Hayatımız Üzerine Tenkitler” başlığı ile bir yazı dizisi neşretmiştir. 14 Mart 1936 (6526) tarihinde başlayan yazı dizisi, Türk basınının o devresine dair önemli bir tetkik mahiyeti taşır. Gazeteciliğin 20. asırdaki büyük önemine vurgu yapan bu yazı dizisi, özetle şu soruların cevaplarını arar: Türk basını okuru tatmin ediyor mu? Cumhuriyet rejimine uygun bir basın var mı? Çağdaş döneme ayak uydurabiliyor mu? Okur ile ilişkiler nasıl? Celal Nuri, belli sayılarda yazılar kaleme almış, 1937 Eylül ayından sonra gazetede yazılarına son vermiştir.

Vakıf gazetesi II. Dünya Savaşı yıllarında yeni yazarlara da kapılarını açmıştır. Özellikle 1943 ve 1946 yıllarında gazeteye yeni yazarlar girmiş ve bunların bir kısmı gazetenin daimî yazarları arasına katılmıştır. Üçüncü yayın devresinin ikinci yarısında Vakıf’e önemli katkılarda bulunan yazarlar şu şekildedir:

Fazıl Ahmet Aykaç, edebî ve siyasî yazılarının yanı sıra fıkralarını da neşretmiştir. 9 Eylül 1940 tarihinde yazmaya başlayan Aykaç’ın (1940: 1) Vakıf’in bazı sayılarında başyazılarına da rastlanır. Aykaç’ın yanı sıra 1942 – 1944 yılları

arasında sanat ve edebî yazılar cihetiyle Hasan Bedrettin Ülgen, Zeki Mesut Alsan, Şükûfe, Nihal Başar, Zahir Güvemli, Hüseyin Hulki⁹⁰, Emin Cenkmén, Ahmet Hamdi Başar, Suavi Koçer, Hüseyin Rifat isimleri ön plana çıkar. İlmî makaleleriyle İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mim Kemal Öke, Münir Raşit Öymen, Mehmet Ali Kâğıtçı, Yunus Kâzım Köni, Haşim Nahit Erbil⁹¹ bu devrin öne çıkan kalemeleridir. İktisadî meselelerde Emin Emre, Targan Hacim Çarıklı, Ziya Tataç imzaları ağırlıktadır. Tarihî ve askerî bahislerde Reşat Ekrem Koçu⁹², Hasan Adnan Giz, Asaf Belge, Tuğrul Sıtkı Üke, Münir Süleyman Çopanoğlu⁹³ isimleri önemlidir.

Genç yazarlardan Oktay Akbal, Vakıt'in iç sayfalarında haftada bir “Gençlerin Görüşüyle” başlığı altında güncel gelişmelere dair makaleler yazmıştır. Urfa Mebusu Hüseyin Sami Coşar, Vakıt nüshalarında bir süre yazısı neşredilmiş olan bir diğer yazardır. Coşar, umumiyetle II. Dünya Savaşı ve güncel siyasî ve iktisadî konuları köşesine taşımıştır. Bununla beraber bazı sayılarda “Hadiseler Karşısında” başlığı altında fıkraları da neşredilmiştir. Yekta Ragıp Önen, II. Dünya Savaşı yıllarında “Şehir Meseleleri” başlığı altında şehir haberlerine yer vermiştir. Şehrin imarına dair meselelerden kültür ve sanat alanında yapılması gerekenlere kadar ideal ve çağdaş şehrin ihtiyaçlarını gündeme taşımıştır. Necdet Rüştü Efe (1943: 2), 28 Haziran 1943 (9110) tarihinde ikinci sayfadan “Bize Sorarsanız...” başlığı altında fıkralarını

⁹⁰ Hüseyin Hulki, Vakıt'in üçüncü yayın devresinin sonlarına doğru en faal yazarlar arasındadır. Yazarın edebî ve kültürel konulara hasredilmiş çok sayıda makalesinin yanı sıra inceleme yazıları, tenkit ve tanıtım yazıları kaleme almıştır. Bu çalışmada ayrı bir başlık altında incelenmesi öngörülen Hüseyin Hulki hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye erişilememiştir. Bununla birlikte muhteva tahlilinin yapıldığı bölümde bazı yazılarına ve fikirlerine başvurulmuştur.

⁹¹ Haşim Nahit Erbil, 1880'de Erbil'de doğdu. Babası Mustafa Ebubekir Efendi, annesi Hatice Hanım'dır. İlk tahsilini Erbil'de Mekteb-i İptidaiyye'de görmüştür. Ammara'da rüştiyeye ve idadîye devam etti. Henüz on yedi yaşında memuriyete girdi ve çoğunluğu Maliye Bakanlığı'na bağlı birimler olmak üzere otuz dört yıl boyunca muhtelif hizmetlerde bulunmuştur. Çalışma hayatı devam ederken talebeliğine de devam eden Erbil, Hukuk Fakültesini bitirmiş ve hayatı boyunca yazı çalışmalarını sürdürmüştür. Erbil, birçok alanda eserler vermiş olmakla beraber daha çok dil, edebiyat, felsefe, sosyoloji ve iktisat alanları üzerinde yoğunlaşmıştır. *Yeni Gazete, İkdâm, Yenigün, Hâkimiyet-i Milliye, Vakıt* gazetelerinde önemli makaleler yayımlamıştır Erbil, 1962'de Ankara'da vefat etti (Ergin, 2013: 20-43). Haşim Nahit Erbil, Vakıt gazetesine 1944 yılında girdi. Maarif başta olmak üzere çeşitli konularda ilmî makaleler yayınladı. Vakıt gazetesinin özellikle iç sayfalarında kayda değer bir nitelik ve nicelikte yazılara imza atmıştır.

⁹² Reşat Ekrem Koçu, 1938 yılında Kurun'da yazmaya başlamıştır. Koçu'nun yazıları umumiyetle tarihî şahsiyetlere dair hatıralardan oluşur. Şehir yazıları, tarihî şahsiyetler ve hatıralarını kaleme aldığı pek çok yazısı ve tefrikası vardır. Kurun'da kısa bir yazı devresinden sonra ayrılmış daha sonra II. Dünya Savaşı yıllarında yeniden yazmaya başlamıştır.

⁹³ Çopanoğlu, Ramazan ayına özel olarak 1943 yılında “Ramazan Konuşmaları” başlığı altında sohbet türünde yazılar kaleme almıştır. Bunun yanı sıra 1945 yılının Nisan ayından itibaren Vakıt'in iç sayfalarında “Basın Tarihi” başlığı altında yazılar kaleme almıştır. Türk basın tarihindeki gazeteleri ele alan yazar, muhtelif başlıklar altında incelediği gazetelerin muhtevalarına ilişkin de önemli bilgiler vermiştir.

neşretmeye başlamıştır. Rüştü Efe, siyasî ve güncel meselelerden ziyade hayata dair daha genel kavramları ele almıştır. Kısa bir süre sonra gazetedeki yazıları kesilmiştir.

Vakit gazetesine II. Dünya Savaşı'ndan sonra katılan ve bir kısmı gazetenin önemli kalemleri arasına giren yazarları şöyledir: 22 Nisan 1946 tarihi itibarıyla fıkra, makale, tefrika ve mizah yazılarıyla dönemin en meşhur yazarlarından Peyami Safa Vakit'te yazmaya başlamıştır (Vakit, 1946c). Ceyhun Atuf Kansu, Osman Şevki Uludağ⁹⁴, Vecdi Bürün, Agâh Sırrı Levent, Reşit Halit Gönç⁹⁵, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, İrfan Emin Kösemihaloğlu, Hakkı Nezihi Erkson, Aziz Samih İlter, Celal Silay, Muzaffer Esen makale muharrirleri olarak katılmıştır. Spor yazarları içinden Kerim Kanok, Tarık Bilgin, Ahmet Begisu isimleri ön plana çıkar.

Vakit gazetesi muhtevası, yalnızca bu yazarlarla sınırlı değildir. Vakit'e yazı gönderen pek çok yazar vardır. Burada zikredilen yazar kadrosunun yanında Vakit'in üçüncü yayın devresinde gazete muhtevasına kayda değer katkı sağlayan ve hem yazı yoğunluğu hem de tesirleri bakımından önemli yer işgal eden bir kadro vardır. Bundan sonraki bölümde bu yazarların biyografileri ve gazetede gerçekleştirdikleri faaliyetler ele alınmıştır.

5.2.1. Osman Cemal Kaygılı

Osman Cemal Kaygılı (1890-1945) İstanbul'da doğdu. Babası Mustafa Efendi, annesi ise Ülfet Hanım'dır. İki evlilik yapmış olan Osman Cemal'in ilk evliliğinden bir oğlu olmuş olsa da hem oğlunu hem de eşini kaybetmiştir. İkinci evliliğinden ise çocuğu olmamıştır. Meslek hayatına astsubay olarak başlayan Osman Cemal, 1912'de Tepebaşı Tiyatrosu'ndaki bir gösteri esnasında meydana gelen olaylar sonrası, Sinop'a sürgün edilmiştir. Sürgün gerekçesi olarak ise Osman Cemal'in, Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast ile bağlantısı olduğu iddia edilmiştir (Can, 2021). Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının akabinde ilan edilen seferberlik sonucu sürgün hayatı biten Osman Cemal, seyyar tümenlerde kâtiplik yapmaya başlamış ancak genç yaşta rahatsızlanmış ve malulen emekliye ayrılmıştır. Osman Cemal, emekliye ayrıldıktan

⁹⁴ Osman Şevki Uludağ (1937: 4), 28 Ocak 1937 (6844) tarihinde "Tarih Vesikaları Arasında" başlıklı bir köşede yazmaya başlamıştır. Muharrir, bu köşesinde tarihî belgeler üzerinden muhtelif konu ve hadiselerle dair bilgiler vermiştir. Kısa süre sonra yazıları kaybolmuş 1946 yılında yeniden Vakit'te yazmaya başlamıştır.

⁹⁵ Reşit Halit Gönç'ün "Bab-ı Âli'nin Hatıra Defteri" isimli eseri, basın tarihi çalışmaları için önemli bir kaynaktır. Bknz: Gönç, R. H. (1984). *Bab-ı Âli'nin Hatıra Defteri*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

sonra geçimini çeşitli ek işler (öğretmenlik, sütçülük, biletçilik, manifaturacılık vb.) yaparak sağlamaya çalışmıştır (Mangır, 2011: 756-757).

Osman Cemal'in bugün dahi adından söz ettiren mesleği ise gazetecilik olmuştur. 1920'den itibaren dönemin gazete ve dergilerinde yazılar kaleme almıştır. İlk yazısı, bu tarihten on yıl önce Baha Tevfik'in çıkarmış olduğu *Eşek* (1910) adlı dergide olduğu bilinmektedir. Mizah içerikli yazıları ile dikkat çeken Osman Cemal, bu dergiden sonra *Şebâb* adlı dergide de yazılar kaleme almıştır. Fakat bu tarihlerde henüz yazarlığı meslek edinmemiştir. Osman Cemal'in yazarlığı meslek edinmesi *Alay* (1920) adlı mizah dergisi ile olmuştur. Bu tarihten itibaren *Güleryüz*, *Ayîne*, *Aydede*, *Akbaba*, *Zümrüd-i Anka*, *Yıldız*, *Papağan* gibi çeşitli dergilerde hikâye ve mizah içerikli yazılar yazmaya devam etmiştir. 1928 tarihinden itibaren ise Osman Cemal ismi, gazetelerde yoğunlukla da fıkra yazarı olarak anılmıştır. Düzenli olarak *Vakit*, *İkdam*, *Payitaht*, *Sabah*, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Alemdar*, *Yenigün*, *Son Saat*, *Son Posta*, *Kurun*, *Açıksöz*, *Son Telgraf*, *Haber* gazetelerinde fıkralar yazmış ve romanlarını tefrika etmiştir. Bu esnada ise yazılarında, Kanber, Cımbız, O.C. Kaygısız ve O.C. gibi müstear adlar kullandığı bilinmektedir (Mangır, 2011: 757-758).

Vefatından sonra muharrir arkadaşı Hakkı Süha Gezgin, Kaygılı'nın son dönemdeki hastalığı dâhil hayatta çok sıkıntı çektiğini ifade etmiştir. Gezgin'in şu satırları Kaygılı'nın moral portresini anlamak bakımından önemlidir (Gezgin, 1945a: 2):

Kalemiyle geçinemediği için, hususî mekteplerde ders veriyordu. Okuma kitaplarındaki parçaları mevsimlere ayırır, her parçayı yazıldığı, bahsettiği hava ve mevsim içinde okuturdu. Hem bütün bunları fikrî irşatların, kitabî emirlerin değil, ince zevkinin ilhamıyla yapardı. Bir hoca için gereken bütün tabîî şartlar, onda yerleşmişti. Sesi ahenkli, lisanı duru tavırları yumuşak ve alımlı idi. Sınıftan başlayarak, hayatın her köşesinde kendini sevdirmişti. Dostu çok düşmanı hiç yoktu. En geçimsiz en huysuz mahlûklar bile ona hiç sataşamadılar.

Osman Cemal Kaygılı (1934: 3), *Vakit* gazetesinde 21 Nisan 1934 tarihinde yazmaya başlamıştır. Soyadı Kanunu çıkana kadar Osman Cemal imzasını kullanan yazar, bu kanundan sonra bir süre Osman Cemal Kaygısız imzasını kullanmış, son olarak "Kaygılı" soyadını almıştır. *Vakit* gazetesinin kültürel ve edebî muhtevasına önemli katkılar sunmakla beraber daha çok fıkra, sohbet ve mizahî yazılarıyla meşhurdur.

Osman Cemal Kaygılı, gazeteye yazmaya başladıktan kısa bir süre sonra Vakit'in yeni mizah yazarı olmuştur. Fıkra ve sohbet türünde yazılar da kaleme almıştır. Bir dönem “Yarı Şaka” başlığı altında haftalık mizah yazıları yazan Kaygılı, 1938 yılından itibaren her hafta “Şaka” sayfasının tertibini de üstlenmiştir.

5.2.2. Niyazi Ahmet Banoğlu

Niyazi Ahmet Banoğlu (1913-1992), Batum'da dünyaya geldi. İlk tahsilini ve liseyi Trabzon'da okudu. İstanbul'a gelerek üç yıl Türkiyat Enstitüsü'nde Türk-Kafkas (Gürcü) ilişkileri üzerine çalıştı. 1930 yılında *Hareket* gazetesindeki yazılarıyla basın hayatına girdi. *İnkılap* ve *Halk Dostu* gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü, *Vakit*, *Yenigün* gazetelerinde ise muhabirlik, muhahhlik, yazı işleri müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. Türk büyükleri, Türk kahramanları gibi yayınlar hazırladı. *İncili Çavuş* gazetesini çıkardı. Osmanlı Tarihi, Atatürk ve diğer Türk büyükleri, İstanbul tarihi hakkında biyografi, monografi ve tarih ağırlıklı eserler kaleme almıştır. Banoğlu'nun bunlar dışında çok sayıda çocuk hikâye ve romanı da basılmıştır (Banoğlu, Niyazi Ahmed, 1977: 310).

Niyazi Ahmet Banoğlu'nun Kurun'daki gazeteciliği 1934 yılının Aralık ayında neşredilmeye başlayan “İstanbul Semtlerinin Tarihi” tefrikasıyla başlamıştır. Hem bu esere hem de sonraki yazılarının bir kısmına “Niyazi Ahmet Okan” şeklinde imza atmıştır. “Okan” soyadı, yazarın Soyadı Kanunu sonrası aldığı ilk soyadı olabilir. Çünkü bu dönemde sonradan soyadı değiştiren pek çok isme rastlanır.

Niyazi Ahmet Banoğlu (1937: 4), Kurun sütunlarında tarihî ve edebî yazılarıyla ön plana çıkmış bir yazardır. 25 Ocak 1937 (6841) tarihinden itibaren “Hadiseler Karşısında Tarih” başlığını taşıyan ve genellikle gazetenin 4'üncü sayfasında en sol sütunu işgal eden bir köşeden yazılar neşretmeye başlamıştır. Bu köşe, güncel hadiseleri tarihî misallerle ele alan fıkraların kaleme alındığı bir bölüm olmuştur. Yazarın bu köşesi 1938 yılında “Tarihten Bir Yaprak” ismine dönmüştür.

Niyazi Ahmet Banoğlu (1938: 5), 25 Ocak 1938 (7199) tarihinde başlayan “Tarihte Yahudi Düşmanlığı” başlığı ile neşredilen bir yazı dizisi kaleme almıştır. II. Dünya Savaşı öncesi Yahudiliğe dair dünya genelinde bir tartışma başlamıştır. Yazar da Nazilerin güttüğü Yahudi düşmanlığı üzerine meselenin tarihî yönlerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Niyazi Ahmet'in *Kurun* sütunlarındaki gazeteciliği sırasındaki en önemli faaliyeti hikâyeleridir. Hemen her gün neşredilen küçük hikâyelerin ve çocuk hikâyelerinin önemli bir kısmında imzası bulunan yazar tarihî konulu hikâyeler de yayımlamıştır.

5.2.3. Kadircan Kaflı

Abdülkadir Kadircan Kaflı (1903–1969), Dağıstan'da dünyaya geldi. Babası Kafkasyalı Mehmet Bey, annesi Ayşe Hanım'dır. Ailesiyle beraber küçük yaşlarda Kafkasya'dan Türkiye'ye geldi, Ankara ve Konya liselerinde tahsilini tamamladı. 1921 senesinde Konya'da Öğretmen Okulu'nu bitirerek ilkokul öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Kadircan Kaflı 1938'de Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yükseköğrenimini tamamladı. Bu tarihten sonra mekteplerde edebiyat öğretmenliği yaptı (Kaflı, Abdülkadir Kadircan, 1974: 110).

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası 1961 tarihinde teşkil edilen mecliste Kurucu Meclis Üyeliği yaparak siyasete girdi. 1962 ve 1965 yılları arasında Konya Milletvekili olarak çalıştı. 1965 yılından sonra siyaseti bıraktı ve 1969 yılında İstanbul'da vefat etti. Kadircan Kaflı, 1936 – 1968 tarihleri arasında İzmir ve İstanbul'un muhtelif gazetelerinde roman, makale ve fıkralar yazdı. Vefatına kadar *Tercüman* gazetesinde “Merhaba” başlığı altında fıkraları neşredildi (Kaflı, Kadircan, 1982: 99).

Ansiklopedik kaynaklarda Kadircan Kaflı'nın 1936 yılında yazı hayatına başladığına dair bilgiler hatalıdır. Zira Kaflı'nın *Kurun* gazetesinde yazarlığa başlama tarihi 15 Ocak 1935'tir. Burada özellikle roman ve hikâye tefrikalarıyla ön plana çıkmıştır. Vâlâ Nurettin (1935: 3), 14 Ocak 1935 (6114) tarihli *Kurun* gazetesinde Kadircan Kaflı'yı “Büyük Bir Muharrir: Kadircan Kaflı” başlığı ile tanıtmış, ertesi gün 6115 numaralı nüshada “İlk Sevgili” başlığını taşıyan roman tefrikası ile bu gazetede yazılarına başlamıştır (Kaflı, 1935: 6). Yazar, özellikle aşk temalı, sürükleyici ve okurun dikkatini celbeden roman tefrikalarıyla gazetenin edebî ve kültürel muhtevasına önemli bir katkıda bulunmuştur.

5.2.4. Hikmet Münir Ebcioğlu

Kaynaklarda Hikmet Münir Ebcioğlu'nun hayatına dair biyografik bilgiler son derece sınırlıdır. Hatta bir kısmı hatalıdır. Bazı internet ve ansiklopedi kaynaklarında

1927 yılında doğduğu belirtilmiştir. Fakat bu bilgi kesinlikle yanlıştır. Bu yüzden Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 2. Cildi ve internet tabanlı Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünün ilgili maddeleri dikkate alınmalıdır.

Hikmet Münir Ebcioğlu 1907 yılında İstanbul’da dünyaya geldi (Ebcioğlu, Hikmet Münir, 1977: 406). Babası Mehmet Ali Bey’dir. 1925 yılında Kabataş Lisesi’ni tamamlamış ve ardından gazeteciliğe başlamıştır (Öztürk, 2021). *Vakit*, *Haber* ve *En Son Dakika*⁹⁶ gazetelerinde fıkraları yayımlanan yazarın Yedigün mecmuasında röportajları neşredilmiştir. 1942’de Ankara Radyosu’nda spikerliğe başladı. Dünya gazetesinde yazı işleri müdürlüğü görevini üstlendi. 40’a yakın roman tercümesi bulunmaktadır (Ebcioğlu, Hikmet Münir, 1977: 406). 1984 yılında Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü aldı. 31 Aralık 1985’te İstanbul’da vefat etti ve Aşçıyan Mezarlığı’na defnedildi. O devrin yıldız spikeri olan Ebcioğlu, Atatürk’ün Dolmabahçe’de vefat haberini açıklayan gazetecidir (Salih Bora, 2021).

Hikmet Münir Ebcioğlu (1936: 3), *Kurun* gazetesine ilk olarak 1 Şubat 1936 tarihinde başlamıştır. Burada “Günün Akisleri” isimli köşesinden günlük fıkralarını neşretmiştir. İlk senelerde daha az sıklıkta fıkraları neşredilen bu yazılar daha sonra hemen her gün gazetede yer almıştır. Bu yönüyle o dönemlerde gazeteden ayrılan Selami İzzet Sedes’in yerini almıştır. Hikmet Münir’in fıkra köşesi önce “Günden Güne” ismini almış, 1940’lı yıllarda ise “Her Telden” başlığını almıştır. Yazar, günlük hikâyeleri ve tercüme roman tefrikalarıyla edebî ve kültürel muhtevaya o devrede en çok katkı sağlayan yazarlardan olmuştur.

5.2.5. Kenan Hulusi Koray

Kenan Hulusi Koray (1906–1943) İstanbul’da dünyaya geldi. İstanbul Erkek Lisesi’ni bitirdi ve Edebiyat Fakültesine devam etti. Erken yaşta gazeteciliğe başladı. Koray’ın ilk yazıları öğrencilik yıllarında (1928) *Servet-i Fünun*’da neşredildi. Gerçekçi edebiyata tepki olarak doğan Yedi Meşaleciler grubundandı (Enginün, 1982, s. 395). Bu grubun tek hikâyecisi olan Kenan Hulusi, *Vakit* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1943 yılında askerlik görevi için bulunduğu Adapazarı’nda tifüse yakalanarak vefat etti (Koray, Kenan Hulusi, 1985: 487).

⁹⁶ Hikmet Münir’in çalıştığı bu gazetelerin hepsi “Us” ailesi üyelerinin gazeteleridir. Dolayısıyla Münir’in Us ailesi ile yakın bir teması vardır. Bu durum aynı zamanda gazeteci Us kardeşlerin Hikmet Münir gibi gazetecilere duyduğu güveni göstermektedir.

Kenan Hulusi, hikâyede Ömer Seyfettin'i örnek almıştır. İlk hikâyelerinin konusu Arap dünyasından alınmış bir tür masal denemeleri şeklindedir. Korku, fantastik temalı hikâyeleri de bulunan yazar, “rüya ile gerçeği karıştıran” muhtevada yazmış, bu yönüyle Ahmet Hamdi ve Sait Faik'le benzerlik göstermiştir. Pek çok temada hikâye yazan Koray, zamanla gerçek hayattan hikâyelere ağırlık vermiştir. Bir vaka etrafında dönen bu hikâyeler genelde İstanbul'da geçer. Hikâye dışında mensur şiirleri ve bir de romanı vardır. Kenan Hulusi, Türk basınında muhtelif gazete ve dergilerde yazmıştır. Sürekli yazdığı *Vakit* ve *Milliyet*'in dışında *Resimli Uyanış*, *Hayat*, *Yeni Mecmua*, *Yeni Türk Mecmuası*, *Varlık* dergileri ile *İkdam* ve *Tan* gazetelerinde yazıları neşredilmiştir (Enginün, 1982: 395).

Kenan Hulusi Koray (1936: 2), 11 Temmuz 1936 tarihinde *Kurun* gazetesinde neşredilmeye başlayan sohbet türündeki yazılarıyla *Vakit* ailesine katılmıştır. Edebî yazıları içerisinde hikâye en önemlisidir. *Kurun* gazetesinin hikâye için ayrılan bölümünde çok sayıda hikâyesi neşredilmiştir. Tek romanı olan “Osmanoflar” da yine *Kurun* sütunlarında 1938 yılında tefrika halinde neşredilmiştir. Üçüncü yayın devresinde edebî muhtevaya önemli katkıları olmuştur.

5.2.6. Zahir Güvemli

Zahir Güvemli (1913-2004), Edirne'de dünyaya geldi. Orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde, yüksek tahsilini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yaptı. Galatasaray ve Tatbiki Güzel Sanatlar Lisesi'nde öğretmenlik yaptı. 1975'te Akademi'den emekli olan Güvemli, inceleme yazıları, sanat tenkitleri ve resim hakkında çalışmalar yaptı (Güvemli, Zahir, 1979: 427).

Zahir Güvemli, *Akbaba*, *Şaka*, *Mizah*, *Hafta*, *Varlık* gibi dergilerde çok sayıda hikâye ve röportajlarını yayınladı. Özellikle *Büyük Doğu* dergisindeki hikâyeleriyle tanınan yazar *Vatan* gazetesinde sanat tenkitçisi olarak yazmıştır. Yazarlık hayatı boyunca roman, hikâye, şiir, antoloji çalışmaları hazırlamıştır. Güvemli'nin mimarlık, resim, süsleme ve heykel gibi sanatların doğuş hikâyelerini anlattığı *Sanat Tarihi* isimli eseri de bu alanda ilk olma özelliğine sahiptir. Zahir Güvemli, 91 yaşında 2004 yılında İstanbul'da vefat etti (Su, 2021).

Kaynaklarda Zahir Güvemli'nin *Vakit* gazetesindeki yazarlığına dair herhangi bir bilgi yoktur. 1942 yılının Aralık ayından itibaren düzenli olarak *Vakit* gazetesinde

yazmaya başlayan Güvemli, bu gazetenin kültürel ve edebî muhtevasına katkıda bulunan en önemli yazarlar arasındadır. Edebî tenkit ve inceleme yazılarının yanı sıra “Bugünlük” başlığı altında fıkralarını da neşretmiştir. Ayrıca yine iç sayfalarda sanata dair pek çok makale neşretmiştir.

5.2.7. Peyami Safa

Peyami Safa (1899-1961), İstanbul’da doğdu. Babası meşhur şair İsmail Safa, annesi Server Bedia Hanım’dır. Henüz çocuk yaşta babası vefat etti, annesi ve ağabeyi İlhami Safa tarafından zor şartlar altında yetiştirildi. İlk tahsili sırasında sağ kolunda yaşadığı kemik iltihabı ve geçim sıkıntısı nedeniyle 1910 yılında Vefa İdadisi’ni yarıda bıraktı. I. Dünya Savaşı’nda Posta Telgraf Nezareti’nde çalışmaya başlayan Safa, ardından Rehber-i İttihad mektebinde muallim olarak çalıştı. 1918’de bir süre Düyun-ı Umumiye İdaresi’nde çalıştı (Ayvazoğlu, 2008: 437).

Peyami Safa, ilk olarak ağabeyi İlhami Safa ile birlikte çıkardıkları *Yirminci Asır* gazetesinde gazeteciliğe başladı ve ömrünün sonuna kadar gazetecilik ile geçimini sağladı. Yazar, buradan sonra *Tercüman-ı Hakikat* ve *Tasvir-i Efkar*, cumhuriyetin ilanından sonra ise *Son Telgraf*, *Son Posta* ve *Son Saat* gazetelerinde çalıştı. Bu tarihten sonra Türk basının en önemli gazetelerinde fıkra, makale, tefrika başta olmak üzere pek çok yazı türünde binlerce yazı kaleme aldı. Sırasıyla *Cumhuriyet*, *Tasvir-i Efkar*, *Tasvir*, *Vakit*, *Ulus*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Havadis* ve *Son Havadis* gazetelerinde çalıştı. Kendisinin de yönetici olduğu *Hafta* ve *Türk Düşüncesi* dergilerini çıkardı ve bunun dışında Türk basınındaki pek çok dergide yazılar kaleme aldı. Peyami Safa, 1961 yılında İstanbul’da bir arkadaşının evinde hayata gözlerini yumdu (Ayvazoğlu, 2008: 437-439).

Peyami Safa, gazeteciliği ve edebiyatçı kişiliğini bir arada götüren Cumhuriyet devrinin velut yazarlarından biridir. Edebî ve fikrî eserlerinin yanı sıra gazete ve dergilerde neşredilen çok sayıda fıkra, makale ve tefrikalar kaleme almıştır. Fikirlerini edebî eserlerinin içine nüfuz ettirmeyi başarmıştır. Peyami Safa, Milliyetçi, inkılapçı ve muhafazakâr bir kalem olmakla beraber hayatının belli dönemlerinde bu fikirlerden bazılarının daha ön plana çıktığı görülür.

Peyami Safa’nın *Vakit* gazetesindeki ilk yazısı 22 Nisan 1946 tarihinde neşredilmiştir. *Vakit*, 1946 yılında yeni yazar kadrosu ve muhtevasını okurlarına tanıtmış, Peyami Safa bu tanıtım yazılarının en başında büyük puntolarla yer almıştır

(Vakit, 1946c). 31 Temmuz 1947 yılına kadar bu gazetede birinci sayfada fıkra yazarlığı, iç sayfalarda ise makale ve tefrikaları neşredilmiştir. Yine Vakit'te yazarın annesinin isminden mülhem olarak kullandığı Server Bedi müstearıyla edebî tefrikaları ve “Pazardan Pazara” başlığıyla neşredilen mizah yazıları vardır. Vakit gazetesindeki yazarlığı sırasında Türkiye, cumhuriyetten sonra ilk kez çok partili siyasete geçmiş, II. Dünya Savaşı sona ermiş ve dünya iki bloka ayrılmıştı. Bu süreçte Peyami Safa'nın Vakit gazetesinin genel yayın politikasına da uygun olacak şekilde DP'yi tenkit eden yazılar kaleme almıştır. Ayrıca artan siyasî gerilimde bilhassa komünizm ideolojisini eleştiren ve gençlerin bu düşünceden uzaklaşması gerektiğini belirten yazılar yazmıştır.

5.3. Muhtevası (1934-1947)

Vakit gazetesinin üçüncü yayın dönemi olan 1934-1947 yılları, ilk iki yayın devresi gibi yoğun bir içeriğe sahiptir. Bu dönemi iki ana bölümde incelemek daha doğru olur. Bunlardan ilki *Kurun* ismiyle neşriyata başladığı tarihten II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemdir. 1934-1939 yılları arasını kapsayan bu dönem, Vakit gazetesinin tüm yayın hayatı boyunca en yoğun muhtevaya sahip olduğu dönemdir. Ortalama 12 sayfa ile neşredilen gazetede güncel hadiselerin yanı sıra ilmi, edebî ve kültürel konularda gerek kendi yazarları gerekse konunun uzmanı misafir yazarlar marifetiyle pek çok yazı neşredilmiştir. Bu itibarla ansiklopedik bir kaynak niteliği taşır. Bu dönem ayrıca Batılılaşma hareketlerinin, inkılapların tatbik edildiği yıllar olarak da değerlendirilebilir. Cumhuriyet'in ilanından sonra peyderpey hayatın içine giren inkılaplara intibak etme yıllarıdır. Vakit, Millî Mücadele döneminden beri yaptığı gibi inkılapçı ve milliyetçi bir tavırla hareket ederek intibak devresini destekleyen bir gazetecilik faaliyeti yürütmüştür.

Bu dönemdeki muhtevanın ikinci ana dönemi II. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında. Savaşla beraber diğer gazeteler gibi Vakit'in de muhtevasında düşüş yaşanmıştır. Zamanla sayfa sayısı düşmüş, içerik itibarıyla verimsiz bir dönem olmuştur. Savaşın ardından gazete toparlanmaya çalışmış fakat çok partili siyasî hayatın başlamasıyla beraber Türk matbuatında artan gazete sayısı rekabeti artırmıştır. Buna rağmen Vakit gazetesi, tecrübesi ve birikimiyle yayınlarını sürdürmüş, hem teknik olarak hem de muhteva olarak güncelin peşinden gitmeye devam etmiştir.

Ancak bu tarihten sonra hiçbir zaman eski popülarlığını ve başarısını yakalayamamıştır.

Genel manzara, Vakı't'ın hem yükselişini hem de inişini aynı dönem içerisinde yaşadığını göstermektedir. Tüm bunlar devre damgasını vuran siyasî ve içtimâî hadiselerden bağımsız değildir. Üçüncü yayın devresindeki her iki dönem (yükseliş – iniş) bir bütün olarak verilmeye çalışılmış, ayrı ayrı başlıklar ile tekrardan kaçınılmıştır. Bunun yanı sıra gazetenin genel yayın politikası olarak tespit edilen Batılılaşma ve milliyetçilik mefhumları uygun başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca iktisadî meselelere bakış ve kültürel ve edebî faaliyetler de yine ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Tüm bu başlıklar, kronolojik sırayı takip ederek incelenmiş olup hem dönemi hem de gazetenin genel görüşünü temsil eden örnekler ile desteklenmiştir.

5.3.1. Siyasî ve İçtimâî Hadiseler Karşısında *Kurun* ve *Vakı't* Gazetesi

Vakı't gazetesi üçüncü yayın devresinde (1934-1947) merkezî hükümetin inkılapçı politikalarını destekleyen ve tatbik eden bir yayın politikası gütmüştür. Türk siyasî tarihinde kurucu parti CHP'nin rakip bir parti olmaksızın tek başına iktidarda olduğu döneme (1923-1946) Tek Parti Dönemi denir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çok partili siyasî hayata geçiş denemeleri başarısız olmuş ve ülkenin kalkınması ve gelişmesi için bir dizi inkılap hayata geçirilmiştir. Bu devre, hazırlık devresi olarak düşünüldüğünde 1930'ların Tek Parti döneminin faal yılları olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Vakı't'ın bu yayın devresi Tek Partili dönemin faal yıllarından Çok Partili Siyasî Hayata dönüş yıllarını kapsamaktadır.

Bu yayın devresi, hiç şüphesiz memleket içinde ve dışında pek çok siyasî gelişmenin yaşandığı bir döneme denk gelir. İçeride inkılaplar ile muasır medeniyetler seviyesine yükselme ideali vardır. Her alanda Batılılaşmaya uygun normlar geliştirilmiştir. Eğitimde, ulaşım, kültürde, şehircilikte yeni adımlar atılmıştır. Dışarıda ise Avrupa devletleri başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde savaşı hazırlayan gelişmeler yaşanmıştır. Aslında bu devrenin en önemli özelliği dışarıdaki gelişmelerin içeriye olan tesirleridir. Zira yaklaşan harp, millî güvenliğin temin edilmesi noktasında hem diplomatik hem de teknolojik olarak birtakım hazırlıkları gerekli kılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı öncesinde barışçı bir dış politika izlemiştir. Balkan devletleriyle olumlu diyalog kurulmuştur. Hatay meselesi olmasına

rağmen Fransa ve Suriye ile karşılıklı dostane ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Boğazlar meselesi, bu devrenin belki de en önemli gelişmesidir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, hem siyasî açıdan hem de güvenlik açısından Türkiye'yi güçlü kılmıştır. Tüm bu gelişmeler, Avrupa'da artan silahlanma yarışının dünya harbi gibi meşum akıbeti haber verdiği bir döneme denk gelmiştir. Bu yüzden Türkiye'nin savaş öncesi siyasî gelişmelerini bu yönde tetkik etmek gerekir.

Bu açıklamalar ışığında *Kurun* ve *Vakit* gazetesinin siyasî ve içtimaî hadiselerle bakışı üçüncü yayın devresi için önemli olan ve dönemi temsil eden şu başlıklar altında incelenmiştir:

5.3.1.1. 'Tek Parti'ye bağlılık

Vakit, 22 Kasım 1934 (6063) tarihinde *Kurun* adıyla neşriyat hayatına devam etme kararı almıştır. Us kardeşlerin bu kararı almasında Dil İnkılabı, öncelikli rol oynamıştır. Ancak ona da rehberlik eden şüphesiz Tek Parti ideolojisine olan bağlılıktır. *Kurun* gazetesi ilk sayısında Atatürk'ün gazete için söylediği sözlere ve başyazar Mehmet Asım'ın konuyla ilgili düşüncelerine yer vererek bu bağlılığı açıkça göstermiştir. Atatürk, gazete hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “KURUN öz türkçenin yüksek kaynağı olmalıdır. KURUN bugünden başlayarak, ulusal dil yönünden çalışırsa, çok genel erimlere kavuşabilir; Bütün Türk ulusunun beklediği verimlere kutlu bir kaynak olur.” Başyazar Mehmet Asım, bu ifadelere istinaden kaleme aldığı yazısında gazetenin artık yeni ismiyle intişar edeceğini bildirerek öz Türkçe yolunun “dönmez yolcusu” olduğunu belirtmiştir (Büyük önderimizin gazetemize verdiği onur, 1934: 1).

Üçüncü yayın devresinin hemen başında iki önemli inkılap hayata geçmiştir. Bunlardan ilki Soyadı Kanunu'dur. Yapılan düzenleme ile unvan ve lakaplar kaldırılarak her vatandaşın adına ilave olarak bir isim daha yani soyadı almasına karar verilmiştir. Meclisin teklif ettiği kanunla Mustafa Kemal'e *Atatürk* soyadı verilmiştir. Sadri Etem, yasayı Türklüğün özüne dönüşünü gösteren bir sembol olarak değerlendirmiştir. Yazara göre Türkler İslâm dinini tercih ettikten ve teokratik düzene geçtikten sonra isimlerini Arapça kökenli kelimelerle belirlemiştir. Tanzimat devrinde isimler yeniliğe doğru gidişi göstermiştir. Soyadı kanunu, Türkün öz kimliğine dönüşünün bir işaretidir (Ertem, 1934d: 3). Geleneksel olarak kullanılan unvan ve lakapların kaldırılması ve yerine çoğunluğu öz Türkçe olan bir isim getirilmesi, tıpkı

Sadri Etem'in dediği gibi yeni bir Türk kimliği inşasıdır. Bu gelişme hem Dil İnkılabının önünün açılmasına hem de eski kullanımların ortadan kaldırılmasına yaramıştır.

İkinci önemli inkılap Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkının getirilmesi olmuştur. *Kurun*, bu gelişmeyi CHP'nin çağdaş ve ilerici anlayışının bir neticesi olarak değerlendirmiştir. Sadri Etem, 6 Aralık 1934 (6077) tarihli yazısında kadınlara seçme ve seçilme hakkını değerlendirmiştir. Ona göre tarihten bu yana kadınlar, erkeklere nazaran daha geri ve aşağıda sayıldığından yönetimde yer almaması ve siyasî hakları haiz olmaması gerektiği yönünde yanlış bir kanaat oluşmuştur. Esasında gerilik biyolojik bir durum değildir. Hem erkeğe hem de kadına has olabilir. Yazara göre önemli olan ulusun kültürsüz ve geri olan adamlardan korunmasıdır ki bunun kadını – erkeği yoktur. Dolayısıyla CHP'nin bu kararı ileri bir düşüncenin eseridir (Ertem, 1934e: 3). 7 Aralık 1934 (6078) tarihli *Kurun*'un manşeti ise şöyledir: “Türk Kadını Büyük Sevinç İçinde” (1934: 1). Haberin devamında “dünün süs kadını bugün ulus sayılavı (milletvekili), Atatürk'ün yoldaşı” ifadelerine yer verilmiş ve kadınların siyasî haklara sahip oluşunda Atatürk ve CHP'nin rolüne dikkat çekilmiştir.

Tek Parti, yani CHP'ye olan bağlılık kendini Kemalizm düşüncesinde gösterir. *Kurun* sütunlarında Kemalizm'e dair geniş bir muhteva söz konusudur. Kemalizm, özünde Atatürk'ün düşünce ve ideallerini takip eden bir düşünce biçimidir. Kemalizm düşüncesi, o dönemin koşullarında değerlendirildiğinde CHP'ye bağlılığı da öngörmektedir. Zira kurucu ideolojinin yürütücüsü konumundadır. Dolayısıyla parti kurultayları büyük coşkularla kutlanır, Atatürk'ün nutku büyük heyecanla dinlenirdi. 4. Büyük Kurultay da bunlardan biridir. *Kurun* sahiplerinden Hakkı Tarık'ın Kurultay sonrası kaleme aldığı başyazıda kullandığı şu ifadeler gazetenin Kemalizm düşüncesine ve partiye olan bağlılığın bir göstergesidir:

Cumhuriyet Halk Partisi'nin büyük kurultayı! Bu bizim için dün de, bugün de, yarın da Kemalizmin antlaşması, perçinleşmesi, kuvvetlenmesi demektir.

Atatürk'ten yeniden hız almak ve Atatürk'e yeniden söz vermek demektir. Atatürk köktür; Atatürk millete inanç üzerine kök salmış bir gövde... O kök o gövde olmasa bu dallar olur, bu filizler çiçek açar mıydı?

Bugün de dördüncü kurultayın eşiğinde hep bir ağızdan söz veriyoruz:

- Biz Atatürk'ten geldik, Atatürk'e gidiyoruz, diyoruz (Us, H. T., 1935a: 1).

“Tek Parti” sözü ilk defa CHP’nin 4. Büyük Kongresi’nde gündeme gelmiştir. Bazı çevreler, ‘tek parti’ sözünü vatandaşların oyu olmaksızın yönetmek olarak değerlendirmiştir. Bu itirazlar, her ne kadar ciddî bir kamuoyu oluşturmaya da *Kurun* gazetesinin meseleye bakış açısını ortaya koyması açısından büyük önem arz eder. *Kurun* başyazarı Mehmet Asım, tek parti rejiminin yanlış olduğunu savunanların kanun görüşmelerinde istişare ve denetimin olmadığı, münakaşasız oturumlarla ilerlediği görüşünde olduklarını belirtmiştir. Fakat bu yaklaşım doğru değildir. Zira dün olduğu gibi bugün de mecliste münakaşasız oturum yoktur. Kaldı ki yasalar başka partilerin kurulmasının önünde engel de değildir. Bununla beraber Cumhuriyet tarihi göstermiştir ki Millî Mücadele döneminden bugüne kadar eski adıyla “Müdafaai Hukuk Cemiyeti” yeni adıyla CHP memleketin işlerinin yürütülmesinde başarılı olmuştur. Mehmet Asım, tek parti rejiminin “yasalaşabileceği” ve bunun parti dışından mebusların meclise girmesinde bir engel olmayacağını hatta fayda getireceğini belirtmiştir (Us, 1935c: 1). *Kurun* başyazarının bu düşünceleri gazetenin genel yayın çizgisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Tek parti rejiminin faydalı ve meşru olduğunu ifade eden bu sözler gazetenin bu konu hakkındaki fikrî yapısını da desteklemektedir.

Tek Parti rejimini meşrulaştıran, yani memleket için doğru olduğu ileri sürülen pek çok görüş, düşünce ve kanaat paylaşılmıştır. *Kurun* gazetesi, bu hususta adeta bir parti gazetesi niteliğinde çalışır. CHP, altı temel düşünce dinamiği üzerinde kendini inşa etmiştir. “Altı ok” olarak bilinen bu düşünceler gazete sütunlarında tekraren temsil edilmiş, partinin temel düşünce sistemi sürekli olarak savunulmuştur. Hakkı Süha Gezgin, “Altı Ok” başlıklı yazısında ülkenin cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, inkılapçı, devletçi, laik temeller üzerine inşa edildiğini, bu altı mızrağın Türkiye’nin “şahdamarı” olduğunu ve aynı zamanda bir göz kadar hassas olduğunu belirtmiştir (Gezgin, 1935a: 3).

Kurun başyazarı Mehmet Asım, parti programı ve ideolojisine temel olan “altı ok” prensibinin anayasaya geçirilerek parti – devlet arasında bir ülkü birliği temin edilebileceğini belirtmiştir. Parti ve devlet, böylelikle birbiriyle bütünleşebilir, partiye has gibi görünen görüşler ve ilkeler devletin de temeli olabilir. Mehmet Asım’ın bu hususa ilişkin şu ifadeleri düşüncelerini hülasa etmektedir (Us, 1935ç: 1, 9):

Bu kere Büyük Kongre bu amaçları devletin baş yasasına koymak kararını verirse (parti) ile (devlet) ülkü alanında birleşmiş olacaktır. Ondan sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendisine ülkü olarak çizdiği yollar bütün partiler için aykırı gidilemez birer prensip olacaktır. Günün birinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden başka parti kurmak isteyenler çıksa bile artık bu prensiplere aykırı bir yol tutmalarına imkân kalmayacaktır.

Türk ulusu bugünkü varlığını ve benliğini Büyük Önder Atatürk'ün kutlu eliyle Cumhuriyet Halk Partisi için çizmiş olduğu ulusal direktiflerde bulmuştur. Bu direktifleri Türkiye Cumhuriyeti'nin baş yasasının başına yazmak ülkemize ve ulusumuza yalnız şeref değil, hem de bahtiyarlık getirir.

Kurun gazetesinin Mehmet Asım'ın görüşleriyle temsil ettiği bir başka ideoloji Kemalizm'dir. Başyazarın, “Türk milletinin ideal gayelerine ermek için istikbalde takip etmek” istediği yol olarak tanımladığı ve aslında yukarıda zikredilen “altı ok” prensibini savunan bir düşünce sistemidir. Sağ veya sol ideolojilerin herhangi birinin altında değil müstakil bir ideoloji, hatta bir metot olarak kabul edilmelidir. Onu anlayabilmek için tarihî hadiselerle bakmak ve onlardan bir netice çıkarmak gerekir. Kemalizm Türk'ü millet olarak yükselten, onu bağımsız, çağdaş ve ileri bir memleket olma yolunda ilerleten anlayıştır. Millî Mücadele ile doğmuş, kendi ilkelerini kendi belirlemiştir (Us, 1936a: 1, 6).

Celal Nuri İleri, Türk İnkılabı ile 1789 Fransız İhtilali'ni mukayese ettiği yazısında Kemalizm'in inkılapçı yönünü vurgular. Yazısının başında partinin altı okundan birinin “inkılapçılık” olduğunu hatırlatan yazar, bu değişimin henüz bitmediğini vurgulamıştır. Fransa'da ihtilal sonrası oluşan tabaka savaşları, isyan ve ayaklanmalar, Napolyon'un saldırgan yönetimi sebebiyle Fransız değişimi kanlı neticelerle gerçekleşmiştir. Memleket içinde dargın ve küskün kitleler ortaya çıkmıştır, dışarıda ise Fransa düşmanlığı tırmanmıştır. Buna mukabil 1920'lerde başlayan Türk inkılabı halk tabakaları arasında bölünmeyi değil uyumu ve birliği temin etmiştir. Celal Nuri, bunu “Atatürk Değişimi” olarak adlandırır. Türkiye'de gerçekleşen değişim de esasında Fransa'dakine benzer şekilde geçmişi ortadan kaldırarak yeni bir anlayışı tesis etmiştir. Fakat Türk milleti, değişimi zorla değil gönülden kabul ettiği için Fransız değişimi gibi menfi bir durum ortaya çıkmamıştır (İleri, 1935: 1, 4).

Kurun gazetesinin muhtelif nüshalarında CHP ile yakın bağı gösteren pek çok örnek vardır. Bu bağ, üçüncü yayın devresinde kesintisiz şekilde devam etmiştir. 23 Nisan 1936 (6566) tarihli nüshada manşette şu ifadeler yazılıdır: “Halk Partisi Bütün Türkiye Demektir” (1936: 1, 10). Haberin devamında CHP Genel Sekreteri Recep

Peker ve Erzurum Milletvekili Şükrü Koçak'ın Ankara Halkevi'nde yeni üyeler için tertip edilen törendeki konuşmalarına yer verilmiştir. Burada CHP'nin herhangi bir parti olmadığı, bir partinin “altı ok” prensibini çok iyi bir şekilde benimseyerek insanları aydınlatması gerektiği salık verilmiştir. Bu ve benzeri pek çok örnek göstermektedir ki Kurun ile CHP arasında organik bir bağ söz konusudur. Parti aleyhine hiçbir içeriğe rastlanmaz. CHP'nin, altı ok ve Kemalizm ile siyasetini inşa ettiği vurgulanır.

Tek Parti, yalnızca geçerli ve meşru değil aynı zamanda parti dışında ortaya çıkan fikir hareketlerinden memleket menfaatine olanları da içine alan bir yapıdır. Mesela “memleketçilik” mefhumunun yeniden gündeme geldiği bir sırada Mehmet Asım, bu fikir hareketini partiye mal etmiş ve sahiplenmiştir. “Tek Parti Önünde Memleketçilik” başlığıyla neşredilen yazısında Millî Mücadele döneminde ortaya çıkan memleketçilik cereyanının şahsî menfaatlerin önüne geçerek millet ve memleket menfaatlerini ve millî birliğin teminini öngördüğünü belirtmiştir. O dönemde Atatürk'ün teşebbüsü, memleketçiliğin muradını yerine getirmiştir. Ancak CHP'nin mevcut durumu zaten bu fikir temeli üzerine inşa edildiği için parti dışında böyle bir teşebbüse de gerek yoktur (Us, 1936b: 1, 4). Kurun başyazarına göre parti ideolojisi “memleketçilik” fikrini savunduğu için ayrı bir cereyanın manası yoktur. Bu metinde tek parti, ideallerin yekvücut hâlinde bulunduğu yegâne siyasî müessese hüviyetindedir. Parti dışında memleket adına gelişen fikrî yapıların meşru bir zemini yoktur. Çünkü memleket adına ancak parti icraatı söz konusu olabilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'deki vefatı, memleket içerisinde büyük hüznə yol açmıştır. Atatürk'e ve onun düşüncelerine gönülden bağlı olan Us kardeşler, gazete yazılarını karartmış, ülke çapındaki yas halini gazete sütunlarından aksettirmeye çalışmıştır. Atatürk, gazete sütunlarında “Yaratıcı Şef”, “Gazi”, “Büyük Kurtarıcı” ve “Ebedî Şef” gibi hürmet dolu ifadelerle anılmıştır. Onun düşünceleri ve eserleri gazete yazarları tarafından rehber olarak kabul edilmiştir.

Atatürk'ün vefatının ardından ülke yönetiminde önemli değişiklikler olmuştur. Ancak bu gelişmeler *Kurun*'un ve *Vakit*'in CHP ve Kemalizm hususundaki görüşlerinde herhangi bir değişime sebep olmamıştır. “Ebedî Şef” Atatürk, fikirleriyle yaşamaya devam ederken Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü de “millî şef” olarak anılmış, böylece partiye olan bağlılık süreklilik kazanarak

devam etmiştir. Mehmet Asım’a göre CHP, Atatürk’ün “millî hayatımız için paha biçilmez bir hediyesi” olarak memleketin en karanlık günlerinde ortaya çıkmış ve halk ile birlikteliği sağlamıştır. Bunun için millî şefe (İsmet İnönü) olan bağlılık devam etmeli ve millî birlik sağlanmalıdır. Mehmet Asım’ın şu ifadeleri millî şefi milletin bütününe temsil eden bir şahsiyet olarak göstermiştir (Us, 1938b: 1):

Şu kadar var ki cihan tarihinin seyrine göre dün olan işleri yarın da tekrar etmek icap edebilir; bundan başka yalnız haricî tehlike zamanlarında olduğu gibi millî hayatın her safhasında büyük işler başarmak için en büyük baş etrafında millî birlik şartının tahakkuk etmesi lâzımdır. Bu en büyük baş ise memleketin yegâne siyasî teşekkülü olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin Genel Başkanıdır. Bu itibarla Cumhuriyet Halk Partisi bir millî şef etrafında toplanan bütün Türk milleti suretinde de tarif edilebilir. Partinin fevkalade toplanışı bu tarifi temsil eden bir tezahür oluyor.

Sonuç olarak gazete, partiye sıkı sıkıya bağlı bir yayın anlayışı sergilemiştir. Lider kavramı bu bağlılığın anahtar kelimelerindendir. Kurun ve Vakit, CHP’nin fikrî çizgisini bire bir yansıtmıştır. Kemalizm ve altı ok prensibi bu çizginin temelini teşkil eder. Parti ve devlet birbirine bağlanmıştır. Millet, bazen partinin bazense lider şahsiyetin doğrudan kendisi olarak görülmüş, farklı görüş ve düşüncelere asgarî derecede yer verilmiştir. Dolayısıyla gazete, tek partinin ideolojik bir vasıtası şeklinde hareket etmiş ve söz konusu fikrî çerçevenin tesisine doğrudan katkı sağlamıştır.

5.3.1.2. Millî güvenliğin temini

20. asrın ilk çeyreği tamamlanırken 1930’lu yılların ikinci yarısında dünya yeni bir buhranın içine sürüklenmiştir. I. Dünya Savaşı’nın acıları henüz tazeyken ve savaş sonrası ülkeler arasında sulh anlaşmaları yapılmışken büyük Avrupa devletleri yeniden hızlı bir silahlanma yarışı içine girmiştir. Milletler arası ilişkiler yeniden gerilmiş, imparatorluk devrinden kalan yayılmacılık siyaseti yeniden revaç kazanmış, milliyetçilik daha sert şekilde yükselişe geçmiştir. İşte bu ortamda devletlerin ilk önceliği millî güvenliklerini temin etmektir. Türkiye, 1930’lu yıllarda hem diplomatik hem de askerî adımlarla millî güvenliğini temin etme gayesini, öncelikli siyaseti arasına koymuştur.

Türkiye, bu gelişmeler karşısında kendi güvenliğini tesis etmek maksadıyla harekete geçmiştir. Bunlardan ilki Boğazlar meselesidir. Lozan Antlaşması’nda boğazların uluslararası bir komisyon tarafından idaresine karar verilmişti. Bu vaziyet, Türkiye için ileride bir tehdit unsuru taşıyordu. Dolayısıyla Almanya başta olmak

üzere Avrupa'nın silahlanma yarışına girdiği bir devrede boğazların emniyeti en önemli millî güvenlik meselesi haline gelmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne giden süreçte Kurun gazetesinin tavrı Türkiye'nin uluslararası haklarını tamamen korumak ve boğazların Türkiye'nin idaresinde kalmasına yönelik olarak geliştirdiği siyasî iradeyi sıkı bir şekilde savunmak olmuştur.

Boğazlar meselesi, Montrö'den daha önce 1935 yılında Milletler Cemiyeti'nin muahedeler hususunda verdiği karar neticesinde gündeme gelmiştir. Bu karar, uluslararası güvenliği temin ettikten sonra muahedelerin gözden geçirilebileceğini öngörmekte, hâlihazırda Versay'a karşı gelen Almanya'nın silahlanma ve ordu kurma teşebbüsünü dolaylı yoldan kabul etmektedir. Bu durum diğer Avrupa devletlerinin muhtelif anlaşmalarını da gündeme getirerek Almanya'ya benzer bir silahlanma programına girişebileceği endişesini doğurmuştur. Buna istinaden Türkiye, boğazların gayri askerî bir vaziyette oluşunu kendi güvenliği için bir tehdit görmüş ve duruma itiraz etmiştir. Mehmet Asım, meseleyi bu şekilde izah ettikten sonra kendi düşüncesini şu şekilde belirtmiştir: “Herhalde Fransa Batı sınırlarının, İtalya ve Fransa Avusturya topraklarının, Rusya garp sınırlarının emniyetini ne derecelerde istiyorsa, Türkiye de Boğazların ve İstanbul'un emniyetini o derecede ister.” Dolayısıyla gayri askerî konum değiştirilmeli ve boğazların muhafazası için bura da silahlanmalıdır (Us, 1935d: 1-2).

Boğazlar meselesinin bir sonraki adımı Boğazlar Antlaşması'na katılan devletlere gönderilen notadır. 11 Nisan 1936 tarihinde gönderilen nota ile daha önce kabul edilen anlaşmanın 18. Maddesinin işlemez hale gelmesi ve Türkiye'nin emniyeti açısından hem ticarî hem de askerî yönleriyle yeniden müzakere edilmesi talep edilmiştir. Montrö'ye açılan ilk kapı, işte bu notadır (Devletlere Verdiğimiz Nota, 1936: 1, 4). Aynı sayıda B. O. imzasıyla neşredilen başyazıda Avrupa'nın vaziyetinin karışık ve güvensiz bir noktaya doğru gidişi, Habeş savaşı ve Ren'in işgali gibi uluslararası krizlerde Milletler Cemiyeti'nin muğlak tavırları millî güvenliği temin etmek için geçerli sebepleri ortaya koyduğu belirtilmiştir (O., 1936: 1-2).

Kurun gazetesi, devletlere gönderilen notadan sonra boğazların emniyeti hususunda Türkiye'nin ne kadar haklı bir tutum içinde olduğunu destekleyen yayınlarına devam etmiştir. 15 Nisan 1936 tarihli nüshada “Daimi Medeniyet Bekçisi Türkiye” (1936: 1) manşetiyle verilen haberde notanın dış basındaki ilk akislerinin

Türkiye'nin haklılığını gösterdiği ve esasında bu teşebbüsün Türkiye'nin sulhperver duruşundan kaynaklandığı belirtilmiştir. Başyazar Mehmet Asım'ın 17 Nisan 1936 tarihli yazısı da hükümetin haklılığını teyit eden görüşlere yer vermiştir. Boğazlar sözleşmesi, sulh ve harp hali için belli hükümlere sahip iken harp tehdidi konusunda hiçbir hükme sahip değildir. Oysa Avrupa'daki hâl harp tehdidini açıkça ortaya koyuyor. Tehdit zamanında Boğazların emniyetsiz ve askerden arındırılmış olması Türkiye'nin yalnızca boğazlar bölgesini değil tamamını tehdit eder. Zaten bir önceki sözleşmede önemli rol oynayan İngiltere dahi Türkiye'nin talebini haklı bulmuştur. Neticede değişen şartlar boğazlar konusunda yeni bir düzenlemeyi zaruri kılmıştır (Us, 1936c: 1, 4).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 20 Temmuz 1936'da Türkiye, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Yunanistan devletleri arasında imzalanmıştır. Sözleşme ile beraber, bir önceki Boğazlar Sözleşmesi kaldırılmış, boğazların güvenliği Türkiye'ye verilmiştir. Boğazların askerden arındırılmış olması durumu kaldırılmış, savaş ve barış dönemlerinde askerî veya ticarî amaçlı geçiş haklarına dair düzenlemeler getirilmiş, bunların idaresi tamamen Türkiye'ye verilmiştir (Gürel, 1983: 528). Mehmet Asım da konferansı başından sonuna kadar takip eden gazeteciler arasındadır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Kurun gazetesinde büyük ve tarihî bir başarı olarak ele alınmıştır. Anlaşmanın imzalandığı günden bir gün sonra 21 Temmuz 1936 tarihli nüshanın ilk sayfası silahlı iki asker ve ortasında boğazı temsil eden bir resimle süslenmiştir. Manşette “Boğazlar Bizimdir” ifadesi spotta ise “Yurttaşlara müjde: Mukavelename dün gece imzalandı. Boğazlar tunç yüzlü Mehmetçiklerine kavuştu.” ifadeleri yer almıştır (Boğazlar Bizimdir, 1936: 1). Aynı sayıda başyazar Mehmet Asım “Mesut Netice” başlıklı makalesiyle Montrö sürecini değerlendirmiş ve yazısının spotunda şu ifadelere yer vermiştir: “Yeni Boğazlar mukavelesi Türk diplomasisinin unutulmaz bir muvaffakiyettir.” Konferansta Tefik Rüşti Aras'ın yanı sıra Namık Kemal'in torunu Menemencioğlu Muvaffak'ın önemli katkıları olmuştur. Mehmet Asım'a göre konferansın vardığı neticede, Türkiye'nin kendi emniyeti için her durumda alacağı tedbirlerin kimsenin aleyhinde olmayacağı kanaatinin ve mantığının önemli bir tesiri vardır (Us 1936ç: 2).

II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'nin millî güvenliğini temin etmede önemli olan bir diğer anlaşma “Sadabad Paktı”dır. Türkiye'nin güneydoğu sınırlarında yer alan komşuları ile gerçekleştirilen anlaşma hem sınır güvenliği açısından hem de komşularla iyi ilişkileri sürdürmek açısından önemlidir. Bu pakt aynı zamanda Türkiye'nin dış politikada barışçı tutumunun da bir tezahürüdür.

Sadabad Paktı, Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında imzalanmıştır. Paktın en temel düsturu imzacı devletlerin arasındaki ihtilafları sulh yolu ile çözeceklerini bildirmeleri ve bu devletlerden herhangi biriyle ilgili meselede uluslararası alanda işbirliği ve dayanışma içinde olmalarını beyan etmeleridir. Kurun gazetesi, Sadabad Paktı'nı “Dört Devlet Kardeşlik ve Dostluk Bağlarıyla Bağlanmıştır” (1937: 1) başlıklı haberle duyurmuştur. Haberde, Atatürk ve Irak Kralı Gaziülevvel'in pakt münasebetiyle birbirlerine gönderdikleri tebrik telgrafları yayımlanmıştır. Aynı sayıda başyazar Mehmet Asım da pakta ilişkin bir başmakale kaleme almış ve anlaşmayı “dört kardeş milletin tarihlerinde mesut bir vesika” olarak addetmiştir. Bilhassa Atatürk'ün İran Şahı Şahnişah'a hitaben “kardeş” kelimesini kullanması iki ülke arasındaki dostluğu göstermektedir. Bunun dışında pakt, Irak ve İran arasındaki sınır meselesini çözmeyi ve en önemlisi uluslararası alanda özellikle Milletler Cemiyeti'nde işbirliği içinde olmayı öngörmüştür. Bir diğer önemli mesele, paktın Milletler Cemiyeti paktının ruhuna uygun olduğundan dört kardeş milletin, Avrupa ve dünya sulhuna dolayısıyla “kendi ideallerinin” gerçekleşmesine de hizmet edecek olmalarıdır (Us, 1937a: 1, 6).

Millî güvenliğin askerî sahadaki tezahürü, muhtelif yer ve zamanlarda tatbik edilen askerî manevralardır. Türkiye, savaş öncesinde askerî bakımdan da güç sahibi olmak istemiş, savunma alanına da ehemmiyet vermiştir. Bu tatbikatlardan özellikle yabancı devlet temsilcilerinin de iştirak ettiği Trakya Manevrası büyük ses getirmiştir. Birkaç gün süren bu askerî tatbikat, hem hava hem de kara savaşına orduyu hazırlayan ciddi bir harekâttir. Mehmet Asım, “Millî Müdafaamız” isimli başyazısında, tatbikata dair düşüncelerinde şu noktalara değinmiştir: her şeyden önce Türk ordusu en modern silâh ve teçhizatına sahip düzenli ve disiplinli bir yapıda ise bunun en önemli sebebi tarihî tecrübelerdir. Millî Mücadele döneminde dağınık çeteler, Atatürk'ün liderliğinde düzenli bir ordu hâlini almıştır. Bu ordu başarıyla düşmanı yendikten sonra Cumhuriyet hükümeti ile daha da desteklenmiştir. “Millî müdafa

vasıtalarımızın tarihi inkişafı” bu hükümetin şimendifer siyasetinden iktisadi adımlarına kadar bu alana katkı sağlayacak her türlü gelişme siyaseti ile mümkün olmuştur (Us, 1937b: 1, 4). Refik Ahmet Sevengil de tatbikatı yerinde izleyerek “Manevra İntibaları” adlı yazı dizisini hazırlamıştır. Bu seride “Değerli Bir Şahitlik” başlığıyla neşredilen yazıda misafir genelkurmay başkanları ve ateşemiliterlerin Türk askerlerini takdirle takip ettiklerini aktarmıştır. Yoğun tatbikata rağmen yorgunluk belirtisi göstermeyen ve dikkatlerini koruyan askerler göze çarpmıştır. Ayrıca ateşemiliterler, Türk ordusunun artık batıdan alacağı bir şey kalmadığını belirtmiştir (Sevengil, 1937: 6).

II. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan gerilimde İtalya’nın Balkanlar siyaseti, Almanya ve diğer Avrupa devletlerinin silahlanması Balkan devletleri üzerinde birtakım güvenlik endişelerini ortaya çıkarmıştır. Bu çıkış noktasından hareketle 1934 yılında 4 Balkan devleti “Balkan Antantı” anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşmadan sonra gerçekleştirilen toplantılar Antantın daha güçlü şekilde yoluna devam etmesi amacını taşıyordu. Bu toplantılardan belki de en önemlisi 1938 yılı Mart ayında Ankara’da düzenlenmiştir.

Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya’dan müteşekkil olan Balkan Antantı, Ankara toplantısında önemli kararlar almıştır. Kurun gazetesinin yakinen takip ettiği toplantıda Atatürk’ün de ifade ettiği üzere en önemli nokta Balkanlı milletlerin birlik idealidir. Bu ideal “Balkan Balkanlılarıdır” prensibinden güç alır. Nitekim Avrupa’nın harp vaziyetine gidişinde devletlerarasında ortaya çıkan çatışmalar Balkan Antantı devletlerinde görülmemiştir. Bunların bazılarında hükümet değişikliği olmasına rağmen Antant, gücünü koruyarak sürdürmüştür (Us 1938c: 1, 4). Atatürk toplantıda Balkan Antantı devletleri arasında kurulan birliği güçlendirecek açıklamalarda bulunmuştur. Kurun başyazarı, bu ifadeleri antantın “yeni bir misakı” şeklinde değerlendirmiştir. Bu misak, “kültür ve ekonomik cevherler ile Balkan birliğinin temellerini sağlamlaştırmak” düşüncesidir. Balkan Antantına bağlı olarak kurulan yan teşekküller yeterince faal olmadığı için bu düşünce köşede kalmıştır. Ancak Atatürk’ün bizzat bu hususa dikkat çekmesi ekonomik ve kültürel faaliyetlerin daha faal çalışmasına vesile olacağı düşünülmüştür (Us, 1938ç: 1, 6).

Bulgaristan'ın Balkan Antantı'nda yer almaması, Balkanlı devletleri ilgilendiren bir mesele olmuştur. Antantın Ankara toplantısı, Bulgar basını tarafından da takip edilmiş ve *Zarya* gazetesi bu ittifakın aynı zamanda hür memleketlerin ideali olduğunu yazmıştır. Mehmet Asım, Bulgarların Antantta olmayışını büyük bir eksiklik olarak görmüş ve bu toplantının Bulgarlar için de bir vesile olabileceğini belirterek hem Bulgar basınındaki ifadeleri hem de Bulgar – Yugoslav anlaşmasını “Balkanlarda Bir Işık” olarak değerlendirmiştir. Yazara göre Atatürk'ün istediği Balkan birliği ideali Bulgaristan'ın güvenliğini temin etmesinin yanı sıra Bulgarların pek çok sahadaki gelişmeleri için bir vasıta (Us, 1938d: 1, 6).

II. Dünya Savaşının yaklaştığı dönemde Balkanlarda yaşanan siyasî gelişmelerin amil olduğu bir diğer diplomatik teşebbüs Türkiye – İngiltere anlaşmasıdır. Anlaşma, Balkanlarda ve Akdeniz mıntıkasında sulhun temin edilmesi maksadıyla iki devletin birbirleriyle işbirliği yapmasını, Balkanlarda güvenliğin tesis edilmesi adına karşılıklı istişare etmeyi ve genel sulh söz konusu olduğunda başka devletlerle yapılacak anlaşmaların herhangi bir mani teşkil etmeyeceğini taahhüt etmektedir. Bu anlaşma *Vakit* gazetesi sütunlarına sulh siyasetinin önemli bir tezahürü şeklinde aksetmiştir (İngiltere İle Nihai Bir Anlaşma Yapıyoruz, 1939: 1). Mehmet Asım, Türk – İngiliz anlaşmasını “çok sevinçli bir müjde” olarak görmüş, memleketin yüksek menfaatine bir gelişme olarak yorumlamıştır. Hükümeti bu anlaşmaya götüren şey, yaklaşan dünya harbidir. Dolayısıyla anlaşmanın temel amacı harp çıkmadan önce hem millî güvenliğimizi sağlamak hem de sulhu temin etmek için başka devletlerle anlaşma yoluna gitmektir. Bilhassa Akdeniz ve Balkanlarda barışçı politika takip etmek, millî siyasetin de bir gereğidir (Us, 1939c: 1, 5).

“Millî Birlik” mefhumu Avrupa'daki muhtemel harp senaryolarının kuvvetlenmesi neticesinde ehemmiyet kazanmıştır. Millî güvenliğin temininde diplomatik ve askerî gereklilikler muayyen bir fikrî zemine isnat eder. *Vakit* ailesi bu fikrî zemini *millî birlik* mefhumu ile açıklamıştır. Sadri Etem'in 7 Nisan 1939 (7628) tarihli başyazısında kavramın ihtiva ettiği fikrî çerçeve az çok belirir. Türkiye, sulhperver bir memleket olmasına karşın şartların istikbalde memleketi hangi noktaya götüreceğini önceden kestirmek mümkün değildir. Bu yüzden her hâl ve şarta uyum sağlamak, millete en uygun tedbirleri almak zaruridir. Ertem'e göre böyle zamanlarda Türk vatandaşının vazifesi kuvvetine kuvvet katarak “millî safları sıklaştırmak, İsmet

İnönü'nün dediği gibi millî birliği takviye etmek” olmalıdır. Bu birliğin bayrağı ise Atatürk'tür (Ertem, 1939a: 1, 6).

Dış politikada diplomatik girişimler vasıtasıyla millî güvenliğin teminine yönelik adımlar atılırken içerde de hükümetin memleketin her yerinde huzuru sağlamak adına çalışmaları olmuştur. Bu dönemde bunun en net örneği “Dersim Meselesi”dir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ismi Tunceli ili olan Dersim bölgesi Osmanlı'dan bu yana çeşitli sebeplerle mevzu bahis olmuştur. Başyazar Mehmet Asım, bu meselenin imparatorluk devrinden kaldığını belirtmiştir. Bölge, özellikle nahiye ve köyler, derebeylerin şekavet (haydutluk) çeteleri ile doludur. Bunların isyanları, Tunceli'nin ıslahına engel olduğu için General Abdullah geniş yetkilerle görevlendirilmiştir. Dersim derebeyleri ıslah hareketine karşı geldiği için bölgede askerî harekât gerçekleşmiştir. Kurun başyazarı, Dersim'de meydana gelen isyan hareketini merkezî otoriteye bir başkaldırı şeklinde değerlendirmiştir. Tunceli'nin de diğer iller gibi kalkınması ve bölgede huzurun sağlanması için bu askerî varlığın sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1937c: 1-2).

Şeyh Sait isyanında olduğu gibi Dersim meselesinde de gazetenin genel görüşü merkezî otoritenin görüşüyle örtüşmektedir. Mesele, dinî boyuttan ziyade ırkî bakımdan birbirine benzer. Kurun, devrin hâkim siyasî görüşü ve milliyetçi –Türkçü-anlayışı ile Kürt kimliğini görmezden gelmiştir. Dersim hadisesi ortaya çıktığında gazete “Dersim Meselesi Nedir?” başlığı ile bir yazı dizisi neşretmiştir. Burada bölgedeki aşiretlerden, liderlerinden bahsedilmiş, hükümetin haklı tutumunun gerekçeleri ortaya konmuştur. Bu yazıların üçüncüsünde General Abdullah'ın da ifadelerine yer verilmiştir. Abdullah'a göre bölgede yaşayan insanlar Kürt değil Türk'tür; çünkü bölge halkı, Horasan'dan gelen Türk kabilelerindendir ve isimleri Türkçedir. Yazıda ayrıca Kürtçenin de aslında “bozulmuş ve Farsça ile karışmış Türkçe” olduğu belirtilmiştir⁹⁷ (Dersim Meselesi Nedir?: 3, 1937: 6).

Sonuç olarak Vakit (Kurun) gazetesinin millî güvenliğe dair genel kanaati cumhuriyet hükümetinin barışçı dış politikası ile doğru orantılıdır. Bu yüzden bu dönemde diplomatik ve askerî adımlar hep bu açıdan ele alınmıştır. Bununla beraber millî güvenliği temin etmek maksadıyla gerçekleştirilen hamlelerin memleket

⁹⁷ Vakit gazetesinin önceki yazılarında da Kürtçeye dair böyle bir kanaat vardır. Şeyh Sait isyanının vuku bulduğu dönemde aynı görüş dile getirilmiştir. Gazete bu görüşlere yer vererek Türklük üst kimliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

dâhilinde asayişin ve emniyetin sağlanması, uluslararası alanda, hariçte ise barışın sürdürülmesi çabaları ve komşularla dengeli ilişkiler kurma ve en önemlisi yaklaşan savaş öncesi hudut ve deniz emniyetinin sağlanması yönünde olmuştur. Gazete bu görüşleri okurlarına, “millî birlik” ideali çerçevesinde aktarmıştır.

5.3.1.3. Hatay davası

Türk siyasi tarihinde *Hatay Davası* olarak bilinen mesele, 1930’ların ikinci yarısında memleketin gündemini en çok meşgul eden konular arasında yer almıştır. Hatay’ın önce Fransız Suriye mandası altında daha sonra Suriye’ye bağlı, sonrasında bağımsız bir devlet ve en son olarak Türkiye’ye bağlanma sürecini ihtiva eden mesele, Türk basınında ve özellikle Kurun gazetesinde çok geniş bir şekilde yer almıştır. Kurun, Hatay davasındaki faal gazeteciliği ve Fransa gündemine tesir eden muhtevasıyla ayrı bir yere sahiptir.

Hatay meselesi 1921 Ankara Antlaşması ile başlamıştır. Millî Mücadele döneminde yapılan antlaşma ile Hatay, Türkiye sınırlarının dışında kalmış, ancak çoğunluğu Türk olan İskenderun Sancağı’na özel bir yönetim sistemi uygulanmasını öngören maddelere de yer verilmiştir (Gürel, 1983: 529). Kurun gazetesi, daha Suriye’ye bağımsızlık veren antlaşma imzalanmadan önce 1936 yılında Hatay meselesini gündemde tutmaya başlamış, peyderpey de İskenderun Sancağı’nın vaziyetini hatırlatan yazılar neşretmiştir. 29 Ocak 1936’da “Suriye’de İdare Değişikliği” isimli başyazısında Mehmet Asım, Suriye’nin Fransız mandası tarafından idarî olarak sekiz bölgeye ayrıldığını haber vermiş ve devamında şunları söylemiştir:

Türkiye’nin Suriye üzerinde hususî emelleri olmadığı malumdur. Onun için burada mandater devletle manda altındaki memleketler arasında olup biten işler bizi alakadar etmez. Şu kadar var ki Suriye’nin İskenderun kısmı Türkiye’nin cenup hududunu teşkil ediyor. Fazla olarak Fransa ile aramızda mevcut olan bir mukavele burasının hususî bir idareye tabi tutulacağını tespit etmiş olduğu hâlde yıllardanberi bu mukavele hükmü bir türlü tatbik edilemiyor. Bu itibarla Suriye’nin diğer parçaları ile beraber İskenderun muntkasında da yeni bir idare değişikliği yapıldığı haberi tabii olarak bizim de dikkatimizi uyandırıyor. (Us, 1936d: 1)

Kurun, işte bu tarihten itibaren Hatay’ın Türkiye’ye katıldığı zamana kadar meseleyi Türkiye lehinde yayımladığı muhteva ile canlı tutmuştur. 8 Nisan 1936 (6551) tarihli başyazıda ise Mehmet Asım, Suriyelilerin Fransa’dan istiklâl istediği haberini değerlendirmiş ve İskenderun’un hususî bir idareye kavuşturulacağı

yönündeki uluslararası “İskenderun Mukavelenamesi”ni hem Fransa’ya hem de Suriyelilere hatırlatmıştır (Us, 1936e: 1, 6).

Takvimler 1936 yılının Eylül ayını gösterdiğinde Suriyelilerin yoğun talep ve baskıları sonucu Fransa, manda yönetimini çekerek Suriye’ye istiklâl yolunu açmıştır. Hatay bölgesi ise hâlen karışıklığını muhafaza etmeye devam etmiş, muhtariyeti Suriye’ye devredilerek vaat edilen özel yönetim sözünden bahsedilmemiştir. Mehmet Asım, kararı tenkit ettiği başyazısında Suriye’ye verilen istiklâl hakkının aynısının Hatay’a da verilmesi, Suriye’den bağımsız olarak idarî birliğini temin etme hakkına kavuşması gerektiğini belirtmiştir. Hatay’ın muhtariyetinin Suriye’ye verilmesini ise “mantıksızlık” ve “basiretsizlik” olarak yorumlamıştır (Us, 1936f: 1-2).

1 Ekim 1936 (6727) tarihli nüshada, Mehmet Asım’ın “Fransa’nın Türkiye İle Anlaşması Lazımdır” başlığını taşıyan makalesi neşredilmiştir. Bu makalede yazar, Fransa hükümetinin imzaladığı “Franklen Buyyon” anlaşması gereği Türkiye’nin rızası ve tasdiki olmadan Hatay’a ait muhtariyet ve manda haklarını başka bir devlete devredemeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla Fransa’nın Suriye üzerindeki manda yönetimini çekmesi Hatay’ın da bu kapsamda değerlendirileceği anlamına gelmemelidir (Us, 1936g: 1-2).

Fransa’ya edilen itirazın ana sebebi Fransa’nın aldığı kararın mantıkî ve adil bir zemine oturmamasından ileri gelir. Suriye ve Lübnan’a kültürel farklılıklar sebebiyle iki ayrı devlet olabilme imkânı verilmiş, buna karşılık Antakya, hem millet olarak hem de kültürel olarak farklı bir yapıya sahip olmasına ve geçmişten gelen anlaşma hükümleri de ortada olmasına rağmen müstakil bir bağımsızlık hakkına sahip olamamıştır. Kurun başyazarı, Hatay bölgesinin Suriye’den hem dil hem millet bakımından tamamen farklı oluşunun bir hakikat olduğunu vurgulayarak muhtariyet hakkının Hatay’a da verilmesi gerektiğini yinelemiştir (Us, 1936h: 1-2). Mehmet Asım, “Hatay Türklerinin Hakları” başlıklı bir diğer yazısında Suriye seçiminde Türklerin baskı altına alındığını belirterek düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Silah ve dipçik kuvvetiyle üç yüz bin Türkü Suriye Birliği içerisine koymak hayaline kapılmış olanlar aldanıyorlar. Çünkü katolik hristiyan olduğu için Lübnan’a Suriye’den ayrı bir idarî varlık tanındığı hâlde İskenderun ve Antakya Türkleri için idarî istiklal tanımamak sadece insanî bir haksızlık değil, Fransanın Şarktaki menfaatleri ve dostlukları hesabına büyük bir gaflet, hatta bir cinayet olur. Bu kadar açık olan haksızlığın, gafletin arsulusal bir cinayetin kapalı perdeler altında saklı kalmasına imkân yoktur.

Hatay Türklerinin hakları bugün değilse yarın güneş gibi açık ve aşikâr olarak bütün medeniyet âleminin gözleri önüne çıkacaktır. (Us, 1936ı: 1-2)

Türkiye, Fransa'ya Hatay Türklerinin hakları hususunda bir nota göndermiştir. Kurun, Hatay davasını her daim manşette tutarak Suriye rejimine geçtikten sonra Sancak Türklerine yapılanlara karşı eleştirel bir tutum almıştır. Elbette bu tenkitlerin bir kısmı Suriye yönetimine ise büyük bir kısmı meseleyi hâlen çözümsüz bırakan Fransa'ya karşıdır. Mesela 4 Aralık 1936 (6791) tarihli “Fransa’yı Vazifesine Çağırıyoruz” başlıklı manşeti ve başyazarın yazısı bu gerçeği vurgulamaktadır. Burada Fransa’dan Hatay meselesinin Milletler Cemiyeti’nde görüşülmesine kadar Sancak Türklerinin uğradığı baskıya son vermesi beklenmiştir (Us, 1936i: 1, 6). 14 Aralık 1936 (6801)’daki nüshada Türk milletinin bu baskılara boyun eğmeyeceği ve Türkiye’ye komşu olan bir Türk memleketinin Arap devleti tarafından asimile edilmesine asla rıza gösterilmeyeceği vurgulanmıştır (Us, 1936j: 1-2). 22 Aralık 1936 (6807) tarihli nüshasında ise “Hatay’ın Sahibi Hatay Türkleridir” (1936: 1) manşeti atılmış ve 33 Türkün tevkif edilmesi eleştirilmiş, Hatay’ın haklı gerekçelere dayandığı istiklâl talebi yinelenmiştir.

Türkiye’nin notası, Suriye seçimi ve sonrasında gelişen hadiseler, Hatay’ın millî tutumu davayı Milletler Cemiyeti’ne taşımıştır. 1937 yılı Ocak ayının sonuna doğru toplanan Milletler Cemiyeti’nin Hatay meselesini gündeme alması ve çözüme kavuşturması için Fransız kamuoyu ve diplomasisi Türk matbuatı vasıtasıyla sıkıştırılmıştır. 22 Ocak 1937 – 27 Ocak 1937 tarihleri arasında Kurun’un manşeti ve Atatürk’ün kalem mahsulü olan başyazısı yalnızca bu meseleye hasredilmiştir. Mehmet Asım, “Gördüklerim / Duydukларım Duygularım” isimli eserinde bu tarihler arasında neşredilen başyazıların hepsinde Atatürk’ün imzası olduğunu belirtmiştir (Us, 2012: 133):

Atatürk’ün Vakit sütunlarında Hatay davasını cihan efkâr-ı umumiyesine karşı müdafaa etmesi, böyle bir güne bir defaya mahsus kalmadı.

Beş gün sırası ile bu sahne tekerrür etti ve her sabah çıkan Vakit nüshalarının ilk sayfasında “Asım Us” imzası ile fakat Atatürk tarafından not ettirilmiş birer başmakale çıktı.

Vakit’in 22 İkincikânun (Ocak) 1937’den 27 İkincikânun (Ocak) 1937 tarihleri arasında intişar eden başmakaleleri neşriyat sahasındaki âcizane hizmetimizin paha biçilmez bir mükâfatı olarak Vakit koleksiyonlarını süsleyecektir.

Fransız diplomatların Hatay meselesini geçiştirmeye çalışması üzerine devrin belki de en önemli Türk gazetesi olarak Kurun'un ilk sayfasından neşredilen itiraz ve sitem dolu yazılar, diplomatik sürece tesir etmesi bakımından önemli rol oynamıştır. Bu yazılardan en dikkat çeken ise genel yayın politikasından beklenmeyecek bir şekilde Türk hükümetini vazifeye çağıran manşeti olmuştur. 25 Ocak 1937 (6841) tarihli nüshada büyük puntolarla şu ifadeler yer verilmiştir: “Hükümete hitap ediyoruz: On beş gün bekleyin dediniz, bekledik. On altıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Ne oluyor, Ne olacaktır? Türk milletini yeniden tenvir ediniz!” (Hükümete Hitap Ediyoruz, 1937: 1). Bu yazıların müşterek noktası, sürekli olarak Türk – Fransız dostluğunun yara alma ihtimalinden bahsedilmesidir. Hatay, hem Atatürk tarafından hem de Türk milleti tarafından millî bir dava olarak kabul edildiği için Türk Fransız dostluğunda kırmızı çizgi meshabesindedir.

Yoğun diplomatik sürecin sonucu olarak Milletler Cemiyeti, Hatay'ın statüsünün değiştirilmesine ve bağımsız olmasına karar vererek Suriye ile bağı kopardı. Bu gelişme 27 Ocak 1937 tarihli Vakıf nüshasında “Hatay’a Müjde” (1937: 1) şeklinde paylaşılmış, başyazar Mehmet Asım imzalı yazıda ise Hatay Davasının uzun süren mücadeleler neticesinde kazanıldığı ve Türk diplomasi tarihinde önemli bir başarı olduğu vurgulanmıştır:

Bu defa Cenevre’de kazanılan zafer ise 1921 Franklen Buyyon muahedesi bozarak Hatay mıntikasını Suriye’ye ilhak eden Fransa’yı diplomatik vesaikle ve kendi dostu ve müttefiki olan büyük devletlerin yardımıyla haksızlığını itirafa mecbur ederek, elde edilmiştir. Bu itibarla sırf diplomasi bakımından kıymetçe Montrö’den aşağı değil, belki daha yukarı olan bu zaferden dolayı Türk milleti bayram yapabilir. Bu bayram aynı zamanda bu yeni zaferi bize kazandıran büyük devlet ve millet reisi Atatürk’e minnettarlıklarımızın ifadesidir. (Us, 1937ç: 1-2)

Kurun, Hatay'ın bağımsızlığındaki en büyük payın Atatürk’e ait olduğu görüşünü paylaşır. Hatay Devleti Meclis seçimleri, Fransız ve Türk askerlerinin ortak denetiminde gerçekleştirilmiştir. Türk askerinin Hatay’a girişi, gazetede büyük bir sevinçle karşılanmış ve Hatay'ın bağımsız olma serüvenini “Atatürk’ün Zaferi” olarak değerlendirmiştir. Mehmet Asım, 5 Temmuz 1938 (7357) tarihli nüshada neşredilen başyazısıyla geline süreci değerlendirmiştir. Atatürk, Hatay meselesini çözeceğine söz vermiş ve bunu sağlamıştır. Diplomatik açıdan ise Milletler Cemiyeti’nin Hatay meselesi konusunda aradan çekilmesi ve doğrudan Türkiye ve Fransa arasında halledilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine zemin

hazırlamıştır. Öte yandan Hatay meselesindeki uyum, Akdeniz'in doğusunda Türk – Fransız işbirliğinin tesisini sağlamış, neticede Türk – Fransız dostluğunun yeniden güçlenmesine vesile olmuştur (Us, 1938e: 1, 6).

Hatay Devleti resmen 2 Eylül 1938 tarihinde kuruldu. Kuruluşundan iki gün sonra Kurun başyazarı tarafından kaleme alınan başyazıda Hatay Devleti, Türk – Fransız işbirliğinin en güzel eseri olarak değerlendirilmiştir. Devlet başkanlığına seçilen Tayfur Sökmen'in uzun süredir memleket istiklâli için mücadele eden bir şahsiyet olduğunu belirten Mehmet Asım, Hatay Devleti'ni güney sınırlarımızda bulunan manen Türkiye'ye kalpten bağlı olan küçük ama bir o kadar da huzurlu bir Türk devleti şeklinde tanımlamıştır. Türkiye'nin İskenderun'u ilhak etmek için Hataylıların istiklâlini istediğini söyleyenlerin yanlış yolda olduğunu, Türkiye'nin kendi sınırları dışında hiçbir yerde emeli olmadığını ifade etmiştir (Us, 1938f: 1, 6).

Hatay Devleti, 1939 yılı Haziran ayında aldığı bir karar ile Türkiye'ye katılmıştır. Bunda şüphesiz Türk – Fransız işbirliğinin de payı vardır. Her ne kadar Kurun sütunlarında Hatay'ın bağımsız bir devlet olduktan sonra Türkiye'ye iltihakının söz konusu olmayacağına dair ifadeler yer verilmiş olsa da kısa zaman içerisinde bu anlayış değişmiştir. Hatay'ın tarihî, kültürel ve millî birlik anlayışının Türkiye'den ayrı düşünülemeyeceği fikri hâsıl olmuştur. Nitekim 24 Haziran 1939 (7706) tarihli Vakit gazetesinin başyazısını kaleme alan Hakkı Süha, Hatay'ın Türklüğünü vurgulayarak Türkiye ile birlik tezini şu satırlarla ifade etmiştir:

Urfa, Maraş, Antep istiklâl savaşında ne kadar gazi ve kahraman ise, Hatay da öyle idi. O da son damla kanını, son erkeğini toprakları için harcıyordu. Silahla yenilemeyenlere zaman pusu kurdu. Siyaset, avladı.

“Misakı Millî”, Türkün imparatorluk hudutlarından yapabileceği fedakârlıkların en son sınırlarla çizilmişti. Bunu Mudanya'da, Lozan'da ve ondan sonraki her toplantıda bir kere daha söyledik.

Dünyada Hatay'ın Türklüğü kadar açık bir hakikat yoktu. Toprağının cinsinden, havasının rengine, rüzgârının kokusundan kuşlarının sesine kadar tabiat bir; dil bir; medeniyet bir, tarih, soy, kan bir; eser, iz, istek, gaye birdi. (Gezgin, 1939: 1).

Sonuç olarak Kurun ve Vakit gazetelerinin muhtevası, Hatay davasını diplomatik bir zafer olarak görmüştür. Meselenin hallolmasında en önemli ve en faal isim Atatürk'tür. Türkiye, Fransa ve Suriye üçgeninde zaman zaman gerginlikler, hatta İskenderun bölgesindeki Türklerin karşılaştığı birtakım sıkıntılı dönemler olmuştur. Meselenin Milletler Cemiyeti'nde başlayıp Türkiye – Fransa arasındaki sıkı uyumla

neticelenmesi, askerî bir harekât olmadan halledilmesi büyük bir başarıdır. Hatay davasında *Kurun* gazetesi, Atatürk'ün bizzat kaleme aldığı makalelerini neşretmek suretiyle meselenin çözümüne katkı sağlamış, kamuoyunun oluşumuna tesir ederek millî bir vazife rolü üstlenmiştir.

5.3.1.4. Avrupa umumî harbe gidiyor

Kurun (Vakit) gazetesi, üçüncü yayın devresini teşkil eden zaman içinde kurulduğu günden beri hiç olmadığı kadar dış haberlere ve gelişmelere sütunlarında yer vermiştir. Siyasî gazete olması hasebiyle özellikle Batı devletlerinde yaşanan siyasî gelişmeler her zaman takip edilmiştir. Cumhuriyet kurulup inkılap devresi başladığından beri genellikle iç haberlere ve Türkiye'nin gelişmesini ilgilendiren içeriğe yoğunlaşmıştı. Fakat *Kurun* ismiyle neşrinden sonra dünyada yaşanan önemli gelişmeler nedeniyle dış haberlere ağırlık verilmiştir. Hatta gazetede dış siyasî haberler bir dönem o kadar yoğunlaşmıştır ki haftalık değerlendirme yazısı neşredilmeye başlamıştır. *Kurun* gazetesi, her hafta başyazar sütunundan dünyada yaşanan siyasî gelişmeleri hülâsa eden, alt başlıklar hâlinde izah eden ve onları yorumlayan bir bölüm tesis etmiştir. “Dünya siyasasına toplu bir bakış”, “Siyasî Hafta” gibi başlıklar altında çoğu zaman başyazar Mehmet Asım, bazen de diğer yazarların imzaları altında neşredilen bu yazılarda, devrin güncel siyasî hadiseleri haber verilmiş ve yorumlanmıştır.

Almanya'da Hitler iktidarı, kan birliği esasına dayanan ırkçı bir politika güderek Avrupa'da, hatta dünyada yeni bir güç unsuru olmaya çalışmıştır. Versay anlaşmasını ihlâl ederek yeniden silahlanma siyasetine⁹⁸ giden Almanya, mecburî askerlik uygulaması ilan etmiş, Avrupa da askerî açıdan güçlenmeye çalışmıştır. Öte yandan İtalya seferberlik ilan etmiş, Fransa da Almanya sınırlarına asker göndermeye başlamıştır. Avusturya da mecburi askerliği kabul eden ve seferberlik ilan eden ülkeler arasına girmiştir. Tabii bu sürece gelinceye kadar ülkeler arasında diplomatik ve fikrî gerginlikler ortaya çıkmıştır. Peki Avrupa nereye gidiyor? Acaba yeni bir umumî harbe

⁹⁸ *Kurun* gazetesinde Avrupalı devletlerin silahlanmasına dair pek çok haber ve yazı mevcuttur. Gazete, silahlanma yarışını, barışa bir tehdit olarak görmüştür ve genellikle tenkit etmiştir. Bununla beraber haberlerde olanı vermeye çalışmıştır. Mesela 30 Mayıs 1935 (6245) tarihli “Avrupa Değil Silâh Fabrikası” başlıklı manşet haberde, Avrupa'da devletlerin önemli bir kısmının silahlanma yoluna gittiği, hatta fabrikaların yetişemediği bir dönemden geçildiği vurgulanmıştır. Öte yandan bu silahlanma ve askerî anlamda makineleşmeyi Almanya'nın başlattığı ayrıca vurgulanmıştır (Avrupa Değil Silâh Fabrikası, 1935: 1).

mi gidiyor? Mehmet Asım 8 Nisan 1935 (6195) tarihli Kurun'daki yazısında bu soruyu şu şekilde tahlil etmiştir (Us, 1935e: 1-2):

Bu sorguya hiç bir kişi ne “evet” ne de “hayır” diyemez. Şüphesizdir ki büyük harpten sonra Avrupa hiç bir vakit bugünkü kadar karışmamıştı. Hiçbir vakit genel bir harp tehlikesi şimdiki kadar artmamıştı. Bununla beraber herhangi bir hükümetin başında olanlar için herhangi bir şekilde harp açmak kolay değildir. Açılacak harbin sonu nerelere varacağı belli olmadığı için bunun sorgusunu kendi üzerine alabilecek kadar gözü pek bir hükümet göze görünmemektedir. İşte salt bu bakımdan bugün için daha bir harp tehlikesi olmamakla beraber sürekli bir barış yolu da görünmemektedir.

Mehmet Asım'ın II. Dünya Savaşı'ndan yaklaşık 4 buçuk yıl önce yazdığı bu yazı gayet yerinde bir tespittir. Zira özellikle bu tarihten sonra dünyada uzun süre bir sulh devresinden bahsetmek mümkün değildir. 1945 yılında silahlar susmuş, fakat bu sefer de sessiz sessiz devam eden Soğuk Savaş başlamıştır.

Hitler iktidarı, Versay anlaşmasını, yalnızca mecburî askerlik ve silahlanma cihetiyle değil aynı zamanda Fransa ile arasında hudut bölgesi olarak duran Ren bölgesini işgal ederek de ihlâl etmiştir. Esasında bu bölge daha önce Almanya topraklarında bulunuyordu. Versay'da bu bölge gayri askerî bölge olarak ilan edilmiştir. Mehmet Asım'a göre Fransa, Almanların bu bölgedeki faaliyetlerinden çekindiği için Lokarno paktını devreye koymuş, paktın bozulması hâlinde şartı bozan tarafın karşısındaki devletlere yardım etmek üzere İngiltere ve İtalya'nın imzası da alınmıştır. Fakat Fransa, bu iki devletin tutumundan dolayı kendini garantiye almak amacıyla Sovyet – Fransız paktı imzalamıştır. Kurun başyazarı, Almanya'nın bu gelişmeyi bir fırsat olarak değerlendirdiğini, dolayısıyla Sovyet – Fransız paktı ile Lokarno'nun geçersiz hale geldiğini ifade ettiğini belirtmiştir. Almanya, Ren'i işgal ederek Versay anlaşmasını tamamen yırtmıştır. İtalyan – Habeş savaşından sonra bir de Ren krizi ortaya çıkmış, Avrupa, karışık bir duruma sürüklenmiş, böylece daha büyük hareketlerin fitili ateşlenmiştir (Us, 1936k: 1, 7).

1936 senesi Avrupa'da hem askerî hem de siyasî bakımdan oldukça yoğun geçmiştir. Gerilimin tırmanışı, savaşı hazırlayan hadiseler olarak da tarihe geçmiştir. İtalya, 1935 yılı Ekim ayında sömürge memleketleri olan Somali'nin Habeşistan ile anlaşmazlığından doğan gerilimin neticesi olarak Habeşistan'ı işgal etti. Bu savaş, 1936 yılında da devam etti. Birleşmiş Milletler, savaşın taraflarıyla ilgili karar alma sürecinde etkili olamamıştır. Kurun başyazarı, İtalya – Habeşistan savaşını

Avrupa'daki dengeler nazarından değerlendirmiştir. Ren'in işgali ile Avrupa sulhunun teminatı niteliğindeki Lokarno ve Versay'ın hükümsüz hale gelmesi, büyük devletler ve Birleşmiş Milletler nazarında İtalya – Habeş meselesini ikinci dereceye itmiştir. İtalya'nın Ren meselesindeki tarafsızlığının sebebi de budur. Zira kendisi hakkında birçok devlet tarafından uygulanan zecrî tedbirlerin⁹⁹ kaldırılmadan taraf olmak İtalya siyasetinin menfaatine değildir (Us, 1936l: 1). Her ne olursa olsun, İtalya – Habeşistan savaşı ve İtalya'nın muvazeneyi bulmak adına yürüttüğü siyaset, II. Dünya Savaşı'na giden sürecin parçalarındandır.

Aynı sene, 1936 yılının bir diğer önemli olayı İspanya İç Savaşı'dır. İspanya'da Madrid Hükümeti ve Burgos Hükümeti karşı karşıya gelmiştir. Kurun gazetesi, İspanya'da vukua gelen bu iç savaşı Avrupa'daki devletlerin konumu üzerinden ele almıştır. Esasında temelde hangi hükümetin meşru olduğu üzerine çıkan tartışmalar, Dünya çapında diplomatik bir ikiliğe neden olmuştur. Almanya ve İtalya, General Franko önderliğindeki Burgos hükümetini meşru güç olarak kabul etmiş ve Madrid hükümetinin Milletler Cemiyeti'nden çıkarılmasını talep etmiştir. Aksi takdirde Cemiyetten ayrılabilceği yönünde haberler çıkmıştır. Mehmet Asım, İspanya'daki hadisede cereyan eden “meşru hükümet” tartışmasını, demokratik bir zeminde değerlendirmiştir. Madrid hükümeti genel seçimle iş başına geçmiştir. Bu itibarla halkın oyunu alan bir hükümet meşru kabul edilir. Yazar, eğer yeni bir hükümet iş başına gelecekse mevcut hükümetin ortadan kalkması için adres olarak sandığı göstermiştir (Us, 1936m: 1, 4).

“İspanya Meselesinden Bir Harp Çıkabilir Mi?” başlıklı yazısında Mehmet Asım, iç savaşın taraflarına gönderilen silâh yardımlarının bir harbin habercisi olabileceğini, fakat Avrupa'da siyasî gelişmelerin iyice sıkıştığı bir dönemde bunun olmayacağı öngörüsünü dile getirmiştir. Sovyet Rusya, Madrid hükümetine, İtalya ve Almanya ise Burgos, yani General Franko taraftarlarına yardım etmişlerdir. Bu vaziyet, “tarafsızlık perdesi” altında cereyan ettiği sürece herhangi bir harbe meydan vermez. Nitekim Lehistan'ın Almanya – Sovyetler Birliği karşısında bitaraf kalacağını

⁹⁹ Ömer Rıza Doğrul, 24 Kasım 1935 (6421) tarihli başyazısında zecrî tedbirlerin özellikle iktisadî konular üzerinde olduğunu belirtmiştir. Bir nevi İtalyan mallarına karşı başlatılan bir boykot olan bu tedbirlerin amacı İtalya'nın dışarıdan alışverişini kesebilmek, döviz girdisini asgarî seviyeye düşürmektir. İtalya Milletler Cemiyeti'ne üye olmayan devletlerle yapacağı alışveriş, mal stoku gibi önlemler ile söz konusu tedbirlerin zararını bir süre ötelemeyi başarsa da zamanla İtalyan endüstrisi bunu derinden hissedecektir (Doğrul, 1935a: 1, 4).

ilan etmesi, İtalya'nın Habeşistan'daki muhtemel askerî varlığı dolayısıyla İspanya'yı ikinci plana atması İspanya meselesinden bir harp çıkma ihtimalini düşüren gelişmelerdir. Bununla beraber Mehmet Asım, uluslararası gelişmelerin 1914'ten daha da gergin olduğu kanaatindedir (Us,1936n: 1-2).

İspanya İç Savaşı, hâlihazırda Avrupa devletleri arasındaki ikilik ve anlaşmazlık durumunu iyice artırmış, büyük devletler arasındaki fikrî ayrılıkları ve siyasî ihtilafları derinleştirmiştir. İtalya ve Almanya'nın, -faşizm temelli- milliyetçiliğin temsilcileri olarak General Franko'nun yanında yer almaları, fikrî ayrılığı da keskinleştirmeye hizmet etmiş görünmektedir. Sonuçta İspanya hadisesinin ortaya koyduğu diplomatik ve askerî hareketlilik, Avrupa'nın umumî harbe gidişine tesir etmiştir.

Avrupa, umumî harbe giderken siyasî olarak iki kutba ayrılmıştır: Almanya ve İtalya'nın başı çektiği Roma – Berlin Mihveri ve İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği Londra – Paris Mihveri. Bu dört büyük devlet, Avrupa'da yaklaşan savaş öncesi tesis ettiği ve siyaseten birbirlerine karşı olan iki ihtilaflı grubu temsil eder. Bu iki mihverin ayrıştıkları nokta özellikle Milletler Cemiyeti'dir. Londra – Paris mihverinin Avrupa'da kurduğu sulh sistemi, Milletler Cemiyeti'nin usullerine istinat ettiği için Roma – Berlin mihverinin müstakil bir “dörtler birliği” tesis etme teşebbüsü akîm kalmıştır. İki mihver arasındaki çekişmenin muhakkak bir harp ile sonuçlanacağı düşüncesi ise muallaktır. Zira hem İtalya'nın Balkan devletleriyle nispeten iyi ilişkiler kurması hem de diplomatik açıdan büyük devletlerin zaman zaman bir araya gelmesi harp tehlikesi hususunda kesin bir yargıda bulunmayı zorlaştırır. Mehmet Asım, 16 Mayıs 1937 (6947) tarihli nüshada Avrupa'nın iki mihver arasındaki siyaseti karşısında Türkiye'nin siyasî tavrını kesin bir şekilde “bitarafılık” ve “sulh” temelleri üzerine inşa ettiğini belirtmiştir. Şu ifadeler, II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye'nin benimsediği görüşü ortaya koymaktadır (Us, 1937d: 2):

Büyük dünya meselelerinin arzettiği bu manzara karşısında Türkiye'nin takip ettiği umumî siyaset istikametine gelince; Bunu Londra'ya giderken Paris'ten geçen ve burada Fransız devlet adamlarıyla konuşan İsmet İnönü, pek kısa, fakat canlı bir ifade ile izah etmiş, “Türkiye Milletler Cemiyeti kadrosu ve usulleri dairesinde milletler sulhüne yardım için her şeye hazır olduğunu” söylemiştir.

Büyük devlet adamının dünya matbuatına hitap ederek söylediği bu sözler şüphe yok ki Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir zaman değişmeyecek olan ana siyasetidir.

Avrupa'da iki mihver arasındaki çarpışma, İtalya'nın İspanya'da bulundurduğu askerler dolayısıyla daha tehlikeli bir hâl almıştır. İngiliz – Fransız notasıyla İtalya'nın

bu askerleri geri çekmesi istenmiş, karşılığında ise Habeşistan işgalinin hangi şartlar altında konuşulacağı vaat edilmiştir. İtalya, General Franko taraftarlarına ideolojik bir gaye için – Bolşevizm tehdidine karşı olarak- destek verdiğini, Londra – Paris mihveri ise esasında Akdeniz’de güç sahibi olmak için İtalya’nın bu işi yaptığı görüşüne sahipti. İtalya, sonuçsuz diplomatik görüşmeler sırasında Londra – Paris mihverinin sakıncalı gördüğü yerlerde askerî hazırlıklarına devam etmiştir. İşte tüm bu süreç Avrupa’da her an umumî bir harbin başlayabileceği endişesini tekrar gündeme getirmiştir (Us, 1937e: 1, 4).

Avrupa, II. Dünya savaşı öncesindeki son virajı 1938 yılı Eylül ayında yaşanan Südet Almanları meselesinde dönmüştür. Almanya, Çekoslovakya’da bulunan Südet Almanları bölgesini ilhak etmek istiyor, bunun için bölgede ciddî askerî hazırlıklar yapıyordu. Hitler, Çekoslovakya’nın Südet bölgesinin yanı sıra Macar ve Leh azınlıklarının da Polonya ve Macaristan’a bırakılması şartıyla Çekoslovakya’ya garanti verebileceğini, bunun için de belirli bir mühlet tanıdığını belirtmiştir. Mehmet Asım’a göre bu kriz, Orta Avrupa’da o güne kadar yaşanan ve harp tehdidinin en yüksek seviyede olduğu hadisedir. Çünkü o dönem için Fransa, SSCB Çekoslovakya bütünlüğünü savunuyor, İngiltere de karşı mihvere muarız bir vaziyette yer alıyordu. Yazara göre bu süreçte herhangi bir işgal teşebbüsünün gerçekleşmesi, sadece Alman – Çekoslovak harbi şeklinde olmaz, muhakkak 1914’te olduğu gibi bir umumî harp ile sonuçlanır. Çünkü burada mihverler arası çatışmanın yanı sıra başka ülkelerin de müdahil olmak istediği merkezî bir mesele doğmuştur (Us, 1938g: 1, 4). Südet meselesi umumî harp ile neticelenmemiştir. Bununla beraber Avrupa’yı savaşa hazır ve müteyakkız bir hâle sokmuştur. Çoğu Avrupa ülkesinde seferberlik ilan edilmiş, sadece bir kıvılcım beklenmiştir.

Avrupa’da harbin öncü hadisesi Münih Konferansı/Antlaşması ve bizzat Almanya’nın bu antlaşmayı ihlâl edecek bir şekilde Çekoslovakya’yı işgal etmesidir. Dört büyük devlet, iki ana mihver umumî harbi engelleyecek son ümidi Münih Antlaşması’nda gördüler. Mehmet Asım’ın da belirttiği üzere Roma – Berlin mihveri, bu antlaşmaya kadar hukukî kaidelere uyar bir görüntü çizmiştir. Fakat Almanya’nın Çekoslovakya’yı işgaliyle artık “hayatî saha zarureti” merhalesine geçilmiş, hukuk tamamen rafa kaldırılmıştır. İtalya da bu hadiseden kısa bir süre sonra Arnavutluk’u işgal etmiştir. Artık Çekoslovakya ve Arnavutluk, Roma – Berlin mihverinin kontrolü

altına geçmiştir. Vakit başyazarı, Avrupa’da çıkması muhtemel umumî harp öncesi yaşanan bu son büyük hadiseyi “Baltık Denizi, Akdeniz, hatta Hint denizi arasındaki bütün memleketleri şümulü içerisine alan umumî bir tehlike” olarak yorumlamıştır. Bu gelişmeden sonra Mehmet Asım’ın da sulh ümidi tamamen kırılmış, artık her ülkenin kendini korumak için muhtelif tedbirler alması gereken zamanın geldiğini belirtmiştir (Us, 1939d: 1). Mehmet Asım, doğru ve yerinde bir tespitte bulunmuştur. Nitekim Avrupa’da 1930’ların ikinci yarısında ortaya çıkan ve dünya çapında tesirleri dalga dalga artan ihtilâflar, gerginlikler ve siyasî çatışma iklimi Polonya’nın işgaliyle beraber II. Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Kurun (Vakit) gazetesinde II. Dünya Savaşını hazırlayan hadiseler büyük bir dikkatle takip edilmiştir. Türkiye’nin bu gerginliklerden olabildiğince uzak kalması, sulhperver politikayı benimsemesi, Milletler Cemiyeti’nin usullerine uygun bir siyaset anlayışını tercih etmesi, umumî harbe giden Avrupa’dan müstakil ve tarafsız bir konumda kalabilmesi, gazete tarafından “dengeli” ve “yerinde” bir siyaset olarak değerlendirilmiştir. Nitekim savaşa girmemek, devrin koşulları cihetinden başarılı sayılmıştır. Mehmet Asım ve diğer yazarlar tarafsız fakat endişeli ve kaygılı bir şekilde süreci ele almışlar, bir o kadar da doğru tespit ve öngörülerde bulunmuşlardır. Bu itibarla devrin matbuatında dış haberler konusunda önemli ve bilgilendirici bir neşriyat yürütmüştür.

5.3.1.5. II. Dünya Savaşı

Avrupa, siyasî kutuplaşmalar, ideolojik ayrılıklar, diplomatik ihtilaflar devresinin sonunda umumî harbe sürüklenmiştir. Dünya siyasî tarihine “II. Dünya Savaşı” olarak geçen ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan harp, tarihçilerin genel kanaatine göre Almanya’nın Polonya’yı işgal etmesiyle başlamıştır. Çekoslovakya işgaline benzer şekilde Polonya’nın bazı bölgelerini ilhak etmek isteyen Hitler, İngiltere’nin arabulucu tavrından istediğini alamayınca savaş emrini vermiştir. II. Dünya Savaşı, hem Batı ve Kuzey Avrupa’da hem Balkanlarda hem Kuzey Afrika’da, Pasifikte ve Kuzey Amerika’da yoğun bir şekilde sürmüştür. ABD’nin savaşa girmesi, Almanya’nın planlarını bozmuş, SSCB de zamanla Almanya’nın karşısında yer almıştır. II. Dünya Savaşı’na dair tarihî muhtevadan ziyade savaş süresince Türkiye’de ne olmuştur sorusu üzerine odaklanmak önemlidir. Çünkü II. Dünya Savaşı, dünyanın çok büyük bir bölümünü etkilemiştir. Buna rağmen Türkiye,

savaşa dâhil olmamak adına her şeyi yapmış, bu süreçte kendi içine kapanmıştır. Bu bölümde, savaşın Avrupa'daki seyrinden ziyade Türkiye'nin savaş süresince siyasî tutumunun Vakit gazetesi penceresinden nasıl görüldüğü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Vakit gazetesine göre II. Dünya Savaşı, Avrupa medeniyetinin çöküşüdür. Cepheden gelen haberleri okurlarına günlük olarak yansıtan gazete savaş süresince Türkiye'nin resmî tutumunu desteklemiştir. Türkiye'nin savaşa girmemesi gerektiği, savaşın hem siyasî hem de iktisadî olarak ülkeyi düşürebileceği sıkıntılara dair haber ve yazılar neşredilmiştir. Bununla beraber müteyakkız ve hazır olmak, siyasî, iktisadî ve askerî tedbirleri almak hususunun da önemine dikkat çekilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda herhangi bir devlete veya ittifaka destek olmamak, gazetenin genel görüşü olarak yer alsa da Almanya'nın ve Hitler'in yayılmacı ve istilacı tavrı tenkit edilmiştir. Daha savaşın ilk günlerinde gazete Almanya'nın Polonya'yı işgalinin cihan şumulünde büyük bir harbe neden olacağını öngörmüş ve Hitler'in savaş yanlısı tutumunu eleştirmiştir. 2 Eylül 1939 (7775) tarihli Vakit'te başyazar Mehmet Asım (1939e: 1), Almanya – Polonya harbinin hakikatte bir cihan harbi olduğunu, İngiltere ve Fransa'nın Polonya'yı müdafaa edeceklerini taahhüt ettiğini ve İtalya'nın da anlaşma gereği Almanya'nın yanında yer alacağını belirtmiştir. Almanya'nın Polonya ile kalmayıp muhtemelen diğer Balkan devletlerine de saldırarak genişleme hareketi içinde olacağına dikkat çekmiştir. Başyazarın şu ifadeleri, hem savaşa dair öngörülerini hem de Almanya'ya dair görüşlerini serdetmesi bakımından önem arz eder:

Hulâsa her hangi cepheden bakılırsa şu kanaate varılır: Almanya ile Lehistan arasında başlayan harp çok uzun sürecektir. Bir dünya harbi olacaktır. Milyonlarca masum insan, Hitler'in şahsî mesuliyeti altında ilân ettiği bu harbe kurban gidecektir. Harbin sonunda bizzat Alman milleti muzaffer olsa bile büyük zararlar görecektir.

Almanya'nın führeri iş başına geldiği günden beri memleketi harbe hazırlıyordu. Fakat Hitler gene 1914 harbini en feci sahneleri içinde yaşamış olduğu için insanları ve milletini yeni bir dünya harbine sürükleyebileceğine, tasavvur edilemeyecek kadar kanlı olacağı muhakkak olan bir harbin mesuliyetini göze alabileceğine inanmak istemiyordu. Maalesef bütün nikbinane ümitler boşa çıkmıştır. Harbin mesuliyetini Lehistan'a yükletmek için Hitler'in müracaat ettiği mantık oyunları tamamen beyhudedir. Alman devlet reisi Alman ordularına verdiği taarruz emriyle bu mesuliyeti kendi milletinin omuzlarına yüklemiştir. (Us, 1939e: 1, 7)

Mehmet Asım, isabetli ve yerinde bir yorum yapmıştır. Bu ifadeler, Vakıf gazetesinin Almanya ve Hitler konusunda eleştirel bir tutum içinde olduğunu göstermektedir.

II. Dünya Savaşı'nın hemen başında Türkiye'nin savaşa girmesi ile ilgili olarak ortaya atılan görüş ve düşünceler, savaş boyunca Türkiye'nin bu hususta benimsediği dış politikası ile benzer özellikler taşımaktadır. Mehmet Asım, 12 Eylül 1939 (7785) tarihli Vakıf gazetesinde gerek Balkan Antantının gerekse İngiltere ve Fransa ile yapılan anlaşmaların Balkanlar ve Akdeniz'de Türkiye'nin güvenliğini temin eden adımlar olduğunu belirtmiştir. Vakıf başyazarı, harbin Türkiye'nin Akdeniz ve Balkanlar'daki çıkarlarına ve güvenliğine tehdit oluşturabilecek mahiyete gelmediği sürece savaşa girmemekte kararlı duruşunu bozmayacağını belirtmiştir (Us, 1939f: 1).

Türkiye, harp yıllarının büyük bir bölümünü tarafsız bir şekilde geçirdi. Harbe dair tutumunda muharip devletlerden birine harp ile ilgili olarak doğrudan bir desteği olmamıştır. Bununla beraber müttefik devletler, Türkiye'nin siyaseten daha yakın olduğu taraftır. Savaşın ilk aylarında Türkiye, bu devletlerle bir anlaşma imzalamıştır. Türk – İngiliz – Fransız paketi şeklinde Vakıf sütunlarına yansıyan bu anlaşma, Akdeniz muntikasında vuku bulacak herhangi bir saldırıya karşı anlaşmaya katılan devletlerin birbirlerine yardım etmesini öngörmektedir. Mehmet Asım, mezkûr anlaşmanın Türkiye için gayet yerinde ve siyaseten uygun olduğunu belirtmiştir. Çünkü bahsi geçen devletler Akdeniz'de barışı temin etme siyaseti yürütmekte, bu da Türkiye'nin millî menfaatine uygundur (Us, 1939g: 1, 5).

Harbe dair alınan siyasi ve emniyet tedbirlerinin ikincisi Balkan Antantı¹⁰⁰'nın yedi yıl süreyle uzatılmasıdır. Belgrat Konferansı ile anlaşmaya taraf olan devletler, hem dünya harbinin muhtemel tehlikesine hem de bölgenin güvenliğini tehdit eden diğer unsurlara karşı müşterek hareket edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Anlaşma ayrıca Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasındaki ticarî ilişkileri güçlendirme sözünü de ihtiva etmektedir (Balkan Devletleri Her Zamandan Ziyade Müttesanid, 1940: 1). Antant, muhteviyatı gereği Balkanlı devletlerin aralarındaki ilişkiyi güçlendirmiş olmakla beraber bu devletlerin müttefik devletlerle müstakil olarak yaptığı anlaşmalardan dolayı Balkanlı devletlerin Almanya'ya cephe almış görüntüsü verdiği iddiası da ortaya atılmıştır. Mehmet Asım, bu iddianın tamamen

¹⁰⁰ Antant: anlaşma, uyuşma, uzlaşma, mutabakat (TDK, 2021)

yersiz bir itham olduğu kanaatindedir. Zira Balkan Antantı, kurulduğu ilk zamanlarda Bulgaristan'a karşı bir güvenlik şeridi vazifesi görüyordu. Şu anda da önemli bir “Alman İstilasası” tehlikesi bulunmaktadır. Almanların “Büyük Tuna Devleti” şeklinde isimlendirdiği ve Balkanlara doğru ilerleyişi açık bir tehlikeyi işaret etmektedir. Dolayısıyla Mehmet Asım'a göre bu anlaşma, Almanlara karşı cephe almak değildir, bilâkis onlardan gelebilecek tehlikeye karşı tedbirli olmaktır (Us, 1940a: 1, 5).

II. Dünya Savaşı'nın başında atılan bu iki adım, Türkiye'nin tarafsızlık politikasını değiştirdiğini göstermektedir. Nitekim hem üçlü pakt (Türk-İngiliz-Fransız) hem de yenilenen Balkan Antantı, Türkiye'nin Almanya'nın yayılmacı politikalarına karşı Akdeniz ve Balkanları güvence altına almak için taraf olduğunu göstermektedir. Şükrü Saraçoğlu'nun “Biz bitaraf değiliz, harp hariciyiz” açıklaması da bu diplomatik duruşu doğrulamıştır. Vakıf gazetesi, savaşın başında Türk dış politikası ve diplomasisini açık, şeffaf ve dengeli bulur. Bu süreçte özellikle o dönemler Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Saraçoğlu'nun önemli rolüne atıfta bulunulmuştur. Mehmet Asım, Türkiye'nin harp harici vaziyetini sağlama alan 4 önemli şartın olduğunu belirtmiş, bunlar meydana gelmedikçe muharip bir konuma gelmeyeceğini ifade etmiştir. Başyazara göre Türkiye, ancak hayatî menfaatine aykırı olan Boğazlar, Akdeniz ve Balkanlar bölgesinin işgal edilmesi hâlinde harbe girer. Harbin dışında kalabilmenin yolu savaşın bu bölgeye sirayet etmesini önlemektir ki yukarıda belirtilen adımların sebebi de budur (Us, 1940b: 2).

Sadri Etem, “Türk Diplomasisi” başlıklı yazısında Türkiye'nin diplomatik konularda tutarlı olduğunu, savaş dışında kalabilmek için önemli süreçlerden geçtiğini belirtmiştir. Diplomasinin esas hedefi bağımsızlık, davası ise millettir. Bu yüzden Ertem'e göre anlaşmalar açık ve şeffaf bir şekilde yapılarak kamuoyuna duyurulur. Dış politikada benimsenen barışçı tavır da yine aynı şekilde her yerde açıkça ve net bir şekilde ifade edilir. Dolayısıyla Ertem'in ifadelerinde vücut bulan düşünce, yine malumu ilan eder. O da Türkiye'nin sulhperver bir diplomasi ile çalışan bir ülke olduğu gerçeğidir (Ertem, 1940a: 2).

Vakıf gazetesi, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda benimsediği politik duruşun ülke menfaatiyle paralel olduğu görüşünü temsil eder. Bununla beraber savaş boyunca neşredilen haber ve yazılar dikkatle incelendiğinde savaşın hangi yönde ilerleyeceği meselesinin tamamen muallak olması dolayısıyla millet olarak “uyanık ve tedbirli”

olmanın da bir zaruret olduğunu vurgulamıştır. Almanya'nın Norveç, Hollanda ve Belçika gibi ülkelere saldırması diğer ülkeler için de önemli bir tehdittir. Buna ilaveten üçlü pakt gibi uluslararası mahiyetteki anlaşmaların getirebileceği bazı zaruretlar de Türkiye'yi harbe sürükleyebilir. Mehmet Asım, bütün bunların yanı sıra "beşinci kol" ismiyle anılan ve muhtelif suikast teşkilatları ile ülkelerin içini karıştıran grupların da savaş kadar tehlikeli bir rol oynadığını belirtmiştir. Dolayısıyla millî müdafaanın yanı sıra millet olarak millî mücadele azmiyle bu sürecin yürütülmesi önem arz etmiştir (Us, 1940c: 1, 4).

Yine bu dönemde harp ve sulh siyasetinin savaşın gidişatına göre şekil alan dinamik bir hususiyete sahip olduğu da söylenebilir. Çünkü üçlü pakt, harbin Akdeniz'e sirayet etmesi durumunda Türkiye'yi de harbe sokacak hükümler ihtiva ediyordu. Bu karara ilave olarak Türkiye, 2 numaralı protokol ile SSCB ile silâhlanmış bir devletle savaşa zorlanamayacağını güvence altına almıştır. İtalya'nın savaşa girişini öngörmek suretiyle imzalanan protokol sayesinde Türkiye, savaşın dışında kalmaya devam etmiştir. Mehmet Asım, bu süreci ve Türkiye'nin harp politikasına dair tutumunu şu sözlerle ifade etmiştir (Us, 1940ç: 1-2):

Lakin Türkiye'nin muahedeler ahkâmına sadık kalmakla beraber herhangi bir macera arkasından gözleri kapalı sürüklenmemek azminde olması, icabında taahhütlerinin icrası ve hayati haklarının ve menfaatlerinin müdafaası için hazırlıklarda bulunmamasına mani teşkil etmez. Bu hazırlıklar her gün ve her dakika yapılmaktadır. Etrafımızda dönen hadiselerle karşı gece gündüz uyanık olarak gözlerimiz açıktır. Bu suretle memleketimiz için oluğu kadar bütün yakın şark komşularımız için de sulhun muhafazasına hizmet ettiğimize kani bulunmaktayız.

II. Dünya Savaşı'nın Trakya sınırlarına gelmesi ve Yunanistan'ın savaşa girişiyle birlikte harp kapıya dayanmış, artık Türkiye'nin de millî emniyet sahasına sirayet etmiştir. Hâl böyle olunca harp tehlikesi bir derece daha yükselmiştir. İsmet İnönü de sene başı nutkunda meselenin önemine dikkat çekmiş ve İngiltere ile bu hususa dair görüşmelerin başladığını açıklamıştır. Mehmet Asım, 4 Kasım 1940 (8196) tarihli başyazısında Türkiye'nin harp devri siyasetini "kurtla kuzuyu bir arada geçindirmeye çalışan" bir sistem şeklinde tasvir etmiştir. Çünkü Türkiye, savaşan devletler arasında bir ayrım gözetmeksizin yalnızca kendi millî emniyetini ve barışı hedefleyen bir tutumu gözeterek hareket etmekte ve mihver veya müttefik her bir devletin bu hassasiyetlere uymaları çağrısında bulunmuştur. Vakit başyazarına göre cumhuriyet hükümeti sulhperver politikayı benimsemiş olsa bile bunu sürdürebilmek

ancak karşılıklı sözlere gösterilen riayete bağlıdır (Us, 1940d: 1, 3). Hem bu sebepten hem de savaşın geldiği noktadan dolayı harp tehlikesine karşı her türlü tedbirin alınması elzem haline gelmiştir. Türkiye, halen harp harici bir devlet olmakla beraber harp için siyasî, askerî ve iktisadî yönden hazırlıklı olmak zorundadır. Bu dönem aynı zamanda harp tehlikesine karşı hazırlıklı ve müteyakkız olma devresidir (Us, 1940e: 1).

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndaki dış siyaseti Balkanlara uzanan savaşın dışında kalmak ve hiçbir devletin doğrudan tarafı olmayarak düşman edinmemek, bu suretle kendi emniyet sahasını muhafaza etmek şeklinde özetlenebilir. Nitekim Şubat 1941'de imzalanan Türk – Bulgar antlaşması, bunun açık bir örneğidir. Bulgaristan ile Balkanların güvenliğini temin etmek adına yapılan anlaşma, Mehmet Asım tarafından “yeni Balkan antantının” önünü açan bir adım olarak değerlendirilmiştir. Bu antlaşmanın iki ülke arasındaki işbirliği temin etmek gayesinin yanı sıra Türkiye'nin savaş süresince izlediği harp harici kalmak siyaseti için de önemliydi (Us, 1941a: 1). Normalde Balkan Antantının dışında yer alan Bulgaristan ile işbirliği içine girilmesi müttefik devletler ile Türkiye'nin arasının açıldığı izlenimini oluşturdu. Fakat hemen arkasından Türk – İngiliz ittifakının devam ettiğini tebliğ eden ortak bir açıklama yapılmıştır. Vakit başyazarı, Türk – İngiliz ittifakını Balkanlara sirayet eden harbin büyümesini engelleyen en önemli güvence olarak görmüştür (Us, 1941b: 1). Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin dengeli bir diplomasi ve millî menfaatleri öncelik haline getiren bir dış siyaset anlayışı ile hareket ettiğini göstermektedir. Vakit gazetesi de bu anlayışı, zaman zaman geçmişe yaptığı göndermeler vasıtasıyla millî mücadeleye uygun bir hareket tarzı şeklinde değerlendirmiş, böylece cumhuriyet hükümetinin harp siyasetini desteklemiştir.

Bu desteğin en açık delili yine 1941 senesi içerisinde Haziran ayında gerçekleştirilen Türk – Alman paktıdır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Adolf Hitler arasındaki karşılıklı müzakereler neticesinde iki devlet arasında dostluk ve güven bağıni tebliğ eden bir antlaşma imzalanmıştır. Mehmet Asım'a göre bu antlaşma, sulhun bir işareti olduğu kadar her iki devlet arasında “devamlı bir itimat devresi” açmıştır (Us, 1941c: 1). Hikmet Münir ise bu muahedeyi iki dost ülkeyi yan yana getiren bir gelişme olarak görmüş ve özellikle Başvekil Refik Saydam'ın önemli bir diplomatik başarısı olarak yorumlamıştır. Ayrıca bu anlaşma, kendi sınırları içerisinde

huzurla yaşamak isteyen Türkiye'nin tabii bir hakkıdır (Ebcioğlu, 1941: 1). Sadri Etem de tıpkı Vakı'tın diğeri yazarları gibi mezkûr anlaşmanın cihan sulhu için kıymetli bir hizmet olarak değeriendirmiştir. Türkiye, kendi sınırları içerisinde gelişmeye çalışan bir ülkedir, kimsenin toprağında gözü yoktur. Bununla beraber kendi emniyetini ve bağımsızlığını da muhafaza etmek için çalışır. Bu açıdan bakıldığında da bu anlaşma, müttefik devletler için olmasa bile Türk milletinin sulh siyasetine gayet uygundur (Ertem, 1941a: 3). Vakı't gazetesini yazarları, savaş başladığından bu yana Almanya'nın harp siyasetini tenkit etmiş, müttefik devletlerin tutumunu ise daha çok hoş gören yazılar kaleme almıştır. Almanya ile yapılan antlaşma sonrası serdettikleri düşüncelerde ise esasında meselenin tamamen Türkiye'nin harp harici kalmak adına attığı her adımı tasdik eden bir yöne doğru ilerlediği ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda Vakı'tın bu meselede daha gerçekçi ve faydacı bir düşünce dünyasını temsil ettiğini göstermektedir.

Harp boyunca basın vasıtasıyla Türk milleti, en kötü ihtimale hazır ve tedbirli hâlde tutulmaya çalışılmıştır. Vakı'tın de önemli yazarları marifetiyle neşrettiği muhteva, bir yandan Türkiye'nin takip ettiği harp ve sulh siyasetini takdir ederken öte yandan harbin sıklet merkezini takip ederek tehlikelere karşı hazır olunması gerekliliğini bildirmek yönünde olmuştur. 24 Mart 1941 (8330) tarihli başyazısında Mehmet Asım, şehirlerde münevverler vasıtasıyla savaşın gidişatı hakkında halkı bilgilendirme toplantılarının yapıldığını belirtmiş ve savaşta hiçbir anlaşmanın kesinlik arz etmediğini hatırlatmıştır. Ayrıca Vakı't başyazarı, milletin bu konuda hazır olup gerektiğinde “Millî Şeften gelecek bir işaret üzerine derhal millî mücadeleye” hazır bulunması gerektiğini ifade etmiştir (Us, 1941ç: 1). Sadri Etem de 29 Nisan 1941 (8366) tarihli nüshada Türklerin tarihten beri istiklâlleri uğruna savaşmaktan çekinmeyen bir ordu milleti olduğuna dikkat çekmiş ve yukarıdaki çağırını bir bakıma yinelemiştir (Ertem, 1941b: 3). 11 Aralık 1941 (8580) tarihli nüshada Mehmet Asım, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda takip ettiği rolü çok açık bir şekilde hülâsa etmiştir (Us, 1941d: 1) :

Millî siyaseti her şeyden evvel istiklâlini korumak gayesine matuf olan Türkiye, harpten evvel nasıl kendisi için olduğu kadar başkaları için de sulhun muhafazasını istiyorduydu bugün harbin bütün eski ve yeni dünyaya yayılmış olmasına rağmen gene dileği, insanlık ve medeniyet aleminin varlığını tehdit eden büyük facianın milletler arasında muvazeneli bir sulhla nihayet bulmasıdır. Onun için Avrupa harbinde bitirafliğini her fırsatta göstermiş olan bir

memleketin bugünkü ihtilâtlar karşısında bu siyaseti tekrar ilan etmesinden daha tabii bir şey olamaz.

Mehmet Asım, bu ifadelerle Türkiye'nin savaş boyunca dengeli bir diplomasi ile tarafsızlık siyasetini izah ettikten sonra “hadiselerin getireceği ihtimaller neden ibaret olursa olsun Türkiye için gidilecek yol birdir: En fena ihtimalleri göz önüne alarak hazırlıklı ve uyanık bulunmak” ifadeleriyle harbin gidişatına göre tedbirli olmanın önemini de yeniden belirtmiştir (Us 1941d: 1).

Vakit gazetesi, harbin ilerleyen yıllarında da Türkiye'nin dengeli ve korumacı siyasî tavrını tasdik eden yayın anlayışını sürdürmüştür. 1942 yılında İsmet İnönü'nün İzmir'de söylediği nutuk, gazetenin manşetinden verilmiş ve harbin başından beri tercih edilen siyaset yeniden vurgulanmıştır. Haberde, Türkiye'nin harbin başından beri “seferber” olduğu, Türk ordusunun “daima ayakta hazır ve uyanık” olacağı vurgulanmıştır (Millî Şef İzmir'de Türk İsyasetini Açıkça Anlattı, 1942: 1).¹⁰¹ 7 Kasım 1942 (8882) tarihli nüshada ise Mehmet Asım, iktisadî boyutta önemli fedakârlıkların hatta bazen belli şeylerden feragat etmenin önemine vurgu yaparak milleti hükümetin aldığı kararlara uymaya davet etmiştir. Vakit başyazarı, bu yazısıyla Varlık Vergisi'nden hemen önce milleti maddî fedakârlıklara hazırlamaya çalışmıştır. Münevverlerin matbuat vasıtasıyla belli meselelerde rehber ve örnek olma vasfını üstlenmiştir. II. Dünya Savaşı'nı bir nevi biyolojik rahatsızlığa benzeten yazar, nasıl ki mikroplar zayıf ve yıpranmış vücutlarda tehlikeli bir hastalığa dönüşüyorsa milletlerin de aynı şekilde güçsüz olduğu devirlerde önemli tehlikelere maruz kalabileceğini belirtmiştir. Cihan harbi, bunun en açık örneğidir. Güçsüz düşmemek için devletin yalnızca siyasî olarak değil iktisadî ve askerî olarak da kuvvetli olması gerekir (Us, 1942c: 1). Bu teşbih, milliyetçiliği uzviyetçi sosyoloji nazariyesiyle izah eden görüşle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir.

II. Dünya Savaşı'nın ilerleyen yılları, mihver devletlerinin aleyhinde gelişmiştir. ABD'nin müttefikler safında savaşa girişi, müttefik devletlerin Alman ordularını durdurması ve SSCB'nin Alman ilerleyişine müdahalesi gibi hadiseler müttefik devletlerin lehine olurken savaşın başında Avrupa'ya yayılan Almanya'nın gerilemesine neden olmuştur. Türkiye, üçlü bir çember içinde kalmış, ancak

¹⁰¹ Hemen hemen aynı muhtevaya sahip düşünceler devam eden yıllarda da dile getirilmiştir. Mesela 1943 yılının hemen başında yine Mehmet Asım'ın “Türkiye her ihtimale karşı hazırdır” başlıklı yazısı yine harbin tahmin yürütülemeyen gelişmelere açık olduğunu, dolayısıyla harp tehlikesine karşı hazır durumda olmanın önemini vurgulamaktadır (Us, 1943b: 1).

diplomatik yollarla savaş dışında kalmayı başarmıştır. Nitekim savaş boyunca üç ayrı grup ile muhtelif anlaşmalara imza atmıştır. Fakat bunlardan belki de en önemlisi Türk – İngiliz ittifakıdır, ki bu anlaşma Türkiye’yi müttefiklere daha yakın bir tarafa sürüklemiştir. Bununla beraber Akdeniz ve Balkanların güvenliğini temin etmek adına önemli bir adımdır. Türkiye, müttefik devletlerin isteğine rağmen 1944 yılının Haziran ayına gelindiğinde dahi savaşa girmemiş, bu durum Vakit gazetesince oldukça mantıklı karşılanmıştı. Çünkü Almanların hâlen Boğazlar üzerinden Türkiye’ye saldırı tehlikesi bulunuyordu. Kaldı ki hâlihazırda Türkiye’nin bu savaşla kazanacağı bir şey olmadığı gibi ne kaybedeceği veya ne kadar kaybedeceği ile ilgili bilinmezlik de devam ediyordu (Us, 1944a: 1).

Buna rağmen Türkiye, müttefikler lehine taraf olduğunu açıkça gösteren bir karara imza atarak 3 Ağustos 1944 tarihi itibarıyla muahede kararlarına istinaden Almanya ile tüm siyasî ve iktisadî ilişkisini bitirdi. Bu, henüz bir harp ilanı değildi. Almanya’nın vereceği tepkiye göre harp vaziyeti belirecekti. Vakit başyazarı, Türk - İngiliz ittifakının savaşın seyrini değiştiren önemli bir muahede olarak değerlendirmiştir. Zira yazara göre bu anlaşma sayesinde ki 5 harp senesi içinde mihver devletleri Akdeniz ve Balkanlarda ilerleyememiştir. Ayrıca yine bu sayede müttefik devletlerin teşkilatlanması kolaylaşmış ve mihver devletlerinin Roma tarafının çöküşüne neden olmuştur (Us, 1944b: 1).

Müttefik devletler, savaşın son senesinde Türkiye’yi harbe girmesi yönünde zorlamıştır. Her ne kadar Almanya ile ilişkilerin sona ermesi Türkiye’nin tarafını gösterse de bazı geçerli sebepler yüzünden savaşa girmemiştir. Mehmet Asım’a göre bu sebepler şöyledir: Türkiye, eğer 1944’te savaşa girseydi müttefik devletlerin söylediği gibi yalnızca Trakya’da müdafaa vazifesi gören bir devlet konumunda olacak, bu da müttefiklere bir fayda sağlamayacaktı. İkinci sebep, mihver devletlerinin baskısı ile Boğazlar yolu açılmazdı. Üçüncüsü ise Türkiye’nin şehirleri mihver devletleri tarafından tahrip edilme riskiyle karşı karşıyaydı. Bu yüzden harbe girmeme kararı yalnızca Türkiye için değil müttefik devletlerin de lehine sonuçlar doğurduğu için yerinde ve isabetli olmuştur. Sonuç olarak geçmişte herhangi bir fırsat kaybedilmemiş bilâkis “en büyük kuvvetimiz olan millî birliği” sağlamaya yardım etmiştir (Us, 1945a: 1, 4).

Türkiye, müttefik devletlerin ısrarı ve harbin geldiği son noktayı da göz önüne alarak 23 Şubat 1945 tarihinde TBMM oylarıyla Almanya ve Japonya'ya harp ilanı kararı aldı. Savaşın başından beri mihver devletlerinin yayılmacı ve saldırgan tavrına rağmen izlediği diplomasi ile harp harici kalmayı başarmıştır. Mehmet Asım, bunun en önemli sebebini Türk – İngiliz ittifakına dayandırmaktadır. Fakat son iki senede yaşanan gelişmeler Türkiye'yi önce mihver devletleri ile siyasî ve iktisadî ilişkileri kesmeye ardından da harp ilanı kararına itmiştir. Bununla birlikte bu karar, fiilî olarak harbe girmek anlamına da gelmemektedir. Bu durum, harbin müstakbel hadiselerine göre şekillenecektir (Us, 1945b: 1).

Türkiye'nin harp ilanından kısa bir süre sonra müttefikler kesin zafer ilan etmiştir. Avrupa harbi büyük ölçüde sona ermiştir. Japonya'ya Ağustos ayında atılan atom bombaları ve mayın saldırıları, dünya harbinin son felaketleri içindedir. Savaşın Avrupa kıtasında bitişini ve sulhu ilan eden kararlar Berlin Konferansı'nda alınmıştır. Böylece harp sonrası hudutların belirlenmesi, Almanya'ya yapılan yaptırımlar vs. gibi konular karara bağlanmıştır. Mehmet Asım, Potsdam (Berlin) Konferansı'nı Avrupa sulhu için önemli bir dönüm noktası olarak görmüştür. Çünkü Almanya meselesinin çözümünden sonra diğer Avrupa devletleri içinde önemli bir ihtilafın olmayacağı görüşündedir. Bu itibarla bu konferansın ihtiva ettiği kararlar üçüncü bir dünya harbinin de önüne geçecektir. Barışçı bir dış politikayı hedefleyen Türkiye için ise bu gelişme son derece memnuniyet vericidir (Us, 1945c: 5).

Sonuç olarak Vakit gazetesi, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sürecinde izlediği siyasî çizginin millî menfaatlere uygun olduğunu beyan eden bir yayın anlayışıyla hareket etmiştir. Nitekim hem haberlerde hem de yazarların ifadelerinde şu ana düşünce tekrar edilmiştir: Savaş başından bu yana atılan adımlar, Türkiye'nin uzun süre harp harici kalmasını sağlamıştır. Türkiye, pek çok devletle anlaşma yaparak bunu sağlamıştır. 1945'te artık zayıf düşmüş olan mihver devletlerine karşı yapılan harp ilanı fiilî bir durum olmadığından memleketi sıkıntıya sokmamıştır. Bu düşünce etrafında neşredilen muhteva, Vakit'in savaş boyunca millî menfaatleri ön planda tutan bir düşünceyle hareket ettiğini göstermektedir.

5.3.1.6. Çok partili siyasî hayata dönüş

Türkiye siyasî tarihi bir bütün olarak ele alındığında 1945 yılı, çok partili siyasî hayata yeniden dönüş yılıdır. Meşrutiyet rejimlerinde çok partili siyaset tecrübesi, belli

kesintilerle de olsa yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra SCF ve TCF ile çok partili siyasî hayata dönüş denemeleri olsa da fiilî olarak başarılı olamamıştır. Bu yüzden II. Dünya Savaşı'ndan sonra biraz da Batı'nın zorlamasıyla 1945 yılında Tek Parti rejiminin partisi olan CHP'nin dışında başka anlayışlarda partiler kurulmuş ve siyasî faaliyetlere başlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesine rağmen bütün dünyada yeni bir savaş endişesi vardı. Üçüncü Dünya Savaşı çıkar mı sorularının dolaştığı bir dünyada iki büyük devlet ABD ve SSCB cihan harbi sonrası ortaya çıkan iki büyük güç olarak belirdi. Bu iki güç Doğu ve Batı Bloku olarak dünyanın ayrıldığı Soğuk Savaş devrinin de baş temsilcileri konumundaydılar. Türkiye II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ABD ile dost, İngiltere ile müttefik bir konumda yer almak suretiyle Batı Bloku'na daha yakın bir tavır sergilemiştir. İşte çok partili siyasî hayata yeniden dönüşte biraz da bu konjonktür etkili olmuştur. Cem Eroğul'a göre (2017: 3) Türkiye, yeni dünya düzeninin temellerinin atıldığı bir dönemde bir yandan emperyalist güçlere yanaşmaya öte yandan da "biçimsel demokrasi"ye geçmeye karar vermiştir. Bu dönemde ayrıca SSCB ile ilişkilerin gerilmesi, Toprak Kanunu sonrası bazı toprak sahiplerinin yönetimde daha çok yer almak istemesiyle siyasî alanın genişlemesi ve sol görüşlü yayınlara *Tan* ve *Yeni Dünya* gazeteleri ile *Görüşler* dergisinin matbaalarının bir gösteri yürüyüşü sonunda tahrip edilmesi gibi siyasî ve içtimaî hadiseler Türkiye'de yeni siyasî arayış taleplerini artırmış ve Batı Bloku çerçevesine daha da yakınlaştırmıştır. Sonuç olarak Millî Kalkınma Partisi'nin Eylül 1945'te resmen kurulması ile çok partili siyasî hayata yeniden dönüş sağlanmıştır (Eroğul, 2017: 3-8). Bununla beraber bu döneme damgasını vuran siyasî hareket Demokrat Parti¹⁰² olmuştur.

Tüm bu gelişmelerin ışığında Vakit gazetesi nerede durmuştur? Bu bölümde Vakit'in çok partili siyasî hayat yıllarının başlarında nasıl bir yayın politikasına sahip olduğu ortaya konmuş, meselelere bakışı incelenmiştir.

Vakit gazetesi kuruluşundan kısa bir süre sonra Cumhuriyet'in ilan edildiği yıldan beri CHP'yi destekleyen bir yayın çizgisini takip etmiştir. Bu yüzden muhtemel rakip siyasî partilere karşı, (SCF ve TCF'de olduğu gibi) hep eleştirel bir tavır takınmıştır. Daha önce ebedî şef olarak Atatürk neyse millî şef olarak da İsmet İnönü

¹⁰² Buradan itibaren Demokrat Parti DP kısaltmasıyla verilmiştir.

aynıdır. Vakit sahiplerinin CHP’li oluşunun da bunda tesiri çoktur. Nitekim çok partili siyasî hayatın yeniden başladığı 1945 yılından itibaren neşredilen haber ve yazılara bakıldığında Vakit’in doğrudan doğruya CHP’yi desteklediği görülür. Bu tarihten itibaren siyasî tartışmalar, polemikler gazetenin sütunlarını daha çok işgal etmeye başlamıştır. Vakit, CHP’ye muhalif bir kesim tarafından kurulan DP’nin siyasî görüş ve fikirlerinin karşısında duran bir yayın anlayışına sahiptir. 1946’da Vakit’e katılan devrin meşhur yazarlarından Peyami Safa ve başyazar Mehmet Asım, DP’yi tenkit eden pek çok yazı kaleme almışlardır.

Vakit gazetesi, daha DP kurulmadan, CHP içinden yeni bir partinin kurulacağı iddialarının olduğu bir dönemde, yeni bir partinin ancak millî birliği bozacağı görüşündedir. Vakit başyazarı Mehmet Asım, 5 Haziran 1945 (9831) tarihli nüshada kaleme aldığı yazısında Saraçoğlu hükümetine güven oylamasında parti içinden yedi kişinin red oyu vermesi üzerine çıkan yeni parti iddiasının henüz kesin olmadığını belirtmiştir. Mehmet Asım’a göre böyle çalkantılı bir dönemde yeni bir partinin kurulması millî birliğe zarar verebilir. Kaldı ki CHP, kurulduğu zamandan beri Atatürk’ün inkılâp hareketlerini tatbik eden, II. Dünya Savaşı’nda ne sağ ne sol cereyanlara fırsat vermeden harp harici kalmayı başarmış ve memleketi belli bir noktaya getirmiştir. Dolayısıyla yeni bir parti teşekkülü için bir süre daha beklemenin doğru olduğu görüşünü savunmuştur (Us, 1945ç: 1, 5).

Mehmet Asım, 25 Haziran 1945 (9852) tarihli nüshada CHP’nin kurucu kadrolarının gençlik yıllarından itibaren yaşadıklarını anlatmış ve geçmişteki parti mücadelelerinin bu kadroya ibret olduğunu belirtmiştir. Demokrat çevreler tarafından Türkiye’nin çok partili sisteme geçmesinin artık bir zorunluluk olduğunu söyleyenler, mevcut şartların zorluğundan haberdar değillerdir. Mehmet Asım, bu çevrelerin “millî birlik düşmanı” olduğunu belirterek şu ifadeleri kullanmıştır (Us, 1945d: 1, 4):

Bizim kanaatimiz şudur: Demokrasi adına Türklere parti mücadelelerini tavsiye edenler, şayet gaflet içinde fikrî muvazenelerini şaşırmış olanlar değilse, mutlaka Türk milletinin birliğine düşman olanlar; yahut bu düşmanlara hizmet edenlerdir. Zira düşmanlar hiç şüphesiz Türk milletinin kuvvetini birliğinde görüyorlar ve onu inhilâl ettirmek için Cumhuriyet Halk Partisi’nin parçalanmasını istiyorlar. İyi niyetli vatandaşlar arasında yeni yeni partiler kurulmasını isteyenler buna dikkat etmelidirler.

Görüldüğü üzere Mehmet Asım, yeni bir partiye karşı önyargılı yaklaşmıştır. CHP’yi millî birliğin teminatı olarak görmüş, bu gelişmeyi demokrasi namına atılan

müspet bir gelişme olarak görmemiştir. Bunun için savaşın henüz tesirlerinin devam ettiği, üçüncü bir harp riskinin bulunması gibi gerekçeler göstermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası dünyayı saran siyasî düzen, Türkiye’de de pek çok siyasî tartışmayı beraberinde getirmiştir. Çok partili siyasî hayata geçiş sürecinde tartışılan önemli meselelerden biri de “sınıf” ve “demokratik rejim” meselesi olmuştur. CHP’nin sözcü gazeteleri arasında yer alan Vakit gazetesi, bu tartışmalarda partiyi ve ideolojisini daha merkezî bir konuma yerleştirmiştir. Mesela 7 Ağustos 1945 (9895) tarihli nüshada *Tan* gazetesi başyazarı Sabiha Zekeriya Sertel ile siyasî içerikli bir polemige giren Mehmet Asım, CHP’nin her sınıfı kucaklayan “ülkü ve millî birlik” partisi olduğunu belirtmiştir. Kurulduğu zamandan beri siyasî ihtilaflardan kaçınmak için herhangi bir ideolojinin temsilciliğini yapmamıştır. Bu biraz da partinin kendine özgü siyasî yapısına bağlanabilir. Mehmet Asım, CHP’nin aynı zamanda sosyalist özellikleri de ihtiva ettiğini belirtmiş, ancak Sertel’in iddia ettiği gibi faşist temayülü hiçbir zaman barındırmadığını ifade etmiştir. Yazar, o devrede gittikçe kızışan sağ – sol tartışmaları içinde Sertel’in ve *Tan* gazetesinin CHP’nin solunda yer aldığı düşüncesini paylaşmıştır. Sertel’e hitaben “kendisi komünistliği kabul ediyor mu? Bunun sol diktatörlüğü demek olduğunu biliyor mu?” sorularını yöneltmiş ve Türkiye’de hürriyet olmadığını söylediği hâlde SSCB’de hükümeti tenkit eden kimsenin olmadığını belirtmiştir (Us, 1945e: 1, 4).

Demokratik rejim tartışmaları ile sınıf meselesi birbiriyle bağlantılı olduğu için Vakit yazarları her iki konuyu beraberinde ele almışlardır. Hakkı Süha Gezgîn, kendi köşesinde demokrasiyi iyi yurttaşların var olduğu ve devletin de bu yurttaşları koruyup kolladığı, yetiştirdiği bir yer olarak tanımlamış ve Türkiye’nin “en gafil bir avlanıştan, şanlı zaferi çıkararak kuvvet” anlayışından doğduğunu belirterek rejim tartışmalarının yersiz olduğunu savunmuştur (Gezgîn, 1945b: 2). Mehmet Asım, demokrasinin tarifini Amerikan tarihçi Beard’ın düşünceleriyle izah etmiştir. Beard’a göre Amerikan demokrasisi 4 temel esasa dayanır: 1- Bütün umumî kuvvetler bir hükümdara veya sınıfa değil halka dayanır. 2- Kanunlar seçmen oylarıyla belirlenmiş milletvekilleri vasıtasıyla yapılır. 3- Yasama ve yürütme erkleri belli zaman aralıklarıyla yetkilerini seçim yoluyla yeniletirler. 4- Her seçmen eşittir. Mehmet Asım’a göre Türkiye’deki sistemin bu tariftan aşağı kalır yanı olmadığı gibi fazlası vardır. Herhangi bir sınıfa

veya şahsa dayanmayan Türkiye Cumhuriyeti, nevi şahsına münhasır bir siyasî sistemi haizdir ve bu sistemde demokratik usuller işlemektedir (Us, 1945f: 1, 4).

II. Dünya Savaşından sonra Türk siyasî hayatına damga vuran DP, CHP içindeki muhalif bir grup tarafından kurulmuştur. Vakıf başyazarı Mehmet Asım, henüz DP kurulmadan evvel Adnan Menderes ve M. Fuad Köprülü'nün divan kararı ile ihraç edilmesini değerlendirdiği yazısında meselenin parti içi muhalefetle ilgisinin olmadığını, adı geçen milletvekillerinin CHP aleyhinde neşriyat yapan *Vatan* gazetesine giderek işbirliği yapmış oldukları ve parti disiplinine aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle parti ile ilişkilerinin kesildiğini belirtmiştir¹⁰³ (Us, 1945g: 1). Bu karardan kısa bir süre sonra CHP'den istifa eden Celâl Bayar hakkında ise daha temkinli ifadeler kullanmıştır. Bayar'ın memlekete uzun yıllar hizmet ettiğini ve bir ihtimal de olsa partide kalabileceğini belirten Mehmet Asım, Bayar'ın meşhur Dörtlü Takrir sebebiyle Menderes ve Köprülü'nün ihraç edilmesinden dolayı istifa ettiğini vurgulamıştır. Bayar'ın istifası CHP içinden muhalif bir grubun yeni bir parti kurması iddialarını kuvvetlendirmiş, fakat böyle bir işin ancak CHP dışındaki memnuniyetsiz kesimin işine yarayacağını da ayrıca eklemiştir (Us, 1945h: 1).

Vakıf, CHP'ye muhalif olarak doğan DP'yi ve onu destekleyen basını tenkit eden bir yayın anlayışıyla hareket etmiştir. DP'nin ilk kurulma zamanlarında gazetenin partiye bakışı oldukça iyimserdir. Bu doğrultuda Mehmet Asım, kaleme aldığı yazılarında DP'nin ve Celâl Bayar'ın kuracağı partiyle ilgili düşüncelerinin zamanla şekilleneceğini belirterek Türk siyasî hayatında başarılar dilemiştir (Us, 1945i: 1, 4). “Demokrat İşe Başlarken” başlıklı yazısında ise Adnan Menderes'in parti programı hakkında kullandığı “Partimiz bazı meselelerde CHP'nin iki parmak solunda, bazı meselelerde ise iki parmak sağında” ifadelerini değerlendirmiştir. Toprak meselesinde sermayenin himayesini öngören program DP'nin sağ temayülünü, sınıf mücadelelerine imkân verebilecek düzenlemeler ise sol temayülünü göstermektedir. Fakat yazara göre

¹⁰³ Mehmet Asım, edebiyat tarihindeki ilmî başarılarıyla ön plana çıkan Fuad Köprülü'nün DP saflarına geçtikten sonra yaptığı hareketleri tenkit etmiştir. Bir dönem Vakıf'te de makaleleri neşredilen Köprülü'nün Vakıf sahibi ve başyazarı tarafından bu kadar tenkit edilmesi o devrede de siyasî kutuplaşmanın olduğunu göstermektedir. Asım, Köprülü'nün DP kurulduktan sonra dış basına CHP hükümetini tenkit eden beyanat vermesini “millî hududu aşan muhalefet” olarak değerlendirmiştir. Yazara göre Köprülü, dış basında Türk hükümetini küçük düşürerek sadece memleketin itibarının kaybolmasına hizmet etmiştir. Asım'a göre hıyanet yalnızca millî menfaate aykırı olacak şekilde başka bir devlet için çalışmak değildir. Ölçsüz muhalefet de böyle bir duruma sebebiyet verebilir (Us, 1946a: 1-2).

en doğru mukayese CHP'nin 1946 yazında gerçekleştireceği kurultaydan sonra yapması muhtemel bazı değişikliklerden sonra yapılabilir (Us, 1946b: 1, 4).

1946 yılı seçimleri yaklaştıkça Vakit'in DP'ye olan bakış açısı da değişmiştir. Devrin meşhur muharrirlerinden Peyami Safa'yı kadrosuna katan gazete, bu yazarın güçlü kalemi ve keskin ifadeleriyle DP'yi tenkit işine başlamıştır. Peyami Safa, "Emzikli Demokrasi" başlıklı fıkrasında muhalif parti ve gazetelerin uzun zamandan beri serbest, tek dereceli seçim istediklerini, fakat halkı ikna için çalışmak yerine telaş içinde sürekli iktidarı eleştirmelerini Türk muhalefedinin beceriksizliğine bağlamış, Türk demokrasisinin de bu bağlamda emzikli olduğunu belirtmiştir. Yazar, muhalefetin kendine güvenmediğini ve acemi hareket ettiğini ifade etmiştir (Safa, 1946a: 1).

Vakit gazetesi 1946 yılı Belediye ve ardından yapılan milletvekili seçimlerinde doğrudan doğruya CHP'nin tarafında yer almıştır. Seçim havası, o devrede güçlü olan iki siyasî parti ve basın temsilcileri arasında da belli derecede gerginlik havası oluşturmuştur. 26 Mayıs 1946 (10183) tarihli Vakit'in ilk sayfası, seçmenleri CHP'ye oy vermeye davet etmiş ve bunun gerekçelerini açıklamıştır. Aynı sayıda Vakit başyazarı "Seçim Günü" başlıklı yazısında, İstanbul'un mevcut sorunlarından bahsetmiş ve belediye seçimlerinde CHP'ye oy istemiştir. Demokraside rey vermenin millî bir vatandaşlık görevi olduğunu belirten yazar, özellikle İstanbul'un her bölgesinde CHP tarafından adayların temayül yoklaması ile titizlikle seçildiğini vurgulamıştır (Us, 1946c: 1, 6).

Resim 5.3. 1946 Belediye Seçimlerinde Vakit'in İlk Sayfası (Reyini C.H.P Adaylarına Ver, 1946: 1)

Vakit gazetesi, aynı tavrı 1946 genel seçimlerinde de göstermiştir. Bu defa DP'ye daha ağır bir şekilde yüklenmiştir. Vakit yazarları, DP lideri Celâl Bayar'ın seçim öncesi vaatlerini ve konuşmalarını kendi köşelerinden eleştiren yazılar yazmıştır. Bu geniş muhtevanın bir kısmı incelendiğinde Vakit'in o devrede DP'ye olan bakış açısını anlamak daha da kolay olacaktır. Seçimden bir süre önce Celâl Bayar'ın bir gazeteciye verdiği röportajda "Biz halkı değil, halk bizi sürüklüyor" ifadeleri Peyami Safa tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Safa'ya göre Celâl Bayar, bu sözleriyle kendisinin peşinden giden kişilerin şuurlu bir halk olmadığını bilâkis ayaktakımı olarak tabir edilen kişilerden ibaret olduğunu itiraf etmiştir. Zira tüm cemiyet unsurlarını ihtiva eden şuurlu bir halk, böyle bir şey yapmaz (Safa, 1946b: 1). Yine Peyami Safa, "gerçek inkılabın bugünkü demokrasi hareketi" olduğunu ifade eden DP'lilere yüklenmiş ve Celâl Bayar'a yeni bir parti kurma imkânını verenin CHP olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca yazar Celâl Bayar'ın CHP'de siyaset yaparken Başbakanlık, İktisat Bakanlığı gibi önemli görevler tevdi edildiğinde demokrasiyle ilgili bir ima yapmadığını belirterek samimi olmamakla suçlamış, kendisinin şöhretini Atatürk ve İnönü sayesinde elde ettiğini vurgulamıştır (Safa, 1946c: 1).

Fazıl Ahmet Aykaç, DP'lileri ima ederek "Baba Yasaya Tecavüz" isimli bir başyazı neşretmiştir. Yazar, DP'lilerin anayasayı bahane ederek her şeyden şikâyet etmelerini, Anayasa'ya istinat ederek boş muhalefet ettiklerini belirttiği yazısında yazılı olmayan ancak çok önemli olan bir "Babayasa" olduğunu ve buna tecavüz edildiğini belirterek şunları söylemiştir (Aykaç, 1946: 1):

Haysiyetine birçokları tarafından hayli yıldır pek kulak verilmeyen (Anayasa) son zamanlarda (Hazreti Meryem) gibi bir şey oldu! Başkalarının şerefine, vicdanına tecavüz etmekten çekinmeyen bazı kimseler görüyoruz; hepsinde dehşetli bir titizlik var. "Aman anayasaya tevacüz edildi" diye haykırıyorlar! Halbuki bütün insanlıkta, tekmil Anayasalardan çok daha muhterem bir (Babayasa) vardır ki, adına hak derler, namus derler ve hakikat sevgisi ile vicdan derler!

Anayasayı kim yaptı? Memlekette Türkler için bir Anayasa sahibi olabilecek durumu kim sağladı? O Anayasaya günden güne ileri bir kafanın umdelerini kimler koydu?

Düşündüğüm zaman bugünkü yaygaracıların hiçbir tanesinin adı hatırıma gelmiyor!

21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri CHP'nin üstünlüğüyle ve iktidarıyla neticelenmiştir. Seçim günü Vakit başyazarı Mehmet Asım, "Aydın Vatandaşlara Düşen Vazife" başlığıyla neşredilen başyazısında, aydın insanların muhakkak CHP'nin tarafında olacağını ve bu kişilerin çevrelerini de aydınlatması gerektiğini belirterek CHP'ye oy talep etmiştir (Us, 1946c: 1, 3). Seçim sonrasında ise bazı büyükşehirler başta olmak üzere DP'nin şikâyetleri olmuştur. Vakit yazarları, bu eleştirilerin yersiz olduğu kanaatindedir. Mehmet Asım, ilk kez tatbik edilen tek dereceli seçim usulünün birtakım eksiklikleri olabileceğini belirtmiş fakat seçimde birtakım hataların DP'liler tarafından da yapıldığını belirtmiştir (Us, 1946d: 1, 6). Peyami Safa ise "Seçim ve Onlar" başlıklı fıkrasında DP'yi "onlar" ifadesiyle karşı tarafta konumlandırmış, CHP'yi sahiplenene, savunan bir ifade tarzını tercih etmiştir. Safa, DP'lilerin itirazları için ellerinde iftiradan başka bir ispat olmadığını belirterek vatandaşların katılımı ile huzurlu ve örnek bir seçim olduğunu söylemiştir (Safa, 1946ç: 1).

Sonuç olarak Vakit gazetesi, çok partili siyasî hayata dönüş sürecini genellikle partici bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. CHP'nin yayın organı hüviyetinde bir yayının çizgisi tercih etmiştir. CHP'nin içinden çıkan DP'yi her fırsatta tenkit etmiştir. Hem seçim öncesi hem de seçim sonrasında DP'nin siyasî, iktisadî ve içtimaî nitelikte olan hiçbir görüşünü kabul etmemiş ve desteklememiştir. Bir yıllık siyasî rekabette bile

yüksek seviyede bir siyasî kutuplaşma ortaya çıkmış, hem DP taraftarı gazeteler hem de CHP taraftarı gazeteler arasında ciddi siyasî polemikler yaşanmıştır. Bunların hepsinde de Vakit'in adresi CHP'nin yanı olmuştur.

5.3.2. İktisadî Gelişmeler Karşısında *Kurun* ve *Vakit* Gazetesi

Vakit gazetesinin üçüncü yayın devresini oluşturan 1934-1947 yılları arasında yaşanan iktisadî gelişmelere bakışı iki ana başlık altında incelenmelidir. Bunlardan ilki *devletçi* ve *himayeci* iktisat anlayışının devam ettiği ve tahkim edildiği 1934-1939 yıllarıdır. İkincisi ise II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı iktisadî buhran ve *içe kapanma* dönemini içine alan 1940-1945 yıllarıdır.¹⁰⁴

5.3.2.1. Devletçi iktisadî model

1929 İktisadî Buhranından sonra liberal model, yerini devletçi ve himayeci anlayışa bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar devletçi anlayış devam etmiştir. 1934 – 1940 yılları arasında sanayileşme hamlesine dair birtakım iktisadî teşebbüsler de söz konusu olmuştur. Bu itibarla bu yıllar, devletin kendi vasıtaları marifetiyle sanayileşme ve iktisadî kalkınma hamlelerini gerçekleştirdiği dönemdir.

Kurun gazetesi, devletçi iktisat görüşünü savunmuş, CHP'nin bu yoldaki faaliyetlerinin memleketin refahını yükselteceği fikrini yaymıştır. *Kurun* ismiyle neşriyata başladığı daha ilk aylarda ekonominin iyiye gidişini 13 Aralık 1934 (6084) tarihli nüshasında manşetten şu ifadelerle vermiştir: “Ekonomik Siyasamızda Tam Bir Muvaffakiyet”. Haberde Başbakan İsmet İnönü'nün yerli mallar haftası vesilesiyle gerçekleştirdiği bir konuşmaya yer verilmiştir. Türk parasının tasarruf yerleri içinde en emin para olduğu vurgulanmış, 5 yıllık sanayi programının 2 buçuk yılda tamamlanacağı belirtilmiştir. İktisadî Buhranın pek çok devletin iktisadını geriye götürürken devletçi politikalar sayesinde Türkiye'de durumun tersi yönde daha iyiye doğru gittiğine dikkat çekilmiştir (Ekonomik Siyasamızda Tam Bir Muvaffakiyet, 1934: 1-2).

Türkiye'de devletçi ekonomi anlayışının bir gereği olarak devlet desteği ve teşvikiyle çimento, şeker, kömür vb. gibi önemli alanlarda fabrikalar kurulmuştur. Bu fabrikaların görevlerinden biri de piyasadaki fiyat dengesini sağlamaktır. Bir başka

¹⁰⁴ Vakit'in üçüncü yayın devresinde 1934-1945 yılları arasındaki iktisadî gelişmelere ağırlık verilmiştir. Savaş sonrası -1946 ve sonrası- yılların iktisadî politikalarında yaşanan değişim son yayın devresinde ele alınmıştır.

deyişle temel ürünlere yönelik pahalılığın önüne geçmek için devletin iktisadî vasıtaları kullanılmıştır. Nitekim buna dair muhtelif uygulamalar da olmuştur. Mesela yerli mallar, piyasaya daha ucuz şekilde verilmiş, halkın bunları alım gücü artırılarak sürümden kazanmak hedeflenmiş, bu sayede de ekonomiyi canlandırmak mümkün olmuştur. Mehmet Asım, 12 Mart 1935 (6171) tarihli nüshadaki yazısında hükümetin gerektiğinde iktisadî kurumların fiyatları üzerinde denetim ve düzenleme yapmasını faydalı görmüştür. Başyazarın şu ifadeleri, konuya ilişkin görüşünü izah etmesi bakımından önemlidir (Us, 1935f: 1-2):

Düşüncemizi daha iyi anlatabilmek için bu kış içinde kökürü fiyatları üzerinde yapılan denemeyi burada yeniden hatırlatmak isteriz. Bütün İstanbul gazeteleri daha kış girmeden kökürünün pahalılığından şikâyet ettiler. İstanbul Belediyesi bu pahalılığa bir çare bulmak istedi. Bir türlü bulamadı. En sonra Ekonomi Bakanlığı işe karıştı ve bir tek bildirim ile bu işi bitirdi. O vakitler fiyatlarda ihtikârın önüne geçmek için hükümetin araya girmesine ne kadar ihtiyaç bulunduğu anlaşılmış oldu.

İşte biz salt bu bakımdan hükümetin belli başlı yerli mal fiyatları ile alakadar olmasını çok yerinde buluyoruz. Ve bu alakadan ileride ulus için birçok iyilikler doğacağına inanıyoruz.

Mehmet Asım, iktisadî sahada devletçilik prensibini, halkın yapamayacağı işleri üzerine alması şeklinde tanımlamaktadır. Eski devirlerden farklı olarak cumhuriyet rejimi memleket iktisadını güçlendirmek için *devletçi* yaklaşımı benimsemiştir. Devletçiliğin iki temel vazifesi vardır: iktisadî sahada yapıcılık ve piyasa denetimi. Devletçi ekonomi rejimi, iktisadî olarak bayındırlık ve endüstriyel alanda gelişmelere çare bulur. Bu yapıcı rolün yanı sıra bir de halkın daha rahat ve kolay yaşaması için temel tüketim mallarının fiyatlarını aşağıya çekebilir. Nitekim bütçe dengesinin aleyhine de olsa tuz ve şeker fiyatlarındaki indirim, bunun açık bir örneğidir. Yani devletçilik, gerektiğinde halk için fedakârlık yapmaktır (Us, 1935g: 1, 4).

Sadri Etem, 2 Kasım 1935 (6399) tarihli Kurun’da “Hayat Nasıl Ucuzlar?” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Sadri Etem’e göre hayatın ucuzlamasında belediyeler faal bir rol oynamalıdır. Türkiye’deki belediyelerin iktisadî sistem içinde nâzım – düzenleyici- rolünü üstlenmesi gerçekçi bir yaklaşım değildir. Çünkü iktisadî sahada belediyenin güçlü olması gerekir. Öte yandan serbest piyasayı bizzat kendi teşebbüsüyle girişmesi de mümkün değildir. Yazara göre belediyelerin tercih etmesi gereken en ideal yol “kooperatif” sistemidir. Belediyeler, hem üreticiyi hem de tüketiciyi kooperatifleştirmek suretiyle hayatı ucuzlatabilir. Özellikle dağınık hâlde

bulunan üretici, ciddî bir iktisadî organizasyon ile –kooperatif- malını piyasaya sürebilir. Belediyeler bu konudaki faal rolüyle aracıl原因 fiyat yükseltmelerinin de önüne geçebilir (Ertem, 1935a: 3).

Türkiye iktisadının bu devresine (1934-1940) devletçi – himayeci ekonomi anlayışı ile birlikte *denge politikası* hâkim olmuştur. Mehmet Asım’a göre, bu dönemde ekonomi alanında görülen iyileşmelerde hükümetin iktisadî dengeyi hedefleyen politikası ve bunun için aldığı tedbirlerin önemli bir payı vardır. İthalat – ihracat dengesizliği, *kliring sistemi* vasıtasıyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu sistem döviz ile ödeme zorunluluğunu ortadan kaldırdığı için millî paranın kıymetlenmesi adına önemli bir adımdır. Başyazar, denk bir bütçe ve karşılıksız haricî ticaret sayesinde Türk parasının diğer paralar karşısında kıymetini muhafaza edeceğini belirtmiştir. Buna ilaveten temel tüketim ürünleri ve bazı eşyalarda fiyatları ucuzlatma kararlılığı da iktisadî hayatta parayı daha kıymetli yapmıştır (Us, 1936o: 1, 6). Bu yüzden Kurun gazetesince bu dönem, ekonomik olarak daha olumlu göstergelere sahiptir.

Mehmet Asım, “Devlet Himayesi ve Kontrol” başlıklı yazısında, hükümetin yarı kamusal nitelikli devlet desteğiyle faaliyetlerini sürdürebilen müesseseler üzerinde kontrol siyaseti güttüğünü belirtmiştir. Yazara göre bu müesseseler, devlet hazinesine ve himayesine muhtaç olduğu için böyle bir denetim faaliyeti son derece yerinde bir karardır. Zira devletin bu tür müdahaleleri ihtikârın ve hayat pahalılığının önüne geçer. Bu tür bir devletçi anlayışı tenkit edenler, barem usulünün yalnızca tam olarak devlet teşebbüsü altında bulunanlara tatbik edilmesi gerektiği, özel kurumların bunlardan muaf tutulması gerektiği iddiasındadır. Ayrıca barem usulü zaten devlette de faydalı değilken bunu özel teşebbüsle faaliyet gösteren kurumlara yaymanın bir faydası yoktur. Bu iddialara cevaben Kurun başyazarı, mesela fabrika gibi devlet himayesine muhtaç olan özel teşebbüslerin maaşlarına veya ürün fiyatlarına müdahale etmesinin piyasa dengesini sağlamak açısından gerekli olduğunu savunmuştur. Aksi takdirde ihtikâr ve adil olmayan ücret dağılımı vuku bulabilir (Us, 1936p: 1). Bu değerlendirmeler ışığında tam serbest piyasa ekonomisinin henüz başlamadığı bir dönemde bu tür iktisadî yaklaşımların o devrin iktisadî politikalarının bir gereğidir. Zira serbest piyasayı düzenleyici kurumlar (Rekabet Kurumu gibi) o devrede yoktur. Bu yüzden piyasa dengesini sağlamak devletin kontrol siyaseti ile mümkün olmuştur.

Bu devrede iktisadî hayata turizm de dâhil olmuştur. Türkiye’de turizme yeterince önem verilmemesi ekonomik olarak bir kayıptır. Mehmet Asım’a göre turizm, yerel mahiyette bir belediye işi olarak telakki edilmemeli “çok geniş bir devlet meselesi” olarak görülmelidir. Bu itibarla düzenlenen turizm kongresi, önemli bir gelişme addedilmelidir (Us, 1936r: 1). Kurun başyazarı, Montrö Konferansı için çıktığı Avrupa seyahatinde turizme dair edindiği intibalardan mülhem olarak bu konuya dair görüşlerini dile getirmiştir. Berlin’de ve Avusturya’nın Tirol bölgesindeki turist kalabalığı, bu ülkelerin turizmin canlanması için dışarıdan gelecek olanlara daha ucuz Mark ve Frank temin etmelerinin bir sonucudur. Büyük iktisadî buhran, turizme menfi şekilde tesir etmiştir. Bazı ülkeler, bu açığı kapatabilmek ve yeni gelir kapısı açabilmek gayesiyle “yerli parayı ucuzdan vermek” usulünü benimsemiştir. Bu yüzden Mehmet Asım, turizm faaliyetini artırmak için İstanbul’da 40 gün sürecek olan bir festival düzenlenmesinin kâfi olmadığını belirterek turizm gelirlerini artırmak için Avrupa’dakine benzer bir uygulamanın hayata geçirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Us, 1936s: 1).

Bu dönemde iktisadî alanda gerçekleştirilen bir diğer ıslahat “Genel İthalat Rejimi”dir. Yeni düzenleme ile Türkiye’ye dışarıdan getirilecek mallara dair kısıtlamalar kaldırılmıştır. Artık hemen her türlü eşyanın ülkeye girebileceğini öngören düzenleme, resmî iktisadî politikaya muarız görünmekle beraber aslında onu destekleyen, hatta istikrar kazandıran bir uygulamadır. Mehmet Asım, yeni ithalat rejiminin ticarî muvazeneyi bozacağı, paranın kıymetini düşüreceği ve yabancı rekabet karşısında millî sanayinin zarar göreceği endişelerinin haklı olmakla birlikte yersiz olduğu kanaatindedir. Çünkü tüm muhtemel menfi neticelere karşı tedbirler alınmıştır. Her giren mal için kliring mukaveleleri düzenlenecek veya gümrük resmi oranları yükseltilebilecektir. Gümrük tarifesi yabancı rekabete karşı bir silâh olabilecek, kliring sözleşmeleri ise mal giriş – çıkışlarını dengeye oturtabilecektir. Bu sayede hem ithalat ihracat dengesi muhafaza edilebilecek hem de rekabet karşısında ezilmenin önüne geçilebilecektir. Kurun başyazarına göre bu düzenleme Türkiye’nin ekonomi ilişkilerinde olgunluk mertebesine ulaştığını gösteren bir gelişmedir (Us, 1937f: 1, 7).

II. Dünya Savaşı’na doğru artan silahlanma yarışı, ülke ekonomilerinde dengesizliğe sebep olmuştur. Kısa vadede silâhlanma hareketi bazı ülkelerde iktisadî canlılığa neden olmuştur. Fakat bu vaziyet ekonomi için çok da iyi olmayabilir. Çünkü

süreç geçtikten sonra bir durgunluk devresi gelir. Bunun yanı sıra savaş ihtimali, dünya ekonomilerini savaşın gidişatına göre şekillendirecektir. Türkiye'nin ihracatlarının bir kısmı savunma sanayii için kullanıldığından bu şartlar Türkiye'yi de olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Buna mukabil Mehmet Asım, Türkiye'nin dış ticaretteki büyük gelişimini kendine has “millî ekonomi” unsurları ile gerçekleştirdiği görüşüne sahiptir. Bu itibarla 1938 yılında Türkiye ekonomisini güçlü kılan unsurları şu ifadelerle izah etmiştir (Us, 1938h: 1, 4):

Zira Türkiye'nin dış ticaretinde görülen büyük inkişafın kaynağı beynelmilel silahlanma yarışı değil daha ziyade kendi Millî ekonomi sistemimizdir ki bu da memleketin sanayileşme ve imar planlarını mal ile ödemek. Sonra yeraltı servetlerini işletmek esasına dayanmaktadır. Diğer taraftan memleket dahilinde demiryolu şebekelerinde yapılan nakliyat ücretlerinin ucuzlatılmış olması, nihayet devlet inhisarına tabi olan, yahut devlet kontrolü altında bulunan birçok malların satış fiyatlarının düşürülmesi dolayısıyla dahili pazarın genişlemesi iş hacminin büyümesine hizmet etmektedir.

Sonuç olarak gazete sütunlarına akseden muhteva devletçi ve himayeci iktisadî politikaların daha güçlü ve daha düzenli bir biçimde devam ettiği yönündedir. Önceki yayın dönemlerinde yer yer görülen iktisadî konulardaki tenkitlerin bu dönem oldukça azaldığı görülmüştür. Bilhassa fiyatları ucuzlatma politikasına bağlı olarak hayat pahalılığını önlemeye çalışmak önemli bir adım olmuştur. Yine devletçi iktisadî politikaların bir gereği olarak hususî müesseseler üzerindeki kontrol, ithalat ve ihracat dengesini sağlamak için kliring sistemi ve rekabet dengesi için gümrük tarifesi gibi uygulamaları devreye sokmak gazete tarafından millî ekonominin istikrarı ve unsurları olarak yer almıştır. Bu itibarla II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönem ekonomik olarak önemli bir iyileşme devresi olarak değerlendirilmiştir.

5.3.2.2. Savaş ekonomisi: İçer kapanma dönemi

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilî olarak girmemiş olmasına rağmen iktisaden savaş ekonomisi koşullarını ağır bir şekilde yaşadı. Bu dönemde üretimde yaşanan gerileme, sanayileşme adımlarının ertelenmesi, savunmaya ayrılan payın artırılması, ihtikârın yükselmesi ile birlikte hayat pahalılığının artması gibi olumsuzluklar Türkiye'nin 1940-1945 döneminde kısa süreli bir iktisadî buhran yaşamasına sebep olmuştur. Kokut Boratav, bu dönemi iki şekilde değerlendirir: ilki iktisadî gelişmenin durması sebebiyle “kesinti” dönemidir. İkincisi ise savaş sonrası oluşan güç dengelerinde Türkiye yeni bir konuma yerleşmiştir ve savaş devresi bu yönelişi

hazırlayan birtakım gelişmeleri de ihtiva eden bir “kuluçka” dönemi olarak da değerlendirilebilir (Boratav, 2012: 81-83). Bu gelişmeler ışığında Türkiye ekonomisinin bu dönemi, devletçiliğin ve himayeciliğin yoğun bir şekilde yaşandığı, özel sermayeye dayanan liberal ekonomiden uzak, savaş şartlarının oluşturduğu baskı ile kısa bir *içe kapanma* dönemi olarak görülmelidir.

Harbin başlamasıyla ortaya çıkan iktisadî meseleler karşısında Vakit gazetesi, umumiyetle hem Refik Saydam hükümetinin hem de Şükrü Saraçoğlu hükümetinin kararlarını desteklemiştir. Savaşın henüz başında Mehmet Asım, harbin bilhassa iktisadî ve malî neticelerine yönelik tedbirler alınması gerektiğini ifade eden bir yazı kaleme almıştır. İthalat ve ihracat, harp şartlarından dolayı zorunlu olarak kısıtlandığı için başta borçlanma olmak üzere pek çok sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Hukukî ve iktisadî sıkıntılar, hükümetin tetkiki neticesinde alınacak tedbirle ortadan kaldırılabilir (Us, 1939h: 1).

Harbin olumsuz iktisadî neticelerini en aza indirmek için devletçi ve himayeci anlayışın devam etmesi gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Vakit, ihtisas alanı iktisat olan başyazarı marifetiyle Türkiye’nin harp ekonomisinin yönetiminde iki temelden bahsetmiştir, ki bunlar harbin ilerleyen safhalarında zaman zaman yine Vakit sütunlarında sıklıkla işlenmiştir. Bunlardan ilki devletçi anlayışın devam etmesi, diğeri ise harp ekonomisinin yarattığı buhran karşısında halkın sabırlı, tedbirli ve temkinli olmasıdır. Mehmet Asım (1939ı: 5), bu politikayla ilgili olarak gazetedeki köşesinden şu ifadeleri kullanmıştır:

Türkiye beynelmilel ticarete ne otarşi sistemini hoş görür, ne de başıbozuk ticaretini terviç eder. Memleketin bütün istihsal ve servet kaynaklarını bir tek elin idaresine vermek doğru olmadığı gibi, devletin müzaharetinden ayrı olarak ferdî teşebbüslerle hiç bir iş görülemeyeceği şüphesizdir. En doğru yol; devlet ile fertlerin samimi surette elbirliği etmesindedir.

Dünya harbinin millî ekonomiye verdiği zararı en aza indirmek için alınan ilk tedbir Millî Korunma Kanunu’dur. Bu düzenleme ile öngörülen, bilhassa üretici kesimin zararının devlet cihazlarıyla giderilmeye çalışılmasına dayanmaktadır. Mesela devlet, malı elinde kalan üreticiden uygun bir bedelle malın alınması için kooperatifçiliği destekler veya gerektiğinde bizzat kendi vasıtasıyla satar. Ana hedef para kazanmak değil, üreticiyi muhafaza ederek ekonomide istikrarı sağlamaktır (Us, 1939i: 5).

II. Dünya Savaşı'nın olumsuz tesirleri henüz görülmeden 1939 yılının sonunda Erzincan'da Türkiye tarihinin en büyük deprem felaketi meydana geldi. Harbin muhtemel iktisadî neticelerine ilave olan felaketin açtığı yara, ülke ekonomisi için başka bir meseleyi daha ortaya koydu: istihsal. Millî Korunma Kanunu ile devlet, üretimi kontrol etme, teşvik etme gibi konularda da daha faal bir rol alabilme yetkisine sahip olduğundan dolayı gerektiğinde üretim kapasitesini artırabilirdi. Vakıf başyazarı Mehmet Asım, harp koşulları ve deprem felaketi ile millî istihsal noktasından önemli bir zaafiyetin ortaya çıkacağını belirtmiş ve bu boşluğun fazla istihsal ile kapatılmasını önemli bir vazife olarak nitelendirmiştir. Yazara göre Millî Korunma Kanunu, bu ihtiyacı karşılamak için devlete genel üretimi artırma yetkisini vermiştir ve bu durum, mezkûr meselenin çözümü için memnuniyet vericidir (Us, 1940f: 5).

Vakıf gazetesi, bu devirde yaşanması muhtemel iktisadî buhranın ancak devletçilik yoluyla çözülebileceği kanaatini tebliğ eden bir yayın çizgisi içindedir. Bu yüzden harp devri yayınlarında memleketin iktisadî vaziyetinde Millî Korunma Kanunu'nun önemli bir rol oynayacağını her fırsatta dile getirmiştir. Mehmet Asım, bu kanunu “sivil seferberlik” olarak tanımlamıştır. Yazar, bu seferberliğin esas mahiyetini şu sözlerle izah etmiştir (Us, 1940g: 1):

“Tabii olarak bu sivil seferberliğin en ziyade tesiri umumî hayatın iktisadî sahasında görülecektir; şimdiye kadar tamamen ferdî teşebbüslerin hâkim bulunduğu işler üzerinde hükümet ihtiyaç nispetinde zaman zaman ve yer, yer yeni tedbirler alacaktır. Fakat bu tedbirler halkın hürriyetini sebepsiz yere tazyik etmek için değil, ancak memleketin millî müdafaa vasıtalarını kuvvetlendirmek, yahut iktisadî sahada ferdî teşebbüslerin suiistimali yüzünden halkın maruz kaldığı zorlukları hafifletmek için yapılacaktır. Bu itibarla hükümetçe alınacak kararların tatbikine elden geldiği kadar yardım etmek her Türk vatandaşına düşen millî ve şahsî bir vazifedir.”

Mehmet Asım'a göre harp devrinde ithalat ve ihracat dengesinin bozulması, paranın kıymetinin azalması, hayat pahalılığının artışı gibi olumsuzlukların önüne ancak istihsal seferberliği ile geçilebilir. Başyazar, burada yalnızca tarım sahasına istigal eden bir istihsal artışını değil memleketin ihtiyacına cevap verecek her türlü üretimin çeşitlenmesi ve artırılması gerektiğini kast etmiştir. Böyle bir seferberlik ise devletin tüm kurumları ve vatandaşların geniş bir katılımıyla gerçekleştirilebilir (Us, 1940h: 1).

Dünya harbinin Akdeniz'e sirayet etmesiyle beraber mevcut iktisadî buhran, şiddetini artırmıştır. Türkiye, 1940 bütçesini daha mütevazı bir şekilde hazırlamıştır.

Savaşa dair bilinmezlikler, devletleri iktisadî vaziyette temkinli hareket etmeye zorlamıştır. Sadri Etem, 20 Mayıs 1940 tarihli yazısında Türkiye bütçesinin de savaş şartlarından etkilendiğini belirtmiş, harp harici kalsa bile millî müdafaa tedbirlerinin ve üretimin harp iktisadına göre tanzim edildiğini vurgulamıştır. Ertem'e göre bütçenin harp şartlarına göre hazırlanması vergi artışını ve dolayısıyla hayat pahalılığını doğurmuştur (Ertem, 1940b: 1). Vakit başyazarı da iktisadî buhranın yeni bir safhaya girdiğini belirterek yeni ticarî anlaşmalarla bu süreci geçirmenin önemine dikkat çekmiş, bu mücadelenin yalnızca devlet tarafından değil tüm halk tabakaları tarafından yürütülmesinin gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1940ı: 1).

İktisadî buhranın en önemli neticesi ihtikâr meselesi olmuştur. Harbin başından beri Vakit gazetesinde bu mesele üzerine pek çok haber ve yazı kaleme alınmıştır. Genel olarak ihtikârın yalnızca iktisadî bir suç olmadığı böyle zor zamanlarda yapılmasının ahlâkî olarak da yanlış olduğu vurgulanmıştır. Savaşın henüz başında Mehmet Asım, “İhtikâr İle İktisadî Mücadele” başlığıyla neşredilen yazısında dönemin Ticaret Bakanı Nazmi Topçuoğlu'nun ihtikâr ile mücadele etmek için geniş çaplı tedbirler aldığını, ihtikâr mevzuu olabilecek mallar ile ilgili devlet kontrolüyle stoklar oluşturduğunu belirtmiş ve bu durumun bilhassa harp devrinde önemine dikkat çekmiştir. Bu itibarla hayat pahalılığını kontrol altında tutmak için muhtekirlere (vurgunculara) izin verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1939j: 1, 5).

İhtikâr meselesinde Vakit'in diğer yazarları da oldukça hassas bir tavır takınmıştır. Devletin ihtikâra meydan vermemesi için aldığı her türlü tedbiri desteklemiştir. Hikmet Münir, “Günün Akisleri” köşesinde muhtekirlere her türlü cezanın verilmesi gerektiğini belirten bir fıkra kaleme almıştır. Yazar, “yiyecek ihtikârı yapanı aç bırakmak; içecek ihtikârı yapanı susuz... Giyecekten ihtikâr edeni, çıplak dolaştırmak...” sözleriyle bu işe bulaşanları, yaptıkları hataya tövbe edecekleri bir cezanın verilmesini talep etmiştir (Ebcioğlu, 1940: 2). Hakkı Süha ise ihtikâr ile mücadele etmenin en etkili yolunu Millî Korunma Kanunu olarak göstermiştir. Yalnızca harp devrinde değil normal zamanlarda bile ihtikâr etmek kirli bir iştir ve failleri ağır şekilde cezalandırılmalıdır (Gezgin, 1940a: 3).

İhtikâr –vurgunculuk-, cihan harbi devrinde Türk ekonomisinde, bilhassa halkın alım gücünü zayıflatan hayat pahalılığını bir kat daha artıran en ciddî iktisadî mesele hâlini almıştır. Vakit gazetesi, yayınlarında ihtikâra savaş açmıştır. Her yazar, kendi

köşesinden ihtikâr mevzuunu kendi üslubunca tenkit etmiştir. Bazen ilmî bir makale bazen ise günlük bir fıkrada bu mesele tetkik edilmiştir. Vakıf başyazarı, “Vurgunculuğa Karşı Savaş” isimli başyazısında, Saraçoğlu hükümetinin ihtikârla mücadele sözü verdiğini kaydetmiş, vurgunculuğun yalnızca tüccarlar ile sınırlı olmadığı toptancılar üzerinde de önemli bir denetimin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1942ç: 1). Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ise “İhtikârla Mücadele” başlıklı makalesinde ihtikâr meselesini ilmî bir şekilde tetkik etmiştir. Fındıkoğlu’na göre arz ve talep dengesinin bozulduğu bir dönemde esas yapılması gereken şey üretim ve tüketim hacminin aynı seviyede olmasını temin etmektir. Bunun yanı sıra bir malın üreticiden tüketiciye gidene kadar araçlar yoluyla pahalılaşmasının önüne geçmek, olabildiğince araçları ortadan kaldırmak olmalıdır. Devletin üretici ve tüketici arasında bulunması ile hem toptancıyı denetlemek hem de orta ve küçük esnafın fiyatlar üzerindeki rolünü denetlemek daha da kolaylaşır. Fındıkoğlu’na göre bu mücadelenin bir de halk ayağı vardır. Eğer halk bilinçli olur, ihtikâra karşı kooperatifçilik gibi vasıtalarla mücadele ederse devletin işi de kolaylaşmış olur (Fındıkoğlu, 1942: 3). Sadri Etem ise vurguncunun yalnızca memleketin iktisadî düzenini bozmadığını aynı zamanda toplumun nizamını bozduğunu, ahlakî kıymetlere zarar verdiğini belirterek onu “bir numaralı millî birlik düşmanı” ifadesiyle tanımlamıştır (Ertem, 1942a: 1,3).

Vakıf başyazarı Mehmet Asım, devletin piyasada daha faal bir rol aldığı devletçilik modelinin II. Dünya Savaşı’nda çok önemli bir rolü olacağı kanaatindedir. Bu dönemde devletçilik modelinin önemine dikkat çeken bir dizi yazı kaleme almıştır. 19 Aralık 1940 (8241) tarihli başyazısında umumî idare teşkilatının devletçilik prensibine göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Üreticinin dış şartlara bağlı olarak değişken rekoltesi kârlarında da ciddî bir değişime sebep olur. Bu değişken durumu üreticinin tazmin edebilmesi ise devletin üretici için alternatif imkânlar sunmasıyla mümkün olur. Anayasada devletçilik prensibi kabul edildiği hâlde idarî teşkilatlarda tatbik zemini bulamaması meselenin ana kaynağıdır (Us 1940i: 1, 4). 30 Aralık 1940 (8252) tarihli nüshada ise devletin ithalat – ihracat işlerinde daha faal olması gerektiğini dile getirmiştir. Yalnız savaş devri ile sınırlı olmamak kaydıyla devlet, ferdî teşebbüsleri kontrol etmesinin yanı sıra kendisi bizzat ithalat ve ihracatı yönetmelidir. Mesela dış ticarete fiyat dengesizliğinin önüne geçebilmek için belli malların alım ve satım işlemlerinde Türk kurumlarının yanı sıra

devlet bizzat faal olmalıdır (Us 1940j: 1, 4). Gerektiğinde serbest piyasada da alıcı rolüne bürünmeli ve elinde malı kalan üreticinin imdadına yetişmelidir. Ayrıca mesele sadece üreticiyi kurtarmak değil, piyasada fiyat istikrarını düzenlemek ve haksız rekabet koşullarını ortadan kaldırmak için de bir nevi “nâzım”, düzenleyici konumda olması gereklidir. Mehmet Asım’a göre dünya harbinde kabul edilen Millî Korunma Kanunu’nda yapılan değişiklikler, devletin bu hususta önünü açmıştır (Us, 1941e: 1, 4). Sonuç olarak devletçi model, iktisadî hayatta, bilhassa harp gibi olağanüstü durumlarda düzenleyici ve faal bir konuma yerleşir ve muhtemel sıkıntıların önüne geçebilir.

II. Dünya Savaşı’nın iktisadî hayatta yarattığı buhran her geçen zaman daha da artmış, harp tehlikesinin artmasıyla beraber askerî harcamalara ayrılan pay da yükselmiştir. Tüm bu olumsuzlukların neticesinde Şükrü Saraçoğlu hükümetinin Türkiye siyasî tarihinde çokça eleştirilen ve tartışma yaratan Varlık Vergisi Kanunu 12 Kasım 1942 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun, esasında din, dil, ırk ayrımı gözetmeden zengin kişilerin devlete vergi ödemesi, bu sayede de savaş şartlarında vurgunculukla zenginliğin ve hayat pahalılığının önüne geçilmesi, ayrıca devletin kârlılık yoluyla piyasada iktisadî nizamı tesis etmesi amacı güdüyordu. Fakat kamuoyunca da malum olan ve eleştirilere konu olan tarafı gayrimüslim kesimin çoğunlukta olması, vergisini ödeyemeyenlerin ise demiryollarında çalıştırılmasıdır.

Varlık Vergisi ilk çıktığında Vakit gazetesi bu gelişmeyi “adilane”, “gerekli” ve “devrim niteliğinde” bir kanun olarak yorumlamıştır. Vakit başyazarı Mehmet Asım, bu kanuna ihtiyaç olduğunu belirterek harp süresince alınan idarî ve adlî tedbirlerin iktisadî buhranı hafifletmeye yetmediğinin altını çizmiştir. İktisadî buhranın büyüklüğünü gösteren önemli bir vesika niteliğinde olan kanun, yazara göre artık bir mecburiyet hâlini almıştır (Us, 1942d: 1). Hakkı Süha Gezgin, “Varlık Vergisi” başlığıyla neşredilen yazısında bu kanunun akla, mantığa uyan, özellikle muhtekirlerin ve haksız kazanç sağlayanların mallarından feragat etmesini öngördüğü için de adil bir düzenleme olduğunu belirtmiştir (Gezgin, 1942: 3).

Targan Çarıklı, 22 Kasım 1942 (8897) tarihli “Varlık Vergisinin Gayesi” başlığını taşıyan yazısında Varlık Vergisinin kabul edilmesinde yatan üç sebebi şu şekilde izah etmiştir: 1- Harp harici memleketlerin de iktisadî ve malî olarak etkilenmesi, özellikle üretimin azalarak ihtiyaçların artması. 2- Harp tehlikesine karşı

hazırlıklı olmak için Millî Müdafaa masraflarına ayrılan payın büyümesi ve buna mukabil vergilerin toplam gelirdeki payı karşılayamaması. 3- İlk iki nedene bağlı olarak fiyatların yükselmesi ve beraberinde hayat pahalılığının artışı. Çarıklı, verginin şu üç büyük beklentiyi karşılayacağı düşüncesindedir: 1- Piyasada bulunan tedavüldeki fazla paranın devlete aktarılması. Bu fazla para fiyatların yükselmesine sebep olarak hayatı olumsuz etkilemiştir. Bununla piyasadaki para dengesi sağlanarak fiyatlarda dengelenme sağlanacaktır. 2- Para kıymetinin düşmesi, istihsalin azalması, orduya ayrılan payın artması gibi sebeplerden dolayı fiyatlar yükselmiştir. Fiyatlarda genel düşüşün sağlanması ikinci ana hedeftir. 3- Muhtekir zümrenin Varlık Vergisi ile mallarının bir kısmını devlete vermesiyle adaletin sağlanması böylece ihtikâra olan meylin azaltılması. Bu üç ana hedefe hizmet edecek olan kanun, Çarıklı'ya göre Türk millî hayatı içinde adalet telakkisi olan en önemli kanunların arasında yer alır (Çarıklı, 1942: 2).

Mehmet Asım, 18 Aralık 1942 (8923) tarihli yazısında Varlık Vergisi'nin esas gayesinin enflasyona karşı deflasyon oluşturmak, bu sayede fiyatların düşüşünü temin etmek olduğunu belirtmiştir. Vakit başyazarı, Varlık Vergisi ile ilgili düşüncesini şu satırlarda dile getirmiştir (Us, 1942e: 1):

Varlık vergisi Türkiye'nin iktisadî ve malî hayatında olduğu kadar içtimai hayatında da bir muvazene unsuru olmak üzere hazırlanmış yeni bir hareket hamlesidir. Büyük cihan buhranının memlekette yarattığı zorlukları karşılamak için yapılacak fedakârlıkları herkesin kendi gücü nispetinde paylaşmasından başka çare yoktur."

Vakit gazetesi kadrosuna II. Dünya Savaşı devrinde katılan ve günlük fıkralarının yanı sıra makaleler de kaleme alan Zahir Güvemli, o devrin iktisadî buhranına tesir eden ihtikâr meselesini sosyolojik bir açıdan değerlendirmiştir. Yazara göre ihtikâr meselesi, devletin aldığı tedbirlerle ancak kısmen çözülebilir. İhtikârın esas sebebi içtimaîdir, zira başkasının üzerinden para kazanmak gibi toplumsal geriliğin emsali olan bir hareket, ancak içtimaî terbiyeden mahrum kişiler tarafından gerçekleştirilir. Bu yüzden ihtikâr meselesinin esas çözümü de millî bilinçle hareket eden *içtimai insan* ve *ideal insan* yetiştirmektir, ki bu kısa süre içerisinde çözülebilecek bir iş değildir (Güvemli, 1944: 3).

II. Dünya Savaşı devrinde meydana gelen iktisadî gelişmelerin sonuncusu Toprak Kanunu'dur. Bu düzenlemeye göre özellikle toprak alma gücü olmayan çiftçilerin, devletin kamulaştırma yoluyla böldüğü arazilere sahip olma yolu açılmıştır. Vakit başyazarı Mehmet Asım'a göre Toprak Kanunu, çiftçinin "toprak bayramı"dır. Bu bayram yalnızca çiftçi için değil Türk milleti için de bayram sayılmalıdır. Çünkü tarıma elverişli pek çok arazinin dağıtılmasıyla topraktan daha fazla verim sağlanacak, dolayısıyla ziraî üretim de artacaktır. Bununla birlikte devletin kamulaştırma yapabilmesi için bir de ayrıca teşkilât kanunu gerekir. Çünkü medenî kanun ile büyük toprak sahipleri, arazilerini özel mülkiyetine geçirmiştir. Mevcut toprakların memleketin içtimaî ve iktisadî nizamına zarar vermeyecek şekilde yapılabilmesi için teşkilât kanunu ile yetiştirilen uzmanlar tarafından tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır (Us, 1945i: 1, 4).

Sonuç olarak II. Dünya Savaşı Türkiye ekonomisinin Vakit gazetesine akseden umumî manzarası, devletçi – himayeci iktisadî anlayışın sıkı şekilde uygulanmasıdır. Savaş şartlarının olağanüstü tedbirleri getirdiği ve bu tedbirlere karşılık halkın fedakârlık yapması gerektiği vurgulanmıştır. Yine bu devrin sıklıkla eleştirilen ve yalnızca iktisadî gerekçelerle izah edilmeyecek Varlık Vergisi gibi bir düzenleme, Vakit sütunlarında yalnızca müspet yönleriyle yer almıştır. Gerek Refik Saydam gerekse Şükrü Saraçoğlu hükümetlerinin iktisadî kararları sorgusuz desteklenmiştir. Buna karşılık bilhassa ihtikâr meselesinde ve hayat pahalılığına karşı alınan tedbirlerde hükümete tavsiye niteliğinde bazı düşünceler iletilmiştir. İhtikâr, bu devre damgasını vuran en büyük iç iktisadî meseledir. Fiyat artışı ve hayat pahalılığının esas kaynağı olarak gösterilmiştir. Bu yüzden vurguncular, yalnızca iktisadî bir bakış açısıyla değil içtimaî açıdan da ele alınmış, yaptıkları fiiller gayri ahlaki ve gayri millî bir çerçeveye sunulmuştur.

5.3.3. Batılılaşma Mefhumu Karşısında *Kurun* ve *Vakit* Gazetesi

Vakit gazetesinin *Kurun* ismiyle neşredilmeye başladığı üçüncü yayın devresinin ilk yıllarında Batılılaşma, memleket sathında iyiden iyiye hissediliyordu. İnkılap hareketleri büyük oranda tamamlanmış, artık tatbik devresine geçilmiştir. Batılılaşma, *Kurun* gazetesinde tam anlamıyla bir fikir ve kültür hareketi olarak ele alınmıştır. Eğitimden sanata, lisandan spora kadar hayatın içinde yer alan her türlü faaliyette Batılılaşma fikrî cephesiyle örnek alınmıştır.

Avrupa'nın umumî harbe sürüklendiği yıllarda Batılılaşma vakıası, zahirî yönünden ziyade fikrî yönüyle ön plana çıkmıştır. Çünkü bu dönem Avrupa devletlerinin içinde bulunduğu vaziyet Türk aydınının Batıya olan bakış açısında bir kırılma meydana getirmiştir. Nitekim Kurun (Vakit) yazarları da Batı medeniyetinin yaşadığı bu çalkantılı devrede bir terkip arayışı içerisine girmiştir. İşte bu yüzden Batılılaşma fikri, tarihî tekâmülün ve tecrübenin bir tezahürü şeklinde görülmüştür.

Kurun sütunlarında Batı medeniyeti fikrî cephesiyle değil de fiilî yönüyle tenkit edilmiştir. Daha doğrusu fikrî tekâmülüne tezat olan faaliyetlerin bu medeniyete verdiği zarar ortaya konmuştur. Muhtelif örnekler içerisinden Hakkı Süha Gezgin ve Sadri Etem Ertem'in kaleme aldığı makaleler bu düşünceyi açıkça ifade etmektedir. Mezkûr yazarların her ikisi de Batı medeniyetinin emperyalist ve kapitalist anlayışını tenkit eder. Çünkü Batı medeniyeti hür fikrin gelişimine zemin hazırlayan siyasî ve içtimaî hadiselerle teşekkül ettiği hâlde hürriyete mani olan işgalci bir anlayışa sürüklenmiştir.

Hakkı Süha Gezgin, 25 Temmuz 1935 (6301) tarihli nüshada “Asya İle Avrupa” başlığı ile neşredilen yazısında Batı medeniyetinin tesis ettiği emperyalizmin ve sömürgeciliğin Hint denizinden Afrika'ya kadar hem malları hem de yerlileri esaret altına aldığını ifade etmiştir. Yazara göre Avrupa'nın zenginliği bu emperyalist ve işgalci tutumunun bir neticesidir. Yazar, Avrupa'nın “Asya”, yani Doğu medeniyetinin asırlar önce gerçekleştirdiği Batı akınının intikamını aldığı görüşündedir. Yazıda ayrıca beyaz ırk manasına “Aksoylu” ve “Akadam” terimleriyle Batının aynı zamanda ırkçı yönüne dikkat çekilmiştir. Batının sömürgeci tavrı, Asya'da uyanış hareketlerinin ilk tohumlarını vermiştir. Dolayısıyla Batı medeniyetinin “Asya Asyalılarıdır” marşını söyleyenlerden kuşkulanmaya başlaması Batıda ortaya çıkan sömürgeci ve ırkçı tutumun tabii bir neticesidir (Gezgin, 1935b: 3-4).

Sadri Etem, Batı medeniyetinin fikrî yönden çelişkiye düştüğünü belirterek tenkit etmiştir. Rönesans medeniyeti de tıpkı Orta Çağ devri gibi tezada düşmüştür. İlim, fen ve tabiata odaklanan Rönesans, yani Batı medeniyeti “zekânın tabiatla, realite” ile bütünleştiği devri açmıştır. Bu devir aynı zamanda hürriyet devri olmasına rağmen bundan önceki devirler gibi tezada düşmüştür. Sadri Etem, Batının tezaadını şöyle izah etmiştir (Ertem, 1935b: 3-4):

İnsanlar müsavidir dedi, fakat insanların insanları istismar etmelerine göz yumdu.

Milletler hürdür dedi, fakat bu medeniyet dünyanın dörtte üçünü dörtte birine köle etti.

Bugün bu tezaadın, en keskin cephesini, Rönesans medeniyetinin kalbini teşkil eden Avrupa'daki tezat ve uzviyet bozukluklarında görüyoruz.

Kapitalizm büyük bir tezaad içinde, devletlerin dış siyasalarıyla, ekonomik menfaatleri birbirinin zıddına işliyor, tıpkı bir hastanın vücudundaki hararetle nabzın birbirini tutmaması gibi. Bu günkü medeniyet de daha öncekiler gibi tezatlar içinde can çekişiyor.

İtalya – Habeşistan Savaşı sırasında Kurun gazetesi, “Bir İngiliz Karikatürü” ismiyle ilk sayfasından neşrettiği bir karikatürle Avrupa’da yükselen faşizmi tenkit etmiştir. Karikatürde Faşist Emperyalizm etiketli bir kişi Habeşistan’ı temsil eden adama medeniyetin en değerli nimeti olarak yoksulluğu vaat etmektedir.

Resim 5.4. Faşizm Emperyalizmi (10 Ekim 1935 (6376)), (Kurun, 1935: 1)

Sadri Etem, Avrupa ve Avrupalı tariflerinin tam olarak yapılmadığından bu mefhumlara karşı yanlış bir anlayışın geliştiği kanaatindedir. Avrupa’yı fikrî cihetiyle yani teknikte ilerlemiş, iktisaden gelişmiş bir şekilde anlamak yerine “korku ve hayranlık” ifadesi olarak anladığımız için Avrupa bizim algımızda adeta kutsal bir mekân mahiyetinde kalır. Zira Avrupa’ya gidenleri hacı gibi karşılamak böyle bir

anlayışın tezahürüdür (Ertem, 1935c: 3). Yazar, bu düşüncesiyle Avrupa'yı coğrafi yönden veya zahirî yönden anlamının yanlış olduğunu anlatmaya çalışmıştır. İyi giyinmek, cesur konuşmak ve gerçekçi olmak gibi hasletlerin Avrupa'ya irca edilmesi doğru değildir. Zira tüm bu özellikler Doğu'da da bulunabilir. Dolayısıyla Avrupa fikir ve tahsil cephesiyle ele alınmalıdır.

Sadri Etem, 16. yüzyılda Rönesans ile beraber başlayan ve ilmî inkişafın yolunu gösteren “Avrupa”yı fikrî bir ideal olarak kabul etmiştir. Ertem'in şu satırları onun garp veya Avrupa tanımını anlamak açısından önem arz eder (Ertem, 1940c: 2):

Avrupa'nın, şarkın, garbın hududunu fikrin inkişaflarıyla ölçmek lazımdır. Avrupa, ve umumiyetle garp deyince müspet ilme kıymet veren, tabiata ve insana doğru giden, Rönesans dünyasının yarattığı havayı teneffüs eden, onun kıymet ölçülerine göre hayatının mimarisini kuran insanları hatırlarız. Makineleşen, müspet ilmin üstün kıymet aldığı dünya ancak 16 ıncı asırdan itibaren doğmaya başlamıştır.

16 ıncı asırdan beri başlayan bu dünya gitgide coğrafya ile irtibatını kesmekte, tefekkür ve hayat tarzı etrafında temerküz etmektedir.

Yazar bu ifadelerden yola çıkarak Avrupa veya garp mefhumunu fikrî bir zemine oturtmuştur. Bu fikri takip eden kişi, nereli olursa olsun Avrupalı veya Batılıdır. Öte yandan Avrupa'da doğduğu hâlde Rönesans öncesi dünyayı takip eden kişi de Avrupalı değil, geriliği temsil eden bir zihin yapısının örneğini taşır (Ertem, 1940c: 2).

Batılılaşma mefhumunun daha çok fikrî bir zeminde ele alındığı Vakit gazetesinde, Batılı kavramını hatırlatan kavramlar üzerine de muhtelif yazılar neşredilmiştir. Hüseyin Hulki'nin iki hafta arayla neşrettiği “İptidaî ve Medenî İnsan” ve “Eski ve Yeni” başlıklı yazıları Batılılaşma kavramı tetkik edilirken başvuru kavramları olmasından dolayı dikkat çekicidir. Esasında yazar, ismi geçen makalelerde Batı'ya doğrudan bir atıfta bulunmamıştır. Bunun yerine bahsi geçen kavramları ilmî bir şekilde tetkik etmek suretiyle izah etmeye çalışmıştır. Yazara göre iptidaî insan, nefsinin asgarî bir surette doyurmak, fizikî ihtiyaçlarını karşılamak gibi hayatî işleri yapmaya çalışır. Bu hayat, iptidaî insanın en tabîî duygularını yaşamasına da imkân vermiştir. Bu yüzden iptidaî insanda, şefkat, insana-hayvana sevgi, keder gibi hislerle dolu olmak doğal bir özellik hâlini almıştır. Buna karşılık kültür ve ahlâk seviyesinin artması, ilim ve sanat sahalarındaki gelişmeler, iktisadî ilişkiler ve modernizmin gerekli kıldığı bazı özellikler medenî insanın da daha egoist ve küçük ihtiraslarının zamanla gelişmesine sebep olmuştur. Bu yüzden iptidaî insan, işte bu manevî cihetiyle

modern insana nazaran daha üstündür. Zira egoizme sürüklenen medenî insan, sahip olmak arzusuyla her şeyi para fikriyle ölçmeye çalışır, bu da maddî hayata sarılan bir insan yaratır (Hulki, 1945a: 2).

Hüseyin Hulki, ikinci makalesinde ise eski ve yeni kavramlarını tarihî bakımdan bir tahlile tabi tutmuştur. Eski ve yeni arasındaki ayrım, esasında hayatın değişen şartlarına uyum sağlamayla ilgili bir durumdur. Zamana göre değişen kıymetler her devirde kendi ihtiyacına uygun icat ve fikirlerin gelişimine zemin hazırlar. Bugün modern endüstride kullanılan teknik veya sinemada kullanılan yeni teknikler, elbette geçmişteki sisteme nazaran daha iyidir. Bununla beraber eskiye dair öyle kıymetler de vardır ki, bilhassa sanat alanında hâlen geçerliliğini ve değerini muhafaza etmeye devam eder. Terbiyede, ahlâkta, kadın-erkek ilişkisinde yeni kıymetler husule gelmiştir (Hulki, 1945b: 2). Yazar, bu yazılarında Batıdan bahsetmemekle beraber değişen kıymetlerin ve medenî insanın ilimde, kültürde ve sanatta yükseldiğine işaret etmekle beraber daha materyalist ve egoist bir insanın doğduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla yeni kıymetlerle yaşayan bu medenî insan, yazar tarafından tenkit edilmiştir.

Sonuç olarak Batılılaşma mefhumu, Vakıf sütunlarında umumiyetle bir ideal olarak ele alınmıştır. Fakat II. Dünya Savaşı'nda yine Batıdan çıkan faşist hareketler tenkit edilmiştir. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş öncesinde siyasî olarak Batıya daha yakın bir konuma gelen Türkiye, siyaseten de o yolda ilerlemiştir. Vakıf yazarları da fikren Avrupalı görüşü benimsemiş ancak bu görüşün yeni kıymetlerle tahrip edildiğini vurgulamıştır.

5.3.3.1. Maarif meselesi

Maarif, bu devrede de önemli bir mesele olarak ortaya çıkar. Gazete sütunlarında maarif konusuna dair yazıların uzman görüşlere ve ciddî tahlillere açılmış olduğu görülür. Maarif, her şeyden önce kültürel değişimi mümkün kılacak ve çağa uygun yeni inkılapları devreye sokarak onları geleceğe taşıyacak müesseselerdir. Bunun yanı sıra Cumhuriyet'in temel değerleri maarif vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılır. İşte gazetenin maarife olan bakış açısı budur. Bununla birlikte hem nitelik hem de nicelik olarak eğitimde yaşanan sıkıntılar gazete yazarları tarafından tahlil edilmiş ve muhtelif çözüm teklifleri sunulmuştur.

Bu yayın devresinin önemli konularından biri öğretmen yetiştirme usulüdür. Öğretmen okullarının hangi niteliklerle ve hangi sistemle işlemesi gerektiğiyle ilgili yürütülen bir tartışmada Kurun gazetesi sütunlarında terbiye doktoru H. Fikret Kanad'ın “Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli?” başlıklı bir yazı dizisi neşredilmiştir. Yazara göre öğretmen okullarında yetişecek öğrenciler, öncelikle iyi bir ev terbiyesi almış olmalı ve yaşadığı muhitte bunu birleştirmiş olmalıdır. Şehirde vazife alacak talebelere mekteplerde iyi bir seciye kazandırılıp sorumluluk verilmelidir. Köy okullarına gidecek olanlar bu konuda nispeten biraz daha şanslıdır. Talebeler, mutlaka “uygulamalı eğitim” sürecinden geçmelidir. Ayrıca müfredatta sathi ve çok bilgi olmamalı, “az ve öz” bir program yapılmalıdır. Nazarî ve amelî dersler ayrı ayrı planlanmalıdır. Öğretmen okullarında iki ayrı müdür bulundurulmalı, bunlardan biri idarî işleri diğeri ise tedrisat işlerini yürütmelidir. Eğer işin manevî kısmı, yani yalnızca öğrencilerin eğitimiyle ilgilenecek bir müdür olmazsa, bu, terbiyevî yönden çıkabilecek arızaların tetkik edilememesine sebep olur. Bunun dışında muallim mekteplerinden mezun olan ve bilhassa köylere dağıtılacak olan genç öğretmenlere fizikî şartları uygun bir ortamın sağlanması, mesela bir ev tahsisî önemlidir. Böylece köyde kalmaya devam eder ve okul faaliyetleri ile sosyal ilişkilerini aynı muhitte sürdürebilir. Nitekim Almanya ve İngiltere gibi gelişmiş Avrupa devletlerinde de bu şekildedir (Kanad, 1935: 8). Köylere öğretmen göndermek meselesi, devrin maarifinin hedeflerinden biridir. Fakat devrin şartlarına göre bütün Türkiye’de yaklaşık 35 bin köye 35 bin öğretmen göndermek imkânsızdır. Devrin Kültür Bakanı Saffet Arıkan, ordu içinde okuma yazma bilenlerin köy okullarında öğretmen olarak görevlendirileceğine ilişkin sözleri en azından ilk tahsildeki açığı kapatmak için önemli bir adımdır. Mehmet Asım, bu adımı “memleketin irfan hayatı bakımından bir devrim” olarak değerlendirmiş, kültürün memleket sathına yayılması adına önemli bir adım olarak görmüştür (Us, 1936t: 1-2).

Bu dönemde tartışılan maarif meselelerinden bir diğeri de ders verme usulüdür. Öğrencilerin önemli bir kısmının düşük notlar alması, sınıfta kalması ve başarısız olmalarının esas sebebi nedir? İşte bu sorunun cevabı üzerine başlayan tartışma aslında hâlen güncelliğini koruyan önemli bir eğitim meselesidir. Mehmet Asım, öğrencilerin başarısızlığının en büyük sebebini ders verme usulüne bağlamıştır. Ders kitaplarının yetersizliği, öğretmenlerin yetersizliği gibi temel eğitim meseleleri kısa sürede halledilemez. Fakat ders verme usulünün değişmesiyle öğrencilerin başarısı

artırılabilir. Kurun başyazarına göre bir öğretmenin en önemli vazifesi, öğrencilere bir konuyu kendi kendilerine öğrenebilmeleri hususunda kılavuzluk etmesidir. Bu yüzden öğretmenin kitaba bağlı kalarak öğrencilere konu anlattığı ve içlerinden bir kısmını sınadığı mevcut öğretme usulünden vazgeçilmelidir (Us, 1935h: 1-2). Bunun yerine, öğrenci dersten önce hazırlık yapmalı ve anlatılacak konuya çalışıp gelmelidir. Öğretmen ise konuyu bilen öğrencinin öğrenme sürecini tetkik ederek ona rehber olmalı, en önemlisi bir öğrencinin kendi kendine kitaptan öğrenebilmesini sağlamalıdır (Us, 1935i: 1).

Mehmet Asım'ın bu konuyla bağlantılı olarak ele aldığı bir diğer mesele ise okutulan kitaplardır. Yazara göre bir memlekette bir konuya dair okutulacak olan kitapların memleketin mevcut vaziyetine uygun olması gerekir. Mesela iktisat alanında eğitim gören öğrencilerin liberal veya komünizm temelli iktisat kitaplarını değil Türkiye'nin takip ettiği devletçilik sistemine uygun kitapları okuması ve öğrenmesi daha doğrudur. Dolayısıyla yabancı kitapların okutulmasında millî ihtiyaca cevap verecek mahiyette olanların tercih edilmesi gerekir (Us, 1936u: 6).

Vakit başyazarı, “İyi muallim kimdir?” sorusunun cevabını araştırdığı başka bir makalesinde ders verme usulüyle ilgili bazı tavsiyeler vermiştir. Yazara göre iyi bir muallim yalnızca okuttuğu dersi iyi bilen veya güzel konuşabilen kişi değildir. İyi muallim olmak, dersten sonra öğrencilerin ders hakkında öğrendiklerini zihinlerinde düşündürebilme yolunu bulmaktır. Bu yüzden ders kitaplarında yer alan konuları daha geniş ve ayrıntılı bir şekilde anlatmak yeterli değildir. Öğrenilen konunun hazmedilmesini ve benliklere işlenmesini temin etmektir. Dolayısıyla yazara göre önemli olan öğrencilerin edindikleri malumatı “muhakeme etmek”, onunla “hayattan istifade etmek” özelliklerini geliştirebilmektir (Us, 1939k: 1).

Mekteplerde disiplin konusu, maarif başlığı altında işlenen meselelerdendir. Başyazar, öğrencilere verilecek cezalara ilişkin yeni düzenlemeyi değerlendirdiği yazısında okul idaresine kınama ve uzaklaştırma kararını doğrudan uygulama yetkisi verilmesini isabetli bir karar olarak değerlendirmiştir. Özellikle uzaklaştırma cezaları daha önce Maarif Vekâleti'nin tetkiki neticesinde uygulandığı için bu süre içinde geçen zaman dilimi cezanın tesirini zayıflatıyordu. Şimdi yalnızca Maarif Vekâleti'ne cezayı bildirmek yeterlidir. Mehmet Asım'a göre okullarda disiplinin asıl amacı “şuurlu disiplin” olmalıdır. Yani “ceza tehdidine müracaat edilmeksizin akıl ve

idrakine, insanlık izzetinefsine hitap ederek talebede sağlam bir karakter” oluşturmaya yardımcı olmaktır. Şuurlu disiplin, Türk gençlerini çalışmayı zevk edinmiş, geleceğini bilgili bir şahsiyet olarak tasavvur eden kişiler olarak yetiştirmektir (Us, 1939l: 5).

Hakkı Süha Gezgin, mektepte bilgi kadar ahlâk ve disiplinin de birbirini tamamlayan unsurlar olduğu görüşündedir. Uzun süredir tartışılan terbiye meselesi hâlen belli bir düzende değildir. Umumiyetle yapılan şey eline fırsat geçen kişinin, dışarıdan öğrendiği ve etkisi altında kaldığı tesiri terbiye sistemi şeklinde sunmaktan ibaret olmuştur. Disiplin meselesinin düzelmesi, her şeyden önce mekteplere has bir nizamname ile tesis edilebilir. Bunun yanı sıra disiplin ve terbiyede ceza önemli bir yer işgal eder. Gezgin’e göre şehirdeki polis neyse mektepteki ceza da odur. Büyük devletlerin eğitim sistemlerinde bile ceza vardır, çünkü “disiplin müeyyidesiz olmaz” (Gezgin, 1937b: 3). Gezgin, bir başka yazısında ise disiplin meselesini daha geniş bir çerçeveden ele almıştır. Buna göre umumî görüş çocuğun sanki yalnızca mektebin malı olduğu düşüncesine dayanır. Oysaki “çocuk, ailesi, sokağı, mektebi, muaşeret, zevki ve eğlencesiyle bütün cemiyetin malıdır.” Bu itibarla çocuğun terbiye ve disiplininde yalnızca mektep rol oynamayacağı için devletin alması gereken tedbirler de önem taşır. Okuldan kaçarak eğlence mekânlarına giden, kahve, oyun salonu ve gündüz sinemalarına giden çocuğu buralardan uzaklaştırmak gerekir. Bu yüzden ana-baba, mektep ve polis bir arada çalışarak çocuğu bu yerlerden uzaklaştırmalıdır. Bu yüzden mekteplerin verimsiz olduğunu söyleyerek işin içinden çıkmak yanlıştır. (Gezgin, 1940b: 3).

Türkiye’de maarifin mahut meselelerinden biri olan kemiyet ve keyfiyet konusu, bu yayın devresinde de zaman zaman tartışılmıştır. Sadri Etem, 17 Ağustos 1936 (6682) tarihli “Kalite ve Kantite” başlıklı yazısında kültür işinde niteliğin (kalite) her şeyden önce gelmesi gerektiğini belirtir ve şu soruyu sorar: “Mesela; hocasız mektepler, derme çatma, şuradan buradan devşirilmiş hocacıklarla idare edilmek istenen müesseseler, memleketin irfan hayatına, kültür seviyesine neler ilave edecektir?” Bu yüzden kemiyete umut bağlayarak kültür davasında başarılı olunamaz (Ertem, 1936c: 2). Mehmet Asım ise “Liselerimizi Nasıl Islah Edeceğiz?” başlıklı yazısında lise meselesini ele almıştır. Lisede kalitenin düşmesinin sebeplerini tetkik eden başyazara göre bunun üç ana sebebi vardır: ilki, öğrencilerin ve sınıf mevcudiyetinin çokluğu. Mevcudu 60-80’i bulan sınıflarda öğretmen sınıfa hâkim

olamamakta, çalışkan öğrencilerle yeterince ilgilenememektedir. İkinci mesele, mekteplere has bir nizamnamenin olmayışıdır. Bu da disiplin kararlarının caydırıcılığını ortadan kaldırır, dolayısıyla terbiye hak ettiği amaca ulaşamaz. Sonuncusu ise özel mekteplerin vaziyetidir. Hususî mekteplere resmî bir mevki verilmesi tenkit edilmektedir. Mehmet Asım, bu kalite meselesinin çözümüne dair şu teklifleri sunmuştur (Us, 1937g: 2, 8):

Fikrimizce bu lise meselesinin halli şeklini ararken göz önünden uzak tutulmamak icabeden mühim hedef bu terbiye müesseselerinden çıkacak talebelerden hatta bir kısmının şehadetnameli serseriler telakki edilmemesinin teminidir. Bunu temin etmek için zaruret varsa lise tahsili umumiyetle devletleştirilebilir. Yahut hususî mekteplerde tahsil gören talebelerin resmî mekteplerde tahsil etmiş gençlere mahsus hakları istihsal edebilmeleri için devlet mekteplerinde ayrıca imtihana tabi tutulmaları yolunda bir usul kabul olunabilir.

Maarifte kalite (nitelik) veya keyfiyeti sağlayacak en önemli konu ilim adamı yetiştirme meselesidir. Tarık Artel imzasıyla neşredilen “İlim Adamının Yetişmesinde Cemiyetin Rolü” başlığını taşıyan makale bu hususu tetkik eden yazıların başında gelir. Yazara göre ilim adamının yetişmesinde zekâ, yetenek, çalışma gibi şahsî unsurların rolü çok önemlidir, fakat bu hususiyetlerin tamamlanmasında cemiyetin rolü de bir o kadar önem arz eder. Artel, yazısında aile muhitinden ziyade mektep muhitinin tesiri üzerine düşüncelerini açıklamış ve meseleye daha çok pedagojik bir metot ile bakmıştır. Şöyle ki ilk tahsil devresinden sonra gelen lise eğitimi orta tahsili teşkil eder. Üniversite ile yüksek tahsil tamamlanır. İlk ve orta tahsilde *etüt* etmeyi öğrenmek, yüksekokulda başarıyı artıran belki en önemli temeldir. Zira *etüt* metotlarını orta tahsilde kazanan öğrenci yüksek tahsilde kendi metodunu seçerek branşında daha derin konuları öğrenmeye başlayabilir. Fakat bu da ilim adamının yetişmesi için yeterli değildir. “Assimilation” yani hazmetme devresinde “tekrarlama ve tefekkür” şartlarını yerine getiren kişi alanında çok fazla şey öğrenir. İşte burada cemiyet devreye girer. Zira burada ilim adamı adayı olan kişinin cesaretlendirilmesi, teşvik edilmesi ve belki de en önemlisi zaman gibi muayyen sınırlar içerisine hapsedilmemesinin temin edilmesi gerekir. Zira her ilim için gereken süre değişkenlik gösterir. Yazar burada bir vakitler ilim ve irfan hayatına büyük katkılarda bulunmuş olan ilim adamları, sanatkârlar ve edebiyatçıların himaye edildiğini hatırlatır (Artel, 1938: 2, 10). Dolayısıyla Tarık Artel’e göre (1938: 10) bir toplumda “ilim adamı yetiştirmek problemini halletmek için o cemiyetin muvaffakiyete varıncaya kadar

oldukça uzun süren bu yetiştirme devresinde lazım olan maddî ve manevî şartları temin etmesi” gereklidir.

Hakkı Süha Gezgin, nitelik ve nicelik meselesini ele aldığı bir yazısında Türkiye’de aile reislerinin ancak yüzde 3’ünün tahsil dereceleri hakkında fikir sahibi olduğundan ihtiyaca göre kurulan mekteplerin yanı sıra ailelere bu yönde yol gösterilmesinin de ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Köy enstitülerinin geliştirilmesi ve sanat okullarının açılması bu yolda atılan önemli adımlardır. Gezgin’e göre bilhassa lise eğitiminde kemiyet değil keyfiyet –nitelik- önemlidir. Geri kalan kuru kalabalığın ise faydasından çok zararı dokunur. Bu yüzden nitelikli bir maarif için muhite uygun okullar, bilinçli bir ana-baba ve sanat okulu gibi ihtisaslaşmış mektep çeşitliliği önem arz eder (Gezgin, 1941: 3).

Vakit başyazarı Mehmet Asım, kalite meselesiyle ilgili ilginç bir çözüm teklifi sunmuştur. Buna göre eğitimde kalitenin artırılması istidatlı, çalışkan ve kabiliyetli gençlerin seçilmesiyle mümkün olur. Yazar, işte bu düşünceden yola çıkarak orta ve yükseköğretimin ücretli olmasını teklif etmiştir. İstisna olarak memleket menfaati ve başarının ödüllendirilmesi adına zeki ve çalışkan oldukları hâlde maddî durumu olmayan öğrenciler, devlet tarafından okutulmalıdır. Seçme usulü ise sınav ile gerçekleştirilebilir. Mehmet Asım, makalesini İsmet İnönü’nün bu konu hakkında söylediği “Bin yarım adam bir tam adamın yerini tutmaz” sözlerini örnek göstererek tamamlamıştır (Us, 1943c: 1).¹⁰⁵

Mehmet Asım, “Türk Profesörü Nasıl Yetiştireceğiz?” başlıklı yazısıyla ilim adamı yetiştirme meselesine başka bir boyut katmıştır. Maarif sistemi tenkit edildiği kadar idarecilere sitem de edilen yazıda başyazar, yabancı profesörlere yüksek maaş ödendiği hâlde ilim adamı yetişmemesinden ve üniversitenin bu konuda denetlenmemesinden şikâyet eder. Çünkü yabancı profesörlerin getirilme amacı, Türkler arasında bulunmayan bir kürsüdeki boşluğu doldurarak ders vermelerini sağlamak, bu sırada da öğrencilere ders verebilecek profesör yetiştirmektir. Bu mesele,

¹⁰⁵ Yunus Kâzım Köni, Cumhuriyetin maarif politikasını ele aldığı yazısında maarifte kalitenin artması ve esas hedefe doğru yürümenin anahtarının, okumayı bir zaruret hâlinden çıkararak ihtiyaç hâline sokmak olduğunu belirtmiştir. Türkiye nüfusunun yüzde 80’i kırdı yaşamaktadır. Bu maarifin gelişimi için menfi bir durumdur. Bununla beraber Köy Enstitüleri, köy öğretmeni yetiştirmek suretiyle köyün ihtiyaçlarını kısmen karşıladığı için önemli bir projedir (Köni, 1943a: 2).

kısa zamanda konuyu kavrayabilecek tecrübeli öğretmenlerin kürsüye girmelerini sağlamakla çözülebilir (Us, 1937h: 1, 10).

Vakit gazetesinde maarife dair meselelerin ilmî bir şekilde tetkik edildiği ve muhtelif çözüm önerilerinin sunulduğu yazılar önemlidir. Çocukların terbiyesi meselesi bu dönemde kayda değer bir konu olarak ön plana çıkar. Münir Raşit Öymen, 23 Nisan 1944 (9404) tarihli nüshada “Türk Çocuğunun Terbiyesi” başlığıyla neşrettiği makalede terbiye işinin her şeyden önce bir ilim işi olduğunu belirtmiş, ardından iktisadî kaynakların bu mesele için ayrılmış olmasının önemine dikkat çekmiştir. Bu yüzden Avrupa milletleri bu konuda bizden daha iyi bir seviyededir. Kendi iktisadî şartlarına göre gelişmek zorunda olan Türk maarifi, bilhassa son yıllarda attığı adımlarla Türk çocuğunun tahsil ve terbiyesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bununla beraber pek çok noksanlık da bulunmaktadır. Yazara göre okullarda “Çocuk Bakımı” dersinin yanı sıra bir de “Çocuk Ruhu ve Terbiyesi” konusuna dair de derslerin konulması gerekir. Bunun dışında çocuk ve terbiye konusu maarifi ilgilendirdiği hâlde esasında her şeyin göz önünde tutulduğu kapsamlı bir devlet işidir. Bu itibarla ilmin gösterdiği yoldan yürümek ve bu işi ona göre planlayarak çalışmak gerekir (Öymen, 1944: 3).

Bu konuyla ilgili düşüncelerini serdeden bir diğer yazar ise Hüseyin Hulki’dir. “Çocuk ve Terbiye” başlıklı makalesinde yazar, daha çok meseleyi ilmî bir açıdan tetkik etmiştir. Hulki’ye göre çocuğun terbiyesinde iki zıt tesir rol oynar: cemiyet içinde karşılaştığı manevî tesir ile hayatın içinde kendi deneyimiyle karşılaştığı tesir¹⁰⁶. Çocuk bu iki tesirin arasında kalır. Bununla beraber kendi deneyimlediği (tecrübî) tesir, eğer yetiştirilirken çocuğun ruhuna uygun sebeplerle de örtüşmüşse onu tercih eder. Çoğu çocuğun okul çağlarında özellikle ortaokuldan başlayarak yaptığı tembellikler de böyle bir sebebe dayanır. Kolaydan para kazanmanın sanki bir yetenekmiş gibi sunulduğu bir muhitte yetişen çocukta başka işlere, mesela kendi işi olan derse karşı bir isteksizlik ve ihmal oluşur. Hüseyin Hulki, çocuğun terbiyesinde meydana gelen bu noksanlığın sanat vasıtasıyla kapatılacağı kanaatindedir. Sanat

¹⁰⁶ Biz buna “tecrübî tesir” de diyebiliriz. Çocuğun kendi başına sokakta oynarken karşılaştığı tecrübelerle dayanır. Hüseyin Hulki bu hususla ilgili yabancı bir evin bahçesinden dışarıya sarkan erik ağacının meyvelerini koparan bir çocuğu örnek göstermiştir. Bu çocuk, kendi başına duvara tırmanmış, belli zorluklardan geçmiş ve meyveye ulaşmıştır. Burada çocuğu mutlu eden şey esasında erikten ziyade bir oyun faaliyeti olan duvara tırmanma başarısıdır. Eve gelen çocuk, ailesi tarafından uyarılır fakat yaptığından vazgeçmez. Çünkü yettiği muhitte bu işin sade bir faaliyet olduğuna alışmıştır.

terbiyesi, “terbiye usullerinin başında gelen ve ahlâk sistemini” tamamlayan bir eğitimidir. Çocuklar, tıpkı Antik Yunan’da olduğu gibi, medeniyet mefhumunu teşkil eden bilgi ve sanat birikimine ihtiyaç duyulan ve “bu ihtiyacı takdir eden fikirler içinde” yetişmelidir. Oysa bazı geri anlayışlar, sanatı çocukların gözünde bir hayal mevzuu olarak göstermiştir. Bu telakki yüzündendir ki kültür ve medeniyet şuurundan mahrum bir çocuk yetişir. Terbiyede ikinci önemli mesele çocuğun yaşına uygun bir şekilde yaşamasına ve dış dünyayı tanınmasına izin vermek, mücerret terbiye sisteminin katı kurallarına sıkıştırmamaktır. Zira bazen bu belirlenmiş kurallar çocuğu yaşından büyük kabul etmek suretiyle ondaki yaşama sevgisini düşürür (Hulki, 1944: 2, 5).

Sonuç olarak Vakıf gazetesi, maarife dair pek çok konuyu tetkik eden geniş bir muhteva hazırlamıştır. Burada ele alınan konular, Vakıf’ın bu yayın devresinde maarife dair en çok tartışılan meseleler olup bunun dışında da maarif başlığı altında değerlendirilebilecek pek çok konuya dair muhtevaya sahiptir. Köy enstitüleri, Türk maarifinin bir önceki devrede hedeflediği muhite göre meslek okullarının teşkili projesinin bir mahsulü hüviyetindedir. Eğitimde nitelik ve nicelik meselesine dair çok farklı görüşler bulunmakla beraber ikisinin dengede yürütülmesi, mümkün değilse de niteliğin artırılmasını temin etmenin daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Orta ve yüksek tahsil için imtihan tavsiyesi, yetenekli ve çalışkan olduğu hâlde fakir çocukların devlet tarafından himaye edilmesi gibi çözüm teklifleri niteliğe dair olanlardan bazılarıdır. Mekteplerde disiplin konusu, yalnızca maarifin değil emniyetin ve muhitin, hatta tüm cemiyetin ortak tesiriyle çözülebilir. Çocukların terbiyesinde ise ilmî gelişmelerin takip edilmesi, iktisadî kaynak, sanat eğitimi gibi düşünceler ön plana çıkmıştır.

5.3.3.2. Lisan meselesi

Vakıf gazetesi, *Kurun* ismiyle neşredilmeye başladıktan sonra lisan bakımından çok büyük bir değişim geçirmiştir. Dil İnkılabı ile öz Türkçe kelimeler gazete muhtevasında sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Bu yüzden *Kurun* devri, bilhassa ilk üç yıl itibarıyla tasfiyeci anlayışın hâkim olduğu öz Türkçenin tatbik edildiği dönemdir. Hemen her gün kelimelerin öz Türkçe karşılıkları gazetenin bir sayfasında küçük bir sözlük mahiyetinde yer almıştır. Bunun yanı sıra yazarların makale, fıkra ve deneme gibi yazılarında öz Türkçe kullanmaya gayret ettiği gözlenmiştir. Arapça asıllı kelimeler parantez içinde verilerek öz Türkçe kelimelerin anlamları da yazıların

içerisinde verilmiştir. Bu yüzden bu dönem, Mehmet Asım'ın da dediği gibi deneme devresidir.

Vakit (Kurun) gazetesinin öz Türkçe konusundaki görüş, düşünce ve kanaatleri bir önceki bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde öz Türkçenin gazeteye nasıl yansıdığı ve Güneş Dil Teorisi hakkında gazete muhtevasının mahiyeti incelenmiştir. Öz Türkçe, gazete muhtevasında bir süre yerini koruduktan sonra 1938 yılıyla birlikte etkisini kaybetmiştir. Bu tarihten sonra Türk dilinde yeni bir terkip doğmaya başlamıştır. Osmanlıca kelimelerin büyük bir bölümü tekrar kullanılmaya başlanmış olmakla beraber Farisî ve Arabî terkiplerle oluşturulan kelimelerin kullanımı ortadan kalkmıştır. Ayrıca Dil İnkılabının tesiriyle bazı öz Türkçeden türetilmiş kelimeler dil hayatında tutunmuş, Osmanlıca kökenli kelimelerin yerini almıştır. Bunlar, gazete muhtevasına da yansıyan yeni terkinin ilk örneklerini teşkil eder.

Kurun'un ilk günlerinde Mehmet Asım, öz Türkçenin dilimize hâkim olmaya başladığı, bununla beraber bazı hataların yapıldığını belirtmiştir. Bir metinde bir kısmı Osmanlıca bir kısmı öz Türkçe kelimelerin bir arada kullanılmasının karışıklığa sebep olacağını belirten yazar, dilde öz Türkçe kelimeleri hâkim kılabilmek için “Öztürkçe düşünmek” gerektiği kanaatinde (Us, 1934ç: 1-2). “Deneme Devresi” başlıklı makalesinde ise öz dil ile yazılan yazıların hâlen deneme merhalesinde bulunduğunu belirterek öz Türkçe metin kaleme alırken dikkatle hareket etmek gerektiğini söylemiştir. Çünkü öz Türkçe ile yazılmış metnin karşı tarafça da anlaşılması gerekir. Sözlük dışında üretilen öz Türkçe kelime kullanımına azamî dikkat gösterilmeli, bu konularda dilbilimcilerin bu kelimeleri tetkik etmesi beklenmelidir (Us, 1934d: 1).

Hakkı Tarık Us, öz Türkçeye alışma sürecinin kolay olmadığı kanaatinde. Ancak kendi neslinin yaşadığı bu sıkıntıları büyük bir onur olarak değerlendirmiştir. Çünkü yazara göre Osmanlıca artık Türklerin inkılapçı ilerleyişine ayak uyduramaz bir haldedir. Önceki nesiller bu işi hep yarına bıraktığı için dil inkılabı gerçekleşmemiştir. Hakkı Tarık, bir işin bitirilmesi için önce başlanması gerektiği düşüncesindedir. İşte Türkçenin öz diline dönüşü zorlu da olsa başlamış bir süreçtir ve geçmişten kalan düzensizlikleri ortadan kaldırmak azmindedir (Us, H. T., 1934: 1-2).

Dil değişimi, öz Türkçe ile yazmak ve Arapça ve Farsçadan alınmış kelimeleri Türkçeden çıkarmayı hedefleyen bir harekettir.¹⁰⁷ Bu hareket, zaman zaman tenkit edilmiştir. *Kurun* gazetesi, bilhassa ilk yayın devresinde dil değişiminin Türkler için ne kadar gerekli olduğunu, dolayısıyla karşı tenkitlerin yersiz olduğunu savunmuştur. Mesela 28 Aralık 1934 (6099) tarihli nüshada Celal Nuri İleri, “Arapça” başlığıyla neşredilen başyazısında dil değişimini çağın bir gerekliliği şeklinde değerlendirmiştir. Yazara göre Arapça, Batı gelişirken uyuyan bir dildi. Ondan etkilenen Osmanlıca da meşhur ediplerin eserlerinde de olsa yeni kültür ve medeniyeti ifade kabiliyetinden mahrum kalmıştır. İleri’ye göre bu dil (1934c: 1, 4), 1934 senesi itibarıyla “mzeliktir”. Türkçenin artık ondan alabileceği kalmamıştır. Hakkı Süha Gezgin de dil değişimini tenkit eden İtalyan gazetelerine hitaben yazdığı bir yazıda ztrke hareketini yeni bir anlayışın ilk merhalesi olarak yorumlamıştır. Türklerin Asya çöllerine döndüğünü beliren İtalyan gazetesinin ztrke hareketine atıfta bulunduğunu beliren Gezgin (1935c: 3), Türklerin bu inkılap ile le değil öz benliğine döndüğünü belirtmiştir.

Sadri Etem ise, dil değişimini “Batı Asya’daki Rönesansın birinci belgesi” olarak görür. Yazara göre Türkiye’de ve İran’da gerçekleşen dil inkılabı millî edebiyata dönüşün bir göstergesidir ve bu süreç tıpkı Batının Latinceye, ulusal dil ve edebiyatına dönüşüyle benzer özellikler gösterir. Bu yönüyle aslında dilde kendini gösteren değişim, görüş ve düşünce ayrılığının da bir yansımasıdır. Bu yüzden dil değişimi, biraz da Arap dşnşnden kopuşu ve ulus düşüncesine doğru gidişi temsil eder (Ertem, 1935: 3).

Mehmet Asım Us, dil değişiminin bir inkılap değil de uzun yıllardan beri devam eden bir arıtma işi olduğunu söyleyenlerin çekingen davrandıklarını belirtmiştir. Yazara göre dil değişimi, “gerçek bir devrim” hareketidir. Bununla birlikte siyasi inkılaplar gibi kısa sürede değil uzun vadede gerçekleşmesi mümkün olan bir devrimdir. Mehmet Asım’ın şu ifadeleri dil değişimini hangi zeminde gördüğünü ortaya koymaktadır (Us, 1935j: 1):

¹⁰⁷ Bu hareket, z Türkçenin deneme devresinde resmî bir hâl kazanmıştır. Mehmet Asım’ın 25 Mart 1935 (6181) tarihli yazısından anlaşılmaktadır ki Türk Dili Tetkik Cemiyeti gazetelere Osmanlıca kelimelerin yerine kullanılması için ztrke Karşılıklar Kılavuzu göndermiştir. Kılavuzda yer alan kelimelere dair görüş alışverişinin de olabileceği belirtilmiştir. Mehmet Asım, bu z Türkçe karşılıkları “Türk Dilinin Anayasası” şeklinde tanımlamış ve kısa bir süre içinde büyük bir Türkçe sözlük teşkil edileceğini belirtmiştir (Us 1935i: 1).

Evet siyasal inkılapların kimi beş, on gün içinde yapıp bitirilebilir. Dil inkılabının tamamlanması ise uzun yıllara muhtaçtır. Fakat bir inkılap (devrim) ile tekâmülü (evrim) birbirinden ayırt eden şey birinin kısa öbürünün uzun kurun içinde olup bitmesi değildir. İnkılap (devrim) bilerek ve düşünerek (şuurlu) yapılan bir değişimdir. Tekâmül (evrim) ise eşyada ve hayatta kendi kendine olan değişimlerdir. Onun için bugün Türk dilinin varlığı üzerinde yapılmakta olan geniş ölçüdeki arıtma ve yaratma ameliyatına ve onun vereceği sonuçlara inkılap (devrim) diyememek yersiz bir çekingenlik olur.

Öz Türkçenin deneme devresi, Vakit sütunlarına dil değişiminin geçmişten yalnızca dil olarak değil düşünüş ve yaşayış olarak da bir ayrılığı temsil eden bir inkılap hareketi şeklinde aksetmiştir. Bu kopuş hareketi, dilde köklü bir değişime sebep olmamıştır. Daha çok Türk dilinde vuku bulan yeni terkinin bir halkası olmuştur. Fakat bu terkipten önce “Güneş Dil Teorisi” ile dilde millileşme hareketi daha ileri bir noktaya taşınmıştır. Vakit’in dil konusundaki faaliyetleri bütün iyi niyetine rağmen ideolojik mahiyeti aşamamış, siyasî bir mesele olmaktan ileri gidememiştir. Bu mesele bugün bile mahzurları görülen bir siyasî faaliyet mahiyetini haizdir. İlmî bir veçheden mahrumdur. Ne getirip götürdüğü tartışmaya açık olan lisan inkılabında Güneş Dil Teorisi ile tasfiyeci anlayıştan dönülmüştür.

5.3.3.2.1. Güneş dil teorisi

Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC), öz Türkçeye ilişkin araştırmalar yaparken 1935 yılının Kasım ayında Türkçenin kökenine dair bir teori ortaya koymuştur. Dilbilimsel detaylarına girmeden teoriyi *Kurun* gazetesinde neşredilen ve doğrudan TDTC’nin broşüründen alınan muhtevasına istinaden şu şekilde hülasa edebiliriz: Güneş – Dil Teorisi, Türk dilinin “etimolojisini, morfolojisini, fonetik tekâmülünü izah eden filolojiye” verilen isimdir. Teorinin temeli ise ilk insanların güneşe attettikleri yüksek değer, güneşi anlayabilmek için ortaya koydukları büyük çabanın neticesi olarak dili ürettikleri ve buna bağlı olarak dili genişlettiklerine dayanıyor. Türkçe ise, işte bu teoriyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Mesela güneşe verilen ilk isim “ağ” hecesi/kelimesidir. Bu aynı zamanda dilin ilk ana köküdür. Buradan hareketle yeni kelimeler vücuda getirilmiştir ki bunlar da yine ayrı kelimelere kök olmuşlardır. Bu araştırma, Türkçede kullanılan kelimeler üzerinde filoloji, morfoloji ve etimoloji mefhumlarının rolüne odaklanmıştır (Yeni Bir Teori: Dil Devriminde Önemli Bir Yaprak Açılıyor, 1935: 6). Neticede ilk merhalede ortaya çıkan şey, bu teorinin Türkçenin dili tesis eden ilk insanlar ile izah edilebilecek bir niteliği olduğunu öngörmesidir.

Güneş Dil Teorisi, TDTC tarafından ortaya atılır atılmaz *Kurun* gazetesi tarafından sahiplenilmiştir. Gazete sütunlarında teori, hem ilmin hem de Türkçenin kazandığı geniş bir bakış açısı olarak değerlendirilmiştir. Teorinin ortaya koyduğu temel tez Türkçeyi oldukça geniş bir alana yaymış ve diğer dillerdeki pek çok kelimenin de esasında Türk dilinden türediği anlayışını gündeme getirmiştir. Hakkı Tarık, teoriye dair ortaya atılan ilk görüşlerin Türkün medeniyet ile yaşıt bir millet olduğunu gösteren vesikalar niteliğinde olduğunu belirtmiş ve Güneş Dil Teorisi'ni Türkçenin geleceğini aydınlatan bir ışık olarak değerlendirmiştir (Us, H. T., 1935b: 11).

Mehmet Asım, Güneş Dil Teorisi'ni Türkçe kelimelerin teşkil ediliş tarzını izah eden ilmî bir yaklaşım olarak görmüştür. Yazara göre öz Türkçe çalışmalarının verdiği neticeler hâlâ Türkçenin zengin kadrosunu ortaya koymakta yeterli olmamıştır. Türk dili bilinenin aksine Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de dâhil olmak üzere farklı dillerdeki pek çok kelimenin kaynağıdır. Eğer bu teori dil inkılabından önce ortaya çıkmış olsaydı şimdi çok daha fazla yol alınabilirdi. *Kurun* başyazarının şu ifadeleri teoriye bakış açısını ortaya koymaktadır (Us 1935k: 1-2):

(Güneş – dil teorisi) bize şunu gösteriyor ki Türk dilinin Türkçe kelimelerin kendine göre bir oluş tarzı, kendine göre teşkilat-ı esasiyesi, kendine göre yaradılış sistemi vardır. Bu teşekkül sistemine uyan kelimeler Türkçedir, uymayanlar değildir. Eğer güneş – dil teorisinin formüllerine göre bir kelimenin kuruluşu Türkçe olduğu anlaşılırsa bu kelime yalnız Arapçada ve Farsçada değil, hatta Fransızcada, Almancada, İngilizcede, Yunancada olsa bile yine Türkçe olarak alınmak lazımdır; tabi dilimiz ve kültürümüz için buna ihtiyaç varsa...

Güneş – Dil Teorisi ortaya çıktıktan yaklaşık bir sene sonra artık öz Türkçe çalışmaları farklı bir zeminde ilerlemeye başlamıştır. Dil inkılabının ilk senelerinde Arapça ve Farsça başta olmak üzere diğer bütün yabancı kelimeler Türkçe kökenli olmadığı için tasfiye edilmişti. Mehmet Asım'ın da belirttiği gibi bu tasfiye işinin neticesinde ortaya çıkan öz Türkçe kelime karşılıkları Türkçeyi tam anlamıyla izah edebilecek kapsamda değildi. İşte Güneş Dil Teorisi, bu tasfiye hareketini yavaşlatmıştır. Zira teorinin ortaya koyduğu temel tez, bir kelimenin hangi dilden geldiğine değil Türkçenin kuruluş prensiplerine uygun olup olmadığını tetkik eder.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Mehmet Asım, bu yazıdan bir gün sonra kaleme aldığı başyazısında bu hususu örneklendirmiştir. “Allah” ve “Tanrı” kelimelerinin eşanlamlı olduklarını, fakat “Tanrı” kelimesinin Türkçe kökenli olduğu için tercih edildiğini belirtmiştir. Teoriyle beraber ortaya çıkmıştır ki “Allah” kelimesi de aslında Türkçedir. Yazar, burada “Allah” kelimesinin “güneş gibi ziyası kendinden olan bir varlık, bütün evsafi

Sözelimi Arapça kökenli bir kelime, kuruluş itibarıyla Türkçeye uygunsa Türkçe kabul edilebilir. Kurun başyazarı, teoriden sonra yapılan çalışmaların farklı dillerdeki kelimelerin Türkçe kuruluş esasına uygun olduğunu ispat ettiğini belirtmiştir. Mehmet Asım, bu düşünceden yola çıkarak şu hükmü vermiştir: “Bu hakikatin sabit oluşu, dil tetkiklerimizde, dil araştırmalarımızda, dil eserlerimizde ve Türk dilinin inkişafını temin yolunda takip edilecek istikameti aydınlatmıştır.” Dolayısıyla dil tetkikleri neticesinde teori çerçevesinde Türkçeye uyan kelimelerin alınması ve dil inkılabının da bu yolda ilerlemesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Us, 1936y: 1-2).

Dil inkılabı, Güneş Dil Teorisi’nden sonra önemli bir rota değişikliğine gitmiştir. Teori, çıktığı ilk günden itibaren dil değişimi yolunda ilmî bir dayanak olarak algılanmış, Türkçeyi yücelten ve Türk milletini tarih sahnesinde başköşeye oturtan bir anlayış doğurmuştur. Bununla beraber istenen başarı sağlanamamıştır. Kurun gazetesinde ilk yıllarda teoriyi savunan içerik zamanla azalmıştır.

Güneş Dil Teorisi, Kurun (Vakit) sütunlarında öz Türkçe anlayışını değiştirmesi bakımından önemli bir aşamadır. Çünkü bu teoriyle beraber öz Türkçedeki tasfiye anlayışında önemli bir yumuşama olmuştur. Bizzat başyazar Mehmet Asım, öz Türkçe karşılıkların Türk kültürünün ihtiyaçlarına cevap veremediğini söylemiştir. Bu ifade ile teorinin Arapça – Farsça kökenli kelimelerden bir kısmının aslında Türkçe olduğu varsayımına yapılan vurguyla birlikte ele alındığında dil inkılabının ilk hedefi tutturamadığı açıkça görülür. Zaten gazete nüshalarını dikkatle inceleyen bir araştırmacı seneler ilerledikçe Osmanlıca kelime sayısının yeniden artışa geçtiğini müşahade edebilir. Bu itibarla Güneş – Dil Teorisi, ortaya koyduğu ilmî prensiplerle Türkçeyi yeniden şekillendirme açısından başarısız fakat dil inkılabının yeni bir anlayışta ele alınmasına vesile olması bakımından başarılı bir adım olmuştur.

5.3.3.2.2. Dil değişiminde yeni bir terkip

Vakit’in üçüncü yayın devresi, dil değişiminde yeni bir terkinin kapısını aralamıştır. Dilde tasfiye hareketi durmuş, Arapça ve Farsça kökenli kelimeler ifade kabiliyeti olmaları şartıyla yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Dil değişimi yolundaki çabalar, Türkçe üzerinde tesirler bırakmıştır. Osmanlıcada sıklıkla kullanılan Farisi

ile hâlik olan bir mabut” anlamına geldiği için Türkçe olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla teori bu tür kelimelerin asıl hüviyetlerini de tetkik ederek öz Türkçe kelimeleri ortaya koymaya yarar (Us, 1936v: 1, 4). Mehmet Asım burada teorinin, yalnız dilbilimsel özellikleriyle değil anlam özellikleriyle de Türkçe kelimeleri ortaya çıkarabileceği görüşünü dile getirmiştir.

terkiplerin bu süreçte ciddî derecede azaldığı gözlenmiştir. Bunun yanı sıra dil hayatına tutunan öz Türkçe karşılıklar da Türkçe kelime kadrosuna dâhil olmuştur. Bütün bunlar lisan meselesinde yeni bir terkinin doğduğunu haber vermektedir. Bu terkinin temel kaidelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Türkçe karşılığı bulunan kelimelerde yabancı kelime kullanmamaya özen göstermek,
- İlmî eserlerde kullanılan terimleri gerektiğinde yabancı dillerden seçmek,
- Yazılan metnin mahiyeti ve muhtevasına göre gerektiğinde Osmanlıcadan günümüze kadar gelen ve dil hayatında yer edinen kelimelere yer vermek,
- Dilbilgisi, imlâ ve noktalama kurallarında Türkçe grameri takip etmek.

Bu maddeler, Vakıf gazetesinin muhtevasını tararken gözlemlenen ve dil değişimine ilişkin yazıların tetkiki neticesinde oluşturulmuştur. Gazetede yazan farklı kişilerin konuya ilişkin farklı görüş ve düşünceleri muhakkak vardır. Bununla beraber genel manzara dil inkılabı konusunda yukarıdaki ifadelerle tatbik edilen yeni bir terkinin doğduğu gerçektir.

Vakıf gazetesinde de bu terkinin emareleri görülmektedir. Vakıf'ın hikâye yazarı ve tercümanı olarak çalışan Muzaffer Acar, 8. Dil Bayramı vesilesiyle TDTC'de de görev yapan İbrahim Necmi Dilmen ve şair Mehmet Emin Yurdakul ile Türkçe üzerine bir mülakat gerçekleştirmiştir. Hem Dilmen'in hem de Yurdakul'un ifadeleri yukarıda belirttiğimiz yeni terkinin hususiyetlerine benzer özellikler taşımaktadır. Dile giren kelimeler bilhassa halk nezdinde bir anarşiye sebep olur mu? sorusuna İbrahim Necmi Dilmen şu cevabı vermiştir: “Kelime hususunda fazla taassuba gerek yoktur. Yeter ki bu kelimeleri halk anlasın. Ama eski, ama yeni... Bizim gayemiz bu ayrılığı mümkün olduğu kadar azaltmaktır. İster zaviye densin, ister aç! Fakat her iki hâlde de bir noktada birleşmiş olan iki hat arasındaki açıklık anlaşılmış olsun...” Bunun dışında Dilmen, yine gramer hususunda Türkçe gramerinin kısa sürede kaidelerinin belirlenerek eğitim programına konacağını belirtmiştir. Mehmet Emin Yurdakul ise, Acar'ın sorularına verdiği cevapta esasında Dil İnkılabının hedeflenen başarıyı sağlamadığını ve Atatürk'ün dilde ortaya çıkan bu anarşiyi kaldırdığını belirtmiştir. Dildeki yeni durumu dilin “med-cezir” devresi olarak gören şair, kısa bir süre içinde dilin doğal bir akışı bulacağı ümidini yinelemiştir. *Millî Şair*'in Muzaffer Acar'la

mülakatının şu bölümü, dil değişiminde yeni bir terkibe doğru gidildiğini gösteren fikirlerdir (Acar, 1940: 1, 3):

“...Dilde de aynı kanun kendi teşekkül ve hayatına lazım olan şeyleri alır, et ve kemik mesabesinde kendi varlığı içerisine katar, lazım olmayan ve muzır bulunan şeyleri de hazmedemeyerek aynıyla insan vücudunun yaptığı gibi dışarıya atar.”

Muhterem şairimize lisanımıza yeni giren kelimeleri sordum. Bana şöyle cevap verdiler:

“- Bir gövdeyi semirtmek için kasaptan et alarak bud’a yapıştırmakla insan gövdesi semiremeyeceği gibi bir dile de dışarıdan yabancı kelimeleri katarak o dili genişletmek mümkün olamaz. Dili genişletmek böyle olduğu gibi tasfiye etmek de böyledir. Nitekim insan gövdesini zayıflatmak için budundan kesmek hiçbir işe yaramayacağı gibi, bir dili tasfiye etmek için de o dilin et ve kemik mesabesinde bulunan unsurlarını atmak caiz olamaz. İşte ben bizim ana dilimizi böyle telakki ettiğim için bu düstura göre davranmak istedim. Dilimizde yabancı bir hükümet, Arap ve İran hükümeti hüküm sürüyordu: kaidelerle bunu yıkmak lazımdı. Bunun yerine ana dilimizin kendi hükümetini kurmak yani Türk kaide ve terkiplerini getirmek lazım geliyordu. Bunu yaptık. Dilde yabancı hükümeti yıktık, dilimizin hâkimiyet beyannamelerini neşrederek yabancı hükümetin yerine kendi hükümetimizi kurduk. Dilimizde Türk olmayan veya Türkleşmeyen yabancı kelimeler vardı, bunları da dilimizden çıkararak yerlerine atalarımızın ninni ve masallarından, şairlerimizin koşma ve destanlarından bir kelime ile Türk dilinin ağzından duyup bellediğimiz öz dilimizin, öz unsurlarını kullanmak istedik ve buna çalıştık. Şimdi dil kendi yolunda bu söylediğim şartlar içerisinde tekâmülüne doğru gidiyor. Büyük Atatürk buna bir hayat hamlesi vermek istedi, şüphe etmiyorum ki bu büyük Türkün dileği bizim başladığımız işi büyük dehası ve inkılapçı ruhu ile ileriye götürmekti. Fakat maalesef bu büyük dileğin tatbik sahası hiç de böyle olmadı. Nitekim bunu kendisi de anlayarak, “Türk dilinin selâmeti her şeyin üstündedir.” deyip dilimize sokulmuş olan anarşiyi ortadan kaldırmak istedi.”

Millî Şair Yurdakul’un dil değişimiyle ilgili düşünceleri de göstermektedir ki Dil İnkılabı deneme devresinde, yani tatbik sahasında başarıya ulaşamamıştır. Bunun pek çok sebebi olabilir. Belki öz Türkçe olarak belirtilen kelimelerin yapısı, belki dönemin aydınlarının yetkin bir şekilde süreci yönetememesi. Neticede Atatürk’ün de ifade ettiği üzere Türkçenin selameti açısından bundan vazgeçmek en doğru yol olarak belirlenmiştir. İşte bu süreç, yani Dil İnkılabıyla başlayan tasfiye sürecinin durması ve Güneş Dil Teorisi’yle beraber Osmanlıca kelimelerin yeniden kullanılmaya başlaması Türkçede yeni bir terkinin kapısını aralamıştır.

Dil değişiminde takip edilen bu yeni yol, Vakıf yazarları tarafından dolaylı imalarla da olsa dile getirilmiştir. Vakıf başyazarı Mehmet Asım’ın bu hususu tetkik ettiği “Osmanlıcadan Türkçeye Giderken” isimli başyazısı da yeni bir terkibe doğru

gidildiğini göstermektedir. Mehmet Asım, ilmî ve fennî terimler için bulunan Türkçe karşılıkların ders kitaplarına girdikten sonra zamanla tutunacağını ifade ederken bazı kelimelerin istisna tutulması gerektiğinin altını çizmiştir. Zira Arapça kökenli bazı Osmanlıca kelimeler, yalnızca terimlerde kullanılmaz aynı zamanda hayatın içinde de sıklıkla kullanılır. Mesela “hayat” kelimesi bunlardan biridir. Türkçe karşılığı “dirim”, yalnızca “ölüm ve dirim” ikilemesinde geçerken hayat kelimesi adeta hayatın içine nüfuz ederek ilmî terim olarak da kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Keza bunun gibi pek çok kelime Dede Korkut metinlerinden atasözlerine kadar pek çok yerde kullanılır. Vakit başyazarı, Teşkilat-ı Esasiye’nin Türkçeleştirme çalışmalarında da millî ihtiyaca cevap verebilecek muayyen prensiplerin tespit edilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Türk milletinin Osmanlıcadan öz Türkçeye gidiş sebebi, Türk milletinin gelişmesine fayda sağlayacağı düşüncesidir. Bununla birlikte yazara göre çok katı bir şekilde “Öztürkçecilik” anlayışı bir kültür buhranına sebep olabilir (Us, 1942f: 1, 5):

Cumhuriyet rejimi bir taraftan din ve dünya işlerini birbirinden ayırmak, diğer taraftan Arapça esasına göre kurulan medreseleri kaldırmakla imparatorluğun çökmesine sebep olan âmillerden Türk milletini kurtarmıştır. Bundan sonra Osmanlıcada yapacağımız tasfiyeden maksat okullarda dilimizi elden geldiği kadar kolaylaştırmaktan ibaret olmalıdır. Yoksa Osmanlıcadan Türkçeye gideceğiz diye yeni baştan bir dil kurmak gayretine kapılmış oluruz ki bunun neticesi memlekette bir kültür buhranı çıkarmak tehlikesini doğurabilir.

Vakit yazarlarından Sadri Etem de kaleme aldığı makalesinde “millet” mefhumunun dil değişimindeki rolüne değinmiştir. Buna göre dil davasında yapılacak en mühim üç adımı şöyle sıralar: “1- dilin oluşunu, hamlelerini kolaylaştırmak, 2- Devlete ve millete hâkim inkılap prensibini dilde de kabul etmek, 3- Dil işini ilim otoritesinin ve metodun ehliyetine terk etmek ve yapılacak işleri planlamaktır.” Sadri Etem (1943b: 3-4), millet ve dili yaşayan varlıklar olarak tanımlar ve ikisi arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirtir. Milleti tesis eden fertlerin müşterek kıymet yükledikleri millet mefhumu, faşizmde devletin emrine verilen bir varlık olarak tanımlanır. Eğer bu dil için de yapılırsa o zaman millete ait olan dil kurulamaz ve zorla teşkil edilen bir dil olur. Dil, muayyen sınırları belirlendikten sonra ilme bırakılması gereken bir iştir. Yazarın bu düşünceleri, dilin dışarıdan müdahaleyle yeni baştan oluşturulmasına karşı bir fikirdir. Ayrıca millete ait olan bir dil, yeniden milleti bulur.

¹⁰⁹ Buna karşılık “hayat” kelimesinin yerine teklif edilen “yaşam” kelimesi, tasfiyeciliğin o devredeki şiddetini gösterir. Zira *yaşam*, *hayat* kelimesinin ihtiva ettiği manaları karşılayamamıştır.

Bu fikirler dolaylı yoldan öz Türkçe anlayışın değil, ilmî olduğu kadar milletin de kullandığı dilin önemini vurgulamıştır.¹¹⁰

Sonuç olarak Vakit'in bu devrede lisan meselesine dair muhtevası, öz Türkçeden yeniden Türkçeye doğru gidişi anlatır. Öz Türkçe veya Dil İnkılabı tam anlamıyla başarısız olmuş değildir. Türkçe gramer kaideleri, Türkçe terkipler ve tamlamalar, dil hayatında tutunmayı başaran pek çok Türkçe kelime kadrosunun dile katılması, inkılabın başarıları arasındadır. Burada önemli olan mesele tasfiye konusuydu ki gerçekten dil içinde bir anarşiye neden oluyordu. Bunu engellemek için de Güneş Dil Teorisi ortaya konmuş ve öz Türkçe devrindeki katı anlayış yavaşlamıştır.

5.3.4. *Kurun ve Vakit Gazetesinde Milliyetçiliğin Temsili*

Vakit'in üçüncü yayın döneminde milliyetçiliğin temsili iç ve dış siyasî hadiselerin ve fikrî hareketlerin tesiri altında kalmıştır. Gazetede hâkim olan milliyetçi düşünce, Kemalizm esaslarına, altı ok prensibine ve Ziya Gökalp'in nazarî temellerini attığı kültürel milliyetçilik görüşüne dayanmaktadır. Bu itibarla Vakit'in temsil ettiği milliyetçilik şu ifadelerle hülâsa edilebilir: Irkî temele dayanmamakla birlikte müşterek dil, kültür ve vatan (toprak) birliğine sahip olan fertlerden müteşekkil topluluk millettir. Türk milleti Anayasa'da belirtildiği üzere inkılapçılık, devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik ve cumhuriyetçilik prensiplerine bağlı ve millî hudutlar içerisinde inkişaf etmeye çalışan bir cemiyet şeklinde tanımlanır. İşte Türk milliyetçiliği, bu millet tarifinden hareket ederek Türk milletinin kültürünü ve değerlerini korumak, bağımsızlığını temin etmek, geleceğini bu çerçevede inşa etmektir.

Vakit gazetesinde temsil edilen Türk milliyetçiliği bu şekilde tanımlanmış olsa da bazı meselelerde, bilhassa müşterek dil ve kültür birliğini bozduğuna inanılan konularda farklı yaklaşımlar görülmektedir. Anadolu'nun çok kültürlülüğü görmezden

¹¹⁰ Vakit sütunlarında dilin yeni bir terkibe doğru gidişini haber veren muhtevanın yanı sıra buna karşı olan yazılar da vardır. Mesela Halil Nimetullah Öztürk, Vakit'te neşredilen muhtelif yazılarında "Osmanlılık" dili diye tabir ettiği Osmanlıcanın halk tabakasından uzak olduğu için halk ile seçkin kişiler arasında derin bir uçurum olduğunu belirtmiştir. Öztürk'e göre (1942: 3) dil, ancak kendi öz varlığını edindiği zamandan sonra cemiyet hayatına hâkim olabilir. Yazarın burada bahsettiği dilin öz varlığı ise bir toplumun hayatında yabancı unsurlardan uzak olarak tesis ettiği örf, adet ve yaşam biçimi gibi özellikleri tanımaktır. Bir başka makalesinde ise Osmanlıcanın metafizik bir varlık olduğu iddiasında bulunur ve Türkçenin gerçek bir varlık olduğunu söyler. Ona göre öz varlığa hitap etmeyen kelimelerle oluşan dil metafizik bir hüviyete sahiptir (Öztürk, 1945: 2). Öztürk'ün verdiği mahdud örnekler Osmanlıca için kullandığı genel ifadeyi karşılar mı? Kuşkusuz yazar, öz Türkçenin başarılı olacağı inancını muhafaza etmiş aydınlarıdır.

gelinmiş ve Türklük homojen bir yapı şeklinde görülmüştür. Buna dair muhtelif misaller göstermiştir ki gazete, Türkiye coğrafyasında yaşayan farklı etnik grupları da tek bir millet çatısı altında görmüştür.

Dersim meselesinde belirtildiği üzere Tunceli bölgesinde yaşayan halkın Kürt olmadığı, hatta Kürtçe diye bir dilin dahi bulunmadığı ifade edilmiştir. Tunceli'ye geniş yetkiyle görevlendirilen General Abdullah Alpdoğan'ın bu yöndeki açıklamaları *Kurun* başyazarı tarafından gazetenin ilk sayfasında “Kürtlük yok, yalnız Türklük var” başlıklı yazısında nakledilmiştir. Mehmet Asım, bu yazıda General Abdullah'ın ifadelerinden memnun olduğunu belirtmiştir. Devrin Tunceli Valisine göre Kürtçe, “Türkçe ile Farsçanın birleşmesinden doğan bozuk yeni bir dil” olarak tanımlanmış, Kürt olarak bilinen halkın ise Horasan'dan göçen Türk aileleri olduğu belirtilmiştir. *Kurun* başyazarı, bölge halkının Türk olmaktan memnun olduğunu ve insanların Türkçe konuşmaya sevk edilmeleri gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1936z: 1, 6).

Kurun başyazarı Mehmet Asım, yalnızca Kürtlerin değil diğer azınlık/grupların da Türk olduğu görüşünü savunmuştur. 1937 yılında Karadeniz seyahati intibalarını gazetesinde yazı dizisi şeklinde yayımlayan yazar, bu yazıların 22'ncisinde “Lazlık Yok, Türklük Var” başlığı ile aynı görüşü Lazlık için de dile getirmiştir. Yazar bu yazısında Hopa ve Pazar kazalarında yaşayan ve sayıları en fazla 100 bin olan bir kesimin “Laz” olarak anılmasının bölgede konuşulan lehçenin farklılığından ileri geldiği görüşündedir. Zaten bu kadar az sayıdaki bir topluluğa millet tasavvurunun mantikî dayanağının olmadığını söyler. Lazların Türklerin Kafkas bölgesinde kalmış muhacirlerden geldiği veya asıllarının Afganistan kökenli oldukları yönünde rivayetler olduğunu belirtmiştir. Lazcanın Türkçe ile müşterek pek çok yönünü muhtelif örneklerle izah eden Mehmet Asım, Lazların hakikatte Türk olduklarını vurgulamıştır (Us, 1937i: 2).

Mehmet Asım, bu fikirleriyle, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan halkı Türklük vasfı ile beraber değerlendirmiş ve homojen bir Türk milleti tasavvur etmiştir. Bununla beraber ne Mehmet Asım'ın ne de gazetenin diğer yazarlarının ifadelerinde milliyetçilik, ırkçılık veya faşizm temeli olan bir düşünce değildir. Bundan ziyade aynı coğrafyada aynı tarihte yaşayan farklı unsurları kültürel bir birlik içerisinde –buradaki kültürel birlik Türklüktür- görme çabasıdır.

Türkiye'nin Hatay davasında takındığı tavır, yine bu devrenin milliyetçilik anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye'nin 1921'den beri Hatay konusunda Fransa'ya yaptığı baskının ana sebebi bölgede yaşayan Türk nüfusun çoğunluğudur. Hatay'da Türkçe konuşan nüfusun diğer azınlıklara göre oranı neredeyse üçte ikilik bir nispettedir. Nüfusun çoğunluğunun Türklerde olması Türkiye'nin bu husustaki ısrarını göstermektedir. Vakit'in "Hatay Türkleri", "Sancak Türkleri", "İskenderun Türkleri" gibi tamamen millet vurgusuyla attığı manşetler ve köşe yazıları milliyetçi duruşun bir neticesidir. Nitekim bu muhteva dikkatle incelendiğinde bölgedeki Türklerin hakları ve kendi kendilerini yönetebilme iradelerine dikkat çekildiği görülür. Dolayısıyla Hatay meselesinde de Türklük üzerinden bir hak arayışı söz konusudur.

Vakit gazetesinde milliyetçiliği ilmî bir millet tarifiyle izah eden görüşler de mevcuttur. Mesela İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 7643 numaralı nüshada kaleme aldığı "Millet Nedir?" başlıklı makale, ilmî bir zeminde millet mefhumunu ele almaktadır. Yazara göre millet, en ileri toplum tipidir. Millet, kavmiyetçi veya ırkî bir bakış açısıyla izah edilmesi yanlıştır. Zira bu görüş, biyolojik bir zeminde milleti izah etmek anlamına gelir. Millet, kandaşlıkla da açıklanamaz; çünkü saf bir kavim yoktur, tarihî süreçte kavimler arası ilişkiler kaçınılmaz surette bunu da engellemiştir. Millet, en karakteristik özelliği lisan birliğidir. Baltacıoğlu, dil birliğinin yeterli bir ispat olmadığı görüşünü dile getirir ve buna iki ek hususiyet daha ekler: yaşanan toprak ile uyumlu nispette artan nüfus ve sosyal dayanışma. Büyük şehirler teşkil edebilen, buraya insan çekebilen bir cemiyet tipidir millet. Bu sosyal kesafete sahip olan insan topluluğu, aralarında "din, dil, ahlâk, zevk ve zihniyet" birliği ile sosyal bir dayanışma, yani işbölümü meydana getirmek suretiyle milleti oluştururlar. Yazar, Gökalp'in millet mefhumu için öngördüğü kültür birliği şartının da yeterli olmadığını çünkü imparatorluk devrinde de bu birliğin vuku bulduğu hâlde milleti oluşturamadığı görüşündedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre millet, "aynı dili konuşan, aynı ahlâkı yaşayan, faaliyet bakımından mütehasıs uzviyetlere ayrılmış, laik, müsavatçı, ilimci ve endüstrici bir sosyedir." (Baltacıoğlu, 1939: 3). Yazarın bu fikirleri millet kavramına dair yapılan tanımların modern bir nevidir. Zira ulus – devlet inşasında iktisadî faaliyetler büyük rol oynar. Bunun yanı sıra "ilimci" bir toplum olarak tanımladığı milletin maarif rolüne vurgu yapmıştır. Millet, varlığını sürdürebilmek, müşterek kültür bağlarını geleceğe nakledebilmek için eğitim birliğini temin eden bir

toplumdur. Bu itibarla millet mefhumu modern ulus devlet tanımına uygun bir bakış ile ele alınmıştır.

Vakit gazetesi, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği ve memleketi harp tehlikesiyle kuşattığı yıllarda bu siyasî iklimin de tesiriyle milliyetçi düşünceye sütunlarında yer vermiş, onu bir milletin istikbalini hazırlayan ve istiklâlini temin eden yegâne fikir olarak sunmuştur. Bu dönemde milliyetçilik, tarihî bir zemine dayanmakta, tarihe karışmış kahramanlık hikâyelerinden beslenmektedir. Türk milletinin tarihî başarıları, Sultan Alparslan'dan Atatürk'e kadar gelen dönemde yaşanan sıkıntılar ve bunlara karşı gösterilen sabır ve direnç Türk milleti için önemli misaller olarak gösterilir. Harp devrinde ülkeleri içerden karıştıran fitne odaklarının olduğuna dair hâkim bir görüş vardır. Bu düşüncenin yoğun olarak yaşandığı dönemde ise Vakit gazetesi yukarıda kısmen tasvir edilen tarihî milliyetçilik fikrini ortaya koyan yazılara da yer vermiştir.

Vakit'te tarihî milliyetçilik fikrini serdeden yazarlardan Mustafa Hakkı Akansel, “Türk Ruhu” başlıklı makalesinde Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'ndaki başarılarını tıpkı yedi asır önce Sultan Alparslan'ın Malazgirt'te kazandığı zafere benzetmiş, harplerde maneviyatın maddiyattan daha üstün olduğunu belirtmiştir. Türklerin düşmandan daha az orduyla kazandığı sayısız zafer, sahip olduğu manevî ruh sayesinde. Akansel'in şu ifadeleri milliyetçiliği tarihî hadiseler vasıtasıyla inşa ettiğini göstermektedir (Akansel, 1941a: 2):

Türk ırkının böyle bir yaratılıştta, böyle bir ruhta olduğuna tarih şahittir:

Naymanların ruhu, Harzemli Celaleddin'in Ruhu, Alp Arslan'ın ruhu, Plevne, Silistre ruhu, Fransa devletini bir avuç Türk köylüsünün karşısında aciz bıraktıran (Gaziantep) ruhu, Çanakkale ruhu, ve, nihayet, Anadolu İstiklâl savaşı ruhu: Bizim istikbal ve istiklâlimizin en yalansız kefilleridirler.

Mustafa Hakkı Akansel'in 11 Mayıs 1941 (8378) tarihli “Vatan Duygusu Kimlerde Olur?” başlıklı makalesinde de yine tarihe istinat eden bir milliyetçilik anlayışı vardır. Yazar burada hem tarihten misaller veriyor hem de uzviyetçi sosyolojiden hareketle tanımlanan milliyetçi düşünceye başvuruyor, şahsî menfaatin millete feda edildiği görüşü savunuyor. Yazar böylece ideal bir milliyetçiliğin esaslarını ortaya koymuştur. Akansel'e göre vatan duygusu sıradan insanlarda yalnızca olağanüstü durumlarda, mesela harp devirlerinde meydana gelirken “devamlı vatan duygusu” fikri, yalnızca o milletin zeki, çalışkan, yetişmiş kişilerinde vardır. Mesela Namık Kemal ve Ziya Paşa devamlı vatan duygusuna sahip aydınlardır. Yazar, tezini

desteklemek için muhtelif kaynaklara da başvurmuştur. P. Lassere'nin zeki ve okumuş insanların memleketin yüksek menfaatini idrak edebileceği fikrine atıf yaparak Platon'un *Devlet* isimli eserinde tasavvur edilen Kral/Hükümdar portresinin hangi merhalelerden geçtiğini özetlemiş ve ideal bir kralda bulunması gereken özelliklere değinmiştir. Ayrıca yazar, devamlı vatan duygusuna sahip kişilerin geçmişini iyi bilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Özetle tüm bu vasıfları haiz ideal bir milliyetçilik ortaya koymuştur (Akansel, 1941b: 2, 6).

Sadri Etem, 1 Ekim 1940 (8164) tarihli nüshada Türk milletinin pek çok tarihî vasfa sahip olduğunu belirten ve devir şartlarında bunun “Kuvay-ı Millîye Ruhu” ile ifade edildiğini izah eden bir başyazı kaleme almıştır. Yazara göre kuvay-ı millîye ruhu, Türk milletinin misak-ı millî sınırlarında bağımsızlığını sağlamak amacıyla yorulmadan çalışmayı göze almak, bu uğurda fedakârlıklar göstermekten çekinmemektir. Ertem, “Fertler, istiklâl ateşinin etrafında birer pervanedir.” ifadesiyle kuvay-ı millîye ruhunu bir “vatan tasavvufu”na benzetmiştir.¹¹¹ Yazara göre düşmanların gayesi “millî ruhta gedik açmak”tır. Özellikle millî şuurdaki münevverlerin arasını açmaya ve onları kendi ülkesinden uzaklaştırmaya çalışırlar. Yazara göre tüm bu planlardan kurtulmak için yukarıda belirtilen “kuvay-ı millîye ruhunu” sürekli hâle getirmek gerekir (Ertem, 1940d: 1, 3).

Sadri Ertem, “kuvay-ı millîye ruhu” düşüncesiyle tarihe dayanan bir milliyetçilikten bahsettiği hâlde pek çok yazısında maziye dayanan milliyetçiliği tenkit etmiş, onu irticai bir düşünce olarak kabul etmiştir. Yalnız burada Ertem'in mazi ile imparatorluk devrinin millet esaslı olmayan, çok-uluslu ve dinî kaidelerle şekillenen hayatı kast ettiği belirtilmelidir. Bilhassa Osmanlı devrinde lisan ve kültür farklılığının imparatorluğa has bu özelliklerin bir neticesi olduğu görüşünden dolayı maziye dayanan milliyetçiliği tenkit etmiştir.

Ertem, milliyetçiliğin üç cephesinden bahsetmiştir: 1- maziye dayanan (tarihî) milliyetçilik, 2- ırkî veya biyolojik milliyetçilik, 3- kültür milliyetçiliği. Tarihî milliyetçilik, “tarihe avdet tezi”nin geçerli olduğu bir düşüncedir. Mazi, büyük başarıların ve heyecanların kaynağı olur. Mazi, idealize edilerek istikbal tasavvuru ona

¹¹¹ Yazarın bu düşüncesi milliyetçiliğin sosyolojik bir tarifini yapan Ziya Gökalp'in ferdi cemiyetin içinde eriten toplumcu görüşüne yakındır. Zaten Sadri Etem, Ziya Gökalp'in fikrî tesiri altında kalmış yazarlardan. “Kuvayı Millîye ruhu” tabiri, Gökalp'in bu fikrinin bir yansıması gibidir.

göre yapılır. Böylece kutsal bir hâl alan maziye benzemeyen bugün veya gelecek tenkit edilir. Yazara göre yalnız tarihe dayanan milliyetçi düşünce, irticaî bir görüşe dönüşebilir. Almanya'nın tatbik ettiği ve milliyeti biyolojik açıdan ele alan ırkî milliyetçilik türü, tarihî milliyetçiliği umumiyetle kabul etmez, ideal olanı gelecekte arar. Son olarak Türkiye'nin de içinde bulunduğu ve milliyeti kültürel bir zeminde anlayan milliyetçilik anlayışı vardır. Bu anlayışa göre bir cemiyet içerisinde kendini Türk hisseden herkes Türk olarak kabul edilir. Kültürel zeminde ilerleyen ve Gökalp'in de takip ettiği bu milliyetçilik düşüncesi, Türkiye'de hâkim olan görüştür. Türk milliyetçiliğinin kendine özgü bir tarafı da vardır. Mesela katı bir şekilde tarihî milliyetçiliği savunan görüş, inkılapçı değilken Türk milliyetçiliği inkılapçı ve laikdir. Kültürel zemin, tarihî birikimin tesiriyle oluşur. Önemli olan müşterek bir millet ve kültür şuurudur (Ertem, 1941c: 3).

Sadri Etem'e göre Türk milliyetçiliğinin hususî karakteri inkılapçı olmasındadır. Mazi, Türk milleti için başka milletlerin lisanına, kültürüne ve kaidelerine yaklaşmak demektir. Böyle bir milletin 'Milliyetçiyim' demesi mümkün olamaz. Yazarın anlayışına göre muasır milletler seviyesi, hiçbir milletin tesiri altında kalmadan istiklâlini temin etmiş şekilde yaşayabilmektir. Bu yüzden Ertem, "bizim milliyetçiliğimiz yüzde yüz inkılapçı ve mazinin tasfiyecisidir" ifadesini kullanmıştır.¹¹² Türk Milliyetçiliğinin tanımında Türk kültürünü, iktisadını, ahlâkını korumak gibi özellikler de bulunur. Fakat tüm bunları yaparken dinî kaideler değil tamamen Türk milletine has olan değerler dikkate alınır (Ertem, 1942b: 3).

Ferdin cemiyet için var olduğu düşüncesi Türk milliyetçiliğinin nazarî temelinde sıklıkla dile getirilmiştir. Yunus Kâzım Köni ise fert – cemiyet ilişkisini başka bir açıdan ele almıştır. Yazar bu hususta iki ayrı görüşün olduğunu söyler ve bunu tenkit eder. Bunlardan ilki cemiyetin fert için var olduğu görüşünü belirten ferdiyetçi anlayıştır. İkincisi ise ferdi cemiyete feda eden cemiyetçi görüştür. Köni, her iki

¹¹² Halil Nimetullah Öztürk de "Türke Doğru" başlığıyla neşredilen makalesinde Sadri Etem'in görüşlerini desteklemiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun "Türke Doğru" isimli eserini Türkçülüğün o devirdeki meyvesi olduğunu belirten Öztürk, Cumhuriyetle beraber Türkçülük ideolojisinin hareket kazandığını ve artık fiiliyata geçtiğini söyler. Türk milleti, meşrutiyete kadar kendi öz varlığının farkında değildi. Osmanlı'yı var eden mefhumlar Türklüğü kendi benliğinden uzaklaştırmıştı. Milliyet fikrinin tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yayılmasıyla Türk milleti kendine dönmüştür (Öztürk, 1943: 2).

görüşün de hatalı olduğunu, fert ve cemiyet kavramlarının telif edilebileceğini belirterek şunları söylemiştir (Köni, 1943b: 2-3):

Bu ilişik basitleştirilerek şöyle ifade olunabilir: Fert yaşamak için cemiyete muhtaç olduğu gibi, cemiyet de yaşamak için ferde muhtaçtır. Cemiyetin vazifesi ferdi korumak, yaşatmak, geliştirmektir. Ferdin vazifesi de cemiyete uymak, onu ilerletmektir. Cemiyet denince çok defa onun tavazzu etmiş, teşkilatlanmış şekli olan devlet akla gelir. Ferde belirli bir hüviyet alınca (şahsiyet) diyoruz. Şu hâlde devlet şahsı korur, şahıs da devleti yaşatır, demek mümkündür.

Köni, her iki kavramın birbiriyle zıtmış gibi görünen fakat esas itibarıyla analogik mahiyette bir özelliği bulunduğunu belirtmiştir. Tarihte büyük devletlerin yaşadığı dönemlerde güçlü şahsiyetler de yetişmiştir. Cemiyet (devlet) ve şahsiyet (fert) arasında böyle bir benzerlik vardır. Dolayısıyla ne fert cemiyete ne de cemiyet ferde feda edilmelidir.

Vakit gazetesinin temsil ettiği milliyetçilik anlayışı, Kemalizm ideolojisine ve CHP'nin altı ok prensibine istinat etmektedir. Vakit başyazarı Mehmet Asım, Türk milliyetçiliğinin Turancılık fikrine dayanmadığını belirterek bunun yalnızca “millî birlik” görüşüne zarar veren bir hayal olduğunu söylemiştir. II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Türkiye'de sağ ve sol grupların siyasî faaliyetlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Dünyadaki hadiselerin de tesiriyle özellikle gençler arasında sağ – sol kavgaları çıkmaya başlamıştır. Bunlardan bir tanesi de Nihal Atsız ve Sabahattin Ali arasında yaşanan hadiselerin gençleri karşı karşıya getirdiği nümayiştir. Mehmet Asım, her iki tarafın da vatanseverlik maskesini kullanmak suretiyle ifratçılık çıkardıklarını iddia etmiştir. Sağcılar milliyetçiliğe ırkçı ifadeler koymak suretiyle solcular ise devletçilik, inkılapçılık ve halkçılık prensiplerini istismar ederek fikrî kutuplaşmaya hizmet etmektedir (Us, 1944c: 1, 4).

Mehmet Asım, “Türkçülük Fikrinin Tarihî Tekâmülünde Kargaşalık” başlıklı yazısında ise Turancılık fikrinin milliyetçilikte irticadan başka bir şey olmadığını belirterek Atatürk'ün büyük nutukta belirttiği “millî siyaset” anlayışının takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Millî siyaset, kısaca milleti ve memleketi huzur içinde istiklâl içinde yaşatmak ve bu uğurda çalışmak, medenî cihan ile dost olmaktır. Gökalp'in Turancılık görüşü, Türkçülük fikrinin geçmişine dair bir vesikadır. Turancılık fikrini, bugünün şartlarında savunmak ve siyasete sokmak doğru bir davranış değildir. Yazar, Turancılığın ancak “siyasî istiklâllerini kaybetmiş olan Türkler için manevî bir teselli” olabileceğini söyler ve Nihal Atsız'ı, “Türkçülükte

Turancılık” fikrini yaymak suretiyle “siyasî bir mevki” kazanmaya çalıştığı için biraz da partici bir görüşle tenkit eder (Us, 1944ç: 1, 4).

Vakit, 1944 olayları olarak bilinen ve Türkçü yazar ve fikir adamlarının “gizli teşkilat kurmak”, “ırkçılık Turancılık yapmak” ve “hükümeti devirmeye çalışmak” suçlamalarıyla yargılandığı süreci gündeme getirmekten kaçınmıştır. Gazete, mahkeme kararlarını haberleştirmekle yetinmiştir. Vakit’in 8 Eylül 1944 (9569) tarihli nüshasında “Turancıların Muhakemesine Dün Başlandı” (1944: 1) başlığıyla ilk sayfadan verilen haberin spotunda şu ifadeler yer almaktadır: “Gizli teşkilat kuran tahrikçilerin içyüzü son tahkikat kararnamesinde anlatılıyor”. Gazete taramaları sırasında mahkeme kayıtları ve soruşturma vesikalarına akseden muhtevanın ötesinde herhangi bir yoruma veya habere rastlanmamıştır. Yargılanan isimler, gizli cemiyet kurma hedefi içinde olan tahrikçiler şeklinde değerlendirilmiş, Vakit yazarları, uzun süren bu davayı konu edinen bir yazıya yer vermemiştir. Vakit’in bu tavrı, 1944 hâdiseleri karşısındaki sessizliği, ırkçılığa karşı bir tepkiden ziyade devrin siyasî havasına uygun bir harekettir. Zira bu hadiseler, iktidarı Türkçülere karşı menfi tavır almakla tenkit eden bir siyasî hareket hüviyetindeydi. Dolayısıyla Vakit, o devrin şartlarında iktidarın siyaseten ve fikren devamına taraftar bir basın organı olarak hareket etmiş ve olayları gündemine almamıştır.

Vakit gazetesinin Kemalizm esaslarına dayanan milliyetçiliği, yalnızca Turancı fikirlere karşı değil aynı zamanda sol fikirlere, bilhassa Komünizme de karşıdır. II. Dünya Savaşı’nın sonunda iki bloka ayrılan dünya, sağ ve sol ideolojilerin çatışma sahası hâline gelmiş, Türkiye de bundan nasibini almıştır. Komünizm ideolojisi, Türk matbuatının büyük bir çoğunluğu tarafından tenkit edilen ve SSCB’nin Türkiye üzerindeki gizli emellerini gerçekleştirmek istediği bir düşünce olarak görülmüştür. Vakit de bu görüştedir. Peyami Safa, 31 Aralık 1946 (10498) tarihli “Gençlik ve Yabancı İdeolojiler” başlıklı yazısında komünizmin siyasî faaliyet sahasını tenkit etmiş ve memleket için sakıncalı bulmuştur. Komünizm, ilmî bir tetkik süzgecinden geçirilmeden kabul edilmektedir. Yazarın Vâlâ Nurettin’e hitaben yazdığı şu satırlar, o devrede komünizm ideolojisine karşı duruşunu göstermektedir (Safa, 1946d: 1):

1- Bahsimizin mevzuu sosyalizm değil komünizmdir,

2- Gençliğin komünizmi bilmesine değil bilakis bilmeden ona yakalanmasına muarızım,

3- Türkiye'deki propaganda şekliyle komünizmin Marxizmle ilgisi yoktur. Evvelce de yazdığım gibi Marx sağ olsaydı bu düzme marxistlerin suratına tükürürdü. Bunlar yabancı bir emperyalist hamlenin Türkiye'deki fesat unsurlarıdır.

Herhangi bir ideoloji gibi Marxizmin de okul gençliği için kör bir iman değil, ilim disiplinine bağlı bir düşünce mevzuu olmasını ben de isterim. Fakat bu kolay bir şey değildir; hastalık incelenirken ona yakalanmak tehlikesi çoktur. Bu bahiste Vâlâ Nurettin'in tecrübe ve müşahedeleri benimkinden az olmasa gerek!

Sonuç olarak Vakit gazetesinde milliyetçiliğin muhtelif açılardan temsili söz konusudur. Milliyetçilik hakkında yazarların farklı isimler olması, bunda etkilidir. Bununla beraber gazetede hâkim olan görüş Kemalizm'e istinat eden milliyetçiliktir. Bu anlayış CHP programında tarif edilen millet ve milliyetçilik tanımlarına uygundur. Ayrıca Gökalp'in de ifade ettiği kültürel milliyetçilik anlayışıyla da belli noktalardan benzer özellikler taşır. Türk milletinin ve kültürünün muhafaza edilmesi, ırkçılığa dayanmayan müşterek dil, kültür ve toprak birliğinde olanları bir millettten kabul etmek gibi hususlar kültürel milliyetçilik ve Kemalizm'e dayanan milliyetçiliğin müşterek noktalarıdır. Bunun dışında, mesela Mustafa Hakkı Akansel gibi yazılarında tarihî milliyetçiliği konu edinen yazarlar vardır. Bu yazılar irticaya düşmemek kaydıyla mazideki başarı ve kahramanlardan beslenen bir milliyet fikri inşa eder. Vakit gazetesinde hâkim görüş milliyetçiliğin irticaya doğru değil inkılapçı bir karaktere sahip ve geçmişte milliyet fikrini unutturan unsurları tasfiye eden bir düşünceye doğru hareket etmektedir. Bu yüzden ırkçılık ve komünizm gibi keskin sağ ve sol ideolojiler önemli bir tenkit malzemesi olmuştur.

5.3.5. Kültürel ve Edebî Faaliyetler

Vakit'in üçüncü yayın devresi, *Kurun* ismiyle neşredildiği dönemde kültürel ve edebî faaliyetler bakımından kendine mahsus bir zenginlik ve çeşitlilik gösterir. Bilhassa hikâye neşriyatı bakımından Türk matbuatının o devredeki en iyi gazetesidir. Neredeyse her güne bir hikâye sığdıran gazete, Kenan Hulusi Koray, Sait Faik Abasıyanık gibi meşhur kalemlerle hikâye neşriyatında diğer gazetelere nazaran daha nitelikli bir muhteva oluşturmayı başarmıştır. Edebî tefrika bakımından da oldukça verimli bir dönemdir. Bunun yanı sıra büyük çoğunluğu edebî muhtevaya tahsis edilen gazete ilavesinde edebî tetkik ve tenkit yazıları, hem Cumhuriyet devri edebiyatı hem de Dünya edebiyatının o devirdeki seyrini yansıtmakta başarılı olmuştur. Hatırat, mektup, mizah, fantezi gibi türler de bu devrede gazete sütunlarında yer almıştır. Bu

itibarla *Kurun* devrinde eğlenceye de yer ayrılarak her türden okura hitap etmeye çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı ile beraber gazetenin kültürel ve edebî faaliyetlerinde kısmî bir durgunluk devresi başlamıştır. Şüphesiz bunun en önemli sebebi savaş iktisadının getirdiği kâğıt sıkıntısıyla birlikte azalan sayfa sayılarıdır. Önemli siyasî haberlere, ilan ve reklamlara, memleket ve şehir haberlerine ayrılan bölüm çıkarıldığında edebî ve kültürel muhtevaya çok fazla yer kalmamıştır. Bununla birlikte her fırsatta bu tür muhtevaya gazetede yer verilmiştir.

Vakit, Türkiye'nin yalnızca siyasî veya askerî olarak gelişmediğini aynı zamanda kültürel bir tekâmül hamlesi içinde olduğunu bildiren bir muhteva ile okur karşısına çıkmıştır. Gazetenin önemli yazarlarından Sadri Etem, “Kültür Davamıza Dair” başlıklı yazısında kültüre dair gelişmeleri Türkiye'nin en mühim meseleleri arasında göstermiş, fakat diğer işlere göre zaman istediğini belirtmiştir. Yazara göre Türkiye’de kültür seferberliği başlamış, fakat bu hareket şartlara bağlı bir ilerleme kaydetmiştir. Şartların genişlemesiyle kültür hareketinin de daha ileri safhalara ulaşılacağı belirtilmiştir. Türkiye’nin kültür davasını halletmek için attığı önemli adımlar şüphesiz bazı konularda istikrarsızlıklara yol açmıştır. Ertem, kültür davası hakkında, “Cumhuriyet Türkiyesi kültür hayatında iyiyi, güzeli, yeniyi, millîyi aramaktadır.” ifadeleriyle Türkiye’nin millî kültür davasındaki esas gayesini belirtmiştir. Ayrıca yazar hükümetin ve devrin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in kültür davasına ilişkin yerli yerinde kararlar alacağına inandığını ifade etmiştir (Ertem, 1939b: 2).

Sadri Etem, bir başka yazısında ise Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketinin Türkiye’de müstakil bir kültür hareketi tesis edemediği görüşünü dile getirmiştir. “Avrupa kültürü”, Osmanlı devri için bilinçli bir şekilde kavranmamış, Fransız kültürü Osmanlı kültür hayatının içerisine tesir etmiştir. Yazara göre Osmanlı, kültürel desteğini dışardan alarak bir millet kültürü fikri oluşturmayı başaramamıştır. Bununla beraber Kurtuluş Savaşı, bu konuda da büyük bir yol açıcıdır ve kültürü de istiklâle kavuşturmuştur (Ertem, 1940d: 2). Ertem, yazısının başlığına “Kültür Müstemlekesi” ismini koymuş olduğu hâlde yazısının içinde “müstemleke” kelimesinden bahsetmemiştir. Bununla beraber muhtemeldir ki yazar Tanzimat sonrası

Fransız kültür tesiri altında kalıp müstakil Türk kültürü tesis edemediğinden bu dönemki Osmanlı kültürünü müstemleke olarak değerlendirmiştir.

Hüseyin Hulki, “Garp Hayranlığı” başlığını taşıyan yazısında kültür ve sanat hareketleri bakımından Batı medeniyetinin bir ölçü olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Yazara göre bu durumun esas sebebi oransız bir mukayese fikriyle başlayan ve şahsî görüşle neticelenen kısır bir döngüdür. Batı medeniyetinin kültür ve sanat hayatındaki gelişmişliğine yalnızca inanarak ve onun gibi olmaya çalışarak bir merhale kat edilmemiştir. Zira Batı’nın sahip olduğu bu zenginlik, asırlarca biriken bir ananenin, tarihî bir birikimin ve beslendiği kaynakların niteliği vasıtasıyla tesis edilmiştir. Bu yüzden onun aynısını istemek yanlıştır. Bir kere kültür, sanat ve ahlâk kıymetlerinin gelişimi, bu memleketin toprağından bağımsız düşünülmemelidir. Batı’da yükselen değerlerin bizde olmayışını araştırmaktansa bizde böyle değerlerin yetişmeme sebeplerini tetkik etmek gerekir. Öte yandan kültür – sanat hareketleri, hayatın hızla değişen telakkilerinin neticesi olarak farklı bir hâl alabilmekte, kıymet hükümlerine göre kendisi de değişebilmektedir. Bu yüzden Garp hayranlığı bir taklit veya fanteziye yol açabilir. Yazar, son olarak kültür sanatta tenkidin önemine değinir. Sanatkârı göğe çıkarmak veya yerin dibine sokmak arasında “şuur ve muvazene” gözetmemek tenkit değildir. Önemli olan aradaki dengeyi sağlamayı başarabilmektir (Hulki, 1943: 3).

Sadri Etem, sanat ve millî birlik arasında önemli bir ilişki olduğu görüşündedir. Yazara göre sanat, “herhangi bir politik endişeye hizmetçilik etmeden bir topluluk içinde insanların birbirlerini anlamaları, sevmeleri, birbirlerine sempati duymalarını” sağlayabilecek bir güce sahiptir. Çağdaş toplumlarda sanat sayesinde insanlar arasında bir anlayış ve görüş birliği oluşmuştur. Ertem, Tanzimat devrinden beri toplum olarak belli bir zevk seviyesi ve zevk birliği tesis edilemediğini belirterek sanatta, bilhassa edebiyatta tercüme yoluyla itibar kazanılması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak itibarlı sanat çerçevesinde bir birlik meydana gelir ve toplumda zevk birliği tesis edilebilir. Bu da millî birliğin oluşmasına katkıda bulunur (Ertem, 1942c: 3).

Vakit gazetesinin bu devirdeki kültürel ve edebî faaliyetleri, Batılılaşma yolunda temkinli ve üretken bir çalışmanın mahsulüdür. Tercüme eserlerin sayısındaki artış, Vakit’in edebî tefrikalarına da yansımıştır. Yine diğer kültür ve sanat hareketlerinde taklitten ziyade özü bulma, her sahanın kendine uygun karakteri bulması önemli

görülmüştür. Vakıt'ın üçüncü yayın devresine ait kültürel ve edebî muhteva, bu doğrultuda şekillenmiştir.

5.3.5.1. Edebî tefrikalar

Edebî tefrikalar *Kurun* gazetesinin önemli bölümlerinden birini teşkil eder. Vakıt'ın üçüncü yayın devresinde (1934-1947) büyük çoğunluğu roman tefrikalarından oluşan edebî tefrikalar şu şekildedir:

- İshak Ferdi, *Dârâ ve İskender*. 23 Ağustos 1934 (5972) – 13 Ocak 1935 (6113) arasında toplamda 140 tefrika ile neşredilmiştir.

- Selami İzzet Sedes, *Kanadı Yaralı Kuş*. 1 Kasım 1934 (6042) – 12 Aralık 1934 (6083) arasında toplam 42 tefrika ile neşredilmiştir.

- Burhan Cahit Köroğlu, *Kurşun Yarası*. 4 Kasım 1934 (6045) – 14 Ocak 1935 (6114) arasında toplam 68 tefrika ile neşredilmiştir.

- Selami İzzet Sedes, *Gül Üstüne Gül Koklayanlar*. 13 Aralık 1934 (6084) – 4 Ocak 1935 (6106) arasında toplam 24 tefrika ile neşredilmiştir.

- Selami İzzet Sedes, *Memedin Karısı*. 5 Ocak 1935 (6107) – 23 Ocak 1935 (6123) arasında toplam 16 tefrika ile neşredilmiştir.

- Kadircan Kafı, *İlk Sevgili*. 15 Ocak 1935 (6115) – 19 Mart 1935 (6175) arasında toplam 59 tefrika ile neşredilmiştir.

- İshak Ferdi, *Endülüste Kemal Reis*. 24 Ocak 1935 (6124) – 29 Haziran 1935 (6275) arasında toplam 148 tefrika ile neşredilmiştir.

- Burhan Cahit Köroğlu, *Baba Dostu*. 19 Mart 1935 (6175) – 29 Mayıs 1935 (6244) arasında toplam 70 tefrika ile neşredilmiştir.

- A. İsmet Ulukut, *Hacı Yaşar Ağa Hastanesi*. 27 Mayıs 1935 (6242) – 4 Eylül 1935 (6340) arasında toplamda 86 tefrika ile neşredilmiştir.

- Safiye Erol, *Kadıköyü'nün Romanı*. 30 Mayıs 1935 (6245) – 12 Ağustos 1935 (6319) arasında toplam 83 tefrika ile neşredilmiştir.

- Kadircan Kafı, *Kara Kartal*. 2 Temmuz 1935 (6278) – 20 Eylül 1935 (6356) arasında toplamda 77 tefrika ile neşredilmiştir.

- Rudolf Van Wehrt, *Yapışık Kardeşler*. 13 Ağustos 1935 (6320) – 19 Ekim 1935 (6385) arasında toplam 63 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kadircan Kafı, *Aradığım Kadın?* 21 Eylül 1935 (6357) – 10 Aralık 1935 (6436) arasında toplam 71 tefrika ile neşredilmiştir.
- Arif Cemil, *Bir Kadının Üç Gecesi*. 11 Aralık 1935 (6437) – 18 Ocak 1936 (6473) arasında toplamda 37 tefrika ile neşredilmiştir.
- Sermet Muhtar Alus, *Kırkından Sonra*. 1 Ocak 1936 (6456) – 17 Nisan 1936 (6560) arasında toplamda 105 tefrika ile neşredilmiştir.
- Refik Ahmet Sevengil, *Çıplaklar*. 18 Nisan 1936 (6561) – 14 Temmuz 1936 (6648) arasında toplamda 88 tefrika ile neşredilmiştir.
- Voltaire, *Kader*. Tercüme: Mehmet Asım Us. 20 Mayıs 1936 (6594) – 22 Haziran 1936 (6626) arasında toplamda 28 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kadircan Kafı, *Kalbe Giden Yol*. 15 Temmuz 1936 (6649) – 26 Ekim 1936 (6752) arasında toplamda 100 tefrika ile neşredilmiştir.
- Agatha Christie, *Cinayet*. İngilizceden Tercüme Eden: V. G. 29 Eylül 1936 (6725) – 16 Kasım 1936 (6773) arasında toplam 42 tefrika ile neşredilmiştir.
- Sermet Muhtar Alus, *Anasını Gör, Kızını Al*. 29 Ekim 1936 (6755) – 13 Şubat 1937 (6858) arasında toplamda 105 tefrika ile neşredilmiştir.
- Prosper Merime, *Estürk Vazosu*. Türkçeye Çeviren: Haydar Rıfat. 18 Kasım 1936 (6775) – 24 Kasım 1936 (6781) arasında 6 tefrika ile neşredilmiştir.
- Aleksandr Kazbek, *Eliso*. Türkçeye Çeviren: Niyazi Ahmet. 26 Kasım 1936 (6783) – 30 Kasım 1936 (6787) arasında toplam 5 tefrika ile neşredilmiştir.
- *Asılamayan Adam*. Nakleden: Hikmet Münir. 12 Ocak 1937 (6828) – 18 Ocak 1937 (6834) arasında 6 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Cengiz Geliyor*. 13 Şubat 1937 (6858) – 18 Nisan 1937 (6919) arasında toplam 55 tefrika ile neşredilmiştir.
- Refik Ahmet Sevengil, *Açlık*. 13 Şubat 1937 (6858) – 21 Mart 1937 (6891) arasında toplam 34 tefrika ile neşredilmiştir.

•Fransuva Moriak, *Evlilik*. Çeviren Haydar Rifat. 22 Mart 1937 (6892) – 30 Mart 1937 (6900) arasında toplam 9 tefrika ile neşredilmiştir.

•Kadircan Kafı, *Ege Kasırgası*. 29 Mart 1937 (6899) – 8 Temmuz 1937 (7000) arasında toplamda 92 tefrika ile neşredilmiştir.

•Cahide Osman, *Yeşil Cehennem*. 24 Nisan 1937 (6925) – 29 Mayıs 1937 (6960) arasında toplamda 31 tefrika ile neşredilmiştir.

•Niyazi Ahmet, *Mezhep Kavgaları Sünnilik ve Şiilik Mücadelesi*. 3 Temmuz 1937 (6995) – 1 Eylül 1937 (7055) arasında toplamda 56 tefrika ile neşredilmiştir.

•Felix Bayman, *Ya Ölü Ya Diri*. 5 Temmuz 1937 (6997) – 5 Ekim 1937 (7089) arasında toplamda 83 tefrika ile neşredilmiştir.

•Niyazi Ahmet, *Sivastopol Önünde*. 11 Eylül 1937 (7065) – 15 Aralık 1937 (7158) arasında toplamda 84 tefrika ile neşredilmiştir.

•Volfgang Haynrih, *Pinkertonun Maceraları*. 5 Ekim 1937 (7089) – 4 Kasım 1937 (7119) arasında toplamda 31 tefrika ile neşredilmiştir.

•Maks El, *Sevgi; Uyanınca*. 6 Ekim 1937 (7090) – 16 Aralık 1937 (7159) arasında toplamda 65 tefrika ile neşredilmiştir.

•Niyazi Ahmet, *Kan Kuyusu*. 16 Aralık 1937 (7159) – 1 Ocak 1938 (7175) arasında toplamda 17 tefrika ile neşredilmiştir.

•Kenan Hulusi, *Osmanoflar*. 1 Ocak 1938 (7175) – 16 Nisan 1938 (7277) arasında toplamda 75 tefrika ile neşredilmiştir.

•Ferenç Körmendi, *Asrın Çocukları*. Çeviren: Vahdet Gültekin. 3 Ocak 1938 (7177) – 8 Mayıs 1938 (7299) arasında toplamda 121 tefrika ile neşredilmiştir.

•Kadircan Kafı, *Bataklıktan İmparatoriçeliğe*. 12 Nisan 1938 (7273) – 14 Temmuz 1938 (7366) arasında toplamda 87 tefrika ile neşredilmiştir.

•Kurt Ştromayer, *Orman Cinayetleri*. 16 Nisan 1928 (7277) – 31 Mayıs 1938 (7322) arasında toplamda 43 tefrika ile neşredilmiştir.

•Edgar Wallas, *Korku Yatağı*. Çeviren: Hikmet Münir. 3 Haziran 1938 (7325) – 16 Ağustos 1938 (7399) arasında toplam 60 tefrika ile neşredilmiştir.

- Ferdinand Ossendovski, *Asrî Robenson*. Çeviren: Nebil S. Altug. 12 Temmuz 1938 (7364) – 15 Ağustos 1938 (7398) arasında toplam 25 tefrika ile neşredilmiştir.
- Niyazi Ahmet Okan, *Dersimli Kız*. 16 Temmuz 1938 (7368) – 8 Eylül 1938 (7422) arasında toplam 48 tefrika ile neşredilmiştir.
- Sidney Horler, *Tehlike*. Çeviren: Hikmet Münir. 13 Ağustos 1938 (7396) – 3 Kasım 1938 (7478) arasında toplam 60 tefrika ile neşredilmiştir.
- Andre Moruva, *Düşünceleri Okuyan Makine*. Çeviren: H. S. G. 1 Eylül 1938 (7415) – 21 Ekim 1938 (7465) arasında toplamda 50 tefrika ile neşredilmiştir.
- Selami İzzet Sedes (Nakleden), *Büyük Katerina ve Mari Antuanet*. 10 Eylül 1938 (7424) – 27 Eylül 1938 (7441) arasında toplam 17 tefrika ile neşredilmiştir.
- Fyodor Dostoyevski, *Karamazof Kardeşler (1. Cilt)*. Çeviren: Hakkı Süha Gezgin. 5 Kasım 1938 (7480) – 4 Mart 1939 (7594) arasında toplam 113 tefrika ile neşredilmiştir.
- Niyazi Ahmet Okan, *Kafkas Kızları*. 21 Ocak 1939 (7555) – 3 Mart 1939 (7593) arasında toplamda 38 tefrika ile neşredilmiştir.
- Fyodor Dostoyevski, *Karamazof Kardeşler (2. Cilt)*. Çeviren: Hakkı Süha Gezgin. 5 Mart 1939 (7595) – 18 Ağustos 1939 (7761) arasında 155 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Kurukafaların Esrarı*. Çeviren: Hikmet Münir. 27 Mart 1939 (7617) – 16 Mayıs 1939 (7667) arasında toplamda 29 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, S. O. S. Çeviren: Hikmet Münir. 17 Mayıs 1939 (7668) – 15 Temmuz 1939 (7727) arasında toplamda 34 tefrika ile neşredilmiştir.
- Sermet Muhtar, *Harman Sonu*. 20 Mayıs 1939 (7671) – 24 Temmuz 1939 (7736) arasında toplamda 67 tefrika ile neşredilmiştir.
- Pearl Buck, *Sarı Esirler*. Çeviren: İbrahim Hoyi. 13 Haziran 1939 (7695) – 18 Ekim 1939 (7821) arasında toplamda 108 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Tuna Kızı*. 28 Ağustos 1939 (7770) – 7 Kasım 1939 (7841) arasında toplamda 71 tefrika ile neşredilmiştir.

- İMZASIZ, *Kokain*. Çeviren: Muzaffer Acar. 14 Eylül 1939 (7787) – 18 Aralık 1939 (7880) arasında toplam 88 tefrika ile neşredilmiştir.
- Sadri Etem Ertem, *Elâ Gözli*. 30 Eylül 1939 (7803) – 29 Ekim 1939 (7832) arasında toplamda 30 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kadircan Kafılı, *Kan Konuşuyor*. 22 Ekim 1939 (7825) – 7 Ocak 1940 (7900) arasında toplamda 73 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Sinek Beyi*. 8 Kasım 1939 (7842) – 8 Şubat 1940 (7929) arasında toplamda 87 tefrika ile neşredilmiştir.
- Emile Zola, *Fekondite*. Çeviren: Osman Yenseni. 16 Şubat 1940 (7937) – 5 Temmuz 1940 (8077) arasında toplamda 121 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Kara Çenber Çetesi*. Çeviren: Hikmet Münir. 26 Mart 1940 (7976) – 23 Nisan 1940 (8004) arasında toplam 24 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Yeşil İskelet*. 27 Nisan 1940 (8008) – 10 Haziran 1940 (8052) arasında toplam 45 tefrika ile neşredilmiştir.
- Muzaffer Esen, *Kadın Bu Ya...* 18 Temmuz 1940 (8090) – 7 Eylül 1940 (8140) arasında toplam 50 tefrika ile neşredilmiştir.
- Suat Derviş, *Muamma*. 21 Ağustos 1940 (8124) – 6 Ekim 1940 (8169) arasında toplam 44 tefrika ile neşredilmiştir.
- Moris dö Kobra, *Devlet Kuşu*. Çeviren: Muzaffer Acar. 12 Eylül 1940 (8145) – 19 Aralık 1940 (8241) arasında toplam 90 tefrika ile neşredilmiştir.
- İskender Fahrettin Sertelli, *Koca Yusuf*. 12 Eylül 1940 (8145) – 24 Kasım 1940 (8216) arasında toplam 70 tefrika ile neşredilmiştir.
- Refik Ahmet Sevensil, *Perdenin Arkası*. 8 Ekim 1940 (8171) – 14 Aralık 1940 (8236) arasında toplamda 63 tefrika ile neşredilmiştir.
- İskender Fahrettin Sertelli, *Koca Yusuf Amerika'da*. 25 Kasım 1940 (8217) – 4 Mart 1941 (8312) arasında toplam 93 tefrika ile neşredilmiştir.
- Niyazi Ahmet Banoğlu, *Çerkes Kızları*. 15 Aralık 1940 (8237) – 29 Ocak 1941 (8278) arasında toplam 40 tefrika ile neşredilmiştir.

- İMZASIZ, *Gaz Maskeli Haydut*. Çeviren: Hikmet Münir. 20 Aralık 1940 (8242) – 18 Ocak 1941 (8267) arasında toplam 27 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Haykıran Kurukafa*. Çeviren: Hikmet Münir. 27 Ocak 1941 (8276) – 19 Şubat 1941 (8299) arasında toplam 24 tefrika ile neşredilmiştir.
- Niyazi Ahmet Banoğlu, *Selçuklar Sarayından Ankara Kalesine*. 30 Ocak 1941 (8279) – 23 Şubat 1941 (8303) arasında toplam 23 tefrika ile neşredilmiştir.
- Gaston Löru, *Kanlı Bebek*. Çeviren: Muzaffer Acar. 20 Şubat 1941 (8300) – 23 Mayıs 1941 (8390) arasında toplamda 86 tefrika ile neşredilmiştir.
- Afif Obay, *Panik*. 8 Mart 1941 (8316) – 23 Mayıs 1941 (8390) arasında toplamda 67 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ali Haydar Emir Alpagut, *Mefkûre*. 5 Nisan 1941 (8342) – 1 Temmuz 1941 (8429) arasında toplam 81 tefrika ile neşredilmiştir.
- Namık Kemal, *Kaniye Muhasarası*. Nakleden: Hakkı Tarık Us. 24 Mayıs 1941 (8391) – 12 Haziran 1941 (8410) arasında toplamda 20 tefrika ile neşredilmiştir.
- L. A., *Casus Tayyareciler*. 24 Mayıs 1941 (8391) – 8 Haziran 1941 (8406) arasında toplam 16 tefrika ile neşredilmiştir.
- Pitigrilli, *Mucizeler Doktoru*. Çeviren: Muzaffer Acar. 11 Haziran 1941 (8409) – 10 Kasım 1941 (8549) arasında toplamda 115 tefrika ile neşredilmiştir.
- Leman Ahıskal, *Benekli Boncuk*. 21 Haziran 1941 (8419) – 17 Ağustos 1941 (8476) arasında toplam 55 tefrika ile neşredilmiştir.
- Refik Ahmet Sevensil, *İmrâli*. 1 Temmuz 1941 (8429) – 6 Kasım 1941 (8545) arasında toplamda 110 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Bir Casus Öldürüldü*. Çeviren: Hikmet Münir. 18 Ağustos 1941 (8477) – 15 Kasım 1941 (8554) arasında toplamda 75 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Kafes Arkası*. Nakleden: Niyazi Ahmet Banoğlu. 10 Kasım 1941 (8549) – 9 Ocak 1942 (8606) arasında toplam 41 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Meçhul Kadın*. Nakleden: Niyazi Ahmet Banoğlu. 12 Kasım 1941 (8551) – 21 Şubat 1942 (8645) arasında toplam 65 tefrika ile neşredilmiştir.

- İMZASIZ, *İspanyol Dansözü*. Çeviren: Hikmet Münir. 16 Kasım 1941 (8555) – 13 Aralık 1941 (8582) arasında toplam 26 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kenan Hulusi Koray, *R. B. K. Pansiyonu*. 9 Şubat 1942 (8633) – 3 Mart 1942 (8655) arasında toplam 22 tefrika ile neşredilmiştir.
- Fransuva Körmendi, *Yaşamak Zoru*. Çeviren: Muzaffer Acar. 3 Mart 1942 (8655) – 19 Temmuz 1942 (8773) arasında toplamda 119 tefrika ile neşredilmiştir.
- Zeki Mesut Alsan, *Memleket Çocuğu*. 25 Temmuz 1942 (8779) – 15 Ekim 1942 (8859) arasında toplam 77 tefrika ile neşredilmiştir.
- Kadircan Kafılı, *Aradığım Erkek*. 1 Ekim 1942 (8847) – 19 Kasım 1942 (8894) arasında toplam 46 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Cellâdın Kızı*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 16 Ekim 1942 (8860) – 8 Ocak 1943 (8941) arasında toplam 75 tefrika ile neşredilmiştir.
- Refik Ahmet Sevengil, *Bir Mevsimlik Aşk*. 1 Aralık 1942 (8906) – 31 Mayıs 1943 (9082) arasında toplamda 140 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Bir Casus Kadının Aşkı*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 12 Ocak 1943 (8945) – 29 Haziran 1943 (9111) arasında toplam 147 tefrika ile neşredilmiştir.
- Hans Posendorf, *Anka*. Çeviren: A. Altuğ. 8 Haziran 1943 (9090) – 12 Ağustos 1943 (9155) arasında toplam 56 tefrika ile neşredilmiştir.
- İMZASIZ, *Tenbel Polis Hafiyesi*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 30 Haziran 1943 (9112) – 29 Ağustos 1943 (9172) arasında toplamda 56 tefrika ile neşredilmiştir.
- Edgar Vallas, *Haydutlar Karşısında Bir Gazeteci*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 31 Ağustos 1943 (9174) – 31 Ekim 1943 (9233) arasında 50 tefrikayla neşredilmiştir.
- Maurice Dekobra, *Boyalı Dudaklar Sokağı*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 1 Kasım 1943 (9234) – 22 Aralık 1943 (9282) arasında 48 tefrika ile neşredilmiştir.
- Tauno Karilas, *İs Lekesi*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 1 Ocak 1944 (9792) – 6 Şubat 1944 (9328) arasında toplamda 36 tefrika ile neşredilmiştir.
- Maurice Dekobra, *Kadife Alev*. Nakleden: Melekzad Kardeş. 7 Şubat 1944 (9329) – 12 Nisan 1944 (9393) arasında toplam 56 tefrika ile neşredilmiştir.

- Corci Zeydan, *Kureyş Bakiresi*. Çeviren: Selami M. Yurdatap. 8 Mart 1944 (9358) – 8 Ağustos 1944 (9511) arasında toplam 116 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ellinor Glin, *Kör Aşk*. Çeviren: Melekzad Kardeş. 13 Nisan 1944 (9394) – 27 Mayıs 1944 (9438) arasında toplam 41 tefrika ile neşredilmiştir.
- Jolan Földes, *O Liseli Bir Kızdı*. Çeviren: Melekzad Kardeş. 3 Haziran 1944 (9445) – 9 Eylül 1944 (9570) arasında toplamda 68 tefrika ile neşredilmiştir.
- Nikola Segur, *Öldüren Öpücük*. Çeviren: Ali Kemal Aksüt. 10 Ağustos 1944 (9513) – 11 Eylül 1944 (9572) arasında 28 tefrika ile neşredilmiştir.
- Zeki Mesut Alsan, *Kavak Yeli*. 31 Ağustos 1944 (9534) – 5 Şubat 1945 (9712) arasında toplamda 124 tefrika ile neşredilmiştir.
- Gabor de Vaszary, *Yavrum*. Çeviren: Fethi Kardeş. 24 Eylül 1944 (9583) – 13 Şubat 1945 (9720) arasında toplam 116 tefrika ile neşredilmiştir.
- Süzan Şantal, *Mülteciler*. Çeviren: Melekzad Kardeş. 19 Şubat 1945 (9726) – 14 Eylül 1945 (9931) arasında toplam 145 tefrika ile neşredilmiştir.
- Sadri Etem Ertem, *Yol Arkadaşları*. 8 Ekim 1945 (9955) – 21 Kasım 1945 (9996) arasında toplam 36 tefrika ile neşredilmiştir.
- Hug Valpol, *Deniz Kulesi*. Çeviren: Nazif Süleyman Eboğlu. 27 Kasım 1945 (10002) – 14 Mart 1946 (10111) arasında toplam 88 tefrika ile neşredilmiştir.
- Oscar Ray, *Hudutlar Kapandı*. Çeviren: Fethi Kardeş. 27 Kasım 1945 (10002) – 27 Mart 1946 (10124) arasında toplam 64 tefrika ile neşredilmiştir.
- Server Bedi, *O Gece*. 22 Nisan 1946 (10150) – 24 Temmuz 1946 (10242) arasında toplam 71 tefrika ile yayımlanmıştır.
- D. H. Lawrence, *Kırık Keman*. Çeviren: Vahdet Gültekin. 25 Temmuz 1946 (10243) – 30 Kasım 1946 (10467) arasında toplam 116 tefrika ile neşredilmiştir.

5.3.5.2. Hikâye

Kurun dönemindeki hikâye neşriyatı gazete tarihinin en verimli dönemidir. Bu dönem, neredeyse her gün telif veya tercüme bir hikâye neşredilmiştir. Özellikle İngiliz ve Fransız edebiyatı başta olmak üzere Batı edebiyatından tercüme hikâyeler önemli bir yer tutar. Bu dönemde “Kurun’un Hikâyesi” veya “Her Gün Bir Hikâye”

başlıkları ile hikâye için ayrılan bölümde faal rol oynayan belli başlı kalem sahipleri vardır. Kronolojik olarak bu devre hikâye neşriyatına katkıda bulunan yazarlar hakkında şunlar söylenebilir:

Kurun ismiyle ilk neşriyat döneminde Arif Cemil ve İskender Fahrettin, yabancı edebiyattan tercüme hikâyeler neşretmiştir. Yine bu dönemde şehir ve mizah yazıları kaleme alan Osman Cemal Kaygılı'nın hikâyeleri de neşredilmiştir.

Ömer Rıza Doğrul da hikâye tercümeleriyle hikâye köşesine katkıda bulunan yazarlar arasına girmiştir. Yazarın ayrıca “Süleymanı Yenen Kız” (6395) (Doğrul, 1935b: 6), “Bizans Tahtında Köstekli Ayaklar” (6428) (Doğrul, 1935c: 6) gibi tarihî hikâyeleri neşredilmiştir.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin çalışmaları ile Türklerin kökenine olan ilginin bir hayli arttığı bu dönemde Marcel Brio'nun (1935: 5) *La vic des Huns* isimli eserinden istifade edilerek oluşturulan “Hunlar”¹¹³ *Kurun* gazetesinin 11 Kasım 1935 tarihli (6408) nüshasında neşredilmeye başlamıştır. Hun Türklerinin tarihini hikâyeleme metoduyla ele alan eser uzun hikâye formatında yer almıştır.

Mehmet Selim'in ve A. İsmet Ulukut'un da bu dönemde telif hikâyeleri neşredilmiştir. Hamdi Varoğlu, Batı edebiyatından, özellikle Fransızcadan pek çok edebî hikâye tercümesiyle ön plana çıkmıştır. Bu isimlerin yanı sıra hikâyeleri neşredilen ve tercüme hikâyeler nakleden isimler kronolojik olarak 1934'ten 1947'ye kadar sırasıyla şu şekildedir: Vahdet Gülktekin, Hikmet Münir Ebcioğlu, H. F. Turgay, L. Budak, Mesrure Eşref Onur, Bekir Sıtkı Kunt, Kenan Hulusi Koray, Hakkı Süha Gezgin, Sadri Etem Ertem, Rüştü Şardağ, Hasan Bedrettin Ülgen, Kâzım Ömer, Niyazi Ahmet Banoğlu, İlhami Gök, Kâzım Ömer, Mahmut Necmettin Deliorman, Yunus Kâzım Köni, Muzaffer Acar, Reşat Enis Aygen, Suat Derviş Baraner, Yekta Ragıp Önen, Muazzez Kaptanoğlu, Cevat Tefvik Enson, Ahmet Reşat, Melekzad Kardeş, Mahir Bülent, Hüseyin Hulki, Ziya Çalıköğlu ve Mihri Pekin.

Sait Faik Abasıyanık, 10 Nisan 1936 tarihi itibarıyla hikâyelerini *Kurun* sütunlarında neşretmeye başlamıştır. *Kurun* devrinde bazı sayılarda imzası görülen yazarın zamanla hikâyeleri artmıştır. *Vakit* devresinde de hikâyelerine devam etmiş,

¹¹³ Eser, gazetede “Hünler” şeklinde “ü” harfi ile basılmıştır. O dönem dil inkılabının da tesiriyle bazı kelimelerin yazılışlarında birtakım hatalar vardı. Bu da onlardan biridir.

yine bu devrede edebî bakımdan daha olgun bir seviyeye ulaşmıştır. Kısa hikâyelerinin yanı sıra bazı uzun hikâyeleri de neşredilmiştir.¹¹⁴

Vakit'te uzun hikâyeler tefrika olarak neşredilmiştir. Önemli olan bazıları şu şekildedir:

- Münir Hayri Egeli, 14 Ağustos 1943 (9157) – 23 Ağustos 1943 (9166) arasında 10 tefrika ile *Üryan Efe* isimli hikâyesini, 24 Ağustos 1943 (9167) – 19 Eylül 1943 (9193) arasında *Fındık Kurdu* isimli hikâyesini 16 tefrika olarak neşretmiştir.

- Refik Ahmet Sevengil, 12 Eylül 1943 (9186) – 19 Eylül 1943 (9193) arasında *Ahmet Turgut'un Izdırabı* başlıklı hikâyesini 8 tefrika ile, *Aşka Dair Bir Ders* isimli hikâyesini 24 Eylül 1943 (9198) – 1 Ekim 1943 (9205) arasında 8 tefrika ile neşretmiştir.

- Hüseyin Hulki, *Kin* isimli hikâyesini 4 Ekim 1943 (9206) – 7 Kasım 1943 (9240) arasında 22 tefrika ile, *Aşk Seromu* başlıklı hikâyesini ise 30 Nisan 1944 (9411) – 10 Mayıs 1944 (9421) arasında 8 tefrika ile neşretmiştir. *İki Hayat* isimli hikâyesini 2 Nisan 1946 (10130) – 9 Nisan 1946 (10137) arasında 7 tefrika ile, *Mavi Odadaki Kadın* isimli hikâyesini 10 Nisan 1946 (10138) – 16 Nisan 1946 (10144) arasında 5 tefrikayla neşretmiştir.

Bu devrede edebî tefrikalara ilave olarak okuyucu/hedef kitle odaklı tefrikalara da yer verilmiştir. O devirde halk tarafından tutulan, popüler roman ve hikâyeler genellikle macera, polisiye ve hafîye romanlarıdır. Vakit de gazetelerin o devirde okur çekmek için yayınladığı bu tarz eserlere yer vermiştir. Mesela Agatha Christie'nin "Londra'da Bir Cinayet" isimli eseri 10 Haziran 1945 (9836) – 5 Temmuz 1945 (9862) arasında Selman Pınar'ın tercümesiyle 22 tefrika olarak neşredilmiştir.

5.3.5.3. Edebî tenkit, inceleme ve tanıtım yazıları

Kurun devrinde edebî tenkit ve tetkik yazıları kayda değer bir artış göstermiştir. Neşriyat müdürü Refik Ahmet Sevengil başta olmak üzere muhtelif edip ve yazarların

¹¹⁴ Sait Faik'in Vakit'te neşredilen hikâyelerinin bazılarına ait künye bilgileri şu şekildedir:
Abasıyanık, S. F. (1936a, Nisan 10). Babamın İkinci Evi. *Kurun* (6553), s. 6.
Abasıyanık, S. F. (1936b, Mayıs 20). Bir Karpuz Sergisi. *Kurun* (6593), s.4.
Abasıyanık, S. F. (1936c, Mayıs 27). Türkçeye Tercüme Edilemeyen Kitap. *Kurun* (6600), s.4.
Abasıyanık, S. F. (1936ç, Haziran 5). İflâs. *Kurun* (6609), s.4.
Abasıyanık, S. F. (1936d, Ekim 26). Bir Kütüphanenin Hikâyesi. *Kurun* (6755), s.6.
Abasıyanık, S. F. (1937, Şubat 12). Sarnıç. *Kurun* (6857), s.4.

bu türe dair yazıları neşredilmiştir. *Kurun'un İlavesi* edebî inceleme yazılarının en çok neşredildiği bölümdür. Bu başlık altında ön plana çıkan hususlar şunlardır:

Kurun gazetesinin 1935 yılında gerçekleştirdiği, fakat kimin hazırladığı belli olmayan “Her Gün Bir Ediple...” anketi, devrin edebiyat dünyası ve yazı hayatına ilişkin çok önemli bilgiler vermektedir. Basın ve edebiyat dünyasının önemli isimleriyle gerçekleştirilen mülakatlar, devrin edebiyatını ilgilendiren sorulara cevap aramıştır. Roman, hikâye ve şiir sahasında Türk edebiyatının o dönemde nasıl bir yerde durduğuna ilişkin görüş ve kanaatlerin ortaya konduğu bir anket olması bakımından önem arz etmektedir. Edebiyat ve basın tarihi çalışmalarında kaynak olma niteliğine sahip olan bu ankete ilişkin künye bilgileri kronolojik olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Nu.	Görüşülen Edip	Tarih	Gazete Sayı Numarası	Sayfa
1.	Hüseyin Rahmi Gürpınar	15 Ağustos 1935	6322	1, 8
2.	Reşat Nuri Güntekin	16 Ağustos 1935	6323	1, 5
3.	İbrahim Necmi Dilmen	17 Ağustos 1935	6324	1, 7
4.	Burhan Cahit (Morkaya)	18 Ağustos 1935	6325	1, 8
5.	Vâlâ Nurettin	19 Ağustos 1935	6326	1, 7
6.	Yaşar Nabi Nayır	20 Ağustos 1935	6327	1, 8
7.	Musahipzade Celal	21 Ağustos 1935	6328	1-2
8.	Mithat Cemal (Kuntay)	22 Ağustos 1935	6329	1-2
9.	Faruk Nafiz Çamlıbel	23 Ağustos 1935	6330	1, 3
10.	Osman Cemal Kaygısız	24 Ağustos 1935	6331	1, 9
11.	Mehmet Nurettin Artam	25 Ağustos 1935	6332	1, 3
12.	Hakkı Süha Gezgin	26 Ağustos 1935	6331	1, 3
13.	Sadri Etem Ertem	28 Ağustos 1935	6333	1-2
14.	Agâh Sırrı (Levend)	30 Ağustos 1935	6335	1, 9
15.	İlhami Bekir Tez	1 Eylül 1935	6337	1, 5
16.	Cevdet Kudret (Solok)	2 Eylül 1935	6338	1, 5
17.	Ömer Bedrettin (Uşaklı)	3 Eylül 1935	6339	1, 8
18.	Etem İzzet Benice	8 Eylül 1935	6344	1, 4

Tablo 5.1. "Her Gün Bir Ediple" Anketinin Kronolojik Künye Tablosu

Agâh Sırrı Levent (1936: 6, 10), belli aralıklarla gazeteye edebî tetkik ve tenkitlerini göndermiştir. Mesela 7 Kasım 1936 (6765) tarihinde Kurun'un Neşriyat direktörü Refik Ahmet'in kaleme aldığı “Çıplaklar” romanını tetkik eden uzunca bir makale kaleme almıştır.

Bu minvalde kaleme alınan bir diğer önemli yazı 25 Aralık 1937 (7168) tarihli nüshada Hakkı Süha Gezgin'in (1937a: 3) "Yeni Edebiyatı Kimler Hazırlıyor?" başlığı altında kaleme alınan ve "Sabahattin Ali"yi edebî yönden tetkikidir.

İbrahim Hoyi, ikinci devrede olduğu gibi bu devrede de edebî tetkiklerine devam etmiştir. Özellikle 20. asır İngiliz tiyatrosu, 20. asır İngiliz edebiyatı, muhtelif monografik tetkikler ve Türk edebiyatı ve Türk tiyatrosuna dair tenkit, tanıtım ve inceleme yazıları kaleme almıştır. Hoyi'nin yazıları umumiyetle Kurun'un haftalık ilavelerinde neşredilmiştir.

İbrahim Haldun, kitap tanıtım ve tetkik yazıları kaleme alan bir diğer yazardır. Ahmet Muhip Dıranas (1936: 3), 30 Kasım 1936'da Nazım Hikmet'i tetkik eden bir yazı kaleme almıştır. Niyazi Ahmet Banoğlu (Okan), Baki Süha, Ali Kemali Aksüt ve Mehmet Nurettin Artam da bu devrede tanıtım ve inceleme yazıları kaleme almışlardır. Behçet Kemal Çağlar "On Beş Günde Bir" isimli köşeden, bazen de "Kültür Sanat" sayfasından sanata dair yazılarını neşretmiştir.

Sonraki yıllarda Osman Yenseni ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın edebî tetkik ve tenkit yazıları neşredilmiştir. Rüştü Şardağ, "Edebî Musahebe" başlığı altında haftalık edebî tetkik ve tenkit yazıları kaleme almıştır. Gazetede hikâye ve tercüme faaliyeti de yürüten yazar, çeşitli edebî konulara dair önemli yazılara da yer vermiştir.

Safder Melih Tümay imzasıyla Vakıf sütunlarında neşredilen "Genç Nesil Antolojisi", özellikle II. Dünya Savaşı devrinde Türk edebiyatını tanıma/tanıtma ve genç yazarları tahlil etme bakımından önemli bir kültürel ve edebî faaliyettir. Yazı dizisinin ilk serisi, 8 Haziran 1942 tarih ve 8752 sayı numaralı nüshada "Sabahattin Ali" ile başlamıştır (Tümay, 1942: 2). Bu yazılar, edebî eserler üzerinden edebiyatçıyı tahlil ve tetkik eden makalelerdir. Sabahattin Ali'den sonra Sait Faik Abasıyanık, Bekir Sıtkı Kunt gibi dönemin önemli hikâyecileri ele alınmıştır.

Vakıf gazetesinde "Süleyman Nazif ile Mehmet Ali Ayni Arasında Kalmış Münakaşa (Neşredilmemiş Mektuplar)" (1942: 2) adı altında bir mektup serisi neşredilmiştir. 1 Ekim 1942 (8847) tarihli nüshada neşredilmeye başlayan mektuplar Süleyman Nazif'in edebî şahsiyetine ışık tutan önemli vesikalar olma niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra modern Türk edebiyatına dair de farklı görüş ve düşünceler ortaya koymuştur.

Vakit, Türk edebiyatının 1940'lı yıllarının manzarasını edip ve mütefekkir kalem sahiplerinden ortaya koymak adına “Bugünkü Edebiyatımız” başlığı altında edebî bir anket hazırlamıştır. Sabahattin Kudret Aksakal tarafından hazırlanan ankete Peyami Safa, Mahmut Yesari, Halit Fahri Ozansoy, Şevket Rado, Zahir Güvemli gibi edip ve yazarlar katılmıştır.

5.3.5.4. Hatırat ve anı yazıları

Kurun devrinde hatırat ve hatırat niteliği taşıyan anı yazılarına da yer verilmiştir. İçtimaî hadiselerle ışık tutan birer vesika niteliğinde olan bu türden yazılar, gazeteyi tarihî bir vesika hâline getirdiği gibi ansiklopedik muhteva bakımından da gazeteye değer katmıştır.

Ahmet Tevfik (1935: 5), 15 Ocak 1935 tarih ve 6115 sayılı *Kurun*'da hatıralarını tefrika halinde neşretmeye başlamıştır. “Yedi Başlı Ejderha” başlığını taşıyan hatırat, Balkanlar ve Balkanlı milletleri, hatıralar ışığında inceleyen bir eser niteliği taşımaktadır. 6150 numaralı nüshaya kadar devam eden eser 36 tefrika neşredilmiştir.

Hatırat niteliği taşıyan ve Erzincan Milletvekili Aziz Samih İlter (1935: 8) tarafından kaleme alınan “Umumî Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları”, bu devrede neşredilen bir diğer tefrikadır. 1 Nisan 1935 tarihli ve 6188 sayılı nüshada neşredilmeye başlayan eser I. Dünya Savaşı'na dair önemli bilgiler vermektedir.

Halide Edip Adivar (1937: 2), 4 Mart 1937 (6874) tarihli nüshada “İstanbul'a Mektuplar” adı altında mektup türünde yazılar neşretmeye başlamıştır. Aynı zamanda hatıra niteliği taşıyan bu mektuplar, yazarın İstanbul'dan ayrılış sürecini de anlatan önemli birer vesika özelliği taşımaktadırlar.

24 Mart 1937 (6894) tarihinde *Kurun* gazetesi tarafından hazırlanan “Balkan Bozgunundan Kimler Mesuldür?” başlığını taşıyan bir tefrika yayınlanmıştır. Bu tefrika, o devrede görev yapan bir zabitan hatıralarından hareketle oluşturulduğu için aynı zamanda hatırat özelliği de taşımaktadır.

Muvakkar Ekrem Talu (1939: 1), 5 Mart 1939 (7595) – 9 Mayıs 1939 (7660) tarihleri arasında 59 tefrika ile neşredilen “Cek Dempsey İle Arkadaşlığım” başlıklı bir hatıra yayınlamıştır. Popüler roman tadında olan bu hatıralar Talu'nun Amerika'da tahsil gören yeğeni Ziya'dan aldığı mektuplardan hareketle oluşturulmuştur. Boks, güreş ve atletizm gibi sporlar, bu eserin içeriğinde önemli bir yer işgal eder.

Vakit gazetesi, 11 Ağustos 1939 (7754) tarihinde “Merhum Ubeydullah Efendinin Neşredilmemiş Yazıları” başlığı ile Meşrutiyet’ten beri fikir ve siyaset sahasında önemli bir yer edinen Ubeydullah Efendi’nin (1939: 1, 3) yazılarını neşretmeye başlamıştır.

Bu döneme ait önemli hatıralardan biri de gazeteci yazar Mizancı Murad Bey’e (1940: 5) ait hatıralardır. “Küçük Bir Hikâye” başlığını taşıyan ve Hakkı Tarık Us tarafından hazırlanıp takdim edildikten sonra Vakit sütunlarında neşredilen hatırat, 19 Eylül 1940 (8152) tarihli nüshadan itibaren neşredilmeye başlamıştır.

İshak Jeller (1942: 1) imzasıyla neşredilen “Bir Türk Subayının Birmanya Hatıraları”, 12 Haziran 1942 (8756) tarihli nüshadan itibaren neşredilmeye başlamıştır. Bu eser, bugünkü adı Myanmar olan ve I. Dünya Savaşı sırasında esir düşen Osmanlı askerlerinin sürüldüğü bölge olarak bilinen Birmanya’da yaşanan hadiseleri ve hatıraları anlatmaktadır.

Vakit sütunlarında hatırat niteliği taşıyan bir diğer önemli eser “152 Sene Evvel Berlin’de Bir Türk Elçisi” başlığı ile neşredilen tefrikadır. 21 Temmuz 1942 (8775) tarihinde neşredilmeye başlayan tefrikanın başında hatırata dair “Eser Hakkında Birkaç Söz” başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir (Ahmet Azmi Efendi, 1942: 3):

Bu eser, Berlin’e büyük elçi olarak gönderilen Ahmet Azmi Efendinin Hatıralarıdır.

“Berlin Sefaretnamesi” nin her satırı, tarih bakımından üzerinde durulacak ehemmiyettedir. Sefir, bize 152 sene evvel Berlin’e nasıl gittiğini en ince teferruatına kadar kaydetmektedir, ki bu teferruata biz o devrin iç yüzünü, bazen meraklı bazen gülünç bazen de ibret levhalarıyla dolu buluyoruz.

Vakit gazetesinde tarihî niteliğe sahip olmakla beraber hatırat niteliği de taşıyan bir diğer tefrika “II. Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Jurnalcilik” başlığını taşıyan eserdir. A. S. İ. (1944: 2) imzasıyla 9 Temmuz 1944 (9481) tarihli nüshada neşredilmeye başlayan tefrika II. Abdülhamit Döneminde çokça tartışılan “jurnalcilik” meselesini ele almaktadır.

Hakkı Tarık Us, Namık Kemal’in *Silistre Muhasarası* isimli eserini 2 Ocak 1946 (10038) - 27 Ocak 1946 (10063) tarihleri arasında toplamda 21 tefrika ile neşretmiştir. Hakkı Tarık, eseri takdim ederken “Kalede Bulunan Gazilerden Yüzbaşı Ahmet Nafiz’in Hâtıraları” notunu düşmüştür. Bu cihetle eser, hatırat niteliği de taşımaktadır. Eserin ilk olarak 1873 yılı ortalarında Teodor Kasap’ın matbaasında basıldığını

belirten yazar, yeni baskıyı düzenleyen kişi sıfatıyla *Silistre Muhasarası*’nı “o aziz kahramanların hâtırasına saygı olarak onların yüksek temsilcisi” Kâzım Orbay’a ithaf etmiştir (Namık Kemal, 1946: 5).

5.3.5.5. Musiki

Vakit’in ikinci yayın devresinde Musiki İnkılabı ile Batı müziğine geçiş meselesi bu alanda önemli bir tartışma konusu olmuş, bilhassa Türk musikisinin hangi seyrinde yol alacağına dair çeşitli görüşlere yer verilmişti. Bu devrede ise Türk musikisinin mevcut durumu ve kalitesine dair muhtelif görüşler dile getirilmiştir. Mahmut Ragıp Gazimihal ve Hakkı Süha Gezgin, gazetenin bu döneminde musikiye dair önemli yazılara imza atan kalem sahipleridir.

Mahmut Ragıp Gazimihal, 7 Aralık 1936 (6794) tarihli nüshada kaleme aldığı “Musiki Teşkilatının Güçlükleri” başlıklı makalesinde musikin inkişafında rol oynayan unsurları tetkik etmiştir. Batı musikisindeki hareketleri dikkatle inceleyen yazar, musikide kalite ve tekâmülün “organizasyonda şuur ve denklik” olduğu tespitinde bulunmuştur. Mesela Yunanistan’da millî bir operanın teşkil edememesi, Belçika musikisinin Paris tesiri altında Fransız musiki zevkine dönmesi, organizasyonda yeterli seviyeyi yakalayamamaktan ileri gelir. Türkiye’de de musiki hareketlerinin gelişmesi için özellikle büyükşehirler özelinde ciddi bir musiki teşkilatının tesis edilmesi gerekir. Bunun için de her şehrin öncelikle kendi konservatuarını oluşturması gerekir. Neticede Türk musikisinin yaşadığı güçlüklerin en temel sebebi organizasyon eksikliğidir (Gazimihal, 1936: 3).

Musikin önemli meselelerinden birisi de ciddî musiki muhitini genişletebilmektir. Hemen her cemiyette basit ve hafif musikiden zevk alan kitle, yüksek ve ciddi musikinin peşinden koşan kitleden fazladır. Musikin içine düştüğü bu durum, kalitenin düşmesine sebep olabilir. Peki çözüm nedir? Gazimihal’e göre nitelikli musiki muhitini genişletebilmek için devlet himayesi şarttır. Şuurlu bir teşkilatın yanı sıra konser yardımları yapmak gibi tedbirler alınmalıdır. Mesela devlet yardımı temin edilirse bilet fiyatları düşük tutulabilir. Veya İstanbul için, sanat faaliyetinde bulunanların vergiden muaf tutulması, konserlerden temin edilemeyen ücretler karşılığında sanatçılara yardımda bulunulması, konser programının kalabalık semtlerde tekrarlanması gibi uygulamalara yer verilebilir. Velhâsıl, hafif olana rağbeti

engellemek mümkün değildir; fakat ciddî musikiyi teşvik etmek ve desteklemek bu muhitin de gelişmesine yardımcı olur (Gazimihal, 1937: 3).

Musikide kalite meselesi alaturkanın hafif bir musikiye dönüştürülme çabası karşısında yeniden alevlenmiştir. Hakkı Süha Gezgin, eğlence mekânında yaşadığı bir anının kendisinde bıraktığı intibaları “Musikimiz İğneli Fıçıda” başlıklı bir yazı dizisinde ele almıştır. Yazara göre alaturka musikisi diye eğlence yerlerinde dinletilen şeyin “bahçe musikisi” olduğunu, bunun hem alaturkaya hem de sanata zarar verdiğini belirtmiş ve Türk musikisi için bir “felaket” olarak değerlendirmiştir (Gezgin, 1937c: 2). Zira burada icra edilen musiki, alaturkanın hassasiyetle ve incelikle oluşturulan nağme ve ezgilerini bozuyor, tizden pese veya tam tersi sert geçişlerle musikimizle alakası olmayan bir ses kalabalığına neden oluyor. Bu musikide ölçü, ahenk ve dil namına hiçbir şey yoktur. Ne alaturka ne alafrangadır. Gezgin, Gazimihal’in çözüm teklifine benzer şekilde yüksek musiki zevkinin icra edildiği yerlerin vergiden muaf tutulması, eserlerin bir ilim ve icra komisyonundan geçirilmesi şartının getirilmesi, buradan geçemeyenlerin radyoda dinletilmemesi gibi devlet destekli sert tedbirlerin alınması gerektiği kanaatindedir. Yüksek musikinin korunması bu şekilde sağlanabilir (Gezgin, 1937ç: 3).

Hakkı Süha Gezgin, Türk musikisinin geçmişe kıyasla kaynak zenginliği ve bunlara erişim bakımından güçlü olduğu kanaatindedir. Dede ve İtrî devrinde olmayan imkânlar, sanatkârlara sunulmuş, konservatuarın ilmî tetkikleriyle geçmişten günümüze gelen nice musiki eseri toplanmış ve kayıt altına alınarak plaklara kaydedilmiştir. Bunların içinde halk musikisi de vardır, dinî musiki de. Bu şartlar altında musikişinasa düşen görev sanatını Türk musikisine yakışacak bir şekilde icra etmektir. Bu itibarla Türk musikisi, piyasa ve “bahçe musikisi” hâline gelen musikiden daha büyük bir sanattır ve aralarında mukayese edilmesi bile büyük bir yanlışır (Gezgin, 1937d: 3).

Hakkı Süha’nın ortaya attığı tartışma musiki camiasında bir “maddî geçim” polemiğine sebep olmuştur. Bestekâr Saadettin, Gezgin’in musikişinasların meyhane ve bahçe gibi eğlence mekânlarında çalışmaması gerektiği düşüncesini tenkit etmiş ve musikişinasların geçimlerini temin etmek için istedikleri gibi çalışabileceklerini belirtmiştir. Bunun üzerine kaleme aldığı yazısında Gezgin, Saadettin’in ifadelerine Karuzo’nun başından geçenleri anlatarak cevap vermiştir. Hikâyede Karuzo, eserini

köpeğe dinletmek için köşküne çağıran milyarderin suratına normal kazancının on misli olan çeki fırlatmıştır (Gezgin, 1937e: 3). Gezgin, bu hikâye ile Bestekâr Saadettin’e kendini sanata adanmış bir kişi için yeri geldiğinde paranın bile değerli olmadığını anlatmak istemiştir.

Vakit yazarları, Batı musikisinin Türk musikisinden daha üstün olduğunu iddia edenlere karşı Türk musikisini savunan muhtelif yazılar kaleme almışlardır. Hakkı Süha, “Türk Musikisi” başlıklı yazısında Profesör Masinon’un, “Türk musikisi taşıdığı hassasiyet bakımından garp musikisine üstündür” hükmünü örnek göstermiştir. Gezgin, bir zamanlar Rauf Yekta’nın Türk musikisinin üstünlüğünü göstermek için Batılı âlimlerin görüşlerini sunduğunu ve bunda ne kadar haklı olduğunu ifade etmiştir. Türk musikisi ve Türk matbahı, imparatorluk içindeki diğer etnik unsurları da içine alan ve onların kültürleriyle terkip olmuş iki önemli temsil noktası olma özelliği taşır. Hakkı Süha’ya göre Türklüğün temsilinde de bu iki varlığın rolü büyüktür. Bu yüzden Türk musikisi, hem kültürleri bir araya getiren bir sanat olması hem de başka musikiler üzerindeki tesirleri bakımından üstündür (Gezgin, 1940c: 3).

Hakkı Tarık Us da Türk musikisinin üstün niteliklere sahip olduğunu belirtmiştir. Konservatuarın tarihî konserler heyeti tarafından düzenlenen konseri vesilesiyle kaleme aldığı yazıda Türk musikisinin bu seslerle kendini bulduğunu belirtmiş ve Türk musikisini şu ifadelerle değerlendirmiştir (Us, H. T., 1941b: 1):

Alaturka deyince yüz çevirdiğimiz musiki bu musiki idi.

Kendi kendimi yokluyorum: benim musikim budur ve eğer renk ve ahenk bir duyguyu ifade edecekse benim duygumun ifade vasıtası da bu ahenk içindedir. Bu vasıta kendisine mukadder olan tekâmülü hepsinden evvel yine kendisiyle bağdaşıp anlaşma kabiliyeti olanlardan alacak, fakat daima millî kalacaktır. Milletlerarası bir dil olmadığı gibi, maddî aletlerini bir tarafa koyunuz, milletlerarası bir musiki de olamaz. Ne alafranga, ne alaturka: millî dil gibi millî musiki... Dün bir konser verilmiş değil, kendimizi buluştan bir örnek gösterilmiştir.

Devrin musikiyle alakalı bir diğer önemli meselesi Türk musikisinin armonize edilip edilemeyeceği, bunun Türk musikisine katkısı veya zararlarının ne olacağı üzerinedir. Vakit gazetesi Türk musikisi ile Batı musikisi arasında sıkışıp kalan, mütemadiyen bir med cezir hâli gösteren musikin istikbali ve tekâmülü için ne gibi hamleler yapılması gerektiğiyle ilgili muhtelif zamanlarda anketler düzenlemiş ve uzman kişilerin görüşlerini sütunlarına taşımıştır. Bununla beraber bu anketler kesin bir yol çizememiştir. Hakkı Süha Gezgin, yapılan anketlerde Türk musikisinin

armonize edilmesi meselesinin çözüme kavuşmadığını, ankete muhatap isimlerin böyle bir işi genç bestekârlara bıraktığını ifade etmiştir. Gezgin, bu meseleye ilişkin olarak tarihten muhtelif örnekler vermiş ve Türk musikisinin özünün bozulmadan armonize edilemeyeceği kanaatini dile getirmiştir. Çünkü musikideki millîlik vasfı, millete mal olan melodilerdir. Eğer bunlar başka ses ve tınlarla telif edilirse özünü kaybedebilir. İşte bu sebepten dolayı yazara göre yetkili kişilerin de Türk musikisinin armonize edilmesi konusunda bu minvalde görüş bildirmeleri ve sakıncalarını açıklamaları musikimiz açısından önemli bir gelişme olacaktır (Gezgin, 1944: 2).

Musiki bahsinde tartışmalar uzayıp giderken Vakit başyazarı, 18 Ağustos 1944 (9521) tarihli nüshada “İlim ve Musiki” başlıklı bir makale kaleme almış ve tartışmayı ilmî bir zemine kaydırmıştır. Mehmet Asım ve gazetesi Vakit, milliyetçilik ve Batılılaşma fikirlerini intişar etme gayretinde olmuşlardır. Bununla beraber ilmî tetkiklere de önem vermişlerdir. Başyazar, Salih Murat Uzdilek’in “İlim ve Musiki” isimli eserini yorumlamış ve buradaki ilmî tetkiklerin Türk musikisinin Garp musikisine göre daha üstün olduğu neticesine vardığını belirtmiştir. Üstelik Saadettin Arel gibi usta bir ses sanatçısı da Uzdilek’in düşüncelerine katılmış ve ilmî bakımdan tasdik etmiştir. Bu, Türk kültür ve sanat hayatı için önem arz eden bir gelişmedir. Mehmet Asım’ın bu makalede kaleme aldığı şu satırlar mahut Türk musiki – Garp musiki tartışmalarını Türk musiki lehine çeviren önemli bir vesika mahiyeti taşır (Us, 1944d: 1-2):

Garp musikisinin çok seslilik bakımından Türk musikisine üstün olan bir tarafı vardır. Fakat Profesör Salih Murad’ın tetkikleri bu üstünlüğün Türk musikisine ait bünyevî bir zaaf eseri olmadığını, bilâkis Türk musikisinin nota ve makam tenevvü cihetinden Garp musikisine nispetle daha zengin bulunduğunu, bu noktadan ilmî bir şekilde çalışılacak olursa Türk musikisinin garp musikisine tatbikat sahasında üstün bir dereceye geleceğini göstermektedir. Şu hâlde şimdi yapılacak iş, nazarî cihetten Türk musikisinde keşfedilen üstün kıymetlerin yardımı ile tatbikat sahasında üstün sanat eserleri vücuda getirerek fiilen de gerçekleştirilmesidir. Bunu yapacak olan Saadettin Arel gibi hem Şark hem Garp musikisinde üstad olan sanatkarlarımızdır.

Mehmet Asım’ın bu ifadeleri Vakit gazetesinin musiki konusundaki duruşunu da ortaya koymuştur. Gazete, her devirde musikiye karşı ayrı bir önem vermiştir. Bu devrede Türk musikisinin özünün korunması, geliştirilmesi ve Batı musikiyle mukayese edilerek yerinin tayin edilmesi konuları ele alınmıştır. Gazetenin bu konudaki hâkim görüşü ise Türk musikisinin bilhassa makam ve nota çeşitliliği

yönüyle Batı musikisinden üstün olduğu fakat bu çeşitlilikten yola çıkılarak yeni eserler vücuda getirilmesi gerektiği yönünde olmuştur. Batı musikisinin daha üstün olduğunu iddia edenler, muhtelif vesika ve deliller ile tenkit edilmiş, musikide milli karakter, Türk musikisinde bulunmuştur.

5.3.5.6. Resim ve heykel

Resim ve heykel, Türkiye’de henüz genç yaşta sayılabilecek plastik sanatlardan olup devrin sanat hareketleri içinde önemli bir gelişme kaydetmiştir. Vakit gazetesi de belli aralıklarla kültür sanat muhtevasında resim ve heykel sanatına ilişkin görüş ve düşüncelere sütunlarında yer vermiştir. Bu yazılardan bir kısmı, Türk plastik sanatlarının, özellikle resim ve heykelin yerini tayin etmek, o dönemin gelişmelerini göstermek açısından oldukça önemlidir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Heykelde Türke Doğru” başlıklı makalesinde heykeli millî sanat görüşüyle ele almıştır. Yazara göre heykel dört hususî karaktere sahiptir: cisim, oluş, bütünlük ve iç âleme ait değer. Bu özelliklerin yanı sıra bir heykelin Türk olabilmesi için heykel sanatına ait üç ayrı hâlin önemine dikkat çekilmiştir: “teşrihi tipi, pozu ve ifadesi”. Baltacıoğlu’na göre mesela Fatih Sultan Mehmet heykelini yapacak olan heykeltıraşın öncelikle âlim gibi çalışması, her şeyden önce sanatında Türklüğü bulması gerekir. Bunun için de en önemli kaynak halktır. Fatih’in Türklüğü simgeleyen bir heykelinin yapılabilmesi bu üç hâlin de Türklük karakteri taşımasına bağlıdır. Bu yüzden Türkiye’de heykel yapan yabancıların eserleri tip, poz ve ifadesiyle Türk değildir. Baltacıoğlu, “heykel yapmak süslü, gösterişli bir şey yapmak değildir; heykel yapmak, orijinal bir gerçeğin bir anını yakalamak ve onu maddeye sokmak, taş hâlinde cisimlendirmek” ifadeleriyle heykel sanatına olan bakışını anlatmıştır. Bu tarif, heykele millî bir vasıf yükler, zira gerçeği ancak onu yaşayan veya onunla yetişmiş bir sanatçı icra edebilir. Bu sebeple yazara göre heykel yaptırmak için millî sanatkarlarımız tercih edilmelidir (Baltacıoğlu, 1942: 2).

Türk resmi 20. asrın başlarından itibaren gelişmeye başlayan bir sanat cereyanıdır. Musiki ve şiir gibi daha eski ve köklü sanatlara nazaran daha yeni olan resim, Vakit’in üçüncü yayın devresinde bilhassa genç ressamların açtığı çok sayıda sergi dolayısıyla adından söz ettirmeyi başarmıştır. Vakit’in kültür sanat muhtevası içinde Türk resminin gelişimiyle ilgili önemli yazılara yer verilmiştir. Hüseyin Hulki, “Resim Sergileri” başlığıyla neşredilen makalesinde henüz çok genç olmasına rağmen

Türk resim sanatının Batı sanatının güncel zevk, şekil, anlam ve hayatına dair tazeliği yakaladığını vurgulamıştır. Bu yüzden Türk resmi, kendi devir sanat hareketleriyle ahenk içinde olmaya daha yakındır. Yazar, Türk resminin muayyen bir anane ve kültürden mahrum olduğu hâlde bu hızlı gelişimi yakalamasını biraz da resim sanatının kendine özgü karakteristiğinden kaynaklandığı düşüncesindedir. Her şeyden önce resim, musiki ve şiire nazaran realiteye daha yakın bir sanattır. Şöyle ki musiki ve şiirin “ses ve ritim dünyasında realite, silik ve müphem bir hava içinde vücudunu hissettirmez.” Oysaki resimde hatıralarımızda yer edinen önceki müşahedelerimizin birikimini kullanmak suretiyle bir mukayese fikri hâsıl olur. Yazar resmin kendine has karakterinin realiteye neden daha yakın olduğunu şu satırlarında izah etmiştir (Hulki, 1945c: 2):

Güzel seslerin mücerret bir ahenk ve tatlılıkta dağıtılış ve kompozisyonu olan musikide dış intibalarımızın tesir ve vuzuhunu yerli yerinde aramaya imkân var mıdır?

Realiteyi resimde görmek zevki, müşahedemizin, tabiat ve eşya ile temasımızın ve bundan doğan bir mukayese fikrinin mahsulüdür. Güzel bir müzik parçası ve mısra da ise hakikat şeklini tamamen değiştirmiş olarak bir hayal ve sır dünyasında barınır.

Peyami Safa da “Bir Gençliğin Sergisi” başlıklı makalesinde¹¹⁵ genç yaşına rağmen Türk resminin önemli başarılar kaydettiğini belirtmiştir. Safa, o devrede resim sergilerinin sayıca çok olmasının yanı sıra nitelikçe de çok iyi bir seviyede olduğu düşüncesindedir ve bolluk ile güzelliğin ancak Rönesans gibi, nadir zamanlarda bir arada olduğunu vurgulamıştır. Peyami Safa, Nurullah Berk ve Cemal Tollu’nun talebelerinin sergisini usta bir sanat eleştirmeni gibi tahlil etmiştir. Satır aralarında devrin Türk resim sanatına dair önemli bilgiler de veren yazar, şu noktalara dikkat çekmiştir: Öncelikle çalışma, orijinalliği “klâsikle yeni arasındaki ince farklarda arayan temiz, dürüst, hilesiz ve sabırlı” olma özelliğine sahiptir. Sonra muayyen boyaları kullanmaktan ziyade ince renk nüanslarının tercih edilmesi, bazı noktalarda ise sade ve derinliği yakalaması, ahengin bulunması sergide göze çarpmaktadır. Objeyi süjeye tercih eden bir teknik kafa ve kendine has çizgileri kullanan mütevazî duruş bu serginin önemli özellikleri arasında zikredilmiştir. Safa, bilhassa resimde güzele bakış

¹¹⁵ Bu yazı, Peyami Safa’nın “Nurullah Berk ve Cemal Tollu atölyelerinin talebeleri tarafından Beyoğlu’nda Halkevi’nde açılan sergiyi takdim için” yaptığı konuşma metnidir.

telakkisi değişken olduğu için genç ressamaları ihtiyatlı olmaya davet ederek çalışmayı elden bırakmamaları gerektiğini belirtmiştir (Safa, 1946e: 4, 6).

Türk resmi yalnızca memleketin sanat hayatında değil uluslararası sahada da başarı sağlamıştır. Peyami Safa'nın da işaret ettiği gibi 1940'lı yıllar, Türk resminin o döneme kadarki belki de en büyük inkişaf hamlesidir. Paris'te açılan Türk sergisine ilişkin müspet intibalar da resim sanatındaki ilerleyişin bir başka vesikası olmuştur. Peyami Safa, bu sergi vesilesiyle kaleme aldığı “Türk Resminin Karakteri” başlıklı yazısında bu sanatı icra eden ressamların eserlerinde Türk resminin hususî noktalarını ortaya çıkarmıştır. Öncelikle Fransız Akademi üyesi Rene Gronssel'in, “Türk resminin Avrupa tekniğiyle doğu minyatürünü mesut bir şekilde yan yana getirdiğini” ifade etmesini tenkit etmiştir. Zira Safa'ya göre Türk resminde böyle bir telif gayreti bulunmamaktadır. Çallı neslinde doğu minyatürü “natürmort ve manzaralarda – Çallı'nın manolyalarında, Ayetullah'ın kumaşlarında, hikmetin sularında- minik ürpermelerle dolu aydınlık ve sıcak bir renklilik” ile görünür. Cemal Tollu devrindeki millî karakter “tatlı bir dalgınlık ve avarelik” olmuştur. Turgut üslubunda, doğuya meyleden resimler çıkmıştır. Buna rağmen ardından gelen Avni nesline bu geçmemiştir. Yazar bu özelliklere rağmen Gronssel'in ifadelerinin Türk resminin millî karakteri yansıtmadığını düşünmüş ve bu hususta şunları söylemiştir (Safa, 1946f: 1):

Bir sanatın millî karakterini –müzikte makamlar veya resimde minyatür gibi- aşılış ve geride bırakılmış ifade kalıplarından ziyade sanatkârın varlık veya eşya önündeki özel duruşunu millî duyarlılığa bağlayan ince tellerin kendine has ürperişlerinde ve bunun eserdeki eda ve üslup nüanslarında aramak lâzımdır. “Millî” bir kalıp değil kulak veya göz yoluyla ruha geçip her tarifi reddeden bir “hal”dir. Sanatkârla cemiyet arasındaki gizli kaynaşmaların kendilerine has işaretlerle sisli bir mana nizamı halinde beliren bir ruh hâli.

Sonuç olarak Vakit gazetesinin kültür sanat muhtevasında yer alan Türk heykel ve resim sanatına ilişkin görüş ve düşünceler, plastik sanatların Türkiye'de gelişmekte olduğunu göstermektedir. Bu yazılarda hem resimde hem de heykelde millî bir karakter sağlamanın sanat eserine önemli bir zenginlik ve farklılık katacağı görüşü hâkimdir. Bu karakterin sağlanmasında halkın ve halk kültürünün önemli bir vazifesi olduğu belirtilmiştir. Özellikle Türk resminin kendi millî karakterini muhafaza etmek suretiyle sürekli gelişim göstermesi sanat eserlerindeki farklılık ve zenginliğin yanı sıra ressamların, bizzat bu millî karaktere temas eden bir üslupla hareket etmesinin önemli bir rolü olmuştur.

6. ‘YENİ GAZETE’DEN KAPANIŞA VAKİT GAZETESİ (1947-1959)

Vakit gazetesi, 1947 yılında, devrin siyasî ve içtimaî şartları, basın dünyasında artan rekabet ve yayın politikasındaki kısmî değişikliğin de tesiriyle Yeni Gazete ile birleşme kararı alarak 1949 yılına kadar “Vakit – Yeni Gazete” ismiyle neşredilmiştir. 28 Ağustos 1959 tarihine kadar günlük neşriyatına devam eden Vakit, bu tarihten sonra aylık bir gazete hâline gelmiştir. 28 Kasım 1960 – 30 Haziran 1961 tarihleri arasında yaklaşık 7 ay boyunca günlük yayına başlamış, fakat daha sonra haftalık olarak neşriyatına devam etmiştir. Önce haftalık, ardından iki haftalık, daha sonra da aylık ve en sonunda 1966 ve 1967 yıllarında yılda birer sayı neşredilmiş ve yayın hayatı son bulmuştur.

Bu çalışmada Vakit gazetesinin *Yeni Gazete* ile birleşmesinden günlük yayın hayatının sona erdiği 1959 tarihine kadarki bölümü gazetenin dördüncü, yani son yayın devresi olarak isimlendirilmiş ve bu isim altında incelenmiştir. Vakit, son yayın devresinde Türk matbuatı içinde gittikçe küçülen ve tutulmayan gazeteler arasına girmiştir. Bunun sebepleri şu üç maddede açıklanabilir:

- 1- Çok partili siyasî hayattan sonra basın dünyasında görülen hareketlilik ve rekabetin artması,
- 2- Gazete idaresinde istikrarsızlık ve daimî yazar kadrosunda daralma,
- 3- Hakkı Tarık Us’un vefatı.

Bu üç ana sebep, Vakit gazetesine olan ilginin azalmasına yol açmıştır. İlk olarak uzun süre Tek Parti devrinin önemli gazeteleri arasında yer alan Vakit, çok partili siyasî hayat öncesinde CHP’nin yayın organı gibi hareket etmiş ve iktidarın el değiştirmesinden sonra muhalefet gazetesi konumuna gelmiştir. Gerçi Vakit idaresi, *Yeni Gazete* ile beraber daha demokratik bir yayın politikası benimsediğini belirtmiştir. Fakat bilhassa iç siyasî meselelerde DP’ye karşı tenkit edici tavrını elden bırakmamıştır. DP döneminde güçlenen ve DP’nin yayın organı hüviyetinde olan gazetelerin artması, 1950 yılından sonra kitle gazeteciliğini çok daha iyi idare eden gazetelerin matbuat dünyasına girmesi Vakit’in geri planda kalmasına yol açmıştır.

Vakit gazetesinin son yayın devresinin karakteristiği istikrarsızlıktır. Bu durum, gazetede belirgin bir şekilde görünmektedir. Özellikle 1950’li yıllarda sayı numaralarının yanlış yazılışı, mesul müdür, neşriyat idarecisi, yazı işleri müdürü gibi

görevlerde bulunan isimlerin çok sık değişmesi, basın dünyasının meşhur ve nitelikli kalem sahiplerinin gazetede yer almaması ve bundan dolayı yazar kadrosunda yaşanan daralma bu istikrarsızlık hâlinin gazetenin içine nüfuz ettiğini göstermektedir. Böylelikle Vakit, son yayın devresinde eskiden olduğu gibi gündem belirleyen bir gazete olmaktan uzaklaşmış, sınırlı bir muhteva ile okur karşısına çıkan, her geçen gün daha da geriye giden bir gazete olmuştur.

Vakit'in 40'ıncı yıldönümü olan 21 Ekim 1956 yılında gazetenin müdürü ve sahiplerinden olan Hakkı Tarık Us'un vefatı, gazeteyi derinden sarsmıştır. Vakit gazetesinin bu tarihe kadar belli zorluklara rağmen yayın hayatını sürdürebilir olmasında Hakkı Tarık'ın önemli bir rolü vardı. Fakat onun vefatından sonra Vakit idaresi toparlayamamış ve kısa bir süre sonra günlük yayın hayatına son vermiştir.

Vakit gazetesinin son yayın devresi, önemli siyasî ve içtimaî hadiselerin yaşandığı bir dönemdir. Tüm dünyada II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki bloka ayrılan ve Soğuk Savaş olarak isimlendirilen bir dönem başlamıştır. Türkiye, hem harp devresinde hem de harpten sonra izlediği dış politikayla Batı Bloku içinde yer almayı tercih etmiştir. Türkiye'nin bu tercihi biraz da iki bloklu dünyada arada kalmamak, kendine en uygun yeri bulabilmek adına verilmiş bir karar görünümündedir. Bu süreçte yaşanan ve Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren önemli meseleler Kore Savaşı, Truman ve Marshall Yardımları, Türkiye'nin NATO'ya girişi ve Kıbrıs meselesi olarak hülâsa edilebilir. Esasında tüm bu gelişmelerin temelinde Soğuk Savaş döneminde, bilhassa SSCB, yani Doğu Blokuna karşı siyasî ve askerî bir savunma stratejisi inşa etme politikası yatmaktadır.

Memleket dâhilinde ise hiç şüphesiz en önemli gelişme 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesi ve bununla bağlantılı olarak vuku bulan birtakım iç siyasî meselelerdir. DP devrinde irtica meselesi, basın özgürlüğü, hayat pahalılığı, rejim meselesi başta olmak üzere gündemi meşgul eden önemli gelişmeler yaşanmıştır. Vakit gazetesi, tüm bu gelişmelere millî bir pencereden bakmıştır. Dış siyaseti ilgilendiren meselelerde DP'nin yanında yer almış, dâhilde ise umumî olarak tenkit edici ve muhalif bir tavrı benimsemiştir. Bununla beraber Vakit'in eskiye nazaran daha ılımlı ve çözüm odaklı bir gazete dili tesis etme çabası içinde olduğunu vurgulamak gerekir.

Vakit, son yayın devresinde kültürel ve edebî muhteva bakımından da güçlü değildir. Edebî tefrika ve hikâye gibi türler gazete sütunlarına sınırlı da olsa yansımıştır. Fakat söz konusu muhteva Vakit'in önceki devreleri gibi nitelikli değildir. Esas mesele kültür – sanat ve edebiyat konularına ağırlık veren ve bu konulara kendini hasreden yazarların sayısının azalmış olmasıdır. İmzasız hikâyeler, eskiden neşredilmiş tefrikaların tekrar yayınlanması, aşk ve macera gibi muayyen konular ve ses getirmeyen edebî muhteva Vakit'in son yayın devresinde kültürel ve edebî faaliyet konusunda da eski hâlimden uzak olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte yeni yazarlara yer verilmiş olması, nadiren de olsa iç sayfalarda mümkün mertebe edebî tenkit ve incelemelerin yer alması son yayın devrinde gazeteye dair müspet gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

6.1. Şekil Özellikleri ve Gazetecilik Anlayışı

Vakit – Yeni Gazete, 8 Eylül 1947 (10743) tarihinde başyazar sütununda “Yeni Gazeteyi Takdim” başlığıyla bir gazete tanıtım yazısı neşretmiştir. Bu yazı, 30 yıllık Vakit gazetesinin genel yayın politikasında ve duruşunda değişikliğe gittiğinin önemli bir vesikasıdır. Aynı zamanda gazetenin takip edeceği yol haritasına dair de ip uçları veren manifesto mahiyetindeki yazının dikkat çeken noktaları şu şekilde hülâsa edilebilir:

Yeni Gazete, çalışanlar sınıfının hakkını gözetir. Hangi siyasî parti, dernek olursa olsun çalışanın hakkını koruyanların yanında yer alacaktır. Yeni Gazete, “milletleri insanlık ailesinin eşit fertleri bilerek ve milliyetin kökünü kanda değil, tarihte arayarak bütün gayretini Türk milletine” faydalı olmayı amaçlar. Yeni Gazete, fertleri “devlet potasında kaybolmuş” gören siyaseti millet menfaati saymaz. Laiklik, devlet için belli bir tarafı tutmamak, fert içinse her dine saygı duymaktır. Bununla beraber din, kültür birliğini tesis ederek medenî tekâmül ve ahlâkın da kaynağı hükmündedir. Yeni Gazete, siyasette demokrasinin gelişmesini destekleyecek, bu hususlara dair tarafsız bir habercilik yürütecektir. Haberde yalnız hızlı olmayı değil, doğruluğu da aslî vazifesi sayacaktır. Doğruluğu kesinleşmemiş hadiselerin üzerine fikir inşa etmekten kaçınacak, böylelikle vatandaşları yanlış yönlendirmemeye dikkat edecektir. Son olarak yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: “Yeni Gazete, basın serbestliğinden gelecek fenalıkların yine basın serbestliği ile önlenebileceğini söyleyen büyük ve inkılapçı

Atatürk'ün manevî huzurunda eğilerek işine başlıyor. Başarı Allah'tandır.” (Yeni Gazeteyi Takdim, 1947: 1-2).

Vakit gazetesi, son yayın devresine daha liberal, daha demokratik ve tarafsız bir gazetecilik anlayışı ile başlamıştır. Bu dönemde gerçekten de partici bir gazete olmayı bırakmış, bununla beraber ideolojik olarak hâlen CHP'nin çizgisini takip etmiştir. DP, iktidarı ele aldıktan sonra gazetenin yayın anlayışında denge politikası önemli bir rol oynamıştır. Gazete, ne CHP'nin açık bir taraftarı olmuş ne de DP'nin tam karşısında yer almıştır. Bununla birlikte ılımlı bir muhalefet yürütmeye devam etmiştir.

Vakit gazetesinin son yayın devresinde şeklen ciddî bir değişim olmamıştır. Gazetenin arada yenilenme gayesiyle attığı adımlara paralel olarak gerçekleşen şekli değişimler söz konusudur. Bu devrede başlarda 6 sütun – 6 sayfa neşredilen gazete, 14 Kasım 1947 (10807) tarihinden sonra 4 sayfaya düşmüştür (Vakit Yeni – Gazete, 1947). Reşat Enis Aygen 4 Mart 1947 (10560) tarihinde başlayan neşriyat müdürlüğü görevini 1952'ye kadar sürdürmüş, gazetenin son döneminde faal yazar ve idarecisi konumunda olmuştur.

Vakit gazetesinin 1951 senesiyle beraber geçirdiği şekli değişimler şu şekilde hülâsa edilebilir: Gazete, 7 sütun 6 sayfa, çoğunlukla renksiz ve 10 kuruş fiyatla çıkmıştır. Gazetenin ismi en üstte yaklaşık 5 sütunu işgal edecek şekilde kırmızı renkte “Vakit” olarak yer almaktadır. 1951 yılının ikinci yarısından itibaren haftada bir gün son sayfa “Vakit Spor” olarak ayarlanmıştır.

Vakit gazetesi, 12 Ocak 1952'de sayfa sayısını yeniden 4'e düşürmüştür (Vakit – Yeni Gazete, 1952a). 18 Haziran 1952 (12470) tarihinden itibaren eskiden olduğu gibi yalnızca Vakit ismiyle neşredilmeye başlamıştır (Vakit, 1952a). Vakit (Yeni Gazete) tabiri bu tarihten itibaren kaldırılmıştır. Gazetenin ismi ilk sayfanın en üstüne ortalanmış hâlde büyük ve kırmızı renkte harflerle “Vakit”, altında ise siyah şerit üzerine beyaz harflerle “Günlük Siyasî Gazete” ibaresi yer almıştır. Bunun dışında gazetenin genel mizanpajında değişiklik olmamıştır. 28 Haziran 1952'de (12478) yeniden 6 sayfaya çıkmıştır (Vakit, 1952b). Temmuz 1952 itibarıyla neşriyat müdürü Memduh Tezel olmuştur. 30 Temmuz 1952'de Hasan Ragıp Us mesul müdür olmuştur (Vakit, 1952c).

Resim 6.1. 18 Haziran 1952 tarihli Vakit gazetesi (Vakit, 1952ç: 1)

Vakit gazetesi 1 Kasım 1952 (12606) tarihi itibarıyla birtakım şekli ve içeriğe dair değişiklikler geçirmiştir. Gazetenin adı ilk sayfanın en üstünde ortalanmış bir şekilde “Vakit” yazısı ilk harf büyük diğerleri küçük olacak şekilde yer almıştır. Bunun sol tarafındaki kutucukta sahibi, başyazarı ve adresi yer almaktadır. Buradan öğrenmekteyiz ki artık gazetenin başyazarı Memduh Tezel olmuştur (Vakit, 1952d). Fakat kısa bir süre sonra Mehmet Asım Us yeniden başyazarlığa dönmüştür. Sağ tarafta ise telefon – telgraf numaraları, neşriyat idarecisi, sayfa sayısı ve fiyatı gösteren bir kutucuğa yer verilmiştir. Burada neşriyat idarecisi olarak Doğan Nail’in ismi yazılmış, fakat kısa süre sonra Mehmet Asım’ın oğlu Ragıp Us neşriyat idarecisi olmuştur. Mesul müdürlük görevine Ragıp Us’tan kısa bir süre sonra ise Sabih İzzet Alaçam geçmiştir. Gazete, bu yenilenmeyle beraber sayfa sayısını 8’e çıkarmış fiyatı 10 kuruş olarak devam etmiştir. Bu sayıyla beraber yeni edebî tefrikalar da neşredilmeye başlamıştır. Mizanpaj hemen hemen aynıdır. Son sayfada yenilik olarak bir gün “Üniversite ve Gençlik”, bir gün “Spor”, bir gün “Sinema” olmak üzere farklı konulara hasredilmiş sayfalar tasarlanmıştır.

Vakit gazetesi, 20 Şubat 1953 (12709) tarihinden itibaren yeniden 4 sayfaya düşmüştür (Vakit, 1953a). Neşriyat müdürlüğü görevi Sabih Alaçam’la beraber

nüşadan nüşaya değişkenlik göstermiş, bazı sayılarda Ragıp Us, bazılarında ise Ali Sema Aydoğdu imzalarına yer verilmiştir.

Vakit gazetesinin bu yayın dönemindeki son yenilenme hamlesi 2 Mayıs 1954 tarihinde yapıldıysa da o da uzun süreli olamamıştır. *Yeni Gün* gazetesi, basım dolayısıyla yaşadığı sıkıntılar nedeniyle neşriyatına ara vermek zorunda kalmış, yazar kadrosunun büyük bir kısmı Vakit'e transfer olmuştur. Bu dönemde gazetenin duyurusu aşağıdaki gibidir:

Gazetemizin yeni hamlesi

Sabahları basacak müsait bir rotatif bulmakta düştüğü güçlük yüzünden 7 Nisandan beri maalesef çıkamıyan *Yeni Gün* arkadaşımız intisara devamı talihin müsaadesine bırakmaya ve sahip ve başyazarı bundan böyle bütün mesaisini gazetemize hasretmeye karar vermiştir.

Millet davalarında daima Türk gençliğinin temiz heyecanını aksettiren canlı ve adı gibi coşkun yazarları Zaman - Hakimiyeti Milliye ve *Yeni Gün* gazetelerinde alâka ile takip edilen

Nusret Safa Coşkun

Gazetemize yalnız başına gelmiş olmuyor. *Yeni Güne* hususiyet veren yazılara, romanlara, müsabakalara da ilâveten bundan sonra gazetemiz sütunlarında kavuşulacak ve böylece genişleyen imkânlarıyla Türkiye'nin en kadimli gazetesel VAKIT, sayın okuyucularına yeni ve başarılı bir sabah gazetesi devri açacaktır.

KADRO : Bugünden itibaren Vakit'in daimi yazı kadrosuna

Hüseyin Cahid YALCIN * Nihat ERİM * Nizamettin Nazif TEPEDELENLIOĞLU * Ali Rıza TÜREL
Hüseyin KANDAN * Ekrem ÖZDEN * Şahap GÜRLER * Ali Rıza ARI * Fethi İNALER * Fitne Fıccır (Adalet CİMCOZ) * Cetin ALTAN da katılmış bulunmaktadır. * Necmi RIZA ince nükteli karikatürlerini gazetemize verecek. Muzaffer AKALIN * Cafer SENO * Orhan BİRGİT * Safiye AYLA * Dr. Nevzat ATLIĞ * Sadi İŞİLAY * Nurullah TILGEN * İlhan BASCI * Doğan CAN * İlhan ENGİN * S. DEMİR KAN * Resit ÜLKER * Feridun SIRMALI * Zeki METİNER kendi ihtisas alanlarındaki fikirlerini gazetemizle yayacaklardır.

“Yeni Gün” de büyük alâka ile takip edilen

CULLUK VE BATTALGAZİ

İsimli romanları, geniş bir hülâsa ile VAKIT' da bulacaksınız.

VAKIT

Bütün teknik imkânlarını kull anarak, 2 Mayıs'tan sonra

Her gün 3 renkli 6 - 8 sahife zengin münderecatlı gazetenizi 10 kuruşa verecektir.

Resim 6.2. Gazetemizin Yeni Hamlesi Başlıklı Duyuru (Vakit, 1954: 1)

Duyurudan da anlaşılacağı üzere, Vakit, artık 3 renkte ve 6 sayfa, bazı günler 8 sayfa çıkma kararı almıştır. Bu yenilenme sonrası Hakkı Tarık genel müdür, Nusret Safa Coşkun Genel Sekreter, Hamid Şendur, idare müdürü olmuştur. “Spor” ve “Sinema” sayfalarının yanı sıra hemen her gün son sayfa “Vakit Magazin”e tahsis edilmiştir.

Bununla birlikte gazetenin bu son yenilenme hamlesi de uzun sürmemiştir. 2 Temmuz 1954'te gazetenin sayfa sayısı yeniden 4'e düşmüş, *Yeni Gün* gazetesinden gelen yazarların büyük bir kısmı ayrılmıştır (Vakit, 1954). 1954 yılında gazetenin isminin altında yazan günlük siyasî gazete ibaresi kalkmış, yerine "Halk İçinde Halkla Beraber Halk İçin" ibaresi konmuştur.

23 Nisan 1955'ten sonra gazetenin sloganı değişmiştir. Artık gazetenin isminin altında "Ne Dün, Ne Bugün; Yarın İçin..." ibarelerine yer verilmiştir (Vakit, 1955). Vakit gazetesi 1955 yılının ikinci yarısından sonra 4'üncü sayfasını "Vakit Magazin" bölümüne tahsis etmiş, bu yayın devresinin sonuna kadar da böyle devam etmiştir. Bu bölüm sinema, kadın, ünlülerin yaşamı gibi konuları içeren magazin haberlerine ayrılmıştır.

Ali Sema Aydoğdu, 1956 ve 1957 yıllarında yazı işlerini idare eden mesul müdür olmuştur. Gazete, 1 Ekim 1957 (12164) tarihinde ilk sayfada küçük bir şekil değişikliğine gitmiştir. Gazetenin ismi biraz daha küçülmüş ve sağa doğru ortalanmıştır. Solda kalan iki sütunluk bölüm resimli bir habere tahsis edilmiştir. Bu bazen magazin bazense siyasî bir haber olabilir (Vakit, 1957). Bu yayın devresinin sonuna kadar 4 sayfa şeklinde çıkan gazete Hakkı Tarık Us'un vefatının ardından muhtevasında ciddî bir daralmaya gitmiştir. Yazar sayısı azalmış, yeni tefrikalara yer ayrılmamış, ilmî ve kültürel konulara ayrılmış makaleler neredeyse hiç kalmamıştır.

6.2. Yazar Kadrosu

Vakit gazetesi, son yayın devresinde mütevazî bir yazar kadrosu ile neşriyatına devam etmiştir. Önceki yayın dönemlerinde olduğu gibi deneyimli ve meşhur kalemleri kadrosuna dâhil edememiştir. Gazeteye katkı sağlayan pek çok yazar olmasına karşın daimi yazar kadrosu sınırlı bir seviyede kalmıştır. Bu dönem de önceki devirler gibi genç edip ve yazarlara sütunlarını açan Vakit gazetesinde imzası olan kalem sahipleri ile ilgili şunlar söylenebilir:

Vakit gazetesinin sahibi ve 1923 yılından bu yana başyazarlık görevini sürdüren Mehmet Asım Us, bu devrede de başyazar olarak gazetenin en önemli yazarı konumundadır. Mehmet Asım, siyasî hayatının sona ermesinden sonra gezi ve intiba yazılarındaki yoğunluk azalmıştır. Bu dönemde yazar, Nisan 1952'de "Donanma ve Tersanede Bir Gün" başlığıyla yeni bir yazı dizisi neşretmiştir. Kocaeli'de bulunan tersaneye yaptığı ziyarete dair intibalarını aktarmıştır. Bunun dışında Mehmet Asım,

hatıralarını tefrika olarak yayınlamıştır. Ayrıca 1957 yılı Şubat ayında “Kader” isimli eseri tercüme ederek forma tefrika olarak neşretmiştir.

Hakkı Tarık Us, nadiren başyazı kaleme almış, daha çok gazetenin neşriyatı ve kendi eserleriyle ilgilenmiştir. 1951 yılında gazetenin ilk sayfasında kısa bir süreliğine de olsa “Notlar” başlığı altında fıkralarını neşretmiştir. Hakkı Tarık, Türk Basın Birliği Derneği Başkanı olarak “50 Yıllık Kalem Erbabı Jübilesi” düzenlemiştir. 1 Haziran 1953 (17810) tarihli nüshadan itibaren “Basın Hayatında 50 Yıl” ismiyle jübilede adı geçen gazetecilerin hâl tercümeleri tefrika hâlinde neşredilmiştir.

Gazetenin ikinci önemli yazarı konumunda olan Hakkı Süha Gezgin, “Görüp Düşündükçe” başlığı altındaki yazılarına devam etmiştir. 20 Haziran 1949 (11388) tarihli nüshadan itibaren ilk sayfadan “Damlalar” başlığı altında fıkra ve sohbet türünde yazılarını neşretmiştir (Gezgin, 1949: 1). Gezgin, “Damlalar” sütunundan yalnızca güncel hadiseleri değil sanat ve edebiyata dair yazılarını da kaleme almıştır.

Hasan Kumçayı müstearıyla Hasan Rasim Us, Vakit’teki yazılarına 26 Nisan 1952 (12417) tarihli nüshada yeniden dönmüştür. Hasan Rasim, gazetenin ilk sayfasında “Görüşler” sütunu altında gündeme dair fıkralarını neşretmiştir (Vakit – Yeni Gazete, 1952b: 1).

Peyami Safa, 31 Temmuz 1947 tarihinde ilk sayfadaki yazılarına son vermiş olmasına rağmen Server Bedi müstearıyla iç sayfalarda nadiren de olsa yazmaya ve edebî tefrika hazırlamaya devam etmiştir. 5’inci sayfada sohbet türünde yazılar kaleme almıştır.

Gazetenin sohbet sütununda Server Bedi imzası dışında bir dönem Mehmet Nurettin Artam’a ait olan Toplu İğne imzası ile yazılar neşredilmiştir. Bu sütunda daha sonra Reşat Enis Aygen’in günlük fıkra ve sohbet yazıları neşredilmiştir.

Vakit’in iç sayfalarında “Fikirler” ve “Tetkik” başlıkları altında Mahmut Necmettin Deliorman, Osman Şevki Uludağ, Hüseyin Hulki, Nuri Özkan, İzzet Akosman, Oğuz Şenemre, Hüseyin Cahit Yalçın, Özer Öztep, Ali Ertem, Vedat Pekgirgin¹¹⁶ isimlerinin önemli makale ve yazıları neşredilmiştir.

¹¹⁶ Vedat Pekgirgin Vakit’in muhabir kadrosundan olan yazarlarındandır. Çeşitli meselelerle ilgili röportajlar yapan gazeteci, “Mesken meselesi üzerinde tetkikler” başlığıyla hazırlanan ve 4 Aralık 1951 (12273) tarihinde başlayan bir röportaj dizisi de hazırlamıştır.

Edebî tetkik ve tenkit başta olmak üzere kültür sanata dair yazılarıyla Yekta Ragıp Önen, Oktay Verel, Hıfzı Tevfik Gönensay, Sadri Sema¹¹⁷, Arif Yesari, Hadi Koçdemir, Osman Turgut Pamirli, Ali Kemali Aksüt, Sabahat Ezher Köprülü; musiki yazılarıyla Kemal Özgen; “Türk Filimciliği” başlığı altında kaleme aldığı sinema yazılarıyla Ümit Utku; tiyatro yazılarıyla Nurullah Tilgen Vakıf’ın son yayın devresinde kültür sanat muhtevasında ön plana çıkan yazarları arasındadır.

Bu dönem tarihî meselelere olan ilgi bir hayli artmıştır. Nuri Özkan¹¹⁸, “Tarihten Sayfalar” bölümünde tarihî hadiseleri anlatan yazılar kaleme almıştır. Rıza Ruşen, Vakıf’ın iç sayfalarında “Meraklı Tarih Konuları” başlığı altında yazılar yazmıştır. “Osmanlı Tarihinde Meşhur Rüyalar” başlığı altındaki tefrikası bu yazılara örnektir. Bunun dışında yazar “Bir Hudut Macerası” isimli bir tefrika neşretmiştir. Ahmet Bengisu da şehir tarihi ve tarihî konulara dair yazılar kaleme almıştır. Son olarak Vefik Tura, “Tarihten Sayfalar” başlığı altında bu alanda yazılar neşretmiştir.

Vakıf’ın son yayın döneminde “Hukuk Bahisleri” başlığı altında Ahmet Bedevî Kuran, Hasan Basri Erk ve Sulhi Dönmezer; “Sosyal Meseleler” başlığı altında Sabih Alaçam ve Zeki Metiner; iktisadî konulara dair İzzet Akosman¹¹⁹ ve Nusret Uzgören; güreş sporu ve tarihine ilişkin tefrika ve yazılarıyla Ahmet Bengisu¹²⁰ ve Rıdvan Yelekçi¹²¹; “İş ve İşveren Meseleleri” başlığı altında Oğuz Şenemre; kâğıt sanayii hakkındaki makaleleriyle Mehmet Ali Kâğıtçı; spora dair haber ve yorum yazılarıyla Tarık Bilgin; tıbbî bahisler başlığı altında sağlığa dair makaleleriyle Ekrem Turan; fıkra ve güncel yazılarıyla Nusret Safa Coşkun, Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu¹²²,

¹¹⁷ Sadri Sema, “Ramazan Konuşmaları” başlığı altında Ramazan aylarında sohbet türünde yazılar kaleme almıştır. Bunun dışında Vakıf’ın son yayın döneminde “Edebiyat Lâkırdıları” köşesinde edebî konulara dair deneme yazıları kaleme almıştır.

¹¹⁸ Nuri Özkan (1952: 3), 20 Eylül 1952’de (12568) “Yeni Dünya” başlığı altında büyük devletlerin tarihlerini tefrika halinde yayınladığı yazılarda incelemiştir. “Amerika’nın Tarihi” başlıklı yazı dizisi, bu konuda önemlidir.

¹¹⁹ İzzet Akosman, iktisadî meselelerle ilgili “Türkiye’de Hususî Teşebbüs” başlıklı yazı dizisini 10 – 12 Ekim 1952 tarihleri arasında 3 seri hâlinde neşretmiştir.

¹²⁰ Ahmet Bengisu, Vakıf’ın son yayın döneminde güreşle ilgili muhtevanın önemli bir kısmını kaleme almıştır. “Kıran Kırana Güreşler” ve “Türk Güreş Tarihinden Yapraklar” başlıklı tefrikaları önemlidir.

¹²¹ Ahmet Bengisu’dan sonra Rıdvan Yelekçi, özellikle Vakıf’ın son yayın döneminde gazetede yeni güreş tefrikaları neşretmeye başlamıştır.

¹²² Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, “Günün İçinden” köşesinden yazılarını neşretmiştir. Nusret Safa ve Nizamettin Nazif, kısa süre sonra sırayla ilk sayfadan “Her Sabah” sütununda yazmaya başlamışlardır. Daha sonra bu sütun Mehmet Asım’a devredilmiş, fakat Mehmet Asım daha sonra bu ibareyi kaldırarak başyazılarını yazmaya devam etmiştir.

Mehmet Nurettin Artam¹²³, Ali Yaver Altay, Yılmaz Erkal¹²⁴ isimleri ön plana çıkmıştır. Bu isimler, Vakit'in daimi yazar kadrosundan olmayıp gazeteye çeşitli yönlerden katkı sağlamışlardır. Bir kısmı gazetenin eski yazarlarından diğer bir kısmı ise genç yazarlardan müteşekkildir.

Gazetenin son yayın devresinde faal rol oynayan ve yazılarıyla önemli katkı sağlayan daimi bir yazar kadrosu vardır. Bu yazarların biyografileri ve gazetede faaliyetleri kronolojik olarak aşağıda ele alınmıştır:

6.2.1. Reşat Enis Aygen

Reşat Enis Aygen (1909–1984) İstanbul'da doğdu. Romancı kimliğinin yanında gazeteci kimliği de ön plandadır. Yükseköğrenimini yarıda bırakıp 1930 yılında *Milliyet* gazetesinde adliye muhabirliğine başlayan Reşat Enis, burada üç yıl çalıştıktan sonra *Vakit* gazetesine geçmiştir. Aynı kuruma bağlı olan *Haber*, *Son Dakika* adlı gazetelerde de çalışmış ve yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. 1940 yılında ise Adana'da yayımlanan *Bugün* gazetesine geçmiş ve burada beş yıl çalışmıştır. İstanbul'a döndüğünde ise *Son dakika*, *Cumhuriyet*, *Yeni İstanbul* gibi gazetelerde çalışmıştır. Aygen, gazetelerden ayrıldıktan sonra ise bir süre Anadolu Ajansı'nda görev almıştır. İstanbul ve semtleri Aygen'in edebiyatçı kimliğini besleyen önemli noktalar arasında olmuştur. Nitekim Kanun Namına (1932), Gonk Vurdu (1933), Gece Konuştu (1935) gibi eserleri İstanbul'u ve insanlarını konu alan önemli romanları arasındadır. Aygen'in kaleme aldığı eserleri, gerçekçi ve natüralist bir eğilim taşır. Yazarın Adana'ya gidişi Anadolu kültürü ile tanışmasına vesile olmuş ve bu dönemden sonraki eserlerinde Anadolu insanının meselelerine yer vermiştir. Toprak Kokusu (1944), Ekmek Kavgamız (1947) ve Ağlama Duvarı (1949) yazarın bahsi geçen döneme ait eserleri arasındadır (Uyguner, 1977: 242)

Deniz Depe, Reşat Enis Aygen'in hayatını ve kariyerini konu edindiği yazısında, Aygen'in edebiyatçı yönünün zayıf kalmış olduğunu, yazarın unutulmuş değerler arasında olduğunu belirtmiş ve bu durumu Aygen'in gazetecilikten sıyrılamayan yazar

¹²³ Mehmet Nurettin Artam, 21 Haziran 1954 (10984) tarihinde 25 yıllık aradan sonra yeniden Vakit'te yazmaya başlamıştır. Tıpkı eskiden olduğu gibi “Gelişigüzel” sütununu almıştır. Bunun yanı sıra “Yankılar” sütununda da fıkralarını kaleme almıştır. Artam, bu dönüşünde istikrarlı bir yazar olamamış uzun aralıklarla yazılarını yazmış, belli bir zamandan sonra da tamamen kesilmiştir.

¹²⁴ Yılmaz Erkal (1954: 3), 18 Şubat 1954 tarihinden itibaren gazetenin üçüncü sayfasında bazı sayılarla sınırlı olmak kaydıyla “Dereden Tepeden” sütunu altında yazılar yazmıştır.

üslubuna bağlamıştır. Depe'ye göre (2015, s. 54-60), Aygen'in dili, uzun yıllar icra etmiş olduğu gazetecilikten uzak olabilseydi belki de eserleri hafızalarda daha fazla yer edinebilirdi. Aygen'in gazeteci yönünün edebî eserlerine tesiri noktasında Ağlama Duvarı (1949) adlı romanın önemli bir yeri vardır. Nitekim romanın ana teması, gazetecilik mesleğinin iç dinamikleridir ve eserde otoetnografik bilgiler yer almaktadır (Kükreler, 2020: 55).

Vakit gazetesinde uzun yıllar neşriyat müdürlüğü de yapan Reşat Enis Aygen sohbet bölümünde önce “Ren” müstearıyla, ardından kendi imzasıyla yazı yazmıştır. Bu sohbet sütunu daha sonra tamamen Reşat Enis'e bırakılmış ve “Işıldak” ismini almıştır. Bunun yanı sıra hikâyeleriyle de kültürel ve edebî muhtevaya katkı sağlamıştır. Reşat Enis, Eylül 1952 itibarıyla Vakit'teki yazılarına son vermiştir.

6.2.2. Ali Kemali Aksüt

Yazar ve idareci kimliği ile tanınan Ali Kemali Aksüt (1885-1963), Yanya'da doğmuştur. 1903 yılında Yanya İdâdîsi'ni bitiren Aksüt, bu tarihten sonra İstanbul'a gelmiş ve 1908 yılında Mekteb-i Mülkiyye'den mezun olmuştur. Millî Mücadele'ye de katılan yazar Vakit gazetesinde birçok makale kaleme almıştır (Akpınar, 1993, s. 297-298). Ali Kemali Aksüt ilk olarak Yanya'da neşredilen *İntibah* gazetesinde çalışmıştır. Burada ilk yazılarını yayımlamış olan yazar, aynı zamanda gazetede başmuharrir olarak çalışmıştır. Aksüt'ün tercüme ve telif kitaplarının yanında gazetelerde birçok eseri tefrika edilmiştir. Memuriyet hayatı boyunca işi gereği fazlaca seyahat etmiş olan Aksüt, bu süreçte Avrupa şehirlerini de ziyaret etmiştir. Beş çocuk babası olan Aksüt, Ulviye Hanım ile evlenmiştir (Birinci, 1993: 439). Çeşitli vilayetlerde valilik görevini üstlenmiş olan Aksüt, tarihî ve içtimaî ilimlere ait eserler kaleme almıştır. Erzincan Tarihi, Koçi Bey Risalesi, Avrupa'nın Siyasî Tarihi, Mehmed Ali Aynî ve eserleri, Sultan Aziz'in seyahatleri, yazarın öne çıkan eserleri arasındadır (Aksüt, Ali Kemali, 1977: 96-97).

Rumca, Fransızca ve Arapça bilen Aksüt'ün, idarecilik ve yazarlık kimliğinin yanında öğretmenlik yapmış olduğu da bilinmektedir. 1960 yılında İstanbul'da bulunan Robert Koleji'nde edebiyat öğretmenliği yapmaya başlayan yazar, 6 Şubat 1963'te hayatını kaybetmiştir (Akpınar, 1993: 297).

Ali Kemali Aksüt, 1956 ve 1957 senelerinde Mehmet Asım'ın yazmadığı bazı günlerde başyazılara imza atmıştır. Ali Kemali Aksüt, 1957 yılında gazetenin en önemli kalemi hâline gelmiştir. Guy de Maupassant'tan yaptığı “Miras” tercümesinden edebî tetkik ve tenkitlere, biyografi yazılarına, siyasî değerlendirmelerden başyazıya kadar pek çok yerde imzası vardır. Bazı günler birden çok yazısı neşredilmiştir. Vakit'in günlük gazete olarak kapanışına kadar faal bir yazar olan Aksüt, iç sayfalarda “Tenkit” başlığı altında tenkit yazıları ve makaleler neşretmiştir.

6.2.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu

Yazar ve eğitimci kişiliği ile tanınan İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) İstanbul'da doğdu. 1903 yılında Vefa İdadisi'ni bitiren Baltacıoğlu, bir süre Divan-ı Hümayun kâtipliği yapmıştır. 1908'de Darülfünun Tabiiye bölümünden mezun olmuş ve öğretmenlik hayatına başlamıştır. Bu süreçte Baltacıoğlu'nun pedagoji ve el işleri eğitimi görmek üzere Fransa'ya gittiği bilinmektedir. Baltacıoğlu sadece öğretmenlik yapmakla kalmamış, ortaöğretim ve yükseköğretim genel müdürlüğü, Maarif Nezareti Hey'et-i Teftişine başkanlığı, Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Rektörlük, TBMM Kırşehir Milletvekilliği, TDK terim kolu başkanlığı gibi değişik görevler üstlenmiştir. Üniversite tasfiyesinde dışarıda bırakılan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1933 yılında *Yeni Adam*¹²⁵ adlı haftalık gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Durkheim ve Bergson'un fikirlerinden etkilenmiş olan Baltacıoğlu, din, dil ve sanatı cemiyeti oluşturan temel unsurlar olarak görmüş ve bu unsurların da geleneğe bağlı olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre Batılılaşma ise millî kaynaklardan kopmadan gerçekleşmelidir (Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, 1977: 307-308).

Mehmet Güngör, “Çağının Önünde Koşan Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu” (2008) adlı çalışmasında, Baltacıoğlu'nun yaşamını iki dönem üzerinden değerlendirmiştir. Yazar, ilk dönemde ferdiyetçi bir düşünce yapısına sahip olan Baltacıoğlu'nun daha sonra geliştirmiş olduğu “içtimaî mektep” anlayışı ile düşüncelerini sosyal bir zemine oturttuğunu ifade etmektedir (Güngör, 2008: 56-58).

¹²⁵ Alt başlık ibaresi, “Ülkümüz demokrasi ve Cumhuriyet için çalışmaktır” olan *Yeni Adam*, geniş bir konu çeşitliliğine sahiptir ve 44 yıl boyunca yayın hayatına devam etmiştir. 1938 yılına gelindiğinde bir yıl süreyle kapatılmış olsa da Baltacıoğlu'nun ölümüne dek yayınlanmaya devam etmiştir (Obuz, 2015: 49).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “pedagojik inançlarımın kitabı” olarak tanımladığı İçtimai Mektep’in ana eseri olduğunu ifade etmiştir. Eserinde şahsiyet ve üretim pedagojisine dayalı bir eğitim sistemi modeli sunmaktadır. Baltacıoğlu’nun eserlerini, kültürel gelenek, pedagojik reform ve sosyal geçiş üzerine temellendirmiş olduğunu söylemek mümkündür (Şimşek, 2021).

Vakit gazetesinde arada makaleleri neşredilen Baltacıoğlu, özellikle gazetenin son yayın devresinde faal bir yazar olmuştur. Gazetenin başyazı sütunundan bazı sayılarda kültür – sanat konularına dair makalelerin yanı sıra ilmi nitelikte yazılar da kaleme almıştır. Bu bakımdan gazetenin kültürel muhtevasına önemli katkıları olmuştur.

6.2.4. Diğer Yazarlar

Kaynaklarda biyografi bilgilerine dair yeterli bilgiye ulaşılamayan ancak son yayın devresinde oldukça faal rol alan diğer daimi yazarlar ve faaliyetleri şu şekildedir:

Yekta Ragıp Önen, gazetenin 3. sayfasında “Bir İki Nokta” başlığı altında günlük fıkralarını neşretmiştir. Yekta Ragıp’ın son yazısı 10 Ocak 1952 (12310) tarihinde neşredilmiştir (Vakit – Yeni Gazete, 1952c: 3). Yekta Ragıp, 9 Kasım 1952’de yeniden aynı köşesinde yazmaya başlamışsa da kısa süre sonra yeniden yazıları kesilmiştir. Bu tarihlerde daimi yazar kadrosundan ayrılmış olsa bile Yekta Ragıp, 16 Eylül 1953 (17910) tarihinde başlayarak belli sayılara mahsus olarak iç sayfalarda muhtelif konularda, sinema, kültür-sanat ve şehircilik ağırlıklı yazılar yazmaya başlamıştır (Vakit, 1953b).

Memduh Tezel, Temmuz 1952 itibarıyla çoğunluğu siyaset olmak kaydıyla gazetenin yeni yazarları içine girmiştir. 21 Ağustos 1952 itibarıyla başyazılar da kaleme almaya başlayan yazar, kısa bir süreliğine de olsa Vakit’in başyazarı olmuştur (Tezel, 1952a: 1).¹²⁶

Kemal Akman, muhtelif konulara dair yazılarını neşretmiştir. “Ankara Notları” başlığı altında şehir yazıları ve intibalarını aktarmıştır. Ayrıca 1955’te iç sayfalarda “Dil İncelemeleri” başlığı altında yazılar kaleme almıştır. Akman’ın ayrıca gezi yazıları yoğunluktadır. 1958 yılında Vakit’in ikinci sayfasından “Dil Konusunda

¹²⁶ Memduh Tezel, Moskova Büyükelçiliği Eski Basın Ateşesi olarak Rusya’da bulunmuştur. Anılarını topladığı “Moskova’dan Geliyorum” (1950) başlıklı bir eseri bulunmaktadır.

İnceleme” sütunu altında yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar Öztürkçe devrinden ziyade Osmanlıca kelimeler üzerine yapılan tetkiklerdir. Kelime kökleri ve bu köklerden türetilen yeni kelimeleri ve anlamları, nasıl ve nerede kullanıldığı hakkında bilgiler ihtiva etmektedir.

Sabahat Ezher Köprülü, gazetenin son devresinde kültürel ve edebî sahada, bilhassa hikâyeleriyle en önemli ve velut yazarı konumundadır. 1954 yılından sonra hikâye sütununda sıklıkla adı geçmiştir. 1957 yılından sonra da yalnızca hikâyeleriyle değil sohbet, fıkra ve edebî tetkik yazılarıyla da gazeteye katkı sağlayan faal yazarlardan biri olmuştur. Köprülü¹²⁷, Vakit’in iç sayfalarında “Kaybettiğimiz Değerler” başlığı altında Türk edip ve mütefekkirlerin edebî şahsiyetleri, fikrî cephelerini tahlil eden biyografik yazılar kaleme almıştır.

Son olarak Kerim Kanok da, daimi yazar listesinde ismi zikredilmeye değer bir yazardır. Kerim Kanok, 1958 yılından itibaren gazetede faaliyetini artırmıştır. Hemen her gün bir yazısı neşredilen yazar, bilhassa sohbet türünde kaleme aldığı “Bir Çift Söz” başlığı altındaki yazılarıyla meşhurdur. Kanok, genelde gündem dışı olan bir konu hakkında serbestçe düşüncelerini iletmıştır burada. Bazen İstanbul’un semtlerini, mahallelerini anlatır bazense çok konuşulan bir temayüle dair fikirlerini serdedir. Mesela bir dönem çok meşhur olan ev konusunu başka ülkelerle mukayese ederek anlatır. Yahut yaşanmış ve anlatmaya değer şahsî tecrübeleri aktararak hikâyeleştirir.

6.3. Muhtevası (1947-1959)

Vakit gazetesinin son yayın devresi, ilk üç yayın dönemi gibi Türkiye’nin hem iç hem de dış meseleler bakımından oldukça yoğun olduğu bir devre tekabül etmiştir. Bu yoğun gündeme karşılık gazete muhtevası, farklı fikir ve görüşleri temsil edebilecek içeriği tesis edememiştir. Özellikle DP devri ile beraber gazetenin muhtevası gündeme ilişkin haberlerin dışında başyazar ve bazen bir yazar tarafından ortaya konan muayyen fikirlerden ibaret kalmıştır. Bunda gazetenin sayfa sayısının, önceki devirlere göre azalarak 4 sayfa şeklinde çıkmış olmasının da önemli bir tesiri

¹²⁷ Sabahat Ezher Köprülü hakkında kaynaklarda geniş bir bilgiye rastlanmamıştır. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Dilşah Yırsutimur tarafından hazırlanan Zonguldak Basın Tarihi (1923-2007) başlıklı yüksek lisans tezinde adı geçmektedir. Buna göre yazar 1957’de yayın hayatına başlayan Zonguldak yerel basınından Küçük Gazete ve Hürses gazetelerinin yazar kadrosunda yer almıştır (Yırsutimur, 2008: 26, 45). Vakit gazetesinde de bu senelerde faaldir.

vardır. Bir sayfası günlük haberlere, bir sayfası ilân ve reklamlara, bir sayfası da spor veya magazine ayrılan gazetede makale ve tenkit yazılarına her gün yer verilememiştir.

Vakit gazetesi, kurulduğu günden beri yaptığı gibi son dönemde de meselelere millî bir pencereden bakmıştır. Bu yüzden haber ve yazılarında milliyetçi cephe kuvvetlidir. Vakit'in milliyetçiliği, daha önce de belirtildiği üzere önemli bir kaynağını Kemalizm ideolojisinden alır. Atatürk ve inkılaplar konusundaki hassasiyeti, bu yayın döneminde de muhtevasına yansımıştır. Bu itibarla genel yayın politikasında da belirtildiği üzere gazetenin milliyetçilik ve Batılılaşma konusundaki fikrî duruşunda kararlı olduğu ve bu düşüncesinden son devre kadar vazgeçmediği söylenebilir.

Dördüncü yayın devresinde Vakit gazetesi, siyasî ve içtimaî hadiselerle bakış, iktisadî gelişmeler, milliyetçilik düşüncesi, maarif ve lisana dair görüşler ile kültürel ve edebî faaliyetler başlıkları altında incelenmiştir. Her başlık mümkün mertebe kronolojik sırayı takip etmiştir. Daralan muhtevaya karşılık bilhassa başyazar marifetiyle sunulan muhtelif çözüm teklifleri, gazeteyi fikrî bakımdan olgun bir seviyede tutmayı başarmıştır.

6.3.1. Siyasî ve İçtimaî Hadiseler Karşısında Vakit Gazetesi

Vakit gazetesi, *Yeni Gazete* ile birleşmesinden sonra siyasî manada daha merkezî bir yayın politikası izlemiştir. DP'nin muhalefet olduğu devirde daha taraflı ve sert bir dil kullanan gazete DP devrinde daha ılımlı bir muhalefet izlemeyi tercih etmiştir. Bununla beraber özellikle iktisadî gelişmeler ve demokratik özgürlük konularında DP'yi daha ağır şekilde tenkit etmiştir.

Vakit'in son yayın devresinde Soğuk Savaş'ın Türkiye'deki izleri çok net bir şekilde görünmüştür. SSCB ve Doğu Bloku'nun komünizmin emperyalist hedefleri doğrultusunda hareket ettiği görüşü kabul edilmiş, dolayısıyla bazı olumsuz yönleri de olsa Batı Bloku'nun Türkiye için daha iyi bir seçenek olduğuna karar verilmiştir. Hem CHP hem de DP'nin dış politikadaki anlayışı bu çerçevede şekillenmiştir. Komünizmle mücadele, Kore meselesi ve NATO'ya girme çabası da yine Batı Bloku'nun bir temsilcisi olduğunu göstermektedir. Vakit gazetesi, Türkiye'nin bu dış politikasını II. Dünya Savaşı ve sonrasında oluşan siyasî iklimin ve şartların bir gerekliliği şeklinde kabul ederek desteklemiştir. Yine Kıbrıs meselesinde gazete, millî bir tavrı benimsemiş ve Kıbrıs'ın Rumlara terk edilmemesi için izlenen politikalar konusunda da hükümet ayrımı gözetmeksizin desteklemiştir.

DP'nin iktidara gelişiyle memleket dâhilinde cereyan eden pek çok hadise yaşanmıştır. Bu dönemde DP'nin Atatürk'ün mirasını ne kadar sahiplendiği önemli bir mesele olmuştur. Bir önceki devrede de gündeme gelen irtica meselesi ve laiklik tartışmaları bu dönemin önemli konularından olmuştur. DP iktidarı, basın özgürlüğü ve rejim davası gibi konularda da hem attığı adımlar hem de yapılması gereken hamleler karşısındaki tepkisiz tutumu sebebiyle Vakıť gazetesini tarafından tenkit edilmiştir.

Vakıť gazetesinin son yayın devresinde yaşanan ve bu devri fikren temsil eden önemli siyasî ve içtimaî hadiseler karşısındaki tutumu aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

6.3.1.1. Komünizmle mücadele

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmayarak muhtemel tehlikelerden kurtulmayı amaçlamıştır. Fakat umumî manzara böyle olmamıştır. Harpten sonra oluşan siyasî iklim, Türkiye'yi siyasî ve idarî tedbirler almaya devam etmekte zorlamıştır. Zira fiilen savaşa girmeyen Türkiye, Soğuk Savaş döneminde taraf olmak zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş tabiri, o dönemler üçüncü dünya savaşının ön hazırlıkları olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden Doğu ile Batıyı karşı karşıya getiren her hadise, “Üçüncü Dünya Savaşı mı çıkıyor?” sorularına muhatap olmuştur.

Soęuk Savař döneminde Türkiye, harp devresinde işaretlerini verdiği üzere Batı Bloku'nun yanında yer almıştır. 1945-1950 yılları arasında çok partili siyasî hayatın yeniden başlamasının getirdiği demokratikleşme hareketliliğinin de tesiriyle komünizm ideolojisi Türkiye'de yer ve zemin bulma arayışlarını hızlandırmıştır. Komünizm, bu dönemde büyük bir tehlike olarak görölmüştür. Vakıť gazetesini de komünizm ideolojisinin, gençlik içinde karışıklık çıkarmak, insanları hiziplere ayırarak idarî boşluk yaratmak, din de dâhil maddî ve manevî vasıtaları, kıymetleri kullanmak suretiyle memleketi zehirlemek, SSCB'nin emperyalist hedeflerine açık hâle getirmek gayelerine hizmet ettiği düşüncesini savunmuştur. Gazetenin bu düşüncesi, hem CHP hem de DP tarafından yürütölen “antikomünizm” propagandası ile örtüşmekte olup bu konu üzerinde her iki partinin müşterek tutumunu desteklemiştir.

Vakıť gazetesini, 3 Ekim 1947 (10768) tarihli nüshada “Komünist Propagandası Memleketi Zehirliyor” bařlıklı haberini manřetten vermiřtir. Haberde iki büyük

partinin de komünizm tehlikesine karşı dikkatli olunması gerektiğine dair uyarılara yer verilmiştir. Haberin girişinde yer alan şu ifadeler, her iki partinin de bu konuda hassas olduğunu göstermektedir: “Bazı komünist ajanlarının memleketimizdeki demokratik gelişme dolayısıyla fırsattan istifade ederek partiler arasındaki normal mücadeleyi kendi faydalarına körüklemek ve kullanmak hususunda gayret gösterdikleri Ankara’da gerek CHP gerek DP çevrelerinde dikkati çekmiştir.” (Komünist Propagandası Memleketi Zehirliyor, 1947: 1). Haberin devamında dönemin DP sözcüsü Fuat Köprülü’nün ve CHP üyesi Hüseyin Cahit Yalçın’ın komünist propagandasına dair görüşlerine yer verilmiştir. Burada bilhassa Hüseyin Cahit’in şu ifadeleri, devrin komünizm ideolojisine karşı hükümet, siyaset ve basın çevrelerinin –Vakit’in de- tutumunu yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir:

Kimdir bu adamlar? Ne istiyorlar ve kimin hesabına çalışıyorlar? burasını bilemem. Fakat, hatırlarsınız. Bizler, Halk Partisi ile Demokrat partisi, seçim mücadeleleri yaparken yanımıza kimler sokulmuşlardı? Söz ve matbuat hürriyetinden istifade de ederek kimler kendi maksatlarına hizmet edecek yazılarını Tan sütunlarına geçirtmişler, kimler bu tarzda makaleleri bizzat yazmışlardı? Türkiye’yi yıkmak ve Bolşeviklere kurban hâle getirmek için her mızır propagandaya baş vurulabilir. Memleket hürriyet aşkı namına isyana sevk edilebildiği gibi şeriatın ve din namına da kanlı boğuşmaların içine atılabilir ve bunların hepsi en büyük düşmanlarımızın işine gelir. (Komünist Propagandası Memleketi Zehirliyor, 1947: 2).

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Bolşevikler denilen Rusya, “en büyük düşmanlar” arasında gösterilmiştir. Vakit gazetesinin de bu fikri desteklediği açıktır. Keza bu haberden yalnızca bir ay kadar sonra 12 Kasım 1947 (10805) tarihli nüshada yine manşetten “Rusya, Türkiye’yi Yıkmağa Uğraşıyor!” başlıklı habere yer verilmiştir. Bu haber, *New York Times* (NYT) gazetesinde neşredilen bir makaleden çıkarılan mana sonucu oluşturulmuştur. Mezkûr makaleye göre Türkiye, Ortadoğu’da istikrarı sağlamak için önemli bir müttefik şeklinde anılmış, bununla beraber Batıya kıyasla lojistik anlamda birtakım eksikliklerinin olduğu vurgulanmıştır. NYT’ye göre Türkiye’nin iktisadî bakımdan yaptığı her hata Rusya’nın işine yaramaktadır. Özellikle doğu illerinin askerî varlıktan öte ciddî bir gelişme kaydedememiş olması Türkiye’nin aleyhinedir. Örnek olarak Türk – İran transit hattının merkezinde bulunan Trabzon’un, donanımlı bir liman ve dalgakırana sahip olmadığına işaret edilmiştir (Rusya Türkiye’yi Yıkmağa Uğraşıyor, 1947: 1 - 2). Vakit gazetesi, NYT’nin makalesinin Türkiye’yi ikaz etme vazifesi taşıdığını ileri sürmüştür. Öte yandan bu

makale Türkiye’yi muhtemel Rus tehdidi ile sıkıştırmak ve Batı Bloku’na çekmek için iktisadî yetersizliği gün yüzüne çıkarmak şeklinde de değerlendirilebilir.

Fuat Köprülü’nün *Kudret* gazetesindeki makalesini 12 Aralık 1947 (10835) tarihli nüshasında¹²⁸ “DP Komünist Entrikalarını Açıklıyor” başlığıyla manşetine taşıyan *Vakit* gazetesi, komünizmin yalnızca iktidarı değil muhalefeti de tehdit ettiğini, ayrıca memlekette nizamı bozma gayesinde olduğunu belirten bir haber yayınlamıştır. Köprülü’nün ifadelerine yer verilen haberde komünistlerin hedeflerinin memleketi yabancı istilasına hazır hâle getirmek olduğu vurgulanmıştır. Haberde, özellikle Köprülü’nün, komünistlerin maksadının “Türkiye’de Yunanistan’da gördüğümüz gibi birbirinin kanına susamış iki düşman cephe vücuda getirmek, dökülecek kardeş kanları arasında yabancı istilaya zemin hazırlamak” şeklinde belirttiği satırlara dikkat çekilmiştir. Köprülü ayrıca Komünistlerin DP’yi kendi saflarına çekemediği ve millî bir parti olduklarını anladıklarında da saldırmaya başladıklarını belirtmiştir (DP Komünist Entrikalarını Açıklıyor, 1947: 1).

Komünizm ideolojisi, DP iktidarı döneminde de mücadele edilmesi gereken bir tehlike şeklinde değerlendirilmiş, hatta bunun için kanun yapma teşebbüsünde bulunulmuştur. Hakkı Süha Gezgin, işte bu teşebbüsü isabetli gördüğünü belirttiği yazısında komünizmin tıpkı eroin gibi zehir saçan bir tiryakilik olduğunu vurgulamıştır. Gezgin¹²⁹, kanuna koyulacak maddelerin komünistler için ne kadar ağır olursa vatanseverler için o kadar ferahlatıcı olacağını belirtmiştir. *Vakit*’in ikinci önemli yazarı olan Hakkı Süha Gezgin’in (1951a: 1) komünistler için kullandığı şu ifadeler, komünizme karşı gazetenin ve yazarın tutumunu açıkça göstermektedir:

¹²⁸ Aynı nüshada Mehmet Asım tarafından kaleme alınan “Sıkıyönetimin Kalkması Kararı” başlıklı yazı da yine komünizm tehlikesine işaret etmektedir. *Vakit* başyazarına göre II. Dünya Savaşı esnasında İstanbul’la birlikte 5 bölgede alınan sıkıyönetim kararının harbin bitmesini takip eden 2 buçuk senelik zaman zarfında dahi kalkmamasını, bizzat kendi ifadesiyle, “harpten sonra vatanımızın toprak bütünlüğüne ve millî bağımsızlığımıza karşı bir kızıl tehlike belirmiş” olmasına bağlamıştır (Us, 1947: 1).

¹²⁹ Hakkı Süha Gezgin, 26 Şubat 1952 (12357) tarihli yazısında ise Hilmi Ziya Ülken’in “Tarihî Maddeciliğe Reddiye” isimli eserini değerlendirmiş ve komünizmin beslendiği kaynak olan tarihî materyalizm görüşünü ve Marx’ı tenkit etmiştir. Hilmi Ziya’nın eserinin komünizme vurulan “ilmî ve felsefî bir şamar” olduğunu belirten Gezgin, demokrasi taraftarlarının bu eserde kendine göre çok şey bulacağını belirtmiş ve Hilmi Ziya’yı ilmi karanlığa sürükleyen komünizmin sistemlerini yıkarak önemli bir başarı kaydeden âlim olarak tanımlamıştır. Yazısının sonunda Hilmi Ziya’ya eseri dolayısıyla hitaben “Gazan mübarek olsun!” ifadelerini kullanan Hakkı Süha, bu yazısında komünizmi düşman gibi görmüştür (Gezgin, 1952a: 1).

Komünist, Boğazlar'ı Stalin'e vermekte tereddüt etmez. Kalelerimize oraklı, çekiçli Moskof bayrağını, gözünü kırpmadan, hiçbir yürek ve vicdan sızısı duymadan, çeker.

- Niçin?

Diye sormayınız. Gözleri hınçla kör olanlar, sebep aramazlar. Bahane düşünmezler. Akılla alakaları yoktur. Ne istediklerini de pek bilmezler. Leşle beslenen kargalar gibi, onlar da ancak felâketle doyarlar. İnsanlığın manevî taraflarıyla alay ederler. Namus, hak, ev, aile, yurt, şeref, fazilet diye tanıdığımız mukaddes varlıklar, onlar için gülünç budalalıklardır. Sizin taptığınıza, onlar, katıla katıla gülerler. Komünist suçlarını işlemek için hiçbir fırsatı kaçırmaz. Bir yılan nasıl ihtiyarsız sokarsa, onlar da iç güdüsüyle zehirlerini saçarlar.

Komünizmle mücadele, bu devrede öyle bir noktaya gelmiştir ki, büyük bir kesim tarafından adeta önemli bir vazife mertebesinde kanıksanmıştır. Bu yüzden bazen tenkit malzemesi dahi olmuştur. Vakıf başyazarı, Nazım Hikmet'in yurt dışına gidişiyle ilgili olarak kaleme aldığı yazıda Adnan Menderes hükümetini, komünizmle mücadele etme noktasında zayıf kaldığı yönünden tenkit etmiştir. Zira muharririne göre Nazım Hikmet'in pasaportsuz şekilde yurtdışına kaçışı, memleket içerisinde faal bir teşkilâtın olduğunu göstermiştir. Mehmet Asım ayrıca yazısında “kıızıl şair” olarak tanımladığı Nazım Hikmet'in vatan hudutları dışına gitmesinin memleket adına daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir (Us, 1951a: 1).¹³⁰

Komünizmin, SSCB'nin gayelerini gerçekleştirmek adına kullandığı bir ideoloji şeklinde algılanması aynı zamanda Batı Bloku'nun da benimsediği bir düşüncedir. Batı devletleri de tıpkı Türkiye gibi komünizmin gayelerinin SSCB'nin emperyalist çıkarlarını gerçekleştirmek olduğu fikrindedir. Hâl böyle olunca Türkiye'nin Batı Bloku içerisinde önemli bir ülke konumuna gelebilmesi için komünizmle mücadele kavramı bir kat daha önem kazanmıştır. Nitekim NATO'ya tam üyelik için davet edilen Türkiye, komünizme karşı mücadelede bir müttefik olarak görülmüştür. 25 Eylül 1951 (12203) tarihli Vakıf gazetesi, “Truman'ın Cumhurbaşkanımıza Mesajı” başlıklı bir manşet haber vermiştir. Haberde Truman'ın “Türkiye'nin çok iyi bilmekte

¹³⁰ Memduh Tezel, Nâzım Hikmet, Rusya'ya gittikten sonra kaleme aldığı “Nâzım Hikmet'in Yeni Hezeyanı” başlıklı yazısında şairin “Türkiye Hikâyesi” isimli piyesini değerlendirmiştir. Tezel'e göre Nâzım Hikmet, bu piyesinde Türkiye'nin Kore savaşını tenkit etmekte ve Barış Severler Cemiyeti marifetiyle Amerikan silâhlarının denize dökülmesini ve Amerikalıların ülke topraklarından kovulmasını konu edinmiştir. Memduh Tezel, Nâzım Hikmet'in bu piyesle Stalin'e yaranmaya çalıştığını, bunun yanı sıra Barış Severler Cemiyetinin komünist partinin önemli bir organı olduğunu itiraf ettiğini ve bunun Moskova tarafından anlaşıldığı takdirde başını belaya sokabileceğini belirtmiştir (Tezel, 1952a: 1-2). Bu yazı da göstermektedir ki Vakıf gazetesi ve yazarları, Nâzım Hikmet'i komünistlik faaliyeti içinde olduğu gerekçesiyle sürekli tenkit etmiştir.

olduğu komünist tehdidine karşı hür dünyanın müdafaası kalelerini inşaya yardım etmek için bu teşkilât içinde Türkiye ile birlikte çalışmağa sabırsızlıkla intizar ediyoruz.” ifadelerine yer verilmiştir (Trumanın Cumhurbaşkanımıza Mesajı, 1951: 1). Bu ifadeler Türkiye’nin komünizmle mücadelesini uluslararası mahiyette tescilleyen bir vesikadır aynı zamanda. Zira Türkiye’nin NATO üyeliği Doğu Bloku’na karşı alınan siyasî, askerî ve stratejik bir hamledir. Vakit gazetesi, Türkiye’nin istiklâl hakları mahfuz olmak ve menfaatleri muhafaza edilmek kaydıyla Batı Bloku ve NATO’ya katılması konusundaki Türk dış siyaset anlayışını sonuna kadar desteklemiştir.

Mehmet Asım, 24 Kasım 1951 (12263) tarihli nüshada kaleme aldığı başyazısında komünizmle mücadele meselesinde iktidar ve muhalefetin tam bir fikir birliği içinde olduğunu ifade etmiştir. Vakit başyazarı, komünizmin memleket için önemli bir tehlike olduğu konusunda herhangi bir endişe olmadığını, o dönem bir yükseköğretim öğrencisinde bulunan belgelerin komünist parti ile ilişkisini ortaya koyduğunu ve bu parti nizamnamesinin bir maddesinin ülkeyi Rus işgaline hazır hâle getirmek gibi bir amacı olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden Ceza Kanunu’nda komünizmle ilgili yapılacak düzenlemelere karşı bir muhalefet olamaz. Bununla birlikte Millet Partisi’nden Osman Bölükbaşı ve CHP’den Faik Ahmet Barutçu’nun da belirttiği gibi kanunda muallak olan bazı noktaların açıklığa kavuşturulması, ülkenin demokratik özgürlük esasını tehlikeye düşürmemesi bakımından önemli olduğunu vurgulamıştır (Us, 1951b: 1).

Memduh Tezel, “Sistemik Türk Düşmanlığı” başlıklı yazısında SSCB’nin her fırsatta Türkiye aleyhinde propaganda faaliyeti yürüttüğünü belirtmektedir. Yazar, Sofya Sovyet Büyükelçisi Bodrof’un Şıpka Balkanı’nda Türklere karşı kazanılan zaferin 75’inci yıldönümü vesilesiyle düzenlenen törende Türkler aleyhinde konuştuğunu belirtmiştir. Komünistlerin sistemik Türk düşmanlığı karşısında Türklerin de Ruslara karşı kazandıkları zaferleri anması, bu vesileyle kamuoyunda Rus aleyhtarlığı oluşturmak gerektiği görüşünü paylaşmıştır (Tezel, 1952b: 1). Böylelikle komünizmle mücadele, yalnızca devletin aldığı idarî tedbirler şeklinde anlaşılmamış fikren de bir muhalefet anlayışının inşa edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Mehmet Asım, 19 Ocak 1953 (12677) tarihli başyazısında DP lideri Adnan Menderes’in komünistlerin din veya milliyetçilik perdesi altında hürriyetimize kast

eden düşmanların bir aleti olduğunu söylediği açıklamasına değinmiştir. Başyazar, Başbakan'ın sözlerini "hakikatin ta kendisi" olarak tasdik ettiği yazısında, komünistlerin açıktan açığa değil dini veya milliyetçiliği kullanarak maskeli şekilde faaliyetlerine devam ettiğini belirtmiş ve her ikisinin de tehlikeli olduğunu vurgulamıştır. Şu satırlar ise başyazarın komünizmle ilgili düşüncesini izah etmektedir (Us, 1953a: 1-2):

...Bugün dünya yüzünde Komünizm veya Bolşevizm kelimeleriyle ifade edilen mefhum kitaplarda içtimaî bir nazariye olarak tarif edilen iktisadî mezhep değildir. Ortada Sovyet Rusya'nın bu iktisadî nazariyeyi alet ederek dünya milletleri üzerinde tahakküm etmek hareketi vardır. Bu memleketlerde komünizm uğruna çalışanlar da bilerek veya bilmeyerek Rusya'nın istilâ ve tahakküm siyasetine alet olmaktadır.

Komünizmle mücadele, özellikle DP devrinde zaman geçtikçe öyle bir hâl almıştır ki doğru ile yanlış, başka bir deyişle yaş ile kuru birbirine karışmıştır. Komünizmin bir fişleme vasıtası gibi kullanılması içtimaî nizamı bozmanın yanı sıra mücadeleyi de sekteye uğratabilecek bir uygulamadır. Mehmet Nurettin Artam, "Tutulan Yanlış Yol!" başlıklı yazısında bu meseleye değinmiş ve şunları söylemiştir: "Herkes, düşmanına, muhalifine, çekemediğine (kızıl), (solcu), (komünist), (Bolşevik) damgasını vurmağa kalkışırsa o zaman ne olur, bilir misiniz? Bu meş'um kelimelerin taşıdığı mel'un anlam, yavaş yavaş yumuşar, yirmi bir milyonun gönüllerindeki duygular hedefini şaşırır." Yazar, böyle bir yaklaşımın kamuoyunun komünizme beslediği olumsuz duygu ve düşünceleri ortadan kaldırılabileceğini belirterek bu tutumun yanlış olduğunu belirtmiştir (Artam, 1955: 1).

Sonuç olarak Vakit gazetesinin son yayın devresinde, bilhassa Stalin'in ölümüne kadar Türkiye'de komünizm, suç sayılan bir faaliyet olarak görülmüştür. Vakit'in muhtevasında da açıkça görüldüğü üzere komünizm, SSCB'nin ve Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden, ülkede siyasî, iktisadî ve içtimaî nizamı bozmaya çalışan bir ideolojidir. Komünist propagandası yapan kişilerin, din veya milliyetçilik gibi halkın manevî kıymetlerini kullandığını, böylelikle memleket içinde ikilik çıkarmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Vakit gazetesi ve diğer genel görüş, komünizmin esas gayesinin ülkeyi Rus istilâsına hazır hâle getirmek olduğu kanaatinde birleşmektedir. Bu itibarla komünizm salt bir ideoloji veya sistem şeklinde değil o devirde hüküm süren siyasî şartların da tesiriyle büyük bir tehlike ve tehdit şeklinde algılanmıştır. Bu

düşüncenin gelişmesinde Türkiye'nin Batı Bloku içerisinde yer almasının, dolayısıyla Doğu Bloku'nun da karşısında konumlanışının önemli bir rolü olmuştur.

6.3.1.2. Batı bloku

Türkiye'nin harpten sonra Batı Bloku'na katılmasının bir zorunluluk mu yoksa stratejik bir adım mı olduğu tartışması Vakit gazetesinin bu konuya hasredilmiş muhtevasını şekillendirmiştir. Harp devrindeki antlaşmalar, özellikle üçlü pakt olarak bilinen (Türk-İngiliz-Fransız) antlaşma, savaş dönemiyle beraber artan iktisadî bunalım ve Soğuk Savaş döneminin getirdiği siyasî hava Türkiye'nin Batı Bloku'na girişine zemin hazırlamıştır. Vakit'in son yayın devrinde Batı Bloku'na geçiş süreciyle ilgili bazı önemli hadiseler meydana gelmiştir. Truman ve Marshall yardımları, Kore Savaşı, NATO'ya tam üyelik ve Amerikan kredi yardımı bu süreci temsil eden önemli gelişmelerdir. Tüm bu gelişmeler Batı Bloku'na katılma sürecinin yalnızca siyasî veya askerî değil aynı zamanda iktisadî bir cephesinin olduğunu da göstermektedir. Vakit gazetesi, tüm bu konularda Türkiye'nin menfaatlerini göz önünde bulundurmuş ve Batı Bloku'nun mevcut şartlarda daha iyi bir tercih olduğu fikrini temsil eden bir yayın anlayışını takip etmiştir. Bununla beraber Türkiye'nin Ortadoğu'da Batıyı temsil eden sıradan bir memleket gibi görünmesini tenkit etmiştir. Türkiye, fedakârlıklarının karşılığını almalı ve ikinci planda tutulmamalıdır. Bu anlayış, gazetenin bu husustaki fikrî çerçevesini göstermektedir.

Truman doktrini ve Marshall yardımı, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin süper bir güç olarak dünya sahnesinde rol alışı temsil etmektedir. Bu yardımların temel gayesi başta Avrupa ülkeleri olmak üzere SSCB'nin muhtemel tehdidi altında olan devletlere silâh ve para yardımı yapmak suretiyle Batı Bloku'nu güçlendirmek, Rusya'nın istilâcı yaklaşımını durdurmak ve komünizmin siyasî bir güç olarak yayılmasının önüne geçmektir. Böylelikle ABD ve Batı Bloku SSCB ve Doğu Bloku karşısında coğrafi ve stratejik olarak da üstünlük kurma çabası içerisinde olmuştur. SSCB'nin sınır komşusu olarak Türkiye, Ortadoğu'da Batı Bloku'nu temsil eden bir ülke konumundadır. Bu yüzden Türkiye'nin Batı Bloku'na dâhil edilmesi ve Truman ve Marshall yardım programına alınması önemli görülmüştür.

Vakit gazetesi, Truman ve Marshall yardımları konusunda hükümetin takip ettiği dış siyaseti desteklemiştir. Mezkûr yardım programı, SSCB'ye karşı güç birliğini tesis etmenin önemli bir yolu olarak görülmüştür. Mehmet Asım, 1 Nisan 1948 (10946)

tarıhli nüshada kaleme aldığı başyazıda ABD'nin harpten sonra yeni bir harp için hazırlıklara başladığını belirtmiş ve Truman'ın esaret altında kalan devletleri kast ederek Amerika'nın tepkisiz kalmayacağı ifadesini değerlendirmiştir. Vakit başyazarına göre Batı Avrupa devletleri¹³¹, SSCB ordusu ile başa çıkabilecek güce sahip değerildir. Dünya harbinden sonra aldığı yaraları, ancak Amerikan yardımı ile sarabileceğini belirten yazar Marshall planının bu amaca hizmet etmek için yapıldığını vurgulamıştır (Us, 1948b: 1).

Truman doktrini ile Türkiye'ye Amerika'dan muhtelif yardımlar gelmiştir. Mehmet Asım, Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye gelen yardımlardan istifade edebilmek için Amerika'dan gelen uzman ekibin uzunca bir tetkik sürecinin olduğunu belirtmiş ve Marshall yardımında da böyle bir teşebbüsün olması gerektiğine dikkat çekmiştir (Us, 1948c: 1-2). Fakat Türkiye, Marshall Planı'nda "peşin tediye" kapsamına alınmış ve bazı ülkelere nispeten daha az yardıma muhtaç görülmüştür. Bunun nedeni ise Türkiye'nin savaşa girmeyişi ve üretim kabiliyetlerini büyük oranda muhafaza etmesi olarak gösterilmiştir. Mehmet Asım, Türkiye'nin bu sebeplerle farklı bir kapsamda değerlendirildiği hâlde sosyo-ekonomik açıdan ihtiyaçları olmayan İsv ve İrlanda'ya milyonlarca dolar yardım tahsis edilmesini tenkit etmiş ve bunun Marshall yardımları kapsamında izah edilemeyen bir husus olduğunu söylemiştir (Us, 1948: 1-2). Daha sonra Türkiye de Avrupa devletlerinden az olsa da Marshall Planı programına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte Marshall Planı, hedeflenen başarıya ulaşamamıştır. İktisadî politikalar, dış ilişkiler ve plansızlık gibi nedenler söz konusu programdan istenilen ölçüde fayda sağlanamamasına neden olmuştur (Bülbül, 2006: 5). Vakit başyazarı Mehmet Asım da bu konuya dikkat çekmiş ve yardımların azamî ölçüde fayda sağlayacak şekilde kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Mesela ABD'den getirtilen tarım araçları benzinle çalışmaktadır. Oysa Avrupa'da üretilen ve mazotla çalışan araçlar vardır ki bunlar daha tasarrufludur. Neticede 15 sene içinde geri ödenecek olan bu krediler kullanılırken her ayrıntıya dikkat edilmelidir (Us, 1949a: 1).

¹³¹ Mehmet Asım, 15 Mayıs 1948 (10990) tarihli nüshada kaleme aldığı "Avrupa Birliği" başlıklı yazısında, Batı Avrupa devletlerinin, Almanya'yı da içine alacak şekilde bir birlik oluşturmak istediğini, bu suretle SSCB tehdidini bertaraf etmeyi amaçladığını belirtmiştir. Batı Avrupa devletlerinin bizzat dâhil olduğu I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı, esasen iktisadî rekabetin neticesinde çıkmıştır. Fakat bu vaziyet devletlere bir şey kazandırmamıştır. Mehmet Asım'a göre bir Avrupa Birliği tesis etmek, hem ABD'nin yardımlarını almayı kolaylaştırmak, hem de SSCB'ye karşı tedbir almak için önemlidir (Us, 1948a: 1).

Batı Bloku'nu SSCB karşısında güçlendiren bir diğer adım Atlantik Paktı'dır. Vakit gazetesi, Atlantik Paktı'nı, henüz taslak hâlindeyken ve Türkiye'nin pakta dâhil edilmediği dönemde bile taşıdığı vasıflardan dolayı tasdik etmiş, akılcı bir çözüm yolu olarak görmüştür. Vakit başyazarı Mehmet Asım, 2 Mart 1949 (11278) tarihli nüshada Kuzey Atlantik Paktı'nın, Batı Avrupa devletlerini korumak için hazırlandığını belirtmiş, SSCB'nin ise bu pakta bir saldırı vasıtası olarak gördüğünü ifade etmiştir. Pakta açık bir şekilde hazırlanan diplomatik bir süreç¹³² olduğuna değinen yazar bu antlaşma ile hedeflenen esas gayeleri şu satırlarında izah etmiştir (Us, 1949b: 1):

Atlantik Pakta'nın iki gayesi vardır:

1- Sovyet Rusya ile onun direktifi altında hareket eden kominformun sulhu baltalama plânına karşı gelmek ve Batı Avrupa'yı kalkındırmak için Marshall Plânının tatbikatını kolaylaştırmak.

2- Şayet Rusya sulhu baltalama plânı ile Batı medeniyet dünyasını karıştırmak maksadında muvaffak olamayacağını anlar da yeni bir harbe kundakçılığı yapacak olursa uzun sürececek hazırlıklara girişmeye mecbur olmaksızın taarruz kuvvetlerini derhâl karşılamak.

Atlantik Pakta, Batı Avrupa devletlerini korumak için tesis edilse de zamanla tesir sahasını genişletmiştir. Özellikle Akdeniz'in emniyeti meselesi bu devrede önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir. Vakit gazetesi de paktın, 6'ncı maddesinin ihtiva ettiği hüküm ve İtalya'nın pakta davet edilmesi dolayısıyla yalnızca Batı Akdeniz bölgesinin değil Orta ve Doğu Akdeniz bölgesinin de emniyetinin önem arz edeceği hususu üzerinde durmuştur. Mehmet Asım, 26 Mart 1949 (11302) tarihli yazısında Orta ve Doğu Akdeniz emniyet sahasına giren Türkiye ve Yunanistan'ın paktın dışında tutulmasının akılcı olmayacağını belirtmiştir. Yazara göre bu durum Rusya'ya bilhassa Doğu Akdeniz'de serbestlik tanınması anlamına gelebileceğinden pakt imzalanırken bu emniyet meselesinin göz önünde tutulması gerekir (Us, 1949c: 1-2). Vakit başyazarının bu düşüncesi, gazetenin Türkiye'nin de Batı Bloku içerisinde yer alması ve Atlantik Pakta kapsamına alınması gerektiği yönünde bir içerik oluşturduğunu göstermektedir.

¹³² Vakit başyazarına göre pakt yalnızca siyasî yaptırımları değil gerektiğinde askerî savunmayı da içine alan kapsamlı bir antlaşma niteliği taşımaktadır. Mehmet Asım, bu konuyu ilgilendiren bir diğer yazısında pakta taraf olan özellikle Berlin'in batısında kalan devletlere karşı girişilecek herhangi bir saldırı karşısında pakta imzalayan tüm devletler karşılık verebilecektir. Bu itibarla Vakit başyazarı Atlantik Pakta'nı "Rus demir perdesi karşısına atom ile desteklenmiş bir çelik perde" ifadesiyle tanımlamıştır (Us, 1949b: 1).

Mehmet Asım, Atlantik Paktı imzalandıktan sonra kaleme aldığı başyazıda da Truman'ın ifade ettiği gibi paktın yalnızca Batı Avrupa için değil tüm dünya için müspet tesirlere sahip olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Truman Yakın Doğu bölgesinin de sulhuna katkı sağlayacağını söylemiştir. Nitekim paktın tesisinden önce dünya sulhu için Birleşmiş Milletler en önemli kurum olarak görülüyordu. Fakat Rusya, uluslararası teşkil edilen bir birlik vasıtasıyla sulha engel olduğundan BM bu hususta aktif bir rol alamamıştır. Bu yüzden Mehmet Asım, paktın “Kuzey Atlantik” tabiriyle sadece kuzey ve batı devletlerini içine alan bir coğrafyayı kapsamadığını, esasında dünya sulhunu koruyan bir eser olduğunu belirterek Türkiye'nin bu paktın kurulmasından memnuniyet duyduğunu vurgulamıştır (Us, 1949ç: 1).

Türkiye, takip ettiği siyaset itibarıyla Batı Bloku içerisinde yer almıştır. Ancak Ortadoğu'da ve Doğu Akdeniz bölgesinde kendi emniyetini tesis edebilmek için Batı Bloku'nun o devrede kurduğu en kuvvetli birlik olan NATO (Kuzey Atlantik Paktı)'ya dâhil olmanın yollarını aramıştır. Atlantik Paktı, Batı Avrupa devletleri arasında imzalandıktan sonra Türkiye'nin dış siyasetindeki en önemli hedef de NATO'ya tam üyelik olmuştur. Vakit gazetesi, NATO'ya tam üyelik hususunda Türk dış politikasını desteklese de millî menfaatleri hiçe sayan siyasî manevralara da karşı bir duruş sergilemiştir. Bunun en açık örneği Kore Savaşı'nda görülür. Bu cihetle Kore Savaşı, Türkiye'nin Batı Bloku'na katılım sürecinde sembolik bir mana taşımaktadır.

Soğuk Savaş devrinin silahlı ve geniş çaplı savaşı olarak Kore Savaşı, 1950-1953 yıllarında sürmüş ve Batı Bloku ile Doğu Bloku'nu karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, 1950 yılından itibaren peyderpey Kore'ye askerî birlik göndermiş ve Batı Bloku tarafında komünizm safında bulunan Rusya ve Çin destekli Kuzey Kore ile savaşmıştır. Vakit gazetesi 26 Temmuz 1950 (11782) tarihli nüshada “Kore Savaşına Asker Gönderiyoruz” başlığı ile manşetten haberi duyurmuştur. Haberde, “4500 mevcutlu silâhlı bir savaş birliğimiz birleşmiş milletler emrine verildi” ifadelerine yer verilmiştir (Kore Savaşına Asker Gönderiyoruz, 1950: 1). Kore Savaşına asker gönderme kararı, BM nezdindeki görüşmeler sonucu alınmış yine BM'nin kontrolü ve planlaması ile düzenlenmiştir. Nitekim Mehmet Asım, 27 Temmuz 1950 (11788) tarihli nüshada kaleme aldığı başyazıda Türkiye'nin Kore'ye asker göndererek BM Güvenlik Konseyi'nde alınan kararı benimsediğini belirtmiş ve böylelikle kendisine

karşı herhangi bir taarruz tehlikesinde BM'den yardım isteme hakkı kazandığını vurgulamıştır (Us, 1950a: 1).

Kore Savaşı'na dâhil olmak Türkiye'nin emniyeti meselesini gündeme getirmiştir. Türkiye, bu meseleyi NATO üyeliği ile çözmeye çalışmıştır. Bununla birlikte bu süreçte karşılaşılmaması muhtemel tehdit ve tehlikenin bertaraf edilmesi için de bazı görüş, düşünce ve çözüm teklifleri sunulmuştur. Vakit başyazarı, 1939'da imzalanan ve üçlü pakt olarak bilinen Türk – İngiliz – Fransız ittifakına Amerika'nın da dâhil edilmesini Türkiye'nin emniyetini temin etmek için isabetli bir adım olarak görmüştür. Devrin şartlarına göre Atlantik Paketi'na giriş kısa bir sürede mümkün değildir. Çünkü İngiltere ve Fransa Türkiye'nin pakta girişine sıcak baksa da Belçika, Hollanda ve Norveç gibi daha muhalif bakan devletleri ikna etmek gerekir. Ayrıca Amerika'nın herhangi bir antlaşma ile Türkiye'nin yanında yer alması, NATO'ya girmek için de engel teşkil etmez (Us, 1950b: 1-2).

Türkiye, Kore'ye asker göndermeye devam ettiği hâlde Atlantik Paketi'na alınmamıştır. CHP ve DP hükümetlerinin NATO'ya üyelik başvuruları sonuçsuz kalmıştır. Kore Savaşı'nda Türkiye'nin fedakârlığı karşısında Batı'nın sessiz kalması, Türk kamuoyu ve basını tarafından önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bundan sonra hem iktidarda hem de Türk matbuatının önemli bir kısmında Türkiye'ye NATO üyeliği verilmesi, eğer bu sağlanmazsa Kore'den askerî birliklerin geri çekilmesi gerektiği yönünde bir kanaat oluşmuştur.

Mehmet Asım, 4 Şubat 1951 (11975) tarihli nüshadaki yazısında Türkiye'nin Atlantik Paketi'na dâhil edileceği görüşüyle Kore'ye asker gönderdiğini fakat bunun sonuçsuz kaldığını belirtmiştir. Buna ilaveten Kore Savaşı'nın tahmin edildiğinden uzun sürmüş olması, Çin'in savaşta daha faal bir hâl gelmesi, Ortadoğu'nun daha karışık bir hâl alması, velhâsıl umumî harbe giden bir sürecin işaretlerini vermiştir. Dolayısıyla yazara göre mesele yalnızca iktidarı değil, muhalefeti ile beraber tüm TBMM üyelerini ilgilendirmekte olduğu için tüm cepheleriyle tetkik edildikten sonra karar verilmelidir (Us, 1951c: 1). Adnan Menderes hükümetinin Kore Savaşı zamanındaki sessizliği muhalif basın ve siyaset dünyası tarafından tenkit edilmiştir. Vakit başyazarı, bu uzun süren sessizlikten sonra Adnan Menderes'in yaptığı açıklamanın da ümit vaat etmediğini belirtmiştir. Yazara göre Temmuz 1951'de toplanacak olan Atlantik Paketi'na alınmadığımız takdirde Kore'deki savaş birliğinden

geri çekilmek ve bunu bir nota ile devletlere duyurmak gerekir. Mehmet Asım, bu meselenin artık “millî izzetinefsi” koruma meselesi hâline geldiğini belirterek Adnan Menderes’i bu hususta sorumlu kişi olarak göstermiştir. Şu satırlar başyazarın ve gazetenin Kore meselesindeki tutumunu göstermektedir (Us, 1951ç: 1):

Herhalde Türkiye’nin bir garanti karşılığı olmaksızın Kore’de fedakârlık yapmağa devam etmesine bir hudut olmak lâzımdır. Bıçağın kemiğe dayanmasını beklememeliyiz. Diğer taraftan Türkiye’nin Atlantik Paktı’na alınması için yaptığı resmî müracaat Türk milletini bir taraflı olarak bağlamaktadır. Atlantik devletleri Türkiye’nin bu müracaatını kabul etmek için kendilerinin fiilen Türkiye’ye muhtaç olacakları bir zamanı bekleyecek olurlarsa bu bağlılığı bir gün evvel kesmek ve silahlı tarafsızlık durumu almak elbette daha doğru olur kanaatindeyiz.

Türkiye, uzun süren görüşmeler, Kore Savaşı’nda gösterdiği fedakârlıklar ve diplomatik çabanın tesiriyle NATO’ya (Kuzey Atlantik Paktı) dâhil edilmiştir. Vakit gazetesi, 21 Eylül 1951 (12199) tarihli nüshada “Konsey, Atlantik Paktına kabul edilmemizi dün oybirliğiyle kararlaştırdı” (1951: 1) başlığıyla manşetten haberi vermiştir. Haberde Türkiye ve Yunanistan’ın NATO Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından pakta kabul edildiği ve Rusya’nın uyarıldığı ifade edilmiştir. Vakit başyazarı da Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesi kararını değerlendirdiği yazısında öncelikle bu gelişmenin CHP ile başlayan ardından DP’nin, özellikle Adnan Menderes hükümetinin önemli bir başarısı olduğunu belirtmiştir. Yazara göre II. Dünya Savaşı’ndan sonra Rusya’nın Boğazlar ve Doğu illeri üzerinde hâkimiyet tesis etme isteği Türkiye’nin emniyeti meselesini her daim gündemde tutmuştur. Üçlü pakt Rus tehdidini bertaraf etmek için yetersizdir. NATO’ya İtalya’nın alınıp başka bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye’nin alınmaması Türkiye’nin emniyet tereddütlerini artırmış, bu yüzden NATO üyeliği daha fazla önem kazanmıştı. Ayrıca Vakit başyazarı, NATO’ya katılmanın “mukadderatımızı Avrupa camiasına” bağlayacağını, dolayısıyla Ottava’da alınan bu kararın Batıcılık fikri açısından da önem arz ettiğini vurgulamıştır (Us, 1951d: 1-2).

Mehmet Asım, Türkiye’nin resmî şekilde Atlantik Paktı’na davet edilişi üzerine yazdığı bir başka yazıda pakt üyelerinin kararını biraz da stratejik bir zorunluluk gibi yorumlamıştır. Zira yazara göre Türkiye, “Ortadoğu’nun müdafaa kalesi”dir. Batı devletleri, Türkiye’yi yanına çekerek Doğu Akdeniz’de de tesir sahibi olmuş ve Rusya tehlikesine karşı önlem almıştır. Ortadoğu’daki petrolün emniyeti düşünüldüğünde NATO, Türkiye ve Yunanistan’ın desteğine muhtaçtır. Vakit başyazarı, Türkiye’nin

Atlantik Paktı'na geç alınışını ise Batının Rusya tehlikesine karşı askerî anlamda tam hazır olamayışına bağlamıştır. Neticede 1952 yılı itibarıyla bu anlamda da gelişme kaydedilmiş ve Türkiye pakta kabul edilmiştir (Us, 1952a: 1-2). Mehmet Asım'ın ifadeleri, Türkiye – Batı Bloku arasındaki ilişkilerin devrin siyasî şartlarına göre şekillendiği gerçeğini bildirmektedir. Türkiye, kendi emniyet sahasını genişletmek ve SSCB tehlikesine karşı millî istiklâlini teminat altına almak için Batı'ya ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan Batı devletleri için de Türkiye, Ortadoğu'nun ve Akdeniz'in güvenliğini sağlama vazifesini yerine getirecek bir müttefiktir. Dolayısıyla karşılıklı bir stratejik ortaklık fikri meydana gelmiştir.

NATO'ya üyelik, Türkiye'nin iç siyasetine de müspet bir şekilde tesir etmiştir. Vakit başyazarına göre Atlantik Paktı, iktidar ve muhalefetin ortak tasdikinden geçmiş ve “millî birlik vesikası” olmuştur. İktidar, “milletçe kazanılan bir zafer” olarak görmüş, muhalefet ise hükümeti tebrik etmiştir. Mehmet Asım da paktı, “millî bir zafer” olarak görmüştür. Bununla beraber Türkiye'nin hakları ve sorumluluklarının dengede yürütülmesini sağlayabilmenin de önemine dikkat çekmiştir (Us, 1952: 1-2).

Türkiye, NATO'ya girdikten sonra Balkanlar ve Ortadoğu'dan gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı da tedbir almak için siyasî ve diplomatik teşebbüslerde bulunmuştur. Soğuk Savaş devrinde tarafsız kalmayı tercih eden Yugoslavya, Balkan Paktı ve ikili ilişkilerde sağlanan olumlu havanın da tesiriyle Türkiye ile yapılacak bir antlaşmaya sıcak bakıyordu. Yunanistan'ın da dâhil edildiği üçlü Balkan Paktı 1953 yılında Ankara'da imzalanmıştır. Mehmet Asım'a göre bu antlaşma, Balkanlarda güvenliği temin etmek suretiyle dünya barışına hizmet etme gayesi taşımaktadır. Yugoslavya, bu antlaşma ile dolaylı yoldan Batı Bloku'na dâhil olmuş, böylece Rusya'nın Balkanlar üzerindeki tehdidini önlemek istemiştir. Vakit başyazarına göre Yugoslavya'nın doğrudan NATO'ya katılmamasının sebebi İtalya ile arasında Trieste meselesinin hâlen çözülememiş olmasıdır (Us, 1953b: 1). Bu antlaşma ile Balkanların emniyet sahası genişlemiş olduğu gibi Batı Bloku da dolaylı yoldan güç kazanmıştır.

Batı Bloku, Türkiye için yalnızca siyasî ve askerî bir kuvvet değil aynı zamanda iktisadî bir kaynak ve kalkınma projesinin bir parçasıdır. Truman doktrini ve Marshall yardımıyla gelen destekler bunun örneğidir. Bunun yanı sıra Türkiye muhtelif dönemlerde Amerika'dan kredi yardımı almaya devam etmiştir. Vakit başyazarı

Mehmet Asım, 8 Haziran 1954 (10971) tarihinde “Amerikan Yardımı” başlığıyla kaleme aldığı başyazısında Türkiye’ye yapılan yardımların önemine değinmiş ve bu yardımlar sayesinde iktisadî bozukluğun sürdürülebilir bir seviyede tutulabildiğini vurgulamıştır. Amerikan yardımı olmaksızın komünizmle mücadele de yürütülemez. Bununla beraber Türkiye’ye yapılan yardımlar hâlen yeterli miktarda değildir. Türkiye, komünistlerin faaliyet gösteremediği bir ülke olduğundan yardım miktarı az tutulmaktadır. Fakat yazara göre Türkiye, komünizm açısından ne kadar rahatsa komünist saldırılara da bir o kadar açıktır. Bu yüzden Türkiye “Ortadoğu’nun bir ileri karakolu” olarak her daim hazır bulunması gerektiğinden iktisadî desteğe de muhtaçtır. Türkiye, Amerikan yardımı olmaksızın iktisadî dengeyi sağlayamaz, dolayısıyla askerî müdafaası zayıflayabilir. Mehmet Asım, Amerikan yardımını “Türk milleti için bir bahtiyarlık olduğu kadar hür milletler davasının gerçekleşmesi bakımından da bir ileri hamle” ifadeleriyle değerlendirmiştir (Us, 1954a: 1-2).

Vakit gazetesi, bu yayın devresindeki muhtevasında dünya barışını engelleyen ülkenin Rusya olduğunu belirtmiştir. Doğu – Batı arasında siyasî gerilimlerin ana eksenini Rusya’nın yayılmacı ve istilâcı politikalarını durdurmaştır. Soğuk Savaş’a Batı Bloku zaviyesinden hususiyetini veren şey Sovyet Rusya’nın komünizmi yaymak suretiyle Balkanlar, Ortadoğu, Orta Avrupa ve Akdeniz bölgeleri üzerindeki tehdidi kaldırmaktır. Türkiye, Balkanlar, Ortadoğu ve Akdeniz bölgelerinin havzasında yer alan bir ülke olarak Batı Bloku görüşünü savunmuş ve tatbik etmiştir. *Bled İttifakı* yani üçlü Balkan Paketi’nin Mehmet Asım’a göre önemli bir özelliği vardır ki o da komünizmle yönetildiği hâlde Rus tehdidine karşı tedbirini alan Yugoslavya’nın bu antlaşmayla NATO ülkelerinin yanında yer almasıdır. Yazara göre Yugoslavya ile yapılan bu antlaşma Batı Bloku’nun salt komünizm aleyhinde savaşmadığını göstermektedir. Liberal ve komünist ülkeler arasındaki barışın temin edilememesinin sorumlusu komünizmi bir istilâ aracı olarak gören Rusya’dır (Us, 1954b: 1-2).¹³³

Balkanlardan sonra Türkiye’nin Ortadoğu bölgesindeki rolünü artırmak ve güvenliğini sağlamak bu devrede bir diğer önemli mesele olmuştur. *Eisenhower Doktrini*, ABD başkanı Eisenhower’ın Ortadoğu ülkelerinde komünizmi engellemek ve Rus nüfuzunu kırmak amacıyla bölgede bulunan ülkelere iktisadî yardımınıdır. Vakit

¹³³ Mehmet Asım, “Doğu ve Batı” başlıklı yazısında Stalin’in soğuk harp politikasına nazaran daha iyimser görünen fakat herhangi bir anlaşmaya yanaşmayan Rusya’nın Batı için daha tehlikeli olabileceğine işaret etmiştir (Us, 1956a: 1).

başyazarı Mehmet Asım, Stalin'in ölümünden sonra Rusya'nın Ortadoğu üzerindeki politikalara ağırlık verdiğini, Türkiye'yi güvence altına alacak hiçbir şey yapmadığını belirtmiştir. Türkiye, Irak ile Bağdat paktı imzalamış olsa da Mısır'ın bu pakta olan muhalefeti Rusya'nın elini güçlendirmiştir. Yazara göre Eisenhower doktrini, Truman doktrinini Ortadoğu bölgesinde tamamlayan ve dünya barışına hizmet eden stratejik bir hamledir (Us, 1957b: 1-2). Mehmet Asım, bu hamleyle ilgili yazdığı bir başka yazısında doktrinin meşruiyet zemini hakkındaki görüşlerini izah etmiştir. Yazara göre Eisenhower doktrini Ortadoğu'da vuku bulacak bir komünist saldırısına karşı saldırıya maruz kalan devlete Amerika'nın yardımını sağlamaktır. Amerika, bunu kendi kuvvetinden ziyade BM Anayasası hükümlerine istinat ettirmektedir (Us, 1957c: 1). Vakit, Mehmet Asım'ın ifadelerinde de vücut bulan Amerika'yı süper güç ilan eden bir düşünceyi savunmuştur: Ortadoğu'nun güvenliği, dünya barışı gibi büyük meseleler ancak ABD'nin iktisadî ve askerî yardımının desteğiyle çözülebilir.

Vakit gazetesine göre Türkiye'nin Batı Bloku'na girişi şu üç maddenin tesiriyle olmuştur:

- 1- Siyasî, fikrî, iktisadî ve içtimaî bir yönelme,
- 2- Sovyet Rusya tehdidine karşı daha güvenli bir liman arama zarureti,
- 3- Mevcut şartlar içinde stratejik ve akılcı bir tercih yapma gerekliliği.

Doğu ile Batı arasında yaşanan pek çok siyasî gerilim, Türk siyasetinin akıbetini de şekillendirmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin hâkimiyet kurmak istediği bölgelerin merkezinde bulunmaktadır. Balkanlar, Akdeniz ve Ortadoğu'da hâkimiyet kurmak isteyen, Kafkaslarda hak iddia eden Sovyet Rusya karşısında iktisadî olarak da istediği konuma gelemeyen Türkiye, çareyi Batı Bloku'na katılmakta bulmuştur. Bu itibarla Türkiye'nin, mukadderatının Batı devletleri ile beraber çizilmesini istemesi o devrin siyasî iklimiyle doğrudan ilgilidir. Soğuk Savaş nedeniyle oluşan bu iklimde Türkiye, sadece iktisadî olarak değil fikrî olarak da Batıya daha yakın bir pozisyonda durmaktadır. Komünizm ideolojisi, Türkiye'de yasa dışı siyasî bir faaliyet olarak görülmüştür. Tüm bunlar dikkatle incelendiğinde Türkiye'nin, biraz da şartların zorlamasıyla stratejik bir adım attığı söylenebilir. Vakit gazetesi, iktidarda kim olursa olsun Batı Bloku'nu ilgilendiren meselelerde hükümetlerin takip ettiği dış politikayı benimsemiş ve desteklemiştir. ABD'yi diğer Batı devletlerinden ayrı bir yere konumlandırmıştır. Dünya harbinden sonra bilhassa

Batı Avrupa devletleri siyasî ve iktisadî zafiyeti itibarıyla Amerika'ya bağımlı hâle gelmiştir. İktisadî olarak Amerikan yardımına bel bağlamak kendi kendine yetebilen bir ekonomi kabiliyeti tesis edememek anlamına geldiğinden tenkit edilmiştir. Bununla beraber devrin şartları bu yardımlar olmadan kalkınma plânlarını gerçekleştirmenin ve iktisadî nizamı tesis etmenin mümkün olmadığı yönünde bir görüş oluşmasına sebep olmuştur. Bu itibarla Amerika, Batıyı kurtaran ve dünya barışına hizmet eden büyük bir güç olarak tasvir edilmiştir.

6.3.1.3. Demokrat Parti iktidarı ve Vakit Gazetesi

Türkiye, Cumhuriyet'in ilanından sonra çok partili siyasî hayata geçiş için iki deneme yapmış, ikisi de başarısız olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadarki süreç Türkiye'de Tek Parti Devri olarak anılmaktadır. 1945'te yeniden çok partili siyasî hayata geçilmiş ve 1946 seçimlerinde CHP, iktidarını sürdürmüştür. Önceki bölümlerde de görüleceği üzere Vakit gazetesi Türk siyasî tarihinin bizzat içinde bir yayın organıdır ve bu devre kadar CHP'nin açık destekçisi olmuştur. Hatta Tek Parti devrinin devamını istemiş, devrin şartları gereği ona meşruiyet kazandıran bir muhteva oluşturmuştur. 1923-1946 yılları arasında Vakit gazetesi, tam 23 yıl ekseriyetle CHP ile organik bir bağ içinde olmuş ve bu sürecin bir bölümünde de siyasî parti gazetesi hüviyetinde çalışmıştır. CHP'ye açıkça oy istemiş, sıklıkla tenkit edilen hamleleri sahiplenmiş, halk tarafından benimsenmesini sağlamaya çalışmıştır.

Türk siyasî tarihinde 14 Mayıs 1950 seçimleri, önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'de 27 yıllık iktidar bu seçimle değişmiştir. Demokrat Parti, 1950 seçimlerinde çoğunluğu kazanarak iktidara gelmiş, Celâl Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes ise Başbakan olmuştur. Vakit gazetesi, *Yeni Gazete* ile birleşerek daha merkezî bir yayın anlayışı sürdürmeye çalışsa da iç siyasî meselelerde bu hususta başarılı olamamıştır. Çünkü dış siyaset haricinde DP'nin pek çok politikasını tenkit etmiştir. Bu itibarla DP iktidarında Vakit'in ılımlı bir muhalif gazete görünümünde olduğu söylenebilir. Vakit'in yayın hayatının sonuna kadar Türkiye'de pek çok siyasî ve içtimaî hadise vuku bulmuştur. Bunlardan bir kısmı vardır ki hem devrin hususiyetini temsil etmekte hem de gazetenin DP'ye olan bakış açısını göstermektedir. Bu bölümde Vakit gazetesinin DP iktidarına bakışı ve tutumu bu belli başlı önemli gelişmeler ışığında tahlil edilmiştir.

Vakit gazetesi, 1950 seçimlerinde tarafsız durmaya çalışmış, bununla birlikte daha çok CHP'nin faaliyetlerini manşetine taşımıştır. Yine seçim öncesinde DP'lileri umumiyetle açıklamalarından dolayı tenkit etmiştir. 16 Mayıs 1950 (11783) tarihli nüshada DP'nin zaferi “Demokrat Parti 36 ilde tam liste hâlinde kazandı” (1950: 1) başlıklı manşet haberiyle duyurulmuştur. Haberde seçim sonuçlarının henüz kesinleşmediği, fakat DP'nin 375 – 385 arası milletvekili kazanacağını yüksek ihtimal olduğu vurgulanmıştır. Aynı sayıda Vakit başyazarı, kaleme aldığı başyazısında DP'nin büyük bir siyasî zafere imza attığını belirtmiştir. Ayrıca Mehmet Asım, harbin bitiminden itibaren muhalefette bulunan DP'nin iktidarı sürekli tenkit ederek yaşanan sıkıntıları istismar ettiğine dikkat çekmiştir. Yazar, DP için artık söz sırasının bittiğini iş sırasının geldiğini ve seçim sürecinde halka verilen söz ve vaatleri yerine getirme zamanı geldiğini vurgulamıştır (Us, 1950c: 1).

Mehmet Asım, 1950 seçimlerini CHP için bir yenilgi olmakla beraber, “demokrasi davasının yürümesi bakımından Halkçılar hesabına kaydedilecek bir zafer” şeklinde değerlendirmiştir. Yazar, bu sözünü Millet Partisi (MP)'nin ve MP Genel Başkanı Hikmet Bayur'un İsmet İnönü'nün bir diktatör olduğu iddiası üzerine söylemiştir. Vakit başyazarına göre CHP, 1950 seçimlerinden ağır bir yenilgiyle ayrılmış ve İsmet İnönü de koltuğunu yeni seçilecek Cumhurbaşkanı'na devredecektir. Mehmet Asım, “Bu bakımdan seçimlerin neticesi Halk Partisinden ziyade Millet Partisi için ağır bir mağlubiyettir. Çünkü ferdî tahakküme karşı gelmek için kurulduğunu ve DP'nin sahte bir muhalefet partisi olduğunu, hakiki muhalefetin MP'de bulunduğunu iddia eden bu partinin davası da kendiliğinden çürümüştür” sözleriyle MP'ye yüklenmiş ve CHP'nin demokrasi davasına sadakatini ve İnönü'nün diktatör olmadığını vurgulamıştır (Us, 1950ç: 1).

Mehmet Asım, “İktidarın Uğradığı Mağlubiyet ve Sebepleri” isimli başyazısında CHP'yi 1950 seçimlerinde ağır yenilgiye götüren ana sebebin ekonomi olduğuna dikkat çekmiştir. Harp devri ve harpten sonraki süreçte askerî harcamalar, Orta Avrupa ve Almanya ile ticarî ilişkilerin kesilmesi ve dolayısıyla üreticinin zarar görmesi, tüketiciye yansıyan yüksek hayat pahalılığı iktisadî olarak memleketi büyük sıkıntıya sokmuştur. CHP'nin üretim plânı, Marshall yardımı ve muhtelif tedbirlerle ekonomiyi toparlama vaadi de başarıya ulaşamayınca muhalefet partileri tüm bu sıkıntılara çözüm

bulacağını iddia etmiş, böylece halkın taleplerini karşılama sözü vererek iktidarı elde etmiştir (Us, 1950d: 1).

Vakit, DP iktidardayken umumiyetle muhalif bir gazete görünümü vermiştir. Bilhassa başyazıları ile Mehmet Asım Us, başta ekonomi olmak üzere pek çok konuda tenkitlerde bulunmuştur. DP, iktidara geldikten 8 ay sonra kaleme aldığı bir yazısında da DP'nin kendi ana davalarına sadık bir parti olmadığını ima etmiştir. Yazara göre DP, iktidara gelinceye kadar Anayasa'da antidemokratik olarak nitelendirilebilecek hususlar bulunduğu için bazı maddelerde değişiklik yapılması gerektiğini belirttiği hâlde bu değişikliği yapmamıştır. Mesela Bakanların, özel kanun ile görev ve yetkilerinin belirlenmesi gerektiğini bildiren madde ile ilgili herhangi bir tasarı bile ortaya konmamıştır. Üstelik bu kısa süre içinde Sağlık Bakanı ve Mâliye Bakanı, görev ve mesuliyet hududu karmaşası yüzünden istifa etmiştir. Yazara göre DP tarafından en azından 47'inci maddenin tadili için teşebbüste bulunulması gerekirdi (Us, 1951e: 1-2).

Basın özgürlüğü konusu, DP devrinin en önemli meselelerinden biridir. Mehmet Asım, Ceza Kanunu'nun 158, 159 ve 161'inci maddelerinin yeniden düzenlenmesinin basın özgürlüğü açısından önemine dikkat çekmiştir. DP iktidarında basın özgürlüğünden yana tavır aldığını söyleyen idarecilerden ziyade bu konuda söz sahibi olan Adalet Bakanı'nın fikir ve fiilleri daha büyük önem taşır. Vakit başyazarı, devrin Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün, mezkûr maddelerin değişmesinin gerekmediğini ve yeteri kadar önem vermediğini belirtmiştir. CHP iktidarında, var olduğu hâlde hiçbir şekilde uygulanmayan bu maddelerin DP iktidarında basın üzerinde bir tehdit unsuru olarak kaldığını vurgulamış ve bu durumda basının hürriyetinden şüphe edildiğini belirtmiştir (Us, 1951f: 1-2).

Vakit gazetesi, DP devrinde basın hürriyetinin kısıtlanmasını şiddetle tenkit eden bir yayın anlayışı ile hareket etmiştir. Mehmet Asım, 25 Aralık 1953 (18009) tarihli nüshada, basın ile işlenecek suçlar hakkında yapılması düşünülen kanunî düzenlemenin basını kısıtlayacağını bildiren bir başyazı kaleme almıştır. Yazar, söz konusu tasarıya göre basın yoluyla suç teşkil eden bir fiil vuku bulduğunda doğrudan doğruya savcılık vasıtasıyla kamu davası açılabilirdiğini, bu suçlar tekrar edildiğinde gazetenin kapatılacağını belirtmiştir. Ayrıca malî konulara dair tenkit haberleri “devletin malî ve iktisadî itibarını sarsacak şekilde asılsız haber yapmak” kapsamına

alındığında da muhtelif cezalar söz konusu olabilecektir. Vakıf başyazarı, bu anlayışın açıkça sansür olduğunu belirtmiş ve demokrasilerin vazgeçilmezi olan basın hürriyetini kısıtlamanın doğru olmadığını vurgulamıştır (Us, 1953c: 1).

Basın özgürlüğü kapsamında olan bir diğer mesele ise ispat hakkıdır. DP iktidarı Tek Parti devrinden bu yana uygulanan basında ispat hakkını ilga etmiştir. Mehmet Asım, Batı devletlerinde de yürürlükte olan bu hakkın kaldırılmasını demokrasi adına önemli bir eksiklik olarak değerlendirmiştir. Vakıf başyazarı, bu hakkın devletin veya hükümetin aleyhinde olmadığını İtalya'dan verdiği bir örnekle göstermeye çalışmıştır. İtalyan yazarı Giovanni Guareschi, Başbakan De Gasperi aleyhindeki neşriyatını elindeki vesikalara isnat ettirmiş, Gasperi ise mahkeme yoluyla kendi aleyhine atılan suçun ispatını istemiştir. Guareschi'de bulunan vesikaların, delil mahiyetini taşımadığı ve sahte oldukları ortaya çıkınca yazar hapse mahkûm edilmiştir. İşte bu örnekten yola çıkarak Mehmet Asım, ispat hakkının sağlam bir delile dayanmadığı durumda herhangi birinin aleyhine kullanılamayacağını belirtmiştir (Us, 1955a: 1-2).

Mehmet Asım, basında ispat hakkına dair meclise verilen önerinin Adalet Komisyonu tarafından reddedilmesini tenkit ettiği bir yazısında, basın hürriyetinin temel meselelerinden biri olarak gördüğü bu hakla ilgili şunları söylemiştir (Us, 1956b: 1-2):

Basına ispat hakkının tanınması vatandaşlara ve devlet teşkilatında hizmet görenlere hakaret etmek hakkını tanımak değildir. Çünkü hakaret sadece sövmek demektir. Hakarete madde yoktur. İspat hakkı kanunen suç teşkil eden ve memleket için zararlı olan fiillerde bahis konusu olabilir. Neşriyat yolu ile yapılan isnatlarda hakaret kastı olup olmadığı pek kolay anlaşılır.

İspat hakkının tanınmasına muhalefet edenler, "suiistimalleri önlemek için mutlaka neşriyat yapmak lazım gelmez. Herhangi bir fenalığı görenler ve bilenler gördüklerini ve bildiklerini adalet cihazına usulü dairesinde haber vermekle vazifelerini yapmış olurlar." diyorlar. Böyle bir zihniyetin hâkim olduğu bir memlekette basın hürriyetinden bahsedilemez. Bir memlekette basın hürriyeti var olmak için neşriyat yolu ile yapılan isnatlarda ispat hakkının tanınması bir zarurettir.

Vakıf gazetesi, 1956 yılında kabul edilen basın kanunu düzenlemesini tenkit hürriyetinin ihlâli şeklinde değerlendirmiştir. DP iktidarının basınla ilgili yasalarda gittikçe daha sert hâle geldiğini gösteren yasa¹³⁴, ucu açık ve farklı yorumlara neden

¹³⁴ Vakıf gazetesi, yasanın kabul edildiğini "Yeni Basın Kanunu Mecliste Kabul Edildi" başlıklı manşet haberiyle duyurmuştur. Haberde muhalefet liderlerinin kanuna yönelik sert tenkitlerde bulunduğu, bunun yanı sıra milletvekilleri arasında arbede çıktığı belirtilmiştir (Yeni Basın Kanunu Mecliste

olabilecek bir ihtivaya sahiptir. Bu nedenle haber ve yorumlardaki tenkit niteliğini kısıtlayıcı bir özelliği haizdir (Kösedağ, 2016: 2030). Vakit başyazarı da kanun tasarısının tenkit hürriyetini kaldırdığını ifade etmiştir. Mehmet Asım, mezkûr kanunun kabulünden bir gün önce kaleme aldığı başyazısında Adnan Menderes'in 1946 yılında muhalefet partisi sözcüsüken yaptığı bir konuşmaya atıfta bulunmuştur. Menderes, bu konuşmasında basın hürriyetinin yalnızca gazetecilerin değil aslında bütün bir milletin hürriyeti olduğunu, işini doğru yapan bir hükümetin eleştirilerden çekinmemesi gerektiğini, devletin her türlü tenkide ve iftiraya karşı kendini savunacak gücü haiz olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden nasıl ki o gün basın özgürlüğünün önemini bilen bir Adnan Menderes varsa bugün de hem DP Başkanı hem de Başbakan sıfatıyla bu düşünceyi benimsemiş olması gerekir (Us, 1956c: 1).

Neticede basın hürriyeti, DP iktidarına yönelik önemli bir eleştiri mevzuu olmuştur. Basına yönelik kısıtlama girişimleri, Vakit gazetesi tarafından demokratik tekâmül ile ilişkili görülmüştür. Basın hürriyetinin daraltılması, kanaat önderleri vasıtasıyla halka uzanan görüş, düşünce, eleştiri ve yorumların da sınırlandırılması, bunların dolaylı yoldan şekillendirilmesi yani iktidara yönelik sert eleştirilerin daha yumuşak bir hâle getirilmesi anlamına gelir. Vakit gazetesi de her türlü tenkit hak ve hürriyetini engelleme teşebbüsüne itiraz etmiştir.

Vakit gazetesi sütunlarına akseden ve DP iktidarında en çok tenkit edilen bir diğer konu ise irtica meselesi ve laikliktir. DP, iktidara gelir gelmez öncelikle ezanın Türkçe okunmasını kaldırarak yeniden aslî hâline getirmiştir. Ardından din dersini müfredata eklemiştir. Esasında toplumun taleplerine yönelik gerçekleştirilen bu adımlar, zamanla başka içtimaî hadiselerin vuku bulmasıyla DP iktidarında irticanın yeniden yükseldiği iddialarını gündeme getirmiştir. DP, Atatürk konusundaki hassasiyeti, Türk milletinin manevî değerleri gibi konulara bakışı ve fiilleriyle toplumun geniş kesimlerine cevap vermeye çalışan bir siyasî hareket görünümündedir.

Vakit gazetesi, irtica meselesine Atatürkçü bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İrticaî hareketlere karşılık olarak laiklik ilkesinin önemini hatırlatmış ve hadiseler karşısında Atatürkçü bir duruş ortaya koymuştur. İrtica meselesi, DP iktidarının henüz birinci senesi dolmadan gündeme gelmiştir. Vakit'in 22 Ocak 1951 (11962) tarihli nüshasında

Kabul Edildi, 1956: 1). Kanun, tasarı sürecinde ve sonrasında Vakit gazetesinde basın özgürlüğünün yanı sıra fikir ve eleştiri özgürlüğü çerçevesinden de eleştirilmiştir.

“Atatürk gençliği, Atatürk inkılabının bekçisidir” başlığını taşıyan manşet haberi, gazetenin irtica meselesine nasıl baktığını göstermesi açısından önemlidir. Haberin spotunda “İnkılap prensiplerimizi zedeleyecek, onlarla bağdaşmayacak her türlü hareket irtica sayılacak” ifadelerine yer verilmiştir. Millî Türk Talebe Birliği (MTTB)’nin kongresi vesilesiyle toplanan öğrenci grupları, irticaya karşı bir hareket başlatmışlar ve Atatürk ilke ve inkılaplarına olan bağlılıklarını dile getirmişlerdir (Atatürk Gençliği, Atatürk İnkılabının Bekçisidir, 1951: 1). Vakit gazetesi de MTTB’nin kongresini ve düşüncesini manşete taşımak suretiyle gündeme getirmiş ve irtica meselesine olan bakış açısını ortaya koymuştur.

Kırşehir’de bir kişinin Atatürk’ün heykeline zarar vermesi, bu dönemin en önemli olaylarından biridir. Zira Kırşehir hadisesi olarak bilinen bu olaydan sonra DP’ye yönelik tenkitler çoğalmış, irtica meselesi iktidar ve muhalefet arasında yaşanan gerginliği artırmıştır. Yekta Ragıp Önen, Kırşehir hadisesine ilişkin yazısında, Atatürk’ün heykeline saldıran kişiyi “izansız, vicdansız, şereften hissesi olmayan, hatta içimizde bulunmasına rağmen bizden olmayan bir sefil” şeklinde tanımlamıştır. Yazara göre bu eylem Atatürk inkılaplarına karşı düşmanlık uyandırmak isteyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yekta Ragıp, yazısında demokrasiyi –tırnak içinde kullanarak- Atatürk inkılaplarına karşı olanların özgürlüğü şeklinde anlamının yanlış olduğunu, inkılap gibi Türk milletinin müşterek değerlerine saldırmanın da bu anlayışın bir neticesi olduğunu belirtmiştir (Önen, 1951a: 3). Yekta Ragıp, Atatürk inkılaplarını Türk milletinin meşalesi olarak görmüş ve onun söndürülemeyeceğini ifade etmiştir. Yazarın bu düşüncesi, aslında Vakit sütunlarının umumî görüşünü de yansıttığı için önemlidir.

Mehmet Asım, Kırşehir hadisesi vesilesiyle DP iktidarına yüklenmiştir. Yazar, böyle bir fiilin işlenmesinin temelinde Atatürk devrini de içine alan 25 yıllık dönemi “zulüm ve istibdat” olarak nitelendiren DP’lilerin büyük bir rolü olduğu kanaatindedir. İrtica, bu devirde “zemin ve zaman” bulduğu için hortlamıştır. Atatürk düşmanlığı, DP çevrelerinde tenkit edileceği yerde iltifat görmeye başlayınca Kırşehir’dekine benzer hadiselerin ortaya çıkması kaçınılmaz bir hâl almıştır. Vakit başyazarı, DP’nin Cumhuriyet dönemine laneti adeta bir “millî marş” gibi tekrar etmesini irticanın kaynağı olarak görmüştür (Us, 1951g: 1-2).

Vakit başyazarı, 6 Mart 1951 (12005) tarihli nüshada neşredilen yazısında da DP'nin içinde yaşayan Atatürk düşmanlığına dikkat çekmiştir. Yazar, bu konuda Celâl Bayar ve Adnan Menderes'i ayırmıştır. Zira Celal Bayar, Cumhurbaşkanı olarak Atatürk konusunda oldukça hassastır ve Kırşehir hadisesine de hemen tepki göstermiştir. Fakat Adnan Menderes, kendisi Atatürk'e karşı olmasa bile belki İnönü'ye karşı gelişen tepkilerden de faydalanmak için sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bunun yanı sıra Menderes, Bayar'ın aksine bir nutkunda ülkede irtica tehlikesinin olmadığını söylemiştir (Us, 1951h: 1-2). Adnan Menderes, Edirne nutkunda bunu ifade etmiştir. Vakit başyazarına göre bu vaziyet Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın arasındaki fikrî ayrılığa işaret etmektedir. Ayrıca yine Konya'da fes, çarşaf gibi kıyafetlerin yeniden getirilmesi talepleri, şeriat taraftarı dergilerin yayınlarına devam etmesi karşısında Menderes'in tepkisiz kalması irtica tartışmasının hâlen memleket içinde bir mesele olarak devam etmesine sebep olmuştur. Mehmet Asım'a göre esasında bu konuda ne Cumhurbaşkanı ne de Başbakan tek başlarına birer temsilci değildir. Pek çok konuda olduğu gibi burada da hâkim görüş 9'uncu TBMM'nin çoğunluğundadır (Us, 1951i: 1-2).

Mehmet Asım, 24 Mart 1951 (12023) tarihli nüshasında kaleme aldığı başyazıda DP iktidarı ile CHP arasında iki konuda ayrılık noktası olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki iktisadî boyutta olan devletçilik konusu, ikincisi ise laikliktir. Yazar, DP'nin 14 Mayıs seçimlerinden önce Atatürk inkılaplarına sadık ve laiklik ilkesini benimsemiş bir parti görünümünde iken seçim mücadelelerinden sonra bu hassasiyetin kaybolduğunu belirtmiştir. Bunun aynı zamanda Anayasa'da da bulunan ilkelere aykırı olduğuna dikkat çekmiştir. Mehmet Asım, yukarıda özetlenen muhtelif irtica hadiselerinden bahsettikten sonra DP'nin laiklik konusundaki tutumunu tenkit eden şu satırları kaleme almıştır (Us, 1951i: 1-2):

...Hükümette icra kuvvetleri ile beraber Demokrat Partiye de hâkim olan Adnan Menderes'in ve hükümetinin hadiseler karşısındaki bugünkü vaziyeti anayasamızdaki laiklik prensibine sadakatte şüphe uyandırmıştır. Aylardan beri İsmet İnönü de haklı olarak laiklik prensibine riayet bakımından Demokrat Parti iktidarını tenkit etmiştir. Bu tenkide Halk Partililer ile beraber tarafsız gazeteler de iştirak etmektedir. Şimdi merak edilecek mesele Adnan Menderes hükümetinin bu vaziyeti Demokrat Parti ekseriyeti tarafından ne şekilde karşılanacağıdır.

DP iktidarı, irticaî faaliyet ithamlarının artışı ve partiye yönelik sert eleştirilerin neticesinde Atatürk düşmanlığı ithamından kurtulmak için Atatürk'ü koruma kanununu çıkarmıştır. Kanun ile Atatürk'ün hatırasına hakaret etmek, heykel, büst gibi yapıları tahrip etmek suç kapsamına alınmıştır. Hakkı Süha Gezgin, konuya ilişkin yazısında memlekette böyle bir kanuna ihtiyaç duyulmasının üzüntü verici olduğunu ifade etmiştir. Yazar, “kim derdi ki, bir gün Atatürk'ün hâtırasını kanunlar, cezalarla korumak zorunda kalacağız?” ifadeleriyle sitemini dile getirmiştir. Gezgin, yazısında Atatürk'ün bir inkılap kahramanı olduğunu, onu anlayabilmek için zamana ihtiyaç olduğunu, takdir edilmese bile incitilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Gezgin, 1951b: 1).

Mehmet Asım, Atatürk'ü koruma kanun tasarısı hakkında kaleme aldığı başyazısında DP'yi tenkit etmiştir. DP iktidarının daha birinci yılında böyle bir kanuna ihtiyaç duyulması iktidarın görevini yerine getirmediğini göstermektedir. Vakit başyazarı, esasında meselenin Atatürk'ün şahsına yapılan saygısızlık olmadığını Atatürk'ün Türk milleti için hayata geçirdiği siyasî ve içtimaî inkılapları muhafaza edebilmek olduğunu belirtmiştir. Yazara göre bu tehlike 14 Mayıs seçimlerinden sonra kendini daha çok hissettirmiş ve Atatürk'ü ve inkılapları korumak adına kanunî bir düzenleme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Us, 1951j: 1-2).

İrtica meselesi, Ankara'da Ticanî tarikatının Kırşehir'dekine benzer şekilde Atatürk heykeline saldırması ile millî bir güvenlik meselesi hâline gelmiştir. Vakit gazetesi yazarları bu hadiseyi şiddetle tenkit etmişler ve faillerin cezalandırılmasını talep etmişlerdir. Hakkı Süha Gezgin “Korkunç Yobaz” başlıklı yazısında mezkûr tarikat hakkında yeterli bir bilginin bulunmadığını belirtmiştir. Yazar, bu fiili gerçekleştiren yobazlara fırsat verilmemesi ve gerçek dindarlarla bunların ayrılması gerektiğini vurgulamıştır (Gezgin, 1951c: 1). Reşat Enis Aygen de saldırıyı kınamış ve saldırganın ceza almasını sağlayacak düzenlemelerin bir an önce yapılması gerektiğini belirtmiştir. Aygen, kanunların sosyal ihtiyaçlardan doğduğunu hatırlatmış ve bunun hem adaletin hem de güvenliğin temini açısından önemine dikkat çekmiştir (Aygen, 1951: 3). Mehmet Asım ise bu hadiseyi “silâhsız bir Şeyh Sait isyanı” şeklinde değerlendirmiş ve DP'nin irticaî faaliyetler karşısında sessiz kaldığını belirterek tenkit etmiştir. Vakit başyazarı, bu hadise ile Şeyh Sait isyanı benzetmesini devrin hükümetine de teşmil etmiştir. Şöyle ki Şeyh Sait isyanı olduğunda başbakan

olan Fethi Bey, hadiseyi mahallî bir hareket olarak görmüş ve bu hususta Atatürk ve İnönü ile ters düşmüş, neticede istifa etmiştir. Adnan Menderes de irticanın olmadığını söyleyerek Fethi Bey gibi irtica hareketlerine karşı duyarsız davranmıştır. Mehmet Asım, bu yazısında bir adım daha ileri gitmiş ve Adnan Menderes'i Ticanî¹³⁵ tarikatı hadisesinde de aynı tutumu sergilediği takdirde istifaya çağırmıştır (Us, 1951k: 1).

Yekta Ragıp Önen de irticaî faaliyetlerin artışı eleştirdiği bir yazısında yobazların, mürtecilerin ağır bir şekilde cezalandırılmaları gerektiğini ifade etmiştir. Yazarın şu satırları bu husustaki düşüncelerini izah etmektedir (Önen, 1951b: 3):

İnkılaplarımızı koruyacağız. Atatürk'ün eserlerini muhafaza edeceğiz. Türk milleti kendi eserine ihanet edemez, geriye dönemez! Çünkü memleketin aydın istikbali bu yolda görünmektedir. Şunu da açıklamak isteriz ki, suyu bulandırmak isteyenler hüsrana uğrayacaktır. Bu memleketi şeriat isteyenler değil, demokrasi eseriyle Türk milleti idare edecektir.

İnkılap düşmanları hakkında kanunun en sert hükümlerinin tatbik edildiğini görmek istiyoruz.

Vakit gazetesi, laiklik ilkesinin gereği olarak din ile siyasetin¹³⁶ birbirinden ayrılması gerektiği konusunda kararlı bir duruş sergilemiştir. Mehmet Asım, “Din Siyasete Alet Edilemez” başlıklı yazısında, İslâm Demokratlar ismi altında kurulan ancak daha sonra DP'nin de tasvip etmediği parti feshedilmiştir. Komünizm esasına dayanan bir parti kurmak yasak olduğu gibi dinî esaslara isnat eden bir parti kurmak da laiklik ilkesi gereğince yasaktır. Yazara göre böyle bir parti, toplumun büyük bir ekseriyeti Müslüman olsa bile halk arasında fikrî bir ayrılığa neden olabilir. Ayrıca İslâm Demokratlar ifadesi DP'nin istenildiği gibi Müslüman olmadığı imasını da ihtiva etmektedir (Us, 1952c: 1-2). Mehmet Asım'ın bu fikri Vakit gazetesinin Kemalizm ideolojisine sadık bir yayın anlayışı ile hareket ettiğini göstermiştir. Zira Kemalizm, muayyen fikrî ve siyasî görüşler arasına sıkışmayan nevi şahsına münhasır bir ideoloji olarak tanımlanmıştır.

¹³⁵ Mehmet Asım, Ticanî tarikatının başındaki Kemal Pilavoğlu'nun heykel düşmanlığı adı altında bir rejim düşmanlığı yaptığını iddia etmiştir. Top sakal modasını başlatan Pilavoğlu, putperestliği kaldırmak iddiasıyla yola çıkıp müritlerini sorgusuz bir şekilde kendine taptırmak suretiyle kendini putlaştırmıştır. Vakit başyazarına göre Türkçe ezandan sonra Atatürk heykellerini kaldırmaya çalışan Pilavoğlu'nun, daha sonra Cumhuriyet rejimini kaldırma hedefi uzak bir tahmin değildir (Us, 1951l: 1).

¹³⁶ Bir dönem Vakit'te de yazan Peyami Safa'nın “Türk Düşüncesi” isimli dergisi hakkında kaleme aldığı tanıtım/inceleme yazısında Mehmet Asım, Safa'nın ilk sayıdaki makalesini değerlendirmiş ve bilhassa Doğu – Batı sentezinde millî ve dinî geleneklerin Türk milletinin ruhunu dokuduğu hükmüne dikkat çekmiştir. Vakit başyazarı, Peyami Safa'nın sözlerine katılmakla beraber Türkiye'de dini siyaset ile çatıştırmadan böyle bir ilkenin/düşüncenin tatbik edilmesini çok zor görmüştür. Mehmet Asım, bu fikriyle din – siyaset ikilisinin ayrılması gerektiğini yeniden vurgulamıştır (Us, 1953ç: 1).

Vakit, irtica meselesinde ve laiklik konusunda DP iktidarına karşı her zaman muhalif bir tavır takınmıştır. DP iktidarının ilk iki senesinde yaşanan irtica meselesindeki tavrından da bu açık bir şekilde görülmektedir. Daha sonraki devirlerde de DP iktidarını uyarıcı bir rol üstlenmiştir. Laikliğe aykırı olduğu düşünülen hadiselerle ilgili en küçük gelişmede hükümet uyarılmıştır. Memduh Tezel, “Demokrat Parti ve Atatürk İnkılapları” başlıklı yazısında DP milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu’nun Samsun’da neşredilen *Büyük Cihat* isimli haftalık gazetede Atatürk’e ve inkılaplarına karşı sözlerini tenkit etmiş ve DP’yi Ustaoglu hususunda uyarmıştır. Yazar, Ustaoglu’na “bu memleket hiçbir zaman ne Mısır ve ne de bir İran olacaktır! Bu memlekette hiçbir zaman onun arzu ettiği “Müslüman Kardeşler” ve “Fedaiyanı İslâm” gibi dinî teşekküllerin de yeri olmayacaktır!” sözleriyle hitap etmiştir ve DP’yi, inkılap karşıtı isimleri partiden temizlemeye davet etmiştir (Tezel, 1952c: 1-2).

Bir başka örnek ise din dersinin ortaokullara koyulması vesilesiyle Adnan Menderes’in dinin dünya işlerinden ayırlamayacağını söylemesi üzerine Mehmet Asım’ın bu hususa yönelik sert tenkididir. Vakit başyazarı, -daha önce de söylediği gibi- laikliğin bir gereği olarak din ve siyasetin birbirinden ayrılması, dinin siyasî bir propaganda vasıtası olmaması Anayasa’nın esası olduğu gibi ceza kanunlarında da suç sayıldığını hatırlatmıştır. Mehmet Asım, dinî esaslar ile yönetilen ülkelerde bile çağın gereklerine uygun olarak değişimler yapıldığı hâlde Menderes’in bu konularda dikkatli olmadığını vurgulamıştır (Us, 1956ç: 1).

DP’nin son dönemlerinde Nurculuk tarikatı da Mehmet Asım tarafından gündeme getirilmiş ve irtica hareketi kapsamında ele alınmıştır. Vakit başyazarı, bu tarikatların asıl maksadının Atatürk inkılaplarını ve onun sağladığı vicdan hürriyetini ortadan kaldırmak olduğu görüşündedir. Yazar Türkiye’nin artık yeni bir 31 Mart’a asla izin vermeyeceğini belirtmiş ve irticaî hareketlerin cumhuriyet için tehlikeli olduğuna dikkat çekmiştir (Us, 1958a: 1).

Mehmet Asım, Diyanet İşleri Başkanı Eyüp Sabri Hayırlıoğlu’nun Batı Trakya’da neşredilen *Sebat* gazetesinde Kur’an’ın yeni harfli Türkçe ile yazılıp okunmasının caiz olmadığını ifade etmesini de geriliğin bir işareti olarak değerlendirmiştir. Vakit başyazarına göre İslâm ilerlemeyi teşvik eden bir dindir. Müslüman Türk milletinin Kur’an’ı daha iyi anlamak için Türkçe tercüme edilmesi

önemli bir gerekliliktir. Zira önemli olan muhtevayı anlamaktır (Us, 1958b: 1-2). Hakkı Süha Gezgin de Arapça bilen insanların azaldığını ve bu insanların da Kur'an'ı anlamaları gerektiğini belirterek Diyanet İşleri Başkanı'nın sözlerini manasız bulduğunu ifade etmiştir. Yazara göre Kur'an'ın Türkçeye tercümesinin yanlış olduğu ifadesi, ancak sonu medreseyi getirmek olan bir anlayışın tezahürü olabilir (Gezgin, 1958a: 1). Vakit, Kur'an'ın nasıl okunacağı hususunda Müslümanların görüşünü dikkate almamış ve Tek Parti devrinin din konusundaki görüşünü temsil eden yayın anlayışını sürdürmüştür. Bazı konularda dinî hürriyeti "irtica" ve "yobazlık" kavramlarına irca etmeye çalışmıştır.

Mehmet Asım, laiklik ilkesini cumhuriyetin temel taşı olarak görmüştür. İrticaî hareketlerin esas amacının da bu temel taşı kaldırmak olduğu kanaatindeydi. 31 Mart'tan bu güne kadar her türlü dinî irtica hareketi, bu gaye ile hareket etmiştir. Vakit başyazarı İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri arasında vuku bulan hadisenin esasında "dini siyasete alet etmek suretiyle işlenen suçlara karşı gösterilen müsamaha" sonucunda olduğunu belirtmiştir. Muhalefeti dinsizlikle suçlayanların DP iktidarının bu konulardaki yumuşak tavrına güvenmekte olduğunu belirterek DP'nin bu hususta gaflete düşmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Us, 1959a: 1).

Görüldüğü üzere Vakit gazetesi DP iktidarı devrinde laiklik konusunda oldukça hassas bir tutum içindedir. İrticaî hareketlere karşı mücadeleden taviz verilmemesi noktasında tüm yazarlar görüş birliği içinde olmuştur. Bu, gazetenin topyekûn laiklik ilkesini benimsemiş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Vakit, bilhassa yazarları marifetiyle Adnan Menderes hükümetini irticaî faaliyetler konusunda uyarmış, bazen istifa davetine kadar giden sert eleştirilerde bulunmuştur. Bu itibarla Vakit gazetesi için Cumhuriyet'in temel bir değeri olarak laiklik, hem vicdan hürriyeti hem de Cumhuriyet rejimini muhafaza etmek bakımından önem arz eder.

Vakit gazetesinin DP iktidarına karşı yönelttiği eleştirilerin en önemlisi rejim davası başlığı altında toplanmıştır. Çok partili siyasî hayata geçişten sonra tesis edilen demokrasi rejiminin temeli demokratik özgürlüklere, hukuk devletine, adil bir seçim sistemine, hür basına ve özellikle partiler arası adil ve demokratik bir rekabet ortamına isnat etmektedir. Vakit gazetesi, bu meselelerin tümünü rejim davası ismi altında toplamıştır. Bu yüzden gazete, DP'nin bu meselelerde başarısız olduğu için demokrasi

rejiminin zafiyete düştüğünü bildiren bir muhtevaya sahiptir. Bilhassa bu meseleleri eleştirmek suretiyle muhalefetini bir kat daha artırmıştır.

DP, 14 Mayıs'ta iktidara geldiğinde Vakit gazetesinin tutumu ılımlı bir muhalefet şeklindeydi. Dış siyasette ve millî meselelerde DP'nin politikalarını tasvip ve tasdik ediyordu. Fakat irtica meselesinde eleştirel bir tavır takınmıştır. DP'nin Atatürk'ü koruma kanunu çıkarması ve partideki bazı isimlerin ihraç edilmesiyle DP – CHP ilişkilerinde bir iyileşme gözlenmiştir. Partiler arası siyasî ılıma dönemi, demokrasinin gelişmesi bakımından müspet olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişme Vakit sütunlarına da yansımıştır. Mehmet Asım, “Demokrasi Rejimi Tekâmül Yolunda” başlığı altında kaleme aldığı yazısında Menderes ve İnönü'nün karşılıklı olarak müspet konuşmalarının iki ana parti arasındaki müzakere yolunu açabileceğini, bunun da memleketin menfaati için hayırlı olacağını belirtmiştir. Yazar, siyasî partilerin iktidar hırsı ile birbirlerine saldırmalarından memleketin geçmişten beri çok şey kaybettiğini, hem DP'nin hem de CHP'nin hatalarını bilerek düzeltme yolunda hareket etme teşebbüslerinin demokrasinin tekâmülüne katkı sağlayacağını ifade etmiştir (Us, 1953d: 1-2).

Mehmet Asım, bu siyasî yaklaşma devresinde DP'nin zihniyet değişikliği geçirdiği kanaatindedir. Vakit başyazarına göre bunun en önemli sebebi Atatürk inkılaplarına karşı gelişen irtica hareketinin bir gün DP'ye de zarar verebilecek bir tehlike olduğunun anlaşılmasıdır. DP milletvekili Sait Bilgiç'in partiden ihracı da bunu gösterir (Us, 1953e: 1-2). DP'de görülen bünye değişikliğini ve iktidar ile muhalefet arasındaki müspet diyalogu “millî birlik yolunda ilerleme” şeklinde tanımlamıştır. Mehmet Asım'a göre bu ilerlemeye engel olan şey iktidar ile muhalefet arasına ekilmiş ve Atatürk inkılaplarını ve vicdan hürriyetini ortadan kaldırmaya çalışan irtica hareketleri ile milliyetçilik adı altında millî birliği bozma girişimleridir. Yazarın deyimiyle bu nifak unsurları temizlendiği takdirde her iki parti arasında samimi bir müzakere ve iş birliği ortamı tesis edilebilir (Us, 1953f: 1).

1953 senesinin ikinci yarısından itibaren iktidar ile muhalefet arasındaki siyasî gerilim yeniden tırmanışa geçmiş ve 1954 seçimlerine kadar sürmüştür. Vakit gazetesi, partiler arası yaşanan siyasî tartışmada DP iktidarını yeniden tenkit etmeye başlamıştır. Mehmet Asım, 19 Temmuz 1953 (17854) tarihli nüshada DP – CHP geriliminin yeniden yükselişe geçtiğine dikkat çekmiş ve bunun sebeplerini tetkik etmiştir. Vakit

başyazarına göre iktidar ile muhalefet arasında yaşanan gerginliğin esas sebebi Anayasanın tadili, yerel seçimlerin ertelenmesi, seçim sistemi gibi önemli meselelerin DP tarafından halledilmemesi ve muhalefet ile işbirliği teşebbüsünden kaçınılmasıdır. Bu durumun uzun bir süre devam etmesi ihtimalinin memleketin yararına olmayacağı düşüncesinde olan yazar, genel seçimlerin erkene alınarak millî iradenin yeniden tecellisine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (Us, 1953g: 1).

CHP'nin mallarının hazineye devredilmesi ile ilgili kanunun kabulü, 1954 seçimleri öncesinde partiler arası mücadelenin erkenden başlamasına neden olmuştur. Mehmet Asım, bu gelişmeden sonra kaleme aldığı başyazısında memleketin bir rejim buhranı¹³⁷ içinde olduğunu ifade etmiştir. Zira DP, CHP'nin mallarının hazineye devredilmesinde sorumluluk almıştır. Bu, seçime kadar iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin artık seçim mücadelesi gibi olacağının bir işareti olmuş ve rejim buhranından çıkışın ancak adil ve güvenli bir seçim ile mümkün olabileceğini vurgulamıştır (Us, 1953h: 1).

1954 seçimleri öncesinde başlayan ve Vakıf gazetesi tarafından sürekli gündemde tutulan rejim buhranı/rejim davası, DP iktidarı süresince gazetenin elindeki en önemli tenkit unsuru olmuştur. Mehmet Asım, “Rejim Buhranından Kurtulmak İçin” başlıklı yazısında DP'nin muhalefetin seçim kanununda gerekli gördüğü değişiklikleri yapması ve güven ortamı içinde seçimleri yerine getirmesi ile rejim buhranından çıkılabileceğini vurgulamıştır. Vakıf başyazarı, rejim buhranının en önemli konusunun anayasaya aykırı kanun çıkarılması olduğu görüşündedir. TBMM'den çıkarılan kanunların anayasaya aykırı olmaması gerekir. TBMM, aynı zamanda bir anayasa meclisi gibi çalıştıkça ve Anayasa Mahkemesi gibi bir müessese teşkil edilmedikçe bu mesele çözülemez. Yazar, rejim buhranından çıkmak için şunların yapılması gerektiğini belirtmiştir (Us, 1954c: 1):

Yeni seçimlere gitmezden evvel anayasamızda anayasanın tâtili hakkındaki maddeler bu maksada göre değiştirilmelidir. Yeni seçilecek BMM belli başlı millî teşekküllerin temsilcileri ile birlikte bir anayasa meclisi vazifesini görebilir. Anayasa tâtil edildikten sonra BMM normal teşriî vazifesine devam

¹³⁷ Vakıf gazetesi, 31 Aralık 1953 tarihinde İsmet İnönü'nün nutkunu manşetten “İç Politikada Siyasî Hayatımız Bir Rejim Buhranı İçindedir” (1953: 1) başlıklı haber ile vermiştir. Haberde İnönü'nün nutkunda bahsettiği önemli noktalara değinilmiştir. İnönü, nutkunda öncelikle anayasaya aykırı kanunlar ile oluşan güvensizliğin rejim buhranına neden olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra muhalefete karşı gayri hukukî muamele, radyonun tarafı ve partici yayın politikası, hukuk devletinin temel gereklerinin yerine getirilmemesi, muhalefeti demokrasinin önemli bir uzvu sayılmaması gibi konuların önemine değinmiş ve bunları rejim buhranı olarak tanımlamıştır.

eder. Anayasa mahkemesi meselesi de tabii olarak halledilir. Bugün her şeyden mühim olan yeni seçimlerin 1950 seçimleri kadar sükûn ve emniyet içinde cereyan edeceği hakkında demokrat iktidarın gerek muhaliflere gerek tarafsız halk efkârına kanaat verebilmesidir.”

Mehmet Asım, seçim sistemiyle ilgili kaleme aldığı yazısında adil ve güvenli bir seçim için yapılması gereken düzenlemeler hakkında görüşlerini açıklamıştır. Vakit başyazarı, Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) Yüksek Seçim Mahkemesi şeklinde çalışması ile ilgili bir düzenleme gerektiğini belirtmiş, DP’nin muhalefette olduğu devirde meselenin çözümüne ilişkin teklif verdiğini hatırlatmış ve iktidar mevkiinde daha rahat çözülebileceğini ifade etmiştir. Seçim sistemine ilişkin ikinci önemli mesele, basit çoğunluk usulünün ortaya çıkardığı adaletsizliktir. Yazar, bu sistemin İngiltere’de de uygulandığını fakat orada her idarî bölgeden bir milletvekili çıkarılabilmesinin bu usulün açığını kısmen de olsa kapattığını belirtmiştir. Fakat Türkiye’de her il bir seçim bölgesi sayıldığından basit çoğunluk sistemi temsil oranlarında büyük farklara sebebiyet vermekte, bu da millî iradeyi tehlikeye sokabilecek bir duruma sebep olmaktadır. Mehmet Asım, bunun çözümü için iki teklifte bulunmuştur. İlki doğrudan doğruya nisbî (oransal) temsil sistemidir. Mevcut basit çoğunluk sistemi ile devam edilecekse de “seçim dairelerinin küçük parçalara ayrılması” ikinci bir çözüm yolu olabilir (Us, 1954ç: 1). Seçim sisteminde bu meselelerin çözülmesi Vakit gazetesi ve Mehmet Asım için o kadar önemlidir ki rejim davasının temelini oluşturan konulardan birini teşkil eder.

Mehmet Asım, bir diğer yazısında seçim sisteminde adaletsizliğe neden olduğu düşünülen basit çoğunluk/ekseriyet usulü hakkında bilgiler vermiş ve millî iradenin tecellisi açısından geniş seçim bölgesine dayanan sistemin ıslahı veya ilgası için DP iktidarına çağrıda bulunmuştur. Vakit başyazarı basit çoğunluğu anlatmak için 14 Mayıs seçimlerinin sonuçlarına dair istatistikler vermiştir. Buna göre DP 4 milyon 433 bin 791 oy almış, CHP ise 3 milyon 500 bin oy almıştır. Buna karşılık mecliste bu reyler karşılık gelen sandalye dağılımı DP’nin 417 CHP’nin 68 olmuştur. Oy sayısı bakımından fark yüzde 10-15 nispetinde iken sandalye sayısında bu oran çok daha yükseklerle çıkmıştır. Bunun esas sebebi geniş bölge esaslı seçim sistemidir. Seçim kanununda 40 bin nüfusa 1 milletvekili seçim hakkı tanındığı hâlde 1950 seçimi ve

sandalye dağılımları dikkate alındığında DP lehine ortalama 5 kat fazla bir fark meydana gelmiştir¹³⁸ (Us, 1954d: 1).

“Rejim Davası” başlıklı yazısında Mehmet Asım, DP iktidarının demokrasi rejimini zafiyete uğrattığı iki ana noktaya değinmiştir: 1- Anayasaya aykırı olduğu düşünülen bir kanunla CHP’nin mallarını hazineye aktarması, 2- Anayasanın kuvvetler ayrılığı/dengesi ilkesine uygun bir şekilde tadil edilmemesi. Yazara göre DP, CHP’yi güdümlü bir muhalefet partisi hâline getirmek için uğraşmıştır. Bunda başarılı olamayınca da mallar kanununu çıkararak sıkıştırmaya çalışmıştır. Ayrıca DP, 1950 seçim beyannamesindeki vaadine rağmen Anayasaya aykırı kanun çıkarmayı men eden bir düzenleme yapmamıştır. Demokrasi rejimini buhrana sürükleyen bir diğer gelişme ise muhalefet tarafından BMM’ye sunulan gensoruların reddedilmesidir (Us, 1954e: 1). Tüm bunlar Vakit başyazarının rejim davası başlığı altında DP’yi tenkit ettiği hususlar olarak özetlenebilir.

Vakit gazetesi, 1954 seçimlerinde açıktan açığa olmasa da CHP lehinde bir neşriyat yapmış ve bilhassa tarafsız vatandaş olarak tanımladığı kararsız ve herhangi bir partinin taraftarı olmayan seçmenin DP’nin yanlış siyasî ve iktisadî politikalarını değerlendirerek hareket etmesi gerektiğini belirten bir yayın çizgisi oluşturmuştur. Mesela Mehmet Asım, İnönü’nün Malatya nutku vesilesiyle kaleme aldığı yazıda, muhalefetin ana davalarının DP’nin çözemediği rejim davası, hayat pahalılığı ve vatandaşlar arasında adalet ve eşitlik konularına ağırlık verdiğini söyleyerek tarafsız vatandaşların oy vermeden önce bu hususları dikkate almaları gerektiğini belirtmiştir (Us, 1954f: 1). 15 Nisan 1954 (10919) tarihli yazısında ise seçmenlerin beklentisini rejim davasının çözülmesi ve iktisadî sıkıntıların çözülmesi şeklinde iki ana maddede özetlemiştir. Vakit başyazarının bu yazısının sonuna eklediği ifade, seçmenleri yönlendirmeye yöneliktir: “Seçim beyannamelerinde söylenen sözler gerek bugünkü iktidarın dört senelik icraatı, gerek muhalefetin 27 senelik iktidar devri göz önüne getirilerek bir hüküm ve karara varılabilir.”¹³⁹ (Us, 1954h: 1). Vakit başyazarı bu

¹³⁸ Yazarın basit çoğunluk usulü ile izah etmek istediği adaletsizliği şu misal ile hülâsa edebiliriz: Mesela 120 bin nüfuslu ve 3 milletvekili çıkarma hakkına sahip olan bir şehirde A partisine 85 bin, B partisine 30 bin, C partisine 5 bin oy çıkmıştır. Bu durumda A partisi basit çoğunluğu sağladığı için 3 milletvekilinin tamamını alır. Burada aslında A partisi ile B partisi arasındaki oy farkı ile milletvekili kazanma oranı arasında ciddi bir fark mevcut olur. İşte bu fark Vakit başyazarına göre seçim sisteminde adaletsizliğe neden olur.

¹³⁹ Mehmet Asım, seçimden yaklaşık 10 gün önce “Tarafsız Vatandaşlar” başlığı altında kaleme aldığı yazısında da kararsız ve tarafsız seçmenlere hitap etmiştir. Vakit başyazarı, burada da ziraî üretim

ifadesiyle ve genel olarak seçim sürecindeki yazılarıyla DP'yi tecrübesiz ve çözüm üretemeyen bir parti şeklinde tasvir ederek dolaylı yoldan CHP'yi desteklemiştir.

Vakit gazetesi 1954 seçimlerine çok kısa bir süre kala DP'ye karşı tenkit dozunu yükseltmiştir. Başyazı sütunundan farklı isimler, DP'nin 4 yıllık icraatını tenkit etmiş, seçimlerde köşeye sıkıştığını belirtmiştir. Açıkça CHP'ye oy istememiş olsalar bile gazete muhtevası göstermektedir ki Vakit bu devrede DP'nin gitmesi için uğraşmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'ın seçimden birkaç gün önce Vakit'in başyazı sütununda neşredilen “Son Kozlarını Oynadılar” başlıklı yazısının şu bölümü gazetenin DP hakkındaki tutumunu gösterir (Yalçın, 1954: 1):

Demokratların zihniyeti hakkında azıcık şüphesi olanlar bu seçimlerde ortaya dökülen hakikatler karşısında tamamıyla aydınlanmışlardır ümidindeyiz. Demokrat şefler halkın kendilerinden soğumağa başladığını, münevverlerin ise tamamen yüz çevirdiklerini anlayınca münevverlere arka çevirerek ve kendilerini hiçe sayarak okuyup yazması az, görgüsü kıt tabakayı kazanmak ve münevverleri hiçe saymak yolunu tuttular.

Yaptıkları seçim propagandasında Türk milletinin esas hakları, anayasa meseleleri, kuvvet muvazenesi, adalet teminatı, azınlıkların hakları gibi mevzularla hiç meşgul olduklarını gördünüz mü? Birkaç ay içinde kaldırılacak antidemokratik kanunları kaldırmak şöyle dursun bütün bütün şiddetlendiklerini kimse fark etmez hülyasındadırlar.

Yazısının devamında da DP'ye ilişkin tenkitlerine devam eden yazar, seçmenlerin demokratik kanun ve adalet ile “mütecaviz haris ve mütehakkim bir güruhun saltanatı” arasında tercih yapacaklarını belirterek DP'yi töhmet altında bırakmış ve DP'ye oy atılmasının memleket için faydalı olmayacağını ima etmiştir (Yalçın, 1954: 1-2).

DP, 1954 seçimlerini de kazanarak iktidarını sürdürmüştür. Vakit gazetesi, bu seçimlerden sonra da rejim davası üzerine yoğunlaşmıştır. Hatta rejim meselesinin temel meselelerinden olan seçim sisteminin 1954 seçimleri üzerinde menfi rol oynadığı görüşünü paylaşmıştır. Mehmet Asım, “Seçimlerin Neticesi” başlıklı yazısında seçmenlerin CHP'yi değil “hatalı seçim sistemi çok partili demokrasi rejimini” tasfiye ettiğini belirtmiştir. Vakit başyazarına göre CHP'nin seçimlerde yüzde 40 nispetinde oy aldığı hâlde yalnızca 30 milletvekili çıkarabilmesi, basit

hususunda DP'nin kendini övmesini eleştirmiştir. Üretimin artışı, aslında CHP devrinde başlayan ve DP devrinde de devam eden Marshall yardımının tesiriyle olmuştur. Burada maliyetin düşmesinin büyük tesiri vardır. Yine özgürlük ve demokrasi konusundaki hatalar tekrar edilerek tarafsız/kararsız seçmenlerin bu durumda kime oy vereceğinin merak konusu olduğunu belirtmiştir (Us, 1954g: 1).

çoğunluk usullü ve geniş bölge esaslı seçim sisteminin bir tezahürüdür.¹⁴⁰ Türkiye de diğer gelişmiş ülkeler gibi kendi ihtiyacına uygun bir seçim sistemi geliştirmelidir. Yazar, bu seçim sistemi dolayısıyla memleketin hâlen çok partili demokrasi rejiminin emekleme dönemini yaşadığı kanaatindedir (Us, 1954i: 1, 3).

Türk siyaseti 1954 seçimlerinden sonra kısa bir durgunluk devresi geçirdikten sonra yeniden tartışmalarla dolu bir yola sürüklenmiştir. Durgunluk devrinde DP – CHP arasında müspet bir diyalog tesis edilmesi ihtimali, Vakit gazetesince de demokrasi rejimi adına olumlu bir ilerleme olarak görülmüştür. Rejim davası, CHP’nin parti beyannamesi aracılığıyla kamuoyuna yansıyan “muhalafetin tanınması” talebiyle yeniden gündeme gelmiştir. Mehmet Asım muhalafetin ana davası olarak gördüğü bu talebin, demokrasi rejimi içinde CHP’nin yaşamasını engelleyen kanunî engelleri ortadan kaldırmakla sağlanabileceğini belirtmiştir (Us, 1955b: 1). Muhalefetin tanınma talebi meselesi ilerleyen devrelerde rejim davasında haksız siyasî rekabet şekline dönmüş ve DP’nin şiddet politikası uyguladığı ifade edilmiştir.

DP genel başkanı Adnan Menderes’in İzmir nutku ve ardından CHP’nin tebliği¹⁴¹ iktidar ile muhalafet arasında yeniden buzların eridiği yorumlarını gündeme getirmiştir. Fakat bu olumlu gidişat kısa süre sonra bozulmuştur. Nitekim CHP 1955 yılında yapılan yerel seçimlere girmeme kararı almıştır. Vakit gazetesi bunun en esaslı sebebini rejim davasında DP’nin sorumluluk üstlenmemesi ve muhalafeti yok sayması olarak görmüştür. Mehmet Asım, DP’nin iki yol ağzında olduğunu belirttiği yazısında iktidar partisinin iki seçenektan birini tercih edeceğini belirtmiştir. İlki muhalafeti seçimlere girmeme konusunda birleştiren antidemokratik siyasî ortamı kaldırmak ve işbirliği teşebbüsünde bulunmaktır. İkincisi ise TBMM çoğunluğundan aldığı güçle

¹⁴⁰ Mehmet Asım, “Mızrak ve Çuval” başlıklı yazısında da aynı meseleden bahsetmiştir. DP’nin 5,2 milyon oya karşılık 503 milletvekili, CHP’nin ise 3,2 milyon oya karşılık 31 milletvekili çıkarmasını seçim sistemine bağlamıştır (Us, 1954i: 1). Yazar burada mızrağın çuvala sığmadığını, yani aleni bir gerçeklik karşısında DP yöneticilerinin görmezden gelemeyeceği bir seçim adaletsizliği olduğu kanaatindedir.

¹⁴¹ Mehmet Asım, her iki gelişmeye dair düşüncelerini aktarmıştır. Vakit başyazarı, Menderes’in İzmir nutku ile iktidarın 1950-1954 arası ilk tecrübe devresinde memleket idaresi ile muhalafet tenkidıyla aynı anda iştigal olmanın verdiği zorluğu anladığını belirtmiş ve CHP’ye hayat hakkı tanıyan bir siyaset ortamının gerekliliğini yeniden vurgulamıştır (Us, 1955c: 1). “Demokrasinin İklimi” başlıklı yazısında ise CHP’nin tebliğinin partiler arası ilişkilerde yeni ve olumlu bir adım olarak değerlendirmiştir. Vakit başyazarı bunun sağlanabilmesi için her şeyden önce Menderes – İnönü mülakatının bir an önce gerçekleşmesinin gerektiğini belirtmiştir (Us, 1955ç: 1).

şiddet politikasına devam etmektir, ki bu da sonu meçhul bir yol anlamına gelir (Us, 1955d: 1).

Vakit gazetesi, rejim davasını memleketin en önemli iç siyaset meselesi şeklinde sunmuştur. 1957 seçimleri ve sonraki süreçte de bu hâl, büyük oranda devam etmiştir. Tabi bu süreçte bazen partiler arasında yakınlaşmalar veya siyasî olarak daha ılık rüzgârların estiği zamanlar olmuştur. Ancak Vakit'in rejim davası eksenindeki tenkitleri son bulmamıştır. Bu hususa dair birkaç misal verilebilir. “Serbest ve Açık Tartışma” başlıklı yazısında Mehmet Asım, yine rejim meselesini teşkil eden Anayasa'ya aykırı kanun yapma veya Anayasa'yı ihlâl eden usuller vasıtasıyla kanun çıkarma konusuna değinmiştir. Yazara göre kanun tasarılarının serbest ve açık bir şekilde BMM kürsüsünde tartışılması gerekir. Bu usule uymadan parti meclislerinde tartışıldıktan sonra kabul edilen tasarılar, aslında Anayasa kararlarına aykırıdır. Böyle bir durumda ülke için önemli meseleler hakkında muhalefetin farklı görüşlerle tasarıya tesir etmesi mümkün olamaz. Zira iktidar kendi grubu içinde aldığı kararı, parti disiplini gereği kolaylıkla bozmaz. Bu da demokrasi rejimine zarar verebilir (Us, 1955e: 1).

Mehmet Asım'a göre rejim meselesinde karşılaşılan zorlukların kaynağı, çok partili demokrasi rejiminin denetim ve çok seslilik özelliklerini hayata geçirememekten doğar. Yasama işini üstlenen TBMM'de denetim işlevi, hürriyet rejimlerinin vazgeçilmezidir. Murakabe rejimi de denilen demokrasi idaresinde azınlıkta olanlara da azamî ölçüde söz söyleme ve kararlara tesir etme hakkı tanınmalıdır ki yasama noktasında denetim işlevi yerine getirilebilsin. İşte bu noktada Vakit başyazarı DP'yi, çok partili sistem içerisinde tek parti rejimini yaşatma temayülünden dolayı tenkit etmiştir. DP, muhalefette olduğu seneler de dâhil olmak üzere 10 senedir antidemokratik uygulamalardan şikâyetçidir. Fakat iş, anayasanın tadili ve daha demokratik hükümler ile denetim rolü olan bir yasama tesis etmeye gelince yanaşmamıştır. Bu itibarla DP, çoğunluk avantajını demokrasi rejiminin tekâmülü için değil iktidarını sürdürmek için kullanır (Us, 1956d: 1).

TBMM'de 1956 bütçe görüşmeleri de yine rejim davası tartışmaları ile geçmiştir. Vakit başyazarına göre iktisadî ve malî buhranın kaynağı da rejim meselesidir. DP'den ayrılarak müstakil bir muhalefet partisi hâline gelen Hürriyet Partisi (HP) sözcüleri, bütçe görüşmeleri sırasında bu meseleye değinmiştir. Mehmet

Asım, HP milletvekili Ekrem Dirican'ın konuşmasında 'iktidar partisinin on seneden beri ödeyemediği en büyük borç rejim buhranına nihayet vermek borcudur' ifadelerinin önemine işaret etmiştir. Her ne kadar Adnan Menderes, buna cevaben memlekette demokrasinin olduğunu, eğer bir dikta rejimi bulunsaydı bu tenkitlerin yapılamayacağını söylemiş olsa da rejim meselesini çözecek iradeyi ortaya koyamamıştır. Vakıf başyazarı, rejim meselesinin çözümünün partiler arasında tesis edilecek bir işbirliğiyle olacağı kanaatindedir (Us, 1956e: 1).

Muhalefet partileri CHP, HP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) rejim davası konusunda işbirliği kararı almıştır. Fakat rejim meselesini çözebilmek için TBMM'de çoğunluğu teşkil eden DP'nin müzakereye iştirak etmesi elzemdir. Mehmet Asım, DP'nin iktisadî kalkınma hamlelerini bahane ederek rejim davasını ertelediğini belirtmiştir. Vakıf başyazarı, başyazısının spotunda bu hususa dair şunları söylemiştir: "İktisadî kalkınma davası rejim davası için "meselei müstehire" (ertelenen mesele) olamaz; tersine olarak rejim davası iktisadî kalkınma için "meselei müstehire" olur. Fakat bu iki davayı aynı zamanda götürmek pek ala mümkündür." (Us, 1956f: 1). Mehmet Asım, bu sözleriyle rejim davasını iktisadî kalkınma işinden de önemli gördüğünü anlatmaya çalışmıştır.

1957 genel seçimlerine giden süreç rejim davası tartışmaları ile gerilen siyasî iklimin neticesinde ortaya çıkmıştır. 1958 yılında yapılması öngörülen seçimler bir sene erkene alınmış ve DP iktidarının ilk erken seçimi yaşanmıştır. Vakıf gazetesi bu süreçte muhalefet partilerini, bilhassa CHP'yi fikren desteklemiştir. Çünkü rejim buhranının çözülmesi için İsmet İnönü'nün öncülüğünde muhalefet partileri bir işbirliği yapmıştır. Mehmet Asım, bu işbirliğinin ilk işaretini İnönü'nün İzmir nutku ile başlattığını belirtmiştir. Vakıf başyazarı, HP ile CMP'nin rejim meselelerinde CHP'nin yanında yer almaları ve siyasî gezilerde mücadele üslubunu bırakmaları gerektiğini belirtmiştir (Us, 1957ç: 1).

Vakıf gazetesi, muhalefet partilerinin işbirliğini DP'nin özgürlükleri kısıtlayıcı politikalarından ileri geldiği yönünde bir düşünceyi temsil etmiştir. Nitekim Mehmet Asım da muhtelif yazılarında bu konuya işaret etmiştir. CHP, CMP ve HP arasında tabii olarak tesis edilen işbirliğinde, biraz da Anayasa komisyonunun seçim kanunu çalışmalarını sene sonuna (1957 sonuna) tehir ettiğine yönelik haberlerin çıkmasının tesiri söz konusudur. Vakıf başyazarı, muhalefet arasında oluşan işbirliğine DP'nin

katılması durumunda rejim davasının halledilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir (Us, 1957d: 1).

Hakkı Süha Gezgin de temel hak ve özgürlüklere kimsenin dokunamayacağı ve güvence altına alınacağı bir anayasa değişikliği için partilere “birleşme” çağrısı yapmıştır. Yazarın şu satırları, bu devrede gazetenin rejim davası ve muhalefet işbirliği konusundaki tutumunu göstermesi bakımından önemlidir (Gezgin, 1957: 1-2):

Bizce birleşmenin hedefi “iktidar” olmamalıdır. Bugün üstünde hiç tereddütsüz anlayış ve ortaklığı bulunan noktalar var:

1- İnsan hakları,

2- Hâkim teminatı,

3- Seçim Kanunu,

4- Basın hürriyeti, Bunlardan sayılır.

Bunlar bir “temel kanun” davasıdır. Partiler birleşerek seçimi kazanırlarsa kendilerini bu temel kanunu yapmakla vazifeli görmelidir.

İnsan haklarını, hâkim teminatını, basın hürriyetini baltalayan ne kadar madde varsa, hepsini silip süpürecekler, (Anayasa)ya bir daha kimsenin, hiçbir topluluğun, hatta BMM’lerinin bile el süremeyeceği, kutsal bir varlık verecekler.

Üç muhalefet partisi (CHP – HP – CMP) 1957 seçimlerinde işbirliği yapmak için anlaşmıştır. Vakıf gazetesi, haberi 14 Ağustos 1957 (12116) tarihli nüshasında “Muhallifler İşbirliği Mevzuunda Dün İkinci Engeli De Aştılar” (1957: 1) başlığıyla manşetten vermiştir. Haberde fikrî olarak işbirliğinin tamamlandığı amelî olarak ise müzakerelerin olumlu şekilde devam ettiği belirtilmiştir. Mehmet Asım da konuya ilişkin yazısında işbirliğinin henüz kesin bir karara varmadığını ve beklenen erken seçim kararının DP tarafından ilan edilmediğini belirtmiştir. Vakıf başyazarı, bu işbirliğinden çıkacak olan müşterek kararın DP tarafından desteklenmesi ile gelecek seçimin bir millî birlik seçimi olacağını ve gerekli tadilattan sonra seçimlerin yenileneceğini ifade etmiştir (Us, 1957e: 1).

Fakat beklenen olmamış ve DP iktidarı BMM’de çıkardığı bir kanunla muhalefetin işbirliği plânlarını bozmuştur. Bu kanun ile muhalefet partilerinin seçime ittifak hâlinde girmeleri yasaklanmıştır. Bu gelişme, muhalefet partilerini ayrı ayrı seçimlere girmeye zorlamıştır. Bununla birlikte Mehmet Asım, muhalefet işbirliğinin resmî bir şekilde yasaklanmasının fiilî işbirliğinin önüne geçemeyeceğini belirtmiştir. Yazar, işbirliğinin fiilî olarak devam etmesi ve uygulanması merhalesi ile ilgili iki çözüm önerisi sunmuştur: 1- Partilerin anlaşarak bölgelerde güçlü adayın partisi lehine

feragat etmesi. 2- Üç partiden ikisinin seçimlere resmen girmeyerek tek muhalefet partisini desteklemesi. Vakit başyazarı, ikinci tercihin düşük ihtimal olduğu görüşündedir. İlk çözüm önerisinde ise her muhalefet partisi kuvvetli olduğu bölgede güçlü adayını çıkararak seçime girer ve diğerleri daha zayıf adaylar çıkararak seçmenlerin oy verme tercihleri üzerinde tesir edebilir. Sonuçta muhalefetin anlaştığı müşterek konu iktidar el değiştirir değiştirmez rejim davasını çözecek olan kanunî düzenlemeleri yapmaktır (Us, 1957f: 1).

DP, 1957 erken genel seçimlerini de kazanarak iktidarını korumayı başarmıştır. Sandalye sayısı düşmüş, ana muhalefet partisi olan CHP'nin sandalye sayısı ise yükselmiştir. Vakit gazetesi, 1957 seçim sonuçlarından sonra teşkil edecek olan 11'inci BMM'nde muhalefetin daha önemli bir konumda olduğu görüşünü paylaşmıştır. Mehmet Asım, seçim sonucuna istinaden kaleme aldığı yazısında muhalefet partilerinin temsil ettikleri vatandaş sayısının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu itibarla Vakit başyazarı, memleket meselelerinin artık “tarafsız bir ruh” ile karara bağlanması gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1957g: 1).

Vakit gazetesi son yayın döneminde muhalif bir gazete rolü üstlenmiş ve DP iktidarını muhtelif meseleler nedeniyle tenkit etmiştir. 1950'den önce CHP'nin yayın organı gibi çalışan gazete DP iktidarıyla beraber daha merkezî bir yayın anlayışı benimsemiştir. Fakat muhalefetin taleplerini daha fazla gündeme getirmiştir. Vakit gazetesi, özellikle başyazarı Mehmet Asım'ın yazılarıyla DP iktidarını en çok üç konuda eleştirmiştir. Bunlar: irtica meselesi, basın özgürlüğü ve rejim davası. DP iktidarı, özellikle ilk senelerde irticaya karşı tepkisiz kaldığı ve laiklik ilkesini benimsememiş olduğu gerekçesiyle tenkit edilmiştir. Gazete, irtica meselesine Kemalizm penceresinden bakmış ve Atatürk inkılaplarının muhafaza edilmesi için irticaî hareketlere karşı uyanık ve tedbirli olunması gerektiği hususunu bildiren bir yayın politikası takip etmiştir. Basın özgürlüğü konusunu demokratik rejimlerin temel haklarından biri olarak sunmuştur. Aynı zamanda tenkit ve ifade özgürlüğü anlamına gelen basın hürriyetini kısıtlayan her türlü teşebbüse karşı çıkmıştır. Son olarak rejim davası başlığı altında bir meseleler dizisini gündeme getirmiştir. Vakit, 1954 seçimlerinden önce başlayarak yayın hayatının sonuna kadar rejim davası münasebetiyle DP'yi tenkit etmiştir. Burada özellikle seçim sistemindeki adaletsizlik, Anayasa'nın teminatı, temel hak ve özgürlükler ve denetimiyle, çok sesliliğiyle

demokrasi rejiminin esaslarını kabul eden bir idare sistemi konuları ön plana çıkmıştır. Gazete, rejim meselesinde muhalefet partilerinin, özellikle CHP'nin taleplerinin yerine getirilmesi için çaba harcamıştır.

6.3.1.4. Kıbrıs meselesi

Vakit gazetesi sütunlarını son yayın döneminde işgal eden önemli konulardan biri de Kıbrıs meselesidir. Kıbrıs, Türk nüfusu, tarihî ve stratejik konumu itibarıyla Doğu Akdeniz'de Türkiye için her zaman önemli bir ada olmuştur. Kıbrıs'ın siyasî durumu, özellikle 1950'li yıllarda Türkiye – Yunanistan – İngiltere üçgeninde uluslararası bir mesele hâlini almıştır. Vakit gazetesi, iç siyasette DP'yi tenkit ederken Kıbrıs meselesinde desteklemiştir. Çünkü Kıbrıs'ı millî bir mesele olarak görmüş ve dış siyasette birlik prensibini takip etmiştir.

Vakit gazetesi DP iktidarının ilk döneminde Kıbrıs meselesini Hatay meselesine benzetmiş ve onun da tıpkı Hatay gibi Türkiye'ye katılacağı düşüncesi doğrultusunda bir yayın politikası izlemiştir. Hatay davasında Vakit gazetesi, faal bir rol oynamış ve uluslararası kamuoyunda gündem oluşturmayı başarmıştı. Bu yüzden bu meselede de gayet net bir şekilde Kıbrıs'ın Türk olduğu ve Türkiye'ye katılması gerektiği yönünde bir muhteva oluşturmuştur. Yekta Ragıp Önen, 26 Şubat 1951 (11997) tarihinde neşredilen “Kıbrıs Türktür!” başlıklı yazısında Yunan başbakanının Yunanistan Meclisi'nde Kıbrıs'ın ilhakı politikasındaki kararlılığını tenkit etmiştir. Yazar, dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün meseleye itidalli yaklaşımını da eleştirmiştir. Önen'in şu satırları Vakit'in o devirde Kıbrıs meselesi ile ilgili tutumunu göstermesi bakımından önemlidir (Önen, 1951c: 3):

Suriyeliler, İskenderun, Adana'yı isterler, hariciyemiz susar, Yunanlılar Kıbrıs'ı isterler, hariciyemiz layık olduğu sert ve kati cevabı vermez. Dostluğa saygı yalnız bize mi hastır. Bize dost olmayanların, dostluk ölçülerini tayin ve tespit yalnız bize mi vergidir!

Venizelos cenapları fırsat düşse belki de zorla alacağız diyor da, biz hala “iyi görüş erbabı” arıyoruz. Bu kadar uysal ifade taşıyan konuşmaya asla müsaade edemeyiz bay Köprülü? Kıbrıs, Türktür ve bir gün ana yurda kavuşacaktır.

Vakit gazetesi Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak yazarlarının yanı sıra imzasız haber – yorum ve yazılarla da Kıbrıslı Türklerin haklarını savunmuştur. 23 Ocak 1953 (12681) tarihli nüshada gazetenin “Dünyada Neler Oluyor?” isimli köşesinde “Kıbrıs ve Türkiye” başlığıyla bir yazı neşredilmiştir. BM'de milletlerin özgürlüğü başlığı altında toplanan siyasî komiteye Yunan delegelerin Kıbrıs Rumlarının bu husustaki

taleplerinin incelenmesi talebi Kıbrıslı Türkleri endişeye sevk etmiştir. Yazıda Türkiye'nin geçmişten beri takip ettiği ve “Kıbrıs eski sahibine sorulmadan el değiştirilemez!” cümlesiyle özetlenen bir Kıbrıs siyasetine sahip olduğu vurgulanmış ve DP hükümetinin bu siyasetten kopmayarak Kıbrıs'ın vaziyeti hakkında adımlar atması gerektiği belirtilmiştir (Kıbrıs ve Türkiye, 1953: 5).

Vakit'in 18 Şubat 1953 (12707) tarihli nüshasında da imzasız şekilde neşredilen “Kıbrıs Türklerinin Acıklı Durumu” başlıklı haberde *enosis* sonrası tesis edilen mahallî hükümetin Kıbrıslı Türkler üzerinde baskı oluşturduğuna değinilmiştir. Kıbrıs Rumlarının, hem milliyetçi hem de komünist kesimin “kilise tarafından yapılan hükümsüz ve (sözde) plebisitin” üçüncü yıldönümü vesilesiyle yapmayı planladıkları kutlamalara komiserlikler izin vermediği hâlde propaganda faaliyetlerine devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca Türk halkının haklarının çiğnendiği, camilerinin bir kısmının kapatılarak otel olarak kullanıldığı ve geçmişte Türklere ait olan malların Türk ve Müslüman cemaate verilmesi taleplerine sessiz kalındığı ifade edilmiştir. Yazıda Türkler üzerindeki baskı “müstemlekecilik (sömürgecilik) siyaseti” olarak tanımlanmış ve demokrasi adına son verilmesi istenmiştir (Kıbrıs Türklerinin Acıklı Durumu, 1953: 5).

Mehmet Asım, “Kıbrıs Meselesi” başlıklı yazısında Kıbrıs Başpsikoposu Makarios'un Kıbrıs'ı ilhak plânında Türkiye olmadan doğrudan İngiltere ile konuşarak çözüm bulma arayışlarının yanlış olduğunu belirtmiştir. Vakit başyazarına göre Kıbrıs'la ilgili olarak Türkiye'nin içinde olmadığı hiçbir çözüm mümkün değildir. Yazar, Kıbrıs meselesinin üç dost ve müttefik ülke için ilişkileri daha da kuvvetlendirecek bir hâle koyulabileceği düşüncesindedir (Us, 1953i: 1). “Yine Kıbrıs Meselesi” başlıklı yazısında ise Mehmet Asım, Kıbrıs için asla bir ilhak durumunun söz konusu olamayacağını belirtmiştir. İlhak bahis mevzuu olursa da Kıbrıs Türkiye'ye gelir. Olmazsa Kıbrıslı Türklerin haklarını güvence altına alan bir idare sistemi teşkil edilebilir ve bu idare Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin ortak denetimi altında çalışır.¹⁴² Başyazar, Kıbrıs'ın Rumların ilhakına terk edilemeyeceğini ise şu şekilde izah etmiştir (Us, 1953i: 1-2):

¹⁴² Mehmet Asım, Kıbrıs meselesiyle ilgili Yunanistan'ın girişimlerini “çıkılmaz yol” olarak değerlendirmiştir. Bu mesele öncelikle Türkiye ve Yunanistan arasında halledilmeli ardından İngiltere ile anlaşma yoluna gidilmelidir. Zira Rumlar kadar Türkler de Kıbrıs'ın idaresinde rol almak isteyebilir.

Kıbrısta dört yüz bin Rum, yüz bin Türk vardır. Dört yüz bin Rum yüz bin Türkün bir azlık olduğunu ileriye sürerek adanın Yunanistan'a ilhakını istiyorlar. Eğer Kıbrıs'taki yüz bin Türk'e böyle bir azlık gözü ile bakılarak dört yüz bin Rumun arzusu ile onların mukadderatına hâkim olmak ve adanın aidiyetini değiştirmek istiyorlarsa bu yanlış bir görüştür. Kıbrıslı yüz bin Türkün yanında 21 – 22 milyon Türkün bulunduğu ve binaenaleyh onların bir azlık telâkki edilemeyeceği bilinmelidir.

Vakit'i temsilen Mehmet Asım, pek çok yazısında Kıbrıs'ı millî bir dava olarak görmüştür. Kıbrıs meselesinde Kıbrıslı Türklerin haklarını savunurken Türkiye'nin de fiilî bir şekilde sürecin içerisinde olması gerektiği kanaatindedir. Nitekim Kıbrıs meselesinin BM'ye taşınması ve ABD başkanı Eisenhower ile Yunan Kralının görüşmesi aynı zamanlara denk gelmiştir. Yunanistan'ın İngiltere'yi şikâyet ederek Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar lehine uluslararası kamuoyu oluşturma çabaları, Vakit başyazarına göre Türkiye için önemli bir işarettir. Türkiye artık Kıbrıs'ı bir iç politika meselesi gibi değil ciddî bir diplomatik süreç gerektiren millî bir mesele şeklinde ele almalı ve İngiltere'nin kararını beklemeden harekete geçmelidir. Bunun için muhalefet – iktidar görüşerek Kıbrıs meselesi hakkında net bir duruş sergilemelidir (Us, 1953k: 1).

Mehmet Asım, 4 Mart 1954 (10877) tarihli nüshada kaleme aldığı başyazıda İngiltere'nin Kıbrıs meselesinde Yunanistan'la iki taraflı müzakereye girişmeyeceği ve böyle bir görüşmede mutlaka Türkiye'nin olması gerektiğine dair yaklaşımını değerlendirmiştir. Yazar bu gelişmeyi “Türkiye Halk Efkârının Bir Zaferi” olarak yorumlamıştır. Türkiye kamuoyu, özellikle 1950'li yıllarda artan Yunanistan'ın adıyla ilgili teşebbüslerini yakından takip etmiştir. Bu konuda Türkiye'nin Kıbrıs siyasetini takip etmiştir. Vakit başyazarı, yazısında ayrıca Kıbrıs'ın idaresinin Lozan Antlaşması ile birlikte İngiltere'ye verilisinin tasdik edildiğini ve Yunanistan'ın da buna imza attığını hatırlatarak Kıbrıs'ın on iki ada ile benzer bir durum taşımadığını vurgulamıştır (Us, 1954j: 1). Kıbrıs meselesinde Türk görüşünü izah ettiği bir yazısında ise Kıbrıs'ın yalnızca orada yaşayan Türklerden dolayı değil aynı zamanda 93 harbinden önce Türkiye'ye ait olduğu gerçeğinden dolayı söz hakkı sahibi olduğunu vurgulamıştır. Kıbrıs'taki nüfus dağılımı adanın İngiltere idaresine geçmesinden önce de hemen

Bu itibarla yazara göre Türkiye'den ayrı olarak Kıbrıs meselesinin çözülmesi mümkün değildir (Us, 1953j: 1).

hemen aynıydı. Yani mevcut durum adanın Yunanistan kontrolüne geçmesi gerektiği anlamına gelmez (Us, 1954k: 1).

Vakit gazetesi, 2 Eylül 1954 (11054) tarihli nüshasında Kıbrıs meselesiyle ilgili tarihî bir vesikayı manşetinden neşretmiştir. Vakit'in bu vesikaya ulaşp neşretmesi ciddi bir gazetecilik başarısı olmasının yanı sıra Hatay davasında olduğu gibi Kıbrıs meselesinde de uluslararası kamuoyunu, BM'yi ve Yunanistan'ı odağına alan bir gündem oluşturmuştur. "Kıbrıs Bir Türk Toprağıdır" başlığı altında neşredilen vesika şu ifadelerle tanıtılmıştır: "93 Osmanlı-Rus harbinden sonra gizli bir ittifak muahedesiyle Kıbrıs'ı askerî bir işgal altına alan İngiltere'nin bu ittifakı, icap eden siyasî ve askerî sebepler hakkında Fransa'ya verdiği resmî izahat"¹⁴³. Eski milletvekili Niyazi Ramazanoğlu tarafından Başvekâlet arşivinde bulunup Vakit gazetesine teslim edilen vesika, Osmanlı Türkçesi'nden transkripsiyonu yapılarak yayınlanmıştır. İngiltere Hariciye Nazırı Salisbury'nin Fransa Hariciye Nazırı Monsieur Vadington'a gönderdiği resmî yazının muhtevsından özellikle dikkati çeken birkaç nokta vardır ki bunlar Kıbrıs meselesinde geline nokta Türkiye lehine delil teşkil edebilir. Yazıda, İngiltere'nin Kıbrıs'ta siyasî ve askerî sebeplerle bulunduğu, Rusya'nın eski hudutlarına, yani harp öncesi Asya sınırlarına çekildikten sonra adayı terk edeceği bildirilmiştir. Diğer önemli husus ise İngiltere'nin Kıbrıs idaresi süresince adanın gelir – gider dengesi dışında kalan fazla parayı Osmanlı Devleti'ne her sene için ayrı ayrı ödeyeceğini taahhüt etmesidir (Kıbrıs Bir Türk Toprağıdır, 1954: 1). Bu ifadeler göstermektedir ki Kıbrıs, İngiltere tarafından bir Osmanlı toprağı olarak tanınmıştır. Yapılan anlaşma Kıbrıs'ın bir Türk toprağı olduğunu resmî bir şekilde göstermektedir. Bu itibarla Kıbrıs adasında yaşayanların hangi milletten olduğundan ziyade tarihî niteliğı itibarıyla yönetimin kimde olduğu büyük önem arz etmektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak planı veya Türkiye'siz anlaşma arayışları bu sebeplerden dolayı mümkün değildir. Vakit gazetesinin görüşü ve muhtevası da bu çerçevede şekillenmiştir.

Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini BM'ye götürmesi Vakit yazarları tarafından Türkiye'ye verilen bir koz olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin, Yunanistan'ın Kıbrıs meselesine karşılık olarak On İki Ada ve Batı Trakya'yı gündeme getirme fırsatını yakaladığı görüşü ortaya çıkmıştır. Mehmet Asım, "On İki Ada ve Batı

¹⁴³ Vesikanın tam metni için bkz. Ek-3

Trakya” isimli başyazısında Yunanistan’ın Kıbrıs’la ilgili teşebbüsüne karşılık Türk hükümetinin de adalar ve Trakya hususunda harekete geçmesi gerektiğini belirtmiştir (Us, 1954l: 1). Hakkı Süha Gezgin ise Yunanistan’ı “aç gözlü tilki” hikâyesindeki tilkiye benzetir. Yunanistan da On İki Ada ve Batı Trakya’yı harp sonu karışıklığından istifade ederek almış, ama yetmemiş Kıbrıs’ı da istemiştir. Gezgin, böyle milletler için “dimyata pirince giderken eldeki bulgurdan olmak” deyimini hatırlatmış ve On İki Adalar meselesinin yeniden gündeme gelebileceğini belirtmiştir. Yazara göre toprakların kaderi “siyaset palyaçoları değil, coğrafya ve tarih” tarafından belirlenir (Gezgin, 1954a: 1).

Yunanistan peş peşe Kıbrıs meselesini BM’ye taşımış, fakat kesin bir netice çıkmamıştır. Mehmet Asım, Kıbrıs konusundaki teşebbüslerine rağmen bir şey elde edemeyen Yunanistan’ın durumunun “yenilen pehlivan güreşe doymaz” atasözündekiyle benzer olduğunu belirtmiştir. Yazar, Yunanistan’ın ilhak davasını “Kıbrıs’ın kendi kendini idare etmesi gerektiği” perdesi altında yürütmeye çalıştığı düşüncesindedir (Us, 1955f: 1). BM teşebbüslerinin sonuç vermemesi üzerine İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ı Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesini görüşmek üzere bir konferansa davet etmiştir. Yazar, konferansın Yunanistan’ın Kıbrıs meselesini çözmek için bir fırsat olabileceğini belirtmiş ve Kıbrıslı Rumları tahrik etmenin bu konuda fayda vermeyeceği kanaatini paylaşmıştır (Us, 1955g: 1-2).

Londra’da toplanan Kıbrıs Konferansı, Türkiye – Yunanistan arasındaki gerginliği çözmek yerine daha da artırmıştır. Konferansın en üzücü neticesi ise her iki tarafın gerilmesi ve tahrikler sonucu Türkiye’deki Rum vatandaşlara yönelik saldırı teşebbüsleridir. 6 – 7 Eylül olayları olarak tarihe geçen hadise Kıbrıs Konferansı’ndan hemen sonra vuku bulmuştur.

Vakit gazetesi, “Londra’da Kıbrıs’a Dair Görüşümüz Açıklandı” başlığıyla Kıbrıs konferansında sunulan Türk tezi hakkındaki haberi manşetinden duyurmuştur. Konferansta Türk Heyeti Başkanı olarak konuşan Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs’ın Türkiye ile tarihî, coğrafî ve stratejik olarak birbirine bağlılığını izah ettikten sonra Türk tezini açıklamıştır. Zorlu, Türkiye’nin Kıbrıs’taki statükonun korunmasına taraftar olduğunu, eğer mevcut yönetim bozulacaksa adanın Türkiye’ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Zorlu, Lozan antlaşmasına dayanan Türk – Yunan dostluğuna değinmiş ve bu dostluğu tehlikeye düşürecek (burada Yunanlıların megalomaniasını

örnek vermiştir) düşünce ve fiillerden uzak durmasının önemine işaret etmiştir (Londra'da Kıbrıs'a Dair Görüşümüz Açıklandı, 1955: 1-2).

Kıbrıs'ta Yunanistan ve İngiltere'nin tezi nedir? Mehmet Asım, "Üç Tez" başlığı ile neşredilen yazısında Yunanistan'ın Kıbrıs'taki asıl hedefinin ilhak olduğunu fakat Yunanistan'ın bunu doğrudan söylemediğini, onun yerine Rumların kendi kendini idare etmesi gerektiği teziyle dolaylı bir yol izlemeyi tercih ettiğini belirtmiştir. İngiltere ise ada üzerindeki kendi tasarrufunu muhafaza edip Kıbrıs halkına muhtariyet vermek istemiştir. Vakıf başyazarına göre Türk ve Yunan tezleri birbirine zıttır. İngiltere'nin tezi ise bir tarafıyla Türkiye'ye diğer tarafıyla Yunanistan'a yakındır. Bununla birlikte Türkiye için Kıbrıs'ın asla pazarlık konusu olamayacağı iradesi ortadadır (Us, 1955h: 1). Mehmet Asım'ın da belirttiği üzere müşterek bir fikir birliği hâsıl olmamış, dolayısıyla konferans Kıbrıs meselesi için bir çözüm olamamıştır. Fakat konferans, Türkiye'nin resmî görüşünün tüm uluslararası kamuoyu ile paylaşılması ve ada hakkındaki iradenin gösterilmesi bakımından önemlidir.

İstanbul ve İzmir'de yaşanan 6 – 7 Eylül Olayları Rum azınlık üzerine gerçekleştirilen organize ve toplu bir saldırdır. Kıbrıs meselesi nedeniyle tırmanan Türk – Rum gerilimi, muhtelif kuruluşlar ve şahıslar tarafından tahrik edilmiştir. Vakıf gazetesinin hadiselerle bakışı da bu çerçevede olmuştur. 9 Eylül 1955 (18621) tarihli nüshada olaylara ilişkin haberler peşi sıra neşredilmiştir. Manşette "Örfî İdare Mahkemeleri Kuruluyor" haberiyle Örfî İdare Kumandanlığı tarafından alınan tedbirler duyurulmuştur. Belli saatlerde sokağa çıkma yasağı getirilmiş, toplantılar ve tahrik edici yayınlar yasaklanmıştır (Örfî İdare Mahkemeleri Kuruluyor, 1955: 1-2). Aynı gün manşetin hemen altında yayınlanan haberde ise Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin mahkeme kararıyla feshine karar verildiği, cemiyete mensup 97 kişinin emniyet ve adli işlemlerinin yapıldığı bildirilmiştir (Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Feshine Karar Verildi, 1955: 1). Başyazar Mehmet Asım ise ilk bakışta hadiseye neden olan Türk Yunan geriliminin kaynağını tetkik etmiştir. Yazara göre Lozan'da tarihe gömülen *megalo idea* komünistler tarafından yeniden diriltilmeye çalışılmış ve Kıbrıs meselesinde de ortaya atılmıştır. Lozan'da Yunanistan'a haksızlık yapıldığına dair Yunan basınında çıkan haberler ve Türk gençliğinin mitinglerinin istismar edilerek büyütülmesi komünistlerin Kıbrıs meselesi üzerinden tahrikatta bulunma çabalarını göstermiştir (Us, 1955i: 1-2).

Mehmet Asım, 6-7 Eylül olaylarına ilişkin kaleme aldığı bir başka yazısında hadisenin arkasında bulunanların muhakkak bulunması gerektiğini belirtmiştir (Us, 1955i: 1-2):

Hülasa örfî idare heyetlerinden memleketin beklediği vatanî vazife sadece 6 Eylül hadiseleri arasında tahripkârlık ve yağmacılık yapmış olanların bulunup cezalandırılmasından ibaret değildir. Geçirilen millî felaketin perde arkasındaki tertipçilerini ve bu tertipçilerin kullandıkları suikast mekanizmalarını da aydınlatmaktır. Bu cihetlerin aydınlanması BMM'nin ileride alacağı bir takım ıslahat kararlarını kolaylaştırır.

Kıbrıs meselesi, bu süreçte nihaî bir çözüme kavuşamamıştır. Vakit gazetesi, Kıbrıs'ı millî bir dava olarak görmüş ve her daim gündemde tutmuştur. 6 - 7 Eylül hadiselerinden sonraki yıllarda da ciddî bir gelişme yaşanmamış, daha da önemlisi Kıbrıs'la ilgili Türk dış politikasında bir değişiklik olmamıştır. Bu yüzden Vakit'in ve yazarlarının bu hususa yönelik oluşturdıkları muhteva, Kıbrıs'ın Türk toprağı olması düşüncesinden hareketle ve tarihî ve stratejik konumu itibarıyla Yunanistan'a verilmesine veya Kıbrıslı Rumlardan müteşekkil bir idareye teslimine asla sıcak bakmamıştır. BM'nin, Kıbrıs meselesinin Türkiye ve İngiltere olmadan çözülemeyeceğini ifade etmesi, Türk kamuoyu ve Vakit gazetesi için kötüye gidişin olmadığını gösteren bir karar olmuştur. Vakit yazarları da Türk tezinden ödün vermeksizin bazı çözüm yolları teklif etmiştir. Kıbrıs'a dair görüş ve düşünceler muayyen birtakım görüşler arasına sıkışmıştır. Bu yüzden Kıbrıs meselesi çözüme kavuşamamış, müphem vaziyetini sürdürmeye devam etmiştir.

6.3.2. İktisadî Gelişmeler Karşısında Vakit Gazetesi

Türkiye, II. Dünya Savaşı ile birlikte Batı Bloku ülkeleri arasına girmiştir. Bu yalnızca siyasî olarak değil aynı zamanda iktisadî gelişmeler bakımından da önemli tesirlere neden olmuştur. Harp devrinde yaşanan hayat pahalılığı, enflasyon, ihtikâr, ithalat ve ihracat arasındaki dengesizlik gibi iktisadî sıkıntılar Türkiye'yi yalnızca siyasî ve askerî olarak değil iktisadî olarak da Batı devletlerini örnek almaya ve ekonomiyi düzelmek için yeni arayışlara girmeye itmiştir. Nitekim savaştan sonra Batı Bloku ülkelerinin önemli bir kısmında liberal eğilimler, serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizm yükselişe geçmiştir. Türkiye'nin resmî iktisat politikası *devletçilik* ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak savaş şartlarının getirdiği iktisadî meselelerin çözümünde daha liberal bir modele geçiş sağlanmıştır.

CHP döneminde başlayan ve DP iktidarında devam eden Marshall yardımları özellikle tarım alanında gelişme sağlamıştır. DP iktidarı devrinde muhtelif iktisadî kalkınma planları devreye konmuş, II. Dünya Savaşı ve sonrasının sıkıntıları aşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte hayat pahalılığı, vergilerin yükselişi gibi özellikle alt ve orta kesimi doğrudan ilgilendiren meseleler tam anlamıyla çözülememiştir. Vakit gazetesi, DP devrinde uygulanan serbest piyasa ve liberal modelin eksikliklerini tenkit eden bir yayın anlayışını benimsemiştir. Bu yüzden Vakit gazetesi, DP'nin ekonomi yönetimine muhalif bir çizgidedir.

Vakit gazetesi, serbest ticaret rejimine karşı olmamakla beraber bu ekonomi şeklinin DP devrindeki tatbik metoduna karşıdır. Mehmet Asım, çeşitli tarihlerde kaleme aldığı yazılarda DP iktidarının uyguladığı serbest ticaret rejimini eleştirmiştir. 28 Şubat 1951 (11999) tarihli nüshadaki yazısında bu meseleye değinmiştir. Pamuk üretimini teşvik etmek için devletin “kayıtsız – şartsız ihracat” yolunu açmasını bu cihetten ele almış ve bu tutumun mahzurlarını değerlendirmiştir. Vakit başyazarına göre DP'nin üretimi teşvik için takip ettiği bu yol, iç piyasadaki arz – talep dengesinin bozulmasına, dolayısıyla da eşya fiyatlarında yükselmeye neden olmuştur. Bu ise yükselen fiyatlar karşısında geliri düşen fabrikaların kapanışına ve işsizlerin çoğalmasına sebep olur. Yazara göre dünyada DP'nin benimsediği gibi bir serbest ticaret modeli yoktur (Us, 1951m: 1).¹⁴⁴

Mehmet Asım, DP iktidarının serbest ticaret ve serbest rekabet sistemine dayanan iktisadî modelinin özellikle yurt içinde bir iktisadî buhrana sebep olabileceğini bu yüzden de devletçilik ilkesinin tatbikine başvurulması gerektiği düşüncesini savunmuştur. DP, iktisadî hayatta serbest piyasa modelinde ısrar etmiştir. Fakat özellikle 1954 seçimleri öncesinde artan hayat pahalılığı sebebiyle liberal iktisattan devletçiliğe doğru bir gidiş yaşanmıştır. İthalat – ihracat muvazenesini temin edebilmek için ikinci ve üçüncü derecede sayılan malların ithali kısıtlanmıştır. Gerçi DP'nin liberal iktisat programı bütün bütün kalkmış değildir. Fakat yazara göre bazı tedbirlerin alınması, memleket için isabetli bir karar olmuştur (Us, 1953l: 1, 4). Yazar,

¹⁴⁴ Mehmet Asım, bir diğer yazısında şeker fabrikalarını konu almıştır. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Balıkesir ziyareti esnasında şeker fabrikası talebi karşısında özel sermayeyi işaret etmiştir. Vakit başyazarı da DP iktidarının devletçilik ilkesiyle yalnızca özel sermayeye destek olmayı anladığını belirtmiştir. Her yere şeker fabrikasının açılması iç ihtiyacı karşıladıktan sonra talep fazlası ortaya çıkaracaktır. Eğer gerekli ihracatlar yapılmazsa bazı fabrikalar zarar edebilir. Bu yüzden devletçilik ilkesi çerçevesinde mutlaka bir sanayileşme planı yapılmalıdır. Bu plan ile özel teşebbüslerin sınırları, kendilerine zarar vermeyecek ölçüde belirlenmelidir (Us, 1952ç: 1-2).

“İktisatta Devletçilik ve Liberallik” başlıklı yazısında da DP iktidarının liberal iktisada aykırı olduğu için Tekel’e karşı olduğunu fakat bazı ürünlerin (mesela kahve) fiyatlarını belirlemek noktasında Tekel’in önemli bir işlev gördüğünü belirtmiştir. Mehmet Asım, Türkiye’nin iktisadî hayatında devletçiliğin önemli olduğunu şu sözlerle açıklamıştır (Us, 1953m: 1, 4):

Hülasa olarak demek istediğimiz şudur: Memleketin iktisadî ve malî meselelerine hâkim olan prensipler üstünde ehemmiyet alan bir mahiyet almıştır. DP iktidarı da aşırı liberalliğin bu memleket için tehlikeli olduğunu anlamıştır.

Devletçilik ve liberallik prensiplerinde partizan zihniyeti bırakıp her partiye mensup ihtisas adamlarını bir araya toplamak ve iktisadî ve malî işlerimizi düzene koyacak çareleri aramak zamanı gelmiştir.

Mehmet Asım, bazı DP’lilerin söylediği “hayat ucuzladı” sözlerini değerlendirdiği bir yazısında hakikatin böyle olmadığı görüşündedir. Nitekim şekeri ucuzlatan hükümet pamuklu mensucat, kömür ve diğer eşya fiyatlarının artışına engel olamamıştır. Yazara göre hayatın ucuz mu pahalı mı olduğu gerçeği insanların ekonomik muhasebesiyle ortaya çıkacak bir hakikattir. Önemli olan bundan sonraki süreçtir. Zira Marshall yardımlarına rağmen açık kapatılamamış, umut vaat eden bir açıklama da yapılmamıştır (Us, 1951n: 1-2).

Mehmet Asım, 1952 bütçesinin müzakeresi sırasında kaleme aldığı bir yazıda hayat pahalılığının yükselişini ve bunun nedenlerini ele almıştır. Yazar, DP iktidarının 234 milyon liralık açığı Marshall yardımı ve iç borçlarla kapatma fikrini de eleştirmiş ve muhalefetteyken aynı konu nedeniyle DP’nin CHP’yi eleştirdiğini hatırlatmıştır. Vakit başyazarı, hayat pahalılığının sebeplerini şöyle açıklamıştır (Us, 1952d: 1):

Devlet bütçesinde açıklar, para hacminde enflasyon, haricî ticarete muvazenesizlik devam ederse bunun neticesi esasen pahalı olan hayatın daha ziyade yükselmesidir. Nitekim DP hükümeti muhalefetteyken senelerce hayat pahalılığından şikâyet etmiş, iktidara geçtiği takdirde hayatı ucuzlatacağını her suretle tekrar edip durmuşken iki senelik DP iktidarı devrinde hayatın ucuzlaması şöyle dursun, gittikçe pahalılaştığı görülmüştür. Hükümetin malî ve iktisadî işlerin idaresinde bu vaziyeti gözden kaçırmaması lazımdır.

Hakkı Süha Gezgin de bütçeye ilişkin yazısında iktidarı eleştirmiştir. Yazara göre DP iktidarının bütçe denkleştirme çalışmaları zam politikasına dayanmaktadır. Oysa memleketin doğal madenleri, su ve enerji kaynakları çok zengin olduğu hâlde yeterli miktarda istifade edilememektedir. Yazar, devletin tüm bu kaynakları doğru

yöneterek, planlayarak ülkeyi iktisadî kurtuluşa götürebileceğini belirtmiştir (Gezgin, 1952b: 1).

Vakit yazarlarından Memduh Tezel, hayat pahalılığının uzun süredir devam eden içtimaî bir dert olduğunu belirtmiştir. Yazara göre hayat pahalılığı ile mücadele iktisadî anlamda devletin ilk vazifesi olmalıdır. Tezel, hayat pahalılığının en önemli sebebinin üretim ve tüketim arasındaki araçlar olduğu kanaatindedir. Pahalılığı asgarî düzeye indirmenin yolu üretici ve tüketici arasındaki araçları en aza indirmek ve araçları sürekli denetim altında tutmaktır (Tezel, 1952ç: 1). Vakit yazarları, hayat pahalılığı meselesinin çözümünü de devletçilik ilkesi çerçevesinde değerlendirmiş, çözüm yolunu devlet kontrolünde ve gerekli ölçüde himayeci anlayışta görmüştür.

Mehmet Asım, DP iktidarının iktisadî meseleler için verdiği sözleri tutmadığı görüşündedir. Hayat pahalılığı ile mücadele meselesinde de aynı durum olmuştur. Vakit başyazarı, DP iktidarında hayat pahalılığının en önemli nedeni olarak enflasyonu gösterir. DP, muhalefette iken iktidarı bu sebeple tenkit ettiği hâlde kendisi buna bir çözüm üretememiştir. Yazar, mali ve iktisadî meselelerin çözülmesi için *Yüksek İktisat Meclisi* gibi bir teşkilatın kurulmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yazara göre böyle bir teşekkül, iktisat sahasında uzman kişilerden oluşmalı ve iktisadî politikalara karşı hakem vazifesi görmelidir (Us, 1953n: 1-2). Vakit başyazarı bu teklifi, ilerleyen dönemler için de tekrar etmiştir. Özellikle 1955 yılı sonrasında iktisadî sıkıntıların artışından sonra yeniden gündeme getirmiştir. Mehmet Asım, Amerika'dan gelen yardımların yetersiz kalışı ve yabancı sermaye bulunmasındaki zorlukların üstesinden gelmek için böyle bir iktisadî teşkilata ihtiyacın arttığını söylemiştir (Us, 1955j: 1-2).

Mehmet Asım, hayat pahalılığı meselesinin DP iktidarının yerel tedbirlerle önlemeye çalışmasının bir çözüm getirmeyeceği kanaatindedir. Hayat pahalılığı çeşitli sebeplere bağlı olarak gelişen iktisadî sıkıntıların bir neticesidir. Dolayısıyla öncelikle hayat pahalılığını doğuran amiller tespit edilmeli, ardından da bunlara yönelik tedbirler alınmalıdır. İlk olarak fiyat istikrarı sağlanmalıdır. Genel bir kural olarak bütçe, dış ticaret açığı ve enflasyon da fiyatların artışına dolaylı yoldan tesir eder. Bunun yanı sıra hayvancılığın gerilemesi ile et fiyatının yükselmesi, ihracat primleri için ayrılan paraların bütçe açığına sebep olması gibi sebepler de hayat pahalılığına sebep olur. Yazara göre tüm bunlar devletin sorumluluk ve görev alanına girdiğinden yerel

düzeyde tedbirlerle hayat pahalılığına genel bir çözüm bulmak mümkün değildir (Us, 1953o: 1-2).

Serbest piyasa ekonomisinin önemli özelliklerinden biri de yabancı sermaye teşviki ile rekabeti artırmak ve piyasayı canlandırmaktır. Mehmet Asım, yabancı sermayenin memlekete getirilmesiyle ilgili birkaç noktaya değinmiştir. Bunlardan ilki yabancı sermaye sahiplerinin ülkedeki ekonomik faaliyetlerine yardımcı olacak kanun ve düzenlemelerdir. İkincisi sermaye sahibi ile müşterek çalışabilecek bankaların varlığıdır. Zira yabancı yatırımcı, sermayesini götürdüğü ülkede güvenilir ortaklar ile destek arayabilir. Son olarak ülkenin umumî emniyetidir, ki bu da sermaye sahibinin işini doğrudan etkiler. Vakit başyazarı, Sovyet tehlikesi, NATO ile bertaraf edildikten sonra bu konunun da çözüleceğini ve yabancı sermaye akışının daha fazla olabileceğini belirtmiştir (Us, 1951o: 1-2).

Mehmet Asım memlekete yabancı sermaye getirmek konusunda da devletçiliğin önemli bir rol oynayabileceği fikrindedir. CHP iktidarı devrinde bu prensiple pek çok millî kalkınma hamleleri yapılmış, devlet destekli iktisadî müesseseler tesis edilmiştir. Yabancı sermaye getirmek meselesinde özellikle büyük sanayii işletmelerinde devlet ve yabancı sermaye arasında önemli bir işbirliği yapmak gerekir. Yazar, bunun için özel bir kanun çıkarmak gerektiğini belirtmiştir (Us, 1953p: 1). Mehmet Asım, “Yabancı Sermayeyi Teşvik” isimli yazısında yabancı sermayenin gelmesinde yalnızca kanunun yeterli olmadığını söylemiştir. Paranın kıymeti ve ihraç mallarının piyasa fiyatları da doğrudan yabancı sermayenin yatırım tercih ve kararlarına tesir eder. Vakit başyazarına göre bunun en önemli sebebi, yabancı sermayedarın ürettiği bir ürünün ihracı sonucunda elde edeceği kârdan zarurî bir fedakârlık yapmasıdır. Bu yüzden paranın satın alma gücünü düşüren etkenlerin ortadan kaldırılması, üretim maliyetinin düşürülmesi gibi etkenler yabancı sermaye teşviki açısından önem arz eder (Us, 1954m: 1).

Vakit’in ekonomi yazarlarından olan İzzet Akosman “Türkiye’de Hususî Teşebbüs” başlığı altında bir yazı dizisi neşretmiştir. İlmî makale vasfını taşıyan bu yazıların en önemli özelliği, Türkiye’nin siyasî ve iktisadî olarak Batıya yönelmesiyle birlikte serbest piyasa ekonomisinde büyük rol oynayan özel teşebbüsler hakkında tarihî ve iktisadî tetkik mahiyeti taşımasıdır. DP devrinin iktisadî karakterini tayin etmek için de önemlidir. Akosman’a göre Türkiye’de yaşanan iktisadî gelişmenin en

önemli sebebi, aynı idealle birbirine bağlanmış olan Türk – Amerikan ilişkilerine isnat eder. İki devlet arasındaki bu olumlu ilişkinin önemli amilleri vardır. Bunlar II. Dünya Savaşı'nda başlayan ve sonrasında devam eden ikili temaslardır. Bu temaslar her iki ülke arsında kültürel ve ekonomik alışverişi de mümkün kılmıştır. Akosman, Türkiye'de özel teşebbüsün tarihî bir tetkikini de yapmıştır. Osmanlı döneminde iktisadî karakteri, evvela kolektif mülkiyet kavramıyla izah etmiştir. Büyük oranda tarıma dayalı iktisadî bir hayat olduğu için arazi, devlete aittir. Devlet, araziden vergi ve asker toplamak suretiyle içtimaî ve iktisadî nizamını tesis etmiştir (Akosman, 1952a: 3).

İzzet Akosman, ikinci makalesinde Türklerin Osmanlı devrindeki iktisadî vaziyetini tahlil etmiştir. Türkler Osmanlı devrinde önce askerlik, ardından da memuriyet vazifelerine ağırlık vermiş, ticaretle uğraşmamıştır. Bunun en önemli sebebi bu devirde hüküm süren feodal bir toprak rejiminin iktisadî hayata hâkim olmasıdır. Bu yüzden sanayiye dayanan işletmeler ve özel girişim de gelişmemiştir. 18 ve 19. yüzyıllar, duraklama ve gerileme devridir. Bu dönemde de yine Türkler bilhassa müdafaa sahasında askerlik vazifesi ile iştigal olmuşlardır. Buna karşılık olarak hukukî birtakım imtiyazlara ve kapitülasyonlara sahip olan gayrimüslimler Türkiye'de özel teşebbüs faaliyetlerini doğurmuş ve bu yolda gelişim göstermiş olduğundan Türklerin rekabet gücü de kırılmıştır (Akosman, 1952b: 3).

İzzet Akosman, üçüncü makalesinde Cumhuriyet devrinde özel teşebbüsü ele almıştır. Türkiye, Cumhuriyet devrine harplerin de tesiriyle ağır şartlar altında girmiştir. Bu yüzden iktisaden geri kalmış bir vaziyete sahipti. Yazara göre bu gerçeklikler karşısında Türkiye, ağır vergi ve enflasyon vasıtalarıyla menfi durumu lehine çevirmeye çalışmıştır. Yine bu devrede kısmen de olsa sanayi gelişmiş, lojistik imkânları genişlemiş ve ihtiyaç duyulan elemanların bir kısmı yetişmiştir. Yazar, bu iktisadî kalkınma planını *devletçilik* modelinin müspet tarafı olarak görmüştür. Fakat devletçiliğin olumsuz yönleri de olmuştur. Öncelikle özel teşebbüsün memlekette gelişimi duraklatılmıştır. Devlet, kendi tesis ettiği işletmelerle piyasada kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Bu işletmeler karşısında daha ağır rekabet ve piyasa şartlarıyla mücadele etmek zorunda kalan özel teşebbüsler zarar görmüştür. Bir diğer sebep de devlet teşebbüslerinin belli bir zaman sonra zarar etmesi ve bu zararı tazmin için

enflasyona başvurulmasıdır, ki bu da özel teşebbüsü dolaylı yoldan etkilemiştir (Akosman, 1952c: 3).

DP iktidarında eleştirilen bir diğer iktisadî mesele paranın kıymetidir. Hayat pahalılığı gibi Türk parasının kıymeti de uzun yıllar tartışıl原因lmış meselelerdendir. Mehmet Asım, konuya ilişkin bir yazısında paranın iştiria kuvveti (satın alma gücü) ile altını mukayese etmek suretiyle bir kıymet ölçüsü belirlemiştir. Vakit başyazarına göre II. Dünya Savaşı'nda tedavülde karşılıksız para artışı gibi alınan olağanüstü tedbirler, paranın kıymetinin düşmesine neden olmuştur. DP iktidarı devrinde de her sene kâğıt para hacmi artmakta ve paranın iştiria kuvveti azalmaktadır. Bunun sonucu olarak takas dolara karşı Türk parası 7 liraya kadar çıkmıştır. Mehmet Asım'a göre bir diğer mesele paranın tasarruf değerinin düşmesidir. Eğer paranın kıymeti istikrarlı değilse tedavül olarak kullanılabilir ancak bu paranın tasarruf değeri olmayacağından memleket iktisadı zarar görür. Bu itibarla yazar, paranın istikrarlı hâle getirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Us, 1953r: 1-2).

1954 genel seçimlerinden sonra da iktisadî meseleler devam etmiş, karaborsacılık ve spekülasyonculuk gibi hayat pahalılığına tesir eden yeni sıkıntılar doğmuştur. Vakit başyazarı bunların esas sebebinin paranın kıymetinin zamanla düşmesi olduğunu ifade etmiştir. Paranın kıymetinin azalması gümrük tarifelerinde yükselmeye, o da tabii bir netice olarak ithal malların artışına neden olmaktadır. Bu artıştan istifade eden karaborsacılar¹⁴⁵ da piyasadaki mallar üzerinde fiyat artışı uygulamaktadır (Us, 1954o: 1). Bu suretle Mehmet Asım, Türkiye'deki iktisadî meselelerin birbirine mündemiç bir hâlde olduğu ve bir hareketin diğerleri üzerinde tesirlere neden olduğu şeklinde bir hükme sahiptir.

Vakit gazetesi, DP iktidarının ikinci beş yıllık sürecinde iktisadî sıkıntıların artışına dikkat çekmiş ve DP iktidarının öngördüğü neticelere ulaşamadığını bildiren bir muhteva oluşturmıştır. Mehmet Asım, “İktisadî Sıkıntılar” başlıklı yazısında, Türkiye'nin artık ABD'nin kredi yardımına bağımlı bir ekonomik yapısı olduğunu vurgulamıştır. Gerçi ABD ve Batı için Türkiye, Ortadoğu'daki barış bekçisi olarak büyük önem arz eder. Fakat gelinen noktada DP iktidarının da mesuliyetleri vardır.

¹⁴⁵ Karaborsacılık meselesiyle ilgili ise Mehmet Asım'ın çözüm teklifini şu şekilde hülâsa edebiliriz: Vakit başyazarı, stokçuluğun önüne geçmenin en tesirli yolunun “karaborsaya düşmesi muhtemel” olan maddelerin mevcut stoklarının tespit edilerek kayıt altına alınması olduğu kanaatindedir. Şeker fabrikalarında yaşanan sıkıntı da bu şekilde olmuştur (Us, 1954n: 1).

Vakit başyazarına göre DP iktidarı, iktisadî beklentilerini hububat üretimine ve ihracatına bağlamıştır. Amerika'dan gelen kredi miktarının yanı sıra iklim ve hava şartlarına da bağlı olan ziraî üretimden elde edilmesi beklenen kazanç, hedeflendiği düzeyde olmamıştır. Hububat fiyatlarının düşmesi, dış ticarete takip edilen liberasyon ile ithalat ihracat dengesizliği, kredi buhranı ve enflasyon, DP'nin ikinci devresine damga vuran iktisadî sıkıntılara temel teşkil etmiştir (Us, 1955k: 1).

DP'nin Denizli Kongresi'nde bir delegenin Çivril'e şeker fabrikası kurulmasını istemesi üzerine iktisadî kalkınma hareketleri yeniden gündeme gelmiştir. Mehmet Asım, konuya ilişkin kaleme aldığı iki makalesinde iktisadî kalkınma hareketinde iki noktaya dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki yeni fabrikaların tesisinden ziyade mevcut şeker fabrikalarını tam randıman ve yüksek verim ile çalıştırmaktır. Bunun için de önemli bir iktisadî planlama yapılmalıdır. İhtiyaçtan fazla fabrika kurmak millî gelir ve ekonomi için ancak bir israf olur (Us, 1955l: 1). İkincisi ise içtimaî adaletin de bir gereği olarak millî gelirin tüm topluma eşit ve adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Bazı bölgelerde ziraî kooperatifler, yalnızca belli sayıdaki çiftçiye kazandırmakta, diğerlerine tasarruf sağlayamamaktadır. Vakit başyazarının, konuya ilişkin şu satırları sosyal-liberal devlet anlayışı ve iktisatta halkçı bir bakış açısı benimsemiş olduğunu göstermektedir (Us, 1955m: 1):

Bir memlekette iktisadî kalkınmadan maksat mahdud sayıda vatandaşların zengin olup refaha kavuşması olmadığı gibi kredi enflasyonu ile fakir halk tabakalarına iştira kuvveti dağıtmak da iktisadî bir kalkınma demek değildir. Milleti teşkil eden büyük halk kütlelerinin çalışmaları mahsulü olan millî gelir yirmi iki milyon vatandaş arasında adilane surette dağılırsa ancak o zaman hakikî bir kalkınma gerçekleşmiş olur.

DP iktidarı, 1956 yılı itibarıyla artan iktisadî buhran neticesinde birtakım sert tedbirler almaya başlamıştır. Bunlardan en önemlisi II. Dünya Savaşı'nda kabul edilmiş olan Millî Korunma Kanunu'dur. Hayat pahalılığı ile beraber yükselen ihtikâr ve karaborsacılık temayülü, DP iktidarını ekonomide serbest piyasa modelini kabul etmiş olmasına rağmen devlet müdahalesini de kullanmaya itmiştir. Vakit gazetesi, DP iktidarının başvurduğu bu tedbirin yeterli olacağı kanısında değildir. Zira Mehmet Asım, Millî Korunma Kanunu ile daha önce de hedeflenen faydanın sağlanamadığı düşüncesindedir. İhtikâr, arz-talep dengesinin bozulması ile ortaya çıkar. Fiyat artışlarının esas nedeni araştırılıp müdahale edilmiş olsa ihtikâr meselesi ortadan kalkar. Yazara göre ihtikâr hastalığının ilacı paranın kıymetinde istikrarı temin

etmektedir. Zorunlu ihtiyaç maddelerinin dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılmasını sağlayacak genel ekonomik tedbirler de önemli bir vasıtaadır. Millî Korunma Kanunu ile devletin ekonomiye müdahale etmesi, DP iktidarının uzun zamandan sonra hayat pahalılığı meselesini ve iktisadî sıkıntıların varlığını kabul etmesi anlamına gelmektedir (Us, 1956g: 1).

Millî Korunma Kanunu, Vakit başyazarının değerlendirmesine göre yanlış tatbik edildiği için başarılı olamamıştır. Çünkü ihtiyaç maddelerinin çok geniş bir kesimini kaplayan bu kanun, her madde için yapılması gerekli olan kontrolü sağlamada zorlukla karşılaşmıştır. Bazı maddeler üzerinden denetim kaldırılmış bazılarına ise narh koyulmuştur. Fakat bu sefer de kâr getirmeme korkusu ile araçlar bazı ürünleri getirmekten vazgeçmiştir. Bu da bazı ürünlere ulaşmada zorluklar çıkarmıştır (Us, 1957h: 1).

DP iktidarı, Millî Korunma Kanunu ile hayat pahalılığının önüne ancak belli bir zaman için geçmiş fakat kökten çözememiştir. Bu durum yeni tedbirlerin devreye alınmasına sebep olmuştur. Bunlardan en önemlisi enflasyon vasıtasıyla vergi artışında bulunmaktadır. Mehmet Asım'a göre vergilerin artması, Anayasa'ya aykırıdır ve hayat pahalılığını çözmez. Bu meselenin çözümü ancak Türk parasının kıymetini muhafaza etmek suretiyle satın alma gücünü belli bir süre için sabit tutmayı başarmaktan geçer. Böyle olduğunda ürünlere yapılan zamlar iktisadî hayat içinde kabul edilebilir bir seviyede kalır. Fakat Türkiye'de fiyatlar sürekli ve hiç durmadan artmaktadır (Us, 1957i: 1).

Vakit yazarları, vergi artışının yanı sıra muhtelif ihtiyaç maddelerine ve eşyalara da yeni zamlar yapıldığını belirterek DP iktidarını eleştirmiştir. Çünkü iktidar, bütçe açığını zamlar ile kapatma yolunu tutmuştur. Mehmet Asım, tekelle maddeleri ve şekere yapılan zamların esas sebebinin üretimde bulunan kurumlarda meydana gelen açığı kapatmak olduğu görüşündedir (Us, 1958c: 1). Hakkı Süha Gezgin ise zamma sırtını dayayan bir bütçe anlayışının, iktisadî plansızlık ve programsızlıktan doğduğu kanaatindedir. Nitekim yazar, –daha önce de belirttiği gibi- bu hususta memleketin doğal kaynaklarını ve işgücünü azamî ölçüde kullanmak ve bu sayede iktisadî alana katkı sağlamak görüşünü savunmuştur (Gezgin, 1958b: 1).

Vakit gazetesinin bir dönem desteklediği, hatta iktisadî kurtuluş yolu olarak gördüğü Millî Korunma Kanunu, DP devrinde yeniden kullanılmaya başladığında bir tenkit unsuru olmuştur. Vakit başyazarı Mehmet Asım, bu kanunu devletçiliğin önemli bir vasıtası şeklinde görmüş ve DP'nin daha şiddetli bir şekilde uyguladığını ifade ederek iktidarı eskisinden daha devletçi bir konuma gelmekle tenkit etmiştir. Ancak Millî Koruma Kanunu'nun ilga edilmesi kararlaştırılmıştır. Yazar, fiyat dengeleme hususunda bir araç olan bu kanunun serbest piyasa rekabetini bozduğu için işlevini yitirdiği kanaatindedir. Dolayısıyla DP'nin aldığı kararın isabetli olduğunu ifade etmiştir (Us, 1958ç: 1).

Vakit gazetesi, DP iktidarı devrindeki iktisadî gelişmelere muhalif bir gözle bakmıştır. Başyazar Mehmet Asım, iktisadî gelişmeler konusundaki en önemli yazardır. Bununla beraber nadir de olsa farklı görüş ve düşüncelere yer verilmiştir. İzzet Akosman'ın devletçiliği tenkit ettiği “Türkiye’de Hususî Teşebbüs” başlıklı makale serisi bunun en önemli örneğidir. Bu suretle Vakit'in *devletçilik* prensibini millî ekonominin temellerinden gördüğünü kaydetmek gerekir. Gerçekten de devletçilik Vakit sütunlarında, iktisadî hayatta hangi model kabul edilirse edilsin olması gereken bir ilke olarak sunulmuştur. Bununla birlikte gazetenin DP iktidarının takip ettiği serbest piyasa ekonomisi/serbest ticaret rejimi modeline karşı olduğu söylenemez. Vakit'in millî ekonomi modeline bakışının da Batı Bloku'na girişle beraber değişim geçirdiği açıktır. Bu değişim, DP'nin zaman zaman uygulamaya çalıştığı ve “kayıtsız şartsız” ticaret anlayışına dayanan serbest ekonomi modeli kadar uç bir liberalizm değildir. Serbest piyasa ekonomisi ile devletçiliğin bir arada yürütüldüğü, iktisadî hayatta karşılaşılan sıkıntılara karşı birinin öteki için bir vasıta olabileceği daha karma bir modeldir. Esasında Vakit'in son yayın devresinde DP'nin de her iki modele yaklaştığı dönemlerin olduğu görülmüştür. Ancak bunlar yer ve zaman bakımından yanlış olduğu ve daha keskin kararlar ihtiva ettiği için Vakit gazetesi yazarları tarafından mütemadiyen tenkit konusu olmuştur. Bu devrede gazetenin iktisadî meseleleri bir iç siyaset malzemesi olarak kullandığını da belirtmek gerekir. Zira DP'nin yapmaya çalıştığı iyileştirme hamleleri, Vakit başyazarının da düşünce dünyası ile uyumludur. Buna rağmen bilhassa hayat pahalılığı, zam ve vergi artışları ile ABD'ye bağımlı ekonomi sebebiyle DP'yi tenkit eden bir yayın anlayışı oluşturmuştur.

6.3.3. Milliyetçilik Düşüncesi ve Vakit Gazetesi

Vakit gazetesi, milliyetçilik düşüncesini özümsemiş, genel yayın politikasının ana fikri olarak kabul etmiş bir yayın organıdır. Son yayın devresinde de milliyetçilik düşüncesini temsil eden bir muhteva ile okur karşısına çıkmıştır. Bu temsil bir ön kabulde başlar, ki bu dönemde bu daha çok hissedilir. Milliyetçilik düşüncesi Vakit yazarları için ulus devlet olabilmenin bir ön şartıdır. Gazetenin muhtelif hadiseler karşısındaki tutumu, milliyetçiliği bu şekilde ele aldığını göstermektedir.

Vakit gazetesi son yayın devresinde vuku bulan siyasî ve içtimaî hadiselerle millî bir cepheden yaklaşmıştır. Özellikle Kore Savaşı, Kıbrıs meselesi ve SSCB karşısında, daha çok dış siyaseti ilgilendiren konularda *millî birlik* mefhumu vasıtasıyla milliyetçilik fikrini temsil etmiştir. Bunun yanı sıra ihtiva ettiği mana cihetiyle millî bayramları, Kemalizm'in işaret ettiği milliyetçiliğe daha yakın bir şekilde anmıştır. Bu itibarla gazetede ırkî veya tarihî bir milliyetçilikten ziyade kültürel ve Kemalizm esaslarına uygun bir milliyetçi cephenin ağır bastığı gözlenmiştir.

Mehmet Asım, "Türkçülük ve Milliyetçilik" başlığını taşıyan makalesinde Türk Ocağı'nın kuruluş yıldönümü vesilesiyle verilen konferansa değinmiş ve gazetenin de milliyetçilik fikrine yaklaşımını izah eden görüşler serdetmiştir. Vakit başyazarı, Türk Ocağı başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ocağın milliyet fikri ile ilgili söylediklerini tasdik etmiştir. Tanrıöver, konferansta Türk Ocağı'nın takip ettiği Türkçülük düşüncesinin din veya ırk ayrılığına isnat etmediğini, "Ben Türküm" diyen herkese ocağın açık olduğunu hatırlatmış ve Türklük sevgisinin coğrafi bir sınırının olmadığını belirterek memleket dışındaki Türklere de vatandaşlık hususunda daha fazla kolaylık sağlandığını vurgulamıştır. Vakit başyazarının şu ifadeleri, milliyetçilikle ilgili düşüncelerini göstermesi açısından önemlidir (Us, 1953s: 1-2):

Halkevleri varken ayrıca Türk Ocakları açılması doğru olup olmadığı bir tartışma konusu olabilirdi. Halkevleri haksız olmakla beraber bugün artık bir kanunla kapatılmış olduğuna göre milliyet prensibinin din ve ırkçılık ile karıştırılarak soysuzlaştırılmasını önlemek için çalışacak bir Türk Ocağı memleketi hayırlı hizmetler yapabilir. Hususiyle çok partili demokrasi rejimini geliştirmek dahi bugün bahis mevzuu olduğuna göre siyasî cereyanlar dışında muhtelif partili vatandaşları sinesinde toplayacak olan Türk ocakları vatandaşlar arasında millî birlik bağı yerine geçebilir.

Halil Nimetullah Öztürk, 10 Aralık 1954 (18353) tarihli nüshada kaleme aldığı "Türklük'e Dönüş" başlıklı makalesinde, milliyetçiliği iki ana devri mukayese ederek

iki mefhum üzerinden tetkik etmiştir. Yazara göre “toplum duygusu”, ferdin yaşadığı toplum içinde toplumun tüm kurumlarıyla birlikte yaşadığını hissetmesiyle mümkün olur. Bu durumda toplum duygusu açıktır. Yazar, Osmanlı döneminde Türklük düşüncesi gelişmediği için bu duygunun kapalı olduğunu belirtmiştir. Fakat Cumhuriyet’ten sonra toplum duygusu açık hâle gelmiştir. Öztürk, toplumu tesis eden unsurların başında dilin geldiğini belirterek Osmanlılık devrinde konuşulan Osmanlıcanın ihtiva ettiği özellikleri dolayısıyla millet olma şuuruna erişilemediği kanaatindedir. Halil Nimetullah, burada Osmanlıca ve Türkçenin özelliklerine değinerek ilkinin Türkçeyi yeterli bulmadığı için Arapça ve Farsça kelimelerden beslendiğini, hatta yalnızca kelime değil bazı gramer kurallarını da model olarak tercih ettiğini belirtmiştir. Lisanın bu yolla daha da zenginleşeceği fikri hâkimdir. Türkçeyi savunanlar ise dünyanın en eski dillerinden olduğunu, zengin bir kelime kadrosuna sahip olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca bir dil, kendi öz varlığını sürdürebilmek için başka dillerden kelimeler alsa bile kural almaz. Halil Nimetullah, burada Arapça kökenli ilmî terimlerin ve ifadelerin de Türkçe karşılıklarının bulunup derlenmesi gerektiğini savunmuştur. Son olarak yazarın bu husustaki şu satırları, milliyetçilik düşüncesinin toplum olma vasfını nasıl gerçekleştirdiğini göstermektedir (Öztürk, 1954: 3):

İşte dil devrimi, toplum diriminin en başta gelen kurumunu nasıl kendi öz varlığına kavuşturma yolunu önümüzde açtı ise, bunun gibi bütün öbür toplumsal kurumlarda böyle bilimsel yöntem tutularak incelenme yoluyla kendi öz varlıklarına kavuşarak bir Türk ahlakı bir Türk hukuku, bir Türk barkı, bir Türk kadını ve bunun gibi ortaya konur ve bütün ulusça bu kurumları kamuca edinmiş olursak işte o vakit Selçuklular gibi, Osmanlılar gibi kendilerinin Türk olduklarını unutarak yabancı kültürün etkisi altında nice yüzyıllar yabancı bir varlık yaşamış olan o yat (yabancı) toplumların gidişinden artık sıyrılmış olarak hepten kendi öz varlığımıza kavuşmuş ve bunun sonucu olarak (Türklük) ümüze dönmüş oluruz.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun “milletlerin doğuşu” ve “milliyet gerçekliği” gibi milliyetçiliğin temel konularını ele aldığı yazıları da Vakıf’ta neşredilmiştir. Bu makaleler de milliyetçilik düşüncesini kültürel bir zemine oturtmuştur. Fakat kültürel olmasının yanı sıra bazı birtakım özellikleri de vardır. Baltacıoğlu, “Milletler Nasıl Doğdular” başlıklı makalesinde, milletin doğuşunu Batı toplumlarının içtimaî yapısını tetkik ederek ortaya koymuştur. Milletin doğuşu, Batıda Monarşinin tekâmülünün bir neticesidir. Toplumda sınıflar arası geçişi mümkün kılan bu gelişme alt tabakaların zamanla üst tabakaya doğru çıkışını sağlayarak 1789 Fransız İhtilâli’ne benzer şekilde

içtimaî hareketlere zemin hazırlamıştır. Yeni siyasî yapı, dinî fikirlere dayanan görüşü değil politik fikirlere dayanan bir kamunun tesisini sağlamıştır. Halkın kendi kendini idare etme gücü de buna dayanmaktadır. Şehirlerin yanı sıra köy ve ilçelerin de kentleşme temayülü ile politik bir yapıya bürünmesi milletin temelini teşkil eder. Zira toplum her yurttaşın eşitlik içinde yaşadığı müşterek bir toprak parçası idealine kavuşmuştur. Baltacıoğlu, bu siyasî sürecin yanı sıra milletlerin kan, kavim, ırk ve yurt mefhumlarından ayrıldığı görüşünü savunmuştur. Milletler, farklı ırkî topluluklardan meydana gelebilirler. Çünkü kültür ve medeniyet birliği milletin oluşumunda daha önemlidir. Kavimler de aynı kandan insanların bir arada olduğu daha kapalı bir içtimaî yapıya sahiptir, dolayısıyla milletler bu kapsamda da değildir. Çünkü farklı kavimlerle evlilikler olmuştur. Yurt ise imparatorluk veya farklı milletleri ihtiva eden siyasî yapılar söz konusu olduğunda millet mefhumundan ayrılır (Baltacıoğlu, 1959a: 1-2).

Baltacıoğlu'nun milliyetin nasıl bir gerçeklik olduğunu ele aldığı ikinci makalesinde, öncelikle milletin tanımı üzerinde durulmuştur. Yazar, Ernest Renan'ın idealist tanımını ve Gökalp'in kültür vahdetini öngören tarifini eksik görmüştür. Renan, milletleri var eden şeyin "hâtıra, birlikte yaşama isteği ve iradesi" olduğunu söyleyerek psikolojik yönünü, Gökalp ise "lisanca, dince, ahlakça, ve zevkçe müşterek olan" fertlerden müteşekkil topluma millet demek suretiyle kültürel yönünü ön plana çıkartmıştır. Oysaki bilhassa Gökalp'in tarifi Osmanlı devrinde yaşayan fertlerde de olduğu hâlde millet oluşmamıştır. Bunun sebebini kendi millet tarifinde açıklamıştır. Yazara göre millet din, dil, zevk ve gelenek birliğinden ziyade tüm bu unsurları maşerî vicdanında yaşatan bir toplumdur. İkincisi ve daha önemlisi ise sosyal yapı bakımından nüfus yoğunluğu artmış olan şehirlerde fertlerin iktisadî iş bölümünü ve iş birliğini tesis etmiş olmalarıdır. Bu itibarla Baltacıoğlu, milleti "aralarında gelenek birliğinden ibaret mihanikî bir tesanütle, yalnız, faaliyet ayrılığından, iş bölümünden ve ihtisastan ibaret uzvî bir tesanüt bulunan fertlerden mürekkep bir sosyete" olarak tanımlamıştır. Bu itibarla millet "sosyal iş bölümü bakımından da en ileri bir sosyete" olma özelliğine sahiptir (Baltacıoğlu, 1959b: 1-2). İsmail Hakkı'nın fikirleri, milliyetçilik düşüncesini içtimaî bir gerçekliğe dayandırmıştır. Bu yüzden milliyetçiliğin kabulü veya reddi gibi bir durum söz konusu olamaz. Yukarıdaki tanıma uymayan bir toplum zaten millet olamaz. Baltacıoğlu, ihtisaslaşmış iktisadî hayatın milleti doğuran önemli bir unsur olduğu fikriyle Ernest Gellner'ın ulus-devlet nazariyesine oldukça yaklaşmıştır.

Sonuç olarak Vakit'in son yayın devresinde milliyetçilik düşüncesi, daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere kültürel bir zemine isnat eder. Bununla beraber Halil Nimetullah Öztürk ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi yazarların ilmî mahiyetteki makaleleriyle milliyetçiliğe farklı yaklaşımlar da söz konusu olmuştur. Vakit gazetesini temsilen Mehmet Asım'ın savunduğu milliyetçilik kültürel ve Kemalizm esaslarına dayanan bir milliyetçiliktir. Son olarak millî bayramlarda Türklüğü anan yazılar, dış politikada takip edilen millî tutum da gazetenin hadiselerle millî bir cepheden baktığını göstermektedir.

6.3.4. Maarife Dair Görüşler

Vakit gazetesi, her yayın döneminde olduğu gibi maarife dair muhtelif görüş, düşünce ve kanaatlere yer vermiştir. Eğitim, Batılılaşma hareketinin bir yürütücüsü olduğu gibi ulus devlet yapısının da istikbalini temin etmesi bakımından önemli bir altyapı kurumudur. Gelecek nesiller, ancak maarif ve terbiye vasıtasıyla çağdaş, milliyetçi, laik ve millî devlete uygun birer vatandaş olabilirler. Bu itibarla millî devletin devamlılığı millî eğitim ile mümkün olabilir. Türkiye, iktisadî ve siyasî şartların da tesiriyle her zaman bir eğitim meselesiyle karşı karşıya kalmıştır. Vakit gazetesi de maarife ayrı bir önem vermiştir.

Bu dönemde Vakit sütunlarına yansıyan önemli meselelerden biri disiplindir. Hakkı Süha Gezgin, Ankara'da toplanan ve 4 gün sürmesi plânlanan Ahlâk Kongresi'nin disiplin konusunu da ele alması gerektiğini bildiren bir yazı kaleme almıştır. Bu vesileyle Gezgin, Türkiye'deki disiplin meselesiyle ilgili tespitlerini aktarmıştır. Öncelikle yurt dışında okuyan, pedagojik mefhumlarla Türk maarifini şekillendirmeye çalışan profesörler, yanlış bir tutum içindedir. Disiplin konusunda çözülmesi gereken mektep – aile – çocuk üçgeninde iki ana mesele vardır: ilki okul ve aile arasındaki çatışmanın önlenmesidir. Çünkü aileler, çocuklarına bakarak okula cephe alıyor, çocuğa disiplin vermek yerine haksız olsalar bile onları korumaya çalışıyor. İkincisi ise çocukların mektepteki durumudur. Mevcut düzen, öğretmenin çocuğa herhangi bir ceza vermesinin önüne geçmiştir. Özellikle ıslah edici ve düşündürücü, çocuğu kendine getirici cezalar verilememektedir. Yazara göre disiplin, çok daha fazla derdi ihtiva eden bir meseledir ve çözülmesi gerekir (Gezgin, 1951ç: 1).

Zaman ilerledikçe kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki etkisi de artmaktadır. Olumlu yönlerinden ziyade bazı ciddî olumsuz etkileri vardır ki bu da maarifte terbiye meselesinin yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Hüseyin Hulki, çocuklar üzerinde sinema ve oyunların olumsuz tesirlerini ele aldığı bir makalesinde manevî kıymet ve değerlerin değişiminin o devrin ileri görüşlülüğü ile tezat teşkil ettiğini belirtmiştir. Terbiye, her şeyden önce ailede başlar. Çocuk, mektepten önce aile fertlerini müşahade eder, onları örnek alır. Ebeveynler, evdeki itiyatları yüzünden çocuklarının menfî tesirlere maruz kaldığının farkında bile olmazlar. İkincisi haricî bir tesirdir. Zamanın hâkim zevk anlayışı, çocukların terbiyesinde önemli rol oynar. Bu da birincisi kadar çocuğa etki edebilir. Yazarın şu satırları değişen zevk anlayışının terbiyedeki rolünü göstermektedir (Hulki, 1951a: 3):

Maddî zevk ve varlığı her şeyin üstünde düşünen bir yeni zaman dünyası içinde çocuk ruhu da çorak kalır. Asri dünyanın kıymet ölçüleri bugün ne kadar değişmiş, asırlardan beri zekânın meydana getirdiği eserler eski itibarını ne kadar kaybetmiştir. Zannedilir ki zekâ faaliyetinin eserini sinema ve oyun mahareti almıştır. Öyle ki bir film yıldızının tatsız aşk maceraları dünya matbuatını çalkalamağa kifayet edebiliyor. En ciddi gazeteler bunları sütunlarına geçirmekte birbirleriyle yarış ediyorlar. Fikir itibardan düştükçe manevî hayatı zenginleştiren kıymetlere karşı alaka azalıyor. Modern dünyanın değerleri payelendirme işinde öyle bir ölçsüzlük görülüyor ki film yıldızlarının en basit hareketleri bile dikkatle gözden geçiriliyor.

“Çocuk ve Aile” isimli makalesinde Hüseyin Hulki, çocukların terbiye meselesinde ailelerin rolü üzerinde, daha çok eksikleri üzerinde durmuştur. Yazar, anne ve babaların çocuklarının sağlığı ve eğitimi ile ilgili konularda hassas oldukları hâlde terbiye konusunda bilimin gösterdiği yolu takip etmedikleri görüşündedir. Guyau’nun bu konudaki fikirlerini aktaran Hulki, muhtelif örneklerle ebeveynlerin terbiye hususunda yaptığı hatalara değinmiştir. Guyau, ailelerin terbiyeden uslu bir çocuk portresini anladıklarını, çocuğa hiçbir özgürlük alanı bırakmadıklarını, onu âdeta bir kukla gibi gördüklerini belirtmiştir. Terbiye, uslu bir çocuk olmayı öğütlemek değil, çocuğun istidadına ve fikrine göre ona fırsat tanıyarak kendini geliştirmenin ve kendisini tanımanın yollarını göstermektir. Ebeveynlerin yaptığı bir diğer büyük hata, çocuklarını kendi arzuları doğrultusunda bir meslek seçimi yapmaya yönlendirmektir. Çocuğun kültür – sanata olan ilgisi veya zevkleri göz ardı edilir. Bir diğer önemli hata ise çocuğu, kendi devrinin terbiyesine göre yetiştirmek arzusudur. Fakat zaman geçtikçe zevk ve fikirler de değişir. Bu yüzden çocuğu eski bir zamana göre değil istikbaldeki bir zamana göre yetiştirmek, en azından kendilerinin aynısını

oluşturmamak, zamanın ruhuna uygun bir fert olmalarına yardımcı olmak gerekir (Hulki, 1952a: 3).

Çocuk terbiyesi ile ilgili bu düşünceleri destekleyen pedagojik yazılar da yine Vakit sütunlarında neşredilmiştir. Çocukların fena yetişmesinin nedenlerini anlatan pedagoji köşesindeki yazılar buna örnek teşkil eder. Hüseyin Hulki'nin makalesiyle benzerlik gösteren bu sebeplere ek olarak şunu ilave etmek gerekir. Çocuk terbiyesinde ailenin yaptığı en önemli hata, dengeyi temin edememektir. Şöyle ki ailenin çocuğu terbiye ederken fazla ceza vermesi çocukta kin, nefret ve kırgınlık duygularının gelişmesine, hiç ceza vermemesi ise şımarık olmasına yol açar. Bunun için orta yol bulunmalıdır (Çocukların Fena Yetişmesine Sebep Olan Belli Başlı Hatalar -1-, 1955: 3). Yine çocuk terbiyesinde çocukları yapmaları/yapmamaları gereken davranışları neden yapıp yapmamaları gerektiği konusunda bilgilendirmek önemlidir. Çocuğa belli şartlar altında tercih hakkı bırakılmalı, ancak bu noktada aşırıya kaçılmamalıdır (Çocukların Fena Yetişmesine Sebep Olan Belli Başlı Hatalar -2-, 1955: 3). Sonuç olarak Vakit sütunlarında yere, zamana, şartlara uygun dengeli ve istikrarlı bir terbiye sistemi, maarifte ideal olarak sunulmuştur.

Hüseyin Hulki, maarifin içtimâî gelişme ve içtimâî nizam açısından ne kadar önemli bir müessese olduğunu “Suç ve Cehalet” başlıklı makalesinde ele almıştır. Yazar, Batı devletlerinin okuma yazma oranlarından istatistikî bilgiler vererek bu ülkelerde maarife daha fazla kıymet verildiğini belirtmiştir. Diktatörlük ve baskı rejimlerinin temeli cehalete dayanır. Bu rejimlerde maarife ehemmiyet de verilmez. Ayrıca bir toplumda cehalet ne kadar yükselirse suç oranı da bir o kadar yükselir. Halkın yarısından fazlasının cahil olduğu toplumlarda demokratik rejim gelişmemiştir. Bu yüzden denilebilir ki kültürel ve siyasî gelişimin temeli maarife dayanmakta olup bunlardan mahrum olan toplumlarda tekâmül hamlesinin gerçekleşmesi de mümkün değildir. Hüseyin Hulki, maarif hayatının genişlemesi ile birlikte kültür sanat terbiyesine olan ihtiyacın da arttığına dikkat çekmiş ve bunların suçları azaltmak için önemli bir vazife gördüğünü belirtmiştir (Hulki, 1952b: 5).

Maarifte hem disiplin hem de terbiye sahalarını ilgilendiren ödül – ceza modeli üzerine de bazı görüşler dile getirilmiştir. Mesela Vakit başyazarı, Avrupa’da okullarda uygulanan dayak cezası üzerinde durmuş ve bunun terbiyedeki öneminden bahsetmiştir. Vakit başyazarının aktardığına göre Avrupa devletlerinin bir kısmında

hâlen dayak cezası vardır. Ancak bu cezanın tatbik metodu aslında cezanın kaldırılmasıyla birdir. Burada dayak cezası öncelikle okul idaresinin kararıyla alınır ve bir tören eşliğinde tatbik edilir. Cezanın uygulama aşamasında öğrenciye ders çalışmasını teşvik edecek alternatif bir ceza teklif edilir. Bu yolla öğrenciye dayak cezasından kurtulacağı bildirilir. Bu sayede öğrenci, çalışmayla dayaktan kurtulabileceğini öğrenmiş olur (Us, 1958d: 1).

Ali Kemali Aksüt, “Bir Terbiye Dersi” başlıklı yazısında ise bir nevi ödüle benzeyen bir terbiye metodunu tanıtmıştır. Aksüt, makalesinde bir öğretmenin, talebesine sürekli övgülerde bulunmak suretiyle onun hırçınlığını aldığını ve daha yumuşak huylu bir yapıya bürünmesine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Burada hedeflenen öğrencinin, kendisine sürekli güzel ve iyi huylu davranışlara sahip olduğu söylendiğinde kendini o tabiatta görmek istemesi ve kötü davranışlardan vazgeçmesini sağlamaktır (Aksüt, 1958a: 1).

Sonuç olarak Vakit gazetesi, maarife yönelik muhtevasında terbiye ve disiplin başta olmak üzere güncel gelişmeleri ele almıştır. Türk maarifinde büyük bir mesele olan öğretmen açığının kapatılması için televizyonun¹⁴⁶ kullanılması fikri de yine bu çerçevede ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sinema ve oyunların, çocuğun terbiyesinde menfi tesirlere sahip olabileceği ifade edilmiştir. Terbiyede ilk merhale olan aile tarafından dengeli bir terbiye sisteminin tatbik edilmesi ve mekteplerde çocuğun kendi hatasını anlayıp yine kendisinin çözüm ürettiği bir terbiye usulünün benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir.

6.3.5. Lisan Dair Görüşler

Vakit gazetesi, kurulduğu tarihten itibaren Türk dilinin tekâmülü yolunda atılan adımları desteklemiştir. Lisan meselesini millî bir dava şeklinde görmüştür. Milliyetçilik düşüncesinde de birinci sırada yer alan dil, milleti oluşturan en önemli unsur olarak sunulmuştur. Bu itibarla Vakit’in muhtevasında lisan, yalnızca bir kültür sanat davası olarak değil milliyetçiliğin ve batılılaşmanın vasıtası ve yapıcısı olarak yer almıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Ali Kemali Aksüt, “Televizyon ve Öğretim” başlıklı yazısında ABD’de henüz tecrübe aşamasında olan bu modelin eğitimde yeni bir inkılabın başlangıcı olacağı kanaatindedir (Aksüt, 1958b: 1).

¹⁴⁷ Vakit gazetesinin lisan verdiği önemi gösteren en önemli vesika, 1951 yılında TDK başkanlığına Hakkı Tarık Us’un seçilmesidir. Vakit’in sahiplerinden olan Tarık Us, 12 Şubat 1951 tarihinde toplanan

Vakit gazetesi, Güneş Dil Teorisi'nden sonra lisanda yeni bir terkihi benimsemiştir. Osmanlıca kelimelerin tasfiye edilmesi hareketi bu terkihin neticesinde yavaşlamıştır. Zira Türkçenin içinde kökleşmiş, hayatın içine girmiş, yalnız şehirlerde değil en ücra yerlerde dahi kullanılan Arapça ve Farsça kökenli Osmanlıca kelimelerin tasfiyesinin Türkçe için olduğu kadar millî birlik için de faydasız olabileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Son yayın devresinde de gazetenin bu düşüncenin arkasında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte lisanda yapılması gereken Türkçenin daha kifayetli bir dil hâle gelmesini sağlamaktır. Bu da yeni Türkçe kelimelerin de içinde bulunduğu geniş bir sözlük oluşturmaktan geçer. Vakit başyazarı da muhtelif yazılarında bu konuya işaret etmiştir. 3 Şubat 1951 (11974) tarihli “Dil Davamız” ve 11 Şubat 1951 (11982) tarihli “Olağanüstü Dil Kurultayı” başlıklı yazıları buna örnektir. Mehmet Asım, bu yazılarında lisan meselesinin, bir millî birlik davası şeklinde görülmesi ve politik tartışmalardan uzak ilmî araştırmalarla yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazar, lisan meselesini ve sözlük ihtiyacını şöyle izah etmiştir (Us, 1951p: 1-2):

Dil bahsinde Atatürk inkılabının hedefi millî birliğimizin temelini teşkil eden manevî kıymetleri yabancı kültürünün esaretinden kurtarmaktır. Arapça ve Farsça dil kaidelerini kaldırmak ve Osmanlıcadan öz Türkçeye gitmek için Türkçe sözlüğündeki kelimeler arasında tasfiye ameliyesine girişmekle ilk büyük merhale aşılmıştır. Maalesef henüz millî dilimizi her türlü medenî ihtiyaçları karşılayacak şekilde zenginleştirecek ve Türkçe ile yabancı diller arasında hudut çizecek bir sözlük yapılamamıştır. Çok partili Demokrat rejimine girdikten sonra dil bahsi etrafında başlayan tartışmalar ile millî birliğimizin sarsılmaması için dil inkılabında da artık bir istikrar devrine girmek ihtiyacı belirmiştir. Dil inkılabında istikrar ise ancak dil kaideleriyle beraber umumî tasvibe mazhar olacak büyük bir sözlük vücuda getirmekle mümkün olur kanaatindeyiz.

Mehmet Asım, dil inkılabı konusunda hâlen ısrarcı olmakla beraber tasfiyeci anlayıştan ziyade hem ihtiyaca yönelik hem de genel kabul görmüş kelimelerin muhafaza edilmesi veya yenilerinin türetilmesi gerektiği görüşündedir. Yazara göre dil inkılapçıları iki zorlukla karşı karşıyadır: bunlardan ilki Osmanlı devrindeki edebiyatın tesiriyle öz Türkçeye tamamen karşı olanlar. İkincisi ise saf bir öz Türkçe için hayatın içine nüfuz eden Osmanlıca kelimeleri bile tasfiye etmek isteyenler. Vakit başyazarı, her iki yaklaşımı da tenkit etmiş ve kültür ihtiyacına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği görüşünü desteklemiştir. Nitekim altıncı dil kurultayında bu

Olağanüstü Dil Kurultayı'nda kurum başkanlığına seçilmiştir (Tarık Us TDK Başkanlığına Seçildi, 1951: 1).

zorlukların aşıldığını, lisan işinin artık daha normal bir istikamette yürütülmeye çalışıldığını belirtmiştir (Us, 1951r: 1).

Dil bahsinde takip edilen bu yola rağmen Mehmet Asım, dil inkılabının esas amacının Türk millî kültürü üzerindeki Arapça ve Farsça tesirini kaldırmak olduğunu belirterek bu konuda TDK'ya önemli görevler düştüğünü ifade etmiştir. Vakıf başyazarı, Lozan ile başlayan süreçte pek çok konuda kısıtlamaların kaldırılarak millî hâkimiyetin tesis edildiği hâlde Türk millî kültürü üzerindeki Arapça ve Farsça kapitülasyonların devam ettiğini, dil inkılabının da bundan dolayı yapıldığını vurgulamıştır. TDK'nın mesuliyetinde yürütülen bu hareket yazar tarafından “dil davası” olarak tanımlanmıştır (Us, 1954p: 1).

Hakkı Süha Gezgın, *Damlalar* köşesinden kaleme aldığı yazıda dil meselesinin ancak aklın ve bilimin ışığında çözülebileceğini belirtmiştir. Yazar, lisan meselesinin çözümü için takip edilmesi gereken yolu şöyle hülâsa etmiştir (Gezgın, 1959: 1):

Dil, canlı bir varlıktır ve her canlı gibi, ömür yolunda değişmelere uğrar. Dünyânın kullandıklarını, ölüp donmuş olsalar bile, sözlüklerimize alırsınız. Fakat çağdaş ilerlemelerden, buluşlardan doğan araç olsun, kavram olsun yeni varlıklara ad koyarken, sözleri öztürkçeden üretiriz.

Bundan daha sağlam, daha faydalı daha akla yakın bir yol düşünülemez. Türkçe kökler çok zengin gömülerdir. İlk karşılaştığımızda biraz yadırgasak da kuşkulamak gerekmez. Söz, kullanış ocağında ısınır. Gerçek sanatçıların elinde yumuşar; cana yakın sesler verir.

Vakıf'ın son yayın devresinde TDK ile Türk matbuatının önemli gazeteci ve fikir adamları arasında bir polemik yaşanmıştır. Mehmet Asım'ın aktardığına göre TDK, Nihat Sami Banarlı ve Peyami Safa'nın dil hakkındaki tenkitlerini kurumun kendisine yönelik bir iftira hareketi olarak algılamıştır. Komünistlerin Türkçeyi özleştirmek bahanesiyle yıpratmaya çalıştığı, buna alet olanların da hata ettiğini söyleyen Peyami Safa, TDK üyeliğinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Mehmet Asım, TDK'nın bu hareketini yanlış bulmuştur. Zira Türkçenin özleştirilmesi vazifesinden sorumlu tek müessese olarak TDK, Peyami Safa ve Nihat Sami Banarlı gibi ilim ve fikir adamlarının katkısına başvurarak özleştirme hareketine güç katması gerekir (Us, 1959b: 1).

Lisana dair bir diğer mesele imlâ ile ilgilidir. Mehmet Asım, Türkçenin imlâsının keşmekeş içinde olduğunu belirtmiş ve ıslah edilmesinin lisan açısından önemine dikkat çekmiştir. Türkçede nasıl okunursa o şekilde yazılan, fonetik esasa göre bir imlâ

kabul edilmiştir. Fakat özellikle yabancı kelimelerin yazılışında hâlen birlik sağlanamamıştır. Farklı dildeki bir kelime, farklı şekillerde yazılmaktadır. Bu yüzden yazar dilin imlâsının tamamen fonetiğe bağlanmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bunun düzeltilmesi için ise yapılması gereken, imlâda ciddî bir inzibat tesis etmektir. Bu da mekteplerde Türkçe hocalarına, mektep dışında ise TDK'ya düşen bir vazifedir. TDK, imlâ kaidelerini denetleme görevini iyi yapar, okullarda da çocuklara doğrusu anlatılırsa bu işte yol kaydedilebilir (Us, 1953t: 1).

Ali Kemali Aksüt, “Dilimizi Koruyalım” başlıklı yazısında lisan imlâ meselesiyle ilgili edip ve fikir adamlarının şikâyetlerini aktarmıştır. Nihat Sami Banarlı, “kelime ve harfleri şivemize uygun olarak okutmak için diğer milletler gibi ezcümle çapraşık dillerini düzgün söyletmek ve okutmak hususunda” ciddî çalışmalar yapan İngilizler gibi dile önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Şükrü Enis ise “yabancı şive ve kelimeler” ile devrik cümle modasından şikâyetçidir. Aksüt de bu şikâyetlere katıldığını belirtmiş ve özellikle kelimelerin yazılışında ve okunuşunda dikkat çekici hataların olduğunu vurgulamıştır. Yazara göre imlâda yaşanan bu karmaşıklığın çözülmesi için başta öğretmenler olmak üzere dil hususunda eksiklikleri gidererek hatasız bir öğretim programına başlanmalıdır (Aksüt, 1959: 1).

Sonuç olarak lisan meselesi, Vakit gazetesinde hâlen tamamlanmayı bekleyen bir inkılap hareketi olarak ele alınmıştır. Lisan tasfiyeci hareket tasvip edilmemekle birlikte hayatın akışı içerisinde ihtiyaç gösteren yeni kelime ve kavramların öz Türkçe olması, dilin sadeleşmesi ve mümkün mertebe özleştirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu hususta TDK'ya düşen vazifeye dikkat çekilmiştir. Bir de özellikle bu dönemde artan imlâ hatalarının önüne geçmek ve yeni türetilmiş kelimeleri dile kazandırmak noktasında öğretmenlere, gazeteci ve fikir adamlarına, hülâsa münevver kesime önemli vazifeler düştüğü vurgulanmıştır.

6.3.6. Kültürel ve Edebî Faaliyetler

Vakit gazetesi, siyasî bir gazete olmasının yanı sıra kültür – sanat hareketlerini millî bir dava olarak ele almış bir gazetedir. Kuruluşundan itibaren bu alanla ilgili tesis ettiği geniş muhteva bunun delilidir. Bu suretle Vakit'i Türk basınında kültür sanata dair nitelikli içerik üreten bir fikir gazetesi hüviyetinde tanımlamak isabetlidir. Son yayın döneminde de kısmen daralmış olan bu içeriğe ayrı bir önem verilmiştir.

Vakit gazetesinin kültürel faaliyetlere dair umumî görüşünü hülâsa eden birkaç yazıdan bahsetmek gerekirse öncelikle Hadi Koçdemir'in 16 Mayıs 1953 tarihli nüshada neşredilen makalesini örnek vermek gerekir. Yazar, kültür sanat faaliyetlerini bir milletin topundan ve tüfeğinden daha önemli olduğunu, millî istikbalin ilim adamları ve sanatkârların eserleriyle tesis edilebileceğini vurgulamıştır. Koçdemir'e göre kültürel faaliyetler millî sınırların dışına çıkmalıdır. Nasıl ki Batı medeniyetleri âlim, filozof ve sanatçıları vasıtasıyla kendini tanıtıyor ve sanatın muhtelif alanlarının kendi ismiyle anılmasını sağlıyorsa Türk medeniyetinin de bunu yapması gerekir. Tarihî birikim ve tecrübe buna elverişlidir. Fakat bunun için her şeyden önce devlet desteğine ihtiyaç vardır. Bu vesileyle yazar, Belediyenin konservatuar için tahsis ettiği 80 bin liralık mütevazî bütçeyi tenkit etmiş, bununla dışarıya açılmanın mümkün olmadığını belirtmiştir (Koçdemir, 1953a: 3).

Bir diğer önemli yazı kültürün tarifi, gayesi ve özellikleri ile ilgilidir. 10 Şubat 1959 (12654) tarihli nüshada imzasız neşredilen “Kültür” başlıklı makale, kavramla alakalı bu konulara cevap vermektedir. Kültür mefhumu, insanı mükemmel bir varlığa dönüştürme hedefi olan hayatın içindeki maddî ve manevî bilgi birikimidir. Fikrî tekâmülün kendisi olan kültür, düşünme eyleminin bir neticesidir. Çünkü her şey düşünmekle başlar. Bu yüzden kültürün gayesi de insanın düşünerek kendini, çevresini, iyiyi kötüyü tanımasıyla bir şahsiyet tesis etmektir. Şahsiyet, insana dair ferdî hususiyetlerin bir tezahürüdür. İnsan olmaktan kaynaklanan farklılıklardan doğan fitrî şahsiyet ferdiyete benzer. Hakikî şahsiyet ise ondan ayrı gelişir ve kültür gibi devamlı surette gayret ve dikkat gerektirir. Ona ulaşabilmek için belirli bir tecrübeye ve olgunluğa ihtiyaç vardır. Bu itibarla “kendi kendisini terbiye eden bir adam da, kültürü ile, onun yardımı ile hakikî şahsiyetini” bulur. Bu yüzden kültür insana şahsiyet kazandırma gayesine matuf bir kavramdır (Kültür, 1959: 3). Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere kültür çok geniş bir kavram olmakla beraber insanı diğer canlılardan ayıran maddî ve manevî birikimin, tarihî tecrübelerin bir tezahürüdür. Vakit gazetesi, kültürü bu şekilde anlayan bir muhteva ile neşredilmiştir.

Vakit gazetesinin son yayın devrinde üzerinde sıklıkla durulan önemli ve güncel meseleleri de ihtiva eden kültürel ve edebî faaliyetleri 5 ayrı başlık altında tasnif edilebilir: edebî tefrikalar, hikâye, musiki, sinema ve hatırat. Bu başlıklar, bu devre

has önemli konulardır. Bunların dışında da bu sahaya dair yazılar, haberler neşredilmiştir.

6.3.6.1. Edebî tefrikalar

Vakit gazetesi, roman başta olmak üzere bu dönemde de edebî tefrikalara ayrı bir önem vermiştir. Bu dönemde neşredilen edebî tefrikalar, daha çok tercümelerden ve genç yazarların eserlerinden oluşmakta olup aşk ve macera teması ön plandadır. Bu yüzden bu dönemki tefrikalarda edebî estetik kaygısı düşmüştür. İmzasız neşredilen pek çok tefrikalara da yer verilmiştir. Bazıları forma¹⁴⁸ halinde tefrika edilmiştir.

Bu dönemde özellikle tarihî tefrikaların sayısında önemli bir artış olmuştur:

- II. Dünya Savaşından konusunu alan “Bismark Zırhlısı Nasıl Batırıldı?” başlıklı tefrika, bu minvalde neşredilmiştir.
- H. Hilmi Uluğ, 1952 yılının Ağustos ve Eylül aylarında “İstiklâl Savaşında Sinop” başlığı ile tarihî bir tefrika neşretmiştir.
- Enver Behnan Şapolyo, 1 Kasım 1952 (12606) tarihinde başlayan “Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası” başlığıyla tarihî bir tefrika kaleme almıştır.

Vakit gazetesi, kültürel ve edebî muhtevasını biraz da güncel gelişmelere göre şekillendirmiştir. 1952 yılında önce İran’da ardından Mısır’da başlayan içtimâî hareketler, siyasî hadiseler dünya gündemini Kore’den Ortadoğu’ya çevirmiştir. “Ortadoğu’da Siyasî Cinayetler” başlıklı Serge Fliegers imzalı siyasî tefrika, Temmuz 1952’de başlamış ve Adnan Samih tarafından tercüme edilmiştir.

Vakit gazetesi, bu yayın devresinin sonuna doğru daha önce neşrettiği edebî tefrikaları yeniden yayınlamıştır. Mesela Sadri Etem Ertem’in “Yol Arkadaşları” romanı 15 Şubat 1957 (11941) tarihinden itibaren yeniden tefrika edilmeye

¹⁴⁸ Forma hâlinde tefrika edilen eserlerle ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz: Hüseyin Kâzım Kadri’nin “Kabahat Müslümanlıkta Değil, Müslümanlardadır” başlıklı içtimâî deneme. O devre, irtica meselesinin çok konuşulduğu bir dönemdir. Tarikatların muhtelif uygulamalarını tenkit eden bu eser, aynı zamanda Vakit’in bu konudaki duruşunu göstermesi bakımından da önem arz etmektedir. 8 Nisan 1952’de (12399) ilk tefrika neşredilmiştir.

28 Nisan 1952 (12419) tarihinde forma halinde iki yeni tefrika neşredilmiştir. İlki Ahmet Mithat Efendi’nin “İzmit Körfezinde Bir Gezinti” isimli röportajıdır. İkincisi ise “Yıldız Sarayında Bir Papaz” başlığını taşıyan tefrikadır. İmzasız neşredilen tefrika Abdülhamit devrinde sarayda bulunan bir papazı ve intibalarını konu edinir.

başlamıştır. Yine aynı şekilde Alexandr Dumas Pere imzalı “Kadınlar Savaşı” romanı 17 Şubat 1957 (11943) tarihinde yeniden tefrika edilmeye başlamıştır.

Son yayın devresinde neşredilen bazı önemli tefrikalar kronolojik olarak şu şekildedir:

- Naci Sadullah Danış, *Kurtuluşun Romanı*. 8 Şubat 1951 (11979) – 14 Ağustos 1951 (12164) arasında toplam 179 tefrika ile neşredilmiştir.

- Vedat Pekgirgin, *Bu Şehrin Altı*. 2 Nisan 1951 (12032) – 27 Haziran 1951 (12118) arasında neşredilmiştir.

- Oktay Verel, *Mazimi İstemiyorum*. 1 Mayıs 1951 (12061) – 13 Haziran 1951 (12104) arasında toplam 33 tefrika ile neşredilmiştir.

- Maurice Dekobra, *Shanghai'da Balayı*. Tercüme: Hikmet Hikây. 28 Haziran 1951 (12119) – 10 Kasım 1951 (12249) arasında toplam 130 tefrika ile neşredilmiştir.

- Nuri Özkan, *Alacakaranlıkta Aşk*. 16 Ağustos 1951 (12166) – 24 Aralık 1951 (12293) arasında toplam 128 tefrika ile neşredilmiştir.

- Reşat Enis, *Yol Geçen Hanı*. 10 Kasım 1951 (12249) – 30 Mart 1952 (12390) arasında toplam 129 tefrika ile neşredilmiştir.

- Pierre Valolagne, *Bir Taş, İki Taş*. Çeviren: Hikmet Hikây. 11 Kasım 1951 (12250) – 7 Ocak 1952 (12307) arasında toplam 57 tefrika ile neşredilmiştir.

- Nuri Özkan, *Alevlenen Sevgi*. 25 Aralık 1951 (12294) – 11 Ocak 1952 (12311) arasında tefrika edilmiştir.¹⁴⁹

- Maurice Dekobra, *Cehennem Adam Almıyor*. 2 Ocak 1952 (12302) - 11 Ocak 1952 (12311) arasında tefrika edilmiştir.¹⁵⁰

- Annie de Mytho, *İhtiras*. 31 Mart 1952 (12391) – 16 Nisan 1952 (12407) arasında toplam 17 tefrika ile neşredilmiştir.

- Conan Doyle, *Gizli Cemiyet*. Tercüme: Hikmet Hikây. 28 Nisan 1952 (12419) – 14 Temmuz 1952 (12494) tarihleri arasında toplam 76 tefrika ile neşredilmiştir.

¹⁴⁹ Bu tefrika, tamamlanamamış ve yarıda kesilmiştir. Gazetenin 12 Ocak 1952 (12312) tarihinde 4 sayfaya düşmesi nedeniyle son tefrika 11 Ocak 1952’de (12311) neşredilmiştir.

¹⁵⁰ Bu tefrika, tamamlanamamış ve yarıda kesilmiştir. Gazetenin 12 Ocak 1952 (12312) tarihinde 4 sayfaya düşmesi nedeniyle son tefrika 11 Ocak 1952’de (12311) neşredilmiştir.

- İmzasız, *Korkunç Muamma*. Tercüme: Vedia Tem. 15 Eylül 1952 (12553) – 10 Kasım 1952 (12615) arasında toplam 53 tefrika ile neşredilmiştir.
- Frank Yerby, *Dişi Kasırğa*. Mütercimi: L. Y. 1 Kasım 1952 (12606) – 5 Aralık 1952 (12632) arasında toplamda 30 tefrika ile neşredilmiştir.
- Jonathan Latimer, *Morgdaki Kadın*. Çeviren: S. Y. 1 Kasım 1952 (12606) – 29 Kasım 1952 (12632) arasında 25 tefrika ile neşredilmiştir.
- İmzasız, *Ölüm Kalesi*. Nakleden: A. B. 16 Kasım 1952 (12620) – 1 Nisan 1953 (17749) arasında toplam 125 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mithat Kanık, *Maçka Cinayeti*. 16 Kasım 1952 (12620) – 10 Şubat 1953 (12699) arasında toplam 87 tefrika ile neşredilmiştir.
- Hâmid Emin, *Korkusuz Kaptan*. 30 Kasım 1952 (12633) – 20 Ocak 1953 (12678) arasında toplam 50 tefrika ile neşredilmiştir.
- Alexandr Duma Per, *Kadınlar Savaşı*. 5 Ocak 1953 (12564) – 27 Haziran 1953 (17833) arasında toplam 123 tefrika ile neşredilmiştir.
- Şekip Gündüz, *(Cinayetlerin Romanı) İpsala Cinayeti* 2 Şubat 1953 (12691) – 28 Şubat 1953 (12717) arasında 25 tefrika ile *(Cinayetlerin Romanı) Çiflikteki Cinayet*, 1 Mart 1953 (12718) – 6 Mart 1953 (12723) arası 5 tefrika toplam 31 tefrikayla neşredilmiştir.
- İmzasız, *9'uncu Şarl'ın Kanlı Saltanatı*. Çeviren: Hakkı Süha Gezgin. 23 Mart 1953 (17740) – 2 Temmuz 1953 (17837) arasında toplam 98 tefrika ile neşredilmiştir.
- İmzasız, *İntikam Fırtınası*. Çeviren: H. K. 23 Mart 1953 (17740) – 19 Ekim 1953 (17943) arasında toplam 186 tefrika ile neşredilmiştir.
- Georges Ohnet, *Bir Amerikan Aşkı*. Çeviren: Hikmet Hikây. 3 Temmuz 1953 (17838) – 9 Ekim 1953 (17933) arasında toplam 87 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mahmut Yesari, *Çulluk*. 2 Mayıs 1954 (10936) – 2 Kasım 1954 (18315) arasında toplam 163 tefrika ile neşredilmiştir.
- Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, *Battalgazi*. 2 Mayıs 1954 (10936) – 19 Haziran 1954 (10982) arasında toplam 41 tefrika ile neşredilmiştir.

- Feridun Sırmalı, *Ölmeyen Mazi*. 2 Mayıs 1954 (10936) – 3 Kasım 1954 (10979) arasında toplam 138 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ayten İkiz, *Aşka Dönen Yol*. 17 Haziran 1954 (10980) – 15 Temmuz 1954 (11008) arasında 28 tefrika ile neşredilmiştir.
- Aysel Kant, *Kaderin Çağırışı*. 27 Haziran 1954 (10990) – 5 Ekim 1954 (11087) arasında toplam 98 tefrika ile neşredilmiştir.
- S. S. Van Dayn, *Bu Kadın Katil Değil*. Nakleden: Ömer Fehmi. 16 Temmuz 1954 (11009) – 3 Kasım 1954 (18316) arasında toplam 99 tefrika ile neşredilmiştir.
- Ayten İkiz, *Çılgın Gönüller*. 22 Ekim 1954 (11104) – 24 Kasım 1954 (18337) arasında toplam 33 tefrika ile neşredilmiştir.
- Jack London, *Şikago Haydutları*. Çeviri: M. G. 5 Kasım 1954 (18318) – 22 Aralık 1954 (18365) arasında toplam 43 tefrika ile neşredilmiştir.
- Andre Moruva, *Artiköller Adasına Seyahat*. Çeviren: M. R. 17 Kasım 1954 (18330) – 23 Aralık 1954 (18366) arasında toplam 30 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mariech, *Beyaz Çöl*. Çeviren: Mithat Kanık. 24 Kasım 1954 (18337) – 7 Haziran 1955 (18530) arasında toplam 136 tefrika ile neşredilmiştir.
- Oktay Pozan, *yeşil Gözlü Kız*. 25 Kasım 1954 (18338) – 25 Aralık 1954 (18368) arasında toplam 31 tefrika ile neşredilmiştir.
- Peter Bolt, *Kadınsız Memleket*. 23 Aralık 1954 (18366) – 23 Mart 1955 (18456) arasında toplam 85 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mişel Zevako, *Ragastanın Oğlu*. 1 Ocak 1955 (18375) – 15 Kasım 1955 (18688) arasında toplam 308 tefrika ile neşredilmiştir.
- K. Hallande, *Kenyon Dale*. Çeviren: H. Kosova. 8 Haziran 1955 (19531) – 19 Kasım 1955 (18962) arasında toplam 160 tefrika ile neşredilmiştir.
- Mişel Zevako, *Serseriler Yatağı*. 16 Kasım 1955 (18689) – 5 Eylül 1956 (19878) arasında toplam 292 tefrika ile neşredilmiştir.
- Louiz Bramfield, *Bombay Geceleri*. Çeviren: Kemal İren. 20 Kasım 1955 (18693) – 14 Ağustos 1956 (19856) arasında toplam 263 tefrika ile neşredilmiştir.

•Moris Pöhar, *Gün Doğarken*. Çeviren: Nuri Özkan. 29 Ocak 1956 (18763) – 24 Mart 1956 (18818) arasında toplam 56 tefrika ile neşredilmiştir.

•Patricia Wentvord, *Mezardan Dönen Kadın*. Çeviren: Nuri Özkan. 7 Haziran 1956 (18891) – 30 Ekim 1956 (11833) arasında toplam 117 tefrika ile neşredilmiştir.

•Hug Valpol, *Deniz Kulesi*. Çeviren: N. Süleyman Eboğlu. 15 Ağustos 1956 (19857) – 30 Nisan 1957 (12015) arasında toplam 200 tefrika ile neşredilmiştir.

•Sadri Sema, *Kara Yazı*. 2 Kasım 1956 (11836) – 1 Aralık 1956 (11865) arasında toplam 29 tefrika olarak neşredilmiştir.

•İlhan Başçı, *Teodora*. 24 Aralık 1956 (11888) – 16 Şubat 1957 (11942) arasında toplamda 51 tefrika ile neşredilmiştir.

•İlhan Başçı, *Valevska ve Napolyon*. 20 Şubat 1957 (11946) – 21 Mart 1957 (11975) arasında toplamda 27 tefrika ile neşredilmiştir.

•Jorj Tuduz, *Çılgın Adam*. Çeviren: Nuri Özkan. 7 Mayıs 1957 (12020) – 21 Eylül 1957 (12154) arasında toplamda 93 tefrika ile neşredilmiştir.

•Edgar Wallas, *Hangisi?*. Çeviren: Cemil Nejat. 20 Ekim 1957 (12183) – 12 Nisan 1958 (12357) arasında toplam 147 tefrika ile neşredilmiştir.

•İlhan Başçı, *Cinayet Var*. 8 Mart 1958 (12322) – 1 Mayıs 1958 (12374) arasında toplam 49 tefrika ile neşredilmiştir.

•Ayten Başçı, *Aşk Ölmez*. 9 Mart 1958 (12323) – 16 Haziran 1958 (12420) arasında toplam 94 tefrika ile neşredilmiştir.

•Müfit Meço, *Kaderin Oyuncağı*. 2 Mayıs 1958 (12375) – 21 Haziran 1958 (12425) arasında toplam 51 tefrika ile neşredilmiştir.

•Ayten Başçı, *Büyük Yalan*. 24 Aralık 1958 (12606) – 30 Ocak 1959 (12643) arasında toplam 37 tefrika ile neşredilmiştir.

6.3.6.2. Hikâye

Vakit gazetesi, özellikle Kurun devrinden sonra hikâye için ayrı bir köşe açmıştır. Hemen her gün imzalı veya imzasız bir hikâye yayınlama politikası son yayın döneminde de devam etmiştir. Her dönem olduğu gibi bu dönemde de bazı yazarların

ön plana çıktığı görülmektedir. Bu dönemde hikâyeye dair ön plana çıkan muhteva şu şekilde tanıtılabilir:

Necdet Rüştü Efe, “Hacı Ağa İstanbul’da” başlığıyla uzun bir manzum hikâyeye tefrika etmiştir. Necdet Rüştü Efe (1952: 3) ayrıca “Hayalimdeki Kadın” başlıklı manzum hikâyesini 6 Şubat 1951 (11977) tarihli nüshada neşretmiştir. “Her Pazartesi Manzum Hikâyeye” başlığı ile gazete, edebî ve kültürel muhtevasına yeni bir katkıda bulunmuştur.

1950’li yılların başlarında hikâyeler, genellikle iç sayfalarda imzasız bir şekilde neşredilmiştir. Bu yıllarda gazetenin uzun süre neşriyat müdürlüğünü yapan Reşat Enis Aygen, faal bir hikâyeye yazarıdır. Kısa hikâyeleriyle bu sütunda pek çok hikâyeye neşretmiştir. “Sokak Adamı”, “Gecekondu”, “Yeşil Gözlü Kız”, “Bahçıvanın Karısı” başlıklı hikâyeler bazı örneklerdir.

Bu yayın devresinde hikâyeleriyle gazeteye katkı sağlayan yazarların isimleri sırasıyla şu şekildedir: A. Rıza Oktay, Oktay Sananoğlu, İ. Hakkı Tezel, İlhan Başçı, Ali Sema Aydoğdu, Ahmet Mithat, Zuhale Eller, Oğuz Şenemre, Sabahat Ezher Köprülü, M. Fatma Ülsever, Melahat Demirkök, Vefik Tura, Memduh Şevket Esenal, Ayten İkiz, Saip Aykut, Reşit Özözgen. Bu isimler arasında Sabahat Ezher Köprülü başta olmak üzere sırasıyla İlhan Başçı, Ali Sema Aydoğdu, M. Fatma Ülsever ve Ayten İkiz süreklilik bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu yazarlar belli zaman aralıklarında sürekli hikâyeye neşretmişlerdir. Bunun yanı sıra gazetenin bir dönem önemli yazarlarından olan Sadri Sema’nın da uzun hikâyeleri neşredilmiştir.

Bu devrede dünya edebiyatından pek çok eser de tercüme edilmiştir. Faruk Mirgün, S. Orhan, ve Mecdi Gerçeker¹⁵¹ Vakıf’ın bu yayın devresinde edebî hikâyeye tercümelerinde faal isimler arasında yer almıştır.

6.3.6.3. Musiki

Vakıf gazetesinde kültür sanat muhtevası içerisinde musikinın ayrı bir yeri olmuştur. Son yayın devresinde musikiye ait büyük meseleler ve tartışmalar gazeteye yansımaya da musiki zevkinin gelişmesi adına bazı önemli yazılara yer verilmiştir.

¹⁵¹ Mecdi Gerçeker, iç sayfalarda “Dünya Edebiyatından Seçilmiş Hikâyeler” başlığı ile pek çok yabancı eseri tercüme ve tefrika etmiştir.

Hakkı Süha Gezgin, her dönemki gibi bu devrede de musikiyle ilgili yazıların önemli bir kısmını kaleme almıştır.

Kitle haberleşme vasıtalarının yaygınlaşması, sanat faaliyetlerinin yaygınlaşması ve gelişmesi için önemli bir vazife üstlenir. Gazeteler bu işin fikrî tarafını üstlenirken radyo ve televizyon da ses ve görüntü aktarma özelliklerinden dolayı göze ve kulağa hitap eder. Hakkı Süha Gezgin, musikiyle ilgili yazılarında bu noktaya dikkat çekmiş ve İstanbul Radyosu’nu kaliteli musikiye yer vermemesi nedeniyle tenkit etmiştir. Gezgin’e göre radyo yayını, herkese hitap eden bir vasıta olduğu için muhtemel tepkilere hazırlıklı olmak gerekir. Musikişinaslara ait güzel eserlere yer verilmemesi ve mikrofonun tecrübesiz kişilere emanet edilmesi, radyoyu idare edenlerin büyük bir hatasıdır (Gezgin, 1951d: 1). Yazar, musiki tarihinde saray ve konakların musiki topluluklarını himaye ettiğini belirtmiş ve çağdaş dönemde bu vazifeyi radyonun üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Radyonun musikinin gelişmesi adına genç yeteneklere de şans tanınması lazımdır. Gezgin, şu satırlarla radyodan beklentisini anlatmıştır (Gezgin, 1951e: 1):

Memleketin musiki zevkini yükseltmek, istidatlarını desteklemek, bugün radyolarımıza düşen bir borçtur. Fakat ne yazık ki onu, amatörlerle karşı kapılarını kapamış görüyoruz. Bu mikrofon kıskançlığı, hangi küçük endişelerden doğuyor? Niçin bizim gibi kendilerinin de pekâlâ bildikleri ve hususî meclislerde hayran olduklarını söyledikleri amatör sanatkârlarımıza radyo yolunu tıkalı tutuyorlar?

Hakkı Süha Gezgin, “Yıkılan Musiki” başlıklı yazısında da radyo idaresinden şikâyet etmiştir. Devrin büyük musikişinasları, eserlerini başka bir hâl içinde yeniden yazarlarmış. Fakat bu sanatkârların nağme oluşturmaktaki ustalığı ve yeteneği bu işe elverişlidir. Oysa radyoda bazı eserlere kendi sesleriyle yeni bir hâl vermeye çalışan sanatkârlar, ses ve ahengi yakalayamadıkları için musikiyi “şamar oğlanına” çevirmektedirler. Hakkı Süha, radyonun bu gibi musikiye zarar veren kişilere tepkisiz kalışını tenkit etmiştir (Gezgin, 1954b: 1-2).

Musikinin niteliği, tarifi ve tesirleri üzerine de muhtelif yazılar neşredilmiştir. Mesela Cemal Özgen imzalı “Musiki ve İnsan Ruhuna Tesirleri” başlıklı yazı bu konuda dikkat çeken örneklerden biridir. Özgen, makalesinde musikinin insan ruhunun derinliklerinde güzel duyguların oluşmasını sağladığını belirtmiştir. Musiki, insanın acılarını hafifleten, neşelerine neşe katan, sanat zevkinin yanında dinî inanışların güçlenmesinde de büyük tesirlere sahip olan bir sanat dalıdır. Cemal

Özgen, musikinın tesirini anlattıktan sonra musikişinasların icra ettikleri sanat ile musiki tarihinde ve sanat dünyasında müstesna bir yere sahip oldukları görüşündedir. Batı olsun Doğu olsun musiki sanatkârları, “musikinın tatlı nağmelerini ahenkleştiren, onlara renk ve hayat” veren şahsiyetlerdir (Özgen, 1952: 3). Yazar bu makalesiyle musikiyi bir bütün olarak ele almış ve yalnızca insan ruhu üzerindeki müspet tezahürlerine odaklanmıştır.

Konservatuar, Türk musikisinin ilmî tetkiklerle gelişmesini sağlayan ve genç nesillere musiki eğitimi veren önemli bir kurumdur. Hâdi Koçdemir (1953b: 3), “Konservatuarın Türk Musikisi Bölümü Mutlak Bir Hezimete Gitmektedir” başlığıyla iki seri makale kaleme almış ve önemli eleştirilerde bulunmuştur. Yazara göre konservatuar ilmî kurul üyelerinin seçiminde ciddî bir hizipleşme vardır. Bu hizipler, Türk musikisine büyük katkılar veren musikişinasların yerine kendi kadrolarını doldurma plânı içindedir. Sırf kendi tanıdığı diye nitelik sahibi kişilerin kurullardan uzaklaştırılması, Türk musikisine ve dolaylı olarak millî kültüre büyük zarar verir. Yazar, konservatuarın “doktorlar saltanatından” kurtarılması ve işinin ehli kişilere bırakılması gerektiğini belirtmiştir (Koçdemir, 1953c: 3).

Vakit gazetesi, kültürde Batılılaşma hususunda musikiyi ayrı bir yere koymuştur. Özellikle Hakkı Süha Gezgin, gazetenin önemli bir yazarı olarak Türk musikisinin Batı musikisinden daha zengin olduğunu her fırsatta vurgulamıştır. Atatürk inkılapçılığının Türk musikisini mutlak surette terk etmek olmadığını belirten yazar, Batı ile Türk musikisi arasında bir telifi de çok zor görmüştür. Gezgin, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde izah etmiştir (Gezgin, 1955: 1):

Musiki, dil gibi, millî bir varlıktır. Nasıl Türkçemizi bırakıp başka bir dil kullanmak aklımızdan geçmezse, musikimizi değiştirmek de inkılap sayılmaz. Ses, perde, makam, usul bakımından Türk musikisi, batıninkinden daha zengindir. Mimarisinde değişiklik yapmak istersek, asli seciyesini bozmadan buna çalışırız. Eserlerimizi (orkestra) 'ya koymak, çok sesli hale getirmek kolay değil. Ancak, her iki musikide derin ve geniş bilgisi bulunan ilhamlı bir dahi, bu işi yapabilir.

Sonuç olarak Vakit gazetesinde musiki, millî bir kültür davası olarak görülmüştür. Batı musikisinden daha üstün bir noktadadır. Son yayın devresinde radyonun musiki zevkini geliştirmede bilakis onu bozduğu, konservatuarın da yeniden ıslah edilerek liyakat sahibi kişilere emanet edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

6.3.6.4. Sinema

Gelişen teknolojiyle beraber Türkiye’de de sinema sanatı canlanmaya başlamıştır. Fakat Türk sineması, Vakit’in son devresinde oldukça mütevazı bütçeler ile çekilen filmlerden oluşmakta, zengin ve iyi bir oyuncu kadrosundan mahrum bir vaziyette bulunmaktadır. Bu yüzden sinema ile ilgili muhteva belli konularla ilgili düşünce, gözlem ve tespitlerden ibarettir.

Hakkı Süha Gezgin (1951f: 1), 1950’li yıllardaki Türk sinemasının henüz emekleme devresinde olduğu düşüncesindedir. Kısmî imkânlarla “mahallî rengi” kayıt altına alan eğlence temalı filmler çekilebilir. Fakat “büyük mevzuları” konu edinmemelidir. Yazar, “İstanbul’un Fethi” isimli film için de bu değerlendirmeyi yapmıştır. Zira böyle bir filmi çekebilmek sinemanın o devirdeki şartlarıyla mümkün değildir. Yalnızca kostüm işi bile bu alan için ayrılan parayı karşılayamaz. Bu yüzden yüksek beceri ve yeterlilik gerektiren konulara dair filmler çekilmemelidir (Gezgin, 1951f: 1). Gezgin (1951g: 1), bunun sebebini şu satırlarında açıklamıştır:

“İstanbul’un fethi gibi dünyanın manevî şeklini değiştiren azametli bir olay, gönlümüzün mihrabıdır. Onun her anına, dünya tarihçileri birer altın yaprak bağışlamıştır. Hatta Bizans müverrihleri bile, hayranlıklarını saklamaya çalışmazlar. Böyle bir cihangirliğin tarihlerden yere indirilmesi kolay mı? Hangi teknik, hangi sermaye ile bu işe girişmek cüretini kendimizde bulduk?”

Hüseyin Hulki, “Sinema ve Yerli Filmler” başlıklı makalesinde önce sinemanın tarihine dair bilgiler verdikten sonra iyi bir film için gerekli şartları tetkik etmiştir. Yazara göre sinema, her şeyden önce muhtelif vasıtaları gerektiren bir teknik işidir. Bunun dışında pek çok yan unsur (kostüm, terzi, renk, ışık, dekor vb.) vardır. Bu yüzden “kolektif bir sanattır”. Sinemada üç aslî unsur vardır: teknik, rejisör ve aktör. Hüseyin Hulki’ye göre yerli filmler, teknik ve sanat alanında sürekli yeniliklerle gelişen sinema ile mukayese edildiğinde oldukça yetersizdir. Bunun yanı sıra bu sanat önemli bir sermaye gerektirir. Sinemanın doğup geliştiği memleketlerdeki teknik imkânlar ve maddî şartlar geniştir. Yazar, şüphesiz bunlar olmadan da film çekilebileceğini fakat amatörce bir iş olacağını ifade etmiştir. Mesela filmdeki üç asli unsurun da eksiklikleri olduğunda kaliteli bir film üretmek zor olur (Hulki, 1951b: 3). Özetle Hulki de Gezgin gibi henüz Türk sinemasının kat etmesi gereken çok yolunun olduğu kanaatini desteklemiştir.

Hüseyin Hulki, bir başka yazısında sinemanın halk terbiyesinde oynadığı rolü tetkik etmiştir. Esasında teknik kapasitesi ve hedef kitlesi bakımından sinema, edebiyattan çok daha geniş bir tesir sahasına sahiptir. Fakat sinema, o devirdeki diğer sanat hareketleri gibi ticarî kaygıyı ön planda tutmaktadır. Avrupa ve ABD’de sinema tekniğine yönelik ilerlemeler olmasına rağmen yapılan filmlerin önemli bir kısmı “fikir ve estetiği ikinci plana” atmaktadır. Dolayısıyla sanat filmlerinin sayısı gittikçe azalmaktadır. Sinema, esas gayesinden uzaklaşma eğiliminde olup halk terbiyesini müspet yönde etkilemekten de uzaklaşmaktadır. Hulki’ye göre bunun en önemli sebebi zamanın maddiyat hedefli bozulmuş telakkileridir (Hulki, 1952c: 3).

Vakit’in son yayın döneminde “Türk Filmciliği” başlığı altında film tahlilleri ve röportaj yazıları neşreden Ümit Utku, 22 Mart 1954 (10895) tarihli nüshada neşredilen bir röportajında Türk filmciliği hakkında da düşüncelerini aktarmıştır. Utku’ya göre özellikle son bir iki yılda Türk filmciliği gelişme kaydetmiş, film yapım şirketleri çoğalarak rekabet artmıştır. Devrin genç oyuncularından Hüsnü Kara da röportajda filmciliğin gelişmesi için az da olsa Avrupa’dan film ithal edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ümit Utku, “Nasreddin Hoca” filmini tahlil ettiği yazısında ise filmi teknik açıdan yetersiz, fakat oyunculuklar bakımından vasatın üstünde gördüğünü ifade etmiştir (Utku, 1954: 2).

Mehmet Asım da sinemanın özellikle Batıda önemli gelişmeler kaydettiğine dikkat çekmiştir. Büyükşehirlerde halkın bir ihtiyacı hâline gelmiştir. Buna paralel olarak sinema salonları ve filmlere ayrılan sermayeler de artmıştır. Bununla beraber ABD, İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerde sinema sektörü, televizyonun yaygınlaşmasıyla beraber tehlike altına girmiştir. Çünkü televizyon da tıpkı radyo gibi her evde bulunabilen ve sinemada seyredilebilen görüntüleri izleme imkânı veren bir vasıtaadır. Bahsi geçen Batılı devletlerde çok sayıda sinema salonunun kapandığını dile getiren Vakit başyazarı, buna rağmen sinemanın hâlen geniş kitleleri çekebilme özelliğine sahip olduğu için tamamen kalkmayacak bir saha olduğu görüşünü belirtmiştir (Us, 1958e: 1).

Vakit gazetesi, 1950’li yıllarda sinemaya dair geniş bir muhteva hazırlamıştır. Batı sineması, özellikle Hollywood’la ilgili haberler bu dönemde yoğunluktadır. Fakat bunlar daha çok sinema oyuncularının hayatlarına odaklanan magazin muhtevasından ibarettir. Türk sineması yeni yeni gelişmekte olup büyük sermaye gerektiren film

yapımları için maddî şartlar yetersiz, ihtisaslaşmış kadrodan mahrumdur. Bununla beraber her yeni filmin eskiye nazaran biraz daha iyileşme gösterdiğine dikkat çekilmiştir.

6.3.6.5. Hatırat

Son yayın döneminde neşredilen hatıratlar, daha çok önemli siyasî ve tarihî hadiselerle aittir. Bu devirde neşredilen bazı önemli hatıratlar şu şekildedir:

- Mahmut Necmettin Deliorman, “Razgırat Mezarlık Hadisesi ve Bulgar Mezalimi” başlığı altında tarihî bir tefrika neşretmiştir. Hatırat niteliği de taşıyan eser önemli bir vesika niteliğindedir.

- Emekli Büyükelçi Rıdvanbeyoğlu Hüsrev Gerede’nin (1952) daha sonra Vakıf basımevi tarafından da neşredilen “Siyasî Hatıralarım” başlığını taşıyan hatıratı forma halinde tefrika edilmiştir. İlk yazı, 29 Şubat 1952 (12360) tarihli nüshada neşredilmiştir.

- Bursa Eski Milletvekili Emin Erkul, 1954 yılında “Millî Mücadele Hatıraları” ismini taşıyan hatıratını neşretmiştir. Bu eserde daha sonra Zeus Kitabevi tarafından “Op. Dr. Emin Erkul’un Millî Mücadele Anıları” ismiyle neşredilmiştir (Erkul, 2011).

- Mehmet Asım Us (1956h: 3), aynı adı taşıyan kitabı “Gördüklerim Duyduklarım Duygularım” isimli hatıratını Vakıf sütunlarında tefrika etmiştir. Bu eser, 13 Eylül 1956 (19886) ve 12 Şubat 1957 (11938) arasında toplamda 144 tefrika olarak neşredilmiştir.

7. SONUÇ

Vakit gazetesi, yarım asra yaklaşan neşriyat hayatıyla Türk basın tarihinde kendisine mahsus önemli bir yerin sahibi olmuştur. 22 Ekim 1917 – 28 Ağustos 1959 tarihleri arasında günlük olarak neşredilen gazete bu tarihten sonra aylık ve haftalık olarak yayınlanmıştır. 1961 yılında yeniden günlük yayınlarına başlamış fakat bu da uzun ömürlü olmamıştır. Bu tarihten sonra haftalık, iki haftalık ve aylık olarak çıkan gazetenin, 1966 ve 1967 tarihlerinde yalnızca birer sayısı çıkmış ve akabinde yayın hayatı son bulmuştur. Bu çalışmada Vakit gazetesinin kuruluşundan günlük yayın hayatının son bulduğu 28 Ağustos 1959 tarihine kadarki süreç ele alınmıştır.

Vakit gazetesi, günlük siyasî bir fikir gazetesidir. Bu çalışmada Vakit gazetesinin Türk basın tarihindeki yeri ve değişiminin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu suretle öncelikle gazete hakkındaki çalışmalar incelenmiş ve ardından gazete nüshaları tarih sırasına uygun bir şekilde ele alınarak tahlil edilmiştir. Çalışmada Vakit gazetesi, hem tasvirî yönden hem de tahlilî yönden ele alınıp değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Hem gazete muhtevası hem de daha önceki “Vakit gazetesi çalışmaları” rehberliğinde gazete, daha geniş bir şekilde tanıtılmıştır. Gazetenin muhtevası, sosyolog Cavit Orhan Tütengil’in gazete ve dergileri inceleme metodunda belirlenen maddeler dikkate alınarak tahlil edilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünden de hatırlanacağı üzere Vakit gazetesi, neşriyat hayatı boyunca milliyetçilik ve batıcılık fikirlerini takip etmiştir. Gazete muhtevası da bu iki fikir çerçevesinde incelenmiştir. Vakit, imparatorluktan millî devlete geçiş sürecini tam manasıyla yansıtan bir yayın faaliyeti yürütmüştür. Ulus devlet olma sürecinin bütün gereklilikleri gazete tarafından ideal olarak kabul edilmiştir ve neşriyatı bu yönde sürdürülmüştür. 20. asırda milliyetçilik düşüncesi, tarihî ve içtimâî bir gerçeklik olarak dünyada ulus devletlerin temelini oluşturmuştur. Milliyetçilik, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde yükselen ve millî devlete zemin teşkil eden bir fikirdir. Bu düşüncenin uygulamadaki bir emsali mahiyetinde olan Vakit gazetesi de II. Meşrutiyet devri fikir ortamında doğmuş, milliyetçiliği de bu devrenin en ideal fikri olarak benimsemiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bu düşünce devletin resmî ideolojisi hâline gelmiştir. Vakit gazetesi, Cumhuriyet’in ilanından sonra ulus devletin yalnızca bir savunucusu olmaktan çıkmış bizzat onu nefsinde yaşayarak ve yaşatarak temsil etmiştir.

Milliyetçilik, Vakit gazetesinde din, dil, kültür ve toprak birliğini öngören bir fikirler manzumesi şeklinde temsil edilmiştir. Gazetenin muhtevasına tesir eden milliyetçilik düşüncesi üzerinde iki görüş hâkimdir: bunlardan ilki Ziya Gökalp'in kültürel milliyetçiliğidir. Gökalp, milliyetçilik düşüncesini ırk ve soy birliğine değil aynı kültür ve medeniyet dairesine mensup insanların din, dil, örf, gelenek, kültür ve hayat tarzı unsurlarında müşterek bir noktada bulunmaları fikri üzerine inşa etmiştir. Bu düşünce, Ziya Gökalp'i Türkçülük, İslâmcılık ve Batıcılık fikirlerinde bir terkibe götürmüştür. Türkler İslâm dinine ve Batı medeniyeti ailesine aynı anda mensuptur. Gökalp, bu düşüncesiyle Türk milliyetçiliğinde kültürel birliği ve bunu temin eden dil birliğini her şeyden önemli görmüştür. Türk milleti, ilmî, fennî tekâmül ile çağdaş bir ulus devlet olabilmek gayesini Batıcılık fikriyle; kültür, inanç ve gelenek birliğini İslâmcılık ile; dil, toprak (arazi), tarih birliğini Türkçülük ile sağlayabilir (Gökalp, 2006). Vakit gazetesinin takip ettiği milliyetçiliğin ikinci istinat noktası ise Kemalizm'dir. Vakit, Kemalizm esasına dayanan bir milliyetçiliği ideal olarak kabul etmiştir. Esasında Gökalp'in kültürel milliyetçiliğine benzeyen bu milliyetçilik, sağ veya sol herhangi bir ideolojiye dayanmamaktadır. Türk milletinin çağdaş ve müreffeh bir istikbale yürümesini arzulayan, Cumhuriyet rejimini ve Atatürk inkılaplarını muhafaza eden herkes Türk milliyetçisi olarak kabul edilir. Vakit'in milliyetçilik fikri de bu iki milliyetçilik arasında mekik dokumuştur.

Vakit gazetesi, Batılılaşmayı ve Türkiye'nin Batılılaşma sürecini de sonuna kadar sahiplenmiş ve aynı milliyetçilik gibi devrin şartlarının bir gereği olarak görmüştür. 19. asırdan bu yana Batıcılık fikri, yavaş yavaş toplumun tabakalarına yayılmaya başlamış, fakat bu fikir halk tarafından tam manasıyla kabul edilmemiştir. Tanzimat kadrolarından Cumhuriyet bürokratlarına kadar her dönemde merkezî otorite Batılılaşmaya yön vermiştir. Vakit gazetesi, Batıcılık düşüncesini Batı devletlerinin kültürel yapısıyla değil ilim ve fen sahasındaki gelişmeleri bakımından ele almıştır. Dolayısıyla Batıcılık fikri zahirî yönüyle değil, ilimde, fende, teknikte tekâmül etme yönüyle bir idealdir. Ulus devletin istikbalini ve milliyetçiliğin yaşamasını temin eden her unsur Batılılaşma mefhumuyla yakından alakalıdır. Cumhuriyet'in ilanı ile beraber bu ilgi daha da artmıştır. Cumhuriyet, her iki fikrin de birlikte yaşamasını zarurî görür. Zira ulus devlet olarak yaşayabilmek, ancak ilmî ve fennî gelişmelerin hayata hâkim olması, ihtisaslaşmış bir işbölümünün tesis edilmesi ve dinî kaidelerden ziyade yasamanın –geniş halk kitlelerinin temsil edildiği bir

meclisin- belirlediği kanunlarla hareket edilmesine bağlı görülmüştür. Batılılaşma vakıası, ilmî tekâmül hamlesinin bir adresi olduğu gibi modern siyasî sistemin, yani kuvvetler ayrılığına dayanan bir idarenin hüküm sürdüğü yönetim biçiminin de kaynağıdır. Hâliyle Vakit gazetesi, neşriyatı boyunca takip ettiği Batıcılık fikriyle Batılılaşma vakıasını cemiyetin bütün faaliyet sahalarına teşmil etmeye çalışmış, her tür görüş, düşünce veya kanaati aktarırken Batılı ölçüleri esas almıştır. Bu bakımdan Vakit, batılı ve batıcı bir neşriyat organıdır.

Bu itibarla çalışmanın başında Vakit gazetesinin milliyetçilik ve batıcılık fikirlerini temsil eden bir kitle haberleşme vasıtası olduğu varsayımı doğrulanmıştır. Vakit, 1917 yılından 1959 yılına kadar genel yayın politikasını bu iki temel fikir üzerine inşa etmiştir. Gazetenin bu fikrî cephesinde sahiplik yapısının ve siyasî/fikrî çevresinin büyük bir tesiri söz konusudur.

Vakit gazetesinin sahiplik yapısı ve siyasî çevresiyle ilgili şu tespitlerin hatırlanması uygun olacaktır: Vakit, 1917’de Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman ortaklığında kurulmuştur. 1923 yılında Ahmet Emin, gazeteden ayrılarak *Vatan* gazetesini kurmuştur. Bu tarihten itibaren gazete, Türk basın tarihinde Us kardeşler olarak bilinen Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us ve Hasan Rasim Us tarafından idare edilmiştir. Gazetenin ilk devresinde, Ahmet Emin ve Mehmet Asım, İttihat ve Terakki Fırkası’nı fikrî çizgide desteklemişlerdir. Cumhuriyet’in ilanından sonra Mehmet Asım ve Hakkı Tarık kardeşler CHP’den milletvekili seçilmiş, uzun süre bu görevi ifa etmişlerdir. Gazete DP devrine dek CHP ile organik bağını sürdürmüş, yarı resmî bir parti gazetesi olarak faaliyet yürütmüştür. Bununla beraber Vakit gazetesinin tam anlamıyla CHP’li bir yayın organı olduğu söylenemez. Muhtelif konularda farklı görüş ve düşüncelere yer verilmiş, parti ideolojisine/resmî ideolojiye alternatif olabilecek fikirler serdedilmiştir.

Vakit gazetesi, bir fikir gazetesi olmanın gereklerini yerine getirmiştir. Bu yüzden Türk basınında “gazetecilik mektebi” olarak da anılmıştır. Vakit, son yayın devresine kadar ciddî bir ansiklopedik muhteva ile okur karşısına çıkmıştır. Bu muhteva, yalnızca güncel siyasî haberlerden ibaret değildir; aynı zamanda kültürel, edebî ve ilmî bir mahiyet taşır. Türk edebiyatının meşhur ediplerinin kaleme aldığı edebî eserler Vakit sayfalarında tefrika edilmiştir. Bunların yanında hemen her devrede genç yazarlara da fırsat tanınmış ve onların yazılarına da Vakit sütunlarında

yer verilmiştir. Vakit gazetesi, ilmî meseleleri tetkik edip değerlendiren muhtevaya da önemli bir yer ayırmıştır. Bu yönleriyle fikir gazeteciliğinin ölçülerini tayin eden bir yayın faaliyetinin örneği olmuştur.

Vakit gazetesinin bir diğer önemli özelliği şekli bakımından sürekli olarak yenilikleri takip etmiş olmasıdır. Us kardeşler, gazete neşriyatının yanında kitap, dergi, afiş, broşür ve kitapçık neşriyatını da yürüten, gazetenin basıldığı Vakit matbaasının da sahibidir. Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte Vakit gazetesinin bir dönem yüksek tirajlı gazeteler arasına girmiş olmasında matbaa alanındaki tecrübenin ve yeniliklerin de payı vardır. Pek çok gazetenin renksiz basıldığı devirde Vakit, renkli baskıya geçmiştir. Bunun yanında bir dönem gazetenin sayfa sayısını 12'ye kadar çıkarmış, sadece hacmi değil mündericatu da genişletmiş, gazetenin yanında bazen edebî ve kültürel yazılara hasredilen edebî ilaveyi bazen spor, magazin, çocuk, sinema gibi başlıkların bulunduğu ilaveleri çıkarmıştır. Bu ilaveler, renk çeşitliliği ve fotoğraf kullanımı bakımından zengin ve emsallerinden üstündür. Gazetenin fiyatı, diğer gazetelere nazaran makul bir seviyede tutulmuştur. Fiyatın makul olmasının yanı sıra muhtelif yarışmalar düzenlemiş, anketler yapmış ve okur mektuplarına yer vermiştir. Bu yönleriyle Vakit, hedef kitlesini genişletmeye ve gazete-okur arasındaki etkileşimi yüksek tutmaya çalışmıştır.

Vakit gazetesi, son yayın yıllarına kadar çok zengin bir yazar kadrosuyla okur karşısına çıkmıştır. Kronolojik olarak gazetenin daimi yazarlarından bazıları şu şekildedir: Ahmet Emin Yalman, Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us, Ruşen Eşref Ünaydın, Ömer Seyfeddin, Halide Edip Adıvar, Ahmet Selahattin, Reşat Nuri Güntekin, Hakkı Süha Gezgin, Ahmet Rasim, Ahmet Şükrü Esmer, Halil Halit Bey, Yusuf Ziya Ortaç, Refik Ahmet Sevensil, Muhsin Ertuğrul, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ömer Rıza Doğrul, Halil Nimetullah Öztürk, Sadri Etem Ertem, Osman Cemal Kaygılı, Kadircan Kafılı, Kenan Hulusi Koray, Peyami Safa, Reşat Enis Aygen. Vakit'in kuruluşundan sonuna kadar olan yayın döneminde devamlı yazan bu isimlerin yanında başka imzalar da vardır. Yalnız şu isimlere bakıldığında dahi gazetenin yazar kadrosunun ne kadar zengin olduğu ve muhtevasının ne yönde geliştiğiyle ilgili kanaate varılabilir. Kaldı ki bu yazarların yanı sıra gazeteye katkı sağlayan da pek çok yazar olmuştur. Mesela Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Ağaoğlu, Abdülhak Hamit Tarhan, Yakup Kadri

Karaosmanoğlu, Hüseyin Cahit Yalçın, Yahya Kemal Beyatlı gibi meşhur edip ve mütefekkirlerin Vakit gazetesine önemli katkıları olmuştur. Bu itibarla Vakit, Türk matbuatında meşhur ve seçkin kalem sahiplerini bünyesinde barındırmış önemli bir gazetedir.

Bu yazarlar arasında Mehmet Asım'a ayrı bir parantez açmak gerekir. 1923'te Ahmet Emin Yalman'ın gazeteden ayrılmasından sonra Mehmet Asım, gazetenin sahibi olmasının yanı sıra başyazar sıfatıyla en önemli kalem sahibidir. Gazetenin umumî görüşüyle Mehmet Asım'ın görüşleri arasında birlik vardır. Mehmet Asım, dış politika ve iktisat başta olmak üzere her konuda görüş beyan etmiştir. Gazetenin son yayın devrine dek hemen her gün başyazı kaleme almıştır. Mehmet Asım'ın başyazıları, konularını çoğunlukla güncel hadiselerden almıştır. Mehmet Asım, başyazılarında seçtiği konu veya meselelere tarihî bir girizgâh ile başlamış, bunlara muhtelif örneklerle makale niteliği kazandırmış ve çözüm teklifleri sunmak suretiyle yazılarını sonlandırmıştır. Gazetenin siyasî, iktisadî muhtevasının çok büyük bir bölümünde onun imzası vardır.

Hakkı Tarık Us, ağabeyi gibi günlük yazılar neşreden bir yazar değildir. Gazeteciliğin mutfağında emeği daha büyüktür. Vakit'in idarî işlerinden sorumlu olmuştur. Bunun yanı sıra koleksiyonculuğu, siyasetçi yönü, öğretmenlik yönü ve gazetecilik teşkilatlanmasında oynadığı roller bakımından çok büyük bir tesire sahiptir. Vefatından sonra Vakit gazetesi, hep geriye doğru gitmiştir. Gazetede ciddi bir idarî boşluk meydana gelmiştir. Hakkı Tarık, Türk basını emekçileri için düzenlediği jübile töreniyle gazetecilik sahasında önemli bir yeniliğe imza atmıştır. Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal'in eserlerini yeni harflerle neşrederek, kültür sanat faaliyetlerine önemli katkılarda bulunmuştur. Milletvekiliyken Ankara'ya dair haber ve yazılar neşretmiştir. Hakkı Tarık'ın yazar cihetiyle olmasa bile gazeteciliğin diğer alanlarıyla ilgili önemli katkıları olmuştur.

Vakit gazetesinin yayın hayatı kronolojik olarak dört devre hâlinde incelemeye tabi tutulmuştur. Bu ayırım 42 yıllık Vakit'in yayın tarihinin her devresini kendi siyasî ve fikrî şartlarını ele almanın gereğinden hareketle oluşturulmuştur. Bunun yanında gazetenin teknik yapısındaki önemli şekil değişiklikleri de bu yayın devrelerinin tespit edilmesinde dikkate alınmıştır. Vakit gazetesinin söz konusu dört yayın devresi şu şekildedir:

1- Başlangıcından Cumhuriyet'e Vakit Gazetesi (1917-1923)

2- Cumhuriyet'ten 'Kurun'a Vakit Gazetesi (1923-1934)

3- 'Kurun'dan 'Yeni Gazete'ye Vakit Gazetesi (1934-1947)

4- 'Yeni Gazete'den Kapanışa Vakit Gazetesi (1947-1959)

Vakit gazetesinin yayın devrelerine göre Türk basın tarihindeki yeri, tesiri ve önemi bakımından şu tespitlere varılmıştır:

Vakit gazetesi, kuruluşundan Cumhuriyet'e kadar olan süreçte, genel yayın politikasına zemin teşkil eden milliyetçilik ve batılılaşma düşüncelerini temsil eden bir yayın anlayışı doğrultusunda neşredilmiştir. Bu devrenin en önemli yazarı Ahmet Emin Yalman'dır. Başyazı sütununda yayımlanan ve devrin siyasî, iktisadî ve içtimaiî hadiselerini tetkik eden önemli yazılar onun kaleminin mahsulüdür. I. Dünya Savaşı'nın sonu ve Mondros mübarekesi, Osmanlı devrinin sonunu getirmiştir. İzmir, İstanbul ve güney vilayetleri işgal edilince Millî Mücadele süreci ortaya çıkmıştır. Vakit gazetesi, Anadolu hareketini, yani Ankara Hükümetini destekleyen İstanbul gazeteleri arasında yer almıştır. Neşriyatı sebebiyle birkaç defa kapatılmış ve mündericatı sansüre tabi tutulmuştur. Vakit, ilk yayın devresinde Gazi Mustafa Kemal ve silâh arkadaşlarının, Kuvay-ı Millîye'nin safında yer almıştır. Son devir Osmanlı hükümetlerinin siyasetini tenkit etmiştir. Bu dönemde Vakit gazetesi, özellikle Ahmet Selahattin'in başyazılarıyla manda rejimine ve yabancı işgallere karşı duran bir yayın çizgisi takip etmiştir. Vatan, millet, milliyet gibi mefhumlar gazetenin muhtevasında sıklıkla kullanılmış, Türkçülük akımı da yine bu devirde gazete sütunlarında yer almış ve savunulmuştur. Milliyetçiliğin teorik çerçevesi bu dönemki muhtevada Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Halide Edip gibi yazarlar tarafından belirlenmiştir. Batılılaşma bu devrede daha çok eski – yeni ve Doğu – Batı gibi ikilikler üzerinden tartışılmıştır. Vakit gazetesinin birinci yayın devresi, fikir gazeteciliğinin tatbik edildiği ve genel yayın politikasının büyük ölçüde bu vadiye yürütüldüğü bir hazırlık devresidir.

Vakit gazetesinin ikinci yayın devresi Cumhuriyet'in ilanıyla başlar. Vakit, Cumhuriyet rejimini, en çağdaş demokratik idare sistemi olarak takdim etmiştir. Bu yayın döneminin en önemli özelliği Batılılaşma hamleleridir. Saltanatın ve hilafetin ilgasıyla başlayan ve bir dizi siyasî, içtimaiî, idarî ve hukukî düzenlemelerle devam

eden Batılılaşma vakıası, devletin resmî politikası olarak tatbikat sahasına girmiştir. Vakit gazetesi, TBMM öncülüğünde gerçekleştirilen bu politikaları gönülden destekleyen hatta alkışlayan bir yayın çizgisi takip etmiştir. Öncelikle imparatorluk devrinden kalanların, müessese, anlayış ve değerlerin tasfiye edilmesi, ardından Batıcı bir görüşle maddî ve manevî dönüşümün sağlanması devletin temel hedefi, Vakit gazetesinin de gerçekleşmesine çalıştığı temennisi olmuştur. 1937 yılında anayasaya giren, din ve devlet işlerini birbirinden ayıran laiklik, bu devrede bir düşünce/anlayış olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış, tatbik sahasında kendini göstermiştir. Devletin kanunları dinî kaidelere göre değil Batı ölçülerine göre yeniden düzenlenmiştir. Bu hızlı değişim ve dönüşümün tatbikatında Vakit gazetesiyle birlikte birçok gazete önemli bir vasıta rolü oynamıştır. Devletin politikalarındaki kararlılık gazete tarafından öyle benimsenmiştir ki halk tarafından hoş görülmeleyen bazı hususlara meşruiyet zemini hazırlanmıştır. Mesela Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra kabul edilen Takriri Sükûn Kanunu, ağır hükümler ihtiva ettiği gerekçesiyle tenkit edildiği hâlde Vakit gazetesi tarafından millî güvenliğin temini bakımından gerekli bir düzenleme olarak savunulmuştur.

Bu yayın devresindeki inkılap hareketleri yalnızca siyasî ve iktisadî değil kültürel sahada da gerçekleştirilmiştir. En önemlisi 1928'de kabul edilen Harf İnkılabı'dır. Vakit gazetesi, Harf İnkılabı'nı Türkçenin millîleştirilmesi ve Arapça – Farsça kökenli Osmanlıca kelimelerin tasfiyesi bakımından ileri bir hamle şeklinde değerlendirmiştir. Hatta Türk basınında yeni harflerle yayın yapan, yani ilk tatbik eden gazeteler arasındadır. Yalnızca harfler değil musiki, lisan, resim gibi kültürel faaliyetlerin hemen hepsi Batılı ölçülere göre yeniden düzenlenmeye, teşvik edilmeye başlamıştır. Tüm bu inkılap hareketleri fikren desteklenmiş olsa da Vakit gazetesi sütunlarında bazı konularda farklı görüş ve düşüncelere, hatta tenkitlere de yer verilmiştir. Mesela musiki inkılabı, gazete tarafından tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Rauf Yekta ve Hakkı Süha Gezgin başta olmak üzere bu hususta gazeteye yazı gönderen yazarlar, Türk musikisinin Batı musikisinden daha üstün olduğu kanaatini dile getirmişlerdir. Batılı bir tür olarak tiyatro, bu dönemde gelişmiştir. Özellikle Muhsin Ertuğrul'un yazılarıyla tiyatronun gelişimine dair önemli görüş ve düşüncelere yer verilmiştir. Vakit, kültür sanata bakışta millîlik ilkesini ön planda tutmuştur. Mesela musiki gibi tarihî birikime ve tecrübeye sahip sanat şubelerinde Batılılaşmadan ziyade özgün kalmak, eğer mümkünse terakibî bir yol

bulmak görüşünü müdafaa etmiştir. Bunun dışında kalan konularda modern Batı sanatı ve düşüncesi, ideal olarak kabul ve takdim edilmiştir. Yine bu devrede başlayan ve gittikçe artan bir tercüme faaliyeti vardır. Yabancı edebiyatlardan hikâye ve roman tercümelerinin sıklaştığı gözlenmiş, bu suretle gazetenin harsî/kültürel ve edebî faaliyetlerinde Batı kültür ve edebiyatına da ayrı bir önem verilmiştir.

Vakit gazetesi, üçüncü yayın devresine yeni bir isimle başlamıştır: *Kurun*. Bu, gazetenin öz Türkçe ismidir. 1934 yılında başlayan Dil İnkılabı hamlesi, Vakit gazetesi tarafından savunulan önemli inkılap hamlelerinden biridir. Esas gayesi Türkçeye Arapça ve Farsçadan gelmiş kelimeleri tasfiye etmek, yerlerine öz Türkçe kelimeler bulmaktır. Dil, milliyetçilik düşüncesinde kültür birliğini sağlayan en önemli unsur olarak kabul edildiği için Türkçede bin yıldan beri kullanılan Arapça ve Farsçadan iktibas edilen kelimeler yabancı kelime kadrosundan sayılmıştır. Zaten bu devrede tasfiye hareketi yalnızca millî bir lisan hareketi olarak görülmemiş, “eski” ve “geri” nitelermelerine sıklıkla maruz kalan Osmanlıca ve Osmanlı kültür mirasına karşı bir hareket şeklinde tanımlanmıştır. Bu yüzden inkılap hareketleri, aynı zamanda geçmişten kopuş ve mecburî kültür değişmesi hareketidir.

Dildeki tasfiyeci görüş, Güneş Dil Teorisi’ne kadar devam etmiş ardından lisanda daha terkebî bir yola gidilmiştir. Bunda Öztürkçe kelime kadrosunun günlük ihtiyacı karşılamaktan uzak olması ve dilde bir karışıklığa yol açtığı düşüncesi önemli rol oynamıştır. Güneş Dil Teorisi Arapça ve Farsçadan alınmış bazı kelimelerin de aslında Türkçe olduğunu öngören bir dilbilim nazariyesidir. Bu yüzden gramer kuralları Türkçeden olmak kaydıyla bazı kelimelerin Osmanlıca olmasında sakınca görülmemiş, bilâkis bunun bir ihtiyaç olduğuna hükmedilmiştir.

Üçüncü yayın devresinin kültürel muhtevasına dair bir diğer husus hikâye neşriyatında nitelik ve nicelik bakımından kayda değer gelişmedir. Hemen her gün bir hikâye neşredildiği bu devrede Sait Faik Abasıyanık, Kenan Hulusi Koray, Bekir Sıtkı Kunt, Kadircan Kaflı gibi isimler başta olmak üzere pek çok yazar tarafından kaleme alınan hikâyelerle gazete bu alanda önemli bir tekâmül göstermiştir. Bu dönemde yerli hikâyelerin yanı sıra tercüme hikâyeler de neşredilmiştir.

Vakit’in üçüncü yayın devresi 1934-1947 arasındaki on üç yıllık dönemdir. Bu devrede Tek Partili rejim tartışmaları iç siyasetin en önemli meselesidir. Vakit gazetesi, Cumhuriyet’in kurucu ideolojilerini taşıyan CHP’nin ve Atatürk’ün temel

ilkelerine sadık bir yayın politikası geliştirmiştir. Atatürk'ün vefatından sonra da bu düşünce devam etmiştir. Tek Parti rejimini, devrin siyasî ve içtimâî şartları ve kendi yayın siyaseti gereği savunan Vakit gazetesi, çok partili siyasî hayata karşı olmamakla beraber muhtemel muhalefet partilerinin asgarî seviyede Cumhuriyet'in temel değerlerini benimseyerek tatbik etmesi gerektiğini savunmuştur. Yazarları marifetiyle tek partinin/CHP iktidarının yoluna devam etmesi hususunda bir görüş birliği tesis etmiştir. Dış siyasette ise Avrupa'da silahlanma yarışı, Almanya'nın yayılcı politikası ve SSCB ile ABD'nin iki büyük güç olarak dünya sahnesine girişi gibi gelişmeler meydana gelmiştir. Türkiye, bu devrede diplomatik girişimlerle Boğazların, Balkanların ve Doğu Akdeniz sahasının emniyetini sağlamaya çalışmıştır. Hatay, uzun süren siyasî girişimlerin neticesinde Türkiye'ye katılmıştır. Vakit gazetesi, Hatay davasında milletlerarası kamuoyunu etkileyen önemli bir gazetecilik faaliyeti yürütmüştür. Özellikle Fransız kamuoyuna tesir eden haber ve yazılar ile Hatay'daki Sancak Türklerinin haklarını savunmuş, tarihî vesikalarla Hatay'ın Türkiye ile olan bağını göstermiştir.

Vakit gazetesi, II. Dünya Savaşı sürecinde devletin takip ettiği dış politikayı desteklemiştir. Türkiye, harbin dışında kalmış olsa da savaş tehlikesi dolayısıyla askerî anlamda hazır olmak zorunda kalmıştır. Bu da ülke içinde ciddî iktisadî sıkıntıların doğmasına yol açmıştır. Bu dönemde imzalanan Türk – İngiliz – Fransız paktı, siyasî olarak Türkiye'nin istikbaldeki yönünü de tayin etmiştir. Vakit gazetesi, bu antlaşmanın Türkiye'nin hem güvenliğini tesis etmek hem de Batı devletleriyle iyi ilişkiler kurmak açısından isabetli olduğu görüşünü savunmuştur. Bu itibarla üçüncü yayın devresinde gerçekleşen siyasî gelişmelerde gazete, içerde mevcut vaziyetin, CHP iktidarının devamını dışarıda ise memleketin güvenliğini temin etmek yolundaki adımlara destek olmuştur. Meselelere millî bir pencereden bakmış, Batı devletleriyle olan ilişkileri de kurtuluş yolu olarak görmüştür. Dolayısıyla gazete, bu devrede kendi yayın çizgisiyle örtüşen bir muhteva oluşturmuştur.

Vakit gazetesinin son yayın devresi (1947-1959) Türkiye için önemli kararların alındığı ve yeniliklerin söz konusu olduğu bir dönemdir. 27 yıllık CHP iktidarı son bulmuş DP 14 Mayıs'ta iktidara geçmiştir. Bu değişim, Vakit gazetesi için de muhalefet yıllarının başladığı bir dönem olmuştur. Esasında bu yayın döneminin başında Vakit gazetesi *Yeni Gazete* ile birleşerek daha yeni ve daha farklı bir yayın

politikası tatbik edeceğini beyan etmiştir. Buna göre çok partili demokrasi rejimini destekleyen, işçi haklarını, hukuk devletini ve insan haklarını savunan bir düşünceden hareketle daha ılımlı bir yayın politikası belirlemiştir. 1950'den sonra CHP taraftarlığına yönelik yayınları azalmış olsa da DP iktidarı devrinde siyasî, içtimaî ve iktisadî konuların hemen hepsinde muhalif bir çizgide durmuştur. Komünizmle mücadele, Kore Savaşı, NATO'ya tam üyelik ve Kıbrıs meselesi gibi millî konuların hemen hepsinde DP devri dış politika görüşünü tasvip ve tasdik etmiştir. Fakat iç siyasete yönelik yayınlarında tam bir muhalefet hâkimdir. DP'ye ilk ağır tenkitler, irtica meselesi ve laiklik üzerinden gelmiştir. Vakit gazetesi DP'nin irticaya zemin hazırladığını, laiklik konusunda yeterli hassasiyeti göstermediği görüşünü, her fırsatta ifade etmiştir. Bu dönemde en sert tenkitler, rejim davası üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle 1954 seçimlerinden sonra anayasanın tadili, seçim sistemi ve basın hürriyeti konuları, rejim meselesi başlığı altında tenkit edilmiştir. Vakit gazetesi muhtevasına akseden rejim meselesiyle ilgili hususlar, muhalefete söz hakkı tanınmadığı, seçim sisteminin adaletsizliği ve Anayasada yer alan antidemokratik kanunların tadil edilmesi yönünde olmuştur. Esasında bu tenkitler, önceki CHP iktidarının hataları olduğu gerekçesiyle DP'nin muhalefet devresindeki vaatleridir. Vakit'in tenkitleri de DP'nin bu vaatleri yerine getirmediği düşüncesinden doğmuştur. Mesela seçim sistemi DP'nin eseri değildir. Ancak memleketin menfaati gereği yeniden düzenlenmesinin önemi vurgulanmıştır. Çünkü geniş bölge esaslı basit çoğunluk usulüne dayanan seçim sisteminin TBMM sandalye dağılımına adaletsizce yansıdığı belirtilmiştir. Anayasaya aykırı kanunların önüne geçmek için de bir Anayasa Mahkemesinin teşkil edilmesi ve Anayasada yer alan ve demokratik olmayan muhtevanın yeniden düzenlenmesi teklif edilmiştir. Zira yine Anayasadaki bu eksiklikler rejimi tehlikeye sokan unsurlar olarak takdim edilmiştir.

Son yayın devresine damga vuran bir diğer hadise Soğuk Savaş'tır. Türkiye II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru tarafını Batılı devletlerden yana seçmiştir. Doğu Bloku'nu temsilen SSCB, memleket içinde komünizm tehlikesinin kaynağı olarak görülmüştür. Devletin komünizmle mücadele hamleleri desteklenmiştir. Buna paralel olarak Batı Bloku devletleri içinde yer almak ve bölgede emniyeti sağlamak için NATO'ya tam üyelik girişimleri isabetli bulunmuştur. Bu doğrultuda ABD kaynaklı yardımlardan da istifade eden Türkiye, Batı Bloku'nun Ortadoğu'daki temsilcisi konumundadır. ABD, devrin süper gücü olarak kabul edilmiş, ikili ilişkilerin olumlu

yönde gelişmesinin Türkiye'nin yararına olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu itibarla Vakit gazetesince Türkiye'nin Batı Bloku'nda yer alması, yalnızca siyasî ve askerî değil iktisadî olarak da gerekli ve yerinde bir karar olarak görülmüştür.

Vakit gazetesinin muhtevasında iktisadî gelişmeler ayrı bir önemi haizdir. Vakit, bütün yayın dönemleri dikkate alındığında *devletçilik* ilkesini ekonomide temel bir kaide olarak belirlemiştir. Türkiye, hangi iktisadî politikayı geliştirirse geliştirsün devletçilik ilkesi emniyet vazifesi olarak görülmüştür. Nitekim 1923-1928 devrinde ve 1947'den sonraki süreçte liberal model, serbest piyasa ekonomisi modeli hâkim olmuştur. Vakit gazetesine göre liberal model, yabancı sermayenin teşvik edilmesi anlamında önemli katkılar sağlayabilir. Fakat yine de devletçi bir bakış açısıyla iktisadî hayata düzen verilmelidir. Sanayileşme hamleleri, fiyat istikrarı, paranın kıymetinin korunması devletçiliğin desteğiyle mümkün görülmüştür. Buna karşılık sıkı devletçi iktisadî politikaların, gerekmediği müddetçe kullanılmasına karşı çıkmıştır. Mesela Millî Korunma Kanunu, DP devrinde yeniden faaliyete geçirildiğinde Vakit gazetesi buna itiraz etmiştir. Serbest piyasada devletin hâkim rolüne girmesi, başka bir deyişle devletin piyasayı düzenleyen en önemli unsur hâline gelmesi ekonomide başka sıkıntılara yol açabileceği belirtilmiştir. Vakit gazetesi, özellikle hayat pahalılığı konusunda tenkide dayalı bir yayın politikası izlemiştir. Hayat pahalılığıyla mücadele, Vakit yazarlarınca ancak kararlı bir fiyat istikrarıyla ve satın alma gücünün artması ile başarıya ulaşabilir. Bunun için de üretimin artırılması, tabii kaynakların etkili bir şekilde kullanımı, ithalat ve ihracat muvazenesinin temini gibi önemli iktisadî politikalar uygulamak gerektiği vurgulanmıştır. Vakit, tüm bu politikaları bir çözüm teklifi olarak sunmuştur. Son olarak Yüksek İktisat Meclisi adı altında teşkil edilecek ve yalnızca iktisat sahasındaki mütehassısların söz sahibi olacağı yüksek bir karar/tavsiye kurulu oluşturulması iktisadî sıkıntıların önüne geçmek için fayda sağlayabilecek bir çözüm yolu olarak belirtilmiştir.

Bu çalışmanın şu muhtemel işlevleri yerine getirebileceğine işaret etmek faydalı olacaktır. Basın tarihi çalışmaları bir devre hâkim olan görüş, düşünce, kanaat, tutum, zevk ve tercihleri aksettirmesi bakımından ciddi bir kaynak özelliği taşımaktadır. Vakit gazetesini inceleyen bu çalışma farklı devrelerde fikirlerin nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı hedeflemekle birlikte gazetenin bütün cepheleriyle değerlendirildiği iddiasında değildir. Çünkü böylesine uzun ömürlü bir gazete muhtevasında gözden

kaçabilecek hadiseler elbette olacaktır. Bu çalışma, öncelikle gelecekte Vakit gazetesine dair yapılacak çalışmalar için bir kaynak olma iddiası taşımaktadır. İkinci olarak yayın hayatı boyunca vuku bulan hadiseleri daha geniş bir bakış açısıyla ele alacak çalışmalar için de fayda sağlayacağı ümidi taşımaktadır. Yine kültürel ve edebî faaliyetler içerisinde ele alınan muhteva, yeni bir çalışmanın kapısını aralayabilecek ve ona destek olabilecektir. Bu itibarla bu çalışma Vakit gazetesinin 1917–1959 yılları arasındaki muhtevasını belli bir seviyede tahlil etmek suretiyle, aynı devirlere denk gelen basın tarihi çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın ulaştığı vargılar şunlardır:

- Yayın hayatı boyunca milliyetçilik ve batıcılığı takip eden bir yayın çizgisine sahip olan *Vakit*, siyasî bir fikir gazetesidir.
- *Vakit*, siyasî muhtevasının yanı sıra kültürel ve edebî muhtevasıyla, ilmî nitelikteki muhtevasıyla ve zengin yazar kadrosuyla Türk basınında “mektep” olmayı başarmıştır. Bu itibarla Türk matbuatına yeni kalemler kazandırmıştır.
- Hakkı Tarık Us, *Vakit* gazetesinin en önemli ismidir. Yazar sıfatıyla olmasa bile çok cepheli şahsiyeti ve *Vakit*’in idaresinde, mutfağında, tanıtımında ve neşriyatında oynadığı roller bakımından gazeteyi ayağa kaldırmış, Türk basınında *Vakit*’in önemli gazeteler arasına girmesini sağlayan kişi olmuştur.
- *Vakit*, şekli bakımından olduğu kadar muhteva bakımından da gazeteciliğin yeniliklerini takip ve tatbik etmiştir.
- *Vakit*, kitle haberleşme vasıtalarının millî-devlet olma sürecindeki işlevini yerine getirmiş bir gazetedir. Cumhuriyet’in/Cumhuriyet rejiminin kurulup oturması sürecinin kaydını tutarcasına, adeta içeriden bir şahidi olma işlevini yürüten bir yayın organıdır.
- *Vakit*, millî-devlet olma sürecinde, milliyetçilik ve batıcılık fikrinin inşasında çok önemli roller oynamıştır.
- *Vakit*, Türk matbuatında gazeteciliğe yön veren, kamuoyu oluşturan ve muhtevasıyla önemli tesirlere sahip olmuş bir gazetedir.

KAYNAKLAR

- (1917a, Ekim 22). *Vakit* (1), s. 1.
- (1917b, Ekim 28). *Vakit* (7), s. 1.
- (1918a, Ocak 1). Berlin'de Kar Teşkilatı. *Vakit* (72), s. 2.
- (1918b, Ocak 25). *Vakit* (96).
- (1918c, Mayıs 7). *Vakit* (198).
- (1918ç, Mayıs 17). *Vakit* (208).
- (1918d, Mart 16). *Vakit* (146), s. 1.
- (1919, Ekim 20). *Vakit* (706).
- (1920, Nisan 23). *Vakit* (881).
- (1923, Ocak 31). *Vakit* (1846).
- (1927a, Temmuz 1). *Vakit* (3408).
- (1927b, Temmuz 3). *Vakit* (3410).
- (1928a, Ağustos 13). *Vakit* (3807).
- (1928b, Mart 1). *Vakit* (3648).
- (1928c, Kasım 1). *Vakit* (3886).
- (1928ç, Mayıs 30). *Vakit* (3735).
- (1929, Nisan 26). *Vakit* (4060).
- (1931, Mayıs 5). *Vakit* (4782).
- (1932a, Temmuz 21). *Vakit* (5219), s. 7.
- (1932b, Ekim 25). *Vakit* (5315).
- (1933a, Kasım 9). *Vakit* (5690).
- (1933b, Ocak 2). Hatıralar ve Vesikalar. (Forma Hâlinde Tefrika) *Vakit* (5383).
- (1933c, Ekim 14). İzzet Fuat Paşa'nın Hatıraları. *Vakit* (5664), s. 8.
- (1934, Kasım 21). *Kurun* (6062).
- (1935a, Ocak 1). *Kurun* (6103).

(1935b, Temmuz 1). *Kurun* (6103).

(1937, Mart 1). *Kurun* (6871).

(1939, Ocak 1). *Vakit* (7535).

(1941, Aralık 9). *Vakit* (8578).

(1942, Ekim 1). *Vakit* (8847).

(1943a, Nisan 29). *Vakit* (9052).

(1943b, Haziran 2). *Vakit* (9084).

(1944, Şubat 1). *Vakit* (9323).

(1946a, Nisan 22). *Vakit* (10150).

(1946b, Kasım 11). *Vakit* (10446).

(1946c, Nisan 22). *Vakit* (10150).

(1947, Eylül 8). *Vakit - Yeni Gazete*. *Vakit* (10743), s. 1.

(1947, Kasım 14). *Vakit - Yeni Gazete* (10807).

(1952a, Haziran 18). *Vakit* (12470).

(1952b, Haziran 28). *Vakit* (12478).

(1952c, Temmuz 30). *Vakit* (12510).

(1952ç, Haziran 18). 18 Haziran 1952 tarihli *Vakit* gazetesi. *Vakit* (12470), s.1.

(1952d, Kasım 1). *Vakit* (12606).

(1952a, Ocak 12). *Vakit – Yeni Gazete* (12372).

(1952b, Nisan 26). *Vakit – Yeni Gazete* (12417), s. 1.

(1952c, Ocak 10). *Vakit - Yeni Gazete* (12310), s. 3.

(1953a, Şubat 20). *Vakit* (12709).

(1953b, Eylül 16). *Vakit* (17910).

(1954, Temmuz 2). *Vakit* (10995).

(1955, Nisan 23). *Vakit* (18487).

(1957, Ekim 1). *Vakit* (12164).

“*Vakit*” Yakında Yeni Şekilde Çıkıyor. (1929, Ekim 14). *Vakit* (4225), s. 1.

- A. Mil. (1933, Kasım 2). Umumî Harpte Teşkilâtı Mahsusa. Tefrika No: 1. *Vakit* (5683), s. 5.
- A. S. İ. (1944, Temmuz 9). Abdülhamid Devrinde Hafiyecilik ve Jurnalcilik. *Vakit* (9481), s. 2.
- Abasıyanık, S. F. (1936a, Nisan 10). Babamın İkinci Evi. *Kurun* (6553), s. 6.
- Abasıyanık, S. F. (1936b, Mayıs 20). Bir Karpuz Sergisi. *Kurun* (6593), s.4.
- Abasıyanık, S. F. (1936c, Mayıs 27). Türkçeye Tercüme Edilemeyen Kitap. *Kurun* (6600), s.4.
- Abasıyanık, S. F. (1936ç, Haziran 5). İflâs. *Kurun* (6609), s.4.
- Abasıyanık, S. F. (1936d, Ekim 26). Bir Kütüphanenin Hikâyesi. *Kurun* (6755), s.6.
- Abasıyanık, S. F. (1937, Şubat 12). Sarnıç. *Kurun* (6857), s.4.
- Abdullah Zühdi. (1918a, Nisan 4). Türk Evi. *Vakit* (165), s. 2.
- Abdullah Zühdi. (1918b, Nisan 10). Türk Evi 2. *Vakit* (171), s. 2.
- Abdullah Zühdi. (1918c, Nisan 12). Sultan Mecit Devrinde (Türk Evi 3). *Vakit* (173), s. 2.
- Abdullah Zühdi. (1918ç, Nisan 24). Tanzimat Devrinde Ev Teşkilatı. *Vakit* (185), s. 2.
- Abdurrahman Şeref (1921, Şubat 21). İstanbul'da İlk Kulüp: Encümen-i Ülfet. *Vakit* (1151), s. 3.
- Abdurrahman Şeref (1985). *Tarih Musahebeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Acar, M. (1940, Eylül 26). Dil İnkılabımızdan Türkçemiz Ne Faydalar Gördü? *Vakit* (8159), s. 1, 3.
- Adıvar, A. (1918, 22 Eylül). Çocuk Kolerası. *Vakit* (328), s.2.
- Adıvar, H. E. (1918a, Haziran 18). Türk Kadınlarına. “Ben Onu Sizin İçin Dinledim”. *Vakit* (240), s.2.
- Adıvar, H. E. (1918b, Haziran 30). Evimize Bakalım Türkçülüğün Faaliyet Sahası. *Vakit* (252), s. 1.
- Adıvar, H. E. (1918c, Temmuz 18). Türkçülüğün Faaliyet Sahası. *Vakit* (268), s.1.
- Adıvar, H. E. (1920, Ocak 12). Yarınki Türkiye. *Vakit* (785), s. 1.
- Adıvar, H. E. (1923, Ekim 18). Mustafa Onbaşı. *Vakit* (2085), s. 2.
- Adıvar, H. E. (1924, Ekim 27). Gökalp Ziya! *Vakit* (2454), s. 4.

- Adivar, H. E. (1937, Mart 4). İstanbul'a Mektuplar. İstanbul'dan Ayrılırken. *Kurun* (6874), s. 2.
- Ahmet Ağaoğlu. (1921, Ağustos 19). Münevverler Cepheye. *Vakit* (1325), s. 2.
- Ahmet Azmi Efendi. (1942, Temmuz 21). 152 Sene Evvel Berlin'de Bir Türk Elçisi (Tefrika No:1). *Vakit* (8775), s. 3.
- Ahmet Celalettin. (1924, Haziran, 23). Tarihle Dolu Bir Şehir. *Vakit* (2331), s. 3.
- Ahmet Eşref. (1933, Ocak 27). Gidilecek Yol. *Vakit* (5408), s. 7.
- Ahmet Rasim, Hayatı, Eserleri. (1932, Eylül 23). *Vakit* (5283), s. 7.
- Ahmet Rasim. (1920, Eylül 7). Fuşş-i Atik 1. *Vakit* (986), s. 1.
- Ahmet Rasim. (1924, Ekim 6). Gazetecilik Mektebi. *Vakit* (2433), s. 3.
- Ahmet Rasim. (1926, Ocak 16). Halk Edebiyatında Mizah. *Vakit* (2891), s. 3.
- Ahmet Selahattin (1919a, Mayıs 31). Himaye ve Vekâlet Cereyanları. *Vakit* (572), s.1.
- Ahmet Selahattin (1919b, Haziran 2). Mandaların Mahiyet-i Hukukiyesi. *Vakit* (574), s.1
- Ahmet Selahattin (1919c, Temmuz 3). Avdet. *Vakit* (603), s.1
- Akansel, M. H. (1941a, Mayıs 9). Türk Ruhu. *Vakit* (8376), s. 2.
- Akansel, M. H. (1941b, Mayıs 11). Vatan Duygusu Kimlerde Olur? *Vakit* (8378), s. 2, 6.
- Akbaba. (Vakit'in Mizah Sayfası). (1932, Ocak 7). *Vakit* (5028), s. 7-8.
- Akbayar, N. ve Koloğlu, O. (1996) *Gazeteci Bir Aile: Us Kardeşler*. Ankara: ÇGD Yayınları.
- Akosman, İ. (1952a, Ekim 10). Türkiye'de Hususî Teşebbüs -1-. *Vakit* (12587), s. 3.
- Akosman, İ. (1952b, Ekim 11). Türkiye'de Hususî Teşebbüs -2-. *Vakit* (12588), s. 3.
- Akosman, İ. (1952c, Ekim 12). Türkiye'de Hususî Teşebbüs -3-. *Vakit* (12589), s. 3.
- Akpınar, T. (1993). Aksüt, Ali Kemali. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, 297-298). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aksüt, A. K. (1958a, Kasım 14). Bir Terbiye Dersi. *Vakit* (12566), s. 1.
- Aksüt, A. K. (1958b, Şubat 21). Televizyon ve Öğretim. *Vakit* (12307), s. 1.
- Aksüt, A. K. (1959, Ocak 24). Dilimizi Koruyalım. *Vakit* (12637), s. 1.

- Aksüt, Ali Kemali. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, s. 96-97). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2013). “Halide Edip Adıvar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20 (1), 1-12.
- Aktaş, Ş. ve Özcan, N. (1989, Nisan 2). Ahmed Rasim. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, 117-118). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akün, Ö. F. (2003). Mehmed Fuad Köprülü. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 28, 471-486). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akyüz, K. (2000). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Ali Emiri. (1918, Ocak 9). Millî Tarihın Menbaaları. *Vakit* (80), s. 2.
- Ali, N. (1933, Ağustos 1). Yeni Türk Üniversitesi. *Vakit* (5592), s. 1-2.
- Alpagut, A. H. E. (1924, Mart 26). Lâtin Harfleri Islah Edilemez. *Vakit* (2245), s. 4.
- Alpagut, A. H. E. (1926, Ağustos 7). Bizde İçtimaî Edebiyatın İlk Romanı. *Vakit* (3088), s. 4.
- Alpagut, A. H. E. (1928, Eylül 7). Yeni Harflere Dair. *Vakit* (3832), s. 6.
- Alsan, Z. M. (1921, Mayıs 19). Darülfünun. *Vakit* (1238), s. 2.
- Anadolu ile Muhabere Meselesi. (1920, Ekim 31). *Vakit* (1040), s. 1.
- Anadolu ile Müzakerat. (1920, Kasım 3). *Vakit* (1043), s.1.
- Anadolu ile Temas Meselesi. (1920, Ekim 29). *Vakit* (1038), s. 1.
- Anadolu Karşısında. (1921, Nisan 1). *Vakit* (1190), s.1.
- Anadolu Misak-ı Millîden Başka Sulh Şartı Tanımaz. (1922, Ocak 2). *Vakit* (1460), s.1.
- Anadoluda Vasi İstihzarat: Muharebenin Hâlas Safhası Şimdi Başlayacaktır. (1921, Ekim 15). *Vakit* (1382), s. 1.
- Anadolu'nun Hakkı. (1921, Mart 10). *Vakit* (1168), s. 1.
- Anadolu'ya Heyet Gidecek. (1920, Kasım 5). *Vakit* (1045), s.1.
- Anderson, B. (2020). *Hayali Cemaatler*. (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Aral, N. Z. (1921a, Ocak 6). İrad Menbaalarımız. *Vakit* (1105), s. 1.
- Aral, N. Z. (1921b, Mart 26). Malî ve İktisadî Cereyanlar. *Vakit* (1183), s. 3.

- Aral, N. Z. (1921c, Nisan 10). Malî ve İktisadî Cereyanlar. *Vakit* (1199), s. 3.
- Arık, E. (2016). Kuramdan Eyleme, Hayalden Gerçeğe: I. Dünya Savaşı Sırasında Türkçülük-Türkiyecilik Polemiği. F. Aydın ve M. Bedizel (Ed.), *Osmanlı'da Felsefe, Tasavvuf ve Bilim* içinde (s. 335-358). İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Artam, M. N. (1933, Mart 20). “Dilimiz”. Mehmet Nurettin Bey’in Bulduğu Karşılıklar. *Vakit* (5458), s. 5.
- Artam, M. N. (1954, Haziran 21). Gelişigüzel. *Vakit* (10984), s. 1.
- Artam, M. N. (1955, Şubat 14). Tutulan Yanlış Yol! *Vakit* (18419), s. 1.
- Artel, T. (1938, Aralık 13). İlim Adamının Yetişmesinde Cemiyetin Rolü. *Kurun* (7516), s. 2, 10.
- Aslan, C. (1995). *Halil Nimetullah Öztürk'te Millîleşme ve Çağdaşlaşma Kavramları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ata, G. (1919a, Ekim 26). İstanbul'da Büyük Vebalar. *Vakit* (712), s.3.
- Ata, G. (1919b, Kasım 2). Sıhhat ve Siyaset. *Vakit* (719), s.3.
- Ata, G. (1919c, Kasım 10). Aşı ve Serum. *Vakit* (727), s.3.
- Ata, G. (1919ç, Kasım 29). Tıp ve İktisat. *Vakit* (742), s.3.
- Ata, G. (1919d, Kasım 2). Sıhhat ve Siyaset. *Vakit* (719), s. 2.
- Ata, G. (1920a, Ocak 26). Hayat ve Servet. *Vakit* (797), s. 3.
- Ata, G. (1920b, Şubat 17). İçki Mücadelesi Tarihçesi. *Vakit* (819), s. 3.
- Ata, G. (1921, Ocak 16). Lisan Bahsi - Istılahat-ı Tıbbiye. *Vakit* (1115), s. 3.
- Atatürk Gençliği, Atatürk İnkılabının Bekçisidir. (1951, Ocak 22). *Vakit* (11962), s. 1-2.
- Avcı, C. (1998). Hilafet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 17, 546-553). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aygen, R. E. (1951, Haziran 29). Efendiler, Artık Yeter. *Vakit* (12120), s. 3.
- Aykaç, F. A. (1925, Mayıs 21). Türkçecilik. *Vakit* (2656), s. 3.
- Aykaç, F. A. (1940, Eylül 9). Bedenî Mükellefiyet Etrafında. *Vakit* (8142), s. 1.
- Aykaç, F. A. (1946, Temmuz 18). Baba Yasaya Tecavüz! *Vakit* (10235), s. 1, 3.
- Ayvazoğlu, B. (1997). Önsöz: Hakkı Süha Gezgin. H. S. Gezgin, *Edebî Portreler B. Ayvazoğlu (Dü.)* içinde (11-14). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Ayvazoğlu, B. (2008). Safa, Peyami. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 35, 437-440). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Balizade. (1919a, Mart 17). Ukrayna Hatıratı 1. *Vakit* (503), s. 2.
- Balizade. (1919b, Haziran 7). Ukrayna Hatıratı 5. *Vakit* (579), s. 2.
- Balkan Devletleri Her Zamandan Ziyade Müttesanid. (1940, Şubat 5). *Vakit* (7926), s. 1.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1939, Nisan 22). Millet Nedir? *Vakit* (7643), s. 3.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1942, Temmuz 6). Heykelde Türke Doğru. *Vakit* (8730), s. 2.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1959a, Nisan 25). Milletler Nasıl Doğdular. *Vakit* (12726), s. 1-2.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1959b, Nisan 26). Milliyet Nasıl Bir Gerçektir? *Vakit* (12727), s. 1-2.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, 307-308). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Banoğlu, N. A. (1937, Ocak 25). Kardan Başka Neler Yağmıştır. *Kurun* (6841), s. 4.
- Banoğlu, N. A. (1938, Ocak 25). Tarihte Yahudi Düşmanlığı. Musa ve Firavun 1. *Kurun* (7199), s. 5.
- Banoğlu, Niyazi Ahmed. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, 310). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Baykara, T. (1985). *Millî Mücadele*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bekmezci, Ş. Ç. (2004). *Mehmet Asım'ın Vakit Gazetesindeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Berkes, N. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (2014). *Siyasî ve Edebî Portreler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Birinci, A. (1993). “Ali Kemâli Aksüt'ün Filât Hatıraları”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (4), 437-466.
- Boğazlar Bizimdir. (1936, Temmuz 21). *Kurun* (6655), s. 1.
- Boğazlar Meselesinin Halli Hakkında Müttefiklerin Teklifleri. (1922, Aralık 8). *Vakit* (1792), s. 1.

- Boratav, K. (2012). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009* (16 b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Boyar, A. S. (1918, Ocak 29). Hisar Kalelerini Ziyaret. *Vakit* (100), s. 2.
- Brio, M. (1935, Kasım 11). Hunlar. (Nakil. Tefrika No: 1) *Kurun* (6408), s. 5.
- Bugün Türk Tarihinin Zafer ve Şan Faslında Yeni Bir Devrin Başlangıç Günüdür. (1925, Ağustos 26). *Vakit* (3463), s.1.
- Buzpınar, Ş. T. (2009). Sâtı el-Husrî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 36, 176-178). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bülbül, B. (2006). *Marshall Planı ve Türkiye'de Uygulanışı (1948-1957)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Büyük önderimizin gazetemize verdiği onur. (1934, Kasım 22). *Kurun* (6063), s. 1.
- Cezanın Mahiyeti (1920b, Haziran 8). *Vakit* (912), s.1.
- Cihan Harbi Hitam Buluyor. (1918, Kasım 13). *Vakit* (380), s. 1.
- Cumhuriyet dün resmen ilan edildi. Birinci reis-i cumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. İlk baş vekâleti de İsmet Paşa işgal edecektir. (1923, Ekim 30). *Vakit* (2097), s.1.
- Çarıklı, T. (1942, Kasım 22). Varlık Vergisinin Gayesi. *Vakit* (8897), s. 2.
- Çavdar, T. (1983). Cumhuriyet Döneminde Türk İktisadî Düşüncesi. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (Cilt 4, 1074-1084). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çıkla, S. (2005). *Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Çocukların Fena Yetişmesine Sebep Olan Belli Başlı Hatalar -1-. (1955, Ekim 16). *Vakit* (18658), s. 3.
- Çocukların Fena Yetişmesine Sebep Olan Belli Başlı Hatalar -2-. (1955, Ekim 17). *Vakit* (18659), s. 3.
- Daimi Medeniyet Bekçisi Türkiye. (1936, Nisan 15). *Kurun* (6558), s. 1.
- Demir, H. (2008). *Millî Mücadele*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Demir, S. (1994). *Refik Ahmet Sevensgil'in Kurun - Vakit - Büyük Gazetelerindeki Tiyatroya Dair Eski Harfli Yazıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Demokrat Parti 36 İlde Tam Liste Hâlinde Kazandı. (1950, Mayıs 16). *Vakit* (11713), s. 1.
- Depe, D. (2015). “Reşat Enis Aygen”, *Kurgan Edebiyat Dergisi*, (25), 54-60.
- Dersim Meselesi Nedir?: 3. (1937, Haziran 20). *Kurun* (6982), s. 1, 6.
- Devletlere Verdiğimiz Nota. (1936, Nisan 13). *Kurun* (6556), s. 1, 4.
- Dıranas, A. M. (1936, Kasım 30). Bir Destan. *Kurun* (6787), s. 3.
- Doğrul, Ö. R. (1928a, Mart 1). Din ve Yeni Ruhîyat. *Vakit* (3648), s. 2.
- Doğrul, Ö. R. (1928b, Temmuz 6). Kanlı Gömlek 1. *Vakit* (3769), s. 1.
- Doğrul, Ö. R. (1935a, Kasım 24). Zecrî Tedbirlerin Tesiri. *Vakit* (6421), s. 1, 4.
- Doğrul, Ö. R. (1935b, Ekim 29). Süleymanı Yenen Kız. *Vakit* (6395), s. 6.
- Doğrul, Ö. R. (1935c, Aralık 2). Bizans Tahtında Köstekli Ayaklar. *Vakit* (6428), s. 6.
- Dört Devlet Kardeşlik ve Dostluk Bağlarıyla Bağlanmıştır. (1937, Temmuz 12). *Kurun* (7004), s. 1.
- DP Komünist Entrikalarını Açıklıyor. (1947, Aralık 12). *Vakit Yeni – Gazete* (10835), s. 1-2.
- Dr. M. Necdet. (1932, Kasım 20). Dilimizi Nasıl Onaralım? *Vakit* (5340), s. 6.
- Duygulu, M. (1996). Mamut Ragıp Gazimihal. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 13, 477-479). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dün Akşam Alınan En Son Haberlere Nazaran Yunan Cephesi Bozulmuştur, Yunanlılar Umum Cepheye Ricat Etmektedirler. (1921, Nisan 1). *Vakit* (1190), s. 1.
- Ebcioğlu, H. M. (1936, Şubat 1). Gazetelerimizin Görüşlerini Ajans Haberleriyle Neşrederim. *Kurun* (6487), s. 3.
- Ebcioğlu, H. M. (1940, Mayıs 20). Muhtekirlere Tevbe Ettirmek Sanatı. *Vakit* (8031), s. 2.
- Ebcioğlu, H. M. (1941, Haziran 22). Başvekilimiz ve Yeni Pakt. *Vakit* (8420), s. 1.
- Ebcioğlu, Hikmet Münir. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, 406). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Efe, N. R. (1943, Haziran 28). Süslü Kadın. *Vakit* (9110), s. 2.
- Efe, N. R. (1951, Şubat 6). Hayalimdeki Kadın. *Vakit* (11977), s. 3.
- Egeli, M. H. (1921, Ocak 6). Paris’te Nasıl Yaşanıyor. *Vakit* (1105), s. 3.

- Ekonomik Siyasamızda Tam Bir Muvaffakiyet. (1934, Aralık 13). *Kurun* (6084), s. 1-2, 14.
- Enginün, İ. (1982). “Koray, Kenan Hulusi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 5, 395). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (1988). Halide Edip Adivar. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, 376-377). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ergin, V. (2013). *Haşim Nahit Erbil Hayatı – Sanatı – Fikirleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erişirgil, M. E. (1924a, Mart 11). İlahiyat Fakültesi. *Vakit* (2230), s. 1.
- Erişirgil, M. E. (1924b, Ekim 27). Gökalp Ziya. *Vakit* (2454), s. 4.
- Erkal, Y. (1954, Şubat 18). Dereden Tepeden. *Vakit* (10863), s. 3.
- Erkul, M. E. (2011). *Op. Dr. Emin Erkul'un Millî Mücadele Anıları*. (Yay. Haz.: Melih Tinal). İzmir: Zeus Kitabevi.
- Eroğul, C. (2017). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (2. b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ersoy, M. A. (1921, Nisan 19). Cemaatten Uzaklaşma. *Vakit* (1208), s.1.
- Ersoy, T. (2011). *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertem, S. E. (1929a, Şubat 13). Cürmü Meşhut 1. *Vakit* (3990), s. 3.
- Ertem, S. E. (1929b, Ekim 18). Darülfünun Meselesi. *Vakit* (4229), s. 5.
- Ertem, S. E. (1929c, Kasım 19). Demokrasi ve Darülfünun. *Vakit* (4260), s. 6.
- Ertem, S. E. (1930a, Aralık 26). Şeriat İsteriz! *Vakit* (4658), s. 5.
- Ertem, S. E. (1930b, Eylül 21). Niçin Devletçiyiz? *Vakit* (4563), s. 8.
- Ertem, S. E. (1930c, Ocak 9). Türk Tarihi. *Vakit* (4311), s. 7.
- Ertem, S. E. (1931a, Şubat 3). İnkılap Misyoneri. *Vakit* (4696), s. 5.
- Ertem, S. E. (1931b, Nisan 10). Dil Siyaseti. *Vakit* (4760), s. 4.
- Ertem, S. E. (1933a, Ekim 29). Sevin Millet Sevin! *Vakit* (5679), s. 3, 5.
- Ertem, S. E. (1933b, Ağuston 10). Niçin Milliyetçiyiz? *Vakit* (5601), s. 3.
- Ertem, S. E. (1933c, Ağustos 11). Niçin Cumhuriyetçiyiz? *Vakit* (5602), s. 3.
- Ertem, S. E. (1933ç, Ağustos 12). Niçin Halkçiyiz? *Vakit* (5603), s. 3, 8.

- Ertem, S. E. (1933d, Ağustos 13). Niçin Devletçiyiz? *Vakit* (5605), s. 3, 8.
- Ertem, S. E. (1933e, Ağustos 16). Niçin İnkılapçıyız? *Vakit* (5607), s. 3, 10.
- Ertem, S. E. (1933f, Ağustos 2). Medrese - Darülfünun - Üniversite. *Vakit* (5593), s. 3.
- Ertem, S. E. (1933g, Kasım 26). Biz Nasıl Milliyetçiyiz! *Vakit* (5707), s. 3, 5.
- Ertem, S. E. (1934a, Eylül 26). Dil Bayramı. *Vakit* (6006), s. 3.
- Ertem, S. E. (1934b, Ocak 29). Maarif Islahatı İnkılap Davasıdır. *Vakit* (5769), s. 3.
- Ertem, S. E. (1934c, Mart 8). Ertuğrul Muhsin ve Bizim Sahne. *Vakit* (5807), s. 3.
- Ertem, S. E. (1934ç, Kasım 17). Musiki İnkılabı. *Vakit* (6058), s. 3.
- Ertem, S. E. (1934d, Kasım 24). Soyadı ve Ulusallık. *Kurun* (6065), s. 3.
- Ertem, S. E. (1934e, Aralık 6). Kadın Saylavlar. *Kurun* (6077), s. 3.
- Ertem, S. E. (1935a, Kasım 2). Hayat Nasıl Ucuzlar? *Kurun* (6399), s. 3.
- Ertem, S. E. (1935b, Ağustos 13). Medeniyetlerin Ölümü. *Kurun* (6320), s. 3-4.
- Ertem, S. E. (1935c, Aralık 8). Avrupalı Hacı Babalar Avrupalı Softalar. *Kurun* (6434), s. 3.
- Ertem, S. E. (1935ç, Temmuz 9). Asyada Rönesans. *Kurun* (6285), s. 3.
- Ertem, S. E. (1936a, Eylül 2). Ankara – Bükreş 1. *Kurun* (6698), s. 3.
- Ertem, S. E. (1936b, Eylül 28). Ankara - Bükreş 27. *Kurun* (6727), s. 3.
- Ertem, S. E. (1936c, Ağustos 17). Kalite ve Kantite. *Kurun* (6682), s. 2.
- Ertem, S. E. (1939a, Nisan 7). Millî Birlik ve Dünya. *Vakit* (7628), s. 1, 6.
- Ertem, S. E. (1939b, Kasım 16). Kültür Davamıza Dair. *Vakit* (7848), s. 2.
- Ertem, S. E. (1940a, Şubat 4). Türk Diplomasisi. *Vakit* (7925), s. 2.
- Ertem, S. E. (1940b, Mayıs 28). 1940 Bütçesi. *Vakit* (8039), s. 1.
- Ertem, S. E. (1940c, Mart 1). Şark ve Garp. *Vakit* (7951), s. 2.
- Ertem, S. E. (1940ç, Ekim 1). Kuvayi Millîye Ruhu. *Vakit* (8164), s. 1, 3.
- Ertem, S. E. (1940d, Mart 10). Kültür Müstemlekesi. *Vakit* (7960), s. 2.
- Ertem, S. E. (1941a, Haziran 27). Türk Sulhu. *Vakit* (8425), s. 3.

- Ertem, S. E. (1941b, Nisan 29). Harp Karşısında Türkiye. *Vakit* (8366), s. 3.
- Ertem, S. E. (1941c, Ağustos 10). Milliyetçiliğin Üç Cephesi ve Türkiye. *Vakit* (8469), s. 3.
- Ertem, S. E. (1942a, Ekim 12). 1 Numaralı Millî Birlik Düşmanı. *Vakit* (8858), s. 1, 3.
- Ertem, S. E. (1942b, Haziran 25). Milliyetçilik Türkiye'de İrticam Kalkanı Değildir. *Vakit* (8769), s. 3.
- Ertem, S. E. (1942c, Şubat 10). Sanat ve Millî Birlik. *Vakit* (8634), s. 3.
- Ertem, S. E. (1943a, Kasım 14). Osmanlı Türklerinde İlim. *Vakit* (9247), s. 3.
- Ertem, S. E. (1943b, Temmuz 18). Dil Davasında "Millet" Nazariyesi. *Vakit* (9130), s. 3-4.
- Ertem, Sadri. (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, 80-81). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ertuğrul, M. (1924a, Temmuz 28). Pavel Vagner İstanbul'da. *Vakit* (2363), s. 5.
- Ertuğrul, M. (1924b, Ağustos 1). Şehir Tiyatrosu. *Vakit* (2367), s. 4.
- Ertuğrul, M. (1925, Temmuz 1). Tiyatronun Telkin Kudretinden İstifade. *Vakit* (2696), s. 3.
- Ertuğrul, M. (1928, Kasım 12). Tenkid Niçin Mi?. *Vakit* (3897), s. 5.
- Ertuğrul, Muhsin. (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, 82-83). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Esmer (Ahmet Şükrü). (1992). *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi* içinde (Cilt 6, 390). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Esmer, A. Ş. (1920, Eylül 4). Gece Karanlığında. *Vakit* (983), s. 3.
- Esmer, A. Ş. (1921a, Haziran 2). Amerikalı Bir Milyonerin Mektupları 1. *Vakit* (1252), s. 3.
- Esmer, A. Ş. (1921b, Haziran 18). Amerikalılar Neler Bilmez?. *Vakit* (1266), s. 2.
- Esmer, A. Ş. (1921c, Ağustos 29). Amerikalılar İslâm Oluyormuş. *Vakit* (1335), s. 2.
- Esmer, A. Ş. (1922a, Şubat 16). Amerika Talebesinden Tuhaf İstihzalar. *Vakit* (1503), s. 3.
- Esmer, A. Ş. (1922b, Kasım 23). Konferans İkinci Celsede Tarzı Mesaisini Kararlaştırmıştır. *Vakit* (1777), s. 1.
- Esmer, A. Ş. (1922c, Kasım 26). Lozan Konferansı Trakya Hududumuz Hakkında Nokta-i Nazarımızı Kabul Etmeye Temayül Etmiştir. *Vakit* (1780), s. 1.

- Esmer, A. Ş. (1922ç, Kasım 27). Trakya Hududumuzun Tayini ve Bulgaristan'la Mahrec Hakkında Müzakerata Devam Ediliyor. *Vakit* (1781), s. 1.
- Esmer, A. Ş. (1922d, Aralık 25). Boğazların Serbestisi Gayrimüstahkem Olması Demek Değildir. *Vakit* (1809), s. 1.
- Esmer, A. Ş. (1923a, Ocak 2). Konferansın Devamı Musul Meselesine Bağlı. *Vakit* (1817), s. 2.
- Esmer, A. Ş. (1923b, Ocak 15). Konferanstan Halledilen Yeni Bir Mesele: Esir, Ekalliyetlerin Mübadelesi ve Patrikhanenin Atısı. *Vakit* (1830), s. 2.
- Esmer, A. Ş. (1923c, Ocak 31). Konferansın 66 Günlük Mesaisinin Neticesi: Sıfır. *Vakit* (1846), s. 2.
- Ethem, F. (1924, Kasım 3). Devlet İnhisarının Tarz-ı Tatbiki. *Vakit* (2460), s. 5.
- Faşizm Emperyalizmi (1935, Ekim 10). *Kurun* (6376), s.1.
- Fethi Beye Cevap. (1930, Eylül 9). *Vakit* (4551), s. 1-2.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1942, Eylül 22). İhtikârla Mücadele. *Vakit* (8838), s. 3.
- Fırkalar Karşısında Gazinin Vaziyeti. (1930, Ağustos 11). *Vakit* (4522), s. 1, 6.
- Gazetemizin Yeni Hamlesi Başlıklı Duyuru. (1954, Mayıs 2). *Vakit* (10936), s.1.
- Gazi Hazretlerinin Yüksek İltifatları. (1930, Ocak 16). *Vakit* (4318), s. 1.
- Gazimihal, M. R. (1927, Aralık 18). Konservatuarın Acil İhtiyaçları. *Vakit* (3574), s. 5.
- Gazimihal, M. R. (1928a, Ekim 22). Musiki İşlerinde İnhisarcılık. *Vakit* (3877), s. 5.
- Gazimihal, M. R. (1928b, Ekim 8). Anadolu Musikisi Tetkikatı. *Vakit* (3863), s. 5.
- Gazimihal, M. R. (1934, Mayıs 10). Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu. *Vakit* (5867), s. 7.
- Gazimihal, M. R. (1936, Aralık 7). Musiki Teşkilatının Güçlükleri. *Kurun* (6794), s. 3.
- Gazimihal, M. R. (1937, Ocak 2). Ciddî Musiki Muhitini Genişletebilmek İçin. *Kurun* (6818), s. 3.
- Gellner, E. (2018). *Uluslar ve Ulusçuluk* (3. b.). İstanbul: Hil Yayın.
- Gencan, T. N. (1957). "Öztürk'ü Ardından". *TDK Türk Dili Dergisi*, 6 (72), 666-667.
- Gençlik Sayfası. (1929, Haziran 13). *Vakit* (4102), s. 3.
- Gerçek, S. N. (1931). *Türk Gazeteciliği*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

- Gezgin, H. S. (1930, Ekim 29). En Büyük Bayram. *Vakit* (4601), s. 1, 6.
- Gezgin, H. S. (1935a, Mayıs 11). Altı Ok. *Kurun* (6226), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1935b, Temmuz 25). Asya İle Avrupa. *Kurun* (6301), s. 3-4.
- Gezgin, H. S. (1935c, Ocak 6). Asyaya Değil, Kendine Dönüş. *Kurun* (6108), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937a, Aralık 25). Yeni Edebiyatı Kimler Hazırlıyor? Sabahattin Ali. Değirmen, ve Ses. *Kurun* (7168), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937b, Şubat 16). Şiddetli Mektep Nizamnamelerine Muhtacız. *Kurun* (6861), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937c, Ağustos 26). Alaturkayı "bahçe musikisi" Haline Sokanlardan Hesap Sormak İçin Daha Nasıl Bir Felaket Bekliyoruz? *Kurun* (7049), s. 2.
- Gezgin, H. S. (1937ç, Ağustos 28). Türk Musikisinin Yeni Bir Şey Yapamayacağını Söyleyenler Aldanıyor. *Kurun* (7051), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937d, Ağustos 31). Türk Musikisini Bugünkü Sefaletten Nasıl Kurtaracağız? *Kurun* (7054), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937e, Eylül 18). Musiki Münakaşası Etrafında Son Birkaç Söz. *Kurun* (7072), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1939, Haziran 24). Hatay Zaferi. *Vakit* (7706), s. 1, 6.
- Gezgin, H. S. (1940a, Eylül 11). "Millî Korunma"nın Hikmeti. *Vakit* (8144), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1940b, Mayıs 9). Derince Bir Dert. *Vakit* (8020), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1940c, Şubat 17). Türk Musikisi. *Vakit* (7938), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1941, Eylül 18). Mektep Davasında Mühim Noktalar. *Vakit* (8508), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1942, Kasım 16). Varlık Vergisi. *Vakit* (8891), s. 3.
- Gezgin, H. S. (1944, Mart 2). Musiki Anketi. *Vakit* (9352), s. 2.
- Gezgin, H. S. (1945a, Ocak 11). Kaybolan Bir Değer. *Vakit* (9687), s. 2.
- Gezgin, H. S. (1945b, Ağustos 25). İyi Yurddaş. *Vakit* (9913), s. 2.
- Gezgin, H. S. (1949, Haziran 20). Bir Mesaj Karşısında. *Vakit – Yeni Gazete* (11388), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951a, Şubat 16). Merhametsiz Olalım! *Vakit* (11987), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951b, Nisan 19). Atatürk Kanunu. *Vakit* (12049), s. 1.

- Gezgin, H. S. (1951c, Haziran 29). Korkunç Yobaz! *Vakit* (12120), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951ç, Nisan 8). Ahlâk Kongresi. *Vakit* (12038), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951d, Ekim 17). Radyomuz Hakkında. *Vakit* (12225), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951e, Ekim 18). Radyomuz Hakkında -2-. *Vakit* (12226), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951f, Ocak 13). Büyük Mevzular. *Vakit* (11953), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1951g, Şubat 3). Gene Büyük Mevzular. *Vakit* (11974), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1952a, Şubat 26). Tarihî Maddeciliğe Reddiye. *Vakit* (12357), s. 1 - 2.
- Gezgin, H. S. (1952b, Mayıs 16). Yine Zam, Halâ Zam. *Vakit* (12437), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1954a, Ekim 12). Son Söz Tarih ve Coğrafyanındır. *Vakit* (11094), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1954b, Temmuz 2). Yıkılan Musiki. *Vakit* (10995), s. 1-2.
- Gezgin, H. S. (1955, Ocak 16). Musikimiz İçin. *Vakit* (18390), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1957, Temmuz 7). Birleşmelisiniz! *Vakit* (12094), s. 1-2.
- Gezgin, H. S. (1958a, Ekim 10). Kur'an ve Türkçe. *Vakit* (12532), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1958b, Aralık 2). Zam Felâketi. *Vakit* (12584), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1959, Ağustos 8). Dil Meselesi. *Vakit* (12828), s. 1.
- Gezgin, H. S. (1997). *Edebî Portreler*. (Yay. Haz. Beşir Ayvazoğlu). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gönç, R. H. (1984). *Bab-ı Âli'nin Hatıra Defteri*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Günaydın, S. (2017). "Abdullah Zühdi ve Rehgüzâr-ı Matbuatta Adlı Eseri". *Türk Dünyası*, (44), 159-172.
- Güneş, İ. (1997). *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet (II. Cilt)*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 15.
- Güngör, E. (1994). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, M. (2008). "Çağının Önünde Koşan Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 54-64.
- Güntekin, R. N. (1920, Mayıs 25). Sahte Banknot. *Vakit* (898), s. 3.
- Güntekin, R. N. (1927, Nisan 6). Mevlüt Baba. *Vakit* (3327), s. 3.

- Güntekin, R. N. (1928, Kasım 10). Anlaşılmamış Sanatkâr. *Vakit* (3895), s. 3.
- Gürel, Ş. S. (1983). Türk Dış Politikası (1919-1945). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, 520-536). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1932, Eylül 25). Dilimizin İstikâli. *Vakit* (5285), s. 7.
- Güvemli, Z. (1944, Ocak 27). İhtikârın Hakikî Sebebi. *Vakit* (9318), s. 3.
- Güvemli, Zahir. (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, 427). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Güzel Adanamız Üzerinde Bu Sabahtan İtibaren Tekrar Şanlı Bayrağımız Dalgalanıyor. (1921, Kasım 28). *Vakit* (1425), s.1.
- H. K. (1920, Ağustos 12). İmza Günü. *Vakit* (963), s. 1.
- Hafız Necip. (1927, Mart 21). Hafız Necip Efendi'nin Ramazan Dersleri. *Vakit* (3313), s. 2.
- Hakkı Tarık Bey Cerhedildi. (1930, Kasım 14). *Vakit* (4316), s. 1.
- Halil Halit Bey. (1923, Aralık 3). Türk – Fransız Münasebeti. *Vakit* (2131), s. 2.
- Halk Partisi Bütün Türkiye Demektir. (1936, Nisan 23). *Kurun* (6566), s. 1, 10.
- Halkevleri Dün Pek Samimi Bir Merasimle Açıldılar. (1932, Şubat 20). *Vakit* (5070), s. 1, 4.
- Hatay'a Müjde. (1937, Ocak 27). *Kurun* (6841), s. 1.
- Hatay'ın Sahibi Hatay Türkleridir. (1936, Aralık 22). *Kurun* (6807), s. 1.
- Hayal ve Hakikat (1920a, Mayıs 21). *Vakit* (894), s. 1.
- Hergüner, Ş. (1998). *Selami İzzet Sedes, Hayatı, Edebî Şahsîyeti ve Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hezimetin Neticesi? (1921, Nisan 6). *Vakit* (1195), s. 1.
- Hezimetten Sonra. (1921, Ocak 20). *Vakit* (1119), s. 1.
- Hoffman. (1918). Sermaye ve Tasarruf. *Vakit* (190), s.1.
- Hotinli, R. A. (1920a, Ocak 1). Sulh Davamız -1-. *Vakit* (774), s. 1.
- Hotinli, R. A. (1920b, Ocak 2). Sulh Davamız -2-. *Vakit* (775), s. 1.
- Hotinli, R. A. (1920c, Ocak 4). Sulh Davamız -3-. *Vakit* (777), s. 1.
- Hotinli, R. A. (1920ç, Ocak 5). Sulh Davamız -4-. *Vakit* (778), s. 1.

- Hoyi, İ. (1931, Temmuz 25). Kederiyle Muhitini Neşelendiren Romantik Bir Şair: Samuel Toyler Coleridge 1772-1834. *Vakit* (4863), s. 5.
- Hoyi, İ. (1932, Aralık 30). H. G. Wells. *Vakit* (5380), s. 7.
- Hoyi, İ. (1933, Mart 24). Meksika Şairlerinin Antolojisi. *Vakit* (5462), s. 7.
- Hulki, H. (1943, Eylül 28). Garp Hayranlığı. *Vakit* (9202), s. 3.
- Hulki, H. (1944, Ekim 12). Çocuk ve Terbiye. *Vakit* (9600), s. 2, 5.
- Hulki, H. (1945a, Nisan 28). İptidaî ve Medenî İnsan. *Vakit* (9793), s. 2.
- Hulki, H. (1945b, Mayıs 14). Eski ve Yeni. *Vakit* (9809), s. 2.
- Hulki, H. (1945c, Haziran 15). Resim Sergileri. *Vakit* (9841), s. 2.
- Hulki, H. (1951a, Haziran 23). Çocukta Sinema İptilâsı. *Vakit* (12114), s. 3.
- Hulki, H. (1951b, Şubat 12). Sinema ve Yerli Filmler. *Vakit* (11983), s. 1951.
- Hulki, H. (1952a, Haziran 15). Çocuk ve Aile. *Vakit* (12467), s. 3.
- Hulki, H. (1952b, Mayıs 22). Suç ve Cehalet. *Vakit* (12443), s. 5.
- Hulki, H. (1952c, Mart 4). Sinemanın Halk Terbiyesindeki Rolü. *Vakit* (12364), s. 3.
- Hükümete Hitap Ediyoruz. (1937, Ocak 25). *Kurun* (6841), s. 1.
- İç Politikada Siyasî Hayatımız Bir Rejim Buhranı İçindedir. (1953, Aralık 31). *Vakit* (18014), s. 1-2.
- İğdemir, U. (1974, Ocak). “Ahmet Selâhattin Bey”. *Belleten*, 38(149), 123-129.
- İleri, C. N. (1932, Aralık 13). Osmanlı Devleti Ölüerken. “Zavallı Mösyö Halil Efendi”. *Vakit* (5363), s. 4.
- İleri, C. N. (1934a, Ekim 29). Cumhuriyet Sözünde Durdu Mu? *Vakit* (6039), s. 13.
- İleri, C. N. (1934b, Kasım 14). Mebus Hanımefendi. *Vakit* (6055), s. 1, 4.
- İleri, C. N. (1934c, Aralık 28). Arapça. *Kurun* (6099), s. 1, 4.
- İleri, C. N. (1935, Ocak 14). 1789 Fransız Değişimi ve Atatürk Değişimi. *Kurun* (6114), s. 1, 4.
- İleri, C. N. (1936, Mart 14). Basın Hayatımız Üzerinde Tenkitler. *Kurun* (6526), s. 4.
- İlter, A. S. (1935, Nisan 1). Umumî Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları -1-. *Kurun* (6188), s. 8.
- İngiltere İle Nihai Bir Anlaşma Yapıyoruz. (1939, Mayıs 13). *Vakit* (7664), s. 1.

- İnternet: About Collection and The Project. (2021). Periodicals of Hakkı Tarık Us Collection (Hakkı Tarık Us Süreli Yayınlar Koleksiyonu) İnternet Sitesi: <http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/aboutus.html> Erişim Tarihi: 11.11.2021.
- İnternet: Antant (2021) Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.12.2021.
- İnternet: Başkanları TFF. (2021). Türkiye Futbol Federasyonu Resmî Web Sitesi: <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=301> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 25.12.2021.
- İnternet: Can, E. S. (2021). Osman Cemal Kaygılı. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kaygili-osman-cemal> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 07.08.2021.
- İnternet: Fenerbahçe Başkanları Listesi. (2021). Fenerbahçe SK Resmî Web Sitesi: <https://www.fenerbahce.org/kulup/baskanlarimiz> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 25.12.2021.
- İnternet: Kütüphanemiz: Tarihçe. (2018). Beyazıt Devlet Kütüphanesi Web Sitesi: <https://istanbulbeyazitdevlet.kutuphane.gov.tr/TR-201446/tarihce.html> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 19 Kasım 2018.
- İnternet: Nafi Atuf Kansu Hakkında - Hayatı. (2020). Nafi Atuf Kansu: <https://www.nafiatufkansu.com/hayati> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 05.12.2020.
- İnternet: Okay, O. (2020). Sevengil, Refik Ahmet. *TDV İslâm Ansiklopedisi*: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sevengil-refik-ahmet> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 20.08.2020.
- İnternet: Okulumuz: Tarihçe. (2021). Tarık Us Ortaokulu Web Sitesi: <https://tarik.us.meb.k12.tr/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 12.09.2021.
- İnternet: Öztürk, B. (2021). Hikmet Münir Ebcioğlu. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hikmet-munir-ebcioğlu> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 09.05.2021.
- İnternet: Salih Bora (Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği Web Sitesi). (2021). Hikmet Münir Ebcioğlu. Erişim Adresi: <https://www.salihbora.com/sanaticilarimiz/sairlerimiz/hikmet-munir-ebcioğlu/> Erişim Tarihi: 09.05.2021.
- İnternet: Su, A. E. (2021). Zahir Güvemli. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zahir-guvemli> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 12.08.2021.

- İnternet: Şimşek, A. (2021). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. *Atatürk Ansiklopedisi*: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismayil-hakki-baltacioglu-1886-1978/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 12.10.2021.
- İnternet: Vakit Gazetesi, Anadolu'da eski ismine döndü. (2010, Ekim 10). *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/medya/haber/559944-vakit-gazetesi-anadoluda-eski-ismine-dondu> Erişim tarihi: 15.11.2018.
- İnuğur, M. N. (1988). *Türk Basın Tarihinde İz Bırakanlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- İnuğur, M. N. (2002). *Basın Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İsmet Paşa Hazretleri Mühim Bir Nutuk Söyledi. (1929, Şubat 18). *Vakit* (3995), s. 1.
- İstanbul'un Kurtuluş Gününde... (1930, Ekim 6). *Vakit* (4578), s. 1.
- İstanbul'un Padişaha Dünkü Ulvi Taazzuru. (1919, Mayıs 20). *Vakit* (561), s.1.
- İzzettin, M. (1924, Haziran 16). Türk Çiniciliği. *Vakit* (2324), s. 5.
- Jeller, İ. (1942, Haziran 12). Bir Türk Subayının Birmanya Hatıraları 1. *Vakit* (8756), s. 3.
- Kaflı, Abdülkadir Kadircan. (1974). *Türk Ansiklopedisi* içinde (cilt 21, 110). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Kaflı, K. (1935, Ocak 15). İlk Sevgili (Tefrika No: 1). *Kurun* (6115), s. 6.
- Kaflı, Kadircan. (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 5, 99). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kanad, H. F. (1935, Mart 27). Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli. *Kurun* (6183), s. 8.
- Kansu, N. A. (1918a, Temmuz 30). Taşrada Maarif. *Vakit* (279), s. 1.
- Kansu, N. A. (1918b, Mayıs 16). Mekteplerde "Tatil". *Vakit* (207), s.1.
- Kara, H. M. (2011). *İstanbul Basınına (Vakit Gazetesi) Göre Lozan Barış Konferansı Müzakereleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Karakaya, H. (2015, Mayıs 4). Cuma'dan Akit'e... 26 yıl sonra, şimdi de Akit TV yayında!. *Yeni Akit*. Erişim adresi: <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/hasan-karakaya/cumadan-akite-26-yil-sonra-simdi-de-akit-tv-yayinda-10460.html>.
- Karakuş, S. (2019). *Halil Nimetullah'ın "İnkılabın Felsefesi" Adlı Eserinin Transkripti ve İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1933a, Mart 16). Öz Türkçe Davası -1-. *Vakit* (5454), s. 1-2.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1933b, Mart 22). Öz Türkçe Davamız -2-. *Vakit* (5460), s. 1-2.
- Kati Darbe. (1921, Nisan 17). *Vakit* (1206), s. 1.
- Kaygılı, O. C. (1934, Nisan 21). Bir Varmış, Bir Yokmuş. *Vakit* (5848), s. 3.
- Kemal, A. (1919, 5 Aralık). Verem Mücadelesi. *Vakit* (748), s.3.
- Kerman, Z. (2012). Halit Ziya Uşaklıgil. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (42. Cilt, 227-229). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kıbrıs Bir Türk Toprağıdır. (1954, Eylül 2). *Vakit* (11054), s. 1.
- Kıbrıs Türklerinin Acıklı Durumu. (1953, Şubat 18). *Vakit* (12707), s. 5.
- Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Feshine Karar Verildi. (1955, Eylül 9). *Vakit* (18621), s. 1.
- Kıbrıs ve Türkiye. (1953, Ocak 23). *Vakit* (12681), s. 5.
- Kılıç, N. (2021). Türk Basın Tarihinde Gazetelerin İsim Değiştirmeleri. S. Kılıç (Ed.) *Halk Bilimi Bağlamında Medya ve İletişim 3* (1. Baskı) içinde (s. 95-129). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Kısakürek, N. F. (1946, Ekim 22). Vakıt, Budur!. *Vakit* (10429), s.7.
- Kısakürek, N. F. (1976) *Babıali*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Koçdemir, H. (1953a, Mayıs 16). Millî Kültür ve Sanatımızın Devlet Müzaheretine İhtiyacı. *Vakit* (17794), s. 3.
- Koçdemir, H. (1953b, Eylül 24). Konservatuarın Türk Musikisi Bölümü Mutlak Bir Hezimete Gitmektedir. *Vakit* (17918), s. 3.
- Koçdemir, H. (1953c, Eylül 25). Konservatuarın Türk Musikisi Bölümü Mutlak Bir Hezimete Gitmektedir -2-. *Vakit* (17919), s. 3.
- Komünist Propagandası Memleketi Zehirliyor. (1947, Ekim 3). *Vakit Yeni – Gazete* (10768), s. 1-2.
- Konsey, Atlantik Paktına kabul edilmemizi dün oybirliğiyle kararlaştırdı. (1951, Eylül 21). *Vakit* (12199), s. 1-2.
- Koray, K. H. (1936, Temmuz 11). Göz Terbiyesi. *Kurun'un İlavesi* (6645), s. 2.
- Koray, Kenan Hulusi. (1985). *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi* içinde (Cilt 7, 487). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Kore Savaşına Asker Gönderiyoruz. (1950, Temmuz 26). *Vakit* (11782), s. 1-2.

- Korkmaz, M. (2019). “Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve Eserleri”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (35), 57-77.
- Köni, Y. K. (1943a, Kasım 10). Cumhuriyetin İkinci ve Üçüncü On Yılında Maarif. *Vakit* (9243), s.2.
- Köni, Y. K. (1943b, Ekim 10). Ferd - Cemiyet. *Vakit* (9212), s. 2-3.
- Köni, Y. K. (1956). “Hakkı Tarık Us”, *Türk Dili Dergisi*, 6 (63), 154-158.
- Köprülü, M. F. (1918a, Şubat 6). Münşi-i Zerafet Süleyman Nazif Beyefendi'ye. *Vakit* (108), s. 2.
- Köprülü, M. F. (1918b, Temmuz 16). Türkçülüğün Gayeleri. *Vakit* (266), s. 1.
- Kösedağ, M. S. (2016). “Türk Basın Kanunu'nda Yapılan Değişikliklerin Yazılı Basında Temsili”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2023-2051.
- Kurun'un İlavesi (Ön Kapak). (1936, Haziran 13). *Kurun'un İlâvesi* (4), s.1.
- Kutlu, Ş. (1985). Yazar ve Eser Hakkında. R. E. Ünaydın, *Diyorlar Ki içinde* (III-IV). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kükrer, M. (2020). *Etnografik Anlatının Kodlarını Yakalamak: Reşat Enis Metinleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kültür. (1959, Şubat 10). *Vakit* (12654), s. 3.
- Lanson, G. (2017). *Edebiyat Tarihinde Usul*. (E. Yavuz, Dü., ve Y. Ş. Kılıçel, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Lastik Said Bey. (1917, Kasım 24). Said Beyin Hatıratı. *Vakit* (34), s. 2.
- Lastik Said Bey. (1918, Ocak 12). Said Beyin Hatıratı. *Vakit* (83), s. 2.
- Lauzanne, S. (1924a, Şubat 7). Haşmetli Matbuat -1-. *Vakit* (2197), s. 4.
- Lauzanne, S. (1924b, Şubat 21). Haşmetli Matbuat -11-. *Vakit* (2211), s. 4.
- Levent, A. S. (1936, Kasım 7). Çıplaklar. *Kurun'un İlâvesi* (No: 25). (6765), s. 6, 10.
- Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Leyla Hanım. (1922a, Temmuz 19). İzmir Hatıratı 1. *Vakit* (1654), s. 3.
- Leyla Hanım. (1922b, Ağustos 23). İzmir Hatıratı 5. *Vakit* (1686), s. 3.
- Liman von Sanders'in Hatıratı. (1921a, Nisan 12). *Vakit* (1201), s. 3.
- Liman von Sanders'in Hatıratı. (1921b, Mayıs 21). *Vakit* (1230), s. 3.

- Londra'da Kıbrıs'a Dair Görüşümüz Açıklandı. (1955, Eylül 2). *Vakit* (18614), s. 1-2.
- Lozan Konferansında Ekalliyetler Meselesi Hakkında Hararetli Bir Müzakere. (1922, Aralık 15). *Vakit* (1799), s. 1.
- Lütfi Simavi. (1929, Eylül 4). Mısır Meselesi. *Vakit* (4185), s. 4.
- M. Aziz (1927, Mart 7). Ankara'da Ramazan. *Vakit* (3299), s. 2.
- Maarif ve Terbiye Sistemimiz. (1927, Aralık 14). *Vakit* (3570), s. 1-3.
- Maarif Vekilimizin Gençlere Çizdiği Yol. (1925, Haziran 14). *Vakit* (2680), s. 2.
- Mangır, M. (2011). "Osman Cemal Kaygılı -Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri-". *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(4), 755-768.
- Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Matania, F. (1936, Nisan 4). Canavarlar. Mütercimi: Doğrul, Ö. R. *Kurun* (6547), s. 11.
- Matbuat Kongresi. (1929, Haziran 23). *Vakit* (4112), s. 1.
- Mehmet Rauf. (1921a, Kasım 11). Napoli'de Hayat Masrafı. *Vakit* (1409), s. 2.
- Mehmet Rauf. (1921b, Aralık 28). Mabud. *Vakit* (1455), s. 3.
- Mehmet Rauf. (1922, Mart 2). Zevc ve Zevce. *Vakit* (1517), s. 3.
- Mehmet Rauf. (1925, Kasım 26). İlk Kişi. *Vakit*, (2840), s. 3.
- Meray, S. L. (1976). *Lozan'ın Bir Öncüsü Prof. Ahmet Selâhattin Bey 1878-1920*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Millî Şef İzmir'de Türk İsyasetini Açıkça Anlattı. (1942, Mart 18). *Vakit* (8670), s. 1.
- Mizancı Murad Bey. (1940, Eylül 19). Küçük Bir Seyahat. Beykoz Köylerinde Bir Gezintinin Hikâyesi. (Hazırlayan: Us, H. T.). *Vakit* (8152), s. 1-2, 5.
- Mudanya Konferansı Bugün Toplanıyor. (1922, Ekim 3). *Vakit* (1726), s. 1.
- Mudanya Konferansı'nın Son ve Tarihî Celsesine ve İmza Merasimine Ait Müşahede ve İhtisaslar. (1922, Ekim 12). *Vakit* (1735), s. 1.
- Muhallifler İşbirliği Mevzuunda Dün İkinci Engeli De Aştılar. (1957, Ağustos 14). *Vakit* (12116), s. 1-2.
- Mücellidoğlu, A. Ç. (1968-1969). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*. Ankara: Mars Matbaası.
- Mütareke Ahkâmının Tatbiki. (1918, Kasım 21). *Vakit* (388), s.1.

- Mütareke İmza Edildi. (1918, Kasım 1). *Vakit* (368), s. 1.
- Namık Kemal. (1946, Ocak 2). Silistre Muhasarası. (Hazırlayan: Us, H. T.) *Vakit* (10038), s. 5.
- Necati, H. (1924, Ağustos 26). John Dewey'in Maarif Hakkındaki Fikirleri. *Vakit* (2392), s. 2.
- Nermi, M. (1928, Eylül 28). Türkçemizin Zafer Yolu. *Vakit* (3853), s. 4.
- Nurettin, V. (1935, Ocak 14). Büyük Bir Muharrir: Kadircan Kaflı. *Kurun* (6114), s. 3.
- O., B. (1936, Nisan 13). Boğazlar. *Kurun* (6556), s. 1-2.
- Obuz, Ö. (2015). *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Düşünce Dünyası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Odabaşı, İ. A. (2006). *II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuzkan, F. (1997). *S. Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Okay, V. (1989). *Babîâli Konuşuyor (Yokuşun Tükettikleri)*. İstanbul: Yazko Yayıncılık.
- Ordumuz Düşmana Karşı Vasi Mikiyasta Bir Taarruz Hareketine Başlamıştır. (1922, Ağustos 29). *Vakit* (1691), s. 1.
- Ortaç, Y. Z. (1924a, Kasım 27). Olimpiyat'a Giderken. *Vakit* (2297), s. 2.
- Ortaç, Y. Z. (1924b, Kasım 27). Rusya'da Üç Hafta. *Vakit* (2484), s. 3.
- Ortaç, Y. Z. (1924c, Aralık 3). Rusya'da Üç Hafta. *Vakit* (2489), s. 3.
- Ortaç, Y. Z. (1931, Aralık 1). Yavaş Yavaş Alışacak Mıyız?. *Vakit* (4991), s. 7.
- Ortaç, Y. Z. (1932a, Ocak 1). 932. *Vakit* (5022), s. 1.
- Ortaç, Y. Z. (1932b, Temmuz 18). Açık Bir Mektup. *Vakit* (5216), s. 1.
- Ozansoy, F. A. (1919, Aralık 31). Bayrağımıza. (Şiir) *Vakit* (773), s. 1.
- Ökçün, G. (1983). İzmir İktisat Kongresi. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (Cilt 4, 1061-1064). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ömer Seyfeddin. (1917, Aralık 5). Sanatı İdrak. *Vakit* (45), s. 2.
- Ömer Seyfeddin. (1920, Şubat 17). Kurumuş Ağaçlar. *Vakit* (819), s. 3.

- Önal, M. (1986). *Yusuf Ziya Ortaç*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önen, Y. R. (1951a, Şubat 27). Kırşehir'deki Hadise. *Vakit* (11998), s. 3.
- Önen, Y. R. (1951b, Temmuz 5). İnkılap Düşmanları. *Vakit* (12126), s. 3.
- Önen, Y. R. (1951c, Şubat 26). Kıbrıs Türktür! *Vakit* (11997), s. 3.
- Önertoy, O. (1972). “Küçük Hikâye Yazarı Olarak Ömer Seyfettin”. *Türkoloji Dergisi*, 4 (1), 137-145.
- Örfî İdare Mahkemeleri Kuruluyor. (1955, Eylül 9). *Vakit* (18621), s. 1-2.
- Örs ve Çekiç Arasında. (1920c, Temmuz 26). *Vakit* (946), s. 1.
- Öymen, M. R. (1944, Nisan 23). Türk Çocuğunun Terbiyesi. *Vakit* (9404), s. 3.
- Özarslan, E. (2013). Önsöz ve Ömer Seyfeddin. Ömer Seyfeddin. *Yalnız Efe ve Diğer Hikâyeler* E. Özarslan (Haz.) içinde (7-41). Ankara: MEB Yayınları.
- Özata, A. S. (1926, Şubat 6). Millî Edebiyatı İstikbalde Aramak Lazımdır. *Vakit* (2912), s. 3.
- Özata, A. S. (1929, Nisan 5). İş Hayatında Kadın -6-. *Vakit* (4039), s. 1, 3.
- Özata, A. S. (1932, Eylül 10). Dilimizi Düzeltelim. *Vakit* (5270), s. 1, 6.
- Özcan, A. (1988). Abdurrahman Şeref. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Cilt, 175.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özerdin, S. N. (1959). “Halil Nimetullah Öztürk Hayatı- Eserleri”, *TDK Türk Dili Dergisi*, 8 (93), 497-499.
- Özerdin, S. N. (1979). “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, 423-426). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özgen, C. (1952, Kasım 17). Musiki ve İnsan Ruhundaki Tesirleri. *Vakit* (12621), s. 3.
- Özkan, N. (1952, Eylül 20). Yeni Dünya. “Amerikanın Tarihi”. *Vakit* (12568), s. 3.
- Özön, N. (1983). Türk Sineması. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (Cilt 7, 1878-1905). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, H. N. (1927a, Ağustos 14). İnkılabın İki Safhası. *Vakit* (3452), s. 5.
- Öztürk, H. N. (1927b, Ekim 27). "Cemiyet" ve "İman". *Vakit* (3550), s. 6.
- Öztürk, H. N. (1929a, Temmuz 24). Bugünkü Dilimiz -1-. *Vakit* (4143), s. 4.
- Öztürk, H. N. (1929b, Ağustos 6). Osmanlıcacılık -2-. *Vakit* (4156), s. 3.

- Öztürk, H. N. (1929c, Ağustos 18). Tasfiyecilik -3-. *Vakit* (4168), s. 3.
- Öztürk, H. N. (1929ç, Eylül 28). Türkçecilik -4-. *Vakit* (4209), s. 5.
- Öztürk, H. N. (1933a, Ocak 2). "Dil Severlik". *Vakit* (5383), s. 11.
- Öztürk, H. N. (1933b, Ocak 31). Dil Üstüne Bir Konuşma. *Vakit* (5410), s. 8.
- Öztürk, H. N. (1942, Eylül 17). Hayat Dili İlim Dili. *Vakit* (8833), s.3.
- Öztürk, H. N. (1943, Şubat 3). Türke Doğru. *Vakit* (8967), s.2.
- Öztürk, H. N. (1945, Kasım 10). Dilin Sadeleşmesi Değil, Dilin Türkçeleşmesi. *Vakit* (9888), s.2.
- Öztürk, H. N. (1954, Aralık 12). Türklük'e Dönüş. *Vakit* (18353), s. 3.
- Öztürk, Halil Nimetullah. (1990). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde (Cilt 7, 222). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Öztürk, S. ve Hacıismailoğlu, A. M. (2012). Hakkı Tarık Us. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 42, 188-189). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2002). Kuruş. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 26, 458-459). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Parlak, M. (1995). *Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Polat, N. H. (2007). Ömer Seyfeddin. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 34, 80-82). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Rauf Yekta. (1923a, Haziran 8). Dinî Musiki Millî Musiki. *Vakit* (1971), s. 3.
- Rauf Yekta. (1923b, Aralık 20). Anadolu Halk Şarkıları. *Vakit* (2148), s. 4.
- Rauf Yekta. (1926, Temmuz 10). Şark Musikisi Mi, Garp Musikisi Mi? *Vakit* (3060), s. 3.
- Refik Hayri. (1921, Mart 12). Almanya'da Türkler. *Vakit* (1170), s. 3.
- Reşit Galip. (1920, Aralık 4). Avusturya Sanatoryumları. *Vakit* (1072), s. 3.
- Reyini C.H.P Adaylarına Ver. (1946, Mayıs 26). *Vakit* (10183), s. 1.
- Rıdvanbeyoğlu Hüsrev Gerede. (1952). *Siyasî Hatıralarım*. İstanbul: Vakıf Basımevi.
- Rıfat Müeyyed. (1918a, Mayıs 18). Şehremaneti 1. *Vakit* (209), s. 1.
- Rıfat Müeyyed. (1918b, Mayıs 22). Şehremaneti 2. *Vakit* (213), s. 1.
- Rıfat Müeyyed. (1918c, Mayıs 26). Şehremaneti 3. *Vakit* (217), s. 1.

- Rıfat Müeyyed. (1918ç, Mayıs 31). Şehremaneti 4. Vakit (222), s. 1.
- Rıfat Müeyyed. (1918d, Haziran 4). Şehremaneti 5. Vakit (226), s. 1.
- Rıfat Müeyyed. (1918e, Haziran 5). Şehremaneti 6. Vakit (227), s. 1.
- Rıfat Müeyyed. (1918f, Haziran 13). Şehremaneti 7. Vakit (235), s. 1.
- Rihthofen, B. M. (1933, Ocak 3). Kızıl Kartal (Tefrika No: 1). (Nakleden: Kamertan, F. A.). *Vakit* (5384), s. 6.
- Rusya Türkiye'yi Yıkmağa Uğraşıyor. (1947, Kasım 12). *Vakit Yeni – Gazete* (10805), s. 1-2.
- Sadak, N. (1917a, Ekim 30). Ahlak ve İktisat. *Vakit* (9), s. 1.
- Sadak, N. (1917b, Aralık 17). Avrupa'daki Talebemiz. *Vakit* (57), s. 1.
- Sadak, N. (1918a, Ocak 6). Kadınlığımızın Atisi. *Vakit* (77), s. 1.
- Sadak, N. (1918b, Mart 7). Yeni Darülfünûn. *Vakit* (137), s. 1.
- Sadak, N. (1918c, Mayıs 6). Maddî Hayatın Tahakkümü. *Vakit* (197), s. 1.
- Sadak, N. (1918ç, Mayıs 30). Bünyevî Sefalete Çağrı. *Vakit* (221), s. 1.
- Sadak, N. (1918d, Temmuz 26). Otokrasiye Karşı. *Vakit* (275), s. 1.
- Sadak, N. (1918e, Ağustos 12). Maarifin Islahı Çareleri. *Vakit* (292), s. 1.
- Safa, P. (1946a, Nisan 30). Emzikli Demokrasi. *Vakit* (10158), s. 1.
- Safa, P. (1946b, Temmuz 17). Celâl Bayar'ın İtirafı. *Vakit* (10235), s. 1.
- Safa, P. (1946c, Temmuz 18). Atatürk, İnönü ve Celâl Bayar. *Vakit* (10236), s. 1.
- Safa, P. (1946ç, Temmuz 24). Seçim ve Onlar. *Vakit* (10242), s. 1.
- Safa, P. (1946d, Aralık 31). Gençlik ve Yabancı İdeolojiler. *Vakit* (10498), s. 1.
- Safa, P. (1946e, Mayıs 18). Bir Gençliğin Sergisi. *Vakit* (10175), s. 4, 6.
- Safa, P. (1946f, Aralık 5). Türk Resminin Karakteri. *Vakit* (10472), s. 1.
- Safa, P. (1958, Ekim 25). Rahmetli Hakkı Tarık Us. *Vakit* (12546), s. 1-2.
- Sağlam, N. (2012). Ünaydın, Ruşen Eşref. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 42, 336-337). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sakarya Zaferi. (1921, Eylül 15). *Vakit* (1352), s. 1.

- Sarı, S. (2019). *Gazeteci Us Ailesi ve Modernleşme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Satı-el Husri, M. (1918a, Şubat 2). Maarif İstatistiki. *Vakit* (104), s.1.
- Satı-el Husri, M. (1918b, Kasım 27). Sabahattin Bey -1-. *Vakit* (394), s.1.
- Satı-el Husri, M. (1918c, Kasım 29). Sabahattin Bey -2-. *Vakit* (396), s. 1.
- Sedes, S. İ. (1932, Aralık 22). Ölüm Marşı. *Vakit* (5372), s. 3.
- Sedes, S. İ. (1933, Mart 28). Çöpçatan Peri 1. *Vakit* (5466), s. 5.
- Sedes, S. İ. (1935, Şubat 1). Havagazı Kontrol.... *Vakit* (6132), s. 8.
- Selahaddin Bey. (1921, Ocak 21). *Vakit* (1120), s.1.
- Selen, H. S. (2011). Ziya Gökalp'e Dair Bir Kaç Hatıra ve Bir Makalesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (5), 8-16.
- Selim, M. (1928, Ekim 28). Kalp Üzerinde Bir Ameliyat. *Vakit* (3883), s. 4.
- Sertel, M. Z. (1920, Ekim 28). Amerika İle Siyasî Münasebatımız. *Vakit* (1037), s. 1.
- Sevengil, R. A. (1924a, Mayıs 4). Fatma'nın Günahı. *Vakit* (2283), s. 3.
- Sevengil, R. A. (1924b, Haziran 18). Güzellik ve Faidenin İmtizac Ettiği Bir Sergi. *Vakit* (2326), s. 3.
- Sevengil, R. A. (1924c, Aralık 31). Bataklık Çiçeği. *Vakit* (2518), s. 3.
- Sevengil, R. A. (1926a Mayıs 9). Türk Kadını Sahneye Nasıl Çıktı?. *Vakit* (3001), s. 4.
- Sevengil, R. A. (1926b Temmuz 8). Fehim Efendi'nin Hatıraları. *Vakit* (3058), s. 4.
- Sevengil, R. A. (1926c, Şubat 1). Her Şeyden Evvel Tiyatro Mektebi Açmalıyız! *Vakit* (2907), s. 3.
- Sevengil, R. A. (1926ç, Temmuz 3). Şehir Tiyatrosuna Mersiye. *Vakit* (3054), s. 3.
- Sevengil, R. A. (1926d, Haziran 12). Memleket Edebiyatı. *Vakit* (3035), s. 4.
- Sevengil, R. A. (1927a, Mart 11). Ertuğrul Muhsin Sahnede. *Vakit*, s. 3.
- Sevengil, R. A. (1927b, Eylül 6). Darülbedayi Turneye Çıkarken... *Vakit* (3473), s. 4.
- Sevengil, R. A. (1933, Ekim 26). Anna Kristi *Vakit* (5676), s. 7.
- Sevengil, R. A. (1934a, Ekim 29). Kültür Savaşı! *Vakit* (6039), s. 13.
- Sevengil, R. A. (1934b, Nisan 29). Sadri Etem'in Hikâyeleri. *Vakit* (5856), s. 7.

- Sevengil, R. A. (1937, Ağustos 20). Değerli Bir Şahitlik. *Kurun* (7043), s. 6.
- Sevengil, R. A. (1939, Şubat 23). Bir Ruh Muamması (Tefrika No: 1). *Vakit* (7585), s. 3.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1920, Haziran 3). İstanbul Nasıl Eğleniyor?. *Vakit* (907), s. 2.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1924a, Nisan 7). İlk İftar. *Vakit* (2257), s. 2.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1924b, Haziran, 23). Mevlana Huzurunda. *Vakit* (2331), s. 3.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1926, Eylül 25). Mektepsizlik Derdi. *Vakit* (3137), s. 2.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1929a, Haziran 21). Plaklarda Dinlediğiniz Sanadkârlar. Son Hatıranın Sahibi (Nezihe H.). *Vakit* (4110), s. 1.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1929b, Haziran 24). Plaklarda Dinlediğiniz Sanadkârlar. Tamburî Cemil Bey'in Eserleri (Mesut Cemil B.). *Vakit* (4113), s. 1, 4.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1931, Mart 3). Ölümde İntizam. *Vakit* (4722), s. 4.
- Seyyah (Gezgin, H. S.). (1934, Kasım 10). Perçinleyen Kan. *Vakit* (6051), s. 3.
- Simavi, S. (1918, Mayıs 1). *Vakit* (192), s. 1.
- Smith, A. D. (1991). *Millî Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sulh Lozan Ufkunda Görüldü: Muahedenin İmzası Bir Gün Meselesinden İbaredir. Karilerimizi Tebrik Ederiz. (1923, Temmuz 10). *Vakit* (2003), s. 1.
- Süleyman Nazif ile Mehmet Ali Ayni Arasında Kalmış Münakaşa (Neşredilmemiş Mektuplar). Süleyman Nazif Avrupa'ya Nasıl Kaçmıştı? -1-. *Vakit* (8847), s. 2.
- Süme, M. (2001). "Mütareke Döneminde Manda ve Himaye Karşısı Bir Aydın: Ahmet Selahattin Bey'in Hayatı ve Fikirleri (1878-1920)". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 170-180.
- Şahin, V. (2018). "Romanla Kimlikleşen Bir Yüz: Halide Edib Adıvar ve Edebi Yaratımları". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-8.
- Şarki Trakya'mızın Ana Vatana Kavuşmasını Temin Eden Mudanya Mukavele-i Askeriyesi Dün Sabah Saat 7'ye Çeyrek Kala İmza Edilmiş, Müttefikin Generalleri Önde İstanbul'a Avdet Etmişlerdir. Millî Hükümetimiz Trakya'ya Gönderilecek Memurları İntihap Etmektedir. Refet Paşa Trakya'yı Teslime Memur Edilmiştir (1922, Ekim 12). *Vakit* (1735), s. 1.
- Şentürk, A. (2012). "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (25), 157-180.
- Talu, E. E. (1920a, Mayıs 24). Mazide İftar. *Vakit* (897), s. 2.

- Talu, E. E. (1920b, Mayıs 28). Zeyl Evliya-yı Cedid. *Vakit* (901), s. 1.
- Talu, M. E. (1939, Mart 5). Cek Dempsey İle Arkadaşlığım -1-. *Vakit* (7595), s. 4.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi
- Tanrıöver, H. S. (1918a, Mart 17). Türk Evine Doğru. *Vakit* (147) , s. 2.
- Tanrıöver, H. S. (1918b, Mart 28). Türk Evine Doğru -2-. *Vakit* (158) , s. 2.
- Tanrıöver, H. S. (1918c, Nisan 28). Türk Evine Doğru -3-. *Vakit* (189) , s. 2.
- Tarcan, S. S. (1918, Haziran 22). Veremle Mücadele I. *Vakit* (244), s. 1.
- Tarcan, S. S. (1920, Eylül 12). Zabıtalık ve Muallimlik. *Vakit* (991), s. 1.
- Tarık Us TDK Başkanlığına Seçildi. (1951, Şubat 13). *Vakit* (11984), s. 1.
- Tarım, R. (2003). Mehmed Rauf. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (28. Cilt, 515-517). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Taylan, M. A. (1917, Kasım 26). Alman Sanatı. *Vakit* (35), s. 2.
- Taylan, M. A. (1918, Ocak 9). Kızlarımızın Terbiyesi. *Vakit* (80), s. 1.
- Teceddüd ve Taassub -1-. (1919, Nisan 6). *Vakit* (523), s. 1.
- Teceddüd ve Taassub -2-. (1919, Nisan 8). -. *Vakit* (525), s. 1.
- Teceddüd ve Taassub -3-. (1919, Nisan 15). -. *Vakit* (526), s. 1.
- Teksoy, R. (2007). *Rekin Teksoy'un Türk Sineması* (2. b.). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Tevfik Fikret. (1920, Şubat 11). Kar. (Şiir) *Vakit* (813), s. 1.
- Tevfik, A. (1935, Ocak 15). Yedi Başlı Ejderha. *Kurun* (6115), s. 5.
- Tevfikoğlu, M. (1989). *Ali Emîrî Efendi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezel, M. (1950). *Moskovadan Geliyorum*. Ankara: Berkalp Kitabevi.
- Tezel, M. (1952a, Ağustos 21). Nâzım Hikmet'in Yeni Hezeyanı. *Vakit* (12531), s. 1-2.
- Tezel, M. (1952b, Eylül 8). Sistematik Türk Düşmanlığı. *Vakit* (12546), s. 1.
- Tezel, M. (1952c, Ekim 20). Demokrat Parti ve Atatürk İnkılâpları. *Vakit* (12594), s. 1-2.
- Tezel, M. (1952ç, Ağustos 25). Hayat Pahalılığı İle Mücadele. *Vakit* (12535), s. 1.
- Topçubaşı, A. C. (1918a, Ocak 25). Memurların Hukukî Vaziyeti. *Vakit* (96), s. 1.

- Topçubaşı, A. C. (1918b, Ağustos 3). Havale İlleti. *Vakit* (283), s. 1.
- Trumanın Cumhurbaşkanımıza Mesajı. (1951, Eylül 25). *Vakit* (12203), s. 1.
- Turancıların Muhakemesine Dün Başlandı. (1944, Eylül 8). *Vakit* (9569), s. 1.
- Tümay, S. M. (1942, Haziran 8). Genç Nesil Antolojisi 1. (Sabahattin Ali). *Vakit* (8752), s. 2.
- Türk Kadını Büyük Sevinç İçinde. (1934, Aralık 7). *Kurun* (6078), s. 1.
- Türk Milletinin Yeniden Hayata Doğduğu Gün. (1928, Ağustos 30). *Vakit* (3824), s.1.
- Türkarlan, H. (2011). *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923 – 4 Ekim 1926)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Evelki Gün Akdettiği Tarihi Bir İçtimada Saltanatın Ref'ine ve Hilafetin Hanedan-ı Âli Osmanînin İlmen ve Ahlaken Erşed ve Islah Olanının İntihabına İttifak-ı Ara İle Karar Vermiştir. Türkiye Devleti Makam-ı Hilafetin İstinatgâhıdır. (1922, Kasım 3). *Vakit* (1757), s. 1.
- Türkiye'nin Hukuku ve Boğazlar. (1917, Ekim 23). *Vakit* (2), s.1.
- Tütengil, C. O. (1961). *Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını.
- Ubeydullah Efendi. (1939, Ağustos 11). Merhum Ubeydullah Efendinin Neşredilmemiş Yazıları. *Vakit* (7754), s. 1, 3.
- Uludağ, O. Ş. (1934a, Kasım 8). Musikimizin Düşkünlüğünden Mesul Olanlar Kimlerdir? *Vakit* (6049), s. 11.
- Uludağ, O. Ş. (1934b, Kasım 10). Musikimizin Yükselmesinde Radyonun Da Kabahati Vardır! *Vakit* (6051), s. 12.
- Uludağ, O. Ş. (1937, Ocak 28). Çeşme ve Sebillerin Nakkaşı. *Vakit* (6842), s. 4.
- Uluğ, N. H. (1923, Mart 14). Ankara'nın Salâhiyettar Efkârı. *Vakit* (1888), s. 3.
- Uluğ, N. H. (1925, Mayıs 2). Diyarbakır'da Bir Hıyanet Şebekesi. *Vakit* (2637), s. 1.
- Us, H. R. (1928, Ocak 21). Köpeği İçin. *Vakit* (3608), s. 4.
- Us, H. R. (1929a, Temmuz 3). Bizimkiler: Mehmet Asım. *Vakit* (4122), s. 1.
- Us, H. R. (1929b, Nisan 18). Ankara'da Açılan Sergi. *Vakit* (4052), s. 3.
- Us, H. R. (1936, Ekim 3). Akıl ve Para. *Kurun* (6729), s. 1.
- Us, H. R. ve Gezgini, H. S. (1958) *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*. İstanbul: Vakıf Matbaası.

- Us, H. T. (1919, Ağustos 9). İki Anadolu. *Vakit* (640), s. 2.
- Us, H. T. (1921, Ocak 22). Türkçemizin Hakkı ve Tefevvuku. *Vakit* (1121), s.3.
- Us, H. T. (1922, Temmuz 23). 10 Temmuz - 23 Nisan. *Vakit* (1657), s. 1.
- Us, H. T. (1924, Mart 12). Bir Meclis Kâfidir. *Vakit* (2231), s. 1.
- Us, H. T. (1926, Temmuz 2). Mustafa Kemal'i İnkâr. *Vakit* (3052), s. 1-2.
- Us, H. T. (1927, Temmuz 2). İlk Ses... *Vakit* (3409), s. 1-2.
- Us, H. T. (1928, Eylül 23). Harflerdeki Değişmelerin Müşkûlatı. *Vakit* (3848), s. 2.
- Us, H. T. (1930a, Ağustos 27). Hakkı Tarık B. "ben halk fırkasındayım" diyor. *Vakit* (4538), s. 2.
- Us, H. T. (1930b, Kasım 18). S. C. Fırkasının Son Sözleri. *Vakit* (4620), s. 1, 4.
- Us, H. T. (1930c, Kasım 19). SCF Niçin Yaşayamadı? *Vakit* (4621), s. 1, 6.
- Us, H. T. (1934, Aralık 15). Büyük Onur. *Kurun* (6086), s. 1-2.
- Us, H. T. (1935a, Mayıs 9). Kurultay Açılıyor. *Kurun* (6224), s. 1.
- Us, H. T. (1935b, Kasım 16). Güneş-Dil Nazariyesi. *Kurun* (6413), s. 11.
- Us, H. T. (1941a, Ekim 4). Millî Dil *Vakit* (8514), s. 1.
- Us, H. T. (1941b, Ekim 5). Kendini Buluş... *Vakit* (8515), s. 1.
- Us, M. A. (1917a, Ekim 22). Eskilerin Kıymetini Bilelim. *Vakit* (1), s. 2.
- Us, M. A. (1917b, Kasım 20). Ah.. Verem Miyim Acaba? *Vakit* (30), s. 2.
- Us, M. A. (1917c, Ekim 31). Bakkaliye Havadisleri. *Vakit* (10), s. 2.
- Us, M. A. (1917ç, Kasım 6). Fırtınalar. *Vakit* (16), s. 1.
- Us, M. A. (1919, Mayıs 16). İzmir'in İşgali. *Vakit* (557), s. 1.
- Us, M. A. (1922a, Ekim 4). İsmet Paşa İle Mühim Bir Mülakat. *Vakit* (1727), s. 2.
- Us, M. A. (1922b, Aralık 15). İstanbul Rumları. *Vakit* (1799), s. 1.
- Us, M. A. (1923a, Haziran 5). İktisadi Meseleler ve Tahlili. *Vakit* (1968), s. 1.
- Us, M. A. (1923b, Temmuz 10). Nihayet İtilaf... *Vakit* (2003), s. 1.
- Us, M. A. (1923c, Temmuz 23). Neler Kazandık? *Vakit* (2016), s. 1.
- Us, M. A. (1923ç, Ekim 31). Cumhuriyet İlanından Sonra. *Vakit* (2098), s. 1.

- Us, M. A. (1923d, Kasım 16). Makarr-ı Hilâfet Meselesi. *Vakit* (2114), s. 1.
- Us, M. A. (1923e, Kasım 3). Reis-i Cumhuriyetin Mevkii. *Vakit* (2101), s. 1.
- Us, M. A. (1924a, Mart 4). İmparatorluğun Tasfiyesi. *Vakit*, s. 1.
- Us, M. A. (1924b, Mart 17). Teşkilat-ı Esasiye Bahsi. *Vakit* (2236), s. 1.
- Us, M. A. (1924c, Ocak 6). Cuma Tatili Kanunu. *Vakit* (2165), s. 1.
- Us, M. A. (1924ç, Şubat 11). Reis-i Cumhuriyetin Mesuliyeti. *Vakit* (2201), s. 1.
- Us, M. A. (1924d, Kasım 9). Meclisteki Buhran. *Vakit* (2466), s. 1.
- Us, M. A. (1924e, Kasım 9). Reis-i Cumhuriyet ve Fırkalar. *Vakit* (2484), s. 1.
- Us, M. A. (1924f, Şubat 20). Hayat Pahalılığı. *Vakit* (2210), s. 1.
- Us, M. A. (1924g, Şubat 25). İktisadî Tahkikat. *Vakit* (2215), s. 1.
- Us, M. A. (1924h, Ağustos 4). Aşarın İlgaı. *Vakit* (2370), s. 1.
- Us, M. A. (1924ı, Eylül 5). İktisadî Sahada Birlik. *Vakit* (2402), s. 1.
- Us, M. A. (1924i, Ekim 7). Zaferde Millet ve Fert. *Vakit* (2434), s. 1.
- Us, M. A. (1925a, Eylül 2). Şapka Kimin Kararı. *Vakit* (2756), s. 1.
- Us, M. A. (1925b, Mart 25). Takrir-i Sükûn Kanunu. *Vakit* (2538), s. 1.
- Us, M. A. (1925c, Temmuz 22). Müstahsil Anadolu. *Vakit* (2714), s. 1.
- Us, M. A. (1925ç, Ağustos 23). İktisad-ı Millî Bu Mudur? *Vakit* (2746), s. 1.
- Us, M. A. (1925d, Ekim 9). Lisanda Türkçülük. *Vakit* (2793), s. 1.
- Us, M. A. (1925e, Nisan 29). Türkçülük Siyaseti. *Vakit* (2634), s. 1.
- Us, M. A. (1925f, Mayıs 9). Milliyetperverlerin Vazifesi. *Vakit* (2644), s. 1.
- Us, M. A. (1925g, Ekim 7). Türkü Kurtaran Kuvvet. *Vakit* (2791), s. 1.
- Us, M. A. (1925h, Ağustos 26). Büyük Taarruz. *Vakit* (3463), s. 1.
- Us, M. A. (1926a, Ocak 2). Yeni Tarih ve Yeni Saat. *Vakit* (2877), s. 1.
- Us, M. A. (1926b, Ekim 6). Yeni Usul-u Nikâh. *Vakit* (3148), s. 1.
- Us, M. A. (1926c, Ekim 5). 4 Teşrinievvel. *Vakit* (3147), s. 1.
- Us, M. A. (1926ç, Temmuz 1). İstiklâl Mahkemesi Reisinin "Vakit"e Mühim Beyanatı. *Vakit* (3051), s. 1, 3.

- Us, M. A. (1927a, Temmuz 3). Dolmabahçe Nutku. *Vakit* (3410), s. 1-2.
- Us, M. A. (1927b, Şubat 15). Bir Devlet Bankası Lazım. *Vakit* (3279), s. 1.
- Us, M. A. (1927c, Aralık 14). Teknik Tedrisat. *Vakit* (3570), s. 1.
- Us, M. A. (1928a, Mart 5). Hayat Pahalılığına Karşı. *Vakit* (3652), s. 1.
- Us, M. A. (1928b, Ağustos 11). Sarayburnu Hitabesi. *Vakit* (3805), s. 1.
- Us, M. A. (1929a, Ağustos 23). Devlet Bankası ve Paramızın Kıymeti. *Vakit* (4173), s. 1.
- Us, M. A. (1929b, Aralık 4). Suikast Karşısında Mıyız? *Vakit* (4275), s. 4.
- Us, M. A. (1929c, Aralık 8). Paramız. *Vakit* (4279), s. 1.
- Us, M. A. (1929ç, Aralık 12). İktisadî İnkılap. *Vakit* (4283), s. 4.
- Us, M. A. (1929d, Şubat 19). Söz Kitabı. *Vakit* (3996), s. 1.
- Us, M. A. (1929e, Kasım 4). Darülfünun Islahatı. *Vakit* (4245), s. 1.
- Us, M. A. (1929f, Ekim 10). Darülfünun Meselesi. *Vakit* (4221), s. 1.
- Us, M. A. (1929g, Kasım 20). Resim Galerisi. *Vakit* (4261), s. 4.
- Us, M. A. (1930a, Aralık 26). Vaziyet Ciddidir. *Vakit* (4658), s. 1.
- Us, M. A. (1930b, Ağustos 9). Yeni Muhalif Fırka. *Vakit* (4520), s. 1-2.
- Us, M. A. (1930c, Ağustos 13). Gazinin Vaziyeti. *Vakit* (4524), s. 4.
- Us, M. A. (1930ç, Ağustos 11). İdarede Tenkit ve Murakabe. *Vakit* (4522), s. 4.
- Us, M. A. (1930d, Ağustos 14). Fethi Beyin Programı. *Vakit* (4525), s. 4.
- Us, M. A. (1930e, Ekim 6). Serbest Fırkanın Namzetleri. *Vakit* (4578), s. 4.
- Us, M. A. (1930e, Şubat 19). Nakit Buhranı. *Vakit* (4352), s. 4.
- Us, M. A. (1930f, Şubat 22). Mali Takrir-i Sükûn. *Vakit* (4355), s. 4.
- Us, M. A. (1930g, Mayıs 26). İktisadî Program. *Vakit* (4445), s. 4.
- Us, M. A. (1930h, Haziran 6). İktisadî Buhranın Sonu. *Vakit* (4456), s. 4.
- Us, M. A. (1930ı, Ocak 15). Korkunç Bir Muamma. *Vakit* (4317), s. 4.
- Us, M. A. (1931, Ağustos 5). Terakki Yolunda Fert ve Cemiyet. *Vakit* (4874), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1932a, Ocak 24). Türkçe Kur'an. *Vakit* (5045), s. 1.

- Us, M. A. (1932b, Ekim 16). Dilde İnkılap Olamaz Mı? *Vakit* (5306), s. 1-2.
- Us, M. A. (1932c, Şubat 22). Halkevleri. *Vakit* (5072), s. 1-2.
- Us, M. A. (1933a, Şubat 6). Bursa Hadisesi. *Vakit* (5416), s. 1-2.
- Us, M. A. (1933b, Mayıs 9). Kâzım Kara Bekir Paşanın Davası. *Vakit* (5505), s. 1-2.
- Us, M. A. (1933c, Mayıs 10). Kâzım Kara Bekir Paşanın Davası. *Vakit* (5506), s. 1-2.
- Us, M. A. (1933ç, Mayıs 15). Bizim Görüşümüz. *Vakit* (5511), s. 1-2.
- Us, M. A. (1933d, Eylül 26). Bugün Dil Bayramı. *Vakit* (6006), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1934a, Ekim 29). Türkiye Cumhuriyetinin Dış Siyaseti. *Vakit* (6039), s. 12.
- Us, M. A. (1934b, Mart 24). Ertuğrul Muhsin. *Vakit* (5823), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1934c, Nisan 14). Korku ve Kıskançlık. *Vakit* (5846), s. 5.
- Us, M. A. (1934ç, Kasım 29). Öz Türkçe Düşünelim. *Kurun* (6070), s. 1-2.
- Us, M. A. (1934d, Aralık 20). Deneme Devresi. *Kurun* (6091), s. 1.
- Us, M. A. (1935a, Nisan 28). Yolculuk Notları 1. Tayyare İle Breslav'dan Dresdene ve Münih'e *Vakit*, s. 1, 9.
- Us, M. A. (1935b, Kasım 28). Ankara'dan Diyarbakır'e 1. Gidiş. *Vakit*, s. 1, 7.
- Us, M. A. (1935c, Mayıs 12). Tek Parti. *Vakit*, s. 1, 9.
- Us, M. A. (1935ç, Mayıs 14). Parti ve Devlet. *Kurun* (6229), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1935d, Nisan 20). Boğazların Emniyeti. *Kurun* (6205), s. 1-2.
- Us, M. A. (1935e, Nisan 8). Dünya Barışı Tehlikede Mi? *Kurun* (6195), s. 1-2.
- Us, M. A. (1935f, Mart 12). Yerli Mallarımızı Ucuzlatmak Kararı. *Kurun* (6171), s. 1-2.
- Us, M. A. (1935g, Haziran 8). Ekonomide Devletçilik Anlamı. *Kurun* (6254), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1935h, Ağustos 15). Okullarda Ders Verme Usulü. *Kurun* (6322), s. 1-2.
- Us, M. A. (1935ı, Ağustos 19). Dersten Önce Hazırlık. *Kurun* (6326), s. 1.
- Us, M. A. (1935i, Mart 25). Türk Dilinin Anayasası. *Kurun* (6181), s.1.
- Us, M. A. (1935j, Mart 26). İnkılap Ne Demektir. *Kurun* (6182), s. 1.
- Us, M. A. (1935k, Kasım 19). Güneş - Dil Teorisi. *Kurun* (6416), s. 1-2.

- Us, M. A. (1936a, Ağustos 14). Kemalizm. *Kurun* (6679), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1936b, Nisan 26). Tek Parti Önünde Memleketçilik. *Kurun* (6569), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1936c, Nisan 17). Harp Tehdidi Halinde Boğazlar. *Kurun* (6560), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1936ç, Temmuz 21). Mesut Netice. *Kurun* (6655), s. 2.
- Us, M. A. (1936d, Ocak 29). Suriye'de İdare Değişikliği. *Kurun* (6484), s. 1.
- Us, M. A. (1936e, Nisan 8). İskenderun Mukavelesi. *Kurun* (6551), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1936f, Eylül 24). Antakya ve İskenderun. *Kurun* (6720), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936g, Ekim 1). Fransa'nın Türkiye İle Anlaşması Lazımdır. *Kurun* (6727), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936h, Ekim 15). Çıplak Bir Hakikat Önündeyiz. *Kurun* (6741), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936ı, Kasım 17). Hatay Türklerinin Hakları. *Kurun* (6774), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936i, Aralık 4). Fransa'yı Vazifesine Çağırıyoruz. *Kurun* (6791), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1936j, Aralık 14). Türk Milleti Asla Razı Olmaz. *Kurun* (6801), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936k, Mart 9). Harp İle Sulhun Birleştiği Yol Üzerindeyiz. *Kurun* (6521), s. 1, 7.
- Us, M. A. (1936l, Mart 19). İtalya Ne Yapıyor? *Kurun* (6531), s. 1.
- Us, M. A. (1936m, Aralık 1). İspanya Karşısında Devletler. *Kurun* (6788), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1936n, Ekim 30). İspanya Meselesinden Bir Harp Çıkabilir Mi? *Kurun* (6756), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936o, Ocak 1). Yeni Yıla Girerken. *Kurun* (6456), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1936p, Mart 13). Devlet Himayesi ve Kontrol. *Kurun* (6525), s. 1.
- Us, M. A. (1936r, Ocak 13). Turizm. *Kurun* (6468), s. 1.
- Us, M. A. (1936s, Ağustos 13). Turizm ve Ucuzluk. *Kurun* (6648), s. 1.
- Us, M. A. (1936t, Haziran 5). Köylüleri Okutacağız. *Kurun* (6609), s. 1-2.
- Us, M. A. (1936u, Aralık 2). Okutulan Kitapların Millî İhtiyaca Göre Yazılmış Olması Lazımdır. *Kurun* (6789), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1936v, Ağustos 24). Kurultay Açılırken. *Kurun* (6689), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1936y, Ağustos 23). Dil İnkılabının İnkişafı. *Kurun* (6688), s. 1-2.

- Us, M. A. (1936z, Ekim 26). Kürtlük Yok, Yalnız Türklük Var. *Kurun* (6752), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1936aa, Mart 29). Ankara'dan Afyon'a ve Isparta'ya 1. *Kurun* (6541), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1936ab, Eylül 14). Yugoslavya İntibaları. Zagreb'te Bir Gün. *Kurun* (6747), s. 1.
- Us, M. A. (1937a, Temmuz 12). Kardeş Milletler Paktı. *Kurun* (7004), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1937b, Ağustos 19). Millî Müdafaamız. *Kurun* (7042), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1937c, Haziran 16). Dersim Meselesi. *Kurun* (6978), s. 1-2.
- Us, M. A. (1937ç, Ocak 27). Davamızı Kazandık. *Kurun* (6841), s. 1-2.
- Us, M. A. (1937d, Mayıs 16). Dünya İki Mihver Arasında. *Kurun* (6947), s. 2.
- Us, M. A. (1937e, Ekim 11). İki Mihver Çarpışıyor. *Kurun* (7095), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1937f, Temmuz 16). Ekonomide İstikrarı Bulduk. *Kurun* (7008), s. 1, 7.
- Us, M. A. (1937g, Mart 3). Liselerimizi Nasıl Islah Edeceğiz? *Kurun* (6873), s. 2, 8.
- Us, M. A. (1937h, Ekim 19). Türk Profesörü Nasıl Yetiştireceğiz? *Kurun* (7103), s. 1, 10.
- Us, M. A. (1937ı, Ekim 10). Lazlık Yok, Türklük Var. *Kurun* (7094), s. 2.
- Us, M. A. (1938a, Temmuz 18). Zonguldak'ta Umran Hareketleri. *Kurun* (7370), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1938b, Aralık 26). Cumhuriyet Halk Partisi. *Kurun* (7529), s. 1.
- Us, M. A. (1938c, Mart 1). Balkan Antantının Ankara Toplantısı. *Kurun* (7231), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1938ç, Mart 3). Balkanlıların Yeni Misakı. *Kurun* (7233), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1938d, Mart 6). Balkanlarda Bir Işık. *Kurun* (7236), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1938e, Temmuz 5). Artık Sevinebiliriz. *Kurun* (7357), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1938f, Eylül 4). Yaşasın Hatay Devleti. *Kurun* (7418), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1938g, Eylül 27). Bütün Avrupa Silah Başında. *Kurun* (7441), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1938h, Nisan 6). Millî Ekonomi. *Kurun* (7267), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1939a, Ocak 1). Abdülmecid Devrinde Saray Entrikaları. *Vakit* (7535), s. 5.

- Us, M. A. (1939b, Temmuz 1). Londra Seyahati İntibaları. *Vakit* (7713), s. 3.
- Us, M. A. (1939c, Ağustos 30). Karadeniz ve Doğu: 1. Yeşil Yurd. *Vakit* (7772), s. 5.
- Us, M. A. (1939ç, Mayıs 13). Türk - İngiliz Anlaşması. *Vakit* (7664), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1939d, Nisan 10). Tehlike Umumîdir. *Vakit* (7631), s. 1.
- Us, M. A. (1939e, Eylül 2). Cihan Harbi Patladı. *Vakit* (7775), s. 1, 7.
- Us, M. A. (1939f, Eylül 12). Türkiye Bugün Neden Harp Haricidir? *Vakit* (7785), s. 1.
- Us, M. A. (1939g, Ekim 20). Dün İmzalanan Muahede. *Vakit* (7823), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1939h, Eylül 14). Harbin İktisadî Neticeleri. *Vakit* (7787), s. 1.
- Us, M. A. (1939ı, Eylül 30). İktisadî Harpte Millî Müdafaa. *Vakit* (7789), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1939i, Eylül 30). Harp Karşısında İktisadî Devlet. *Vakit* (7803), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1939j, Aralık 23). İhtikâr İle İktisadî Mücadele. *Vakit* (7885), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1939k, Aralık 9). İyi Muallim Kimdir? *Vakit* (7871), s. 1.
- Us, M. A. (1939l, Ekim 3). Mekteplerde Disiplin Meselesi. *Vakit* (7806), s. 5.
- Us, M. A. (1940a, Şubat 3). Tehlikeyi Açık Görelim. *Vakit* (7924), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1940b, Şubat 4). Bîtaraf Değiliz, Harp Hariciyiz. *Vakit* (7925), s. 1-2.
- Us, M. A. (1940c, Haziran 3). Uyanık ve Tedbirli Olalım. *Vakit* (8045), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1940ç, Haziran 28). Türkiye'nin Harp ve Sulh Siyaseti. *Vakit* (8070), s. 1-2.
- Us, M. A. (1940d, Kasım 4). Kurt İle Kuzuyu Geçindiren Bir Siyaset. *Vakit* (8196), s. 1, 3.
- Us, M. A. (1940e, Kasım 5). Harp Tehlikesine Karşı Hazırlık Devresine Girdik. *Vakit* (8197), s. 1.
- Us, M. A. (1940f, Ocak 6). Millî İstihsal Noktasından Vazifemiz. *Vakit* (7899), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1940g, Şubat 22). Sivil Seferberlik. *Vakit* (7943), s. 1.
- Us, M. A. (1940h, Nisan 6). İstihsal Seferberliği. *Vakit* (7987), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1940ı, Haziran 14). İktisadî Buhran Yeni Safhada. *Vakit* (8056), s. 1.
- Us, M. A. (1940i, Aralık 19). Umumî idare teşkilatımızın devletçilik prensibine göre yeniden tanzim edilmesi lâzımdır. *Vakit* (8241), s. 1, 4.

- Us, M. A. (1940j, Aralık 30). devletin İhracat ve İthalat İşleriyle Meşgul Olması Zaruridir. *Vakit* (8252), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1941a, Şubat 18). Ankara Beyannamesi Bulgaristan'ı Da İçerisine Alacak Surette Yeni Balkan Antantına İlk Temel Taşı Atıldı. *Vakit* (8298), s. 1.
- Us, M. A. (1941b, Mart 1). Türk - İngiliz İttifakı. *Vakit* (8309), s. 1.
- Us, M. A. (1941c, Haziran 22). Türk - Alman Paktı. *Vakit* (8420), s. 1.
- Us, M. A. (1941ç, Mart 24). Türk Münevverlerine Düşen Vazife. *Vakit* (8330), s. 1.
- Us, M. A. (1941d, Aralık 11). Türkiye'nin Bitaraflığı. *Vakit* (8580), s. 1.
- Us, M. A. (1941e, Ocak 3). Devletin Piyasada Alıcı Rolü. *Vakit* (8255), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1942a, Temmuz 21). Ankara'dan Bolu'ya: 1. *Vakit* (8775), s. 1.
- Us, M. A. (1942b, Ağustos 28). Harp İçinde Avrupa: 5. *Vakit* (8813), s. 1-2.
- Us, M. A. (1942c, Kasım 7). Bütün Milletçe Disiplin, Feragat ve Fedakârlık. *Vakit* (8882), s. 1.
- Us, M. A. (1942ç, Eylül 5). Vurgunculuğa Karşı Savaş. *Vakit* (8821), s. 1.
- Us, M. A. (1942d, Kasım 12). Varlık Vergisi Kanunun Ehemmiyeti. *Vakit* (8887), s. 1.
- Us, M. A. (1942e, Aralık 18). Varlık Vergisi. *Vakit* (8923), s. 1.
- Us, M. A. (1942f, Nisan 16). Osmanlıcadan Türkçeye Giderken. *Vakit* (8699), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1943a, Mart 7). Ankara Muharebesi (Tefrika No: 1). *Vakit* (8999), s.2.
- Us, M. A. (1943b, Ocak 4). Türkiye Her İhtimale Karşı Hazırdır. *Vakit* (8937), s.1.
- Us, M. A. (1943c, Şubat 18). Orta ve Yüksek Tahsilde Kalite Meselesi. *Vakit* (8982), s. 1.
- Us, M. A. (1944a, Haziran 2). Türkiye Neden Harbe Girmedi ve Girmiyor? *Vakit* (9444), s. 1.
- Us, M. A. (1944b, Ağustos 4). Hükümetimizin Yeni Kararı. *Vakit* (9507), s. 1.
- Us, M. A. (1944c, Mayıs 9). Vatanseverlik Maskesi Altında Sağ ve Sol İfratçılık. *Vakit* (9420), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1944ç, Mayıs 10). Türkçülük Fikrinin Tarihî Tekâmülünde Kargaşalık. *Vakit* (9421), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1944d, Ağustos 18). İlim ve Musiki. *Vakit* (9521), s. 1-2.

- Us, M. A. (1945a, Ocak 20). Yolumuzun Doğruluğunu Gösteren Yeni Deliller. *Vakit* (9696), s. 4.
- Us, M. A. (1945b, Şubat 24). Harp İlânı Kararımızın Manası. *Vakit* (9731), s. 1.
- Us, M. A. (1945c, Ağustos 4). Berlin Konferansının Kararları. *Vakit* (9892), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1945ç, Haziran 5). Ankara'da İkinci Bir Parti Mi Kuruluyor? *Vakit* (9831), s. 1, 5.
- Us, M. A. (1945d, Haziran 25). Millî Birlik Düşmanları. *Vakit* (9852), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1945e, Ağustos 7). Evet, CHP Sol ve Sosyalist Bir Partidir. *Vakit* (9895), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1945f, Eylül 4). Demokrasinin Tarifi ve Türk Demokrasisi. *Vakit* (9923), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1945g, Eylül 23). İki Milletvekili Hakkında Divanın Kararı. *Vakit* (9940), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1945h, Ekim 2). Cumhuriyet Halk Partisinde Yeni Bir Parti Hareketi Mi Başlıyor? *Vakit* (9949), s. 1.
- Us, M. A. (1945ı, Aralık 5). Celâl Bayar'ın Kuracağı İkinci Parti. *Vakit* (10010), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1945i, Haziran 17). Toprak Bayramı. *Vakit* (9843), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1946a, Mayıs 17). Millî Hududu Aşan Muhalefet. *Vakit* (10174), s. 1-2.
- Us, M. A. (1946b, Ocak 17). Demokrat İşe Başlarken. *Vakit* (10053), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1946c, Mayıs 26). Seçim Günü. *Vakit* (10183), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1946ç, Temmuz 21). Aydın Vatandaşlara Düşen Vazife. *Vakit* (10239), s. 1, 3.
- Us, M. A. (1946d, Temmuz 24). Seçimler Sona Erdikten Sonra. *Vakit* (10242), s. 1, 6.
- Us, M. A. (1947, Aralık 12). Sıkıyönetimin Kalkması Kararı. *Vakit Yeni – Gazete* (10835), s. 1-2.
- Us, M. A. (1948a, Mayıs 15). Avrupa Birliği. *Vakit* (10990), s. 1-2.
- Us, M. A. (1948b, Nisan 1). Hürriyet İçin Harp. *Vakit* (10946), s. 1-2.
- Us, M. A. (1948c, Mayıs 26). Marşal Plânından Ne Vakit ve Nasıl İstifade Edeceğiz? *Vakit* (11001), s. 1-2.
- Us, M. A. (1948ç, Mart 3). Marşal Plânında İzah Edilemeyen Bir Nokta. *Vakit* (10917), s. 1-2.

- Us, M. A. (1949a, Eylül 1). Marşal Plânıyla Aldığımız Kredileri Nasıl Kullanıyoruz? *Vakit* (11459), s. 1.
- Us, M. A. (1949b, Mart 2). Atlantik Paktı. *Vakit Yeni – Gazete* (11278), s. 1-2.
- Us, M. A. (1949c, Mart 26). Atlantik Paktına Göre Akdeniz Emniyeti. *Vakit Yeni – Gazete* (11302), s. 1-2.
- Us, M. A. (1949ç, Nisan 8). Atlantik Paktı ve Yakın Doğu. *Vakit Yeni – Gazete* (11315), s. 1.
- Us, M. A. (1950a, Temmuz 27). Türkiye, Tarihinin En Nazik Bir Devresindedir. *Vakit* (11788), s. 1.
- Us, M. A. (1950b, Ağustos 8). Hükümet Nihayet Hatasını Anlamıştır. *Vakit* (11795), s. 1-2.
- Us, M. A. (1950c, Mayıs 16). Söz Sırası Bitti, İş Sırası Geldi. *Vakit* (11713), s. 1.
- Us, M. A. (1950ç, Mayıs 17). Zaferden Farksız Bir Mağlubiye. *Vakit* (11714), s. 1-2.
- Us, M. A. (1950d, Mayıs 18). İktidarın Uğradığı Mağlubiye ve Sebepleri. *Vakit* (11715), s. 1.
- Us, M. A. (1951a, Haziran 26). Nâzım Hikmet'in Kaçışı. *Vakit* (12117), s. 1.
- Us, M. A. (1951b, Kasım 24). Komünizme Karşı Millî Birlik Cephesi. *Vakit* (12263), s. 1.
- Us, M. A. (1951c, Şubat 4). Kore Meselesinde Türkiye'nin Yeni Durumu. *Vakit* (11975), s. 1.
- Us, M. A. (1951ç, Haziran 7). Millî İzzetinefsimizi Nasıl Koruyabiliriz? *Vakit* (12098), s. 1.
- Us, M. A. (1951d, Eylül 23). Türkiye'nin Atlantik Paktına Alınması Kararı. *Vakit* (12201), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951e, Ocak 11). Demokrat Parti Ana Davalarına Sadık Mıdır? *Vakit* (11951), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951f, Ocak 15). Türk Basını Kendi Hürriyetinden Emin Olabilir Mi? *Vakit* (11951), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951g, Mart 1). Demokrat Parti İçinde Atatürk Düşmanlığı. *Vakit* (12000), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951h, Mart 6). Demokrat Parti Uyansın. *Vakit* (12005), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951ı, Mart 22). Söz Millet Meclisinindir. *Vakit* (12022), s. 1-2.

- Us, M. A. (1951i, Mart 24). Demokrat Parti İktidarının Anayasaya Aykırı Hareketleri. *Vakit* (12023), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951j, Mayıs 10). Atatürk İnkılaplarını Korumak Vazifesi. *Vakit* (12070), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951k, Haziran 30). Silâhsız Bir Şeyh Sait İsyanı. *Vakit* (12121), s. 1.
- Us, M. A. (1951l, Temmuz 3). Heykel Düşmanlığı Rejim Düşmanlığı. *Vakit* (12124), s. 1.
- Us, M. A. (1951m, Şubat 28). Hatalı Gidişte Israr Misali. *Vakit* (11999), s. 1.
- Us, M. A. (1951n, Eylül 4). Hayat Ucuzladı Mı, Pahalılaştı Mı? *Vakit* (12185), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951o, Eylül 28). Memleketimize Yabancı Sermaye Getirilmesi Meselesi. *Vakit* (12206), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951p, Şubat 3). Dil Davamız. *Vakit* (11974), s. 1-2.
- Us, M. A. (1951r, Şubat 11). Olağanüstü Dil Kurultayı. *Vakit* (11982), s. 1.
- Us, M. A. (1952a, Şubat 18). Türkiye'nin Atlantik Paktına Davet Edilişi. *Vakit* (12349), s. 1-2.
- Us, M. A. (1952b, Şubat 20). Atlantik Paktı Millî Birlik Vesikası Oldu. *Vakit* (12351), s. 1-2.
- Us, M. A. (1952c, Mart 2). Din Siyasete Alet Edilemez. *Vakit* (12632), s. 1-2.
- Us, M. A. (1952ç, Nisan 22). Sanayileşme Planı Lazım. *Vakit* (12413), s. 1-2.
- Us, M. A. (1952d, Şubat 22). Mâli ve İktisadî Vaziyetimiz. *Vakit* (12353), s. 1.
- Us, M. A. (1953a, Ocak 19). Komünistlerin Maskeli Faaliyetleri. *Vakit* (12677), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953b, Mart 2). Üçlü Antlaşmanın Hususiyeti. *Vakit* (17719), s. 1.
- Us, M. A. (1953c, Aralık 25). Basın Hürriyeti Tehlikede Mi? *Vakit* (180009), s. 1.
- Us, M. A. (1953ç, Aralık 8). "Türk Düşüncesi". *Vakit* (17993), s. 1.
- Us, M. A. (1953d, Ocak 23). Demokrasi Rejimi Tekâmül Yolunda. *Vakit* (12681), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953e, Şubat 6). Demokratlarda Zihniyet Değişikliği. *Vakit* (12695), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953f, Şubat 10). Millî Birlik Yolunda İlerlemeler. *Vakit* (12699), s. 1.
- Us, M. A. (1953g, Temmuz 19). Seçimleri Yenilemek Lazım! *Vakit* (17854), s. 1.

- Us, M. A. (1953h, Aralık 19). Geçirdiğimiz Rejim Buhranı. *Vakit* (18003), s. 1.
- Us, M. A. (1953ı, Mart 16). Kıbrıs Meselesi. *Vakit* (17733), s. 1.
- Us, M. A. (1953i, Mart 23). Yine Kıbrıs Meselesi. *Vakit* (17740), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953j, Mayıs 24). Kıbrıs Meselesinde Yunanlılar Bir Çıkmaz İçindedir. *Vakit* (17802), s. 1.
- Us, M. A. (1953k, Ekim 10). Kıbrıs Meselesi Birleşmiş Milletlerde. *Vakit* (17930), s. 1.
- Us, M. A. (1953l, Temmuz 29). Liberal İktisattan Devletçiliğe Dönüş. *Vakit* (17864), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1953m, Eylül 26). İktisatta Devletçilik ve Liberallik. *Vakit* (17920), s. 1, 4.
- Us, M. A. (1953n, Nisan 12). Yerine Getirilmeyen Vaatler. *Vakit* (17761), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953o, Haziran 15). Hayat Pahalılığı Mevzuunda Devlet İle Mahallî İdarelerin Roller. *Vakit* (17821), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953p, Ekim 25). Memlekete Ecnebî Sermaye Getirmek. *Vakit* (17949), s. 1.
- Us, M. A. (1953r, Mayıs 8). Paramızın Kıymeti Meselesi. *Vakit* (17786), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953s, Mart 27). Türkçülük ve Milliyetçilik. *Vakit* (17744), s. 1-2.
- Us, M. A. (1953t, Ağustos 25). Dilimizin İmlâsı. *Vakit* (17888), s. 1.
- Us, M. A. (1954a, Haziran 8). Amerikan Yardımı. *Vakit* (10971), s. 1-2.
- Us, M. A. (1954b, Ağustos 15). Kapitalizm ve Komünizm. *Vakit* (11036), s. 1-2.
- Us, M. A. (1954c, Ocak 3). Rejim Buhranından Kurtulmak İçin. *Vakit* (18017), s. 1.
- Us, M. A. (1954ç, Ocak 6). Seçim Emniyeti ve Seçim Adaleti. *Vakit* (18020), s. 1.
- Us, M. A. (1954d, Şubat 23). Seçim Sistemindeki Adaletsizlik. *Vakit* (10868), s. 1.
- Us, M. A. (1954e, Mart 17). Rejim Davası. *Vakit* (10890), s. 1.
- Us, M. A. (1954f, Nisan 11). Muhalefetin Ana Davaları. *Vakit* (10915), s. 1.
- Us, M. A. (1954g, Nisan 22). Tarafsız Vatandaşlar. *Vakit* (10926), s. 1.
- Us, M. A. (1954h, Nisan 15). Seçmenlerin Beklediği. *Vakit* (10919), s. 1.
- Us, M. A. (1954ı, Mayıs 6). Seçimlerin Neticesi. *Vakit* (10940), s. 1, 3.
- Us, M. A. (1954i, Temmuz 27). Mızrak ve Çuval. *Vakit* (11020), s. 1.

- Us, M. A. (1954j, Mart 4). Türkiye Halk Efkârının Bir Zaferi. *Vakit* (10877), s. 1.
- Us, M. A. (1954k, Nisan 4). Kıbrıs Meselesinde Türk Görüşü. *Vakit* (10908), s. 1.
- Us, M. A. (1954l, Ekim 2). On İki Ada ve Batı Trakya. *Vakit* (11084), s. 1.
- Us, M. A. (1954m, Şubat 11). Yabancı Sermayeyi Teşvik. *Vakit* (10856), s. 1.
- Us, M. A. (1954n, Temmuz 8). Karaborsacılık. *Vakit* (11001), s. 1.
- Us, M. A. (1954o, Temmuz 4). Hastalığın Teşhisi. *Vakit* (10997), s. 1.
- Us, M. A. (1954p, Eylül 28). Dil Davamız. *Vakit* (11080), s. 1.
- Us, M. A. (1955a, Ekim 16). Basına İspat Hakkı. *Vakit* (18658), s. 1-2.
- Us, M. A. (1955b, Ocak 7). Muhalefetin Ana Davası. *Vakit* (18381), s. 1.
- Us, M. A. (1955c, Şubat 18). İzmir Nutku. *Vakit* (18423), s. 1.
- Us, M. A. (1955ç, Mart 10). Demokrasinin İklimi. *Vakit* (18443), s. 1.
- Us, M. A. (1955d Ağustos 7). İki Yol Ağzında. *Vakit* (18588), s. 1.
- Us, M. A. (1955e, Kasım 3). Serbest ve Açık Tartışma. *Vakit* (18676), s. 1.
- Us, M. A. (1955f, Mayıs 12). Kıbrıs İşinde Yeni Safha. *Vakit* (18506), s. 1.
- Us, M. A. (1955g, Temmuz 2). Kıbrıs İçin Üçlü Konferans. *Vakit* (18555), s. 1-2.
- Us, M. A. (1955h, Eylül 3). Üç Tez. *Vakit* (18615), s. 1.
- Us, M. A. (1955ı, Eylül 9). Tehlikenin Menbaı. *Vakit* (18621), s. 1-2.
- Us, M. A. (1955i, Eylül 15). Sahne ve Perde Arkası. *Vakit* (18627), s. 1-2.
- Us, M. A. (1955j, Nisan 28). Yüksek Bir İktisat Meclisi Kurulması. *Vakit* (18492), s. 1-2.
- Us, M. A. (1955k, Mart 19). İktisadî Sıkıntılar. *Vakit* (18452), s. 1.
- Us, M. A. (1955l, Haziran 11). İktisadî Kalkınma. *Vakit* (18534), s. 1.
- Us, M. A. (1955m, Haziran 17). İçtimaî Adalet. *Vakit* (18540), s. 1.
- Us, M. A. (1956a, Haziran 2). Doğu ve Batı. *Vakit* (18886), s. 1.
- Us, M. A. (1956b, Nisan 24). İspat Hakkı. *Vakit* (18849), s. 1-2.
- Us, M. A. (1956c, Haziran 6). Bir Ümit Işığı. *Vakit* (18890), s. 1.
- Us, M. A. (1956ç, Ocak 10). Din ve Siyaset. *Vakit* (18744), s. 1.

- Us, M. A. (1956d, Ocak 17). Bugünkü Zorlukların Kaynağı... *Vakit* (18751), s. 1.
- Us, M. A. (1956e, Şubat 25). Rejim Davası. *Vakit* (18790), s. 1.
- Us, M. A. (1956f, Nisan 25). Rejim Davası. *Vakit* (18850), s. 1.
- Us, M. A. (1956g, Mayıs 17). İhtikâra Karşı Mücadele. *Vakit* (18870), s. 1.
- Us, M. A. (1956h, Eylül 13). Gördüklerim Duyduklarım Duygularım (Tefrika No: 1). *Vakit* (19886), s. 3.
- Us, M. A. (1957a, Haziran 1). Bir Kadirşinaslık. *Vakit* (12045), s. 1.
- Us, M. A. (1957b, Ocak 2). Ayzenhover Doktrini. *Vakit* (11897), s. 1-2.
- Us, M. A. (1957c, Mart 9). Gâye. *Vakit* (11963), s. 1.
- Us, M. A. (1957ç, Mart 15). Bugünün Vazifesi. *Vakit* (11969), s. 1.
- Us, M. A. (1957d, Haziran 14). Rejim Davası ve Millî Birlik. *Vakit* (12058), s. 1.
- Us, M. A. (1957e, Ağustos 15). İşbirliği. *Vakit* (12117), s. 1.
- Us, M. A. (1957f, Eylül 15). İşbirliği. *Vakit* (12148), s. 1.
- Us, M. A. (1957g, Kasım 1). 11'inci B. M. Meclisi. *Vakit* (12195), s. 1.
- Us, M. A. (1957h, Şubat 8). Millî Korunma Kanunu Tatbiki. *Vakit* (11934), s. 1.
- Us, M. A. (1957ı, Kasım 20). Teşhis ve Tedavi. *Vakit* (12214), s. 1.
- Us, M. A. (1958a, Mayıs 6). Nurculuk. *Vakit* (12379), s. 1.
- Us, M. A. (1958b, Ekim 5). Hayret Uyandıran Hadise. *Vakit* (12527), s. 1-2.
- Us, M. A. (1958c, Kasım 25). Yeni Zamlar. *Vakit* (12577), s. 1.
- Us, M. A. (1958ç, Aralık 29). Millî Korunma. *Vakit* (12619), s. 1.
- Us, M. A. (1958d, Haziran 1). Okullarda Dayak Cezası. *Vakit* (12405), s. 1.
- Us, M. A. (1958e, Haziran 28). Sinema - Televizyon Rekabeti. *Vakit* (12432), s. 1.
- Us, M. A. (1959a, Haziran 8). Layıklık Prensibi. *Vakit* (12770), s. 1.
- Us, M. A. (1959b, Mart 12). Türkçemizin Özleştirilmesi Hareketi Hakkında. *Vakit* (12684), s. 1.
- Us, M. A. (2012) *Gördüklerim Duyduklarım Duygularım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Us, M. A. (2012). *Hatıra Notları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Uşaklıgil, H. Z. (1922a, Mayıs 3). Bir Hikâyenin Hikâyesi 1. *Vakit* (1579), s. 3.
- Uşaklıgil, H. Z. (1922b, Mayıs 8). Bir Hikâyenin Hikâyesi 2. *Vakit* (1584), s. 2.
- Uşaklıgil, H. Z. (1922c, Eylül 12). Esselatü Vesselam. *Vakit* (1705), s. 3.
- Uşaklıgil, H. Z. (1931, Şubat 3). Hatıralar Arasında -5-. *Vakit* (4696), s. 2.
- Utku, Ü. (1954, Mart 22). Türk Filimciliği. *Vakit* (10895), s. 2.
- Uyguner, M. (1977). “Aygen, Reşat Enis”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (Cilt 1, 242-243). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uysal, Z. (1991). *Us Kardeşler ve Vakit Gazetesi*. İstanbul: İstanbul Basın Kurumu Tesisleri.
- Uzun, M. İ. (1994). Ömer Rıza Doğrul. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 9, 489-4929). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzun, M. İ. (1997). Halil Hâlid Bey. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 15, 313-316). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1931, Ocak 10). Mefkûre Şehidi Kubilay. *Vakit* (4673), s. 4.
- Ülken, H. Z. (2015). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ünaydın, R. E. (1917, Aralık 12). Feylesofumuzu Ziyaret. *Vakit* (52), s. 2.
- Ünaydın, R. E. (1920, Haziran 22). Ayasofya Camiinde Bayram Namazı. *Vakit* (923), s. 1.
- Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar Ki*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Vakit. (1928, Eylül 9). *Vakit* (3834), s.1.
- Vakit İdaresi. (1947, Eylül 8). *Vakit* (10743), s. 1.
- Vakit, 12 Kasım 1929 (Yeni Şekliyle). (1929, Kasım 12). *Vakit* (4253), s.1.
- Vakt’ın Millet Mektepleri Sayfası. (1929, Ocak 10). *Vakit* (3954), s. 5.
- Varan İki. (Karikatür – Resim). (1921, Nisan 1). *Vakit* (1190), s. 1.
- Vicdani. (1922, Ekim 16). Şarki Trakya ve Bulgarlar. *Vakit* (1739), s. 3.
- Yalçın, H. C. (1954, Nisan 28). Son Kozlarını Oynadılar. *Vakit* (10932), s. 1-2.
- Yalman, A. E. (1917a, Ekim 22). Gazetemiz. *Vakit* (1), s. 1.
- Yalman, A. E. (1917b, Ekim 31). Üç Sene Harb. *Vakit* (10), s. 1.

- Yalman, A. E. (1917c, Kasım 18). Harb ve Vatanperverlik. *Vakit*, s. 1.
- Yalman, A. E. (1917ç, Kasım 7). Çanakkale'de. *Vakit* (17), s. 1.
- Yalman, A. E. (1917d, Kasım 8). Kalp Köprüsü. *Vakit* (18), s. 1.
- Yalman, A. E. (1917e, Kasım 12). İktisadi Cerihalar. *Vakit* (22), s. 1.
- Yalman, A. E. (1917f, Aralık 30). Sulh Şartları. *Vakit*, s. 1.
- Yalman, A. E. (1917g, Kasım 9). Yeni ve Eski Mücadelesi. *Vakit* (19), s. 1.
- Yalman, A. E. (1917h, Kasım 16). Hakiki Feminizm. *Vakit* (26), s. 1.
- Yalman, A. E. (1917ı, Kasım 25). Şark ve Garb. *Vakit* (35), s. 1.
- Yalman, A. E. (1918a, Kasım 1). Mütareke. *Vakit* (368), s. 1.
- Yalman, A. E. (1918b, Kasım 21). Sulh Hazırlığı -1-. *Vakit* (388), s. 1.
- Yalman, A. E. (1918c, Aralık 19). Ya Daha Fena Olursa. *Vakit* (416), s. 1.
- Yalman, A. E. (1918ç, Aralık 25). Millî Tarih Meselesi. *Vakit* (65), s. 1.
- Yalman, A. E. (1919a, Mart 3). 1876-1919. *Vakit* (489), s. 1.
- Yalman, A. E. (1919b, Temmuz 31). İstiklâl Yolu. *Vakit* (631), s. 1.
- Yalman, A. E. (1919c, Eylül 7). Milliyetperverliğin Hududu. *Vakit* (673), s. 1.
- Yalman, A. E. (1921a, Aralık 26). Ankara Yollarında. *Vakit* (1453), s. 1.
- Yalman, A. E. (1921b, Kasım 4). Vatana Avdet. *Vakit* (1402), s. 1.
- Yalman, A. E. (1921c, Kasım 13). Yegâne Yol. *Vakit* (1411), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922a, Şubat 19). Osman Ağa İle Mülakat. *Vakit* (1506), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922b, Haziran 22). Millî Mücadele'nin Atisi. *Vakit* (1627), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922c, Eylül 10). İkinci Fetih. *Vakit* (1703), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922ç, Ekim 3). Allah'ın Bugünü De Varmış. *Vakit* (1726), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922d, Ekim 12). Mudanya Mukavelenamesi. *Vakit* (1735), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922e, Kasım 3). Hâkimiyet ve Mesuliyet Bahsi. *Vakit* (1757), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922f, Kasım 25). Garp Hududumuz. *Vakit* (1779), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922g, Kasım 27). Musul Petrolleri ve İngiltere. *Vakit* (1781), s. 1.
- Yalman, A. E. (1922h, Aralık 7). Gayelerini Söyleyebilirler Mi? *Vakit* (1791), s. 1.

- Yalman, A. E. (1922ı, Aralık 8). Bir Tehavvül Meyli. *Vakit* (1792), s. 1.
- Yalman, A. E. (1923, Ocak 31). Sevr'in İkinci Tabı. *Vakit* (1792), s. 1.
- Yalman, A. E. (1997a) *Yakın Tarihte Gördüklerimiz-Geçirdiklerimiz 1. Cilt*. Erdinç, E. Ş. (Yay. Haz.). İstanbul: Pera Yayınları.
- Yalman, A. E. (1997b) *Yakın Tarihte Gördüklerimiz-Geçirdiklerimiz 2. Cilt*. Erdinç, E. Ş. (Yay. Haz.) İstanbul: Pera Yayınları.
- Yarın Eski Hurufat ile Son Nüşamız Olacaktır. (1928, Kasım 29). *Vakit* (3914), s.1.
- Yeni Basın Kanunu Mecliste Kabul Edildi. (1956, Haziran 7). *Vakit* (18891), s. 1.
- Yeni Bir Teori: Dil Devriminde Önemli Bir Yaprak Açılıyor. (1935, Kasım 15). *Kurun* (6412), s. 6.
- Yeni Gazeteyi Takdim. (1947, Eylül 8). *Vakit - Yeni Gazete* (10743), s.1-2.
- Yeni Harflerle Cehalete Karşı Açılan Mücadele Millet İçin 26 Ağustos Zaferinden Daha Yüksek Bir Saadet Neticesi Getirecektir. (1928, Ağustos 28). *Vakit* (3822), s.1.
- Yeni Kabinenin Teşkili - Hatt-ı Hümayun'un Kıraatı. (1920, Ekim 22). *Vakit* (1031), s.1.
- Yerlikaya, İ (1994). "Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesi'nde (1875-1884) İlan ve Reklamlar", *Marmara İletişim Dergisi*, 8 (8), 201-212.
- Yıldırım, S. ve Zeynel, B. K. (Dü). (2010). *TBMM Albümü (1920-2010)*. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Yırsutimur, D. (2008). *Zonguldak Basın Tarihi (1923-2007)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yöntem, A. C. (1947). Ömer Seyfeddin (1884-1920) Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Nümuneler. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yunan Hezimetı. (1921, Ocak 19). *Vakit* (1118), s. 1.
- Yunan Ordusunun Hezimetı Her Taraftan Teyit Ediliyor. (1921, Ocak 19). *Vakit* (1118), s.1.
- Yunan Taarruzu. (1921, Ocak 14). *Vakit* (1113), s. 1.
- Yurdakul, M. E. (1921, Haziran 22). Yurtlarına Karşı. *Vakit* (1270), s. 2.
- Yurdakul, M. E. (1925, Aralık 14). Edebiyatımızdaki Boşluk Hakkında. *Vakit* (2858), s. 5.
- Yüce, N. (1988). Ahmet Ağaoğlu. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Cilt, 464-466). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ziya Gökalp Bey Öldü. (1924, Ekim 26). *Vakit* (2453), s. 2.

Ziya Gökalp. (1918a, Ocak 20). Türkiye'nin Yaşamak Kabiliyeti. *Vakit* (91), s. 1.

Ziya Gökalp. (1918b, Şubat 27). Fikirde İstiklâl. *Vakit* (129), s. 1.

Ziya Gökalp. (2006). *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Arşivler

- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı
- Millî Kütüphane Başkanlığı Süreli Yayınlar Bölümü
- Millî Kütüphane Başkanlığı Dijital Kütüphane Sistemi
(<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/>)
- Hakkı Tarık Us Koleksiyonu / *Vakit* – Yevmî Gazete
(<http://www.tufts.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/>)

Gazeteler

- *Vakit* Gazetesi: 22 Ekim 1917 (nr. 1) – 28 Ağustos 1959 (nr. 12847)
(Millî Kütüphane Yer Numarası: 1962 SÇ 102)
- *Kurun* Gazetesi: 21 Kasım 1934 (nr. 6062 – 30 Aralık 1938 (nr. 7533)
- *Vakit - Yeni Gazete*: 8 Eylül 1947 (nr. 10743) – 18 Haziran 1952 (nr. 12470)

EKLER

1 Ocak 1918, Vakıf, Sayı: 72, s. 2.

EK-3: 2 Eylül 1954 Tarih ve 11054 Sayılı Vakıf Gazetesinde “Kıbrıs Bir Türk Toprağıdır” Başlığı Altında Neşredilen Vesika Metni

2 Eylül 1954, Vakıf, Sayı: 11054, s. 1.

Kıbrıs Bir Türk Toprağıdır

Bu hususta mühim malûmat ihtiva eden tarihî bir vesikayı neşrediyoruz

93 Osmanlı - Rus harbinden sonra gizli bir ittifak muahedesiyle Kıbrıs askerî bir işgal altına alan İngilterenin bu ittifakı, icap eden siyasî ve askerî sebepler hakkında Fransaya verdiği resmî izahat

Kıbrısın İngiltere tarafından muvakkaten işgaline dair İngiltere ile aktolunan 4 Haziran 1878 tarihli tedarüf ittifak muahedesiyle buna zeyilen tanzim olunmuş 1 Temmuz 1878 tarihli vesika henüz neşir ve ifşa edilmeden bu hususta 7 Temmuz 1878 tarihinde İngiltere Hariciye Nazırı Salisbury Fransa Hariciye Nazırı Monsieur Wadington'a bir tahricat göndermiş ve bunda mealede muahedenin ne gibi esbap ve şerait dahilinde akdedildiğini izah etmiştir. Ehemmiyetli olan bu vesika Yıldız husus evrakı meyanında mahfuz ve Bagvakalet arşivinde Hicri 1295 tarihliyle 64/2 numara mu kayyet bulunan tercümesini yayıyordu;

Eski milletvekillerinden ve tanınmış ilim adamlarımızdan Niyazi Ramazanoglu Bagvakalet arşivinde yaptığı tetkikler sırasında bu mühim vesikayı bulmuş ve negri için gazetemiye vermiştir. Kıbrıs meselesinin Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletlere götürülmesi sebebiyle bu tarihli vesikanın millî haklarımızı müdafaa hususunda büyük faydası olacağına eminiz. Sayın arkadaşımız Niyazi Ramazanoglu aynı tarihte Marquis de Salisbury'nin İstanbul sefiri Layard'a gönderdiği diğer bir telgrafı da yine negredilmek üzere gazetemiye vereceğini vaadettir. Bu vesikada adları geçen Salisbury ile Wadington Berlin kongresinde menşur oldukları hükümetleri temsil etmişlerdir ve Salisbury ayrıca Derzaadet konferansında da bulunmuştur. Vesikanın tam metni aşağıdadır:

İngiltere Hariciye Nazırı

Marquis de Salisbury tarafından 7 Temmuz 1878 tarihli Fransa Hariciye Nazırı Monsieur Wadington'a gönderilen tahricat tercümesidir:

İngiltere devletinin, Devleti Aliye ile akdettiği: bir mukavelename suretinin, malûmu illeri olmak üzere, tarafı valilerine ifsalî ile kesbi mefharat ederim.

Mutaleasından mütebhan olacağı veçhile mukavele mez kârenin ahkâmı bazı şeraitle meşrut ve mukayyetir. Rusya devletiyle cereyan eden müzakere esnasında devleti müşarüfeyhanın Anadolu cihetine zapt eylediği mahaller meşrulesinde şimdilik hiçbir fedakârlık etmeyeceği ihtimali tahakkuk eylediği İngiltere devleti şu halin kendisine tevlikt eylediği mevkie atfî nazarı dikkat etmeğe kendisini mecbur görmüştür.

İngiltere devletine en mahfuz görünen hal Rusyanın Anadolu cihetine tevlikt memalik etmesine muhalefeti fâliye lüzumu takdirinde İngilterenin yapayalnız kalması meselesidir.

İngiltere 1856 muahedesine Duvvî Selâsece elân merililleri idüğü nazariyle kabillseydi iki müttelik askeri devlete müracaatla Devleti aliyenin temamiyeti mülkiyetini muhafazaya muavenet buyurmalarını talep edebilirdi. Ancak Avusturya devleti Devleti aliyenin yalnız Avrupa cihetine bazı meritebe istiklâlini muhafaza etmekten başka bir niyette olmadığı gibi Fransa devleti dahi sureti aleniyede ve muharreratı resmîyesinde kırarın bitarafı lûân ile 1856 muahedesinin ahkâmını vikaye uğrunda vaki olacak bir muharebeye iştirak etmemek efkârında bulunduğunu kat'iyen ifade etti. Fransa devletinin işbu kararı kat'iyen mevkîi bahis ve muahazeye koymak azminde değdim; günkü efkârı unumiyeden neş'et edüp işbu kararı müstelmiz olan hale biz de İngilterede bir dereceye kadar tesadüf eylemiş idik. Maamafih kararı mezkûrun esert olmak üzere Rusyanın Asyadaki tevâlî memalik mes'alesinde İngilterenin kendi kuvvetinden başka bir tatinatgâhu kalmamış olduğuna binaen İngilterenin Kars ve Ardahan'ın istidadına tegebbüs etmemeye karar vermiş olması hezdi âlilerinde gayanı istigrap görülmek gerekir. Hattâ müttelikler ile bile buna tegebbüs oluna gayet mülkil ve masraflı bir iş iken bunu yalnızca deruhte etmekteyiz pek deşetli bir hal olurdu. Ancak İngiltere devleti Asyayı garbiyi bîlâ müdafaa Rusyanın payı istilâsı altında dahi terk edemezdi; çünkü Kars gibi meşhur bir kalenin zapt ve teşhiriyle göhretti etrafı yayılan Rusya kalebatının tesirâtı Asyanın beynelehyeyn ile kıtaatı salresi ahallisine Rusye devletini bir hükûmdarı müstakîl nazariyle gösterip hükûmeti hâzıra artık her nevi vaad ve vatlî ahall-i merkume hakkında icrayı nüfuz etmek iktidarından mahrum olmuş ve işbu ahval biz zarure deniz ile İran hududu beyinde vaki olan memalikin şetettildiği ile Rusyanın yedi istilâsına dümşesini intaç eylemiş olurdu. İngiltere devleti kıtaatı mezkûrede ahvalı siyâmis olurdu. İngiltere devleti kıtaatı mezkûrede ahvalı siyâmis olurdu. İngiltere devleti kıtaatı mezkûrede ahvalı siyâmis olurdu.

nt öyle bir neticeyi kabul edemeyip Rusya müzakereatı hâzırasının tayin eyleyeceği hududun ilerde bir kat daha tevâlîne tegebbüs eylediği takdirde müdafaa eylemek üzere Devleti aliye ile bir ittifakı tedarüf akdiyle vevafî azmine deruhte etmeğe lüzum görmüştür. İngiltere ilâsî hareketini budiyeti mesafet malûm olan Maltada ipka ile teşahhüdâtını ifaya muktedir olmayup hattâ muharebel ahîrenin gösterdiği tesirübe fennî harbin hali hazırda te beraber öyle bir tegebbüsün adimülümkan idüğünü meydana koymuştur.

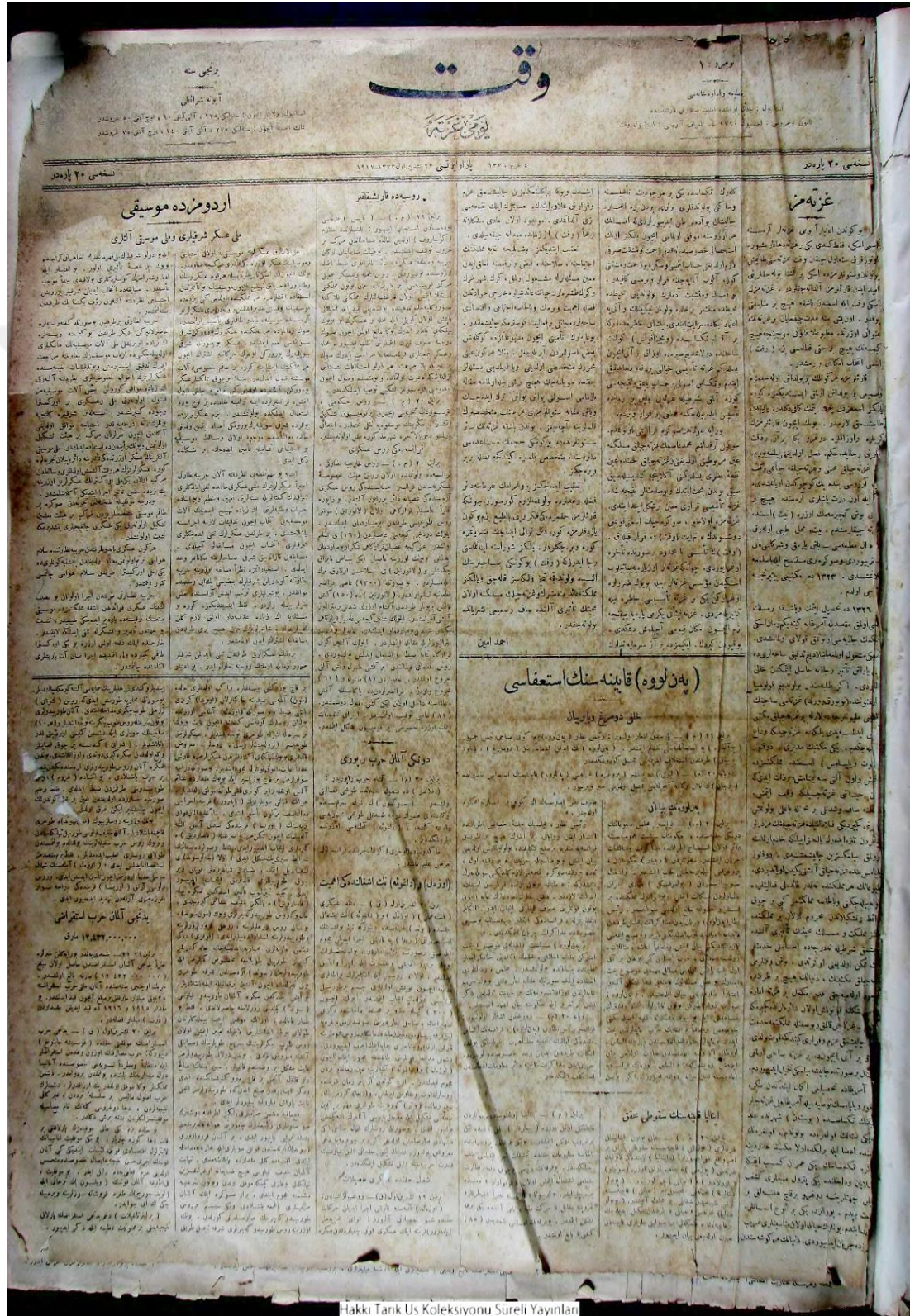
Binaberin zatı Hazretî padişahı zikrolunan ittifakı, tedarüf devam ettiği müddetçe asker ihtilâliyle idare eylemek üzere Kıbrıs cezaresini tayin buyurmalarıdır. Bundan maada İngiltere devleti bir sureti kezaalî merbuten takdim kılınan bir mukavelename imza edip ahkâmı mündericet mantukunca her ne sebepten dolayı olursa olsun Rusya devleti Asyada muharebeden evvel mevcut olan hududuna avdet eyleyeceği gün İngiltere derhal Kıbrıs cezaresini tahliye edecek ve o zamana kadar cezaresinin varidatı ile mesarifinin muvazenesinden fazla idüğü tahakkuk eden mikdara müsavi bir meblâğı beher senece saltanatı seniyeye tediye edecekler.

Nezdi âlilerinde meşbul olmadığı üzere hitayî Mâriyeyi istilâ ve hiç olmazsa Süveyş kanalı sevahlını zapt etmesi hususu birkaç taraftan İngiltere devletine kırare sureti muşarranede tavsiye olunmuş ve böyle bir hususun mevkîi ile getirilmesi İngiltere menafiline münafî olmadığı gibi bir gûna mülkîlâtı maddiye dah tesadüf olunmayacağı müşellem bulunmuş iken İngiltere devleti öyle bir meşleki hiç bir vakit kabul ve itihaz etmemiştir. Böyle bir tegebbüsün Fransa ahallî: nazaran da girdin görüneceği Fransa devleti canlinden tarafımıza ihtar olunmuş ve hâlî hâzıra nazaran şu itirazatın beca idüğünü tasdikten başka bir çare görülmemştir. İngiltere devleti o yolda vukua gelen teklifata hiçbir vakit zerre kadar ittifak etmemiş ve hattâ fakenderun ilmanının istilâ olunması kendisine teklif edildiği halde efkârı ammenin hali hâzırına bakılınca İngiltere devleti o bapta her ne derece ihtiyatîkârane davranırsa böyle bir istilâ kendisinin Asyayı garbide zaptı memalik kastında olduğuna hamolunacağını hisseylediğinden ve kendi fikrinde olmayan bir tasavvurda bulunduğunu kendisine isnad olunmaması arzusunda bulunduğundan zatı âlî-i cenabı padişahının ruhsatı ile bir mevkîin muvakkaten idaresinin kabulünü tercih eylemiştir. Vakiâ mevkîi mezkûr ehemmiyetçe dün ise de istihali maksada kâfi olmağla beraber bâlâda beyan olunan su-i zannın tekevvdüne de mândır.

Kıbrıs idareli muvakkatesinin ne zamana kadar devam edeceği meselesine gelince; bunun şimdiden keşif ve tahmini mümkün değil ise de Rusya vükelaşının zapt ettikleri memleketin varidatı cüzî ve mesarifi küllî idüğü ve işbu memleketin ilerde bir kat daha tevâlî hududa medar olur efkârına zapt olanların tasavvurâtı beyhude olduğunu mîruru zamanla anlıyarak zikrolunan memleketi fâideatı add ile terkedeceklerini İngiltere devleti bir dereceye kadar ümitvar olduğu misallî şu halde bizim dahi Kıbrıs'da ikametimize bir sebep kalmıyacağından orasını tahliye edeceğimiz bedihdir.

Mutaleasından malûmu illeri olacağı veçhile mebhöştin'anh olan mukavelename devletinin akdî muahedatça olan hukuku dairesinde cereyan etmiş olduğu cihette ahvali âdiyede resmen tebliğine lüzum görülmüş idi ise de bunun birkaç güne kadar ilâmı muhtemel idüğüne ve Fransa devleti beyrinde bunca zamandan beri mevcut olan münasebat ve muasafatî kâmile mülâhesesiyle zatı âlîlerinin öyle ehemmiyetli bir mukavelenin in'ikadına kesbi ittisâ eyledikleri sırada ahkâmı mündericetinin ne makûle mülâhazat ve esbabı zaruriyeye müptenî olduğuna iktisabî malûmatı buyurmaları arzusunda bulunduğuna binaen tebliği keyfiyete müasaberet ve bu vesile ile ihtiramatı falkamın tedidî teminatına müsararat eylerim.

(VAKİT — Bu vesikanın ehemmiyetini takdir için Kıbrısın mülkiyetini İngiltereye terk ve ferag eden Lozan muahedesinin 16 ncı maddesinin 2 inci fıkrasını okumak kâfi dir. Bu fıkra şudur: "İşbu maddenin ahkâmı muhavveret sebebiyle Türkiye ile hemhudut memleketler arasında takarrür etmiş veya edecek olan ahkâmı hususiyeyi ihlâl etmez. Yarıncı sayımızda bu hususa atfî mutaleaslarımız ve ayrıca gene ikinci bir vesikayı negrediciz.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YÜCEL, Ömer Faruk
Uyruğu : T. C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı	Devam Ediyor
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı	2016
Lisans	Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü	2012
Lise	Ankara Keçiören Kanuni Lisesi	2006

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018-Halen	İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2014-2018	Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2013-2014	İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Yücel, Ö. F. (2016). “Fikir Gazeteciliği ve Peyami Safa”. M. L. Emek ve D. Sadykova (Ed.) 2. Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı (Dil-Kültür-Edebiyat), 5-7 Mayıs 2016, Payas-Hatay. Adıyaman: İKSAD Yayınları, s. 174-186.

- Yücel, Ö. F. (2017). “Peyami Safa’nın Harf İnkılabından Sonraki Gazete Yazılarının Fihristi (1929-1961)”. *Harsiyat – İlmî Harsî ve İçtimai Araştırmalar Dergisi*, 1 (1) , 235-446.
- Yücel, Ö. F. (2018). “Yılmaz Özakpınar’ın Kültür Değişimleri Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri”. *Harsiyat – İlmî Harsî ve İçtimai Araştırmalar Dergisi*, 2 (4) , 65-80.
- Yücel, Ö. F. (2019). “Medyanın Gündem Oluşturması Yaklaşımı”. A. Yatkın, A. Ç. Akyol, M. Akyol, Ö. Kılınç (Ed.) 1. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı, 26-28 Eylül 2019, Malatya 2019, s. 893-907.
- Yücel, Ö. F. (2020). “Terkibi Arayan Aydın: Ahmet Hamdi Tanpınar”. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3) , 687-706.
- Yücel, Ö. F. (2020). “Türkiye’deki İzleyici Araştırmalarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme”. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 5 (2) , 73-92.
- Yücel, Ö. F. (2021). “Edebî Metinlerde Bellek ve Mekân: Fatih Harbiye ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanları Üzerine Bir İnceleme”. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11 (1) , 195-212.

